B
765
A43A2
1890
v.2
71-421

B. ALBERTI MAGNI

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

OPERA OMNIA

LOGICÆ SECUNDA PARS

Complectens libros 2 de Demonstratione, id est, posteriorum analyticorum ;
8 Topicorum ;
2 de Sophisticis Elenchis.

B. ALBERTI MAGNI

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

OPERA OMNIA,

EX EDITIONE LUGDUNENSI RELIGIOSE CASTIGATA, ET PRO AUCTORITATIBUS
AD FIDEM VULGATÆ VERSIONIS ACCURATIORUMQUE
PATROLOGIÆ TEXTUUM REVOCATA, AUCTAQUE B. ALBERTI VITA AC BIBLIOGRAPHIA OPERUM
A PP. QUÉTIF ET ECHARD EXARATIS, ETIAM REVISA ET LOCUPLETATA

CURA AC LABORE

AUGUSTI BORGNET,

Sacerdotis, insignis Basilicæ Sancti Remigii Remensis vicarii.

VOLUMEN SECUNDUM

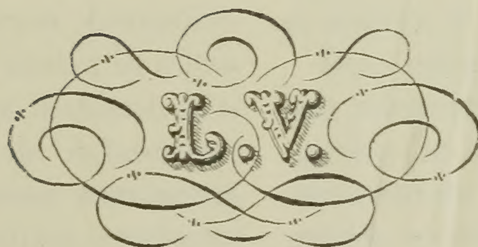

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVES, BIBLIOPOLAM EDITOREM

13, VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

MDCCCXC

D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI,

ORDINIS PRÆDICATORUM

LOGICA.

LIBER PRIMUS

POSTERIORUM ANALYTICORUM

TRACTATUS I

DE HIS QUÆ PRÆMITTI HABENT ANTE SCIENTIAM, ET DE UNIVERSALI SCIENDI MODO.

CAPUT I.

De præambulis ante scientiam.

Sicut in principio *Priorum Analyticorum* dictum est, intentio nostra in scientia de syllogismo est circa demonstrationem, et circa scientiam de demonstratione, quæ est instrumentum demonstratoris, per quod facit scientiam conclusionis: eo quod intentio omnis sapientis est circa finem qui est ultimum et optimum in his de quibus considerat. In scientia autem syllogistica ultimum et optimum (proximum considerationi tradentis scientiam syllogisticam) est demonstratio, ideo est finis proximi operis tradentis notitiam syllogisticam. Sed quia omne instrumentum et organum ad aliquid aliud refertur, ideo finis ultimus intendentis de syllogismo est scientia demonstrativa, hoc est scientia docens modum et artem demonstrandi universaliter in qualibet particulari scientia demonstrativa, sicut sunt scientiæ mathematicæ, geometria, astronomia, et musica, et multa alia.

Dico autem quod intentio est circa talem scientiam in universali qualiter sciat quilibet in omni specie demonstrationis demonstrare: quæ scientia sit regula regulans scientem eam, qualiter facultatem habeat ex scientia tradita demonstrationem faciendi in qualibet materia demonstrabili, per quam scientiam devenire potest ad certam scientiam conclusionis uniuscujusque scibilis per demonstrationem. Intentio hujus libri.

Hæc enim scientia in nobilitate subjecti præfertur aliis scientiis et certitudine demonstrationis sive ostensionis vel probationis. His duobus modis una scientia Dignitas hujus libri super alias partes logicæ.

præfertur alii, sicut dicit Aristoteles in prima propositione de *Anima*. Inter omnes logicas scientias hæc scientia nobilioris subjecti est, ut patet : quia tota logica de syllogismo est et partibus ejus. Nobilior autem syllogismus est demonstratio. Hujusmodi etiam scientia certior est in demonstrationibus : quia cum aliæ scientiæ de syllogismo solam habeant necessitatem consequentiæ ex ordine terminorum et propositionum in figura et modo vel existentem vel apparentem, et non habeant necessitatem consequentis, ista sola inter scientias logicas utramque facit necessitatem et consequentiæ et consequentis : propter quod inter logicas scientias omnibus ex duplici causa præfertur subjecti, scilicet admirabilitate et certitudine ostensionis. Et ideo sequitur, secundum Aristotelem in septimo *Ethicorum*, quod hæc scientia virtus et ultimum et optimum est scientiæ logicæ. Propter quod immediate scientiæ de syllogismo conjungenda est : quia supra necessitatem consequentiæ non addit nisi necessitatem consequentis : quæ additio ita specificat hanc scientiam sub genere communi quod est *Logica*. Hæc enim scientia id quod addit, non diminuit necessitatem consequentiæ (quæ substantialis est syllogismo, sicut patet ex ejus diffinitione cum dicitur, quod syllogismus est argumentatio sive oratio in qua quibusdam positis aliud accidit ex necessitate) : hæc enim necessitas in terminatione sui est in terminorum ordine et propositionum dispositione. Perficitur autem in figura et modo, et ad necessitatem ultimam deducitur per potestatem syllogizandi et concludendi, sicut in secundo *Priorum* ostensum est. Perficitur autem addita necessitate consequentis in scientia ista. Et ex hoc patet perfectissimam istam esse inter omnes logicas scientias. Id enim quod addit supra consequentiæ necessitatem syllogismo substantialem syllogismus dialecticus, potius diminuit necessitatem consequentiæ quam promoveat : quia probabile non habet consequentiæ veram necessitatem. Sophisticus autem addit apparentem et non existentem probabilitatem supra consequentiæ necessitatem : et ideo in talibus non potest esse ultimum et optimum scientiæ syllogizandi. Propter quod dicit Ptolemæus in primo *Almagesti*, quod non probabilibus et opinabilibus debet homo replere animam suam, quia non faciunt stantem habitum in anima, sed demonstrativis et certis quæ certificant et stabiliunt intellectum, quia certa sunt et æternaliter stantia[1]. Et ex hoc patet quod hæc sola simpliciter est desiderabilis inter scientias logicas. Est ergo finis et perfectissima et sola simpliciter desiderabilis inter logicas scientias et sola nobilior et aliis certitudine probationum excellentior.

Ordo hujus libri ad librum Priorum.

Est autem hæc scientia, ut de subjecto de syllogismo demonstrativo : de hoc enim inquirit differentias et passiones et modos quibus fiat : et sic patet quæ sit materia ejus, sicut patet per ea quæ dicta sunt in principio libri *Priorum*. Est etiam hæc scientia in genere logicæ scientiæ : quia et demonstratio et scientia demonstrativa consideranda est hic per differentias sermonum et non per rerum differentias : logica enim non res, sed intentiones rerum considerat, ut universale, particulare, orationem, argumentationem, et syllogismum : quæ omnia in sermone accipiunt differentiam : et ideo hæc scientia non est realis sed sermocinalis. Vel forte dicitur, quod est modus sciendi nobilissimus et non proprie scientia : sic enim loquitur Aristoteles in tertio *primæ philosophiæ*[2].

Subjectum hujus libri.

Quod hæc scientia non sit realis.

Utilitas autem ex hoc ultimo dicto elicitur, et est utilis ut regula recta in architectonicis, qua regulatur omne quod aptandum est ædificio : per hunc enim modum regulatur per hanc scientiam omne quod demonstrandum est in particulari-

Utilitas hujus libri.

[1] Similem sententiam habet Alexander in I *Topicorum*.

[2] Tex. com. ult.

bus scientiis demonstrativis. Per quod patet quod utilitas ejus universalis est : et ideo utilior quam illæ scientiæ quæ particulariter utiles sunt.

Objectio.

Si quis autem objiciat dicens quod antequam particulares scientiæ demonstrativæ fierent vel quando fiebant, ista scientia sive sciendi modus utilis esse poterat : sed nunc ipsis jam factis videtur inutilis, sicut et regula videtur inutilis jam facto omni ædificio, quod faciendum fuerat.

Solutio.

Dicendum quod scientiæ demonstrativæ non omnes factæ sunt, sed plures restant adhuc inveniendæ : quæ si etiam omnes factæ essent, adhuc esset utilis hæc scientia tripliciter. Uno modo quidem in usu particularium scientiarum, qui non est rectus nisi mensuretur ad regulam. Secundo autem modo in demonstratione particularium scientiarum, quod bene inventæ et bene traditæ sunt, et quod homo eis innititur ut veris : hoc enim fieri non potest nisi referantur ad regulam. Tertio autem modo propter cavillatorem, cujus calumnia refelli non potest, nisi propter hoc quod refertur ad regulam : cavillatio enim ejus refellitur per hoc quod regulæ non concordat : et sic constat universalis utilitas istiusmodi scientiæ. Manifesta igitur est utilitas et finis et nobilitas, certitudo et perfectio istius scientiæ sic determinata.

Alia utilitas vel nobilitas hujus scientiæ, quæ potius est in sciente ipsam quam in ipsa.

Est etiam finis ejus et utilitas et nobilitas quædam, quam ponit Avicenna (sed hæc est potius in sciente, quam in scientia) quod scilicet perficit hominem et ad felicitatem contemplativam disponit secundum nobiliorem ejus partem, quæ (ut dicit Aristoteles in decimo *Ethicorum*) est intellectus contemplativus non continuo conjunctus et tempori, sed in simpliciter intelligibilibus simpliciter accipiens scientiam contemplativam : et ideo non est opinativus talis intellectus, nec suspicativus, sed simpliciter intellectus ad simpliciter intelligibilia relatus.

Quare aliæ partes logicæ non sunt ita perfectæ sicut ista.

Ex his patet quod aliæ scientiæ logicæ non sunt perfectæ species modi sciendi : quia hoc quod addunt supra necessitatem consequentiæ, diminuit necessitatem consequentiæ syllogismi. Omnis autem differentia diminuens potestatem generis, addita generi, facit speciem imperfectam, et secundum Pythagoram ponitur in stichia sive in coordinatione malorum : hæc autem quæ complet id quod est in potestate generis, sola est perfectus scientiæ syllogisticæ modus, et perfecta scientiæ syllogisticæ species.

Modus istius scientiæ.

Modus autem istius scientiæ (quantum est de ipsius scientiæ proprio modo) est diffinitivus et divisivus et collativus : et hic modus sumitur ex ipso scibili relato ad scientiam secundum quod est in universali, vel particulari, vel secundum agere : divisio enim deseruit scientiæ in universali, diffinitio autem eidem deseruit in propria natura, et collatio deseruit scientiæ in agere et collatione conclusionis ad principia. Resolutoria enim est hæc scientia : quia resolvit et resolvere docet conclusiones in principia, quæ sunt causæ essentiales et propriæ sive convertibiles immediate : et hic etiam modus scientiæ deseruit secundum agere dictum. Modus autem qui est ex discente potius quam ex scientia, est modus qui dicitur exemplorum suppositivus.

Nomen libri hujus et ratio nominis.

Nomen autem libri et titulus qui præsignat nomen, patet ex dixtis : nomen enim, *Posteriora analytica*. Et ratio quidem analysis sive resolutionis jam dicta est. Posteriora autem resolutoria vocantur : sicut enim demonstratio addit supra syllogismum simpliciter, et ideo fit posterior ipso, et species ejus : ita resolutio in causas consequentis addit supra resolutionem in terminos et in propositiones constituentes in figuram et modum : et ideo hæc analysis posterior est illa quæ in *Prioribus* traditur : sicut prius est natura et intellectu, a quo non convertitur consequentia. Titulus autem est : *Incipiunt posteriora analytica*. Qui titulus jam satis intelligitur ex dictis.

Causa efficiens hujus scientiæ.

Causa autem efficiens est duplex, faciens scilicet, et instrumentalis. Faciens quidem (ut dicit Avicenna) est intelligen-

tia vel decimi ordinis vel primi, quæ super alias irradiat ad horum quæ dicenda sunt manifestationem. Instrumentalis autem causa ex his qui ad nos venerunt Philosophis fuit, Aristoteles Stagirita, ad hoc illustratus ab intelligentia, et primus inter eos qui venerunt ad nos. Fertur tamen quod Zeno ante Aristotelem fecit hanc artem sive scientiam, et illius scientiæ Zenonis ad nos venerunt quædam excerpta. Sic ergo satis patet de his quæ sunt huic scientiæ præambula.

Ordo hujus libri ad scientiam de syllogismo.

Multa autem sunt propositionum genera (ut dicit Algazel) in quibus nihil proximius est syllogismo quam necessitas in materia propositionum: et ideo hæc scientia immediate post scientiam de syllogismo est ordinanda. Sed scientia syllogismi dicitur tota scientia libri *Priorum* primi et secundi, et etiam scientia de syllogismis hypotheticis, quam fecit Boëtius, quam et nos exposuimus suo proprio loco post librum *Priorum*. Ad adminiculum autem libri *Priorum* fecit Boëtius librum categoricorum syllogismorum, quem et nos ante librum *Priorum* a nobis expositum breviter ordinavimus. Patet igitur istius libri ordo in scientia logices.

Quid per scientiam de syllogismo intelligendum.

CAPUT II.

De probatione Avicennæ et Algazelis, quod iste liber sequitur immediate librum Priorum.

Quod autem iste liber immediate sequatur librum *Priorum* secundum quod continet et categoricos et hypotheticos syllogismos, et hoc est, scientiam formationis categoricorum et hypotheticorum syllogismorum, tam in conjunctis quam in disjunctis hypotheticis syllogismis, sic probant Avicenna et Algazel, et ante hos Alfarabius. Scientia enim syllogismorum formativa in figura et ordine prima est inter scientias quæ sunt de syllogismo: propositiones enim ex quibus fit syllogismus, ut dicunt, ad syllogismum se habent in quinque ordinibus, ut quinque modis se habet aurum ad artificiatum quod fit ex auro. Materia enim syllogismi propositiones sunt, quæ quando fuerint credibiles et veræ, sequitur conclusio credibilis et vera : si vero fuerint falsæ, conclusiones non sequuntur credibiles sive probabiles : si vero fuerint propositiones opinabiles tantum, non possunt ex his concludi propositiones certæ veritatis æternæ sive necessariæ. Sicut quando est aurum materia nummi et rotunditas nummi forma, aliquando falsificatur nummus, eo quod a rotunditate inflectitur forma : et privatione quidem formæ nummus amittit nomen nummi, eo quod a forma fit nummi denominatio : aliquando vero falsificatur nummus vitio materiæ, scilicet cum fuerit ex auro falsificato, ferro, vel ære : sed tunc non amittit nomen nummi, quamvis amittat nummi valorem. Similiter syllogismus est vitiosus aliquando vitio materiæ, aliquando vitio formæ. Vitio quidem formæ quando peccat in figura, vel modo, ex quibus esse debet : aliquando vitio materiæ, quando forma quidem bona est, sed propositiones non sunt certæ, sicut est propositio ex qua est syllogismus inopinabilis vel falsitatis.

Propositiones ex quibus fit syllogismus sunt quinque ordinum.

Et sunt quinque ordines talium propositionum sicut in auro : quod quidem primo in ordine obrizum, examinatum, et depuratum. Secundum autem ex illo habet ex fabricatione aliquid admixtum, quoc tamen non participat nisi purum. Tertium autem ut habeat tantum de alieno admixtum, quod non percipiat in apparentia ejus nisi peritus in auri natura, et aliquando quamvis percipiat hoc imperitus. Quarto gradu ut quidem quando falsum fuerit, sicut si sit de ære: sed adeo fit hoc simile auro, quod per depurationem æris etiam possit fallere peritum, ut aurichalcum, quod calcamine et stanno et magis argento accipit similitudinem auri. Quinto ergo gradu est cujus falsitas omni homini apparet.

Quinque ordines propositionum ex quibus quinque syllogismorum modi constituuntur.

Similiter propositio habet quinque ordines. In primo enim ordine est illa quæ est vere credibilis sine dubitatione et sine deceptione, sicut est propositio necessaria : et ex talibus composita argumentatio vocatur demonstratio. In secundo ordine est propositio proxima veritati, ita ut difficile accidat fallacia opinionis : sed tamen cum diligentissime consideratur, potest mutari veritas ejus et sic fallere : et ex talibus propositionibus composita argumentatio vocatur syllogismus vel ratio dialectica. In tertio autem ordine est propositio opinabilis opinione plurium non sapientum : et argumentatio ex his composita vocatur ratio vel argumentatio rhetorica. In quarto autem genere sunt propositiones verisimiles quæ cum dolo et simulatione occulta habent similitudinem verarum propositionum, quæ secundum veritatem nec est opinabilis, nec probabilis, nec vera : et ex talibus compositus est deceptivus et sophisticus. In quinto ordine est propositio quæ scitur esse falsa : tamen ex aliquo signo movet animum audientis vel movere potest ad aliquem modum opinandi, quod videatur vera vel dubia. Argumentatio composita ex talibus Græce quidem vocatur συῤῥοικα : apud nos autem *tentativa*. Et de omnibus his quidem propositionibus oportet disserere.

Propositio quæ non est veritatis stabilitæ, dividitur in tredecim partes.

Dicamus igitur quod omnis propositio quæ non est veritatis stabilitæ et rationis certæ, sed sumitur ab opponente in quantum conceditur a respondente, dividitur in tredecim partes, scilicet primas, quæ primæ sunt insensibiles, sive sensu imperceptæ. Et in sensibiles quæ sunt secundæ. Et experimentales quæ sunt tertiæ, et sunt aliquando corruptæ sine ratione mutatæ. Et in famosas quæ sunt quartæ : famosæ autem dicuntur quæ sui famositate conceduntur magis amore boni, quam veri quod est in eis, ut propositiones morales. Et quinto in propositiones mediatas, sed eorum medium intelligere et propositionem per medium est in promptu. Et sexto loco existimativas. Et septimo loco maximas ab omnibus concessas. Et octavo loco syllogizatorias. Et nono loco eas quæ sunt receptibiles sua probabilitate. Et decimo loco eas quæ videntur esse maximæ propter similitudinem, sed non sunt. Undecimo putabiles apud vulgus. Et duodecimo imitatorias verorum in similitudine. Et tredecimo in aperte falsas.

Quæ sint propositiones primæ.

Primæ autem sunt ut hæc, duo sunt relinquentia et ponentia unum, et omne totum est majus sua parte : et quæcumque sunt æqualia eidem, et inter se sunt æqualia : hæ enim sunt, de quibus dicit Boetius, quod sunt dignitates quas quisque (etiam sine doctore) probat auditas, quando intelligit terminorum significationem : hoc enim auditum, ut dicit Avicenna, fixum est, neque est separabile ab intellectu, et non per sensum acceptum, eo quod sensus non accipit res indivisibiles in sensibili designatas.

Quæ sint sensibiles.

Sensibiles autem sunt ut hæc, sol est lucidus, sicut dixit Empedocles quod sol est res alba et calida, et accepit ex sensu quod nix est alba : et ideo dixit Aristoteles [1] quod qui dubitat nivem esse albam, indiget sensu.

Quæ sint experimentales.

Experimentales autem sunt, quas accipimus intellectu orto ex sensu, sicut scimus quod ignis congregat homogenea, et quod scamonea purgat choleram, et quod vinum inebriat : sensus enim apprehendit inebriationem post potationem vini sæpius factam, et percipit intellectus quod hoc vini virtute accidit : et si esset casuale, non contingeret sæpissime : et sic in intellectu generatur illius rei scientia firma, de qua non est dubium.

Quæ sint famosæ.

Famosæ autem sunt, quas vulgo referente didicimus, sicut quod Roma est solemnis civitas, quamvis forte Romam nunquam viderimus : de quo si nullatenus dubitaverimus, vocatur propositio famosa : nec tamen omnia famosa æqualiter creduntur.

Quæ sint mediatæ.

Mediatæ autem sunt, quæ non per se

[1] Aristoteles, I Topicos, cap. 9.

statim, sed per medium accipiuntur: quod tamen quando in promptu est intelligere, putatur propositio esse prima: cum tamen illa quæ vere est prima, sciatur sine medio termino: intentio enim argumentationis syllogisticæ est invenire medium terminum ab antecedentibus vel consequentibus vel repugnantibus. Quæsita autem in syllogismo sunt major et minor extremitas. Cujus exemplum est, quod cum auditur hæc proposita propositio, binarius est quaternarii medietas, hæc statim scitur per medium sic, medietas est una partium totius æqualis alteri: sed binarius est una partium quaternarii æqualis alteri: ergo binarius est medietas quaternarii: et tale accipit intellectus frequenter sine medio et argumentatione (cum tamen sine medio non sit) quia in promptu est medium.

Quæ sint opinabiles.

Opinabiles autem sunt propositiones falsæ, quæ tamen ita fixæ sunt in animo, ut nemo de eis dubitet: et hoc contingit, quia æstimatio agit in talibus sine collatione sensus et sensibilium. Cujus exemplum est, quod æstimatio accipit, quod nihil est cujus pars ostendi non possit: ideo æstimatur quod locus nihil sit in mundo vel extra mundum, et sicut hæc, quod mundi totalitas terminatur in pleno vel vacuo quod est extra mundum: sicut hæc, quod corpus nec augmentatur nec crescit nec decrescit ex seipso, sed ab extrinsecus addito. Et causa quidem judicii hujus æstimationis hæc est: quia hæc non sunt convenientia sensui nec sensu accipiuntur. Et talium falsitas scitur: quia si omne quod æstimatio accipit non a sensu, esset falsum, tunc ipsa æstimatio esset falsa: quia non recipitur a sensu. Et similiter esset de scientia et potentia et omnibus aliis formis quæ a sensu non accipiuntur, quamvis cum sensibilibus comparatis ad invicem accipiantur. Error enim æstimationis non percipitur in argumentationibus compositis ex primis propositionibus, quas æstimatio recipit et concedit: sed postquam illata fuerit conclusio inconvenien abhorret eam: et quod abhorret eam, scitur quod non est ex alia causa, nisi quia abhorret quæ non sunt sensibilia vel cum sensibilibus accepta.

Quæ sint maximæ.

Maximas autem propositiones opinamur esse, quæ non recipiuntur nisi in quantum sunt manifestæ: et putat vulgus commune et alii simplices et non periti, quod sint primæ ex sui veritate communicantes omnem intellectum, sicut est ista propositio, mendacium est turpe, et innocens puniri non debet, et justitia necessaria est, et injustitia turpis, et quod pudenda celanda sunt, et alia quæ audiuntur a pueritia, et in quibus observantiis morum conveniunt homines propter communem utilitatem et honestatem, et quæ propter consuetudinem facile recipiuntur, sicut ea quæ sunt legis et civilitatis, et quæ non facile recipiet aliquis non imbutus lege et consuetudine talis civilitatis: et talium propositionum multæ sunt falsæ.

Quæ sint receptibiles.

Receptibiles vero propositiones sunt illæ, quæ propter auctoritatem hominum recipiuntur, vel quia sancti sunt, vel Philosophi, vel quia antiqui et experti, vel a libris talium scriptis, vel ab his qui fuerunt vitæ laudabilis: hæc omnia enim faciunt fidem earum.

Quæ sint concessæ et quomodo differunt a maximis.

Concessæ autem propositiones sunt, quas concedit respondens sive adversarius, quæ aliquando recipiuntur ab uno et non ab alio. Istæ autem concessæ propositiones non differunt ab illis quæ dicuntur maximæ, nisi quod illas approbat vulgus sicut maximas, istas autem respondens adversarius.

Quæ sint similatoriæ.

Similatoriæ autem sunt quas studet homo assimilare primis, vel expertis, vel a vulgo approbatis et maximis reputatis: cum tamen non sint ut illæ, sed ut illæ esse videntur: sicut cum dicitur juvandus esse frater, cum tamen semper injustis sit juvandum.

Quæ sint putabiles, et quomodo faciunt præsumptiones rhetoricas.

Putabiles autem sunt, quæ faciunt putare aliquid, quamvis sit non ita, quia potest esse oppositum: putatio enim est in determinatus motus rationis super utramque partem contradictionis ad neu-

tram partem per rationem probabilem adjutus, sicut cum dicitur, qui nocte vadit, malefactor est et istæ faciunt præsumptiones rhetoricas : et sicut hoc quod dicitur, qui associat inimicum, inimicus est, quamvis forte non sit ita.

Imaginativa vel imitativæ quæ sint.

Imaginativæ vel imitativæ sunt propositiones, quas dicimus esse falsas, sed per id cui assimilantur, horrendum vel appetendum imprimunt in anima recipientis : sicut quando dicitur, mel est cholera crocea quam evomit aliquis : et ideo abhorretur sicut si esset verum, cum tamen sciatur esse falsum : et tales sunt propositiones poeticæ.

Et ex omnibus talium generum propositionibus constituuntur argumentationes diversarum facultatum, quæ omnes sunt sub logica in genere accepta : propter quod etiam poetica secundum Aristotelem sub logica generali continetur. Quinque autem species harum propositionum, scilicet primæ, sensibiles, experimentales, famosæ, et mediatæ (quæ tamen secum in seipsis habent medium suæ probationis) congruunt demonstrationi in genere acceptæ : eo quod demonstrationis utilitas est et finis manifestatio veritatis et acquisitio certitudinis. Maximæ vero et concessæ congruunt logicæ, sive dialecticæ, quod est melius. Putabiles autem et similatoriæ propositiones sunt aptæ argumentationibus sophisticis, nec prosunt nisi ut sciatur ad cavendum eas. Maximæ autem in apparentia et putabiles, sive opinabiles apud plures et receptibiles a pluribus, aptæ sunt argumentationibus rhetoricis et argumentationibus quibus utuntur probantes apologos legum diversarum et omni argumentationi quæ non certificare rem sed persuadere tantum intendit respondenti vel audienti : quæ argumentationes exhortationes dicuntur : de his quidem sunt scientiæ proprie his rationibus utentes. Transformativæ autem propositiones sunt propriæ argumentationi quam συῤῥοιχαν superius Græco nomine vocavimus vel *tentativam*. Ex his omnibus patet ad quid se extendit logica in genere accepta, et quod immediate consequens scientia ad scientiam de syllogismo simpliciter, est scientia demonstrativa. Et hæc quæ dicta sunt, de scientiis Arabum sunt excerpta, quorum commentum super hunc *Posteriorum* librum ex sententia Alfarabii Arabis ad nos devenit.

Objectio prima.

Si autem talis est comparatio libri *Posteriorum* ad librum *Priorum* et ad alias scientias speciales demonstrativas : tunc videtur quod scientia *Posteriorum* subalternat sibi scientiam *Priorum :* quia cum liber *Priorum* demonstret medium, modum demonstrationis accipit a libro *Posteriorum*. Similiter et omnes speciales demonstrativæ accipiunt modum et regulam demonstrandi a scientia *Posteriorum :* et ideo videntur scientiæ *Posteriorum* subalternari.

Secunda.

Solutio primæ.

Sed ad hoc dicendum quod scientia *Posteriorum* magis subalternatur libro *Priorum*, quam e converso : cum subjectum hujus sit sub subjecto illius. Quod enim artifex libri *Priorum* modum accipit demonstrandi, non est a libro *Posteriorum,* sed a demonstratione quæ est per experimentum et per viam sensus, a quo oritur omnis scientia : et de tali modo demonstrandi non est scientia *Posteriorum*. Ad hoc autem quod de specialibus scientiis demonstrativis objicitur, dicendum quod istæ non subalternantur nisi secundum quid et non simpliciter : quia non subalternantur ei quoad subjectum et quoad alia quæ requiruntur ad veram subalternationem : sed quia suum modum demonstrandi regunt et regulant ad scientiam *Posteriorum*. Ex his igitur quæ dicta sunt, patet quæcumque ante hanc scientiam sunt requirenda, et ut bene et sufficienter intelligantur, ex Philosophis Arabum hæc sunt interposita. Et ut sciatur ad quantum se extendit scientia quæ communi nomine vocatur logica, et quæ rhetoricam includit et poeticam ; quas omnes antecedit grammatica, quam cum logica et rhetorica et poetica tradit Aristoteles.

Solutio secundæ.

CAPUT III.

Quod scientia intellectiva est ex præexistenti cognitione.

Determinemus igitur primo ultimum modum cognoscendi eorum quæ vere intellectiva sunt, et intellectualem compositi non simplicis habent intellectus cognitionem : hoc enim congruit, cum scientia demonstrativa simpliciter intellectiva sit, et non imaginabilis vel sensibilis in complexis per intellectum simplicem acceptis : et postea determinemus modum sciendi per demonstrationem quæ ab antiquis Peripateticis *discursiva disciplina* vocatur : eo quod est per discursum intellectus ab uno in aliud, quem intellectum Isaac in libro *Diffinitionum* vocat ratiocinationem facientem currere causam in causatum. Modum autem cognoscendi intellectualem ex duobus maxime scimus, scilicet sciendo ex quibus præexistentibus cognitis est, et quot modis contingit aliquid præcognoscere.

Dicamus igitur in primis : omnis disciplina intellectiva, sive (ut Arabica habet translatio) cogitativa ex præexistenti aliquorum (quæ sunt apud intellectum præcognita) fit cognitione, vel quæ sunt præcognita apud sensum. Hoc autem probatur per inductionem in omnibus demonstrativis scientiis et intellectivis quæ docent per demonstrationem quod docent, quamvis forte in communi usu demonstratione non utantur : manifestum est enim hoc speculantibus in omnes intellectivas scientias : mathematicæ enim scientiæ, sicut geometria, astronomia, arithmetica, et musica, per hunc modum intellectualiter et demonstrative traditæ sunt ex præexistenti videlicet apud nos cognitione. Similiter autem et aliarum unaquæque artium et potentiarum grammatica, rhetorica, poetica, et logica, et hujusmodi omnes potentiæ sive virtutes quæ ut docentes sunt (quamvis non in usu) utuntur demonstratione. Similiter etiam est circa orationes sive argumentationes omnes sive quæcumque per syllogismos, et omnes sive quæcumque fiunt per inductionem : omnes enim illæ ex præexistenti aliquorum procedunt cognitione. Utræque enim argumentationes tam syllogismus quam inductio, doctrinam faciunt conclusionis ex quibusdam prius notis. Non enim possunt ignotum facere notum nisi ex prius noto : et hoc idem cum causa sua ostendimus a principio istius scientiæ quando scientiæ logices intentionem declaravimus, quæ est de ignoto per notum notitiam facere. Et hoc quidem si facit in incomplexis, facit per diffinitionem in qua diffinientia oportet esse præcognita : si autem facit notitiam ignoti complexi (quod est propositio) facit hoc per argumentationem in qua oportet præcognoscere principia : et sic omnis doctrina et disciplina intellectiva faciens notum quod est ignotum quocumque modo, oportet quod sit ex præexistenti aliquorum cognitione.

Incomplexum ignotum fit nobis notum per diffinitionem, complexum autem per argumentationem.

Hujus autem causa est per quam hoc demonstratur, quod non educitur intellectus possibilis ut fiat actu sciens, nisi per instrumenta et principia quæ habet apud seipsum : et ideo quorum principium apud se non habet, illa nunquam intelligere potest. Instrumenta autem illa sunt principia ex quibus cognitionem accipit, et quæ quasi lumina sunt prima illuminantia ipsum, ut in ipso fieri possint etiam eorum cognitiones quæ ignota sunt, secundum quod diaphanum non est receptibile colorum, nisi prius secundum actum lucidi sit dispositum. Et hoc lumen secundum quod est a superiori agente, sic a Philosophis vocatur intelligentiæ irradiatio : secundum autem quod formale est formaliter ad intelligibilia se habens, dicitur esse habitus principiorum per naturam intellectus apud intellectum existentium.

Nota dictum Boetii.

Propter quod Boetius assimilat intellectum accipientem notitiam ignoti, homini qui universalia retinet et singula vel singularia perdit : quia lumen principio-

rum primorum in ipso est, et sine hoc lumine non erit receptibilis scientiæ. Conclusiones autem vocat sicut singularia, quorum notitiam non habet nisi per nota apud se et præcognita accipiat eam. Et hoc quidem Theophrastus sic probavit dicens, quod nihil est receptibile alicujus nisi ex inchoatione vel confusione : quia aliter sicut esset receptibile unius alicujus in genere vel specie vel numero, ita esset receptibile omnium : quod enim ex sola substantia subjecta recipit, non plus se habet ad unum recipiendum quam ad aliud : et sic aut omnia reciperet, aut nihil : si autem omnia recipit, non erit motus inter proprios terminos, sed ex omni in omne fiet motus, quod Aristoteles reprobavit in primo *Physicorum* [1]. Si autem nihil recipit : tunc sequitur quod non est motus omnino, quod est absurdum. Relinquitur igitur quod id quod movetur ex aliquo in aliquid, apud se habeat aliquid ejus ad quod movetur. Similiter igitur est de intellectu recipiente ignoti scientiam, quod aliquid ignoti habeat apud se : hoc autem non est nisi illud in quo ignotum est in formali potentia. Est igitur apud intellectum eorum quæ intelligibilia sunt per ipsum, formalis potentia, in qua omnia intelligibilia sunt in suo formali inchoativo. Hujusmodi autem sunt principia prima intelligibilium, in quibus intelligibilia sunt in formali potentia, sicut colores sunt in actu lucidi sive diaphani. Est igitur omnis doctrina intellectiva ex præexistenti cognitione. Et hæc Theophrasti probatio procedit et est necessaria, et super eam fundavit Aristoteles suam intentionem.

Patet quod utræque argumentationes, hoc est, inductio et syllogismus, per prius nota faciunt conclusionis doctrinam : nec aliter fieri potest : quia ignoti non accipitur scientia, nisi per nota, sicut in omnibus patet scientiis tam demonstrativis, quam aliis non demonstrativis. Hæ quidem quæ inductiones dicuntur vel ad inductionem reducuntur, ut exemplum, accipientes conclusionis notitiam tanquam a notis sensui singularibus : quæ licet secundum se ignota sint, tamen quoad nos tanquam nota accipiuntur : quia cum causata sint et principia formalia habeant ex quibus proprie habent cognosci, tamen quoad nos accipiuntur tanquam prima et in sensu per seipsa cognita. Illæ vero aliæ argumentationes quæ sunt syllogismus et enthymema, reducuntur in syllogismum, demonstrantes sive ostendentes sunt per notum simpliciter, quod est medium et universale quod simpliciter est notum et quoad naturam et intellectum prius.

Nota illam expositionem : quia alii expositores aliter exponunt illa verba.

Et sic utræque viæ per prius nota faciunt doctrinam conclusionis, syllogistice quidem accipientes conclusionis doctrinam tanquam a notis simpliciter : inductive autem demonstrantes sive probantes vel ostendentes universale per id quod in sensu manifestum est particulare sive singulare.

Innuit aliam expositionem illorum verborum : et est expositio communis.

Hic autem Arabicum commentum quædam ponit ab Alfarabio, quæ meo judicio non sunt necessaria : dicit enim, singulare quoddam in sensu est, quoddam in intellectu. Singulare quidem in sensu est materiale accidente proprio et incommutabili determinatum : singulare autem in intellectu dicit hanc formam ab hoc singulari abstractam, quæ est in anima accidens, quod vocatur habitus vel dispositio : et est singulare per individuationem animæ cui inest determinatum ad singularitatem. Universale autem in sensu dicit Alfarabius, eo quod in singulari est mixtum et confusum, quo hic homo est homo, et hoc animal est animal, et hoc lignum est lignum. Universale autem in intellectu dicit id quod in universalitate ex singulis apprehensis agit intellectus ex hoc quod unam rationem videt in omnibus singulariter apprehensis, quæ sunt unius generis vel speciei. Et hanc opinionem videntur approbare Avicenna et Al-

[1] ARISTOTELES, I Physic. tex. com. 45.

gazel et quidam alii, quam et ego non vitupero : eo quod multorum est, et fere omnium etiam Latinorum. Sed hoc dico, quod hæc opinio non congruit dictis Aristotelis, nec universaliter est vera : quia ex hoc quod universale denudatur a materia et individuantibus, eo ipso est universale : et quod hoc modo abstrahitur ab uno, est idem cum eo quod abstrahitur ab alio : unde eo ipso quod est in intellectu, est universale.

Improbatio.

Et quod quidam dicunt, quod individuatur per intellectum sicut per subjectum, non est dictum secundum Aristotelem, nec secundum Peripateticos : quia non est in intellectu sicut accidens in subjecto, nec intellectus universalis hoc modo est receptivus, sed potius prout est in lumine intelligentiæ, formaliter illustratur : et ideo recipit ipsum sicut species ejus quod est intelligibile, sicut lucidum secundum actum species est formalis colorum, et recipit ipsum secundum quod sunt in esse abstractionis. Aliter enim sequeretur quod intellectus a quolibet intelligibili denominaretur sicut subjectum denominatur ab accidente : et sicut homo dicitur albus, vel niger, vel coloratus, et qualis : et sic intellectus diceretur humanus ab hominis forma, et asininus ab asini forma, et ligneus a forma ligni, quod absurdum est. Et ideo secundum Aristotelem, universale est in intellectu in esse abstractionis : et hoc est sibi in intellectu esse quod est abstractum esse, quod est in actu lucidi esse. Et ideo non denominat intellectum : quia specificatum non denominat speciem vel specificans, sed potius species et specificans denominat specificatum : intellectus species est intelligibilium : et ideo id quod intelligitur, dicitur intellectuale secundum suum esse, et dicitur universale secundum suam potentiam : et intellectus non dicitur universalis, neque humanus, neque asininus. Ista est directe opinio et sententia Aristotelis loquentis contra Theophrastum, qui fuit de priori opinione quæ dicta est, quod intellectus receptivus sit formæ abstractæ, sicut materia receptiva est formæ.

Prima ratio.

Quomodo universale est in intellectu in esse abstractionis.

Hujus autem adhuc alia ratio est : quia universalis mixti in singularibus causa individuationis non est substantia universalis quæ de se communicabilis est, nec potest esse idem principium communicabilitatis et incommunicabilitatis, sed causa individuationis est materia et proprium accidens : cessante ergo causa, universale remanet universale : cessat autem causa separata materia et accidente proprio individuante : manet ergo universale sicut fuit de sui natura et substantia : sic autem cessat causa per intellectum : ergo in intellectu est universale, et est universale per hoc quod est in intellectu, et secundum quod est in intellectu.

Secunda.

Adhuc si quod abstrahitur a Socrate, singulariter est in intellectu, et id quod abstrahitur a Platone, et ita de aliis : tunc sequeretur quod ejusdem penitus rationis formæ multæ simul et semel et secundum idem essent in eodem subjecto, quod est impossibile et non intelligibile.

Tertia.

Adhuc autem vane et frustra essent ibi multa diversa a singularibus accepta : quia idem judicium intellectus est per unum sicut per multa. Et hæc omnia dicit Aristoles in diversis locis, et sunt vera : et ideo opinio sua est, quod universale est universal per hoc quod in intellectu est, nec aliquo modo potest individuari in ipso.

Quarta

Dicat tamen quilibet quod vult, quod ego non præjudicio alicui, sed dico quod dictum Aristotelis intelligo : dictum autem illorum qui dicunt universale per esse individuum esse in intellectu sicut in subjecto, nullo modo possum intelligere. Sicut autem est in scientiis perfectam argumentationem habentibus, ita etiam est in potentiis et artibus habentibus argumentationem imperfectam, quod omnes fiunt ex præexistenti cognitione et ex præcognitis.

Similiter enim, sicut dictum est, et rhetoricæ scientiæ persuadent. Dico autem *persuadent* : quia non vere *probant*

vel concludunt propter mediorum suorum et principiorum imperfectionem, quæ generalia non sunt, et dici de omni vel de nullo non habent : et ideo ex verisimilibus potius generant persuasionem et suspicionem quam certam scientiam : aut enim persuadent per exempla prius nota, quod est facere quamdam inductionem, quia multa exempla inductionem faciunt, non quidem sola, sed addito quod simile sit in omnibus, vel quod sic sit de singulis : et ideo exempla sola non sunt vera inductio, sed inductionis aliquid, et tunc persuadent ex prius notis, ut paulo ante dictum est : aut persuadent per enthymemata, quod scilicet persuadere vere est syllogismus : quia duo enthymemata sine omni alio addito faciunt syllogismum vere : et hæc in fine secundi *Priorum* demonstrata sunt : et si syllogismus est ex præexistenti cognitione, tunc sequitur quod etiam enthymema sit ex præexistenti cognitione. Probatum est ergo et per inductionem scientiarum et per inductionem argumentationum et perfectarum et imperfectarum, quod omnis scientia intellectiva est ex præexistenti cognitione.

Quare dixit, disciplina intellectiva. Nec dicitur *scientia intellectiva*, eo quod aliqua sit scientia sensibilis : sed ideo dicitur, quia aliqua cognitio est experimentalis quæ non est ex præexistenti cognitione, sed potius ex immediata acceptione sensibilium et sensibilium collatione per intellectum reflexum ad sensum, non per intellectum secundum se et purum.

Habet autem Arabica translatio, *cogitativa,* innuens hic illud quod dicit Augustinus, quod cogitatio est coagitatio aliquorum per intellectum, sicut fit in scientia per argumentationem accepta : in illa enim cogitantur principia ad invicem et ad conclusionem : et talis est logica scientia et pars ejus quæ est demonstrativa : et sic intellectiva est in composito intellectu, qui verorum est, ut dicit Aristoteles in secundo de *Anima*. Et tunc dicitur intellectiva scientia ad differentiam scientiæ incomplexorum, quæ dicitur ab Avicenna scientia per informationem et non per actum intellectus. Et scias quod secundum hæc scientia intellectiva est secundum scientiam in agere dictam, quam agit intellectus ex scientia in universali et ex scientia in particulari sive in propria natura dicta.

Scias etiam quod ab omnibus dicitur quod doctrina et disciplina et scientia differunt secundum quid, cum hæc omnia sint subjecto unum, scientia scilicet conclusionis : sed dicitur *scientia* prout secundum se adepta quiescit in anima, sed *doctrina* prout est ab ore doctoris transfusa, *disciplina* autem prout est a discente suscepta. Sed scias quod hic non est intellectus Aristotelis, sed vocat scientiam habitum conclusionis, doctrinam secundum quod emanat ex principiis. Unde dicit in principio *Metaphysicæ*, quod signum scientis et maxime sapientis est posse docere. Disciplinam autem : quia non nisi per medium et per principia est suscepta, et sine quibus non susciperetur : et tunc disciplina non est nisi scientia mediata et principiata.

Et hoc modo plane verum est et cuilibet manifestum, quod omnis doctrina et omnis disciplina est ex præexistenti cognitione : et hoc totum fundatur super hoc quod dudum est dictum et probatum est : quia nihil ignotum potest fieri notum nisi per aliud notum, et quod intellectus non accipit scientiam aliquorum, nisi quorum principia et inchoationes sunt apud eum : et hic procul dubio Aristotelis est intellectus. Et est advertendum quod cum demonstrativa scientia sit intellectiva et maxime et præcipue sit doctrina et inter omnes magis sit hoc modo dicta disciplina, de ipsa præcipue est vera propositio quæ dicit, quod omnis doctrina et omnis disciplina intellectiva est ex præexistenti cognitione. Sic propositio prima reducitur in syllogismum et demonstrationem. Hæc enim de pertinentibus ad primam propositionem dicta sunt.

CAPUT IV.

Quod duplex est præcognoscere et præcipue in scientia demonstrativa.

Quia igitur doctrina est ex præexistenti cognitione, oportet determinare quibus et quot modis contingit præcognoscere, et hoc primo determinando circa principia, deinde circa conclusiones. Determinemus igitur primo modos præcognoscendi, et dicamus quæ oportet circa illos præcognoscere. Dicamus igitur quod de quibusdam oportet præcognoscere et præopinari, quia sunt, ut de dignitatibus. De quibusdam autem præcognoscere oportet quid est quod dicitur per nomen, ut de passionibus. De quibusdam vero oportet utroque modo præcognoscere, ut de subjectis. Exemplum autem istorum est, quod de ista dignitate (quæ omnibus aliis est prior, ut dicit Aristoteles in quarto *primæ philosophiæ*[2]) quod de omni est affirmatio vel negatio vera, oportet præcognoscere et præsupponere quia est : hæc enim si negetur, ostensive probari non potest, quamvis probetur per deductionem ad impossibile : quod tamen impossibile non reputaretur ab eo qui dicit contradictoria simul esse vera. De passione autem quæ est triangulus, quoniam hoc quidem significat, hoc est, quid dicitur per nomen ejus : et hoc est ideo, quia non potest sciri quid est passio nisi per subjectum et subjecti proprii diffinitionem, per quam subjecto probatur inesse : et hoc est post demonstrationem qua probatur inesse subjecto, et non ante ipsam : sed si nesciatur quid est quod dicitur per nomen, de subjecto passio probari non potest : quia per diffinitionem passionis probatur inesse subjecto : unde in passione quid est, est præcognitio : principium enim est ad cognoscendum quia est : et ideo cognitio quid est, præcedit demonstrationem : et cognitio quia est, sequitur eamdem. Nec est inconveniens, quod triangulus denominative dictus sit passio : quia quamvis triangulus secundum quod dicit subjectum et figuræ speciem, sit subjectum multarum passionum, tamen ipse triangulus circa figuram passio est, quæ probatur de subjecto, sicut patet in omnibus figuris quæ sunt de compositione trianguli, sicut est prima Euclidis, et multæ aliæ quæ de compositione trianguli sunt vel hujus trianguli vel illius in specie triangulationis determinari.

Quædam autem oportet præcognoscere utraque præcognitione, sive utroque modo, ut de subjecto (sicut de unitate) oportet præcognoscere et quia est, et quid est quod dicitur per nomen : quia aliter passio non potest probari de illo, sicut patebit in sequentibus. Non enim similiter (hoc est, uno modo præcognitionis) horum unumquodque præmanifestum ante demonstrationem est nobis. Cum enim dicitur, quod oportet præcognoscere principium, communiter accipitur principium ut comprehendit principium complexum quod est dignitas, et principium incomplexum quod est subjectum vel passio : quamvis enim passio secundum suam diffinitionem non sit principium, sed principiatum ut ex alio fluens et alii inhærens, oportet tamen quod sit præjacens ad demonstrationem scire quid sit : quia aliter per demonstrationem non posset probari inesse subjecto.

Attendendum tamen, quod etiamsi dignitate debeat uti demonstrator, oportet quod sciat quidquid dicitur per nomina in dignitate posita : tamen quia scientia quid quod dicitur, est per diffinitionem,

[1] Hæc *dignitas*, de quolibet dicitur esse vel non esse, potest probari per impossibile. Innuit hic medium potissimæ demonstrationis esse diffinitionem subjecti, et huic videtur immediate contradicere in sequentibus verbis : ergo contradictio. Responsio capitur in fine hujus capituli. *Jammy.*

[2] ARISTOTELES, In 4 primæ philosophiæ, tex. com. 9.

et diffinitio proprie est incomplexorum, sicut sæpius in hac scientia ostendimus, et maxime in libro *diffinitionum*, et non refertur scientia quid est, ad complexa nisi per consequens : ideo dicit Aristoteles quod oportet præcognoscere de dignitate quia est, et tacet de præcognitione quid est. Et hoc est quod multi dicunt. Veritas autem secundum intellectum Aristotelis est, quod demonstrator in demonstratione non præutitur scientia quid est de dignitate, sed scientia quia est tantum, quod scilicet verum sit quod dicit dignitas: et ideo demonstrator in demonstratione non cognoscit quid est de dignitate, quamvis putatur in præcognitione dignitatis, quid est quod dicitur per nomen: quia dignitatem scire non potest nisi sciat quid est quod dicitur per nomina posita in dignitate. Et hic est intellectus Aristotelis.

Removet dubium. Adhuc autem notandum quod præcognitio quia est, non primo inest incomplexis et per ea complexis per consequens, sed utrisque inest æque primo, secundum quod verum et esse convertitur cum omni ente : unde de asino est præcognoscere quia est, et de homine, et sic de aliis. Sed non oportet præcognoscere quid est ipsa complexio complexi principii quod est dignitas, per diffinitionem : et ideo non oportet præcognoscere quid est de dignitate : et hoc quidem planum est omni homini etiam parum de hoc cogitanti et consideranti.

Removet dubium. Adhuc autem notandum quod quamvis in dignitate prædicitur aliqua passio de aliquo subjecto, non tamen gratia illius passionis oportet præcognoscere et præsupponere quid est in dignitate, et gratia subjecti, quia est et quid est : ita quod propter duo quæ sunt in dignitate, oporteat præcognoscere de dignitate et quid est et quia est : quia proprietas inhærens subjecto dignitatis, non est passio probata et conclusa de subjecto dignitatis per scientiam demonstrativam : et ideo de dignitate præcognoscitur quia est et non quid, ut dictum est.

Removet dubium. Adhuc autem principia demonstrationis non sunt tantum dignitates, sed etiam suppositiones et petitiones, sicut patet in principio Euclidis, quæ omnia oportet præcognoscere : et ideo talia omnia supponuntur hic in nomine dignitatum large sumendo dignitatem.

Adhuc autem quamvis medium sit necessarium in demonstratione, tamen non dicitur quod de ipso oportet præcognoscere vel quid est vel quia est : quia medium investigandum est, ut dicit Aristoteles in primo *Priorum*, et ideo de ipso præcognoscere non oportet. Forte tamen quid sit oportet in medio præcognoscere ante demonstrationem : sed hoc postquam investigatum est medium : cum enim in omni doctrina et disciplina addiscendæ sint res super quas fundatur illa scientia per propria et instituta illius scientiæ vocabula sive nomina : cum nihil contingat secundum veritatem vel addiscere vel cognoscere, nisi per significationem nominum, ut dicit Aristoteles in quarto *primæ philosophiæ*[1] : necesse est de omnibus præcognoscere quid est quod dicitur per nomen : quia aliter doctrina fieri non potest.

Omnium autem horum ratio et causa hæc est, quod res significatæ in scientia, aut sunt principia, aut sunt principiata. Et siquidem sunt principiata, esse suum quia sunt, habent ab aliis : et ideo non potest hic (quia sunt) supponi de ipsis, sed debet probari per principia. De principiis autem quia esse suum non habent ab aliis, in ipsa scientia oportet relinqui quia sunt, nec potest probari de ipsis. Principiata autem sunt passiones quæ causantur a subjectis, et ideo probantur de ipsis.

Sic ergo patet qualiter duplex præcognitio, scilicet quia est, et quid dicitur per nomen, quæ communis est omnibus tam complexis quam incomplexis per aliquem modum. Et sic patet sufficientia præcognitionum : cum præcognitio aut sumatur ex parte vocis significantis, aut Sufficientia præcognitionum.

[1] Aristoteles, In 4 primæ philosophiæ, tex. com. 10.

ex parte rei : et præcognitio ex parte rei sit præcognitio quia est, ex parte autem nominis significantis rem sit præcognitio quæ est quod dicitur per nomen. Quamvis autem duæ sunt præcognitiones tantum, tamen tripartita est præcognitio : quia in quibusdam duæ præcognitiones conjunguntur et faciunt unum præcognoscendi modum, in aliis autem diviæ faciunt duos : et sic sunt tres modi præcognoscendi[1].

Sciendum etiam quod esse de subjecto, sive quia est, simpliciter et per essentiam non potest sciri, nisi præcognoscatur qui est subjectum. Quæstio enim quæ est si est, sciri non potest per se et per essentialia, nisi sciatur et cognoscatur quæstio quid est : potest tamen sciri per accidentalia si est subjectum etiam non cognito quid est. Et similiter de passione, quod non scitur quia est, nisi sciatur quid est, si per essentialia debet sciri quia est : sed per medium accidentale sciri potest quia est, non præcognito quid est per essentialia. Hæc sunt quæ a Commentatoribus hic dici consueverunt.

Dictum Porphyrii.

Dictum autem Porphyrii in commento est, quod in demonstratione tria sunt, scilicet id quod est causa consequentiæ, et hoc est principium : et passio quæ probatur inesse subjecto, et subjectum cui per se et non per alterum inest passio. De principio igitur oportet supponi et præsciri quia est, et quia verum est : quia esse et esse verum convertuntur : quia nisi hoc præsciatur, nulla erit consequentia demonstrationis, cum principium per hoc quod est, et per hoc quod de necessitate est verum, sit causa consequentiæ. De passione autem præscitur quid est : quia per suum quid est, hoc est, per diffinitionem, multoties probatur inesse subjecto. De subjecto autem et quid est et quia est : quia per quid est, quod est ejus diffinitio, scitur esse subjectum per se passionis : eo quod passio manat de substantialibus subjecti : nec potest sciri, quod proprium subjectum sit passionis, nisi per quidditatem essentialium subjecti. Oportet etiam præcognoscere quia est : aliter passioni non substaret. Et quia subjectum sic dupliciter se habet ad passionem, ut causa scilicet, et subjectum : et ideo de ipso in quantum est causa, oportet præcognoscere quid est : et de eodem in quantum immediate substat passioni, oportet præcognoscere quia est[2]. Et iste proculdubio est intellectus Aristotelis.

Quod autem unitas dicitur subjectum, in arithmeticis et in septimo Euclidis satis patet : quia multa probantur de ipsa, quod scilicet sit indivisibile, quod non habeat positionem, quod sit substantia numeri, et multa alia. Hæc igitur de præcognitione principiorum dicta sunt : quæ enim quæri possunt, facile patent ex dictis.

CAPUT V.

De cognitione conclusionum.

Post cognitionem principiorum determinandum est de præcognitione conclusionum. Quia vero conclusiones sunt duplices, scilicet universales et particulares, determinabimus utrarumque conclusionum præcognitionem. Dico autem hanc solam conclusionem universalem, in qua proprium subjectum et per se subjectum signo universali distributum, subjicitur passioni propriæ quæ est per se prædicatum ipsius. Conclusionem autem particularem voco, in qua idem subjectum determinatum ad propriam naturam, eidem subjicitur passioni sine signo universali : sicut si probatur quod

[1] Vult ergo D. Albertus tres esse præcognitiones, scilicet *quid* tantum, *quia* tantum, et simul *quid et quia* P. J.

[2] Innuit Auctor diffinitionem passionis esse medium in demonstratione, et postea dicit illud esse subjecti diffinitionem : tamen hoc est diversimode, ut elicitur ex verbis istis et per hoc tollitur contradictio. P. J.

iste triangulus (qui est in semicirculo qui est triangulus super circumferentiam) habet tres æquales duobus rectis, hæc est conclusio particularis : et utramque oportet cognoscere.

Hoc ergo modo procedentes dicimus, quod est cognoscere alia sive quædam prius per cognoscentem ea, hoc est, quasdam conclusiones, sicut universales contingit scire, ita quod sciens eas, cognovit eas in suis principiis per quæ concluduntur, sicut patet in omnibus Euclidis theorematibus, quorum est semper præcognitio in principiis per quæ concluduntur : et est ista præcognitio in potentia præcognoscere et in universali, in quo illa conclusio est in potentia formali et activa.

Quorumdam autem sicut conclusionum particularium est simul cum universali, in quod inducuntur, accipere notitiam, sicut sunt conclusiones particulares quæcumque contingunt esse, acceptæ sub universalibus conclusionibus, in quas inducuntur : quorum universalium jam habent cognitionem per syllogismum demonstrativum. Hujus autem exemplum est, quod aliquis præscivit per demonstrationem ex propriis principiis, quod omnis triangulus habet tres æquales duobus rectis, et hoc per demonstrationem conclusit. Quod vero is particularis qui est in semicirculo triangulus sit, et duobus rectis æquales tres habeat, simul inducens cognoscit, hoc est, quod particulare in universale induxit sic : omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis : triangulus in semicirculo est triangulus : ergo habet tres æquales duobus rectis. Particulare enim probatur per universale : et ideo sic præcognosci habet in quantum inducitur in universale : et hæc inductio in minori propositione est, in qua medium de minori prædicatur extremitate : et nihil aliud est inductio nisi medium applicatum ad minorem extremitatem sumptam sub medio quod per se subjectum passionis est.

Quorumdam sive quarumdam conclusionum sicut particularium hoc modo per reductionem in universale est disciplina sive acceptio scientiæ : et illa non cognoscuntur per medium demonstrativum, quia ultimum non cognoscitur per medium demonstrativum : eo quod per se passio non inest particulari, sed universali inest primo et per se et immediate. Possunt tamen hæc per aliud non demonstrativum cognosci, quia hoc hic non negatur, et hujusmodi sunt quæcumque jam per sensus (eo quod singulare per sensus ostenditur) et quæcumque jam de numero singularium sub universali acceptorum contingunt esse. Et dico contingunt : quia talibus contingit passio, et non primo et per se convenit eis, sed per aliud : sic enim cognoscuntur quæcumque sunt singularia et non dicuntur de subjecto aliquo, sicut dictum est in *Prædicamentis* de substantia prima, quæ principaliter et maxime dicitur, quæ omnibus substat et de nullo prædicatur ut de subjecto : hoc non cognoscitur per medium demonstrativum, sed cognoscitur per subjectum primum quod immediatum est passioni quando inducitur in subjectum illud. Quod autem hic quidam dicunt, quod cognitio refertur ad sensibilem particularium cognitionem, et scire refertur ad acceptionem universalis per intellectum vel mentem, non est curandum, quia hic non habet locum : quamvis commentum hoc dicat, quod fere concordat cum Themistio.

His habitis dicendum est, quod invenitur alius modus præcognitionis a prædictis, et est ille quo præscitur conclusio in suis præmissis vel principiis tanquam id quod scitur in altero quod formaliter est causa ipsius antequam sciatur in seipso.

Unde antequam sit inducere, hoc est, per inductionem aliquam conclusionem accipere, aut antequam sit accipere conclusionem aliquam per syllogismum sicut accipitur illius conclusio, quodam quidem modo dicendum est scire sive præscire illam conclusionem : scire enim

contingit eam in suis principiis, in quibus scitur in potentia formali : fortasse enim hoc verum : quinimo verum est, quamvis Plato et Socrates aliter dixerint et multi de secta Stoicorum. Alio autem modo sciendi secundum scire in actu et in propria natura tales conclusiones non contingit præscire. Id enim quod aliquis nescivit vel non scivit simpliciter, hoc est, in propria natura et secundum actualem scientiam si est vel non est, hoc quodammodo scivit vel scire potuit : et est scire in suis principiis scitis, in potentia et secundum quid scire vel præscire, et non simpliciter : sicut præscire contingit, quod triangulus habet angulos valentes per æqualitatem duos rectos, in præmissis sive principiis quibus hoc probatur : simpliciter autem nescivit, hoc est, non habuit scientiam de ipso, quæ simpliciter est scientia quæ est cognitio conclusionis in propria natura et secundum agere per determinatam conclusionem comparative ad præmissas acceptam. Sed manifestum est ex inspectione modorum præcognoscendi, quod qui scit in alio sive in principiorum potentia aliquid, scit secundum quid : simpliciter autem non scit, quia res scita secundum quid est in suis principiis et non simpliciter, et ideo in illis scitur secundum quid : simpliciter autem non scitur, eo quod res est ita et scitur, quia eadem sunt principia essendi et cognoscendi, sicut probatur in prima propositione primi *Physicorum* [1].

Quod hæc quæ dicta sunt, vera sint, probatur per ad impossibile deductionem si detur oppositum, quod scilicet simpliciter conclusiones præsciantur, et non tantum secundum quid. Si enim hoc detur, tunc contingit ambiguitas esse vera et probata. Mennon autem Mennonis media producta, ut Græci pronuntiant, fuit quidam Platonis et Socratis discipulus, ad quem per modum epistolæ scripsit responsionem factam ad quæstionem Mennonis, quæ fuit, virtutes intellectuales sicut est sapientia, scientia, intellectus, prudentia, et ars : et virtutes morales, fortitudo, temperantia et justitia : utrum essent bonum assuescibile, vel discibile, vel a diis datum per conversionem animæ ad seipsam et ad ea quæ habuit a sæculis æternis, in quibus fuit (ut Socrates et Plato dixerunt) intra seipsam. Et consentiunt in hoc Plato et Socrates multique alii, Boetius, et Augustinus, et etiam ut videtur, Gregorius Nyssenus, quod virtus sit nec assuescibile bonum, nec discibile, sed a Deo vel diis datum per conversionem animæ ad seipsam : quod vocant illi intellectum adeptum. Sic enim discere non esset nisi immemores recordari vel reminisci : et hoc quidem accidit si concedatur ante conceptam conclusionem eam præsciri simpliciter : quia quod scitur simpliciter, non semper actualiter consideratur : et tunc recordatur actu cum ex eo quod prius apud se habuit ad considerationem rei convertitur, et hoc esset scire quod est prioris quod apud se habuit recordari. Aut enim secundum hoc nihil discit aliquis : aut omnis qui discit, discet ea quæ prius novit simpliciter. Quæstio Mennonis.

Hoc autem probaverunt : aut enim aliquis discit hoc quod præscivit simpliciter et nullo modo ignorat, aut quod simpliciter ignorat et nullo modo præscit, aut simpliciter præscit et secundum quid ignorat, aut e converso simpliciter ignorat et secundum quid præscit. Si primo modo, scilicet simpliciter præscit et nullo modo ignorat, tunc sequitur quod discere secundum actum sit reminiscentia prius scitorum. Si secundo modo, scilicet quod simpliciter ignorat et nullo modo præscit : tunc quæsitum quando invenit non cognoscit esse inventum : quia nihil habet apud se unde illud cognoscat esse quæsitum quod quæsivit. (Et Augustinus quidem dat exemplum de servo fugitivo, quem nullo modo cognoscit dominus : et tamen quærit eum : quem si invenit, casu invenit : et quia inventum non co-

[1] Tex. com. 1.

gnoscit vel præcognoscit, ideo nescit se invenisse eum quando invenit) et si hoc : tunc non contingit aliquid discere : quia discitur quod invenitur et cognoscitur postea : hoc autem postquam inventum est non scitur et non cognoscitur. Si vero simpliciter præscit et secundum quid ignorat : tunc quod discitur, non discitur nisi secundum quod ignoratur, ad reminiscentiam reducitur : et hæc est reminiscentia quæ secundum Aristotelem in libro de *Reminiscentia* est super partem obliti. Tribus ergo membris inductæ divisionis falsis existentibus, relinquitur quartum membrum esse verum, quod ea scilicet quæ syllogismo vel inductione docentur vel addiscuntur, simpliciter quidem præignorantur et secundum quid præsciuntur, ut supra dictum est. Nos autem in sequentibus ut perfectior sit doctrina, istam determinabimus quæstionem. Patet igitur quod si oppositum detur, quod alterum duorum sequitur : aut quod nihil discet, quod sequitur ex secundo membro divisionis : aut quod discit quod prius simpliciter cognovit, quod sequitur ex primo membro divisionis et ex tertio.

Et hanc quidem Mennonis ambiguitatem quidam solvere conati sunt, quamvis non solvant. Non enim dicendum est solvere hanc ambiguitatem sicut quidam argumentantur, hoc est, ratione sophistica probant eam solvere. Cum enim quæritur ab aliquo a respondente et dicente post factam demonstrationem, numquid scivisti (per demonstrationem universalem quæ probat quod dualitas est par numerus per hoc quod dividitur in duo æqualia) omnem universaliter dualitatem esse parem, vel non ? Dicente autem respondente, quod scit sic per demonstrationem factam, hoc est, quod omnis dualitas est par, instant : attulerunt enim proferendo in publicum quamdam particularem dualitatem forte lapidum quam in sinu vel manu absconderant, quam respondens in particulari non opinatus est esse, hoc est, de qua utrum esset vel non esset, nullam habuit opinionem : et dixerunt, de hac dualitate nescivisti, utrum esset vel non esset par : ergo non omnem dualitatem scivisti esse parem. Hoc enim quidam male solvunt dicentes, quod cum dicit respondens per demonstrationem factam se scire omnem dualitatem esse parem, intelligitur de omni quam scivit esse dualitatem sive quod dualitas sit.

Solutio quorumdam.

Hæc enim solutio nulla est, quia in se continet opposita per contradictionem : quia quamvis alia sint scita, tamen omnes discentes et accipientes doctrinam, si accipientes sciunt simpliciter illud cujus veram habent demonstrationem (cum ille sit verissimus sciendi modus) et sciunt illam conclusionem cujus acceperunt demonstrationem simpliciter : acceperunt autem demonstrationem non de omni de quo sciunt, quia hoc demonstrationis non potest esse subjectum, cum nec per se nec de omni conveniat ei passio : quia hæc propositio, omnis dualitas quam scio dualitatem esse, est par, nec simpliciter universalis est, nec per se convenit ei prædicatum : unde demonstratio non concludit de dualitate quam sciunt, sed simpliciter de omni : et similiter demonstratio concludens quod triangulus habet tres æquales duobus rectis, non concludit de omni quem sciunt, sed concludit simpliciter de omni numero dualitatis et de omni figura triangula trilatera et rectilinea : quia de alia figura quæ componitur ex lineis curvis, non est verum : hæc enim aliquando habet tres angulos majores tribus rectis. Cujus ratio est : quia neque una, hoc est, nulla propositio in demonstrativis ita accipitur : quia propositiones demonstrativæ simpliciter sunt universales et per se : unde nulla harum sic accipitur de eo quem tu nosti numerum, aut quam nosti rectam lineam : sed propositio demonstrativa accipitur demonstrative simpliciter de omni. Propter quod dicens hanc solutionem, opposita dicit : demonstratione enim facta scit de omni concludi simpliciter : addens autem quæ ego novi, dicit non esse de omni : et sic includit

illa solutio contradictorie opposita : et sic patet quod non valet.

Solvitur autem vere inducta dubitatio, dicendo quod nihil, ut opinor. Et, ut opinor, dico propter Platonis et Socratis reverentiam, non tanquam incertum sit quod dicitur. Dico igitur, quod nihil de inductis rationibus prohibet : quoniam est sive contingit id quod discit aliquis per syllogismum et inductionem, sic, hoc est, quidem in alio et in potentia scire sive præscire : est autem sic, hoc est, alio modo ignorare, simpliciter scilicet et in propria natura et in scientia secundum agere. Inconveniens enim non est si quodammodo et secundum quid scit, quod simpliciter addiscit : sed hoc est inconveniens si eodem modo dicatur præscire quo addiscit : quia ex hoc sequeretur quod secundum idem sciret et secundum idem ignoraret. Hæc igitur est vera solutio ambiguitatis, quod id quod syllogismo vel inductione addiscitur simpliciter, potest in suis principiis secundum quid præsciri.

CAPUT V.

De dubitatione Mennonis et solutione.

Hic autem ut perfectior sit doctrina, interponenda est dubitatio Mennonis et solvenda, quamvis hoc ad metaphysicum pertinere magis videatur. Scias ergo quod dubitatio Mennonis super antiquissimam Anaxagoræ opinionem de latentia formarum fundata est, qui dicebat omnes formas per motum accipiendas, jam intus esse in quolibet accipiente eas, sed latere et non apparere, et per motum non nisi depurari materiam ut appareat quod intus latebat : et dabat exemplum de metallo vel lapide pretioso, cujus splendor etiam quando rudis est, jam intus est, sed per tersionem et politionem præparatur ut appareat, sicut dicunt et Damascenus et Gregorius Nyssenus, qui sic hanc opinionem exponunt. Hanc autem probaverunt sic, quod nihil exit in actum de potentia, nisi per id quod existit in actu in eodem : quia oportet quod agens in motu conjunctum sit mobili quod movetur : si ergo educens materiam in actum conjunctum materiæ, in actu sit, nihil recipit materia nisi quod prius secundum actum fuit in ipsa : et sic moveri secundum formam, nihil est nisi de occulto et secundum actum in extrinsecus existente venire ad apertum.

Similiter autem dixerunt esse in anima in acceptione veritatis intellectualis et moralis : eo quod putabant ita se habere intellectum ad virtutem, sicut se habet materia ad formæ susceptionem. In quo errore etiam fuit Theophrastus, quamvis ab ipso magistro suo Aristotele correctus fuerit, ut dicit Commentator super tertio de *Anima* : et ideo dixerunt intus esse scita simpliciter, sed latere, eo quod intellectus in hominibus non est possessus vel adeptus, sed potius passionibus et phantasiis involutus et impeditus : adeptum enim vel possessum intellectum vocant, quando homo libere et sine impedimento potest ex facilitate converti ad intellectum purum et verum sui puritate per aversionem sui a passionibus et phantasiis : et tunc dicunt talem intellectum omnia invenire apud seipsum, et per doctrinam depurationem fieri et per assuefactionem boni : per syllogismum autem et inductionem nihil accipere novum, sed omnia habentem intellectum reduci ad illius vel illius actualem considerationem : quod tamen simpliciter ante habuit in seipso.

Hi autem suæ positionis potissimas dabant quinque rationes. Una quidem quæ dicta est, quod si nihil sit in actu, nisi per id quod in actu est, et per id quod facit in actu esse : conveniunt tamen ei quod fit et mutatur de potentia in actum. *Quinque rationes pro opinione Mennonia et Stoicorum. Prima ratio.*

Secundam autem dicebant esse quæ superius posita est, quod si scita non sunt intus, quod nihil scitorum cognoscitur quando invenitur : quia non cogno- *Secunda ratio.*

scitur, nisi simile simili, sicut in primo de *Anima* [1] probatum est in Empedoclis opinione. Cujus igitur non est simile in discente, nunquam cognoscitur.

Tertia ratio.

Tertia fuit cui maxime innitebantur : quia formæ formantes omnem rem, ante rem formatam sunt, sicut sigillum ante ceram : et cum formans quod vocatur in physicis formativum, semper sit intra formatum, sicut patet in omni generatione : formativum autem non format, nisi ad suam speciem, et nihil aliud format, nisi suam speciem transferendo in formatum : oportet quod omne formatum per speciem suam fuerit ante simpliciter intra id quod formatur : propter quod dicebant semen generationis esse parva animalia, sed actu animalia in specie illius conservata : et ita dicebant intellectum agentem in anima (qui est omnia intellecta facere) esse habitum actu omnem speciem sciri apud se habentem. Hæc igitur est ratio tertia istorum.

Quarta ratio.

Quarta ratio ipsorum quamvis infirma sit, tamen videbatur eis fortis, et propter hoc frequenter posuerunt eam, scilicet quod debilis non agit in fortius, et ignobilius non agit in id quod est nobilius : exteriora autem debiliora sunt et ignobiliora quam anima : ergo non agunt in ipsam : agerent autem si a sensibus et sensibilibus acceptis ad scientiam et virtutem proficeret anima : hoc igitur modo non perficitur : et perficitur vel ab extrinsecis, vel ab intrinsecis : ergo relinquitur quod intrinsecus habet quibus perficitur, et non accipit ea per inventionem vel doctrinam.

Quinta ratio.

Quinta ratio est, quæ in ipso libro *Mennonis* continetur, et est quasi per instantiam : quia si acceptio veritatis intellectualis vel moralis esset per studium vel doctrinam : tunc ubicumque talia essent, ibi esset virtus : sed non est ita : videmus enim aliquando pessimos ab optimis viris educatos et doctos, qui nec doctrina neque educatione nec exemplo boni profecerunt : a doctrina igitur et consuetudine non est acceptio virtutis. Super has igitur tales rationes positiones suas Stoici fundaverunt.

Opinio Peripateticorum et impugnatio opinionis Stoicorum.

Has igitur quæ dictæ sunt impugnaverunt Peripatetici, rationes inducentes quæ superius dictæ sunt, maxime ad inconveniens et impossibile ducentes : quia secundum hoc non est doctrina neque disciplina : quia nihil novi accepimus in utrumque : omne enim quod discit immemor recordatur, et omnis generatio est tantum alterans de occulto ad manifestum : et hujusmodi inconvenientia multa accidunt valde.

Responsio Boetii ad rationes Mennonis.

Ad hæc igitur secundum Boetium sic respondetur : quia ea quæ accipiuntur per motum et mutationem et doctrinam et assuetudinem, intra quidem sunt universaliter et secundum potentiam : scibilia enim secundum habitum principiorum priorum sunt intra, quæ statim sciuntur terminis cognitis, et quæ nullus discipulorum accipit a docente sive magistro, ut de quolibet est affirmatio et negatio vera, et quod totum est majus sua parte, et hujusmodi : generaliter enim verum est, quod intellectus possibilis nihil accipit, cujus apud se non habet lumina prima, quæ sunt quasi instrumenta et media ad alia recipienda et ad quæ examinat et cognoscit quæcumque inventa, et scit utrum sint vera vel falsa : et hæc communissima et prima veri et boni quod adipisci potest per virtutem et intellectualem et moralem, sicut principiatum examinatum ad sua principia, et ad hæc cognoscit. Et ideo dicit Boetius quod universalia retinet intellectus et singularia perdit. Et hoc est quod dictum est, quod secundum quid præscit, et simpliciter non præscit sed ignorat : quamvis enim res in universali sit et incorruptibili et in principio quod nobilius est principiato, tamen scientia in universali non est nisi

[1] Tex. com. 25.

secundum potentiam et secundum quid: scientia autem in particulari sive in propria natura et in agere, est scientia simpliciter : quia res in suo universali non est nisi universaliter et secundum potentiam et secundum quid : et sicut se habet ad esse, sic se habet ad scire. Hoc igitur modo non scitur nisi secundum quid, et simpliciter ignoratur : et in materia hoc modo est secundum quid, et simpliciter non est : et generatur simpliciter, et secundum aliquid quod fuit in materia, non generatur.

TRACTATUS II

EX QUIBUS ET QUALIBUS EST DEMONSTRATIO.

CAPUT I.

De diffinitione ejus quod est scire, quod finis est demonstrationis.

Cum autem jam habitum sit de modis præcognoscendi qui exiguntur ad scire demonstrativum quod est finis demonstrationis, determinandum est de ipso scire. Intendimus enim ex quibus et qualibus est demonstratio : nec possunt sciri quæ sunt ad finem, nisi ex proportione ad finem ipsum, et utrumque illorum referatur : et sic scientia finis dirigit intentionem omnium aliorum quæ ad finem ordinantur : et hac ratione præmittenda est determinatio finis omnibus aliis.

Scire autem quo aliquis opinatur se scire quælibet, et quo nos opinamur scire aliquid per se et non sophistico modo : quia scilicet videatur aliquis aliquid scire per se, et tamen per se non sciat illud, quod scire est per aliud. Quia quod per aliud scitur, non per se scitur, non gratia sui scitur, sed gratia alterius, et ideo per accidens : et hoc quidem est sophisticum in hoc quod apparet per se esse, et non est : et ideo illud scire est deceptorium. Hoc, inquam, scire est, cum nos opinamur vel arbitramur cognoscere causam propter quam res est et sine qua non est : hæc enim convertibilis est : et quando opinamur, quoniam illius causa est comparando eam ad causatum essentiale : et quando opinamur, quod non est contingere hoc aliter se habere : tunc enim necesse est per hunc modum sic se habere : quia quod non contingit non esse, necesse est esse. Istæ igitur differentiæ sunt diffinientes hoc quod est scire verissime. Et prima quidem est de medio quod vere causa est, et quid et propter quid dicens : quia hoc est sciendi principium. Secunda autem accipitur ex comparatione causæ illius ad causatum, quod scilicet illius causa sit : nec etiam illius ut illius est causa nisi sit propria et essentialis et immediata[1]. Tertia vero quæ dicit, et non contingit hoc aliter se habere, accipitur ex parte consequentiæ. Ita quod primæ duæ respiciunt consequens quod scitur : tertia respicit consequentiam secundum quod ex syllogismo scitur. Et prima quidem duo sunt demonstrationis secundum quod demonstratio est : tertium est demonstrationis secundum quod demonstratio est syllogismus : est enim omnis demonstratio syllogismus, sed non omnis syllogismus est demonstratio : et sic patet quod nec plus nec minus ad scire exigitur quam continet inducta ejus (quod est scire) notificatio.

Probatur tamen per signum, quod scire verum hujusmodi sit aliquid quale jam dictum est : et hoc est signum : quia quoties vere scientes et non vere scientes opinantur se scire (cum id quod omnes opinantur sit probabile) illud est signum, quod sit verum scire hoc modo qui dictus est, cum omnes etiam non vere scientes opinantur scire quando habent cau-

[1] Et hoc semper intelligit per ly *causam* in diffinitione *scire*. P.J.

sam et sciunt quod illius causa est, et quod non contingit illud se aliter habere : ergo hoc est verum scire. Sed differentia est : quia scientes tunc arbitrantur se scire et vere sciunt : non scientes autem propter similitudinem quam habent cum scientibus opinantur se hoc modo vere scire, quamvis non vere sciant. Propter hoc omnis ejus cujus est scientia (quæ simpliciter et per se est scientia) hoc est impossibile aliter se habere quam dictum est.

Hæc probatur ex origine scientiæ, quæ in primo ponitur *primæ philosophiæ*, quod ex admirari, et tunc et nunc philosophari inceptum. Admiratio quid. Admiratio enim est suspensio ad causam ejus quod apparet : suspensio autem causa est inquisitionis et causæ ad effectum comparationis quod illius causa sit, et ipsum philosophari sic causatum, considerat convenientiam effectus ad causam secundum non contingere aliter se habere. Hoc modo naturale desiderium (quo omnes homines scire desiderant) procedit ad scire secundum actum : quod desiderium est et in vere scientibus, et in non vere scientibus. Hoc igitur modo est verum scire. Et hanc probationem ponit Theophrastus qui etiam primum librum (qui incipit, *Omnes homines scire desiderant) Metaphysicæ* Aristotelis traditur addidisse : et ideo in Arabicis translationibus primus liber non habetur. Ista igitur est vera ejus quod est scire notificatio, et hoc modo sumendæ et intelligendæ et probandæ sunt differentiæ in notificatione illa positæ. Scire igitur propriissime, sicut dictum est, determinatur.

Si quis igitur et alius aliquis est vere sciendi modus, de illo dicemus posterius, et circa finem libri, ubi de scientia loquemur principiorum, quæ etiam vere sciuntur quantum ad suorum terminorum certitudinem, quamvis non habeant hunc modum demonstrationis, quod sciantur per medium demonstrationis [1]. Hic sensus innuitur in Arabico commento : nam dicit Alfarabius, quod iste alius modus sciendi est per intelligentiam per quam vere res comprehenditur. Si quis autem dicere velit, quod alius est sciendi modus, quo sciuntur quæ fiunt frequenter ex his quæ sunt semper, ut dicit Aristoteles in sexto *primæ philosophiæ* [2], non peccabit meo judicio. Sed tunc quod posterius dicendum est, ad *Posteriorum* scientiam referendum est, sive ad *primam philosophiam* quæ posterior quoad nos, quamvis natura sit prior.

Ex his igitur concluditur quod supponendum est quod dicamus, quod scire est per demonstrationem intelligere : quia demonstratio colligit ea quæ dicta sunt : primum quidem in medio, secundum autem in consequente comparato ad causam, et tertium in consequentia syllogismi. Et propter hoc oportet diffinire demonstrationem per proprium effectum, dicendo quod demonstrationem dico (cujus effectus est scire) syllogismum qui proprie dicitur ἀποδικτίκον Græce, Latine autem dicimus syllogismum facientem scire. Αποδικτίκον dicimus syllogismum, secundum quem in habendo ipsum perfecte in principiis et consequentia et consequente scimus vere, sive veram scientiam habemus. Hoc igitur modo determinatur finis demonstrationis, in quem omnia alia referenda sunt.

Est autem hic attendendum quod diffinitur scire et non scientia, quia accipitur scire prout est in conclusione, et hoc est scire in agere : et ideo per modum actus diffinitur et non per modum entis vel substantiæ. Demonstratio autem est subjectum hujus scientiæ, et ideo per modum substantiæ et non per modum actus diffinitur, qui est demonstrare.

Scias autem, quod secundum quosdam

[1] Principia etiam vere sciuntur, licet non per demonstrationem. Hæc est expositio Joannis Grammatici, et etiam Themistius addit scire diffinitionem.

[2] Aristoteles, In 6 primæ philosophiæ, tex. com. 6.

quadrupliciter dicitur scire. Comprehensio enim rei per ea per quæ potest quocumque modo concludi, largissime dicitur scientia: et sic etiam quæ sunt contingentia ad utrumlibet, sciuntur. Et quia etiam potest concludi per ea quæ frequenter uno modo se habent, quamvis non semper, ideo secundo modo magis proprie dicitur scire comprehensio veritatis rei per ea quæ contingunt frequenter : et sic scitur contingens natum. Adhuc quia concluditur per ea quæ uno modo semper se habent et sunt immutabilia, dicitur scire. Adhuc magis proprie comprehensio veritatis uno modo et immutabiliter se habentium, quod scire est commune principiis et conclusionibus demonstrativis. Maxime autem et quarto modo dicitur scire comprehensio veritatis uno modo se habentis et immutabilis per acceptionem alterius prioris a quo habet suam veritatem per suum esse : et hoc modo diffinitum est hic scire.

Cum autem dicimus *cum causam cognoscimus*, non causas in plurali : ideo quia una est principalis causa, quæ est causa causarum, quæ est finis, per quam potissime scitur : quia unumquodque maxime fine suo et optimo essentiali determinatur et scitur. Dicitur etiam causa ut subjecto intelligatur una : quia tres quæ principium sunt sciendi, in unam coincidunt, efficiens et forma et finis, ut dicit Aristoteles in secundo *Physicorum* [1]. Adhuc autem quamvis multæ sint causæ alicujus, una autem semper est completiva quæ potissime est causa, et ad illam respiciendo dicitur, quod scire est cum causam cognoscimus.

CAPUT II.

Demonstrationis propositiones quas conditiones requirant.

Si igitur est scire ut posuimus in diffinitione præinducta, necesse est demonstrativam scientiam constitui ex utrisque propositionibus, scilicet quod sit ex veris et primis. Et primis quidem talibus, ita quod ex primis existendo sit ex immediatis ad quæ medium non habetur, et ita quod existendo ex primis sit ex notioribus et prioribus secundum rem quam conclusio, et sic sit ex primis existendo ex causis conclusionum : et sic necesse est demonstrativam scientiam ex utrisque constitui, ex veris scilicet et primis talibus qualia dicta sunt : et ex veris existendo, oportet quod sit ex necessariis : quia necessaria sola nec potentia nec actu habent aliquid falsitatis admixtum.

Hoc enim modo existentibus principiis demonstrationis, etiam talia principia sic assumpta, propria sive appropriata erunt ei quod demonstratur, hoc est, conclusioni. Sic enim habentibus se principiis, ut dictum est, approprianlur ei quod demonstratur, et aliter non. Oportet igitur quod demonstrativa scientia sit ex talibus. Et syllogismus quidem erit sine talibus principiis : quia potest esse syllogismus non ex veris et primis : sed demonstratio quæ addit super syllogismum, sine talibus conditionibus principiorum non erit : eo quod sine his conditionibus demonstratio non facit scientiam hoc modo quo diffinitum est scire demonstrativum : quia demonstratio non facit scire, nisi sit a principiis appropriatis rei scitæ, hoc est, conclusioni, cujus est proprium ut sciatur per demonstrationem.

Istæ autem conditiones in speciali et sigillatim verificantur. Verum quidem igitur oportet principium demonstrationis esse : quoniam id quod non est, hoc est, falsum [2], non est sive non contingit scire : ut verbi gratia, quod diametros sive linea diagonalis in quadrato sit simetros, hoc est, commensurabilis lateri quadrati.

Ex *primis* autem est, quia ex indemonstrabilibus sive immediatis est : quia

[1] Aristoteles. In 2 Physic. tex. com. 70.

[2] Per *quod non est* intelligit falsum, et est expositio Joannis Gramm.

nisi sit ex primis et immediatis, non scit quis conclusionem simpliciter per ea, eo quod non habet demonstrationem illorum, hoc est, per illa quæ non sunt prima et immediata. Scire enim demonstrationis est scire simpliciter : quando autem scitur per non prima et per non immediata, non scitur simpliciter, sed sub conditione si prima sint probata per alia priora se, quæ medium sunt ad prima probanda sive concludenda. Patet igitur quod demonstratio non facit scire simpliciter nisi sit ex primis et immediatis. Scire enim secundum verissimum modum sciendi, est eorum quorum demonstratio est, non secundum accidens, hoc est, ex demonstrabilibus per alia : quia illa faciunt scire per alia vera secundum accidens.

Adhuc principia et propositiones oportet esse causas rei conclusæ, et notiores conclusione : quia (sicut sæpe dictum est) ignotum non fit notum nisi per notum : conclusio autem ante demonstrationem accipitur ut ignota. Et oportet esse primas. Et quod oportet esse *causas*, probatur ex hoc quod dictum est in diffinitione ejus quod est scire : quoniam tunc vere scimus quando causam cognoscimus. Si autem vere causæ sunt, tunc sequitur quod sint priores simpliciter : quia causa prior simpliciter est, et effectus simpliciter posterior. Et si sint vere priores : tunc sequitur quod vere sint notiores : quia quod prius est, vere notius est per hoc quod est principium cognoscendi alterum : principium autem cognoscendi alterum prius et notius est illo, quod nisi notius esset, non esset principium cognoscendi illud.

Nec oportet quod tantum notiora sint altero modo, scilicet præintelligendo quid est quod dicitur per nomen, sed etiam in sciendo, quoniam sunt vel quia sunt : quia enim sunt non potest sciri, nisi sciatur quid est quod dicitur per terminos in principiis positos : et nisi sciatur quia sunt, non erunt probantia conclusiones : et ideo dictum est, quod de principio oportet scire quia est. Quia enim scire prædiffinitum non est nisi verorum, ideo oportet demonstrationem ex veris esse : non enim causaretur verum nisi per verum quod est in principio.

Et quia scire est simpliciter, et non sophistico modo, quod est secundum accidens, ideo oportet quod sit ex immediatis et primis. Si enim esset ex mediatis et non primis, per hujusmodi non faceret scire nisi sub conditione, hac scilicet, quod principia prius sciantur quam quæ per priora sunt et mediata : et talis scientia non esset scientia simpliciter, sed secundum accidens. Adhuc quia scire est inductum per demonstrationem quæ est per causam, oportet quod demonstratio sumat causam. Adhuc autem quia tale scire est inductum per cognitionem causæ quam necesse est esse causam illius, ideo necesse est ipsam demonstrationem ex talibus causis esse, quæ sint cum conditionibus prius dictis, hoc est, prioribus et notioribus. Cognoscens enim causam, quoniam est causa illius, pertractat causam comparando ad causatum et pertractat causam in ratione prioris et notioris, et causatum pertractat in ratione posterioris et minus noti. Adhuc autem quia scire superius diffinitum est tale, quod impossibile est aliter se habere : tale autem est necessarium : oportet demonstrationem esse ex necessariis. Ex tali autem scire concluditur per effectum, vel sicut id quod est ad finem, concluditur per finem habitum et jam inductum.

Sed attendendum est, quod quando demonstrativa scientia concluditur ex diffinitione ejus quod est scire, et concluditur, quod si tale est ut diffinitum est, quod tunc demonstrativam scientiam necesse est *ex* [1] veris et primis et immediatis et notioribus et prioribus et causis

[1] Ex hoc intellige quomodo ly *ex*, cum dicitur *ex primis, veris*, etc., potest dicere duplicem circumstantiam secundum quod ly *demonstrativa scientia* dupliciter sumi potest.

conclusionis, potest per demonstrativam scientiam accipi demonstratio: et tunc conclusio est diffinitio materialis demonstrationis demonstrata per diffinitionem ejus quod est scire. Et hoc quidem est verum secundum intellectum Aristotelis, et tunc præpositio quæ proponitur cum dicitur, *ex veris et primis*, notat circumstantias causæ materialis. Dicunt tamen aliqui quod demonstrativa scientia dicit scientiam in anima, qui est habitus acquisitus per demonstrationem: sed tunc non erit diffinitio demonstrata de diffinito: et tunc præpositio *ex* notat causam vel circumstantias causæ efficientis: præmissæ enim tales causa sunt efficiens talis habitus.

Attendendum autem quod sicut accipitur scire (ex cujus diffinitione concluditur quid est demonstrativa scientia) pro scire propriissime dicto, ita demonstratio cujus diffinitio concluditur, accipitur pro demonstratione potissime et propriissime dicta: et hæc est demonstratio quid et propter quid dicens: et sic dicta et conclusa diffinitio non extendit se ad demonstrationem per impossibile, quæ est ex falsis: neque extendit se ad demonstrationem quia, quæ est per effectum vel per causam mediatam.

Quomodo differunt immediatum, primum, et prius.

Primum autem dicitur per privationem anterioris: quia scilicet ante ipsum non est aliud: *immediatum* autem, eo quod inter ipsum et subjectum nullum est medium. Primum autem et *prius* in hoc differunt, quia primum per privationem ejus quod est ante dicitur: prius autem dicit comparationem ad posterius. Prius autem et notius in hoc differunt: quia dicitur prius comparatum ad rem: notius autem dicitur per comparationem ad noscentem. Et sic patet intellectus omnium conditionum demonstrationis hic inductarum in diffinitione demonstrationis.

Ista autem sunt quæ dici consueverunt de conditionibus principiorum. Si quis intuetur dicta Aristotelis subtiliter, inveniet intellectum Aristotelis esse, quod ipse ponit conditiones principiorum demonstrationis sive demonstrativæ propositionis duobus modis. Si enim principium est, oportet quod habeat id ex quo principiat, ex quo et ipsum principium habet principiandi virtutem, et habet actualem influentiam super principiatum. Et primo quidem modo consideratum principium, est primum, verum, et immediatum. Ex quo enim principiat, principium illud per se est in esse vero: et oportet quod sit determinatum ad hoc quod sit proprium ad principiatum: quia aliter non inferretur illud per se, et non aliud. Dicamus ergo quod principium ex hoc quod est per se, oportet quod primum sit: quia per se est, et non per aliud, sed per ipsum est principium. *Verum* autem: quia principium est secundum verum, propter quod cognoscitur de ipso quia est. Per hoc autem quod est appropriatum et essentiale, oportet quod sit immediatum: ita quod inter ipsum et id cujus est principium, nihil sit medium. Secundum modum autem principiandi considerandum est, quod modus aut est ex parte illius ex quo principiat, et sic est prius: vel ex parte veri ex quo principiat, et sic est notius: aut ex parte proprii ex quo principiat, hoc est, ex parte illa qua immediatum est, et sic est vera causa. Unde cum sex sint conditiones principiorum, primæ tres sumuntur ab eis, ex quibus principiant: tres vero sequentes sumuntur penes modos principiandi ex parte eorum trium, ex quibus principiant.

Præscias autem quod inter tria prima, primum est in secundo, et primum et secundum sunt in tertio. Primum enim est in vero per se: quia per hoc quod est primum, est secundum seipsum verum et causa veritatis in sequentibus: et per hoc quod primum appropriatur, non amittit quod sit primum: secundum enim supponit primum, et primum est in secundo, et in tertio, et sic deinceps usque ad proximum immediatum: quia aliter sequentia non essent primi nota: quia

Aristoteles vult quod primum et principium sunt idem. Et hoc patet, quia in ordine theorematum Euclidis secundum supponit primum, et tertium supponit secundum et primum, et sic deinceps sive per compositionem sive per resolutionem accipiatur, sicut animatum supponitur in animali, et animatum et animal supponitur in homine. Similiter est de aliis quæ sunt modi istorum in principiando secundum actum : quia prius est in notiori, et prius et notius supponuntur in causa. Causa enim est : quia ad eam de necessitate sequitur aliud ; et quia non convertitur, est prius: et quia principium quod est causa, est lumen cognitionis per quod cognoscitur aliud, ideo est notius : et secundum quod fluit ab eo esse secundum substantiam, est causa. Et ita quia causa est, non potest esse quin sit prius in ordine essendi, et notius in ordine cognoscendi, et causa in influendo esse causati. Iste videtur esse intellectus Aristotelis.

CAPUT III.

Quibus modis principium est prius et notius.

Priora autem et notiora dicuntur aliqua aliis dupliciter quæ sunt dicta. Non enim idem est simpliciter et natura primum vel prius, et quoad nos prius : neque idem est notius simpliciter et quoad naturam, et notius quoad nos sive nobis notius. Dico autem (explanando ea quæ dicta sunt) quoad nos sive nobis priora, quæ proxima sensui sunt : simpliciter autem et secundum naturam sunt priora et notiora, quæ longius sunt sive longinquiora a sensu. Et exemplum hujus est, quod longiora a sensu sunt universalia : et quo magis sunt universalia, sunt a sensu distantiora : et quæ maxime universalia sunt, maxime a sensu longinquiora. Proxima autem sensibili acceptioni sunt singularia. Et hæc opponuntur quoad modum, et non quoad naturam vel ad formam ad invicem. Sic ergo dupliciter dicitur prius et notius : et cum duo sint prius et notius, unum est causa alterius : quia prius esse est causa quod notius sit, sicut patet per ante dicta.

Scias autem quod quamvis multi multa dixerint, dicentes quod natura qua aliqua dicuntur priora, est natura universalis quæ non movet nisi per intelligentiam motori proximo conjunctam ; et sic secundum intellectum prius, est natura prius : hoc totum fabula est, et nihil penitus facit ad propositum. Sed dicendum est quod secundum intellectum Aristotelis, natura qua aliquid prius est, est ipsa natura ejus quod prius est : hæc enim natura est qua principium principiat principiatum et dat ei naturam qua sit et qua diffiniatur in esse : et hæc est natura quam Antiqui vocabant naturam naturantem : quia naturando sic constituit naturam sibi suppositam : et quæ habent hanc naturam ut principium, sunt natura priora : quia talis natura est eis causa quod sint priora. Et ex opposito nobis priora sunt ea, quæ per suam formam non habent hanc naturam : sed cum sint constituta in natura per id quod sunt formis sensibilium (super quæ cadit sensus) proxima, ita quod in ipsis sensibilium formis determinata accipiuntur : et hæc sunt quæ vocantur sensibilia per accidens : hæc enim sunt hic homo, et hoc animal in sensibilibus confusum, et sensibilibus determinatum, quod est vere particulare et singulare : particulare enim est sub natura communi per materiam particularizatum : et per accidens proprium singulare individuans ad esse singulare deductum, dicitur et est singulare.

Quid sit illa natura qua aliqua dicuntur priora natura.

Et ideo universale secundum id quod est, et particulare secundum id quod est, et singulare secundum id quod est, non differunt per naturam et substantiam, sed differunt per esse : quia aliud est esse universalis secundum rationem universalis, et aliud esse particularis secundum esse particularis, et aliud esse singularis

secundum esse singularis. Et illud quod est universale, fit particulare divisum secundum esse per individuationem, et idem fit singulare ab accidente proprio et individuante. Et hæc vocatur via compositionis secundum quam universale (secundum id quod est) principium formale est particularis : et particulare se habet ad singulare, sicut subjectum et suppositum. in ipso : et hoc modo prius secundum naturam est universale, et posterius secundum naturam est particulare, et postremum secundum naturam est singulare, super quod immediate cadit sensus. In via autem resolutionis ultimum efficitur primum, et e converso primum fit ultimum. Resolutio enim est compositi in simplicia, et posterioris in prius, et causati in causam : et incipit ab ultimo secundum naturam quod immediatum sensibile est sensuum, non quidem per se vel commune sensatum, sed per accidens : quia in hoc albo crispo accipitur hic homo, et in hoc homine homo, et sic usque ad primum in quo stat resolutio. Et hoc igitur modo differunt nobis priora et notiora, ab his quæ natura sunt priora et notiora.

Et dicuntur natura priora, secundum intellectum notiora : quia via resolutionis est via intellectus abstrahentis, quæ vadit ad primam naturam formaliter naturantem, quæ est etiam principium intelligendi id quod naturat ; et non dicitur secundum intellectum agentem et possibilem sive superiorem intelligentiam : sed dicitur prius natura prius intellectu ab intellectu formali, qui principium est intelligendi id cujus est natura. Et dicuntur singularia quoad nos prima : quia sensibili judicio sunt proxima. Proximum enim sensibili non est sensibile per se sive commune sive proprium, quia nihil est sibiipsi proximum : sed proximum est sensibile per accidens quod est in natura particularizata et ad singulare deducta acceptum.

Quod autem dicitur *quoad nos*, disputat Aristoteles in septimo *Ethicorum*, utrum quoad nos dicatur *quoad intellectum*, cum homo secundum quod homo sit tantum intellectus : vel dicitur quoad nos *secundum sensum* qui nobis et brutis est communis. Et determinat quod quoad nos dicitur secundum sensibilem acceptionem : quia quoad nos dicit discretum in sensu et distans ab eo quod vere est natura : et ideo plures judicant secundum sensum. Et ideo quoad nos prius oppositum est in modo cognoscendi ei quod est notius et prius quoad naturam et intellectum. Et hic est intellectus Aristotelis. Et quod dicunt quidam, quod natura inferior non movet nisi conjungatur virtuti superioris, et quod illa intelligentia vel Angelus intendit universale et esse perpetuum, natura particularis intendit hoc particulare : nihil facit ad propositum, et pro maxima parte est falsum. Sunt etiam alii potius hic somniantes quam vera docentes, qui dicunt naturæ sive formæ (quæ principaliter natura est) quatuor esse virtutes, quarum prima est perficere naturam sive ad esse terminare. Secunda autem est (ut dicunt) determinare et constituere in esse naturæ suppositum quod est hoc aliquid : et hoc dicunt esse individuum habituale. Tertiam dicunt virtutem naturæ multiplicare se per individua : et hanc dicunt universale esse quod primo est multa, et per hoc unum de multis dicitur : quia multa procedunt ex uno participantia totum secundum essentiam : quodlibet enim essentiam totam habet naturæ. Quartam dicunt esse virtutem constituendi in natura hoc singulare : et sic universale primum esset apud naturam, et esset ante singulare. Et alia dicere deliramentum est : quia nihil horum est verum secundum aliquem Peripateticorum : quia hæc natura non est per hoc universale : quia multiplicativa est sui per generationem : quia sicut probat Aristoteles in quinto *Physicorum*[1] hic

[1] Aristoteles, In 5 Physic. tex. com. 13.

generat hunc: conditio generantis est, quod sit singulariter constitutum in esse et potentia generantis. Nihil ergo horum dicendum est, sed primus intellectus est verus et perfectus.

Nota solutiones apparentium contradictionum.

Quod autem hic dicitur, universale longius est a sensu: et quod in principio *Physicorum* dicitur, quod universale secundum sensum est notius: intelligitur de sensibili apprehensione, ut dicit Avicenna in *Sufficientia*. Similiter autem quod in principio de *Anima*[1] dicitur, quod animal quod est universale aut nihil est aut posterius est: et quod in sex principiis dicitur, quod omnis communitas a singularitate procedit. Non sunt contraria his quæ dicuntur, quod scilicet universale longinquius sit a sensu: quia universale duobus modis consideratur: uno scilicet modo prout confusum et mixtum in particulari: et hoc modo in signis citius sentitur universale, quam particulare per sensum: quia citius sentiuntur signa substantiæ, quam animalis: et citius signa animalis, quam hominis: et citius signa hominis, quam Socratis. Et hoc modo exponit Avicenna illud quod est in physicis. Potest etiam accipi universale in sua puritate, in qua separatum est a particulari: et hoc modo non est nisi in intellectu, sicut in ante habitis dictum est, et est propinquum intellectui et longinquius a sensu, sicut hic dicitur. Potest etiam accipi universale ut confusum in sensibili, nec etiam purum intellectu, sed prout est universale in esse universalis: sic enim ab eo quod sibi accidit dicitur, scilicet ab eo quod relatum ad supposita secundum suam totam essentiam est in omnibus. Sic enim acceptum secundum substantiam naturæ vel essentiam, habet relationem unius rationis ad omnia inferiora, in quibus est per unam rationem: eo quod ipsum actu et intellectu uno modo est in omnibus: et hoc modo in intellectu est secundum hoc esse: et nihil est in inferioribus in natura secundum hoc esse, sed est posterius eis: quia non est in eis, nisi quia per intellectum uno modo est in omnibus abstractum: hoc autem modo quo a singulari procedit commune[2], idem numero est cum illo quo universale est posterius, prout scilicet unum commune quod est in singulis per unum modum existens in eis: sic enim est eorum, quorum et nomen commune est et ratio substantiæ secundum illud nomen est eadem: et hoc modo longinquius est a sensu, et proximum intellectui. Ex his igitur patet, quod alia sunt notiora quoad nos, et alia notiora apud naturam. Et sic patet quod jam expositum est quod dicitur, quod demonstratio sit ex prioribus et notioribus.

CAPUT IV.

Qualiter demonstratio sit ex primis, *et quid sit hoc dictum.*

Ex primis autem est demonstratio: eo quod dicitur esse ex principiis primis et substantialibus, inter quæ et conclusiones nihil est medium quo demonstrari possit conclusio: et sic primum est propinquissimum effectum demonstrando: et hoc modo primum non dicitur communissimum ante quod nihil: sed primum dicitur immediatum quod est essentiale principium, inter quod et principiatum nihil est medium: hoc enim modo acceptum primum, est idem quod substantiale principium: hoc enim proprie et simpliciter est principium.

Et hoc modo primum et principium est propositio demonstrationis immediata, hoc est, inter quam et id quod demonstratur, non est alia propositio per quam possit demonstrari. Aliter nihil prohibet unum immediatorum principio-

[1] Cf. adhuc Aristotelem, I Physic. tex. com. 4 et I de Anima, cap. 1; et Avicennam, 1 de Sufficientia, tex. com. 8.

[2] Dictum illud Gilberti, *omnis communitas a singularitate procedit*, intelligitur de universali quod aut nihil est, aut posterius singularibus. P. J.

rum esse prius altero, hoc est, communius, sicut patet : quia omnium principiorum hoc communius, de quolibet est affirmatio vel negatio vera, et de nullo simul : et tamen multa sunt immediatiora quam ipsum sit. Unde immediata propositio est, qua non est altera prior per quam possit demonstrari : et hoc modo dicitur prior propositio, quæ est ad demonstrandum potior.

Et ut hoc melius intelligatur, dicimus quod propositio quæ ponitur in notificatione primi et immediati, est altera pars enuntiationis una in prædicato de uno subjecto : et hæc est potissima propositio illius potissimæ demonstrationis quæ paulo ante diffinita est : hæc enim pars enuntiationis est universalis affirmativa per se : quia in illa potissime est unum de uno.

Hæc autem propositio a dialectica differt propositione. Et quia ex probabilibus procedit dialectica, et ex probabili non accipit unam partem contradictionis nisi cum formidine alterius, et sic quodammodo utramque accipit : ideo propositio dialectica similiter est accipiens quamlibet partem contradictionis : non enim accipit affirmationem sine negatione, nec negationem sine affirmatione.

Demonstrativa autem in potissima et ostentiva demonstratione accipit determinate alteram, affirmativam scilicet et universalem, et unam de uno, quod his dictis conditionibus verum est. Enuntiatio autem quæ adhuc communior est quam propositio, accipit contradictionis quamlibet partem sive affirmativam sive negativam, sive universalem sive particularem, sive veram sive falsam, sive unam sive plures.

Ut sciatur quid sit altera pars contradictionis, dico quod contradictio secundum formalem et generalem diffinitionem ipsius, est oppositio cujus non est medium secundum se : est enim contradictio in genere oppositionis : et cum sint opposita mediata, ut contraria quorum potest esse medium, contradictio est oppositio cujus non est medium secundum se : quoniam de quolibet alterum est verum, et non est aliquid de quo ambo simul nisi sint contradictoria per accidens et non secundum se : aliquid enim est quod neque cæcum, neque videns est : et aliquid quod nec sanum, nec ægrum : et aliquid quod nec pater, nec filius : et hoc modo medium non est in contradictione. Pars autem una contradictionis quæ enuntiat aliquid unum prædicatum de aliquo subjecto uno, prædicativa est, et vocatur affirmativa propositio, sive enuntiatio vel affirmatio, materialiter accipiendo affirmationem pro affirmativa propositione. Altera autem pars quæ negat vel removeri significat aliquid vel aliquod prædicatum unum de uno subjecto, est negatio materialiter, hoc est, negativa propositio sive enuntiatio.

Immediatum autem principium est propositio immediata, ut dictum est ; immediati enim principii syllogistici et demonstrativi aliud est positio, et aliud dignitas. Positionem quidem dico, quam propter hoc quod est immediata, non est monstrare : et ideo ponitur, et ea posita utitur demonstrator, sicut patet in primo Euclidis : et quamvis non habeat demonstrationem, tamen non est necesse, quod aliquis docendus ante doctrinam habeat eam apud seipsum, et non sumat eam a doctrina doctoris. Illam enim propositionem immediati principii (quam necesse est habere apud se per naturalem habitum eum qui est docendus, et non accipit eam per doctrinam) dicimus dignitatem vel maximam propositionem, quæ (ut dicit Boetius) communis animi conceptio est, quam scilicet cognitis terminis quilibet probat auditam. Hæc autem *dignitas* vocatur, quia omnibus dignior est : eo quod omnibus influit cognitionem et veritatem. *Maxima* dicitur, eo quod virtute influentiæ lucis et veritatis omnia excedit immediata principia. Quædam enim immediata principia sunt hujusmodi virtutem habentia, sicut de quolibet affirmare vel negare et de nullo si-

mul, et quod omne totum majus est sua parte, et hujusmodi : et hæc non ponitur, sed per seipsam est, et prius non habet quo demonstretur, et ideo non petitur ad ponendum. Et hoc nomen quod est dignitas vel maxima propositio vel communis animi conceptio, maxime consuevimus in hujusmodi sive in talibus propositionibus dicere, et illis adaptare. Et quamvis multiplex sit earum divisio, quod quædam scilicet communis est ad omnes res, et quædam determinati generis : et quamvis illæ in diversis scientiis sint diversæ, tamen hanc divisionem et diversitatem non prosequemur : quia non est nisi secundum usum et secundum analogiam plurium ad unum, et nos non intendimus hic nisi divisionem principii demonstrativi secundum differentiam subtantialem.

Positionis autem sunt duæ differentiæ: una enim quæ quamlibet partem sive affirmativam sive negativam accipit enuntiationis (dico autem esse in affirmativa, vel non esse in negativa) vocatur suppositio quando est immediata, de qua dicit Alexander et Themistius, quod utitur ea demonstrator ut probata et demonstrata, quamvis sit mediata, sicut patet de suppositionibus Euclidis in primo *Geometriæ*. Quæ vero sine hoc est, quod esse aliquid vel non esse non significet et tamen ponitur, diffinitio est, sicut ibidem patet in primo *Geometriæ*. Diffinitio enim positio est et non conclusio demonstrabilis : quia arithmetica ponit et non demonstrat unitatem hoc sive tale indivisibile esse, quod scilicet non habet positionem in continuo, per quod separatur a puncti indivisibilitate : et ponit geometer punctum esse, cujus pars non est posita in continuo, et lineam esse longitudinem sine latitudine, et hujusmodi : quorum nihil demonstrat. Diffinitio autem suppositio non est : quod probatur ex hoc, quod quidem est unitas per nomen et diffinitionem, non est idem quod esse unitatem hoc vel illud : quia esse unitatem, est esse aliquid vere, et hoc non est nisi prædicetur aliquid de unitate per modum enuntiationis : diffinitio autem non est nisi pars propositionis, sive sit subjectum, sive prædicatum.

Et si dicatur, quod diffinitio positio est : et positio est propositio : ergo diffinitio propositio. Dicendum quod hæc non est generalis, positio est propositio : quia quædam positio propositio est : et non omnis positio propositio est : positio enim hic dicitur quod supponere necesse est in demonstratione et non demonstratur.

Et quamvis multis modis dividatur diffinitio, non dividemus hic, nec prosequemur modos multiplicitatis ipsius : eo quod tantum uno modo principium est potissimæ et verissimæ demonstrationis : et hæc est quæ dicit quid et propter quid. De petitione autem quæ est principium demonstrationis, ut patet in primo Euclidis, non curamus : quia hic de partibus immediati principii determinamus. Petitio autem mediata est : et hæc est causa quare etiam de aliis quæ ad demonstrationem exiguntur, hic tacendo pertransimus.

CAPUT V.

Qualiter sit demonstratio ex notioribus.

Habito qualiter demonstratio sit ex primis sive prioribus conclusione, nunc ostendemus qualiter demonstratio est *ex notioribus*. Sumamus igitur quod prius probatum est : quia oportet credere fidem adhibendo consequentiæ, et scire certissime rem conclusam, accipiendo consequens per certam et stantem apprehensionem et habitum in habendo hujusmodi syllogismum quem vocamus demonstrationem : quia, sicut dictum est, syllogismus est faciens scire : hoc autem est, quia scimus per talem syllogismum ea ex quibus est talis conclusio, hoc est, ex quibus principiis sive propositionibus præmissis componitur syllogismus : tunc necessarium est quod non solum oportet præcognoscere prima sive principia sive propositiones

ex quibus est syllogismus, aut omnia, aut quædam : sed insuper oportet talia principia (quæ sunt præmissæ in syllogismo) magis scire conclusione. Dico autem aut *omnia*, aut *quædam :* quia forte contingit, quod in secundis demonstrationibus quædam præmissarum per alia sciuntur sicut et conclusiones : quia talis est ordo theorematum, quod id quod est conclusio in præcedenti, est præmissa in sequenti : et tunc quoddam præmissorum potest esse per se notum, et aliud per aliud notum : sicut quando aliquid probatur per principium, et forte per tertium et quartum. Sed oportet tamen illud quod habet æqualem notitiam conclusioni (in hoc quod per aliud est notum sicut conclusio) primo fieri notum, et accipi ut notius conclusione : quare oportet magis ipsum scire quam conclusionem. Dico autem *magis scire :* quia quod contingit per se scire et ut principium quod non scitur per aliud sed per seipsum, tale est magis scire quam id quod scitur per aliud : quia semper magis est res id quod convenit ei per se, quam illud quod convenit ei per aliud. Et hoc totum fundatur super hoc, quod non scitur ignotum nisi per notum, nec minus notum scitur nisi per magis notum.

Removet dubium contra suam expositionem.

Semper enim et universaliter propter quod unumquodque est aliquid tale, illud propter quod est aliquid tale, illud magis est tale [1] : et hoc est in omnibus causis univoce agentibus sicut si aliquid est calidum propter ignem, ignis magis est calidus : et sic in omnibus est in quibus agens et effectus unam formam secundum quam est causatio participant. In entibus autem per accidens agentibus non est hoc verum. Vinum enim per accidens inebriat : ex hoc enim inebriat, quod est evaporativum : et ideo non sequitur : homo est ebrius propter vinum : ergo vinum est magis ebrium : homo est calidus propter motum : ergo motus magis calidus : terra est calida propter solem : ergo sol est magis calidus. Nec sequitur etiam hoc in his quæ dicuntur magis et minus (per intensionem factam per accidens) calefieri, et non per motum caliditatis : sicut patet quod lapis est calidus propter ignem et solem : et tamen lapis calidior est igne, ut vult Aristoteles in quarto *Meteororum* [2] : quia propter spissitudinem et constantiam partium et densitatem, intensioris caliditatis est lapis calidus quam ignis. Sed in omnibus per se et univoce agentibus, in quibus passio est formalis et substantialis effectus activæ, actionis, verum est semper quod propter quod unumquodque sicut agens per se et univocum est tale, illud magis est tale.

Et hoc in causis finalibus etiam est verum. Unde propter quod sicut propter finem amamus aliquid, illud est nobis ma-

[1] *Propter quod unumquodque tale, et illud magis.* Clara videtur expositio Zimarræ, dum ait : « Quotiescumque fuerit aliqua dispositio recipiens magis et minus denominans formaliter causam et causatum, et competit causato propter causam, semper per prius et simpliciter dicitur de causa, et posterius et secundum quid dicitur de causato. » Hoc idem dicere videtur Smiglecius, dum ait pro hoc axiomate duas conditiones requiri. *Prima*, ut utrumque (inter quæ fit comparatio) sit tale, seu utrumque illam denominationem formaliter in se recipere possit. *Secunda*, ut utrum sit tale, quia aliud est tale, ita ut unum tale sit causa physica et ratio, cur alterum sit tale. Et hinc (quæ poterat esse *tertia* conditio) illa, quæ ita inter se comparantur, debent suscipere magis et minus, hoc ipso, quia debent esse ordinarie talia, hoc est, inter qualitates quæ solæ recipiunt magis et minus.

Unde facile colliges, quod hæ argumentationes nihil valeant : 1. Homo est ebrius propter vinum, ergo vinum magis est ebrium : nam deficit *prima* conditio, nam vinum formaliter non dicitur ebrium. 2. Fur suspenditur propter furtum, ergo furtum magis suspenditur. Hic deficit *secunda* conditio, quia furtum non vera physica causa suspensionis est, sed tantum moralis. 3. Signum fit ignis propter ignem, ergo ignis magis fit ignis, etc. Deficit hic *tertia* conditio nam ignis non suscipit magis et minus, etc. In hac propositione omnino verificatur axioma : « Deus quavis creatura necessario est perfectior. »

[2] Aristoteles. In 4 metereorum. tex. com. 3.

gis amicum et amatum : ut quia diligimus filium propter patrem : ergo patrem magis : divitias et potentatum propter felicitatem amamus : ergo felicitatem magis amamus. Ergo sequitur, quod ista propositio sit probata, quod si scimus conclusionem quoniam adesse credimus consequentiam conclusionis per prima, hoc est, propter principia formaliter agentia (ex notitia quidem ipsorum et ex habitudine eorum accipimus consequentiæ fidem) quod prima magis scimus et credimus : eo quod propter illa credimus etiam posteriora, quæ sunt ex ipsis consequentes conclusiones.

Objectio Si quis autem objiciat, quod non est univoca scientia præmissarum et conclusionis : quia prima per se, conclusiones vero

Solutio. per aliud cognoscuntur. Dico quod præmissæ quæ sunt causa per se conclusionis, univocantur in forma comprehensionis scientiæ, sicut causa per se univocatur in forma essendi cum causato per se : quia eadem sunt principia essendi et sciendi : et quorum una est forma essendi, est una forma sciendi : et hæc est forma comprehensionis necessariorum uno modo semper existentium. In hac enim forma univoca est scientia præmissarum et conclusionis demonstratæ.

Non potest autem credere *magis* quæ scit, quæ non contingunt, neque sciens, neque melius dispositus quam sciens. Hæc est vera littera Aristotelis et sic ordinanda. Sciens per principia conclusiones, et sciens melius dispositus, hoc est, per intellectum qui est habitus principiorum : qui melius est dispositus, quia per meliora dispositus, quia est dispositus per ea quæ per se nota sunt, cum sciens conclusiones sciat per alia. Talis igitur utroque modo sciens scientiam non potest magis credere, hoc est, firmiorem credulitatem habere. Et altera negatio superfluit more Græcorum. Et est sensus et littera sic ordinanda. Sciens et melius dispositus quam sciens, sicut intelligens, non potest magis credere ea quæ scit sicut conclusiones quas convenit scire per alia : magis dico his quæ non contingunt, hoc est, principiis quæ per se sciuntur, et ideo non contingunt : contingunt enim sciri quæcumque per alia sciuntur : quia contingit quod fit per aliud : si enim illa sciret vel crederet æque vel magis quam principia, tunc sciret principia, quasi contingeret per aliud eorum scientia : et hoc est, quasi ipse sciens contingeret scire ea.

Ex quo sequitur, quod principia non solum sunt credibiliora et notiora conclusione : sed quod etiam non possunt conclusiones magis sciri vel credi quam principia. Accidit autem hoc inconveniens nisi dicatur, quod aliquis, hoc est, quicumque de numero credentium, id est, fidem conclusionis accipientium, præcognoverit (hoc est, melius noverit et notiora habuerit principia) credentium dico conclusiones propter demonstrationem jam factam ex principiis magis creditis. Magis enim necesse est credere principiis quæ sunt demonstrationis, aut omnibus, ut primis, aut quibusdam, ut secundo ordine positis, quam conclusioni, sicut ex ratione inducta probatum est. Et hoc non tantum est in credulitate principiorum comparatorum ad suas conclusiones, sed etiam in oppositis principiorum comparatis ad conclusiones falsas quæ sequuntur ex ipsis. Non enim tantum oportet principia esse notissima in veritate, sed etiam oportet quod opposita principiorum notissima sint in falsitate.

Unde addendo ad ea quæ dicta, dicimus *magis* sive amplius, quod eum qui debet habere scientiam per demonstrationem, non solum oportet principia magis sive maxime cognoscere et magis ipsis credere quam conclusioni quæ demonstratur : sed oportet etiam quod nihil aliud credibilius sit apud ipsum, nec notius in falsitate oppositis principiorum, ex quibus erit materialiter syllogismus contrariæ deceptionis sive contrarii erroris in quo decipitur qui contraria suscipit principiorum. Hæc autem ratio est : quia quidem scientem simpliciter, hoc est,

demonstrative, oportet nullo modo in principiis incredibilem esse, sed omnia certius credere et principia et opposita principiorum, quam conclusiones : quia aliter ignotum fieret notum per ignotum, quod est impossibile, quia conclusio antequam concludatur, est ignota.

CAPUT VI.

De exclusione duorum errorum ex prædictis Antiquorum.

Quibusdam autem errantibus (ex hoc quod dictum est quod omnis doctrina intellectiva est ex præexistenti cognitione, et quod oportet præcognosci et præcognoscere aliquo modo omne quod scitur) videtur quod scientia non sit alicujus rei demonstrativa : quibusdam autem ex hoc eodem videtur esse quidem scientia, sed cum hoc videtur esse quod omnium sit demonstratio, et quod omnia sciantur per demonstrationem. Quorum neutrum neque necessarium est, neque apparet esse verum : et ideo erroneum et sine causa dictum est quod dicunt : quia enim non est necessarium ex his quæ dicunt, malis et falsis utuntur principiis quæ sunt opposita verorum principiorum : quia autem etiam non habet veri apparentiam, etiam modum philosophiæ similem non habent in ponendo : faciunt tamen quasdam rationes sui erroris.

Et primi quidem supponentes quod non sit omnino scire, ex hoc quod oportet præcognoscere omne quod scitur, hi in infinitum volunt reduci ipsum scire in præcognoscendo : et hoc dicunt tanquam aliqui non scientes posteriora propter talia priora, quorum non sint aliqua priora prima. Et hoc quidem recte dictum est quoad hoc quod posteriora re et natura non sciuntur nisi præscitis prioribus. Et hoc quidem dicunt hac ratione : quia si omnia quocumque modo scita non sciuntur nisi præcognitis quibusdam : tunc illa præcognita, etiam non sciuntur nisi præcognitis aliis : et illa alia non sciuntur nisi iterum quibusdam aliis præcognitis : et hoc vadit in infinitum : sed impossibile est infinita transire sic præcognoscendo : ergo non est devenire ad primum in quo statur. Virtute autem primi omnia alia sciuntur. Ex quibus scitur, quod demonstrationes recurrunt usque ad primum. Ergo per nihil secundorum sciri poterit aliquod : et sic peribit scientia : quia nihil potest sciri nisi per demonstrationem. Si autem stetur in aliquo primo, et sic stent principia in illis quæ non habent alia priora in quibus præsciantur, dicitur quod illa sunt ignota : quia non habent demonstrationem ex aliis prioribus ex quibus præsciri possunt. Dicunt enim quod non est vere scire nisi quando scitur res per demonstrationem : et ideo prima quæ in principiis suæ demontrationis non præsciuntur, dicuntur non vere sciri. Si vero, ut dicunt, non est prima vere scire : tunc sequitur, quod neque quæ sunt ex his est vere scire : quia ignotum non efficitur scitum, nisi per vere scitum : et sic si non contingit vere et simpliciter scire priora, non contingit simpliciter et proprie scire posteriora : sed ex conditione oportet quod sciantur ex talibus, hac scilicet conditione, quod vere sciuntur posteriora si vere et proprie sciuntur principia.

Quidam ponentium quod nihil scitur vere nisi præcognitis quibusdam, confitentur quod non destruitur scire : dicunt enim hoc solum esse scire, quod per demonstrationem est scire, et quod illud semper oportet præcognoscere : sed dicunt quod nihil prohibet omnium esse demonstrationem : dicunt enim quod bene contingit circulariter fieri demonstrationem ex his quæ ad invicem et per se invicem demonstrantur, ita quod conclusio per præmissas, et per conclusionem præmissæ demonstrantur, sicut in libro *Priorum* de circulari syllogismo est determinatum. Et scias quod prima positio in primo errore fuit Heraclitorum, qui nihil scire dicebant, sicut dicitur in

quarto *primæ philosophiæ* [1]. Secunda autem post fuit Empedoclis qui simile simili dixit sciri: dixit enim quod nihil est similius quam idem sibi: et idem dixit idem seipso vel convertibile convertibili cognosci. Omnes tamen supponebant quod non est cognoscere nisi ignotum per notum, quia hoc quasi ipsa veritata coacti supponebant omnes. Hæ sunt igitur opiniones erroneæ Antiquorum cum rationibus suis.

Nos autem ad ista quæ dicta sunt respondentes, dicimus quod nec omnis scientia demonstrativa est hoc modo, quod omne quod scitur, per aliquod sciatur et per demonstrationem : sed quod quædam sciuntur non per demonstrationem, sed per seipsa : et ideo scientia principiorum est indemonstrabilis, quia non est per aliud. Sicut in visu quædam videntur in luce propria, ut per se lucentia : quædam autem non videntur nisi luce aliena, sicut colorata. Et quod hoc quidem necessarium sit, manifestum est. Si enim ea quæ priora sunt et principia, sciuntur per demonstrationem necessario, et aliter sciri non possunt (cum aliquando in aliquo summo sui necesse sit stare immediata, quia per se sibi invicem immediata sunt) tunc hæc quidem in quibus est status (cum sint priora ex quibus est demonstratio) necesse est, quod hæc in quibus stat demonstratio (cum sint priora quæ ante se nihil habent) indemonstrabilia necesse est esse. Et hæc quæ sic indemonstrabilia sunt, non solum dicimus esse priora et indemonstrabilia, et scientiam esse primam de ipsis : sed etiam dicimus esse principium omnis scientiæ : quia hæc influentiam suæ lucis intellectualis influunt super omnia sequentia : et ideo magis ipsa nota sunt et scita omnibus aliis. Et hæc dicimus sciri non ex aliis, sed ipsa cognosci in quantum terminos in ipsis positos scimus : omnis enim sciens quid affirmatio et quid negatio, scit quod de quolibet est affirmatio vel negatio vera : et omnis sciens quid est totum et quid est pars, scit quod omne totum majus est sua parte.

Exemplum pulchrum, quod quædam sciantur et non per demonstrationem.

Rationes autem quibus hoc quod dicunt probare videntur, non est difficile solvere : quod enim circulo sit aliquid impossibile demonstrari, ita quod simpliciter demonstretur, manifestum est si vere (sicut determinatum est) ex prioribus et notioribus oportet esse demonstrationem. *Vere* autem dico : quia idem sibi non est vere prius, sicut fit in circulari demonstratione. Impossibile enim est eadem sibi ipsis esse priora simul et notiora, nisi alio et alio modo sumatur prius et notius, sic scilicet quod prius secundum naturam sit posterius quoad nos. Quo etiam modo inductio facit notum et non demonstratio : quia inductio ex prioribus quoad nos notum facit universale quod notius est quoad naturam. Adhuc autem si sic est, ut dicunt Heraclitici, quod non est scientia, vel etiam quod scire est ex prioribus quoad nos : tunc non vere erit in physicis determinatum vel diffinitum scire, quod est negare suppositionem. Dicit enim Alexander in commento super librum de *Sensu et Sensato*, quod determinatis et probatis deinceps pro suppositione utimur. Et hæc quidem dicta sint contra eos qui putant non esse statum demonstrationis, sed quod in infinitum oportet abire in præcognoscendo.

Nota dictum Alexandri.

His autem qui circulo demonstrationem dicunt esse, ut idem per idem demonstretur, non solum inconveniens quod nunc dictum est (quod scilicet non sit scientia demonstrativa) sed etiam hoc inconveniens accidit (quod ex dicto eorum sequitur) quod nihil sit aliud circulo demonstrare, quam quod dicatur quod sic fiat demonstratio, quod hoc est conclusum si hoc ipsum est, ita quod idem probetur per seipsum : sic autem facile est omnia demonstrare : cum autem demonstrare sit difficile, patet quod hoc est falsum.

[1] Aristoteles, In 4 primæ philosophiæ, tex. com. 22 et 8.

Quod autem accidat idem seipso demonstrari, manifestum est tribus terminis positis, qui gratia exempli sint A B C : tres enim termini ad hoc ostendendum sufficiunt : quia dicere quod ab eodem in idem per multa et pauca media circularis demonstratio reflectatur in idem, nihil differt quoad propositam intentionem : nec differt dicere per paucos aut duos fieri reflexionem. Cum enim supponatur, quod cum est A, ex necessitate sequitur esse B, et cum est B, ex necessitate sequitur esse C, sequitur a primo ad ultimum, quod cum est A ex necessitate erit C. Si igitur in tali processu fit circularis conversio, ita quod cum sit A necesse sit B esse : et fit conversio et regyratio circuli, ita quod cum sit B, e contra necesse sit esse A, hoc enim erat (sicut in *Prioribus* dictum est) circulo demonstrare. Ponantur ergo esse C B idem cum A, eo quod A non dici ponatur nisi de C et B ; tali igitur positione facta, quod idem sit dicere A quod est dicere C (scilicet quia in convertibilibus tantum est circulus) hoc autem quod est esse non est dicere quando ponitur esse C, sed positum est C cum A idem esse : propter quod sequitur, quod nihil alterum est dicere (quantum ad eos qui dicunt circulo esse demonstrationem) nisi cum sit A est A, et idem probari et demonstrari per seipsum.

Hoc autem sic intelligendum est, quod si C probatur per A et C per B, si quis dicat quod A sit idem cum C in quantum C sequitur ad B, idem erit dicere, si A est, C est, quod est dicere, si A est, A est. Tres autem terminos ponimus, ne aliquis cavillando dicat quod non ex duobus terminis sed ex tribus : et duos conditionales posuimus, quia in paucioribus quam duobus, non fit processus a primo ad ultimum. Scias autem quod totus iste processus fundatur super hoc quod quidquid est principium principii, est etiam principium principiati : et quod est causa causæ, est causa causati : et ideo si B probatur per A et C per B, sequitur quod C probatur per A, et si e converso A probatur per C, cum C probatur per A, sequitur quod A probatur per A, et sic idem prius et notius est seipso : et iste verus est intellectus Aristotelis. Sic autem omnia probare in qualibet figura leve est, et arte non indigens neque studio.

At vero nec hoc possibile eadem circulariter per se invicem ostendere, nisi in his quæcumque sunt convertibilia et quæcumque alternatim se sequuntur, ita quod utrumque sit accidens et consequens ad alterum, sicut sunt propria et species quarum sunt propria, ut homo et risibile, vel diffinitio et diffinitum. Et ex hoc etiam sequitur aliud inconveniens, scilicet quod aliquid demonstrative sequitur ex uno, quod non potest esse : quia ostensum est in *Prioribus*, quod uno quidem posito nequaquam ex illo unico sequitur syllogistice alterum. Dico autem uno posito : quia neque ex termino uno, neque ex positione sive ex propositione unica posita. Ex duabus autem propositionibus primis sive præmissis, et minimis sive ad totum minus, et tribus terminis aliquid sequi contingit syllogizare. Patet igitur, quod si A inhæreat ut principium ipsi B et ipsi C, et hæc inhæreant sibiinvicem, ita quod B C et C B et e converso inhæreant ipsi A sicut principiato ex ipsis et demonstrato : sic quidem contingit ex alterutris monstrare et inconvertibilibus in prima figura, in cujus primo modo et solo est perfecta circulatio, sicut ostensum est in his quæ de syllogismo per se considerato sunt in libro *Priorum* determinata. Ostensum autem est ibidem, quod in aliis figuris aut non fit circularis syllogismus, aut non fit de acceptis, hoc est, sumptis ad propositum. Ea autem quæ non sunt æqualiter prædicantia vel prædicata ad se invicem et convertibilia, nequaquam contingit monstrare circulo vel circulariter : cum tamen multa talia demonstrabilia sint.

Præterea, quia valde pauca hujusmodi sunt in demonstrationibus, manifes-

tum est quod vanum sit pro convertibilibus et impossibile pro omnibus aliis esse demonstrationem ex his quæ sunt ad invicem demonstratis. Et propter hoc sequitur ex necessitate, quod error sic dicentium sit manifestatus, quod contingit omnium esse demonstrationem, sicut isti dicebant. Et sic stat quod ante dictum est, alia et meliori scientia sciri principia, et alia conclusiones : et conclusiones esse demonstrabiles, principia autem indemonstrabilia.

Attendendum autem hic, quod circularis demonstratio esse non potest secundum hoc quod simpliciter et prius natura aliqua et per causam scita non possunt demonstrari ex se invicem circulariter : quia sic in præhabitis accepta est demonstratio secundum propriissime scita. Adhuc autem non intelligitur quod, in circulariter generatis non possit esse quæcumque demonstratio, ut in nube, vapore, et pluvia, sicut in secundo hujus ejusdem scientiæ libro probabitur : sed intelligitur hic, quod illæ demonstrationes non faciunt scire simpliciter secundum quod diffinitum est : aut enim neutrum illorum est prius altero secundum naturam, aut sicut unum prius altero secundum naturam, sic una demonstratio erit per causam, et altera per effectum. Posset tamen dici quod hæc possent per se invicem demonstrari, ut in secundo dicitur : nec tamen fit circulatio vera, quia non fit motus ab eodem in idem penitus : quia cum nubes generat pluviam, et iterum ex pluvia nubes generatur, non est eadem nubes generans et generata : et sic non est ibi vera circulatio. Extenso tamen nomine demonstrationis potest aliquid circulariter demonstrari, ut causa per effectum, et effectus per causam.

CAPUT VII.

Quæ sint conditiones magis contrahentes prædictas conditiones demonstrationis, et quod demonstratio est de necessariis, et quæ sunt de omni et semper.

Cum autem jam determinatæ sint conditiones primæ et universales demonstrationis, quæ extrahuntur ex diffinitione ejus quod est scire secundum quod propriissime sumitur, secundum quas demonstratio est ex primis et veris et immediatis et ex prioribus et notioribus et causis conclusionis : hic determinandæ sunt conditiones specialiores, per quas illæ universales conditiones quæ dictæ sunt determinantur et contrahuntur et applicantur ad demonstrationem : et illæ conditiones sunt, quod demonstratio sit *ex necessariis*, ita quod sint de omni et per se universalia sint et propria. Non enim sufficit quod demonstratio sit ex primis et veris : possunt enim hæc omnia esse : et tamen non esse necessaria secundum rem, nec per se, nec universalia, nec propria, sicut patet in multis dialecticæ principiis. Ideo post conditiones prius in ante habitis determinatas, oportet addere alias conditiones quibus illæ determinentur ad conditiones veræ demonstrationis secundum esse et usum veræ demonstrationis. Prima enim illarum conditionum est, quod sit demonstratio ex necessariis, et de omni, et per se, et universalis, et alias hujusmodi habeat conditiones quæ solius sunt demonstrationis. Et ideo primum ostendemus quod ex necessariis et per se et de omni et propriis sit demonstratio : postea autem ostendemus ex quibus et qualibus est talis demonstratio.

Ostendamus igitur primo quod ex necessariis est demonstratio. Dicamus igitur primum, quoniam impossibile est aliter se habere id cujus est simpliciter scientia, quod scitum est et scibile. Dico

autem id scibile, quod est secundum demonstrativam scientiam scitum et scibile : demonstrativa autem scientia est, quam habemus in habendo demonstrationem : conclusionis enim habitæ per demonstrationem est demonstrativa scientia : igitur syllogismus ex necessariis propositionibus simpliciter est demonstratio. Accipiendum igitur est ex quibus et qualibus necessariis sit demonstratio vel demonstrationes secundum omnem diversitatem conditionum earum quæ sunt veræ et necessariæ : et hoc est quod est de omni, et per se, et universale. Et primo accipiamus hanc, quod sit necessarium, et de omni.

Dicamus igitur primo quod in demonstrativis necessariis est dici de omni. Dico igitur quod *de omni* dicit comparationem prædicati ad subjectum, quod cum insit, inest secundum quamlibet sui partem, non ita quod sit in aliquo quodam, et in quodam non : et secundum omne tempus, non ita quod insit aliquando, et aliquando non. Hoc enim sufficit in his quæ sunt de omni ut nunc : sed non sufficit in his quæ sunt de omni simpliciter. In illis enim quæ necessaria sunt, quæ supra tempus sunt et æterna (ut dicit Aristoteles in sexto *Ethicorum*) oportet quod semper insit, et non insit aliquando, et aliquando non, sed semper. Et quia hoc dupliciter contingit, ideo de hoc duo dabimus exempla : et de hoc quod omni subjecto et semper insit, exemplum est, sicut animal dicitur de omni homine, non de aliquo dicitur, et de aliquo non : et non aliquando dicitur, et aliquando non : et ideo sive homo sit actu in natura, sive non, semper hæc est vera, homo est animal : et quia cum animal sit principium intelligendi hominem, necesse est quod et actu et intellectu semper sit in homine : et ideo semper est prædicatum de ipso : et ideo si verum est dicere hominem, verum est dicere animal. Sicut enim diximus, necessaria sunt supra tempus et semper vera et nunc et semper. Contingentia vero ut nunc vera sunt et non semper. Exemplum ejus quod est principium et non prædicatur ut de subjecto, sed sicut principium existens in omni et semper, est punctum in linea : si tamen in omni linea punctum est formale principium ut terminans et continuans qui est actus formæ. Et hoc dico : quia quidem dixerunt punctum in linea esse materiale principium, et punctum componere substantialiter lineam, ita quod linea sit ex punctis, sicut in libro de *indivisibilibus lineis* determinatum est. Hoc igitur dicimus in demonstrativis et necessariis.

Quod autem verum sit quod dicitur, probatur per signum quod ab usu Philosophorum disputantium accipitur. Sic enim contra de omni instantias proferimus, sicut est videre : de omni enim interrogati, hoc est, si interrogamus in demonstrativis an probatio sit de omni demonstrativo, volentes ostendere quod non est de omni, instamus dicentes quod in quodam non est : aut instamus per hoc si aliquando non est, et sic probamus quod non est de omni in necessariis et demonstrativis. Per hoc enim quod dicitur quod non est aliquando, et aliquando non, significatur quod nulla parte temporis mensuratur necessarium, quod simpliciter necessitate rei necessarium est, et non necessarium per accidens, sicut quod positione vel conditione est necessarium.

Scias etiam quod in aliquibus est dici de omni demonstrative, in quibus non est actualis multitudo contentorum, sicut in sole et similibus aliis : et ideo de omni non potest diffiniri per hoc, quod sit universaliter de omnibus : sed cum additur negatio, quod non est de quodam et de quodam non, hoc de omnibus convenit scire, sive habeant actualem multitudinem, sive non habeant. Propter quod etiam per negationem oportuit determinare id quod est de omni, et per affirmationem determinari non potuit. Quare diffinivit de omni cum negatione.

Et hoc quidem principium quod est dici de omni, et quod est dici de nullo, de-

terminata sunt in libro *Priorum* secundum quod sunt communia principia syllogismum in communi præcedentia, et significant communem subjectorum universalitatem, qua propositiones syllogismi universales dicuntur quantum ad continentiam subjectorum : hic autem determinatur de omni prout consequitur propositionem universalem et demonstrativam. Quæ universalitas duplici conditione determinanda est, scilicet universalitate subjectorum et universalitate temporum, propter duo quæ sunt in syllogismo demonstrativo, in quo necesse est universalitatem subjectorum esse propter decretum syllogisticæ argumentationis : et necesse est esse universalitatem temporum propter necessitatem conclusionis et propositionum in syllogismo in quantum demonstrativus est syllogismus.

Advertendum autem est, quod ex necessitate inesse dicitur duobus modis. Uno quidem modo quando id quod inesse dicitur, non potest non inesse : propter hoc quod id quod inest, substantiale dat ei cui inest : ita etiam id cui inest, egreditur essentialiter ab essentia ejus quod inesse dicitur : et hoc modo quidquid ex necessitate inest, per se inest. Alio modo dicitur ex necessitate inesse quod semper inest ei cui inest, sed non dat ei esse per hoc quod inest ipsi : quinimo id cui inest (non obstante natura ejus cui inest) posset esse sine ipso, sicut multis subjectis multa insunt accidentia inseparabilia. Et sic patet, quod omne quod est de omni prout hic determinatur, est de necessitate : non tamen omne tale est per se. Et sic patet quod hoc principium quod est per se, addit super id principium quod est de omni.

CAPUT VIII.

De modis dicendi per se qui sunt quatuor, et de primo et per se.

Removet dubium. Conditionem demonstrationis quæ est per se, non oportet diffinire : quia hoc commune (quod est per se) de suis modis dicitur multipliciter secundum analogiam et non univoce, ut dicit Aristoteles in quinto *primæ philosophiæ* [1] in capitulo de diffinitione modorum per se. Et quia hoc quod est per se, maxime necessarium est demonstrationi, ideo diligentius hic tractandum est : et, ut hoc fiat, distinguendi sunt modi ejus omnes, et singuli sunt tractandi : et secundo videamus qualiter se habent ad demonstrationem. In modis autem dicendi per se duæ sunt diversitates. Dicuntur enim duo modi primi, hoc est, primus et secundus modi per se inhærendi, vel prædicatum subjecto, vel subjectum prædicato : et illi cadunt in simpliciter scibilibus. Alii autem duo differunt in hoc, quod tertius modus dicit modum per se existendi, et quartus dicit modum non per se existendi, sed per se causandi prædicatum in subjecto in essendo : et illi duo non cadunt in simpliciter scibilibus, licet cadant in demonstratione. In simpliciter enim scibilibus cadunt quæ sunt principium et existendi et sciendi hoc esse in hoc vel de hoc per suam substantiam propriam, qua scibile constituunt secundum quod in suis substantiis cadere et esse considerantur : quæ autem non dicunt hujusmodi causam et principium, non dicuntur cadere in vere scibilibus.

Hoc autem sic probatur, Cum *per se* dicatur quatuor modis, per se primo modo sunt, quæcumque in communi substantialiter et formaliter sunt in eo quod quid est, hoc est, in diffinitione substantiali et formali sive directe sive indirecte secundum obliquum prædicetur de ipso, hoc est, quæcumque substantialiter prædicantur sive secundum rectum, sive secundum obliquum : et iste est modus primus : sicut inest animal homini et secundum rectum prædicatur de ipso : et sicut linea inest triangulo secundum obliquum prædicata de ipso : est enim

[1] ARISTOTELES, In 5 primæ philosophiæ, tex. com. 23.

triangulus figura tribus rectis lineis seu angulis contenta, habens tres angulos æquales duobus rectis. Et sic lineæ finitæ et rectæ inest punctum oblique cadens in ejus diffinitione. Est enim linea recta finita longitudo sine latitudine, cujus extrema vel termini sunt duo puncta, sicut dicitur in primo Euclidis. Hoc autem modo non est punctum in linea infinita, nec in circulari linea. In linea quidem infinita non est : quia illa non est nisi in potentia, et non in actu : omne enim terminatum per punctum, actu est finitum : et ideo proprie loquendo infinitum non habet essentialem diffinitionem. Circulari autem non convenit : quia circulus non habet suæ existentiæ terminum in seipso, ita quod sit in ipsa circumferentia, sed extra se in centro : quod patet per diffinitionem circuli in primo Euclidis, quæ sic dicit, circulus est figura plana, una linea contenta, in cujus medio est punctum a quo omnes lineæ productæ ad circumferentiam, sunt æquales : propter quod punctum illud undique a circumferentia æqualiter distat : et patet ex hoc, quod punctum non cadit ut terminans essentialiter lineam circularem.

Iste ergo est unus primus modus dicendi per se, quoniam substantia formalis diffinitorum ex his est quæ cadunt in diffinitione eorum, et substantia quæ diffinitur, formaliter constituitur ex illis : et hoc est quando prædicatum velut formale principium cadit in diffinitione subjecti, sicut substantia hominis est ex animali rationali, et substantia lineæ ex punctis in actu formæ acceptis et secundum materiam : et hoc modo cadit in linea in diffinitione figuræ ut terminans et finiens esse ipsius.

Quod autem quidam dicunt, quod punctum ut materialiter et substantialiter lineam constituens, cadit in diffinitione lineæ, et linea in diffinitione figuræ, est contra Aristotelem et est dictum Platonis, quod quidam affirmant distinguentes duplicem esse lineam, finitam scilicet, et infinitam : et dicunt quod lineæ quidem infinitæ punctum non est substantia nec principium, sed finitæ. Adhuc autem dicunt quod punctum substantialiter constituens lineam, aut sumitur infinities in linea et secundum nullum numerum finitum, aut sumitur finities et ad aliquem numerum determinatum. Si sumitur finities, dicunt quod non constituit lineam : quia sic in linea punctum esset consequens ad punctum, et punctum contingeret punctum, et punctum consequeretur ad punctum : quæ omnia probata sunt esse impossibilia in principio sexti *Physicorum* [1]. Si autem infinities sumitur, dicunt quod punctum substantialiter constituit lineam finitam.

Si autem quæritur ab his quare punctum infinities sumptum, non est consequens vel contingens vel continuum cum puncto in linea infinita, non possunt dicere, nisi quia in infinito non est primum nec medium nec ultimum. Sed tamen talis finita linea est continua, et in tali continuo (si ita est ut dicunt) necessario punctum continuatur ad punctum, si linea est ex punctis etiam infinities sumptis. Adhuc secundum Aristotelem, diffinitio consequentis et diffinitio contingentis et diffinitio continui faciunt, quod indivisibile in continuo non sequitur indivisibile, nec contingit ipsum, nec continuatur ad ipsum. Quia consequentia sunt, quorum non est medium sui generis : inter quælibet autem duo puncta in continuo cadit linea quæ est sui generis. Et contingentia sunt, quorum ultima sunt simul : indivisibile autem non habet ultimum. Continua etiam sunt, quorum est terminus unus, et ideo continuum terminatum est. Punctum autem non habet terminum. Non ergo est ex linea, quod punctum non sequitur nec contingit nec continuatur ad pun-

[1] Tex. com. 1.

ctum, sed ex puncto : et ideo sive infinities sive finities sumatur, semper quamdiu est punctum, nec consequi nec contingere nec continuari potest in continuo : propter quod dictum illud Platonis nullum est, et probatum ab Aristotele quod falsum est et impossibile : et ideo primo modo est dicendum. Adhuc si linea sic substantialiter esset ex punctis, quid esset quod lineæ dat formam continuitatis, et quid ponit eam in genere continuitatis ? hoc enim non potest facere infinities sumptum punctum, sicut patet ex ratione inducta : et ideo dictum illud impossibile est, et non dictum secundum philosophiam.

Et Plato quando hoc dixit, non sicut isti dicunt intellexit : sed dixit quod motus imaginativus puncti in continuum, facit lineam : et quia illud quod imaginatur moveri est indivisibile, ideo substantia ejus est ab eo quod imaginatur moveri, et continuitas est a motu continuo imaginativo : sicut a motu ejus quod movetur in ubi, continuitas significatur in ubi per quod movetur. Tale igitur dictum est erroneum. Sed dicendum est quod punctum est principium lineæ sine quo non est linea, et linea principium figuræ sine quo non est figura, et ex quo sicut terminante substantialis est diffinitio ipsius. Iste igitur primus modus est dicendi per se.

CAPUT IX.

De secundo modo dicendi per se, et de tertio.

Est autem secundus modus dicendi per se, quando subjectum inest in diffinitione prædicati, hoc est, quibuscumque subjectis eorum prædicatorum quæ insunt ipsis subjectis ipsa substantia sunt in ratione diffinitiva et ratione quid est demonstranti. Et dico demonstranti : quia per talem diffinitionem passio demonstratur inesse subjecto : et talis diffinitio ex subjecto secundum quod est causa talis passionis, dicit quid est passio per causam et essentiam : ut hoc rectum inest lineæ, et linea cadit in diffinitione recti. Quod patet in primo Euclidis in diffinitione recti : dicit enim Euclides quod rectum est brevissima linea inter duo puncta. Plato autem, quod rectum est linea cujus prima pars vel primum punctum totam operit lineam : vel cujus medium non exit ab extremis : et ideo primum punctum totam lineam operit. Et hoc modo circulare sive etiam curvum insunt lineæ : quia curvum est, cujus medium exit ab extremis : et ideo principium lineæ totum medium lineæ non operit. Hoc etiam modo par et impar insunt numero : quia par est numerus in duo æqua divisibilis : impar autem, quia in duo media numerus non potest dividi, unitate indivisibili intercidente. Hoc modo etiam se habent ad numerum primum et compositum : est enim primum in numeris, qui ex sola componitur unitate, ut binarius : et ideo binarius primus est numerus. Compositum autem est in numeris numerus, qui ex unitate et numero vel numeris componitur. Et sicut iterum in numero et in continuo sunt æquilaterum, et altera parte longius : in horum enim diffinitionibus cadit subjectum : quia sive in numeris sive in continuis æquilaterum est, cujus in seipsum ductus æqualis est radici, ut linea ducta in seipsam vel numerus ductus in seipsum : et utrumque facit quadratum numerum, sicut dicitur in secundo *Arithmeticæ*, quod numeri cujuslibet ductus in seipsum facit quadratum numerum : vel de continuo quadrato quod sic fiat, dicitur in quarto Euclidis.

Rectum quid secundum Euclidem et quid secundum Platonem.

Quid primum in numeris et quid compositum.

Quod autem numerus quadratus ductus in seipsum facit quadratum in numeris, dicitur secundo *Arithmeticæ* quod fecit Pythagoras. Et generaliter loquendo, dicimus quod omnibus his prædicatis subjecta insunt in ratione dicente quid est passio : sicut hinc quidem, hoc est in diffinitione recti et curvi inest linea : et

inde vero, hoc est, in diffinitione paris et imparis, vel primi vel compositi, vel quadrati et altera parte longioris quadranguli inest in una parte linea, in alia parte numerus : est enim quadrangulum altera parte longius numerus vel linea cujus ductus longior est radice : sicut quando numerus minor dicitur in majorem, vel e converso, ut ter in quatuor : vel quum linea bicubita ducitur in circulatam. Similiter autem est in omnibus aliis hujusmodi. Dico esse per se quæcumque vel primo modo quo prædicatum inest subjecto, vel secundo modo cum subjectum est in ratione prædicati omnia talia per se esse dico.

Quæcumque vero prædicata vel subjecta neutraliter insunt prædicatis vel subjectis, accidentia sunt et accidentaliter insunt, sicut musicum et album insunt animali : ita quod nec prædicatum est de ratione subjecti, nec subjectum in ratione prædicati : et ideo prædicatum tale accidit subjecto, et est commune non proprium et subjectum accidit prædicato [1]. Est autem attendendum quod in hoc secundo modo subjectum intrans in diffinitionem prædicati, loco est differentiæ contrahentis et specificantis : et id quod est genus passionis, est respectu ejus in potentia, sicut patet in diffinitione simi et aquili circa nasum : concavitas enim in medio nasi facit simum, gibbositas autem facit aquilum : in quibus curvitas et gibbositas loco generis sunt : nasus autem determinat ad speciem passionis sicut ultima differentia : et ideo subjectum est causa propria passionis, et diffinitio subjecti dicit quare et quia passio est in subjecto.

Amplius autem tertio modo dicitur esse per se potius quam dici per se, quod de alio quodam, hoc est, alterius naturæ subjecto, non dicitur secundum suum proprium modum essendi sive existendi modum ut, ambulans, cum secundum modum existendi alterum et alterius naturæ sit ambulatio quæ inest, et id quod ambulat cui inest ambulatio, et a quo ut a subjecto egreditur actus ambulationis : et album cum alterius naturæ sit albedo, et id cui inest albedo et a quo sicut a subjecto proprio causatur albedo : et ideo talia non dicuntur esse per se : quia eorum esse est inesse alteri. Substantia autem et præcipue substantia prima et quæcumque ut prima substantia, hoc aliquid signant, non alterum aliquid quidem sunt quam quod vere est proprio modo existendi per seipsum : et non per hoc habet esse, quod ipsa sit in alio: sed a seipsa habet suum esse secundum hoc quod ipsa est, et vere est quod est. Quæcumque igitur non de subjecto aliquo prædicata sunt, quo esse habeant, dico esse per seipsa : quæ vero de subjecto sunt prædicata, a quo esse habent, dico esse accidentia.

Dubitatio. Solutio. Si autem quæritur, quid iste modus facit ad demonstrationem? Dico, quod sicut in demonstratione est passio per se quæ immediate exit a subjecto, ita quod inter eam et subjectum non est aliud subjectum mediante quo insit, sicut habere tres angulos æquales duobus rectis inest triangulo non mediante superiore quæ est figura, et non mediante inferiore quod isosceles vel isopleurus : ita igitur, quod in demonstratione sit per se substans et stans subjectum, sicut nasus per se, hoc est per suam rationem qua diffinitur ut subjectum immediate, ita quod non per aliam aliquam passionem substat passioni : et triangulus substat tribus angulis æquis duobus rectis. Et ad hoc determinandum in vera et potissima demonstratione necessarius est iste tertius modus : est enim proprius modus subjecti substare per propriam rationem et non inesse alicui.

Objectio. Si autem talis est tertius modus, ut dictum est, tunc tertius non videtur differre a modo secundo in his quæ dicuntur etiam per se : quia in secundo

[1] Vide expositionem Themistii super illa parte : *Quæcumque* veroneutraliter insunt, etc., quia aliter exponit quam alii expositores. P. J.

modo quando subjectum est in ratione prædicati, ex subjecti ratione contrahitur ratio prædicati propter quam prædicatum inest ipsi subjecto, et sic subjectum per se ostenditur substare per passionem.

Solutio. Sed ad hoc dicendum est, quod in veritate secundus modus et tertius conveniunt in hoc quod uterque dicit causam per se inhærentiæ prædicati in subjecto, sed converso modo. Quia secundus dicit qualiter per se prædicato inest subjectum per id quod subjectum est principium prædicati. Tertius autem modus dicit causam propter quam subjectum non alii substat, quam prædicato, non ex ratione subjecti, sed ex ratione prædicati, in cujus diffinitione cadit hoc non aliud subjectum sive superius sive inferius acceptum, et sic conveniunt in causa inhærentiæ quæ est per se inhærentia : uterque enim dicitur ideo modus inhærendi per se, quia per se prædicatum est in subjecto : et ideo modus secundus non excluditur a tertio quantum ad hoc.

Sed est notandum quod secundus modus dicitur per se secundum quod opponitur per se et id quod est per accidens : quia immediata est inhærentia in subjecto, in cujus ratione diffinitiva cadit ipsum subjectum : quia inter passionem et subjectum non est aliud subjectum per quod insit passio, ut propterea quod per aliud insit, dicatur inesse per accidens. In tertio autem modo est per se secundum quod per se est primo esse, et non est hoc oppositum ei quod est per accidens, sed ei quod est non primo, sicut non primo substat quod ratione alterius substat. Et totum hoc quod dictum est, consistit in hoc, quod in secundo modo inest passio non per accidens, sed per se. In tertio autem modo subjectum est per se, ita quod non per aliud subjectum, quamvis illud subjectum non sit per accidens.

Objectio. Sed tamen contra ea quæ dicta sunt esse videtur, quod passio propria dicitur de subjecto primo et immediate prædicari.

Solutio. Sed ad hoc dicendum quod revera primum et immediatum sunt eadem subjecto, sed differunt ratione : quia immediatum dicitur dupliciter : dicitur enim immediatum a privatione medii quod est causa, aut a privatione medii quod est subjectum. Dico autem a privatione causæ quæ sit causa essendi subjectum, et a privatione subjecti quod sit subjectum proprium et immediatum et per se. Modus quidem secundus est per se et immediatus immediatione passionis et subjecti, ita quod passio immediata ex substantialibus subjecti egressa et causata prædicatur de primo suo et immediato subjecto, ita quod inter eam et subjectum non est aliud subjectum. In modo autem tertio stat subjectum quod per se subjectum est, et suæ subjectionis causa propter quam sit subjectum, et non habet aliam causam : et ideo a privatione causæ dicitur per se et non per aliud subjectum : et hoc subjectum est primum, quia non habet aliud a quo subjiciatur quod sit causa subjectionis ejus. Et sic secundus modus est per se, eo quod subjectum non per accidens, sed per sua essentialia a quibus fluit passio, tali subjicitur passioni. Tertius autem modus est per se, eo quod subjectum non habet ante se et præter se quo substet omnibus quæ sunt in demonstratione et circa demonstrationem. Tamen in sequenti capitulo adhuc dicemus verba Alfarabii de hoc : et tunc melius intelligetur hujusmodi sententia.

Epilogus trium priorum modorum per se. Tres ergo modi ejus quod est per se, sit sunt, quod primus est quando prædicatum inest subjecto per hoc quod in subjecto est primum et causa propter quam prædicatum est in ipso : quia essentiam trahit ab ipso, et ideo in ipso est actu et intellectu. Secundus autem modus est quando subjectum est in prædicato, ita quod prædicatum est in subjecto, eo quod passionis esse est in subjecto esse : et ideo quod insit, est in passione et non in subjecto : quia subjecti esse non est inesse, sed causa illius inhærentiæ propter quam huic subjecto insit

(cum in subjecto non in passione insit) causa est passionis. Sed causa quod huic insit, est in subjecto : quia materialiter passio diffinitur per subjectum ut per causam, et sic per diffinitionem materialem probatur subjecto inesse. Tertius autem modus ita ponit subjectum per seipsum, quod non habet aliud his omnibus quæ sunt in demonstrationem et circa demonstrationem.

Ex his patet quod primæ substantiæ et quæ substant in eis, ut secundæ substantiæ quæ substant in prima, sunt (quæ non dicuntur de subjecto aliquo quod illis conferat esse) subjecta : sicut ambulans quod de quodam alio dicitur, quod alterius naturæ et prædicamenti est quam ambulatio : et album quod denominative dicitur ab alio quod alterius naturæ et prædicamenti est, quam albedo : eo quod alterum et alterius naturæ est id quod denominatur ab actu ambulationis, cum dicitur ambulans, quam ambulatio : et album quod denominatur ab albedine, alterius naturæ est quam albedo: substantia autem secunda et præcipue quæcumque substantiæ hoc aliquid significant, non sunt alterum aliquod subjectum, quam id quod vere sunt secundum id quod sunt : quamvis enim dicam, hic homo est homo, tamen eadem natura est hic homo qui in uno sumitur, non particularizata secundum essentiam, in altero autem particularizata secundum esse : et hoc naturam non facit diversam.

Dici de subjecto aliter sumitur hic quam in prædicamentis.

Sed hoc observandum est, quod cum dicitur quod id per se est quod non est de subjecto quodam alio, aliter sumitur *dici de subjecto* quam in *Prædicamentis*. In prædicamentis enim de subjecto est, quod est prædicatum in eo quod subjicitur naturæ communi : hic autem non dicitur de subjecto, sed de alio quodam subjecto, et non convenit nisi accidenti : et ideo quæ quidem non sic de subjecto sunt, dico esse per se stantia : quæ vero sunt de subjecto alio quodam secundum naturam, sunt accidentia, quæ per se secundum tertium modum dicendi per se esse non possunt, et tamen possunt esse per se secundum primum modum aliquando, ut cum dicitur, album est coloratum, et aliquando secundum secundum, ut cum dicitur, linea est recta vel curva. Unde omnes prædicationes in quibus effectus prædicatur de causa, reducuntur ad secundum modum. Omnes autem in quibus causa prædicatur de effectu, reducuntur ad primum. Omnes autem in quibus aliquid gratia suiipsius substat, reducuntur ad tertium.

CAPUT X.

De quarto modo dicendi per se, qualiter se habet ad demonstrationem.

Item alio modo et quarto dicitur per se quod propter ipsum et causam immediatam inest unicuique subjecto, quod indefinite signatur et subjicitur ut causa indefinite implicite vel explicite circa subjectum vel subjecta signata : et quod non sic prædicatur de subjecto, ut causa signata quæ sit immediata causa prædicati, sive quod non convenit secundum ipsum et quod non concernit causam, dicitur quod est accidens : cujus exemplum in eo quod est per accidens isti modo oppositum, est in casualibus et fortuitis, et in omnibus in quibus subjectum non concernit in se veram causam prædicati : ut si dicam, quod ambulante aliquo homine vel equo indefinite signato coruscavit : ambulatio enim quam concernimus cum subjecto, non est causa coruscationis : unde dicimus, quod talis prædicatio est accidens sive per accidens ejusdem temporis in quo iste ambulavit, et de coruscatione nihil intendit, et nubes sonuit et nihil intendit de ambulatione : hæc enim duo non habent unum ad aliud ordinem causalitatis, sed casus, in quo semper duæ causæ concurrunt, quarum neutra habet ordinem causalitatis ad alteram.

Si vero prædicatum est propter ipsum, quod cum subjecto concernitur implicite

vel explicite, tunc est per se. Et hujus exemplum est si aliquod interfectum sive decollatum interiit secundum interfectionem vel decollationem: tale enim prædicatum inest subjecto propter causam quæ consignificatur in subjecto: cum enim dicitur interfectum, subjectum significatur indefinite ut aliquid interfectum et per interfectionem quæ consignificatur circa illud indefinitum subjectum quod causa est prædicati quod est interiisse. Et quod additur secundum interfectionem, non est de substantialibus hujus exempli, sed de expositione, ut explicite significetur quod implicite erat in subjecto de causa prædicati, propter quam tale prædicatum inest cuicumque.

Unde in hoc nec subjectum est per se determinatum quod gratia sui substet sicut fuit in tertio, nec prædicatum necessario est propria passio sicut in secundo modo fuit, sed prædicatum est generaliter propria passio vel aliud quod per causam significatam inest cuicumque subjecto. Nec modus inhærentiæ similis est secundo modo : quia quamvis causa quare passio est in subjecto, sit in subjecto in modo secundo: tamen non concernitur aliqua causa cum subjecto diffinito et determinato : sed ipsa natura subjecti causa est passionis. Hoc autem concernitur implicite vel explicite. Implicite quidem quando ipsa forma subjecti causa est, quare inest hoc vel illud prædicatum: sicut cum dicitur, homo est homo, et asinus est asinus : causa enim quod homo est homo, non est alia quam humanitas vel homo : eo quod hoc talis propositio a nullo habet. In secundo autem modo determinatum et definitum est subjectum. Adhuc autem in secundo diffinitum et determinatum est prædicatum quod est propria passio : hic autem talis causa est relata ad quodcumque prædicatum : unde in hoc modo dicendi per se sunt omnes propositiones, in quibus idem de seipso prædicatur. In talibus enim omnibus causa inhærentiæ prædicati in subjecto est in subjecto, et est forma ipsius subjecti in subjecto significata. Aliquando tamen aliter prædicati causa implicatur in subjecto cum causæ reduplicatione, ut cum dicitur, interfectum interiit secundum interfectionem. Cum enim dicitur interfectum, circa subjectum concretive significatur causa prædicati talis : et cum additur reduplicatio, secundum interfectionem, hoc est de bene esse ad illius causæ declarationem ; quia sine hoc tota causa prædicati significatur cum dicitur, interfectum interiit. Et cum dicitur secundum interfectionem, quamvis reduplicatio ponatur ad prædicatum, tamen non est prædicati, sed subjecti, et ideo refertur ad subjectum sic, interfectum secundum interfectionem interiit : determinat autem subjectum secundum quod est causa talis prædicati : quorum nihil est in modo secundo. Patet igitur quod cum dicitur, interfectum interiit, per se est, quia interiit propter id quod interfectum est, et non propter causam accidentalem qua accidat interfectum interire. Conveniunt ergo secundus modus et quartus in hoc, quod in utroque causa inhærentiæ prædicati ponitur in subjecto : sed differunt modo subjecti et modo prædicati et modo causalitatis inhærentiæ, sicut dictum est.

Si autem quæritur qualiter iste modus habeat se ad demonstrationem? Dicendum quod semper cadit in majori propositione syllogismi demonstrativi, sive debeat demonstrari passio de subjecto, sive demonstrari debeat diffinitio materialis per formalem : et hoc est ideo, quia in majori propositione demonstrationis subjectum semper est præcise de medio prout medium est causa talis prædicationis. Et ad hoc autem intelligendum, notandum quod demonstratio quæ simpliciter demonstratio est, aliquando demonstrat passionem de subjecto : et tunc semper secundus modus est in conclusione : tunc enim prædicatur propria passio de subjecto. Aliquando autem demonstratur diffinitio materialis subjecti de subjecto per diffinitionem formalem ejusdem sub-

jecti : et tunc primus modus est in conclusione : prædicatur enim diffinitio materialis in conclusione de subjecto : cujus exemplum est, quidquid habet appetitum contrarii doloris, habet circa cor accensionem sanguinis ex cooperatione fellis : iratus habet appetitum contrarii doloris : ergo circa cor habet accensionem sanguinis ex cooperatione fellis. In majori autem potest dici quartus modus, quia comparat causam ad causatum : quia appetitus contrarii doloris est causa accensionis sanguinis circa cor ex cooperatione fellis, hoc modo quo accidentia animæ sunt causa accidentium corporis, ut dicit medicus. In minori vero est tertius modus, quia prædicatur diffinitio formalis de subjecto quod substat primo.

Accidentia animi sunt causa accidentium corporis secundum medicos.

In præmissis autem illius demonstrationis quæ concludit passionem de subjecto, si diffinitio passionis sit medium (cum illa diffinitio exprimat causam passionis) dicitur quod in majori propositione est quartus modus, qui comparat causam ad causatum, vel modus primus conversus. In minori autem propositione potest dupliciter contingere : causa enim passionis per modum causæ expressa vel est aliquid subjecti, et tunc in minori propositione est primus modus : vel est aliquid consequens ad subjectum, et sic est secundus. Verbi gratia, omne continuo sonans propter extinctionem ignis in nube, est tonitru : nubes humida in qua est extinctus vapor igneus, est continuo sonans propter extinctionem ignis in nube : ergo nubes talis tonat vel est tonitru. Si autem in demonstratione quæ concludit passionem de subjecto, sit formalis diffinitio subjecti medium, tunc in majori propositione est modus secundus : quia prædicatur passio de diffinitione subjecti, et eadem est comparatio passionis ad subjectum et ad suam diffinitionem. In minori autem propositione tunc erit modus primus : quia prædicatur diffinitio de diffinito ; cujus exemplum est, omne quod est superficies plana, tribus lineis contenta, habet tres angulos æquos duobus rectis : triangulus est superficies plana, tribus rectis lineis contenta : ergo habet tres angulos æquos duobus rectis. Hoc ergo modo faciunt ad demonstrationem modi per se qui determinati sunt.

CAPUT XI.

De comparatione modorum dicendi per se ad demonstrationem et de sufficientia eorumdem.

Comparantur autem isti modi ad demonstrationem, et accipitur numerus eorum per hunc modum : quia quæcumque dicuntur in simpliciter scibilibus, hoc est, in scientia conclusionum demonstrativarum et vere scitarum sic se habent aut sicut inesse subjectis prædicantibus ipsis, hoc est, prædicatis, ita quod prædicata insunt subjectis sicut in primo modo: illa enim omnia insunt subjectis et rationi subjectorum, sicut ea quæ insunt prædicantibus essentialia prædicata de subjectis per illud in *Prædicamentis* determinatum, quando alterum de altero ut de subjecto prædicatur, tunc quæcumque de prædicato dicuntur, omnia de subjecto dici necesse est. Aut inesse ea quæ insunt ex necessitate propter ipsa subjecta quæ sunt ex necessitate in ipsis prædicatis sive in diffinitionibus suorum prædicatorum.

Quod autem hæc ex necessitate insint quæcumque contingit altero duorum modorum inesse in simpliciter scibilibus, hoc est, in his quæ simpliciter sciuntur per demonstrationem factam per medium quod est diffinitio prædicati vel subjecti, patet ex hoc quod talia non contingit non inesse aut simpliciter, hoc est, sine disjunctione, ut triangulo habere tres æquos duobus rectis : aut opposita sub disjunctione, ut lineæ rectum aut curvum, et numero par aut impar. Quæcumque enim insunt et non contingit non inesse, illa insunt de necessitate. Omnia autem quæ ex prædicato essentiali insunt subjecto, et ex subjecto intrante in diffinitione prædicati insunt prædicato, ita insunt

quod non contingit non inesse vel ipsa absolute vel sub disjunctione ad opposita : ergo omnia talia insunt aliquo istorum modorum. Aut enim est contrarium immediatum sub disjunctione acceptum ad suum contrarium, ut omne animal aut sanum aut ægrum, et omnis linea aut recta aut curva, et omnis numerus aut par aut impar, et universaliter loquendo quæcumque immediata sunt circa idem subjectum, quorum utrumque per positionem formæ significat contrarium in specie determinatum. Aut talia sunt opposita ut privatio et habitus, ut omne animal, vel omnis homo, aut cæcum, aut videns, quorum unum significat habitus alicujus positionem, et alterum ejusdem privationem cum positione ordinis naturæ ad habendum habitum illum. Aut sunt opposita ut contradictio sive contradictoria in genere eodem et non extra genus, ut par et impar : hoc non est par in genere numeri : par et impar sunt sicut contradictoria secundum quod de omnibus sequitur alterum intra genus, et de nullo simul proprie. Quia dicitur quod si necesse est affirmare et negare sive aut negare de omnibus extra genus, tunc etiam necesse est in eodem genere alterum talium oppositorum inesse : et ideo necesse est hæc quæ dicta sunt per se ex necessitate inesse. De duobus ergo principiis seu conditionibus principiorum de omni, et de hoc quod est per se, determinatum sit hoc modo quo dictum est.

Sufficientia quatuor modorum per se.

Numerus autem modorum eorum quæ sunt *per se*, sic accipi potest. In natura enim subjectorum et prædicatorum non sunt nisi tria, scilicet quod est, et quod inest, et causa propter quam unum alteri inest. Modi igitur qui sunt per se, in subjectis et prædicatis multiplicantur penes hæc tria. Omnis ergo modus ejus quod est *per se*, aut est circa hoc quod inest, et hoc dupliciter : omne enim inhærens alteri per se, aut dat esse ei cui inest, et sic est modus primus , aut egreditur ab essentia ejus cui inest, et sic est modus secundus : aut dicit causam propter quam inest, et sic est modus quartus. Vel sic, *per se* aut est dispositio alicujus entis per se perfecte et absolute, et sic est modus tertius : vel est dispositio entis unius ordinati ad alterum, aut ordine essendi sicut causa dicit ordinem essendi unius ad alterum, et sic est quartus modus : aut ordine prædicandi et subjiciendi : et hoc dupliciter : si enim ordo est ingrediendi prædicatum in ratione subjecti, est modus primus: aut e converso, ita quod subjectum sit de quidditate prædicati, et sic est modus secundus. Et sic patet etiam ordo : tres enim primi accipiuntur absolute : quartus autem cum reduplicatione causæ quæ est in subjecto in comparatione ad prædicatum. Adhuc primi duo sic pertinent ad demonstrationem, quod cadunt in simpliciter scibilibus : tertius autem non sic, sed cadit in subjectis eorum quæ sciuntur.

Scias autem quod Alfarabius super locum istum in commento aliquantulum sequens Porphyrium et Alexandrum, aliter dicit : dicit enim quod tres sunt modi dicendi *per se* subjectum de prædicato, et prædicatum de subjecto : et ponit primum modum qui potissimus est, quando in natura principii et principiantis est ut sit in natura principiati : et iterum cum hoc in natura subjecti est ut prædicatum sit in eo, sicut est in natura principiati per essentiam ut principians ipsum sit in ipso, sicut in natura animalis est, quod sit in homine, et in natura hominis est ut animal sit in ipso : quia natura animalis ad actum determinatur in homine, et natura hominis inchoatur in animali et perficitur in rationali : et quia hic modus est et in natura subjecti et prædicati, ideo est primus et potissimus. Secundus autem modus est, quando in natura et in diffinitione prædicati quidem est ut dicatur de subjecto, et non est in natura subjecti ut prædicatum dicatur de eo, sicut se habent ad invicem corpus et coloratum. In natura enim colorati est ut dicatur de corpore terminato, quia non est nisi in corpore terminato : sed non

est in natura vel ratione corporis ut substet colorato, quia potest esse secundum diffinitionem et non substare colorato : et hoc modo se habent risibile et homo, et generaliter loquendo passio et subjectum. Tertius autem modus est ut sit quidem in natura subjecti ut prædicatum de eo dicatur, et non in natura prædicati et ratione ut ipsa sit in tali subjecto, sicut mors et decollatio se habent ad invicem. In natura enim decollationis est ut sit in ea mors : sed in natura mortis non est ut sit in decollatione, potest enim mors esse sine decollatione. Et hæc sunt verba Alfarabii sine additione et diminutione et sine expositione.

De tertio autem modo quem posuit Aristoteles dicit Alfarabius : Substantias primas esse per se dicit Aristoteles et substantias primas intelligit esse individua, sive sint extra intellectum, sive in intellectu : et dicuntur per se, non quod sint prædicata de aliis, sed quod existant per se, non quod sint aliis essentialia, et non continentur sub aliquo trium modorum : sed ideo dixit ea esse per se ut ostenderet quod non sunt per accidens, quamvis non sint subjecta demonstrationis. Hæc sunt verba Alfarabii et hoc videtur esse intellectus Aristotelis plus quam omnia alia quæ dicta sunt.

Et patet numerus et ordo eorum quæ dicuntur per se ex ipsius verbis : quia per se est, aut dispositio tam prædicati quam subjecti, et est modus primus : aut est dispositio prædicati tantum, et est modus secundus : aut subjecti tantum, et est modus tertius. Dicit etiam quod per se et secundum ipsum in tertio modo qui est per causam est reduplicatio subjecti secundum quod stat sub causæ determinatione, sed respectu prædicati : ut sit sensus, homo secundum quod homo est animal : si enim poneretur reduplicatio ad prædicatum sic, homo est animal secundum quod animal, esset sensus, quod homo esset omne animal, quod falsum est : sed hoc in ante habitis expositum est. Hæc igitur dicta sunt de conditione demonstrationis quæ est *per se*.

CAPUT XII.

De universali quid sit in demonstrativis.

Universale autem dico (secundum quod universale in necessariis et demonstrativis accipitur) quod cum sit de omni, hoc est, omnibus partibus essentialibus subjecti prædicatum, et sit per se prædicatum de illis omnibus, est prædicatum de illo subjecto et partibus secundum quod ipsum est nomine et diffinitione acceptum. Propter quod patet, quod hoc quod dico de omni et per se, conditiones sunt prædicati, relatæ tamen ad subjectum. Id autem *secundum quod ipsum est*, est conditio subjecti : ut sit sensus, quod universale sit alicujus subjecti prædicatum de ipso quoad omnes partes subjecti, non secundum quod partes sunt, sed secundum quod univocantur et uniuntur in forma speciei communis : et *per se,* sive essentialiter, ita convenit omnibus partibus subjecti, quod cuilibet convenit in quantum stat sub forma speciei, et non secundum quod est determinata in substantia et forma partis.

Per se autem et secundum quod ipsum est idem quoad suppositum, quamvis differant hæc secundum rationem : sunt enim idem sicut particulare et universale : quia per se communius est quam secundum quod ipsum, sicut paulo inferius patebit. Et hujus exemplum est, quod lineæ inest punctum per se secundum primum modum dicendi per se, sicut principium essentiale non prædicabile secundum rectum : et rectitudo et curvitas insunt lineæ sicut passiones, et secundo modo dicendi : et hæc alio modo insunt lineæ secundum quod linea.

Sed hic intelligendum quod hæc insunt lineæ secundum quod ipsum sive secundum quod linea est, secundum quod linea contrahitur ad extensionem quæ fit inter duo puncta : et secundum hoc rectitudo (Removet dubium.)

cum suo opposito accipitur per disjunctionem, ut dicatur, quod linea extensa inter duo puncta, recta est vel curva secundum quod talis est linea. Et hoc modo in secundo modo dicendi per se triangulus secundum quod ipsum, hoc est, secundum quod triangulus est perfectus habens speciem et rationem trianguli, est duo recti per angulorum trium æqualitatem ad duos rectos: cujus ratio: quia triangulus (in angulis tribus quibus terminatur) duobus rectis angulis est æqualis. Et hæc jam ante ostendimus intelligi de triangulo rectilineo: quia si sphæricas vel portiones circuli vel curvas habeat lineas, potest habere tres angulos tribus et duobus rectis majores.

Quomodo intelligendum sit, quod triangulus habet tres angulos duobus rectis æquales.

Universale autem tunc esse dicitur in demonstrativis secundum inductam determinationem, cum demonstratur esse in quolibet, hoc est, in qualibet parte subjecti: quia aliter non esset de omni: et monstratur primo, hoc est, immediate inesse cuilibet per subjectum primum. Et sic primum est quod inter ipsum et passionem aliud subjectum non intercidit, sicut quod convenit omni triangulo in quantum triangulus, et convertitur cum ipso in quantum est triangulus: ita quod hoc subjectum ita est causa passionis, quod non indiget majori se et superiori quod est figura in triangulo, ad hoc quod fluat ex ipso: nec sufficiat minus et inferius quod in triangulo est isoscelis ad causandum totum secundum ambitum et communitatem prædicationis ipsius passionis: habere enim tres æquos duobus rectis et isosceles in minus est quam quod totum causare possit.

Unde duos rectos habere, neque cuilibet figuræ inest: quod pro certo sequeretur, quod omni inesset figuræ: et ideo non omni inest figuræ: et tamen hanc passionem est demonstrare de figura, non qualibet sed de tali quæ duos habet secundum æqualitatem ad tres, et illa est triangulus, quæ est figura tres habens duobus rectis æquales. Sed tamen talis passio non cujuslibet figuræ est, quia quadrati vel quadranguli non est: neque demonstrans eam de proprio subjecto in demonstrando utitur pro subjecto qualibet figura, sed illa sola quæ in specie et forma triangulus est: quadrangulus enim, sicut diximus, figura est: non autem habet tres angulos duobus rectis æquales: sed isosceles habet quidem fortasse duobus rectis æquales tres angulos, sed non habet tres primum sive primo vel primitus, hoc est, sicut immediatum subjectum ex quo tota illa fluit passio. Et dico fortassis: quia jam fortuito sortitur aliquid, quod per aliud quoddam sortitur ipsum. Primum autem dico: quia isosceles non est primum sive immediatum subjectum passionis secundum se totius: sed dicitur capi in tempore secundum quod triangulus est: sed triangulus habet hanc passionem prius sive immediatius quam isosceles.

Id igitur subjectum quod demonstratur habere tres æquos duobus rectis quodlibet, hoc est, pro qualibet parte sua, et primum sive immediatum, ita quod non attribuatur ei passio propter aliud propinquius subjectum potissimum, huic primo inest et inesse attribuitur universale prædicatum quod est passio. Et hujus subjecti est demonstratio ostendens passionem inesse subjecto universaliter et per se. Et dico per se esse hujusmodi: quia ut est de hoc (sicut ante diximus) subjecto quod est triangulus: ita est de alio subjecto tali quodcumque est illud de quo passio demonstratur. Hujus autem talis subjecti passio talis est universaliter pro omnibus partibus conveniens. Aliorum autem subjectorum sive sint superiora sive inferiora, sunt quodammodo et non per se neque secundum ipsa: est enim superioris, sicut figuræ, in quantum determinatur ad species hujus inferioris: inferioris autem est, ut isoscelis, in quantum stat in specie trianguli: et sic utriusque est non per se, sed quodammodo. Neque est isoscelis universaliter accepta passio in omni ambitu suæ prædicationis, sed ut frequentius, hoc est, prout est in

multis, non in omnibus : est enim in partibus isoscelis materialibus : et hoc est esse frequenter et non semper in omnibus, quia etiam in eo qui est *scalenon* qui non est *isosceles*. Hoc igitur est universale in demonstrativis.

Est tamen notandum ad habendum primam notitiam universalis, quod universale est quod secundum se totum est, ex quo fluit tota passio : ita quod nihil universalis est, quod sit non causa passionis : et nihil passionis, quod non sit causatum a subjecto. Verbi gratia triangulus est totum et sufficiens, ex quo fluit hæc passio, habere tres æquos duobus rectis : sed isosceles et isopleuros addit aliquid supra trianguli naturam, quo contrahitur triangulus ut sit hic triangulus : et illud additum non est principium, vel non est causa hujus habitus qui est habere tres æquos duobus rectis : et ideo hæc passio, habere tres non est primo isoscelis et isopleuri, nec universaliter convenit ei : quia non primo inest ei. Figura autem in genere accepta, non habet aliquid unde sit causa talis passionis : et ideo nec figuræ est passio primo et per se, sed figuræ convenit per consequens : quia sequitur ad triangulum sicut animal ad hominem. Isosceli autem convenit per aliud : quia convenit ei in quantum est triangulus.

Adhuc autem nota quod universale (secundum quod determinatum est) conditio est prædicati sicut et de omni, et sicut per se : sed hæc sunt prædicati in comparatione ad subjectum. Aliquando tamen dicitur universale subjectum in comparatione ad prædicatum, quia subjectum per se omne et semper prædicatum participat[1]. Universale etiam determinatum est in Porphyrio et in *Prædicamentis* et *Perihermenias :* sed illud est universale quod aptitudinem habet ut sit de multis tantum. Istud autem est de omni et per se et semper. Unde illud quod in ante habitis libris determinatur, est materiale ad istud universale quod est in demonstrativis.

Adhuc autem cum dicitur quod universale est, quod cum sit de omni et per se est et secundum quod ipsum est, patet ex his quæ in eodem capitulo habita sunt, quod universale necessario inest et essentialiter. Omne autem quod sic necessario inest, aut est quid diffinientium, aut non. Si non est diffinientium, et tamen necessario inest, sic est de omni. Si autem est diffinitivum, aut inest sibi, ita quod non diffinitionis completivum, et sic est per se, sicut genus per se et necessario inest speciei. Si autem est complementum diffinitionis, tunc est illud quod dicitur secundum ipsum. Unde de omni dicit indiffinitivum ad diffinitionem : per se autem accedit plus : et secundum quod ipsum, dicit id quod maxime facit et complet. Hoc igitur est universale.

CAPUT XIII.

De erroribus et causis errorum qui sumunt passionem de universali probatam.

Oportet autem nos non latere, quoniam multoties contingit peccare in demonstrando, et non esse quod demonstratur universale primum secundum quod ipsum est universale immediatum : quia hoc est primum quod immediatum secundum quod decepto alicui videtur demonstrare universale primum, hoc est, immediatum illi passioni quæ demonstratur de ipso vel videtur demonstrari : et hoc quidem est valde cavendum. Hæc autem deceptio tribus fit modis, et tribus de causis, quas dicemus simul cum unoquoque trium errorum, suam causam propter quam erratur in ipso demonstrantes.

[1] Hæc est differentia universalis ad de omni et per se, ubi nota quod videtur contradicere his quæ dixit a principio hujus capitis. P. J.

Dicimus igitur quod oberramus hanc deceptionem, hoc est, secundum hanc deceptionem : primo quidem cum tale sit accipere universale, cujus universalis a superiori differens nihil est (aut extra) singulare : ideo quod extra suum unicum singulare nihil de universali invenitur, quam sit ipsum suum singulare. Tamen Boetii translatio habet *quam singularia*, quam Boetius exponit in commento. Nos autem utramque exponemus litteram : primo quidem si littera est extra singulare (ut habet Arabica translatio quam exponit Alfarabius) hoc est, de tali universali quod in uno tantum est singulari, sicut est mundus, et sol, et luna, et omnia de quibus dicit Aristoteles, quod sunt ex materia sua tota, et nihil ejus neque potentia neque actu invenitur de universali extra illud unicum secundum esse vel potentiam. Putatur enim tunc ab aliquo decepto, vel putari potest, quod una et eadem sit intentio universalis et particularis in talibus : eo quod de universali nihil extra illud particulare invenitur : cum tamen impossibile sit, quod in talibus non sit alia intentio universalis , alia particularis : sicut impossibile est, quod idem sit quod est, et quo est : et idem de se communicabile, quamvis non communicetur, et de se incommunicabile, sicut quo sol est et sol, et quo mundus est et mundus, et quo luna est et luna, et sic de aliis. Communicabilis enim forma est et prædicabilis : et quod non communicatur, hoc est ideo, quod id quod est in quo est et quo est id quod est, indivisibile est in plura secundum actum, quibus divisis secundum actum insit quo est, hoc est, speciei et universalis natura. Est autem indivisibile id quod est, ea de causa quam diximus : quia scilicet nihil extra se habet suæ materiæ quæ potentia sit sub forma illius naturæ quæ ipsum est quod est : et ideo putatur quod in talibus sit idem universale et particulare : et quando passio quæ primo est universalis, et immediate demonstratur de particulari hoc quod est sub natura universali putatur esse demonstrata de universali : ideo quod in talibus universale putatur idem esse cum particulari.

Boetius autem exponit hanc litteram : nihil sit accipere a superiori, hoc est, de superiori quod est universale ens, quod sui natura est *extra singulare :* quoniam omne universale de sui natura est extra singulare intellectu : et sic hoc quod dico, *extra singulare*, est determinatio determinans universale superius ens super singulare : et quando nihil illius universalis est accipere extra sua singularia, in quibus est. Et dat exemplum Boetius in universali quod non nomine uno designatur, sed per certam locutionem designatur sub disjunctione duorum, sicut est universale hoc, linea recta cadens super lineam rectam, facit duos angulos rectos vel æquales duobus rectis : de hoc enim universali quod est, faciens duos angulos rectos vel æquales duobus rectis, multæ probantur passiones in primo Euclidis : et non invenitur hoc universale aliquid habens extra sua particularia sub disjunctione accepta : non enim invenitur in altero eorum secundum quod substat illi passioni quæ demonstratur de ipso. Prima autem expositio Alfarabii est et planior et communior. Hæc est enim prima causa erroris et primus error. Expositio Boetii.

Aut secundo modo erroris, si quidem universalis aliquid invenitur extra particulare unum, eo quod multa habet actu vel potentia particularia in quibus est et de quibus prædicatur : sed hoc commune (de quo probanda est passio) indenominatum est uno communi et univoco nomine , secundum quod ipsum universale est in rebus specie differentibus : et si habeat unum nomen, illud erit æquivocum vel analogum in illis : et hoc nomen non est simpliciter unum, sed simpliciter est multa, et secundum quid est unum, sicut de nomine æquivoco in *Prædicamentis* et in *Perihermenias* est determinatum. Sicut hoc ipsum ens est in genere et specie differentibus, et

est unum per analogiam in illis. Et hoc modo quo unum est in se extra illa in quibus est, accidit ei aliqua passio quæ propter hoc putatur esse inferioris : quia non secundum illam rationem quæ inest illi, invenitur in alio, et putatur demonstrata esse de universali secundum ipsum, quando demonstrata est de particulari : et ideo accidit error, quia hoc non est ita. Et secundum hanc naturam communem in multis diversis rationibus existentem et non in uno primo, ens est subjectum metaphorice de quo creditur secundum ipsum passio esse demonstrata, quando est demonstrata de substantia quæ est simpliciter ens. Et hic est error, quia ens secundum ipsum extra substantiam est, cujus sunt multæ passiones quæ secundum ipsum substantiæ et primo non conveniunt. Iste igitur est secundus error, et secunda causa erroris secundum Boetium et Alfarabium.

Aut etiam tertio contingit esse universaliter totum sicut est in parte, hoc est, in particulari : eo quod universale esse in toto secundum se et in parte sui, id est, in suo particulari esse non videatur habere differentiam : et hoc est quando latet differentia qua inferius exit a superiori, utrum aliquid addat supra superius : particulare enim per aliquid est particulare : quia addit supra universale cujus ipsum est pars, sicut homo addit super animal, et isosceles super triangulum : et quando latet id quod addit, tunc putatur idem esse universale et particulare, et ideo demonstratum de particulari, creditur esse demonstratum de universali secundum ipsum. Et hic est error. Hujus autem exemplum est ut in ente, et ente in potentia. Potentia enim ens non putatur esse realiter supra ens : et ideo putatur potentia ens ab ente non differre : et demonstratum de potentia ente, putatur demonstrari de ente. Et hic est error tertius et causa tertii erroris. In talibus enim eis quæ sunt in parte, inest quidem demonstratio, hoc est, passio demonstrata, propter hoc quod est de omni : et hoc est, quia de omni erit talis de parte facta demonstratio. Sed tamen talis demonstratio sive demonstrata passio non erit hujus quod est in parte ut primi et immediati subjecti, cujus talis demonstratio universaliter facta est, eo quod est diminuta : tamen illius partis non erit ut subjecti primi. Dico autem hujus exponendo *primi* secundum quod demonstratio vera et potissima est primi subjecti, quando demonstratur de eo cujus ut primi est universalis secundum ipsum. Iste igitur est tertius error, et causa hujus erroris.

Exempla autem horum errorum super singula specialiter ponemus. Et primo ponemus exemplum tertii erroris : et ibi cavendum est : quia littera illa a multis male legitur. Est autem sic legenda et intelligenda secundum Boetium. Si igitur aliquis deceptus tertio errore demonstrabit, quod rectæ lineæ in infinitum protractæ æque distantes sive parallelæ non intercidant, hoc est, non concurrant: videbitur quidem hujus subjecti, quod est rectas esse lineas, propter hoc quod passio inest quibusdam rectis lineis et angulis : non autem inest hoc rectis ut rectæ sunt : nisi quidem insit eis : quoniam anguli intercidentes sic recti sint, prout (supple) sunt causa passionis istius quod est non concurrere : et hoc non est nisi quod si duæ lineæ rectæ æquidistantes et in continuum protractæ fuerint, inter quas ab una super alia linea perpendiculariter protracta, facit super utramque linearum ex una et alia parte superius et inferius duos angulos rectos, illæ nunquam concurrent. Unde nisi ita ponatur subjectum, ut sic rectæ sint æquidistanter protractæ, quod linea perpendiculariter tendens intercidens, et super superiorem faciat duos angulos rectos, et similiter super inferiorem faciat duos angulos rectos, non erit subjectum causa illius passionis : et sic probatur hæc passio de parallelis in primo Euclidis. Et hæc est vera expositio istius exempli quod putatur esse de rectis ut de subje-

cto : quia ignoratur quid parallelæ addunt supra rectas lineas.

Dicunt autem quidam quod hæc passio, non concurrere, passio est rectarum sub hoc modo quod lineam simpliciter et non perpendiculariter intercidentem, sed sive perpendiculariter sive oblique intercidentem, facere duos angulos rectos vel æquales duobus rectis : et si quis parti tribuat quod toti convenit, sub disjunctione facere , scilicet duos rectos vel æquos duobus rectis, quod ille decipitur : quia omnino impossibile est, quod lineæ rectæ inter quas cadens linea recta facit non rectos, sed æquos duobus rectis, de necessitate concurrent si in continuum et in infinitum protrahantur. Unde prima stat expositio, et sic probatur ab Euclide. Quod autem addit Aristoteles : sed aut in quolibet æquales, referendum est ad angulos quos describit linea perpendiculariter intercidens inter utrasqne parallelas, quod sint in quolibet descripto angulo æquales : tunc enim non concurrent. Quod dicit, *aut*, nota est quod aut sic ponetur subjectum, aut non demonstrabitur passio.

Exemplum autem erroris primi est, quod si triangulus ipsa species figuræ non esset aliud aliquod particulare quod sub se haberet triangulos nisi unum et solum qui dicitur isosceles secundum quod est isosceles, par, hoc est, paris sive æqualis communitatis videtur utique esse, sicut sol et hic sol, mundus et hic mundus : quia de specie communi nihil invenitur extra illud particulare : et tunc videtur quod illud quod demonstratur de isoscele, esset demonstratum de triangulo : et tamen non esset sic.

Exemplum autem erroris secundi est in hac passione quæ dicitur esse proportionale quod commutabiliter est, quod intelligitur esse commutatio proportionis, ut proportio est primi ad secundum, sicut tertii ad quartum : sequitur a commutatione proportionis , quod sicut se habet primum ad tertium, sic secundum ad quartum. Verbi gratia, sicut se habent *sex* ad *duodecim*, sic *octo* ad *sexdecim :* ergo permutatim sicut *sex* ad *octo*, sic *duodecim* ad *sexdecim* . Hæc ergo est quædam passio, quæ vocatur commutatio proportionis sive proportionalitatis, sive proportionale quod commutabiliter est, quod invenitur in quatuor generibus quantitatum : est enim in numeris secundum quod numeri sunt quantitates mensurantes et certitudinem quanti reddentes : et invenitur in firmis sive continuis secundum quod continua sunt mensurantia et reddentia quantitatem alicujus, ut bicubita, et hujusmodi : et invenitur in temporibus secundum quod tempus est duplum, vel subduplum, et hujusmodi alterum. Quod igitur in omnibus illis invenitur, invenitur per naturam unam mensurandi quæ est in illis, hoc est, passio illa invenitur in omnibus illis per naturam quæ non diversificatur, quæ est esse mensuram ejus quod quantitas est : et sic proprie et per se et de omni est ipsius communis. Tamen aliquando ab aliquo decepto demonstratum est seorsum divisim, scilicet de quolibet illorum, ac si divisim partibus convenit quod per se non convenit omnibus, sed propter naturam communem quæ est in ipsis : et si contingit de omnibus sive singulis ipsorum monstrari particulariter inductis omnibus sigillatim : et sic una demonstratio communis sit de omnibus in communi : et hoc est dicere, quod inductio syllogismus demonstrativus sit : sed hoc est propter hoc quod commune (secundum quod omnibus inest hæc passio) est indenominatum aliquod quo hæc omnia quæ inducuntur, unum sunt et unam naturam communem communicant, scilicet numeri longitudines, hoc est, continua tempora : firma, hoc est, corpora : hujusmodi enim seorsum accipiuntur et singulariter considerata sunt ab invicem specie differentia. Unde cui sic divisim demonstratur inesse, non est universale verum in quo ista quatuor communicant: et ideo tunc monstrando de particularibus divisim vel simul acceptis, non pro-

batur de universali : quia ista divisim vel simul accepta, non sunt universale secundum ipsum quod universale est : non enim accidit eis divisim illa passio secundum quod divisim particulariter accipiuntur, hoc est, secundum quod lineæ, aut secundum quod numeri divisim accepti : sic enim non inerat eis passio : sed inest eis secundum quod hoc est aliqua natura communis in eis omnibus, quod Philosophi ponunt esse universale, quod secundum seipsum est universale subjectum primum. Hoc est igitur exemplum secundi erroris.

Prædicantia de pluribus, sunt in quadruplici differentia.

Ad notitiam autem hujus, nota quod ea quæ prædicantur de pluribus, uno aliquo quatuor modorum prædicantur de pluribus, aut nomine et intentione et natura una, ut univoca : aut prædicantur de pluribus nomine uno, intentione et natura diversis, ut æquivoca : aut medio modo : et hoc dupliciter, scilicet aut quod una quidem sit intentio in pluribus, sed per naturas diversas causata, sicut est mensurale vel proportionale esse in omnibus speciebus quantitatis : sed in numeris causatur ab unitate, in continuis a puncto, et in tempore ab instanti sive a nunc. Secundo modo fit hoc, ita quod in tota communitate alicujus dicatur una natura sub intentionibus diversis, appropinquantibus tamen ad unum primum, quod aliis appropinquantibus dico longius vel propinquius : sicut sanum dicitur de animali, et urina, medicina, et diæta. Primo ergo modo et ultimo modo potest esse passio una communis, quæ omnibus inest propter illud commune quod in omnibus illis est : et est causa passionis, quæ ita est communis, quod non scitur nisi per illud commune : quia hoc solum est causa ipsius.

Ex his autem omnibus quasi ex corollario sequitur et accipitur, quod si aliquis monstret unumquemque triangulum sigillatim demonstratione una facta de omnibus particulariter inductis, aut altera et altera, eo quod unumquodque singulariter demonstrat, non demonstrat passionem de proprio subjecto quod est universale : sicut si habeat passionem quod est duos rectos, hoc est, tres valentes duos rectos habet triangulus, demonstrat secundum unumquodque triangulum seorsum : ut si monstret seorsum, quod isopleurus seorsum habet tres æquales duobus rectis : aut demonstrat seorsum, quod scalenon sive gradatus habet tres duobus rectis æquales : quamvis de omni cognoverit triangulo, tamen nondum cognovit demonstrative, quod triangulus per se et secundum quod ipsum duos rectos habet, hoc est, quod habet angulos valentes duos rectos, nisi sophistico modo, sive per accidens: quia cognovit per ea quæ ita se habent ad triangulum, quod triangulo accidit illa esse. Accidit enim triangulo isoscelem vel isopleurum esse : potest enim triangulus esse sine his, ut patet per se cuilibet : quia ratio trianguli separata est a particularibus triangulis, sicut ratio animalis separata est a particularibus animalibus, ut dicit Porphyrius, quod nullo in specie vel numero animali existente, potest intelligi substantia animata sensibilis, quæ est intentio et ratio animalis.

Objectio.

Si autem aliquis contra ea quæ dicta sunt objiciat dicens, quod unitas univoci major est, quam unitas talis naturæ, quæ sic est in multis specie differentibus, quæ innominata est : et unitas univoca non sufficit ad unitatem subjecti universalis ad hoc quod una scientia demonstrativa sit de tali univoco : quia videmus quod de quantitate quæ univoca est secundum omnem speciem quantitatis, non est una scientia demonstrativa, sed multæ, ut geometria de continuis, et arithmetica de discretis, et musica de discreto, quod est oratio, et scientia de ponderibus, et sic de aliis : ergo nec unica talis natura communis quæ in multis, ad unam debet sufficere formam demonstrativam habendam de illa una natura.

Solutio.

Sed ad hoc facile est respondere. Unitas enim univoci non sufficit: quia quamvis una sit intentio quantitatis, tamen non unum est quo causatur quælibet

quantitas, ut diximus : et ideo in partibus sunt subjecta diversa, et ex aliis aliæ causantur diversæ passiones non ad unum ordinatæ : propter quod fiunt diversæ scientiæ. Quamvis autem illa communis natura, quæ est mensurabile, sit in diversis, tamen in omnibus est ex uno primo, hoc est, ex uno numero numerante : numerus enim est, qui primo quantum certificat : linea autem per numerum proportionem : propter quod dicitur linea dupla, vel tripla, vel hujusmodi : et similiter facit pondus, et tempus : et ideo unica est illa demonstratio de illo communi. Nec etiam quantitas in omnibus quantitatis speciebus unius intentionis est et univocationis nisi logice loquendo : logica enim ratio non profundat ad causas investigandas, sed sufficit ei communis modus prædicationis. Dicamus igitur quod non demonstrantur passiones nisi de subjecto proprio demonstrationis, quod secundum quod ipsum est causa immediata passionis, sicut est triangulus in eo quod triangulus, ad hoc quod est habere tres æquos duobus rectis: et hoc universale non sunt trianguli particulares: quia licet prædicationem trianguli recti recipiant, tamen proprium est quod triangulo est proprium, quia triangulus prædicatur de particularibus secundum esse : causa autem passionis est secundum sui substantiam. Nec iterum demonstratum est subjectum proprium passionis per hoc quod de inferiori probatur, etiam si ponatur nullus esse triangulus alius nisi ille de quo fit demonstratio. Deficit enim in hoc quod est per se et secundum ipsum convenire quod est in diffinitione universalis, sicut dictum est ; talis enim non cognovit triangulum habentem æquos duobus rectis secundum quod triangulus: nec cognovit omnem triangulum habere sic tres secundum quod est triangulus : sed aut non cognovit omnem triangulum habere tres : aut si cognovit nisi secundum numerum, hoc est, secundum multitudinem numeralem inductam, sed secundum speciem et formam trianguli (secundum quam causa est talis passionis) non cognovit omnem triangulum habere tres : quamvis ponatur quod secundum numerum nullus est triangulus, quem non novit habere tres æquos duobus rectis : novit enim per id quod accidit esse subjecto proprio quod est causa passionis. Habere enim tres æquos duobus rectis non convenit figuræ per se : quia quamvis dicatur de figura, tamen figura per nihil (quod actu sit in ipsa) est in ratione prædicati : et ideo hæc non est in secundo modo dicendi per se, figura habet tres æquos duobus rectis : triangulus enim non est in figura nisi per accidens : secundus autem modus dicendi per se, vult esse quando subjectum per se vel aliquid sui quod actu est in ipso, est in prædicato. Cum autem dicitur, isosceles habet tres, hæc quidem est de omni et per se quantum ad hoc quod isosceles per aliquid sui quod actu est in ipso, est in prædicato : sed non convenit primo, sed per medium illud quod supponitur in ipso.

Attende etiam quod quamvis passio non conveniat per se superiori, sicut neque inferiori, tamen non ita erratur circa superius sicut circa inferius : quia statim videtur, quod id quod universaliter inest inferiori, non universaliter convenit superiori : et ita in superiori defuit de omni, quod primum est in diffinitione universalis : propter quod statim scitur quod non convenit superiori : et nemo in hoc decipitur, et ideo nullus error in hoc ponitur juxta universale : sed secus est in universali cui universale de omni inest superius et per se aliquo modo : et ideo non erratur in ipso, nisi quantum ad hoc quod est secundum ipsum convenire. Et hoc est occultum et sæpe decipit, et ideo necesse fuit modos illius deceptionis determinare.

CAPUT XIV.

De arte vitandi errores inductos.

Quia vero non satis utilitatis est erro-

res cognocere, nisi quis sciat qualiter eos valeat evitare, tractanda est ars qualiter dicti errores sunt evitandi. Quæramus igitur primo, quando aliquis deceptus non novit cui universali passio inest universaliter, et quando aliquis non deceptus novit simpliciter et perfecte quæ passio cui universali insit simpliciter et universaliter et primo sive immediate.

Dicamus igitur, quod ad hoc subtiliter intuendo proposita aliqua passione de aliquo subjecto, sicut est habere tres æquos rectis de triangulo : tunc considerandum si idem sit esse triangulo in comparatione ad causandum talem passionem, quod est isosceli vel isopleuro, qui sunt speciales trianguli respectu ejusdem passionis : sicut secundum idem esse ad invicem se habent eodem modo ensis, mucro, sica, gladius : et sic multa in quibus est communis forma in diversis specie differentibus : sicut dicimus quod secundum unum aliquod esse et est in ipsis causa hujus passionis quod est proportionale quod commutabiliter est. Si enim non est idem esse secundum quod inest communi et speciali, hoc est, triangulo et isosceli et isopleuro : tunc probatam passionem manifestum est, quod non novit secundum esse ut inest universali, quando propter hoc quod de omni est inferiori, putat quod illud sit universale : non enim idem est inesse particulari uni, aut pluribus, aut omnibus, quod est inesse universali : et particulare unum vel plura vel omnia (per hoc quod addunt super universale) sunt non causa talis passionis. Quia autem hac arte cognoscitur quando non est universale de omni et per se et secundum ipsum subjectum : et hoc non sufficit nisi detur ars, qua sciatur quando est per certitudinem universale.

Unde utrum illa passio, habere tres angulos æquos duobus rectis, insit triangulo secundum quod ipsum est triangulus, aut insit secundum quod est isosceles: et ad cognoscendum quando secundum hoc positum subjectum est primum sive immediatum et universale, sicut illud cujus est sive de quo est demonstratio, manifestum est ex his quæ nunc dicentur. Intuendum ergo subtiliter si passio illa adhuc insit remoto illo cui dicebatur inesse vel non : si enim remoto illo inest, manifestum est quod illud non fuit universale subjectum illius passionis. Et attende quod quando dicitur, *remoto illo*, intelligitur inferius removeri secundum hoc tantum quod addit super commune et universale, ita quod commune remaneat : sicut remota socratitate remanet homo, et remoto eo secundum quod est homo, remanet animal : sicut etiam remoto illo quo isosceles est isosceles, remanet triangulus. Cum ergo passio dicta de isoscele remoto eo quo isosceles est isosceles, adhuc inest triangulo, constat quod isosceles non est subjectum universale et per se illius passionis. Similiter si probatur passio de æneo triangulo qui est particularis, remoto eo quo æneum est, adhuc inest passio triangulo. Unde æneum esse remoto, et isoscelem esse remoto, adhuc passio inest : et ideo hæc non sunt universale ipsius passionis. Unde hoc est subjectum verum et vere, quo posito ponitur causa passionis, et quo remoto passio removetur: remoto enim eo quod inferius addit super superius, non propter hoc removetur superius : sed superiori remoto, removetur inferius: et remoto universali prædicabili removetur inferius: ut remota figura, removetur triangulus : quia si non est figura, non est triangulus. Similiter remoto principio non prædicabili, removetur principiatum inferius : et remoto puncto vel linea, removetur triangulus : et tamen superiori non convenit passio secundum ipsum. Et ideo perfecta est ars quæ dicit, quo remoto non inest passio, et quo posito ponitur passio, perfecta causa est passionis. Sic igitur tali arte vitantur errores inducti.

Quid sit verum subjectum passionis.

Si igitur quæritur cujus primi universalis est talis passio? Dicatur quod si triangulus est universale cui per se et secundum ipsum inest passio, et secundum hoc inest

aliis quæ sunt sub triangulo et isosceli et æneo ; et subjecti hujus, sive de hoc, est universalis demonstratio quando illa passio de subjecto demonstratur.

CAPUT XV.

Qualiter ostenditur quod istæ conditiones sunt necessariæ demonstrationi.

Quod autem istæ conditiones necessariæ sint ad demonstrationem deinceps ostendimus, de omni et necessarium prætermittentes : quia hoc per se patet ostensis aliis. Dicamus igitur, quod si scientia demonstrativa est ex necessariis principiis, sicut in ante habitis ostensum est : quod probatur per hoc : quia quod scitur demonstrative, et quod est conclusio demonstrationis, non potest se aliter habere, sicut probatum est per diffinitionem ejus quod est scire : quæcumque autem per se sunt rebus subjectis necessaria, sunt realiter. Taliter autem necessaria sunt in aliquo modorum per se : hæc quidem enim sive quædam realiter necessariorum sunt in eo quod quid est prædicantibus sive prædicatis de ipsis, sicut in secundo modo dicendi per se, ubi subjectum est in diffinitione prædicati : quibusdam autem subjectis taliter necessariorum, alia scilicet prædicata insunt in eo quod quid est, sicut in primo modo dicendi per se : quæcumque autem sic per se sunt rebus, sunt necessaria, et sunt talia quæ secundum se vel sub disjunctione cum opposito semper alterum oppositorum necesse est inesse subjecto : manifestum est quod ex necessariis quæ sunt per se, erit utique demonstrativus syllogismus.

Quædam sunt propositiones necessariæ, et non per se.

Quamvis sint quædam propositiones necessariæ, et non per se, sicut risibile est coloratum, et grammaticum necesse est esse hominem. Hoc non obstat : quia non probamus quod omnia necessaria per se, sed e converso quod quæcumque propositio est per se, illa est necessaria : et hoc est manifeste verum : et sequitur, si est per se, quod sit necessaria : quamvis non sequatur, quod si non est per se, quod non sit necessaria. Super hoc ergo consistit virtus medii, scilicet rationis, quod si est per se, tunc sequitur quod sit necessaria propositio demonstrationis. Est enim duplex necessitas [1]. Una ex simplici inhærentia prædicati subjecto, ut cygnus est albus, et coloratum est corpus, et grammaticus est homo. Et alia est ex causa necessitatis, quæ est in subjecto vel prædicato, hoc est, ex relatione talis subjecti ad tale prædicatum, cujus ipsum subjectum secundum se est causa : aut ex relatione prædicati ad subjectum, cujus prædicatum est causa : et talis necessitas est causata ab eo quod est per se, et est illa quæ est in demonstrationis principiis sive propositionibus. Omne enim prædicatum acceptum et prædicatum de aliquo subjecto : aut sic inest per se, ut dictum est : aut inest secundum accidens, ita quod nec prædicatum est causa subjecti, nec subjectum est causa prædicati, sed sic accidentis sive accidentalem inhærentiam habentis.

Aut ergo sic dicendum est, quod scilicet demonstratio sit ex per se inhærentibus et necessariis, quæ talem, ut dictum est, causam habent suæ necessitatis : aut nobis ponentibus quod demonstratio necessarium aliquid sit, redeundum est ut ponamus aliud principium demonstrationis, quam id quod diximus per se : et hoc esse non potest : quia in his quæ sunt per se, major extremitas erit causa medii, et medium erit causa minoris si per se sunt demonstrationes : et sic optime perficitur demonstratio : et si aliquis hoc modo demonstret, dicendum est sic demonstratum aliter se non posse habere. Ex omnibus igitur

[1] Necessitas duplex : una quæ causatur a *per se*, altera quæ in plus se habet quam per se. Vide Themistium.

quæ dicta sunt, patet ex necessariis esse syllogismum demonstrativum. Contingit tamen ex veris et non necessariis aliquem etiam non demonstrantem syllogizare : sed ille non demonstrabit. Ex necessariis autem dicto modo in quibus per se causa est necessitatis, non est absolute syllogizare : sed aut demonstrantem hoc modo contingit syllogizando demonstrare solum, vel oportet ponere aliud demonstrationis principium : erit igitur demonstratio ex necessariis, et non nisi ex necessariis poterit esse demonstratio. Nec moveat aliquem iste processus propter hoc quod est in secunda figura existens : quia est ex convertibilibus. Arguitur enim sic : demonstratio est ex necessariis : ea quæ sunt per se, sunt necessaria : ergo est ex his quæ sunt per se. Per se enim et hoc modo dictum necessarium convertuntur : et in talibus tenet processus in secunda figura ex affirmativis. Hoc est ergo proprium demonstrationis, quod sit ex talibus necessariis [1].

Hoc autem etiam probatur per signum, quod scilicet demonstratio sit ex sic necessariis : cum enim ferimus instantias contra propositiones demonstrationis vel conclusionem, ad eos sive contra eos qui ex non necessariis opinantur demonstrare, ferimus instantias dicentes, quoniam non sit necesse quod dicunt, scilicet nec id ex quo et quod demonstrant : volentes ex hoc instare, quod non sit demonstratio id quod inducunt pro demonstratione, quamvis illi sic opinentur demonstrare. Aut ferimus instantias, dicentes omnino contingere aliter esse quam illi dicunt. Aut ferunt instantiam ad conclusionem, dicentes quod orationis sive rationis causa contingit conclusionem simpliciter aliter se habere sicut ea quæ non sunt necessaria.

Manifestum autem hoc etiam est ex alio signo, ex hoc scilicet, quod stulti sunt qui hoc modo non necessaria accipiendo opinati sunt se bene omnis demonstrationis accipere principia, si scilicet propositio assumpta pro demonstrationis principio probabilis et vera sit, sicut sophistæ apparentes accipiunt propositiones [2]. Hujus autem probatio est, quod vere scire est certam scientiam rei habere : et non scitur certissime quod probabile est : nec scitur vere id quod non vere est principium demonstrationis, eo quod habet causam suæ veritatis et necessitatis in seipso : et quod tale est, non potest esse principium demonstrationis. Quamvis etiam sit verum necessarium, oportet principium in genere suo esse primum, hoc est, immediatum, et ideo indemonstrabile : quia non habet medium per quod demonstretur. Et oportet quod sit verum : et hoc non sufficit, sed ulterins oportet quod sit proprium et convertibile ; et hoc non potest esse nisi sit illo modo necessarium, quo in præhabitis dictum est. Sicut autem principia oportet esse necessaria, ita et conclusionem oportet esse necessariam.

Quod autem ex necessariis oportet esse syllogismum demonstrativum, manifestum est ex his quæ dicta sunt. Si autem aliquis demonstratione jam facta et existente, non habens rationem sive ratiocinationem quæ dicat causam propter quam, iste talis non est vere sciens, sicut demonstrat existente demonstratione vere sciens, quando habet scientiam per causam dicentem propter quid. Hoc autem ostenditur per artem traditam in libro *Priorum*. Sit enim utique quod A concludatur de C ex necessitate per B, sic, omne B necesse est esse A, omne C necesse est esse B, ergo omne C necesse est esse A : et si B (per quod demonstra-

[1] Nota tamen quod Joannes Grammaticus voluit rationem textus formandam esse hypothetice, tum propter rationem tactam hic a D. Alberto, tum propter verba textus in principio capitis. P. J.

[2] Secundum Averroem et Græcos tangit hic Philosophus rationem Protagoræ : et ideo aliter exponunt. P. J.

tum est A de C) non sit ex necessitate, sciens A de C conclusum esse, non scivit per causam dicentem propter quid. In tali enim ratione hoc quod concluditur quantum ad consequens, non est consequens propter medium quod sit causa propter quid. Cujus probatio est, quia tale medium contingit non esse : conclusionem autem oportet esse necessariam, et ideo æternam esse et semper. Cum ergo medium possit non esse, ponatur non esse : hoc enim non erit : et sic sequetur quod non ens est causa entis necessarii et æterni, quod est impossibile.

Amplius si corruptibile dicatur esse medium, si aliquis per tale medium quod corruptum est nunc in præsenti, nescivit quando medium est corruptum : et non est causa nescientiæ in ipso cognoscente, sed salvatum est sciens in potentia cognitionis quantum ad cognitionem : non enim factus est insanus vel oblitus ejus quod scivit propter aliquid quod factum sit in ipso cognoscente : et salvata etiam eodem modo est res cognita, hoc est, conclusio necessaria et æterna, cujus corruptum est medium, sequitur procul dubio, quod per tale medium corruptibile, nec prius scivit vere sciens : cujus probatio est, quod utique medium corrumpetur, nisi sit necessarium et hoc modo necessarium, ut dictum est. Quare sequitur quod aliquis habebit quidem rationem acceptivam scientiæ salvam et sanam et integram, salva etiam re scita, et causam nescivit, hoc est, non habet scientiam propter medii corruptionem : ergo neque prius per tale medium non corruptum, sed corruptibile scivit. Si vero non corruptum est medium, sed corruptibile quod contingit corrumpi : tunc utique id quod accidit sive sequitur, erit non necessarium, sed possibile et contingens habens se ad esse et ad non esse : sic autem se habentem et per tale medium accipientem, impossibile est vere scire, sicut probatur per diffinitionem ejus quod est scire suprapositam.

Ad cavillatorem autem qui forte calumniabitur demonstrationis processum, dicendo quod conclusio est aliquando ex necessitate secundum necessitatem consequentiæ et non consequentis, Dicendum quod nihil prohibet, cum conclusio sit ex necessitate, medium esse non necessarium per quod demonstratum est, hoc modo demonstrationis quo demonstratio large dicitur syllogismus de necessitate concludens, quamvis non concludat necessarium quod secundum esse sit necessarium, ita quod causa necessitatis ejus sit id quod est necessarium per se. Est enim necessarium hoc modo ex non necessariis syllogizare : sicut etiam ex non veris syllogizatur verum. Cum autem medium ex necessitate est secundum rem, ita quod necessitas causetur ab eo quod est per se in primo vel secundo modo dicendi per se : tunc sequitur quod etiam conclusio erit ex necessitate etiam, sicut ex veris semper sequitur verum, ut in *Prioribus* probatum est. Sic enim A de B dicitur ex necessitate in prima propositione : et hoc quod est B ex necessitate dicitur de C in minori : et concluditur necessitate consequentiæ, quod A dicitur de C.

Demonstratio large pro syllogismo.

Sed cum non necessaria sit conclusio necessitate rei quæ vocatur necessitas consequentis, tunc sequitur quod medium non sit necessarium. Sit enim secundum positionem A de B non ex necessitate prædicatum, et B sit de C ex necessitate prædicatum in minori : tunc sequitur quod et A in C erit ex necessitate per artem quæ tradita est in libro *Priorum* : hoc tamen fuit non concessum ab his qui dicebant ex non necessariis necessarium syllogizare.

Ex omnibus his quæ dicta sunt, patet quod si aliquis scit demonstrative, oportet eum demonstrationem habere, aut non scit vere : quia non sciet neque *propter quid*, hoc est, demonstratione quæ habet medium dicens causam propter quid : neque sciet demonstratione *quia*, in qua demonstratur causa per effectum,

quod sit necesse illud esse in conclusione : sed aut, hoc est, solum vel tantum opinabitur, nesciens si accipiat per syllogismum tanquam necessarium, vel per medium non necessarium. Similiter autem est sive quia demonstrationem sciat per media : quia demonstratio efficiens per causam habet media causas per quas demonstratur : sive sciat propter quid per immediata : et quocumque modo sciet per corruptibilia, ipse opinabitur et non sciet.

Hujus autem ratio est, quia accidentium quæ non per se accidentia sunt, sed communiter (*per se* autem dico hoc modo quo modo determinatum per se in præhabitatis) non est nec esse potest scientia demonstrativa : quia in talibus non est vel contingit de necessitate, hoc est, per necessariam causam demonstrare conclusionem : quia accidentaliter insunt et possunt abesse et adesse : accidens enim non contingit non inesse : quia de tali hic loquimur accidente.

Et tamen fortasse aliquis opponet dicens si ita est, quod per accidentale medium non potest concludi conclusio necessaria : cujus causa oportet interrogare, hoc est, consensum respondentis interrogando proponere tales accidentales propositiones ; nihil enim differt quoad necessariam conclusionem, si aliquis interrogatus contingentia concedat ea, vel non concedat : postea dicat ex concessis inferens conclusionem : quia sive concedantur talia, sive non, ex talibus nunquam potest inferri conclusio necessaria. Et ideo videtur inutile quod tales interrogantur propositiones. Sed ad hoc solvendo dicimus, quod talia accidentalia interrogantur in dialecticis non tanquam necessarium propter propositiones interrogatas, sed propter quod necesse est necessitate consequentiæ syllogisticæ sive inferentiæ dicere, hoc est, concedere talem conclusionem per illa quæ sunt præmissa dicenti vel concedenti si vera erunt quæ sunt præmissa.

Attende autem, quod quamvis hic probata sit necessitas conclusionis per necessitatem præmissarum, et e converso necessitas præmissarum per necessitatem conclusionis : non tamen est circularis demonstratio. Necessitas conclusionis per præmissas probatur, ut per causam efficientem et demonstrationem *propter quid*: necessitas autem præmissarum per conclusionem probatur, ut per causam finalem et demonstratione *quia :* et sic non est circulus, quia istæ demonstrationes non eadem via procedunt : et hoc modo non est circulus.

Attende etiam, quod super hanc artem fundatur illa demonstratio, qua in primo *Cœli et mundi*[1] probat Aristoteles, quod corruptibile non habet potentiam ad semper esse. Sic igitur probatum est, quod demonstratio oportet quod habeat hanc conditionem quæ est *ex per se necessariis* esse.

CAPUT XVI.

Quod hæc conditio, secundum quod ipsum est *convenit demonstrationi, et qualiter de genere transcendit in genus.*

Ex his autem quæ dicta sunt, probatur quod hæc conditio quæ est, quod prædicatum in subjecto secundum ipsum est conditio necessaria ad demonstrationem, sic. Quoniam enim jam habitum est, quod illa quæ sunt per se circa unum quodque genus rerum, sunt necessaria, manifestum est quod insunt subjectis prædicata secundum quod unumquodque est præcise et proprie : manifestum est enim jam per prædicata, quod demonstrativæ scientiæ sunt de his : et ex talibus concluduntur ea quæ sciuntur demonstrative ut conclusiones. Sicut enim

[1] Aristoteles, In I Cœli et Mundi, tex. com. 133.

jam habitum est, communiter accidentia sive prædicata et subjecta sibi accidentaliter inhærentia, sunt non necessaria media, per quæ concludi possit demonstrativa conclusio ; propter quod non sunt necessaria ad hoc quod conclusio vere sciatur per causam dicentem propter quid sit talis conclusio : et propter hoc oportet in demonstratione, quod e converso medium per se insit tertio in minori propositione, et quod medium referatur ad utrumque sicut causa : et sic necesse est quod prædicatum secundum ipsum insit subjecto : accidentalia enim media non necessaria sunt : et ideo per talia non necesse est scire conclusionem secundum scientiam propter quid : neque ostenditur per accidentalia, quod conclusio semper sit et æterna si præmissæ sint non per se. Et hæc quidem de communiter accidentibus.

Accidentia autem inseparabilia sunt etiam non per se, quamvis per ipsa syllogismi sint sicut per media quæ sunt signa non causa propter quid, sicut, quæcumque lac habet in uberibus peperit : hæc lac habet in uberibus : ergo peperit. Vel sic, omne coloratum est corpus : hoc est coloratum : ergo hoc est corpus. Conclusio est necessaria, sed non per se, et ex propositionibus quæ non sunt per se : unde et si conclusio sit per se et necessaria, et propositiones et medium sint non per se, sed sint talia accidentia signa, ex quibus sunt syllogismi, hoc *per se*, hoc est, talem conclusionem quæ sic per signum de subjecto prædicatur (propter quod talis conclusio per se est) quia taliter concludens concludit per signum, non sciet per se, neque sciet propter quid : *propter quid* enim scire est causam scire : tale autem medium non est causa, sed signum. Et quia talis est conditio sciri per demonstrationem, propter hoc ergo, ut diximus, oportet et medium tertio secundum ipsum et per se inesse in minori propositione, et primum ipsum secundum ipsum et per se oportet inesse medio in majori propositione.

Remove dubium

Quamvis autem per se et secundum ipsum et de omni idem sit, et probatur hoc secundum ipsum inesse per hoc quod est per se inesse : non tamen petitio est ejus quod est in principio : hæc enim in ante habitis probata sunt : sed hic in generali ostensione descendimus ad hoc quod ostendimus hæc observanda esse in majori propositione et in minori quæ sunt principia demonstrationis.

Ex his autem quæ dicta sunt, ulterius quasi ex corollario concluditur, quod non est sive contingit ex alio genere descendentem in aliud genus demonstrare. Genus autem hic non dicimus prædicabile unum vel primum secundum ordinem prædicati : sed dicimus genus, quod est generationis principium sicut causa : eadem enim est per se causa subjecti, et per consequens passionis principium : quia quod est causa causæ, est etiam causa causati : unde generans subjectum, generat per se passiones. Et quia in diversis talibus non possunt esse eadem, ideo non potest demonstratio unius generis descendere in genus aliud : sicut geometricum, hoc est, conclusio geometrica non potest demonstrari in arithmetica. Cujus causa est, quod tria sunt in omnibus demonstrationibus. *Unum* quidem quod demonstratur, quod est conclusio, in qua passio concluditur de subjecto : hæc autem est passio, scilicet quæ est id quod inest alicui generi subjecto per se, sicut sæpe dictum est. *Unum* sive *secundum* est dignitates per quas fit demonstratio : ex talibus enim sicut ex materia fit demonstratio. *Tertium* autem est genus subjectum, cujus passiones et per se accidentia de subjecto ostendit demonstratio.

Dignitates igitur ex quibus est demonstratio, contingit aliquando idem vel easdem esse in diversis scientiis : sed non sic est de subjecto et passione, quæ sunt uniuscujusque generis propria. Unde in his quorum alterum et alterum est genus, alterum et alterum est subjectum, et aliæ et aliæ passiones, sicut est in arith-

metica et geometria : alia enim subjecta et aliæ passiones sunt arithmeticæ et geometriæ : et ideo non est vel non contingit arithmeticam demonstrationem (quæ perfectam numeri passionem concludit inesse numero) convenire in accidentia sive passiones magnitudinis continuæ, quæ considerat geometer per se et proprie, nisi magnitudines sint numeri. Et hoc dicimus ne aliquis calumniator calumniari possit hoc quod dictum est. Si enim magnitudines sunt numeri, cum subjectum quod est magnitudo, efficitur sub subjecto quod est numerus, et tunc ita efficiuntur unius generis sicut superius et inferius : et tunc ex causis et subjectis et passionibus superioris inferiori appropriatis per principia superioris probantur ea quæ sunt in inferiori scientia sicut magnitudines numeri, prout in decimo Euclidis linea rationalis numeratur et mensuratur numero per digitum iteratum in ipsa, vel manum, vel palmam, vel pedem, vel cubitum, vel passum, et numeratur quantitate ipsius : cum enim ipsa linea numerus est numeratus, tunc per causas et principia numeri probantur multæ passiones de tali linea. Et hoc modo arithmetica descendit in geometriam : quia subjectum geometriæ quoad hoc efficitur sub subjecto arithmeticæ. Qualiter autem hoc sæpius contingit in quibusdam scientiis, posterius in proprio loco dicetur.

Sed arithmetica demonstratio secundum se sumpta semper habet genus proprium, circa quod fit sua ex propriis demonstratio. Et similiter de aliis : quia aliæ scientiæ similiter habent sua propria genera, ex quibus in ipsis scientiis propriæ fiunt demonstrationes. Quare autem sive propter quid simpliciter in demonstratione necesse idem esse genus quod sit proprium principium generationis eorum quæ sunt in scientia : aut necesse est sic esse genus, quod unius scientiæ subjectum sit sub subjecto alterius, ut dictum est de magnitudine et numero, si debeat esse propria et vera demonstratio, ut patet per prædicta. Et si demonstratio unius scientiæ secundum suas causas debeat descendere in genus alterius scientiæ, aut scientia demonstrationis ferri de genere in genus aliter quam dictum est, manifestum est impossibile esse.

Et hujus causa est : quia in demonstratione potissima ultima, hoc est, extrema, necesse est esse ex eodem genere : quia aliter non primum medio et medium postremo per se inesset : si enim talia non sunt sive non insunt per se, sequitur quod accidentia erunt quoad hoc quod accidentaliter insunt. Et propter hoc quod non descendit demonstratio de genere in genus, nisi sicut dictum est, propter hoc geometriæ quæ est specialis scientia, non est monstrare, quod contrariorum eadem scientia sive disciplina : quæ est scientiæ communioris et universalioris, quia est philosophiæ primæ. Sed nec est geometriæ ostendere id quod est alterius scientiæ particularis, sicut quod duo cubi sunt unus cubus, hoc est, quod cubus numerus ductus in cubum numerum, facit duos cubos : quod demonstratio specialis scientiæ est quæ est arithmetica. Neque universaliter loquendo alteri scientiæ convenit demonstrare quod alterius est scientiæ : eo quod nec adhuc sunt subjecta propria, nec passiones, nec media, quæ sunt propriæ causæ : sed aut, hoc est solum quæcumque habent sic se ad invicem, sicut dictum est, quod alterum, hoc est, alterius subjectum sit sub altero, hoc est, alterius subjecto, sicut specialibus sub generaliori, sicut perspectiva quæ est de linea visibili, quæ radius est, se habet ad geometriam quæ est de linea simpliciter : et sicut se habet consonativa quæ est de cantu consonante (quæ dicitur harmonica sive musica) ad arithmeticam : arithmetica enim proportiones numerorum demonstrat : musica autem determinat proportiones numerorum in cantu. In talibus enim quando subjectum est sub subjecto, superior scientia circa inferiorem (per causas quæ in ipsa communes sunt, appropriatas in-

feriori) multas passiones de inferiori subjecto demonstrat.

Hujus autem probatio est : quia si aliquid inest lineis, hoc est, aliqua passio inest lineis, non secundum quod lineæ sunt in genere vel specie consideratæ, quod non inest eisdem lineis secundum quod lineæ sunt, nec in quantum ex principiis propriis sunt linearum : hoc etiam non habet demonstrare geometria quæ considerat de lineis : hoc enim accidit lineis ex alio quodam genere subjecti et scientiæ : ut si debeat demonstrari si pulcherrima linearum sit recta linea : hoc enim non accidit lineæ in quantum linea est, sed ex hoc quod recta linea naturalis vel physica est. Aut si demonstratur si linea recta contrario modo se habeat in positione partium ad lineam circularem : hoc enim non nisi ex physicis cognoscitur causis : talia enim non accidunt eis quæ lineæ sunt secundum quod est proprium genus ipsarum linearum, sed in quantum quoddam commune generalioris scientiæ subjectum. Sic ergo tripliciter descendit demonstratio de genere in genus, scilicet vel quia subjectum est sub subjecto, sicut speciale sub generali, sicut perspectiva sub geometria : vel subjectum unius est sub subjecto alterius per accidens aliquod determinans subjectum unius ad formam subjecti alterius, ut linea rationalis et numerabilis ad arithmeticam se habet, et musica ad arithmeticam : aut siquidem eidem subjecto de quo probat una scientia passiones, accidat aliquid gratia materiæ in qua est, cujus causa non sit in superiori scientia, ut quod linea recta sit pulcherrima vel contraria lineæ circulari : hoc enim non accidit nisi per causam materiæ recti vel circularis. Ex his igitur patet qualiter demonstratio unius generis scientiæ de genere descendit in genus.

Tripliciter descendit demonstratio de genere in genus.

CAPUT XVII.

Quod demonstratio est ex his quæ sunt per se et secundum ipsum quantum ad conclusionem, et de diffinitione quod sit incorruptibilium et demonstratio et scientia similiter.

Manifestum est ex præinductis, quod si sint propositiones ex quibus est syllogismus et necessariæ et per se, quod necesse est conclusionem perpetuam esse : et hoc patet per universale quod est in demonstrativis quod de omni, et non de quodam et de quodam non, sed de omni simpliciter, et quod non est quandoque et quandoque non, sed semper : sic enim de omni secundum quod cadit in diffinitione universalis, in præhabitis determinatum est. Ex tali autem universali sequitur conclusionem perpetuam et incorruptibilem esse, quando principia sive præmissæ sic sunt universales. Sic ergo manifestum est quod si sint propositiones universales ex quibus est syllogismus demonstrativus, necesse est et conclusionem perpetuam esse et de omni et semper, et hujus demonstrationis quæ tales habet propositiones : et hæc est demonstratio quæ simpliciter et absolute dicitur demonstratio.

Ex quo ulterius concluditur, quod corruptibilium quæ sunt siugularia, non est demonstratio : sed, sicut dicit Alfarabius in commento, alia ratiocinatio est de talibus ex causis materialibus, quæ non est demonstratio, quamvis in hoc demonstrationi in aliquo sit similis, et in hoc quod concludit. Neque de talibus, singularibus scilicet et corruptibilibus est scientia, quæ simpliciter scientia est, secundum quod scire in ante habitis diffinitum est. Sed sic est de eis sicut secundum accidens. Et exponens Alfarabius dicit. Sic est de eis scientia sicut sunt : sunt autem per casum et fortunam quæ sunt causæ per accidens : sic ergo scientia est de ipsis : et hæc non

est scientia per se, sed habet aliquod accidens ad scientiæ acceptionem, scilicet per materialem diffinitionem per quam per accidens scitur quod scitur [1].

Alia expositio.

Quamvis autem hæc oppositio sit Alfarabii et etiam Themistii et Alexandri : tamen forte melius dicitur, quod id quod est universale, hoc est, illa simplex natura cui (a relatione ad multa quæ possunt eam participare) accidit, quod sit universale, habet duplex esse. *Unum* quidem in luminæ intelligentiæ, cujus ipsa natura est actus sive effectus sicut efficientis causæ, quæ ex forma sua facit : et hoc est esse principium et incorruptibile, et forte ubique et semper. *Aliud* autem esse habet secundum quod est natura istius vel illius, et secundum hoc esse est corruptibile. Et primo quidem modo per se intellectus est et scientia de ipso. Secundo autem modo non nisi secundum accidens. Quod autem est esse universaliter ipsius talis naturæ, non est secundum quod est in isto, sed est aliquando : et sic prout est in isto, et non per se, scientia est de ipso secundum quod esse suum (quod est in isto) refertur ad esse simpliciter, et secundum quod est aliquando, non refertur ad esse semper : et hoc modo per accidens est de ipso scientia. Et hæc expositio bona est et concordat cum his quæ dicit Aristoteles in sexto *primæ philosophiæ* [2]. Sed syllogizare universaliter de talibus non erit : quia deficit in tempore et aliquando non erit, sed aliquando erit : et sic prout scilicet hoc in particulari ens refertur ad universale.

Cum autem sic accipitur : tunc ad minus necesse est alteram talis syllogismi propositionem non esse universalem, quam necesse est esse corruptibilem, quæ aliquando erit et aliquando non erit : corruptibilis autem erit altera. Quod si sic, etiam conclusionem necesse est esse non universalem. Et in tali quidem propositione hoc quidem erit prædicatum, vel subjectum : aut non erit, scilicet prædicatum vel subjectum : et sic compositio non erit semper, vel altera quidem propositio erit semper, et altera non erit semper, sed aliquando. Ex quibus quidem propositionibus est talis conclusio non universalis in omnibus et semper : propter quod ex talibus non contingit syllogizare universaliter : sed si syllogizatur ex talibus, hoc est, quoniam nunc est, et non simpliciter quoniam semper est.

Similiter autem est et de diffinitione : quia ipsa corruptibilium et singularium est per accidens, in quantum scilicet participant sua universalia, et per se incorruptibilium et universalium. Hujus autem probatio : quoniam diffinitio tripliciter se habet ad demonstrationem : quoniam quidem diffinitio aut est principium demonstrationis, quando scilicet est medium. Aut est demonstratio, positione sola sive situ differens a demonstratione : quod secundum Alfarabium est, quia partim ponatur in majori propositione, partim in minori, et partim in conclusione : et sic positione differens est, non substantia. Aut etiam conclusio demonstrationis : quoniam sicut ostendit Aristoteles in principio secundi de *Anima* [3], concluditur diffinitio dicens quid per diffinitionem dicentem propter quid, sicut quod anima est endelechia physici corporis potentia vitam habentis, per hoc quod anima est principium et causa vitæ talis corporis. Et hæc est expositio Alfarabii et Commentatorum.

Dicunt tamen satis subtiliter quidam modernorum [4] quod est diffinitio formalis, et est diffinitio materialis, et forte diffinitio perfecta colligitur ex utraque istarum, ut dicit Isaac in libro *Diffinitionum*. Et in demonstratione in qua

[1] Eadem est sententia Themistii et Alexandri de scientia singularium per accidens.

[2] Aristoteles, In 6 primæ philosophiæ, tex. com. 4.

[3] Id. In 2 de Anima, tex. com. 12.

[4] Ista est sententia Linconiensis et est secunda expositio.

concluditur diffinitio materialis de subjecto per diffinitionem formalem, diffinitio formalis est principium, et materialis est conclusio : et tertia quæ composita est, demonstratio positione differens est : quia continet in virtute quidquid habet demonstratio : quamvis secundum situm non ita ponatur in diffinitione sicut in demonstratione. Cujus exemplum est, quod formalis iræ diffinitio est appetitus contrarii doloris : materialis autem, accensus circa cor sanguis ex evaporatione fellis : composita autem, appetitus contrarii doloris ortus ex accensione circa cor sanguinis ex evaporatione fellis. Et si fiat demonstratio sic, quicumque habet appetitum contrarii doloris ei inest accensio circa cor sanguinis ex evaporatione fellis : iratus habet appetitum contrarii doloris : ergo iratus habet accensionem caloris et sanguinis ex evaporatione fellis : ex evaporatione enim fellis (addunt Damascenus et Nyssenus) ut materia quæ sola causa non est, cum habeat principium efficiens et motivum.

Tertia expositio. Alii autem dixerunt, quod quidquid est, aut est sicut hoc constans et subjectum : aut sicut hujus, sicut prædicatum et passio : utriusque autem horum diffinitio est in demonstratione : diffinitio ergo subjecti principium est demonstrationis ; eo quod oportet quod demonstratio ipsam habeat sicut et subjectum. Diffinitio autem passionis duplex est : aut enim solam indicat essentiam passionis : aut indicat causam inhærentiæ subjecto. Si primo modo : tunc potest concludi de subjecto sicut passio : et tunc est sicut conclusio. Si secundo modo : tunc dicitur positione differens a demonstratione : quia in ipsa est quidquid de substantia demonstrationis : sed primo ponit passionem, secundo subjectum, et ultimo causam passionis, sicut patet sic dicendo, eclipsis est privatio luminis in luna per objectum terræ eveniens. Demonstratio autem primo locat subjectum, secundo medium, tertio passionem.

Quarta expositio. Alii dicunt, quod diffinitio dicitur sola positione differre a demonstratione : quia omnia tria prædicta, subjectum scilicet, passionem, et medium, sive causam sub unius incomplexi comprehendit intentione : in demonstratione autem considerantur ut plura et ut in majorem et in minorem et conclusionem posita : et hoc fere idem est cum eo quod primo positum est ex commento Alfarabii Arabico. Adhuc dicunt quod eadem quæ in diffinitione per abstractionem dicuntur, ut cum dicitur, eclipsis est privatio luminis in luna objectu terræ inter solem et lunam in nodo capitis vel caudæ proveniens, dicuntur in demonstratione sub concretione, sicut eclipsatur privatur lumine ex objectu umbræ terræ inter solem et lunam : talis enim diffinitio medium est demonstrans passionem de subjecto : dicit enim quid est et propter quid est passionis : illa vero quæ concludi potest de subjecto, non dicit nisi quid est : illa vero diffinitio quæ est subjecti, dicitur diffinitio secundum speciem quæ non demonstratur.

Prima magis esse videtur secundum intentionem Aristotelis ut sit sensus, quod formalis est principium, materialis vero conclusio, et composita differens, hoc est, diversa positione, quia partim ponitur in majori, partim autem in minori, et continet substantiam demonstrationis. Et omnis modus diffinitionis sic tactus est præter illum qui est per nomina alia magis nota : qui modus magis est etymologia quam diffinitio.

Quamvis autem sit eorum quæ sunt semper sic diffinitio, sic etiam demonstratio est eorum quæ sæpe fiunt et non semper, et scientiæ sunt de ipsis, sicut est lunæ defectus vel solis et hujusmodi. Sed scientiæ et demonstrationes sunt de his : quia manifestum est quod hæc secundum quod hujusmodi sunt, hoc est, relata ad causas proximas et necessarias, semper sunt. In quantum autem non semper sunt : tunc sunt secundum partem, hoc est, secundum singulare : hæc autem causa decidens : et sic defectus est universa-

Passio potest dupliciter comparari ad subjectum.

lis quod est de omni et semper. Similiter autem est in aliis hujusmodi. Eclipsis enim vel alia passio potest comparari ad subjectum tantum, sicut ad lunam, et sic non semper est. Potest etiam comparari ad subjectum cum causa sicut ad lunam existentem in nodo capitis vel caudæ latitudine determinata : et sic semper est eclipsis universalis, quæ cum eveniat secundum ordinem motus solis et lunæ et motum capitis et caudæ, semper est necessaria. In se autem hæc vel illa considerata, neque necessaria est, neque semper, sive æterna.

CAPUT XVII.

Quod demonstratio non est ex communibus, sed ex propriis.

Quoniam autem ex prædeterminatis manifestum est, quod non est vel contingit unumquodque vel quodlibet demonstrare : sed aut, hoc est, solum illa demonstrare contingit, quæ sunt ex unoquoque propriorum principiorum suorum per quæ demonstrari habet : hoc enim necesse est dicere si concedatur quod ante probatum est, quod scilicet id quod demonstratur, hoc est, passio demonstrata de sujecto, et insit subjecto secundum ipsum, hoc est, appropriate secundum quod illud est sibi attributum, sicut paulo ante probatum est. Ex hoc autem accipitur quod demonstrative non est quidem scire quodcumque demonstrabile propter hoc, si ex veris et communissimis non appropriatis, quamvis tamen indemonstrabilibus monstratur et immediatis, quia communissima non sunt demonstrabilia, eo quod non habent alia priora quæ sint media quibus possint demonstrari.

Si autem ex communioribus demonstretur et non appropriatis : tunc fieret demonstratio sicut Brisso *tetragonismon*, hoc est, quadrangulum seu figuram quadrangulam demonstravit æqualem esse circulo : rationes enim hujusmodi qualis est Brissonis, secundum commune medium quod alteri inest et convenit, tales sumunt rationes : propter quod tales rationes etiam in aliis demonstrationibus, quæ non sunt ejusdem generis, conveniunt et non sunt ex proximis : et ex hoc sequitur, quod non conveniunt isti secundum ipsum secundum quod illud vel ipsum est : nec sic sciens per tales rationes, scit secundum quod illud est, sed secundum accidens, hoc est, secundum aliud, quia convenit isti secundum communius quod est in ipso a quo ipsum non est hoc quod ipsum est secundum hoc quod ipsum est : et sic sciens non scit : quia aliter oporteret quod demonstratio descenderet de genere in genus, quod superius improbatum est. Unumquodque autem quod per sui communius et non convertibile cognoscitur, cognoscitur secundum accidens : et quod sic cognoscitur, non cognoscitur secundum hoc quod ipsum est : non enim cognoscitur secundum quod est ex principiis propriis illius in quantum ipsum est, sicut in exemplo quod superius induximus, est videre : tres angulos enim æquos duobus rectis habere jam quidem dictum est cui subjecto per se inest : illi enim inest ex quo fluit sicut ex propriis principiis ipsius, et quod secundum seipsum tota et sufficiens causa est passionis : propter quod si per se inest, et illud inest quod est passio, et secundum ipsum, necesse est medium per quod probatur inesse, in eadem esse cum subjecto et passione proximitate : quia proprium per commune non probatur inesse, nisi sicut est in communi : hoc est autem in potentia tantum, et secundnm scire in universali, quod est scire imperfectum.

Ratio Brissonis.

Brissonis autem talis dicitur ex communioribus fuisse demonstratio, quod omne id quod est minus aliquo, et invenitur majus eodem, si minus debeat excrescere in æqualitatem majoris, aliquando attingit æquale quod est inter hæc. Est autem quadrangulum minus circulo, sicut quadrangulum inscriptum circulo.

Cum igitur quadrangulum circumpositum gnomone, possit crescere in infinitum, aliquando de minori ad majus crescens, æquale erit circulo : et sic quandoque quadrangulum vel quadratum æquale erit circulo. Et patet quod principia sunt valde communia non tantum in hac demonstratione de quadratura circuli, sed etiam in physicis et in multis aliis communia. Vel forte aliter Brisso voluit quadrare circulum in quo non est vis, nisi in hoc quod communiora accepit principia et non appropriata huic passioni et huic subjecto, ut scilicet primum medio et medium minori insit secundum ipsum et per se : et ad hoc tantum inducimus Brissonis rationes.

Si vero non sic fiat demonstratio per propria : tunc descendit demonstratio de genere in genus, sicut superius dictum est, scilicet a subalternante scientia in subalternatam : sicut harmonica passio aliquando demonstratur per arithmeticam : eo quod harmonica consistit ex proportionali numero notarum taliter se habentium : similiter demonstratur hoc ex eisdem principiis. Sed hæc differunt in hoc quod quia demonstratum, alterius est scientiæ quam ipsum propter quid : genus enim quod est subjectum, est alterum, quia subalternatum quod alterum est a subalternante : sed propter quid, sicut dictum est, superioris sive subalternantis est scientiæ, cujus etiam illæ quæ probantur de inferiori subjecto, per se sunt passiones, sicut dictum est de perspectiva subalternata sub geometria, sicut si tres angulos habere æquales duobus rectis probetur de triangulo qui resultat ex radiis reflexis : hujusmodi enim passio, quia superioris scientiæ est per se, oportet quod probetur per superioris scientiæ principia. Propter quod manifestum est quod non est demonstrare in inferiori scientia unumquodque demonstrabilium simpliciter, hoc est, universaliter : sed si debeat demonstrari, oportet quod demonstretur appropriatum per demonstrationem superioris et contractionem secundum quod competit proprium demonstrari ex propriis uniuscujusque principiis, quod sicut contrahitur subjectum et sicut contrahitur passio et determinatur, sic etiam contrahatur medium quod est causa.

Sed horum sic appropriatorum principia propria habent commune, quo et ipsa demonstrentur. Si autem quod nunc dictum est, manifestum est esse verum, tunc etiam manifestum est cum hoc, quod non est uniuscujusque demonstrabilis propria principia demonstrare : quia communis scientiæ propria principia sunt communia : illa enim communis scientia est prima philosophia, et illius principia erunt omnia principia communiter et communia : et scientia illorum communium principiorum est demonstrans omnibus propria principia. Quod autem hoc verum sit, per hoc patet quod ante habitum est, quod ille magis scivit ex superioribus causis : quia habitum est quod propter quod unumquodque tale, illud est magis : ex superioribus enim scivit *propter quid*, cum taliter sciens non sciat causam ex causatis demonstratione *quia*, sed potius proprias causas scivit ex superioribus causis : propter quod si magis scivit qui scivit ex superioribus causis, quam ille qui scivit ex inferioribus appropriatis, tunc sequitur quod magis scivit qui scivit ex omnium primis : ergo et illa communissima et prima philosophia erit, et magis scientia quam particularis et propria, et simpliciter erit maxima scientia, quia est omnium prima.

Sed non sequitur propter hoc quod demonstrationi conveniat descendere de uno genere in aliud genus omnino diversum : sed si descendit, non descendit, nisi aut, hoc est, solum, sicut dictum est, a subalternante in subalternatam et communi in propriam, sicut geometricæ descendunt in mechanicas quæ sunt manuales, ut cosmetria, altimetria, et profundimetria : vel sicut geometricæ descendunt in mechanicas quæ dicuntur scientiæ de ingeniis : aut sicut descendunt

geometricæ in speculativas quæ dicuntur perspectivæ scientiæ : et sicut arithmeticæ scientiæ descendunt in harmonicas in quibus est proportio numeri notarum. Hoc autem ideo est, quia subalternatum habet in se actu et intellectu suum subalternans : et ita tunc subalternatum est ex primis in se contentis sicut subalternans est ex propriis simpliciter.

Subalternatum habet in se actu et intellectu suum subalternans.

TRACTATUS III

DE USU PRINCIPIORUM IN DEMONSTRATIONIBUS.

CAPUT I.

De usu principiorum incomplexorum.

Postquam autem jam conditiones principiorum determinatæ sunt, consequens ratio postulat, ut de usu ipsorum in demonstrationibus determinetur, sive sint subjecta, sive passiones et dignitates : et primo ostendatur hoc in incomplexis, et deinde in complexis. Sed ante hoc dicimus quod ex quo oportet scire secundum ipsum et per se et proprium si scitur aliquid per demonstrationem, difficile est nosse si aliquis vere scivit vel non scivit illud. Cujus causa et probatio est, quia difficile est nosse si scimus aliquid ex uniuscujusque principiis propriis, aut non scimus ex propriis : quod tamen scire ex propriis solum est vere scire in particulari et in agere : quia in quantum scitur ex propriis, scitur in propria natura : et in quantum scitur ut ex principiis, est scire in agere. Opinamur autem communiter (quamvis decepti sumus) scire aliquid vere, si habeamus ex veris aliquibus principiis et propositionibus et primis (secundum quod primum dicitur ante quod nihil secundum quod communia indemonstrabilia dicuntur principia) syllogismum concludentem illud quod scire opinamur : sed tamen hoc non est, quod scilicet ex talibus veris et primis vera sciamus : sed oportet principia ex quibus verissime scimus esse proxima primis : et hoc cum hoc quod sunt principia oportet esse proxima : et hoc non potest esse nisi cum sunt prima per coarctantia approximata : quia tunc in proximis sunt propria virtute et actu et intellectu et causa, sicut superiora sunt his tribus modis in suis inferioribus subalternatis : et sicut primæ causæ sunt in proximis, quando essentiales sunt et primæ et proximæ.

Dico autem principia sive complexa sive incomplexa in unoquoque genere sive subjecto, quæ cum sint in ipso subjecto, non contingit ea demonstrare per aliqua quæ sunt illius generis vel scientiæ cujus sunt principia. Et hujus causa est, quia ad illa demonstranda non habet aliqua priora : nam si haberet aliqua priora ex quibus illa demonstraret, tunc ipsa non essent principia. In qualibet ergo scientia demonstrativa accipitur sine demonstratione quid significent per nomen, diffinitionem, vel expositionem, et prima quæ sunt subjecta, et quæ sunt ex his, hoc est, passiones quæ causantur a subjecto : et quid significent dignitates quas scimus in quantum terminos cognoscimus : et similiter cognoscitur quid significent per nomina quæ sunt ex his ut passiones probatæ de subjecto quæ sunt conclusiones.

Adhuc autem si sciuntur quid significetur per nomina in incomplexis et in his quæ sunt ex his, scilicet incomplexa. Omnia autem hæc vera sunt, et a diversis hic locus sic exponitur. Alia vero contingit demonstrare, ut scilicet passionem esse : vel quia sit, quia passionis ut passionis esse est inesse subjecto : et hæc est conclusio quæ non scire con-

tingit nisi demonstretur. Horum autem exempla in incomplexis sint : quia contingit accipere sine demonstratione quid unitatis, hoc est, quid significetur per nomen unitatis : quia est indivisibile primum in discretis non habens positionem. Aut quid rectum, hoc est, quid significetur per nomen recti : quia rectum est extensio inter duo puncta latitudine indivisibilis, cujus medium (ut dicit Plato) non exit ab extremis, vel cujus primum punctum recta positione tegit totum. Et quid triangulus : quia est figura tribus rectis lineis conclusa habens tres æquos duobus rectis. Est autem unitatem accipere quia est, et magnitudinem similiter accipere quia est : quia unitas subjectum est in arithmeticis, de qua multa demonstrantur : et magnitudinem similiter in geometria oportet accipere quia est, quia de ipsa in geometria multa demonstrantur. Altera autem quæ sunt passiones et prædicata, non est accipere quia sunt : sed potius quia sunt, talia oportet in scientiis demonstrativis demonstrare. Cujus ratio jam dicta est : quia passionis esse est inesse, et sic cadit in intentionem conclusionis, in qua concluditur passio de subjecto.

Quare de passione non præcognoscitur quia est.

Sed quantum ad dignitates hic considerandum est, quod ea quibus pro dignitatibus utimur in demonstrativis scientiis, alia quidem sunt propria unicuique scientiæ, et illi scientiæ appropriata, quibus in aliis scientiis demonstrativis uti non contingit ad proprias conclusiones. Alia vero sunt communia, prima scilicet non appropriata et approximata per coarctationem. Communia autem sunt in genere, quia non sunt plures scientiæ de genere uno : sed communia pluribus scientiis secundum analogiam, hoc est, secundum proportionem ad eam cui convenit id ut primo, et aliis per relationem et respectum ad illud : sicut id quod utile est, in totum id quod in genere est ordinabile sub scientia illa quantumcumque illud est, hoc est, quantumcumque commune est secundum analogiam, quod sicut ad indivisibilem ordinatum est. Et propria principia quidem sunt ut geometriæ lineam esse hujusmodi, scilicet extensionem inter duo puncta indivisibilem: et rectum in continuo esse hujusmodi, hoc est, extensionem brevissimam quæ est inter duo puncta. Hæc enim appropriata insunt huic subjecto quod proprium est geometriæ.

Æqualitas analogice convenit numeris et continuis.

Communia autem secundum analogiam sunt, ut æqualia si auferas ab æqualibus, reliqua, hoc est, relicta sunt æqualia. Æqualitas enim prima in numeris est, per analogiam est in quantis continuis numeratis. Si ergo contingat uti propriis, non oportet coarctari proprium. Si autem contingat uti communibus, sufficiens est ad usum si coarctantur quantumcumque conveniens est in genere subjecto illius scientiæ, in quo quis utitur ipso communi. Idem enim faciet quantum ad demonstrationem in illo genere subjecto sic coarctatum principium, etsi, hoc est, quamvis non de omnibus generibus accipiat, de quibus fuit acceptum in communi sive in sua prima communitate, ut sit hoc principium, ut si ab æqualibus æqualia demas, quæ relinquuntur, æqualia demas, acceptum in magnitudinibus solum in geometria idem facit quod faceret acceptum in communi quantum ad conclusionis sive probationis passionem : et idem faciet arithmetico acceptum in numeris proprie vel appropriatum quod faceret acceptum in communi : et eamdem virtutem demonstrandi habebit in hoc genere coarctatum, quam in communi acceptum habuit in omnibus. Et hujus causa est : quia semper priora actu et intellectu et essentia et virtute remanent in secundis, quæ per additionem coarctantem exeunt a primis.

Si autem quæritur, quæ sunt propria? Dicimus quod illa sunt propria principia quidem et incomplexa, quæ sine demonstratione accipiuntur esse, hoc est, quia sunt et quia vere sunt constantia in esse, sicut subjecta circa quæ demonstrativa scientia per demonstrationem speculatur

sive raciocinatur ea quæ sunt et insunt per se tali subjecto convenientia : sicut speculatur unitates arithmetica, de quibus multas speculatur passiones : similiter autem ut subjecta propria geometriæ speculatur signa sive puncta et lineas, de quibus multas concludit passiones. Hæc enim talia subjecta non recipiunt esse quo sunt in seipsis, sed recipiunt hoc esse quod habent ex hoc quod passiones insunt eis : eas autem quæ sunt de numero passiones horum principiorum, scientiæ particulares accipiunt sine demonstratione quid sit vel quid quidem significet unaquæque, hoc est, quid significetur per nomen uniuscujusque passionis per se separatim. Quia aliter nec posset demonstrari de subjecto quid est et quid significet passio : quia diffinitio passionis aliquando medium est in demonstratione in qua concluditur passio de subjecto : et idem est concludere passionem de subjecto et concludere diffinitionem quæ dicit quid est passio per essentiam, et non dicit propter quid est de subjecto : et ideo de passione oportet accipere quid per essentiam et quid significet per nomen.

Si enim arithmetica in demonstratione sua accipit quid est impar, aut quid est par, aut quid quadrangulus numerus, aut cubus : cum tamen omnia hæc passiones sint absoluti numeri cujus passiones sunt par et impar, ut patet in primo *Arithmeticæ*. Numeri autem figuralis et corporalis passiones sunt quadrangulus et cubus, sicut patet in secundo *Arithmeticæ* Pythagoræ. Geometria vero in demonstrationibus geometricis accipit et supponit quid est per diffinitionem dicentem quid, et quid significetur per nomen cum dicitur rationale sive rationalis : hæc est enim, ut dicit Euclides in decimo *Geometriæ* qua ratiocinamur, sicut est linea per aliquem numerum proportionalis : aut quid reflecti, quod etiam est passio lineæ a geometria considerata et de linea probata, accipit et supponit quid sit per essentiam et quid significetur per nomen: aut quid sit curvare, quod est passio de linea probata, de qua etiam accipit quid curvum per diffinitionem dicentem quid, et quid significetur per nomen, quam etiam demonstrando considerat geometer.

Quod autem sint sive quia sint hæ passiones (cum earum esse sit subjecto inesse, nec sit inesse vere nisi quia insint subjecto) demonstrant scientiæ demonstrativæ ex his principiis communibus, per quæ omnia demonstrantur : et ex his, propriis scilicet sive communibus appropriatis, demonstrantur ea quæ demonstrantur ut passiones de subjectis. Similiter autem his scientiis facit astrologia et circa subjectum et circa passiones et circa dignitates. Omnis enim scientia demonstrativa in demonstrando circa tria est, sicut ante diximus : et hæc sunt quæcumque in demonstrativis esse ponuntur secundum quidditatem et nominis significationem. Hæc autem tria sunt : *genus* quidem quod est in genere illo primum et per se subjectum et secundum ipsum, cujus generis subjecti illa scientia passionum (quæ per se illi subjecto insunt) speculativa est. Et secundo illæ quæ communes dicuntur *dignitates*, quæ verissimæ et notissimæ sunt : et ideo primæ dignitates in scientia demonstrativa obtinent locum. Ex his enim ut primis et immediatis ut indemonstrabilibus demonstrant in potissima demonstratione quæ est demonstratio ostensiva dicens propter quid et quid in medio per quod demonstrat. Tertium circa quod versantur scientiæ demonstrativæ, *passiones*, quarum, hoc est, de quibus accipit ipsa scientia quid significet per nomen et diffinitionem dicentem quid unaquæque passionum.

Quamvis autem omnes demonstrativæ hæc tria considerent et determinent, tamen quasdam demonstrativarum scientiarum nihil prohibet quædam horum trium despicere, ita quod propter hoc quod sensui manifesta sunt, nec determinant quid sint et quid significent per nomen : eo quod non oportet studium po-

nere ad ea manifestanda, quia sensu manifesta sunt, et de quibus nemo est qui dubitet nisi sensu indigens : sicut nec oportet, quod petat a respondente genus illud supponere esse : si etiam secundum sensum sit manifestum quoniam est, et essentiam habet constantem : et hoc maxime est in physicis quibusdam, ut quod calidum sit aut frigidum : quia sensu manifestum est. In aliis autem in quibus secundum sensum non est manifestum, oportet cum respondente pertractare, quod tale subjectum esse supponatur, sicut in arithmetica quod numerus sit : non enim similiter sive æqualiter manifestum est in sensu, quod numerus sit et constans sit secundum esse et quod calidum et frigidum. Numerus enim fit ex iteratione unitatis secundum mentem acceptæ : propter quod etiam numerus dicatur nutus mentis, vel memeris, hoc est, divisionis : quia, sicut dicit Aristoteles in tertio *Physicorum* [1], numerum cognoscimus divisione continui. Calidum autem et frigidum manifesta sunt in primo et communi animalis sensu, ita quod etiam apud bruta animalia hæc nota sunt.

Similiter autem et passiones non est in pertractatione cum respondente recipere quid significent per nomen si sint apud sensum cujuslibet manifestæ, sed etiam talia, sicut neque communia, hoc est, propositiones communes quæ dignitates dicuntur, quoniam manifestæ sunt, non recipit cum pertractatione significationis terminorum quid significent, sicut est illa dignitas de qua nemo dubitat, quod si æqualia ab æqualibus demantur, quæ relinquuntur, æqualia sunt. Et hoc ideo est, quia talia omnibus nota sunt. Sed tamen nihil minus (quamvis forte quædam talium concernantur) cum natura, hoc est, de natura demonstrationis tria hæc quæ dicta sunt circa quæ et demonstrant et demonstrando versantur demonstrationes, hoc est, *subjectum* circa quod demonstrat, et ea quæ demonstrant de subjectis quæ sunt *passiones*, et *principia* sive *dignitates* ex quibus demonstrant.

CAPUT II.

De usu principiorum complexorum in demonstrationibus.

Principia complexa demonstrationis sunt quinque.

Sunt autem demonstrationis non tantum principia incomplexa, sed etiam complexa, quæ sunt quinque, scilicet dignitas, suppositio, diffinitio, petitio, et quæstio. Et horum quidem quædam sunt indemonstrabilia, sicut dignitas, et diffinitio : quædam autem demonstrabilia sunt, sicut suppositio, petitio, et quæstio. Hæc ergo demonstranda sunt in se quid sint, et comparanda sunt inter se per convenientiam et differentiam, et ostendenda sunt in relatione ad demonstrationem. Dicamus igitur primo quod *dignitas* est, ut dicit Boetius, propositio quam propter sui evidentiam quisque probat auditam. Et hoc dicit etiam Themistius: dicit enim quod dignitas est quam discens non habet a doctore, sed scit eam per naturam intellectus naturalem, quam habet apud seipsum : nec oportet quod habeat aliquid ad notitiam ejus nisi notitiam terminorum. Propter quod etiam communis animi conceptio vocatur : quia communiter ab omni habente rationem concipitur, et ei propter seipsam et non propter aliquid aliud demonstrans ipsam consentitur.

Quid sit dignitas apud Boetium et apud Themistium.

De hac igitur tali dignitate dicit Aristoteles, quod non est suppositio, neque est petitio : quia ipsa est tale aliquid in propositionibus, quod necesse est esse verum, non propter aliud, sed propter seipsum, cum sit primum, et non habeat aliquid ante se primum : et quod necesse est videri propter seipsum, cum ipsa notissima sit, et nihil habeat ante se notius ea, per quod possit notificari. Hujus autem causa est, quia dignitas non est vera vel nota ad rationem sive ratiocinatio-

[1] Aristoteles, In 3 Physicorum, tex. com. 68.

nem quæ exterius afferri possit ad probandum ipsam, sed est necessaria et nota ad rationem quæ est in anima, hoc est, ad habitum naturalem intellectus qui est in anima. Quia sicut extra quædam visibilia sunt non ad lucem alienam super se cadentem, sed sua propria luce manifesta sunt, sicut sol, sub cujus luce omnia alia videntur : sic est in intelligibilibus, quod quædam propria luce videntur ab intellectu, quorum omnia alia manifestantur : et hæc apud se habet intellectus, et sunt in ipso sicut prima instrumenta, per quæ accipit omnium aliarum scientiarum, in omnibus scibilibus nihil accipit quod est contra illa, et per singularem intellectum accipit illa nullo alio indigens, nisi quod extendat intellectum ad illa, sicut visus accipit per se visibilia nullo indigens nisi quod convertat visum ad ea.

Quod autem ad talia non sit extrinsecus ratio dicens vel probans ea, per hoc patet quod nec syllogismus ad illa, qui potissimus est inter omnes extrinsecas rationes. Et ratio hujus est, quia priora non habent ex quibus doceri vel concludi possint. Alia autem ratio ad idem est: quia illa quæ habent exterius rationem, talia sunt, quod semper ad ea contingit instare, secundum quod instantiam habere dicimus omne illud quod in aliquo accipitur et in aliquo non recipitur : nisi enim in aliquo non reciperetur a respondente et in aliquo reciperetur, non haberet extrinsecus rationem : sed universaliter et simpliciter in omnibus concederetur. Sed ad illa quæ habent interius rationem acceptam, non semper contingit instare respondentem, ita quod illa in aliquo non accipiat, sed illa propter lucem rationis suæ intrinsecam universaliter et specialiter accipit[1]. Hæc igitur et hac de causa sunt dignitates ut indemonstrabiles acceptæ sine syllogismo et sine instantia.

Aliorum autem conceptuum sive acceptorum quæcumque quidem de numero talium ut demonstrabilia accipit intellectus, ita quod ipse opponens non demonstrat ea, cum tamen demonstrabilia sint : hæc siquidem intellectus respondentis vel discentis accipit ut probabilia sibi (per hoc quod sibi sine syllogismo vera videntur) illa supponuntur et *suppositiones* vocantur. Et si quidem in hoc supponuntur, quod vera discenti videntur : tunc non suppositiones simpliciter, sed tantum ad illum qui utitur eis tanquam suppositis : et per hoc habetur, quod si utitur eis veris simpliciter, sunt suppositiones simpliciter : sicut sæpe facit Euclides et ipse Aristoteles, qui probatis in uno, in aliis pro suppositionibus utuntur. Suppositio quid.

Si vero demonstrabilia quidem sint, sed talia quod discens vel audiens ea, nec opinetur de ipsis quod vera sunt, nec habeat opinionem contrarii de ipsis, et tamen opinans non demonstret ea : tunc illa talia opponentem oportet petere a discente, et dicuntur tales propositiones *petitiones*. Petitio enim est propositio non ex seipsa vel ex demonstratione supposita, vel ex opinione discentis, sed ab audiente petita. Et in hoc quidem differt suppositio et quæstio, quod quidem quæstio est quæ est in contrarium discentis opinionis, et de qua dubitat audiens. Unde Boetius dicit quod *quæstio* est dubitabilis propositio. Aut quæstio est quærens aliquid si hoc est : et si quis accipiat non demonstrans illud et utatur eo sine demonstratione qua demonstretur, cum tamen sit demonstrabile et dubitabile apud audientem. Hæc igitur sunt suppositiones et petitiones et quæstiones. Petitio quid. Quæstio quid.

Termini autem sive *diffinittiones* non sunt suppositiones, quia non sunt propositiones : nihil enim dicunt enuntiative esse per affirmationem, aut non esse per negationem : et ideo nec affirmativæ nec negativæ sunt propositiones : sed in propositionibus sicut in genere sunt suppositiones. Terminos autem sive diffi-

[1] Cf. Themistium hic, quia aliter exponit hanc partem. P. J.

nitiones non oportet ita componere vel dividere ut affirmativam vel negativam propositionem, sed solum simplici non composito intellectu intelligere ut unum non ut multa : ut enim dicit Aristoteles in tertio *de Anima* [1], intelligentia est indivisibilium, in quibus non est falsum. In quibus autem verum vel falsum est, jam compositio quædam intellectuum est. Talia enim simplici et expanso intellectu accipiuntur : diffinitum accipitur simplici intellectu non expanso, sicut visus colorem accipit simplici visu sive intuitu, colorem autem superficie tota diffinitum accipit visu super se expanso et diffuso. Tale autem quod sic simplici intellectu accipitur non componente subjectum cum prædicato, non est suppositio, nisi forte aliquis improprie loquens dicat, quod quodlibet audire per vocem (cui acquiescit intellectus) sit suppositio, eo quod in illo acquiescit intellectus audito : sed suppositio est quorumcumque existentium sive verorum, ex quibus in eo quod illa sunt concessa et posita, fit conclusio, sicut sunt propositiones syllogismi. Hæc igitur sunt demonstrationis principia complexa, quæ sic accipi possunt, quod dicatur quod omne quod est in demonstratione, vel est principium, vel principiatum. Si principiatum, est passio. Si autem est principium : aut est commune, aut proprium : et hoc dupliciter : aut enim erit incomplexum, aut complexum. Si enim incomplexum, est sicut subjectum. Si autem complexum : aut demonstrabile, aut indemonstrabile. Et si demonstrabile : et hoc dupliciter : aut probabile discenti, aut non probabile. Si demonstrabile probabile discenti et complexum : tunc est suppositio ad aliquem. Si demonstrabile non probabile : et hoc dupliciter : aut est contrarium opinioni discentis, et tunc est quæstio : aut neutro modo opinatum ab ipso, et tunc est petitio proprie loquendo. Notandum tamen, quod nomen petitionis sive quæstionis aliquando large et extense accipitur pro suppositione quæ est suppositio ad aliquem, et pro quæstione, et petitione. Si autem penitus indemonstrabile : sic est positio quæ vel est complexa, vel incomplexa. Si complexa : tunc est suppositio simpliciter. Si autem incomplexa : tunc est diffinitio.

Sufficientia principiorum demonstrationis.

Quia autem ex his quæ dicta sunt, aliquis credere posset quod geometer falsis utitur suppositionibus, dicimus quod neque geometer ex hoc falsa supponit, quod describendo lineas supponit lineam scriptam monopedalem, vel esse minoris quantitatis, vel forte infinitam, sicut quidam affirmant dicentes quod non oportet lineis descriptis geometram mentiri : mentitur enim, ut dicunt, cum dicit lineam descriptam in continuo unius pedis esse, quæ non est unius pedis, sed minor vel major, et quod mentitur quando accipit rectam sive porrectam lineam, quæ non est recta descripta in continuo. Sed dicendum ad hæc et similia, quod geometer demonstrans nihil concludit secundum hanc lineam descriptam quam ipse posuit descriptam in continuo sensibilem : sed omnia demonstrat de hac linea, quæ per hanc intelligitur quæ est in intellectu.

Dubitatio textus.

Solutio.

Amplius autem alia differentia diffinitionis sive termini et suppositionis est : quia omnis petitio et omnis suppositio est aut sicut totum, aut sicut in parte : quia est propositio universalis, aut particularis : aut sicut ponenda pro majori quæ est sicut totum, aut sicut ponenda pro minori quæ est sicut pars in syllogismo : termini autem sive diffinitionis est neutrum illorum, eo quod non est propositio. Quia quamvis (sicut inferius ostendemus) generaliter et universaliter attribuatur diffinitio : tamen non est propositio, cui secundum omnem partem subjecti conveniat prædicatum per signum universale et particulare.

Removet dubium.

Sed quia diximus quod demonstratio est de his quæ sunt in intellectu, ne aliquis putet quod sit de speciebus ideali-

[1] Aristoteles, In 3 de Anima, tex. com. 21.

bus, quas Plato posuit esse in intellectu, et secundum esse non esse in rebus singularibus, sed extra ea : dicimus quod species quidem tales esse, quæ extra res singulares sunt, aut unum aliquid separatum, extra multa, hoc est, multitudinem singularium secundum esse non necesse est, propter hoc quod dictum est de lineis in intellectu existentibus, de quibus est demonstratio : non enim propter hoc si erit de his demonstratio quæ in intellectu sunt, necesse est tales esse species sive formas. Tamen verum est dicere quod necesse est universale de quo fit demonstratio, esse unum quod sit de multis quoad prædicationem vel actu vel aptitudine : hoc enim est necesse si sit universale : non enim erit vel esse poterit universale, nisi hoc sit quod sit unum de multis et in multis : si vero non sit universale, medium in demonstratione non erit : quia, sicut ante habitum est, demonstratio de singulari esse non poterit : et si non sit medium, non potest esse demonstratio : quia omnis demonstratio est per medium quod est de omni et semper : oportet namque medium demonstrationis aliquod universale unum et idem esse de pluribus et non æquivocum in omni demonstratione. Dico autem *unum* secundum rationem, et *idem* secundum substantiam et naturam, ut sit nomen unum et ratio substantiæ eadem et non diversa. Taliter igitur in usu demonstrationis ostensivæ se habent principia completa.

Quare dixit unum et idem.

CAPUT III.

De principio communi quod est dignitas, quod raro ingreditur demonstrationem ostensivam.

Est autem quoddam principium commune quod est de quolibet affirmare vel negare, quod aliquando demonstrationem ostensivam ingreditur, sed raro : non enim ingreditur nisi quando aliquod prædicatum de medio universaliter contingit affirmare et esse in multis, et oppositum ejus negare : ut si debeat ostendi, quod homo est animal, et quod non est non animal : tunc enim oportet uti hoc principio, quod de quolibet est affirmare vel negare et de nullo simul : ac si sic arguitur, de quolibet affirmare vel negare et de nullo simul : animal affirmatur de homine, non animal negatur de eodem : ergo homo est animal et non est animal. Hoc posito planum est quod contingere simul affirmare et negare secundum suam communitatem neque una, hoc est, nulla recipit demonstratio, hoc est, nulla demonstratio recipit hoc principium in sua communitate, quod non contingat simul affirmare et negare : ita quod cum dicitur, neque una recipit demonstratio, primum ponatur et postea subjungatur contingere simul affirmare et negare in sua communitate. Sed aut, hoc est, solum recipit hoc principium illa demonstratio tunc si indigeat sic monstrare conclusionem, scilicet in qua affirmetur major extremitas de minori, et de eodem negetur simul oppositum, et simul utroque posito in conclusione, sicut et ipsum dicit principium : quod si contingit aliquid de aliquo affirmare, non contingit illud idem de eodem negare.

Sic autem contingit ostendere illis qui sunt accipientes primum, hoc est, majorem extremitatem de medio prædicari universaliter et affirmative, et quod negare eamdem de eodem sit non verum : tunc enim major extremitas prædicatur, et oppositum majoris extremitatis ab eodem removetur sic : omnis homo est animal et non est non animal : risibile vel Callias est homo : ergo risibile vel Callias est animal et non est non animal. Similiter et medium relatum ad majorem vel minorem extremitatem sub affirmatione unius et negatione oppositi, nihil differt accipere quoad talem conclusionem obtinendam, ut sic dicatur : homo et non homo est animal, et non est non animal : risibile est homo, et non est non homo : ergo risibile est animal, et non

est non animal : sic enim medium accipitur esse et non esse. Similiter autem quoad talem conclusionem obtinendam nihil differt minorem extremitatem ad medium et ad majorem extremitatem esse relatam sub affirmatione et negatione, et hoc est, esse et non esse : si enim assignetur homo de homine singulari, hoc est, de aliquo homine singulari, ut de Callia, de quo sit verum dicere animal, et non sit verum dicere non animal : quamvis tamen verum sit dicere, aliquid quod non est homo, est animal, ut asinus : tamen adhuc eadem habebitur conclusio sic : omnis homo est animal et non est non animal : Callias et non Callias est homo : ergo Callias et non Callias est animal et non est non animal. Hoc autem fit in terminis non convertibilibus, in quibus major extremitas excedit medium, et medium excedit in communitate minorem extremitatem secundum primæ figuræ dispositionem.

Sed si fiat in terminis tribus, qui omnes convertibiles sunt ad invicem, non sequitur talis conclusio : sicut si dicamus hominem et nihil aliud esse animal : quia tunc animal non erit communius homine, sed convertibile cum ipso : quia tunc dicemus, quod omne animal est homo, sicut omnis homo est animal : et dicemus quod non homo sit non animal, quia tunc convertuntur termini : quia universaliter prædicantur de se invicem, et negatur oppositum utriusque de altero : ut omnis homo est animal et non non est animal : et omne animal est homo et non est non homo. Sic autem, ut dictum est, non convertibiliter sumptis terminis, verum erit dicere Calliam et non Calliam, et de utroque dicitur animal et negatur ab eo non animal, sicut Callias est homo et non est non homo, et Callias est animal et non est non animal, et non Callias, ut Socrates est homo et non est non homo : et Socrates ens non Callias, est animal et non est non animal. Propter quod probatur quod non convertibiles sunt termini, sed major in plus quam medium, et medium in plus quam minor.

Causa autem talis demonstrationis sive argumentationis est : quia primum in plus est quam medium, et non solum prædicatur de medio, sed etiam de aliis : propter quod et de pluribus prædicatur quam medium : propter quod si medium idem est prædicato in prædicatione affirmativa, et non est idem ei ratione aliorum de quibus prædicatur major, quæ contraria et disparata sunt a medio, nihil differt ad talem habendam conclusionem. Sic exponitur littera Aristotelis fere ab omnibus. In Arabico autem commento continetur, quod cum dicit Aristoteles quod medium nihil differt accipere esse et non esse et tertium, intendit Aristoteles quod si talis modus prædicandi et oppositum negandi de eodem ponatur ad medium et minorem extremitatem, quod nihil differt, hoc est, nullam affert differentiam ad talem habendam conclusionem : quia non habetur nisi ponendo eam ad majorem extremitatem. Sed prima expositio melior est et verior.

Hoc autem principium quod commune est valde, quod dicit quod omne quod est vel non est, est affirmare vel negare, recipitur in demonstratione quæ est ad impossibile : quia illa per illud confirmatur. Hoc autem non semper accipit quælibet scientia particularis demonstrativa secundum suam communitatem universaliter, sed contractum ad suum genus in quantum illi generi sufficiens est : sufficiens autem est in genere suo acceptum. Dico autem in genere acceptum, quando ad illud genus subjecti contrahitur, circa quod est demonstratio scientiæ illius quæ fert demonstrationes, sicut de aliis communibus principiis dictum est prius.

CAPUT IV.

Qualiter scientiæ communicant et differunt in usu principiorum communium et propriorum.

Determinatis principiis demonstrationis complexis et incomplexis, dicendum qualiter communicant et differunt scientiæ in usu principiorum determinatorum.

Dico igitur quod omnes scientiæ demonstrativæ communicantes sunt secundum communia principia, hoc est, in hoc quod principiis communibus utuntur maxime in usu principiorum communium quæ dicuntur dignitates, quæ (sicut dicit Alfarabius) demonstrationes specialium scientiarum substantialiter non ingrediuntur, sed tantum per illa principia confirmantur. Communia autem dico principia, quæ sunt talia principia quibus utuntur scientiæ tanquam ex his demonstrantes, hoc est, per hæc demonstrationes suas confirmantes : sed non communicant neque conveniunt in propriis quæ sunt subjectum proprium et passiones propriæ : subjecta enim sunt de quibus suas passiones demonstrant : passiones autem propriæ sunt id quod demonstrant de subjectis. Ex quo patet communicatio et differentia scientiarum specialium in usu principiorum.

De communibus autem scientiis sciendum, quod dialectica quæ communis est omnibus, utitur principiis communibus, et etiam alia si aliqua talis est in demonstrativis scientiis quæ tentet universaliter, hoc est, per universalia monstrare prima aliarum scientiarum, sicut est prima philosophia, quæ tamen medio modo inter logicam et demonstrativam procedit, ut dicit Averoes super quartum *Philosophiæ primæ* [1]. Quæ autem sunt communia in quibus scientiæ communicant, dico exemplificans, sicut est illud, quod omne quod est aut non est contingit affirmare vel negare, et nihil utrumque : aut quod est æqualia ab æqualibus demere, et reliqua esse æqualia : aut talium dignitatum quælibet, quibus unaquæque scientia utitur ad sibi sufficiens, ut in ante habitis dictum est.

Differunt tamen scientiæ communes et propriæ in hoc, quod dialectica quæ communis est scientia, non est sicut aliæ diffinitorum, hoc est, determinatorum quorumdam quantum ad subjectum et passiones, neque est generis subjecti alicujus determinati sicut aliæ speciales scientiæ. Et hoc dico quantum ad dialecticam *utentem*, quæ non habet subjectum syllogismum dialecticum, sed utitur ipso tanquam instrumento, et per ipsum negotiatur circa communia. Dialectica autem *docens* determinati generis subjecti est, et syllogismus dialecticus determinatum subjectum ejus est, cujus demonstrat determinatas passiones et differentias. Si enim dialectica utens haberet determinatum subjectum et determinatas passiones, ipsa non esset interrogativa, neque interrogaret secundum quod interrogare est inter duo opposita consensum in alterum rogare : demonstrantem enim et determinatæ scientiæ, non est sic interrogare, quia illa est determinate unius oppositorum quod intendit demonstrare, et ad oppositum viam demonstrandi non habet : non ergo sic interrogat propter id quod non demonstrat idem esse oppositorum, quantum scilicet ad viam qua utitur principiis : quia hæc via non demonstrat idem, hoc est, eadem ad esse utriusque oppositorum, sicut est via ex principiis, quibus utitur dialectica utens, quæ habet semper viam ad opposita per principia communia quibus utitur. Ostensum est autem hoc in his quæ tractata sunt de syllogismo, quæ imitantur syllogismum dialecticum in *Elenchis*.

Dialectica docens est determinati generis, non autem dialectica utens.

Interrogare quid ?

Quamvis autem non sic interroget demonstrativa et determinati generis scien-

Quomodo interrogat demonstrativa.

[1] Com. 5.

tia, sicut logica, ut inter duo opposita consensum in alterum quodlibet interroget : tamen alio modo interrogat secundum quod interrogatur respondens ad instruendum opponentem de quo opponat vel ostendat. Hoc autem probatur ex hoc quod in scientia demonstrativa syllogistica interrogatio (quæ quæstio est et conclusio) et propositio contradictionis est idem : primo enim est quæstio, et secundo conclusio, et tertio jam probata ad alterum aliquid ulterius probandum est propositio : et hæc tria sunt in substantia idem, quamvis ratione differant. Propositiones autem propriæ secundum unamquamque scientiam sunt, ex quibus ut propriis est syllogismus illius scientiæ et ad propriam de subjecto passionem demonstrandam. Interrogatio enim et propositio quæ est altera pars contradictionis, substantia sunt idem : propositiones autem propriæ secundum unamquamque scientiam sunt, ex quibus ut propriis est syllogismus secundum unamquamque scientiam : sequitur quod utique erit aliqua determinati generis interrogatio determinati scibilis, ex quibus propositionibus vel interrogationibus ille fit syllogismus, qui secundum unamquamque scientiam est proprius : quia si interrogatio et propositio sunt substantia idem, si concedatur quod propositio propria est, sequitur quod interrogatio propria erit sive quæstio.

Quomodo, conclusio, et propositio, sunt idem realiter, licet ratione differant.

Et ex quod in propriis interrogationibus et propositionibus differunt determinatæ et demonstrativæ scientiæ, manifestum est quod non omnis interrogatio demonstrativæ scientiæ erit geometrica neque medicinalis. Similiter autem est et in aliis particularibus scientiis, quod quælibet habet suas proprias interrogationes et propositiones : sed interrogationes vel propositiones geometricæ sunt, de quibus utique demonstratur aliquid quod vere geometricum est, et de quibus est geometria : aut si non est de his de quibus vere est geometria, est tamen de his de quibus demonstratur aliquid geometrice, sicut est speculativa, hoc est, perspectiva quæ geometriæ subalternatur : in illis enim (quia geometria dicit propter quid) interrogationes et propositiones geometricæ sunt. Similiter autem est et in aliis scientiis subalternatis et subalternantibus. Et de his quidem sic geometrice subalternatis dico rationem dicentem propter quid ponendam esse ex geometricis principiis et conclusionibus : quia sic se habent : quod subalternans dicit causam eorum quæ sunt in subalternata. Sed geometricæ vel alterius specialis demonstrativæ scientiæ dico rationem et causam non ponendam esse de suis principiis secundum quod est geometrica : quia nulla scientia particularis rationem reddit de suis principiis, sed relinquit et supponit de eis quod sunt, et superior et communis scientia de eis reddit rationem suæ veritatis. Similiter autem est et in aliis scientiis determinatis quantum ad hoc quod de suis principiis non reddunt rationem.

Ex quo patet quod non est conveniens unumquemque scientem in aliqua scientia omnem interrogare interrogationem sive quæstionem : quia de principiis non est interrogandum ab illo sciente, qui principiis utitur in scientia determinata : neque cujuslibet scientis indeterminata est scientia respondere de unoquoque generaliter interrogato, sed de his interrogatis conveniens est quemlibet scientem respondere quæ sunt secundum scientiam in qua est sciens determinata, et sunt sub principiis suæ propriæ scientiæ. Si autem disputat geometer cum geometra secundum quod est geometer, hoc est, secundum quod est ex propriis geometriæ principiis disputatis, sic manifestum est quod bene et disputat et interrogat, si ex his quæ geometricæ proprie sunt, aliquid interrogatorum demonstrat. Si vero non sic disputat, nec ex talibus demonstrat aliquid interrogatorum, non bene disputat. Manifestum autem est hoc ex hoc quod taliter ex propriis disputatis non arguit geometram si demonstrat, sed

aut, hoc est, solum secundum accidens, hoc est, per aliud, sicut si ex arithmeticis cum geometra aliquis disputans arguat ipsum. Propter quod patet quod non erit proprie in non geometricis principiis vel subalternatis eis de geometria disputandum : in talibus enim latebit eum et obviare nesciet ei qui prave disputat. Prave autem dico disputare, qui non ex propriis disputat. Similiter autem et in aliis se habet scientiis particularibus demonstrativis.

Ex his autem quæ dicta sunt, tres resultant quæstiones [1]. Quæratur igitur primo, quoniam quia sunt geometricæ interrogationes ex propriis geometriæ principiis acceptæ, nonne sunt et non geometricæ? et similis interrogatio vel quæstio est secundum unamquamque scientiam particularem. Secunda quæstio est interrogatio quæ facit quamcumque ignorantiam in geometria, sit geometrica, aut non? et constat quod interrogatio quæ facit ignorantiam negationis, nullo modo est de geometria, sicut interrogatio facta per terminos alterius scientiæ. Et tertia quæstio est, utrum syllogismus secundum ignorantiam, hoc est, qui facit ignorantiam in geometrica vel alia scientia particulari, sicut ille qui est ex oppositis principiorum illius scientiæ, in qua inducit fallaciam, hoc est, concludit falsum : aut sit paralogismus secundum aliquam fallaciam, sicut ille qui est secundum geometriam, hoc est, ex oppositis principiorum geometriæ, aut ex aliqua alia arte vel scientia particulari, ex cujus oppositis principiorum procedit.

Solvuntur autem inductæ quæstiones dicendo ad primam, quod sunt interrogationes quædam non geometricæ neque secundum formam neque materiam, ut musicæ interrogationes, sive propositiones nullo modo sunt geometricæ, ita etiam quod nullo modo sunt in geometria neque secundum subalternationem relatæ ad invicem. Ad secundam quæstionem dicendum est per distinctionem, quod est ignorantia negationis puræ et secundum materiam et secundum formam, sicut illa quæ est in propositionibus non geometricis, eo quod alterius sunt scientiæ, ut musicæ : et quædam est ignorantia pravæ dispositionis, et hæc est ignorantia per contradictionem opposita, quia est circa eamdem materiam et non habet formam. Dicendum ergo quod de geometria interrogatio non facit ignorantiam, sicut ea propositio vel interrogatio quæ dicit parallelas subire. Ex hac enim aliquis opinatur hoc falsum, quod æquidistantes concurrunt : et sic facit ignorantiam. Hæc autem est geometrica quodammodo, quia quoad materiam : et est non geometrica alio modo, quia non secundum formam geometrica, quia formam geometricæ in demonstratione non servat, cum nec prædicatum per se in subjecto, nec subjectum prædicato, sed oppositum prædicati dicatur inesse subjecto : et hæc est ignorantia pravæ dispositionis, quia est circa geometrica secundum oppositum principium demonstrationis. Duplex enim est non geometricum, sicut et dupliciter dicitur in musicis *arythmon*, hoc est, sine rythmo. Non geometricum enim dicitur uno modo in non habendo aliquid geometricum, sicut *arythmon*, id est, non habendo aliquid rythmi nec formam nec materiam. Alterum dicitur in prave habendo geometricum aliquid, sicut *arythmon* in prave habendo aliquid materiale rythmi : et his duobus modis dicitur ignorantia hæc propositio non geometrica faciens ignorantiam. Et ignorantia, hoc est, propositio ignorantiam faciens per pravas dispositiones, sive ignorantia quæ est ex hujusmodi principiis sive propositionibus causata quæ sunt geometricæ per materiam, non geometricæ per formam, est ignorantia scientiæ contraria : illa vero quæ negationis secundum contradictionem, illa non contraria, sed contra-

[1] Nota quod aliqui expositores volunt quod sint nisi duæ quæstiones, non tres. P. J.

dictoria : quia non est secundum eamdem materiam sicut sunt contraria, sicut musica interrogatio ad geometricam se habet [1].

Solutio autem tertiæ questionis jam patere potest ex solutione quæstionis secundæ : in dialecticis enim potest esse paralogismus secundum aliquam sophisticam importunitatem, in doctrinis sive demonstrativis non similiter paralogismus sicut in dialecticis. Et hujus causa est, quia medium in doctrinalibus semper in duplici est habitudine : est enim de hoc quod est minor extremitas de omni et per se et secundum ipsum : et hoc iterum quod est major extremitas est de illo quod est medium de omni et per se secundum id quod prædicatur, et quod prædicatum est, non dicitur omne, ita quod signum distributivum ad prædicatum feratur : quia propositio falsa esset, ut homo est omne animal [2]. Hæc autem quæ scilicet sunt in doctrinis, sunt certa et non multiplicia, nec aliquam apparentiam sophisticam habentia, sicut patet : quia sunt ea quæ videntur in re demonstrata, quæ sunt intellecta : quando enim intellecta distribuuntur in re et demonstrantur, tunc certificantur ad unum quod intelligitur, et non faciunt sophisticam apparentiam alterius.

Sed in rationibus logicis, quæ sunt circa communia ad rem non determinata, latet hoc : et aliquando videtur esse in talibus quod non est. Hujus autem exemplum est sicut si quæratur et dicatur, quid autem (supple dicendum) in tali interrogatione quærente, suntne carmina circulus ? Hoc enim in doctrinis statim per ipsam descriptionem circuli in plano factam, manifestum est, quod non sunt carmina circulus : quia figura descripta ostendit, quod circulus non potest esse carmen. Sed in omnibus logicis etiam hoc latet. Si enim sic arguam : circulus est figura plana, una linea contenta ; et assumam : carmen est circulus : ergo carmen est figura plana, una linea contenta. Patet quod in logica prima propositio distinguenda per æquivocationem, et minor tunc neganda, et conclusio falsa. In doctrinalibus autem major concedenda, et minor per figuræ descriptionem ad visum ostenditur falsa. Hoc quidam aliter exponunt, quod scilicet intellectus simpliciter et non multipliciter sicut et visus : et non est curandum.

CAPUT V.

De differentiis inter logicam et scientias speciales.

Differentia autem inter logicam et scientias speciales est, quod in doctrinalibus sive in demonstrativis scientiis non oportet instantiam ferre in ipsum quod universaliter proponitur sicut propositio inducta per particulare. Cujus causa sive ratio est, quia in doctrinalibus sicut propositio non est, quæ non in pluribus nec in omnibus, ita nec est instantia : talis enim propositio non est in omnibus, cum omnis propositio demonstrativa in omnibus sit et universalis : ex universalibus autem in doctrinalibus est omnis syllogismus : quia (sicut habitum est) de particulari non probatur passio nisi per accidens : propter quod manifestum est quod nec proprie instantia. In omnibus enim verum est, quod in omni scientia eædem substantia sunt propositiones et instantiæ, quamvis ratione differant. Cujus probatio est : quia quicumque fert aliquam instantiam, illam etiam eamdem facit propositionem syllogizando oppositum, sive sit dialectica instantia et propositio, sive demonstrativa instantia et propositio. Dialecticis autem per propositionem particularem et singularem contingit instare in propositione

De particularibus non probatur passio nisi per accidens.

Instantia et propositio sunt idem substantia.

[1] Unde simplicius : ignorantia *dispositionis* est contraria scientiæ : ignorantia vero *negationis* est contradictoria scientiæ. P. J.

[2] Si signum universale ponitur ad prædicatum, propositio fit falsa, ut patet in libro *Perihermenias*.

universali inductiva, hoc est, quæ per inductionem probatur.

Secunda differentia est hæc, quod in demonstrativis sive doctrinalibus contingit quosdam demonstratores non syllogizare, hoc est, non secundum formam generalem syllogismi in *Prioribus* determinatam [1] : eo quod in demonstrativis contingit in terminis convertibilibus in secunda figura ex affirmativis syllogizare, quod est contra formam syllogismi in dialecticis determinatam, quando scilicet accipiunt media utrisque extremitatibus convertibiliter inhærentia : sic enim fit dispositio secundæ figuræ in qua medium bis prædicatur. Hoc autem in dialecticis non contingit. Hunc modum Cæneus Philosophus fecit in syllogizando : volens enim probare Cæneus, quod ignis ut formale elementum est facilis generationis, et ideo primum elementorum immediate a motu orbis generatum, sic syllogizavit : quidquid in multiplicata analogia se habet ad alterum, citius generatur : ignis in multiplicata analogia se habet ad quodlibet elementum : ergo facilis est generationis et citius generatur. Et sic formandus est syllogismus : velocis est generationis, quod in multiplicata analogia se habet ad alterum : ignis in multiplicata analogia se habet ad quodlibet alterum : ergo cito generatur sive velocis generationis est. Dicitur autem in multiplicata analogia ignis se habere ad alterum : quia ex uno pugillo terræ multi pugilli fiunt aquæ, et ex uno pugillo aquæ multi pugilli fiunt aeris, et ex uno pugillo aeris multi pugilli fiunt ignis : et sic ignis formalior est omnibus aliis : et quanto aliquid formalius est, tanto est velocioris generationis : in multiplicata analogia sic esse aliquid, convertitur cum eo quod est esse facilis generationis. Propter quod gratia materiæ et in secunda figura aliquando syllogizatur ex talibus : quoniam medium est causa majoris extremitatis et minor extremitas continetur sub majori : et ideo per tale medium concluditur de ipsa, sicut patet in syllogismo inducto. Ex sic ergo acceptis in terminis convertibilibus aliquando syllogizare contingit : sed tamen non videtur, eo quod forma syllogizandi non servatur. Hæc est secunda differentia.

Argumentum Cænei Philosophi.

Tertia autem differentia inter dialecticam et demonstrativam est, quod in dialecticis est difficilis resolutio, in doctrinalibus autem facilior : et hujus tres dabimus causas. Quarum una et prima est : facilius enim est resolvere uno modo composita, quam pluribus modis composita : pluribus autem modis composita sunt in verum et falsum composita, quam in verum composita tantum : in verum ergo tantum composita facilius est resolvere, quam composita in verum et falsum. Propter quod si in dialecticis esset impossibile ex falso verum syllogizare sive monstrare, facile utique esset resolvere syllogismum dialecticum : quia tunc utique in omni materia converteretur conclusio super præmissas. Cujus exemplum est : quia si A esset conclusio vera quæ sequeretur ex B præmissa, scilicet posito quod ex falsis non verum syllogizaretur : tunc sicut sequitur per viam generationis, si B est, A est : sic sequeretur resolvendo, si A est, B est : sic enim A esset verum et conclusio aliqua : hoc autem cum sit, ea utique erunt vera quæ novi vera esse in præmissis : novi enim illa sicut conclusionis principia : unde novi ea quoniam vera sunt : et hæc sunt B, quia præmissæ per B significantur : ex his enim talibus præmissis tanquam notis et scitis demonstratur quoniam illud verum quod est in conclusione. Hoc autem patet in his quæ maxime sunt demonstrativa, quæ sunt mathematica ; termini enim qui sunt in mathematicis maxime convertuntur, eo quod pro medio nullum accidens, hoc est, accidentale recipiunt : sed pro mediis

[1] Vide hoc in I *Priorum*, in titulo de *secunda figura*.

accipiunt vel recipiunt diffinitiones, et in hoc differunt ab his syllogismis qui sunt in dialecticis, hoc est, in dialecticis qui sunt per modum dialogi, in hoc quod opponens interrogat consensum respondentis.

Quarta differentia est inter dialecticam et demonstrativam, quod quoad unam et eamdem conclusionem non sunt multa media in demonstrativis : sed in dialecticis sunt multa media ad unam et eamdem conclusionem. Cujus causa est, quod demonstrationes non augentur per immediata, nisi in post assumendo, scilicet continue sub subjecto de quo probatur passio, sicut sub figura triangulus, et sub triangulo isosceles ; cujus exemplum, ut de B quod sub A sumptum est dicatur A, et B dicatur de C quod proxime est sub ipso : et hoc modo sumatur C dici de D, et hoc in infinitum, si sumptio unius sub alio procedit in infinitum : ulterius enim probabitur, quod stat etiam superius et ad inferius. Aliter tamen dicunt aliqui et bene satis, quod theoremata demonstrationum sic habent procedere, quod unum semper probatur ex alio, quod aliter non procederet demonstratio ex immediatis, sicut patet in theorematibus Euclidis per totam geometriam ; et numerus hoc modo procedit in infinitum unitatis additione ; et passiones aliæ probantur de binario et aliæ de trinario, et sic in infinitum. Similiter figuræ geometriæ in infinitum procedent lineæ vel superficiei additione, ut trigonum, tetragonum, pentagonum, et sic de aliis in infinitum, de quibus omnibus diversæ probantur passiones.

Expositio quorumdam et est sententia Linconien.

Augentur et demonstrationes in latus, hoc est, ad lateralem latitudinem, quando sub eodem accipiuntur opposita lateraliter coæquæva, ut asinus, leo, lupus, sub animali : trigonum, tetragonum, pentagonum, sub figura ; quamvis non sit omnino simile, quia figuræ quamvis sint differentes specie, denominatione tamen numeri specificantur, sicut trigonum, tetragonum : et ideo in generatione una est potentia in altera ex ea protractione actuali linearum : et ideo trigonum est in tetragono. Hujus autem augmenti ad latus exemplum est in terminis transcendentibus, sicut si A aliqua passio communis demonstretur de duobus vel pluribus subjectis coæquævis, ut de C subjecto, et de E subjecto, sicut sensibile de homine et de equo, sicut si de multis numeris lateraliter acceptis demonstretur, quod quilibet illorum est numerus quantus : aut si demonstretur, quod quilibet est infinitus numerus in potentia per additionem principii suæ generationis, sicut docet Pythagoras in primo *Arithmeticæ* generationem numerorum pariter parium et pariter imparium, et impariter parium et impariter imparium, et in proportionibus similiter : omnis generatio numerorum est ex aliquo usque in infinitum dispositis numeris : quæ dispositio principium est generationis talium numerorum.

Hujus autem exemplum est in terminis transcendentibus et demonstrativis, sicut si dicamus, quod A sit passio numeri quanti, sicut quod sit numerus finitus vel infinitus, ut perfectus vel imperfectus, vel abundans vel diminutus vel in alia numeri passione : et hoc est quod dicit Aristoteles quod numerus quantus, aut infinitus sit : hæc autem, id est, talis passio sit in quo est A, ac si dicat, hæc passio per litteram A designetur quæ erit major extremitas : impar autem numerus quantus sit in quo sit B, et erit medium in demonstratione : impar autem numerus sit in quo est littera C, et erit in demonstratione minor extremitas. Secundum hanc itaque dispositionem est conclusum A de C per B, quia omne B est A, et omne C B. Item ab alio littera ponatur, quod par numerus quantus sit D medium : et ponatur quod par numerus sit in quo est C, quod erit minor extremitas : et A remanet sicut prius passio finiti vel infiniti numeri : tali ergo facta dispositione concluditur A de E per D medium, sicut prius conclusa fuit de C

per medium B, et sic in latus augentur demonstrationes.

Responsio ad tactam dubitationem.

Sed attende quod cum in post augentur non potest esse, quod passio quæ superiori inest per se et secundum ipsum et de omni, insit etiam in inferiori per se et secundum ipsum, sed inerit ei essentialiter et de omni et non per se et secundum ipsum. Eodem autem modo non potest esse, quod eadem passio secundum ipsum et per se insit opposito coæquævo, sed de omni potest esse in duobus oppositis : et ideo dictum est de demonstratione communiter dicta et non de demonstratione potissima.

Alia responsio.

Quidam tamen dicunt, quod quando in post assumendo descenditur sub subjecto, dicitur etiam in post assumendo descendi in prædicato quod est passio, ut si isosceles accipitur sub triangulo, debet etiam sub passione habere tres æquos duobus rectis, descendi ad tales tres quales habet isosceles. Similiter quando augentur ad latus et accipitur oppositum subjecti, dicunt quod etiam debet accipi oppositum passionis. Sed primum magis est secundum intentionem Aristotelis.

CAPUT VI.

Qualiter differunt demonstratio quia *et demonstratio* propter quid *in eadem scientia sumptæ* [1].

Sic autem ex præcedentibus determinata demonstratione potissima *propter quid* (cum sit etiam demonstratio *quia*, quæ minus est potens et tamen refertur ad principia demonstrationis quæ dicta sunt de omni et per se et secundum ipsum) conveniens est hic determinare de differentiis harum demonstrationum, secundum quod differunt in una et eadem scientia ambæ existentes, et secundum quod differunt existentes in diversis. Et primo harum determinemus differentias in una et eadem scientia.

Dicimus igitur quod quia differt *scire quia* et *scire propter quid*, oportet quod differant istæ duæ scientiæ sive isti duo modi sciendi : et sic alia est scientia quia, et alia propter quid. Et si differunt scientiæ, necesse est quod differant etiam demonstrationes quia scilicet et propter quid, quæ sunt causæ talium scientiarum [2]. Primum quidem in eadem scientia acceptæ dictæ demonstrationes, et in una et eadem scientia acceptæ differunt dupliciter. Uno quidem modo dicitur scientia *quia* si fiat syllogismus demonstrativus per id quod est non medium, hoc est, si fiat per mediatum medium : tale enim medium est non medium, quia non est immediatum : immediatum autem debet esse medium, et hoc est tantum transcendens medium et non convertibile cum extremis : hoc enim non erit sufficiens et proxima causa : tunc enim in tali medio non accipitur prima causa, hoc est, proxima et convertibilis : per tale igitur transcendens medium non generatur nisi scientia *quia :* sed quæ est scientia *propter quid*, est scientia generata ex medio quod est prima, hoc est, proxima et essentialis conclusionis causa. Alio vero modo secundo fit demonstratio *quia* in eadem scientia *quia*, quando in demonstratione accipitur pro medio id quod non est medium, hoc est, aliquid quod est immediatum, sed est non medium in hoc quod immediatum est non causa, ut quando fit demonstratio per immediatum effectum et cum causa convertibile : tunc enim fit per convertentia sive per convertibilia et proxima, et sic per notius quoad nos : nihil enim prohibet inter ea quæ æque et convertibiliter prædicantur (sicut causa proxima et causatum) id quod est non causa, sed effectus, esse notius quoad nos : et tunc quoad instructionem neces-

[1] Nota quod est discordia inter expositores, utrum intendat loqui de differentia inter demonstrationem quia et propter quid, an inter scire quia et propter quid : possunt tamen concordari istæ opiniones. P. J.

[2] Per hæc verba potest solvi una ratio alterius opinionis quæ fundat se in verbis Aristotelis positis in principio hujus capituli.

sariam utilius est demonstrare per effectum quam per causam : et ideo tunc per hanc scientiam quæ est *quia* erit demonstratio.

Hujus autem exemplum est, ut volens demonstrare, quod planetæ sunt prope per id quod non scintillant : sic enim causa concluditur per effectum : sit enim in quo est littera C planetæ, quod est subjectum : et in quo est littera B sit non scintillare, quod est medium : in quo autem est littera A quod est major extremitas, sit prope esse, secundum quod concludi debet de minori extremitate : verum igitur erit dicere in tali syllogismo demonstrativo B medium de C minori extremitate in minori propositione : planetæ enim non scintillant : sed etiam A majorem extremitatem verum est dicere de B medio in majori propositione : verum est enim non scintillans prope esse : veritas enim hujus accipitur per inductionem in sensu de quolibet planeta factam : necesse est ergo A ipsi B inesse in conclusione : et sic demonstratum est demonstratione *quia*, quod erraticæ prope sunt. Hic ergo syllogismus non est demonstratio *propter quid*, sed *quia ;* quia planetæ non ex hoc quod scintillant, prope sunt, sed e converso propter hoc quod prope sunt, non scintillant : et ideo in isto syllogismo demonstrata est causa per suum effectum.

Contingit autem e converso per alterum quod est causa, alterum quod est effectus demonstrare : et erit *propter quid* demonstratio : sicut si ponamus quod C littera quæ est minor extremitas, sit erraticæ sive planetæ : sed in quo est B littera medium et causa, sit prope esse : A autem major extremitas sit non scintillare, sic, omne B est A, omne C B, ergo omne C A : tunc pro medio accepta est prima, hoc est, immediata et proxima causa.

Iterum fit per effectum demonstratio *quia*, ut si demonstret aliquis in astrologia, quod luna circularis sit sive sphærica per incrementa, hoc est, per modum incrementorum et decrementorum, quod corniculata sunt et sphæricitatem lineæ ostendunt, quod est per signum effectus causam demonstrare : et ideo sic ipsius *quia* et non *propter quid* fit demonstratio, et ipsius *quia* effectus est syllogismus sic : omne quod ad solem relatum, incrementa per recessum a sole corniculata accipit, sphæricum est : luna sic ad solem relata, incrementa luminis accipit : ergo est sphærica vel circularis : sic enim ipsius *quia* per effectum probata causa factus est syllogismus. Si autem e converso ponatur medium quod vere causa est, tunc fiet syllogismus *propter quid :* non enim luna propter augmenta corniculata circularis est : sed e contra quia circularis est, ideo augmenta corniculata accipit. Et ponatur lunam esse in quo C quod est minor extremitas : in quo autem B medium sit augmentum tale accipere : in quo autem A major extremitas sit esse circulare, sic, omne B A, omne C B, ergo omne C A, sive omne circulare recipiens lumen a sole, conversum ad solem, augmenta luminis circulariter accipit : luna est sphærica, lumen a sole accipiens : ergo augmenta luminis a sole circulariter accipit.

In quibus autem demonstrationibus media quæ sunt effectus, non convertuntur cum causa, eo quod non est effectus immediatus, et tamen medium est effectus et non causa, et effectus tamen ille mediatus notior quoad nos : si fiat demonstratio per talem effectum, iterum erit demonstratio per talem effectum demonstratio *quia*, et non demonstratio *propter quid :* sed debilioris virtutis erit hæc demonstratio quam si fiat per effectum immediatum : sicut si demonstraretur lunam esse sphæricam per hoc quod ipsa existens sub sole, motu circulari a sole per distantiam, talia accipit corniculata incrementa. Sic ergo per effectum fit demonstratio *quia*, et non *propter quid*, secundum primum et unum modum et principalem.

Amplius autem secundo modo fit demonstratio *quia* in his in quibus medium

quod est causa, ponitur extra extrema excellens utrumque extremorum : in talibus enim medium est causa remota non convertibilis et non sufficiens ad causandum effectum secundum seipsam. Unde in his talibus ipsis *quia* et non ejus quod est *propter quid*, demonstratio est : non enim datur proxima causa et essentialis et convertibilis per tale medium. Hujus autem exemplum est, ut si quæstio fiat qua demonstrari debeat quare paries non respirat, et ponatur causa remota per quam hoc demonstratur dicendo, quod causa ejus quod paries non respirat, est quia non est animal : si enim hoc quod est non esse animal, non respirandi causa esset, tunc oporteret quod oppositum hujus esset causa oppositi, ita scilicet quod aliquid esse animal, esset causa quare respirat : quia si negatio causa est ipsius non esse sive negationis, tunc affirmatio erit causa esse sive affirmationis: hoc enim est in omnibus causis immediatis verum : sicut si elementa in complexione sine mensura esse calida, et sine mensura esse frigida (quod est negatio æqualitatis calidi et frigidi in complexione) est causa non sanandi, hoc est, negationis sanitatis : tunc cum mensura æqualitatis complexionis esse calida, et cum mensura esse frigida, quod est affirmatio, est causa sanandi sive sanitatis, quod est etiam affirmatio. Similiter autem in omnibus talibus quæ immediatæ sunt causæ, quod si affirmatio ipsius esse est causa, et negationem oportet esse causam ipsius non esse. In his autem quæ dicta sunt sic demonstratis per causam communem et transcendentem non contingit quod dictum est, quod scilicet affirmatio non est causa affirmationis : dispositio autem terminorum (quia medium excedit extrema et est primum positione) indicat, quod talis syllogismus est in media figura. Hujus autem exemplum in terminis transcendentibus est, ut dicamus, quod A medium positione sit animal : id autem in quo est B quod est major extremitas, sit non respirare : in quo autem est C minor extremitas, sit paries : secundum igitur hanc dispositionem A inest omni illi in quo est B, omne enim respirans est animal : in C autem nullo est A, et sic sequitur in secundo secundæ, quod neque B in C nullo est, hoc est, quod nullum C est B : non igitur respirat paries.

Hæc enim quæ sunt de numero hujusmodi causarum excedentium, comparantur dictis extremis secundum excellentiam, id est, quæ excedunt extrema et non convertuntur cum eis : hoc autem dicere est assignare causam plurimum distantem ab extremis. Sicut est illud quod Anacharsides Philosophus pro causa assignavit, quod in Scythis sive in Scythia (quæ terra Sclavorum est) non sunt sibillatores sive tibicines : dixit enim esse causam hujus, quia non sunt ibi vites. Cum non esse in Scythia vites valde remota causa sit ad hoc quod non sint tibicines in Scythia. Vites enim vinum faciunt : vinum autem lætificat : lætitia autem causa est quæ tibiam canere facit. Similiter autem causa remota quare non respirat paries est, quod non est animal : animal enim esse, et hoc animal esse circa superiora calens, et sufflativum ad mitigationem illius caloris pulmonem habens, causa est respirandi. Hæc autem in libro de *Respirando et Inspirando* dicta sunt. Secundum autem eamdem scientiam et secundum dispositionem eorum quæ ostendunt scientiam *quia*, et scientiam *propter quid*, sunt hæ quæ dictæ sunt differentiæ ejus quod est *quia*, sive syllogismi qui ostendit *quia*, ad eum syllogismum qui est *propter quid*.

CAPUT VII.

De differentia demonstrationis quia *et* propter quid *in diversis scientiis.*

Alio autem modo differt demonstratio *propter quid* ab ipsa demonstratione *quia*, in hoc quod per aliam scientiam utrumque istorum est speculari : ita sic-

licet quod una scientia speculatur *propter quid*, et alia sciatia speculatur *quia*. Hujusmodi autem scientiæ sunt quæcumque sic se habent ad invicem, quod alterum (hoc est, subjectum quod in una earum determinatur) est sub altero quod in altera scientia determinatur, sicut subalternatum est sub subalternante, sicut se habent speculativæ sive perspectivæ scientiæ ad geometriam. Et sicut se habet scientia machinativa de machinis quæ proprio nomine vocatur scientia de ingeniis, ad stereometriam, hoc est, ad illam partem geometriæ, quæ est de stereis, hoc est, de mensura solidorum sive corporum, quæ traditur in undecimo et duodecimo Eucludis: machinativa enim sive de ingeniis scientia sequitur mensuras solidorum in ponderibus et quantitate et erectione ingeniorum et proportione. Et sicut se habet harmonica in musicis cantibus et instrumentis, monochordo scilicet, vigella et lyra, et hujusmodi ad arithmeticam: quia proportiones numerorum considerat arithmeticus: quam proportionem in cantu et divisione chordarum ponit harmonica: sicut passiones lineæ considerat geometria, quas in linea visuali (quæ radius vocatur) ponit perspectiva. Et sicut scientia navalis (quæ apparentia vocatur) se habet ad astrologiam quantum ad illam partem quæ est de angulis et de diversitate aspectus: ad hanc enim navalis secundum apparentiam in stellis vias navium imaginatur et dirigit. Vel forte melius ad lunæ quartas: quia ex illis elementum aqueum movetur ad effluxum et refluxum, et ex illis oriuntur venti secundi vel non secundi de fundo maris. Et hoc apparet in crispatione undarum. Ad quamcumque enim plagam moventur crispantes undulæ, primo in aquæ superficie, ad illam flabit ventus in puncto proximæ quartæ, maxime si ibi erit luna. Quartas autem voco puncta Orientis, medii cœli, Occidentis, et angulum mediæ terræ.

Harum autem scientiarum subalternantium et subalternatarum quædam *fere* sunt *univocæ*, hoc est, de univoco subjecto et passionibus. Et dico *fere* propter id quod addit subalternata super subalternantem, sicut linea visualis addit supra lineam, et sicut angulus reflexionis ad speculum addit supra angulum simpliciter qui est contactus duarum linearum. Hoc autem modo *fere univocæ* sunt astrologia mathematica quæ considerat diversitates motuum et præventionum et conjunctionum et aspectuum in stellis, et navalis astrologia quæ fere idem considerat referendo hoc ad actum et vias navigantium. Etiam sic *fere univocæ* sunt harmonica mathematica sive musica, et illa quæ est secundum auditum in chordis et fidibus et instrumentis musicis: hoc enim in omnibus talibus ipsum quia est scire sensibilium, hoc est, subjectum sensibile et passiones considerantium, sed propter quid considerare habent mathematicæ quæ non considerant sensibile, sed abstractum a sensibili secundum rationem diffinitivam quæ medium est in demonstratione.

Attendendum autem quod passiones subjecti possunt considerari dupliciter, scilicet in quantum sunt subjecti quod est per se et secundum ipsum, vel in quantum sunt hujus subjecti determinati ad hanc naturam vel materiam. Quantitatem autem per omnes differentias quantitatis (quæ sunt linea, superficies, et corpus, quæ sunt differentiæ quantitatis continuæ primæ secundum ipsam naturam quantitatis exeuntes ab ea) habet considerare geometer: et quia passiones quantitatis causantur ab ipsa natura quantitatis secundum se et secundum seipsam, ideo geometer habet dicere propter quid in omnibus illis sive sint abstractæ, sive sint ad materiam determinatæ: tales enim passiones sunt quantitatis secundum quod est quantitas, et non istius vel illius secundum quod est hoc vel illud secundum ipsum, sed sunt quantitatis in isto. Si autem passiones aliquæ sunt, quæ causantur ab hoc vel illo secundum quod

hoc vel illud, in illis non dicit propter quid scientia superior, sed inferior.

Hujus exemplum est radius qui est linea : quia linea secundum quod est linea, habet rectum esse vel curvum : et per contactum alterius facere angulum et anguli quantitatem ex hoc quod perpendiculariter vel oblique contingit : quæ omnia quia quantitatis sunt, secundum ipsum considerat secundum causam geometer. Sed in quantum radius habet reflecti ad tersum et politum, et in speculo concavo reflecti ad medium, et in rotundo pervio reflecti ad punctum oppositum : quæ passiones quia causantur non a linea secundum quod quantitas est, ideo lineæ secundum ipsam non conveniunt, nec possunt a geometra causari ex propriis principiis quantitatis : et ideo non dicit *propter quid* in illis : sed sunt passionis lineæ visualis secundum ipsum quod visualis est : et ideo *propter quid* in talibus dicitur a perspectiva. Nec etiam in hoc, si quis subtiliter inspiciat, subalternatur perspectiva geometriæ : quinimo scientia est per se considerativa passionum sui subjecti. Et hoc est quod dicit Aristoteles, quod mathematicorum, astrologorum et harmonicorum et non sensibilium est scire *propter quid ;* eo quod illi in talibus habent demonstrationem facere ex quibus tales causæ talium passionum accipi possunt.

Quæ requirantur ad subalternationem.

Sunt autem quidam dicentes quod tria exiguntur ad hoc quod una scientia alteri subalternetur. Et dicunt primum esse quod subjectum subalternatæ concipiat in se subjectum subalternantis cum additione differentiæ contrahentis ipsum ad naturam vel materiam determinatam, ut linea visibilis se habet ad lineam, et pyramis visibilis se habet ad pyramidem, et circulus visibilis qui est basis pyramidis, se habet ad circulum, et diameter pyramidis se habet ad diametrum, et triangulus pyramidis ex radiis exeuntibus ad illuminatum, se habet ad triangulum cujus motu imaginativo generatur pyramis, et sic numerus modulorum se habet ad numerum, et sic de aliis. Secundum dicunt esse, quod id quod addit inferior et subalternata scientia, oportet quod contrahat ipsum ad rem alterius naturæ et generis : quia aliter scientia de speciebus et differentiis divisivis subalternata esset scientiæ de genere, quod falsum esse dicunt. Tertium autem dicunt esse, quod id quod addit supra subjectum superioris, non sit causatum vel procedens a substantia et natura subjecti superioris : aliter scientia paris et imparis subalternaretur scientiæ de numeris, quod falsum est, cum sint una et eadem scientia, et sic etiam si hoc esset verum, prima philosophia sibi subalternaret omnes alias, eo quod ex suo subjecto stabilit subjecta scientiarum omnium aliarum.

Quid de hoc inn.uerit Aristoteles.

Hæc igitur sunt quæ dicuntur communiter et satis subtiliter et bene : sed quantum ex natura demonstrationis est, et ex dictis Aristotelis perpendi potest, non exigit nisi quod subalternans et subalternata sint circa idem in substantia subjectum, et diversum secundum esse : quia aliud habet esse in suis principiis consideratum, et alias passiones fluentes ab ipso secundum esse quod habet in suis principiis substantialibus acceptum, quod secundum hoc ipsum causatur ab ipso : et aliud habet esse secundum hoc quod relatum est ad hoc vel illud, secundum quod in inferiori scientia consideratur : et quia accidit ei esse in hoc, et sic, ideo causas illarum passionum quæ insunt ei secundum se, non potest scire scientia inferior, sed expectat eas superiori, sicut patet : quia sic medicina considerat corpus humanum, non secundum quod est magnum, sed secundum quod est ad complexionis æqualitatem commixtum : inveniens tamen impeditivum in ipso ex corruptione compositionis et continuitatis et figuræ, causam illius medii non considerat, sed scientia superior, geometria, vel alia : sicut maxime scientia de ponderibus et distantia graduum exigitur in medicina, ut in libro de *Gradibus* dicit Alchindus. Et hoc modo in iride quam

secundum causam considerat physicus, secundum causam dico suæ generationis in nube aquosa hoc modo : secundum causam autem reflexionis causata ab opposito sole consideratur a perspectivis.

Quomodo quædam scientia subalternantes et subalternatæ sunt vere univocæ, et quædam non.

Ex hoc patet quare quædam subalternantes et subalternatæ sunt vere univocæ, in quibus scilicet inferior recipit nomen superioris et rationem : numerus enim relatus ad morulas et modulos sonorum est numerus, et linea visualis est linea non additione contrahente. Sed quædam sunt, in quibus subjectum superioris non nomine et ratione prædicatur de subjecto inferioris, sicut magnitudo continua non prædicatur de corpore humano : quia non consideratur a medico : et id quod addit, non est de quantitate nec de principiis quantitatis : sed omnino præter ipsam, quamvis sit in ipsa secundum esse aliquod.

His igitur sic notatis, planum est quod dicitur : et sicut una considerat *quia*, et altera *propter quid* in talibus : ita contingit multoties, quod considerantes ipsum *propter quid*, nesciunt ipsum *quia*. Et hujus causam quidam dicunt esse, quia non petractant. Sed vera causa est, quia universale (ex quo accipitur causa *propter quid*) cognoscunt : et ex illo particulare (quod ex universali in propria natura cognosci non potest) pertractare ex propriis non possunt : et hoc est quod additur : quia superius sicut universale considerantes, multoties quædam singularium nesciunt : quia in subjecto universali non habent unde hoc ex principiis universalis facere possint : et etiam propter id quod particulari et propriæ naturæ non intendunt ex principiis universalis, unde sunt considerantes. Hæc autem sunt et talia quæcumque per additionem ad superioris scientiæ subjectum alterum quiddam sunt : quia id quod additur subjecto superioris scientiæ, trahitur in alterum genus, et non causatur illud a principiis subjecti universalis scientiæ et superioris : illæ enim scientiæ utuntur speciebus et formis universalis secundum substantiam et materiam sui subjecti, hoc est, secundum quod relatæ sunt ad hoc vel illud : mathematica autem quæ simpliciter mathematica et abstracta sunt (sicut ea quæ sunt scientiæ altioris) sunt simpliciter circa species abstractas : tales enim non sunt de subjecto aliquo sensibili : quia quamvis geometrica aliqua de subjecto aliquo sensibili sint, non sunt tamen de illo secundum quod est subjectum aliquod sensibile, sicut patet per antedicta.

In talibus autem inferior etiam subalternat alterum ad minus quantum ad modum : et hoc est quod dicit, habet autem se ad speculativam sive perspectivam sicut se habet perspectiva ad geometriam : ita enim se habet alia quæ sub ista (quoad aliquid) ad istam, sicut perspectiva se habet ad geometriam, quamvis non simpliciter subalternetur eidem : sicut est id quod est de iride, de quo (sicut dictum est) ipsum quia physici est scire, qui iridem quantum ad materiam secundum quod est in nube aquosa habet considerare : sed propter quid est iris quantum ad reflexionem radiorum solis, est considerare perspectivi : aut simpliciter, quia ex principiis suæ scientiæ dicit *propter quid* est iris : aut secundum hoc quod est doctor vel secundum doctrinam, quia docendis est scire causam *propter quid*.

Multæ autem etiam earum quæ non sunt sibi invicem scientiarum, ut subalternans et subalternata, sic se habent ad invicem, sicut medicina ad geometriam se habet in aliquo : quod enim vulnera circularia tardius sanantur, medici chirurgici est scire : sed propter hoc est sic scire geometræ. Hoc enim ex hoc est, quod circulus est capacissima figurarum : et ex hoc est capacissima, quia latera ipsius ad circulum undique distantia sunt et magis difficulter unibilia, et ex hoc sequitur quod tardius sanabilia.

Quare vulnera circularia tardius sunt sanabilia.

CAPUT VIII.

De syllogismis, et primo in qua forma syllogismi potissime fiant.

Determinatis autem sic principiis potissimæ demonstrationis formalibus, quibus est demonstratio et habet formam demonstrationis, quia omnis demonstratio syllogismus est et non convertitur, conveniens est determinare in qua forma syllogismi potissime fiant : hoc enim est etiam de principiis demonstrationis, quamvis non sit principium ejus in quantum demonstratio, sed in quantum est syllogismus. Dicimus quod potissima demonstratio quæ facit scientiam *propter quid*, maxime fit per primam figuram : ad quod quatuor Aristoteles inducit rationes. Quarum prima est, quod figuram trium quæ magis facit scire, maxime sive præcipue est figura prima. Cujus probatio est, quia illæ de numero scientiarum, in quibus est maxime scire, sunt scientiæ mathematicæ : mathematicæ autem scientiæ, sive subalternantes, ut arithmetica et geometria, sive subalternatæ, ut perspectiva : et in eo quod fere est dicere de omnibus scientiis etiam mathematicis, *propter quid*, et non *quia* faciunt demonstrationem sive speculationem.

Aut enim omnino, hoc est, universaliter, aut sicut frequentius et in pluribus : et per hanc primam figuram ejus quod est *propter quid*, fit syllogismus : propter hoc etiam per hanc figuram, primam scilicet est syllogismus maxime faciens scire : et maxime erit per hanc figuram speculari conclusionem sive scientiam *propter quid:* quæ ratio maxime [1] est de primo modo primæ figuræ, et non de secundo, nec de modis particularibus, ut patebit inferius. Scias enim quod secundus modus (qui negativus est) primæ figuræ non facit scire *propter quid* [2] *:* nec fit in ipso demonstratio *propter quid*, habens proximam et convertibilem causam pro medio : medium autem in prima figura subjicitur in majori propositione et prædicatur in minori : et ideo major in prima figura in tali syllogismo non potest esse negativa nisi sit falsa : quia subjicitur in ea causa essentialis et proxima suo effectui : in negativo autem syllogismo primæ figuræ oportet quod major sit negativa, quia minor in prima figura negativa esse non potest.

Et ex hoc patet quod in primo modo negativo universali primæ figuræ nullo modo fit demonstratio *propter quid*, sed in universalibus secundæ figuræ, in quibus syllogizatur per causam remotam, fieri patet sic : sint enim termini secundum dispositionem secundæ figuræ, non habens pulmonem, non respirans, paries : et syllogizetur sic in primo secundæ : nullum non respirans habet pulmonem : omnis paries est non habens pulmonem, vel pulmone caret : ergo nullus paries est respirans. Vel in secundo sic : omne non respirans est pulmonem non habens : nullus paries est pulmonem habens : ergo nullus paries est respirans. Et ideo dictum est paulo ante, quod demonstrationes dicentes *propter quid*, fere sunt per primam figuram tantum : nec demonstratio inducta est *propter quid*, sed demonstratio *quia*.

Quidam tamen hanc rationem in duas dividunt, dicentes unam esse a signo, quia mathematicæ scientiæ sunt per hanc figuram ; secundam autem a causa, quia prima figura est, per quam frequentius fit demonstratio *propter quid*. Quod autem mathematicæ sint in quibus maxime sit scire, probat Ptolemæus in principio *Almagesti* dicens, quod naturales de mobili sunt, in quibus non stans causa : metaphysicæ autem de sublimibus, qua-

[1] Hoc idem Linconiensis hic sentit in commento, sed aliter exponit ly *maxime*. P. J.

[2] Secundus modus primæ figuræ non facit scire *propter quid*, sed bene modi universales secundæ figuræ, saltem per causam remotam, quæ non est proprie *propter quid* sed *quia*. P. J.

rum causa in quibusdam non attingitur : et ideo per veram causam non potest esse scientia. Restat ergo quod in mediis sit, quæ et causam stantem habent, et quorum causa attingitur : et sic in mathematicis quæ mediæ sunt inter physicas et metaphysicas causas, habentur veræ et incorruptibiles scientiæ.

Postea tertia ratio est, quia non est possibile venari scientiam sive venerabilem præ aliis scientiis (quæ est scientia *quid* et *propter quid*) accipere, nisi per primam figuram : quod sic probatur, quia in media figura non fit syllogismus categoricus sive affirmativus syllogismus : sed scientia quæ est ipsius quod *quid* et *propter quid*, est scientia affirmationis sive affirmativæ conclusionis. In ultima autem sive in tertia figura fit quidem affirmativus syllogismus, sed non fit syllogismus universaliter concludens, sed scientia per id quod quid est de numero universalium : diffinitio enim subjecta majori extremitati universaliter et affirmative recipit prædicationem ipsius, et in minori prædicatur diffinitio de hoc quod continetur sub medio substantialiter et per se, de illo etiam prædicabitur universaliter et affirmative. Duabus autem præmissis universalibus et affirmativis secundum primæ figuræ dispositionem necesse est concludi conclusionem universalem et affirmativam quæ est scientia *quid* et *propter quid*. Et sic est planum quod non nisi in prima figura, et in primo modo, et non aliis modis, nec etiam in aliis figuris concluditur scientia *propter quid*. Hoc autem manifestatur per exemplum : sit enim hominis diffinitio, animal bipes : patet quod non in quodam particulari modo quodam de subjecto per accidens dicto qui negari possit, est homo animal bipes, sed simpliciter et universaliter.

Dubitatio. Forte autem aliquis dubitat, utrum hoc verum sit, quod in negativo syllogismo non possit concludi diffinitio quæ facit scientiam *propter quid* : potest enim esse diffinitio medium in negativa demonstratione, et negari ab una extremitate, et affirmari de alia : et sic in negativa propositione et demonstratione potest fieri scientia *propter quid*, ut videtur : quia quamvis non concluditur in tali demonstratione diffinitio, tamen demonstratio elici potest ex tali syllogismo. Dicitur autem ad hoc communiter, quod revera diffinitio majoris extremitatis nunquam potest elici ex syllogismo negativo in prima : quia si sit syllogismus negativus in prima figura, major erit negativa : et erit tunc major propositio falsa, ut paulo ante dictum est : sed diffinitio minoris extremitatis poterit esse medium in syllogismo negativo, eo quod minor in prima figura est affirmativa, et prædicari potest diffinitio minoris extremitatis de ipsa minori extremitate. Et cum dicitur quod diffinitio non potest concludi in negativo syllogismo : hoc quidem generaliter verum est pro generibus singulorum : nec enim concluditur diffinitio quæ est conclusio demonstrationis, nec diffinitio quæ est demonstratio positione differens, sed solum illa quæ est ut principium demonstrationis, contingit ex negativa demonstratione cognoscere : ex affirmativis autem contingit omnes diffinitiones demonstrare. Sed in secunda figura est aliquando dicere diffinitionem majoris extremitatis quando major est affirmativa, ut in ante habitis dictum est. Solutio.

Amplius quarta ratio est, quia prima figura aliis duabus figuris nihil indiget ad suæ ostensionis evidentiam : illæ autem aliæ duæ figuræ per hanc primam figuram densantur et augmentantur, donec ad immediata veniant. Quod tripliciter fit, ut dicunt diversi [1]. Uno quidem modo, sicut dictum est : quia quoad evidentiam suæ inferentiæ et illationis aliæ figuræ reducuntur ad primam. In reductione autem modo per conversionem, modo per transpositionem, modo per im-

[1] Nota triplicem expositionem, quomodo aliæ figuræ densantur per primam et non e contra.

possibile densantur per figuræ ad figuram reductionem : sed augentur per reductionem particularium modorum in modos primos universales, et maxime in primum modum universalem. Alii dicunt, quod quia demonstrationes augentur in post assumendo, et condensantur continue in post assumendo, donec veniant ad immediatum quod est densum : quia densum metaphoricum formalis est, cujus partes sunt propinquæ : immediatæ autem partes sunt propinquæ et non habent medium inter subjectum et prædicatum in his quæ sunt per se. Illi autem adhuc dicunt, quod secunda et tertia figura augentur et densantur, sed non prima. In secunda enim fit demonstratio per causam remotam, sicut paries non respirat, quia non est animal : quæ demonstratio si debet fieri convertibilis, oportet quod densetur per additionem eorum quæ contrahunt medium : sicut animal est medium, addam animal habens calorem circa cor et superiora, et huic addam habens pulmonem, et huic trahens refrigerantem aerem ad mitigationem caloris : et sic densabo medium, donec fiat convertibile. In tertia autem figura præcipue demonstrationes augentur : medium enim in illa exceditur ab extremis, quia subjicitur : et ideo cum passio prædicatur, sic excedit subjectum: et ideo in illo oportet restringi passionem per additionem contrahentium ad æqualitatem et convertibilitatem subjecti, vel subjectum per abstractionem continue augeri, donec ad qualitatem deveniat passionis in communitate : quia tunc non convertuntur subjectum et passio. Et omnibus his tribus modis bene et convenienter dicitur : sed primus modus magis videtur esse de intentione Aristotelis. Hæc ergo dicta sunt de principiis et usu, principiorum in scientia una et diversis : et in his habet finem tractatus.

TRACTATUS IV

DE OPPOSITIS PRINCIPIORUM DEMONSTRATIONIS QUÆ FACIUNT IGNORANTIAM.

CAPUT I.

De his quæ præambula sunt ad tractatum de propositione necessaria.

Jam autem determinatis omnibus principiis veræ demonstrationis quæ facit veram scientiam, determinandum est de oppositis principiorum quæ faciunt ignorantiam, ex quibus fit syllogismus contrariæ deceptionis. Dictum est enim quod nihil demonstratori oportet esse notius oppositis principiorum in falsitate. Determinabimus ergo primo causas veras ignorantiæ, et consequenter causas ignorantiæ secundum dispositionem : eo quod illa contraria est scientiæ : et postea causas tangemus ignorantiæ secundum negationem. Adhuc autem volentes determinare causas ignorantiæ secundum dispositionem, ostendemus primum quædam præambula quibus nos uti oportet ad ostensionem illarum.

Dicamus igitur, quod sicut in affirmativis propositionibus contingit prædicatum quod est A, esse in subjecto quod est B individualiter, hoc est, immediate in affirmativa propositione : sic etiam in negativa propositione conceditur individualiter, hoc est, immediate non esse in eodem, ut hæc immediata sit negativa, B non est A, sicut affirmativa immediata est, B est A. Dico autem individualiter esse affirmative, aut non esse negative. Hoc autem verificatur quidem uno modo. Videamus igitur primo qualiter contingat negativam non esse immediatam : tunc enim ex opposito videre possumus quomodo fiat immediata : hoc enim est esse immediatum, quando non est medium aliquod inter extrema, per quod unum extremum syllogizetur de alio. Dico ergo, quod cum A prædicatum in toto aliquo sit, in quo non sit B subjectum, in toto autem dico universale : aut e converso B subjectum in toto aliquo sit universali in quo non sit A, vel utrumque divisim sit in toto aliquo in quo non sit reliquum : non erit propositio immediata negativa quæ dicit, quoniam nullum B est A. Hæc autem sic verificatur : ponamus enim primo, quod A prædicatum sit in toto C, B subjectum non sit in eodem toto C (et hoc enim fieri potest, quod A quidem sit in quodam toto, et quod B non sit in illo ut in toto) tunc necessario erit aliquod medium per quod fit syllogismus, per quod medium concluditur quod A non sit in B, et sic propositio erit mediata quæ dicit nullum B esse A. Termini autem in quibus hoc evidenter apparet, sunt, ut A sit linea, C autem totum simile vel idem cum linea sit quantitas, B autem sit substantia : tunc syllogizatur in secundo secundæ figuræ sic : omnis linea est quantitas : nulla substantia est quantitas : ergo nulla substantia est linea. Si enim A quidem omni est C, quia omnis quantitas linea : in B autem nullo est, quia nulla substantia est quantitas : sequitur quod in nullo B est A, quia nulla substantia linea.

Similiter autem est propositio negativa

non immediata si dicatur, quod B subjectum sit in aliquo ut in toto universali, et sit hoc D in quo non sit A prædicatum primum : erit verum medium ad syllogizandum, quoniam nullum B sit A : sit enim B animal cujus totum universale quod est, D sit substantia, A autem sit quantitas : et erit syllogismus in secundo primæ sic : nulla substantia est quantitas : omne animal substantia : ergo nullum animal est quantitas. Quod enim in omni B est D, A autem in nullo B, sicut dictum est, erit syllogismus negativæ et mediatæ propositionis.

Eodem autem modo syllagizatur si tam A quam B divisim fuerit in toto aliquo, in quo non sit reliquum. Quod autem possit in aliquo esse in quo non est B, et e converso B in aliquo in quo non est A, manifestum est ex coordinationibus prædicabilium quæcumque non commutantur, hoc est, non commiscentur ad invicem, ita quod coordinatio unius generis commutetur et commisceatur prædicabilibus alterius generis: hoc enim maxime verum est in his quæ per se prædicabilia sunt. Sit igitur una unius generis coordinatio prædicabilium A, C, D, sicut animal, substantia, corpus : alia autem, scilicet B, E, F, sicut linea, longitudo, quantitas. Si ergo nihil eorum quæ sunt in A C D coordinatione, de nullo eorum prædicatur quæ sunt in B E F coordinatione, ita quod sit in illo ut in toto sicut est in substantiali prædicatione. Si ergo tunc dicatur A esse in P sicut in toto, ita quod sit de sua coordinatione, manifestum est quod B quod est alterius coordinationis, non erit in P sicut in toto universali. Si enim daretur oppositum, quod scilicet B sit in P toto : cum A sit in P toto, sequeretur quod commutantur sive permiscentur prædicabilium per se coordinationes, quod inconveniens esset [1]. Similiter autem e converso si D dicatur esse in aliquo sicut in toto universali in quo sit etiam A, idem sequitur inconveniens. Sic ergo patet qualiter propositio negativa sit mediata: id enim in quo unum in toto est et in quo aliud non est, medium est ad probandum quod unum alteri non inest : quia prædicatur de uno, et removetur de altero.

Si vero neutrum nec subjectum nec prædicatum sit in aliquo sicut in toto in quo non sit reliquum : et dicatur A prædicatum non esse in C subjecto, necesse est individualiter, hoc est, immediate non esse in ipso. Hujus autem exemplum est, sicut si dicatur, nullum corporeum est incorporeum : ambo enim ista sunt in substantia quæ totum universale est ad utrumque illorum : et hoc non potest esse medium per quod unum negatur de altero : quia de utroque universaliter prædicatur. Si enim daretur quod totum tale esse medium per quod unum extremorum negaretur ab alio : cum hoc non possit esse nisi per repugnantiam quam haberet ad alterum extremorum, sequeretur quod alterum ipsorum esset in toto quodam in quo non esset reliquum : quod est contra hypothesim : positum est enim ambo esse in uno eodem sicut in toto, et unum non esse in aliquo in quo non sit reliquum. Et si daretur quod esset medium tale totum in quo toto sunt ambo, tunc talis syllogismus in quo per tale medium probatur unum extremorum non inesse alii, aut fit in prima figura, aut in media : in tertia enim non est universalis syllogismus. Siquidem igitur sit syllogismus in prima figura : tunc B minor extremitas erit in toto quodam universali quod in minori propositione prædicatur affirmative de ipso : quia in prima figura oportet et minorem propositionem esse affirmativam, et medium in minori prædicari de minori extremitate : et in illo eodem non erit A, quia major extremitas in syllogismo negativo in majori negatur de medio : et hoc est contra hypothesim. Si vero in media fiat syllogismus : in illa quidem quæcumque propositio contingit, sive major, sive mi-

[1] Ex hoc loco colligitur communis illa auctoritas quod prædicamenta sunt impermixta.

nor, potest esse negativa vel affirmativa : ad utramque enim extremitatem posito privativo divisim, sive ad majorem, sive ad minorem, fit syllogismus : sed cum utræque propositione sint negativæ, in nulla figura fit syllogismus : et si altera quæcumque sit affirmativa, in illa sicut in toto erit unum, et in eodem non erit alterum : et hoc iterum est contra hypothesim. Si ergo unum ut in toto sit in aliquo, et reliquum ut in toto sit in eodem, et negetur unum de altero, erit hæc negativa individualiter sive immediate negativa.

Notandum autem quod negativa est immediata tribus de causis, et propter duas erit vera, propter tertiam autem erit falsa. Prima est, si neutrum extremorum sit in aliquo ut in toto universali. Secunda si utrumque illorum ut in toto aliquo eodem primo. Tertia autem causa propter quam est falsa propositio est : quia prædicatum est id sub quo primo continetur subjectum et immediate, sicut corporeum sub substantia : et ipsa sunt opposita et repugantia sub illo, quæ a se invicem removentur in negativa propositione. Epilogando autem manifestum est, quod contingit aliquando unum extremorum in alio non esse individualiter sive immediate in negativa propositione : et manisfestum est quando hoc contingit, et quando non. Et diximus etiam quomodo hic contingit.

CAPUT II.

De ignorantia malæ dispositionis, quid sit et quæ causæ ipsius, et primo circa affirmativas et negativas.

Nunc igitur de ignorantia determinandum, et primo de ignorantia dispositionis : circa quam primo ostendamus quid sit ipsa ignorantia, quia tunc melius dicere possumus causas ejus. Ignorantia igitur illa quæ non est secundum negationem, sed secundum pravam dispositionem dicta est deceptio facta per syllogismum. De causis tamen talis ignorantiæ determinantes dicimus, quod talis ignorantia aliquando accidit in his quæ sunt primo inhærentia, hoc est, immediatis, quæ ante se non habent aliquod medium per quod probentur inesse, aut non inesse. Primo autem insunt affirmativæ et immediatæ, et primo non insunt in negativa immediata : et de his primum dicendum est, et postea qualiter et quibus de causis fiat in his quæ sunt vel non sunt mediatis. Dicamus igitur quod in his quæ primo sunt vel non sunt, hæc ignorantia dupliciter contingit, hoc est, duobus modis : aut enim est in his cum aliquis simpliciter, hoc est sine syllogismo in ipsis principiis accipiat aut esse quod non est, aut non esse quod est. Aut etiam secundo modo accidit hæc ignorantia, cum aliquis per syllogismum deceptorium accipiat de conclusione opinionem talem, quod scilicet opinetur esse quod non est, aut opinetur non esse quod est : quodlibet enim illorum trium ignorantiam habet pravæ dispositionis circa mediata vel propositiones vel syllogismum.

Et non miretur aliquis, quod ante diffinientes hanc ignorantiam diximus quod est per syllogismum facta deceptio, et modo dividimus eam in ignorantiam simpliciter, et per syllogismum factam : intendimus principaliter de ignorantia facta per syllogismum, nec aliam inducimus nisi ut illam ab ea quæ per syllogismum fit segregemus [1]. Simplicis quidem igitur falsæ opinionis simpliciter est deceptio non facta per syllogismum deceptorium, sed simpliciter pro vero accipit quod falsum est, et pro falso quod verum est in contrariis principiorum : sicut si accipiat quis quod omnis substantia est quantitas, vel quod nulla substantia est substantia : hoc enim modo Alexander accipit nullam substantiam esse substantiam, et nullam substantiam esse nisi

[1] Hoc etiam notat Linconiensis, sed videtur dare aliam rationem hujus dicti. P. J.

materiam, et substantiam formatam esse actum materiæ, sicut apparet in libro de *Atomis*, quem scripsit Alexander primus.

Sed illa quæ est per syllogismum ignorantia conclusionis, plures sunt causæ facientes eam, et talis est plures secundum modos et causas. Ponamus enim in terminis generalibus, quod A non sit in nullo B, hoc est, quod A removeatur a B, universaliter sic dicendo : nullum B est A, et nullum A B, ita quod non insit unum alteri individualiter, hoc est, immediate, hoc est, quod hæc negativa sit immediata, nullum B est A : si ergo aliquis syllogizet sive per syllogismum concludat, quod sit in B medium accipiens C per quod concludat A de B, deceptus erit per syllogismum : deceptus quidem, quia accipit esse quod non est, et deceptus quia accipit mediatum quod immediatum est. Et hæc deceptio per syllogismum concludentem facta simpliciter, dupliciter potest accidere, scilicet ex utrisque præmissis falsis, et ex altera falsa et altera vera : contingit enim in tali syllogismo deceptorio utrasque propositiones esse falsas, et contingit aliquando alteram tantum esse falsam. Si enim dicatur, quod neque A major extremitas in nullo C erit medio in majori propositione, ita quod hæc sit vera et immediata, nullum C est A, et similiter C medium sit in nullo B in minori propositione, ita quod hæc sit vera, nullum B est C, et utraque istarum propositionum sit e contrario accepta, ita quod contrariæ istarum accipiantur per oppositas qualitates, ut omne C est A, et omne B C : utræque propositione erunt falsæ.

Quod autem talis dispositio terminorum possibilis sit, patet ex hoc quod possibile est, quod C medium sic se habeat ad A majus extremum et ad B minus extremum, quod ipsum medium neque sit sub A sicut universali prædicato, neque supra B, sicut prædicatum universaliter de B. Dictum est enim in hypothesi quod B impossibile sit esse in aliquo toto. Dictum est enim quod non est in ipso A sicut in toto. Dictum est etiam quod necesse est omnibus inesse quæ sub B neccesario : propter quod utræque sunt falsæ. Horum autem omnium exemplum est in terminis specialibus qui sunt tales, quod conclusio deceptionis sit, quod primo dicatur, nulla substantia est quantitas : hæc est enim immediate vera. Syllogizetur autem per medium, et sit illud qualitas, sic, omnis qualitas est quantitas : omnis substantia est qualitas : ergo omnis substantia est quantitas : hoc enim neque medium est in toto primo, sed universaliter removetur ab ipso : nec medium est universaliter supra minorem extremitatem : et sic patet quod possibile est utrasque esse falsas. Iste ergo est unus modus deceptionis in syllogismo deceptorio.

Aliter autem modus est, quod etiam talis conclusio deceptionis concluditur ex altera falsa : contingit enim in tali deceptione alteram veram et alteram falsam accipere : non tamen contingit accipere quamcumque veram aut falsam : sed si vera debeat esse altera, tunc potest A C propositio major esse vera : quia minor propositio quæ est B C semper erit falsa in propositionibus immediatis. Duæ enim sunt causæ propter quas minor semper erit falsa. Una quidem causa est, quod B minor extremitas est in nullo, neque in majori extremitate, neque in medio : si enim non erit in aliquo toto, sequitur quod non erit in C medio : sed illa quæ est A C propositio major, potest esse vera. Verbi gratia, si A et in C medio, et in B minori extremitate sit individualiter, hoc est, immediate. Sit autem in C affirmative, secundum universalem affirmativam : in B autem negative, secundum universalem negativam : cum enim primum, hoc est, majus extremum prædicetur idem, hoc est, univoce de pluribus in majori, et in minori removeatur a minori extremitate, sequitur per secundum modum secundæ figuræ, quod neutrum extremorum in neutro est, sed utrumque extremorum removetur a reliquo.

Termini autem in quibus hoc ostenditur, sint duo generalissima, ita quod tertium sit aliqua species unius eorum sive immediata sive mediata, sic, omne corpus est substantia : omnis quantitas est corpus : ergo omnis quantitas est substantia. Nihil tamen differt ad talem habendam conclusionem, etiam si non individualiter, sed mediate insint. Patet igitur quod ipsius esse in affirmativis propositionibus immediatis syllogismus deceptorius fit per istam quam diximus : et sic, hoc est, propter istas causas duas solum et in prima figura : non enim erat ipsius esse universalis, scilicet affirmative syllogizare, neque in aliquo modo primæ figuræ, nisi in modo primo. Quidam tamen ista quæ dicta sunt de secunda causa ignorantiæ, alio modo et satis convenienter interpretantur dicentes, quod contingit alteram veram accipere : non tamen quamlibet, sed eam quæ est major, quæ est A C propositio : minor enim quæ est B C nunquam potest esse vera : eo quod B non est in aliquo toto : et sic sequitur, quod non erit in C, sed illa quæ est A C potest esse vera, ut si A et in C et in B sit individualiter. Et exemplum hujus est : quia animal est in rationali et in irrationali immediate. Et inde arguunt sic : omne rationale est animal : omne irrationale est rationale : ergo omne irrationale est animal.

Objectio. Et ut istud magis sit evidens, objiciatur sic : si A et in C et in B est individualiter, sicut patuit in syllogismo inducto : quia animal individualiter est in rationali et irrationali, major propositio et conclusio sunt veræ et minor falsa : et hoc videtur esse magis incompetens in syllogismo deceptionis, in quo conclusio debet semper esse falsa. Solutio. Hujus autem objectionis communis est solutio, quod cum dicitur, quod A et in B et in C est individualiter, debet intelligi, quod in uno sit affirmative, et in altero negative, sicut in ante habita expositione dictum est, ut substantia in corpore est immediate affirmative, in quantitate autem est immediate et negative, ut omne corpus est substantia : omnis quantitas est substantia : ergo omne corpus substantia. Sic enim major vera est : minor autem et conclusio falsæ sunt, sicut in anteriori expositione ostensum est. Sed contra hæc videtur esse Themistius dicens quod Aristoteles dicit quod idem prædicatur de pluribus. Vocat autem Aristoteles prædicari de pluribus, quando idem prædicatum pluribus affirmative attribuitur, et non quando prædicatum a subjecto removetur. Et ideo videtur posse dici, quod A est in C et in B individualiter, ut animal in rationali et irrationali. Ut omne rationale est animal : omne rationale est irrationale : ergo omne irrationale est animal. Et si dicatur quod conclusio vera est, dici potest quod exemplum non est ostendens, nisi quod major est vera et minor falsa : et non est exemplum de syllogismo ignorantiæ sive deceptionis. Nihil autem differt si non individualiter insit A, C et B quantum ad hoc quod major sit vera et minor falsa. Sic ergo planum est quod dicit Aristoteles.

CAPUT III.

Qualiter fit syllogismus ignorantiæ in prima figura circa immediatas negativas.

Sicut autem syllogismus ignorantiæ secundum dispositionem ex affirmativis qui est contrariæ deceptionis, contrarius est immediatæ negativæ : sic e contra syllogismus contrariæ deceptionis in prima figura ex negativis immediatis, contrarius erit affirmativæ immediatæ : et ideo ostendendum est qualiter fiat talis syllogismus. Dicamus igitur quod ignorantia sive syllogismus ignorantiæ ipsius quod est non esse sive ex negativis propositionibus, qui contrarius est immediatæ affirmativæ propositioni, fit et in prima et in secunda figura. In tertia autem non fit, eo quod syllogismus ignorantiæ contrarius est scientiæ : scientia autem est universalis : universalia autem uni-

versaliter non concluduntur, nisi in prima et in secunda figura, et non in tertia. Propter quod syllogismus ignorantiæ non fit in tertia figura, sed in prima et in media. Dicamus igitur primum quot modis fit in prima figura, et quomodo in veritate et falsitate se habentibus propositionibus.

Dicamus igitur quod contingit fieri syllogismum ignorantiæ in prima figura ex utrisque falsis, et ex altera falsa quacumque sive majori sive minori. Ex utrisque quidem falsis, ut si detur quod A quod est majus extremum, sit et in C (quod est medium) et in B (quod est postremum) individualiter sive immediate. Tali enim hypothesi facta, si A majus extremum accipiatur in nullo esse C, et C medium accipitur omni inesse B, ambæ erunt falsæ propositiones. Cujus exemplum est, quod A sit generalissimum aliquod, et C et B sint duæ species coæquævæ sic ad concludendum, quod nullum B sit A, quod est immediate falsum : ambæ propositiones prædicto modo acceptæ et in secundo modo primæ figuræ erunt falsæ, sic, nullum C A, omne C B, ergo nullum B A. Termini sint : nullum corporeum substantia : omne incorporeum est corporeum : ergo nullum incorporeum est substantia.

Contingit autem et hoc idem altera falsa existente propositione : et hoc quacumque contingente, sive majori, sive minori. Et primo ostendamus qualiter ex majori vera et minori falsa hoc contingit : postea autem qualiter hoc contingit e converso ex majori falsa ex minori vera. Primo igitur dicamus qualiter ex majori vera et minori falsa hoc contingit. Dicimus igitur quod potest major quæ est A C propositio vera esse : quæ vero B C est minor propositio, hanc contingit esse falsam : sed illam quæ est A C majorem propositionem contingit esse veram. Cujus ratio est, quod scilicet major potest esse vera et minor falsa : ideo quia A (quod est major extremitas) non inest omnibus quæ sunt, et ideo potest esse aliquid a quo vere removeatur. Sit ergo illud A a quo removeatur C quod est medium : et tunc erit vera major quæ est A C, quia nullum C erit A, quia A universaliter removetur ab eo quod est C cui non inest : sed quæ est C B minorem propositionem contingit esse falsam necessario, quando major est vera. Cujus duæ sunt rationes. Prima autem est deducens ad impossibile, et est : quia tali facta positione, quod scilicet in nullo C et in omni B sit A, impossibile est quod in B sit C in quo C nullo sit A. Si enim hoc detur, sequitur etiam quod A C major propositio non sit vera : quod est contra hypothesim prius factam. Hujus autem ratio est, quia si minor sit vera hæc, omne B est C, et contraria conclusionis sit vera, hæc scilicet, omne B est A, ex his sequitur in primo tertiæ conversa conclusione, quod aliquod C est A, quæ est contradictoria majoris : et sic major quæ est, nullum C est A est falsa : quod est contra hypothesim : propter quod necessario sequitur quod cum major sit vera, necessario oportet minorem esse falsam.

Secunda ratio est hæc, quia simul cum hoc quod dictum est, sequitur ex his quæ in *Prioribus Analyticis* dicta sunt, quod si major sit vera, et cum hoc minor etiam sit vera, conclusio erit vera : quia dictum est ibi quod ex falso sequitur verum, et ex veris utrisque non sequitur nisi verum. Si autem hæc ita se habent, non erit deceptorius sive ignorantiæ syllogismus : quod est inconveniens : manifestum ergo quod si major sit vera, oportet necessario quod minor sit falsa. Termini autem in quibus hoc patet, sunt duo generalissima, et proprie proprium alterius sic in secundo primæ : nulla quantitas est susceptibilis contrariorum : omnis substantia est quantitas : ergo nulla substantia est susceptibilis contrariorum.

E converso autem fit iste syllogismus ex majori falsa et minori vera, sic scilicet quod eam propositionem quæ est C B minorem propositionem contingit veram esse, cum altera, major scilicet quæ

est A C sit falsa. Hoc autem contingit. Et si dicatur quod B quod est postremum, et in A primo et in C medio erit, ita scilicet quod B postremum sit sub A primo et C medium scilicet sub B postremo : tunc enim necesse est quod A sit sub C, vel e converso : sic enim necesse est alterum sub altero esse. Tali autem facta terminorum dispositione, si accipiat aliquis A majorem extremitatem in nullo C esse medio, falsa erit propositio major quæ est, nullum C est A, et est immediate falsa : et quia aliquando A sub C est, ideo aliquod C est A, propter quod hæc falsa erit, nullum C est A, quæ est major et minor vera : omne B est C, et sequitur conclusio falsa, ergo nullum B est A. Termini autem in quibus hoc declaratur, sunt generalissimum, et hujus principium dividens ipsum in species cum tertio proprie proprio ejusdem generis, sic in secundo primæ : nullum susceptibile contrariorum est substantia : omne corporeum est susceptibile contrariorum : ergo nullum corporeum est substantia. Manifestum est igitur quoniam et cum altera, quæcumque sit falsa, et etiam utrisque falsis existentibus, erit in prima figura talis ignorantiæ syllogismus.

Notandum est autem quod hæc negativa, nullum B est A potest esse immediate falsa, B minori extremitate existente in aliquo toto : non tamen potest esse vera, B minori extremitate existente in aliquo toto : quia sicut affirmativa est immediate vera, sic sua negativa est immediate falsa : sed affirmativa non est immediate vera, nisi suum subjectum sit in aliquo toto immediate : ergo negativa non potest esse immediate falsa, nisi subjectum sit in aliquo toto. Manifestum est igitur quoniam et cum altera falsa sit, et etiam in utrisque falsis erit syllogismus falsus secundum hanc ignorantiam.

Qualiter autem talis ignorantiæ syllogismus fiat in media figura ut intelligatur, præmittere oportet quod in media figura in duobus primis modis qui sunt universales, concluditur negativa universalis quæ cum sit ignorantiæ syllogismus, contraria contra quam concludit erit universalis affirmativa. Hoc autem supposito, dicimus quod in media figura tali hypothesi facta qualis a principio istius capituli facta est (quod scilicet A et in C et in B sit) totas propositiones præmissas sive universaliter non contingit esse falsas, ita quod utraque sit tota falsa : cum enim A in omni B sit, ut dicit hypothesis, ut scilicet illa propositio sit vera, omne B est A, tunc nihil potest accipi pro medio quod in altero quidem omni, in altero autem nullo sit : quod tamen exigitur in primis duobus modis secundæ figuræ, in quibus solum potest esse syllogismus ignorantiæ : si enim omne B est A, sequitur quod quidquid inest A hoc inest B, quia quando alterum de altero dicitur ut de subjecto, quidquid dicitur de prædicato, dicitur etiam de subjecto : et sic nihil dicibile est de prædicato universaliter, quod de subjecto universaliter removeatur.

Adhuc si omne B est A, tunc per tertiam figuram sequitur quod inest B particulariter inest alicui A, et sic quod universaliter inest B non potest universaliter removeri ab A, ergo nihil erit accipere quod in altero quidem sit omni, in altero autem nullo sit : et sic in duobus primis modis secundæ figuræ, in quibus una est universalis affirmativa et altera universalis negativa, non possunt esse propositiones præmissæ in toto falsæ : sicut enim in *Prioribus Analyticis* dictum est, in duobus primis modis secundæ figuræ oportet recipere sic propositiones præmissas, quod in una earum medium in hoc quidem uno extremo in toto sit, in alio autem extremo in toto non sit : quia uterque illorum modorum constat ex una universali affirmativa, et altera universali negativa : et ideo dicto modo oportet accipere propositiones si vere debeat in primis duobns modis in secunda figura fieri syllogismus. Sit enim A major extremitas, et C sit medium, et B sit mi-

nor extremitas, sicut in ante habitis positum est : tunc si ambæ præmissæ sunt in toto falsæ, hæ scilicet, omne A est C, nullum B est C, tunc contrariæ earum erunt in toto veræ, hæ scilicet, nullum A est C, omne B est C : sed in istis veris contrariis jam primo removetur C ab A universaliter et de omni, in secunda significatur inesse omni B universaliter : et sic idem vere erit dicibile de altero omni et de reliquo nullo : quod impossibile est, cum jam positum sit omne B esse A.

Sed utramque propositionem nihil prohibet in quodam esse falsam in primis duobus modis secundæ figuræ in ignorantiæ syllogismo, ut scilicet si C medium tam in A majori extremitate, quam in B minori extremitate sit quodam, hoc est, particulariter et non universaliter : si enim tunc C accipiatur esse in omni A et universaliter, et idem C medium accipiatur in nullo B esse universaliter, utræque propositiones erunt falsæ in parte : non tamen totæ sive universaliter erunt falsæ, sed non in toto falsæ erunt, sed in quodam sive particulariter : et hoc est in secundo secundæ.

Similiter autem potest fieri in primo secundæ si e converso secundo modo ponatur privativa propositio pro majori, et universalis affirmativa pro minori propositione, alteram falsam in toto et alteram veram in toto quamlibet sive majorem sive minorem contingit ad concludendum ignorantiæ syllogismum contra universalem affirmativam. Et hoc ostendamus primo in secundo secundæ quomodo fit ex majori vera et ex minori falsa : si enim C medium insit et omni B, quia quod inest in omni A hoc etiam est in omni B, quod B est sub A, ut dicit hypothesis. Tali igitur facta dispositione, si accipiatur C omni A inesse in majori propositione quæ dicit quod omne A est C (tunc enim C in toto est A) et accipiatur idem C medium in B toto non inesse, sic, nullum B est C, et concludatur quod nullum B est A, quæ est contraria illi, omne B est A, tunc propositio illa major quæ quidem est A C erit vera : sed minor quæ est B C erit falsa. Termini autem in quibus hoc est manifestum, sunt generalissimum, et ejus species contenta, et propria passio ipsius generis, sic, omnis substantia susceptibilis contrariorum : nullum corpus susceptibile contrariorum : ergo nullum corpus substantia.

Item in eodem modo ostenditur, quod fit ignorantiæ syllogismus contra universalem affirmativam majori existente falsa et minori vera. Si enim accipiatur minor universalis negativa, ita quod C in nullo sit B. Si enim hoc ponitur, tunc sequitur quod non in omni sit A, quia omne B est A, sicut dixit hypothesis. Unde si in A est C, sequitur quod etiam sit in B : sed jam datum erat quod non erat in B, hoc est, quod C nulli inerat B, patet ergo quod id quod nulli inest B non omni inerit A. Si igitur universaliter et affirmative accipiatur C in toto esse A, sic, omne A est C in majori propositione : et accipiatur idem C in toto B non inesse, ita quod nullum B est C, sequitur quod nullum B est A in secundo modo secundæ figuræ, sicut prius : et erit propositio minor quæ est B C vera : altera autem quæ est A C erit falsa. Termini autem in quibus hoc est manifestum, sunt duo generalissima, et proprium alterius eorum, sic, omnis substantia est quantitas : nullum susceptibile contrariorum est quantitas : ergo nulla substantia est susceptibilis contrariorum.

Similiter autem fit iste ignorantiæ syllogismus in primo secundæ figuræ transposito privativo termino : ita quod major sit negativa universalis, et minor affirmativa : ita quod major sit vera, et minor falsa. Prima enim hypothesi servata, quod B sit sub A, sequitur necessario quod id quod universaliter in nullo est A quod hoc idem in nullo B est. Si igitur taliter se habentibus terminis accipiatur C medium in toto quidem A non esse, sic, nullum A est C, et accipiatur in toto B esse, sic, omne B est C, concludetur quod nullum B est A, et erit quæ est

A C major propositio vera: alia autem quæ est B C minor propositio, erit falsa. Termini autem iidem sunt qui proxime superius suppositi sunt, sic, nulla substantia est quantitas: omne susceptibile contrariorum est quantitas: ergo nullum susceptibile contrariorum est substantia.

Et iterum in eodem modo fit ignorantiæ syllogismus ex majori falsa in minori vera: hypothesi enim prima servata, quod omne B sit A, contra hanc debet fieri ignorantiæ syllogismus: positione enim servata tali, tunc C medium quod in omni B est non potest vere accipi in nullo A inesse: quia aliquod A est B, unde in nullo A illud accipere est falsum: necesse est enim si in omni B est, etiam in quodam A esse. Si igitur accipiatur C medium in omni quidem esse B in minori propositione: et accipiatur idem C in nullo esse A, tunc propositio minor quæ est B C vera erit: major autem quæ est A C erit falsa: et erit idem qui prius syllogismus. Termini sunt generalissimum, et ejus species sub ipso contenta, et proprium ejusdem, sic, nulla substantia est susceptibilis contrariorum: omne corpus est susceptibile contrariorum: ergo nullum corpus est substantia. Manifestum est igitur quod et utrisque falsis propositionibus præmissis, et altera tantum falsa potest fieri, et erit syllogismus deceptivus sive ignorantiæ in individuis, hoc est, immediatis.

CAPUT IV.

Qualiter fit ignorantiæ syllogismus in propositionibus mediatis.

Dicto autem de syllogismo ignorantiæ qui peccat contra syllogismum scientiæ circa immediatas affirmativas et negativas, nunc tractandum est qualiter fiat ignorantiæ syllogismus contra syllogismum scientiæ qui fit circa propositiones mediatas tam affirmativam quam negativam. Et primo ostendamus qualiter fit contra affirmativam universalem quæ est conclusio syllogismi scientiæ: quia contra illam est syllogismus ignorantiæ concludens negativam. Et postea qualiter fit contra syllogismum scientiæ concludentem universalem negativam: contra illum enim est syllogismus ignorantiæ concludens universalem affirmativam. Sic enim directo ordine refertur syllogismus ignorantiæ ad syllogismum scientiæ, ut sicut demonstratio affirmativa est ante negativam, ita syllogismus ignorantiæ negativus (qui est contra affirmativam demonstrationem) sit ante syllogismum ignorantiæ affirmativum, qui est contra syllogismum scientiæ negativum.

Dicamus igitur quod in his conclusionibus syllogismorum scientiæ quæ non sunt individuæ (hoc est, immediatæ) sed mediatæ, hoc est, aliquo medio conclusæ affirmative vel negative universaliter: tales vel sunt ut affirmativæ, vel non sunt ut negativæ: tunc quidem quando per proprium medium syllogismi scientiæ fiat falsitatis sive concludens falsitatem syllogismus, non est possibile falsas esse utrasque propositiones præmissas, sed solum illam propositionem possibile est esse falsam quæ est secundum situm subjecti sui (quod est medium) ante illud ultimum, hoc est, ante extremum quod est majus: in illa enim prædicatur major extremitas, et medium in situ partium propositionis est ante ipsum, sicut subjectum ante prædicatum. Unde si syllogismus ignorantiæ fiat per idem medium quod demonstrationis (in syllogismo scientiæ) est proprium, oportet semper minorem esse veram: major autem potest esse falsa. Dico autem medium proprium per quod fit contradictionis syllogismus: si enim syllogismus ignorantiæ contradicere debeat syllogismo scientiæ, oportet quod uterque in eisdem terminis fiat. Termini autem secundum dispositionem primæ figuræ sunt, quod minor in toto sit medio in affirmativis: et cum minor in prima figura sit affirmativa, nec potest esse negativa, semper erit vera et mutari non poterit. Ignorantiæ au-

tem syllogismus concludit falsum : et hoc non sequitur nisi ex falso. Oportet ergo in tali dispositione majorem esse falsam. Hujus autem exemplum in terminis generalibus est, quod ponatur conclusio demonstrativa per syllogismum scientiæ esse universalis affirmativa, scilicet omne B A, ita quod A sit in B in toto, et sit conclusa per C medium : si enim A erit in B per medium C, quoniam in prima figura necesse est propositionem minorem quæ est B C esse affirmativam, eo quod aliter non valet consequentia syllogismi, oportet quod in syllogismo ignorantiæ maneat minor affirmativa, quæ eadem minor fuit in syllogismo scientiæ : manifestum est ergo quod hæc minor semper erit vera in syllogismo ignorantiæ, sicut fuit in syllogismo scientiæ : semper enim vera propositio est in qua totum universale de parte sua subjectiva prædicatur : hæc enim minor propositio non convertitur in contrariam in syllogismo ignorantiæ, sed accipitur semper affirmativa, sicut fuit in syllogismo scientiæ : sed illa major propositio quæ est A C potest esse falsa in syllogismo ignorantiæ : eo quod hac conversa in contrarium, contrario (hoc est, ad contrarium conclusionis syllogismi scientiæ) fiet ignorantiæ syllogismus : sic enim syllogizabitur in syllogismo scientiæ : omne C est A, omne B C, ergo omne B A. Termini autem in materia speciali in quibus hoc apparet, sunt continue ordinati ad invicem in aliquo genere sic in syllogismo scientiæ : omne corpus est substantia : omne animatum est corpus : ergo omne animatum est substantia. In syllogismo ignorantiæ sic : nullum corpus est substantia : omne animatum est corpus : ergo nullum animatum est substantia. Sic ergo fit syllogismus ignorantiæ per proprium medium quod quidem proprium medium est demonstrativum : quia aliter non esset proprium nisi esset ejusdem coordinationis cum extremis quæ demonstrantur sibi inesse, ita quod major probetur inesse minori.

Similiter autem est in hoc (scilicet quod major erit falsa, et minor vera) et si ex alia coordinatione (quæ non sit in linea una cum extremis) accipiatur medium per quod unum majus extremum probetur inesse minori : et hoc est medium syllogisticum et non demonstrativum. Ut gratia exempli, alterius coordinationis sit D, ita tamen quod id D medium in toto sit A, et B minus extremum in toto sit D, ita quod D de omni B prædicetur : quia aliter non posset concludere universalem affirmativam, contra quam fit ignorantiæ syllogismus. In tali enim dispositione medii necesse iterum eamdem propositionem minorem manere, et non converti in contrariam propter primæ figuræ consequentiam : alteram autem propositionem (quæ major est) quæ est D A, necesse est converti in contrariam in syllogismo ignorantiæ : propter quod hæc quidem quæ est minor secundum dispositionem primæ figuræ, semper erit vera : illa autem quæ major est (conversa in contrariam in ignorantiæ syllogismo) semper erit falsa : eo quod contraria est vera in syllogismo scientiæ: contrariæ autem non possunt esse simul veræ. Et hujusmodi quidem deceptio et causa ignorantiæ fere est eadem ei quæ dicta est fieri per proprium medium. Non enim differt ab ea nisi quod in illa est proprium medium. Proprium dico demonstrativum : hic autem non proprium, sed dialecticum sive syllogisticum. Termini in materia speciali sunt in syllogismo scientiæ quicumque ordinati sunt ejusdem coordinationis quantum ad extrema cum aliquo alterius coordinationis, cui universaliter insit majus et ipsum minori, sic, omne coloratum substantia : omnis homo coloratus : ergo omnis homo substantia : tunc enim erit syllogismus ignorantiæ, sic, nullum coloratum substantia : omnis homo coloratus : ergo nullus homo substantia.

Si vero non per proprium medium fiat syllogismus ignorantiæ. Et voco *proprium medium* demonstrationis scientiæ

per quod scilicet in eisdem terminis potest demonstrari conclusio vera ex veris propositionibus. Ex opposito dicitur *medium non proprium*, per quod hoc fieri non potest, hoc est, per quod in eisdem terminis ex veris propositionibus conclusio vera demonstrari non potest. Si ergo per tale medium non proprium fiat syllogismus, quando quidem sub majori extremitate sit medium illud non proprium, sicut sub ambitu prædicationis, ita quod A sit in toto illo medio, et in nullo sit B minori extremitate : tunc necesse est utrasque propositiones præmissas falsas esse : et hoc ideo est, quia in ignorantiæ syllogismo propositiones recipiendæ sunt contrario modo, quam se habeant in syllogismo scientiæ, ita quod convertantur in contrarias si debet fieri ignorantiæ syllogismus. Sic autem acceptis propositionibus utræque fiunt falsæ. Cujus quidem exemplum in terminis generalibus est, ut si A quidem secundum veritatem in toto est D medio, ita quod omne D est A, D autem medium in nullo est B minori extremitate : tunc enim conversis in suas contrarias propositionibus, ignorantiæ syllogismus quidem erit, et propositiones utræque erunt falsæ : sic enim accipientur, quod scilicet A nulli insit B, et D insit omni B, sic, nullum D A, omne B D, ergo nullum B A. Termini autem speciales in quibus hoc apparet, sunt duo ejusdem coordinationis sibi invicem ordinata, et his adjungatur tertium quod sub superiori contineatur et non contineat inferius, sic, nullus lapis est substantia : omnis homo est lapis : ergo nullus homo est substantia.

Fit etiam ignorantiæ syllogismus ex altera falsa contra universalem affirmativam conclusa per scientiæ syllogismum. Hoc autem fit cum medium non proprium non est sumptum sub majori extremitate, et totum non est super minorem extremitatem : sicut cum D non proprium medium non sit sub A majori extremitate : tunc enim A D major propositio erit vera : quia illa erit negativa, et signat A remotum ab ipso D quod non est sub ipso. Alia autem minor propositio quæ est D B erit falsa. Et hujus ratio est, quia propositio major quæ quidem erat A D vera est, eo quod D non erat in A, et hoc significat negativa propositio. Quæ vero D B minor est falsa : quia si illa esset vera, cum etiam major sit vera, tunc sequeretur quod in syllogismo ignorantiæ conclusio esset vera, quod esse non potest : quia sic non esset syllogismus ignorantiæ. Et hoc est notandum quod non potest fieri iste syllogismus per medium hujusmodi quod est non proprium minori existente vera et majori falsa : eo quod si major esset falsa in toto et negativa, affirmativa ei contraria esset vera, quod est A D, sic, omne D est A, et minor quæ est omne B D, ergo ad minus posset fieri hujusmodi syllogismus per medium verum et proprium concludens A inesse B ; et sic non fieret per medium non proprium, sed per proprium. Verumtamen potest iste syllogismus fieri ex majori partim falsa et minori vera, sic, nulla substantia est corpus : omnis homo est substantia : ergo nullus homo est corpus.

CAPUT V.

Qualiter fit syllogismus ignorantiæ in secunda figura contra universalem affirmativam.

Sed per mediam figuram (quæ in primis duobus modis concludit universalem negativam contrariam universali affirmativæ quam concludit syllogismus scientiæ) si fiat deceptio, hoc est, deceptorius sive ignorantiæ syllogismus, non contingit utrasque propositiones præmissas in toto falsas esse : et hoc quidem constat per idem quod et superius dictum est, ubi ostendimus qualiter fit ignorantiæ syllogismus ex immediatis : cum enim B minor extremitas sit accepta sub A majori extremitate, sicut concludit syllogismus scientiæ, omne B esse A, taliter

se habentibus extremitatibus ad invicem nihil contingit accipere pro medio, quod in hoc extremo omni sit : in illo autem altero extremo sit nullo modo, sicut in ante habitis dictum est : hoc enim in ante habitis plane probatum est : et ideo hoc leviter dictum sufficit : quia per omnia hic et ibi similis et eadem est ratio. Tamen bene fit ignorantiæ syllogismus in secunda figura ex utrisque falsis in parte. Verbi gratia, omnis substantia est animal : nullum corpus animatum est animal : ergo nullum corpus animatum est substantia. Sed et hoc in ante habitis sufficienter ostensum est : et ideo sufficit hoc hic breviter tangere.

Doceamus ergo qualiter fit syllogismus ignorantiæ in secunda figura ex altera falsa : et primo in secundo modo secundæ figuræ, et postea qualiter fit in primo. Dicamus igitur quod altera propositione falsa potest esse ignorantiæ syllogismus in secundo secundæ : et hoc quæcumque contingit sive majori sive minori : si enim C medium et in A majori extremitate est, et etiam idem C in B minori extremitate secundum veritatem, ita quod de utraque extremitate prædicetur universaliter et affirmative, sicut prætendit syllogismus scientiæ concludens omne B esse A, si capiatur deceptive, et C medium in A quidem esse universaliter et affirmative, et accipiatur in B minori extremitate non esse universaliter et negative, sic, omne A est C, nullum B C, tunc propositio major quæ quidem est A C erit vera : quia C prædicatur de eo quod subest ei : altera autem (quæ est minor propositio universalis negativa) erit falsa : quia in ea negatur superius de inferiori. Termini autem dictæ conjugationis sunt, omne animal est substantia : nullus homo est substantia : ergo nullus homo añimal. Et est attendendum quod in hoc eodem modo secundæ figuræ potest fieri iste ignorantiæ syllogismus e converso, scilicet ex majori falsa et minori vera : quod quia ex præhabitis manifestum est, ideo non oportet hic circa hoc intendere.

In primo autem secundæ fit ex majori falsa et minori vera, iterum ignorantiæ syllogismus, si medium accipiatur inesse B, cum in A nullo idem C accipiatur inesse : tunc enim superiori hypothesi servata, minor propositio quæ est B C vera erit : altera autem major quæ est A C erit falsa. Et hoc patet per terminos proximos antepositos, sic, nullum animal substantia : omnis homo substantia : ergo nullus homo est animal. Similiter autem intelligendum et hic fieri syllogismum e converso ex majori vera et minori falsa. Sed circa hoc studere non oportet : quia sæpe jam dictum est.

Siquidem igitur privativus deceptionis sive ignorantiæ fit syllogismus in secunda figura, dictum est a nobis, et quoniam, et per quæ sive per quales propositiones fit deceptio. Non proceditur autem in hac figura dividendo per proprium et non proprium medium, sicut factum est in præcedentibus : quia quæ hic est affirmativa, est minor in prima figura : et quæ negativa, in eadem prima figura fit major : et ideo eædem regulæ (quæ dictæ prima in figura fuerunt de majori) sunt hic observandæ de negativa : et quæ ibi dictæ sunt de minori, sunt hic observandæ de affirmativa. Et hæc plana sunt ei qui collationem facit de figura ad figuram : et ideo in secunda figura existente falsa distinguendum est : aut enim fit per medium proprium, et tunc solum negativa potest esse falsa : et eodem modo distinguendum est quando altera tantum est falsa, sicut satis distinguendo dictum est in prima figura. Removet dubium.

CAPUT VI.

Qualiter fit ignorantiæ syllogismus in prima figura concludens affirmativam immediatam.

Ignorantiæ autem syllogismus concludens affirmativam mediatam quæ con-

traria est negativæ conclusæ in scientiæ syllogismo fit quidem in prima figura per medium proprium, et per medium non proprium : et quando fit per medium proprium, dupliciter fit, scilicet per medium proprium ejusdem coordinationis, et fit per medium proprium non ejusdem coordinationis.

Quando igitur fit per medium ejusdem coordinationis : tunc impossibile est utrasque præmissas esse falsas : sed major tantum in syllogismo ignorantiæ erit falsa : quia illa potest mutari secundum oppositas qualitates : sed minorem propositionem quæ est B C necesse est manere in eadem qualitate : quia minor in prima figura semper est affirmativa siquidem fiat a prima figura, sicut dictum est in præhabitis : propter quæ necesse majorem propositionem quæ est A C semper esse falsam : hæc enim sola in prima figura conversa est ad oppositam qualitatem : major enim syllogismi demonstrativi quæ est negativa et vera in syllogismo scientiæ, transmutatur in contrariam in syllogismo ignorantiæ. Cujus exemplum est, quod syllogismus scientiæ demonstrativus fit sic, nullum sensibile est incorporeum : omne rationale mortale est sensibile : ergo nullum rationale mortale est incorporeum. Syllogismus autem deceptionis formatur sic : omne sensibile est incorporeum : omne rationale mortale est sensibile : omne ergo rationale mortale est incorporeum.

Similiter autem est deceptio eodem modo si ex alia coordinatione accipiatur medium proprium, sicut dictum est in illa quæ est privativa deceptio. Cujus exemplum est : omnis color est albus : omnis albedo color : ergo omnis albedo est alba. Si enim istæ propositiones in contrarias transmutantur, erit syllogismus scientiæ : semper enim necesse est manere propositionem minorem quæ est B D, sive sit medium proprium in eadem coordinatione, sive sit ex alia : propositionem autem majorem (in medio proprio quod ex alia coordinatione assumptum est quæ est A D) necesse converti secundum oppositas qualitates in ignorantiæ syllogismo : unde hæc deceptio eadem et syllogismus est priori.

Cum vero fit deceptionis syllogismus per medium non proprium, potest fieri pluribus modis. Potest enim fieri ex utrisque falsis, et potest fieri ex altera falsa : et hac qualibet contingente, majori scilicet falsa et minori vera, vel e converso minori falsa et majori vera. Ex majori quidem vera et minori falsa, siquidem D medium non proprium sit sub A majori acceptum extremitate : tunc enim quæ est major, erit vera, altera autem erit falsa quæ est minor : quia tunc D medium non est supra B, eo quod A major extremitas potest esse in pluribus quæ non sunt sub invicem. Termini autem in quibus hoc apparet, sunt : omne corpus est substantia : omnis quantitas est corpus : ergo omnis quantitas est substantia. Sumptis autem minori et conclusione contrarie, erit conclusio vera in eisdem terminis, licet major sit falsa et minor vera, sic, omne corpus substantia : nulla quantitas corpus : ergo nulla quantitas substantia.

Si vero D non proprium medium non sit sub A sumptum,sed sit in B, tunc manifestum est quod hæc quæ est major affirmativa et universalis, erit falsa : minor autem erit vera : affirmativa enim accipitur major, et ideo falsa : quia affirmatur prædicatum de subjecto quod non est in eo : eam enim propositionem quæ est B D quæ est minor, contingit et falsam esse et veram : nihil enim prohibet A quidem majorem extremitatem in D medio non proprio nullo esse, et tunc major est falsa, D autem medium esse in omni B minori extremitate, et tunc minor est vera. Sint termini, animal, scientia, musica, sic, omnis scientia est animal : omnis musica est scientia : ergo omnis musica est animal. Si autem convertantur major et conclusio in contrarias, sequitur conclusio syllo-

gistice, sic, nulla scientia est animal : omnis musica scientia : ergo nulla musica est animal. Et sic exemplum patet esse improprium : quia fit per medium proprium, cum per improprium fieri deberet : sed de exemplo non est curandum. Possunt tamen termini satis congrue accipi sic majori in parte existente falsa : omnis substantia est lapis : omne animal est substantia : ergo omne animal lapis.

Non autem iterum nihil prohibet, dicit Aristoteles, et altera negatio superfluit : et est ac si dicat, nihil prohibet A esse in nullo D, hoc est, A in nullo D esse : altera enim negatio superfluit, et D esse in nullo B, et tunc ambæ præmissæ affirmativæ et universales acceptæ erunt falsæ, ex quibus universalem affirmativam concludens erit ignorantiæ syllogismus, sic, omnis linea est substantia : omnis altitudo est linea : ergo omnis altitudo est substantia. Manifestum est igitur quoniam cum non sit medium sub A, et utræque propositiones possunt esse falsæ, et altera quæcumque contingit in ignorantiæ syllogismo.

Quot quidem igitur modis et per quæ sive per quas propositiones et terminos possunt fieri secundum ignorantiæ syllogismum deceptiones, et in his propositionibus quæ sunt sine medio sive immediatæ, et in his quæ sunt mediatæ (per medium demonstrationis conclusæ) jam satis dictum est.

CAPUT VII.

De causis ignorantiæ secundum negationem dictæ.

Ignorantia negationis contradictorie opponitur scientiæ.

Postquam jam de causis ignorantiæ quæ secundum pravam dispositionem (quantum ad præsentem sufficit intentionem) satis dictum est, relinquitur nunc causas ignorantiæ secundum negationem dictæ determinare, quæ negative secundum contradictionem opponitur scientiæ. Hujus autem causa esse non potest nisi defectus ejus virtutis per quam prima est acceptio scibilis. Si tamen supponatur quod scibile in homine accipitur, et non per naturam quæ est intra nos, ut dixerunt Socrates et Plato, et omnes Stoici et Epicurei : sed de hoc disputare non est præsentis intentionis. Sed Peripateticos hic supponentes ponimus scientiam scibilium non inesse in nobis nisi per acceptionem : tunc enim relinquitur quod deficiente prima virtute acceptiva, deficiet in nobis scientia non secundum pravam dispositionem, eo quod ignorantia pravæ dispositionis est in his quæ prave accepta sunt, et ideo non est sine omni acceptione : sed hæc ignorantia erit secundum negationem, eo quod talis nihil accipit, neque prave, neque bene disponitur ad scibilia. Prima autem virtus scibilium acceptiva est sensus : et scientiam taliter scibilium perficit intellectus ad sensum reflexus.

Et ex hoc manifestum est quod si aliquis defecerit sensus, necesse est et scientiam aliquam deficere : deficit enim scientia illius scibilis, quod accipiendum erat ex intellectu ad illum sensum reflexo. Dico autem sensum deficere quando in totum deficit et per naturam, sicut in cæco nato deficit visus, eo quod nunquam habuit visum. Si enim habitum perdidisset, per præteritam acceptionem scientiam haberet illius sensibilis quod in præterito per sensum (quem perdidit) accepit. Causa autem quare deficit scientia sensu acceptivo scibilium deficiente, est : quia impossibile est accipere scibile deficiente sensu, hoc supposito quod Peripatetici dicunt, quod scilicet si vere addiscimus non scita prius, et discimus ea aut per inductionem sensibilium accipiendo universale, aut per demonstrationem factam ex eo universali quod per inductionem acceptum est, sicut ait Ptolemæus recte dicens quod experentia artem et scientiam fecit, inexperientia autem casum : quia omnis actio ejus qui per experientiam non didicit, casualis est, eo quod non habet habitum regitivum ope-

Quid per sensum deficere intelligat Aristoteles.

rationum. Inductio enim est ex his quæ sunt secundum partem, hoc est, particularia et singularia. Impossibile est autem universalia speculari ex quibus est ars et scientia, et non per inductionem.

Et si aliquis cavillator instet dicens, quod speculamur mathematica quæ sunt separata : et si sunt separata, non possunt esse singularia, et ita non per inductionem scita. Dicimus ad hoc, quod mathematica secundum esse sunt singularia, quamvis per rationem diffinitivam sint separata et abstracta : et ideo prima acceptio mathematicorum est per sensum, et sensus per inductionem talia nota facit : et hoc est quod in unoquoque genere prædicamentorum sunt quædam in singularibus (secundum quod unumquodque eorum accipitur secundum esse quod non habet nisi in singularibus) accepto tali per sensum, reflexus ad sensum intellectus acceptum considerat et pertractat et percipit : quia quamvis hoc quod accepit sensus, sit in sensibili confusum et mixtum, non tamen trahit substantiam et rationem a sensibili : quia in hoc sensibili et illo est unius rationis : et sic concipitur de illo, quod sit secundum substantiam et rationem mathematicum vel divinum : sic enim accipiuntur mathematica et divina. Patet igitur quod prima acceptio talium est per sensum, et sine sensu non est acceptio eorum : eos enim quæ sunt non habentes sensum, impossibile est inducere per sensibilia : eo quod sensus est singularium secundum hoc quod singularia sunt, hac materia et hoc accidente proprio ad singularitatem deducta. Si enim contingat sensu ipsorum singularium vel universalium accipere scientiam, hoc ideo est : quia id quod est potentia, non efficitur in actu nisi per id quod est in actu : universale autem secundum id quod est, non est in actu secundum id quod est nisi in sensibili : et ideo non facit intellectum in actu nisi acceptum de sensibili : sicut figura accepta de sigillo sive metallo facit in actu ceram sigillatam, et non faceret ceram in actu nisi in metallo esset in actu : hoc enim simile licet ponatur in sensu, tamen etiam verum est, et in omni virtute animæ quæ acceptiva est formæ. Unde sine sensu non est accipere scibilium scientiam : scientia enim non fit ex universalibus sine inductione ex sensibilibus eliciente universale, neque fit acceptio universalis per inductionem sine sensu.

Scias autem quod ex principiis istius scientiæ logicæ non potest demonstrari natura intellectus humani, et causa propter quam non accepit universale nisi ex sensibili : sed hoc ex principiis primæ philosophiæ accipi oportet : et de hoc hic non est quærendum, sed supponendum est quod sic sit. In communi autem sciendum quod intellectus hominis, quia non est nisi in sensitivo et vegetativo, et ex illis actu intelligentiæ eductus ad hoc quod intellectus sit, et non intelligentia, et est in illis sicut actus in potentia est : secundum esse et non secundum substantiam et rationem, sicut trigonum est in tetragono, et est ex illis sicut trigonum ex tetragono : propter quod omnis humanus intellectus est conjunctus continuo et tempori, et ex conjunctione cum continuo accipit a sensu communi ea quæ eliciuntur ex sensibilibus compositis et divisis : ex conjunctione autem cum tempore sive temporali non potest accipere nisi a sensu et ad sensum reflexus : quia insensibile secundum esse et actum est proprium objectum intellectus quod est universale : quia illud prout est lumen intelligentiæ agens ad esse formale sensibilia, agit ad intellectum prout est in actu intelligentiæ, sicut color agit in visum prout ipse color est in actu lucidi : et ideo oportet ipsum ad sensibilia reflecti ut scibile accipiat : propter quod etiam sensibile quod perficit intellectum, non est sensibile per accidens, sicut quod hoc album est hic homo vel hoc coloratum : hoc enim sensibile non accipit sensus nisi per reflexionem superioris potentiæ in sensum, quæ quidem in simplicibus intellectus est. In his autem quæ cum

sensibus conjuncta sunt, est illa quæ vocatur æstimativa, qua ovis viso lupo in colore et figura æstimat hoc acceptum esse inimicum et fugit. Alia autem quæ de causis eorum quæ dicta sunt, quærenda sunt, hic demonstrari non possunt.

CAPUT VIII.

De suppositionibus duabus quæ exiguntur ad destructionem causæ ignorantiæ apparentis et non vere existentis.

Causa autem apparens ignorantiæ et non existens quam quidam ponebant[1], est infinitas in mediis et extremis his ex quibus accipiuntur termini demonstrationis : et ideo oportet nos hanc causam apparentem destruere, ut vere ostendatur quod scientia effectus est demonstrationis. Ad hoc autem oportet nos præmittere suppositiones ex quibus hoc poterit ostendi, quæ sunt duæ.

Dicamus igitur quod ex *Prioribus Analyticis* supponendum est, quod omnis syllogismus est per tres terminos : et hoc quidem (licet in *Prioribus* determinatum sit) tamen facile est hic demonstrare et possibile : quoniam quidem in conclusione A major extremitas est in C minori extremitate propter id quod A est in B sicut in medio, et B est in C sicut medium in extremo. Hæc ergo est suppositio una. Secunda autem est, quod syllogismus privativus est omnis alteram habens privativam et alteram affirmativam. Affirmativa quidem est, quæ dicit quoniam est alterum extremorum in altero quod est medium. Manifestum autem quod hæ duæ suppositiones principia sunt ad demonstrandum, quæ oportet supponere si debeat esse demonstratio. Cum enim quemlibet accipientem quæ dicta sunt pro principiis accipere contingit, est demonstrare tam conclusionem principalis syllogismi quam præmissas in prosyllogismis, ut scilicet A (quod est nota conclusionis principalis) sit probata per B medium, et quod in tali syllogismo erit A B major propositio : tunc in prosyllogismo iterum probabitur A esse in B per aliud medium per quod concluditur major propositio : et si debeat probari minor principalis syllogismi, quod scilicet B sit in C, probabitur per aliud medium quod inter subjectum et prædicatum minoris propositionis accipitur. Et sic semper omnis syllogismus necessario habet tres terminos, sive sit dialecticus sive demonstrativus.

Sed differentia est in syllogismo dialectico et demonstrativo, quod quidem secundum opinionem in probabilibus syllogizantibus et solum dialectice, manifestum est quod intendendum sit in terminis et propositionibus verisimilibus, si verisimilis fiat syllogismus et ex verisimilibus[2] : quamvis forte vera non sint, dummodo verisimilia propter quid : et si forte est aliquod medium in veritate sive ex necessitate et demonstrative quod sit necessarium medium propositionis A B (hoc est, per quod propositio A B concludi possit ex necessitate) et tamen non videtur syllogizanti illud esse medium ex necessitate, sed videtur sibi verisimile, et non necessarium, syllogismus per tale medium syllogizatus (quoad syllogizantem) syllogizatus est non demonstrative, sed dialectice : ad veritatem autem rei et necessitatem oportet syllogizantem intendere ex his quæ sunt secundum rem esse vera, et non tantum secundum opinionem vel probabilitatem apparentem. Demonstratio enim sic se habet, sicut se habet res in ipsa veritate.

Sed adhuc prænotandum est quod duo sunt modi prædicandi : quoniam est aliquod prædicatum quod ipsum secundum

[1] Hanc continuationem ponit etiam Linconiensis, licet Ægidius et Græci alio modo dicant. P. J.

[2] Ex quo sequitur quod stat aliquem syllogismum esse demonstrativum in se, licet quoad syllogizantem sit dialecticus. P. J.

seipsum et de natura sui de alio dicitur, et quod in se et secundum sui esse non potest secundum accidens habere hoc, sed secundum se : et quia sua talis est natura, quod oportet ipsum esse in alio, sicut est accidens quod semper est in alio. Dico autem hoc explanando ut sicut aliquod album dicimus esse hominem : quia inest homini non propter aliud aliquid, sed secundum seipsum. Et ideo non similiter dicimus album esse hominem, et hominem album : homo enim est albus sic quod tunc dicitur albus cum non sit alterum aliquid per quod accidat ei album esse, sed album secundum se inest homini. Dicimus autem album esse hominem, non quod homo secundum se insit albo, sed quia album accidit alicui quod est homo, et accidit ei albi natura sive essentia albedinis [1]. Sunt igitur in prædicatis quædam prædicata hujusmodi, quæ hoc modo secundum se prædicantur, quamvis prædicantur per se in primo modo dicendi per se vel in secundo. Similiter autem est de subjectis, quod quædam sunt quæ secundum se subjiciuntur, ut prima substantia : quædam autem non secundum se, ut adjectiva, ut cum dicimus, musicum est album. Hæc autem ideo distinximus ut secundum se subjecta et prædicata accipiantur, hæc enim finita esse probantur : prædicata autem non secundum se vel subjecta dimittantur, quia illa sunt quodammodo infinita. Infinita vero sunt, quæ accidere possunt uni et eidem [2].

CAPUT IX.

De quæstionibus an sit stare in extremis et mediis, ita quod non procedant in infinitum.

Prima quæstio. His igitur prælibatis, quærimus tres quæstiones de extremis et mediis. Et prima quidem est de extremo in sursum ascendendo sic : sit enim C infimum quod ipsum quidem secundum seipsum non sit in alio ut sibi subjecto, sed in hoc quod est C infimum et omnibus subjectum, sit B prædicatum quod est supra ipsum, ita quod sit B in C primo, hoc est, immediate, ita quod non sit aliud medium inter C et B per quod B insit C : iterum in B quod est prædicatum immediate supra C sit A similiter, ita quod non sit aliud medium inter A et B. Quæro igitur numquid hic in tali ascensu ab infimo usque ad summum ascendendo, necesse est stare in aliquo summo, aut contingat sic ascendendo in infinitum abire, eo quod talis ascensus quamvis habeat infimum a quo incipit, tamen summum non habet in quo desinit?

Secunda. Et iterum secundo quæro de extremis, scilicet in descensu : A quidem ponatur esse summum, ita quod nihil supra ipsum sit quod in eadem coordinatione positum possit de A universaliter dici sive prædicari, A autem sit in C sibi supposito immediate, ita quod C medium in nullo sit priori et primo quam in A, ita quod in A sit status in summo, sed C sit in I quod est sub C, et I sit in B sibi immediate supposito. Quæro igitur numquid et hic taliter descendentem stare aliquando necesse est in aliquo infimo, quo inferius nihil est accipere in eadem coordinatione, aut etiam hic sic descendendo contingat in infinitum abire, eo quod nullum sit ultimum in quo stet descensus in illa coordinatione? Differt autem iste processus a priori, et ista secunda quæstio differt a priori : quoniam quærere hoc sive istud primum, est quærere numquid incepturum ab hujusmodi infimo (quale dictum est ante scilicet quod in nullo est inferiori altero, sed aliud superius eo est

[1] Ergo album prædicatur de homine secundum se, non tamen subjicitur homini secundum se. P. J.

[2] Ex quibus sequitur quod nulla prædicatio secundum accidens vel innaturalis potest esse per se, contra modernos dicentes istas esse per se et consimiles, animal est homo, risibile est homo, etc. Prædicata enim secundum accidens sunt infinita: prædicata vero per se sunt finita. P. J.

in illo sicut prædicatum in subjecto) in sursum ascendendo in infinitum contingat abire sic ascendendo ? Alterum autem sive secundum quod quæritur, est utrum aliquem incepturum ab hujusmodi summo quod ipsum quidem prædicatur de alio, sed de illo nihil prædicatur in eadem coordinatione prædicabilium (eo quod summum est in illa coordinatione) sit in deorsum intendere descendendo status, vel si contingit sic descendendo in infinitum abire ?

Tertia. Amplius autem tertio quæro, cum inter summum et infimum sint multa media, si (determinatis et definitis terminis in sursum et deorsum) contingit media quæ sunt inter hæc infinitare, hoc est, infinita esse. Dico autem hoc explanando, ut si A summum sit in C infimo per medium quod inter ea est, et sit illud medium B, et sit iterum aliud medium ab A et B per quod B insit C, et horum duorum mediorum sint sic altera et altera. Quæro igitur numquid et hic accipiendo semper altera et altera contingit in infinitum abire, aut est hoc impossibile si contingit stare in mediis finitis ?

Quod autem istæ quæstiones ad propositum faciant, ex hoc patet quod hoc intendere est intendere si demonstrationes veniant in infinitum : et hoc est intendere si demonstratio est omnis rei vel non, et si demonstratio circulariter ad invicem includatur, ita quod demonstrans demonstretur per demonstratum.

Removet dubium. Similiter autem est in negativis propositionibus et syllogismis quantum ad tertiam quæstionem quæ est de mediis. Quia quantum ad extrema est dissimile : extrema enim a superiori descendendo non negantur, sed prædicantur de inferioribus : et ideo non quæritur an extrema in negativis sint infinita ? sed quæritur an media infinita sint ? ut si dicam quod A inest omni B, et iterum A sit in alio priori, ut si hoc sit C quod sit in omni I, quia sicut est in affirmativis, quod id secundum se inest, quod non inest per aliud medium : ita est quod id secundum se negatur, quod non habet aliud superius propter quod negetur de alio. Sicut si dicam quod homo non est linea, quia linea non est animal : et non est animal, quia non est animatum : et non est animatum, quia non est substantia. Et namque in his quæritur, utrum infinita sunt in quibus sic non inest inferiori, quia negatur a superiori : aut statur in aliquo a quo sicut supremo immediate negatur et gratia suiipsius, ita quod non per aliud a quo sicut priori negetur ? Unde quidam libri habent sic : Et si A non inest in B nulli autem primo : aut erit aliquid infra cui priori non inest, ut si est proprium C quod in B est omni, et iterum hoc in alio etiam priori, ut si C est quod est in omni I, et namque aut infinita sunt quibus non inest prioribus, aut statur ? Et hæc littera melior est, et est translatio Joannis a græco facta, sicut translatio Boetii.

Sed in convertibilibus terminis non similiter se habet quoad has tres quæstiones quæ dictæ sunt. In his enim quæ æque de se invicem prædicantur, quærere non est de quo aliquid prædicatur primo et de quo prædicatur ultimo : omnia enim convertibilia ad omnia sive ad se invicem sic, hoc est, in modo prædicandi, similiter se habent, quod prædicantur de se invicem æque primo et æque ultimo : et si sunt talia infinita quæ de ipso aliquo prædicantia sunt convertibiliter , et si sunt infinita sic convertibiliter de se invicem prædicata : tunc sunt infinita in utraque tam ascendendo, quam descendendo : quia unumquodque et subjicitur alteri, et prædicatur de altero.

Nisi quis cavillator dicat quod non similiter ista convertibilia convertuntur, Objectio.
et sic unum non stat ad alterum. Sed hoc Solutio.
non est verum in convertibilibus : quia unum illorum est sicut accidens, quod est passio quod secundum se prædicatum est de alio : aliud vero quod est subjectum, non est prædicatum nisi secundum accidens : quia de passione prædicatur gratia suppositi quod est in passione.

Posset tamen dici, quod licet cavillando aliquis diceret, quod prædicatio convertibilium abiret in infinitum, non tamen in ascendendo vel descendendo : eo quod omnia similiter se habent ad invicem, et nullum supereminet alteri : neque etiam sunt infinita eo modo quo accipitur ista prædicatio : quia infinita per se esse non possunt accidentia ejusdem subjecti. Et si convertatur, ita quod subjectum prædicetur de accidenti, jam est prædicatio per accidens, de qua prædicatione non est hic loquendum : et hæc videtur esse intentio Philosophi.

CAPUT X.

De solutione tertiæ quæstionis, an media sint infinita tam in affirmativis quam in negativis.

Inductas determinando quæstiones, incipiemus ab ultima quæ est, an stantibus extremis contingat infinita esse media : a solutione enim istius dependet solutio aliarum. Dicamus igitur quod manifestum est, quod non contingit infinita media esse extremis stantibus et finitis : et manifestum quod prædicamenta sive prædicata cujuslibet coordinationis unius generis stent tam in sursum accipiendo media super prædicatum, quam in deorsum accipiendo media sub subjecto conclusionis quæ concludi habet per demonstrationem. Dico autem explanando quid voco *sursum*. *Sursum* est et dicitur, quod stat magis omnibus universale, sicut est generalissimum quod magis est universale omnibus prædicatis suæ coordinationis. *Deorsum* autem dico, quod stat in particulari quod ulterius indivisibile est formaliter per differentias : et hoc est omnibus his quæ pro subjecto sumuntur particularius, et hæc est species specialissima ulterius indivisibilis per species.

Quod igitur infinita non sint media, primo ostendemus in affirmativis, et deinde in negativis propositionibus et syllogismis. Si enim A (quod est summum) prædicante vel prædicato essentialiter existente de C quod est infimum subjectum, quorum utrumque stat, sicut dicit hypothesis quæ extrema stare supponit, infinita dicam esse media, in quibus omnibus est B ; est enim B positum loco infinitorum mediorum : et ideo si B sit infinita media per quæ ab A descenditur in C, vel a C ascenditur in A, manifestum est quod utique continget, quod ab A summo et generalissimo accipiendo sub subjecto semper secundum rectam lineam in deorsum versus C descendendo, contingit semper alterum prædicatum de altero subjecto prædicari in infinitum per media infinita. Cujus probatio est : quia ex quo B dicit media infinita, iste processus est in infinitum : quia antequam ab A summo in C infimum veniat, infinita sunt media : et antequam similiter e converso a C infimo prædicatum super prædicatum assumendo veniat in A infinita pertransibit media. Propter quod si B quod est media infinita impossibilia sunt esse, tunc sequitur quod ipsius A summi et C infimi impossibile est esse intermedia infinita. Hujus exemplum est substantia quæ est summum, et homo quod est infimum in coordinatione substantiæ : et dicatur quod extrema stant finita in summo et infimo, quod infimum contingit summum in ascendendo, et summum contingit infimum in descendendo : et quod media, sicut animal, vivens, corpus sunt infinita : et hoc est impossibile : quia omne ascendens ab infimo ad summum, prius est in medio quam in extremo : et similiter omne descendens a summo ad infimum, prius est in medio quam in extremo : cum igitur infinita sint media, et non contingat pertransire infinita, nunquam est devenire per media ad extremum : sed hoc est contra hypothesim quæ ponit esse extrema finita et stantia, et sic ponit per consequens, quod possit ab extremo in extremum aliquis devenire : probatum est ergo, quod stantibus per finitam distan-

tiam extremis, impossibile est media esse infinita.

Neque huic rationi obstat, quod si aliquis cavillator dicat, quod hæc quidem proxima summo quæ sunt A B C sint contingentia, hoc est, consequentia ad invicem : propter quod necesse sit illa vera esse media et finita. Illa vero quæ a summo distant, et sunt juxta infimum, non accipere pro mediis contingentibus se ab A, et dicere quod illa sint infinita : ita tamen quod sint ejusdem coordinationis, sed quia infinita sint juxta summum. Sic enim dicere nihil differt ab hoc quin semper sint media infinita : sive enim continuo processu sint infinita, sive superiora quædam sint finita et inferiora in eadem linea sint infinita, nullam habet differentiam : ex utroque enim sequitur quod media sunt infinita, et quod procedentem a superiori ad inferius, vel e converso ab inferiori ad superius, oporteret transire media infinita. In omni enim processu, sicut dicit Zeno, procedens prius est in medio quam in extremo : et prius est in medio sibi immediato quam in medio mediato : et prius in proximo quam in distante ab ipso. Quodcumque enim utique accipio eorum infinitorum quæ sunt B (quod signat media infinita) hoc erat medium se continens ad A summum, aut ad C infimum : aut ergo hæc erunt infinita media, aut non erunt infinita. Et nihil differt a proposito a quo terminorum accepta fuerint in summo sive in infimo primum sicut infinita : et sive statim continue sint, sive non statim, ut dicatur quod continentia ad unum terminum sint finita, et distantia ab illis versus alium terminum sint infinita : in omnibus enim his nulla differentia est : quia si dicatur quod continentia ad unum extremum finita sunt, tunc adhuc quæ sunt post hoc versus aliud extremum sunt infinita : et semper sequitur quod media sunt infinita, et quod infinita non contingit pertransire : et sic non contingit ab extremo in extremum devenire, quod est inconveniens si stant extrema ut positum est.

Dictum Zenonis.

Quod autem diximus in affirmativis propositionibus et syllogismis, quod media non possunt esse infinita stantibus finite extremis, hoc manifestum est etiam in privativis et propositionibus et syllogismis : quia super idem fundatur propositio hujusmodi in affirmativis et negativis. Planum est igitur quod statur in mediis finitis, etiam in demonstrationibus negativis si stent extrema finite : et hoc quidem ex hoc manifestum est, siquidem statur in mediis finitis in ea demonstratione quæ est affirmativa, sicut jam probatum est. Non enim est contingens in privativa demonstratione ab ultimo quod est deorsum infimum, in sursum procedendo in infinitum ire per media ascendendo ab eo ultimo sive infimo in quo statur, ita quod sub ipso nihil remanet accipiendum. Dico autem explanando in quo statur dupliciter, scilicet quod in illis illud dicatur ultimum in quo statur, quod secundum illam coordinationem in alio nullo est sicut inferior, sed in illo est aliquid quodlibet superius eo secundum rectam lineam, sicut diximus quod hoc est C, neque a primo quod est summum secundum rectam lineam descendendo in id in quod statur ultimo, sunt infinita media. Primum autem in summo dico illud quod ipsum quidem universaliter prædicatur de alio quolibet inferiori, sed de ipso nullum aliud prædicatur universaliter et univoce quod sit ejusdem coordinationis, et hoc est generalissimum. Si igitur sic est in affirmativis, tunc probatur quod etiam in negatione sive negativis stabitur ad media finita : et hoc probabimus tripliciter, hoc est, per tres figuras : quia negativa tripliciter probatur, quæ dicit non esse, in prima scilicet, secunda, et tertia.

In prima vero figura concluditur negativa. Unde et probatur sic, quod termini sumantur A B C, ita quod C sit medium, et A major extremitas et B minor : et fiat

syllogismus in secundo primæ sic : nullum C A, omne B C, ergo nullum B A : tunc enim tali modo probatur non esse sive negativa, quod in omni in quo est C est B, et in minori propositione, sed in quo est B nulli inest A in conclusione. Tunc enim tali syllogismo facto propositionis minoris affirmativæ quæ est B C, necesse est ire probationem si mediata sit et probari hanc : et sic necesse est devenire in stantem finem, sicut jam probatum est quod in affirmativis statur in mediis : et quia in omni syllogismo altera propositio est affirmativa, necesse est in omni syllogismo in affirmativa stare ad media finita : B C enim propositio minor semper in prima figura prædicativa est.

Sed alterum (quod est negativum in majori propositione) manifestum est quod mediata sit, et probari debeat : et similiter erit status in mediis. Sic enim cum dicitur, nullum C A, vel in conclusione, nullum B A : aut illa est immediata aut mediata. Si immediata : ergo B in altero non est priori quam in C, gratia cujus negetur de B : de B enim minori extremitate negatur A in conclusione, ideo quia A de C negatur in majori cum B in toto sit C. Si autem est mediata : tunc est in altero priori propter quod negatur de C, et sit illud D : igitur D vere prædicabitur de omni A, et de ipso negabitur A, et per ipsum negabitur de C inferiori medio sic, nullum D A, omne C D, ergo nullum C A. Et si dicatur quod iterum est aliud medium super D per quod A negatur de D, illud iterum universaliter prædicatur de D, et A negatur de ipso, et per ipsum negatur de D : et sit illud G, et de G iterum quæritur an gratia sui negetur A de ipso, vel propter aliud medium de quo prius negatur : et sic semper proceditur ad negativas ab affirmativis : et si est status in affirmativis, erit status in negativis.

Et sequitur, quod (cum in affirmativis descendendo a prædicatis in subjecta de quibus affirmative prædicantur, superiori via directe stetur in mediis finitis) oportet quod e converso in via sursum quæ tenetur in negativis negando inferius propter hoc quod negatur superius : a quo enim negatur superius, negatur et inferius, et non convertitur : et ideo in prima figura in qua est medium in toto primo, et postremum in toto medio, quodcumque medium accipitur ascendendo supra prædicatum, si prædicatum negatur de illo (cum minor extremitas in toto sit illo in minori propositione) necesse est quod per medium aliquid negetur de minori extremitate : et si statur, ita quod aliquid prædicatur secundum se non per medium de minori extremitate, oportet quod prædicatum illud et illius negetur non per aliud, et erit illa negativa immediata. Verbi gratia, nulla substantia quantitas : omnis homo substantia : ergo nullus homo quantitas. Non invenitur aliquod medium superius accipiendo per quod substantia prædicetur de homine: ergo etiam non invenitur medium, per quod quantitas negetur de homine in superius accipiendo: stante enim prædicatione affirmativa in his quæ sumuntur superius, stabit et negativa in via eadem. Et similiter est descendendo sumendo sub subjecto, et prædicatum subjecti referendo ad ea quæ sub subjecto sumuntur, ut sub substantia corpus, et sub corpore vivum, et sub vivo animal, et sub animali hominem : de omnibus his enim prædicatur substantia, et sic deinceps : et si de aliquo illorum negatur superius, de eodem negetur inferius : et ubi stat affirmatio, ibi stabit negatio : quia sicut primum medium prædicabitur universaliter de minori extremitate, ita quodlibet sumptum superius medium, prædicabitur de minori extremitate, et major extremitas de medio negabitur et de minori extremitate secundum primæ figuræ dispositionem. Sic igitur patet quod stante via affirmativa in deorsum, negativa ita stabit in sursum : et erit in illa via negationis quoddam in summo principium, in quo non erit secundum seipsum medium a quo primo negatur major extremitas.

Et in minori propositione hoc iterum

ostenditur in secunda figura, quod scilicet stante affirmativa in mediis, stabit in negativa supra medium semper accipiendo: quia omnia sic accepta affirmantur de medio, et negabuntur de minori extremitate sicut et medium : et disponatur syllogismus in secundo modo secundæ figuræ sic, quod B quidem major extremitas sit in omni A medio, et idem A medium in nullo C minori extremitate sic, omne B A, nullum C A, ergo nullum C B. Constat quod affirmativa, aut est immediata, aut stabit ad immediata, sicut prius probatum est. Si autem mediata sit negativa major quæ est nullum B A, et sic oporteat eam probare : manifestum est autem per viam quæ est in sursum accipiendo super prædicatum, sicut factum est in prima figura paulo ante, aut demonstrabitur per hanc secundam figuram, aut demonstrabitur per tertiam figuram. Primus igitur modus dictus est, qualiter scilicet negativa demonstratur per primam mediis finitis acceptis supra medium : quæ omnia per medium prædicantur de minori, et de quibus omnibus negatur major : et ideo per illa negatur major de minori.

Secundus autem modus demonstrandi negativam ostendetur sic. Sumatur enim aliquid de recta linea supra medium quod est prædicatum de A, hoc enim est in omni B majori extremitate, et in nullo C minori extremitate : et sit illud D, hoc igitur erit medium : hoc enim affirmabitur de A et removebitur de B, sic, omne A D, nullum B D, ergo nullum B A. Adhuc ulterius quæritur de hujus syllogismi negativa quæ est, nullum B A, an mediata sit, aut immediata? Et si est mediata, accipiatur medium supra D, sic : omne B G, nullum B G, ergo nullum B D : et si stat in prædicativa, stabit in negativa. Patet igitur, quod sicut in esse sive in affirmativa semper statur in superiori assumendo, sequitur quod sumptio medii stabit etiam in non esse.

Notandum est hoc etiam, quod isti duo modi qui dicti sunt ad ostendendum universalem negativam, sunt vel quod subjectum est in aliquo toto, vel quod prædicatum est in aliquo toto : sed modus ostendendi negativam per aliquid quod est totum universale ad subjectum, debetur primæ figuræ, et reliquus modus debetur secundæ figuræ, et hoc proprie secundo modo secundæ. Si autem debeant multiplicari media per primum modum secundæ ad ostendendam negativam universalem, hoc erit accipiendo media supra subjectum, sicut in prima figura : quia secundus modus primæ et primus secundæ non differunt, nisi conversione majoris. Sic ergo patet quomodo et in prima et in secunda figura multiplicando media ad ostendendam negativam est status : quia in illis duobus modis (qui in illis duabus figuris approprianlur ad ostendendum negativam) est status.

Tertius autem modus ad ostendendum universalem negativam per finita media est : et fiunt ostensiones per id medium quod prius, scilicet quod stant affirmativæ, et ideo etiam stabunt negativæ. Multiplicantur acceptiones mediorum continue secundum prædicationes affirmativarum in deorsum : et quia in affirmativis est status, ideo etiam in negativis oportet esse statum. Fiat enim sic syllogismus in secundo tertiæ, quod B sit medium, et A minor extremitas, C autem major sic, quod A minor extremitas in B sit in minori propositione, C vero major extremitas sit in nullo B in majori propositione : tunc enim sequitur quod C non in omni sit in quo est A, hoc est, quod non omne A est C, sic, nullum B C, omne B A, ergo quoddam A non est C : tunc enim major quæ est negativa, si dicatur esse mediata, poterit ostendi per supradictos modos in prima et secunda figura ; vel potest ostendi similiter in eadem figura in qua fit syllogismus, hoc est, in tertia figura in qua fit syllogismus : illo enim utroque modo qui supra dictus est monstratur. Si vero per tertiam figuram ostendatur, accipitur medium sub subjecto, sicut E accipitur sub B, sic, quod-

dam E non est C, omne E est B, ergo quoddam B non est C: sic enim ostensa est major particulariter. Similiter si major hujus secundi syllogismi quæ est negativa universalis, ulterius debeat ostendi, eo quod mediata esse dicitur, accipiatur ulterius medium descendendo sub C, et sic deinceps descendendo semper accipiuntur media quousque veniatur ad immediatam ad ostendendam negativam per tertiam figuram secundum prædicationes acceptas sub B subjecto et medio etiam in tertia figura continue in deorsum: quoniam concessum est stare prædicationes sive affirmationes in deorsum, manifestum quod stabit quod non est, hoc est, negativa quæ est in C, quando dicitur nullum B C.

Ex his autem quæ dicta sunt, manifestum est quod si negativa non una via, sed omnibus tribus dictis viis demonstretur, aliquando quidem ex prima, aliquando vero ex secunda, aliquando autem ex tertia figura, quoniam et sic stabitur ad media finita: omnes enim viæ finitæ sunt in mediis: finitæ enim finities sive finitæ multoties acceptæ simul necesse est finiri ad numerum determinatum et non ad infinita. Manifestum est igitur quod in privatione sive in negativa demonstratione statur ad numerum certum mediorum: proptera quod statur in esse sive affirmatione affirmative prædicationis, manifestum est ex inductis. Attendendum tamen quod id quod dictum est, universalem negativam posse ostendi per tertiam figuram, non est intelligendum universaliter, sed particulariter, sicut prædictum est: nec hoc ideo dictum est quia in tertia figura concludatur universaliter, sed ideo dicitur quod quamvis concluderetur universaliter, tamen esset status in mediis.

Remonet dubium.

Objectio.

Si autem opponat aliquis contra illum modum quo ostensa est negativa in tertia figura, dicens quod accipiendo sic medium sub subjecto mediata non reducitur ad immediatam, sed magis mediatam. Dicendum quod hoc procul dubio verum est, quod tertia figura non potest propositiones mediatas facere immediatas: nec hoc hic intenditur: sed tantum intenditur hic, quod status est in acceptione mediorum in deorsum in negativis, posito quod sit status in deorsum in affirmativis.

Solutio.

CAPUT XI.

De solutione primæ et secundæ quæstionum quod scilicet stant extrema finita, etc. Solutio logica supposito quod est diffinire.

Ad solutionum autem primæ et secundæ quæstionum (utrum scilicet demonstrationes stent in sursum et deorsum secundum ea quæ in demonstratione ut subjecta et prædicata recipiuntur) oportet præmittere quædam de prædicatis et subjectis. Dicamus igitur quod hoc quod aliqui (in illis quæ media sunt) speculantur logice sive per logicas et communes rationes, quæ propriæ sunt huic negotio, hoc fit hic manifestum in consideratione status extremorum, quia inter extrema finita non possunt esse media infinita. Dico autem hanc rationem sive speculationem *logicam* quæ dividitur e diverso contra rationem analyticam: et hæc est quæ per modum inventionis procedit, sicut est invenire statum ex ratione medii et ex ratione extremi[1]. *Analyticam* autem voco, quæ procedit per judicium resolvendo principiatum in principia: et ex illo judicare finitum esse statum tam in mediis quam in extremis. Procedendo igitur logice extremorum considerando finitatem palam fit magis de finitate medii. Præmittatur ergo divisio: quia divisionis modus logicus est, ut accipiantur ea quæ secundum se subjiciuntur, et quæ

[1] Aliter tamen exponit Averroes et aliter Alexander quid per rationem logicam intelligendum.

secundum se prædicantur, ab his quæ subjiciuntur et prædicantur secundum accidens, quia illa quæ secundum se subjiciuntur et prædicantur secundum se, finita sunt : quæ autem secundum accidens subjiciuntur et prædicantur, ad finitatem certam per artem redigi non possunt.

Dicamus ergo quod in his quæ in quid est simpliciter et secundum esse prædicantur (sicut in coordinatione prædicabilium substantiæ) patens est, quod stant extrema et in summo et in infimo : si enim est vel contingit diffinire in substantia in qua est diffinitio simpliciter, aut si notum quod aliquod erit esse sive quidditas quæ est diffinitio : tunc hoc supposito erit status in extremis. Quia id quod est in infimis stans, hoc diffinitur tantum : et id quod est in summo, est diffiniens tantum : et media in linea recta et laterali sunt secundum aliquid diffinientia, et secundum aliquid diffinita. Oportet ergo quod sint finita et stantia superius et inferius : quia diffinientem non contingit transire infinita. Diffinitio autem ab infimo recurrit usque in summum : cujus ratio est, quia quod in se non est finitum, non diffinit : medium nisi reducatur in terminum, de se non est finitum, et ideo medium non diffinit nisi sit reductum in primum, quod est finis.

Universale autem sive universaliter sic dicamus ut accipiantur quæ sic diffinita sunt. Est enim vere dicere album ambulare, ita quod accidens prædicatur de accidente, sive accidentale de accidentali : et est etiam vere dicere magnum illud demonstratum sensibiliter, lignum esse, et prædicatur subjectum de accidente : et iterum vere est dicere lignum magnum esse, ita quod prædicatur accidens quod vere inest de subjecto quod secundum se subjicitur : et simile isti prædicationi est cum dicimus hominem ambulare. Alterum igitur est et differt secundum rationem sic dicere uno istorum dictorum modorum, aut dicere illo altero modo, tam ratione subjecti quam prædicati. Cum enim quoddam album dico esse lignum, album subjiciendo et lignum prædicando : tunc non dico subjici id quod secundum se subjicitur : sed dico, quod aliquid subjicitur cui accidit esse albi sive esse albedinis. Sic enim dicit Avicenna, subjectum quod vere subjectum est, est ens in se completum et occasio alteri existendi in eo : et tale non est album secundum esse albedinis : et ideo quum dicitur, album est lignum, dicitur quod illud subjicitur cui accidit esse albi : sed non dicitur quod album in eo quod hujusmodi per albi esse, subjectum sit ligno. Et hujus ratio est, quia subjectum vere est quod in motu alterationis idem manet et mutatur secundum qualitates : sed cum dico, album est lignum, album secundum albi esse non sic manet idem, mutatum secundum suas qualitates : igitur album secundum albi esse non est secundum se subjectum. Sive si dicam album quod vere album est in universali, sive dicam in particulari id quod vere album aliquid est : neutrum enim horum factum est lignum secundum aliquam qualitatis alterationem in qua ipsum substantia maneat idem : propter quod non est hoc secundum se subjectum ligni : sed aut, hoc est, nisi secundum accidens : quia id cui accidit albi esse, subjectum est, et non album in esse albi. Similiter autem cum dicitur album esse lignum, lignum secundum se non est prædicatum : prædicari enim ab eo quod est inesse causatur: et ideo non secundum se prædicatur [1] : cujus etiam non est in esse vel quod secundum se alteri non inest ut genus vel differentia : neutrum autem convenit ligno : quia nec ejus esse est inesse, nec inest ut genus vel differentia.

Quid sit vere subjectum secundum Avicennam.

Cum vero dico lignum esse album,

[1] Prædicari causatur ab inesse, ut jam vidimus, et ideo idem non prædicatur de seipso, sicut nec inest sibiipsi.

tunc subjicitur quod secundum se subjectum est, et prædicatur quod secundum se prædicatum est : dicitur enim lignum album, non quia alterum aliquid sit album, sed quia ipsum lignum per ligni esse secundum se album sit, et albi esse subjiciatur, et non alterum cui accidat ligni esse : sicut cum musicum album esse dico : tunc enim dico, quod alterum (cui accidit musicum esse) album est, sicut homo (cui accidit musicum esse) albus est : sed lignum est subjectum quod vere secundum rem ligni est factum subjectum alterationi, et non dico lignum esse subjectum, eo quod aliquid alterum sit cui accidat ligni esse quam quod universale lignum est secundum ligni esse, aut aliquod in particulari demonstratum lignum est. Dico autem subjectum in specie, demonstrans quod lignum est : eo quod species est passionis subjectum. Et dico hoc lignum aliquod : quia prima substantia secundum se subjectum est omnium.

Si igitur istis modis prædicandi convenit nomina ponere quæ ante posita non sunt, sic dictis prædicari modis sit sic dicere, ut scilicet dicatur de illo quod secundum se non prædicatur, sed secundum se subjicitur, aut nequaquam prædicari : aut quod prædicatur, prædicari non simpliciter, hoc est, secundum se : quia ratio ejus repugnat rationi prædicati : cum subjecti ratio non sit inesse, sed quod sit in se completum cui aliud insit : quod autem non secundum se prædicacatur, si prædicabitur, secundum aliud prædicatur : et ideo secundum accidens prædicabitur. Ex his autem patet quod id quod secundum se prædicatur, est tanquam album quod secundum se habet inesse a quo causatur prædicatio : sed subjectum de quo prædicatur et secundum se subjicitur, est sicut lignum.

Subjiciatur igitur nobis, et pro suppositione habeatur, quod id quod prædicatur, semper prædicetur de subjecto quod simpliciter, hoc est, secundnm se est subjectum : et quod prædicatur, prædicetur id quod secundum se prædicatur et non secundum accidens. Sic enim de talibus subjectis et talia prædicata demonstrationes demonstrant : et hæc monstrabimus stare et esse finita. Sunt autem talia prædicata et subjecta multiplicata secundum coordinationes prædicabilium in prædicamentis. Harum enim primo prædicationum quædam sunt in id quod quid est secundum substantiam, aut quoniam quantum, aut quoniam ad aliquid, aut quoniam agens, aut quoniam patiens, aut quoniam ubi, aut quoniam quando, per quod intelligitur quod similiter in situ et habitu, cum unum de istis de uno subjecto prædicabitur. Prædicatur autem unum de uno, quando prædicatur secundum se de uno quod secundum se subjicitur : non autem unum de uno prædicatur, quando unum prædicatur gratia alterius quod accidit ei, vel subjicitur gratia alterius quod ei accidit : et sic patet, quod in prædicatione per accidens non unum de uno prædicatur. Per accidens autem dico quod opponitur ad id quod est secundum se, et non opponitur ad id quod est per se.

Amplius ea quæ substantiam significant et in quid est prædicantur, aut sunt significantia quod vere illud est de quo prædicatur, ita scilicet quod totum illud est sicut diffinitio prædicata de diffinito, aut sunt significantia quod illud aliquid est sicut prædicata quæ partem esse subjecti significant, ut genus et differentia divisim de subjecto prædicata. Quæcumque vero prædicata non significant aliquid secundum substantiam subjecti, sed sic de aliquo subjecto prædicantur, quod prædicant id quod vere est aliquid ipsum sive illius secundum partem esse et quidditatis, illa prædicata accidentia sunt, sicut de homine album prædicatur. Propter quod patet distinctio *secundum se* prædicatorum ab his quæ *per se* prædicantur : album enim secundum se prædicatur de homine, sed non per se, quia nihil prædicat substantiæ hominis : homo enim neque est id quod vere est album, ita quod al- Differentia inter prædicata secundum se, et per se.

bum prædicet totum esse hominis ut diffinitio : neque est homo album : ita quod aliquid sit homo vel hominis secundum partem esse ipsius. Sed hoc modo per se prædicandi forsan homo animal est : quia homo secundum hominis esse, est quod vere est animal, et de quidditate sua est animal. Dico autem *forsan* propter eos qui essentialia rei ponebant extra, de quibus non hic, sed in *prima philosophia* considerandum est. Quæcumque vero prædicata non substantiam significant, oportet prædicari de quodam subjecto quod secundum se subjectum sit : et oportet in talibus quod album non sit aliquod subjectum quod non subjiciatur secundum se, sed cum alterum aliquid sit, subjicietur albo : sicut lignum secundum se est subjectum, cum non alterum aliquid sit cui accidat lignum esse : sic enim album non secundum se subjectum, sed subjecti, cum alterum sit cui accidat albi esse. Sic autem etiam est in aliis prædicamentis substantiam non significantibus.

Ex omnibus igitur his patet quod prædicata secundum se et per se in subjectis sunt et non extra ea. Propter quod derisibilis est positio eorum qui ponunt formas de rebus prædicatas esse extra res : et ideo gaudeant genera et species et aliæ formæ ideales : quia secundum dicta eorum monstra quædam sunt extra res accepta, quarum formæ sunt, sicut monstrum est extra naturæ intentionem : et si sic sunt extra subjecta, nihil sunt ad rationem naturæ vel scientiæ vel demonstrationis : hæc enim omnia formas quæ sunt in subjectis considerant. Sic igitur se habet in substantiæ coordinatione.

Amplius autem aliorum generum coordinationibus similiter est quoad hoc quod prædicantur de inferioribus, vel sunt esse subjectorum de quibus prædicantur, vel pars esse ipsorum, vel prædicantur de ipsis secundum accidens. Si autem sic est ,et non est hoc prædicatum hujus qualitas accidentalis, et hoc hujus, neque est qualitatis qualitas usque in infinitum : impossibile est quod ea quæ sic prædicantur, æque prædicentur sic ad invicem. Quia æque prædicantur quæ conversim prædicantur. Ista autem prædicantur sicut superiora de inferioribus. Sed verum est quod vere prædicantur, et quod contingit ea vere prædicari : sed non contingit ea æque de se invicem vere prædicari : quia sicut superiora de inferioribus prædicantur : aut enim prædicabitur, hoc est, prædicatio fiet de talibus, quod prædicatur ut substantia vel aliquid substantiæ, hoc est, quidditas vel aliquid quidditatis, sicut cum genus sit vel differentia id quod prædicatur. De his autem omnibus quæ prædicantur, ostensum est quoniam non erunt infinita per hoc : quia si essent infinita, non contingeret diffinire : unde patet quod hæc non sunt infinita, neque in *sursum*, neque in deorsum : sicut patet si sursum accipiantur sive laterali linea, ut homo bipes, sive recta linea, ut homo animal : neque in *deorsum*, ut animal prædicatur de homine, homo autem de Gallia, et ibi stabit : et hæc prædicantur in tali coordinatione de alio in eo quod quid est secundum totum esse vel secundum partem esse : et hoc non procedit in infinitum. Cujus ratio est, quod omnem substantiam subjectam est diffinire per essentialia ipsius : et ideo sunt finita diffinitientia : quia infinita non contingit intelligentem et comprehendentem esse rei per terminos ipsius pertransire : comprehensio enim est contractus intellectus super terminos rei : propter quod talia neque in sursum, neque in deorsum infinita sunt. Illam enim substantiam sive eam substantiam non est diffinire, de qua infinita in sursum prædicantur.

Sic quidem igitur genera ad invicem prædicantur, non quod unum de alio, sed de suis subjectis æqualiter prædicantur : quia quod sic prædicatur, erit ipsum aliquid ejus de quo prædicatur, quod vere ipsum (hoc est, essentialiter) est : nec cum de qualitate vel alio genere aliquod aliorum generum prædicatur, nisi secun-

dum accidens, ut dictum est : omnia enim hæc genera accidentium accidit, non tantum de suis inferioribus, sed etiam de subjectis in quibus et a quibus esse habent, prædicari. Sed quoniam, sicut dictum est, in sursum non erunt infinita : unumquodque enim quod sic de suo inferiori prædicatur, aut significat quid, aut quale, et in illo stat in summo : aut quantum, et hoc stat in quanto in summo : aut hujusmodi aliquod generalissimum, in quo stat sicut in summo : aut secundum accidentalem prædicationem significat genera accidentium, quæ sunt in substantia sicut in subjecto. Hæc autem omnia finita sunt : et ideo status est in ipsis. Similiter autem et genera prædicamentorum omnia simul accepta sunt finita : aut enim significant quale, aut quantum, aut ad aliquid, aut faciens, aut patiens, aut ubi, aut quando, et stant in numero finito.

Concessum autem est jam in præhabitis unum de uno secundum se prædicari : et concessum est ipsa accidentia de ipsis accidentibus (quæcumque non aliud sunt aliquid quod de eis secundum se subjiciatur) non prædicari : accidens enim de se non habet unde subjiciatur accidenti : eo quod omnia sunt accidentia, quorum nullum de se habet unde alteri subjiciatur : sed hæc quidem accidentium prædicantur secundum seipsa de suis inferioribus. Alia vero accidentium prædicantur secundum alium modum de aliis : qui modus est per accidens prædicari. Hæc autem omnia genera accidentium de subjecto quodam quod secundum se subjectum est, prædicari dicimus, ut de substantia : et non dicimus quod aliquod accidentium simpliciter secundum hoc quod est accidens, sit subjectum, sed potius dicimus omnia talia esse in subjecto : nihil enim talium quæ sunt accidentia esse dicimus, quod si subjectum dicimus, quod non dicatur aliud esse aliquid gratia cujus sit subjectum : sed dicimus ipsum accidens esse in aliis quæ sunt substantiæ : et dicimus quod accidentia sunt quædam alia a substantiis, et sunt alia quædam de altero ut de subjecto dicta.

Patet igitur ex omnibus quæ dicta sunt, quod si unum de uno gratia sui et non gratia alterius dicatur, neque in deorsum in infinitum dicetur : de quibus enim subjectis ut secundum se subjectis dicuntur accidentia, dicuntur de talibus subjectis quæcumque subjecta in substantia, hoc est, in diffinitione accidentium sunt : ita quod in uniuscujusque accidentis diffinitione cadat suum secundum se subjectum et per se : hæc enim subjecta non sunt infinita, si supponatur quod diffinire contingit secundum sursum accipiendo ipsa subjecta, et etiam accidentia cadentia in diffinitione suarum specierum, utraque subjecta et accidentia accipiendo non sunt infinita. Nasus enim in diffinitione simi accipitur, et loco nominis diffinitio ponitur nasi, per superius accipiendo non vadit in infinitum. Similiter curvitas si diffiniatur formaliter per depressum in medio, et hoc per aliud, non vadit in infinitum. Necesse est ergo aliquod esse primum in utroque, et de quo primum, hoc est, immediate prædicetur, et de hoc aliquid prædicabitur immediate : et necesse est hæc stare in aliquo de quo nihil prædicetur, quod ejusdem sit coordinationis : et necesse est illud primum esse tale, quod non amplius prædicetur, nec de alio priori sicut inferius particulariter de suo superiori prædicatur, neque de illo aliud prædicetur sicut prius et superius ad ipsum. Unus quidem igitur demonstrationis modus, quod prædicata et subjecta ad superius et inferius finita sunt, est hic qui est ex suppositione diffinitionis : quia aliter non contingeret diffinire.

CAPUT XII.

Quod statur in summo et infimo si scire per demonstrationes supponatur.

Adhuc autem alius modus ad idem ostendendum est, supposito eo quod est

scire per demonstrationem. Si enim erit demonstratio de subjectis, de quibus quædam passiones demonstrantur quæ scire faciunt : tunc aliquod potius, hoc est, potiorem aliquem habitum ad ipsa concipienda habebimus quam scientiam factam per demonstrationem, ut dicit cavillator, hoc est, de his mediis et propositionibus sive per hæc, alia quædam priora prædicantur, per quæ illorum fit demonstratio : neque aliqui possunt ad illa principia quæ prædicantur de mediis et propositionibus demonstrationis concipienda aliquid habere potius, hoc est, potiorem habitum quam scire scientiæ factæ per demonstrationem, eo quod scire, ut dicit cavillator, non est per demonstrationem. Si autem hoc est, hoc est conclusio, per hoc principium notum est hoc quod est principium, ut dicit cavillator : et ad hoc sciendum, non habemus aliquid melius, hoc est, meliorem habitum quam scire per demonstrationem, neque per hoc quod est scire per demonstrationem hoc principium notum factum sciemus : tunc sequitur pro certo, quod aut nihil scimus nisi ex suppositione si prima vera sunt, aut omnium erit demonstratio, aut abibit in infinitum et nunquam stabit, neque in sursum, neque in deorsum. Si ergo (a destructione consequentis) est aliquid scire per demonstrationem, sicut in ante habitis probatum est : et non contingit vere scire ex aliquibus, hoc est, ex particularibus quæ aliquando sunt et aliquando non sunt : neque est vere scire ex suppositione, ut dicatur conclusio esse vera si præmissæ veræ sunt : tunc manifestum est quod stant et finita sunt prædicamenta sive prædicata quæ media sunt ad concludendum hanc vel illam conclusionem.

Si enim non steterint talia prædicata pro mediis probationum assumpta, sed est semper uno accepto in superius super prædicatum conclusionis, aliud iterum accipere et super illud aliud in infinitum : tunc sequitur quod omnium erit demonstratio et principiorum et principiatorum : et sequitur ex hoc, quod quia non contingit scientem transire infinita, quod hæc quæ scire volumus, non sciemus per demonstrationem. Si igitur, ut dicit cavillator, neque aliquid melius habemus ad principia scienda quam scire per demonstrationem, et illa per demonstrationem scire non possumus, sequitur quod nihil scietur per demonstrationem simpliciter : sed tantum scietur (quod scitur) ex suppositione, quod inconveniens est. Inconveniens enim est dicere, quod principia non stant : et quia si sciuntur per demonstrationem, quod etiam non stat in aliquo fine demonstratio. Dictum autem cavillatoris hoc qui dicit, quod non habemus aliquid melius ad accipienda principia quam scire, falsum est : habemus enim intellectum quo accipimus principia, qui melior habitus est quam scire : et si nos scire dicamus principia, hoc erit extenso nomine scientiæ, sicut in ante habitis dictum est.

Logice (hoc est per rationes logicas communes sumptas ex ratione ejus quod est scire, et ejus quod est diffinire) ex his quæ dicta sunt utique aliquis credet persuasus de eo quod dictum est, quod scilicet prædicata et subjecta pro mediis accepta, super prædicatum vel sub subjecto inferius stabunt et finita sunt.

CAPUT XIII.

Quod stant principia demonstrationis analytice probatur.

Analytice autem proprie procedendo per resolutionem demonstratæ conclusionis in sua principia, probatur quod finita sunt et stant demonstrationis principia : et hoc velocius et brevius quam fieri possit in logicis ostensionibus : quia talis analytica ostensio non colligit nisi demonstrationi propria quæ pauca sunt. Logica autem considerat communia quæ sunt valde multa. Analytice igitur ostenditur, quod nec in sursum accipiendo super prædicatum, neque in deorsum acci-

piendo sub subjecto prædicantia media scilicet quæ de inferioribus prædicantur, infinita contingit esse in demonstrativis scientiis, de quibus in hoc opere nobis intentio est. Est autem in hac ostensione præmittendum, quod demonstratio est ex talibus et de talibus quæ ipsa (secundum quod ipsa sunt) insunt, et secundum seipsa sive per se insunt rebus. Secundum seipsa autem sive per seipsa insunt dupliciter, ut scilicet in primo modo dicendi per se, vel in secundo. Quartus enim modus non pertinet ad propositiones, sed ad consequentiam : et tertius modus est subjecti ad prædicatum non comparati. Unde primus et secundus sunt propositionis: primus quidem est prædicati comparati ad subjectum, secundus autem subjecti comparati ad prædicatum[1].

Duo autem modi sunt : primus quidem eorum prædicatorum quæ in illis subjectis sunt in eo quod quid est per diffinitionem : et secundus modus est in quibus prædicatis ipsa subjecta insunt ipsis prædicatis in eo quod quid est in diffinitiva ratione. Et hujus secundi modi est exemplum sicut in numero est impar : quia numerus cadit in diffinitione imparis : est enim impar numerus in cujus divisione per æqualia intercidit unitas, ut dicit Pythagoras : et quod est impar, inest in numero sicut passio in subjecto : numerus autem ut subjectum inest in ratione diffinitiva ipsius imparis. Et iterum ut exemplum ponamus de primo modo dicendi per se, multitudo, aut divisibile, quæ sunt essentialia prædicata de numero, insunt in ratione diffinitiva numeri, sicut prædicatum est in ratione diffinitiva subjecti. Est enim numerus multitudo aggregata per unum, vel numerus est divisibile sive divisum ad unum.

Impar quid secundum Pythagoram.

Numerus quid.

Hæc autem (quæ sic cadunt in modis dicendi per se primo vel secundo) neutra contingit esse infinita : nec enim contingit abire in infinitum, sicut imperfectum vel impar est numeri, ut passio, ita scilicet, quod super passionem quæ est prædicatum accipiatur alia passio, cui insit prima passio : sicut si dicam inesse impari esse impariter imparem, et illi dicam inesse aliam ulterius passionem in infinitum, cui passioni inerat prior passio existenti in subjecto. Hoc autem subjectum (cui existenti statim inest passio sicut primum subjectum quod secundum seipsum subjectum passionis est) si dicatur esse numerus, inerit his omnibus passionibus (quæ insunt ipsi subjecto) in ratione diffinitiva : quia quidquid est in ratione diffinientis, est in ratione diffiniti : secunda autem passio diffinitur per primam, et tertia per secundam, et sic deinceps, et subjectum est in ratione primæ passionis : igitur erit in ratione omnium aliarum. Si igitur (a destructione consequentis) non contingit infinita hujus modi esse in numero (hoc est, infinitas passiones), sequitur quod prædicata (in quorum ratione sunt substantia) quæ in sursum accipiuntur supra prædicatum conclusionis, quod est passio, non erunt infinita in sursum accepta : stant ergo finita in sursum.

At vero quæcumque talia sint passiones subjecti, necesse omnia illa inesse primo subjecto, quod subjectum est primæ passionis, ut numero quod est primum subjectum imparis, et impariter imparis, et divisibilis in æqua, et hujus modi : propter quod sequitur quod omnia talia prædicata sic accepta erunt convertibilia, et inter se, et cum subjecto : quia quarta convertitur cum tertia, et tertia cum secunda, et secunda cum prima, et prima cum subjecto : et quæcumque convertuntur cum convertibili, convertuntur etiam cum eo quod convertitur cum illo : sicut quid quid convertitur cum risibili, convertitur cum homine, sicut animal admirativum esse convertitur cum risibili et cum homine. Si autem sunt convertibilia, tunc

[1] Nota differentiam inter quatuor modos per se : hoc tamen indiget consideratione. P. J.

nullum eorum excedit reliquum : igitur ad se revertuntur sibi invicem subjecta et de se invicem prædicata : non ergo abeunt semper in sursum accipiendo. Patet igitur quod in secundo modo dicendi per se non contingit abire in infinitum : et in primo modo etiam dicendi per se hoc non contingit, quum illa stent quæ in secundo sunt dicta per se.

Non autem propter hoc quæcumque sunt in eo quod quid est in diffinitiva ratione subjecti, infinita sunt : quia non sunt infinita quæ sunt in secundo modo dicendi per se. Si enim infinita essent illa, sequeretur quod non contingeret diffinire. Propter quod si talia prædicantia non prædicant id quod est in definita ratione subjecti, omnia dicentur esse per se prædicata : hæc autem infinita non sunt neque esse possunt : stabunt utique hæc in sursum accepta, ita quod unum super aliud continue accipiatur usque ad primum, quod ideo summum est, quia ipsum in nullo est superiori. Propter quod sequitur, quod stabunt etiam in deorsum ad infimum : quia per eadem descenditur per quæ ascenditur : et si ascensus ab infimo ad superius est finitus, erit etiam descensus a summo ad infimum finitus. Si autem sic est, quod termini ascensus et descensus sunt finiti, tunc non distabunt termini per infinita media.

Item sequitur quod quæ sunt in medio duorum terminorum, sunt finita. Et sic perfecte patet trium quæstionum suppositarum solutio. Sciendum autem quod ideo unius subjecti non possunt esse infinita propria quia, sicut dicit Boetius, proprium manat de substantialibus potentiis subjecti. In uno autem et finito subjecto non possunt esse substantiales potentiæ infinitæ. Quod autem prædicata substantialia non sunt infinita, ideo est, quod nihil finitum essentialiter componitur ex infinitis : et ideo prædicata quæ sunt de substantia finiti subjecti, non possunt esse infinita. Et hæc est vera ratio eorum quæ dicta sunt.

Si vero hoc est verum quod dictum est, tunc quasi ex collorario manifestum est ulterius, quod etiam demonstrationum necesse est esse quædam principia in quibus stant demonstrationes : et manifestum quod non omnium sunt demonstrationes, quia principiorum non sunt demonstrationes : quod etiam parum post hujus libri principium diximus quosdam vere dicere. Si enim principia sunt, tunc sequitur quod ante ea nihil est, per quæ possunt demonstrari : et sic sequitur, quod non omnia sunt demonstrabilia, et quod demonstrationes non possunt in infinitum abire. Dicere enim quod quodlibet illorum est, scilicet quod omnium sit demonstratio : vel dicere quod demonstratio in infinitum abeat, idem est dicere et nihil aliud quam dicere quod nullum sit spatium (hoc est, nulla propositio) quæ sit sine medio, et ita individua vel indivisibilis vel quod sit immediata, sed quod omnis propositio mediata sit, et ideo concludi possit per medium : et hoc dicere est dicere omnia quæ sunt propositiones, esse divisibilia medio accepto inter subjectum et prædicatum ipsius, per quod probatur prædicatum esse in subjecto.

Demonstratur enim omne quod demonstratur in propositionibus, intra sive intermittendo terminum medium, per quem demonstratio fit inter subjectum et prædicatum, ita quod sit conjungens prædicatum (quod est major extremitas) cum subjecto quod est minor extremitas in demonstratione : sed non demonstratur assumendo super prædicatum vel assumendo de subjecto : penes tales enim assumptiones augentur demonstrationes, et augmentum demonstrationis non est demonstratio. Hæc autem jamdudum in ante habitis determinata sunt.

Propter quod si terminos, inter quos sumitur medium demonstrationis, contingit in infinitum abire ab invicem secundum distantiam, tunc etiam contingit utique duorum terminorum infinite distantium infinita esse media intus sive intra subjectum et prædicatum imponen-

da : sed hoc impossibile est, si detur (sicut ostensum est) quod prædicamenta sive prædicata steterint in superius et ad inferius accipiendo : quia ubi steterint, nihil remanet ulterius accipiendum. Quod autem sic stent prædicata (pro mediis accipiendo) demonstratum est logice prius duobus modis, et nunc in ista demonstratione demonstratum est hoc analytice.

CAPUT XIV.

De collorario quod sequitur ex dictis.

His autem sic monstratis, quasi ex collorario habetur ex his quæ determinata sunt, quod si aliquid (sicut passio aliqua eadem) insit duobus disparatis vel oppositis, sicut si A prædicatum continue dicatur inesse duobus quæ sunt C et D disparata vel opposita, ita quod unum non prædicetur de altero aut nullo modo (hoc est, universaliter) aut non de omni (hoc est, nec particulariter) quod illud commune quod est eis, non est semper in eis secundum aliquod commune quod sit in ambobus illis. Exemplum autem ejus, quod aliquid quod prædicatur de duobus disparatis inest secundum commune quod est in ambobus, ut isosceli (qui est æquitibiarum triangulus) et ei qui est scalenon (nullam tibiam alii habens æqualem) inest habere tres angulos æquos duobus rectis : hoc enim inest isosceli et scaleno : sed hoc commune utrique rectilineus triangulus est. Inest enim eis secundum quod uterque figura quædam est, quæ est triangulus rectilineus, et non est in eis secundum alterum quam secundum illud in quo in illa duo unum sunt : quia isosceles et scalenon una figura sunt triangula : quia secundum divisionem figuræ ab invicem non dividuntur, quamvis sint duo trianguli.

Hoc autem non semper sic se habet, quod scilicet quando aliquid unum inest duobus, quod sit in eis secundum aliquid unum quod sit in ambolus. Cujus probatio est : sit enim B illa natura communis in duobus secundum quod sive secundum quam A est utrique, id est, hærens C et D, tunc manifestum quod B (quod est illa natura communis secundum quam A inest et D et C) utrique illorum inest sicut et A, ergo et illud B iterum inest secundum aliud commune quod inest C et D, et illud iterum secundum aliud : et sic in infinitum : quod est impossibile, cum probatum sit quod statur in mediis. Probatum est ergo, quod licet aliquando unum insit duobus per aliquod commune quod est in illis, non tamen hoc est semper in infinitum : sed aliquando est status : aliter enim in mediis duorum terminorum utique incident sive intercident termini infiniti medii : sed hoc impossibile est sicut jam antea probatum est. Secundum igitur commune aliquod esse vel inesse non necesse est semper idem prædicatum in pluribus : quoniam aliqua spatia (hoc est, propositiones quædam) vera erunt immediata, quibus prædicatum non per aliud inest, sed per seipsum.

Sed tamen illos terminos quibus pluribus idem inest (si illud quod inest eis commune, inest eis per se) necesse est in eodem genere, hoc est, in eodem principio suæ generationis : et necesse est quod sit ex eisdem atomis, hoc est, principiis primis indivisibilibus : quia aliter non idem per se inesset eis : quia passio fluit ex essentialibus principiis, ut dicit Boetius : et quorum est una passio, necesse est eorum esse eadem essentialia principia prima indivisibilia quæ ad alia ulterius non resolvuntur. Et si ita non essent, sed essent diversorum generum generantium ea, et tamen una passio inesset eis : tunc (cum quælibet passio de suo subjecto sit demonstrabilis) illa passio de uno et de alio demonstraretur : et sic demonstratio erit de genere in genus, quod jam ante improbatum est. Probatum est enim quod non erat aliquam demonstrationem de alio genere in aliud genus descendere : neque etiam ea quæ demonstratur, quia

passio unius generis non est passio alterius.

CAPUT XV.

De reductione mediatarum ad immediatas.

Ex omnibus autem quæ dicta sunt, manifestum est quod propositiones mediatæ sunt quædam, et quædam sunt immediatæ. Oportet ergo dicere qualiter mediate reducuntur ad immediatas : hoc autem prius faciendum est in affirmativis, et postea in negativis. Dicamus igitur quod jam ex præhabitis manifestum sit, quod A prædicatum sit in B subjecto in aliqua propositione, ut dicatur, quod omne B est A : aut propositio hæc erit immediata, aut mediata. Si mediata est, ita quod aliquod medium sit inter A et B, et sit supra B et sub A, tunc per illud medium interpositum erit demonstrare A de B, sicut gratia exempli sit C inter B et A positione medium, quod sit in toto A et in quo toto sit B. Sic ergo fiet demonstratio : omne C A, omne B C, ergo omne C A. Et elementa, hoc est, elementalia et immediata principia sunt hujus demonstrationis sive demonstrativi syllogismi hæc eadem quæ sunt media : quia eadem media secundum quod media sunt bis sumpta, faciunt propositiones et componunt substantialiter, ex quibus sunt syllogismi demonstrativi : et tot sunt, quia sicut medium bis sumitur, ita mediando duas facit propositiones quæ sunt syllogismi demonstrativi elementa. Immediatæ enim propositiones ad quas reducuntur mediatæ propositiones, vera elementa sunt, aut omnes, aut maxime universales et primæ : inter universales enim quædam sunt magis universales quam aliæ, et istæ maxime sunt elementa secundum hanc elementi rationem quam dat Aristoteles in tertio de *Cœlo* [1], quod elementum est, quod non resolvitur secundum formam ad formam aliam : et hanc dicit Aristotelis intentionem Joannes Grammaticus in suo commento.

Prima expositio.

Secunda expositio.

Sunt tamen qui dicunt, quod elementa dicuntur ambæ propositiones, major scilicet et minor secundum virtutem consequentiæ quæ fluit ab ipsis, simul adunatam ex utraque : et tunc sunt unum medium, sicut una virtus adunata quæ est elementum. Et hoc est quod dicit Aristoteles, aut omnes ambas propositiones, vocans ambas propositiones in una adunata consequentiæ virtute : inter quas tamen major est magis universalis in causa consequentiæ : et ideo illa etiam dicitur elementum, eo quod sit unum medium quod subjicitur in majori propositione, in cujus prædicato est elementale prædicatum conclusionis : et hoc significare dicunt Aristotelem cum dicit, aut universales. Primum inter hæc magis videtur esse de intellectu Aristotelis. Sic ergo si mediata est affirmativa universalis, demonstranda est per medium extremis interpositum. Medium dico secundum primam figuram, quod positione fit medium. Si vero tale medium non est inter extrema, subjectum scilicet et prædicatum : tunc prædicatum inest subjecto immediate : et tunc non amplius erit demonstratio, quia propositio talis est immediata, et ideo demonstrabilis. Sed via hæc quæ habetur in principia cognoscenda, habetur ad talis propositionis cognitionem, quæ est aut inductio, aut terminorum expositio : his enim duabus viis principia habent cognosci et non per demonstrationem.

Tertia expositio.

Qua via innotescant nobis principia.

Similiter autem in negativis popositionibus quædam sunt mediatæ, quædam vero immediatæ. Unde sicut fuit A in B per medium et sine medio, similiter erit si negativæ A major extremitas non sit in B minori extremitate : si quidem cum dicitur B non est A, sive nullum B est A, aut medium est quo A non est in B (quod exponendo dicimus esse medium

[1] ARISTOTELES, IN 3 de Cœlo, tex. com. 31.

ut prius, hoc est, superius ad B cui per prius non inest A, et gratia hujus A negatur de B) tunc erit demonstratio, et medium erit positione medium : quia est supra B et infra A, sicut si sit illud C, tunc per C demonstratur A non inesse B, sic, nullum C A, omne B C, ergo nullum B A. Si autem tale medium propter quod major extremitas negatur de minori, non invenitur, tunc propositio erit immediata, et non fit de ea demonstratio. Sed principia et elementa talis propositionis mediatæ et demonstrabilis tot sunt quot sunt termini tales, qui sunt medium interpositum extremis, qui faciunt demonstrationem. Et dicuntur principia in quantum sunt causa consequentiæ: elementa autem in quantum ex his fit propositio, et ex propositione demonstratio. Est enim terminus elementum propositionis immediate : propositio autem immediata est elementum propositionis mediatæ : et propositio mediata elementum demonstrationis. Unde horum terminorum, hoc est, ex his terminis constitutæ propositiones sunt principia et elementa demonstrationis. Et sicut in affirmativis principia quædam indemonstrabilia : eo quod sunt immediata, dicentia quod sit hoc illud affirmative in recto : et quædam affirmative, quod sit, hoc est, in illo sive illius in obliquo : sic sunt quædam principia in negativis ad demonstrandum, quod hoc non sit illud in recto, et quod hoc non sit in illo in obliquo. Propter quod patet quod alia quædam principia sunt demonstrantia aliquid esse, et alia quædam sunt demonstrantia aliquid non esse.

Modus autem reducendi propositiones mediatas ad immediatas est iste, quod cum aliqui indigent demonstrare mediatam in prima figura, ut demonstrent aliquid de aliquo, accipiendum est tale medium quod de B minori extremitate primum prædicetur : quia in prima figura minorem oportet esse affirmativam, in qua medium de minori extremitate prædicatur : et illud sit C, et concludatur per illud A de B, et si inter C et B sit medium, sit illud D, et per illud concludatur C de B : et hoc medium in affirmativis tale sit quod similiter sit, quia medium in affirmativa est in toto primo : primum autem diximus esse A, et sic semper vadens demonstrator a magis mediata ad minus mediatam, et de minus mediata ad immediatam, nequaquam propositio assumpta per medium (quod sumitur) erit extra : quia semper manebit infra terminos, supra scilicet minorem extremitatem, et infra majorem, donec deveniat ad immediatam : nec unquam assumat per medium vel pro medio esse sive diffinitionem ipsius A, hoc est, majoris extremitatis, quamdiu inveniet media quæ sunt inter majorem et minorem extremitatem accipienda, sed semper media post media accipiendo densetur mediata propositio, quousque partes (prædicatum scilicet et subjectum) fiant indivisibilia hoc modo indivisibilitatis quo indivisibile dicitur quod non habet medium in quod dividatur : et talis propositio vere dicitur unum secundum quod unum dicitur indivisum per se, ab aliis autem divisum, ut dicitur primo *Physicorum* [1].

Est autem sic unum propositio, quando fit immediata, non habens medium quo prædicatum insit subjecto vel concludatur de ipso : tunc enim propositio simplex et immediata hoc modo simplicitatis, quod non componitur ex multorum virtutibus et potestatibus, sicut mediata propositio multorum componitur virtutibus, quia virtutes omnium mediorum sunt in ipsa : immediata autem in simplicis inhærentiæ virtute consistit. Quomodo propositio immediata est una et simplex.

Et quemadmodum in aliis demonstrativis scientiis principium cujuslibet est simplex non divisum in illa scientia, sed sicut primum acceptum quo omnia alia mensurentur et constituantur, ita est etiam in scientia demonstrationis. Pri-

[1] Tex. com. 16.

mum enim ut principium et elementum suppositum non idem est in omnibus, quamvis in quolibet genere sit aliquod tale unum primum : sed in gravi (de quo scientia de ponderibus considerat) primum indivisibile quod supponitur, est uncia : et hoc ponatur esse primum. In melodia autem (de qua considerat musica) primum est tonus : et hoc ponatur. In membris autem (de quorum divisione considerat illa pars physicæ quæ dicitur anatomia) primum est divisio sive articulus qui κόλον Græce dicitur : hoc enim est in quo dividitur junctura stricta vel laxa. Et sicut semper aliquod primum et indivisibile in alio genere, sic est etiam in genere syllogismi demonstrativi unum primum propositio immediata : in demonstratione autem et scientia, hoc est, in demonstrativa scientia (si habitus ad habitum reducatur) primum est intellectus qui est habitus principiorum immediatorum.

Quomodo condensanda est negativa in prima figura.

Sic igitur in demonstrativis syllogismis ejus quod est (hoc est, affirmativis) qui affirmativas concludit, condensando mediatam ad immediatam, sumendo semper propinquius medium, nihil mediorum vel principiorum cadit extra extrema propositionis : sed quodlibet cadit inter extrema, ut positione sit medium. Sed in privativis demonstrationibus condensandis quando mediatæ sunt, extra id quod oportet esse, id est, extra affirmativum, nihil cadit mediorum quæ assumi oportet : omnia enim illa assumuntur supra subjectum majoris propositionis quod in minori propositione affirmant de minori extremitate : eo quod medium in prima figura subjicitur in majori et prædicatur in minori : et minorem semper oportet esse (hoc est, affirmari in prima figura) et sic sumptum medium erit de quo tali negabitur major extremitas : et per illud negabitur etiam de minori extremitate, quia minor extremitas est in illo. Et hujus exemplum est, ut A non sit in B per medium C, sic autem fiat syllogismus : nullum C A, omne B C, ergo nullum B A : si enim in B omni sit C in minori propositione : in nullo autem C est A in majori propositione : si debeat condensari major quæ est negativa, et si illo indigeat demonstrator, hanc scilicet, nullum C A, condensabit accipiendo medium propositionis A C quod sit supra subjectum vel medium C A quo negetur A, et sit illud D, sic, nullum D A, omne C D, ergo nullum C A : et sic semper densando procedet donec non plus inveniat aliquod aliud medium. Hoc igitur modo negativa condensanda est in prima figura.

Si vero indigeat condensari negativa in secunda figura, ad hoc demonstrandum disponatur talis syllogismus in secundo modo secundæ figuræ, et sint termini E D C, sic, omne C D, nullum E D, ergo nullum E C : et si ista negativa sit mediata et indigeat demonstrari per medium quod D non sit in E, sumet medium C, et proponet in majori propositione, quod C est in D omni : et in minori autem assumet, quod idem C est in nullo E, sic, omne D C, nullum E C, ergo nullum E D.

Condensando autem cavebit demonstrator, quod nullum medium assumat quod cadat extra E, quod est subjectum minoris propositionis : et sic condensabit sumendo media quæ sunt supra minorem extremitatem : quia propter illa negabitur semper major extremitas de minori. Hoc autem gratia exempli medium (quod sic supra E accipitur) sit G, et syllogizetur sic : omne C G, nullum E G, ergo nullum E C, et sic semper vadit condensando : et sic procedendo erit aliquando stare ad immediatam, quæ est primum principium demonstrationis illius negativæ. In talibus enim cui oportet inesse, est subjectum affirmativæ propositionis : et cui oportet non inesse, subjectum est propositionis negativæ : quod autem oportet non inesse, prædicatum est negativæ propositionis.

Positus est ergo modus condensandi negativam per secundam figuram, quando scilicet medium accipitur supra sub-

jectum negativæ : et per tale medium oportet syllogizari in secundo secundæ figuræ. Si autem debeat syllogizari ad condensandum negativam per primum modum secundæ figuræ non est alius modus condensandi vel medium accipiendi, quam modus dictus per primam figuram : quia non differunt primus modus secundæ et secundus primæ nisi per conversionem majoris. Et sic tantum duo modi sunt condensanndi egativam propositionem : unus quidem per medium acceptum supra subjectum, et est per primam figuram : alius per medium acceptum supra prædicatum, et est per secundam.

Duo tantum sunt modi condensandi propositionem negativam.

Hoc habito, ostendamus quomodo oportet condensare negativam in tertio modo, hoc est, in tertia figura syllogizando, si sit mediata. Dicamus ergo quod medium sumptum ad condensandum negativam universalem in tertia figura oportet non extraire, nec extraibit extra subjectum negativæ a quo oportet privari et negari quod negatur : nec ibit extra prædicatum quod privari oportet in negativa : sed accipiatur supra prædicatum, et non extra ipsum.

Contingit negativam in tertia figura condensari, tam per primam figuram quam per secundam. Per primam quidem si medium non accipiatur extra id quod oportet privari, hoc est, prædicatum negativæ, sed accipiatur supra ipsum prædicatum. Cujus exemplum est in secundo tertiæ : nullum B C, omne B A, ergo quoddam A non est C : sed major quæ est negativa, si sit mediata, condensabitur accipiendo medium supra C prædicatum continue, donec veniatur ad immediatam, et tunc condensabitur per primam figuram. Vel potest condensari accipiendo medium supra B subjectum, et tunc condensabitur per secundam figuram, et per secundum ejusdem figuræ modum, et deducetur ad immediatam.

Est enim notandum quod per tertiam figuram non potest condensari universalis negativa, neque particularis negativa. Quod quidem particularis non possit per tertiam condensari, patet sic, quoddam C non est A, et omne C est B, hic est quintus tertiæ : ergo quoddam B non est A. Si major negativa sit mediata, condensetur per medium acceptum sub subjecto, si debeat ostendi per tertiam figuram, et accipiatur D sub C, sic, nullum D A, et omne D C : tunc major efficietur magis mediata quam hæc, aliquod C non est A, eo quod D remotius est ab A quam C, quia inferius est quam C, et sic semper sumendo fiet magis et magis mediata : et sic nunquam ad immediatam deveniet per tertiam figuram.

Universalis autem negativa per tertiam figuram condensari non potest tam propter causam quæ dicta est, quia magis mediata efficitur : tam etiam propter hoc quod tertia figura non concludit universalem negativam. Sic igitur mediatæ reducuntur ad immediatas per condensationem, ut demonstratum est.

TRACTATUS V

DE COMPARATIOTE DEMONSTRATIONIS AD DEMONSTRATIONEM.

CAPUT I.

De intentione tractatus de comparatione demonstrationis particularis ad universalem.

Determinatis in superioribus principiis demonstrationis absolutæ, cum post demonstrationem in se et absolutam considerandæ sint partes demonstrationis, et comparationes partium, et jam de partibus in quas dividitur demonstratio determinatum sit in præhabitis cum ipsa demonstratione, quæ sunt universalis, particularis ; affirmativa, negativa, ostensiva, et ad impossibile, sequitur hic tractare de comparatione partium adinvicem. Tangenda autem prius comparatio particularis et universalis, affirmativæ et negativæ, quia hæ differentiæ sunt demonstrationis ex parte principiorum demonstrationis quæ sunt propositiones, quam scilicet ostensivæ et ad impossibile, quæ sunt differentiæ demonstrationis ex parte syllogismi demonstrativi. Adhuc autem cum universalis et particularis sint differentiæ demonstrationis ex parte subjecti propositionis, affirmativa autem et negativa sint differentiæ acceptæ ex parte prædicati vel compositionis, manifestum est quod rationabiliter in primis ponitur comparatio demonstrationis particularis ad universalem.

Quomodo potius, dignius, et certius differunt in demonstratione universalis et particularis.

Dicamus igitur quod cum sit demonstratio alia quidem particularis, alia vero universalis secundum subjecti demonstrationis divisionem : et iterum hæc quidem sit categorica sive prædicativa, hoc est, affirmativa, illa vero alia sit privativa, hoc est, negativa, penes diversitatem qualitatis compositionis : dubitatur vel dubitari potest a quibusdam, qualis sit potior, si quælibet sibi ex opposito dividenti demonstratione comparetur. Potiorem autem dicimus sive dignitate, sive bonitate, sive certitudine, ut bonitas referatur ad virtutem comparatam ad actum meliorem : quia meliora sunt, quorum virtus, hoc est, ultimum potestatis est ad actum meliorem. Dignitas autem referatur ad bonitatem illius ejusdem actus, ut quæ melius attingit finem qui est actus vel operatio illa. Certitudo autem referatur ad nos vel rem quæ inferendo magis certificat : melior est enim virtus hominis (quæ est ratiocinari) quam virtus asini quæ est ad asini operationem substantialem : et dignior est domus quæ magis protegit ab imbribus, et certior est syllogismus demonstrativus quam dialecticus, eo quod magis certificat. Secundum hæc igitur tria specierum et partium demonstrationis faciemus comparationem. Similiter autem comparationem faciemus de ea demonstratione quæ demonstrare dicitur ostensive : quia illa vere demonstrat quæ ostendit, et demonstratione ducente ad impossibile. Primum quidem igitur intendamus et de universali et particulari, quæ illarum sit potior bonitate, dignitate, et certitudine.

Quid per demonstrationem universalem et particularem intelligendum.

Videtur quidem igitur per rationes verisimiles aliquorum fortassis quibusdam sic per tales rationes intendentibus, particularis demonstratio esse dignior uni-

versali demonstratione. Est autem prænotandum quod particularem et universalem demonstrationem non vocamus illas quæ particulari signo vel universali determinantur ad hoc quod sint particulares vel universales demonstrationes : sed dicimus particularem quæ universaliter est de re in propria natura considerata : sicut cum dicimus, omnis isosceles habet tres æquos duobus rectis. Universalem autem dicimus eam quæ considerat passionem relatam ad subjectum quæ est universale consideratum secundum ipsum : sicut cum dicimus, quod triangulus habet tres æquos duobus rectis. Hoc igitur modo comparantes universalem ad particularem, quidam verisimiles afferunt rationes tres, ex quibus probare conantur particularem demonstrationem potiorem esse quam sit universalis demonstratio.

Prima ratio, quod demonstratio particularis sit potior universali.

Quarum prima hæc est, quod supponunt quod illa demonstratio potior est, secundum quam maxime scimus, eo quod primus effectus demonstrationis est facere scire : et hæc est virtus ultima demonstrationis : magis autem scimus unumquodque cum ipsum in propria natura cognoscimus secundum ipsum, hoc est, secundum quod est in seipso in propria natura ipsius, quam quando cognoscimus ipsum secundum aliquid quod non est propria natura ipsius, sed communis in qua ipsum non nisi in potentia est : sicut gratia exempli dicamus, quod Coriscum musicum sub accidente quo Coriscus est et natura magis cognoscimus et distinctius et determinatius, quam cum cognoscimus sub hoc communi quod homo musicus est. Similiter autem est in aliis quæ etiam in propria natura et non communi cognosci possunt. Hoc supposito assumunt : quia universalis demonstratio (hoc est, passionem demonstrans de universali secundum ipsum) demonstrat aliud quoddam, et non demonstrat quoniam contingit passio ipsa in propria natura : demonstrat enim quidem, quod hæc passio, habere tres æquos duobus rectis, est trilaterarum figurarum æquilinearum, quia aliter non esset de omni demonstratio : et non demonstrat, quod hæc passio sit æquilinearum figurarum trilaterarum, secundum quod æquilineæ sunt, sed quod est æquilinearum secundum quod æquilineæ quiddam aliud sunt quod est commune, et est triangulus, in quo cum aliis trilateris figuris æquilineæ sicut in universali univoce conveniunt. Sed particularis demonstrat passionem de subjecto particulari : quoniam ipsum subjectum in propria natura est acceptum. Si igitur (sicut illi sic intendentes dicunt) potior est quæ est demonstrans de re secundum ipsum (hoc est, propriam naturam rei secundum quod hujusmodi est), videtur quod particularis demonstratio magis sit demonstratio et potior utique (eo quod secundum partem, hoc est, secundum propriam naturam est) quam universalis. Hæc igitur est ratio prima.

Secunda ratio ad idem.

Amplius autem secunda ratio. Si universale non est aliquid præter singula habens esse actuale in ipsis : demonstratio autem universalis demonstrat de universali non secundum quod est in singulis, sed secundum quod est in seipso, per hoc ipsum quod sic demonstratum de ipso facit opinionem quod sit aliud in seipso propter singularia secundum quod demonstrant de ipso, non prout ipsum in singularibus : et sic conficit talis demonstratio opinionem, quod sit quædam natura separata in numero eorum quæ sunt, quæ sit in esse actuali præter singularia : sicut gratia exempli dicamus, quod conficit trianguli naturam quamdam esse quæ sit separata præter quosdam particulares triangulos, et conficit opinionem, quod figuræ sit quædam natura communis quæ sit præter aliquas particulares figuras : et sic conficit opinionem, quod sit quædam natura numeri quæ sit præter quosdam, hoc est, particulares numeros : et hoc quidem non est, quia talis natura non est : ergo videtur universalis esse de eo quod non est, particularis au-

tem de eo quod est et vere est in natura: potior autem est demonstratio quæ est de esse et de eo quod est, quam quæ est de non esse vel de eo quod non est: universale enim præter multa (in quibus est) non est : potior ergo videtur esse particularis demonstratio, quam universalis. Hæc igitur est ratio secunda.

Tertia ratio. Tertia autem ratio, quod potior est demonstratio, propter quam non errabitur de quo fiat demonstratio, hoc est, propter quam non dubitabitur de quo demonstretur, quam illa propter quam errabitur et dubitabitur de quo demonstretur. Est autem universalis demonstratio (secundum quod maxime universalis est) hujusmodi quæ facit errare et dubitare de quo demonstretur: cujus probatio est, quia demonstratores procedentes ad magis universale, quod est analogum sive secundum analogiam commune multis, sicut proportionale quod commutabiliter est in numero, tempore, linea, solido, et plano, demonstrant de ipso secundum quod est aliquid in se præter hæc : unde neque in linea est secundum quod linea, neque in numero secundum quod numerus, neque est solidum secundum quod solidum, neque planum secundum quod planum, sed secundum quod est aliquid præter hæc. Si igitur hæc demonstratio est magis universalis inter demonstrationes, et est de eo quod minus est quam particularis, et sic facit opinionem falsam, quod hoc scilicet quod minus est, magis sit quam id quod magis sit : indignior utique erit demonstratio universalis, quam particularis. Id enim quod vere in natura singulare est, et quod illi propinquius est, magis est quam quod ab illo est remotius : et ideo res in propria natura accepta (quæ singulari propinquior est) magis videtur esse, et illa quæ in maxime universali consideratur, videtur minus esse, quia a singulari est remotior. Hæc igitur sunt rationes, ex quibus probare quidam conantur particularem demonstrationem potiorem esse quam universalem.

Reflexio primæ rationis. Nos autem antequam ponamus rationes ad oppositum, solventes ad istas dicimus, quod si ita est sicut dicunt isti : aut primum quidem quod adducunt pro ratione prima, nihil magis ratio est in universali demonstratione probanda esse potiore quam in particulari : quia plus valet ad suæ intentionis oppositum, quam valeat ad suæ intentionis propositum : si enim hæc passio, habere tres æquos duobus rectis, inest quidem, sed non inest triangulo secundum quod est æquilinearum triangulus, sed inest ei secundum quod triangulus est propria natura secundum quam inest, passio est universalis et non particularis. Cognoscens ergo hanc passionem inesse æquilineo in quantum æquilineus est, minus cognovit secundum propriam naturam secundum quam inest passio, quam cognoscens quoniam inest ei talis passio secundum quod triangulus est : quia in particulari demonstratione cognoscens non cognovit secundum ipsum, sed in universali cognoscens secundum ipsum cognovit. Cognoscens autem secundum ipsum, magis cognovit quam cognoscens non secundum ipsum : et omnino, hoc est, universaliter si non sit passio dicta demonstrata de triangulo secundum ipsum secundum quod est triangulus, et postea de inferioribus demonstratur, non utique erit demonstratio : quia deficit a principio demonstrationis quod est secundum ipsum. Si vero cognovit unumquodque secundum quod ipsum est (ut dicunt et confitentur illi) magis cognovit. Si igitur triangulus qui est in plus, hoc est, communior quam æquilineus, et est eadem ratio ipsius in omnibus particularibus sive specialibus triangulis, et non est commune hoc nomen, triangulus, secundum æquivocationem quo triangulus prædicatur de multis in propria natura consideratis, et inest omni triangulo passio quæ est tres duobus rectis æquales habere : tunc sequitur utique, quod triangulus secundum quod est æquilinearum, non habet duobus rectis tres æquales, sed potius e

converso æquilineus non secundum quod æquilineus, sed secundum quod triangulus est, habet hujusmodi angulos, tres scilicet æquos duobus rectis. Propter quod universaliter sciens hoc modo per demonstrationem universalem, magis et potiori demonstratione cognoscit secundum quod est res secundum se et ut ipsum, quam secundum demonstrationem particularem. Falsum igitur fuit quod dixerunt, quod in particulari cognoscens, verius semper cognosceret quam cognoscens in universali. Potior utique universalis quam particularis, et per suam quam cavillator inducit rationem.

Objectio. Sed quod in hac solutione dictum est, videtur contrarium ei quod in secundo *Priorum* determinatur, quod scilicet cognitio in propria natura potior est quam scientia in universali, et utraque potior illa quæ est in agere. Solutio. Sed sciendum quod est cognitio rei in seipsa, et hæc non est demonstratriva, et hac cognitione melius cognoscitur res in propria natura, quam in universali : et est cognitio rei secundum potestatem qua fluunt de ea suæ passiones naturales et convertibiles, et sic potissime cognoscitur res quando secundum hoc cognoscitur quod in ipsa est principium illarum passionum. Et hanc distinctionem ignoraverunt isti, qui dicta ratione particularem demonstrationem demonstrationi universali prætulerunt. Et hoc modo dicit Aristoteles in primo de *Anima*, quod cognitio accidentium maxime prodest ad cognoscendum quod quid est. Hæc igitur est solutio rationis primæ.

Amplius solutio secundæ rationis, quod universale sit quædam ratio una non æquivoca ejus quod est in pluribus secundum unam et eamdem rationem : illa enim ratio erit alicujus naturæ sive substantiæ formalis, sicut dicit Aristoteles in *Prædicamentis*, quod in univocis ratio substantiæ est eadem : quod esse non posset, nisi ipsa cujus ratio est, una esset. Est autem una per unum et indivisum respectum ad multa : et multa sunt in ipsa unum per unum et indifferentem multorum respectum ad illam naturam sive substantiam : hanc enim unitatem non habet æquivocum neque analogum. Si autem tale esse in singularibus dicatur habere, procul dubio universale nihil minus erit et esse habebit singularibus, hoc est, quam singularia : et sic non erit minus quibusdam, hoc est, particularibus secundum partem, hoc est, particulariter existentibus : sed etiam magis erunt et magis esse habebunt universalia quam singularia, quanto universalia incorruptibilia sunt, et esse universalium, ut universalium est incorruptibile, illis quæ sunt singularia comparata, quorum esse est corruptibile.

Scias autem quod unitas universalis est unitas rationis ejus quæ est in multis [1], et quod causa unitatis illius nec est intelligentia prima, nec aliqua secundarum intelligentiarum, ut quidam dicunt : sed ejus causa est (quæ dicta est) indifferens respectus ad multa, et indifferens respectus multorum, scilicet suppositorum ad ipsum : et incorruptibilitatis ejus causa est, quia ut universale acceptum, secundum potentiam elongatum est a materia et accidentibus : secundum enim esse quod habet in illis, corruptibile et variabile est, et secundum hoc esse non est universale. De hoc autem plura in principio libri *Universalium* diximus : sed in *prima philosophia* hæc habent cum studio determinari.

Sciendum etiam quod quædam singularia corruptibilia dicit Aristoteles, et non omnia, propter solem et lunam et hujusmodi quæ incorruptibilia sunt : eo quod sunt ex materia sua tota, et nullum illorum in se habet universale quod actu prædicetur de multis vel sit in multis. Et non dicit hoc propter intelligentias, ut quidam dicunt. De his autem in *prima philosophia*

[1] Unitas universalis est unitas rationis : de hoc tamen sunt opiniones diversæ Scoti et s. Thomæ, ut patet 7 Met. Quidam voluerunt primam vel aliquam intelligentiarum secundarum esse causam unitatis universalis. P. J.

losophia in libro decimo intendendum est : quia ex principiis illius scientiæ hæc non possunt determinari. Sed hic notandum est, quia nisi essent universalia incorruptibilia hoc modo quo dictum est, non esset una ratio hominum præteritorum, præsentium et futurorum : eo quod non esset una substantia et natura : nec propter hoc hominem esse singulariter subjectum, cum dicitur hominem esse, necesse est.

Quod universalia sint incorruptibilia.

Amplius tertiæ rationis solutio, quod neque una, hoc est, nulla necessitas est, quod aliquis opinetur hoc universale aliquid esse actu distinctum in esse actuale apud naturam præter hæc singularia (in quibus est et quorum, ut dicit Boetius, similitudo substantialis est) propter hoc quod demonstrationes ipsum ostendunt esse unum, cui secundum se insit passio: non enim propter hoc est unum separatum ab aliis secundum esse, et nihil est magis propter hoc unum ab aliis secundum esse actuale separatum, sicut in aliis prædicamentis accidentium quæcumque non significant hoc aliquid sicut substantia, sed significant aut quale, aut quantum, aut ad aliquid, aut facere : de illis enim multa probantur quæ non conveniunt eis secundum esse quod habent in subjecto, et tamen non propter hoc intelliguntur habere esse seporatum a subjecto. Similiter ergo non propter hoc universale intelligitur secundum esse separatum a singulari, propter quod quædam sibi convenire demonstrantur quæ non conveniunt ei secundum esse quod habet in singularibus ; et quod sic intelligatur habere esse actuale præter singularia, non est causa illius erroris demonstratio, sed male audiens demonstrationem, qui eam quid et de quo concludat et qualiter, non intelligit. Ex omnibus his igitur patet, quod particularis demonstratio non est potior propter dictas rationes.

CAPUT II.

De sex rationibus quibus probatur, quod universalis demonstratio potior est particulari.

Quod autem uuiversalis demonstratio dignior sit particulari, propriis probatur rationibus. Quarum *prima* est : quia si demonstratio est syllogismus demonstrativus, jam potissima demonstratio est syllogismus demonstrativus causæ, hoc est, per causam propter quid et quid dicentem : universale autem subjectum (quod ipsum est) magis est causa passionis quæ inesse probatur : et hujus causa non est particulare in propria natura acceptum, sicut in ante habitis probatum est : subjectum enim cui per se inest prædicatum, hoc idem prædicati causa est : tale autem subjectum primum et secundum se passionis est universale et non aliquid in propria natura acceptum : quare demonstratio universalis dignior quam particularis : subjectum enim universale magis est causa propter quod sive propter quam aliquid est, hoc est, propter quam et est et inest prædicatum quod est passio.

Secunda autem ratio ad idem est, quod in eo quod demonstrandum est, causam quærimus usque ad hoc, quod scilicet prima et immediata et convertibilis et per essentiam causa est et propter quid : tunc opinamur nos scire per demonstrationem, cum in demonstratione non sit aliquid aliud medium quam hoc quod est talis causa : et sic causa quod fiat res, sicut causa efficiens prima et per se : aut quod sit res in esse, sicut est causa formalis. Finis enim et terminus, hoc est, diffinitio, jam sic est per talem modum causæ. Simile enim est in finalibus causis ad causas demonstrationis : quia in finalibus terminis recurritur usque ad ultimum : et ab hoc incipit operatio efficientis ad finem illum inspicientis : et sic in demonstrationibus recurritur ad causam ultimam

quæ est proxima et immediata. Cujus exemplum est, ut cujus causa venit aliquis? et dicitur, ut accipiat argentum: hoc enim intendit veniens. Et si quæritur, cujus causa accipit argentum? et dicitur, ut reddat illi cui debetur: hoc enim intendit accipiens. Et si quæritur, cujus causa reddit? respondetur, ut non injuste agat debitori non reddens quod debuit: hoc enim intendit reddens. Et sic procedentes ad ultimum, cum venitur ad id quod non amplius est aliquid quod sit ulterius præcedentis causa, propter hoc sicut propter ultimum finem dicimus venire eum qui venit: quia ille (sicut diximus) principium fuit movens ad veniendum, et ab illo incipit operatio venientis : et ideo propter illum dicimus et esse quod est et fieri quod fit, sicut per ultimum et proximum in causis: et tunc dicimus nos cognoscere magis et maxime propter quid venit: hic enim movit ad veniendum. Si igitur similiter se habet in aliis causis quæ sunt propter aliquid causandum in esse vel fieri. In aliis autem causis a causa finali quæcumque causæ sic sunt ultimæ et immediatæ factæ, sicut illa quæ est cujus causa fit (quia illas statim sequitur effectus) sic (hoc est, per tales causas) scimus maxime et per tales ultimas etiam in aliis causis: ergo tunc maxime scimus cum non amplius sit aliqua causa quæ aliud est, hoc est, propter aliud est: illa enim est ultima et immediata et essentialis et convertibilis.

Hoc ergo sic determinato ad cognoscendum causam ultimam, illud aptemus ad propositum in exemplo superius inducto de particulari et universali demonstratione. In particulari enim concluditur, quod æquilineus est habens tres æquos duobus rectis: et assignatur causa, quod quatuor anguli qui sunt extra, hoc est, exteriores lineis omnibus trianguli a quolibet angulo protractis in continuum et directum qui resultant in quolibet angulo trianguli, computatis tribus exterioribus cum uno interiori: et per hanc causam probamus, quod æquilinearum triangulus habet tres æquos duobus rectis. Adhuc autem deest causa ultima dicens, propter quid æquilineus habet tres duobus rectis æquales. Hujus autem causa est, quia æquilineus triangulus est; et hic adhuc ulterius habet angulos, quia est figura trilatera rectis lineis conclusa: et recta linea quocumque modo cadens supra rectam lineam, vel facit duos angulos rectos, vel æquos duobus rectis. Si autem hæc est ultima causa: tunc non quærendum amplius propter quid aliud sit, quia aliter non starent principia demonstrationis: et tunc habendo illam causam maxime scimus: sed tunc universale est cui secundum se convenit passio: ergo per universalem demonstrationem maxime scimus: et per quam scimus maxime, est potior: ergo universalis demonstratio potior est particulari.

Amplius *tertia* ratio ad idem est hæc: quia quantocumque magis aliquid sive aliqua demonstratio est secundum partes (hoc est, particularis) eo magis accedit ad infinitum, cujus (ut dicit Plato) non potest fieri disciplina: sic enim cadit in infinita: et quo aliquid fuerit magis universalis demonstratio, magis accedit in simplex primum et finem sive ultimum in quo stat resolutio. Est autem (hoc est, contingit) quod secundum partem accepta secundum quod sunt infinita, non sunt scibilia, quia talium non potest fieri disciplina: sed secundum quod sunt finita ad universale, scibilia sunt: itaque secundum quod sunt universalia magis sunt scibilia, quam quo sunt (hoc est, secundum quod sunt) secundum partem accepta: et quæ magis scibilia, magis sunt demonstrabilia: ergo demonstrabilia magis universalia quam secundum partem accepta: sed in magis demonstrabilibus est demonstratio magis et potior: cujus probatio est: quia ea quæ sunt ad aliquid, si unum est magis, reliquum est magis: cum igitur demonstratio et demonstrabile relativa sint ad invicem, et universale sit magis demonstrabile particulari, erit universalis demonstratio potior quam de-

Infiniti non potest haberi disciplina, ut ait Plato.

Si unum relatinorum est magis, et reliquum est magis.

monstratio particularis : igitur et dignior est demonstratio universalis quam particularis, quo magis demonstratio est.

Amplius *quarta* ratio. Si demonstratio illa secundum quam cognoscitur hoc quod demonstrantur et illud quod in illo continetur, præponenda illi alteri secundum quam cognoscitur hoc unum solum et nihil in illo, si vere talis præponenda est : tunc universalis præponenda est particulari : quia qui universale cognovit (habens ipsum ut universale est) cognovit et particulare in quo universale est et actu et intellectu : hic autem qui cognovit particulare ut particulare, non propter hoc universale scivit : quia accidit universali esse in particulari, et ideo ex particulari non potest sciri per demonstrationem propter quid : et sic per talem rationem præponenda est universalis demonstratio particulari.

Amplius autem et sic *quinta* ratione probatur idem : inter universalia enim magis est demonstrare et certius quando per medium demonstratur quod est principio proprio propinquius : et quanto demonstratur per medium et causam principio propinquius, tanto melius demonstratur : proximum autem principio est immediatum, quia hoc est principium demonstrationis primum. Si igitur ea demonstratio quæ est ex principio et causa, certior est ea demonstratione quæ non ex principio et causa, sicut est illa quæ dicitur demonstratio *quia :* tunc sequitur etiam, quod illa quæ magis et propinquius est ex principio (hoc est, per medium propinquius principio primo) magis et certior demonstratio sit, quam illa quæ minus est ex principio, sicut illa quæ demonstrat per medium plus distans a principio : illa autem quæ magis est universalis, est per causam propinquiorem principio demonstrans : et illa quæ est particularis, demonstrat per causam a principio longiorem : igitur universalis magis dignior utique erit particulari.

Hujus autem exemplum est ut si oportet A prædicatum de D subjecto demonstrare : et sint media duo per quæ potest fieri demonstratio, scilicet B et C, ita quod B sit medium propinquius principio, et C sit longinquius a principio : sic enim magis sursum juxta principium erit B quam C, propter quod si per B (quod est magis universale) fiat demonstratio, magis est demonstratio : et sic constat quod illa quæ est per magis universale, magis est demonstratio : et sic universalis magis est demonstratio et potior, quam illa quæ est particularis.

Si autem comparentur rationes quæ dictæ sunt, tunc patet quod quædam dictorum logica sunt ut tertia et quarta rationes. Maxime tamen manifestum per quartam rationem, quod universalis demonstratio magis propria sit : quoniam propositionum (hoc est, de numero propositionum) hanc quidem magis universalem priorem et ut principium habentes quodammodo, et posteriorem, hoc est, particularem habemus potentia ad minus. cujus exemplum est . quia si aliquis cognovit, quod omnis triangulus habet tres æquales duobus rectis, scivit quodammodo ad minus in potentia, quod æquilineus triangulus habet tres æquos duobus rectis : quia potentia cognovit cum æquilineus triangulus sit potentia : quamvis forte non cognovit in propria natura vel actu, quod æquilineus sit triangulus: eo quod forte universale non reducit ad particulare, vel non comparat præmissas ad conclusionem hanc universalem per universalem demonstrationem : quia in demonstrativis universale est de omni et semper : universalis igitur demonstratio potior est particulari. Cognoscens enim particulare nullo modo cognovit universale, neque potentia, neque actu.

Et *sexta* ratione hoc idem probatur, quod universalis quidem demonstratio est ejus quod intelligibile est sed particularis in sensus dirigens perficit suam ostensionem : nobilior autem intellectus sensu, et nobilius et certius intelligibile quam sensibile : ergo universalis potior est demonstratione particulari. Quod igi-

tur universalis demonstratio dignior sit particulari, tot nobis dicta sint, quæ etiam sunt concedenda : potior enim est universalis demonstratio quam particularis.

CAPUT III.

De rationibus probantibus, quod affirmativa demonstratio potior est quam negativa, et sunt septem.

Ad determinandum autem secundam quæstionem, scilicet utrum affirmativa demonstratio potior sit quam negativa, nunc intendimus. Quod enim demonstrativa (hoc est, affirmativa) potior sit quam privativa hinc (hoc est, ex nunc dicendis) manifestum sit. Concedatur enim quod omnibus aliis conditionibus paribus existentibus, una demonstratio potior sit et dignior quam alia, quæ est aut de minoribus quæstionibus, aut ex paucioribus suppositionibus, aut ex paucioribus propositionibus. Dico autem *quæstiones et suppositiones*, principia extrinseca demonstrationis, inter quæ primum est quæstio, secundum suppositio, quo tanquam principio utimur ad probandum. *Propositiones* autem dico, quæ ingrediuntur in substantiam syllogismi, sicut major et minor. In qua enim pauciora quærunt, citius determinantur : et in qua pauciores suppositiones sunt necessariæ, facilius declarantur : et in qua pauciores propositiones uniformiores secundum qualitatem, per illam citius habitudo medii videtur ad extrema. Si enim notæ sunt pauciores similiter ut plures, et sint in aliis æqualia (non in hoc quod hujus demonstrationis sunt pauciora, illius autem plura) tunc velocius est cognocere per pauciora quam per plura. Dico autem *nota similiter*, ut si plura sunt priora sive nota simpliciter, et non quoad nos, et pauca sint nota simpliciter, et non quoad nos, vel e converso : et similiter ad æqualitatem reducantur in omnibus aliis conditionibus, præterquam in hoc quod una sit ex paucioribus, et alia ex pluribus quæstionibus et suppositionibus et propositionibus : tunc enim velocius est cognoscere ex paucioribus. Cognoscere autem velocius est appetibilius, quia facilius est pertransire pauca quam multa. Universalis autem ratio (hoc est, in omnibus tenens et concludens) est, quod propositio melior sit quæ est ex minoribus, hoc est, paucioribus.

Quæstio et suppositio sunt principia extrinseca demonstrationis.

Hujus autem exemplum est : quia si debeat demonstrari, quod A sit in E, hoc est, quod omne C sit A, et sit propositio mediata tribus mediis quæ sint B C D, altera sit demonstratio demonstrans quod A sit in D, hoc est, quod omne D sit A, quæ etiam sit mediata per duo media quæ sint B C, et quod similiter in prioritate et notioritate se habeant media ad probandum, quod A sit in D quæ duo sunt, et media ad probandum quod A sit in E in omnibus conditionibus, præterquam in hoc quod illa sunt duo, ista autem tria : sed quod A sit in D, prius est cognoscibilius, eo quod per pauciora, quam quod A est in E, quod cognoscitur per plura. Cujus probatio est : quia per hoc quod A in D est, demonstratur quod A inest E, quia D medium est ad demonstrandum A de E, et sic per B C oportet demonstrari A de D, et postea hoc demonstrato per D, oportet demonstrari A de E, et sic A de E demonstratur per A D. Credibilius autem est illud per quod aliquid demonstratur, quam id quod demonstratur. Itaque demonstratio melior est, quæ est per minima, hoc est, per pauciora media, quam illa quæ est per plura, aliis omnibus paribus existentibus. Hæc autem ratio secundum quod eam adducit Aristoteles, in pluribus et paucioribus mediis ad demonstrationem mediatæ propositionis ordinatis ut pauciora media pars sunt mediorum plurium, sicut duo sunt pars trium, et B C D se habent ad B C, sicut sexquialterum ad subsexquialterum secundum proportionem.

Ne autem aliquis ea quæ dicta sunt calumniari possit, dicimus quod utræque demonstrationes (tam affirmativa scilicet quam negativa) fiunt per tres terminos et duas propositiones : quia (sicut in libro *Priorum* ostensum est) omnis syllogismus fit ex tribus terminis et duabus propositionibus. Sed hæc quidem demonstratio quæ affirmat in præmissis, non accipit nisi esse aliquid affirmative : demonstratio enim affirmativa est, quæ concludit affirmativam conclusionem : et hoc non sequitur nisi ex ambabus præmissis affirmativis. Illa vero quæ est demonstratio negativa, accipit et esse affirmative et non esse negative, quia ex ambabus negativis nihil sequitur : et ideo in negativa demonstratione una præmissarum est affirmativa, et altera negativa : et sic per plura non numero, sed qualitate fit negativa, quam affirmativa : et media quibus probatur affirmativa, quæ est altera præmissarum in negativa demonstratione, sunt tot numero quot sunt quibus probatur affirmativa in demonstratione affirmativa : et insuper debet habere alia media quibus probatur altera præmissarum ejusdem negativæ demonstrationis, quæ est negativa : et sic plura sunt media quibus probantur principia affirmativæ demonstrationis : media enim affirmative accipiuntur a consequentibus vel antecedentibus : negativæ autem media, si mediata est propositio negativa, a repugnantibus accipiuntur et hoc modo oportet adaptare rationem Aristotelis, et nisi sic coaptetur, conclusio non respondebit præmissis. Hæc igitur est ratio *prima*.

Quomodo demonstratio negativa sit per plura quam affirmativa.

Amplius autem *secunda* ratio ad idem est, quod illa demonstratio potior est, quæ est ex principiis quæ non variata ad aliam qualitatem, perfecte constituunt demonstrationem, quam illa quæ est ex principiis demonstrationum in eadem qualitate non constituentibus demonstrationem, quinimo ad hoc quod constituant, oportet ipsa variare secundum qualitatem. Est autem in *Prioribus Analyticis* ostensum, quoniam impossibile est syllogismum fieri per utramque præmissarum negativam, quia ex ambabus negativis nihil sequitur syllogistice : sed in syllogismo privativo oportet propositionum unam esse hujusmodi, hoc est, negativam, alteram vero affirmative dicere quoniam est : ex affirmativis igitur constituitur demonstratio ambabus in una qualitate manentibus : ex negativis autem ambabus non constituitur. Ergo potior est propositio affirmativa ad constituendam demonstrationem, quam negativa : potior autem est demonstratio quæ est ex potioribus principiis : ergo potior affirmativa demonstratio quam negativa.

Amplius *tertia* ratio ad idem est per rationem augmentationis syllogismorum ad probandas propositiones mediatas, in qua augmentatione ad probationem majoris et ad probationem minoris in syllogismo negativo oportet uti pluribus affirmativis quam negativis. Si autem in affirmativo syllogismo propositiones sint mediatæ, et oportet augere syllogismos ad probationem majoris et ad probationem minoris per inductionem medii inter prædicatum et subjectum majoris et minoris propositionis, non utitur sic augens aliqua negativa.

Hoc obscure dicit Aristoteles et declarat in generalibus terminis : et est sua littera sic ordinanda. Amplius juxta hoc quod dictum est, quod per affirmativam probatur negativa, et non e converso, oportet in hoc accipere (quia ad idem facit) quod prædicativas quidem propositiones (augmentata in prosyllogismos demonstratione negativa) ad probationem majoris quæ negativa est, et ad probationem minoris quæ affirmativa est, necesse est fieri plures : quia oportet esse unam ad probationem majoris, et duas ad probationem minoris : et sic fiunt plures una. Sed in tali demonstrationis augmento ad probandum majorem et minorem privativi syllogismi, negativæ non possunt esse plures una in omni syllogis-

Ordinatio litteræ Arist. satis obscura.

mo negativo. Cujus exemplum in terminis generalibus est, quod A major extremitas ponitur in propositione primæ figuræ sic, in nullo illorum in quibus est B, hoc est, quod nullum B sit A in majori propositione, B autem medium sit in omni C in minori propositione, ita quod hæc sit vera, omne C est B, sicut disponuntur propositiones in secundo modo primæ figuræ : concluditur ergo, quod nullum C est A. Si igitur dicatur quod utraque præmissarum mediata sit, ita quod necesse est augere utramque propositionem ut possit concludi per medium in prosyllogismo : tunc secundum artem datam de reductione mediatarum ad immediatas propositiones, medium immittendum est inter subjectum et prædicatum illius propositionis quæ concludenda est et probanda : et si utraque sit mediata, medium immittendum est dicto modo in utramque. Sit ergo medium D quod immittendum est in majorem propositionem quæ est A, B quod sit medium per quod concluditur A non inesse B, sed medium quod est immittendum in minorem propositionem quæ est B C, sit E per quod affirmative concludatur B de C, quia minor in prima figura erit affirmativa. In isto autem demonstrationis augmento, E quidem quod est medium inter minorem propositionem, necesse est ad utramque extremitatem in majori et minori prædicativum esse ad concludendam minorem, quæ est affirmativa, sic, omne E B, omne C E, ergo omne C B, quæ fuit minor in negativo syllogismo : sed D quod est medium immittendum in negativa in syllogismo concludentem majorem, necesse est prædicativum ad B minorem extremitatem in minori propositione prosyllogismi : ad A autem majorem extremitatem in majori propositione prosyllogismi, concludentem majorem principalis syllogismi ponitur : et necesse est poni negative, sic, nullum D A, omne B D, ergo nullum B A, quæ est major principalis syllogismi. In prosyllogismo enim oportet in minori propositione D de omni B prædicari : sed in majori propositione oportet A in nullo esse D. In augmento ergo privativi syllogismi una tantum et unica sit privativa propositio quæ est A D, qua utimur in probatione negativæ majoris : duæ autem fiunt affirmativæ, una quidem D B et altera C D. Ad probationem ergo negativæ demonstrationis pluribus utimur affirmativis, et unica negativa tantum. Sic ergo patet quod prædicativa propositione uti oportet ad demonstrationem sive ostensionem negativæ. Si igitur notius per quod demonstratur aliquid, quam id quod demonstratur : demonstratur autem privativa quidem per prædicativam, prædicativa autem per illam quæ privativa est, non demonstratur : prædicativa erit prior et notior et universalior, quam negativa : melior autem demonstratio est, quæ melioribus et notioribus principiis utitur : affirmativa ergo demonstratio melior et potior est quam negativa.

Amplius *quarta* ratio est. Si principium syllogismi ingrediens in ipsam syllogismi substantiam est propositio universalis immediata : est autem in demonstrativa (hoc est, affirmativa) demonstratione tale principium, universalis propositio affirmativa immediata : in privativa autem demonstratione universalis negativa immediata. Universalis autem affirmativa est potior et notior, quam negativa : cujus probatio jam habita est, quia per affirmativam negativa nota fit et probatur : tunc sequitur quod prior est affirmatio quam negatio : potior autem est demonstratio quæ potioribus utitur principiis : ergo demonstratio affirmativa potior quam negativa.

Adhuc autem unum medium ad probandum hoc idem quod affirmativa dicit esse, negativa autem non esse : et ideo sicut esse potius et prius est quam non esse, sic affirmativa potior est quam negativa, et potior demonstratio quæ utitur affirmativa quam quæ utitur negativa : dignioribus enim principiis utitur, et ideo dignior esse probatur.

Affirmatio est causa negationis; et non e converso.

Adhuc *sexto* probatur idem : principalior enim est in hoc quod sine demonstrativa, hoc est, affirmativa non potest esse privativa : quia affirmatio est causa negationis : homo enim non est asinus : et causa hujus est, quia homo est homo : sed negativa non est causa affirmationis, et affirmativa potest esse sine negativa : potior autem est causa et quæ potest esse sine alia, quam illa quæ sine alia non potest esse : potior igitur affirmativa quam negativa.

Opinio quorumdam circa numerum rationum textus.

Sunt autem quidam dicentes hic esse tantum quatuor rationes : quia tertiam conjungunt cum secunda, eo quod fere supra idem fundatur : et quintam conjungunt cum quarta, propter eamdem causam : et hoc quod diximus, magis cum intentione Aristotelis concordat. Quod quidem igitur categorica, hoc est, affirmativa demonstratio dignior sit quam negativa, manifestum est ex rationibus inductis.

CAPUT IV.

De rationibus quibus probatur quod ostensiva demonstratio potior est ea quæ ducit ad impossibile.

Et demonstratione ad impossibile ducentem potior est ostensiva demonstratio. Sed ad hoc probandum oportet prius scire differentiam ipsarum ad invicem, ostensivæ scilicet et ducentis ad impossibile, et maxime negativæ ostensivæ, et ejus quæ ducit ad impossibile : quia similior videtur negativa ostensiva ei quæ ducit ad impossibile, quam ostensiva affirmativa [1]. Disponatur ergo primo ostensiva negativa sic : sit enim major propositio in ostensiva negativa, quod A in nullo est B, hoc est, quod nullum B est A, in minori autem sic, quod in omni C est B, hoc est, quod omne C est B, sequitur in secundo primæ, quod necesse est quod in nullo C sit A, sive quod nullum C sit A : sic igitur disponitur ostensiva negativa demonstratio. Sic quidem igitur acceptis præmissis secundum dictam conjugationem erit demonstrativa, hoc est, ostensiva privativa : et erit demonstratio ostensiva concludens, quod A in C nullo sit, sive quod nullum C sit A.

Quæ vero ducit ad impossibile, sic se habet, ut statim dicemus, si opus est demonstrare ex hypothesi negantis hanc propositionem prioris syllogismi, quod A in B nullo sit, et debeat demonstrari per impossibile eadem propositio, quod A scilicet non sit in B omni, accipiendum hujus propositionis, nullum B est A, contrarie oppositum, scilicet accipiendum A in B omni esse, et accipienda est ex hypothesi minor prioris syllogismi quæ fuit, quod B est in omni C, et ex illis syllogizanda est contraria conclusionis : propter quod accidit per syllogismum A in C omni esse, hoc est, quod omne C est A, et hoc sit notum et certum, quod hoc impossibile sit esse, quod scilicet A in C omni sit : quare ex illo concluditur, quod major vera sit, quæ dicebatur esse falsa, sic, omne B A, omne C B, ergo omne C A, quæ est contraria conclusionis, quæ dixit nullum C esse A, et hæc falsa est : ergo ejus contraria est vera et necessaria in materia necessaria : et sic probata est per impossibile, quia hæc est necessaria, nullum B A. Termini quidem igitur in utraque demonstratione similiter ordinantur : quia opposita sunt circa idem et eodem modo acceptum : sed tamen termini accipiuntur in præmissis et conclusione secundum oppositas qualitates in una demonstratione et in altera : differentia autem potioritatis aut præeminentiæ unius ad alteram accipienda est in principiis sive propositionibus quæ ponuntur in eis.

Differt enim multum quo una negativa notior sit alia : et differt qualis negativa notior sit : utrum igitur notior sit, quia A in B nullo est (ut dicit major demonstrationis ostensivæ) aut conclusio

[1] Et hoc supra : quia demonstratio ducens ad impossibile nunquam absolvitur a negatione.

sit notior quæ dicit, quia A est in nullo c, et quæcumque illarum notior est, ab illa incipiet demonstratio. Cum igitur conclusio (quod A scilicet in c non est) notior est, quoniam non est (hoc est, in falsitate) tunc ab ea incipiet demonstratio quæ est ad impossibile : quia si conclusio notior in falsitate, tunc contraria ejus vel opposita notior erit in veritate : et ideo demonstrando incipiendum ab ipsa. Si autem major quæ est A B propositio, sive nullum A B notior est, tunc prius syllogizandum est incipiendo ab illa : quamvis enim sit contra rationem conclusionis, quod prior et notior sit quam præmissa simpliciter : tamen potest esse notior quoad nos : et sic incipiemus ab ipsa. Sunt autem in utrisque syllogismis præmissæ acceptæ ut notæ : sed quærendum est quæ sint notiores. Cum autem negativa simpliciter in syllogismo sic vel ponitur, tunc fit demonstratio ostensiva. Patet etiam quod hæc negativa quæ est major in syllogismo ostensivo (quæ dicit quod A in B non sit) prior est natura, quam conclusio quæ dicit quod A in nullo sit c, quia illa est præmissa, et ista est conclusio. Ea enim ex quibus sicut præmissis vel principiis est conclusio, priora sunt conclusione. Ea autem quæ est, quod A non sit in c, est conclusio : quod autem A in B non sit, est præmissa una ex his ex quibus est conclusio. Patet igitur quod præmissa negativæ demonstrationis et ostensivæ prior est quam conclusio sua.

Removet dubium.

Si autem dicat cavillator, quod tam in una demonstratione quam in alia, præmissæ sunt notiores conclusione : et ideo licet hæc propositio quæ dicit, nullum c est A, sit conclusio in demonstratione ostensiva, et sic sit posterior : tamen ipsa vel opposita ejus est præmissa in demonstratione ducente ad impossibile, et sic est notior. Dicemus contra hoc, quod hoc non est simpliciter conclusio aut principium, ex quo contingit aliquid postea removeri et ostendere non sequi alterum ex falsitate illius : imo est hæc conclusio secundum quid, scilicet ad hypothesim respondentis vel cavillatoris et non simpliciter. Et propter hoc principium quodammodo est illud : illa enim quæ sunt in demonstrativa, ostensiva sunt principia, ex quibus simpliciter est conclusio : sed hoc aliud quod est conclusio, est principium non simpliciter, sed principium ex quo est syllogismus, qui fit contra hypothesim respondentis. Illa autem quæ sunt in syllogismo ostensivo, sunt simpliciter principia, ex quibus est principiata conclusio. Et quod utique sic se habet : aut se habet ut totum ad partem, aut sicut pars ad totum. In prima enim figura utroque modo se habet : quia major est totum ad minorem, et minor ut pars ad totum. In secunda autem medium est totum et extrema partes. In tertia autem medium pars et extrema totum. Hæ autem duæ propositiones, nullum B est A, quæ est præmissa, et nullum c A conclusio, sic se habent ad invicem quod illa quæ est, nullum B est A, est ut totum ad illam, nullum c est A, in quantum sequitur ex illa. In demonstratione autem ad impossibile (in qua præmissa est, omne B est A, et concluditur, nullum B esse A) non sic habent : quia nec oppositæ sic se habent : quia hæc, nullum c est A, non fit totum ad illam, nullum B est A, sed potius e converso.

Omnibus his præsuppositis quæ habita sunt, arguatur sic. Si igitur ea demonstratio dignior est, quæ est ex credibilioribus simpliciter et notioribus : et sunt utræque demonstrationes credibiles ex non esse, hoc est, ex negativis, ut dictum est : una enim incipit a negativa majori, alia autem a negativa conclusione : sed hæc quidem ostensiva procedit, scilicet ex priori simpliciter, posteriori tamen secundum quid, sequitur quod prior utique et potior erit demonstratio ostensiva privativa, quam ea quæ ducit ad impossibile. Prædicativa autem dignior quam privativa (sicut in antehabito capitulo ostensum est) : ergo etiam dignior ea quæ ducit ad impossibile, quia quod potius et

dignius potiore et digniore, est etiam potius et dignius minus digno et minus potiore.

Dubitatio. Notandum est autem hic quod in libro *Priorum* ducit Aristoteles semper rationem ostensivam et rationem ad impossibile ducentem ad eamdem conclusionem : hic autem (si una procedit ex prioribus simpliciter, et altera ex prioribus quoad nos) hoc non fit, sed ad diversas ducuntur. Et hoc fit ut diversa significentur.

Solutio. Quod enim ducuntur ad eamdem conclusionem, ideo fit ut significetur, quod quidquid potest syllogizari ostensive, potest etiam syllogizari per deductionem ad impossibile. In hoc autem quod ad diversas referuntur conclusiones, significatur quod non semper potest syllogizari ostensive quod potest demonstrari per impossibile : propositio enim immediata quæ est dignitas, non potest ostendi ostensive, ostenditur tamen per impossibile.

Notandum etiam quod comparando has demonstrationes ad invicem, innuitur quod ostensiva est ex prioribus secundum naturam. Ea autem quæ est per impossibile, est secundum naturam ex posterioribus, et sic differunt : et tunc cum appropriantur ad suas conclusiones, non possunt proprie conferri ad eamdem conclusionem in eisdem terminis : quia demonstratio ostensiva quantum ad conclusionem intentam est ex prioribus. Si autem ostendatur aliqua conclusio ostensive, et postea ex opposito illius conclusionis inferatur oppositum alicujus præmissæ, quod scilicet oppositum est manifeste impossibile : et ex impossibilitate illius iterum concludatur prior conclusio esse vera, tunc quoad conclusionem syllogizatam est ex posterioribus simpliciter, et quoad conclusionem intentam ex prioribus simpliciter, et hoc est contra naturam demonstrationis per impossibile si proprie accipiatur. Propter quod dici posset sine præjudicio, quod istæ rationes hic positæ compositæ sunt ex syllogismo ostensivo et conversivo. Ratio enim conversiva est, quæ ex opposito conclusionis infert oppositum præmissæ : quæ autem procedit ex prioribus simpliciter, est ostensiva.

Adhuc si quis objiciat quod demonstratio per impossibile dignissimo utitur principio, et utitur illo, quod est, de quolibet affirmatio vel negatio est vera, et de nullo simul : et ideo deberet esse dignior omni demonstratione et prior. Objectio.

Dicimus quod dignitas demonstrationis sumitur a principiis intrantibus in demonstrationem, et non extrinsecis : sed dictum principium non intrat in demonstrationem per impossibile, sed extra manens, confirmat decursum necessitatis syllogisticæ in syllogismo ad impossibile. Solutio.

CAPUT V.

De comparatione demonstrationis ad demonstrationem secundum proprium effectum ejus qui est scientia.

Comparatur autem etiam demonstratio ad demonstrationem secundum proprium demonstrationis effectum qui est scientia. Et prima quidem est comparatio secundum quam scientia excellit scientiam secundum certitudinem, quia illa ex ipsis causatur demonstrationis principiis. Dicamus ergo quod certior est una scientia quam alia : primo quidem in hoc, quod una eademque est ipsius *quia* et *propter quid* simul : sed tunc non est scientia ipsius *quia* extra eam scientiam quæ est *propter quid*.

Hoc autem quando fieri possit, sic intelligendum : dicitur enim scientia *quia* aliquando per causam remotam vel per effectum remotum : sed scientia *propter quid*, est per causam proximam essentialem : et hoc modo scientia *quia* in eadem re est, in qua est scientia *propter quid* : hæc igitur certissima quæ est ex utroque simul[1].

[1] Hæc est prima solutio quam ponit Ægidius hic in dubitatione de hoc, licet ponat etiam aliam quam dicit esse meliorem. P. J.

Et secundo certior est, quæ est de eo quod subjectum non est, hoc est, subtus in actu, sicut res particularis quæ est de eo quod concretum est : dicitur enim subjectum illud quod est subjectum ad aliam scientiam, sicut quando superior scientia est de aliquo ente communi, et alia scientia est de eo quod subalternatur illi : tunc illa scientia quæ est de eo quod non sic subjicitur, sed est de non subalternato sed subalternante, quantum ad subjectum certior est quam illa quæ est de subalternato : hæc enim quæ est de subalternante, dicitur esse de non subjecto, hoc est, de non subalternato : sicut arithmetica et harmonica se habent ad invicem, quia arithmetica est de numero simpliciter, harmonica autem de numero concreto ad materiam quæ est sonus vel tonus. Tunc enim illa quæ non est de subjecto hoc modo dicto, dicit *quia* : et illa quæ est de non subjecto, dicit *propter quid*. Propter quod cum aliqua scientia est de utroque, scilicet et *propter quid* et *quia* certior est : quia cum scientia dicens *propter quid* et *quia*, non differat a scientia *quia* in eo quod est *quia*, quoniam in hoc conveniunt, sed differt ab ea in eo quod est *propter quid*, oportet quod in eo quod est *propter quid*, præponatur illi.

Quomodo punctum est substantia posita.

Tertio autem erit scientia super scientiam in eo quod ex minoribus sive paucioribus dicitur certior scientia ea quæ est ex appositione, sicut se habent ad invicem unitas et punctum : unitas enim est substantia sine positione, punctum autem est substantia posita. Cum autem dicimus quod unitas est substantia sine positione, substantiam intelligimus non illam quæ est prædicamentum, sed substantiam dicimus quid in discreta quantitate, quod secundum sui rationem non concernit positionem. Et ideo numerus est et in habentibus positionem et in non habentibus secundum rationem unam : quia numerus est ex principio quod secundum sui diffinitionem non habet positionem in quantitate : punctum autem e contrario est substantia posita, hoc est, habens positionem : est enim quid extensibile : punctum enim extenditur in lineam et linea in superficiem, et superficies extenditur in corpus. Et ideo punctum licet sit indivisibile, tamen non convenit his quæ non habent positionem: et ideo punctum ex appositione se habet ad unitatem : quia unitas est quid indivisibile in quantitate non habens positionem, punctum autem est quid in quantitate positionem habens. Et quid quod ponitur in diffinitione utriusque, non omnino est ejusdem rationis in genere proximo : quia cum forma advenit ad materiam terminando et dividendo et distinguendo eam, terminatio ipsius facit unitatem ipsius. Potest ergo advenire ad materiam non secundum quod est extensibilis in continui formam : et sic per modum suæ terminationis facit unitatem, cujus iteratione constituitur numerus. Et potest advenire ad materiam secundum quod potentia extensibilis est in tres diametros longitudinis, latitudinis et profunditatis, et sic perficit puncti indivisibilitatem. Motus enim imaginativus puncti facit lineam, et motus lineæ in partem qua indivisibilis est, hoc est, in latum facit superficiem, et motus superficiei in situm quo indivisibilis est, facit corpus vel solidum : et sic omnis quantitas fluit ab indivisibili : et hoc modo addit punctum super unitatem, non quod unitas sit in ratione puncti, sed quia punctum dicit indivisibile positum, unitas autem non in eodem genere proximo, sed remoto dicit indivisibile non positum.

Quomodo punctum habet positionem in partibus, et quomodo est quid extensibile. Quomodo unitas et punctum non sunt ejusdem rationis in genere proximo.

Quomodo omnis quantitas fluit ab indivisibili.

Sic enim simpliciter dicitur una scientia certior alia, aut ex demonstratione quæ certior est, aut ex subjecto quod mirabilius in eo quod simplicius, et ex eo quidem quod mirabilius, est dupliciter, scilicet quia est vel subalternans et non subalternata, vel quia non ex appositione se habens ad alteram quæ ex appositione se habet ad istam : et sic ex subjecto dupliciter est certior, et uno

modo ex demonstratione. Et hoc est quod in primo de *Anima* dicit Aristoteles [1], quod magis una scientia quam altera honorabilior est : aut quia melior, aut mirabilior est, aut propter certitudinem demonstrationis. Tamen aliter ibi loquitur, et aliter hic. Ibi enim magis considerat honorabilitatem scientiæ ad scientiam, hic autem magis mirabilitatem. Mirabilius enim est quod altius est, sicut subalternans, et non ea quæ ex appositione se habet : quamvis forte honorabilius sit subalternatum et quod ex appositione se habet, quam subalternans et quod non se habet ex appositione, ut astronomia (quæ considerat quantitatem motam secundum distantias et præventiones et conjunctiones moti ad motum) ad geometriam se habet quæ est de quantitate immobili : et tamen astronomia nobilior est quam geometria : sed geometria mirabilior quam astronomia, in quantum magis primas causas dicit figurarum in præventionibus et conjunctionibus stellarum.

Differentia inter honorabilitatem scientiæ et mirabilitatem.

CAPUT VI.

De comparatione scientiæ ad scientiam secundum unitatem vel identitatem.

Comparatur etiam scientia ad scientiam secundum unitatem et identitatem, secundum quod dicitur scientia una cum alia vel altera ad alteram. Dicitur enim scientia una quæ est unius generis, hoc est, subjecti. Genus enim est primum subjectum in quolibet ad quod referuntur differentiæ et species, sicut ad subjectum primum. Sic ergo ab unitate subjecti dicitur una scientia quæ est unius generis. Quæcumque ex primis immediatis scilicet principiis componitur, quæ principia ad illud unum subjectum referuntur. Et partes etiam subectivas et integrales sive essentiales habet, ad quæ illa principia referuntur. Aut etiam referuntur ad passiones horum quæcumque sunt per se passiones subjecti, aut partium ejus subjectivarum, vel essentialium, sive integralium. Ad unitatem ergo scientiæ exigitur unitas subjecti in genere, et quod principia ipsius sint ad unitatem et proprietatem subjecti unificata : et tertio exigitur quod habeat partes unificatas subjecto, ita quod sint subjectæ ei, vel integrantes, vel essentiales ipsi : et quarto, quod passiones quæ probantur de ipso subjecto vel partibus ejus, sint per se subjecto et partibus ejus inhærentes. Ista quatuor requiruntur ad unitatem scientiæ.

Genus pro subjecto scientiæ.

Ad unitatem scientiæ quatuor requiruntur.

Altera autem sive diversa est scientia ab altera dupliciter. Uno quidem modo quæcumque habet principia quæ nec penitus sunt ex eisdem, nec etiam penitus sunt ex eisdem, nec etiam penitus ex alteris, sicut subalternans et subalternata sunt alteræ, et sicut sunt alteræ aliæ scientiæ, quarum una ex appositione se habet ad alteram. Et illæ scientiæ non penitus sunt diversæ. Illæ autem sunt simpliciter alteræ ad invicem, quarum subjecta et principia penitus ex alteris sunt, ad unum aliquid non respicientibus.

Dupliciter una scientia dicitur altera ab alia.

Signum, quod primæ sint dictæ alteræ scientiæ ab invicem est, quod cum principia ex quibus est scientia demonstrativa veniunt vel reducuntur ad principia immediata et indemonstrabilia, tunc oportet ipsa esse in eodem genere cum eo de quo est demonstratio : et tunc plane videtur quod nec penitus sunt altera ex alteris, nec penitus eadem : in subalternante enim et subalternata nec penitus ex alteris sunt, nec penitus ex eisdem. Signum hujus quod secundo dictum est, scilicet quod scientiæ penitus sunt diversæ, est, quod cum resolvuntur principia ad immediata, tunc oportet ipsa esse in eodem genere cum eo de quo demonstrant : et tunc in simpliciter diversis inveniuntur penitus diversa, quia imme-

[1] Aristoteles, In 1 de Anima, tex. com. 1 et 8 Topic. cap. 4.

diata sunt proxima, et proximum uni, non est proximum alteri.

Quamvis sic demonstratio in scientia dicatur una et plures, et scientia sit effectus demonstrationis : tamen nemo propter hoc opinetur, quod unius scientiæ vel scibilis non possint esse plures demonstrationes et plura media etiam contraria, et in diverso ordine esse accepta, et non solum per plura media in uno ordine accepta. Hoc autem fit demonstratori accipienti non continuum unius ordinis medium , sed forte oppositum . Cujus exemplum est, ut sint unius ordinis media A B C, et media alterius ordinis sint D F G, sed hæc media sint ex altero ordine quam illa. Et exemplum in specialibus terminis est, ut sit A transmutari, in quo D sit moveri : sed B sit lætari : hæc enim sunt ejusdem ordinis. Et iterum adhuc ponamus, quod I sit quiescere, et syllogizemus dicentes : omne movens se transmutatur : omne lætans est movens se : ergo omne lætans transmutatur. Verum est enim et D de B et A de D prædicari in hoc syllogismo : lætans enim movetur, quæ fuit minor propositio : et quod movetur, transmutatur, quod fuit major propositio. Fiat etiam alius idem concludens syllogismus sic : omne quiescens transmutatur ; lætans est quiescens: ergo lætans transmutatur. Iterum enim verum est A de I prædicari, quia quiescens transmutatur , et hæc est major secundi syllogismi : et verum est I de B prædicari, quia lætans quiescit, quod fuit minor secundi syllogismi. Et ita transmutari probatur de eodem, et per moveri, et per quiescere, quæ non sunt ejusdem ordinis media. Propter quod per altera et non ex eodem ordine sumpta media syllogismus est ejusdem passionis de eodem subjecto. Propter hoc autem de altero et altero ordine sunt media, quia neutrum de neutro contingit dici vel prædicari mediorum cum sint opposita. Nec idem servatur ordo causarum : quia cum transmutatum esse de subjecto demonstratur per movens , fit secundum genus causæ formalis : cum autem per quiescens probatur, fit secundum ordinem causæ finalis. In talibus vero in quibus sic idem de eodem probatur per opposita, necesse est eidem utraque illa opposita inesse. Et ideo talis demonstratio maxime in physicis fit, quæ ex oppositis componuntur. In mathematicis hoc fieri non potest.

Attendendum enim quod exemplum est possibile quod positum, quia appetens et desiderans movetur spiritus et sanguinis protensione, qui movetur in id quod desiderat : et sic transmutatur se movens per appetitum. Habens autem quod desiderat, ab hoc motu quiescit et delectatur. Delectatio autem est diffusio spiritus et animæ super fruitionem habiti : et iste iterum est quidam motus, quo movetur quiescens a motu appetitivo. Et sic necesse eidem subjecto utraque inesse : quod quidem contingit per tertiam figuram si media colligantur in unum, sic, omnis lætans est movens : omnis lætans est quiescens : ergo quoddam quiescens est movens. Sic enim duo contingit eidem inesse, quorum tamen neutrum alterum est. Et hæc est dispositio tertiæ figuræ : et sic videtur figura tertia deficere in conclusione quando præmissæ sunt veræ : quia duobus inhærentibus eidem subjecto, cum unum non sit alterum, alterum de altero per medium (in quo sunt ambo) concludi non potest, nisi valde per accidens, ut patuit in syllogismo, quem posuimus in tertia figura : quod quidem contingit in concretis. In abstractis enim si duo insint tertio, alterum alteri inerit per tertiam figuram : sed hoc non est necesse in concretis nisi valde per accidens, ut dictum est. Bene enim potest contingere duo concreta (quorum essentiæ sunt oppositæ) natura inesse eidem subjecto, et ita de illo prædicantur secundum se : et tamen accidens accidenti non subjicitur, et præcipue cum essentiæ eorum sunt oppositæ : et sic non potest esse unum ex altero nisi per accidens : et sic contingit in tertia figura

Quid est delectatio.

Nota defectum tertiæ figuræ in concretis.

præmissas veras esse per se, et tamen conclusio veritatem per se non habebit nisi valde per accidens.

Intendere autem cum studio oportet etiam per alias figuras, quam per primam quot modis ejusdem passionis in eodem subjecto fiat syllogismus : in naturalibus enim hoc sæpe contingit, quia illa componuntur ex naturis diversis et oppositis : quia cum aliquid componitur ex oppositis, unumquodque illorum est causa compositi : et ideo unumquodque eorum potest esse medium ad demonstrandum hoc, cujus causa de ipso : in aliis autem quæ uno modo se habent, hoc non contingit.

CAPUT VII.

Quod de fortuito et sensibili non est scientia demonstrativa.

Cum autem jam dictum sit quæ scientia sit una, et quæ plures : ne autem dubitari possit de quibus est scientia, et de quibus non potest esse, ideo sciendum est quod fortuitorum et sensibilium scientia esse non potest. Unde dicimus quod ejus quod est a fortuna vel casu quæ causam habent per accidens et non per se, non est scientia facta per demonstrationem : talia enim non habent causam stantem et immobilem, sicut necessaria. Neque habent causam ordinatam secundum circuli revolutionem, sicut ea quæ fiunt in terra ordinata secundum circuli allationem et recessionem, sicut ea quæ fiunt frequenter, sicut quæ periodo mensurantur, ut docet Aristoteles in secundo de *Generatione et Corruptione* [1]. Id enim quod a fortuna vel casu, neque fit semper, neque frequenter, ut probatur in secundo *Physicorum* [2]. Sed est ejus fortuna et casus quod extra hoc fit : quia neque fit semper, neque frequenter. Omnis autem syllogismus demonstrativus est, aut per necessarias aut per eas propositiones quæ sunt tanquam frequenter. Et si quidem propositiones necessariæ sunt et semper et æternæ, tunc etiam conclusio necessaria est et semper et æterna, hoc est, immutabilis. Si vero sunt propositiones sicut frequenter per aliquam causam ordinatam, tunc etiam conclusio et hujusmodi.

Propter quod si aliquid fiat frequenter sine causa ordinata, non est de illo demonstratio : propter quod si id quod a fortuna vel casu, neque est sicut id quod frequenter est, neque sicut id quod est semper (hoc est, necessario), tunc non utique erit ipsius demonstratio, vel scientia demonstrativa. Hæc igitur sunt quorum neque demonstratio, neque cognitio valet, et facit aliquid ad scientiam demonstrativam.

Sed neque per sensum et sensibilium cognitionem est scire : sed tamen hæc cognitio valet et facit aliquid ad scientiam demonstrativam. Si enim detur quod sensus est talis quidem hujus quod est singulare, et non est hujus alicujus quod est universale : quamvis, inquam, sic sit : sed tamen necesse est sentire quod sentitur, ut hoc aliquid singulare, et ut hic et nunc, sive ubi (hoc est, alicubi) et aliquando (hoc est, tempore) quia, sicut dicit Boetius, si omnia alia accidentia communia sint, tamen hic et nunc singularium communia esse non possunt : quia quodlibet habet suum locum, et quodlibet suam periodum in tempore singulariter. Unde quamvis forte sensus sit hujus singularis et non hujus (hoc enim secundum aliquem modum est universalis secundum quod confusum est in singularibus, ut dicitur in principio *Physicorum*) [3], tamen semper accipit id quod accipit cum hic et nunc. Et hic est verus intellectus litteræ Aristotelis.

Universale autem quod est in omnibus et secundum quod est in omnibus, im- Vide Linco. quomodo universale est ubique.

[1] Aristoteles, In 2 de Generatione et Corruptione, tex. com. 57.

[2] Id. In 2 Physic. tex. com. 48.

[3] Id. In principio Physic. tex. com. 4.

possibile est sentire: universale enim ut universale non est hoc (hoc est, singulare) ut hic, neque nunc. Si enim hoc esset quod est hic et nunc, non utique esset universale, sed singulare: quod enim semper et ubique est, in demonstrativis universale dicimus. *Semper* autem est, quia in esse suo universali secundum quod universale, nullam concernit differentiam temporis in qua sit, sicut in periodo. In tempore enim esse est quadam parte temporis mensurari, ut dicit Aristoteles in quarto *Physicorum* [1]. Hoc autem non est, quia nullum locum sui particularis concernit, extra quem non sit ita vere sicut est in isto qui est hic vel ibi. Et iste est verus intellectus hujus propositionis. Quod autem sic non concernit per suam diffinitionem neque locum neque differentiam temporis, et est ubique et semper: universale dictum in sua ratione hic non concernit: ergo ubique et semper est.

Quomodo universale est semper.

Quoniam igitur demonstrationes universales sunt sive per causam universalem: has autem (ut simplices et universales sunt) non contingit sentire sive per sensum accipere: manifestum est quod neque contingit scire, hoc est, scientiam causæ universalis habere per sensum. Sed manifestum est hoc quod diximus etiam alia ratione: quia etiam si diceretur, quod contingeret sentire triangulum, quod est eum duobus rectis habere æquales tres angulos: quod contingere posset per mensuram suppositionis trium angulorum trianguli super quantitatem duorum rectorum angulorum, ut dicit Euclides: et sic oculis videremus, quod æquales sunt tres ad duos: adhuc utique quæreremus causam per demonstrationem, quia causa universalis oculis non est visibilis, et non scimus eam, sicut quidam Heraclitici fatentur, qui scientiam dicebant esse idem quod sensibilem acceptionem: sentire quidem enim necesse est singulare, hoc est, necesse est quod id quod sentitur, sit singulare. Scientia autem est in cognoscendo universale sive universalem causam.

Cujus signum est, quia et si in luna essemus et videremus terram et umbram terræ interponi inter solem et lunam, non tamen propter hoc utique sciremus universalem causam defectus: sentiremus enim, quod ex interpositione umbræ deficeret tunc luna: sed non sentiremus propter quod omnino (hoc est, universaliter in omni tempore et in omni loco circuli) deficeret. Et hoc ideo esset, quia sensus talis (quem in luna existentes haberemus) non esset universalis, sive ejus quod est universalis causa talis defectus. Sed tamen sensus facit aliquid aliud ad scientiam demonstrationis [2]: quia ex consideratione sive ex considerata re multoties hoc modo accidente (quia scilicet multoties hoc accidit, quod scilicet umbram terræ luna tangens multoties eclipsatur) universalem venantes, quod scilicet semper et ubique ita fit eclipsis, demonstrationem, hoc est, demonstrativam habemus scientiam. Ex singularibus enim pluribus experimento et memoria acceptis cum una causa et simul fit in omnibus, universale manifestum est nobis.

Quomodo sensus innuat ad scientiam.

Propter quod universale et honorabile est et admirabile: quoniam ostendit causam, cum sensus non habet nisi *quia*: propter quod hujusmodi universalis scientia honorabilior sensibus, hoc est sensuum acceptione: et est honorabilior, quia est de illorum in sensu apparentium universali causa. Sed de primis quæ sunt universalia et prima principia, est alia ratio sive alius cognoscendi modus: quia necesse est illa per causam intelligibilem cognoscere, cum sensibilia cognoscantur, per quæ de exterius sensibus objicitur.

Manifestum igitur ex dictis est, quod impossibile est sic scire demonstrantem

[1] Aristoteles, In 4 Physic. tex. com. 114 et 119.

[2] Vide Themistium hic, quia tangit tres utilitates.

aliquid demonstratorum sentiendo (hoc est, sensus acceptione) nisi aliquis vulgariter loquens sentire dicat scientiam habere per demonstrationem, propter hoc quod sensu accepta sunt certa : et hoc est extenso nomine scientiæ.

Sunt tamen quædam quæ nescimus, eo quod hæc in propositis (hoc est, coram nobis positis) reducta sunt in defectum sensus : quædam enim si nos videremus et experimento acciperemus, non utique quæreremus causam ipsorum, quia statim videntes causam cognosceremus : non quidem tanquam scientes causam in videndo per sensum, sed tanquam per intellectum habentes universale ex eo sensibili quod videmus vel semel vel multoties. Cujus exemplum est ut si videremus vitrum perforatum, hoc est, poros quibus perforatum est vitrum, ut videremus lumen pertransiens poros vitri : tunc statim cum illo sensu manifestum esset utique nobis propter quid vitrum est perspicuum : sic enim videremus in singulis perpicuis seorsum. Intelligere autem est ex taliter divisim visis, quoniam in omnibus perspicuis sic est : et hoc universale per sensum non accipitur, neque est de his quæ accipiuntur ut annexa sensibilibus, sed a sensibilibus abstracta.

Sciendum autem est hic, propter exemplum, quod porositas in perspicuo non vocatur foraminum vacuitas, ut plerique opinantur : sed ubi non opponitur terra opacitate determinate hoc vocatur porus, et si ibi sit alia substantia elementi, vel elementalis substantia quæ visum non terminat, sed transducit, sicut est in aere, igne, cœlo, et aliis perviis.

CAPUT VIII.

Quod diversarum scientiarum et syllogismorum diversorum et demonstrationum diversarum sunt principia diversa.

Quia autem in ante habitis dictum est, quod una scientia est, in qua principia ex quibus componitur, univocantur per unitatem sui subjecti : et diversa sunt scita, quibus principia non unificantur, sed remanent diversa : et jam ostendimus qualiter unificantur principia scientiæ : nunc oportet nos ostendere qualiter diversarum scientiarum principia sunt diversa. Sciamus ergo quod eadem esse principia omnium scientiarum propria est impossibile : et hoc ostendamus primum quidem speculantibus hoc aliquibus logice, hoc est, per media vel omnibus vel pluribus communia. Incipiemus enim hanc speculationem a syllogismo in communi et logica speculatione. Inter syllogismos enim hi veri sunt, ex veris principiis veras concludentes conclusiones. Alii autem sunt falsi, ex principiis falsis falsas concludentes conclusiones : falsorum autem et verorum non sunt eadem principia : ergo non omnium syllogismorum sunt eadem principia.

Et si namque aliquis cavillator dicat, quod ex falsis principiis est vel contingit verum syllogizare : et sic eadem videntur esse principia verorum syllogismorum et falsorum. Dicamus quod hoc contingit semel tantum, sicut si gratia exempli A major extremitas de C minori extremitate vera sit : tunc enim erit conclusio vera : medium autem sumitur B, quod falsum sit, et ad A majorem extremitatem, et sit falsum ad C minorem extremitatem : quia nec majori subjicitur, nec de minori prædicatur : nec enim A major extremitas est in B sicut prædicamentum in subjecto, nec B medium est in C minori extremitate sicut prædicatum in subjecto : et ideo utraque præmissarum est falsa, et conclusio vera. Cujus exemplum est : omnis lapis est animal : omnis homo est lapis : ergo omnis homo est animal. Et hoc quidem semel contingit : contingit enim quoad conclusionem propriam et proximam tali conjugationi in qua major extremitas repugnat medio, et idem medium repugnat minori extremitati, et major extremitas non repugnat minori extremitati, sed est de consequentibus ad ipsam :

et in nulla alia contingit conjugatione, sed in prima figura et in primo modo verum ex falsis syllogizare. Sed hoc patere facile potest si accipiantur horum principiorum quæ præmissa sunt media, per quæ major falsa et minor falsa concludantur, semper ex falsis sequitur falsum et non verum : et iterum si illa falsa in tertio syllogismo concludi debeat per alia falsa, iterum ex falsis sequitur falsum et non verum : et hoc quantumcumque possit fieri resolutio talis, ut principia syllogismi per alia concludantur, semper syllogizabitur falsum ex falso. Semel ergo contingit verum ex falso syllogizare, et non pluries. Hujus exemplum, quod si debeat syllogizari hæc falsa, quæ fuit major, omnis lapis est animal, accipiatur medium inter lapidem et animal, et ad eam concludendam, semper ex falso sequitur falsum. Si accipiatur medium ad minorem inter prædicatum et subjectum per quod concludi possit minor, semper ex falsis falsum concludetur quantumcumque fiat reductio ad prosyllogismum majoris et minoris, vel utraque falsa, vel altera. Hoc autem ideo, quia omnis conclusio falsa in prosyllogismis ex falsis falsa est. Veræ autem conclusiones sunt ex veris principiis. Alteræ autem sunt propositiones veræ et alteræ falsæ propositiones sunt quæ sunt syllogismorum principia : ergo verorum syllogismorum et falsorum diversa et altera sunt principia.

Scias autem, quod in commento Arabico, quod fuit Alfarabii, ubi hæc translatio Boetii habet semel, habet una vice : et glossat Alfarabius, una vice pro raro : dicit enim, quod casu accidit : casum vocans, quod causam ordinatam non habet : quia verum non sequitur ex falso secundum causam qua præmissæ sunt causa conclusionis : sed per accidens sequitur ex tali complexione qualis dicta est solum, et non ex habitudine terminorum in syllogismo posito : et hæc expositio est plana et facilis. Sic igitur probatum est quod falsorum et verorum syllogismorum non sunt principia eadem : non ergo omnium syllogismorum eadem, sed diversa sunt principia.

Postea autem sic probatur, quod nec falsæ ratiocinationes syllogismorum falsorum ex eisdem sunt principiis : est enim vel contingit accipere falsas propositiones concludentes quæ ad invicem sunt contrariæ, et sunt impossibiles, quia ex disparatis : et sunt impossibiles, eo quod prædicatum repugnat subjecto, sicut si dicam justitiam esse injustitiam, falsa est ex compositione contrarii cum contrario : et idem redit si componam propositionem ex genere et specie contrarii, ut si dicam justitiam generalem esse timorem, quæ est injustitia specialis. Ex disparatis autem, sicut si dicam hominem esse equum, aut bovem esse hominem, aut equum. Ex impossibilibus autem, sicut si dicam, quod æquale alicui majus est vel minus est eodem : ex terminis enim positis (hoc est, sic dispositis) sic fiunt diversi falsi syllogismi : et falsus syllogismus fit ex sic compositis et concessis talibus propositionibus, aut ex contrariis, aut ex disparatis, aut ex incompossibilibus compositis : cum ista sint diversa ex diversis composita principiis.

Adhuc autem nec omnium syllogismorum verorum eadem sunt principia : veri enim syllogismi non in uno tantum genere, sed in multis sunt : eorum enim (quæ altera et diversa sunt genere) principia (ex quibus sunt) altera necesse est esse et talia principia : nec etiam conveniunt in genere, sicut unitates punctis non conveniunt in genere : quamvis enim conveniant in uno genere logico, eo quod utrumque reducitur ad quantitatem, tamen non conveniunt in uno genere naturæ unius quod posssit esse principium passionum ejusdem rationis in genere, vel a qua fluant eadem principia quæ in uno subjecto unius communis naturæ possint unificari hoc modo, sicut prius dictum est in præhabito capitulo, quod una scientia est unius generis subjecti, in quo unificantur et uniuntur principia, ex quibus ipsa statim componitur. Hoc autem modo

unitates ex quibus fit numerus, in genere subjecti non conveniunt punctis, ex quibus fluunt species continuæ quantitatis, ut linea, superficies, corpus, et partes illarum, ut angulus, et hujusmodi. Ratio autem propter quam non conveniunt in genere subjecti est, quia hæ scilicet unitates non habent positionem : illa autem scilicet puncta habent positionem in continuo.

Adhuc autem in his scientiis (quæ sunt ex eisdem principiis) necesse est quod scientiæ conveniant in mediis, ita quod eadem sint media istius et illius : quia una scientia quæ est habitus conclusionis, ex eisdem mediis demonstratur ; aut necesse est quod conveniant in extremis : extremum autem majus in prima figura, est in sursum supra medium acceptum : aut est in deorsum, sicut extremum minus quod sub medio accipitur. Vel dicatur in sursum acceptum in secunda figura, quia accipitur supra prædicatum : et in deorsum acceptum medium in tertia figura, quia accipitur sub subjecto. Aut oportet hos quosdam syllogismos media interius habere inter majorem et minorem extremitatem, sicut in prima figura : illos autem alios aliarum figurarum duarum syllogismos oportet media sua exterius extra extremitates habere : sicut secunda medium habet ante extrema primum positione, et tertia habet medium post extrema ultimum positione, ut in libro *Priorum* est determinatum : sed diversarum scientiarum non eadem sunt media vel extrema, sed potius diversa : ergo eorum quæ sunt diversorum generum syllogismorum non sunt eadem principia quæ sint media vel extrema.

Adhuc de numero principiorum quæ communiora sunt, sicut de quolibet affirmatio vel negatio vera, vel totum majus parte, vel si de æqualibus æqualia demas relicta sunt æqualia. Hæc autem sunt communiora multis generibus appropriabilia, et talium communium principiorum non possunt esse scientiæ diversæ, ita quod diversarum eadem sint principia, quia universalia talia communia possunt esse : ex quibus etiam diversa in singulis scientiis demonstrentur, sicut ex principiis. Dico autem communia principia omnibus, ut est illud, quod omne quod est, contingit affirmare vel negare, et alia quæ paulo ante posita sunt : genera enim eorum quæ sunt de quibus scientiæ fiunt, sunt altera et diversa : et quando principia communia appropriantur (sicut dudum in ante habitis dictum est) tunc fiunt et ipsa principia appropriata alia in quantitatibus et scientiis quæ de quantitate sunt, et alia in qualitatibus et scientiis quæ sunt de qualitate, solum acceptum principium ad illam scientiam appropriant cum quibus propriis demonstrantur conclusiones per communia sic appropriata.

Amplius et ad idem, principia ex quibus scientia sive scita conclusio nota est, non sunt multo minora, hoc est, pauciora conclusionibus quæ concluduntur ex eis. Et scias quod apud Philosophos usus est in proportionibus numerorum multum plus vel multum minus dicere quod distat in infinitum, et cujus nulla est proportio, ut dicit Alfarabius, sive autem in multo sic dicat in infinitum et non proportionale secundum numerum, sive dicat multo deficientius secundum numerum, semper tenet ratio quam inducemus : quia conclusiones multæ et principia cujuslibet conclusionis sunt immediatæ propositiones, quæ non in multo excedunt conclusiones : propositiones autem sunt aut assumpti termini in duabus figuris, secunda et tertia : aut sunt termini immissi inter majorem et minorem extremitatem, sicut in prima figura : quia assumpto termino supra prædicatum vel sub subjecto, vel immisso inter prædicatum et subjectum, semper apponitur una propositio quæ est principium : et sic propositiones non multo sunt pauciores conclusionibus : sed si essent principia omnium eadem, essent propositiones multo pauciores conclusionibus in qualibet scientia, quia omnes conclusiones

probarentur per eadem media, quæ valde multa sunt. Cum ergo hoc sit inconveniens, patet quod non omnium eadem sint principia immediata nec in una et eadem scientia.

Adhuc autem ad idem inconveniens, quia conclusiones infinitæ sunt ad minus potentia per medii multiplicationem, ut potest probari de triangulo, quod tres habeat : de quadrato, quod quatuor : de pentagono, quod quinque ; et sic in infinitum : quod totum probatur per triangulum. Termini autem immissi vel assumpti (hoc est, medii) sunt finiti secundum numerum determinatum in tribus figuris : et si essent eadem omnium principia, tunc probarentur conclusiones infinitæ per principia finita, quod est inconveniens, quia finiti ad infinitum nulla est proportio. Patet ergo quod in una scientia non omnia eadem sunt principia. Hunc puto esse intellectum Aristotelis, et quod nulla alia vis sit rationibus suis.

Ad evidentiam autem eorum quæ hic dicta sunt (quod *termini sic assumpti vel immissi non sunt multo pauciores conclusionibus*) intelligendum est quod principia, hoc est, præmissæ possunt comparari ad suas conclusiones ultimas, quæ ulterius concludi non possunt, eo quod densatæ ad immediatas reductæ sunt ; et sic in veritate non sunt pauciora conclusionibus, quia unaquæque scientia habet ultimarum hoc modo conclusionum multa media, et tot quod habet media, tot habet principia, quia medium principium est conclusionis. Et possunt comparari non ad conclusiones ultimas, sed a quascumque indefinite : et sic principia sunt non multo pauciora conclusionibus. Hujus exemplum potest esse si ostendatur substantia de isto homine per media quæ sunt corpus, animal, rationale, et homo, sex erunt conclusiones et quatuor principia. Concluditur enim substantia de animali per corpus, et de rationali per animal, et de homine per rationale : et sic tres sunt conclusiones. Et iterum concluditur corpus de rationali per animal, et de homine per rationale : et sic sunt conclusiones quinque. Et iterum concluditur animal de homine per rationale : et sic sunt sex conclusiones, et quatuor principia quæ sunt propositiones immediatæ ad istas conclusiones, sicut patet ; sunt enim quatuor penes quatuor media, et sic sex erunt conclusiones, et quatuor principia immediata ad sex conclusiones concludendas : et sic multo sunt pauciora principia conclusionibus : et hoc est quod dicit Aristoteles.

Sunt tamen qui faciliter hic transeunt, èt dicunt quod principia ideo dicuntur non multo pauciora conclusionibus, quia sunt multo plura. Si enim principia sunt mediatæ propositiones, ad quamlibet conclusionem duplicantur præmissæ : et sic principia sunt in duplo plura, quam conclusiones. Veritas autem secundum intellectum Aristotelis est id quod primo dictum est. Unde translatio Arabica habet, quod principia non sunt elongata a conclusionibus. Adhuc autem cum dicantur propositiones esse *termini assumpti vel immissi*, non ita intelligitur, quod termini formaliter prædicentur de propositionibus : sed materialiter intelligitur : quia propositiones immediatæ sunt materialiter ex talibus terminis. A terminis enim mediis nominantur et numerantur præmissæ, quia præmissæ super conclusionem nihil addunt nisi tantum medium : quidquid enim est de majori propositione et de minori præter medium, totum est in conclusione : quia conclusio est medietas utriusque præmissarum. Attendendum etiam quod conclusiones in alia materia et alia vadunt in infinitum. Et si quis dicat quod conclusio est scita et scita non cadunt super infinitum. Dicendum quod conclusiones actu scitæ ab homine sunt finitæ, et tamen potentia sunt infinitæ, ut demonstratur in quarto Euclidis : ex quo probatur quod si poligonia inscribatur circulo angulis multiplicatis in infinitum, ad quantitatem circuli non deveniet : quotiescumque autem accrescit novus angulus, fit nova figura suas ha-

Expositio levis quorumdam.

bens passiones in infinitum : ergo multiplicantur. Si ergo omnium essent eadem principia, per finita probarentur infinita sicut per propria : quod non esse potest.

Amplius ad idem ratio est, quod scilicet non eadem principia omnium sunt : quia constat proxima principia quidem alia sive quædam esse ex necessitate, sicut necessariorum : alia contingentia contingentium principia, quando sunt propria et essentialia : de talibus enim hic loquimur principiis. Sic ergo tali intentione habitis his rationibus (quæ dictæ sunt) impossibile est illa principia necessariorum et contingentium esse eadem, et impossibile principia propria esse finita cum infinitæ sint conclusiones.

Si vero quodammodo ad hominem et non ad rationem instans aliquis cavillator dicat, quod hæc quidem determinata principia geometriæ, et quod aliæ propositiones sint principia syllogismorum (hoc est, scientiæ syllogizandi quæ est logica) et aliæ propositiones sint medicinæ : quid utique erit hoc aliud dicere, nisi quod propriarum scientiarum sunt propria principia, et diversarum scientiarum principia diversa ? Sed propter hoc quod ista sunt principia et illa principia, dicere omnium principia eadem esse, responsio sophistica est secundum consequens : quia ex hoc sequitur, quod eadem eisdem ipsa sunt eadem. Unde sic omnia fiunt eadem, sicut principiis principia sunt eadem, et principiata ab illis sunt eadem : et sic omnia sunt unum, sicut dixit Melissus : et hoc est etiam speciale medium octavæ rationis ad idem, per aliud inconveniens intentionem concludens.

At vero etiam non contingit dicere, quod quodlibet, hoc est, omnem conclusionem est demonstrare ex omnibus (hoc est, ex quolibet) ut scilicet omnia demonstrentur ex omnibus indifferenter : horum enim (qui hoc dicunt) est quærere omnium esse eadem principia : quia sic omnia eisdem demonstrarentur : talia enim dicere multum est insipiens et stultum : hoc enim non possibile in his quæ manifestæ doctrinæ sunt sive doctrinales, ut sunt mathematicæ. Nec in resolutione alicujus conclusionis in præmissas est hoc posse : sunt enim principia propria propositiones immediatæ : accepta autem altera propositione immediata pro præmissa fit, hoc est, sequitur etiam altera conclusio, ut in libro *Priorum* est probatum : ergo in una et eadem scientia diversarum conclusionum diversa sunt propria principia.

Si autem ex his quæ dicta sunt (aliquis errorem concipiens secundum ea quæ dicta sunt) dicat primas et immediatas propositiones esse principia propria, et hoc principium est unius modi in unoquoque genere uno, et diversum in diversis : si vero (secundum dicta) non ex omnibus (hoc est, ex quolibet) demonstrari quodlibet contingit, ut opus est (hoc est, illo modo quo oportet quodlibet demonstrari) iterum contingit sic ut opus est, ex altera scientia (hoc est, alterius principiis) demonstrare conclusiones scientiæ alterius. Sequitur ex hoc uniuscujusque scientiæ altera et altera esse principia. Relinquitur ergo (si proxima et non communia sunt principia omnium) quod nulla sunt communia omnium principia, sed ex his propriis principiis demonstratur hæc conclusio : ex illis autem aliis propriis demonstratur alia conclusio, et nulla erunt principia communia in omnibus. Si, inquam, hoc dicat aliquis, manifestum est ex superius determinatis, quod non contingit, et est falsum nulla esse communia propter hoc quod in scientiis determinatis alia sunt propria principia, et diversa in diversis. Principia enim sunt duplicia, hoc est, dupliciter dicta vel tripliciter, sicut principia *ex quibus* est demonstratio, et *quæ* sunt in ipsa demonstratione, et *circa quæ* est demonstratio. Ex quibus autem fit demonstratio, sunt dignitates non ingredientes demonstrationes, sed extra stantes et confirmantes decursum syllogisticum demonstrationis : et hæc sunt com-

munia. Quæ autem demonstrantur et sunt in ipsa demonstratione, sunt passiones : et circa quæ fit demonstratio, sunt subjecta, et propositiones in quibus hæc sunt prædicata et subjecta : et hæc sunt propria et in diversis diversa. Patet ergo quod principia ex quibus, hoc est, ex quorum virtute est demonstratio, communia sunt : quæ autem et circa quæ propria, sunt ut numerus in arithmeticis, et magnitudo in continuis, sicut in geometria. Hæc est, ut puto, sententia Aristotelis, unde principale intentum est, quod non omnium conclusionum eadem sunt principia. Quod ex hoc patet : quia si omnium conclusionum essent eadem principia : tunc ponamus conclusiones esse E F G, et principia A B C D, concludetur quælibet conclusio E F G ex quolibet penitus sigillatim A B C D, ita quod quælibet ex A et quælibet ex B et sic de aliis. Hoc autem falsum est.

Removet dubium. Attendendum autem quod licet metaphysicus probet et stabiliat principia omnium : non tamen suum est determinare utrum eadem omnium conclusionum, sed istius est, hoc est, scientiæ quæ docet componere principia ad conclusionem.

Removet dubium. Adhuc autem quamvis una sit scientia syllogistica, qua utuntur omnes scientiæ, in libro *Priorum* determinata, non tamen propter hoc eadem omnium sunt principia conclusionum : principia enim eadem sunt quantum ad ea quibus regulatur syllogismi compositio, et habitudo trium terminorum in modo et figura : sed quando dicitur, non sunt eadem principia omnium, intelligitur de principiis quæ sunt præmissæ relatæ ad conclusionem immediate sequentem ex præmissis.

Attendendum etiam ut quidam dicunt in explanatione ultimæ partis capituli, quod quidam dicunt intendere Aristotelem excludere dictum cavillatoris dicentis, quod licet resolutio conclusionis facta ad proxima et propria principia ostendat diversorum diversa esse principia, tamen resolutio facta ad prima in quolibet genere, ostendit omnium conclusionum eadem esse principia, dicunt, quod non stat resolutio, nisi deducatur usque ad prima ante quæ nihil est accipere : prima autem dicunt, quæ enuntiantur de subjecto primo : quia est vel prædicatum de subjecto primo per propriam ejus diffinitionem, ut de magnitudine in geometria, et de numero in arithmetica, et sic de aliis : et illas propositiones esse communia principia in scientiis ad diversas conclusiones. Et quando dicit Aristoteles *non contingit*, glossant, quod hoc non est contingens, sed necessarium. Primum autem quod dictum est, etiam videtur magis esse de intentione Aristotelis. Hæc igitur de unitate scientiæ ad scientiam et de diversitate dicta sint.

CAPUT IX.

De diversitate scientiæ intellectus et opinionis.

Habitis jam omnibus quæ ad principia demonstrationis pertinent, et habitis comparationibus demonstrationum ad invicem secundum nobilitatem et certitudinem, sequitur hic comparare scientiam quæ est vere effectus demonstrationis, ad alios habitus : superiores quidem, ut intellectus : et inferiores, sicut est opinio. Et quia scientia est habitus conclusionum, intellectus autem habitus principiorum, et de intellectu per media devenitur ad conclusionem, oportet addiscere solertiam quæ est habitus inveniendi medium : hæc enim tria sunt in demonstratione, principia, conclusiones, et media : et habita differentia et convenientia istorum trium, sufficienter comparata sunt ea quæ sunt in demonstratione.

Dicamus igitur quod quia scibile et scientia referuntur ad invicem, et similiter opinio et opinabile, ad differentiam unius sequitur differentia alterius : scibile igitur et scientia differunt ab opinabili et opinione, ita quod scientia ab opinione differt, sicut differt scibile ab Removet dubium.

opinabili : quoniam scientia est ejus quod est universale secundum conditiones universalis in præhabitis determinatas : et de illis est per necessaria media, sive sit scientia *quia*, sive *propter quid*. Opinio autem etsi aliquando sit circa necessaria, non tamen est per necessaria media ut necessaria accepta. Necessaria autem sunt, quæ non contingunt aliter se habere : et ideo immutabilia sunt et æterna, ut dicitur in sexto *Ethicorum*[1], et sunt per talia media immutabilia et æterna hoc modo æternitatis quo immutabile æternum dicitur. Ex quo concluditur quod manifestum est, quod circa hæc singularia, scilicet ad sensum demonstrabilia et contingentia aliter se habere non est scientia : et si daretur quod scientia esset circa hæc, sequeretur inconveniens, hoc scilicet quod impossibilia aliter se habere essent possibilia aliter se habere : et sic ulterius sequeretur (ut dicitur in primo de *Cœlo et Mundo*[2]) quod possibile esset contradictoria esse vera : quia possibile non esse, aliquando non erit : impossibile non esse, nunquam non erit : et sic sequeretur quod idem non esset et semper esset, quod est impossibile. Hæc igitur scientiæ et opinionis differentia sumpta est ex parte subjectorum de quibus sunt scientia et opinio, et est essentialis et propria.

At vero nec intellectus est scientia, vel opinio : dico enim hoc secundum istam intentionem qua hic loquendum est de intellectus habitu principiorum demonstrationis : et ideo est principium scientiæ sicut principia sunt causa conclusionis : non tamen intellectus proprie principium opinionis : propter quod magis convenit cum scientia, quam cum opinione. Omnes autem isti tres habitus conveniunt in hoc, quod sunt circa verum quod est in complexis, non in incomplexis : sunt enim alicujus existentis in hoc, sicut prædicati in subjecto, vel existentis in ipso.

Adhuc alia differentia est : quia neque scientia est indemonstrabilis, sed demonstrabilis : unde est propositionis mediatæ, quæ per medium potest demonstrari. Hoc autem principium (quod hic vocamus intellectum) est opinio, hoc est, certa acceptio et fides, quam credulitatem Arabes vocant, immediatæ propositionis et indemonstrabilis, quæ melioris est habitus, quam sit scientia et dignioris. Dicitur autem talis acceptio (quæ fides certa est) opinio : quia sicut dicit Aristoteles in secundo de *Anima*[3], opinio rationibus firmata fit fides, hoc est, certa conceptio veritatis : et hæc est quæ Græco idiomate vel certa opinio vel fides vocatur. Verus enim intellectus est et scientia et opinio in hoc quod isti habitus sunt circa verum quod est in complexis sicut in propositionibus vel enuntiationibus, et in hoc conveniunt : et verum est etiam illud quod per hoc dicitur sive denotatur ut scitum et intellectum et opinatum, sive scibile et intelligibile et opinabile : quia scientia et intellectus, ut dictum est, sunt circa intransmutabilia vera, opinio autem circa transmutabilia : relinquitur opinionem esse circa verum et falsum, intellectum autem et scientiam circa verum tantum : verum enim et falsum accidunt orationi et opinioni, et orationi ex rerum transmutatione, ut dicit Aristoteles in *Prædicamentis :* sed contingens est opinabile, et ideo contingens est sive possibile aliter se habere. Hæc enim opinio est aliquando acceptio immediatæ propositionis non necessariæ,hoc est, non necessario modo, ita quod necesse sit adverbium. Aliquando enim opinio est acceptio propositionis, scilicet immediatæ : sed non accipit eam per modum necessitatis et immediationis, ut patebit in sequentibus. Opinatum autem de se non certum est, sed certum efficitur sic apparentibus (hoc est, illis quibus ita videtur et apparet) et non

[1] Aristoteles, In 6 Ethic. cap. 4.

[2] Id. De Cœlo et Mundo, tex. com. 120.

[3] Id. In 2 de Anima, tex. com. 157.

est certum nisi in quantum talis opinio immediatæ propositionis cadit super ipsum : quia sic est scitum, quamvis per modum scientiæ non sit acceptum : et sic dicitur scire vehementer opinari et non falli : opinio enim de se incertum quid est, et ipsum opinabile de natura sua (in quantum est opinabile hujusmodi) incertum sicut et opinio.

Adhuc autem alia differentia est, quod nullus opinatur aliquid probare, hoc est, ad aliquid se probabiliter habere (sicut opinatio probabiliter se habet ad opinata) cum opinetur (hoc est, concipiat de aliquo) quod impossibile sit aliter se habere : quia tunc scit, et non opinatur : et ideo tunc opinatur se scire : sed aliquid aliquando quidem sic esse, sed tamen aliter se habere possibile nihil prohibet probare aliquem (hoc est, probabiliter se habere ad illud) : et hoc est signum, quod opinio sit tanquam hujus alicujus quod possibile sit aliter se habere, sed quod scientia sit ejus quod est necessarium.

Dubitatio textus. Sed tunc surgit quæstio, qualiter hoc possit esse, cum idem sit in hoc quod de eodem est opinari et scire, et quod idem per eadem media contingit scire et opinari ? tunc enim quæstio est, quare opinio non est scientia ? si enim idem est opinari et scire, tunc scibile est opinabile : ergo videtur quod etiam scientia sit opinio : consequitur enim hæc quidem sciens : illa vero sæpissime consequitur ad opinans in propositionibus mediatis densando de medio in medium quousque vediat in immediata : et tunc videtur esse scientia. Propter quod si quidem sciens per immediatum scivit scitum, tunc etiam opinans scivit ut videtur : sicut enim quia est vel contingit opinari, sic contingit et opinari propter quid : et quando hoc opinatur, tunc stat in immediato. Hoc autem ideo est, quia medium est quod scilicet est propter quid. Sic ergo et quia circa eadem et per eadem media sunt opinio et scientia, videntur esse indifferentia et idem opinio et scientia.

Solutio textus. Solventes autem ad hæc quæ sic objiciuntur, dicimus quod aut oportet concedere quod scientia et opinio sint idem, aut oportet respondendo dicere quod scientes ea quæ non sunt contingentia aliter se habere, arbitrantur talia esse sicut se habent diffinitiones ad diffinita dicentes quid et propter quid : quia sic se habent diffinitiones ad quas fiunt demonstrationes, et sic arbitrabitur medium necessarium substantiale et necessarium : et ideo talis non opinabitur, sed sciet. Si autem aliquis arbitretur talia immediata esse, sed non arbitrabitur hæc eadem media ipsis extremis inesse substantiam (hoc est, ut substantiam sive substantialiter), neque arbitrabitur quod secundum speciem et formam substantialem insint : tunc talis opinabitur (et non sciet vere) et *propter quid* et *quia*. Hoc autem ideo est, quia qui sic opinatur, opinatur per immediata : si vero non opinatur per immediata, sed per effectum vel causam remotam, tunc solum opinabitur ipsum *quia*, non *propter quid* [1] : et sic solutum est id quod objicitur, quod opinio et scientia per eadem media sint.

Ad aliud quod objicitur, quod scientia et opinio ejusdem sint (hoc est, de eodem), dicimus quod non penitus de eodem sunt : sed sicut falsa et vera opinio ejusdem et de eodem quodammodo est, sic et scientia et opinio ejusdem quodammodo est : quia scilicet idem est subjecto, sed non est idem secundum rem et rationem. Dicunt enim quidam et veram opinionem et falsam quodammodo ejusdem esse (hoc est, de eo quod idem subjecto, et non idem secundum esse et rationem), accipiuntur enim scientia et opinio et per eadem media, differunt tamen in modo accipiendi, sicut circa unam et eamdem rem aliquando est opinio vera et opinio falsa, non tamen penitus est eadem, sed secundum esse differens : esse dico quod

[1] Ex quo patet quod dupliciter est opinari sicut et scire, scilicet *quia* et *propter quid*.

habet eadem res accepta secundum quod refertur ad diversa per quæ accipitur, vel ad diversum modum accipiendi : et sic opinio vera vel falsa non sunt penitus circa idem. Si quis autem dicat, quod opinio vera et falsa sunt circa penitus idem, quod idem est et subjecto et esse, multa inconvenientia accidunt, inter quæ accidit et non opinari aliquem (qui falso opinatur) quod falsum est, ex quo opinio dividitur vero et falso, ut alibi dictum est. Hoc autem sic potest perpendi : opinatur aliquis verum per vera : et si opinio veri et falsi essent idem secundum idem, tunc opinans verum et opinans falsum essent idem in opinando : sed opinio opinans verum secundum quod verum est falsum, nulla est opinio : ergo falsa opinio nulla est opinio. Primus modus opinionis melior est et planior : unde talia dicere est inconvenientia appetere quæ multa sequuntur.

Ratio autem inductæ solutionis stat in hoc, quod idem multipliciter dicitur, scilicet subjecto, et esse. Et ideo est sicut contingit scientiam et opinionem ejusdem esse, quod subjecto est idem. Est autem sicut non contingit : quia non sunt ejusdem secundum esse. Cujus exemplum est : quia diametrum esse commensuratum sive commensurabilem esse lateri, inconveniens est aliquem vere opinari : quia hoc non potest aliquis vere opinari, ita quod opinetur per vera. Unde circa hoc est opinio falsa : quia, sicut in *prima philosophia* dicit Aristoteles, non geometricus multum mirabitur si aliquid numerorum et finitorum non commensuretur : sed tamen diameter circa quem sunt opiniones veræ et falsæ, idem est subjecto, et non esse secundum rationem qua refertur ad rationem aliam vel ad communia et logica, sicut est quodlibet finitum alii finito esse commensurabile. Sic etiam scientia et opinio ejusdem est : quia ambo sunt circa rem unam, sed non secundum esse unum et idem : unde id quod aliquid erat esse, secundum rationem non idem est, secundum quod de ipso est opinio et secundum quod de ipso est scientia.

Similiter igitur, sicut dictum est, et scientia et opinio ejusdem est subjecto,sed non ejusdem secundum esse. Cujus exemplum est : si enim dicatur de animali scientia esse et opinio : tunc hæc quidem enim scientia, scilicet est animalis (hoc est, de animali) secundum ea quæ non est contingere aliter se habere, sed in essentialibus et uno modo se habere animal : scientia enim animalis est de animali per essentialia non determinata per materiam sensibilem, in quibus animal semper est, et non contingit aliter se habere: sed illa quæ est opinio, est conceptio de animali secundum quod est ad materiam sensibilem determinata per ea quæ contingit aliter se habere, ut si hæc quidem (scientia scilicet) consideret quod vere hominis per vera essentiala ut animal rationale : illa autem (opinio scilicet) consideret quod quidem hominis est, sed non vere, sed accidentaliter est hominis : idem est enim subjecto tunc circa quæ sunt scientia et opinio, quia ipsum est idem homo. Hoc autem quod considerat scientia et opinio, tale est sicut non idem secundum esse : aliud enim est esse hominis secundum quod refertur ad essentialia vera, et aliud secundum quod refertur ad accidentalia et transmutabilia.

Ex his autem quæ dicta sunt, manifestum est quod eumdem hominem secundum idem tempus et per eadem non contingit simul idem penitus secundum esse et subjectum opinari et scire. Si enim hoc daretur, sequeretur quod simul in eodem tempore et secundum idem haberet et opinionem de aliquo aliter se habendi, et non aliter se habendi : quia sic scientia esset opinio ; et in diffinitione scientiæ est, quod sit de his quæ non aliter se habent : in diffinitione autem opinionis est, quod sit de his quæ aliter se contingit habere : et quidem hoc vere et secundum idem in eodem non contingit. In alio quidem homine opinante, vel in alio et alio opinabili, vel in alio et alio

tempore contingit opinionem et scientiam esse ejusdem, sicut jam paulo ante dictum est : sed in eodem homine opinante secundum idem et in eodem tempore, nihil sic potest esse ut penitus ejusdem habeat scientiam et opinionem : si enim hoc daretur, tunc sequeretur quod talis haberet opinionem simul cum scientia de hoc quod homo esset quod vere est animal, hoc est, per essentialia acciperet opinionem, quod esset animal, quod vere et per essentialia est : et hoc esse non potest : quia talia faciunt in homine scientiam et non opinionem. Sic igitur de differentia opinionis et scientiæ dictum sit.

Reliqua autem quæ sunt in anima, quæ sunt potentiæ et habitus intellectus, sicut in potentiis est intellectus, ratio, memoria, et aliæ acceptivæ potentiæ : in talibus autem scientia, sapientia, intellectus, prudentia, et ars : quomodo oporteat quidem hæc distribuere, hoc est, ab invicem distinguere, hæc quidem est physicæ distinguere (quoad potentias et partes animæ), illa autem (quantum ad intellectivos habitus) ethicæ speculationis magis, et non pertinet ad logicum, nisi secundum quod in generalibus et communibus intentionibus accipiuntur.

Sciendum autem, sicut dictum est, quod quamvis opinio cadat super immediatas et necessarias propositiones ut est illa, de quo prædicatur species et genus, et de quocumque prædicatur diffinitio et diffinitum, et hujusmodi multa, qualia sunt in considerationibus topicis : non tamen, sicut dictum est, cadit super tales propositiones ut sunt necessaria et per necessaria et modo necessitatis. Et cum dicitur, quod opinio est acceptio propositionis immediatæ non necessariæ, hoc non ideo est dictum propter hoc quod semper opinio sit acceptio propositionis immediatæ, quinimo maxime est acceptio propositionis mediatæ, et aliquando etiam immediatæ porpositionis est acceptio : et quando accipit immediatam, non accipit eam ut necessariam : cum tamen maxime videatur, quod talis acceptio deberet esse necessarii et per modum necessitatis. Tamen propositio immediata dicitur dupliciter, scilibet aut secundum veritatem, aut secundum opinionem : principium enim demonstrationis est propositio immediata secundum veritatem, et omnis talis propositio est necessaria : propositio autem immediata secundum opinionem est sicut illa de qua sunt considerationes topicæ, et secundum quod accipitur, acceptio non est necessaria, sed probabilis : quia non accipit eas topicus ut necessarias, sed ut probabiles. Non enim propositio immediata est omnino necessaria, sed opinio accipit eam sicut non necessariam.

Adhuc autem cum demonstratio sit causa scientiæ, et scientia sit necessarii : tamen videbitur forte alicui, quod demonstratio non sit necessarii, cujus contrarium dictum est superius : quia demonstratio est ejus quod est frequenter, sicut sunt demonstrationes naturales. Sed ad hoc facile est solvere sicut superius solutum est quod demonstratio est ejus quod est frequenter, secundum quod reducitur ad illud quod est semper secundum causæ ordinationem, sicut in secundo de *Generatione* [1] causam generationis et corruptionis quæ frequenter est, reducit in circulum obliquum, in quo solis accessus semper est.

Objectio.

Solutio.

CAPUT X.

De solertia.

Jam determinatum est de intellectu principiorum quæ ingrediuntur demonstrationem in præmissis, et de scientia quæ est in demonstratione et conclusione : et quia scientia et opinio sunt circa idem, ideo oportuit determinare differentiam scientiæ et opinionis. Ut ergo complete tradatur de his qui in demonstra-

Removet dubium.

[1] Tex. com. 36.

tione sunt habitibus, restat nunc ultimo determinare de solertia.

Dicimus igitur quod solertia est subtilitas quædam medii, hoc est, ad medium inveniendum (qualiter extremum sit in extremo) syllogistice in non perspecto tempore (hoc est, in parvo tempore, sive non magna deliberatione). Cujus exemplum est in demonstrativis in astronomia, ut si aliquis videns (hoc est, considerans) quod luna semper desinat accessione ad solem, et in luminis sui decremento splendorem semper habet in parte conversa ad solem, et cornua versa in oppositum sint, statim intellexit propter quid (hoc est, propter quam causam) hoc sit : et intellexit quod hoc sit propter hoc, quod luna non habet lumen a se, sed illustratur a sole. Aut in communibus moralibus exemplum est aliquem forte pauperem disputantem sive disceptantem cum divite, statim sine deliberatione magna cognovit, quoniam accommodatum est pauperi quod repetit dives. Aut propter id quod amici sunt in aliqua conjunctione, sicut determinatur species amicitiæ : aut quia ambo sunt ejusdem alicujus inimici, de cujus tractatur nocumento. Omnis enim qui causam videt, quæ sunt media cognovit et ultimas, hoc est, extremitates, quarum una de alia concluditur per medium quod jam videt per solertiam.

Hujus autem in figura et modo exemplum est id quod ante diximus de lunæ accessione. Sit enim in quo A major extremitas, ad solem esse splendidum : sit B medium lucere a sole : C autem minor extremitas sit luna a se lumen non habens : et tunc syllogizetur sic, omne B est A, et omne C est B, ergo omne C est A.

Omnis enim stella non habens de se, sed a sole lumen, splendet in parte conversa ad solem : luna est stella de se non habens lumen, sed a sole : ergo splendet a parte ad solem conversa. Inest enim lunæ (quod est C) B medium quod est lucere a sole, per se lumen non habere : et hoc est in minori propositione : ipsi autem B medio inest A quod est ad hoc, hoc est, ad solem esse splendidum, hoc est, in parte ad solem conversa splendere, a quo splendor est in parte quæ convertitur ad solem : propter quod sequitur quod et ipsi minori extremitati inest A major extremitas in conclusione : et hoc concluditur per B medium.

De aliis autem habitibus, ut suspicione et existimatione, dicere non oportet : quia non sunt circa ea quæ sunt demonstrationis. Removet dubium.

LIBER II

POSTERIORUM ANALYTICORUM.

TRACTATUS I

DE NUMERO SCIBILIUM DEMONSTRABILIUM IN SCIENTIA DEMONSTRATIVA.

CAPUT I.

Quod numerus vere scibilium acccipitur de numero quæstionum, et quot et quæ sint quæstiones.

Habitis jam eis quæ pertinent ad principia demonstrationis, ex quibus et qualibus fit demonstratio, oportet tradere demonstrandi facultatem in quolibet demonstrabili, quæ (inquam) ars consistit in inventione medii demonstrativi : hunc enim modum tenuimus in *Prioribus* resolutoriis sive *analyticis,* prius ostendentes ex quibus et qualibus est syllogismus, et postea tradentes artem syllogizandi per medii syllogistici inventiones, et syllogizandi facultatem et potestatem. Antequam autem nos doceamus inventionem medii demonstrativi, quia omne medium consistit ut per ipsum ad scientiam scibilis complexi notitiam per demonstrationem veniatur, ideo oportet primo docere quid sit vere scibile, et quot sunt genere scibilia quæ sciri possunt per demonstrationem : hæc enim scientia finis est inquisitionis medii demonstrativi, et, ut dicit Aristoteles, oportet præstituere finem, ut sciamus omnem sequentem tractatum dirigere in illum, sicut sagittarius metam præstituit, in quam dirigat sagittam : et hoc est exemplum Avicennæ in hoc loco.

Facultas demonstrandi consistit in inventione medii demonstrativi.

Adhuc autem quia quæstio in accipiendo scientiam antecedit scitum, quia quæstio fit ex admiratione, et ideo excitat ad inquirendum causam in eo quod demonstrabile est, ideo conveniens est incipere a quæstione ex qua incipit philosophari omnis recte inquirens per philosophiam.

Quare incepit a quæstione.

Adhuc quia quæstio et scitum idem sunt subjecto, sed secundum rationem quæstio præambula est scito secundum actum in quo qui vere accipit scientiam admirabilium, primo admiratur : et ideo dicit Aristoteles in primo *primæ Philosophiæ,*

Quæstio præambula est scito.

quod ex admirari, et tunc et nunc philosophari inceptum est: incipientes a quæstione, dicimus quod quæstiones (quæ,ut dicit Alfarabius, sunt de rebus demonstrabilibus et non aliis) sunt æquales numero his quæcumque sunt veræ et per demonstrationem scita. Et si sint vere scita, vel meliori habitu quam scientia comprehensa, et non sint demonstrabilia, sicut principia, et hujusmodi, de his non erunt quæstiones quæ de ipsis relinquuntur, quia sunt talia omnia, ut in ante habitis determinatum est.

Removet dubium.

Quæstiones multiplicantur ad formam scitorum.

Adhuc autem notandum est quod quæstiones non multiplicantur secundum vere scita secundum materiam scibilium: hoc enim modo pauciores sunt quæstiones quam vere scita, sed quæstiones multiplicantur ad formam scitorum. Quæcumque enim vere scimus, non sunt sophistica, vel ex his quæ per accidens scita, vel etiam opinabiliter scita, sicut topica: sed sunt (ut dicit Averroes) scita vel per demonstrationem, ut complexa, vel per ea quæ sunt in demonstratione, sicut per medium quod est diffinitio: sicut *quia est,* scitur ex conclusione demonstrationis: scientia autem *propter quid,* scitur per medium demonstrationis potissimæ secundum quod actu mediat inter extrema: scientia autem *quid* habetur per diffinitionem non in quantum mediat,sed in quantum est diffinitio: et scientia *si est,* relinquitur ex illa. Ideo quia,sicut dicit Alfarabius quæstio an est, vel si est, propositione categorica terminari non potest, eo quod non supponitur vel scitur subjectum quæstionis, ad quod prædicatum referatur categorica propositione: et ideo conditionali terminatur quæstio an est, sicut scitum relinquitur esse, quod scitur jam quid sit [1]. Hæc est sententia Alfarabii. Hoc igitur modo quæstiones eorum quæ demonstrantur (hoc est, per demonstrationem et principia demonstrationum accipiuntur) sunt æquales numero, specie et forma, his quæ vere scimus, hoc est, per demonstrationem accipimus, vel ea quæ sunt in demonstratione. Multæ tamen aliæ quæstiones sunt secundum numerum, quæ excedunt incomparabiliter numerum vere scitorum.

Quærimus autem de demonstrative scibilibus quatuor, scilicet *quia est,* et *propter quid est, et si est,* et *quid est.* Et cum dicitur *quia est,* intelligitur de vero complexo. Unde alia translatio habet, pro quia est hoc, an insit huic: quæstio enim quia est hoc, supponit complexum: et ideo si quærimus quia est, cum hoc quærimus de quo est. Quia autem est hoc, est hoc esse hoc: quia aliter non diceretur quia ipsum est. Unde quæstio *quia est,* est quæstio an hoc sit hoc, sive an hoc prædicatum quod dicitur, insit huic. Hæc est igitur prima quæstio de complexo, in quo enuntiatur hoc de hoc: et hæc concluditur in demonstratione *quia.* Illa enim simpliciter concluditur hoc de hoc.

Quæstio quia est, concluditur per demonstrationem quia est.

Sciens autem hoc quia inest huic, non quiescit quærens: quinimo adhuc de complexo quærimus *propter quid* insit, volentes scire inhærentiæ causam ejus quod inest: et hoc concluditur in demonstratione *propter quid.* Et istæ duæ quæstiones sunt de complexo et subjecto et prædicato, et terminabiles sunt per demonstrationem vel *quia,* vel *propter quid.*

Quærimus autem de simplici sive incomplexo sive de subjecto sive de prædicato quod est passio, *si est* (hoc est, an est) et *quid est.* Unde alia translatio habet, an est et quid est: et quod dicitur, si est, sive an est, quærit esse ejus quod est. Propter quod dicit Avicenna, quod cum esse simpliciter (et non esse hoc vel illud) sit esse primum (quod nihil suppo-

[1] *Quod est* scitur ex conclusione demonstrationis : *propter quid* scitur per medium : *quid* scitur per diffinitionem ; *si est* vero relinquitur ex diffinitione, vel terminatur propositione conditionali et non categorica, ut dicit Alfarabius.

nit ante se) non est terminabilis hæc quæstio, nisi per primam causam, quæ sic causat, quia nihil supponit ante se causans: quia esse causam est effectus entis primi quod est causa prima : et quia ignoratur secundum hujusmodi esse, ideo non est determinabilis nisi per conditionalem, et non per propositionem categoricam, sicut in præhabitis dictum est.

Causa simpliciter prima non cadit in demonstratione.

Causa autem prima quæ simpliciter prima est, non cadit in demonstratione, eo quod nulli est proportionalis. Scientes autem esse quod est, quærimus quid est, hoc est, quidditatem ipsius per diffinitionem. Esse enim quod quærimus, aut compositum terminabile per demonstrationem per quam pervenitur in notitiam complexi : aut est complexum, aut simplex et incomplexum. Siquidem est complexum, vel terminatur demonstratione *quia,* vel demonstratione *propter quid,* sicut dictum est. Si autem est quæstio incomplexi: aut quæritur de esse simplici, aut de quidditate. Et de esse quæritur per quæstionem in qua hoc verbum *est,* simpliciter acceptum est alterum extremorum et non tertium adjacens, sicut de homine quærimus an est, an non: tunc enim quærimus simpliciter, an homo habet esse simpliciter, secundum quod esse simplex conceptus est, qui accipitur per hoc, et conceptus indeterminatus ad hoc vel illud. Quærendo autem *quid est,* de quidditate quærimus ejus quod est: et illa quæstio supponit esse illius quidditatis subjectum. Et ideo per conditionalem quæstio *si est,* terminatur per determinationem quæstionis quæ quærit *quid est.*

Et hæ igitur sunt quæstiones de simplici et composito, quæ quæri possunt in demonstrativis. Et has exponendo addimus quod cum quærimus de aliquo per quæstionem *quia est,* utrum hoc aut hoc sit (hoc est, utrum hoc prædicatum illi insit vel non) quærimus in numero ponentes. In numerum autem dicunt quidam Commentatores, quia esse non ponit in numerum, ubi simpliciter de esse quæritur per quæstionem *si est,* vel an est: sed simpliciter quæritur de esse non determinato : sed in numerum ponitur et contrahitur ut cum alio numeretur, quando quæritur utrum sit hoc vel illud esse non in communi acceptum, et secundum quod significatur in hoc verbo *est,* alterum adjacens in illo per aliquid additum numerabile : quia differentia substantiali vel accidentali dividitur ut possit in numerum cadere : differentia enim semper est causa numeri : quæstio ergo *si est,* vel an est, in numerum non ponit. Sed cum quæritur *quia est* (hoc est, utrum est hoc vel illud) in quæstione supponit subjectum quod importatur per hoc quod dicitur, si hoc est hoc vel illud, et quæritur de inhærentia prædicati in subjecto : prædicatum autem est differentia substantialis vel accidentalis, per quam esse subjecti ponitur in numerum. Hæc est expositio vera, et est Avicennæ et Alfarabii.

Quomodo quæstio si est non ponit in numerum secundum Avic. et Alfarabium.

Differentia semper est causa numeri.

Quidam tamen dicunt, quod quæstio *quia,* vel utrum est hoc vel illud, in numerum ponit : ideo quia quærit de inhærentia prædicati in subjecto : et sic ponit in numerum : quia prædicatum et subjectum sunt duo. Quæstio autem *si est,* vel an est non quærit nisi de uno, hoc est, de esse, non supponens subjectum. Prima autem expositio melior est : quia etiam esse refertur ad id quod est sicut ad subjectum : sed hoc verum est, quod subjectum esse non est determinatum.

Alia expositio, quomodo quæstio quia est, ponit in numerum, non autem quæstio si est.

Exemplum autem quæstionis *quia* est (quæ in numerum ponit) est quando quærimus, ut utrum sol deficit, aut non : tunc enim quærimus, an tale prædicatum insit tali subjecto : cum prædicatum et subjectum sint diversæ naturæ numeratæ, per quarum aliam (hoc est, prædicatum) esse subjecti determinatur et distinguitur et numeratur : et tunc quærimus ipsum *quia,* utrum insit ei quod dicitur inesse, quod concluditur per demonstrationem vel syllogismum *quia* simpliciter inferentem. Hujus autem signum est (quod scilicet nihil aliud quærimus) quoniam

per demonstrationem quæstionis quia sol deficit, pausamus, de hoc *quia* ulterius non inquirentes : et si in principio ante quæstionem sciremus quod deficit sol, non quæreremus utrum deficeret aut non : quæritur autem de hoc quod cum habetur et scitur, pausatur in quæstione. Hæc igitur est quæstio *quia*.

Cum autem sciamus ipsum *quia* : tunc statim, ut dicit Avicenna, agoniamur et admiramur quæ sit causa, quod tale prædicatum tali inest subjecto, et ex illa admiratione, agonia, sive suspensione ad causam, ipsum quærimus *propter quid* est, hoc est, propter quam causam tale prædicatum inest subjecto : sicut scientes quia deficit sol, vel quia movetur et tremit terra, quærimus propter quid deficit sol, et propter quid tremit vel movetur terra : et ab hoc (ut dicit Averroes) incipit homo philosophari : primum enim quia deficit de cognitione sensibili et de communi ; suspendi autem et admirari causam facit quærere : et hoc est philosophari. Hæc igitur duo sic quærimus de complexo quod concluditur per demonstrationem. Et has duas quæstiones præmisimus : quia per demonstrationem (de qua hic intendimus) sunt terminabiles, et demonstrationi magis conjunctæ, quamvis aliæ duæ secundum viam naturæ sint priores.

Quare proposuit quæstiones compositas.

Quædam incomplexa (quæ per ea quæ in demonstratione terminabilia sunt, et non proprie per conclusionem demonstrationis) quærimus alio modo quæstionis, sive per alias quæstiones : quærimus enim de subjecto in se considerato, et sic quærimus si est, vel non, sive an est, an non est centaurus, aut si est vel non est Deus. Hoc autem si est aut non est, simpliciter dico : quærit enim talis quæstio simpliciter de esse non determinato, sive sine determinatione accepto, secundum quod per hoc verbum *est* (prout est alterum adjacens) significatur : sed non quærimus tunc de esse per differentiam aliquam subjectum determinantem, ut si est albus, aut non est albus : aut si hoc est homo, aut non est homo : et ideo in numerum non ponit hæc quæstio : quia non distinguit et dividit : omnis autem numeri causa distinctio est et divisio. Hæc tamen quæstio demonstratione non determinatur, sed ex consequenti, et per conditionem determinatur per consequentem quæstionem.

Cognoscentes autem *quia est*, hoc est, *si est*, cui respondetur quia est, hoc est, quia est absolute et confuse : tunc (quia in confusione non quiescit intellectus) suspendimur admiratione, et quærimus *quid est*, ut quid igitur est Deus, et quid est homo ? Unde quæstio *si est* se habet ad quæstionem *quid est* in simplici, sicut quæstio *quia* se habet ad quæstionem *propter quid est* in complexo : et hoc quia scientes priorem, suspendimur admiratione ad secundam. Et sicut in quæstione *propter quid* perficitur scientia quæstionis *quia*, sic in scientia quæstionis *quid est* perficitur scientia quæstionis *si est*, vel an est. Et sicut ad *quia* via sensus est ad cognitionem, in scientia autem *propter quid* demonstratio est via ad sciendum : ita ad sciendum *si est*, via sensus est, et ad cognoscendum *quid est* diffinitio quæ ponitur in demonstratione.

Quæ quidem igitur quærimus primo in sciendi desiderio, et quæ (ut vere scita) invenientes, per quæstionum determinationem scimus, hæc sunt quæ dicta sunt, et tot quot dicta sunt. Sic enim numerus etiam vere scitorum concluditur in numero quæstionum, et sic quæstiones sunt æquales numero his quæ vere scimus : et quærimus quatuor : igitur vere scita sunt quatuor. Et e converso numerus quæstionum syllogizatur ex numero vere scitorum. Sic quæstiones sunt æquales numero his quæ vere scimus : vere scimus autem quatuor : ergo quærimus quatuor. Sic igitur patet intellectus primæ propositionis de quæstionibus et scitis, et æqualitate ipsorum secundum numerum.

CAPUT II.

De exclusione dubitabilium circa principia.

Objectiones, quod plures sint quæstiones quam quatuor.

Si quis autem hic objiciat, quod videmus quæstiones multo plures quam quatuor : quæritur enim suppositum per quid, et qualitas per quale, et quantitas per quantum, et multa alia hujusmodi, quæ hic non tanguntur. Adhuc quæritur de posse : quæ quæstio hic non tangitur. Quæritur etiam quid significetur per nomen, quorum hic nihil tangitur. Ad hæc autem et similia si advertatur diligenter ad dicta, non est difficile respondere. Ex quo enim quæstiones sunt de his secundum quæ oritur cognitio in nobis, et per viam sensus non accipitur prædicatum sine subjecto sed in subjecto, sicut eclipsis per sensum accipitur in luna et non sine luna : tunc per viam sensus accipitur suppositum : et sic perit quæstio per quid facta de supposito. Per quale autem vel quantum quæstio reducitur ad quæstionem quia, quæ quærit indiffinite utrum hoc insit huic. De posse autem non quæritur ad minus materiali : quia demonstratio si vere sumatur, est in æternis et necessariis, in quibus posse non antecedit esse nec unquam est sine esse. Ad id autem quod de nominis significatione objicitur : respondet Themistius, quod communis significatio nominum supponitur in omni demonstratione, et est communis et docenti per demonstrationem et discipulo : et ideo dicit Aristoteles in quarto *primæ philosophiæ* [1], quod primum oportet supponere, quod nomina aliquid significent, et quod non significent infinita : aliter non potest fieri demonstratio : et ideo de tali nominum significatione nulla ponitur quæstio.

Solutiones.

Objectio

Si quis autem objiciat, quod in eo quod inest, relinquitur adhuc quæstio de modo inhærendi, et hæc non est tacta superius. Non est difficile respondere : quia de hoc quod certum est, non oportet ponere quæstionem : certum autem omnibus est, quod in demonstrativis non est modus inhærendi nisi necessarius et per se ; et ideo de hoc non oportuit ponere quæstionem.

Solutio.

Objectio, quod pauciores sint quæstiones quam quatuor.

Sed magis ad oppositum objicitur, et dicitur quod pauciores quam quatuor sunt quæstiones : si enim scientia demonstrativa supponit de subjecto quia est, tunc videtur quod quæstio si est, sive an est, sit superflua. Et si dicatur quod scientia demonstrativa quamvis supponat de subjecto quia est, non tamen facit hoc de passione : et ideo de illa an est potest esse quæstio : de passione enim non relinquitur quia est, sed quid est, quod dicitur per nomen. Sed tunc fortius objicitur : si enim passionis esse est inesse, idem est quærere de passione an sit et an sit in subjecto : sed de passione in subjecto est quæstio quia : et sic de passione quæstio an est et quia est, sunt una quæstio : et una posita non fuit necesse alteram ponere. Ad hæc autem dici potest, quod sicut circa passionem non differt subjecto quid est passio et propter quid est, et tamen quæstiones in se differunt : quia quod quid est dicit quidditatem passionis secundum quod est essentia quædam distincta a subjecto secundum quod est essentia, propter quid autem dicit causam per quam est in subjecto : ita circa eamdem differunt an est, et quod est : quia an est, quærit esse illius essentiæ secundum quod est natura distincta ab aliis naturis in seipsa : quod autem quærit esse ejus in hoc quod esse aliud est secundum rationem ab illo.

Solutio.

Dubitatio, ad quem artificem pertinet quæstio si est subjecti.

Si autem tunc quæritur, utrum quæstio an sit (quæ est demonstrativa) sit de subjecto vel non. Et si ad demonstratorem pertinet hæc quæstio secundum quod est de subjecto, vel non ? Et si non pertinet ad demonstratorem, quæratur ad quem pertineat ? Et si dicatur, ad primum Phi-

[1] Aristoteles, In 4 primæ philosophiæ, tex. com. 10.

losophum pertinet, cujus considerare est de ente a quo fluit esse quod quæritur per quæstionem an est. Si, inquam, hoc dicitur, iterum contra hoc esse videtur, quod metaphysica sicut omnis scientia alia supponit suum esse subjectum et non quærit de ipso : non ergo quæstio an est, ad metaphysicum pertinere videtur. Ad hoc autem dicendum videtur, quod quamvis quælibet scientia subjectum supponit esse secundum quod subjectum est in sua communitate acceptum, sicut metaphysica supponit ens esse, et geometria supponit magnitudinem esse, et arithmetica numerum, quæ sunt quædam partes subjecti, de quibus dubitari potest an sint sub subjecto existentes : unde in primo Euclidis in primo theoremate docetur constitutio et compositio trianguli, qui ante constitutionem non habuit, et quærebatur de esse ejus et certificatur esse ipsius, eo quod super datam lineam docetur constitutio trianguli æquitibii : ad minus tamen rei veritas est, quod vere docetur omnis trianguli et simpliciter trianguli constitutio et compositio : et hoc modo nihil prohibet quæstionem an est, de partibus subjecti a causa esse mediata, et per demonstrationem teminabilem dici. Similiter potest considerari passio dupliciter, scilicet ut est essentia quædam et hæc, et sic nihil prohibet de ea quæri per quæstiones an est et quid est. Potest etiam considerari ut est hoc in hoc : et sic quæritur de ea per quia, et propter quid : quæstiones enim quia et propter quid, semper et ad passionem referuntur, quæstiones autem an est et quid est, et ad passionem et ad subjectum referuntur vel aliquo modo retorquentur. Secundum dicta autem quæstio an sit, quærit circa simpliciter, et quæstio quia quærit esse hujus in hoc.

Solutio.

Differentia inter quæstionem si est, et quia est.

Et tunc non videntur quæstiones differre, nisi sicut albedo, et albedo in hoc : et hæc non est differentia formalis, sed materialis tantum. Nec etiam secundum numerum differre videntur : quia esse simpliciter secundum totum non ponit in numerum cum esse in parte, sicut totum in parte non ponit in numerum, quia pars a toto non differt nec secundum speciem nec secundum numerum.

Dubitatio.

Adhuc dicit Aristoteles, est quærere quid, et quærere propter quid, præcipue de passione. Et etiam videtur, quod altera istarum quæstionum superfluat. Ad omnia etiam hæc et hujusmodi dicendum, quod alio modo se habet quæsitum ad quæstionem, quam passio vel accidens ad subjectum : quæsitum enim dat speciem quæstioni, sed subjectum non dat speciem accidenti : et ideo non est simile quod de albedine et albedine in hoc dictum est : quæstio enim motus est quærentis et est animæ actio : omnis autem animæ actio specificatur eo de quo est, quia hic est finis ejus. Similiter etiam est quamvis totum ut totum consistens in omnibus partibus suis, et pars ut pars totius, in numerum non ponant : tamen id quod est totum, et id quod est pars, ponunt numerum : et sic diversæ quæstiones sunt de ipsis. Adhuc autem licet *quid* et *propter quid* non differant substantia et subjecto, differunt tamen ratione, quæ ratio sufficit ad faciendam differentiam quæstionis a quæstione : quod enim quærit de natura quidditatis secundum se, propter quid quærit de eadem in quantum per causam est in subjecto, sicut prius dictum est.

Solutio.

Differentia inter quæstionem quid, et propter quid.

Adhuc autem notandum quod hæ quæstiones divisim numerantur, et ad commune nullum reducuntur, ut intelligatur quod demonstrativa procedit ex propriis et non communibus : et ideo non diffinitur quæstio ut postea dividatur, ut problema diffinitur in *Topicis* et postea dividitur. Et quia eadem via terminatur quid et propter quid, ideo in unius libri continuo tractatu de quæstionibus traditur : quia omnes ad unam reducuntur, ut statim patebit in sequenti capitulo : quamvis de probabilibus in diversis distinctionibus librorum determinetur. In *Topicis* autem sunt hæ quatuor quæstiones sic accipiendæ : omnis enim quæstio aut

Sufficientia quæstionum.

quærit de rei essentia, aut de inhærentia unius in altero. Sed quæstio de essentia, aut est per medium compositionis, aut per medium resolutionis. Si per medium compositionis, est quæstio *si est*, vel an est : si per medium resolutionis est quæstio *quid est*. Si autem quærit de inhærentia, aut per modum compositionis, et sic est quæstio *quia* : aut per modum resolutionis, et sic est quæstio *propter quid*.

Quid quæstio simplex et quid composita.

Attende autem quod quæstio simplex esse dicitur, cujus ultimum quæsitum et intentum est scire simplex, sicut quæstio *an*, et *quid* : aut dicitur composita, cujus ultimum quæsitum et intentum non est simplex, sed compositum, sicut quæstio *quia*, et quæstio *propter quid*.

Hæ autem quæstiones in demonstrativis sunt, et non in contingentibus, quia motus quærentis est ad scire. In contingentibus autem (maxime ad utrumlibet) non potest esse certa scientia.

CAPUT III.

De reductione quatuor quæstionum ad duas, et duarum ad invicem.

Quærimus autem cum quæramus per quæstionem *quia*, aut per quæstionem *si est*, an est simpliciter, hoc est, cum quærimus per quia, ens scilicet partitum et determinatum per prædicatum in subjecto determinato : et cum quærimus per quæstionem si est vel an est, per quam quæritur de esse rei simpliciter et absolute, et non de esse partito et determinato per prædicatum quod sit in subjecto determinato : hæc enim isto modo in duabus quæstionibus quærimus, scilicet utrum sit medium ipsius rei de qua quærimus definitum, aut non sit medium ipsius ad hoc definitum. Et sic quæstio quia et quæstio an est, sive si est, in idem quæsitum referuntur non differens substantia vel subjecto, sed differens secundum esse tantum, quod scilicet quæsitum partitum quæritur per quæstionem quia. Simpliciter autem et non partitum quæritur per quæstionem si est. Istæ ergo duæ quæstiones sunt circa idem quæsitum.

Cum jam scimus per duarum dictarum determinationem, scilicet quia est, aut si est simpliciter, et quod est, et quod hoc in hoc est : et sic scimus quod simpliciter est, et quod est ens partitum et determinatum : tunc enim quærimus utrum est in parte, sicut ens partitum et determinatum : hoc enim quæritur per quia : et per si est, quærimus utrum simpliciter, hoc est, utrum simpliciter et non partitum et determinatum. Et istis quæstionibus quæ circa idem quæsitum sunt sic determinatis, quod scimus ipsum quæsitum et esse simpliciter et esse in hoc sicut determinatum, tunc iterum supponentes quod est et quod aliquid est, quærimus duas alias quæstiones *propter quid* est, aut *quid* est : et in his ambabus quæstionibus iterum quærimus idem, scilicet medium : et sic istæ duæ quæstiones, quid est et propter quid est, reducuntur in unum quæsitum secundum rationem, tamen secundum esse differens, ut prius dictum est. Omnes ergo quæstiones reducuntur ad duas quæ sunt, si est et quid est. Dico autem quia est quæstio et si est, quæ quærunt ambæ si est medium, scilicet utrum est sicut ens in parte quod quærit quia, aut utrum est sicut ens simpliciter non partitum. In parte quidem quærimus utrum est vel non est, sicut quando quærimus, utrum deficit luna vel augetur ad solem ? In hujusmodi enim quæstione quærimus si est aliquid aut non aliquid defectus in luna. Simpliciter autem dico quod quæritur per si est, sicut si quæramus si est vel an est luna, an non est? aut quando quærimus si est nox aut non est? quæstio enim *an est* communiter tam ad subjectum quam ad passionem refertur. Ex quo igitur si est et quia est quæstiones ad idem quæsitum, et quid et propter quid est ad idem referuntur : tunc quæstiones quatuor reducuntur in duo

quæsita. Contingit enim in omnibus quæstionibus quærere, aut si est medium, aut quid est medium. Hujus autem probatio quia in omnibus inductive quæritur, utrum sit medium et quid sit medium.

Hujus autem ratio est, quod medium quæritur : quia quærens movetur ad notitiam ignoti, quod non potest sciri secundum esse et secundum veritatem, nisi per causam quæ est medium cognoscendi. In omnibus enim quæstionibus hoc quæritur : quia non nisi per illud venitur ad notitiam ignoti : et hoc patet inducendo quærimus sic, ut quando quærimus utrum luna deficit ? tunc enim quærimus utrum aliquod sit medium quod sit causa defectus, aut non est? nihil est enim cujus ortum legitima causa non præcesserit, ut dicit Plato. Postea scientes quia est aliquid defectus in luna, et quia est aliquod medium et causa illius, tunc quærimus quid igitur hoc sit quod est medium ? causa enim ipsius esse simpliciter quod quærebat quæstio si est, et non esse hoc per substantiale prædicatum partitum vel accidentale, sed simpliciter esse substantiam, hoc est, simpliciter sit aliqua substantia vel natura, aut non sit aliquid simpliciter, sed sit aliquid eorum quæ sunt per se, sicut ea quæ substantiali prædicato determinata, aut aliquid eorum quæ sunt per accidens, hoc est, accidentali prædicato particulata : hæc, inquam, talis causa est medium quod quæritur in quæstione quia.

Dico autem exponendo quid intelligatur per *simpliciter ens*, sicut cum dicimus absolute esse lunam, aut terram, aut triangulum, quæ omnia dicunt subjectam secundum rem absolutum et non particulatum : quid autem (hoc est ens existens quid particulatum) sicut cum dico defectum, æqualitatem, inæqualitatem : et si in medio aliquid sit ut terra in centro, vel æquale inter majus et minus aut non, et alia his similia quæ sunt nomina passionum et dicunt hoc esse in hoc, sive esse particulatum. In omnibus enim his quæstionibus manifestum est (quantum ad quæsitum quod intenditur) quod idem est et quid est quærere et propter quid : et sic ad duas quæstiones (scilicet *quia est* et *quid est*) omnes quatuor quæstiones reducuntur. Hæc quidem igitur quæ dicta sunt, usque hic sunt posita ad hoc, quod quatuor quæstiones ad duas reducantur.

Amplius adhuc probatur quod idem quæritur in quæstione quid et propter quid : quia idem quæritur per quæstiones ad quas per idem respondetur : ad quid est autem et propter quid est, idem respondetur : ergo idem quærunt. Cum enim quæritur dicendo, quid est defectus qui est eclipsis in luna ? respondetur quod eclipsis in luna, sive defectus in luna, est privatio luminis a luna a terræ objectu inter lunam et solem recto cum diametro. Et cum quæritur propter quid deficit luna ? respondetur idem quod prius. Dicitur enim quod deficit luna propter defectum luminis in luna, opposita terra inter lunam et solem recto diametro.

Similiter et in alio exemplo musico cum quæritur quid est harmonia ? et respondetur quod est consonantia : consonantiæ autem diffinitio est, quod est ratio sive proportio numeri inter acutum et grave secundum numerum notarum. Et si quæritur propter quid consonat harmonia in acuto et gravi ? respondetur idem, quod scilicet consonat, quia acutum et grave in harmonia habet rationem, hoc est, proportionem numeri in numero notarum sive neumatum.

Quæstiones ergo istæ sic ordinantur, quod primum quærimus, utrum sit numerus ratio sive proportio, quæ sunt acutum et grave : et hoc quærimus per *si est :* quærimus enim per si est, an est harmonia in numeris talis proportio quæ est numerus harmoniæ ? Accipientes autem per responsionem, quia est harmonia in numeris : tunc quærimus dicentes, quid igitur est per diffinitionem talis ratio quæ vocatur harmonia : et ex hoc or-

dine quæstionum scitur, quod quæstio an est, et quæstio quid est, sunt circa idem quæsitum.

Hic autem est dubitatio de his quæ dicta sunt, quod quæstio an est et quia est, reducuntur ad unum : et quæstio quid est et propter quid, reducuntur ad unum : quia si quæstio an est et quid est, sunt de essentia rei : quia autem et propter quid sunt de inesse in hoc, et complexione rei cum re : tunc magis videntur circa unum et idem esse quæstio an est et quid est, quam quæstio an est et quia est : et sic magis debent reduci ad unum quæstio si est et quid est, quam quæstio an est, sive si est, et quæstio quia est. Similiter objectio est de quid est et propter quid est, quia cum quia et propter quid sint circa complexionem rei, magis videntur reduci ad unum quam quid est et propter quid.

Sed sciendum quod licet secundum subjectum quæstio si est et quid est conveniant, non tamen conveniunt magis in modo quærendi et interrogatione : quia quæstioni an est et si est, directe satisfit per quia : et ideo ad unum referuntur : quærit tamen una de essentia rei simpliciter sive medii, quærit enim an medium sit : secunda autem quærit esse medii in hoc et illo, secundum quem modum medium est. Similiter in ratione et modo quærendi conveniunt quid est et propter quid est : quid enim passionis est inesse, et causa inhærentiæ est, quia subjectum est principium passionis : et ideo scito quod sit et insit passio, quæritur causa propter quam inest. Adhuc autem notandum quod quamvis aliud res et medium rei communiter loquendo, tamen in potissima demonstratione est : quia medium est diffinitio, et res est diffinitum : diffinitio autem et diffinitum idem sunt.

Quod autem omnis quæstio sit medii quæstio, et sic omnes quæstiones ad unum quæsitum reducantur, ex signo tali probatur : quia quandoquidem sensibile est, et non sumus sentientes ipsum: tunc absentia medii nobis est causa quærendi : et tunc quærimus videntes effectum, et non videntes causam quæ est medium : sicut quando videmus defectum lunæ si ponatur esse defectus : tunc enim videmus majorem et minorem extremitates, et majorem extremitatem minori inesse, quod est conclusio : et non videmus sensu corporeo causam quæ est medium. Si vero essemus super lunam, tunc sensu de omnibus certificato non utique quæreremus medium : neque quæreremus tunc per quæstionem an est, si sit defectus, quia hoc oculis fidelibus videremus : neque quæreremus quæstione propter quid, propter quid sit defectus, quia visu pateret terra interposita soli et lunæ : unde tunc non quæreremus, quia simul utrique utrumque horum esset manifestum.

Ex eo enim, hoc est, post hoc quod accipimus per sensum, et quod luna deficit et quod terra interponitur, fit nobis universale per abstractionem ab hoc particulari, cujus est una ratio in omnibus, et ex hoc universali factum esset nobis scire per causam, quæ universalis est virtute secundum regularem motum circuli ad solis et lunæ diametrum, in qua terra interponitur : quamvis sentire non sit scire, nec universale sit sensibile, sicut in ante habitis dictum est, sed sensibile per abstractionem fit universale quod in nobis est principium scientiæ.

Videtur tamen hoc aliquibus forte inconveniens. Si enim omnes quæstiones reducantur ad quæstionem medii, et quæstio medii est quæstio propter quid, videtur quod omnis quæstio et omnis demonstratio sit propter quid. Sed ad hoc dici potest, quod omnis quæstio medii est sicut omnis devenire volens in finem quærit medium per quod devenire possit : eo quod finis certus est ei qui se dirigi cupit in finem. Sed medium dupliciter consideratur, scilicet secundum id quod est medium, et secundum id quod est in ratione medii : et quid quidem quærit de medio, hoc est, de hoc quod est medium : pro-

Objectio.

Solutio.

pter quid autem dicit medium secundum id quod est medium, sive in ratione medii. Et quando dicitur quod omnis quæstio est de medio, medium sumitur in ratione communi ad utrumque istorum modorum, et ideo non sequitur quod omnis quæstio de medio sit quæstio propter quid. Adhuc autem sciendum quod quæstio vel est de passione secundum se, vel de esse passionis in hoc : et tamen non dicitur, quod omnis quæstio sit passionis, sed medii : quia quæstio illius dicitur esse per quod determinatur : determinatur autem per medium, et ideo medii esse dicitur : est igitur omnis quæstio medii sicut ejus per quod determinatur, et omnis quæstio est medii sicut finis.

Sicut igitur in priori parte istius capituli diximus, quod quid est scire, idem est quod est propter quid. Hoc autem quod est quid, differt in ratione ab hoc quod est propter quid : quia quid est scire, est eorum quæ sunt simpliciter secundum quidditatem suæ essentiæ : et non est aliquid de numero eorum quæ insunt, sicut est hæc passio triangulo inhærens, quoniam scilicet tres anguli per æquipollentiam æqualitatis sunt duo recti, aut quoniam idem triangulus secundum valorem trium angulorum aliquid majus aut minus est aliquo cui comparatur. Quod quidem igitur omnia quæ quæruntur, medii sive de medio sint quæstiones (ut in secunda parte capituli ostensum est) manifestum est ex dictis.

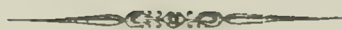

TRACTATUS II

DE COGNITIONE MEDII DEMONSTRATIVI ET QUORUM SIT DIFFINITIO.

CAPUT I.

De medio secundum quod quid est.

Postquam autem determinatum est de scibilibus per demonstrationem per numerum et reductionem quæstionum, consequens est tractare de medio demonstrationis cognoscendo, et inveniendo etiam, quia non potest inveniri nisi aliquo modo cognoscatur. Ideo de cognitione medii prius dicemus. Et cum medium *quid est* sit et *propter quid est*, et quid est simplicius sit quam propter quid, ideo primo notificabimus medium secundum quod *quid est*. De hoc igitur intendentes præmittimus quatuor quæstiones, quarum præmissio necessaria est ad cognitionem ejus quod quid est.

Quærimus igitur prima quæstione, quomodo id quod quid est demonstretur, hoc est, utrum demonstratione cognoscatur vel non ? Secunda questio qua quærimus, quis modus sit introductionis notitiæ in cognitionem diffinitionis, vel diffinitionis in notitiam ? Tertia autem quæstio est, quid est diffinitio ? Quarta vero, quorum est diffinitio ? Tractantes autem de his procedemus opponentes et disputantes primum de istis.

In tali autem processu principium (a quo incipiamus) sit illud quod magis est proprium habitis (hoc est, consequenter dicendis, quia habitum est idem quod consequens) ab illo convenientius incipitur, et secundum hoc a disputatione incipiendum.

Dubitabit enim aliquis vel dubitare poterit, utrum sit vel contingat idem et secundum idem scire diffinitione, et scire demonstratione : aut hoc est impossibile, quod idem et secundum idem sciatur diffinitione et demonstratione : per quod scitur quod ultimo quæritur, scilicet quorum sit diffinitio et quorum demonstratio. Prima quidem ratio est, quia diffinitio quidem id quod quid est scire et declarare videtur : diffinitio autem dicens quid est esse tale, universale est de diffinito, et prædicatur essentialiter. Syllogismi autem conclusiones suas concludentes in demonstratione, alii quidem sunt privativi, alii vero non universales, sicut in secunda figura privativi omnes sunt syllogismi, in tertia vero sunt non universales. Tunc ex hoc arguo : omnis diffinitio est universalis et affirmativa de diffinito : aliquando demonstratio nec universalis est, nec prædicativa : ergo aliqua demonstratio non est de his de quibus est diffinitio. Et ex illa ratione non potest inferri plus quam dictum est.

Postea ad idem secunda ratio : quia neque omnium eorum quæ concluduntur vel demonstrantur in prima figura universaliter et affirmative, est diffinitio : quod enim omnis triangulus tres habet duobus rectis æquales, demonstratur in prima figura : et hoc non diffinitur : cujus ratio est, quoniam scire demonstrative est demonstrationem habere, et per demonstra-

tionem scientiam accipere: propter quod si in talibus demonstratio est in quibus passio de subjecto demonstratur, tunc manifestum est quod non erit ipsorum diffinitio dicens quid : quia diffinitio non colligit accidentia, sed substantiam solum. Propter quod in primo de *Anima* [1] dicitur, quod cognitio accidentium confert quidem ad cognoscendum quid est, sed non intrant in diffinitionem, neque sunt diffinitio. Aliquis enim utique scit aliquid sicut subjectum secundum diffinitionem per substantialia, non habens demonstrationem de eodem : quia non novit per se accidentia : nihil enim prohibet non simul (sive per eadem) habere diffinitionem et demonstrationem. Et ad hoc probandum sufficit fides quæ per inductam rationem facta est : et sufficit quod probetur ex inductione : quia in singulis sic est, quod nihil demonstrabilium (quæ sunt accidentia per se) colligit diffinitio vera. Nos enim vere diffinientes aliquid nihil aliquando (hoc est, nunquam) cognoscimus aliquid de numero eorum accidentium quæ sunt per se : et hoc exponendo dicimus, quod neque cognoscimus aliquid eorum quæ sunt per accidens colligendo diffinitionem : ergo non omnium eorum est diffinitio, quorum est demonstratio.

Amplius ad idem tertia ratio est : quia si diffinitio est quædam cognitio substantiæ diffiniti et quidditatis, quia substantiam et quidditatem facit cognoscere diffinitio. Quod autem est hujuscemodi, quale est demonstratio, manifestum est quod non sit substantiæ, et quod substantiam non facit cognoscere passionem de subjecto. Per hanc rationem concluditur, quod diffinitio non sit demonstratio, et quod demonstratio non est ejusdem cujus est diffinitio. Epilogando ergo dicimus, quod quoniam igitur non est diffinitio omnis cujus est demonstratio, manifestum est ex dictis.

Quæramus e converso ergo dicentes, quid aut ex quo cujus est demonstratio, non est diffinitio, et proprie loquendo numquid omnis cujus est diffinitio, est demonstratio, aut non? Una quidem et consimilis ratio et de hoc eadem est cum præcedenti : quia ista ad quam disputabimus, est conversa præhabitæ conclusionis, hujus scilicet si omnis cujus est demonstratio, sit diffinitio ? cujus conversa est, si omnis ejus cujus est diffinitio, est demonstratio, vel non ? Et prima quidem ratio ad hoc quod nullius cujus est diffinitio, sit demonstratio, hæc est, quæ ducit ad impossibile. Unius in quantum unius una est scientia et unus modus sciendi : propter quod si supponatur, quod vere scire contingit id quod demonstrabile sive demonstratum (sicut in principio primi libri probatum est) tunc accidit quoddam impossibile, hoc scilicet quod diffinitionem habens, sciet sine demonstratione per solam diffinitionem, et sic veram habebit scientiam sine causa veræ scientiæ : ergo non eorum quorum est diffinitio, est demonstratio.

Amplius secunda ad idem ratio est : quia inter principia demonstrationum et principalia principia, sunt diffinitiones quæ sunt media, quæ principaliter sunt principia : principiorum autem demonstrationes non esse demonstratum est prius in hujus scientiæ libro primo : quia si diceretur quod principiorum essent demonstrationes (cum illæ demonstrationes essent ex principiis, et illæ iterum ex aliis) essent alia principia demonstrativa, et illorum principiorum iterum principia, et hoc in infinitum abibit : aut oportet dicere, quod primæ primorum diffinitiones erunt indemonstrabiles : et hoc verum est : et ex hoc quidem concluditur, quod ejus cujus est diffinitio non est demonstratio.

Sed ostenso quod non omnis cujus est diffinitio est demonstratio, remanet adhuc quærendum si detur, quod non omnis ejusdem cujus est diffinitio, est de-

[1] Tex. com. 11.

monstratio, utrum cujusdam ejusdem sit diffinitio et demonstratio, aut nullius ejusdem est diffinitio et demonstratio? Ad hoc igitur sunt inducendæ rationes, quod nullius ejusdem sit demonstratio et diffinitio. Hujus enim quod hoc impossibile sit, quod cujus est diffinitio sit demonstratio, prima ratio est: quia omnis diffinitio est quid est, hoc est, quidditatis significativa: quidditas enim rei est, et diffinitio illius quidditatis significativa est: propter quod diffinitio et quidditas differunt sicut signum et signatum: diffinitio quidem igitur est ipsius quid est, et est substantiæ indicativa et per substantialia: sed demonstrationes omnes videntur supponere suas diffinitiones, hoc est, subjectorum suorum et non demonstrare: et similiter supponunt mathematicæ diffinitiones suorum subjectorum, ut quid unitas: et diffinitiones suarum passionum, ut quid impar: et aliæ scientiæ demonstrativæ similiter faciunt, et non demonstrant suas diffinitiones: ergo videtur, quod nullius cujus est diffinitio, est demonstratio in nulla scientia demonstrativa.

Diffinitio et quidditas differunt sicut signum et signatum.

Amplius ad idem alia ratio est: quia omnis demonstratio aliquid (hoc est, aliquam passionem) de aliquo subjecto demonstrat, sicut et demonstratur, quia est hoc affirmative, aut quia non est hoc negative. In diffinitione autem de omnibus quæ ponuntur in diffinitione, nihil alterum de altero prædicatur per modum affirmationis vel negationis, sed colliguntur in ea, sicut potentiæ referuntur ad actum ultimum. Hoc autem patet per inductionem: quia cum diffiniendo dicitur, homo est animal bipes, neque animal prædicatur affirmative de bipede, nec e converso bipes de animali: et in mathematicis cum dicitur, quod triangulus est figura plana, tribus rectis lineis contenta, neque de plano prædicatur figura, non enim planum est figura: neque planum prædicatur de figura, quia non dicitur affirmative, quod planum sit figura: ergo nullius ejus cujus est diffinitio, est demonstratio.

Amplius ad idem est tertia ratio. Alterum est demonstrare sive monstrare et ostendere quod quid est, et alterum demonstrare quia est: sed diffinitio ostendit significando quod quid est: sed demonstratio ostendit demonstrando quod quia est, hoc est, prædicatum de hoc subjecto affirmative: aut quia hoc non est, hoc est negative: quid est autem, et quia est diversa sunt. Et alterius ab altero sive diversi a diverso est alia et diversa demonstratio, hoc est, ostensio et scientia, nisi unum se habeat ad alterum sicut pars subjectiva ad ipsum sicut ad totum universale. Hoc autem ideo dico explanans: quia quodammodo ostensum est, sicut in suo toto universali, quod isosceles tres habet duos rectis æquales, si ostensum est quod omnis triangulus habet tres duobus rectis æquales: pars enim subjectiva est hoc quod est, *isosceles*. Hoc autem quod dico *triangulus*, est totum universale ad isoscelem: hæc autem (quæ sunt scientia quid et scientia quia) ad invicem (hoc est, unum ad aliud) non se habent sic, quod unum sit totum universale, et aliud sit pars ejus subjectiva: ergo sequitur quod ejus cujus est diffinitio, nullo modo sit demonstratio.

Ulterius ergo universaliter concludendo manifestum est, quod neque cujus est diffinitio, hujus omnis est demonstratio: neque hujus cujus omnis est demonstratio, hujus omnis est diffinitio. Propter quod etiam universaliter sequitur tertia conclusio: quare omnino (hoc est, universaliter) nulli eidem contingit utrumque habere, hoc est, diffinitionem et demonstrationem: et sic nullius cujus est diffinitio est demonstratio. Manifestum itaque ulterius concludendo, quod neque diffinitio est demonstratio: neque enim hæc idem erunt, neque alterum horum est in altero sicut pars subjectiva in suo toto universali. Cujus ratio est, quia si diffinitio esset demonstratio, vel pars ejus subjectiva, tunc substantia diffinita similiter se haberet: quia si diffinitio esset demonstratio, tunc diffinibile esset demonstrabile, quod falsum esse osten-

sum est. Hæc quidem igitur opposita sunt usque huc de his duabus quæstionibus, *quid* scilicet et *quorum* sit diffinitio.

CAPUT II.

An via syllogistica sit via veniendi in cognitionem diffinitionis.

Quærendum autem relinquitur, quæ sit via in introductionem et cognitionem diffinitionis : et quærendum primo, utrum ipsius quod quid est (sive diffinitionis) sit syllogismus aut demonstratio, hoc est,utrum in cognitionem ipsius diffinitionis veniatur, ita quod concludatur per syllogismum vel demonstrationem, aut non, sicut in præhabito capitulo ratio supponit, quæ probavit quod non omnis ejus cujus est diffinitio, est demonstratio : supponit enim hæc ratio, quod via syllogisticalis demonstrativa non sit modus veniendi in notitiam diffinitionis.

Quod autem via syllogistica vel demonstrativa non sit devenire in cognitionem quod quid est, sic probatur. Syllogismus quidem aliquid de aliquo demonstrat per medium, sed quid est sive diffinitio est proprium et convertibile et immediatum : quia inter diffinitionem et diffinitum non est medium quo diffinitio de diffinito concludatur : prædicatur enim diffinitio in eo quod quid, ita scilicet, quod prædicatur diffinitio de diffinito cum hac reduplicatione in eo quod quid est, per quam reduplicationem distinguitur modus diffinitionis ab aliis modis substantialium prædicatorum : hoc autem quod sic prædicatur, necesse est converti et reduplicari ad utramque extremitatem [1].

Ponamus enim terminos generales, in quibus hoc manifestetur, qui sint A B C, ita quod B medium sit quo concluditur A de C (quod est minor extremitas), tunc oportet quod A sit diffinitio, et B medium inter diffinitionem et diffinitum : quod non potest esse, nisi B sit alia diffinitio, per quam diffinitio primo sumpta de diffinito concludatur : et tunc extremum majus prædicatur de medio in eo quod quid est, sicut diffinitio de diffinito, et B medium prædicabitur de C minori extremitate in eo quod quid est, sicut diffinitio de diffinito : et sic A erit proprium B, et B erit proprium ipsi C, et sic omnia tria sunt ad invicem convertibilia et propria : et erit talis syllogismus : omne B est A in eo quod quid est : et omne C B in eo quod quid est : ergo omne C A in eo quod quid est.

At vero et si A est in eo quod quid est in omnibus quæ sunt B, et universaliter prædicatur B de omni C, in eo quod quid est in minori propositione : tunc sequitur quod etiam necesse est A in eo quod quid est de C dici sive prædicari in conclusione, sicut patuit in syllogismo inducto, in quo reduplicatio medii ponitur tam in majori propositione quam in minori : et sic necesse est quod etiam ponatur in conclusione. Est enim omne B A in eo quod quid est : et omne C B in eo quod quid est : ergo omne C est A in eo quod quid est. Et in hoc Arabicum commentum reputat inconveniens si medium sit inter diffinitionem et diffinitum : quia tunc illius diffinitionis (quæ medium est) erit iterum medium alia diffinitio : et hoc ibit in infinitum : et hæc sunt verba commenti Arabici quod fecit Alfarabius. Si ergo talis reduplicatio medii ponitur ad utrumque extremorum, erit conclusio cum reduplicatione.

Si vero non sic aliquis accipit medium duplicans sive reduplicans in utraque præmissarum ad majorem et ad minorem extremitates : tunc non necesse erit in conclusione A de C prædicari cum reduplicatione in eo quod quid est : neque tunc autem necesse in majori propositio-

[1] Notandum, ait P. Jammy, quod nullum prædicatum substantiale prædicatur cum hac reduplicatione in eo quod quid est, præter diffinitionem.

ne A de B prædicari cum reduplicatione de omnibus de quibus dicitur B, ut si sic syllogizetur : omne B A : omne C B in eo quod quid est : ergo omne C A in eo quod quid est. Non enim sequitur : omne C A in eo quod quid est, nisi reduplicatio in utraque ponatur præmissarum : si enim debeat sequi conclusio cum reduplicatione ejus quod quid est, oportet quod utraque præmissarum hanc eamdem habeat reduplicationem : oportet igitur quod sicut A de B est cum reduplicatione, insit etiam in minori B de C cum reduplicatione ejus quod quid est : quia cum conclusio sit utriusque præmissarum medietas, et a majori quidem habet prædicatum, et a minori subjectum, si reduplicatio debeat esse in conclusione, oportet quod in majori sit reduplicatio ad prædicatum, et in minori ad subjectum : et tunc in conclusione erit ad utrumque.

Si igitur istam reduplicationem quod quid est et quod quid erat esse, utraque præmissarum habuerit, tunc prius in præmissis in medio (quod subjicitur in prima et prædicatur in secunda) erit ista reduplicatio quod quid est quam in conclusione : et sic in præmissa petitur id quod est in principio, et sic non potest concludi quid est secundum quod quid est, impediente peccato quod est petitio principii. In præmissa enim petitur id quod est in conclusione. Non ergo potest concludi quid est in eo quod quid est per medium aliquod.

Sicut in terminis specialibus hoc apparet : quia est vel contingit monstrare syllogistice quid est homo secundum quod quid est : sit enim C minor extremitas homo, A autem major extremitas sit quod quid est homo, hoc est, hominis diffinitio, sive hæc diffinitio sit animal bipes, sive aliud aliquid quod sit diffinitio hominis. Si igitur syllogizatur, hoc est, debeat esse syllogismus in quo A diffinitio hominis per medium D de E, hoc est, homine debeat syllogizari, necesse est quod de omni B medio prædicetur A, quod est diffinitio hominis, et B de omni C, et tunc oportet quod et hujus prædicationis in majori et minori sit ad medium ratio (hoc est, alia diffinitio) quæ etiam dicit quid est homo, sic : omne animal bipes in eo quod quid est, animal rationale mortale in eo quod quid est : omnis homo est animal bipes in eo quod quid est : ergo omnis homo est animal rationale mortale in eo quod quid est. Et sic diffinitio concluditur per diffinitionem : oportet enim reduplicationem ejus quod quid est in duabus propositionibus et primis sive præmissis considerare si debeat concludi in conclusione : et tunc incidet petitio principii.

Hoc autem quod dicit hic, maxime manifestum est per conversionem, hoc est, si aliquis per convertibilia (quæ tota subjecta sunt) syllogizet : quia tunc prius petitur in præmissis quam concludatur ex præmissis in conclusione si prædicto modo diffinitio de diffinito debeat concludi in eo quod quid est : si enim per conversionem (hoc est, per convertibilia) simus demonstrantes quid est animal et quid est homo, aut aliud aliquid quodlibet de numero eorum quæ sunt diffinibilia (quasi diffinitio de diffinito concludi debeat) oportet quod medium sit diffinitivum : et tunc reduplicatio in majori et minori repeteret hoc quod est ex principio.

Ut si aliquis diffiniat animam sic dicens, quod anima est id quod est sibi causa vivendi : et hujus daret aliam diffinitionem quæ de ista concluderetur, vel e converso : et diceret, quod illud quod sibi ipsi est causa vivendi est numerus seipsum movens, sicut dixit Plato : et secundam diffinitionem dixit esse causam primæ : tunc syllogizando, necesse est repetere animam quæ medium erit cum reduplicatione utriusque diffinitionis : quod vere (hoc est, in quantum quod vere est per diffinitionem) et sic repetitur sicut idem in præmissis et in conclusione, sic : omnis anima est numerus seipsum movens in eo quod quid est, vel in eo quod vere : omne quod est sibiipsi causa vivendi est anima in eo quod quid

est : ergo omne quod est sibiipsi causa vivendi est numerus seipsum movens in eo quod quid est.

Non enim sequitur conclusio cum reduplicatione ejus quod dicitur in eo quod quid est, si simpliciter et sine reduplicatione accipiantur præmissæ : si enim B prædicatur simpliciter de C in minori propositione, ut dicatur, omne C B, tunc non erit conclusio quod A de C in conclusione dicatur in eo quod quid est : quia non sequitur : omne B A, omne C B, ergo omne C A in eo quod quid est. Sed verum erit dicere sive concludere, quod erit solum sine reduplicatione A de C conclusum , et non concludetur in eo quod quid est.

Neque iterum conclusio cum reduplicatione in terminis generalibus sequitur, si dicatur A major extremitas de medio B, cum in eo quod quid est : et non fit eadem reduplicatio in minori : non sequitur conclusio cum reduplicatione medii. Quod patet, quia animal esse (hoc est, animalis diffinitio) prædicatur de hominis esse (hoc est, de hominis diffinitione) sicut etiam prædicatur animal de homine, cum dicitur omnem hominem esse animal : sed non prædicatur sic sicut ea prædicantur de se invicem quæ convertibilia sunt in eo quod quid sunt, quorum unum et idem est esse per diffinitionem : et ideo una de alia concludi non potest in eo quod quid erat esse.

Si quidem igitur non sic (hoc est, cum reduplicatione) accipiat in præmissis, non syllogizatur quod in conclusione A sit in C secundum hoc quod quid erat esse in substantia sive substantiali diffinitione. Si vero sic cum reduplicatione accipiat utrasque præmissarum , tunc prius erit accipiens in minori propositione quod C est in B in eo quod quid est, quam demonstretur in conclusione propter quid, cum sit de quæsitis et non de notis et notioribus : sed potius accipit et petit id quod in principio est. Sic ergo patet quod diffinitio non potest per demonstrationem vel syllogismum concludi ut diffinitio : non ergo modus introductionis et diffinitione est via syllogistica.

Notandum autem quod in processu qui habitus est, petitur id quod est in principio : quia in tali processu A et B sunt idem, cum unum sit diffinitio alterius : quod significat reduplicatio facta in majori propositione : diffinitionis autem non est diffinitio, nisi diffinitio dicatur tantum aliorum nominum magis notorum positio : et sic supponere B de C in minori propositione prædicari , est idem quod supponere A de C prædicari. Supponere autem A de C prædicari, est supponere ipsum quod probare intendit : et ita petit in minori id quod est in principio. Notandum etiam quod cum dicitur, B est A in eo quod quid est, non intelligitur aliud per tales sermones nisi quod non prædicatur solum unum de altero, sed in se habet modum, quod prædicatur ut diffinitio et idem secundum esse. Adhuc autem notandum, quod cum sic syllogizetur : omne B est A in eo quod quid est : bene sequitur syllogistice, quod omne C est A in eo quod quid est : et tamen est petitio principii : nec est contra consequentiam syllogismi , sed contra probationem : non enim impedit quin sequatur conclusio, sed facit ad hoc quod non probat propositum[1].

CAPUT III.

An modus introductionis in diffinitione possit esse syllogismus.

At vero neque per divisionem (hoc est, per divisivum syllogismum) via est syllogizare diffinitionem, sicut et in prioribus resolutoriis quæ circa figuras syllogismorum sunt (hoc est in primo *Priorum*, ubi de figuris agitur et de resolutione figurarum ad invicem) dictum est, ubi docetur inventio medii, et ubi docetur resolvi

[1] Ex quod patet quod petito principii non peccat contra syllogismum. P. J.

syllogismus ad propositum. Quod autem per divisivum syllogismum probari non possit, ratio quidem prima est ad hoc: quia in divisivo syllogismo nequaquam fit vel sequitur tunc illam rem esse quæ conclusa est his entibus, hoc est, cum hæc sint quæ præmissa sunt in præmissis, hoc est, conclusio non sequitur neque probatur ex præmissis.

Si autem debeat concludi diffinitio in eo quod quid est, oportet quod fiat per syllogismum probantem qui sit causa conclusionis: divisivus autem syllogismus non demonstrat, hoc est, non probat, quia ex prioribus non procedit: sicut neque inducens probat, eo quod ex prioribus non procedit: et ideo potius colligit universale quam probet: singularia enim non sunt causa universalis, sed potius per illa colligitur sicut mixtum et confusum in ipsis. In his enim quæ vera et completa ratione probantur, non oportet conclusionem (postquam conclusa est) interrogare ac si non sit probata: neque oportet eam esse in concedendo, et præcipue in demonstratione per immediata facta, sive respondens concedat talem conclusionem sive non, semper erit probata et vera: sed necesse est esse conclusionem et sequi cum illa sint quæ præmissa sunt, etiam si non dicat hoc concedendo respondens.

Cujus exemplum est si aliquis dividens ita procedat quærens hominis diffinitionem, et dicat primo dividendo, homo est et est animal vel non est animal, sive est animal vel inanimatum. Et postea sic arguat: sed non est non animal: ergo est animal. Sive sic: sed non est inanimatum: ergo est animatum sive animal (quia accipitur hic pro animato): tunc enim accipit quod non est non animal, et non probat: et ex hoc non probato infert quod est animal per divisionem a partibus sufficienter enumeratis: unde id quod postea accipit animal, non est syllogizatum syllogismo probante, licet aliquo modo syllogismo divisivo probatum sit: habens autem quod homo est animal, et volens ulterius procedere ad hominis diffinitionem, dividendo animal dicit: si homo est animal, aut ergo est gressibile animal, aut aquaticum sive natabile: et tunc iterum per negationem aquatilis accipit, et non probat quod homo est animal gressibile: et sic dicit hominem totum (hoc est, secundum totum esse) per diffinitionem explicantem esse animal gressibile concludens sic: homo est animal, et non animal: et homo est animal gressibile, et non aquaticum: ergo homo est per diffinitionem et in eo quod quid est, animal gressibile: hoc enim non est necesse sequi ex dictis sive præmissis: sed accipit illud sine probatione.

Et hoc quia ante diximus divisionem producendo ad omnes differentias imponendas in hominis diffinitione, ut ulterius divideremus gressibile in bipes et quadrupes, et hoc ulterius in rationale vel irrationale, et hoc iterum in mortale et immortale, ut sic usque ad ultimum indivisibile deduceretur divisio, nemo calumnietur: quia quoad propositam intentionem, utrum in paucis vel in multis deducatur divisio, nihil differt: quia in omnibus est una et eadem ratio, et semper alterum dividentium accipit sine probatione: unde idem est in paucis et in multis dividere: et in sic procedentibus non fit usus syllogisticus: quia in usu syllogistico nihil accipitur, nisi quod probatur ex præmissis [1]. Ratio autem hujus est: quia cum dicitur, homo est animatum vel non animatum, et negatur altera sic, non est inanimatum, tunc commune divisum cum negatione alterius dividentis ipsum idem alteri fit penitus. Quod sic patet: homo est animal vel non animal, : et dicatur, homo non est non animal, idem est ac si dicatur, homo est animal: et sic ex ista, non est non ani-

[1] Nota quomodo in processu divisivo petatur principium. P. J.

mal, non probatur ista secundum rem, sed est idem illi et petitur in illa, et non probatur.

Qui enim diffinitionem vult syllogizare, oportet quod syllogizet eam ex convenientibus diffinitioni : et hæ sunt causæ concludentes eam in eo quod quid est : et hoc non facit syllogismus divisivus. Cujus ratio est, quia quæramus quid prohibet esse quod quidem per divisionem acceptum est, prædicari de homine : et tamen non divisim nec simul necesse est prædicari in eo quod quid est : neque propter hoc quod sic prædicantur, sunt diffinitiones ostendentes quid erat esse : non enim quidquid prædicatur de aliquo per divisionem acceptum, est diffinitio ejus.

Amplius ad idem ratio est alia : quia quæramus quid prohibet aut in divisione apponere aliquid quod non est in diffinito sicut diffiniens, et quid prohibet etiam per divisionem auferre vel omittere aliquid, quod tamen est in diffinito sicut diffiniens ipsum, quamvis in diffinitione non sit acceptum : aut quid prohibet etiam in divisione excellere, hoc est, per excellentiam dividere substantias, ut si dicatur, homo est ens. Entium autem aliud actu et aliud potentia : cum tamen excellentia non sint ponenda in diffinitione. Patet igitur quod via veniendi in diffinitionem non est syllogismus divisivus. Hæc quidem igitur dimittantur, quia ad probationem propositi sufficiunt ea quæ dicta sunt.

Contingit solvere, ita quod dicunt per divisionem concludi diffinitionem in accipiendo omnia adjacientia in eo quod quid est prædicari de diffinito et essentialiter, et quod est sic facere divisionem in proximum id quod consequenter est priori accepto, et quod divisio fiat per substantialia et immediata, et tertio quod nihil relinquatur indivisum usque ad ultimum indivisibile in quo stat divisio quod ulterius dividi non potest. Hoc autem est necessarium, quod sic fiat et ducatur divisio, quia id in quo ultimo stat, jam oportet esse individuum sive indivisibile specie, hoc est, secundum formam, quod formaliter ulterius non possit dividi.

Sed hæc solutio nulla est, quia omnibus quæ dicta sunt observatis, non habet divisio formam syllogismi probantis diffinitionem de diffinito esse in eo quod quid est. Syllogismus enim non ponit, neque accipit quod non est per se notum vel notius : divisio autem accipit non probatum, ut dictum est. Sed si divisio vel divisivus syllogismus verus est, cognoscere facit diffinitionem : tamen alio modo quam probando via syllogistica facit hoc : et hoc quidem non est inconveniens, neque contra ea quæ dicta sunt : quia ratio inducta non dicit, quod nihil faciat ad diffinitionem, sed quod via syllogistica diffinitio ut diffinitio de diffinitione probari non potest.

Hoc autem patet in syllogismo, quod etiam inducens et concludens ex inductione fortasse non demonstrat (hoc est, non vere probat) cum ex posterioribus procedat : et tamen ostendit aliquid quocumque modo ostensionis ex notis quoad sensum : unde quamvis aliquid faciat dividens ad diffinitionem, tamen syllogismum non dicit ille, qui ex divisione vult probare diffinitionem. Et hujus adhuc aliud est simile : quia sicut in conclusionibus quæ concluduntur enthymematice sine mediis in quibus deest aliquid quod facit evidentiam ostensionis, si aliquis dicat, quoniam his existentibus (quæ enthymematice præmissa sunt) necesse est hoc esse quod conclusum est, post conclusionem factam contingit adhuc interrogare, propter quid sequitur conclusio? eo quod medium et ordinatio propositionum in figuram et modum differunt, quæ faciunt consequentiæ evidentiam. Sic etiam aliquo accepto per divisionem, et conclusa tandem diffinitione contingit interrogare, propter quid sequitur conclusio? quia in divisione non sunt ea ex quibus de necessitate via syllogismi concludatur diffinitio, eo quod hæc sunt sicut dictum est : unde in terminis divisis (hoc est, per divisionem

acceptis) cujuslibet illationem post conclusionem contingit interrogare, propter quid sequitur conclusio? quia non est probata per præmissa, sicut patet in exemplo. Ut si quis volens diffinitionem hominis colligere, quærit quid est homo per diffinitionem, et accipit per divisionem hanc : aut animatum, aut inanimatum : et non est inanimatum : ergo est animal : et habito quod est animal, accipiat per eumdem modum divisionis, quod est mortale : et ulterius dicendo accipiat quod est pedes habens, gressibile scilicet et non volatile, nec natatile, et hoc sine pennis, secundum unamquamque quidem appositionem differentiæ per divisionem acceptæ contingit quærere, propter quid sequitur? et ideo non est probata. Dividens enim sic dicet et demonstrabit sive ostendet divisione (hoc est, quod opinatur ex divisione) ostendendo quod scilicet omne animal mortale aut immortale sit : hoc autem facit accipiendo et supponendo. Hæc autem ratio omnis (hoc est, tota) sic per divisionem collecta, non est diffinitio conclusa et probata per syllogismum dico divisivum : quia non probat diffinitionem propter quid, quamvis divisione demonstravit (hoc est, aliquo modo declarationis ostendit) ea quæ ponuntur in diffinitione : sed tamen diffinitio non fit syllogismus concludens diffinitionem in eo quod quid est esse. Unde in Arabica translatione illud sic est : jam ergo manifestum est quod diffinitio possibile est ut extrahatur per viam divisionis, et quia impossibile est ut sciatur per viam syllogismi.

Attendendum autem est hic, quod cum syllogismus divisivus sit syllogismus dialecticus, non videtur esse peccatum in ipso, præcipue cum utraque præmissarum notior sit conclusione, cum sic dicitur, homo est animal, vel non est animal : sed non est animal : ergo est animal : et sic non erit ibi petitio principii, ut in præhabitis dictum est. Adhuc autem communiter dicitur quod si in syllogismo divisivo probarentur præmissæ, non esset petitio principii : cum autem non probatur, tunc est principii petitio : quia commune quod dividitur, est negatione alterius dividentis idem cum reliquo : et ideo petitur in ipso, ut ante dictum est. Et quamvis in tali processu non est peccatum contra syllogismum dialecticum, tamen est peccatum contra demonstrationem, quia non est per causam : cum enim sic proceditur : homo est animal, vel non animal, hæc vera : et cum assumitur : sed non est non animal : ergo est animal : hæc propositio, *non est non animal*, non est causa conclusionis : non enim est ideo animal, quia non est non animal : sed si una est causa alterius, potius e converso ideo non est non animal, quia est animal [1].

Quare in diffinitione ponendum sit genus proximum.

Attendendum etiam quod si aliquis dividendo percurrat per proximas differentias dividens prius acceptum et omittat aliquid, et primum postea conjungat sequentibus, non faciet diffinitionem explicantem totum esse rei proprie : ut si aliquis diffiniens hominem dicat, quod homo est corpus rationale mortale : multa enim inter corpus et rationale omissa sunt, quæ non explicantur in diffinitione.

Objectio.

Et si objicitur quod est oratio explicans esse et convertibilis : ergo est diffinitio.

Solutio.

Respondetur quod non est proprie diffinitio, quia non potest explicari quod est in esse ipso vel quidditate : et ideo extenso nomine et non proprie dicitur diffinitio.

Objectio.

Si autem objicitur quod in qualibet diffinitione explicite secundum hoc oportet ponere omnia superiora genera usque ad ultimum,

Solutio.

Dicendum quod hoc non sequitur : quia posito genere subalterno ponuntur omnia superiora quæ actu et intellectu sunt in ipso : sed non est sic de differentia, quia inferior differentia non continet in se superius genus, eo

[1] Nota quomodo syllogismus divisivus petat, cum sit processus dialecticus. P. J.

quod differentia non dicit aliquid conjunctum ex genere et differentia : et ideo non ita intelligitur genus in differentia, sicut significatur in ipsa secundum intellectum. Sed si intelligitur genus posita differentia, hoc sic intelligitur, ut potentia intelligatur posito actu : non tamen sic, quod potentia aliquis sit actus : et ideo ex genere remoto et differentiis ultimis et proximis diffinito, proprie loquendo diffinitio fieri non potest.

CAPUT IV.

An via introductionis in diffinitionem sit per diffinitionem diffinitionis vel contrarii.

Ostenso autem quod nec via syllogismi nec via divisionis est ad demonstrandam diffinitionem et introductionem notitiæ in ipsam, quærendum est utrum propria via aliqua sit veniendi in notionem ipsius. Quæramus ergo sic, si viæ syllogismi et divisionis non sunt introductoriæ in notitiam diffinitionis ? Sed tamen quærendum est utrum sit demonstrare quod quid est secundum substantiam (hoc est, diffinitionem substantialem) aliquem accipientem (hoc est, supponentem et non demonstrantem), et quid erat esse (hoc est, diffinitionem diffinitionis) quod quidem quid erat esse sive diffinitio diffinitionis, dicit quod diffinitio est constitutum ex his quæ sunt prædicata in eo quod quid est (hoc est, substantialiter) de diffinito, et est ex propriis, et convertibilis est cum ipso diffinito. Hoc est ut si dicatur, diffinitio est id quod est collectum ex propriis et substantialibus diffinito : vel sic, diffinitio est oratio colligens substantialia et propria diffinito : et per illam diffinitionem diffinitionis concludat diffinitionem esse diffinitionem, ut sic arguatur: omnis oratio collecta ex substantialibus alicujus et convertibilis cum ipso, est illi diffinitio : hæc oratio, homo est animal rationale mortale, est collecta ex substantialibus homini et convertibilis cum ipso : ergo est ejus diffinitio. Probatio autem quod hæc sit diffinitio diffinitionis est, quia hæc talis oratio est sola (hoc est, solum) in eo quod quid est (hoc est, solum ex essentialibus), et omne (hoc est, totum collectum in ea) est proprium et convertibile cum diffinito : hoc enim quod talis sit diffinitio, est esse illi et quidditas ipsius.

Diffinitio diffinitionis quæ sit.

Si autem sic syllogizetur ut dictum est : aut tenebit syllogismus, et tunc per diffinitionem scietur diffinitio : quod esse non potest, ut superius habitum est : aut dicetur solvendo ad quæstionem inductam, quod iterum accipit et petit quod quid erat esse quod cencludendum erat, etiam in hoc sicut in syllogismo divisivo : et ideo non probat talis processus : cum enim dicit, omnis oratio colligens omnia substantialia alicujus et convertibilis cum ipso, est diffinitio ipsius, verum dicit. Cum autem dicit, hæc oratio, homo est animal rationale mortale, est hujusmodi, petit quod in principio est : quia non est notius hanc orationem esse talem quam sit hoc quod animal rationale sit diffinitio hominis et est idem illi : petit igitur quod probare debuit : si enim aliquid debeat demonstrari demonstrative, tunc necesse est quod probetur per medium notius ipso et diversum ab ipso : quod non fit in tali processu. Scias autem quod hic inquiritur in genere, an quod quid est in ratione quod quid est, possit ostendi vel demonstrari per diffinitionem : quod si fieri posset, oporteret quod fieret per diffinitionem diffinitionis, vel per diffinitionem contrariam vel contrarii diffinitionis, sicut superius in syllogismo inducto patet, quod si talis processus fiat in majori propositione quæ communior est, ponetur diffinitio diffinitionis, et in minori petetur principium, sicut genus petitur in sua specie : et hoc modo fit petitio principii.

Objectio.

Videtur tamen quibusdam hoc mirabile quod hic dicitur : quia processus qui hic dictus est ad probandum, quod hoc est diffinitio, dicetur in sexto *Topicorum :*

Solutio. et ideo tenere videtur. Sed ad hoc dicunt aliqui satis probabiliter, quod aliud est intendere probare, quod A sit diffinitio B, et aliud quod A insit B ut diffinitio et secundum modum diffinitionis. Et primum quidem docetur in *Topicis:* secundum autem pertinet ad demonstrationem, et probari non poterit. Qui enim primum probat, fundat intentionem suam super id quod est B: qui autem secundum probare intendit, suam fundat intentionem super habitudine quæ est in A et B; et ideo probare non poterit, quia petitur principium. Propter quod aliqui dixerunt, quod duplex est petitio principii: secundum opinionem, et secundum veritatem. Secundum opinionem non est hic petitio principii: secundum autem veritatem est. Et quia in demonstrativis procedit secundum veritatem, ideo est hic petitio principii.

Alia solutio.

Amplius ad idem inducitur ratio per simile: sicut enim quando per syllogismum aliquid debet syllogizari, non accipitur diffinitio syllogismi: ita nec fit in diffinitione, ita quod si per diffinitionem debeat aliquid manifestari, fiat hoc per diffinitionem diffinitionis. Quod autem in syllogismo non accipiatur diffinitio syllogismi ut aliud per ipsum declaretur, patet: quia syllogismo composito in figura et modo secundum dispositionem primæ figuræ si debeat aliquid probari per syllogismum, non accipitur quid syllogizare (hoc est, diffinitio syllogismi), sed in syllogismo in prima figura ad probandum aliquid ordinate, prima propositio semper accipitur ut totum, et minor accipitur ut pars, ex quibus duabus est syllogismus: et non oportet quod diffinitio syllogismi accipiatur: sic neque oportet inesse syllogismo demonstrativo demonstrante diffinitionem alicujus de ipso quod quid est esse, hoc est, diffinitionem diffinitionis.

Sed talem syllogismi diffinitionem oportet seorsum positam haberi et non intra substantiam syllogismi: et oportet ad dubitantem (hoc est, contra dubitantem) et quærendo dicentem interrogative, syllogizatum est hoc, aut non est? per illam diffinitionem syllogismi contradicere, et ostendere per diffinitionem syllogismi, quoniam hoc bene syllogizatum est: et ita ostendere quoniam hoc quod sic argutum est, erat verus syllogismus. Et similiter est de diffinitione diffinitionis, quod non ponitur in syllogismo in quo probatur de aliquo diffinitio, sed seorsum habetur: ubi si aliquis probata jam diffinitione velit contradicere et dicere quod non sit diffinitio, convincatur per diffinitionem diffinitionis, quod hæc vera sit diffinitio quæ conclusa est per demonstrationem. Hæc autem ratio ostenditur, quod non utimur diffinitione diffinitionis in declarando diffinitionem, hoc non ostendit nisi ex consequenti. Si enim declaratum est B per suam diffinitionem ut diffinitum: tunc cognoscendo B secundum quod diffinitum est, cognosco suam diffinitionem: et sic declarata est sua diffinitio: et sicut non utor diffinitione diffinitionis in declarando eam esse diffinitionem diffiniti, sic non debeo uti diffinitione diffinitionis in declarando diffinitionem esse diffinitionem. Sic ergo extra oportet habere diffinitionem syllogismi et diffinitionis ad convincendum contradicentem, et proferre hanc diffinitionem diffinitionis ad hunc (hoc est, contra hunc) qui dicit quod non quod quid erat esse est id quod syllogizatum est: et dicere quoniam utique hoc quod syllogizatum est, est quid erat esse (hoc est, diffinitio) et inducat rationem: quia hoc quod est diffinitio diffinitionis positum est nobis et concessum quasi principium quod quid erat esse quod dictum est, hoc est oratio ex substantialibus rei quæ convertibilis est cum diffinito: et similiter probari debet, quod syllogizare aliquid est syllogizare ita ut quid erat esse: quia syllogizato congruit ratio diffinitionis: et sic convincitur adversarius.

Adhuc autem ad idem quod scilicet diffinitione contrarii non sit demonstrare quod quid: et si aliquis ex conditione

(hoc est, suppositione) demonstret (hoc est, demonstrare conetur) aliter quam per diffinitionem diffinitionis : sed si intendat quod quid est unius contrarii concludere per quid alterius contrarii : ille enim petet principium, sicut et ille qui demonstrare intendit per diffinitionem diffinitionis. Cujus exemplum est in terminis specialibus : ut si aliquis probet quod quia malo inest divisibile esse ut diffinitivum, quod contrarium divisibilis, hoc est, indivisibile esse ut diffinitivum, est in contrario mali quod est bonum : hoc autem fit in omnibus in quibuscumque est contrarium ut diffinitivum : tunc contrarium illius erit diffinitivum contrarii : si enim contrarium in contrario, etiam propositum in proposito. Bonum autem malo est contrarium : et hoc supponatur : est enim dictum Pythagoræ. Similiter indivisivile et divisibile sunt contraria. Arguatur ergo sic : esse quod quid est in eo quod quid est malo, est esse divisibile : ergo esse quod quid est in eo quod quid est bono, est esse indivisibile. Hic enim sic arguens est accipiens et petens quod quid erat esse et demonstrans : cum enim in minori dicit, sed esse divisibile est diffinitivum mali, accipit conclusionem antequam probetur : quia in eo quod est divisibile esse mali, accipitur bonum esse indivisibile : sic ergo petit principium et non probat propositum.

Adhuc autem ad idem ratio est simul probans, quod nec per diffinitionem contrarii probatur quod quid est in eo quod quid est : quia accipere medium ad demonstrandum quod quid est, erit hoc medium cum alterum sit a demonstrato et ab eo a quo demonstratur : etenim in omnibus demonstrationibus sic est, quod medium est hoc de hoc ut alterum de altero, et non ut idem de seipso, hoc est, sed non ipsum accipitur sibiipsi medium, neque accipitur ratio ejus cujus est ratio, et convertitur cum ratione propositi : quia si bonum est indivisibile, malum est divisibile, et e converso : unde unum illorum accipitur in alio. Et sic sive per diffinitionem propositi probet quod quid est in eo quod quid est, sive hoc faciat per diffinitionem contrarii, semper petit principium, et non probabit quid est in eo quod quid est, sicut quæstio quid est debet terminari.

Est autem una oppositio ad utrumque (hoc est, contra utramque viam inductam) contra utrumque enim, hoc est, secundum divisionem sive divisivum syllogismum probantem, et contra sic per diffinitionem diffinitionis vel contrarii syllogizantem una et eadem objectio est. Et hoc est, quod in demonstrationibus talium non ponitur causa, sed adhuc post demonstrationem quæritur propter quid est homo animal bipes gressibile et ut unum : quia in omni demonstratione probante quod quid est, in eo quod quid est, probantur multa esse unum : unde probatur quod homo est animal gressibile bipes et unum, sed non probatur quod sit animal et bipes, quæ per copulationem tantum conjuncta sunt, et non sicut substantialiter unum : hujus enim (quod sic quidem sit unum et non multa) neque una necessitas est (hoc est, nulla) ex acceptis et non probatis in divisivo syllogismo, vel illius qui est per diffinitionem diffinitionis vel contrarii. Non enim probatur unum fieri quod prædicatur ut diffinitio : sed utique secundum talem probationem homo erit universale subjectum unum illorum, sicut homo idem subjecto dicitur musicus grammaticus. Si ergo sic demonstrans non ostendit multa prædicari ut essentialiter et substantialiter unum, non demonstrabit quod quid est in eo quod quid est.

Quæratur ergo qualiter diffiniens demonstrabit sive ostendet substantiam (hoc est, substantialem diffinitionem) aut quod quid est : non enim demonstrabit eam sicut facit ostensive demonstrans ex certis et notioribus principii sive præmissis manifestam et probatam faciens conclusionem, quæ prius non fuit manifesta : sic enim probat et manifestat conclusionem per principia, quod necesse est sequi

conclusionem : et esse cum illa altera quæ sunt præmissa ex quibus sequitur conclusio : ratio enim sic demonstrans est demonstratio et non diffinitio : neque diffiniens sic ex principiis certis procedere potest ad diffinitionis manifestationem.

Neque iterum diffiniens manifestare potest diffinitionem in eo quod quid est, sicut inducens singularia, cum ipsa singularia manifesta sint : hoc tamen de singularibus manifestum est, quod omnia sic sunt uno modo secundum prædicari per compositionem, et nulla sit instantia : quia sunt omnia talia id quod quodlibet est tale cui nihil aliter est quam aliis : sed sicut est in uno, ita et in aliis : talis enim tali syllogismo inducto non quid est demonstrat, sed quia sive quoniam est affirmative, vel negative demonstrat quoniam non est : et non demonstrat quid est in eo quod quid est, quia aliud est quia est, et aliud quid est : et sicut sunt diversæ quæstiones, ita diversas vias habent suæ determinationis.

Quis igitur est alius modus relictus quo quæstio quid valeat determinari, ex quo nec ostensive per demonstrationem, nec per syllogismum divisivum, neque per diffinitionem diffinitionis, nec per diffinitionem contrarii valet determinari : nec aliquis dicat quod sensibili demonstratione diffiniens demonstret diffinitionem in eo quod quid est in intelligibilibus, et non in sensibilibus non demonstrabit hoc sensu aut digito.

CAPUT V.

Utrum diffinitio secundum se sit demonstrabilis vel non.

Superius autem quatuor quæsitæ sunt quæstiones, scilicet quomodo et quid est quod demonstratur, et quis modus introductionis, et quid est diffinitio, et quorum : et jam habitum est quid et quorum est diffinitio, et quis est modus introductionis : restat determinare primam quæstionem, quomodo scilicet quid est demonstretur, et an ipsa diffinitio secundum se et in eo quod quid sit demonstrabilis vel non.

Et de hac quæstione prima determinantes dicimus amplius quomodo aliquis monstrabit vel demonstrabit quod quid est (hoc est, diffinitionem) in eo quod quid est : hoc enim est quærere, utrum ipsa diffinitio secundum se demonstrabilis est, vel non ? Et hic attendendum est diligenter, quoniam in hoc capitulo et translationes et verba Commentatorum valde sunt varia : et nos tres (quæ magis videntur) prosequemur expositiones. Si enim sic demonstretur de aliquo, necesse est prius scire de ipso quia est, antequam sciatur quid est de ipso. Si enim nesciatur quia est, tunc non potest sciri quid est : quia esse aliquid est antequam sit quid vel quidditas ipsius : et hæc duo se habent sicut esse simpliciter et esse quid : esse autem diffinitionem, ut dicit communiter Commentum Arabicum, est esse diffinitionem cujus est diffinitio. Cujus exemplum est : quia in eo quod est de homine, necesse est prius scire quia est homo, antequam sciatur quid est homo. Nisi enim sit homo in suis essentialibus principiis, sciri non potest quid sit : et ideo prius necesse est scire quia est in talibus principiis, antequam sciatur quid est : et ideo hæ duæ quæstiones, quia est, et quid est, ordinantur, quod quæstione quia est, oportet primum scire, utrum scilicet est in suis principiis, aut non : et tunc post hoc scietur quæstio quid est, sicut si est homo, vel non est, vel aliud quodlibet de quo scire volumus quid est.

Hujus autem causa et ratio est, quia quod non est, et esse non habet in suis principiis constituentibus ipsum, nullus sciet quid est : quia ex suis principiis in quibus est, habet determinari quæstio quid est per diffinitionem. Aliquid enim significat ratio, quæ, inquam, ratio est vel diffinitio secundum rei substantiam data, vel est nomen (hoc est, nominis

interpretatio) quod implicite dicit esse diffiniti : sicut cum dico, tragelaphus (hoc est, hircocervus) a τράγος quod est hircus, et λάφος quod est cervus : hoc enim habet nominis interpretationem ad minus : et ideo oportet, quod habeat esse secundum imaginationem in suis componentibus ipsum, ex quibus scitur quid est ipsum, quoniam est quid imaginatione hirci et cervi confictum. Quid autem sit tragelaphus secundum esse et naturæ veritatem, impossibile est scire : quia secundum modum esse, qui respondet quæstioni *quia est*, nec habet nec habere poterit.

At vero si hæc quæ dicta sunt ita se habent, si aliquis demonstrabit quid est in eo quod quid est, oportet supponere quia est : quia utrumque simul una demonstratione demonstrare non poterit. Detur enim quod utrumque demonstret una demonstratione : tunc qualiter hoc potest esse, quod utrumque una poterit demonstratione demonstrare ? diversæ enim viæ sunt ostendendi hæc duo : diffinitio enim dicit quid est, et demonstratio quia est, hoc de hoc (ut ante dictum est) demonstrabit quia est : et diffinitio est unum quod est via in quid est, et aliud est demonstratio quod est via in quia est cognoscendo : et ideo non potest videri qualiter eadem ratione utrumque istorum aliquis demonstrabit. Id autem quod quid est homo, et esse hominem, sive quia homo est, aliud et aliud in numero quæstionum : et alia est via ad terminandum quæstionem unam, et alia ad determinandum quæstionem aliam : et hæc simul sciri non possunt : quia prius oportet scire quia est in suis principiis, antequam sciatur quid est : nec potest scire aliquis quid, nisi prius sciat quia est : et *quid est* scitur diffinitione, et *quia est* scitur demonstratione : et aliud est diffinitionis via notificans quidditatem incomplexi secundum quod quid est, et aliud demonstratio notificans et demonstrans quia est.

Id autem quod quid est homo, et esse hominem, aliud : quia quid est homo, significat quidditatem hominis : et esse hominem, sive etiam quia est homo, dicit hominem habere esse per prædicatum de ipso, vel negatum ab ipso [1]. Patet igitur quod in omni quod est, *quia est* vel esse illud, præcedit scire *quid est* illud, et non possunt esse simul, et unum antecedit aliud necessario.

Hoc autem sic habito et supposito, postea ulterius ratiocinando procedimus et dicimus, quod necesse est quod per demonstrationem demonstretur de omni re demonstrabili quia est, nisi sit substantia quæ demonstrari non potest : quia esse et ens nulla est substantia : et substantia si demonstrari posset, non demonstraretur nisi per ens : et hoc est ideo quia quid est (hoc est ens) non est genus, sed transcendens quod de substantia non ut genus prædicatur : quod si genus esset, substantia esset compositum ex genere et differentia, et haberet esse in differentiis et passionibus, et hoc esset demonstrabile de substantia per substantiæ diffinitionem. Ex his igitur sequitur quod pro certo demonstratio est via ad hoc quod quid (hoc est, quod aliquid est), hoc est, qua probatur quod aliquid est, sive qua probatur quia est aliquid, et non diffinitur.

Cujus signum est, qua hoc veræ et nunc quibus utimur, faciunt scientiæ demonstrativæ mathematicæ : per demonstrationem enim non demonstrat geometer quid est per diffinitionem quod significat triangulus (hoc est, trianguli diffinitionem), sed accipit illud per diffinitionem : sed quod hoc quid quod accipit, aliquid est, et quia est, demonstrat per syllogismum demonstrativum. Quæramus igitur quid demonstrabit diffiniens, et quæramus utrum diffiniendo monstrabit quid est, vel quia est ? velut si dicam gratia exempli, utrum de triangulo diffiniens monstrabit quia est, vel quid est ?

[1] Juxta illud primi hujus tract. cap. 3. Id enim quod quid est unitas et unitatem esse non est idem. P. J.

Et si dicatur quod demonstrat quid est, quia aliud non potest monstrare diffiniens : cum non sit monstratum quia est, tunc sequitur quod aliquis sciens aliquid quod quid est, et secundum quod quid est diffinitione, nesciet ipsum si est : quod falsum est, quia probatum est quod quia est (quod determinat quæstionem si est) prius oportet scire : unde hoc est impossibile : et sic videtur quod diffiniens non possit demonstrare vel ostendere quid est, nisi prius ostendat quia est : sed quia est non potest ostendere : ergo nec quid est circa diffinitionem.

Et ut hoc melius intelligatur, dictum Alfarabii in Commento Arabico est attendendum, quod quid est ostendere circa diffinitionem, est demonstrare diffinitionem : quod facere non potest diffiniens, ut præhabitum est : quia diffiniens nullo modo neque per syllogismum ostensivum, neque divisivum, neque per diffinitionem contrarii potest ostendere diffinitionem quia est. Aut ostendere diffinitionem, est ostendere quia diffinitio est hujus diffinitio. Et hoc iterum non potest facere diffiniens : quia non ponit intentionem suam circa hoc cujus sit diffinitio, sed tantum quid sit diffinitio, quod sit ex essentialibus collecta : et non studet circa hoc cujus sit vel quia sit.

Hoc autem manifestum est secundum modum terminorum (hoc est, diffinitionum) quibus nunc utimur in diffinitivis : quia diffinientes non demonstrant quod quid est (hoc est, quid sit hujus vel illius diffinitio) hoc est enim demonstrare quid quod sic sit, sive quia sit, quando ostenditur cujus sit ut diffinitio. Si enim diffiniatur circulus, quod est id ex cujus medio aliquid semper est æquale : ubique enim medium circuli æqualiter distat a circumferentia, quod non convenit alicui figuræ angulari : sed tunc datur diffinitio formalis circuli, quæ dicit propter quid est id quod diffinitur in tali esse et quidditate, hoc est, propter quid est circulus : quia hoc directe dicit causam et esse circuli, quod medium æqualiter undique distat : et tunc sic diffiniens non demonstrat, cujus sit ista diffinitio, vel cui insit ut diffinitio, sed tantum, quod circulus tale quid sit secundum se, et secundum sui quidditatem : si enim demonstraret cujus sit ista diffinitio ut quid est, tunc diceret utrum esset æneí circuli, vel lignei : et tunc esset ipsam dicere montis æneí qui in convexo circularis est.

Arabica translatio non habet *montis*, sed dicit, quod esset ipsum dicere, quod est ens : neque enim considerat diffiniens quando dicit quid est secundum quod quid est considerat, quia possibile sit esse in aliquo subjecto, sicut diffinit quando assignantur termini sive diffinitiones. Neque considerat diffiniens, quia illud est (hoc est, esse habet) quod diffinit (hoc est, quod sit alicujus subjecti in quo esse habeat) quando dicuntur a diffinientibus diffinitiones. Sed semper in talibus diffinitionibus formalibus licet et oportet dicere causam propter quid : quia illa est quid in talibus : et sic nunquam demonstrat quia, et non potest demonstrare quid nisi per demonstrationem sciat quia : ergo diffiniens non demonstrat quid, sed sumit ipsum. Patet ergo quod quid est in eo quod quid est, secundum se est indemonstrabile. Hujus enim est expositio Commenti Arabici : et in hanc magis consentit Boetii translatio, et etiam translatio Joannis.

Sunt tamen qui parum ab ista deviant expositione, in eo quidem quod quid, et quia est non sic exponunt ut dictum est : sed de quolibet dicunt oportere prius sciri quia est, quam quid est : et non est possibile, quod quia est : vel cum quid est, sciatur vel post ipsum, et hoc quidem est verum : sed cum ad hoc quod ad diffinitionem refertur quid sit, scilicet diffinitio, et quia est, magis videtur facere ad propositum : et quod quia est diffinitio sic demonstraretur cujus est, et cui inest ut diffinitio. In hoc enim est quod est ipsa diffinitio. Expositio aliorum.

Alius modus est expositionis et satis conveniens, quod cum dicitur quod dici- Alia expositio.

mus per demonstrationem demonstrari esse quia nisi sic dicatur substantia : substantia subjectum quod subjicitur passionibus et differentiis sicut genus substat differentiis. Talis autem substantia non demonstratur, sed esse ipsius quod est secundum aliquod prædicatum quod inest ei ut passio vel differentia quæ est substantialis qualitas ipsius : esse autem tale non est substantia : eo quod non est sicut genus subjectum differentiis et passionibus. Et ex his tunc patet, quod demonstratio erit de hoc quod aliquid est, hoc est, quia aliquid est esse habet per diffinitionem : quod veræ et nunc faciunt scientiæ. Et per hoc probatur sicut per signum, quod ita sit : quia in scientia demonstrativa ita procedit geometer, qui accipit et supponit quid est quod per diffinitionem significat triangulus : sed quod triangulus est quid, secundum illam diffinitionem demonstrat : et sic demonstrat quia et non quid. Quæramus igitur, quid monstrabit diffiniens? Monstrabitne quid est, vel monstrabit ne quia est, velut triangulum ostendat secundum quid est? et si conceditur quod demonstrat quid est, sequitur impossibile : quia sciens quid est non demonstraret nisi sciret : et sic sciens quid est, ignorabit si est : et hoc est impossibile.

Et tunc manifestum est quod diffinientes non demonstrant quid est secundum modos terminorum (hoc est, diffinitionum) qui nunc dicti sunt. Hoc autem dicimus : quia est alius modus terminorum secundum quem modum expositio nominum dicitur diffinitio, de quo in sequenti inquirimus capitulo. Hujus exemplum est, quod si circulus dicatur, quod ex medio, hoc est, a medio est æquale per differentiam, et sit convertibile cum circulo : et hoc demonstrator probat adhuc, tali ratione vel diffinitione conclusa contingit quærere propter quid est diffinitum? si est vel propter quid est circulus? quia per illud quod sic diffinitur, non ostenditur esse : quia quod est vel esse oportet sciri ante quid est : propter quod talis diffinitio est non dicens esse quid : sicut si diceretur diffinitio montis ænei qui esse non habet.

Et attende semper quod *quia est* non præsumitur nec præscitur ante *quid est* : ita quod sit in actu et secundum naturam in rebus naturalibus extra, sed quia est ante in suis principiis essentialibus : et non in illis sic sciatur, quia sic in illis non potest aliquo modo diffiniri per quid est. Mons autem æneus et alia impossibilia simpliciter non habent esse in principiis aliquibus : et ideo talia realiter non diffiniuntur : et ideo cum tales termini assignantur a diffinientibus, non determinatur quia possibile sit esse quod dicitur cum assignant termini : neque probant quod illud est, cujus dicunt esse diffinitiones ipsi diffinientes : sed semper adhuc licet quærere propter quid, si est quod diffinitur. Diffinitio ergo per seipsam non demonstratur. Primum quod positum est melius est, et hoc est in commento.

CAPUT VI.

Quod diffinitio nominis non est quid demonstrabile, sicut nec diffinitio rei.

Si ergo aliquis dicat quod diffinitio non semper demonstrat quid est res secundum quod quid est de re, sed aliquando demonstrat quid significat nomen, hoc est, nominis diffinitionem sive significationem, et sic demonstrat quid est aliquo modo : ostendemus quoniam diffiniens non demonstrat diffinitionem nominis sicut non demonstrat diffinitionem rei. Si enim non est nullo modo (negatio superfluit et est sensus) si nullo modo demonstratio erit ejus quod quid secundum quod quid est secundum substantiam et naturam : tunc forte dicet aliquis, quod sit alia diffinitio demonstrabilis quæ est ratio sive diffinitio nominis idem significans, hoc est, quæ est de nominis significatione.

Sed talem diffinitionem esse demonstrabilem inconveniens est. Primum quidem

inconveniens quod ex hoc sequitur, est quod secundum hoc non substantiarum (hoc est, eorum quæ non sunt) esset diffinitio : eo quod contingit per nomen significare ea quæ non sunt sicut ea quæ sunt, sicut significatur hircocervus et chimæra : cum autem demonstratio necessariorum sit, et per diffinitiones proprias, patet quod talium non est diffinitio quæ medium sit demonstrationis vel conclusio.

Amplius secundum inconveniens quod ex hoc sequitur, est quod omnes rationes et orationes erunt vel habebunt diffinitiones : quia omnes sermones possunt significari per nomen aliquod positum, de quo detur diffinitio quæ dicat nominis significationem. Ex hoc sequitur quod omnis nostra locutio et disputatio essent termini sive diffinitiones : quod falsum est : et secundum hoc Ilias (hoc est, Trojanæ historiæ) esset diffinitio : quia dicitur quod hoc nomen *Ilion*, Trojanam historiam significat per materiam : quia principale quod tangitur in historia illa, fuit turris Ilion quæ cecidit.

Amplius a signo probatur idem : neque una enim scientia (hoc est, nulla) de omnibus sic procedit demonstrando, quod demonstret quod hoc nomen vel illud per suam significationem significat quod quid est : neque ipsæ scientiæ demonstrativæ tales assignant diffinitiones, quæ sint nominum significationes. Ex quo concluditur quod diffinitio vera non est ex his. Adhuc autem jam habitum est ex præmissis, quod diffinitio nihil demonstrat, et quod non demonstratur quod quid est : neque diffinitione, neque demonstratione cognoscere est quod quid est: si enim diffinitione cognosceretur, esset diffinitionis diffinitio : si autem demonstratione, tunc oporteret quod alia diffinitio esset medium quo probaretur diffinitio esse diffinitio : et hoc jam in ante habitis improbatum est.

Dubitatio.

Posset tamen hic quæri, an hoc verum sit semper, quod ante quid est oportet semper scire quia est ? Et an oporteat quia est præcedere in re et in actu vel in anima ? Et qualiter hoc sit quod dictum est, quod non simul scitur *quid* et *quia*.

Solutio. Utrum semper ante quid est oporteat scire quia est.

Sed ad hoc jam satis dictum est, quod *quia* præcedit *quid* secundum quod res est vere in suis principiis, quamvis non sit in actu vel in anima : et secundum hoc quia semper præcedit quid : et ex his aliquis venatur ex diffinitione inquirens ex quibus principiis et qualiter : et hoc modo non aliter præscire oportet quia ante quid est : et super talia ponitur et fundatur demonstratio, et non super alia quæ tantum sunt in sensu per partes, quas componendo conjungit anima, ut chimæra, nomina habent significantia id quod est in anima : ad ea enim quæ sunt in anima, voces habent primam relationem sive compositionem, eo quod voces sunt notæ eorum quæ sunt in anima. Et secundum hoc quod sunt, ponitur ratio eorum : sed hæc non est ratio vel diffinitio super quam fundetur demonstratio.

Quia est potest haberi ante quid est per medium accidentale.

Dicendum quod quia est per medium accidentale potest haberi ante quid est, ut dictum est : sed si quia est probetur per medium essentiale, hoc non erit diffinitio, et ratio quia est et quid est simul scientur : et hoc expresse dicit Commentator. Et tunc cum scitur per medium essentiale, tunc etiam non simul aliquo modo : quia non æque immediate sequitur utrumque ex demonstratione : quia non sequitur ex demonstratione tali immediate : et tunc cognoscendo si est per essentialia, percipitur et colligitur diffinitio ipsius.

Dubitatio.

Ad intelligendum autem quod quæritur a quibusdam, utrum eorum quæ non sunt, possit esse demonstratio, vel diffinitio, vel scientia ? Notandum est quod impossibilium quidem nullo modo existentiam habentium, nec in se, nec in causis suis vel principiis, non potest esse diffinitio, vel demonstratio, vel scientia demonstrativa : sed possibilium, et jam in suis causis et ordine principiorum suorum essentialium, potest esse diffinitio et demonstratio et scientia, ut de eclipsi fu-

Solutio.

tura, et ortu et occasu stellarum, et aliorum similium: et planum hoc est ex dictis. Et si dicat aliquis quod sciens quid, scit ipsum esse: jam patet responsio, quod scit ipsum esse in suo ordine suorum principiorum, ut dictum est. Et ex hoc patet, quod nullo homine existente hæc adhuc vera est, homo est animal. Sed de talibus multa in antehabitis libris dicta sunt.

Objectio. Objiciunt tamen quidam etiam de impossibilibus, sicut de hac, vacuum est locus privatus corpore, et chimæra est opinabilis: hæc enim nunquam esse possunt: et tamen istæ locutiones videntur esse veræ. Solutio. Sed ad hæc et omnia talia dicendum, quod talia per partes ad minus significantur a natura, sed componit ea anima: et ideo sicut talia habent nomina et significationes et diffinitiones secundum quod sunt in anima componente, quæ tamen referuntur ad naturam, et sic sunt veræ locutiones, vacuum est locus privatus corpore: quia per separationem alicujus corporis a loco accipit anima separabilitatem cujuslibet, et sic locum sive spatium sine corpore. Et sic non entium extra animam aliquo modo est esse, et impossibilium aliquo modo est acceptio secundum naturam componentem ea quæ in natura composita non sunt.

CAPUT VII.

Qualiter secundum modum demonstrationis iuductorum et diffinitio demonstrari vel syllogizari possit.

Postquam autem de his quæ dicta sunt disputatum est, iterum speculandum quid horum quæ disputata sunt, dicitur bene, et quid non bene: et postea dicemus quid sit diffinitio, et quid sit diffinitio ejus quod quid est, sive quidditatis explicabimus. Quæramus igitur quæstionem (quæ principalis est intentio) dicentes, numquid diffinitio quodammodo est demonstratio, aut nullo modo? hoc est, videamus et quæramus an diffinitionis scientia sit diffinitio, aut demonstratio, aut neutro modo sciatur quid est diffinitio? Unde commentum Arabicum sic habet, an scientia de ea cadat ut sit diffinitio, an demonstratio, aut neutro modo cadat scientia?

Quoniam autem (sicut a principio istius secundi libri diximus) idem est scire quod quid est, et scire causam ipsius, si tamen est ipsius aliqua causa: quia si ipsius non est aliqua causa, tunc non scitur per demonstrationem, sed nobiliori et meliori modo. Ratio autem hujus est: quoniam si ejus quod quid est, est aliqua causa, hæc erit aut eadem, aut alia. Commentum Arabicum exponit, hoc est, causa ex eisdem essentialibus sumpta: aut alia quæ est accidentalis, sicut cum dicitur, omnis homo est risibilis: omne risibile est rationale mortale: ergo omnis homo est animal rationale. Unde utique illa quæ est alia causa et accidentalis, aut est demonstrabilis, aut indemonstrabilis, hoc est, talis quod per eam possit demonstrari, aut non? Si contingit per eam demonstrari, tunc necesse est quod illa causa accidentalis sit medium: et necesse est in primo modo primæ figuræ fieri syllogismum, sive demonstrari, sive syllogizari: eo quod conclusio sit universalis et prædicativa quæ demonstratur, hoc est, syllogizatur: quod non potest fieri nisi in primo modo primæ figuræ. Expositio commenti Arabici.

Unus quidem igitur modus nunc exquisitus est id quod quid est (hoc est, diffinitionem) per aliquid (hoc est, secundum accidentale medium quod alterius naturæ est) diffinitionem demonstrare. Diximus autem in præcedenti divisione, quod si aliqua est causa, aut est eadem, aut alia: et ostendimus quod si alia est, per eam potest quod quid est syllogizari: et hoc modo demonstrari quo id quod syllogizatum est, demonstratum esse dicitur.

Si autem eadem causa est: tunc est horum quod quid est, quia de natura et essentialibus eadem accipitur: et tunc tale medium (quod est eadem causa) est de numero eorum quod quid est: et est

diffinitio diffinitionis, et est de numero propriorum et convertibilium, et est proprium ; et de hoc supra ostensum est quod per ipsum non est syllogizare vel demonstrare diffinitionem : propter quod hoc quidem quod est causa alia, monstrabit diffinitionem : illud vero quod est causa eadem, non monstrabit eam diffinitionem quæ est de numero eorum quæ quid erant esse ejusdem rei cujus est causa.

Expositio Alfarabii.

Talis autem modus concludendi diffinitionem, quod non sit vere et proprie demonstrativus, dictum est prius : quia non est ex essentialibus et propriis, sed per communia et accidentalia syllogizatus est syllogismus ipsius quod quid est, hoc est, diffinitionis. Hæc directe de verbo ad verbum expositio est commenti Arabici, quod Alfarabio inscribitur.

Expositio Latinorum.

Sunt tamen Latini qui in hac parte profundant intellectum, et fingunt quædam mirabilia, dicentes quod Aristoteles intendit hic dicere quod aliqua diffinitio demonstratur : et hoc solvendo ad superius inductas quæstiones et certificando eas. Probat autem, ut dicunt, intentum per duas rationes : quarum una est, quod aliqua causa demonstratur : diffinitio autem aliqua causa est : causa autem aut eadem, aut alia : et si sit eadem, habetur propositum : et si sit alia, aut demonstrabilis, aut indemonstrabilis : si sit alia et demonstrabilis tunc alia causa, habetur iterum propositum : et diffinitionem sic demonstratam necesse est esse medium de numero eorum quæ quid sunt, et de numero convertibilium, et quod tunc sit syllogismus dialecticus concludens diffinitionem secundum inhærentiam solum, et non secundum modum inhærentiæ, qui est ut insit quid in eo quod quid est. Et ut hanc suam confirment intentionem multa oportet intelligere. Primum quidem est, quod illud idem quod dicitur causa secundum id quod dat esse alteri, diffinitio est ejusdem secundum quod est principium cognitionis ipsius.

Expositio quorumdam.

Et cum dicitur quod causa quædam est *eadem*, et quædam *alia*, quidam dicunt quod sic intelligitur, quod illæ dictiones (eadem et alia) sint ablativi casus, hoc est, quod quædam est causa eadem, hoc est, in seipsa non habens aliam causam, et illa non est demonstrabilis : quædam autem alia, hoc est, ab alia, et illa est demonstrabilis, illa alia causa posita pro medio demonstrationis : et hoc est planum, sed non concordat cum alia translatione, nec cum commento.

Expositio aliorum et subtilis.

Alii autem dicunt quod cum dicit, *eadem* et *alia*, nominativi sunt casus, quæ dicuntur eadem et alia : quædam enim est causa eadem illi rei, cujus est causa, et quædam non. Dicitur autem causa eadem cum re causata causa formalis, non quia sit omnino eadem cum re causata, sed quia tota essentia rei est ab ipsa, et ipsa secundum quod diffusa est in materia : formæ enim quæ sunt sine materia, meliori modo et puriori habent esse, quam illæ quæ sunt in materia : et si formæ naturales possent esse sine materia, verius essent et melius repræsentarent esse, quam secundum quod sunt in materia. Sic ergo causa eadem cum re dicitur causa formalis. Causa autem alia dicitur quæcumque alia, ut causa efficiens et finalis, quæ extra stant et non sunt de rei integritate : causa autem materialis quamvis de integritate rei sit, non est tamen de quidditate rei et essentia vere rei, sed assumpta est tantum propter formæ necessitatem : quia ut forma sit, necesse est materiam talem esse vel talem : et sic causa quodammodo alia a re, est materialis, finalis, et efficiens. Quod autem dicitur, quod causa alia demonstrabilis, alia indemonstrabilis, dicunt quod causa alia indemonstrabilis est causa finalis, quæ ideo demonstrari non potest, quia omnium causarum causa est : et si forte demonstratur, demonstratur secundum id quod est finis, non secundum id quod est causa finalis. Alia autem causa demonstrabilis, dicunt quod

est materialis, quæ secundum quod disposita est ad formam, per formam potest demonstrari. Causa autem alia quæ est efficiens, in quantum talis causa est, per finem potest demonstrari, et non per formam. Causa autem eadem quæ est forma, dupliciter consideratur, scilicet secundum quod est effectus operationis efficientis in materia : et sic causæ proprie non habet nomen, sed effectus, et potest per efficientem demonstrari. Secundum autem quod informat materiam et dat ei esse, sic causæ nomen habet, et demonstrari non potest. Hoc est igitur quod dicunt quidam et subtiliter, sed non est secundum intellectum commenti.

Expositio aliorum. Alii dicunt quod totum hoc quod dicitur, *causa eadem et alia*, refertur ad intellectum et diffinitionem passionis quæ potest esse formalis tantum et dicens quid : et sic est eadem, et non demonstratur. Vel dari potest ad subjectum quod est alterius naturæ, et tunc est alia, et ratio dari potest per subjectum proprium, et tunc est demonstrabilis : vel per subjectum non proprium et accidentale, et tunc est indemonstrabilis.

Adhuc autem alii sunt qui dicunt intelligi per causam eamdem, diffinitionem sub eo quod diffinitio subjecti sit semper ex his quæ sunt ejusdem generis : per causam autem aliam diffinitionem passionis quæ fit per subjectum quod est alterius generis : et tunc alia causa quædam demonstrabilis, ut diffinitio passionis dicens quid solum : quædam autem indemonstrabilis, ut diffinitio passionis dicens quid et propter quid.

Objectio. Et si objicitur quod contra rationem causæ est quod sit demonstrabilis, cum causa sit, quam de necessitate sequitur aliud, et non quæ sequitur ad aliud. Solutio. Dicunt quod non est inconveniens id quod est causa esse demonstrabile : quia hoc quod est uni causa, potest esse causatum ab alio.

Hæc igitur sunt quæ dicunt. Primum autem horum est sententia commenti et veritas intentionis Aristotelis : unde translatio Arabica quam ipse exponit, habet sic : quia non evacuatur causa quin sit per unum modum, scilicet quia est talis, ex qua constituitur rei essentia : aut quia non constituitur rei essentia : tamen etiam alia subtiliter dicta sunt, et ideo non abjicienda.

CAPUT VIII.

Qualiter ex demonstratione elicitur diffinitio, quamvis non demonstretur.

Quo autem modo contingat ex demonstratione elici diffinitionem, nunc in hoc capitulo dicemus, dicentes iterum et incipientes ex principio, hoc est, considerantes in his quæ a principio sunt quæsita, scilicet si quid est demonstrabile ? et quorum est demonstratio ?

Dicimus igitur, quod sicut prius habentes *quia*, quærimus statim *propter quid*, et non ante propter quid quam quia sciamus, et aliquando, hoc est, in aliquibus modis simul sunt manifesta, quia per eadem media efficiuntur : sed tamen neque propter hoc possibile prius cognoscere propter quid quam quia : quia ipsum quia immediata est conclusio demonstrationis : et ex mediis illius elicitur propter quid. Et sicut se habet quæstio propter quid ad quæstionem quia : sic se habet quæstio quid ad quæstionem si est. Nunc manifestum est quod similiter et quod quid erat esse quod quæritur per quæstionem quid, non scitur sine scientia quia est, hoc est, si est : sed oportet quia est, et si est, ante cognoscere. Cujus ratio est, quia impossibile est scire quid eos qui ignorant siest, vel quia.

Procedamus igitur in illo et videamus quibus modis sciamus si est vel quia est. Dicamus igitur quod aliquando si est vel quia est, habemus aliquando secundum accidens, hoc est, per medium accidentale quod potius est signum quam causa. Aliquando autem scimus et quia est

et si est habentes quid, hoc est, essentialem causam esse ipsius probantem, sicut patet in exemplis naturali et mathematico. Scimus enim aliquando, quia tonitru essentialiter sonus est, qui de extinctione scilicet ignis factus est nebularum, hoc est, nubium spissarum ad modum nebulæ : talis enim sonus essentialis causa est tonitru. Et sic scimus quia est eclipsis sive defectus in luna, quando scimus quod est quædam privatio luminis in luna, objectu scilicet terræ proveniens : et quando scimus hominem, quoniam homo est animal quoddam, hoc est, rationali et mortali determinatum : et quando scimus, quia anima est numerus seipsum movens, si hæc ponatur esse animæ diffinitio essentialis. Et in omnibus aliis similiter sumitur, quando scimus de aliquibus quia sunt hoc quod sunt.

Sed quandocumque quædam de aliquibus scimus quia sunt, et scimus illud secundum accidens, hoc est, per accidentalia media, hoc tale scire quia sunt, necessarium est nullo modo se habere ad sciendum quod quid est, vel propter quid est : quia quid est ex accidentalibus non constituitur. Et hujus ratio est, quia cum per accidentalia scimus quia, etiam non recte scimus quia sunt hoc quod sunt : unde tunc scimus quia ex consequenti, scilicet quia est cui accidit aliquid : et tamen nescimus quia sunt hoc quod sunt. Quærere autem quid est non habentes quia est per essentialia, nihil est quærere : quia tali quæstione nunquam devenitur in quid est. Sed quando per essentialia scimus quia sunt aliqua hoc quod sunt, ut quod homo est homo, et eclipsis est eclipsis, et tonitru est tonitru : tunc facile est elicere quid est : unde secundum quæcumque media essentialia habemus quia est, facile est elicere quid est : propter quod sequitur quod quemadmodum habemus quia, per eadem et quid est, vel resolvendo conclusionem in præmissas sicut effectum in causam, vel colligendo media ipsius : quia et hæc collecta et ordinata dicunt quid est.

Hæc autem ad modum et figuram syllogisticam sic reducere habemus. Sunt enim aliqua quorum per scientiam quia, habemus aliquid ipsius quod quid est, hoc est, aliquod medium essentiale quod est diffinitivum ipsius. Et gratia exempli sit hoc lunæ eclipsis : et ponatur primum (hoc est, majus extremum) quod est defectus, quod de luna concludi debet, et sit illud in quo ponitur hæc littera A ; luna autem minor extremitas sit id in quo C littera ponitur : medium autem quod est essentialis causa quod est terræ oppositio inter lunam et solem, sit in quo est littera B, et facile est facere syllogismum in primo primæ : omne B A, omne C B, ergo omne C A ; vel in terminis sic : omne corpus recipiens lumen a sole, objectu terræ in medio deficit : luna est corpus recipiens lumen a sole : ergo objectu terræ deficit. Manifestum est autem, quod quærere in tali terminorum dispositione (quando quæritur utrum luna deficit, aut non deficit) est quærere B, hoc est, essentiale medium quod est causa defectus quod significatur per B ; secundum quæcumque autem media habemus quia luna essentialiter deficit, secundum eadem prædicto modo facile est elicere quid defectus per causam essentialem. Propter quod sequitur ex præmissis, quod quemadmodum habemus quia est per medium, quæro dicens, numquid est vel nonne est hoc idem quid est, aut non est quid per eadem media ? ac si dicatur, quod procul dubio per eadem habetur quid est. Hoc autem quod est B medium quærere nihil differt quam si hoc medium (quod quæritur ad ipsum quia) sit ratio et diffinitio ipsius : et sic est quid est : et si est ratio ipsius si est vel quia est, tunc illud dicimus esse quid est : et si non est causa vel ratio ipsius si est vel quia est, tunc non dicimus ipsum esse quid est : tunc enim quærimus dicentes, quod hæc est ratio et quid est, vel dicatur qualis contradictionis, hoc est, qualis

partis contradictionis sit ratio, aut affirmativæ, aut negativæ : sicut manifestando per exemplum patet, quandò assignamus esse universalem causam, quia triangulus habet tres duobus rectis æquales, quærimus utrum causa assignata sit ratio et causa habendi duos rectos aut non habendi : unius enim duorum est causa : quia vel est causa, vel non est causa : et si est causa, non potest esse causa nisi habendi : si autem est, et non est causa hujus, tunc erit causa non habendi duobus rectis æquales : cum autem inveniamus in medio, quia est causa ejus, quod quia vel si est : tunc simul cum quia scimus et propter quid : quia eadem est causa quid : si tamen hoc quod quæritur per media illa sic scimus, aut eliciendo, quamvis in modo quærendi non sciatur quid per quia, quia aliæ sunt quæstiones ad invicem et diversæ. Si vero non sic per talia media essentialiter, sed sicut media accidentalia : tunc per talia media habemus quidem quia, sed non habemus propter quid. Hoc autem patet in terminis ordinabilibus in modo et figura accidentali medio posito.

Sit igitur, sicut prius, luna minor extremitas C, defectus vero major extremitas sit A, medium autem sit hoc totum simul, lunam plenam umbram non posse facere nullo modo medio existente manifesto : et hoc totum sit medium in quo est B, hoc est, quando luna plena, quod tunc non possit umbram facere ad eclipsim, si nullus nostrum vel aliquod corpus manifestum et umbrosum sit medium : hoc enim constat, quod sine tali manifesto et spisso et opaco interjecto non potest facere umbram ad eclipsim : et tunc non facere umbram, est signum accidentale et non causa : et ideo per illud non cum illo scitur quid. Si igitur in tali terminorum dispositione in omni C est B medium in minori propositione, quod scilicet B medium est lunam plenam non posse facere umbram, cum nullus nostrum sive nullum opacum medium sit inter lunam et solem : in hoc autem B scilicet sit A in majori propositione quod est major extremitas, quod positum est esse deficere lunam : tunc manifestum in conclusione, quia luna deficit : sequitur enim conclusio dicens, quod est defectus : sed ex tali accidentali medio nondum manifestum id quod est propter quid : quia medium causa non fuit, sed accidentale signum : et tunc per tale medium scimus, quia defectus est : quid autem per propriam diffinitionem et causam essentialem sit talis defectus nescimus, nec ex tali potest elici demonstratione.

Cum autem manifestum per demonstrationem, quia A major extremitas est in C minori extremitate, ut defectus in luna, et sonus in nube : tunc enim scitur passio esse in subjecto ut prædicatum ipsius. Sed est adhuc quærere, propter quid sit defectus in luna, vel sonus in nube : tunc hoc quærere est quærere hoc, scilicet utrum medium et causa defectus sit objectio alicujus opaci inter solem et lunam, aut sit lunæ conversio, ut quidam dixerunt, quod luna sit nigra in una parte, et luminosa in altera, et tunc convertat ad nos partem nigram, et hoc sit causa defectus : aut sit extinctio, ut alii quidam dixerunt, quod lumen lunæ est extinguibile : et quando extinguitur, tunc est defectus. Vel quod extinctio referatur ad aliud exemplum de tonitru, cujus causam essentialem extinctionem ignis in nubibus dixit esse Democritus. Hoc autem tale essentiale medium ratio et diffinitio et causa alterius termini qui est major extremitas, et per illud medium major extremitas probatur inesse minori in conclusione : quia ipsum medium inest minori extremitate in propositione assumpta pro minori [1].

Hujus autem exemplum est si quæra-

[1] Aliter exponit Lincon., licet Ægidius hoc modo exponat. Ægidius quidem tenet primam expositionem, tamen secunda est bona.

tur dicendo, quid est tonitru ? ut dicatur secundum Democritum, quod est ignis extinctio in nube : et si hæc in demonstratione ordinanda sunt sic : nubes (quæ est subjectum et minor extremitas) sit c, tonitru autem major extremitas sit A, extinctio autem ignis, quod est medium, sit B in C, igitur, hoc est, in nube est B medium : extinguitur enim in ipsa nube ignis : et hoc est minor propositio : hoc autem B est sonus per causam essentialem, et B est ratio sive quid est ipsius A quod A est primus terminus, hoc est, major terminus in majori. Si autem iterum hujus quod diximus, scilicet quia A sit in C, hoc est major extremitas in minori, dicatur esse aliud medium quod non sit essentiale et dicatur esse ratio majoris extremitatis data per accidentalia, hæc erit ex reliquis rationibus logicis et non ex demonstratione : et ideo ex illa non elicitur quid est.

Jam igitur dictum est, sicut sive qualiter eliciendo accipitur quid est, et sit notum. Propter quod patet quod non fit syllogismus ipsius quod quid est neque demonstratio : manifestum tamen est per syllogismum et demonstrationem eliciendo quid est ex medio syllogismi et demonstrationis. Propter quod relinquitur, quia neque sine demonstratione est cognoscere quid est in eo quod quid est : non enim potest sciri cujus est causa sine demonstratione : nec tamen est demonstratio ipsius quid est in eo quod quid est sicut et in oppositionibus in præcedenti capitulo diximus.

CAPUT IX.

Cui diffinitioni conveniat quod elictatur ex demonstratione, et cui non.

Cum autem jam dictum sit quod quamdam diffinitionem non est demonstrare, sed contingit elicere de demonstratione, et hoc non de omni diffinitione sit verum : oportet nos distinguere in diffinitionibus, ut sciatur quæ sunt non demonstrabiles, sed eliciuntur ex demonstratione. Dicamus igitur quod quorumdam terminorum sive eorum quæ sunt quid, est altera causa per quam demonstrari possunt : quorumdam autem terminorum sive eorum quæ dicunt quid est diffinitionum, non est altera causa per quam possint demonstrari. Diffinitiones enim et quid est secundum speciem (hoc est, formam) factæ, nullum habent medium quod sit causa per quam valeant demonstrari : sed diffinitiones secundum materiam factæ, possunt habere medium per quod demonstrentur.

Propter quod manifestum jam ex dictis est, quod de numero eorum quæ sunt quid est sive diffinitionum, alia quidem sunt sine medio : et hæc sunt principia per quæ demonstratur quæ et esse, hoc est, quia sunt : et quid sunt supponere oportet, et non demonstratione accipere : sicut et de subjecto supponitur, et quia est : aut oportet alio modo talia manifesta facere, quam per demonstrationem, sicut per inductionem sensibilem : quod vere arithmeticus in sua facit demonstrativa scientia : namque arithmeticus supponit de unitate sicut subjecto, et quid est per diffinitionem, et quia [1].

Sed diffinitiones quæ sunt de numero eorum quid est quæ habent medium, et quorum terminorum vel quid est altera causa per quam possunt demonstrari, quæ causa est substantiæ, hoc est, diffinitionis, et est causa ipsius esse, et quia sit : illas enim est (sive contingit) ostendere per demonstrationem, sicut dictum est : quia habentium medium est demonstratio : non tamen est per demonstrationes demonstrantes quod quid est secundum quod quid est, sed demonstrat simplicem inhærentiam rei, et quod diffinitio sit in diffinito.

Est autem hic notandum quod jam soluta est quæstio superius facta, an scilicet

[1] Hoc dicit etiam Themistus hic.

quid est sit demonstrabile, vel non? et ex solutione istius quæstionis patet solutio alterius quæ fuit, quis sit modus introductionis in quid est? una enim istarum soluta et alia soluta est. Sed scias quod diffinitio data *secundum speciem*, est diffinitio data secundum formam quæ est species materiæ, et est causa ejus, quod materia est talis vel talis : et ideo quodammodo est causa materiæ et demonstrationis. Ea autem quæ data est *secundum materiam*, proprie est illa quæ concernit materiam in qua est causa ipsius quod diffinitur materialis : sicut cum dicitur, quod ira est accensio sanguinis circa cor ex evaporatione fellis, quia evaporatio fellis causa materialis est iræ.

CAPUT X.

De dubitatione Antiquorum, quæ sit diffinitio secundum speciem, *et quæ* secundum materiam.

Dubitabile enim est, utrum diffinitio secundum speciem sit diffinitio subjecti : eo quod subjectum est quid in specie determinata constitutum, et diffinitio secundum materiam sit diffinitio passionis : eo quod passionis esse semper est in subjecto aliquo determinato esse, ex quo sicut ex causa, et in quo est esse ipsius, esse cujus passionis semper refertur ad subjectum. Aut forte si non sit sic, utrum utraque diffinitio sit subjecti, eo quod subjectum constituitur ex materia et ex forma, et potest diffiniri secundum propriam materiam, vel secundum propriam formam : aut utraque sit passionis, eo quod etiam illa dari potest secundum formalia, ex quibus est essentia passionis, vel secundum materialia conjungendo formalibus passionis subjectum in quantum est talium passionum subjectum : quia tunc diffinitio passionis data ex formalibus ipsius passionis, imperfecta est et non specificata respectu diffinitionis quæ est per subjectum quod specificat passionem : et sic diffinitio quæ datur per formalia, erit materialis (hoc est, imperfecta) respectu diffinitionis datæ per subjectum, et specificantis, et quasi in esse formali ponentis passionem, ut in septimo *primæ philosophiæ*, et in octavo dicit Aristoteles [1].

Objectio.

Ex his autem quæ dicta sunt in præhabitis secundum intentionem Aristotelis, videtur quod diffinitio subjecti non sit diffinitio secundum speciem : quia dictum est quod diffinitio (quæ est medium demonstrationis) ratio est primi termini : cum ergo primus terminus sit passio conclusa de minori termino qui est subjectum, videtur quod diffinitio passionis sit illa quæ est secundum speciem : quia illa quæ est secundum speciem demonstrationis, est illa quæ est medium demonstrationis. Adhuc diffinitio subjecti si detur secundum speciem, erit ex genere et differentia : et illa, sicut dicitur in primo de *Anima* [2], vana est ad demonstrationem.

Alia objectio.

Si autem forte propter hoc aliquis dicere velit, quod diffinitio secundum speciem demonstrans, sit diffinitio passionis et demonstrans, diffinitio autem subjecti sit demonstrata et sit secundum materiam : contra hoc esse videtur, quod passio prior sit subjecto : et sic in demonstratione potissima (de quæ hic loquimur) erit demonstratio ex posterioribus secundum naturam : et sic demonstratio non demonstrat propter quid, sed solum quia : quod valde est inconveniens.

Alia.

Si forte dicatur, quod utraque sit subjecti, aut utraque et formalis et materialis sit passionis. Procedamus primo contra hoc quod utraque sit subjecti : hoc enim videtur non esse verum, cum diffinitio subjecti formalis sit data per genus et differentiam, quæ diffinitio vana est ad demonstrationem, et sic non est de-

[1] Aristoteles, In 7 et 8 primæ philosophiæ, tex. com. 15 et 16.

[2] Tex. com. 16.

monstrans : dictum est autem quod diffinitio secundum speciem est demonstrans. Si autem dicatur, quod utraque sit passionis : et formalis demonstrans, materialis autem demonstrata : contra hoc esse videtur, quod tonitru formaliter diffinitus (quæ est passio) dicitur esse continuus sonus : materialiter autem diffinitus, dicitur esse extinctio ignis in nube aquosa : et tamen illa quæ est materialis demonstrat, et illa quæ formalis est demonstratur : quod omnino non potest secundum dicta Aristotelis.

Videtur autem quibusdam, quod utraque sit subjecti : cum enim sit ex materia, potest per materiam diffiniri : adhuc autem cum sit per formam, potest etiam et debet secundum formam diffiniri : et quia forma principium cognitionis est respectu materiæ, et sit causa quod materia sit talis vel talis, videtur quod diffinitio formalis sit sicut demonstrans, et diffinitio materialis subjecti sicut demonstrata. Videtur autem quibusdam quod utraque sit passionis, et quod illa quæ non dicit nisi quid passionis et ex essentialibus passionis data, sit imperfecta demonstrabilis, et demonstrans illa quæ est perfecta, et illa quæ est dicens solum quid passionis sit materialis dicta propter sui imperfectionem et possibilitatem ad alia : alia vero demonstrans propter sui determinationem et causalitalem et perfectionem sit demonstrans formalis, sicut exprese dicit Aristoteles in octavo *primæ philosophiæ*.

Solutio. Ad hæc autem et similia dicendum, quod si loquimur de potissima et principalissima demonstratione, illa est in qua demonstratur passio de subjecto per diffinitionem passionis, quæ dicit et quid et propter quid, et in qua eadem ratione diffinitio passionis demonstratur quæ dicit quid sicut demonstratur et ipsa passio : quia sicut demonstratur passio, sic demonstratur et diffinitio passionis dicens quid solum : sic ergo loquendo de diffinitione, diffinitio data secundum formam est diffinitio subjecti, et dicitur secundum formam data, eo quod datur de re in forma specifica constituta quam ad formam determinat : et hæc (sicut et ipsum subjectum) supponitur et quia est et quid est : sed non intrat in demonstrationem, quia nec demonstrat sicut intrinsecum demonstrans principium, nec demonstratur. Est autem diffinitio passionis dicta secundum materiam : quia est rei cujus est esse in materia subjecta quæ est causa et principium ipsius : et hæc est duplex, scilicet ea quæ dicit quid tantum, et non datur nisi per essentiala passionis prout ipsa est essentia formaliter constituta in materia, et hæc est demonstrata sicut ipsa passio. Est autem alia passionis diffinitio, quæ dicit et quid et propter quid, quæ cum formalibus et essentialibus passionis concernit subjectum quod causa est passionis : et hæc dicit propter quid, quia subjectum est principium et causa passionis. Prima ergo formalis diffinitio subjecti est sicut demonstrationis principium, nec demonstrans, nec demonstrata : secunda autem materialis passionis diffinitio dicens quid tantum, est sicut demonstrationis conclusio demonstrata, et non demonstrans : tertia autem est sicut demonstratio positione differens a demonstratione, quia sicut ratio majoris extremitatis ponitur in majori, et sicut causa ponitur in minori propositione, et illa est demonstrans et non demonstrata, sic : omne privatum lumine propter terræ objectum deficit : luna privatur lumine propter terræ objectum : ergo luna deficit.

Secundum autem illum modum facile est determinare hanc quæstionem : quia diffinitio data secundum speciem, est diffinitio subjecti, et data secundum materiam, est diffinitio passionis : et cum dicitur quod illa quæ est secundum speciem demonstrabit, si generaliter intelligitur, falsum est : quia diffinitio subjecti nec demonstrat, nec demonstratur ; nec hoc dicit Aristoteles sed dicit quod quædam data secundum speciem non habet medium quo demonstratur.

Si autem dicat quis quod ambæ possunt esse subjecti et una demonstrans, et alia Solutio.

demonstrata, dicendum quod hoc verum est : sed ille modus demonstrandi non est potissimus et principalissimus. Sic igitur dicendum est de principalissima demonstratione.

Objectio.

Si autem extendamus naturam demonstrationis ad quamcumque demonstrationem : tunc demonstratio erit, quæ demonstrat diffinitionem dicentem quid, per illam quæ dicit quid et propter quid : et tunc dicemus quod diffinitio quæ est secundum speciem et propter quid, datur per formam : quia datur de re subsistente in forma et specie constituta. De subjecto autem duplex est diffinitio : una quæ est per materiam, hoc est, per causam subjecti materialem, et hæc demonstratur : et alia datur per eamdem subjecti causam formalem : et hæc demonstrat, sicut patet in iræ diffinitione, cujus materialis causa est accensio sanguinis circa cor ex evaporatione fellis, et ejus diffinitio formalis est appetitus contrarii doloris : et hæc demonstrat sic : cuicumque inest appetitus contrarii doloris, illi inest accensio circa cor sanguinis ex evaporatione fellis : irato inest appetitus contrarii doloris : ergo irato inest accensio circa cor sanguinis ex evaporatione fellis. Formalis enim est causa materialis, sicut dicit Averroes super secundum de *Anima*, sicut ea quæ sunt animæ, sunt causa eorum quæ sunt corporis in composito ex corpore et anima. Dicitur autem materialis diffinitio passionis, non quia semper assumat materiam, sed quia est rei existentis in materia et causatæ ab ea. Et materia, hoc est, subjectum et principia subjecti sunt, ex quibus oritur passio. Dicit enim Rabbi Moyses, quod verius dicitur materialis quæ est in corpore, vel in materia, vel ex materia, sicut subjecto et origine.

Diffinitio materialis est triplex, formalis autem simpliciter est una. Objectio. Solutio. Aliter.

Patet igitur quod triplex est materialis diffinitio, et una sola simpliciter formalis. Una materialis est subjecti per formalem demonstrata. Et si dicitur quod formalis subjecti logica est vana ad demonstrationem, dicendum quod vana est ad passionem demonstrandam, sed non ad demonstrandam diffinitionem materialem. Vel potest dici quod diffinitio logica passionis, quæ tantum formaliter dicit quid, vana est : hæc enim non demonstrat, sed demonstratur. Secunda materialis diffinitio est passionis, quæ non dicit nisi quid : quamvis enim illa non concipiat in se materiam vel subjectum, tamen datur de re constituta in materia et non habente speciem per seipsam : et ideo hæc passionis diffinitio est sicut conclusio, et demonstratur. Tertia autem diffinitio est passionis, in qua concipitur subjectum quod est causa passionis : et quia hæc dicit et quid et propter quid, ideo ista est medium demonstrationis et demonstrat.

Conclusio.

Est ergo diffinitio, ut principium demonstrationem non ingrediens : et diffinitio ut conclusio, quæ est materialis subjecti diffinitio, et formalis passionis dicens quid : et est diffinitio ut medium demonstrationis, et hæc duplex, formalis scilicet subjecti, et alia passionis quæ dicit et quid et propter quid, illa enim in se concernit passionis essentiale principium.

CAPUT XI.

Cujusmodi diffinitio debet esse medium in demonstratione passionis.

Sunt autem qui dubitant cujusmodi diffinitio debeat esse medium in demonstratione qua passio de subjecto demonstratur. Sunt enim qui asserunt, quod diffinitio passionis debet esse medium in tali demonstratione : ad hoc inducentes rationes quinque, scilicet prima harum : quia idem est quid et causa rei essentialis : sed per causam essentialem fit demonstratio : cum igitur causa essentialis rei demonstratæ (quæ est passio) sit diffinitio passionis, videtur quod diffinitio passionis sit medium demonstrationis in qua passio concluditur de subjecto. Secunda est, quia secundum habita me-

Prima sententia. Prima ratio.

Secunda ratio.

dium demonstrationis est illa diffinitio passionis quæ dicit quid et propter quid.
Tertia ratio. Tertia est, quia si passio demonstratur, per propriam suam causam debet demonstrari : non autem est causa propria passionis nisi quidditas sua, et non subjecti.
Quarta ratio. Quarta, quia medium in demonstratione potissima debet esse vere et positione medium, posterius primo et antecedens secundum : hoc autem est diffinitio passionis, et non subjecti : hæc enim diffinitio subjecto posterior est, et prior suo diffinito quod est major extremitas : si autem esset diffinitio subjecti, hæc esset prior primo et non esset positione medium : talis enim passionis diffinitio ex prioribus passione est et posterioribus subjecto.
Quinta ratio. Adhuc cognitio ejus quod quid est subjecti, utilis est ad cognoscendas causas passionum, ut dicit Aristoteles in principio de *Anima*[1]. Si autem utile est ad cognoscendas causas, tunc per seipsum non est causa : et sic per subjecti diffinitionem non potest demonstrari passio, sed per causam passionis, ad quam cognoscendam utile est scire quid est subjecti. Sic igitur dicentes passionem demonstrari de subjecto per diffinitionem passionis, suam confirmant intentionem.

Altera opinio. E contra autem dicunt alii, quod demonstratio in qua passio demonstratur de subjecto, debeat fieri per subjecti diffinitionem : quatuor ad hoc inducentes rationes, in quibus vis esse videtur.
Prima ratio. Una quidem quia si per diffinitionem passionis passio demonstratur de subjecto : cum diffinitio et diffinitum sint idem, incidet in demonstratione petitio principii.
Secunda ratio. Secunda est, quia in primo *Posteriorum*, ubi universalis demonstratio comparatur ad particularem, dicit Aristoteles quod illud cui per se inest passio, hoc autem est subjectum : oportet igitur quod fiat per subjecti diffinitionem.
Tertia ratio. Tertia ratio est, quia constat quod demonstratur passio de subjecto per medium. Quæratur ergo de medio, utrum sit essentiale subjecti, aut accidentale. Et si substantiale, tunc vel est tota essentia subjecti, et sic erit subjecti diffinitio : si autem est pars, tunc erit aliqua pars diffinitionis ejus : et sic iterum habetur propositum. Si autem est accidentale, constat quod non est accidens per accidens, sed accidens per se, cujus causa est subjectum et essentialia subjecto : et ita per illa debet demonstrari.
Quarta ratio. Quarta est, quia loquimur de accidente facto in subjecto : cum enim hoc sit propria passio, erit de subjecto proprio demonstrabile. Aut ergo per diffinitionem propriam : et hoc non : quia ens incompletum ut in altero factum non habet diffinitionem, eo quod in genere aliquo non constituitur ut species perfecta in illo. Demonstrabilis ergo per subjecto diffinitionem.
Quinta ratio. Addunt etiam, quia medium per quod demonstratur passio, aut est subjecto essentiale, aut accidentale. Si substantiale, habetur propositum. Si accidentale, constat quod illud iterum per aliud inerit. Aut ergo et illud est accidentale, vel substantiale : et hoc vel ibit in infinitum, vel stabit in aliquo quod est subjecto essentiale : et per illud tunc demonstratur passio ut per primam causam : hoc autem essentiale subjecto erat diffinitio subjecti : et sic diffinitio subjecti medium est ad demonstrandam passionem de subjecto.

Solutio dubitationis. Ad hæc autem secundum præinducta dicendum est, quod omnis passio completa et ut essentia completa accepta, demonstratur de aliquo sibi proprio subjecto : et hoc semper demonstratur per diffinitionem propriam, quæ concernit subjectum, et dicit quid et propter quid. Quando autem est passio non per se, sed in subjecto accepta ut ens incompletum : hæc (quia inter subjectum ut orta de ipso accipitur) per diffinitionem subjecti demonstratur. Quamvis passio et sua diffinitio eadem sint, non tamen secundum totum sunt idem : quia diffinitio notior est, et per diffinitionem ut notior est,

[1] ARISTOTELES, de Anima, tex. com. 11.

fit demonstratio : subjectum enim quamvis sit causa passionis, non tamen secundum totum est causa, quia aliquid passionis ex rebus sui generis causatur sicut ens constitutum in genere accidentis : et tunc oportet cognoscere in medio, quod passio sit ex illis : et sic oportet quod diffinitio passionis sit medium : et ideo oportet quod diffinitio et dicat quid passionis et propter quid, et concernat subjectum quod est causa : et talis diffinitio est verum medium demonstrationis. Et per hoc patet solutio eorum quæ inducebantur. Cum autem demonstratio sit per causam materialem et formalem et efficientem, sicut dictum est, quod principium est subjectum : hæc enim causa est efficiens. Tamen attendendum quod licet finalis sit causa rei et sit prima intentione, quamvis sit ultima in executione : tamen in naturalibus passionibus non fit demonstratio per causam finalem : ad esse enim rei sufficit materialis et efficiens et formalis : quia efficiens facit, forma dat esse, et materia perficitur ipso et tenet esse : et ideo finis in talibus est posterior : ex posterioribus autem secundum esse non fit demonstratio : finis autem secundum esse posterior : et si movet efficientem, hoc est metaphorice dictum : actum enim et opus moventis non facit, nisi efficiens : et ideo ad demonstrandum esse passionis non oportet congregare nisi efficientem et formam et materiam.

Removet dubium.

Quamvis tamen non fiat demonstratio per ipsam, tamen consideratur a naturali in quantum natura non facit frustra, sed semper propter finem ipsum : est tamen finis non tantum ipsius fieri, sed etiam ipsius esse : sed quia posterior est ipso esse, et ex posterioribus non fit demonstratio, ideo non oportet quod in demonstratione potissima finis ponatur cum aliis tribus terminis.

In demonstrationibus autem mathematicis attendendum, quod quamvis mathematicus abstrahat a materia sensibili, et quamvis abstrahat sua subjecta, ut lineam, et superficiem, et corpus, a materia sensibili, non tamen passiones subjectorum abstrahit a subjectis : et ideo in diffinitione passionis mathematicæ ponitur subjectum, quando dicunt quid et propter quid.

Adhuc autem quamvis abstrahat a motu qualitativo, ut dicit quidam, non tamen abstrahit a motu locali, ut patet in astrologia. Quamvis hoc non satis bene sit : quia astrologus non considerat quantitatem motam secundum principia motus, sed secundum quod quanti tantum : et sic etiam ipsum motum considerat ut est quantitas quædam divisibilis et mesurabilis ut quantum : et quia passiones non abstrahit, patet quod diffinitiones passionum, quæ sunt media demonstrationis, concipiunt in se subjectum et causam formalem passionis, et sic dantur per materiam in qua est passio : passio enim materiam ex qua fit non habet : et sic etiam mathematicæ diffinitiones concipiunt subjectum ut materiam in qua sint. Quod patet in hac passione, habere tres æquos duobus rectis : hæc enim probatur per hanc diffinitionem, figura plana, tribus lineis contenta, habens exteriores angulos intrinsecis sibi oppositis æquales : cum enim diffinitur et dicitur, figura plana, tribus lineis contenta, dicitur totum esse trianguli : quia non secundum partem, sed secundum totum suum esse causa est hujus passionis : cum autem additur, habens exteriores angulos duobus intrinsecis sibi oppositis æquales, tota causa formalis dicitur passionis : et sic diffinitio quæ dicit quid et propter quid passionis, est ex formalibus passionis et subjecto, sicut et in aliis. Sicut autem in naturalibus passionibus quando diffiniuntur, aliquando subticetur forma, quia manifesta : ita in mathematicis aliquando subticetur subjectum, quia est manifestum : cum enim dicitur, tonitru est extinctio ignis in nube, et non dicitur sonus continuus vel contentus in nube propter extinctionem

ignis, quia manifestum est : sic etiam aliquando tacetur subjectum in mathematicis propter eamdem causam.

Adhuc autem notandum quod quamvis mathematica secundum esse sint ab efficiente aliquo, et habeant aliquem finem propter quem fiunt, tamen quia mathematicus non considerat ea secundum quod sunt a tali efficiente et ad talem finem, ideo non diffinit passiones, neque per efficientem, neque per finem, sed tantum per formam et materiam intelligibilem. Et tunc sequitur quod naturalis considerat et demonstrat per omnes causas, et mathematicus per duas tantum. Et tamen nobilior et certior est cognitio mathematica quam naturalis : et hoc est propter puritatem et certitudinem cognitorum, quæ in abstractione a motu et materia considerat : naturalis autem considerat ea permixta ad materiam, et ut accipiunt incertitudinem et contingentiam et mutabilitatem.

Sciendum etiam quod artificialia moralia et contingentia et fortuita demonstrari non possunt : quia demonstratio vel est eorum quæ semper, vel eorum quæ fiunt frequenter secundum causam ordinatam : et ideo in talibus, quamvis habeant causas, non potest esse demonstratio, nisi demonstratio extenso nomine vocetur ostensio per causam et syllogismum. Non enim est demonstratio nisi eorum quæ habent causam ordinatam et stantem, et quæ secundum esse præcedat effectum, et hujusmodi non est causa finalis talium : et ideo per finem in talibus nihil potest demonstrari : quum tamen causa finalis potissime in talibus attendatur : tamen eo modo quo in talibus potest esse demonstratio, maxime est per causam finalem, sic : omne defendens a caumatibus et imbribus est domus : hoc artificiatum defendit a caumatibus et imbribus : ergo est domus. Demonstratur etiam aliquando per formam conjunctam materiæ, vel materiam conjunctam formæ, quod idem valet, sic: compositum ex lapidibus et lignis in talem figuram est domus : artificiatum sic et in talem figuram est compositum : ergo est domus. Sed istæ non sunt veræ demonstrationes.

Ultimo autem notandum quod cum metaphysicus consideret omnia secundum veritatem et subtilitatem, quod sine demonstratione fieri non potest, pro certo demonstrat : sed hoc verum est, quod ex parte illa qua considerat substantiam simplicem, non diffinit, neque demonstrat per materiam : et ex parte qua considerat partes entis de quibus sunt scientiæ speciales, considerat etiam causas, et argumentatur de ipsis causis, non per per causas sed per rationes communes : hoc enim sibi congruit, cum sit sapiens communis, et consideret omnia in communi secundum veritatem, quæ aliæ scientiæ considerant in speciali : et cum demonstrat, per omnes causas potest demonstrare, eo quod non est astrictus lege alicujus specialis scientiæ : habet enim determinare qua diffinitione et quibus causis scientia specialis habet demonstrare et diffinire. Hæc igitur ad intelligentiam aliorum interposita dicta sunt.

CAPUT XII.

An idem sit diffinitio et demonstratio aliquo modo, et qualiter se habeat diffinitio ad demonstrationem.

Nunc consequens est determinare an idem sit diffinitio et demonstratio, an non, et quomodo se habet diffinitio ad demonstrationem. Adhuc autem præmittere oportet quot et quæ sunt genera diffinitionum, ut de quolibet genere sciatur qualiter se habeat ad demonstrationem.

Dabimus igitur primo quatuor diffinitionum genera, et sumemus omnia illa secundum illam rationem diffinitionis de qua dicit Aristoteles, quod diffinitio generaliter dicitur ratio ipsius quod quid est, hoc est, ratio quidditatem significans : quia enim est diffinitio aliquid rei quæ significatur per nomen, manifestum

est quoniam etiam aliqua erit ratio ipsius communis, qua dicitur quid significat ipsum nomen : aut etiam quæ est ratio altera nomina ponens ad nominis declarationem : quod idem est cum eo quod dictum est, oratio explicans nominis significationem : nomen enim habet implicite idem quod explicat oratio significationem nominis declarans, et hoc sub aliis nominibus positis quæ magis nota sunt quam ipsum nomen. Hæc igitur est diffinitio quædam significans id quod dicitur per nomen, ut quid significat illud nomen quod datur triangulo secundum quod triangulus est, ab ipsius rei forma impositum : si enim esset nomen ab accidente impositum, non daretur de ipsius significatione talis ratio sive diffinitio : hæc autem significat quoddam quid est, quod (hoc est, quam diffinitionem) vere habentes (in quantum per ipsam innotescit nomen) et quod genus diffinitionis vere habentes, quærimus ulterius, quia est, vel si est : et quærimus propter quid, quando accipimus si est. Difficile autem est per talem diffinitionem accipere : quia est res de his quæ nescimus alio modo quam per nominis expositionem, quia sunt, et an sunt. Causa autem hujus difficultatis est dicta prius : quia per talem nominis expositionem de re quacumque neque scimus si est vere, neque scimus vere si non est : sed aut (hoc est tantum) secundum accidens scimus per talem rationem nominis de re si est, aut si non est. Hoc autem accidens est, quia nescimus nisi in quantum in apprehensione cadit per nomina, et non scimus per rei essentialia. Hæc igitur nominis declaratio est una.

Ratio autem una, hoc est, altera de re ipsa data, est duplex, secundum quod duplex est unum : est enim unum ordine et connexione multorum : unde sicut unum dicitur Ilias, hoc est, versus Homeri de historia Trojana, quæ connexio est multorum, et ordine unum : et hæc unitas vocatur conjunctio multorum ad invicem : et huic similis est ratio subjecti, quæ datur ex genere et differentiis, ad unum ultimum complementum ordinata per modum ordinis quo potentiæ plures ordinantur ad actum unum : et hæc est diffinitio quæ extra stat, et non ingreditur demonstrationem, ut in ante habitis diximus, et est principium demonstrationis extrinsecum. Alia vero ratio est unius vere : et hoc est unum de uno ostendens, et non est, secundum accidens (hoc est, secundum accidentalia data, sed per substantialia dicentia et quid et propter quid) sicut est diffinitio passionis, quæ dicit esse unius de uno subjecto, in quo et per quod diffinitur.

Una quidem harum diffinitionum est terminus, et hæc est diffinitio subjecti conjungens substantialia subjecti usque ad terminum qui est ultima differentia. Unde dicitur terminus : quia est termini (hoc est, subjecti) usque ad ultimum actu terminati. Alia vero (quæ est passionis terminus) est etiam passionis ratio demonstrans passionem de subjecto, et est propter quid dicens causam propter quam passio est in subjecto. Propter quod prima quidem diffinitio significat quid est subjectum, sed non demonstrat sicut ingrediens per substantivam demonstrationem, sed est principium demonstrationis stans extra et statuens subjectum et confirmans illud contra illum qui forte diceret subjectum proprium non esse. Illa vero diffinitio passionis quæ posterius et post subjecti diffinitionem dicens quid et propter quid, manifestum est quoniam erit ut demonstratio ejus diffinitionis quod quid est, hoc est, illius diffinitionis quæ solum dicit quid est passio : quia illa concluditur sicut et ipsa passio. Manifestum quia illa quæ dicit quid et propter quid, erit ut demonstratio, positione differens a demonstratione. Hoc autem diversi diversimode exponunt. Dicunt enim quidam breviter se absolventes, quod positione differre est per concretum et abstractum differre : quia cum in demonstratione concluditur, ut in subjecto est, oportet eam accipere Prima opinio.

in concreto sic, ignis extinctus in nube tonat. Cum autem sumitur ut diffinitio (eo quod diffinitio significat quidditatem) oportet quod significetur ut in abstracto sic, tonitru est ignis extinctio in nube, vel sonitus extincti ignis. Aliter dicunt alii et subtilius, quod talis diffinitio dicens quid et propter quid, continet omnia quæ sunt in demonstratione alio ordine positionis, quam in demonstratione sunt : dicendo enim sic, tonitru est in nube aquosa ignis extincti sonus continuus, ibi est subjectum demonstrationis nubes, et medium demonstrationis ignis extinctus , et major extremitas sonus continuus. Sed in hoc differt, quod extremitas quæ in diffinitione est ultima, in demonstratione est prima : et subjectum quod primum est in diffinitione, est tertium in demonstratione : et minor extremitas de qua major extremitas est concludenda, et medium est positione medium.

Secunda.

Tertia.

Ista ergo quæ dicunt, Alfarabius dicit (ut in ante habitis expositum est) quod differt positione : quia talis diffinitio in demonstratione partim ponitur in majori propositione, partim in minori, et partim in conclusione. Id enim quod dicit quid passionis tantum (quod est major extremitas) ponitur in majori : medium autem dicens propter quid, ponitur in minori cum subjecto : et subjectum et id quod dicit quid passionis, ponitur in conclusione : et ita quod continue positum est in diffinitione, interruptam et discontinuam positionem habet in demonstratione, et sic positione differt a demonstratione in qua ponitur : ita quod præpositio *a* dicat causam differentis positionis : quia demonstratio hoc exigit in ordine præmissarum ut sic differentem accipiat (ad ea quæ in diffinitione continua sunt) positionem.

Differt enim dicere in demonstratione et demonstrare id quod tonat (hoc est, quod alicui tonus inest ut passio et prædicatum) et dicere diffiniendo quid est tonitru : differunt enim dicere id quod tonat in eo quod tonat, et dicere quid est tonitru. Dicet enim sic ille qui dicit quod hoc tonat, et demonstrat quod hoc tonat, sic, quod propter hoc tonat hoc vel illud, quod extinguitur ignis in nubibus. Dicens autem diffinitive quid est tonitru , dicet quod tonitru est extinctio ignis in nubibus, hoc est, sonus extinctionis ignis in nube : quid enim passionis aliquando subticetur, eo quod manifestum est, sicut in ante habitis dictum est. Propter quod patet quod eadem ratio (hoc est, diffinitio dicens quid et propter quid) alio modo (hoc est, diverso modo) dicitur : et sic quidem demonstratio continua, hoc est, omnia habens quæ diffinitio continua habet. Sic autem (hoc est, alio modo sumpta secundum positionem) continua diffinitio et dicens quid et propter quid. Tres igitur jam sunt determinatæ diffinitiones, nominis scilicet et subjecti, et passionis, quæ dicit quid et propter quid.

Amplius adhuc præter dictos terminos est alius terminus qui est dicens quid passionis ex solis essentialibus passionum : sicut si dicatur, quod tonitru est continuus sonus in nubibus : et talis terminus est qui est ipsius demonstrationis conclusio, quia concluditur sicut passio. Illa vero quæ est in medio inter hanc et illam, quæ dicit quid et propter quid, est diffinitio ipsius quid est subjecti et est indemonstrabilis : quia neque concluditur, neque demonstrationem ingreditur. Una (hoc est, altera) quæ est passionis dicens quid et propter quid, sicut syllogismus demonstrativus casu differens a demonstratione in hoc quod una pars cadit in diversum cum alia. Tertium autem terminorum genus est, quod est ipsius demonstrationis conclusio. Diffinitio igitur nominis demonstrat quid significat id quod dicitur. Diffinitio passionis dicens quid et propter quid, principium est demonstrationis ingrediens in substantiam ejus. Diffinitio autem passionis dicens quid, est sicut id quod concluditur. Diffinitio autem subjecti dicens quid subjectum, neque ingreditur, neque concluditur : et ideo medium istorum dicitur sic-

ut dicitur medium per abnegationem extremorum.

Manifestum igitur ex dictis est, et qualiter ipsius quod quid est, est demonstratio, hoc est, diffinitionis, et qualiter non : et quorum sive quarum diffinitionum sive terminorum est demonstratio, et quorum terminorum non est demonstratio. Amplius autem ulterius manifestum est ex dictis, diffinitio quot modis dicitur, et qualiter quod quid est (sive diffinitio) demonstratur (hoc est, demonstratione concluditur) et quomodo non demonstratur : quia diffinitio subjecti et passionis quæ dicit quid et propter quid, non demonstratur : sed illa quæ dicit quid tantum passionis demonstratur, et quorum terminorum est demonstratio, et quorum non est demonstratio. Adhuc autem ex dictis manifestum est etiam, quomodo se habet diffinitio ad demonstrationem, et quomodo contingat ejusdem esse diffinitionem et demonstrationem, quia incomplexi ejusdem sunt sicut passionis, et complexi quod est passionis dicens quid tantum diffinitio : et qualiter non contingat ejusdem esse diffinitionem et demonstrationem : et sic quæ quæsita sunt in præcedentibus soluta sunt.

TRACTATUS III

QUALITER DEMONSTRATIO SIT IN SINGULIS CAUSIS.

CAPUT I.

Quod cum demonstratur per causam, causa debet ordinari in medio.

Jam in præhabitis determinatum est de medio (quod est quid est) secundum viam cognitionis, hoc est, qua via cognoscatur. Quia autem quid est etiam est causa, ideo tangendum est de medio secundum quod causa est, et hoc est de eo quod est quid in quantum est propter quid : et ideo etiam oportet tangere de aliis causis.

Dicimus igitur, quoniam scire opinamur cum sciamus causam, oportet hic determinari de medio demonstrationis secundum quod est causa. Causæ autem sunt quatuor, quarum una quidem est formalis, quæ quid erat esse significat, et diffinitionem secundum formam, quæ totum esse dicit. Una vero (hoc est, alia sive secunda, quæ est causa materialis) causa est necessitas. Hæc autem talis, quod cum hæc sint (quæ ad ultimam necessitatem adducunt materiam) necesse est hæc esse, hoc est, causata ipsius : quia aliter materia non potest poni in demonstrativis in quibus ex necessitate sequitur conclusio. Si enim materia describeretur secundum quod est in potentia, non de necessitate inferret conclusionem : nec etiam esset causa materia aut disposita ultima dispositione ad formam : eo quod jam accepit formam, necessario infert causatum. Aliter autem et tertio genere causalitatis dicitur causa movens sive efficiens, quod ad primum (hoc est, per se et formaliter) movet ad effectum. Quarta quoque causa dicitur, per cujus medium omnes istæ causæ demonstrantur : quia illa est causa causarum, et est causa finalis.

Diximus autem de causa materiali, quod cum sit hæc, necesse est esse aliquid quod est effectus. Hoc autem non est intelligendum sic, quod una propositione necesse sit aliquid sequi, si tamen una propositio accipiatur : quia ex uno nihil sequitur syllogistice : sed duabus propositionibus acceptis ad minus sequitur syllogistice conclusio. Hoc autem est cum duæ propositiones unum habeant medium, in quo communicant extrema illarum duarum propositionum. Hoc igitur medio uno accepto secundum quod est unitivum extremorum, conclusionem necesse est esse sive sequi.

De causis enim hic intendimus secundum quod sunt principium cognitionis, scilicet medium[1] : secundum quod autem sunt relatæ ad esse et fieri quod causant, pertinet ad secundum *Physicorum* determinare de ipsis : sed in communi prout sunt differentiæ entis secundum quod singulæ scientiæ considerant has vel illas, determinare de ipsis pertinet ad quintum *primæ philosophiæ* librum. Sunt enim causæ aut esse, aut fieri. Si esse : aut est Sufficientia quatuor causarum.

[1] Removet dubium, quomodo scilicet hic et 2 Physic. et 5 Metaphysic. agatur de causis a tex. com. 27.

formalis, quæ dat esse : aut materialis, cui datur. Si autem sunt causæ fieri : aut est causa quæ fieri inchoat, et est efficiens : aut quæ fieri terminat, et est finalis : quia motus efficientis durat usque ad ultimum finem inclusum, et tunc quiescit.

CAPUT II.

Qualiter sit demonstratio per causam materialem et formalem.

De his autem omnibus demus exempla qualiter per quamlibet causam fit demonstratio cum pro medio ordinatur ad concludendum effectum, sicut passionem de subjecto. Primum autem de *causa materiali*. Materia autem sunt partes aliquod totum materialiter et integraliter componentes. Dicamus igitur, quod id dictum est de causis in communi, quod scilicet ipsis in medio ordinatis concluditur effectus. Hoc autem in communi de causis manifestum est, et sic sigillatim, scilicet inducendo causas et unamquamque pro medio ordinando. Ponamus autem primo in causa materiali : et ut bene intelligatur exemplum, describatur primo circulus et dividatur per diametrum per centrum eductum ex utraque parte ad circumferentiam : deinde ab extremitatibus diametri ex utraque parte ducantur duæ linæ directe ad punctum, in quo directe est medietas semicirculi. Istæ duæ lineæ cum diametro faciunt triangulum, cujus ille angulus qui stat in concavo circuli, rectus est, sicut vides in margine. Deinde protrahantur lineæ duæ a terminis diametri protractæ extra circulum in continuum et directum. Tunc patet quod linea recta perpendiculariter cadens super lineam rectam facit duos angulos rectos : et sic duæ lineæ alicujus diametri protractæ et perpendiculariter se secantes in concavo semicirculi, faciunt quatuor angulos rectos : una scilicet duos ex utraque parte sui unum : et altera duos, quorum unus est angulus trianguli qui est in semicirculo, et ipse est pars media duorum angulorum ab unaquacumque vis linearum illarum constitutorum.

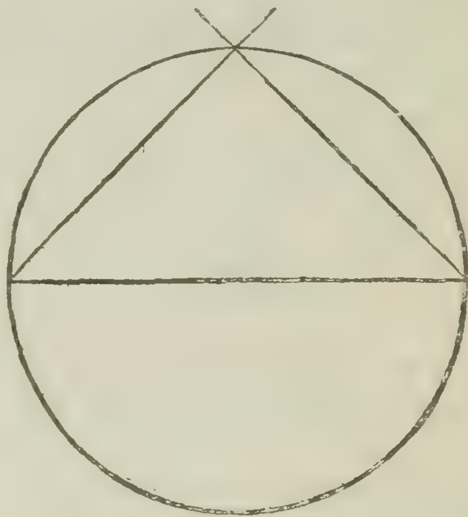

Sic disposita figura, procedamus sic ad demonstrationem quod angulus in semicirculo stans est rectus : angulus enim qui est medietas duorum rector um, rectus est : angulus super arcum circuli stans est duorum rectorum medietas : ergo est rectus : et probatum est per causam materialem. Attende etiam quod *angulus* apud Græcos est fœminini generis [1] et in exemplo Aristotelis ponitur sic : propter quid recta angula (scilicet ut ita liceat loqui) in medio circulo descripta recta est, hoc est, per causam materialem, quam notat cum dicit, propterea probatur esse recta.

Et ut hoc in demonstrativis terminis ordinetur, sit recta angula (quæ est major extremitas) in quo est littera A : hæc enim rectitudo angulæ concludenda est de angula in semicirculo constituta : medium autem hujus demonstrationis (quod est causa materialis prout est necessitas) est angulam illam mediam, hoc est, medietatem duarum angularum rectarum sit in quo littera B, angula autem quæ est in medio circulo sive in semicirculo (quæ est minor extremitas) sit in quo est littera C : concluditur igitur quod cum rectam

[1] Hoc idem Lincon. notat hic.

angulam esse est in C, hoc est, in angula semicirculi. Causa autem per quam concluditur est B : hoc enim quod est B æquale est cum A, quia medietas duorum rectorum est una angula recta : et una angula recta est A : B ergo et A æqualiter angulæ sunt : et B est recta ; ergo et A recta. Ei vero quod est C (hoc est, angulæ in semicirculo positæ) inest B medium : eo quod B positum est esse duarum angularum rectarum medium. Existente autem C medio duarum rectarum angularum (sicut dicit minor propositio) concludetur, quod A major extremitas (quæ est rectam esse angulam) in C est in conclusione, sicut major extremitas est in minori. Hoc autem quod est C erat angulam in semicirculo existentem rectam esse : et hoc erat propositum.

Huic autem conclusioni idem est (quoad conclusionem eamdem inferendam) id quod erat esse (hoc est, diffinitio) recti, cum hoc aliquis demonstrare volens per causam formalem ratione diffinitiva significando pro medio poneret. At vero si aliquis diceret quod diffinitio medium esse non posset, Dicimus quod causa formalis quid erat esse in diffinitione dicens, jam in ante habitis significata et probata est esse medium : et tunc sic erit arguendum : omne cujus ratio rectitudinis habetur, rectum est : anguli in semicirculo constituti ratio est rectitudinis : ergo est rectus. Ratio enim rectitudinis est in angulo æqualitas angulorum ex utraque lineæ perpendiculariter super aliam lineam stantis et duos rectos ex utraque parte sui facientis, sicut vides in margine. Secundum autem causam materialem sic arguitur : omne quod est medietas duorum rectorum, est rectum : angulus in semicirculo est medietas duorum rectorum : ergo est rectus. Hoc igitur modo arguitur per causam materialem et per causam formalem. Exempla autem quæ ponuntur, non sunt potissimæ demonstrationis, sed inducuntur ad ostensionem, quod ex ordinatione causæ pro medio concluditur effectus.

CAPUT III.

Qualiter fit per causam efficientem, et qualiter per causam finalem.

Hoc autem propter quid (sicut efficientem causam) Medorum (hoc est, contra Medos) bellum factum est Athenis (hoc est, ab Athenis), sicut si quæratur, quæ causa efficiens est præliari (hoc est, quare prælientur Arthenienses contra Medos ?) et respondetur causa efficiens quæ facit præliari Arthenienses, hæc, scilicet quoniam primo in Sardos amicos et socios Atheniensium commiserunt bellum Medi : propter hoc enim sicut per causam efficientem et inductivam, primum est bellum Atheniensium contra Medos. Et si hoc in terminis demonstrativis aliquis vult ordinare, sit bellum quod est major extremitas in quo A medium quod est causa (quod est prius commitens bellum cum Sardis) in quo est B ; Athenienses autem minor extremitas sit C. Est igitur B medium in C minori extremitate in minori propositione : prius enim committere bellum Atheniensibus (hoc est, contra Athenienses) Medos, per hoc quod contra Sardos prius commiserunt : A vero est in C in conclusione : quia Athenienses debellant eos, qui prius injusti fuerunt in eos bellum Sardis moventes. Est itaque etiam in B A in majori propositione : quia Athenienses debellant prius incipientes bellare, per quod ad bellum moti sunt Athenienses : B autem est in Atheniensibus sicut causa movens eos ad bellum : eo quod Medi prius bellum inceperunt. Medium itaque hoc in hac demonstratione causa est movens et efficiens : finalis autem causa esse non potest, quia nemo bellat propter bellum : et sic arguitur : omne B A, omne C B, ergo omne C A ; omni enim moventi prius bellum ad rebellandum movendum est. Atheniensibus prius illatum est bellum. Ergo Atheniensibus bellum movendum est.

Quarumcumque autem efficientium cau-

sarum est propter aliquid (hoc est, propter effectum vel finem) in his et finis concluditur per efficientem, et e converso efficiens per finem. Et dicatur gratia exempli, ut propter quid ambulat post cœnam? sic enim interroganti dicimus, ut sanus fiat : hic enim finis intentus est illud quod sanus sit. Ulterius est ad hunc finem ut salvet substantiam individui. Dicere autem propter quid sicut efficiens oportet post cœnam ambulare, et cujus gratia oportet ambulare, in talibus quoad demonstrationem nihil differt: quia utrumque habetur per alterum. Si autem in terminis demonstrativis ostendi debet, oportet ut causa efficiens sit medium sic : ambulare post cœnam sit in quo est C quod est minor extremitas : non eminere cibos sive superius esse (quod est causa et medium) sit in quo B, sanari autem (quod est major extremitas) sit in quo A; in eo enim quod est post cœnam aliquis ambulat (quod est minor extremitas) est facere non eminere cibos ad os stomachi : et hoc est causa inductiva et factiva ejus quod est sanum esse : in hoc enim quod est ambulare (quod est C) videtur inesse sicut causa id quod est B medium in minori propositione, B enim est non eminere cibos. In hoc autem quod est B videtur esse A, quod est sanativum esse in majori propositione. Quæratur quæ sit causa efficiens vel inductiva, quod A major extremitas sit in C minori extremitate in conclusione, quæ in quantum causa sit propter quid, sive propter quam sit talis effectus : illa est B quod significat non eminere cibos : et formatur sic demonstratio : omne B A, omne C B, ergo omne C A, sic : omne faciens non eminere cibos ad os ventris, est sanativum : deambulare post cœnam, facit non eminere cibos ad os ventris : ergo ambulare post cœnam est sanativum. Hoc autem ultimum (quod est sanativum) est sicut ratio (hoc est, causa finalis) ad illud quod est deambulare : finis enim est ratio motus efficientis : A enim (quod est sanari) sic demonstrabitur et concludetur per causam dicentem propter quid, quia si B est in C, quoniam hæc littera quæ est A est sanari vel sanativum esse.

Oportet autem in tali demonstratione (quæ est per causam finalem) commutari propositiones et terminos propositionum: quia finalis causa dicitur esse medium, quæ prius fuit majus extremum : et quæ fuit medium, erit majus extremum sic : omne A B, omne C A, ergo omne C B, sicut in materia speciali : omne sanativum facit non eminere cibos : deambulatio sanativum : ergo deambulatio facit non eminere cibos. Sic enim commutatis rationibus de causa efficienti in finalem, et e converso, magis apparebit et manifesta erit unaquæque demonstratio, utrum sit per causam efficientem vel finalem.

Generatione autem et tempore e contrario hic se habet medium, hoc est, in causis finalibus et in causis secundum motum sive efficientibus : siquidem enim in causis efficientibus medium (quod est causa) oportet primum esse generatione et tempore : hoc autem ipsum C (subjectum scilicet in quo major extremitas) erit ultimum generatione : et ideo concluditur ex illo. Ultimum autem generatione et tempore est propter quid est, hoc est, causa finalis. Et hoc est ultimum generatione, et primum intentione: et ideo cum fit demonstratio per causam finalem, tunc ponitur primum, quamvis generatione sit ultimum. Sic igitur demonstratur per causam efficientem et finalem, ut prius dictum est, qualiter demonstratur per causam materialem et formalem : et ideo de causis per singulas causas dictum est.

CAPUT IV.

De his quæ per plures causas demonstrantur.

Contingit autem idem et unum in conclusione vel effectu demonstrari, et per quid est, hoc est, per formam : et propter quid est, hoc est, per finem : et ex

necessitate, hoc est ex materia, quæ est necessitas demonstrati : sicut est exemplum in hoc effectu vel conclusione per lucernæ pellem lumen transire : et hoc patet : et namque ex necessitate disgreditur, quod in parva est partibilius, et per majores poros, hoc est, per majores poros disgreditur ex materiæ necessitate, quod partibilius est, hoc est, valde partibile. Et hoc potest esse necessitate pellis per quam egreditur lumen, vel ex necessitate materiæ luminis, vel forte ex necessitate utriusque. Et melius exponitur si ex necessitate pellis : quia pellis dividitur per majores poros, quam terrestres soliditates poris interpositæ : ita quod majores habet poros, quam sint continuitates interpositæ : et ideo luminis emissionem non impediunt, sed pori transducunt lumen emissum. Ex parte luminis sic, quod lumen propter suæ substantiæ subtilitatem divisibile in subtiliores radios a luminoso corpore (quod in lucerna est) emissos, quam sint pori pellis : et ideo radiales lineæ ubique pertranseunt poros : et sic egreditur lumen, et lumen sic emissum disgreditur et late illuminat : quia a quolibet puncto luminosi protractum, a quolibet poro egrediens disgreditur in figuram pyramidis, cujus conus est in puncto luminosi vel in poro pellis : basis autem locus illuminatus : radius enim inferius adveniens a luminoso, ascendit sursum : et radius superius a luminoso ad porum veniens, descendit deorsum : et a dextro veniens, vadit ad sinistrum : et a sinistro veniens, vadit ad dextrum : et sic efficitur pyramis latior, quo magis distat a luminoso vel a poro : siquidem ignis luminosus plus et plus fit disgrediendo, hoc est, per reflexiones ad porosum se spargendo. Hoc est de forma et natura luminosi, quod sic spargitur et multiplicatur ad porosum. Hoc est commentum.

Opinio quorumdam de luce et lumine.

Quidam autem dicunt quod lumen vel lux est substantia, cujus natura formalis est se multiplicare per emissionem partis a parte : sed hoc nunquam aliquis dixit auctor : sed fictiones sunt quorumdam ita dicentium. Et sic conjunctæ sunt duæ causæ : formalis, et materialis ad idem ostendendum, ut sic per aliquod genus causæ vel per aliquot numero plura unum ostendamus effectum. Siquidem per materiam arguitur, tunc talis erit demonstratio : omne corpus divisibile per poros majores, quam sint soliditates interpositæ poris, transducit luminis transitum. Per causam autem formalem sic : omne corpus ex sua forma penetrativum et reflexibile, pertransit pellem lucernæ ad majorem illuminationem : forma ignis vel alterius lucentis est talis : ergo pellem lucernæ pertransit ad majorem illuminationem. Propter aliquid autem et propter finem sic : quod est conservativum vel contentivum luminis, faciens ne ambulans offendatur, luminis permittit transitum : tale est lucerna : ergo permittit et multiplicat transitum luminis. Et sic idem per tres causas demonstratur. In talibus autem si esse contingit (hoc est, demonstrari) aliquid per plures causas secundum esse : tunc etiam contingit fieri, hoc est, demonstrari per plures causas secundum fieri.

Hoc autem patet in alio exemplo præhabito (hoc enim exemplum quod jam induximus, fuit in perspectivis) sicut si tonat extincto igne in nube aquosa, sicut dixit Democritus : tunc enim sonus tonitru probatur per ignis extinctionem sicut per causam efficientem : extincto enim igne in nube aquosa necesse extinctum et ignitum sisinire et sonare : *sisinum* enim vocatur strepitus et sonus quem ignis extinctus facit in humido : sic ergo demonstratur per causam efficientem.

Et si quemadmodum Pythagorici dicunt, tonitru fit minarum et terroris causa his qui sunt in Tartaro, quatenus timeant illi qui sunt in Tartaro juxta fluvios infernales : tunc potest demonstrari per causam finalem : quia tunc tonat Jupiter quatenus timeant illi qui in Tartaro sunt.

Plurima autem hujusmodi sunt, quæ sic efficiente et fine et materia demonstrata sunt in his quæ natura dicuntur subsistere. In his enim et efficiens et materia et forma et finis sunt in natura constantibus : hoc quidem (hoc est, quædam) propter hoc determinatum scilicet finem natura fecit : illa vero fiunt ex necessitate. Necessitas autem duplex : hæc quidem secundum naturam, sicut est necessitas materiæ : et alia secundum motum alicujus exterioris violenter moventis, sicut lapis ex necessitate violentiæ fertur sursum, et ex necessitate materiæ fertur deorsum. Sed non sic sit propter eamdem et unius rationis necessitatem : quia illa quæ est secundum violentiam, est necessitas efficiens. In naturalibus autem est necessitas materiæ.

Necessitas dupliciter, scilicet naturæ, et violentiæ.

Sed in his quæ fiunt ab intelligentia agente sive a proposito, alia quidem, hoc est, quædam nequaquam fiunt ab eo quod est per se frustra (hoc est, sine causa finali) ita quod fiant frustra, sicut artificialia in quibus vel actio ipsa vel opus factum finis est, ut domus effigies (hoc est, imago vel idolum) quod fit ut repræsentet absentem. Neque ex necessitate materiæ fiunt : quia materiæ necessitas non est nisi ad naturalia, quæ potentia sic sunt in materia, quod motore naturali educuntur de illa : sed sunt talia propter hoc quod determinant finem : et ideo talia per finem habent demonstrari. Alia vero talium sunt a fortuna vel casu quæ sunt per accidens, ut sanitas aliquando, et salus aliquando : ut qui non intendens sanari ambulavit, et ambulando sanatus est : et qui intendit exire de domo non ut salvetur, domo postea cadente salvatus est exeundo.

Maxime autem attenditur finis in quibusdam naturalibus et artificialibus in quibuscumque possibile est fieri et sic et aliter : quia contingentia sunt, in quibus fortuna non est causa : quia in illis non intenditur finis in quibus generationis (hoc est, effectus) fortuna est causa : in illis enim non est finis. Propter quod patet, quod finis bonus (hoc est, finis qui est bonum) semper est in eo quod propter aliquid fit : et fit tale quid aut natura aut arte : et in talibus est demonstratio ex efficiente vel fine : a fortuna autem nihil propter aliquid : et ideo in talibus nihil per finem demonstratur.

CAPUT V.

Quod eisdem causis demonstratur res esse et futura esse et facta esse et causa variata secundum differentias temporum.

Eadem autem causa secundum substantiam est et in his quæ fiunt in præsenti, et factis in præterito, et futuris, hoc est, his quæ fient ex futuro, quæ vere est his quæ sunt in esse causa : sed causa variabitur secundum esse fieri, et factum esse, et fore in futuro. Causa enim quæ media est (sive medium) in his quæ sunt in esse, est, quæ est stans in esse. Ipsis autem quæ fiunt, causa est quæ fit et generat, et fiendo causa est, sicut in his quorum est esse in fieri: factis autem in præterito causa est, quæ facta est in præterito secundum causalitatem : et futuris quæ fient causa est futura secundum futuritionem suæ causalitatis.

Sicut patet in exemplo si quæratur, propter quid factus est defectus lunæ sive eclipsis in præterito ? et respondetur causa de præterito, dicendo quod propter id facta est, quod interposita terra inter lunam et solem, facta est secundum interpositionem in præterito : fit autem in præsenti propter id quod in præsenti terra interponitur : erit autem defectus in futuro propter id quod interpositio terræ erit in futuro : et est eclipsis propter id quod in præsenti terra interposita est.

Aliud autem exemplum est physicum, ut si quæratur, quid est crystallus secundum esse ? et si debeat ad modum et figuram demonstrationis ordinari : accipiatur igitur per diffinitionem materialem, quoniam crystallus aqua densata est. Sit

igitur crystallus subjectum, et minor extremitas sit C densata aqua, sit in quo A quod est major extremitas concludenda de crystallo. Id autem in quo est B medium et causa, sit defectus caloris penitus. Est igitur secundum hanc terminorum dispositionem in C quidem B in minori propositione : in B autem est A in majori propositione : quia A est densatum esse quod est major extremitas ut dicta de medio : fit autem crystallus in fieri quando fit B in fieri suæ causalitatis : factus est autem facto B secundum causalitatem : erit autem crystallus quando futurum est B secundum causalitatem. Et effectus quorum est aliqua causa, simul sunt cum causis, quando causæ ut causæ sunt : et simul causata fiunt, quando fiunt causæ secundum causalitatem : et in eo quod factum est in præterito et fiet in futuro similiter est : quia causatum præteritum cum causa præterita, et causatum futurum cum causa futura.

CAPUT VI.

De demonstratione in causis et causatis quæ non sunt simul.

In his autem causis et causatis quæ non simul sunt, sicut est in artificiatis, in quibus præcedens causa et incompleta est consequentis, ut decisio lapidum causa est fundamenti, et fundamentum causa incompleta domus : et talis causa vocatur causa sine qua non, et essentialiter est in causato : et ipsa causa posita non de necessitate ponitur causatum, sed e converso causato posito de necessitate ponitur causa. In his ergo causis et causatis (quæ sic non simul sunt, quod causa posita ponatur causatum) quæramus quæstionem primo dicentes, numquid causa et causatum sunt in continuo tempore, ita quod illud tempus quo causa est, continuetur tempori quo effectus est, sicut videtur ex præhabitis alias causas, necessitatas scilicet et completas, aliorum effectuum causas esse in continuo tempore cum suis causatis : quia continuo tempore quando interponitur terra inter lunam et solem, est eclipsis continuo tempore, et nullum tempus intercidit medium. In talibus enim videtur nobis hoc facti esse (hoc est, effectus) et alterum hujus facta causa sit cum facto effectu, et e converso : et futuri effectus tempus videtur nobis esse cum futura causa, quia futura terræ interpositio erit simul cum eclipsi futura : et ejus quid sit nunc quæritur, si ejus aliquid anteaquam ipsum fiat, aliqua causa est, ex qua fit quæ simul sit cum ipso, qua posita ponatur effectus, vel non ?

Ad determinationem ergo hujus quæstionis procedentes dicimus, quod in talibus incompletis causis, sine quibus non est effectus, et quæ positæ non continue ponunt effectum, a priori causa non potest inferri vel syllogizari effectus : sed ab effectu infertur et syllogizatur causa. Est igitur syllogismus (hoc est, medium quod est principium syllogismi) a posterius facto accipiendus, hoc est, ab effectu qui tempore posterior quam causa : igitur principium quod est medium horum syllogismorum, est illa quæ facta sunt : quia a suo effectu inferri et syllogizari potest causa, et non e converso. Et quamvis causa sit aliquod principium essendi effectum, quia incompleta est, non potest esse principium et medium inferendi causatum : sed causatum (quia complete continet causam) est principium completum inferendi et syllogizandi causam. Unde et in his quæ fiunt tempore successivo, inter causam et causatum similiter est, quoad hoc quod a posteriori sumendum est principium inferendi prius, et non e converso : a priori enim non est inferre posterius, ut inferatur, quod hoc factum est, quoniam est causa incompleta. Ideo quia hoc idem effectus qui posterius cum tempore factus est (hoc est, quia posterius factum est) ideo necesse est illud quod est causa incompleta hujus, prius factum esse tempore : et in futuro secundum omnem futuritionem similiter

Solutio textus.

Removet dubium.

est, quod scilicet prius infertur ex posteriori posito in esse.

Hujus autem probatio est, quia medium temporis inter causam positam et effectum nec finiti nec infiniti erit temporis, in quo sequatur, causa est vel erit : ergo causatum est, vel erit tempore determinato vel aliquando infinito tempore, hoc est, indeterminato : non enim sequitur, lapides decisi sunt, ergo domus est : nec sequitur, lapides decisi sunt, vel erunt : ergo domus erit tunc, vel aliquando infinite et indeterminate : quia causa non completa, nec simul cum causato : si enim esset tempus finitum vel infinitum accipere, tunc in illo tempore medio verum esset dicere factum esse hoc quod est effectus : altero facto quod est quidem causa : et hoc est falsum : quia nunquam sequitur, quod tali causa facta factus sit, vel fiat, vel futurus sit effectus : nunquam enim sequitur, lapides decisi sunt : ergo fit vel facta est vel est vel erit domus. Eadem ratio est in futuro : neque enim per omnem futuri successionem sequitur, quod quia hoc factum est quod est causa, ideo hoc continue erit.

Medium enim ad inferendum reliquum, genitum simul oportet esse cum hoc quod infertur ex ipso, et factorum in præterito oportet simul esse factum, et futurorum medium oportet simul esse in futuro : sicut cum domo genita simul decisio lapidum est genita, sed non cum decisione lapidum genita simul domus genita est : et cum his quæ sunt in fieri, oportet et illud simul fieri : et cum his quæ sunt in esse, oportet et illud quod infertur ex ipso esse : sed futurum quod non infertur ex causa, et erit, hoc est, quia erit, et non statim sequitur ex causa, non contingit esse simul cum causa genitum effectum, ita quod posita causa ponatur effectus.

Amplius resumamus adhuc, quod tempus medium inter talem causam et tale causatum, nec contingit esse finitum, neque infinitum : falsum enim erit in medio tempore dicere, quod causa posita ponatur effectus : nec contingit dicere quanto tempore finito sequatur effectus, nec tempore infinito : quia nunquam sequitur, si lapides decisi sunt erit domus : quia potest esse, quod nunquam erit domus etiam lapidibus decisis. Et hoc non est in aliis in quibus causa futura est : si enim interpositio terræ erit inter solem et lunam, verum erit dicere quod aliquando determinato tempore vel indeterminato erit eclipsis. In causis autem incompletis nunquam contingit hoc dicere.

Speculandum autem est in talibus quod est illud sic contingens, quod est sic positum in esse, ut post hoc quod factum est, hoc fieri, hoc est, sequatur aliud fieri in rebus talibus, aut consequenter se habentibus : aut jam forte hoc manifestum est, quia non est continuum in talibus id quod fit in effectu cum facto esse causam : non enim ad factum esse causam, sequitur fieri vel factum esse effectum simul cum primo, hoc est, cum prima causa facta est : quia non sequitur, quod cum factam esse decisionem lapidum sit fieri vel factam esse domum : factum enim esse primum ut fundamentum, est terminus cujusdam fieri : et factam esse domum, est terminus cujusdam fieri ex lapidibus decisis : et quia terminus sunt hæc duo facta esse : atomi, hoc est, duo indivisibilia sunt : quia fieri non terminatur nisi indivisibili sicut et motus : et sicut duo indivisibilia non continuantur, ita duo facta non continuantur, præcipue quorum unum ex alio sicut et causam factam esse est causatum factum esse : sed oportet quod fieri sit in medio, sicut inter duo puncta est linea, quando unum punctum ponitur fluere ex altero. Neque puncta sunt immediate copulata per continuationem. Et sic etiam ex his quæ fiunt ex invicem (in talibus causis et effectibus) duo facta, causa scilicet et causatum, non copulantur ad invicem : utraque enim facta et puncta sunt indivisibilia : et similium non est copulatio ad in-

vicem : quia continua et copulata sunt ad unum terminum, cum indivisibile sit terminus, ad terminum aliquem copulari non potest : et ideo sequitur quod illud quod fit (ut effectus) cum eo quod factum est (ut causa præcedens) secundum factum esse non copulatur nisi fieri intercedat : et in tempore illius non sequitur fieri factum esse causati ad factum esse causæ : sicut non sequitur ad factam esse decisionem lapidum, factam esse domum, vel tempore determinato ex aliqua differentia temporis, vel indeterminate, ut ante dictum est.

Propter idem autem nec sequitur, quod continuetur quod fit in effectu cum eo quod factum est in causa : quod quidem enim fit secundum generationem divisibile est, sicut motus et tempus : quod autem factum, est indivisibile : sicut ergo linea ad punctum se habet, quod scilicet ex illo fluit, et ad illud continuatur, et sic inter duo puncta intercedit linea : sic se habet id quod fit ad factum esse : quia ex illo fluit et ad factum esse terminatur : et sic fieri intercedit medium inter duo facta esse in causa et effectu : sunt enim infinita facta in eo quod fit secundum fieri medium intercidens inter duo facta, sicut infinita puncta. De his autem magis manifeste et substantialiter oportet dicere in libro VI *Physic.* [1] in quo loquendum et tractandum erit de universalibus quæ sunt de motu determinanda : de motu enim universali et immobili et passionibus motus non contracti ad hoc vel illud ibi loquemur. In tantum autem nunc acceptum sit de his secundum quod hæc se habent ad causam mediatam, hoc est, quæ sumenda est pro medio inferentiæ ad inferendum syllogistice illud quod in talibus incompletis causis fit consequenter ex illo. Sicut enim in aliis mediatum ad immediatum docuimus reducere, ita necesse est in his quæ incompletæ sunt causæ et non simul cum suis effectibus mediam quæ est prima causa inferentiæ immediatam esse : et hæc est ultima tempore a qua incipit inferentia syllogismi, sicut quod diximus, quod decisio lapidum est prima, fundamentum positum secunda, erectio parietum tertia, tecti compositio quarta, perfectio domus quinta et ultima, et hæc est immediata non habens medium a quo inferatur, et est inferens omnes alias : quia si domus est, tectum est, et parietes sunt, et fundamentum, et lapidum decisio : sed domum esse ex nullo illorum potest inferri.

Hujus autem exemplum in terminis communibus est A C D: et sit A decisio lapidum, C parietum erectio, vel aliud medium, D autem domus : tunc enim a posteriori syllogizando prius, sequitur quod A factum est quoniam C factum est : ante autem est A; si enim fundamentum vel erectio parietum est, decisio lapidum est : principium ergo inferendi est in C, propter hoc quod ipsum C proximum est ipsi nunc temporis in quo factum est A, et ideo concluditur ex C sicut ex proximo posteriori : nunc enim principium est temporis in quo fit C, sed sequitur quod C factum est facto D : ergo cum fiat D quod est domus, necesse est A (quod est decisio lapidum) factum esse, C autem est causa ad D sine qua non est D, ergo cum factum sit D necesse est factum esse C ; C autem facto posteriori, necesse est A prius factum esse. Sicut autem accipiens semper aliquod medium inter primum et ultimum, stabit alicubi, et hoc est immediatum, ut domus : quia non vadit in infinitum in causis, ut in ante habitis ostensum est.

Et si diceretur quod non stabit : tunc semper medium extra medium accipitur in infinitum : non enim continue in talibus causis est factum, ita quod sit semper consequens ad illud, quemadmodum dictum est : sed incipere necesse est a medio et ab ipso nunc primo quod proximum est præcedenti facto : cujus fieri est a priori factum esse : quia ab illo in-

[1] Tex. com. 57 et 58.

fertur antecedens. Similiter autem est in eo quod erit in futuro secundum omnem futuritionem : quia semper posterius infert prius : si enim in futurum verum erit dicere, quoniam D erit, domus scilicet, necesse est necessitate inferentiæ, quod erit verum dicere quod erit A, decisio scilicet lapidum : hujus autem causa est C, et sic reducitur ad immediatam hoc modo : si D est A, etiam erit cujus causa est C, ergo C necesse est quod erit : siquidem enim D erit, sequitur quod prius erit C : si vero C erit, sequitur quod prius A erit.

Similiter autem erit infinita decisio, hoc est, non terminata ad aliquem terminum certi numeri in futuritione futurorum : et in his enim futuris quæ erunt, ita quod unum ex alio convenientia, hoc est, consequentia ad invicem, ita quod unum est ex alio : principium autem quod est primum medium ad alia inferenda, est acceptum sine medio sive immediatum : et hoc erit ultimum secundum esse et generationem, primum autem in intentione, quod intenditur ante omnia alia.

In operibus autem artium quæ *apotelesmata* dicuntur, plerumque sic se habent, quod ab ultimo (quod solum immediatum est) incipienda est demonstratio : in his enim si facta est domus (quæ generatione ultima est), sequitur quod necesse est decisos lapides esse : et factum est hoc propter quid (hoc est, propter aliud) hoc scilicet quoniam necesse est fundamentum factum esse in quo sunt lapides decisi, sequitur a posteriori si fundamentum domus est, necesse est lapides decisos esse : et sic refertur ad immediatum ultimum per medium fundamentum : si enim non sit fundamentum, tunc sequitur dicendum, quod et domus facta non est : et ideo fundamentum causa domus est, sine qua non est, et non perfecta et completa causa. Si vero fundamentum est, lapides prius est necesse decisos esse : quia lapides decisi sunt causa sine qua non est fundamentum : et etiam ponuntur fundamento posito. Iterum si erit domus, similiter sequitur quod necesse est prius lapides decisos esse : et sic primum sequitur ex medio, et ex ultimo medium, cum insit virtute ultimi quod est immediatum, quia simpliciter est ultimum : erit enim fundamentum (quod medium est) prius secundum inferentiam ad lapides decisos, et prius sicut causa sine qua non ad domum.

CAPUT VII.

De demonstratione eorum quæ frequenter sunt et circularem habent generationem.

Quoniam secundum ordinem talium causarum videmus circulo quamdam esse generationem, contingit hoc esse in demonstrationibus sicut in causis, si consequuntur secundum convertibilitatem se ad invicem medium et termini quæ sunt extrema, sicut in secundo *Priorum* dictum est. Hæc autem convertibilitas attenditur, ita quod unumquodque sit primum et ultimum et medium ad aliud secundam causam et causatum, quæ vocatur *causa sine qua non*, et non necessario cum suo simul effectu : in his enim talibus est converti demonstratione. Ostensum autem est et hoc in primis (hoc est, in *Prioribus Analyticis*) quod conclusiones convertuntur super præmissas ad inferendum eas : hoc autem est circulo esse demonstrationem, conclusionem scilicet converti supra præmissas ut conclusiones inferant.

Exemplariter autem hoc videtur fieri in operibus (hoc est, in effectibus naturæ) in quibus fit reiteratio substantia corruptibili mota, sicut doceri habet in secundo de *Generatione*[1] : sicut quia depluta terra per calorem vaporantem humidam terram, necesse est vaporem fieri. Hoc autem vapore sic facto, necesse est

[1] Tex. com. 24 et 70 et 59.

fieri nubem, frigiditate medii instertitii aeris condensante vaporem in nubem. Hac vero facta sic nube condensata, necesse est deplutam terram esse. Hoc autem erat quod assumptum erat ex principio ad inferendum vaporis generationem. Et sic ex principio infertur conclusio, et ex conclusione infertur principium. Propter quod talis demonstratio circulo (hoc est, circulariter) circuivit. Cujus probatio est: quia cum unum horum quodlibet est (sive principium sive conclusio est vel esse ponatur) sequitur alterum esse ex illo : et cum illud quod conclusum est, ponitur esse, iterum sequitur alterum esse conclusum, quod prius erat principium, Attendendum tamen quod in talibus est circulatio ad idem specie non numero : quia circulatio in idem numero fieri non potest, ut in primo hujus scientiæ libro probatum est : et hujus causa ponitur in secundo de *Generatione* [1] : quia quæ habent substantiam corruptibilem motam in circulo, non reiterantur eadem numero sed specie.

Sunt autem in causis et causarum demonstrationibus quædam quæ fiunt universaliter et semper, et in omni suo inferiori et in omni tempore sic se habent, quod semper et in omni fiunt, et sunt sicut stellarum conversiones et orbium, et in illis veræ sunt per stantem causam demonstrationes : alia vero non semper fiunt nec in omni fiunt, sed sicut frequenter, quæ non semper simul sunt cum suis causatis, sed ut frequenter, sicut in generationibus præhabitis : sicut exemplariter patet, quod non omnis homo est masculus, quamvis omnis pater masculus sit generans, et semen patris quantum est de se similitudinem patris in omnibus generans inducat, et sic semper masculum generare intendit : tamen (ut dicitur in secundo de *Generatione animalium* [2]) propter materiæ inæqualitatem secus fit, et aliquando fit fœmina. Unde in talibus est sicut frequenter esse, quod a masculo masculus generetur : necesse est ergo in talibus etiam medium (a quo sumitur inferentia) sicut frequenter esse : quia aliter conclusio dissimilis esset præmissis : sicut enim se habet in his quæ semper sunt, ita se habet in his quæ sunt frequenter.

Si enim A prædicatum de B subjecto, universaliter prædicatur et semper in majori : et hoc quoc est B medium, universaliter et semper prædicatur de C subjecto in minori propositione : sequitur quod necesse est A de C in conclusione semper et de omni prædicari : hoc enim jam in primo hujus scientiæ libro determinatum est, quum universaliter prædicari in demonstrativis dicatur, quod universaliter prædicatur de omni et semper : sed hic suppositum est, quod sint sicut frequenter esse : necesse ergo medium quod est causa sicut frequenter et non semper : medium autem est in quo est littera B de quo major, et quod de minori prædicatur extremitate : esse igitur in demonstratione eorum quæ sunt frequenter oportet prima principia (a quibus accipitur virtus consequentiæ) sine medio, hoc est, immediata, in his quæcumque frequenter, sic sunt aut fiunt : quia aliter non immediate staret demonstratio.

Quomodo quidem igitur quod quid est sive diffinitio inter terminos (hoc est, inter extrema) ponendum, vel inter terminos qui diffinitiones diversæ sunt, assignatum est dudum in præhabitis. Iterum qualiter sit demonstratio ejus quod quid est et qualiter non, prius ante illud dictum,et etiam qualiter sit ipsius diffinitio, et qualiter non, in præhabitis determinatum est.

[1] Tract. 2, cap. 6 in fine ; tex. com. 70.

[2] Com. 3.

TRACTATUS IV

DE VENATIONE DIFFINITIONIS QUOD EST INVENTIO MEDII DEMONSTRATIONIS PER VIAM INVENTIONIS.

CAPUT I.

Quomodo per divisionem in venatione diffinitionis subjecti procedatur.

Quomodo autem oportet venari in eo quod quid est venantia, hoc est, venata, sive venatione diffinientium accipienda, nunc dicemus in hoc tractatu. Primum igitur in hoc accipiendum est, quod eorum quæ insunt unicuique, ut prædicata substantialia, quædam secundum communitatem et ambitum suæ prædicationis extenduntur in plus quam sit communitas subjecti vel speciei quæ diffinienda est : ita tamen quod ambitus ille prædicationis non extenditur extra genus ejus quod diffiniendum est.

Dico autem exponendo, quod illa dicuntur in plus (hoc est, in majorem communitatem) extendi, quæcumque insunt alicui alteri diffiniendo universaliter, et universaliter prædicantur de ipso : at vero non insunt soli illi, sed et alii : ut exemplariter sit dicere, aliud est quod inest trinitati (hoc est, trinario) omni et non soli, sed et alii speciei numeri inest qui non est trinitas sive trinarius. Hoc autem duplex est : quia vel est extra genus, vel in genere eodem quod est numerus. Si est extra genus, tunc est sicut id quod est (hoc est, ens quod est transcendens omne genus) inest trinitati sive trinario, et non trinitati, hoc est, non trinario : sed est extra genus, quia inest ei quod est non numerus, ut albedini : et ideo removendum a diffinitione : quia in diffinitione non ponitur nisi id quod est in eodem genere cum diffinito : sed impar (si accipiatur pro numeri differentia) tale prædicatum est quod inest omni trinitati, et est in plus quam trinitas, quia non soli inest trinitati sive trinario : quia etiam quinarius est impar numerus : ergo est in plus quam trinitas. Et namque, sicut diximus, ipsi quinque, hoc est, quinario inest, qui non est trinitas, quamvis sit in genere numeri eodem in quo est trinitas sive trinarius : quinque enim numerus, et nullum (quod est extra numerum ponere) impar est : et ideo quinarius in eodem genere cum trinario est. Hujusmodi enim genus dividentia (scilicet genus ejus quod diffiniendum est) accipienda sunt, et dividentia generis divisione et subdivisione, usquequo tot accipiantur subdividendo, quorum acceptorum unumquodque quidem secundum se acceptum in plus sit actu vel potentia, quam quod diffiniendum est : totum autem ex omnibus dividentibus collectum sit inæque cum diffiniendo et non in plus quam ipsum quod diffiniendum est. Hanc enim orationem ex omnibus dividentibus ad illud ordinatis sic collectam, necesse est substantiam (hoc est, substantialem diffinitionem) esse rei diffiniendæ quæ est species ut subjectum demonstrationis : sicut trinitati inest ut diffinitio, quod sit numerus impar utrobique primus : cum enim numerus qui impar est, dividi-

tur, etiam impar est : et ideo est numerus impar, et est utrobique primus, qui componitur ex utroque numero (hoc est, ex unitate quæ est primum in numero prout est unitatum aggregatio) et ex binario qui est primum et multitudinis principium in quantum numerus est multitudo, et non fit ex ductu numeri in numerum : et quamvis hæc simul accepta (scilicet numerus impar utrobique primus) sit diffinitio convertibilis cum trinario, tamen et numerus est in plus, et impar est in plus, et utrobique ex primo esse est in plus. Et de numero quidem et impari per se patet. Id autem quod est utrobique primum esse, etiam est in plus : quia etiam binario convenit, qui non ex ductu alicujus numeri in numerum aliquem, sed ex aggregatione unitatum prima, quæ facit primum numerum. Totum autem simul non nisi trinario convenit sive trinitati : quia binarius non est impar : nullus autem inter binarium numerus est utrobique primus præter trinarium : et ideo hæc diffinitio omnia quæ sunt trinitati substantialia colligit, et ab omnibus aliis separat. Patet igitur quod est diffinitio ipsius. Sic autem convenit etiam trinitati, quod sit numerus qui non mensuratur numeris sive numero et sicut convenit eidem non componi ex numeris, sed ex numero et unitate quæ non est numerus.

Sic igitur procedendum est, quod numerus aut impar, aut par : et constat quod non par, sed impar : trinarius igitur est numerus impar. Et aut numerus utrobique primus, aut non utrobique primus. Et si est numerus, aut numero mensuratus, aut non : et constat quod non est numerus numero mensuratus : est igitur trinitas numerus impar utrobique primus, numero non mensuratus. Adhuc si est numerus, aut ex numeris compositus, aut non : et constat quod non ex numeris compositus : igitur trinitas est numerus impar utrobique primus, numeris non mensuratus, neque ex numeris compositus. Et ponatur quod stet ibi numeri divisio : hæc igitur oratio ex omnibus his collecta quæ universaliter et substantialiter in hac divisione de trinario prædicantur, est per diffinitionem substantialem trinitas sive trinarius, qui est numerus impar primus : et sic primo convenit ei quod sit numerus impar.

Horum enim quodlibet (hoc est, singulum imparibus omnibus inest : quia omnis impar numerus est numerus, sed non convertitur. Ultimum autem (quod est utrobique esse primum, et numero non mensurari, et ex numeris non componi) inest quidem omni dualitati, et sic quodlibet illorum : sed hæc omnia simul collecta, nulli conveniunt trinario : et sic diffinitio trinarii est numerus impar utrobique primus, et incompositus, et nullo numero mensuratus.

Quoniam autem jam in præhabitis ostensum est a nobis, quod ea quæ necessaria sunt, illa sunt quæ in eo quod quid est prædicantur de aliquo : et quod ea quæ sic prædicantur de aliquo, sunt universalia superiora et communiora prædicata, quæ de omni semper prædicantur : et ideo in diffinitiones ingrediuntur talia prædicata quæ sunt in primo modo dicendi per se, in quo prædicatum est in ratione subjecti : et talia prædicata de trinitate (hoc est, trinario et etiam in alio numero de quo prædicantur talia prædicata in eo quod quid est, ita quod sunt de diffinitionibus illorum subjectorum de quibus sic prædicantur : et ideo (sicut dictum est) per diffinitionem sic accepta et collecta simul, erunt hic simul collecta per diffinitionem trinitatis, hoc est, trinarius est secundum quid est et diffinitione.

Quoniam autem substantia (hoc est, substantialis diffinitio uniuscujusque) sit ex his (scilicet ex substantialibus sic per diffinitionem acceptis) manifestum est : necesse enim est et necessario sequitur, quod nisi hoc modo dicto collecta esset trinitatis (hoc est, trinarii) esse et diffinitio : cum prædicetur in quid, et tale prædicatum in quid et non in quale, aut est diffinitio, aut genus. Si ergo non est

diffinitio tale prædicatum, sequitur necessario quod sit genus. Si autem conceditur quod sit genus, tunc sequitur quod prædicatur sine conversione de eo cujus est genus : eo quod genus est in plus quam quod insit soli trinitati : genus enim pluribus inest speciebus : concessum enim et probatum in ante habitis, genus esse hujusmodi pradicatum quod sit in plus quam species de qua pradicatur, secundum ambitum et potentiam suæ communitatis : tale autem prædicatum non est diffinitio, sicut dictum est, collecta. Si ergo genus non est, sequitur ergo quod sit prædicatum ut diffinitio : et si nulli inerit alii quam atomis (hoc est, singularibus) et secundum communitatem indivisibilibus trinitatis, ut huic trinario, et illi, et sic de aliis trinariis : tunc sequitur hoc sic collectum esse trinitatis sive trinarii esse (hoc est, essentialem esse diffinitionem); soli enim convenit trinitati et omni atomo trinitatis, et est prædicatum in quid est. Supponatur enim ex dictis et pro suppositione habeatur, quod hoc sit substantia et substantialis diffinitio uniscujusque, quod ultimum est prædicamentum sive prædicatum quod ulterius non est divisibile, et ideo convertibile cum specie specialissima diffinita.

Propter quod, sicut dictum est de trinario et diffinitione ejus, sic in omnibus aliis speciebus specialissimis est : ita quod cuilibet speciei specialissimæ erit illud diffinitio, quod sic ultimo collectum est ex substantialibus differentiis et genere in omnibus quæ sic demonstrantur, ut species specialissimæ et diffinienda proponuntur.

Dubitatio. Attendendum autem quod dictum est, quod diffinientia singula sunt in plus quam diffinita species, et totum collectum in æque, quod est contra hoc quod dicitur VII *primæ philosophiæ* ubi ostenditur, quod ultima differentia est convertibilis. Sed hoc quamvis multoties a nobis sit solutum, tamen hic potest dici, quod si divisio deducitur usque ad atoma quæ ulterius secundum formam communem indivisibilia sunt, oportet quod ultimum prædicatum (quod est, differentia) cum specie convertibilis sit : quia aliter ulterius esset divisibilis : sed quia differentiæ ultimæ prout sunt divisivæ, innominatæ sunt, communiores autem nominatæ : ideo dicitur quod inter nominatas quælibet communior est specie specialissima diffinita.

Solutio quorumdam. Dicunt tamen quidam et satis rationabiliter, quod divisio potest esse dupliciter, scilicet per ultima, vel per ea quæ sunt ante ultima. Et si sit per ultima : tunc planum est quod dicitur in VII *primæ philosophiæ* [1] : quia illa convertibilia sunt. Si autem sit non per ultima : aut accipiuntur una, hoc est, unius divisione, aut pluribus divisionibus. Si una divisione, iterum est divisio per ultima et ultimi generis quod divisibile est, et hoc est proximum speciei specialissimæ : et sic iterum ultima convertibilia sunt. Si autem accipiuntur pluribus divisionibus : aut illæ divisiones accipiuntur ordinatæ a primo ad ultimum, aut coæquævæ, ita ut unum per plura coæquæva dividatur, quorum unum non est sub alio. Exemplum primum est ut substantia, quæ dividitur per corpoream et incorpoream : et postea corporea per animatum et inanimatum : et sic decurit divisio : et tunc tales differentiæ divisivæ acceptæ secundum singulas, semper sunt in plus quam species specialissima quæ diffinienda est : et de talibus est verum quod hic dictum est : quia *differentia* differentiæ nomen habet ab eo quod est divisivum, et non ab eo quod est constitutivum. Si autem accipiantur plures divisiones non ordinatæ, sed in coæquævis, tunc plane verum est quod dictum est, quod singula sunt in plus, et totum in æque. Cujus exemplum si dividatur numerus, ut paulo ante dictum est, in numerum

[1] Com. 43.

utrobique primum, et non utrobique primum : et iterum numerus dividatur in ex numeris compositum, et non ex numeris compositum : et iterum dividatur in numerum numero mensuratum, et in non mensuratum : omnes divisiones ex æquo sunt ei quod dividitur, et non sunt ordinatæ per sucessionem, ita quod id quod superius dividit subdividatur, et sic ad ultima decurrat divisio : et in tali divisione acceptæ differentiæ sunt in plus : totum autem collectum efficitur in æque propter abnegationem alterius et contradictionem ad invicem in singulis : sicut rationale excludit irrationalia, et mortale excludit immortalia. Et hoc modo quod dictum est, planum esse partes esse in plus, totum autem in æque.

CAPUT II.

De modo inveniendi diffinitionem speciei subalternæ.

Congruum autem est cum totum universale quod est species subalterna, diffinire velit aliquis, et negotietur ad diffiniendum speciem talem subalternam, quod ille qui sic negotiatur departiatur illud genus vel speciem subalternam in atoma specie, hoc est, quod dividatur illud primo quod diffiniendum est, usque ad species specialissimas quæ sunt atoma specie, hoc est, indivisibilia in alias species : et prius diffiniat omnes illas species specialissimas in quas divisit subalternum : hæc enim sunt specie prima, hoc est, specialissima. Verbi gratia, ut si numerus, qui est subalterna species, diffiniendus est, dividatur numerus in specialissima, ut dualitatem, et trinitatem, et alias numerorum species specialissimas : et postea studeat sic (hoc est, per artem diffiniendi quæ jam tradita est in præcedenti capitulo) illorum quæ specialissima sunt tentare accipere diffinitiones. Ut gratia exempli, si linea vel angulus diffiniendus est, vel quodlibet aliud subalternum, dividatur linea in specialissimas lineas, rectam scilicet, et curvam, et circularem : et diffiniantur omnes illæ specialissimæ. Ut dicatur, quod recta linea est longitudo sine latitudine, cujus medium non exit ab extremis. Linea autem circularis, linea regulariter curva in idem punctum reflexa, cujus medium est punctum, a quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam sunt æquales, et est sine latitudine. Curva autem est longitudo sine latitudine, cujus medium exit ab extremis et in idem punctum non recurvatur. Adhuc idem faciat de angulo primo in specialissima dividendo, sicut in rectum, et acutum: et obtusum.

Et post quam omnia specialissima per divisionem acceperit, oportet aliquem diffinire volentem subalternum, esse accipientem quod genus sit omnium dividentium, utrum scilicet sit genus quantitatum aut qualitatum, ut numerorum et linearum genus est quantitas, angulorum autem genus est qualitas circa quantitatem dicta. Genere omnium illorum accepto oportet speculari proprias passiones, hoc est, differentias quæ ad id se habent, sicut proprie passiones ad subjectum, quia sunt essentiales qualitates ipsius, sicut proprie passiones sunt qualitates subjecti [1]. Hæc autem oportet speculari per communia prima, quæ primo genus dividunt, et postea quæ proxime dividunt : compositis enim illis differentiis, et sic genus dividentibus et subdividentibus usque ad atoma sive indivisibilia specie, oportet convenientia (hoc est, communia) quæ omnibus diffinitis et specialissimis conveniunt colligere : et illa erunt manifesta ex omnium diffinitionibus simul comparatis : quia in illam patebunt communia quæ in omnium specialissimorum diffinitionibus ponuntur.

Propterea quia principium omnium

[1] Per *proprias passiones* exponit differentias essentiales, quia conveniunt in esse qualitatis. P. J.

diffinitionum est id quod simplex est, hoc est, subalternum, quod simplex est respectu specialissimorum : eo quod ex illis differentiis quæ per divisionem ipsius accipiuntur, non est compositum : quia non sunt in ipso actu, sed potentia tantum : et tunc videbis quod solum simplicibus sive subalternis illa insunt ut diffinientia quæ omnibus specialissimis sunt convenientia : et quod hæc aliis inferioribus non conveniunt nisi secundum illa, hoc est, secundum quod illa subalterna prædicantur de illis. Cujus exemplum est, si linea quæ est subalternum diffiniri debeat, dividatur in specialissima, rectam scilicet, et curvam, et circularem : et diffiniantur singulæ sicut paulo ante dictum est, et respiciatur in quibus differentiis omnes illæ diffinitiones conveniunt : omnes enim conveniunt in hoc, quod quælibet est longitudo sine latitudine : differunt autem in hoc quod recta est, cujus medium non exit ab extremis : in circulari autem, quod medium est centrum a quo lineæ eductæ ad circumferentiam sunt æquales : et in hoc quod in curva medium non tegitur in extremo. Conjungat ergo ea in quibus omnium specialissimorum diffinitiones conveniunt cum genere in quo sunt subalterna quæ diffinienda sunt, et diffinitionem subalterni : sicut cum dicitur diffiniendo lineam, linea est quantitas continua longitudo sine latitudine. Hæc igitur est ars inveniendi diffinitionem subalternæ speciei.

CAPUT III.

De invenienda diffinitione per divisionem, et quod utilis est hæc via.

Sed quamvis dictum sit quod oportet venari diffinitionem substantialem per divisionem, si tamen via utilis ad invenienda diffinientia debeat haberi, tunc in hac via consideranda ostendendum est ut perveniamus ad differentias utiles ad diffinitionem ejus quod diffiniendum est. Utiles autem sunt in eo quod sic quæramus per divisionem et colligamus : tamen dictum est in *Prioribus* sicut et qualiter demonstrant tales argumentationes divisivæ : non enim demonstrant, sed accipiunt alterum dividentium absque probatione. Utiles enim sunt tales divisiones sic solum ut alterum dividentium acceptum sit ex aliqua divisione, quod proportionale ei quod debet diffiniri : et sic ad colligendum quod quid est, et non ad syllogizandum et etiam statim videatur utique nihil syllogistice facere : sed videntur mox sine probatione accipere omnia tanquam si ex principio petendo et non probando acceperit aliquis : propter quod ad colligendum utiles sunt et non ad probandum diffinitiones.

Differt autem quando talia per divisionem accipiuntur, quod prædicamentorum (hoc est, prædicatorum generum vel differentiarum) aliquid secundum ordinem prius vel posterius prædicetur vel ordinetur. Ut gratia exempli dicatur in diffinitione hominis animal mansuetum bipes, ita quod genus ponatur primo, et differentia communior : post hæc adjungatur minus communis : hic enim est debitus ordo partium diffinitionis. Et si dicatur bipes animal mansuetum, ita quod differentia (quæ per divisionem exit a genere) ponatur ante genus, est indebitus ordo partium diffinitionis : quia sic partes non procedunt restringendo et coarctando diffinitum, et significatur actus esse ante potentiam in eodem, quod secundum ordinem naturæ non contingit[1].

Et iterum ex hoc differentia est quæ attendi debet, ut alia accipiat et colligat quæ sunt esse, et ex quibus est esse substantialiter, ut homo secundum substantiale esse, aut quodlibet aliud quod ex suis substantialibus habet esse : si enim alia accipiat per divisionem, non valebit

[1] Licet actus absolute sit prior potentia, tamen in eodem est e converso, ut patet 3 Metaphys. P. J.

ad diffinitionem. Unde sive propter quid, hoc est, per talia, necesse est dividentem, hoc est, per divisionem diffinitionem colligentem repetere, hoc est, quasi repetendo incidere de communiori ad minus commune. Quidam autem legunt *petere* : et falsa et littera [1].

Amplius autem studendum est sic dividenti ad nihil relinquendum de differentiis et generibus inferioribus quod sit ponendum in eo quod quid est, hoc est, in diffinitione : sic enim solummodo contingit : quia sic diffinitio sufficiens erit, neque abundans, neque diminuta. Hoc autem sic contingit, quod in diffininitione aliquis ut dividendum accipiat primum (hoc est, commune genus quod est prima potentia, et subjectum ejus quod diffiniendum est) tunc illud dividat per proximas et immediatas sibi differentias : si enim accipiatur primum genus, et sub illo accipiat non proximas (sed alicujus sub illo inferiorum generum) divisiones et differentias, tunc primum genus cui non immediatæ differentiæ acceptæ sunt, non totum sive omne incidit in differentias dividentis sub disjunctione acceptas. Cujus exemplum est, ut si animal accipiat sicut superius genus, et dividat ipsum per differentias avis (quod est genus sub animali acceptum) cum dicat sic : omne animal aut totum pennatum, aut divisum pennis : tunc enim non totum animal secundum ambitum suæ communitatis cadit sub altero dividentium : quia multa animalia sunt, nec pennata, nec pennis divisa : sed e converso omne pennatum, vel divisum pennis, animal est, et non convertitur : et ideo pennati animalis divisio et differentia est quæ inducta est, et non animalis secundum quod in sua communitate animal dividitur. Dicimus autem hoc divisum pennis, hoc est alis, quod alas habet pennis multis consitas : pennatum autem (hoc est, alatum) quod habet alas membranales ad modum vespertilionis, qui habet alas non consitas pennis divisis. Prima autem differentia (hoc est, divisio per differentias) est, in quam omne et totum animal incidit : sicut si dicatur, quod omne animal aut est rationale, aut irrationale.

Similiter autem faciendum in unoquoque aliorum generum, ut scilicet non dividatur his differentiis quæ sunt extra genus, et ut non dividatur differentiis generum inferiorum quæ sunt sub generibus superioribus. Extra sunt dupliciter, scilicet quæ superioris generis, vel quæ sunt per accidens. In eas autem quæ sunt inferioris generis, non totum incidet superius genus. Cujus exemplum, sicut si dividatur hoc genus avis, in quod incidet omnis avis, sive pennata, sive divisa pennis : et sicut est in pisce in cujus divisione propria incidet omnis piscis. Sic quidem ambulans sive repens id quod est vere scire per quid est (sive diffinitionem) quando nihil relictum est sub aliis, quod per divisionem non acceptum sit : aliter autem ambulantem necesse aliqua de necessariis ad diffinitionem relinquere : et hoc non est scire perfecte ea quæ pertinent diffinitioni.

Nihil autem pertinet ad dividentem et diffinientem scire omnia quæ per divisionem accepta sunt : sed sufficit ut ea sciat, quæ essentialia sunt diffinito, et opposita illorum scire non oportet, neque quid sint, neque de quibus prædicentur, vel quorum sunt. Cum enim animal dividitur in rationale, et irrationale, nihil erit hoc ad eum qui vult diffinire hominem, de scientia irrationalis : quia hoc non pertinet ad diffinitionem. Et tamen quamvis verum sit quod dictum est, sunt quidam errantes (et fuerunt Heracliti discipuli et sequaces) qui dixerunt impossibile esse omnes differentias rerum diffiniendarum cognoscere, quæ differentiæ sunt uniuscujusque ad unumquodque, nisi quis cognoscat unumquodque : et dixerunt, quod non est unumquodque scire, nisi cognoscantur omnes differentiæ

Opinio Heracliti et sequacium.

[1] Vide quid dicunt alii expositores circa hanc litteram.

quas quodlibet habet ad quodlibet. Et ratione illud probabant dicentes, quod idem est illi unumquodque, a quo non differt differentia : ut ergo cognoscatur determinate in seipso distinctum ab aliis, oportet omnes differentias ad alia omnia cognoscere : hoc autem est impossibile : ergo nihil potest cognosci per diffinitionem : quia a quo non differt, illi idem est : et a quo differt, ab illo alterum est, ut dixerunt.

Ratio eorum.

Isti enim falsum dicunt, quod oporteat omnes differentias cognoscere. Et primum quidem falsum est quod dicunt, per instantiam quæ est ad illos qui hoc dicunt, non enim quodlibet diffiniendum secundum omnem differentiam est alterum ab alio quod diffiniendum est. Non enim diffinitur nisi species : et multæ sunt differentiæ accidentis (in his quæ specie eadem sunt) quæ non sunt differentiæ secundum substantiam, neque per se prædicatæ de diffinito, sed per accidens : et illas non oportet scire : quia diffinitio non inducit nisi substantiam. Hæc tamen instantia est ad illos [1] : quia illi dicebant omnes modos differentiarum oportere colligi in diffinitione.

Postea alia et vera est instantia : quia cum per divisionem accipiantur opposita (hoc est, oppositæ differentiæ) et cum omne sive totum genus divisum incidat aut hinc in istam differentiam, aut inde in aliam, et in altero dividentium accipiat illud quod quæritur (hoc est, cujus diffinitio quæritur esse essentialiter) et hoc cognoscet quod essentiale est ei quod diffinitur, nihil differt oppositum et condividens scire, aut non scire in quibuscumque prædicantur aliæ differentiæ de aliis quæ sunt acceptæ oppositæ : quia illæ non sunt de substantia ejus quod diffinitur. Manifestum est enim si sic vadens per divisionem veniat ad ultimum in hoc, quorum non est amplius aliqua differentia in qua formaliter et substantialiter dividatur : et constat quod non habebit (colligendo differentias diffinito essentiales cum diviso genere) rationem substantiæ, hoc est diffinitionem totam substantiam diffiniti dicentem.

[1] Quasi dicat quod ista ratio est ad hominem.

Si autem aliquis dicat, quod sic accipere dividentia immediata, est petitio principii : vel si dicat, quod ponere superius cum inferiori vocaliter (cum superius intelligatur in inferiori) est repetitio nugatoria, *Dicimus* hoc non esse verum : quia via divisiva non est per modum ratiocinationis ; et ideo quia omnia superiora genera vel tota incidant in divisionem, hoc est, dividentes differentias (cum sint opposita immediata quibus nihil inter est medium) non est principii petitio, sed collectio debita diffinientium : et cum diffinitio explicite dicat esse substantiale diffiniti, si hoc modo ponuntur explicite diffinientia, non est inutilis repetitio. Necesse enim est omne vel totum divisivum in aliquo ipsorum dividentium esse, siquidem dividentia sunt ipsius divisi differentiæ, totum posse divisi sub diffinitione continentes.

CAPUT IV.

Quot et quæ in divisione sunt consideranda.

Ad probandum autem terminum (hoc est, diffinitionem) per divisiones, tria oportet conjecturari. *Ad probandum* autem dico, et ut pro medio per divisionem diffinitio habeatur, et ut ostendatur perfecta esse diffinitio. Primo quidem conjecturandum est, quod accipiat talia prædicamenta (hoc est, prædicata) per divisionem quæ prædicentur in eo quod quid est. Secundum autem est (quod conjecturandum est) quod hæc (quæ prædicantur in eo quod quid est) accipiat ordinatim, semper actum proximum cum proxima potentia ponendo, et semper minus commune est post magis commune ordinandum, et accipiat quid primum aut

secundum, et sic de aliis. Et tertio commensurandum hoc esse hoc quod diffinitur, et nihil superfluum et nihil diminutum sit, quam quod hæc sint esse diffiniti.

Est autem horum unum primum quidem, quod prædicatum insit et in quid prædicetur : hoc enim oportet considerari, et quod insit, et quod insit ut quid : unde hoc primum (quantum ad inesse) oportet per artem indagare quam in *Topicis* posuimus, sicut ad accidens inesse : quia ibi docetur inesse simpliciter, quod oportet per methodum accidentis considerare et colligere, quoniam est et inest simpliciter : in quantum autem inest ut quid, oportet per methodum colligere de genere, quæ in quarto traditur *Topicorum*, et sic probare, quod prædicata insunt et in quid.

Id autem quod ad diffinitionem exigitur, est ordinare sicut oportet, quod fuit secundum enumeratum inter conjecturanda, si primum (hoc est, primitus) in divisione et diffinitione accipiant genus communissimum, quod sicut prædicatum omnibus sequentibus inhæret. Illi vero ut subjecto non inhærent omnia. Necesse enim tale aliquid in omni coordinatione esse, quod de omnibus est communissimum. Hoc autem sic accepto secundo hujus ordinis gradu, aliorum inferiorum primum illi adjungere oportet : quia in inferioribus idem modus est accipiendi quod secundum habentium (hoc est, consequentium) illi secundo immediate adjungatur : remoto enim a divisione, quia jam acceptum est et positum quod est sursum (hoc est, supremum) quod per divisionem non accipitur, sed in inferiora dividitur : tunc post hoc aliorum inferiorum primum est accipiendum, et supremo conjungendum. Similiter faciendum est in omnibus aliis.

Quod autem omnia hæc simul collecta sint (quod tertium fuit inter ea quæ conjecturanda sunt) manifestum est ex eo quod recipimus primum secundum divisionem quod est genus : quoniam totum simul cum primo genere acceptum, aut homo quidem diffinitum est, aut animal : homo quidem si species specialissima diffinienda est, animal autem si species subalterna. Cum autem hoc (quod additum est generi proximo) totius differentia, hoc est, generis, et quando simul congregatum est ex genere et differentia, a toto diffinito quod compositum est ex omnibus diffinientibus, specie et forma nihil differt : quia omnia quæ formaliter sunt in diffinito, simul colligit diffinitio.

Amplius autem hoc manifestum est : quoniam in diffinitione neque plus apponitur quam est in diffinito : omnia enim quæ sunt de numero eorum quæ sunt in eo quod quid est, accipiuntur, quæ ex tali divisione colliguntur : neque a primo usque ad ultimum talium nihil penitus deficit quod relictum sit : si enim aliquid deficit, hoc est utique aut genus, aut differentia : genus quidem non deficit, quia hoc primum est quod positum est et est acceptum prius ante alia cum differentiis per ordinem secundum divisionem acceptis sibi adjunctis : differentiæ autem omnes sub genere usque ad speciem quæ diffinitur, continue acceptæ per divisionem et collectæ continentur cum genere usque ad diffiniti speciem : non enim amplius ultra speciem diffinitam sunt ultima, quæ sint speciem diffinitam ulterius dividentia : si enim essent aliqua ulterius dividentia formaliter id quod diffinitur, tunc sequeretur quod ultimum diffinitum (quod est species specialissima) differret specie, hoc est, quod prædicaretur de pluribus differentibus specie, quod est impossibile, cum sit species specialissima.

CAPUT V.

De inventione diffinitionis passionis.

Intendentem autem ad inveniendam diffinitionem passionis, quæ non est ut ens stans per seipsum, sed sicut ens in

hoc quod inclinatum ad aliquid sicut ad subjectum in quo habet esse, oportet quærere (intendentem in similia et indifferentia specie) primum quæ per unam naturam et rationem communem illam passionem participant : et oportet inspicere quid omnia illa in specie indifferentia idem habeant secundum quod insit eis illa passio communiter : quia secundum illud inerit eis illa passio. Postea autem iterum prospiciendum in alteris individuis, quæ cum primo consideratis individuis in eodem genere sunt et specie, quibus illa passio inest secundum alteram et alteram rationem inventam in eisdem quæ cum primis quidem sunt idem specie, et illorum alteri inest per aliam rationem illorum sive ab illis, ita quod ista cum illis non participant illam passionem per eamdem rationem. Cum autem in his (quæ illam passionem per unam rationem participant) accipiatur quod omnia, sive quod in omnibus illis idem sunt, scilicet quæ illam passionem participant : et in aliis quæ illam passionem per aliam rationem participant, accipiatur similiter quæ eamdem participant passionem. In acceptis sic dupliciter singularibus intendendum si sit idem quo illam participant passionem : et hoc quidem per omnia singularia sic faciendum est, semper a singularibus incipiendo, et resolvendo ad communem, quousque illud (secundum quod omnibus illa inest passio) veniat ad communem rationem illius secundum quod inest omnibus illis illamet passio : et quando congregata fuerint secundum quod inest passio, hoc utique congregatum erit illius diffinitio passionis.

Si vero consideratis omnibus singularibus (et his quibus secundum unam naturam inest, et his quibus inest secundum plures) non vadit per resolutionem in unam rationem, sed in duas, vel plures rationes, manifestum est quod non utique est unum secundum naturam et nomen et rationem, quod quæritur diffiniendum (hoc est, passio diffinienda) sed est plura secundum rem et rationem et nomen : unde illa plura habet æquivoce.

Ut dico per exemplum, si quærimus quid est per diffinitionem magnanimitas (quæ passio est magnanimi), intendendum in quosdam magnanimos, qui magnanimitatem per unam et eamdem participant rationem, quos scimus per eamdem rationem esse magnanimos : et videndum quid unum secundum speciem et rationem habent omnes secundum quod magnanimi sunt, hoc est, in quantum hujusmodi sunt, secundum quod dicitur Alcibiades magnanimus, aut Ajax dicitur esse magnanimus, aut Achilles, considerandum quid unum secundum speciem et rationem sint, secundum quod dicuntur esse magnanimi : sicut quod est non tolerare injurias, hoc est, quod injuriati sint et injuriam non patiantur, quia videntur sibi indigni esse quod injurias sustineant aliquorum : propter hoc enim quod injurias pateretur aliquorum Alcibiades, pugnavit et periculo bellorum se commisit. Ille vero Achilles insanivit, indignans quod injurias pateretur. Hic vero tertius, Ajax scilicet interfecit seipsum, ne injurias pateretur : et sic omnibus his magnanimitas infuit secundum unum et idem specie, quod est non posse tolerare injurias.

His autem consideratis iterum in aliis qui magnanimi sunt, non per eamdem rationem alicujus quod eis insit, ut in Lysandro et Socrate qui magnanimi esse dicti sunt, non per idem quo supradicti magnanimi esse dicti sunt : sed isti indifferentes specie ab illis, quod et illi et isti homines fuerunt : et dicuntur magnanimi, quod prosperati et improsperati indifferenter se habuerunt, nec prosperis elati, nec improsperis et infortuniis dejecti fuerunt. Hæc igitur duo, scilicet eumdem animum in prosperis et adversis habere, et injurias non posse sustinere, intendendo quid idem habent secundum quod inest utrisque his magnanimitas : aut quid idem habent impossibilitas dejectionis animi quæ est circa fortunas

prosperas et adversas, aut non tolerantia injuriarum quæ fuit secundum quod dicebantur magnanimi tres primi inducti : et si hæc in uno aliquo conveniant, sicut in amplitudine animi contemnentis minorantia. Si vero nullum sit in quo ista conveniant : tunc duæ utique erunt species magnanimitatis, et non habent nisi nomen unum æquivoce de illis dictum. Si autem omnibus his commune secundum quod magnus et non minoratus attenditur animus : tunc una ratione et nomine univoco participant magnanimitatem : hoc enim unum quod in illis est universale secundum quod inest illis magnanimitas, et semper hoc danda est magnanimitatis diffinitio.

Semper enim in demonstrativis omnis diffinitio est universalis : cujus probatio est, quia et medicus assignans oculi passionem quæ est sanabile, non dicit (hoc est, non diffinit) sanabilitatem prout est in quodam oculo, et quædam sanabilitas : sed aut dicit eam prout in omni universaliter, aut diffinit eam secundum se, sed non secundum accidens : aut diffinit tantum in specie universaliter determinans, hoc est, diffiniens ipsam. Sed a singularibus inspiciendum est si per unum aliquid conveniat omnibus : quia facile (hoc est, facilius) est diffinire (hoc est, univocationem nominis et rationis invenire) in singulari quam in universali : in quantum enim aliquid communicat nomine, plus appropinquat universali quam singulari, et plus convenit cum æquivocis quam singulare : et ideo unitas naturæ (secundum quam inest passio in universali) minus videtur. Unde, ut videtur, oportet in consideratione talium diffinitionum a singularibus in singularium inspectione ad universalia procedere, et sic universale inventum diffinire : et namque hoc est, quia æquivocationes magis latent in universalibus quam in his quæ differentia numero sunt et singularia. Et hæc ratio jam dicta est.

Sicut enim in demonstrationibus oportet syllogizari esse aliquid vel non esse secundum complexionem certam et determinatam in esse et substantia : hoc autem convenienter erit si per ea sigillatim inspecta quæ singularia sunt in unoquoque genere vel specie secundum aliquam passionem diffiniri studeant separatim inspecta, in quo illam passionem participent. Cujus exemplum est si simile vel similitudo diffiniri debeat (quæ est passio eamdem qualitatem habentium) non statim diffinietur ut omne est (sive prout in omnibus est) sed inspicitur primo simile prout est in coloribus, et prout est in figuris. Et si acutum debeat diffiniri, inspicitur primo prout est acutum in voce, et prout est in angulis, et prout est in saporibus, et sic in singularibus inspecta passio est : et viso secundum quid est in singulis, tunc et ascenditur in commune quod est universale, ab aliquo timente ne æquivocatio contingat in communi nisi per singula inspiciatur. Si autem ita procedat, non erit ambigua diffinitio : ambigua enim esse non debet in demonstrativis : quia si in demonstrativis non est disputare (hoc est, demonstrare) metaphoris (hoc est, ambiguis) multipliciter per similitudinem aliquam factis : sic neque quæcumque dicuntur (hoc est, diffiniuntur) dici vel diffiniri debent in metaphoris sive ambiguis : si enim aliquid in metaphoris diffiniatur, necesse erit etiam disputare (hoc est, demonstrare) in metaphoris : quia diffinitio est medium demonstrationis et principium.

Sic igitur colligitur diffinitio passionis quæ dicit quid tantum passio, quæ est ex communibus quæ considerat logicus. Diffinitio enim passionis quæ dicit quid et propter quid, quia est propria scientiæ metaphysicæ, reservanda est ei. Hæc autem ars tradita est in adinventionem diffinitionis, quod quid insit ut diffinitio ad determinationem problematis de diffinitione pertinet : et hæc reservanda est dialectico topico in sexto *Topicorum*. **Removet dubium.**

CAPUT VI.

De inventione propter quid sive causæ in demonstratione particulari.

Ut autem habeamus proposita, hoc est, causam in qualibet quæstione demonstrabili nobis exposita, sive facta nobis, propter quid hæc passio insit subjecto, vel propter quid non insit? eligere oportet, hoc est, electione unam divisionem utilem alteri in unum præoptare : quia, sicut diximus, non omnes divisiones ad hoc sunt utiles : oportet ergo eligere decisiones utiles ab inutilibus. *Decisiones* autem dico totius integri divisiones, in quibus aliquando per partem aliud demonstrat inesse toti, ut crispitudo demonstratur inesse homini propter caput quod crispum est. *Divisionem* autem voco quæ fit divisione totius universalis in partes suas subjectivas. Sic ergo oportet primo eligere divisiones et decisiones utiles ab inutilibus, si veram causam in quæstionibus propositis volumus invenire. Si autem electis decisionibus et divisionibus (in quas dividitur propositum genus vel propositum totum) oportet eligere genus subjectum, quod subjectum communiter est omnibus dividentibus quæ per divisionem electa sunt, quod est commune omnium illorum, et illud invenire : ut si quædam sunt quæ considerantur per divisionem animalia, hoc est, species animalium, quarum nulla est subalterna : sed ex æquo dividunt genus, oportet et eligere talia qualia essentialia et per se insunt omni animali, hoc est, animali universali universaliter considerato : de illis enim consideratio est utilis: quia quæcumque participant aliquod genus commune, participant omnia consequentia illius generis per illam communem naturam generis, et illa communis natura generis erit causa participandi consequentia ad illam naturam. Unde si animalia sunt quæ considerantur per divisionem accepta et proposita, accipiendum est animal quod est genus commune omnibus istis, et considerandum qualia insunt animali secundum quod est animal, hoc est, tales passiones eligendæ sunt, et causæ quæ sequuntur essentialia animalis in eo quod est animal, et non in eo quod est hoc animal vel illud in specie consideratum vel individuo. Acceptis autem his per electionem, tunc postea considerandum est de reliquis quæ sub animali per divisionem sunt accepta, et considerandum qualia illi etiam inhæreant, quod ut species vel genus proximum sub animali communi acceptum est. Ut si, gratia exempli, acceptum sub animali est avis, considerandum est qualia (hoc est, quales passiones et passionum causæ) omni avi inhæreant, et non huic vel illi tantum : et sic semper descendendo a communi ad proximum sub illo, considerandum est et videndum est quid sequatur ad illud in communi acceptum: sic enim manifestum est et hoc erit, quoniam habebimus jam dicere causam per se propter quid insunt esse quæ speciebus animalis per divisionem dicuntur inesse ut passiones : quæ passiones sunt reductæ sub commune quod est animal. Ut, verbi gratia, habebimus dicere causas vel causam propter quid hæc quæ inhærent homini, insunt aut equo : insunt enim his propter hoc quod animalia sunt: quorumcumque enim est una natura communis, istis insunt omnia quæ sunt consequentia ad illam naturam.

Quare dixit decisiones et divisiones.

Hoc autem si ad demonstrationem in terminis communibus debeat reduci, ponamus quod A medium in tali demonstratione sit animal, quia animalitas est causa inhærentium animali ; B autem (quod est major extremitas) sit ea quæ inhærent animali ut passiones ; C D E minor extremitas sint quædam animalia in specialissimis considerata, quorum nullum est sub alio, sed omnia coæquæva sub animali accepta et diversa : de quolibet in propria natura particulari accepto debet demonstrari passio proposita, sicut si dicatur, quod C, D, E, sunt homo, leo, et

equus. Manifestum igitur tali dispositione terminorum facta propter quid ut causam est B passio in D hoc est, in leone : quia propter hoc quod D est A. Similiter autem manifestum est propter quid idem B est in aliis, scilicet C et E quæ sunt homo et equus : cuilibet enim illorum inest propter A : sic enim syllogizatur : omne A est B, omne C A, ergo omne C B. In terminis autem specialibus : omne animal sensibile : omnis homo animal : ergo omnis homo sensibilis. Et est demonstratio particularis : quia id de quo probatur passio, in particulari et propria natura est consideratum : talis enim (ut dudum determinatum est) vocatur particularis demonstratio. Similiter autem considerandum est in aliis communibus sub illo communi primo acceptis, et semper in aliis subdivisis communibus acceptis deorsum a communi prædescendendo : quia in illis omnibus est eadem ratio quoad hoc, quod acceptis inferioribus et considerato quod cuilibet inest et non tantum uni : hoc enim commune sequitur ad ipsam rationem proximæ communis naturæ quæ est in eis.

Nunc quidem igitur in hac arte inveniendi causam dicemus communia nomina generum, et per illam naturam generis omnibus communem talibus insunt eis : et quamvis de communi hoc dicamus, tamen oportet non solum considerare communia secundum naturam, sed etiam considerare in ea quæ sunt communia ex accidente naturali : quia in illis hoc commune et naturale accidens erit causa quare insit passio, quæ sub illo communi sunt accepta. Unde considerare etiam oportet si aliud aliquod commune accipiatur secundum accidens commune pluribus : tunc enim oportet considerare in suis partibus, scilicet specialibus sub illo communi proximo acceptis : hoc enim inerit eis secundum illud commune accidens. Unde oportet accipere qualia sunt illa quæ hic per divisionem accepta sub communi sequantur omnia communiter : hæc enim omnia ab illo accidente communi causantur.

Exemplum, sicut si sub animali accipiamus cornua habentia sive cornuta : omne enim cornutum, animal : sed non convertitur : omne autem cornutum sequitur habere plures ventres, et sequitur non in utraque mandibula, superiori scilicet et inferiori dentes anteriores esse qui incisores vocantur : et hæc reducenda sunt in proximum commune, quod est cornua habere sive cornutum esse : quia illa omnia sequitur habere plures ventres et dentes incisores in mandibula superiori non habere : sic enim manifestum est propter quid hoc quod dicitur, quod est passio talis, est in illis quæ per divisionem sub illis accepta sunt, sicut in ariete, bove, et cervo, et hirco, et hujusmodi syllogizando sicut prius : propter idem enim quod est in particularibus omnibus (sicut propter habere cornua sive cornuta esse) inest eis talis passio qualis est plures ventres habere, et carere anterioribus dentibus in superiori mandibula. Propter quam autem naturam particularem hoc sit in hoc et illo animali, ad scientiam libri *Animalium* pertinet subtiliter probare. Sed in communi duos ventres habent animalia dentibus carentia, quibus (ut durus cibus conteri possit ad minima) his natura dedit ventrem unum in quo cibus non sufficienter divisus trajiciatur et mollificetur, a quo primo quum mollificatus est, revocetur, quibus talibus dentibus existentibus mollis cibus conteratur, et tunc in secundum ventrem, qui est stomachus, trajiciatur ad dirigendum. Debilium autem dentium in superiori mandibula et aliquando deficientium est ut frequenter causa evaporatio materiæ terrestris (ex qua dentes generari deberent et fortificari) in cornua : hæc tamen ad scientiam libri *Animalium* pertinent, et hic gratia exempli inducti sunt ponenda. Sic igitur per commune accidens particularibus demonstrantur inesse passiones illius communis.

Amplius autem quia commune aliquando non est ut genus, neque sicut commune accidens, sed potius aliquando commune secundum analogiam sive secundum proportionem, ideo alius modus est aliquando commune secundum analogiam eligere quod omnibus insit in propria natura et particulari sub illo communi acceptus. In aliquibus enim est accipere unum quod sit omnino idem in natura vel accidente univoce, sicut patet in eo quod (quia proprium nomen non habet) oportet vocare *sepion*, et est loco ossis in pisce qui sepia vocatur, et spinam piscis et os animalis terrestris : hæc enim non possunt habere aliquod unum quod univoce dicatur de illis : quia sepion carneæ est substantiæ, compositionis magis continuæ et flexibilis : os autem magis durum et non flexibile et non passibile. Sunt tamen quædam passiones quæ sequuntur etiam hujus ratione communis quod per analogiam est in eis causa hujus quod est in eis, sicut una natura per analogium ad unum, sicut quod est continere mollia corporis ne decidant.

Eadem autem proposita (hoc est, passiones propositæ) sunt omnia hæc consequentes, quæ quidem idem habent medium in communi analogo, hoc est, eamdem causam : quia medium est causa per quam causam syllogizantur omnibus subjectis in esse, et est durities vel soliditas in sepion, et spina, et osse : omnia hæc dura sunt, et per hoc continent mollia ne decidant, et syllogizatur sic : omnia quæ dura habent in mollibus, habent ea ut contineant mollia : sepia habet sic dura : ergo, etc. Similiter est de pisce et spina, et terrestri animali et osse. Amplius autem talia communia (per quæ particularibus probantur inesse passiones illud commune consequentes quod unum est in particularibus in propria natura acceptis) diversimode sunt : horum enim quædam sunt eadem genere, ut primo inducta, homo, leo, equus, et quæcumque habent differentias proprias constitutivas specierum : ex quo communi derivata sunt aliorum specialium : aut aliter sunt per analogiam vel per accidens commune, sicut istis quæ dicta sunt, sepion, spina, et os : quibus commune est contrarius status [1]: sistunt enim omnia hæc et continent mollia in contrario statu : natura enim mollium est concidere deorsum, et illa tenent ea ad situm membris proportionatum. Et in uno communi genere sunt vel secundum analogiam communem echo, iris, et idolum in speculo apparens : omnia enim hæc tria idem medium quod est causa proposita et quæsita : in genere enim illius sunt unum : omnia enim ista repercussio vel reflexio sunt : sed sunt specie altera, quia repercussio idoli est reflexio ad speculum, echo reflexio soni ad solidum planum concavum, iris autem reflexio luminis solis ad aquosam nubem soli secundum situm appositam [1].

Alia autem de numero oppositorum differunt in hoc quod medium et causa (propter quam probantur inesse his quibus insunt) est subalternum medium positum quod est causa causæ vel medii : ut si quæratur, propter quid Nilus finiente mense quando luna deficit (quia de mense lunari intelligitur) magis fluit ? respondetur propter illud quod vernior (hoc est, humidior et calidior) est finis lunaris mensis : quia vernum tempus est calidum et humidum, et calidum plus movet ad fluxum, humidum autem ministrat materiam. Et hoc est sub alia causa et medio : ut si quæratur, propter quid est vernior finis mensis ? et respondetur, quod hoc est propter hoc quod luna deficit : quia in defectu luna soli conjungitur et solis conjunctione juvatur a sole per calorem ut magis fluat humidum majori calore motum, et defectu lunæ augetur humidum : et sic Nilus et alia humida magis fluunt : hæc enim (scilicet lunæ defectus et fluxus in augmento Nili)

[1] Unde *echo*, *iris* et *imago speculi* suntunum in genere analogo scilicet in reflexione. P. J.

sic habent ad invicem, quia unum est sub altero sicut sub medio et causa. Causa autem fluxus Nili (ut dicit Aristoteles in capitulo de Nili inundatione) est, quod terra circumstans Nilum undique calore ex defectu lunæ destituta non trahit a Nilo humidum : et ideo non diminuto humido in fine mensis plus inundat. Aliis autem temporibus cum lunæ lumen exhaurit, humidum minus fluit. Hæc autem ad physicum pertinent. Et quod alii hujus alias assignant causas falsum est, et contra Aristotelem, quia Aristoteles ista (quæ dicta sunt) dicit.

CAPUT VII.

Dubitatio de habitudine causæ ad causatum, et e converso causati ad causam.

Antequam autem determinemus artem inveniendi medium propter quid in demonstratione universali, movenda est dubitatio ex cujus determinatione hoc totum ostendetur, qualiter in demonstratione universali medium propter quid inveniatur.

Dicimus igitur movendo dubitationem, quod de causa propter quid et de eo cujus causa est, dubitabit aliquis quærens et dicens, numquid cum est causatum sive effectus, est causa? hoc est, numquid causato posito statim ponitur causa? cujus exemplum est, ut si folia fluunt de arbore, quod est unus effectus in naturalibus : et si deficit luna, quod est alius effectus in astronomicis : quod statim scilicet positis illis causatis, ponantur necessario et causa deficiendi lunam, et causa folia cadendi posito casu foliorum, ita quod causa erit si effectus erit : ut si hujus effectus qui est folia fluere, causa quidem est lata folia habere : et si alterius effectus (qui est lunam deficere) causa est terram interpositam in medio esse inter lunam et solem : utrum scilicet posito effectu in esse statim sequatur causam esse? Si enim non effectibus positis ponitur causa : tunc sequitur quod non est ista, sed aliæ quædam erunt causæ ipsorum : quia in demonstrativis loquimur de causa per se, ad quam de necessitate sequitur effectus, et e converso sequitur per consequentiam effectus ad causam : et ideo si non sint simul causa et causatum, quod posito uno ponatur et alterum, sequitur si iste effectus non habebit per se hanc causam, quod utique habebit causam aliam : oportet ergo simul causam esse et causatum, et posito uno ponitur reliquum : ut si in medio inter solem et lunam recto diametro est terra, sequitur quod luna deficit : aut si ponitur, quod latum folium est, quod illa folia fluunt : et sic posita causa ponitur effectus. Si autem sic est, quod causa ponit effectum, et effectus ponit causam : tunc sequitur quod causa et effectus simul utique erunt : et sic demonstrentur per altera, hoc est, per se ad invicem, ita quod utrumque per alterum.

Cujus exemplum est in terminis communibus, quod causatum demonstretur per causam : sit enim folium fluere (quod est major extremitas et effectus medii) in quo est A ; latum autem folium habere (quod est causa et medium) sit in quo est B ; vitis autem subjectum et minor extremitas, cui inest passio in quo est C. Et arguatur sic : omne B A, omne C B, ergo omne C est A. Omne enim latum habens folium, folia fluit, B autem medium est causa hujus : et hoc est in minori, quia vitis habet latum folium : propter hoc sequitur quod vitis folio fluit in conclusione : et sic probatur effectus per causam.

Sed etiam e converso erit demonstrare causam per effectum, sicut quod vitis latis foliis sit, probatur per hoc quod folio fluit. Sit enim D major extremitas quod est habere latum folium ; E autem medium sit folio fluere : vitis autem subjectum et minor extremitas sit in quo est Z. Patet igitur quod in Z est E quod est folio fluere, omnis enim vitis fluit. In E autem est D, omne enim folio fluens latum habet folium : concluditur causa

per effectum sic : omne quod fluit folio, latum habet folium : omnis vitis folio fluit : ergo omnis vitis latum habet folium. Causa autem consequentiæ et non consequentis (quæ est medium) est folio fluere.

Si autem hic forte vellet aliquis concedere hoc, quod sic posset fieri in demonstrativis, in contrarium hujus est, quod in demonstrativis causa prius in eo cujus est causa : et si deficiendi quidem causa est, in medio inter solem et lunam recto diametro terram esse, non est causa deficere : siquidem igitur demonstratio propter quid est, tunc erit per id quod vere est causa consequentis, sicut patet in priori demonstratione. Si vero non est per causam veram consequentis, sed est per causam consequentiæ tantum (cujusmodi causa est effectus) tunc est demonstratio *quia*, et non *propter quid*, quæ non est demonstratio potissima : per talem enim demonstrationem cognovit aliquis, quod terra est in medio inter solem et lunam, sed non cognovit per causam propter quid, sed per effectum. Quod autem id quod est deficere lunam, non sit causa hujus quod est terram in medio esse, sed hoc quod est in medio solis et lunæ esse terram, sit e converso causa lunam deficiendi, manifestum est : in ratione enim diffinitiva dicente causam propter quid ejus quod est lunam deficere, est id quod est terram in medio solis et lunæ esse, et non e converso : propter quod manifestum est, quod per hoc quod est terram in medio esse sicut per causam, id quod est lunam deficere, cognoscitur demonstratione propter quid, sed non hoc per illud, hoc est, terram in medio esse per id quod est lunam deficere.

Sic ergo quæstio est, si causa ponit causatum determinate, et causatum ponit determinate causam ? Disputetur autem ad utramque partem : et primo, quod causatum positum non determinate ponit vel concludit causam. Et namque si est vel contingit idem (hoc est, eamdem passionem) de pluribus subjectis prædicari æque immediate : tunc ponamus, quod A passio sit esse in B sicut in subjecto primo et immediato : et eadem passio A sit in C alio subjecto sicut primo et immediato : et B sit in D et C sit in E, ita quod D sit passio ejus quod est B, et E sit passio ejus quod est C. Hac dispositione sic facta sequitur, quod A sit in D et in E et C, et causa quare sit in D est B, et causa quare idem A sit in E est C, et sic ejusdem essent duæ causæ : quia causæ ejus quod est D essent B et C, quia A erit in D et in E, et quod est in D hujus causa est B, et quod est in E hujus causa est C : A enim, sicut posuimus, est passio quæ est in duobus subjectis primis. Ex quo patet quod bene sequitur, si causa est, causatum est : sed non sequitur e converso, si causatum est, quod sit diffinita et determinata causa : sed sequitur, si effectus est, quod aliqua causa est : sed non sequitur, quod sit omne illud quod est determinata hujus causa : et sic videtur quod non semper cum effectu sit causa, et quod causa determinata semper sit simul cum suo effectu, quod est una pars quæstionis propositæ, negativa scilicet.

Ad oppositum autem, hoc est, ad partem affirmativam sic objicitur. Oportet concedere dictam rationem, quod non semper sequitur causa diffinita ad effectum determinatum : aut dicere oportet, quod si oppositum (hoc est, quæstio proposita) ad demonstrandum semper est universalis alicujus et de universali, quod secundum ipsum de omni et semper est : et sic causa totum quoddam est secundum indivisum in causando, et id cujus causa est (hoc est, causatum) et sic æqualia et convertibilia sunt causa et causatum. Cujus exemplum est, sicut si dicamus hanc passionem, quod est folio fluere, in toto quodam universali subjecto determinatam esse, quamvis illius totius universalis forte sunt species quædam, quibus non primo inest passio : et dicamus quod ita inest illi sub-

jecto universaliter, omni scilicet et semper. Igitur si sic inest: aut inest plantis in eo quod plantæ sunt universaliter : quod non est verum de hac passione, quæ est folio fluere, nisi per accidens: aut inest hujusmodi plantis determinatis, succum scilicet aqua facile condensabilem per frigus parvum constringens habentibus : et hoc est verum. Et si plantis inest, hoc est per consequens : quia tales plantæ sunt. Propter quod in talibus universaliter propositis medium (quod est causa) oportet æquale esse (hoc est, convertibile) cum majori extremo, quod est passio vel effectus, cujus illud medium est causa, et oportet converti cum ipso. Ut si gratia exempli quæratur et sit quæstio proposita, propter quid arbores folio fluunt? Si igitur propter densitatem, hoc est, succum facile frigore ipso condensabilem hujusmodi folio fluit arbor, oportet densitatem, hoc est, plantam facile in succo condensabilem esse causam : si tamen vere sive causa nunc vera densitas (hoc est, succi densabilitas) non est in qualibet arbore, sive folio fluat, sive non : quia si in talibus inesset, non est converti : sed si in arbore folio fluente, tunc enim convertitur cum effectu. Hæc enim disputatio est quæstionis tam ad partem negativam quam ad partem affirmativam.

CAPUT VIII.

De determinatione quæstionis inductæ.

Hanc autem quæstionem determinare cupientes resuminus adhuc quæstionem ut melius intelligatur determinatio. Est igitur hæc quæstio, utrum in demonstrativis contingat ejusdem effectus et unius non eamdem esse causam cum effectu convertibilem, sed alteram, aut hoc non contingat? Ad hoc autem dicimus, quod siquidem per se fiat demonstratio, ita scilicet quod passio per se demonstretur de subjecto per se et per causam per se, et fiat demonstratio secundum accidens (hoc est, per medium accidentale) quæ est demonstratio vera et potissima, non potest esse quod idem habeat plures causas, et quod causa diffinite et determinate non sequatur ad effectum determinatum. Si vero non sic est demonstratio, sed per medium accidentale, vel signum, quæ est demonstratio non potissima : tunc contingit in his quibus passio inest ut duobus primis subjectis, ut præhabitum est. Est autem in demonstrativis causam, et id cujus est causa sive effectum aliter considerare secundum accidens : hoc enim sæpe contingit : quamvis tale accidens intendatur ad ea quæ proposita sunt, et pertinent essentialiter ad demonstrationem : et tunc aliquantulum aliter se habebit causa ad causatum, ita quod posito causato non diffinite ponitur causa. Si autem non sit secundum accidens, sed per se et per suam substantiam sit causa : tunc penitus similiter (hoc est, in habitudine una) se habebit medium ad extremum quod causatum est, ita quod sicut est unum, ita est alterum, hoc modo quod secundum eamdem ad invicem se habent habitudinem, ita quod siquidem æquivocum est medium quod causa est, et causatum erit æquivocum. Si vero medium est sicut in genere uno, cujus ratio una et univoca est, similiter se habebit effectus, ita quod unius generis et univocus est. Si autem medium est analogum secundum proportionem ad unum in multis generibus vel speciebus acceptum : tunc etiam effectus vel causa erit analogice in multis, sicut in passione quam dudum in terminis habitis posuimus, proportionale quod est commutabiliter, est in multis, scilicet in numeris et lineis et tempore et motu et ponderibus et multis aliis, et est in numeris primo, in aliis autem secundum proportionem ad numerum.

Si ergo quæratur propter quid commutabiliter proportio est in istis? medium (quod est causa in hac quæstione per demonstrationem determinanda) est analogum commune omnibus istis secundum

analogiam ad numerum. Alia enim causa in particulari accepta hujus demonstrationis est in numeris, et alia particulariter accepta in lineis, licet in communi proportio sit ad unum, in quantum est linea secundum se particulariter accepta, alia est causa et diversa. In quantum autem linea est quantitas per divisionem numeri suspiciens proportionale augmentum, sic secundum analogiam eadem causa est talis passionis et in numeris et in lineis, sicut et in omnibus aliis in quibus attenditur communicatio proportionis.

In æquivocis autem exemplum est, ut similem esse colorem colori et figuram figuræ, aliam oportet ponere causam in similitudinibus in coloribus, et aliam in figuris : quia similitudo in figuris et similitudo in coloribus diversa sunt, non analogica, neque æquivoca : et ideo aliud et aliud medium oportet dare : nec habebit hoc unum nomen non æquivoce : et quod illud medium est causa, ideo causa erit æquivoca. Similiter similitudo est æquivocum in omnibus diversis similitudinibus, et in diversis hæc quidem similitudo quæ est in figuris vel figuratis inquantum unius figuræ sunt, et analoga (hoc est, secundum idem proportionata) habere latera, et habere æquales angulos : quia figuræ similes sunt, latera et angulos habentes æquales secundum proportionem unius ad alterum. In coloribus autem simile vel similitudo est habere sensum unum formalem secundum unum et idem specie subjectum, aut aliud aliquod hujusmodi in una qualitate acceptum : et ideo simile in coloribus et figuris est æquivocum : et quæ passiones secundum analogiam eædem sunt, plerumque illæ etiam in demonstratione qua demonstrari debent de communi illorum subjecto, medium habebunt commune secundum analogiam. Hæc autem omnia ideo dicta sunt, ut sciatur quæ passio univoca vel analoga vel æquivoca de quo subjecto et per quam causam habeat demonstrari.

Et gratia hujus materiæ dicimus, quod causa et causatum sic se habent secundum consecutionem ad invicem, et etiam subjectum in quo causa est et de quo per causam passio habet demonstrari. Hæc autem habitudo talis est, quod accipiente aliquo unumquodque subjectum particulare cui inest passio et causa passionis, semper passio et causa passionis est in plus quam illud particulare subjectum. Sicut patet in hac passione, quod est interiores et exteriores quatuor angulos rectis æquales habere : est enim passio quadrati et quadranguli et trianguli : et ideo in plus est quam particulare subjectum quod est triangulo esse, aut quam in hoc particulari quod est esse in quadrangulo. Si autem accipiatur hoc in quo omnia hæc sunt : tunc sunt in æqualibus, ita quod subjecto quod secundum ipsum illi passioni subjectum est, æquale est, et non est in plus unum quam alterum : si enim hoc accipiatur cui secundum se inest passio, tunc essent æqualia : sicut si dicatur quod omnis figura in qua linea super lineam cadens, constituit angulos exteriores et interiores his subjectis et supra quatuor recta, æquales sunt, tunc illud subjectum et medium et passio similiter, hoc est, æqualiter est, quia convertibilia erunt : cujus æqualitas causa est, quia medium dicens quid et propter quid, est ratio diffinitiva primi termini, hoc est, passionis quæ in demonstratione secundum verum est primus et major terminus : quia non subjicitur, sed prædicatur tantum. Prædicatum autem est in ratione primi, et ideo convertitur cum passione : et cum subjectum sit causa dicens propter quid et in diffinitione dicente quid et propter quid, convertitur etiam hæc cum subjecto universali quod secundum seipsum subjectum est. Et sic major extremitas et medium et subjectum in tali demonstratione (quæ potissima est) convertitur. Ex tali enim medio quod est primi termini ratio, omnis scientiæ conclusionum demonstrativarum fiunt in his demonstrationibus,

quæ perfectæ et potissimæ demonstrationes sunt, sicut folia fluere (quæ est quædam passio communis relata ad subjectum, sicut dictum est) sequitur particulariter ad vitem, sicut ad subjectum particulare, et excellit eam, quia in pluribus est quam sit vitis : et similiter sequitur ficum sicut particulare subjectum, et excellit eam, quia in pluribus est quam ficus : sed non excellit omnia simul accepta in illo quod vere est subjectum, et in quo omnia particulariter accepta uniuntur, sicut in universali quod est causa talis passionis.

Si vero accipiat aliquis primum et immediatum medium sive causam, quod medium est : vera ratio sive causa fluendi folia : tunc non excedit nec passio subjectum, nec causa causatum : quia tunc primum tale subjectum erit etiam in altera particularia subjecta medium, et erit causa per quam etiam collecta simul sunt unum subjectum immediatum talis passionis. Cujus exemplum est, quod accipiatur tale generale medium ad hanc passionem, folia fluere, sicut est cujus succus ad frigus facile densatur : hujus enim facile fluunt folia : aut aliud aliquid accipiatur ex hujus similibus quod sit universale subjectum hujus passionis, et quod secundum ipsum subjectum sit : sicut si quæratur, quid secundum subjectum et causam est folio fluere plantam ? et respondetur causa quare talis passio est in subjecto, dicendo quod folio fluere per causam et subjectum est densari (hoc est, densabile esse) in contactu ad porum arboris unum folium semen vel succum trahit : ibi tamen in poro densato humido, constringitur porus, et constricto poro cadit folium.

CAPUT IX.

Quod in demonstratione quæ est per accidens et particularis vel unius passionis, possunt esse plures causæ.

Quamvis autem in demonstratione quæ est per se, et primo demonstratio unius causati, non possit esse nisi causa una : tamen in demonstratione quæ dicitur per accidens (quæ demonstrat passionem de subjecto particulari) una et eadem passio sive effectus de pluribus subjectis particularibus demonstratus, causas potest habere plures in istis subjectis acceptas. Et hoc quidem in figuris quantum ad dispositionem terminorum ad dispositionem figuræ ordinatorum in figura prima sic aliquis assignabit satis faciendo per figuram syllogismi quærentibus consecutionem causæ et effectus sive ejus cujus causa est, utrum scilicet semper unica causa sequatur unicum effectum vel non ? sed unius effectus possunt esse plures causæ in subjectis diversis. Sit enim A major extremitas et passio quæ sit in omni B medio quod est causa passionis in proprio subjecto, B autem medium (quod est causa) sit universaliter in unoquoque eorum quæ sunt D quod est minor extremitas, ita quod medium universaliter insit omnibus contentis sub D : tunc patet per syllogismum, quod A major extremitas in conclusione universaliter erit in ipsis omnibus quæ sunt D, sic, omne B A, omne D B, ergo omne D A. Hoc autem hic dico explanando universale quod non convertitur, hoc est, quod non conversim prædicatur de subjecto : sed prædicatur de ipso sicut superius de inferiori : et hoc est quando passio communis prædicatur de subjecto particulari, sicut fluere folio prædicatur de vite : quia quamvis omnis vitis sit folio fluens, non tamen omne folio fluens est vitis : omnia autem talia particularia reducta in unum commune subjectum et in illo simul accepta, prædicantur de passione conversim : et hoc est quia extrahuntur a particularibus subjectis ad commune quod per se talis passionis est subjectum : sed omnia sigillatim accepta non nisi particulariter prædicantur de illa communi passione, et exceduntur ab ipsa : quia prædicatum in plus est quam subjectum. Tali autem dispositione terminorum posita, quod A sit in ipsis D (hoc est, omnibus subjectis quæ

sunt sub A) causa est medium B : oportet igitur quod A extendatur secundum communitatem in plus quam B (hoc est, quod passio in plus sit quam particularis causa passionis), quia B non est causa A secundum totum ambitum ipsius A, sed tantum secundum hoc quod A est in D, B enim est causa inhærentiæ quod A est in D.

Si vero aliquis diceret quod non est in plus, sed in æque : tunc cum medium in prima figura accipiatur supra subjectum et sub prædicato, et sic causa est medium : tunc quæremus quid hoc est, quare vel propter quid hoc, scilicet B magis est causa illius quod A insit D quam e converso, quod A esset causa qua B est in D, et non esset rationem assignare : quia in convertibilibus utrumque subjicitur alteri et prædicatur de altero : oportet igitur secundum dispositionem primi modi in prima figura majus extremum in plus esse quam medium. Ulterius quia A medium positum est esse in pluribus particularibus subjectis quam in D in quo est per B medium et causam, sit aliquod subjectum particulare in quo est A communis passio, ita quod A sit in omnibus particularibus subjectis ipsius E, et prædicetur de omni E et concludi potest de E sicut de D concluditur : oportet igitur quod omnia quæ sunt E et de quibus prædicatur E sint unum et unita in aliquo uno quod sit medium et causa particularis per quam concluditur A de E universaliter, et quod illud medium sit aliud quam B, quia quod passio aliqua communis insit duobus diversis specie particularibus subjectis, non potest esse una et eadem causa propria, cum causa passionis de propriis et essentialibus subjecti sumatur : et jam positum sit, quod subjecta particularia sunt specie diversa.

Si autem aliquis diceret cavillator, quod hoc quod dictum est, non est verum, scilicet quod A per unam et propriam causam insit utrique subjecto : tunc quæramus ab illo, quomodo potest esse verum quod verum sive vere et proprie sit dicere et demonstrare quod A sit in omni eo in quo est E, hoc est, quomodo per propriam causam potest concludi universaliter de E in quo E non est D, sed diversum specie ab ipso ? Et causa propria sumitur de propriis subjectis, cum E non prædicetur de omni in quo est A, quia non prædicatur de B cui tamen omni inest A : erit igitur alia causa propter quid dicens, quod A sit in omnibus quæ sunt D : oportet igitur considerare in talibus si illa quæ sunt D erunt aliquod unum secundum quod inest eis passio A quod est medium per quod concluditur A de D. Sit illud C per quod A est in E, et sic causa est quare A sit in D B, et C causa est quare A sit in E, A autem est idem et unum specie, sicut folio fluere, vel longæ vitæ esse. Sic igitur eadem specie non specialissima, sed communi, contingit in pluribus subjectis particularibus particulari demonstratione plures causas esse, qua demonstratur inesse diversis quod in universali et potissima demonstratione non contingit : et hoc est quod jamdudum diximus, quod augentur demonstrationes, non per media, hoc enim verum est de universali demonstratione : non tamen contingit plures causas esse passionis acceptæ secundum eamdem speciem specialissimam : quia ex illa non potest sumi causa diversa secundum speciem.

Quomodo unius effectus plures possunt esse causæ.

Hujus autem exemplum in terminis præhabitis, hoc est, ut hæc passio, longæ vitæ esse, demonstretur de quadrupedibus et de avibus ut de subjectis specie diversis. De quadrupedibus quidem per causam quæ est non habere choleram dissolventem complexionem et consumentem naturale et radicale humidum. De avibus autem per alteram causam, quæ est volatilia propter generationem pennarum sicca esse, et habere humidum non facile putrescibile : propter hoc quod non vincit in eis humidum. Et sic eadem passio (quæ est longæ vitæ esse) aliam causam habet in quadrupedibus, et aliam in avibus. Idem ergo dicto modo plures habet causas in demonstra-

tione per accidens et in particulari : et hoc est quod probare intendimus. Sic ergo se habet in causis in universali et in particulari demonstratione immediatis.

Si autem causæ quæ sunt media demonstrationum sunt mediatæ, et non statim (hoc est, immediate) veniunt in atomum (hoc est, immediatam et indivisibilem causam) quæ ulterius in aliam dividi non possit : et non solum nec unum medium inter subjectum et passionem vel inter extrema, sed plura sint media ordinata secundum unam et eamdem coordinationem, et sic sint plura media et causæ plures : tunc aliquis quæret quæ sit habitudo istarum causarum ad invicem ? Et dicemus ad hoc, quod qualis vel qualiscumque causa de numero mediorum (quia quælibet est medium quod est universale, hoc est, ad universalem passionem propinquior) illa est in hoc ordine mediorum causa prima, et infert omnes alias sequentes : aut quæ in eodem ordine est ad singulare subjectum propinquior, illa est magis propria, et per illam magis proprie passio de particulari subjecto demonstratur.

Ex quibus manifestum est, quod unicuique sibi proxima causa est sibi magis causa et propria : primum quidem, quod aliquid sit sub universali cujus est passio per se, est causa illa quæ est prima, et juxta universale proxima, sicut diximus B causam esse propter quam A est in D : quod autem est in C causa est ipsius B, si B causa mediata dicatur esse : C igitur prima causa est quod A sit in D ; quod autem sit in C causa est B ; quod autem sit in B non est alia causa, sed eadem illa est prima et immediata.

Epilogus. Epilogando ergo omnia quæ a principio libri *Priorum* dicta sunt usque huc, dicimus quod de syllogismo quidem igitur in libro *Priorum*, et demonstratione in hoc libro *Posteriorum* quid per diffinitionem et substantiam unumquodque horum est, et quomodo sic est ut determinatur in partibus et passionibus, et quomodo sit et generetur unumquodque istorum ex suis principiis, per dicta manifestum. Similiter autem jam determinatum est de scientia demonstrativa : quia illa idem est demonstrationi, quia est effectus ipsius notus ex ipsa determinatione demonstrationis.

Attendendum autem, quod quamvis in syllogismo secundum ordinem naturalem major extremitas primum, et medium sit positione medium, et secundum et minus extremum ordine naturali sit ultimum : tamen in demonstratione potissima secundum ordinem naturalem e converso est ordo : quia subjectum quod est minor extremitas, secundum ordinem naturalem est primum : quia hoc est in diffinitione quæ dicit propter quid ut principium ipsius : et diffinitio dicens propter quid quod medium est secundum primum subjectum, et diffinitio passionis dicens quid est passio, et passio quæ est major extremitas secundum ordinem naturæ est ultimum. Propter quod non oportet tradere artem venandi *propter quid* : quia diffinitio dicens propter quid, semper continet subjectum in seipsa, et scitur quod per subjectum vel aliquod subjecti principium habetur. Nec oportet logicum descendere ad docendum qualiter in diversis scientiis diversimode per propter quid demonstretur vel per causas : hoc enim et metaphysici est et illi relinquendum : et quantum ad communiter consideranda pertinet, satis scitur quod jam determinatum est, qualiter per causas singulas et omnes est demonstrandum. De syllogismo ergo et demonstratione satis dictum est.

TRACTATUS V

DE COGNITIONE PRINCIPIORUM DEMONSTRATIONIS.

CAPUT I.

An sint in nobis cognitiones principiorum, aut non.

Quia cognitio demonstrativa ex cognitione principiorum generatur, oportet hic de principiis ostendere duo, scilicet qualiter sint cognita a nobis, et quis specie et nomine sit ea cognoscens habitus. Hoc autem hinc et ex hic dicendis manifestum, ita quod primum per modum dubitationis inquiramus de illis tanquam nobis dubitantibus ad utramque partem contradictionis rationes ponentibus. Supponamus igitur ea quæ circa libri primi hujus scientiæ principium sunt demonstrata : horum autem unum est, quod quidem non contingit scire aliquid per demonstrationem, si aliquis non cognoscat prima principia immediata quæ demonstrari non possunt : hoc enim dictum et probatum est prius in anteriori istius scientiæ libro : oportet ergo immediatorum principiorum cognitionem esse ante demonstrationem, ex quo est cognitio talis in omni demonstratione supposita, eo quod non nisi ipsa causa existente incipit demonstratio. Et ex quo est talis cognitio, aliquis dubitabit et jam dubitare potest, utrum cognitio principiorum eadem est cum cognitione demonstrationis sive demonstrativæ scientiæ vel non : et hoc est dubitare, utrum utrisque, scilicet cognitioni demonstrativæ et principiis sit eadem scientia vel habitus, vel non est eadem cognitio utrisque, sed diversa : aut quidem demonstratæ conclusionis habitus est scientia : illius autem quæ est principiorum cognitio, alterum aliquod genus habitus sit, qui dicatur propria principiorum cognitio. Hæc est ergo quæstio de principiis determinanda.

Alia autem sive secunda est, utrum principiorum habitus cum insint nobis, utrum fiant et generentur in nobis : cum autem non fuerint in nobis, aut non generentur in nobis, sed insint per naturam, et nos lateant donec excitati studio percipiamus eos in nobis esse ? hoc enim dixit Plato in libro qui *Mennoni* inscriptus est. Hanc ergo secundam quæstionem, quantum ad propositum sufficit, prius ut negativam partem determinemus : tunc enim ostendetur qualiter cognitio principiorum fiat in nobis.

Dicamus igitur quod si nos habemus ipsos per naturam existentes in nobis secundum cognitionem intellectivam, videtur accidere inconveniens. Est enim inconveniens si nos habentes talem cognitionem in nobis hoc latet : quia contingit quod certissimæ et certissimorum cognitiones (ex quibus omnia alia certa fiunt nobis) sint in nobis, et habeamus eas : et tamen demonstrantes ex illis ipsæ nos lateant : quod esse non potest, cum ex illis demonstret aliquis omne quod demonstrat : omne enim quod demonstratur refertur ad cognitionem principiorum, et certificatur ex illa et ad illam. Si autem detur alia pars quæstionis, quod scilicet eas cognitiones principiorum accipimus generatas et factas in nobis, cum ante in nobis non fuerint, tunc

quæratur qualiter cognoscimus cognitionem talem, et qualiter addiscimus tales cognitiones, cum non simus habentes prius cognitionem aliquam priorem ista : tunc enim illorum cognitio non potest referri ad aliquid in nobis unde probemus hanc cognitionem esse principiorum cognitionem : et tunc scientia talium generatur in nobis non ex præexistente cognitione : hoc autem impossibile est, sicut diximus in primo libro de *Demonstratione* et scientia demonstrativa. Hæc autem ratio est cui maxime innitebantur Socrates et Plato, supponentes quod nihil inventum cognoscitur inventum nisi per suum simile, quando intellectus inveniens refertur ad simile quod apud seipsum habet : et si non habet ad quod referatur, non cognoscit se invenisse : propter quod omnium inventorum et acceptorum per doctrinam oportet apud nos esse similes cognitiones, ut dixerunt.

Ratio Socratis et Platonis tollens scientiam de novo.

Manifestum igitur si declarari debeat hæc quæstio, quoniam neque per naturam habere possibile est principiorum cognitionem omnino et perfecte, neque possibile talem cognitionem in nobis fieri ignorantibus ignorantia negationis, ita scilicet quod neque unum (hoc est, nullum) apud nos habeamus habitum ipsorum, ex quo cognitionem principiorum accipiamus.

Ante cognitionem ergo principiorum necesse est habere quamdam potentiam ad hujusmodi, quæ, inquam, potentia habitualis sit et disposita ad principiorum acceptionem, sicut inferius ostendemus : et necesse est nos non hujusmodi habere cognitionem vel potentiam intellectivam, quæ ut cognitio quædam illis simul sit in nobis per naturam : quia illa talis, aut esset cognitio actualis principiorum, aut esset honorabilior quam cognitio principiorum in eo quod illam cognitionem principiorum acciperemus, sicut honorabiliorem dicimus esse cognitionem principiorum quam cognitionem scientiæ demonstrativæ : eo quod scientiam demonstrativam accipimus per principiorum cognitionem : et ideo certiorem et honorabiliorem dicimus cognitionem principiorum. Hæc autem potentia quæ est nobis, est potentia quidem sensus, qui videtur omnibus inesse animalibus, quamvis perfectiori potentia secundum ordinem et gradus cognitionis sit in quibusdam quam in aliis : habent enim omnia animalia potentiam quamdam primo cognoscibilium judicativam præsente materia, quam nos vocamus sensum communiter loquentes, non secundum quod est sensus simpliciter, sed secundum quod est animæ et animali cognitionis indicativus, et ad animam et animal relatum, cui talem indicat cognitionem in ipsis sensibilibus apprehensam, quæ potentia fit sensibilium cognitione, compositione, et divisione, et collatione, et judicio eorum quæ cum sensibilibus accepta sunt, quando completa est sensitiva potentia, et contingit finem debitum : ad hoc enim natura data est ut ex apprehensis nocivum ab utili discernat, ad fugam vel ad consecutionem apprehensi.

Cum ergo inest sensus, secundum diversas inest potentias : in quibusdam animalibus enim sic inest, quod eis fit mansio sensibilis , accepto etiam absente sensibili, sicut in his quæ cum sensu proprio et communi habent potentiam imaginativam et æstimativam et phantasiam et memoriam. In aliis autem animalibus quibusdam non fit talis mansio sensibilis, sicut quæ sensibile non accipiunt nisi præsente sensibili, ut sunt muscæ quædam et parvi quidam vermiculi solo sensu vigentes, et forte parva imaginatione. In quibusdam igitur non fit mansio sensibilis ; aut omnino, ita quod nullo modo manet in absentia sensibilis : aut forte si manet, non manet secundum aliquid, ut scilicet æstimetur æstimatione et judicetur de ipso aliquid : in his enim non fit aliqua cognitio judicativa ultra sensum, hoc est, conveniens in sensu : et ideo ad sensum ista fugiunt vel insequuntur apprehensa. In quibus autem inest mansio

sensibilium in absentia sensibilis, in illis est vel contingit habere unum quoddam in anima reservatum ex similibus sensibilibus generatum, ad quod convertuntur illa animalia, etiam absente sensibili, et hoc dicunt esse memoriam, quæ thesaurus est formarum sensibilium prius acceptarum in potentiis sibi adjunctis, quæ sunt imaginativa, phantasia, et æstimativa. In anima autem rationali et homine conjuncta huic potentiæ est reminiscentia et rationalis in sensata reflexa, et judicans de ipsis.

Multis igitur talibus similiter per sensum acceptis et in anima manentibus jam fit quædam differentia, quæ ad sensibile differt : quia accipitur similitudo essentialis sensibilium, quæ universale differens a sensu et sensibili : propter quod in his (scilicet sensatis) ita manentibus, est (vel contingit) quædam fieri ratione reflexiva ad sensibile manens et eliciente quod universale est. Fit autem hoc ex talium sic manentium in anima memoria per rationem collata. In his autem animalibus in quibus sensibilia talibus potentiis objecta non manent, non fit taliter universalis differentia.

Patet quidem igitur quod ex sensu fit memoria, sola mansione sensibilis in anima : ex memoria autem multoties facta fit experimentum sive compositio experimentatis : et hoc dupliciter, quod si fiat multiplex acceptio similis sensibilis, et semper judicativa potentia accipiatur esse ad hoc vel illud conferens vel nocens, vel quod hoc ex illo est consequens : tunc fit experimentum. Iterum si semel tantum sit acceptum et judicio inveniatur in omnibus similibus idem, iterum factum est experimentum. Experimentum enim est universalis cognitio ex similitudine sensibili accepta per potentiam judicativam : multa enim sunt experta per unam sensibilem cognitionem, quando statim videtur, quod in omnibus est simile : multæ enim memoriæ numero experimentum faciunt : sed multitudini numeri (maxime in numero conversionum rationis super hoc quod in memoria reservatum est, et in judicio quod in omnibus quæ vel sunt actu multa vel potentia) est simile : experimento autem, aut ex omni si in omnibus expertum est, aut in pluribus accepto per rationem universali quiescente in anima, hoc est, cum ita quiescit, quod non invenitur aliqua instantia, qua fiat contradictio contra ipsum : tunc enim quiescit et non aliter, quod sit universale. Unde universale secundum sui naturam simplicem est unum præter multa, quamvis secundum esse sit in multis ut similitudo essentialis in eis, quod scilicet quiescens in anima in omnibus acceptis per sensum, cum unum sit et simpliciter in essentia et effectu, idem illud per rationem est artis principium et scientiæ : *artis* quidem in quantum est unitivum præceptorum ad unum operationis finem : quia ars operationis est directivus cum ratione habitus. *Scientiæ* autem, in quantum est unitivum principiorum ad finem speculativæ veritatis : quia scientia est veritatis contemplativæ demonstrativus habitus. Unde siquidem universale illud accipitur circa generationem (hoc est, operationem) principium est artis. Si vero universale accipitur circa principium ipsius rei esse tunc est principium scientiæ : quia eadem sunt et essendi et cognoscendi principia.

Experimentum quid, et quomodo multa sunt experta per unam sensibilem cognitionem.

Quomodo universale est principium artis et scientiæ, diversimode tamen.

His ita habitis, ad dubitationem de principiis inductam dicimus quod principiorum cognitiones non sunt in nobis ut determinati ad sua cognita habitus et perfecti : neque fiunt in nobis per inventionem vel doctrinam ex aliis habitibus cognoscibilium, ex quorum fiant præexistenti cognitione : sed fiunt in nobis a sensu, hoc est, a sensibili cognitione stante in anima, super quam est conversio rationis judicantis et elicientis universale, sicut dictum est. Hujus autem simile in monomachia sive bello quod est duellum, in quo pugnat unus contra alterum, quod monomachia vocatur. In tali igitur monomachiæ eversione (hoc est, quando evertere vult hostem) cum

uno primum stante alter accedens ad illum et adjuvans similiter armis et pugnat, stetit, et tertius cum duobus, et quartus, et sic de aliis donec hostis expugnatur, et quousque tot sint quod confortati ad invicem veniant ad principium pugnæ. Similiter est in anima, quod stante una acceptione sensibilis stat altera, et tertia : et cum anima his acceptionibus confortata talis sit, quod post ex acceptis incipit ponere universale quod est principium artis et scientiæ.

Ut autem omnem removeamus dubitationem, quod jam olim in *Metaphysicis* dictum est, iterum dicamus hic : non enim satis certo dictum est per ante habita, nisi dubitatio quæ oriri posset removeatur. Dicimus igitur quod stante sive manente in anima uno indifferentium sensibiliter deceptorum, quæ in universali uno indifferentia sunt : tunc statim ad primum quidem (quod stat in anima) est universale. Et namque hujus ratio est, quia sensus est et sensum accipere est universale, quod mixtum et confusum est in singularibus : quamvis enim sentire secundum actum sit singulare, tamen sensus (hoc est, acceptio per sensum) est ipsius universalis : sicut acceptio per sensum non est tantum Calliæ hominis, sed est acceptio hominis. Talis autem est sensus per accidens qui ex reflexa ratione ad sensum mixtum in sensibili accipit universale adjutorio superioris potentiæ : et hoc acceptum manens iterum ratione stat in his universalibus ad universaliora semper resolvendo quæ in sensibili mixta sunt, sicut resolvendo speciem ad genus, et genus resolvendo in generalius, quousque sic universalia accepta stent ad impartibilia per resolutionem : et hæc sunt universalia prima et generalissima omnibus priora, sicut hujus animalis considerati in hac specie fit resolutio quousque veniat ad animal simpliciter, et in hoc similiter fit, quousque stet in primo universali communissimo et simplicissimo.

Similiter quidem ex his quæ dicta sunt, patet quod prima universalia manifesta fiunt nobis singularium et sensibilium inductione : talia enim sic primum cognoscere est necessarium : cujus ratio, quia sensus (hoc est, sensibilium inductio) cum in omnibus similiter est facit universale. Sic igitur patet qualiter universalia principalia fiant in nobis.

CAPUT II.

Quis principiorum cognoscitivus habitus.

Secunda quæstio de principiis fuit, quis sit principia cognoscens habitus? Dicimus igitur ad hanc quæstionem determinandam, quoniam autem circa intelligentiam habituum (quibus de re verum dicimus) alii quidem semper sunt veri, alii autem quidem aliquando recipiunt falsitatem, quamvis vera per eos dicere intendamus, ut opinio quæ aliquando falsa est, et ratio (hoc est, ratiocinatione de singularibus accepta conceptio) quæ frequenter fallit. Et hæc ratio a quibusdam cogitatio quasi coagitatio vocatur, proprie per discursum rationis de quibusdam singularibus æstimatio. Vera autem et veri habitus sunt semper scientia et intellectus : et cum scientia sit habitus demonstratæ conclusionis ex principiis quæ demonstratione certiora sunt, et nihil sit certius scientia quam intellectus, et principia demonstrationum notiora sunt ipsis demonstrationibus, scientia autem omnis cum ratione est collativa, sequitur quod principiorum cognitio et habitus cognoscens ea, non est scientia : quia collativus habitus non potest esse eorum quæ indemonstrabilia sunt. Quoniam autem nihil contingit in habitibus verius esse scientia (hoc est, quam scientia), et nihil scientia quam intellectus ex quo accipitur scientia sicut ex principio, intellectus utique erit et vocabitur principiorum cognoscitivus habitus. Et hoc patet omnibus ex his quæ dicta sunt considerantibus, quia ex quo semper verus est et non scientia est, se-

Quod intellectus sit habitus principiorum.

quitur quod sit intellectus : cum sapientia non sit in talibus secundum proprietatem accepta, quæ non est nisi in summis et difficillimis homini cognoscere : tunc sequitur necessario, quod intellectus habitus principiorum cognoscens est.

Patet etiam sic considerantibus, quod quidem intellectus principium demonstrationis sit et non demonstratio : quia neque scientiæ principium est scientia. Si igitur nihil aliud vel nullum aliud genus habitus habemus, quod sit secundum scientiam ad ipsam relatum sicut principium ad principiatum, quod sit semper dicens verum, nisi intellectum, sequitur quod intellectus utique erit habitus qui est scientiæ principium. Hoc autem omne (quod de intellectu et demonstratione dictum est) similiter se habet in communi ad omne genus rerum, hoc est, ad omnem rem scitam in omni scientia : in omnibus enim scientia conclusionum causatur a cognitione intellectuali principiorum : et in hoc una scientia non differt ab alia.

Hoc autem aliter exponit Alfarabius dicens quod sequitur, quod intellectus scientiæ principium, et est principium principiis, hoc est, universalibus quæ sunt artis et scientiæ principia. Hoc omne quod universale est acceptum similiter se habet ad omne genus rerum particularium : quia universale similitudo una est in particularibus accepta. Determinare de his virtutibus intellectualibus cum subtilitate pertinet ad VI *Ethicorum*, quia hoc ex logicis subtiliter determinari non potest. Utrum scientiæ et intellectus sint in nobis per naturam vel non, ad secundum pertinet *Ethicorum*, et ad primum Philosophum in quinto, ubi stabilit existentias prædicamentorum.

Sic igitur finis sit *Posteriorum Analyticorum*. Si autem in hoc non subtiliter processimus transponendo sententiam in syllogismis, nemo miretur : his enim pauperibus in religione positis studemus, quibus simul ordinationem litteræ Aristotelis et ipsam scientiam tradere studemus, ut in eo labore et scientiam habeant et etiam notitiam litteræ Aristotelis. Nec difficile putamus quamlibet sententiam in syllogismum ponere : hoc enim modicam vel nullam habet difficultatem : ut si tunicam quis vendat pro quinque et dicat : quidquid in lana et opere valet quinque, pro quinque vendendum est : tunica in lana et opere valet quinque : ergo pro quinque vendenda est : et addat hujus rationis positæ conclusionem, et tacet majorem et minorem, quia manifestæ sunt. Excusatio Auctoris.

LIBER I

TOPICORUM.

CAPUT I.

Procœmium D. Alberti.

Nota continuationem hujus libri ad præcedentes.

De syllogismo et syllogismi generatione secundum formam (quæ est figura et modus secundum ordinem et dispositionem terminorum et resolutionem syllogismi in ea quæ formalia sunt in ipso, quæ est resolutio sua prima, et in principalia formalia quæ sunt syllogismi in quantum est syllogismus, et non sunt syllogismi hujus aut illius) determinatum est. Et quoniam omnis syllogismus est ex principiis conclusionis, et hæc principia oportet esse nota : eo quod per syllogismum non possit aliquis venire in notitiam ignotæ conclusionis nisi per nota : nota autem principia maxime in demonstratione : et iterum quia consequentia quæ est in syllogismo, in demonstratione accipit firmitatem : ideo post hoc de *Posterioribus* resolutoriis oportuit determinari. Et quia syllogismus demonstrativus addit supra consequentiam syllogismi, etiam consequentis necessitatem, quæ sciri non potest nisi per resolutionem consequentis in principia ipsius. His ergo jam declaratis, ad syllogismum dialecticum accedendum, qui diminuit a consequentis necessitate : quia probabile ex probabilibus syllogizatum, consequentis non habet necessitatem. Propterea in scientia logicali scientia libri *Topicorum* post librum *Posteriorum* est ordinanda.

Contra Boetium et Ciceronem in topicis suis.

Cum ratio differendi, quam veteres Peripatetici logicam sive rationalem scientiam vocaverunt, dividatur per scientiam inveniendi, et scientiam judicandi : et jam de generatione syllogismi et judicio habitum sit et determinatum (in quo est perfecta consequentia ipsius, et esse suum perfectissimum) consequens esse videtur de his etiam determinare, in quibus non perfecte attingit suæ consequentiæ ultimum. Et hoc resolutorie et judicative tradi non potest, quia proprie resolutio non est in imperfectum : sed potius inventive tradendum est, eo quod ignotum quidem in hoc negotio ex probabilibus et verisimilibus commixtum est conjecturationi, et non habet consequentiæ perfectam rationem. Omnis autem ratiocinatio conjecturationi mixta, inventionis modo fit, et non per judicium et resolutionem. Cum ergo logica complectatur utrumque, id est, inventionem et judicium : et cum tradita sit ars judicandi et de consequentia in *Prioribus*, et de consequente in *Posterioribus* : et per hoc sciamus syllogismum esse perfectam ratiocinationem, per quam ignotum cognoscitur per notum : superest ut de inventione dicamus ut partes logicæ perfecte cognoscantur.

Quare hæc ars non fuit resolutoria.

Oportet igitur ut in hoc negotio topice procedatur, ostendendo in quibus

Quare hic liber topicorum vocatur.

rerum habitudinibus, ut in quibusdam locis claudatur ignoti notitia, quod scire desideramus : propter quod etiam hæc scientia liber *Topicorum* vocatur. Cujus quidem materia et subjectum est syllogismus topicus sive dialecticus : qui ideo *Topicus* dicitur, quia a locali habitudine rerum ad invicem trahit suæ consequentiæ necessitatem. Et ideo dicitur *dialecticus*, quia procedit ex probabilibus, quæ in consequentia syllogistica (in qua principia ad conclusionem referuntur) mixtam sibi habent conjecturationem ex probabilibus et habitudine rerum ad invicem. Hic tamen syllogismus postquam visus et inventus est, totum usum habet circa probabile, hoc est, quæstionem ex communibus terminandam. *Ex communibus* autem dico, quæ vel in pluribus vel in omnibus inveniuntur, non profundata in ipsis, sicut profundantur propria et essentialia, sed quæ apparent in superficie statim, quamvis ex ipsis propria possint conjecturari, propter id quod vere probabilia aliqualiter pertingunt in profundum ad propria sicut signa propriorum.

Subjectum libri hujus.

Et ideo quamvis syllogismus dialecticus in se et in usu hujus scientiæ subjectum sit de quo probantur passiones : tantum probabile est, et subjecti materia, circa quod talis est syllogismus : et ideo proprie loquendo syllogismus est subjectum : et quia syllogismus est ut instrumentum quoddam deveniendi de noto ad ignotum, et omne instrumentum circa aliquam habet fieri materiam in quam motu artificis inducit formam, ideo probabile est materia subjecta circa quam est operatio hujus syllogismi, et non est subjectum de quo probantur passiones. Omnis enim ratio qua aliquid differitur, de logica est et logicæ pars, sive sit dissertio per syllogismum simpliciter, sive per syllogismum demonstrativum, sive per dialecticum, sive etiam sophisticum. Et ideo logica non perfecte traditur nisi omnis modus, et omnis species differendi determinetur.

Causa efficiens scientiæ dialecticæ et syllogismi dialectici.

De causa autem efficiente aliquid dici non oportet, nisi quod cum omnis scientia et omnis ars ab inventione rationis procedat, processus iste proculdubio ratiocinativus est, secundum quod Isaac diffinit rationem, quod ratio est vis animæ intellectualis habituatæ et habituantis, procedens ex causa in causatum. Propter quod dicit Dionysius quod discursus est disciplina rationis : simplex autem veritatis intuitus est intellectus : syllogismus secundum quod est syllogismus, rationis est actus : et quia prima conversio rationis (ut ratio) est ad principia, et principia sunt ipsius intellectus et intellectualia, ideo primus syllogismus ex intellectualibus procedens est demonstratio, quæ est rationis actus, et inventio secundum conversionem rationis ad intellectum et habitum intellectualem, qui per naturam est quodammodo intus, sicut habitum est in fine libri *Posteriorum*. Secunda autem conversio rationis est ad res circa quas est ratio negotians scientiam ignoti. Ea autem quæ primo occurrunt rationi in rebus, ut probatur in principio primi *Physicorum*[1], sunt communia, non propria. Et ideo talis ratio primo considerans hæc communia, et habitudines earum ad invicem perpendens ex principiis quæ intus habet, propria causa efficiens est syllogismi dialectici secundum quod primo est illa scientia ex inventione : et hæc est propria causa efficiens talis scientiæ : quia etsi homo sit inveniens, non tamen invenit nisi per taliter (ut dictum est) dispositam rationem.

Via doctrinæ et forma hujus scientiæ.

Forma autem scientiæ istius cognoscitur in scientiæ divisione, quæ est singulis tractatibus, partibus, et capitulis perpendenda : et hæc quidem forma doctrinæ etiam habet modum et diffiniendo et dividendo, et exempla etiam subjungendo : sed iste doctrinæ potius est quam scientiæ modus.

[1] Tex. com. 4.

Finis scientiæ hujus. Finis autem infra determinabitur, qui est finis scientiæ : est tamen finis quidem scientis potius quam scientiæ, qui est, ut idoneus fiat sciens ad ea quæ sunt illius scientiæ, et perfectus in illis : et hæc cognitionis est facultas eorum quæ traduntur. Propter quod oportet cognoscere circa quæ est hæc scientia, et qua forma, et qualiter fiat ut generetur in eo qui accipit scientiam de istis. Et primum est probabile. Secundum autem scientiæ forma. Et tertium est instrumentum quod est syllogismus topicus sive dialecticus.

Proportio hujus libri ad totam philosophiam. Ex hoc etiam patet quod ista scientia sub illa parte philosophiæ est, quæ *Logica* vocatur. Et ideo potius est philosophiæ et philosophandi modus quam philosophia, nisi philosophia largo modo sumatur, ut modus philosophiæ est ipsa philosophia : sed de hoc alibi satis dictum est.

Nomen libri vel titulus. Titulus qui est quasi radius illuminans ea de quibus agitur in scientia, est : Incipit liber *Topicorum* : eo quod τόπος Græce, est *locus* Latine : et id quod docetur in hoc libro, est qualiter ab habitudine locali trahatur consideratio ad problematis determinationem.

Dialectica duplex, scilicet docens et utens. Est autem memoria tenendum (quod alibi dictum est) quod scientia dialectica sive de syllogismo dialectico, et est docens, et est utens : eo quod per doctrinam acceptum est. Et quod omnis scientia *docens* modo demonstrationis traditur : quia aliter ex doctrina certus et stans habitus non generaretur : et ulterius nec scientia esset, nec doctrina. *Utens* autem eo quod per doctrinam acceptum est, scientia est conjecturis mixta, et ex habitudinibus localibus conjecturæ et rationis trahens considerationem.

Utilitas hujus scientiæ. Utilitas autem est ad talia perficere rationem intellectualibus informatam, et ad exteriora rerum sciendarum conversam. Dicit enim Victorinus, quod natura in talibus facit habilem, ars autem et scientia facilem, usus facit potentem : propter quod perfectio naturæ est in scientia et arte quæ sunt virtutes intellectuales, et ultimum in bono intellectus vel rationis illius de qua dictum est. Perfectio autem scientis est in usu et exercitio : quia (sicut dicit Philosophus) exercitium est causa potestatis sive facultatis : quia facultas nihil aliud est quam facilis potestas, quæ de facultate habitus quando vult actum elicit et operatur non impedite. Hæc ergo sufficiant ad dicendorum prælibationem. Sed addendum hoc esse videtur, quia sicut in aliis, sic et hic etiam studebimus ad facilem explanationem, et non aliorum quæ objici possunt solutionem : quia etiam ipsa quæ ab Aristotele in hac scientia tradita sunt, non magnam habent difficultatem : quia de talibus non est subtilis ratia requirenda.

CAPUT II.

Proœmium operis.

Dicamus ergo proœmialiter incipiendo, quod propositum quidem negotii, sive quod proponimus tradere in hoc negotio, quod logicum est. Et ideo id quod tradendum est, est pars negotii logici : quia propositum quod hic proponimus, non totum negotium logicum est, sed negotii illius aliquid et aliqua pars ejus. Propter quod etiam non dicitur actualis operatio et diligentia circa ea de quibus intenditur. Hoc ergo propositum hujus et talis negotii logici, est hic invenire methodum, qua poterimus syllogizare de omni problemate ex probabilibus. De qua methodo jam instructi, etiam nos ipsi respondentes disputationem dialecticam suscipientes, nihil dicemus repugnans ad methodum secundum ipsius traductionem et principia.

Est autem quod dicimus *methodum metaphorice* : dicitur enim *methodus* brevis via, quæ via est compendii, et vulgariter vocatur summa. Per similitudinem ergo transfertur ad istam scientiam proprie et artem : quia cum speculabilia et operabilia multa offerantur, sua mul-

titudine et longitudine, distantiæ quidem ipsorum dispendium faciunt, nisi per formam scientiæ et artis ad compendium redigantur : et ab hac similitudine nomen methodi ad artem et scientiam transfertur. Quod autem dicitur *invenire*, est idem quod prius ignotum, et jam per inventionem necessariam scientiam tradere per artis principia : et ideo inventio talis non est artis opus, sed potius rationis talis qualis ante dicta fuit, quæ ad eumdem finem qui est terminatio problematis, colligit et in unum redigit, et ex his artem efficit. Est ergo iste sensus, quod negotii suscepti (quod est logicum negotium) in hoc libro propositum est invenire methodum talem, de qua sicut formaliter informante, poterimus, hoc est, posse et facultatem habebimus in habitu et in intellectuali virtute syllogizare de omni problemate, sicut circa quod est nostra consideratio ex probabilibus. Et dicitur *de omni problemate* in genere, quoniam omne problema, vel est problema de inesse, sicut quod est inesse ut accidens, vel inesse ut genus, vel inesse ut proprium, vel inesse ut diffinitio : et quando idonei sumus ad artem syllogizare ad illa quatuor, sumus potentes syllogizare omne problema, quod ex probabilibus potest ostendi inesse. Quia inesse ut differentia reducitur ad genus, et inesse ut idem reducitur ad diffinitionem. Species autem quæ est subjectum non reducitur ad inesse, et ad subjectum cui insit ; quia prima substantia quæ est individuum, nec subjectum, nec prædicatum artis vel scientiæ esse potest. Et hoc est quantum ad opponentem. Quantum autem ad respondentem (qui etiam informatur et perficitur) subditur, et ipsi nos disputationem problematis dialectici sustinentes in respondendo nihil dicemus repugnans sive contrarium vel arti vel probabilibus ex quibus fit methodus.

Quia ergo syllogismus dialecticus subjectum hujus scientiæ est, ut diximus, et quia a communioribus inchoandum est, primum dicendum est quid sit syllogismus, et quæ sunt ejus differentiæ specificæ, quibus in specie constituitur, quatenus ex contradivisione sumatur syllogismus dialecticus, quia hunc quærimus, et quæ partes et passiones ejus, secundum negotium propositum, cujus intendimus traditionem.

Objectio. Et si quis objiciat quod, sicut dicit Avicenna, nihil est subjectum et quæsitum in scientia : et si syllogimus dialecticus sit quæsitus in hac scientia, tunc videtur non esse subjectum : quod enim quæritur ut subjectum, quomodo per principia entis vera et necessaria stabilitur et determinatur ut specialis scientiæ sit subjectum[1]. Et hoc modo non quærimus syllogismum, sed quærimus ipsum non in esse, sed secundum accidentia ipsius propria secundum quod in probabilibus est secundum omnium differentiam probabilium. Quid autem syllogismus sit, ex declaratis in libro *Priorum* accipiemus. (Solutio.)

Removet dubium. Et quod hic aliqua dicimus de syllogismo, non est nisi ut per divisionem accipiamus dialecticum quem intendimus constituere et ordinare secundum omnem sui potestatem quam potest ex probabilibus accipere, sicut fecimus de syllogismo simpliciter in *Prioribus*, et de syllogismo demonstrativo in *Posterioribus* : sic enim in omni scientia et in omni arte procedendum est, ut ex communibus fiat speculatio et res intenta secundum esse et posse et partes subjectivas et accidentia propria determinetur : quia tunc scitur secundum suam perfectionem.

Est autem differentia artis et scientiæ, non secundum substantiam, sed ex fine. Scientia enim est secundum quod est ad finem speculationis et vim : et tunc manifestatur subjectum diffinitione per propria, et divisione per exteriora, et per po-

[1] Ex quo patet quod subjectum uno modo quæritur in scientia, et alio modo præsupponitur. P. J.

testatem principiorum essentialium in propriis, et per potestatem perfectum esse consequentem cum effectu propriæ potestatis. Ars autem, ut dicit Aristoteles[1], factivum est cum ratione principium : et ideo est collectio multorum præceptorum ad eumdem finem tendentium, quæ est operatio artis : et sic est ars rectificatio operationis, scientia vero speculationis, et methodus est demonstratio viæ in utraque. Methodus ergo pro isto toto supposuit libro : quia ea quæ in primo libro dicentur, quasi universalia principia præsciuntur ad syllogizandum de omni problemate.

Quæ autem in sequentibus continentur, sunt principia ad syllogizandum de hoc vel illo problemate : quæ tamen universalia sunt in genere problematis de accidente, et in genere problematis de genere, et in genere problematis de proprio, et sic de aliis. Et ea quæ tradentur in octavo sunt ad ablationem impedimentorum ex parte opponentis, et ex parte respondentis, ut non impedite syllogizetur de omni problemate.

Sic ergo propositum negotii logici quod nunc propositum est in *Topicis* est dictam invenire methodum, quæ quamvis dicatur inventio, fit tamen scientia docente sive arte, in materia quidem quoad inventionem principiorum et constructionem ex quibus sequuntur conclusiones, in forma quantum ad ordinem et diffinitionem artis et scientiæ tota die continue docet invenire ea ex quibus omne probabile speciale arte illa. Nos enim a scientia ista (sicut a regula regente) poterimus ex habitu perfecte de omni syllogizare problemate, sicut de materia circa quam negotiatur syllogismus dialecticus. Methodum autem istam sic inventivam et invenire docentem invenit ille qui materialiter et formaliter tradidit eam prius : sed materialia ipsius inveniens et tradens secundum aliquid formaliter, ad formam scientiæ et artis redigens, simpliciter invenit.

[1] Aristoteles, In 6 Ethic. cap. 5.

TRACTATUS I

DE SYLLOGISMIS ET PARALOGISMIS.

CAPUT I.

De syllogismo in communi.

Diffinitio syllogismi, et ejus explanatio.

De his etiam quæ præmittenda sunt, in primis est, ut diffiniatur quid est syllogismus in communi et in suis speciebus, ut ex his ostendamus quid est syllogismus dialecticus, et quibus differentiis ab omnibus aliis separatus. Est ergo syllogismus *oratio in qua quibusdam positis, aliud aliquid a positis ex necessitate accidit per ea quæ posita sunt.* In hac diffinitione *oratio* est ut genus : et (ut hoc proximum sit secundum vim nominis) accipitur oratio quasi oris ratio, hoc est, ratio sermone explicata [1]. Et cum ratio proprie sit actus illius virtutis animæ quæ ratio vocatur, et cum sic dicta idem sit quod ratiocinatio, et ratiocinatio idem sit quod argumentatio, sensus est, quod syllogismus est oratio quæ est in forma argumentationis in sermone. Et quod additur, *in qua,* notat quod talis oratio in se plura ad unam formam ordinata continet et ambit : unde talem continentiam (qua forma una plura continet) notat cum dicitur *in qua.* Et quod sequitur, *quibusdam,* per virtutem participantis notat materiam propriam et proximam, quæ est propositiones, ut propositiones sunt pro altero, id est, conclusione : materia autem non propinqua sunt tres termini, ex quibus medio bis sumpto duæ propositiones fiunt, ut in *Prioribus* determinatum est. Quando autem additur, *positis*, compositio fit partium in toto et ordinatio, et notatur dispositio terminorum in figura, et dispositio terminorum in quantitate et qualitate ad modi complexionem. Dicunt etiam quidam quod quia positio est quædam rei fixio, quod per hoc quod dicitur, *positis*, notatur fixio propositionum in animo respondentis. Sed hoc non est proprium propositionis : nec oportet sic exponi, nec convenit cum expositionibus aliorum Philosophorum : sed prima expositio tenenda est.

Quæ sit materia proxima syllogismi, et quæ remota.

Et quod addit Boetius, *concessis*, addi non oportet quod sint concessæ. Si enim sunt propositiones, tunc in se virtute ac potestate habent conclusiones pro quibus ponuntur ; non enim habent virtute in se conclusionem, nisi jam in se veræ sint : quia falsa propositio nihil in se continet quod per modum probationis possit concludi per ipsam quando simpliciter est falsa : et sic virtute propria non est positio nisi vera, nec est posita nisi vera. Et ideo non oportet poni, *concessis*, nisi forte in sophisticis. In aliis vero in quibus quæ simpliciter positæ sunt, veræ sunt, et ipsa rerum veritate concessibiles : et aliter proprie loquendo positæ, non sunt concessæ, nec propositæ. Quamvis autem verum per falsum syllogizetur, hoc non per veritatem propositionum, nec quia sunt propositiones in se habentes conclusionem, nec causæ ejus : sed est ex quadam

Syllogismus ex falsis non est syllogismus probativus.

[1] *Oratio* pro argumentatione, et ista videtur expositio Boetii in libro de *syllogismo categorico.*

forma et complexione valde generali propositionum : quæ non probant, nec causam in se habent probationis alicujus : et talis syllogismus non est syllogismus ad propositum aliquod probandum.

Quod autem additur, *aliud aliquid a positis*, dicitur pro conclusione, quæ quamvis sit utriusque præmissarum medietas, tamen complexio ejus est alia a complexione præmissarum, et ideo complexum est aliud. In præmissis est complexio et compositio medii cum majori extremitate, et ejusdem complexio est cum minori, sed in conclusione unitur extremum cum extremo : et sic aliud est conclusio a præmissis, quamvis in materia terminorum cum majori et minori propositione conveniat. Sic ergo est aliud a positis. Et quod additur, *ex necessitate*, de necessitate intelligitur consequentiæ, quæ vocatur necessitas a quibusdam inferentiæ, quæ est ex figura et modo per medii ordinationem, quod medium est causa consequentiæ conclusionis per hoc quod sua relatione ad utrumque extremum conjungit extrema : et talis vocatur aliud a positis cum dicitur, *aliud a positis*. Quod dicitur, *a positis*, notat propositiones sub forma stantes determinatæ positionis : sub forma autem talis positionis perfectæ non stat nisi quod secundum materiam potentiale est ad talem formam : et hoc non est falsum : unde peccans in materia syllogismus, non simpliciter et perfecte est ex positis. Et quod dicitur, *accidit*, secundum compositionem verbi debet accipi pro *cadit ad* : quia si (sicut dictum est) ponantur propositiones, conclusio per consequentiam ad eas cadit, hoc est, ex præmissis cadit ad positam de necessitate, quæ est virtute in præmissis, quæ virtus disponitur per præmissarum ordinationem et positionem. Unde præmissæ conclusionis sunt causa : præmissæ autem dicto modo positæ sunt ut causa causans secundum actum totius causalitatis. Necessitatem notat hoc quod dicitur, *ex necessitate*. Consequentiam autem effectus ad causam notat hoc quod additur, *accidit*. Quod autem subditur, *per ea quæ posita sunt*, notat quod præmissæ sunt causa conclusionis : et sic primo quod est positione, sint causa consequentiæ : igitur ut per eas talis causetur consequentia, et in syllogismo ad propositum ea quæ posita sunt, ex tali habitudine sint causæ ejus quod sequitur. Aut notat sub forma consequentiæ : quia sic proprie consequens appellatur.

Hæc ergo est diffinitio syllogismi, et non accipitur hic ideo syllogismus, quia dialecticus alia non utatur argumentatione, sicut inductione, exemplo, et enthymemate : sed ideo ponitur, quia syllogismus potissima est ratiocinatio, et per ipsum potissime concluditur probabile, et aliæ argumentationes sunt sub ista. Hanc ergo diffinitionem hic ponimus et non alibi : quia formari non potest nisi syllogismus generatus et perfectus secundum formam, potestatem et speciem, quæ in scientia libri *Posteriorum* jam prædicta est. Generatio enim demonstrationis secundum sua principia in posterioribus est posita, qua potissimus est syllogismus : et ideo syllogismus sic generatus jam habet sic diffiniri, et in species secundum hoc dividi.

Primum quod sumitur sub syllogismo in communi, demonstratio est : quia in primo et summo participat syllogismi nomen et diffinitionem. Quam diffiniendo dicimus, quod demonstratio est quando ex veris propositionibus et primis fit syllogismus, aut ex talibus quæ per aliqua prima et vera, ejus quæ circa ipsa est cognitionis principium sumpserunt. Cujus diffinitionis iste est intellectus, quod demonstratio ideo dicta est, quia evidens est sua manifestatione demonstratum id quod ponitur in syllogismo demonstrativo : et ex isto concluditur ex præmissis evidenter, quasi digito demonstretur. Quod autem dicitur, *syllogismus*, notat genus in quo primo et per se ponitur diffinitum. Quod autem dicitur, *quando ex veris*, ibi præpositio *ex* quidem notat causam materialem. *Verum* autem triplicem notat veritatem. In compositione

propositionum, quæ sic veræ sunt, quod nihil falsitatis nec dubitationis habent admixtum. Et veritatem in forma: quia scilicet vere ad veritatem formæ syllogisticæ sunt positæ. Et tertio notat veritatem propositionum ut propositio est, ita scilicet quod verum sit causa conclusionis et conclusi : quia aliter non habet veritatem propositionis ut propositio est. Et quod sequitur, *ex primis*, dicitur propter potissimam demonstrationem quæ est ex immediatis, ad quæ probanda non est aliud medium, eo quod ante ea nihil sit per quod possunt concludi : quia talia prima vera (sicut principia) nobiliori habitu quam scientia sunt sumpta et cognita. Quantum ad demonstrationem minus potentem additur, *aut*, scilicet disjunctiva conjunctio, præmissæ et minus potentis demonstrationis notans disjunctionem[1]. Ex talibus autem notat similitudinem principii quod est principium de principio, similitudinem ad id quod est principium de principio. Et quod addit, *quæ per aliqua prima et vera*, notat conclusiones illas quæ per prima vera concluduntur, vel quorum veritas ex talibus confirmatur, sicut dignitates quæ non ingrediuntur syllogismum, sed extra manent, veritatem aliquorum ingredientium confirmantes : sicut et Euclides conclusum ex primis veris et demonstrationibus pro theoremate sumit ad aliud concludendum. Quod autem dicitur, *ejus cognitionis quæ circa ipsa prima et vera est* et non alterius principium ab ipsis sumpserunt primis et veris: tunc enim secunda alia cognitio non habet nisi ex primis virtutem generativam, quia in secundis per se et universaliter et generaliter sunt prima, sicut communia ad materiam propositam determinata : et sic in ipsis sunt et actu et intellectu et substantialiter : propter quod eamdem in ipsis generant cognitionem. Hæc ergo est demonstrationis diffinitio, quæ syllogismus est potissimus et cui convenit prima ratio syllogismi.

CAPUT II.

De syllogismo dialectico.

Dialecticus autem syllogismus post demonstrationem rationem syllogismi participat, quia minus addit super syllogismi consequentiam et necessitatem consequentiæ quam demonstratio : sicut verius causa est, quod assequitur causam per necessitatem , quam quod assequitur causam per probabilitatem. Est syllogismus dialecticus, qui ex probabilibus est quantum ad materiam, et est syllogizatus quantum ad formam quæ est ex terminorum numero et ordine in figura, et ex modo qui est combinatio propositionum secundum formam debitam in qualitate et quantitate et ordine qualitatis et quantitatis. Et quia licet ex affirmativa et negativa possit fieri syllogismus, tamen minor propositio in prima et tertia non potest esse negativa : et si fiat, non est syllogizatus talis syllogismus, quia formam combinationis utilis non habet.

Quæ autem sint probabilia inferius dicetur, et gratia illius præmittemus eorum (quæ prius in diffinitione demonstrationis dicta sunt) declarationem, dicentes quod vera quidem et prima sunt, quæ non per alia sicut media vel principia, sed per seipsa secundum sui naturam habent fidem : et istæ sunt dignitates quas quisque probat auditas. Sicut enim in visu quædam luce manifestantur aliena, sicut colorata : quædam autem luce propria, ut lucida : sic est in intellectualibus, quod prima non habentia medium suæ constitutionis inter lucem intelligentiæ et ipsa, sed ipso lumine intellectuali constituta sua propria luce manifestantur intellectui. Alia autem quæ mediantibus formis aliorum procedunt, ab intelligentia constituuntur, ab intellectu non accipiuntur, nisi lumine primorum illustrata : et quæ sic accipiuntur, sunt secunda et

[1] Ex quo colligitur quod demonstratio duplex est, scilicet magis potens quæ ex demonstrabilibus procedit, et minus potens quæ ex mediatis. P. J.

non prima, quia non sunt intelligentiæ lumini immediate conjuncta. Nullum intelligibile ab hominis accipitur intelligentia, nisi in quantum lumen est intelligentiæ agentis ipsum, quod si sola agit, per se intelligitur : si autem agit ipsum per medium, oportet quod illustretur lumine ipsius, antequam ab intellectu accipiatur : quæ autem est causa propter quam quædam per se intelliguntur, jam dictum est.

Et ex hoc causatur ulterius, quod non oportet quærere, hoc est, oportet non quærere in scientiis disciplinalibus sive doctrinalibus quærendo propter quid : in scientiis enim disciplinalibus sive doctrinalibus ex primis et veris proceditur et immediatis, hoc est, ad quæ syllogizanda nullum est medium : et ideo oportet in ipsis non quærere propter quid : quia terminus dicens propter quid est medium, ut dicit Aristoteles, et cum talia medium non habeant, non quæritur propter quid : quia si haberent terminum propter quid, haberent medium, et sic non essent immediata : sed oportet unumquodque quod est principiorum primorum et ipsum esse sibi fidem, hoc est, fidei causam. Fides enim est assensus in ipsum respondentis, sicut dictum est, propter quod talia principia prima communes animi conceptiones vocantur, ut dicit Avicenna, quod statim assentit eis animus audientis : propter quod etiam indemonstrabilia talia dicuntur. Hæc igitur sunt principia demonstrationis, ex quibus demonstrativus fit syllogismus.

Probabilia autem (ex quibus fit syllogismus dialecticus) sunt verisimilia. Dupliciter autem verisimilia : aut enim in se sunt verisimilia, eo quod ipsa habitudo prædicati ad subjectum verisimilis est, eo quod nec prædicatum est in subjecto per se, nec subjectum in prædicato per se, nec utrumque in utroque, nec prædicatum necessariam et essentialem inhærentiam habet cum subjecto, sed verisimile est in signis non in causis necessariis acceptum. Aut quia necessariam habet inhærentiam, sed non accipitur nisi per signum : et hoc est probabile secundum modum acceptionis, quamvis in se sit necessarium : sicut solem esse majorem terra (eo quod ubique unius quantitatis apparet) probabiliter acceptum est[1]. Solem autem esse majorem terra per quantitatem diametri acceptum est necessarium et non probabile, secundum quod probabile et necessarium opponuntur. Probabile autem sic dictum verisimile est, quod per suiipsius veritatis figuram videtur omnibus aut pluribus aut sapientibus, et his sapientibus videtur omnibus aut pluribus aut maxime notis et probabilibus : ita quod sapientibus et his vel omnibus sapientibus vel pluribus vel maxime notis vel probabilibus, totum pro uno membro ponatur.

Signa vero verisimilitudinis, aut occurrunt statim in superficie et in exterioribus rei quæ accipit sensitiva potentia comparans sensata ad invicem : et si talia sunt signa, probabile est quod videtur omnibus, sicut nivem esse albam per hoc quod nix est parvæ partes perspicui in parva conjuncti, in cujus partibus undique lux diffunditur : hoc enim signum sensui est medium. Si autem signa indicium facientia de verisimilitudine sunt non in superficie, sed aliqualiter profundata, non ad necessaria, sed nec in superficie extrinsecus manentia : tunc est id quod videtur pluribus : quia sensui aliquid miscent rationis, sicut quod stella in cauda minoris ursæ sit polus, eo quod non deprehenditur ejus singularis motus : hoc enim rationis judicium sensui est permixtum. Si autem signum verisimilitudinis profundatur in essentialium et convertibilium causas quæ sunt convertibilia sicut causæ : tunc est quod videtur sapientibus, sicut est, quod luna movea-

[1] Ex quibus patet quod probabilia sunt duplicia, scilicet in se, et secundum modum acceptionis.

tur in epiciclo : quia profundius et altius transit per umbram terræ : hoc enim non est causa sed signum.

Ideo illud quod videtur sapientibus gradus habet, quia aut videtur omnibus, aut pluribus, aut maxime notis vel probabilibus. Quia signum convertibile cum causa, vel apparet mixtum sensui, et tunc videtur omnibus : vel in ipsis substantialibus profundatur, et tunc non videtur nisi probatis et probabilibus sapientibus : vel medio modo est acceptum, et hoc dupliciter. Si enim plus est inclinatum ad sensum : tunc videtur pluribus sapientibus. Si autem plus est profundatum ad necessaria essentialia et intellectualia : tunc est quod videtur maxime notis, qui ex potestate scientiæ et artis hoc deprehendere noverunt. Hoc igitur est probabile, ex quo fit syllogismus dialecticus, quod tali et taliter diversificato deprehenditur signo. Hæc est sententia commenti Arabici : et sic scientia demonstrativi et etiam dialectici syllogismorum determinata est.

CAPUT III.

De litigioso syllogismo.

Litigiosus quare sic dicitur.

Litigiosus autem syllogismus a *lite* (quæ inter opponentem et respondentem oriri potest) nomen accipit. Potest autem esse lis de syllogismi materia, et potest esse lis de syllogismi forma, et potest esse lis de utroque illorum : et ideo sic describitur vel notificatur syllogismus litigiosus. Litigiosus est qui est ex his quæ videntur probabilia, non sunt autem probabilia, sed probabilitas est in eis quædam phantasia sive apparentia, ita quod ex talibus est syllogizatus formam perfectam habens syllogismi in figura et modo et inferentia : et hic est primus modus litigiosi peccans in materia. Et ille est etiam litigiosus secundo modo, qui ex probabilibus vere est, et non ex apparentibus probabilibus tantum : sed non est syllogizatus secundum formam figuræ et modi. Aut etiam ille litigiosus est tertio loco, qui apparens sive apparenter et non existenter syllogizatus ex his quæ non sunt, sed videntur probabilia : et iste peccat tam in materia quam in forma.

Hoc autem dupliciter exponitur, scilicet de materia et forma syllogismi *simpliciter*, et de materia et forma syllogismi *ad propositum*. Priori quidem modo de forma et materia *simpliciter* exponendo detur tale exemplum. Omnis statua est naturalis : Herculis statua est statua : ergo est naturalis. Patet quod prima est falsa, et non probabilis : videtur tamen esse secundum phantasiam probabilitatis, per locum sophisticum procedentem sic : omne æs est naturale : statua est æs : ergo statua est naturale. Ordo autem terminorum et combinatio propositionum in qualitate et quantitate formam tenent syllogisticam : propter quod ille syllogismus peccat in materia tantum, et non in forma. Si autem sic arguitur : omnis homo est animal : omnis asinus est animal : ergo omnis asinus est homo. Iste syllogismus procedit ex vere probabilibus : tamen non est syllogizatus, quoniam formam in figura et modo non habet, cum sit in secunda figura ex affirmativis, nec tenet figuram et modum nisi inutilis conjugationis. Si autem sic arguitur : omnis homo est animal : nullum risibile est homo : ergo nullum risibile est animal. Erit falsa minor et improbabilis : quæ tamen videtur probabilis apparenter per locum sophisticum : quia omne risibile est proprium : nullum proprium est animal : sic, nullum proprium est animal : omne risibile est proprium : ergo nullum risibile animal. Et sic peccat in materia in minori propositione : et peccat in forma, quia minor est negativa contra formam in modo primæ figuræ : peccat igitur tam in materia quam in forma.

De syllogismo autem *ad propositum* planum est hic exponere : quia si sic arguitur : omnis canis est latrabile : omne marinum est canis : ergo omne marinum est latrabile. Constat quod iste syllogis-

mus est litigiosus, et non peccat contra syllogismum simpliciter, sed contra formam syllogismi ad propositum : si enim termini positi in tali syllogismo recte se haberent in habitudine medii ad majus extremum, et in habitudine medii ad minus extremum, esset syllogismus probans et ad propositum : sed quia non habent terminorum debitam habitudinem, quæ est causa concludendi in syllogismo ad propositum in forma ipsius, ideo peccat contra formam syllogismi probantis : et secundum hanc formam non est syllogizatus, quamvis habeat formam simpliciter.

Et secundum hoc trium syllogismorum litigiosorum ista sunt exempla. Omne nomen unum significat unum : canis est nomen unum : ergo significat unum. Vel sic secundum Epicurum : omnis voluptas est bona : coitus est voluptas : ergo coitus est bonus. Hic enim peccatur in prima propositione contra probabilitatem quæ est materia syllogismi dialectici : et non peccant termini in habitudine positi in figura et modo. Si autem sic arguitur : omnis justitia est bona : omnis honestas est bona : ergo omnis honestas est justitia. Habitudo terminorum probantium non valet : quia non sequitur si idem consequens sequitur ad duo antecedentia, quod unum istorum sequatur ad aliud : et ideo peccat contra formam syllogismi ad propositum, quamvis in materia non peccat in aliquo. Si autem sic arguatur : omnis canis est latrabile : marinum est canis : ergo marinum latrabile. Hic prima falsa est peccans in materia probabilitatis : et habitudo medii ad utrumque extremum indebita : et sic peccat contra terminorum habitudinem ad probandum, et sic peccat contra formam syllogismi ad propositum. Distinximus autem inter syllogismum ex probabilibus, et syllogismum ex apparenter probabilibus : ideo quia non omne quod videtur probabile per locum aliquem, est etiam probabile secundum rei veritatem : nihil enim horum quæ videntur probabilia tantum in superficie ex signo aliquo fallaci, omnino sive omnimodam et profundatam habet phantasiam, hoc est, apparentiam, quæ usque ad existentiam pertingat, velut se habere accidit apparentiam quæ est circa principia quæ sunt loci sophistici litigiosarum disputationum : litigiosa enim disputatio locis sophisticis innititur sicut principiis : statim enim in primo intuitu (etiam eis qui parva per rationem videre possunt) manifesta est in eis (quia talia sunt) falsitatis natura sive causa : et ideo sunt probabilia, et aut quæ videntur probabilia.

Distinctis autem, ut dictum est, litigiosis syllogismis, dicamus quod primus de numero eorum qui dicti sunt syllogismi litigiosi, est litigiosus syllogismus, syllogismus quidem in forma, litigiosus autem in materia : et ideo ille dicatur et litigiosus et syllogismus, nomen syllogismi habens, eo quod servat formam syllogisticam. Reliquus autem qui peccat in forma, et ille qui peccat in materia et forma (hi autem duo nisi per peccatum in forma a primo segregantur : et ideo quoad hoc quod a primo segregantur, in unum coincidunt, quo peccato formali a primo segregantur). Ille ergo reliquus duplicatus syllogismus dicatur syllogismus litigiosus. Sed non dicatur syllogismus simpliciter et sine determinatione, quia nomen a forma imponitur : et quod non participat formam, non participat nomen. Quod autem non dicitur syllogismus, est eo quod videtur quidem syllogizari, non autem syllogizatur, quia formam syllogisticam non servat. Et quamvis sint tres syllogismi litigiosi, tamen peccata non sunt nisi duo, scilicet peccatum in materia et peccatum in forma, quæ simul colligit peccans in utroque.

Si autem quis objiciat contra hoc dicens, quod in naturis deficiente materia deficit forma rei et nomen. Et similiter in syllogismis deficiente materia debet deficere nomen et ratio : et sic peccans in materia, non debet dici syllogismus. Objectio.

Non est curandum, et est dicendum quod Solutio

est materia syllogismi simpliciter, termini scilicet et propositiones, et in hac materia non peccat, sed sufficit ad servandam formam syllogismi : et est materia syllogismi ad propositum, quæ est probabilitas propositionum, et contra hanc peccat, et ideo etiam nomen amittit syllogismi ad propositum : quia syllogismus peccans in materia, non est syllogismus ad propositum.

Objectio. Et si quis objiciat quod quidquid est in genere inferiori, est etiam in genere superiori. Syllogismus autem peccans in forma, est in genere litigiosi syllogismi, et syllogismus litigiosus est etiam syllogismus : ergo peccans in forma est etiam syllogismus. Solutio. Sunt deridendæ hujusmodi objectiones, quia cum syllogismus dividitur in demonstrativum, dialecticum, litigiosum, et falsigraphum, non dividitur ut genus, sed ut analogum figuraliter acceptum secundum quod quidem syllogismi figuram imitatur : et ideo syllogismus litigiosus non est nisi secundum hoc quidem, quia scilicet figuram et modum syllogismi imitatur : et ideo non sequitur quod peccans in forma sit syllogismus, quia in figura et modo syllogismum non imitatur, sicut syllogismus secundum quid, et non simpliciter : quare litigiosus talis non est syllogismus per hujusmodi imitationem.

Et attende quod statim in superficie omnibus apparentia dicuntur, quæ apparent ad aliquem locum sophisticum per aliquid commune et accidentale, sicut fel apparet mel per similitudinem humoris crocei : et hæc faciunt deceptionem non de facili deprehensibilem. Quædam autem faciunt phantasiam per signa naturalia, sicut signum est habere lac in mammillis ad conceptum, summitates habere magnas ad esse forte : et hæc faciunt probabilitatem.

Quid intelligendum per eos qui parva videre possunt. Attende etiam quod quidam dicunt (qui parva videre possunt) subtiles et sapientes, parva subtilia vocantes, quibus facile est sophistica videre : licet etiam tales aliquando lateat falsitatis natura, præcipue in accidente. Sed hæc expositio derisoria et contra mentem Auctoris : quamvis verum sit quod dicit : quia proculdubio parva sunt sophistica : propter quod dicit Aristoteles quod occultantur, ne parvitas eorum appareat, et sic nulla reputentur : et ibi qui parva videre possunt, sunt in parvis periti, quia talia sufficiunt distinguere. Et quod accidens aliquando latet sapientes, est propter similitudinem extranei ad essentiale, sicut suo loco declarabitur.

CAPUT IV.

De paralogismis.

Amplius autem præter omnes (qui dicti sunt) syllogismos, fiunt quidam syllogismi ex his quæ sunt convenientia circa aliquas disciplinas, hoc est, particulares scientias, ut mathematicas, qui dicuntur paralogismi, quia juxta syllogismos qui sunt ex propriis et veris et primis sumpti, quemadmodum in geometria et huic cognatis mathematicis sive geometriæ subalternis accidit fieri : qui falsigraphus dicitur, quia falsa descriptione figurarum ex oppositis principiorum tantum syllozat.

Videtur autem hic modus syllogismi differre a prædictis modis : nam neque ex primis et veris syllogizat falsigraphus, et sic differt a demonstrativo in quadam materia vel modo materiæ. Neque syllogizat ex probabilibus : probabile enim non cadit in diffinitionem materialem falsigraphi, sicut non cadit in diffinitionem demonstrativi. Cujus probatio est, quia falsigraphus neque sumit in faciendo syllogismum quæ omnibus videntur, neque quæ pluribus, neque quæ sapientibus, et his omnibus vel pluribus, neque quæ probabilibus, vel præcipuis : sed ex convenientibus et propriis quidem disciplinæ sumptis, non autem veris facit syllogismum. Nam in eo quod semicirculos describit non ut oportet, in linea quæ duplicis est formæ concavitatis et convexi- Quomodo differt falsigraphus a demonstrativo, dialectico, et litigioso.

tatis, aut lineas simplicis formæ, aut rectas ducit non ut sunt ducendæ, paralogismum facit, qui dicitur a παρὰ quod est juxta, et syllogismus, qui est ex oppositis eorum que proprie sunt convenientia scientiæ demonstrativæ : et in hoc differt a dialectico et litigioso. Convenit cum demonstrativo in forma et quadam materia : quia cum duplex sit materia syllogismi, propinqua et remota : propositiones sunt materia propinqua in qua non convenit, quia principia et opposita principiorum non sunt eædem propositiones, sed distantes per affirmationem et negationem, et per esse et non esse. Sed materia remota sunt termini : et quoad hanc materiam est falsigraphus ex convenientibus et propriis disciplinæ sicut et demonstrativus. Et ideo non habet necesse proprium librum, in quo specialiter hic syllogismus doceatur : quia formam novam non habet, nec etiam materiam differentem a materia demonstrativi, sed qualitatem aliam habet materiæ proximæ et non remotæ : quia ista eadem est in omni qualitate et quantitate. Propter quod cum differat ab aliis in materia aliquo modo considerata, præter omnes alios modos est iste modus syllogismi.

Quomodo falsigraphus convenit cum demonstrativo.

Sunt igitur species syllogismorum probantium sive syllogismorum qui sunt ad propositum illi qui dicti sunt, demonstrativus et dialecticus, litigiosus et falsigraphus : duo penes materiam rectam et formam, duo autem penes obliquitatem ab aliis deficientes. A dialectico quidem deficiens sicut a minus bono litigiosus. Deficiens autem a demonstrativo falsigraphus sive disciplinæ paralogismus. Unde dupliciter est deficiens, vel tripliciter paralogismus disciplinæ, quemadmodum litigiosus tripliciter deficit a dialectico : quia novam formam non addit demonstrativus super dialecticum syllogismum, sed consequentiæ necessitas confortatur in ipso, sicut dialecticus formam habitudinis localis addit supra formam syllogismi simpliciter, contra quam peccare potest litigiosus. Nec habet eamdem formam demonstrationum, cum falsigrapho et demonstrativo non sunt eædem propositiones sicut in dialectico qui est collectivus utriusque partis contradictionis. Non enim sequitur, si affirmativa propositio dialectica est, quod negativa dialectica non est : quia negativa est probabilis sicut affirmativa. Sed in demonstrativis si affirmativa demonstrativa est, sequitur quod negativa ejus demonstrativa non est. Sed in terminis tantum communicat demonstrativo paralogismus disciplinæ. Nec possunt esse nisi duo syllogismi perfecti : per quod est materia probabilis vel necessaria, quæ differentia habent principia : nam deficientes ab his non possunt esse nisi duo : unus quidem deficiens a perfecto, quod non nisi uno modo est falsigraphus simplex et divisivus est : alter autem deficiens ab imperfecto perfecto cum illo modo quod multis modis est litigiosus : et ideo est multiplex, et tres (ut dictum est) habet differentias.

Si autem quæratur de tentativo, dicendum quod quia tentans ex communibus procedit, continetur sub dialectico. Ille autem qui ex manifeste falsis et impossibilibus, non est ex positis : et ideo non intenditur secundum istam, quæ superius posita est, syllogismi diffinitionem.

Figuraliter igitur (hoc est, superficie tenus distinguendo hæc de syllogismo et syllogismi speciebus) ista quæ dicta sunt sufficiunt. Non enim dividitur syllogismus secundum genera disputationum, quia disputatio est actus et opponentis et respondentis. Syllogismus autem est collectio et collatio eorum qua complent perfectam ratiocinationem, et ideo secundum differentiam sic collatorum dividitur in species.

CAPUT V.

Ad quot et quæ utile sit hoc opus.

Ut autem modus quo ista determinan-

da sunt (prout huic negotio proprium est) determinetur, oportet quod universaliter ex communibus et communiter dicatur de omnibus prædictis quæ artem et syllogismum dialecticum circumstant, et etiam de his quæ postea sunt dicenda, quantum ad problemata, et considerationes in tantum nobis determinentur. Igitur quod universali et communi ratione determinetur de omnibus, est eo quod de nullo dictorum et dicendorum subtilem et causalem, et ex propriis essentialibus sumptam capimus assignare rationem vel diffinitionem, sed aliquantulum per communia et exteriora figuraliter, hoc est, superficialiter volumus pertransire, non profundantes considerationem in ipsis, eo quod secundum propositam methodum omnino sufficiens arbitramur esse, si quoquo modo probabili possumus ex facultate illius actus cognoscere unumquodque dictorum et dicendorum methodum istam circumstantium. Hoc igitur de modo procedendi dictum sit.

Sequens autem erit his quæ prooemialiter dicta sunt, dicere ad quot et quæ negotium hoc sit utile : in hoc enim finitur pars prooemialis. Est autem utile ad tria, ad exercitationes, et ad obviationes, et tertio ad secundum Philosophum disciplinas, id est, quæ sunt secundum philosophiam. Quoniam autem *ad exercitationes* est utile, sic probatur, et ex his quæ dicenda sunt erit manifestum : quia hanc methodum habentes (quæ docet communia invenire) de singulis ab antecedentibus, consequentibus, et repugnantibus, et omnibus localibus habitudinibus facile (per considerationes communes talium localium habitudinum) de quolibet proposito problemate argumentari poterimus et valebimus artis facultate quæ hæc docet. Omnis autem habitus facultatem conferens ad facile de proposito arguendum de utraque parte contradictionis, valet ad exercitationes, hoc est, ad frequentes artis operationes, per quas facilior semper efficitur artem habens : ergo ista ars valet ad exercitationes.

Ad obviationes vero valet : eo quod in unoquoque problemate multorum Philosophorum annumerantes opiniones, quas ex probabilibus circumstantibus cognoscimus an veræ an falsæ sint, in quolibet quæsito problemate sermocinabimur, hoc est, ratiocinabimur ad eos sive contra eos, non ex doctrinis extraneis sive aliorum, sed ex propriis istorum doctrinis per eadem quæ docent, rationem contra eos accipientes : quia in probabilibus si affirmatio est probabilis, etiam negatio opposita probabilis erit : quia quod potest esse, potest etiam non esse : et sic erimus transmutantes eos in oppositum sui dicti in omnibus, quidquid non videntur nobis bene dicere per probabilia opposita persuadentes. Considera hoc.

Valet autem *ad secundum philosophiam disciplinas :* quoniam ex ista arte potentes ex artis facultate ad utraque dubitare, hoc est, ad utramque partem contradictionis in quolibet problemate, facile speculabimur in singulis quæ sunt scientiarum : videbimus autem quid verum et quid falsum sit, et hoc in problematibus et conclusionibus singulorum. Amplius autem ob hoc ad secundum philosophiam disciplinas utile est hoc negotium : quia ad prima, hoc est, ad principia philosophiarum quæ sunt circa unamquamque disciplinam [1] : nulla enim philosophia quæ de ente determinato est, stabilire potest sua principia, sed accipit ea stabilita ab ea quæ est de ente communi considerans in quantum est ens : quia impossibile est aliquid dicere de principiis ex convenientibus et propriis, quæ sunt circa unamquamque disciplinam, eo quod uniuscujusque principia sint prima omnium in genere illo : et ideo per nulla quæ ante se habeant in illa disciplina, poterunt determinari et stabiliri ex propriis : sed per ea quæ sunt communiter circa singula probabilia, non causalia

[1] Hoc tangitur I *Posteriorum*, tex. com. 23, et I *Physicorum*, tex. com. 8.

autem, necesse est de his principiis singularum philosophiarum pertransire non profundato sermone.

Hoc autem ex communibus et probabilibus persuasionem facere, vel proprium est dialectico, vel maxime conveniens. Proprium enim in quantum ex probabilibus est : maxime autem conveniens in quantum ex communibus est. Quia metaphysicus ex communibus hoc facit : sed communia metaphysici sunt essentialia et non signa tantum, et sunt communia reducibilia et determinabilia ad propria : sed communia quæ considerat dialecticus sunt signa, non causæ, et ad propria reducibilia. Ex talibus igitur persuadenter verificare principia scientiarum maxime proprium est dialecticæ : quia cum sit inquisitiva, est inventiva communium, et per talia convenientem viam habet ad omnium methodorum specialissima principia sic per probabilia stabilienda.

Removet dubium.

Ad ista autem tria (ut dictum est) utilis est methodus : nihil enim prohibet unum et idem (quod est ex communibus) habere plures fines secundum diversa. Est autem finis substantialis methodi secundum ipsam methodum, vel secundum methodum habentem sine fine scientiæ. Et finis scientis est finis quidem scientiæ ad secundum philosophiam disciplinas. Finis autem scientis duplex est : in ipso, et in altero. *In ipso* autem secundum exercitationem quæ est causa potestatis in omni actu et opere artis et methodi. Finis autem *in altero* et ad remotionem impedimenti est ad obviationem. Et quidem per philosophiæ disciplinas curatur ignorantia negationis, quæ est negatio. Per obviationes curatur ignorantia dispositionis quæ est in contrario. Per exercitationes autem et fit habitus acquisitus : et sic fortificatur ad actus ut facultatem habeat sciens ex eis quæ scit in easdem operationes. Adhuc autem circa principia quædam est utilitas quæ est ad secundum philosophiam disciplinas : eo quod habet viam ad principia : secundum autem quod est secundum conclusiones, est ad exercitationes, et secundum quod est ad alterum : quia disputatio dialectica commune opus est, et est ad obviationes ut transmutet adversarium veritatis.

Ex quo patet quod unus illorum finium substantialis est, qui est ad secundum philosophiam disciplinas. Alii autem sunt ad illum, et propter illum. In se quidem exercitatio est finis propter alterum, quia exercitatus facile videt ea quæ sunt circa principia. In altero enim propter philosophiam finis est obviatio, ut removeatur impedimentum quo unus operari nequit ea quæ sunt ad philosophiæ contemplationem. Cum enim disciplina sit circa philosophiam, circa principia fit : exercitatio enim circa conclusiones, obviatio est ad eum qni contradicit utrisque et principiis et conclusionibus.

Sicut autem dicit Ptolemæus in *Quatripartito*, nemo quærat in scientia quod ex principiis ejusdem non poterat. Sic etiam in dialectica nemo quærit sufficientem de singulis demonstrationem : quia hoc haberi non poterit ex probabilibus.

Sed hanc methodum perfecte habebimus (perfectione quæ talibus convenire poterit) quando similiter habere poterimus eam : sicut in sanativis virtutibus et persuasivis, ut in rhetorica et medicina, perfecte habetur finis secundum perfectionem rhetoricæ et medicinæ, et hujusmodi potentiis. Et voco potentias artes non in una parte contradictionis per firmitatem argumentationis, sed potius inter duas partes contradictionis fluctuantes ex argumentationis infirmitate : hoc autem est ex convenientibus et probabilibus facere et persuadere quæ appetimus persuadere [1]. Neque enim rhetoricus advocatus omnino et universaliter persuadebit, impedimento triplici impeditus : malitia causæ, perversitate judicis, et debi-

[1] Vocavit rhetoricam, medicinam et dialecticam potentias, quia, secundum Alexandrum, licet bene et male eis uti : vel quia sunt conjecturales, et ideo in eis opus est prudentia. P. J.

litate allegationis suæ. Nec medicus similiter omnino sanabit propter triplex impedimentum, scilicet fallacia experimenti, malitia infirmitatis, et inobedientia ægroti : et ideo non semper consequuntur finem in alio. Et similiter impeditur dialecticus ex debilitate probabilis quod adducit, et ex protervitate respondentis, et difficultate problematis circa quod disputat, ita quod non semper consequitur finem in alio. Sed si unusquisque horum trium ex contingentibus secundum suæ artis facultatem nihil omiserit, dicemus disciplinam et disciplinabilem finem habere sufficienter secundum artis contingentiam, quamvis non semper habeat finem sufficienter in alio secundum effectum persuasionis vel sanitatis vel dialecticæ probationis et contemplationis [1].

Est autem hic attendendum quod dialectica inquisitiva est, eo quod non est entis et subjecti determinati : quamvis enim dialectica docens determinati sit subjecti, quia de syllogismo dialectico, et ideo demonstrativa est passionum ipsius, tamen usus ipsius, qui a pluribus vocatur dialectica utens, non est generis determinati : et ideo oportet quod sit in inquisitiva communium quæ sunt circa singula. Et hoc modo viam habet ad methodorum principia, ita quod etiam ad sua principia viam habet secundum quod est methodus demonstrativa [2]. Utens enim inquisitiva est communium per quæ persuadentur principia docentis : et cum via inquirendi et inquisitio sit per rationes probabiles, fortificatis illis vel multiplicatis ad unam partem contradictionis cum propriis ipsorum principiis recessus sit relongatio ab altera parte contradictionis : et sic paratur via ad principii cognitionem, quæ via non est inductio, sed syllogismus per habitudinem localem inductus per maximos locos confirmantes, ut de quocumque prima species et genus, et hujusmodi.

Si quis autem objiciat, quod principia dupliciter cognoscuntur, ut per terminos, sensum, memoriam, experimentum, et universale, et sic hæc cognitio non est necessaria. *Dicendum* est quod principia aut accipiuntur in se, aut in cognoscente. Vel melius dicatur, quod aut sumuntur in se, aut comparata ad actum prout sunt causæ. Si *in se* accipiantur : tunc accipiuntur secundum substantiam qua constituta sunt ex terminis : et sic cognoscuntur cum cognitione terminorum. Si autem accipiantur *comparata ad actum* : sic sunt in potentia sua accepta. Aut ergo in potentia remota, aut in potentia propinqua. Si remota, sic cognoscuntur sensu, memoria, experimento, et universali. Si autem in potentia propinqua prout inferunt effectum, sic habent rationes dialecticæ viam ad ipsa. Objectio. Solutio.

Adhuc notandum est quod est probabile quod secundum ipsum ordinatur ad necessarium, sicut est probabile quod est circa universale in phantasmatibus acceptum et signis : hoc enim deputandum est ipsum necessarium. Et probabilitas est circa ipsum prout est in phantasmatibus : et per hoc est via ad principia methodorum. Est autem probabile in contingentibus, quod secundum sui substantiam probabile est : et hoc nullum habet ordinem nisi valde remotum forte per modum adminiculantis. Probabile duplex.

Adhuc autem notandum est quod principium demonstrationis duplex est, et ingrediens in substantiam demonstrationis, sicut propositio major et minor dicuntur principia : et hæc per posterius per demonstrationem possunt ostendi : et ad hæc non est utilis dialectica, ita quod sit necessaria ad ista. Sunt autem alia principia in substantiam demonstrationis

[1] Ex quo potet quod finis medici non est sanare, quia aliter sequeretur quod non medicus esset medicus, et medicus non esset medicus, ut inquit Alexander. P. J.

[2] Nota quomodo dialectica habet viam ad probandum principia sua, hoc est, quod ipsa *utens* potest probare principia sui in quantum *docens* est.

non ingredientia, ut dignitates, suppositiones, petitiones, diffinitiones, quæ per posterius non possunt ostendi, sed per inquisitionem et inventionem communium localium via habetur ad ipsa. Adhuc autem dupliciter accipitur principium : aut id quod est principium, et sic habetur via ad ipsum : vel secundum quod est primum, et sic est immediatum, et non habetur via ad ipsum. Et quia ex communibus est omnis syllogismus dialecticus, figuralis est : quia figura extrinsece est ultimum ad quod terminatur essentia figurati, et sic omnibus aliis magis est extrinsecum : propter quod non facit cognitionem principii secundum quod est scitum, sed facit viam ad ipsum prout est opinatum et per rationem juvantem elongatur ab altera parte contradictionis, et sic accedit ad veritatem alterius : et hoc est dare viam per cognitionem, et adminiculum, et non per proprias causas, ex quibus sit scientia veritatis rerum. Hæc igitur procemialiter dicta sunt.

Quare syllogismus dialecticus dicitur figuralis.

Removet dubium.

Adhuc notandum est quod quamvis dialectica sit circa singula, tamen est ex communibus singulorum, et non ex propriis : et ideo certam non potest de singulis facere cognitionem : propter quod non superfluunt, sed necessariæ sunt species scientiæ quæ de singulis in speciali perfectam ex propriis faciunt cognitionem.

TRACTATUS II

DE METHODO DIFFINITIONIS, GENERIS, PROPRII, ET ACCIDENTIS.

CAPUT I.

Ex quibus est methodus.

Præmissis autem his que prooemialiter huic doctrinæ præmitti debent, nunc ad propositum accedendum. Primum considerandum est, ex quibus est methodus : quia ista substantialiter ingrediuntur in syllogismum dialecticum, et propinquissime se habent ad ipsum. Cum autem dicimus, *ex quibus est methodus*, intelligimus quod hæc præpositio, *ex*, materiam notat secundum quod materia dicitur materiale principium : sic enim materia habet formam secundum inchoationem in seipsa : sicut enim principia involutam habent in se conclusionem, sic accepta materia et hujusmodi materia, et non materia indeterminata. Et intendimus quod eadem præpositio notet ordinem et dispositionem : quia hoc alibi notare consuevit, ut cum dicitur, ex mane fit meridies, vel ex certantibus fiunt olympia. Hoc igitur modo determinandum est ex quibus fit methodus ut ex principiis materialibus, et qualiter dispositis. Si autem sumatur ad quot est problemata secundum genera singularum, et ad quæ est problemata terminanda, et sumamus ex quibus sunt orationes, hoc est, argumentationes dialecticæ : et sumamus quomodo his abundemus in omni materia problematis per considerationes locales et in considerationibus determinatis, et quomodo syllogismis etiam dialecticis abundemus per exercitationem et obviationem : tunc sufficienter habebimus propositum : quia tunc in omnibus propositis finem habebimus intentum. Propositiones enim sunt materia *ex qua*, problemata autem materia *circa quam*. Abundantia autem est in multitudine sive multiplicatione mediorum, vel ad omnia, vel ad singula problemata.

Incipiemus igitur hic, *Orationes*, hoc est, syllogismi, et ad quæ sive de quibus problematibus fiunt syllogismi, sunt numero æqualia. Cujus probatio, quia orationes sive disputativæ argumentationes materialiter sunt ex propositionibus. De quibus autem sive ad quæ sunt syllogismi dialectici, sicut ad determinanda, sunt problemata. Omnis autem propositio inquisitione quærente de compositione ipsius, problema est : et omne problema separatum a quæstionis dubitatione, et enuntians simpliciter hoc esse hoc, vel hoc non esse, propositio est. Sic igitur eadem quoad terminos sunt propositiones, et problemata quoad prædicata sunt numero æqualia.

Prædicata autem sunt quatuor, et problemata in genere sunt æqualia illis et eisdem. Omnis enim propositio et omne problema, aut indicat proprium, aut genus, aut accidens. Etenim differentia de qua dubitari posset, an insit ut aliquid illorum, cum sit generalis, in eodem prædicato cum genere est locanda et ordinanda. Generalis quidem est una in se existens, quæ est non ultima et divisiva, et non ultima cum specie convertibilis, quæ est in ultimo constitutiva et indivisibilis. Quidquid enim differentiarum, aut

ultima est illarum, aut prædicatum essentiale non convertibile, quod ad ultimam se habet ut potentia ad actum, et ita ut genus, hoc est, generalis forma : quia, sicut dicit Averroes[1], genus enim est forma generalis, habens se sicut formale indistinctum ad ultimum distinguens ipsum esse specificum ad actum : talis igitur differentia in plus est, quam genus : et ut essentiale est ut genus, et dicit id quod est in potentia formali indistincta sicut est genus : cum genere ergo inter prædicata locatur. Ultima autem differentia, quæ in plus non est, sed convertibilis, dicit actum purum : et ideo cum specie locatur ad subjectum, et non est ad prædicatum. Ista sunt igitur prædicata principalia, de quibus quæritur in problematibus, et ad quæ terminanda inducuntur syllogismi.

Ordo inter prædicata dialectica, et unde sumatur ratio ordinis.

Ordinantur autem secundum quod perfecte et secundum rationem insunt, vel non insunt. Maxime autem inest quod conversim inest, quia hoc inest secundum totum, ita quod nihil est subjecti secundum quod non insit : quia si aliquid subjecti esset secundum quod non inesset, non converteretur : sic ergo totum qroprium toti inest subjecto, ita quod de proprio nihil est extra subjectum, et de subjecto nihil est extra proprium. Genus autem inest secundum partem generis et secundum partem subjecti, et inest substantialiter, et nomine et ratione : et secundum partem generis inest, quia non nisi secundum partem suæ potentiæ et ambitus inest subjecto : secundum partem autem subjecti, quia secundum id subjecti inest quod est in potentia et in ipso : et ideo suum inesse sequitur ad inesse, et est pars. Accidens autem dicitur inesse nec ut totum, nec ut pars : neque dicit inesse substantiale sive ex substantialibus secundum quod est accidens : quia cum insit in aliquo, non est in eo sicut pars, nec fluit ex essentialibus sicut proprium, nec determinat ad esse, nec prædicatur nomine et ratione. Inferius autem non eodem ordine sunt in exercitatione : et ita illius ordinis dabimus propriam et aliam rationem.

Primum autem horum prædicatorum subdividitur : quoniam hoc quidem proprium convertibile, quod totum toti inest subjecto, significat quid est esse per omnia essentialia terminata et ordinata ad ultimum sicut ad actum : illud autem aliud proprium non significat quid est esse subjecti per essentialia, sed per accidentalia : quia in hoc sunt tantum accidentalia, quia sunt esse consequentia et ab essentialibus causata : ideo dividitur hoc prædicatum quod nominamus *proprium*, in utrasque nunc dictas partes, essentiale et accidentale proprium. Et ideo illud proprium quod significat quid est esse per essentialia dicentia potentiam et actum rei, vocatur terminus sive diffinitio : quia omnia complectitur, quæ esse rei in potentiam et actum determinant, et esse substantiale ad terminos suos (extra quos de esse rei nihil est) deducunt. Reliquum vero proprium accidentale et esse consequens, et extra esse, sicut post esse existens, vocetur proprium secundum communem de eis assignatam nominationem. Ab ultima enim differentia ultimum nomen imponitur. In diffinitione autem proprii ultimum est conversim prædicari : et ideo hoc nomen retinet proprium quod non est terminus. Ultimum autem in ratione diffinitionis, non est conversim prædicari, sed potius dicere quid est esse : et propter hoc est terminus, et non proprium ipsum quod addit differentiam ulterius completivam super ultimam proprii differentiam, et ideo speciale sortitur nomen.

Palam igitur ex dictis est propter quid secundum divisionem præsentem nunc inductam (cum tria sint, et unum distinguatur in duo) necesse est quod quatuor sint prædicata. Igitur aut proprium quod communiter dicitur proprium, aut ter-

[1] Averroes, I Metaphys. com. 17.

minus, quæ duo conversim prædicantur, aut genus, aut accidens, quæ duo non conversim prædicantur. Sed proprium refertur ad esse speciei sicut causatum ex ipsa specie. Terminus autem est simplex, et non est consequens ad speciem ut prædicatum ad subjectum, sed est secundum naturam verum accidens ad ipsum sicut causa ad causatum. Genus autem est sicut pars subjecti. Accidens autem ut consequens communiter, quod non est per essentiam causatum a subjecto, sicut nec causa ipsius. Et ideo sic ordinantur hæc secundum quod plus vel minus habent de ratione prædicati, secundum quod prædicatum est ut consequens ad subjectum.

Removet dubium.

Nemo autem nos opinetur velle dicere, quod unumquodque illorum quatuor prædicatorum incomplexe acceptum, propositio est, vel problema : sed ideo dicimus esse quatuor prædicata, quoniam ab his ut inhærentibus subjectis fiunt et propositiones et problemata. Subjectum enim unum est et non diversificatum, quia species. Prædicata autem secundum se inhærentiam dicentia sunt plura : et ideo penes modum inhærendi quo prædicatum est in subjecto, multiplicari est necesse et propositiones et problemata. Terminus autem ut est terminus, inhærentiam dicit : similiter et proprium. Terminus autem inhærens ut antecedens et causa. Proprium autem sicut semper et solum et esse consequens. Genus autem ut consequens essentiale uon conversim. Accidens autem inhærens tantum ut causatum a subjecto.

Quamvis autem ab eisdem formentur et propositiones et problemata, et in hoc conveniant, tamen differunt hoc modo. Si enim sic dico : Putasne hæc enuntiatio, animal gressibile bipes, diffinitio hominis est, vel non? Et si dico : Putasne animal genus hominis est, vel non ? propositio fit, ita quod nota dubitationis non cadat supra compositionem propositionis, sed expectat consensum respondentis sub hoc sensu, animal gressibile bipes diffinitio hominis est, putasne hoc esse verum, vel non ? animal genus hominis est, putasne hoc, vel non ? et sic de aliis. Dialectica enim propositio interrogat consensum respondentis : quia probabile (quod est materia ipsius syllogismi dialectici) est quod videtur omnibus, vel pluribus : et quia in visu consistit utrum ita videatur, vel non videatur, ideo necesse est quod quærat consensum judicantis de ipso. Si autem sic dicam, utrum animal gressibile bipes sit diffinitio hominis, vel non ? ita quod nota dubitationis cadat supra compositionem prædicati cum subjecto, et quærat an prædicatum insit subjecto, vel non : tunc probabile problema, sive quæstio est, ut sit sensus, utrum hoc prædicatum, *animal gressibile bipes*, insit huic subjecto ut diffinitio, vel non, ita quod nota dubitationis simul quærat inhærentiam et modum inhærendi, qui importatur in prædicato hoc vel illo. Similiter autem et in aliis prædicatis si formarentur, dicerentur propositiones et problemata. Nam hoc modo ab omni vel ex omni propositione, hoc est, ex terminis omnis propositionis facies sive facere poteris problema : et e converso transsumpto modo dubitationis, qui si ponatur super compositionem, problema est. Si autem prædicatum enuntietur de subjecto, et modus dubitationis sequens ad compositionem ponatur ad consensum judicantis de propositione : tunc propositio est[1].

[1] Græci non exponunt hoc modo textum, nec habent hanc differentiam : sed dupliciter dicunt differre *propositionem* dialecticam et *problema* dialecticum, scilicet ex parte signi vel notæ interrogationis, et ex parte totius contradictionis quæ exprimitur in problemate dialectico et non in propositione dialectica. P. J.

CAPUT II.

Quid terminus sive diffinitio et quæ ad methodum de diffinitione reducuntur.

Quare incepit a diffinitione.

Dicendum sigillatim autem quid terminus sive diffinitio, quid genus, quid proprium, et quid accidens. His igitur sigillatim determinatis, procedere poterimus ad methodos speciales, ut terminare quid insit ut terminus, et quid insit ut genus, et sic de aliis, et propositiones et rationes de his formare poterimus. Et quia diffinitio dicit totum esse, ideo a diffinitione incipiemus. Nihil enim ita inest subjecto, sicut id quod inest ut diffinitio. Adhuc autem quoniam omnia alia ad diffinitionem aliquo modo ordinantur, ideo diffinitio principalior est : et ideo ab ipsa hic incipiemus.

Est autem terminus sive diffinitio, quædam oratio explicite et per partes potentiæ et actus significans quid essentialiter et substantialiter est esse rei diffinitæ, ita quod perfectum esse sit demonstrans, et totum secundum partes, et ordinem ad ultimum, quod respectu omnium præcedentium est actus et complementum. Cum enim diffinitio refertur ad diffinitum, tunc oratio sumitur pro nomine, hoc est, juxta nomen diffiniti. Aut igitur oratio explicite dicit quod significat nomen diffiniti implicite : et tunc directe *pro nomine*, hoc est, juxta nomen et secundum nomen assignatnr. Aut assignatur oratio diffinitiva *pro oratione*, hoc est, juxta orationem, ut si aliqua pars (ejus quod in oratione diffinitiva est) debeat diffiniri ut clarior sit diffinitio, ut cum dicitur, quid est homo? et dicitur, animal rationale mortale, oratio diffinitiva pro nomine est assignata. Si autem quæritur, quid est animal rationale? et dicitur, animal utens ratione, assignata est pro oratione, hoc est, juxta id quod significatur in oratione. Hæc est expositio Arabica.

Alia expositio.

Sunt tamen alii qui aliter dicunt et satis rationabiliter, quod quando diffinitum significatur uno nomine et diffinitur : tunc assignatur oratio diffinitiva *pro nomine*, ut dictum est, explicite dicens quidquid nomen dicit implicite : sed diffinitum aliquando significatur circumloquendo *per orationem :* ut cum dicitur passibilis qualitas pro una specie qualitatis : et quando talis species diffinitur, assignatur oratio diffinitiva *pro oratione,* hoc est, juxta id quod implicite continet talis oratio. Quædam sunt quæ congregata significant uno nomine, ut album quod est res alba, quæ si diffiniri debeant, necesse est quod oratio diffinitiva juxta orationem assignetur. Sed prima expositio magis videtur secundum intellectum Aristotelis esse : quia subdit Aristoteles assignans dicti sui rationem : Possibile est enim etiam eorum quæ sub oratione significantur quædam terminari, hoc est, diffiniri.

Attende quod oratio indicativa sive enuntiativa diffiniri non potest : hæc enim oratio singularis est. Singulare autem diffiniri non potest. Eadem ratione prædicatum quod sub oratione indicativa est, dupliciter consideratur : et prout res prædicata solum, et sic diffiniri potest. Potest etiam considerari prout habet in se compositionem : et sic eadem causa quæ dicta est, diffiniri non potest : quia et compositio est singularis. Subjectum autem proprie habet diffinitionem. Propter quod inter prædicata ponitur diffinitio : quia talis debet esse diffinitio explicite notificans per essentialia quæ non ut unum, sed ut multa comparantur ad diffinitum.

Palam est, quoniam quicumque quolibet modo nomine uno suæ significationis assignationem faciunt, cum multa essentialia explicite uno nomine significari non possunt : et ideo patet quod non assignant ejus rei quam nominant realem et explicitam diffinitionem, eo quod omnis diffinitio explicans per essentialia diffinitum est oratio : quia essentialia consti-

tuentia rem secundum quod sunt essentiæ, uno nomine explicite significari non possunt, et ideo omnis diffinitio est oratio et non potest esse nomen unum.

Problema tamen diffinitivum, hoc est, ad problema de diffinitione, reducibile est etiam problema hujusmodi quod est utrum aliquid alii sit idem, vel diversum. Ut si quæratur, utrum bonum sit idem quod honestum, vel non, sed diversum ab illo? Similiter problema de eodem et diverso est, si quæratur utrum idem est sensus et disciplina intellectualis, aut non? quod Heracliti discipuli dixerunt. Cujus ratio est certa : quia circa diffinitiones in construendo et destruendo plurima fit attentio laboris, utrum idem sit diffinitio cum diffinito, vel diversa ab ipso. Et sic sub eadem methodo adducuntur considerationes de eodem et diverso cum diffinitione, sed sub eadem methodo diffinitiones terminantur quæ de eodem et diverso inducuntur. Ergo de eodem et diverso in diffinitione sub eadem continentur methodo cum diffinitionibus. Unde methodus sexti libri ibi facta cum methodo septimi, eadem sunt methodus : in sexto construitur diffinitio : in septimo autem docetur qualiter destruere et construere ad eamdem pertinent methodum. Quoniam autem omnia quæ dicta sunt de eodem et diverso ejusdem modi sunt : et tunc idem diffinitive maxime consideratur. Palam autem est ex his quæ nunc dicuntur. Si autem per aliquam methodum potentes sumus ex facultate methodi disputare, quoniam idem et quoniam diversum hoc cum illo vel non. Eodem modo per easdem considerationes facile conari poterimus ad diffinitiones. Et hoc patet, quia cum dialecticæ disputationes sint ad utramque partem contradictionis, si erimus ostendentes quoniam non idem est, erimus ostendentes quoniam non inest ut diffinitio, et sic interimentes erimus diffinitionem : non tamen convertitur quod nunc dictum est, quod ostendendo quod aliquid est idem, ostensum sit quod sit idem diffinitione cum ipso, vel quod sit diffinitio ipsius : quia potest esse idem et non erit idem diffinitione : quia multipliciter dicitur idem, sicut infra patebit. Non enim sufficiens est ostendere quod unum est diffinitio alterius, si ostendatur quoniam est aliquo modo idem illi.

Oportet autem scire quod idem quod reducitur ad diffinitionis methodum, est idem quod causatur ab unitate substantiæ totius : quia sicut in qualitate simile causatur ab una qualitate, et in quantitate æquale causatur ab una quantitate (et ideo quando de simili est quæstio, de una qualitate est quæstio : et quæstio de æquali, est quæstio de una quantitate) ita idem in substantia quam dicit diffinitio, idem genere causatur a parte substantiæ, idem autem numero a parte materiæ : et ideo illa non sunt simpliciter unum. Sunt igitur quod videtur unum, habet exemplum alterum. Et ideo potissime idem subjecto sunt, quorum unum est diffinitio, et alterum diffinitum. Hæc enim sunt et idem genere, et idem specie, et idem numero, et unum indivisibile : quia neutrum exemplum alterum aliud habet sui, et ideo ad problema de diffinitione reduci habet.

CAPUT III.

Quid est proprium sic quod est prædicatum.

Proprium autem est quod non indicat quid est esse rei. Quod proprium juxta diffinitionem proxime ordinandum est, quia cum ea convenit nomine et modo prædicationis qui est conversim prædicari. Quod enim diffinitio prædicatur essentialiter, et proprium accidentaliter, non est modus prædicati secundum quod prædicatum est, sed modus naturæ quæ prædicatur.

Dicamus igitur quod proprium est quod non indicat secundum modum prædicandi quid est esse rei per substantialia explicando illud, sed accidentaliter præ-

dicatum soli inest subjecto, et conversim prædicatur, non ita quod subjiciatur speciei proprie, sed quod cuicumque inest proprium, de hoc prædicatum species quantum ad individuorum subjectionem : species enim non est prædicatum : et ideo non est problema vel methodus de specie sicut de aliis prædicatis. Prædicatum enim est quod vel in specie subjecta est sicut causa, vel in quo est species sicut causa : neutro illorum modum species est in proprio. Et ideo artificiali prædicatione et naturali species non prædicatur de proprio, et e converso proprium de specie. Et dicitur *conversim prædicari :* quia prædicatio proprii speciem non excedit, et non exceditur ab ipsa : et hoc est quod soli inest, et conversim prædicatur. Cujus exemplum est, sicut dicimus, quod proprium hominis est grammaticæ vel cujuslibet disciplinæ esse susceptibile. Conversim enim sequuntur ad se invicem. Nam si aliquod est homo, sequitur quod per naturam est grammaticæ susceptibile, nisi impediatur per accidens. Et si aliquod grammaticæ susceptibile est, homo est. Nemo enim dicit artificiose loquens, proprium simpliciter et proprie quod contingit etiam alii inesse, ut dormire quod contingit homini et bruto inesse.

Nemo etiam dicit proprium quod communiter inesse videtur, et si forsitan insit soli per aliquod tempus, ut si ponamus solum hominem dormire et nullum aliud animalium, quia non emanans ex essentialibus ut proprium. Si forte autem aliquod talium communiter accidentium proprium dicitur, non simpliciter proprium, sed est proprium *quando :* quia et alii inest. Vel dicetur *ad aliud* proprium, ut dormire est proprium ad non dormientem. Nam aliquod ex dextris quidem esse, proprium quando est, quia pro tempore quo solus est a dextris. Bipes autem vel bipedem esse est proprium ad aliud : quia aliud quadrupes est, vel non bipes : sed bipedem esse proprium est homini ad equum, et non simpliciter.

Conversim ergo prædicari, proprii est completiva et ultima differentia. Quod enim conversim prædicari insit proprio soli ut completiva differentia diffinitionis ejus, et nulli aliorum prædicatorum (quæ insunt aliis ut subjecto) conveniat nisi proprio, manifestum est quod non sequitur (de accidente quod secundum sui naturam inest aliis) quod sit necessarium quidquid dormit hominem esse, cum tamen dormire insit illi, et non possit non inesse. Et cum non sint nisi duo, quorum esse sit inesse : proprium quod est accidens speciei, et communiter accidens quod accidit individuo, et non convenit individuo conversim prædicari, relinquitur quod eorum quæ sunt sub proximo genere, quod est alteri inesse ut accidens, conversim prædicari sit differentia completiva diffinitionis proprii, quum conversim prædicetur cum proprio sub eodem genere proximo quod est inesse ut accidens : et sic patet quod diffinitio est proprii quod est non indicare esse, et conversim prædicari, et quod conversim prædicari sit differentia completiva proprii.

CAPUT IV.

Quid genus secundum quod est prædicatum, et de reducibili ad methodum generis.

Genus autem est quod de pluribus differentibus specie in eo quod quid est prædicatur. Genus enim est primum subjectum in quolibet (ut dicit Avicenna) formabile et determinabile differentiis, usquequo formetur in specialissimas, quæ differentiis non sunt formabiles, et ideo nullo modo possunt esse genus. Et quia genus formabile non est nisi differentiis, nec formatur aliquod nisi forma dividente et distinguente, et differentia nec dividit nec differre facit nisi per oppositionem, et oppositio non est unius ad se, sed duorum ad minus : inde est quod oportet genus habere duas differentias et duas species : et ideo cum sit prædicatum univer-

sale quod de pluribus proxime subjectis prædicatur, sequitur de necessitate, quod proxime est et per se prædicatum de pluribus differentibus specie. Species autem cum dicat complementum in esse, differentia formari non potest ulterius, sed multiplicari potest per materiam in individua. Genus autem cum dicat id quod est in potentia et confusum et indistinctum et incompletum, formationem differentiarum accipit, ut potentia etiam recipit actum : propter quod formalem recipit divisionem, quæ ad minus in duabus oppositis est differentiis, quæ duas constituunt species.

Quare genus prædicatur in quid.

Quia vero verum genus est primum subjectum ejus in quo est, et illud solum est quid natura et modo prædicandi, ideo oportet quod in eo quod quid est prædicetur. Ad hoc autem (ut dicunt Avicenna et Algazel) tria exiguntur. Unum quidem, quod genus actu et intellectu sit ut quid ejus de quo prædicatur, et ejus essentialis qualitas est differentia. Secundum autem, quod sic sit per aliquam potentiam, sed non de necessitate naturæ et substantiæ, ita quod sic insit, vel quod ponatur sic inesse, sive sit sic, sive non : non enim prædicatum est possibile, ubi per naturam suam non est intra subjectum per intellectum, ut accidens : et ideo possumus dicere : ponatur homo esse albus vel niger. Tertium est, quod posito genere, statim potentia formali inducta ponitur inferius, et in quod formabile est genus. Et ideo species per inchoationem sui est in genere, sicut res formata est in propria materia : propter quod in diffinitione unum habent ordinem materia et genus : et sicut materia est quid materiati et primum subjectum, sic est genus primum subjectum differentiarum et quid speciei. Et quia formatum aliud esse accepit ab una forma formante, et aliud ab altera, ideo dicitur in primo de *Anima*, quod ratio generis secundum unumquodque est altera et altera. Et est sensus, quod hoc quod dico *unumquodque* determinet hoc quod dico *ratio*, hoc est, ratio data de genere secundum unumquodque est altera et altera.

In eo autem quod quid est prædicari, talia dicuntur quæcumque contingit eum qui interrogatus est per quid, reddere (hoc est, respondere) quid est quod proponitur in quæstione de prædicato comparato ad subjectum : *quid* enim *est* quærit de natura et substantia rei, ut quid est homo ? convenienter respondetur, animal. Sicut enim dicunt et Avicenna et Algazel, *per quid* quæritur tripliciter. Uno quidem et primo modo de intellectu signato per vocem significativam, ut si quæratur quid significetur per hanc vocem ἄνθρωπος ? et respondetur *homo* : et hoc ideo, quia talis vox ut signum refertur ad rei signatæ materiam et suppositum. Secundo quæritur per quid de tota rei substantia et essentia, hoc est, si quæratur, quid est homo ? et respondeatur, animal rationale mortale. Tertio quæritur de eo in quo inchoat rei essentia et substantia, ut si quæritur, quid est homo : respondeatur, animal in quo ut in subjecto inchoat hominis natura. Et hæc est quæstio prima secundum ordinem causæ : quia hæc est causa quare diffinitio est *quid* [1] : et hæc est causa quod vox significat *quid*, sicut responderi *quid* primo convenit generi : et est differentia completiva generis, quemadmodum in homine sive de homine cum quis interrogatus est, quid est quod propositum est, hoc est, homo, convenienter dicitur quoniam est animal.

Triplex potest fieri interrogatio per quid.

Removet dubium.

Cum autem dicit Porphyrius, quod etiam species prædicatur *in quid*, accipit Porphyrius prædicata non ut prædicata sunt universalia, distinctas essentias habentia, de quibuscumque potentialiter prædicata : sed species naturaliter prædicatum esse noc potest per se, eo quod non habet subjectum secundum naturam et artem in id ad quod referatur. Individuum

[1] Ergo prius quæritur de genere per *quid* quam de aliis. J.

enim subjectum esse non potest, eo quod est corruptibile, ut dicunt communiter. Sed ideo Avicenna dicit quod hoc est, quia substans in eo alterius naturæ quam substans differentiæ : materia enim in qua substat individuum accidentibus et formis, alterius naturæ est quam genus quod substat differentiis sicut formabile ab eis : et ideo non sic subjectum est ut genus subjectum differentiæ : propter hoc species non potest esse prædicatum cum tale non habeat subjectum in cujus ratione sit prædicatum, sicut subjectum primum. Hoc igitur est genus.

Generale autem (quod ad eamdem reducitur methodum de genere) est, ut si quæratur de aliquo, utrum in eodem genere sit cum alio aliquo determinato, vel in diverso? ut si quæratur, si homo et equus sint in eodem genere, aut non? Sicut enim ad methodum de diffinitione reducitur quæstio, an aliquid alii sit idem diffinitione, an non? sic ad methodum de genere reducitur quæstio, an unum alteri sit idem genere, an non? hujusmodi enim problemata cadunt sub eadem methodo generis, hoc est, de genere, quia Græci carent ablativo, genitivum pro ablativo ponentes. Quod autem tale problema ad methodum generis reducitur, sic probatur : quia non disputantes, quoniam animal sic est genus hominis : similiter autem an idem animal sit genus bovis. Et sic hominem et bovem probantes unum et idem esse genere, disputantes erimus quoniam hæc duo in eodem genere sunt. Si autem ostenderimus quoniam animal alterius horum, hominis scilicet vel bovis genus est, et alterius sive reliqui non est genus animal, ostendentes erimus quoniam homo et bos in eodem genere non sunt : in utroque enim illorum problematum oportet disputare per generis considerationes, utrum tale prædicatum subjecto insit ut genus, vel non insit. Hoc igitur prædicatum est essentiale non convertibile, partem essentiæ notificans. Et ideo sicut in prædicatis convertibilibus (quæ sunt terminus et proprium) essentiale antecedit rationem subjecti substantiam declarans : accidentale autem (quod est proprium) sequitur rem, eo quod illud partem potentialem in subjecto notificat per genus in quo ponitur proprium, et per essentiam proprii quæ de genere accidentium est, ut dicit Boetius, notificat esse formale non per essentialia, sed per accidens quod est proximum essentialia consequens : ita inter prædicata non conversim prædicata primum secundum naturam ponitur genus, quod per partem esse potentialis designat subjectum de quo prædicatur, et non designat totum esse ipsius. Prædicata enim ista quatuor hic ordinantur secundum quod plus vel minus in toto vel in parte designant subjectum : ideo ponimus hic genus ante accidens, et accidens ultimum, quia accidens non per essentiam subjectum designat.

Quare genus debuit præcedere accidens.

CAPUT V.

De accidente et reducibili ad methodum de accidente, etc.

Accidens autem est, quod nihil horum est, ita quod nec diffinitio, nec genus, nec proprium, sed inest rei secundum inesse solum. Cum enim proprium (loquendo secundum sui naturam) non sit ens, quia quod secundum sui naturam est ens, illud ex suis naturalibus est ens, et sic est ens per se existens, quod non est accidens, cujus esse est inesse, et ab inesse habet esse : et ideo convenienter privatione eorum quæ per se sunt et essentialiter prædicata, in tali privatione vel esse privationibus permixto diffinitur. Et convenit ei hæc diffinitio secundum esse actuale a quo trahit esse.

Si autem diffiniatur secundum potentiam inessendi, et non secundum actum, tunc accidens est, quod uni et eidem cuilibet subjecto contingit inesse et non inesse, dummodo ad proprium subjectum secundum dictam potentiam comparetur,

et comparetur ad ipsum non secundum quod est causa ipsius, sed secundum quod est subjectum tantum [1]. Cum enim dicitur, quod domus combustio sit accidens subjecti domus, falsum est, sed proprium subjectum combustionis est materia domus, et illi contingit eidem non inesse et inesse. Similiter cum dicitur, homo moritur : hoc enim est subjectum corruptionis quod est subjectum generationis. Domus autem ædificationis non est subjectum, sed est finis : ideo non est subjectum destructionis. Cum enim dicitur, cygnus est albus, prædicatum non comparatur ad subjectum tantum, sed sicut ad subjectum et causam, propter inseparabile esse accidens, et non contingit eidem inesse et non inesse : sed hoc est accidens, quia potest intelligi corvus albus. Si prædicatum ad subjectum comparetur remota causalitate quam subjectum nominat causalitate prædicati, ut ad subjectum comparetur accidens, contingit eidem inesse et non inesse, ut sedere convenit eidem inesse et non inesse eidem. Similiter autem et album esse sic comparatum ut ad subjectum tantum, contingit eidem alicui inesse et non inesse : quia nihil prohibet idem aliquando non album esse et aliquando album esse.

Si comparentur istæ accidentis diffinitiones secundum quod de accidente dantur ut de prædicato, tunc diffinitio secunda melior est quam prima : quia prædicatum oportet declarare subjectum : et quod per se declarat, est melius quam quod non declarat nisi aliis declaratis. Nam prima diffinitione accidentis dicta vel data necessarium est (si diffinite quis debet intelligere quid est quod dicitur per sermonem) scire quid diffinitio, quid genus, et quid proprium. Et quodlibet illorum est extraneum a natura accidentis, et sic nihil facit ad accidentis diffinitionem, nec aliquod illorum est de intellectu accidentis. Secunda autem ab ipsa natura accidentis sumpta per se finita est sine cognitione aliorum : et ideo melior est ad cognoscendum prædicatum ut accidens, et ad cognoscendum quid est quod implicite dicitur per naturam accidentis, et quid est quod dicitur, quod aliquod prædicatum inest ut accidens.

Accidentale tamen quod *quid* uno modo dicitur ut quid per se : et sic sola substantia est quid, et accidens non est quid, nec est substantia. Et quid dicit etiam quid in causa ut essentiale formale dicitur, ut in anteriori capitulo dictum est : et sic accidens non removetur ab eo quod est quid ut genus : sicut cum dicitur, album est coloratum disgregativum visus, hoc est quidem substantiale non est substantia. Dicit enim Avicenna quod substantiale medium est inter substantiam et non substantiam : et neque est accidens, neque substantia proprie. Reducibilia autem ad eamdem methodum et quæ subjacent accidenti (hoc est, methodo accidentis) hæc sunt quæ ad invicem sunt comparationes secundum accidens factæ quolibet modo, hoc est, per majus, sive per minus, sive per æque eligendum factæ, ut libet, finitæ ab accidente dictæ. Ut gratia exempli, utrum pulchrum vel bonum melius aut magis eligendum sit, aut quod expedit, hoc est, utile. Et utrum suavior et magis eligenda vita quæ secundum virtutem et honestum, ut dixerunt Stoici : aut quæ secundum frugalitatem sive fruitionem quæ est in delectabilibus sensibilibus, ut dixit Epicurus, quorum princeps Sardanapalus. Et quidquid probatum est aliud in accidente, similiter in his comparationibus ad subjectum ad electionem relatis dictum. In omnibus enim talibus duobus et pluribus propositis quæstio fit, utrum ens sive prædicatum accidentale magis insit ut accidens : et ideo quæritur, si prædicatum insit ut accidens : quod non nisi per considerationes accidentis fieri potest : et ideo sub

Quid dupliciter capitur : ut in substantia, ut in accidente.

[1] Nota istas duas conditiones quas ponit Auctor pro verificatione diffinitionis accidenti secundo loco positæ, quia ex illis solvuntur multæ dubitationes.

eadem cadent methodo cum accidentis methodo. Qualiter autem ad diversos referantur libros, in sequentibus suo in loco dicemus.

Ex his autem quæ dicta sunt, manifestum est, quoniam nihil prohibet quin id quod inest ut accidens, fiat aliquando proprium *quando*, et aliquando fiat proprium *ad aliquid* non ad omnia : ut sedere cum sit accidens et insit ut accidens, proprium fit quando, cum aliquis solus sederit : tunc enim inest soli quod convenit proprio : tunc enim quando proprium est, quia tunc soli inest. Si autem aliter inest sessio non soli, sed alii quidem sedent, et alii quidem stant vel jacent: tunc sedere ad quosdam proprium ut ad non sedentes, quia ab illis per sessionem distinguitur sedens : propter quod et ad aliquid et quando nihil prohibet accidens (sive quod inest ut accidens) proprium esse : sed accidens et quod inest ut accidens, nunquam erit proprium simpliciter quod secundum naturam est proprium, et quod convenit omni et soli et semper. Et hujus quidem causa est, quia proprium est ut accidens speciei, et fluit ab essentialibus speciei : propter quod in eodem genere ponitur cum specie, quando potissimo modo assignatur, ut animal mansuetum est proprium hominis, sicut et ipse homo est animal. Et ideo problemata de proprio ad methodum accidentis non possunt reduci, quia alius modus inhærendi est proprii, et alius accidentis : et in problemate non quæritur principaliter quid insit, sed potius quomodo insit, vel ut diffinitio, vel ut proprium, vel ut genus, vel ut accidens. Sic ergo patet quid sit diffinitive quodlibet dictorum prædicatorum, et qualiter hic ordinentur : infra tamen aliter ordinabuntur in executione : et hujus ordinis causa infra dicetur.

CAPUT VI.

Quod omnia problemata ordinantur ad problema de diffinitione.

Non lateat autem nos, quoniam omnia quæ dicuntur vel reducuntur ad genus vel ad problema de genere, et quæ reducuntur ad proprium sive ad problema de proprio, et ad accidens sive ad problema de accidente, quomodo et ex consequenti contigit dici ad diffinitiones, et maxime destructive. Cujus probatio est (ut incipiamus a principio) quoniam ostendentes, quoniam aliquod prædicatum non inest soli, quod contingit ei quod inest ut proprium quod est sub diffinitione (hoc est, quod inest ut diffinitio) vel dicitur inesse quemadmodum in proprio (hoc est, in prædicato ut proprio) oportet soli inesse : aut ostendentes quod id quod pro genere assignatum est in diffinitione, non inest ut genus : aut ostendentes quoniam non inest simpliciter, sicut inesse construitur in accidente. Si enim aliquod eorum quæ in diffinitione assignata sunt ostenderimus simpliciter non inesse (quoniam etiam simpliciter inesse dicitur in accidente), interimentes erimus diffinitionem. Quia quod inest ut diffinitio, oportet quod insit simpliciter, et quod omnia præter ultimum insint ut genus, et quod totum insit conversim et soli : propter quod secundum jam prius assignatam rationem (qua scilicet oportet alia præsciri) omnia alia erunt quodammodo diffinitiva, hoc est, ad problema de diffinitione adminiculantia. Dico autem *quodammodo*, quia destructive, et non constructive. Omnia enim quæ enumerata sunt hoc modo, faciunt ad diffinitionem per modum adminiculationum et secundum bene esse.

Et non tamen propter hoc universalis et una methodus est quærenda de omnibus prædicatis vel problematibus inductis. Cujus duæ causæ sunt : una quidem ex parte nostra, et alia ex parte methodi.

Nobis enim non facile est invenire talem methodum quæ sic unitur ad quatuor prædicata hæc vel problemata : quia prædicata (quum diversa inter se sint quantum ad modum inhærendi qui quæritur in problemate) difficile est nobis invenire commune in quo uniuntur sicut uno communi, quod sit ejusdem rationis in omnibus : et si inveniatur, non potest inveniri qualiter illud commune per singula propria contractum adaptetur ad singula : et si inveniatur commune omnino, talis methodus erit incerta : quia illud commune non per unam rationem inest singulis : et erit raro utilis, quia raro invenitur qualiter et quibus propriis illud commune coaptetur ad propositum, cum dialectica ex communibus et probabilibus procedat : et sic rara utilis erit ad propositum quodcumque problema. Et sic in se est inutilis et incerta methodus, propter hoc quod commune non una ratione erit, sed analogice : et nobis erit difficilis ad inveniendum propter difficultatem reductionis istorum in unum commune ad omnia. Sed propria assignata methodo de unoquoque istorum per proprias considerationes non communes, hoc est ad finem intentum deductio propositi tantum : quia tunc singulis libris perficitur propria methodus : et omnibus his simul acceptis interrogatur una communis methodus, quæ est a nullo istorum determinate denominata, sed in communi vocatur methodus dialectica. Propter quod quia communis methodus est difficilis et raro utilis (ad diffinitiones enim solas utilis est et quodammodo et non simpliciter) ideo singulariter de singulis horum per se, quemadmodum prius dictum est, dividentium, idem divisim tractandum est.

Ea autem quæ sunt de numero eorum prædicatorum quæ principalibus sunt adjuncta, et ad ista reducibilia sunt adjungenda ad prædicata principalia sibi convenientia, ut de eodem et diverso ad diffinitionem, et de differentia generali ad genus, et accidente comparato ad accidens, et sic de aliis. Hæc autem adjuncta sumus nuncupantes diffinitiva et generalia et accidentalia, propter hoc quod considerationibus diffinitionis vel generis et accidentis terminantur. Ea autem prædicata quæ dicta sunt, penes ea quæ sunt prædicata principalibus adjuncta. *Penes* autem dico, quod nihil adjunctum adhuc est proprio, vel quia adjuncta in speciali adhuc non ostendimus, sicut faciemus in sequentibus specialiter de singulis adjuncta prosequentes.

Est autem hic notandum quod quamvis (sicut dictum est) omnia sint aliquo modo distincta, non tamen potest una universalis esse methodus de omnibus quæ sit ex communibus ad omnia problemata terminanda : illa enim non posset esse intrinsecus, quia intrinseca cujuslibet non sunt omnia : nec potest esse omnia : sed oporteret quod esset per locos extrinsecos, et sic esset juncta, quia illi loci parum certificant : et incidit in eis frequenter petitio principii, sicut in loco ab oppositis et a simili et hujusmodi, ubi æque ignotum est inferens sicut illatum.

Methodus dicitur universalis tripliciter.

Dicitur tamen methodus universalis tripliciter. Et quoad ea de quibus est : et sic methodus quæ est ad omnia, dicitur universalis, et sic methodus istius primi libri universalis est methodus. Dicitur iterum universalis methodus quantum ad illud quod construitur in ipsa : et sic methodus secundi libri est universalis methodus, quia construitur in ipsa inesse quod supponitur in omnibus aliis : quia quod inest, supponitur in eo quod inest ut genus, et in eo quod inest ut proprium, et sic de aliis : et hoc modo sumpta universali methodo, quo universalior est, eo certior et utilior est. Dicitur tertio universalis, quæ ad singula problemata inferenda est universalis, ut ex pluribus propria inferat secundum omnes differentias quæ sibi conveniunt : et hæc impossibilis est, quia etiam ex quibus dicto modo inferantur problemata, sunt considerationes quæ non possunt esse

universales omnibus : et quia artis diffinitæ omnia præcepta sic ad unum finem ordinata inveniri non possunt : et quæ sic inveniuntur, extrinseca sunt et incerta, et raro utilia ad concludendum problema propositum : et ideo non est inquirenda talis methodus, quia difficultas major est quam utilitas ipsius, si adjunctum cum eo cui adjungitur, una communi methodo terminatur, per easdem considerationes terminatur adjunctum, per quas terminatur principale.

Hoc autem modo non dicuntur alia problemata diffinitiva : quia taliter per considerationes per quas terminatur diffinitio, secundum aliud terminatur in ipsis quod supponitur in problemate diffinitionis : et ideo quod inest ut diffinitio, colligit modum inessendi omnium aliorum : et ideo aliquid facientia et adminiculantia ordinantur ad problema de diffinitione.

CAPUT VII.

De adjuncto quod est idem *vel* diversum.

Inter adjuncta autem primum omnium est determinandum de *eodem* quoties (hoc est, quot modis) dicitur. Hoc enim pluribus vel omnibus videtur esse adjunctum. *Idem* enim proprio videtur esse adjunctum proprio, et idem generi adjunctum generi, et idem diffinitione adjunctum diffinitioni : quæ sunt modi ejusdem. Conveniens est igitur ante omnia determinare quoties dicitur *idem*. Videbitur autem idem per rationem *unius* quod causat identitatem, intuendi, ut figuraliter, hoc est, probabiliter et superficialiter sic diceretur tripliciter dividi, hoc est, per divisionem per tria factam accipi multiplicitas ejus quod est idem. Aut enim numero, aut specie, aut genere idem solemus appellare, considerantes ad unum quod est identitatis causa. Dicit enim Aristoteles in quarto *primæ philosophiæ*, quod unum in substantia facit idem. Hoc autem aut unum est in supposito, in quo non reperitur diversitas : et tunc est numero idem, testante Boetio qui dicit, quod idem numero est, in quo non invenitur diversitas in numerando. Omnia autem quorum diversa sunt supposita, numerum faciunt : quia divisio suppositi numerum facit. Si autem unum in substantia, non est differentia suppositi vel ejus quod est, vel est unum formalis essentiæ : et tunc illud unum aut erit essentiæ totius quo totum esse formale est : et sic erit idem specie. Dicit enim Boetius, quod species est totum esse individuorum, et quidquid post speciem est, de individuantibus est, et non est de esse formali et essentiali. Si autem est causa identitatis unum quod secundum potentiam et non secundum totum esse est, tunc est unum genere.

Unum multipliciter dicitur.

Ut autem facilius sit quod dicitur, subjicimus exempla. Numero quidem eadem sunt quorum nomina plura, res autem una, sicut ea quæ Latine dicuntur multivoca, Græce autem synonima, ut tunica et vestis, quæ Græce synonima sunt et ab unico quidem (differenter considerato) imposita : tunica a tegendo, vestis a circumgerendo est imposita. Vere tamen synonima sunt ensis, mucro, spatha, gladius, framea, et hujusmodi : quia omnibus his nominibus una et eadem res (in qua non invenitur diversitas in numero) significatur. Attendendum autem quod diversitas nominis nihil facit ad rationem ejus quod est idem numero, quemadmodum ad causam ejus quæ est unum in re significata, sed facit ad relationem quæ importatur in eo, magis rei quam vocis : quantumcumque enim sit indivisibile et indivisum suppositum alicujus, tamen multis proprietatibus innotescit apud intellectum. Cum autem omnibus illis innititur ad unam rem et unum suppositum significandum, sunt multa nomina ad minus habitualiter, et una res significata : et ideo unum numero est, quod sic multis significatur nominibus : propter quod unum numero dividitur in plures modos, ut inferius ostendetur.

Specie autem sunt idem, quæ cum sint plura numero suppositi, tamen indifferentia sunt secundum speciem et sunt idem specie : quia indifferentia est causa identitatis, et indifferentia speciei causa est ejusdem in specie quæ est essentialis (ut dicit Boetius) similitudo individuorum, sicut hic homo omni homini, hic equus omni equo est idem specie. Similiter autem genere sunt eadem, quæcumque sub eodem sunt genere, in quibus sicut veritas est indifferentia generis, causa est ejus quod est idem. Hi ergo sunt modi figuraliter considerando quibus dicitur idem prout est prædicatum adjunctum.

Dubitatio Philosophi.

Est tamen dubium circa hæc quæ dicta sunt, et videbitur fortasse alicui, quod aqua duobus vasis hausta et a fonte separata, vel uno vase vel pluribus, vel etiam aliter divisa a fonte (ita quod non in eodem loco sit cum aqua fontis) aliquam differentiam (hoc est, aliquam differentem identitatem) habeat cum aqua quæ est in fonte quæ sit prætet omnes identitatis modos qui dicti sunt : hausta enim a fonte vel divisa, majorem habet similitudinem cum aqua fontis, quam alia aqua non ab eodem fonte hausta : et cum non ab eodem fonte hausta cum aqua fontis sit eadem specie, videbitur quod hausta a fonte sit plus eadem quam specie : propter quod videtur esse eadem numero : sed cum separata sit in loco diverso, et idem numero secundum suppositum non possit esse in locis diversis, ut dicit Boetius, patet quod non est eadem numero : quia per locum in ea invenitur diversitas in numerando.

Solutio.

Et est dicendum quod talis aqua cum aqua fontis est eadem specie non numero : hæc enim sunt quolibet modo dicta sicut secundum accidens diversa, ut in claritate, vel turbiditate, frigiditate, vel caliditate, vel sapore cognata sunt secundum unam speciem substantialem : et ideo licet differant accidente, tamen proxima sibiinvicem sunt et omnino cognata in specie substantiali. Nam omnis aqua omni aquæ eadem specie esse dicitur. Eo autem quod aqua ab eodem fonte accepta habeat quamdam in accidentibus similitudinem quam nulla alia habeat aqua, dicitur validior in accidentibus similitudo, propter quod talem aquam non separamus (hoc est, in separatum modum ejusdem ponimus) ab aliis quæ secundum unam speciem quolibet modo secundum accidens differre dicuntur eodem.

Attende autem quod hæc quæ dicta sunt de aqua intelliguntur quæ remanet in una eadem simplicitate speciei. Sed est elementi species quæ formam resolvit in formam aliam. Sunt enim liquida quæ æquæ dicuntur species in quarto *Meteororum*, quæ habent species mixtorum, ut vinum, lixivia, medo, et hujusmodi, et aquæ alchimicæ quæ mixtorum habent species : quamvis a prima materia dicantur, non sunt omnes ejusdem speciei : sed in simplicibus aquis verum est quod hic dictum est in solutione dubitationis inductæ.

Idem numero est perfectius idem aliis modis.

Si autem modos ejusdem comparemus ad eam identitatem quæ unitas substantiæ ut diximus, tunc maxime secundum rem et indubitanter quoad nos *idem* ab omnibus videtur dici, quod unum est numero, in quo secundum suppositum et id quod est, non invenitur diversitas in numerando.

Solet autem hoc (quod idem numero dicitur) multipliciter assignari : sed hæc multiplicitas ad tria reducitur, quibus unum idem suppositum designatur. Proprie autem et primum sive principale et quod maxime unum numero est, quando aliquid eodem nomine vel diffinitione aliquid idem assignatum fuerit secundum quod diffinitio est nominis : nomine, ut tunica et vestis, quæ Græce synonima sunt : diffinitione, sicut animal gressibile bipes idem dicimus esse homini, quia talis identitas est secundum unum esse perfectum implicite in omnibus substantialibus, et supponendo suppositum per unum supponitur per alterum. Secundo autem dicitur idem

numero a proprio consequente essentiam accidentaliter, ut quando est idem proprio : per proprium enim et id cujus est proprium, idem supponitur, licet non idem significetur : sicut animal disciplinæ susceptibile, idem est homini ex intellectu proprii : et quod natura sursum fertur, idem est igni : et sumptum est proprium a natura generantis et generati. Tertium vero dicitur idem numero tertio loco et minus proprie dictum, quando idem suppositum designatur ab accidente, cujus denominatum idem dicit suppositum cum nomine, sicut sedens, vel musicus, cum dicimus esse idem Socrati, si Socrates est sedens vel musicus : omnia enim hæc tria unum numerum secundum suppositum volunt significare : et hæc qui dicit de eodem nomine et diffinite, et de eodem propositio planum est.

Quoniam autem quod nunc dictum est de accidente est verum, scilicet quod unum numero significat, probatur, ita quod alius hoc addiscere potest ex his quæ ut designent idem suppositum, permutant suas appellationes nominum in denominationes factas ab accidente quod sensibiliter inest et manifeste. Nos enim sæpe præcipientes nomine vocari aliquem, ut Socratem, vel Platonem, qui est de numero sedentium, permutamus et non utimur nomine proprio ad illum qui sub proprio nomine non intelligit quem nunc vocari velimus : eo quod nescit illum tali appellari nomine iste cui præcipimus ut nobis vocet eum quem volumus : et tunc minus nullum proprium nomen dicentes : sed per accidens quod inest vocari illum facimus : eo quod sub isto accidente magis intelligit quem vocari volumus, quam sub propria nominatione : et sic jubemus sedentem vel disputantem vocari ad nos. Ex quo palam est, quoniam eumdem in suppositio significare opinamur sive intendimus, et nomine et accidente denominative : et sic patet quod nomen ut accidens de eo de quo denominative dicitur, idem numero dicunt in supposito. Patet igitur, ut epilogando dicamus, quod *idem* (quemadmodum dictum) ut est prædicatum, tripliciter adjunctum dividimus, hoc est, in tria.

CAPUT VIII.

De sufficientia horum quatuor prædicatorum.

Quoniam autem ex prius dictis sufficienter sunt orationes sive disputationes, et per hæc (hoc est, propositiones ex his formatas) et ad hæc (ut ad problemata) fides est et per inductionem et per syllogismum. Una quidem enim et sensibilis fides est facta per inductionem. Si enim quis consideret unamquamque propositionem dialecticam quæ dicit prædicatum inesse subjecto, et consideret unumquodque problematum ad quod terminandum dialecticus inducitur syllogismus, singula sigillatim considerando videbit, aut a diffinitione, aut a proprio, aut a genere, aut ab accidente prædicato factam esse : et sic inducendo omnia, inferet universaliter quod omnis propositio vel problema (quoad prædicatum) facta est ab aliquo istorum.

Alia et secunda fides est per syllogismum : necesse est enim quod de aliquo prædicatur, aut conversim prædicari de re, hoc est, de subjecto, aut non conversim. Et si conversim quidem prædicatur, erit diffinitio vel proprium. Nam si conversim prædicatum significat explicite quid est esse, tunc tale prædicatum est diffinitio. Si autem quod conversim prædicatur (non quid est esse significet, sed sicut accidens, speciem et subjectum consequens), tunc est proprium. Hoc autem quod sic conversim de re subjecta prædicatur, erat superius dictum proprium, quod non significat quid est esse : illi enim (sicut supra dictum est) remansit nomen proprium. Si autem est prædicatum, sed non conversim prædicatur de re, hoc est dupliciter : aut enim est ex his prædicatis quæ sumuntur in diffinitione subjecti secun-

dum primum modum dicenti per se : aut non est de illis, sed est prædicatum non sumptum in diffinitione subjecti. Et si est ex his quæ in diffinitione subjecti dicuntur et sumuntur, tunc est genus, vel differentia generalis quæ cum genere locanda est, eo quod descriptio ex diffinitione fit ex genere vel differentia vel differentiis. Si vero est prædicatum, et non ex his quæ dicuntur in diffinitione subjecti de quo prædicatur, palam quoniam est accidens commune, quod individui accidens vocatur. Nam accidens in superius assignata diffinitione dicebatur, quod nec diffinitio, nec genus, nec proprium est, sed simpliciter sive determinato modo inhærentiæ inest rei, et ab inesse habet esse.

Removet dubium. Quamvis autem aliqua conveniant in eadem substantiali differentia, non tamen habent specialem modum quo dicantur idem, quia ultima differentia est actus et forma constituens : et ideo facit idem specie : quia non convenienter potest dici idem differentia, quia differentia potius est nomen diversitatis quam unitatis et identitatis.

Si autem syllogismum formare vis, quo formatur horum sufficientia, formabis. Omne quod prædicatur conversim et non conversim, in quid vel in quale, genus est, vel diffinitio, vel proprium, vel accidens. Sed omne quod prædicatur in propositione dialectica, prædicatur conversim vel non conversim, in quid vel in quale. Ergo omne quod prædicatur in propositione dialectica, vel est diffinitio, vel genus, vel proprium, vel accidens.

De his tamen (prout inter se sunt divisa ab invicem sub hoc communi quod est universale prædicabile) plurima a nobis in scientia *Universalium* dicta sunt, quæ conjuncta cum his quæ hic dicta sunt de eis (in quantum sunt prædicata, a quibus formantur propositiones dialecticæ) perfectiorem faciunt doctrinam.

Alia sufficientia de numero prædicatorum quam non ponit textus. In esse enim quod determinatur in problemate quantum ad modum inhærendi variari non potest, nisi quod insit vel ut substantia, vel ut accidens quod inest substantiæ. Et si inest ut substantia, aut inest ut totum esse, vel non totum. Et si ut totum, est diffinitio : quia species prædicatum esse non potest. Si autem ut non totum, tunc est genus. Si vero inest ut accidens : aut ut accidens speciei, et est proprium : aut ut accidens individui, et est commune accidens.

CAPUT IX.

Quod hæc quatuor prædicata sunt in omnibus prædicamentis.

Post hæc autem oportet determinare genera prædicamentorum in quibus singulis sunt quatuor dictæ differentiæ quatuor prædicatorum, ex quibus sumitur differentia problematum, ut sciatur generalis esse præinducta prædicatorum divisio. Sunt autem prædicata numero decem, in quorum quolibet dicta sunt quatuor prædicata. Hæc autem sunt quid est, sive substantia, et quale est, et quantum, relatio sive ad aliquid, et ubi, et quando, et situm esse, habere, et facere, et pati. Omnia autem hæc denominative determinamus : quia ut prædicata accipimus, quæ de subjecto per informationem dicuntur. Semper autem prædicatum ut genus, et prædicatum ut accidens, et prædicatum ut diffinitio, erit in numero decem prædicamentorum : quia in quolibet istorum est prædicari conversim, et non conversim : et quolibet illorum est prædicari in quid et non in quid, secundum totum et secundum partem. Si enim superius de inferiore ejusdem generis prædicetur, prædicatio erit in quid non conversim. Si autem idem de se prædicetur secundum omnem modum ejusdem qui dictus est qui est essentialis, velut homo est homo, vel homo est animal rationale mortale, vel album est album, vel album est coloratum disgregativum visus, semper prædicatio est in quid. Si autem ad res alterius generis

Removet dubium.

comparetur ut prædicetur, prædicabitur vel in quale speciei, et erit proprium, vel in quale subjecti et individui, et erit accidens. Nam omnes propositiones dialecticæ sunt sumptæ ab his quatuor quæ in omnibus generibus sunt prædicamentorum: omnes enim significant (quantum ad sua prædicata) aut quid est, hoc est substantiam absolute, aut quale secundum quod est prædicamentum, aut quantum secundum quod est prædicamentum, aut significant aliquid aliorum prædicamentorum, hoc est, rem in quodam prædicamento constitutam.

Manifestum est autem ex eisdem, quoniam quid est significat quandoque substantiam, quandoque autem quale, et quandoque aliquid aliorum prædicamentorum. Nam quando posito homine pro subjecto dixerit quis quod positum est, implicite vel explicite hominem esse, totam substantiam de ipso prædicans : vel dixerit quod positum est, animal esse, partem substantiæ prædicans de ipso, et quid est dicit (hoc est, id quod absolute est) et substantiam de subjecto prædicat, et substantiam significat : quia significatum prædicati absolute et ad subjectum non comparati, substantia est. Quando vero colore posito dixerit (hoc est, prædicaverit) quod positum est pro subjecto, album esse si album est, sive dicat implicite sive explicite quod positum est album esse, vel partem substantiæ designans in prædicando dixerit colorem esse, quod est genus diffinitivum albedinis, quid est dicit, quia tale prædicatum in comparatione ad subjectum, substantiale est, et significat quale, quia tale prædicatum absolute acceptum non significat nisi quale. Simpliciter autem est si bicubitali magnitudine posita pro subjecto dixerit (hoc est, prædicaverit) quod positum est pro subjecto, bicubitalem esse magnitudinem, totum suum esse prædicans : vel dixerit esse magnitudinem designando per partem sui esse : et quid est dicit subjecti, comparando prædicatum ad subjectum, et id quod est absolute acceptum, quantum significat. Quia hoc significat ad quod significandum imponitur nomen : sed hoc prædicat, cujus habitudinem dicit ad subjectum : et hoc est vel diffinitio, vel genus, vel proprium, vel accidens. Similiter autem est in omnibus aliis prædicamentis. In omnibus enim ita est, quod comparata ad ea quæ sunt suæ coordinationis, dicunt quid est : in se autem accepta, significant ea ad quæ significanda instituta sunt unumquodque talium prædicamentorum : sive idem de eodem dicatur ut species de specie, ut homo est homo secundum totum esse, vel album est album : sive dicatur genus de hoc quod prædicatur ut pars esse, in omni genere quid est significat : sed hoc qui dicit, significat substantiale, non absolute substantiam. Quando vero dicitur sive prædicatur de alio quod non est suæ coordinationis, tunc respectu illius non quid est significat (hoc est, substantiale), sed significat quantitatem secundum quod est mensura subjecti, vel qualitatem secundum quod est dispositio subjecti, aut aliud aliorum prædicamentorum in quibus isti duo modi sunt prædicationum.

Unde cum non sint nisi decem prædicamenta, et in omnibus istis ista quatuor sunt prædicata, et non plura : patet quod omnia de quibus (hoc est, ad quæ) et ex quibus materialibus et integralibus simplicibus principiis sunt disputationes sive argumentationes dialecticæ, hæc et tanta sunt dicta. Dictum est autem in præhabitis, quod habemus perfecte methodum, si habuimus ad quod et ad quæ. Quomodo autem sumemus ea ex quibus ut complexis est methodus, et quomodo faciemus ea in communi per quæ facile poterimus habere methodum, post hæc deinceps dicendum. Per quæ autem facile poterimus habere methodum, infra docebimus quando dicemus instrumenta hujusmodi syllogismi dialectici.

TRACTATUS III

DE COMPLEXIS INTEGRANTIBUS SYLLOGISMUM DIALECTICUM.

CAPUT I.

De propositione dialectica, quid sit, et per quæ dividitur.

Inter hæc igitur quæ de complexis et integrantibus syllogismum dialecticum dicenda sunt, primum determinetur quid est propositio dialectica : quia illa sicut principium se habet ad syllogismum dialecticum. Problema autem se habet sicut conclusio : et ideo determinata propositione dialectica, determinandum est quid sit problema dialecticum. Non enim ponit quod omnis propositio dialectica sit, et quod omne problema sit dialecticum. Nullus enim (qui mentem bene dispositam habeat) proponit propositionem dialecticam esse, quod manifeste est falsum, et quod nulli videtur : quia hoc materiam probabilitatis (quæ est materia dialecticæ propositionis) non habet. Nec aliquis proponit pro dialectica propositione, quod omnibus est manifestum, ex ipsis quæ ut ex causis prædicato et subjecto propositionis accipiuntur : quia hoc est necessarium, aut per demonstrationem, vel ut demonstrationis principium, vel quod pluribus secundum sensum indicantibus, quia hoc ad sensum est manifestum. Dico autem quod nullus hæc proponet ut terminanda in problemate, quamvis forte talia proponat in simplici propositione, quæ non est dialectica : quia dialectica propositio est interrogatio, et habet dubium in consensu plurium. Nam hæc quæ quidem simpliciter manifesta sunt, vel in consensu plurium, non habent dubitationem, et omnes consentiunt in illud. Illa autem quæ sunt manifeste falsa, nemo ponet ut problemata : quamvis forte simpliciter proponat per modum enuntiationis : quia sicut dictum est in *Perihermenia* contingit enuntiare quod est esse, et quod est non esse, et quod non est esse, et quod non est non esse. Sed dialectica propositio est interrogatio consensus in probabile, nec consensus requireretur si probari non deberet : manifeste autem falsum probari non potest, et manifeste verum non indiget probari, sed ad alterius alicujus assumitur probationem.

In diffiniendo ergo propositionem dialecticam secundum potissimum suum statum dicimus, quod propositio dialectica est interrogatio probabilis, ita quod probabilis sit genitivi casus, hoc est, interrogatio de probabili, quod est materia propositionis dialecticæ. In probabili enim (quia ponitur in judicio ejus cui proponitur, utrum sic videatur vel non) oportet quærere respondentis judicium et consensum, antequam procedere possit opponens. Sic ergo dialectica propositio *interrogatio est probabilis*. Et hac ratione etiam Boëtius in diffinitione syllogismi dicit, quod est oratio in qua quibusdam positis et concessis, respiciens ad propositiones syllogismi dialectici. Cujus causa est, quod probabile de se non habet sufficientem causam consequentiæ vel inferentiæ, et causam inferentiæ sufficientem accepit a concessione respondentis. Hæc igitur est tota diffinitio propositionis dialecticæ.

Quid sit probabile.

Sed ut sciatur per explanationem quid sit probabile, dicimus quod videtur omnibus, aut pluribus, aut sapientibus, et his omnibus, vel pluribus, vel maxime notis non extraneum. Et quia dictum est quod propositio est interrogatio probabilis, et interrogatio nota dubitationis est inter duas partes contradictionis, scilicet et in parte affirmativa et in parte negativa, ut matrem diligere quia mater est, et matrem non diligere quia in cœna duos suos devoravit Medea natos. Posset tamen dici quod cum dicitur propositio dialectica, est interrogatio probabilis, sic est intelligendum quod propositio est interrogatio probabilis, et circa probabile, et de probabili, et juxta probabile facta : et hæc est expositio verior secundum Commentatores. Sed quod dicitur probabile esse, quod videtur omnibus, et in ante habitis est expositum et per proprias differentias declaratum.

Sed hic notandum quod quamvis id quod videtur sapientibus sit eminentis veritatis secundum intellectum, tamen ad hoc quod sit propositio dialectica, oportet quod illud idem pluribus vel omnibus non sit extraneum per signa probabilitatis apparentia in ipso ; quia aliter disputari non posset per probabilia, sed demonstrative disputaretur per causas essentiales sapientibus tantum notas. Ponet enim aliquis respondentium concedendo id quod videtur sapientibus, propter hoc ipsum quod videtur sapientibus : quia sic est probabile, nisi sit contrarium plurium opinioni, et extraneum pluribus. Hanc expositionem ponunt Auctores, qui dicunt causam, exponunt nisi pro quamvis, et illi dicunt, quod hoc quod dicitur : ponet enim aliquis rationem ejus quod probabile est quod videtur sapientibus, qui non judicant secundum superficiem, sed secundum eminentem veritatem, cum eo ipso quod videtur sapientibus. Aliquis respondentium dialectice ponet id, nisi, hoc est, quamvis contrarium sit aliis opinionibus plurium ; et sic ponitur non per causam, sed propter judicium sapientium quod est ex causa probabili. Ponet enim, ut dicit Avicenna, quia sapientes homines sunt et non dubitant : et ideo falli non possunt in judicio.

Hæc igitur et talis propositio dialectica habet divisionem secundum modos probabilitatis variatæ et divisæ : sunt enim quædam propositiones dialecticæ probabiles in veritate, sicut dictum est, et sunt probabilia quæ probabilibus sunt similia, a quibus sumuntur dialecticæ propositiones : similia autem sunt vel probabilia, et similiter contraria his quæ videntur probabilia, contrarietate subjecti, et prædicati, vel utriusque : et sunt probabilia contraria his quæ videntur probabilia, et sunt secundum contradictionem (hoc est, secundum negationem quæ nota est contradictionis) protensa ad similem propositionem : et probabiles sunt interrogationes vel propositiones datæ et positæ secundum artes inventas, eo quod artificialibus in talibus opinionibus sive conceptis quæ secundum artem sunt, assentiendum est. Cum ergo sit divisio trimembris, scilicet probabile in se, et probabile in similitudine, et probabile secundum artes inventas : sed probabile in similitudine dividitur, quia est similitudo ad ipsum, et ad contrarium, sive per contrarium dupliciter : in contrario similitudinari, et in protenso secundum contradictionem per contrarium similiter, vel de contrario subjecto, vel contrario prædicato, vel utriusque : et hæc omnia cum nota contradictionis sive non contradictionis. Et de omnibus his dabimus exempla.

Probabile triplex, scilicet in se, in similitudine, secundum artes.

Probabile igitur simpliciter est, quod videtur omnibus, aut pluribus vel sapientibus, et his omnibus, vel pluribus, vel maxime notis.

Similiter autem probabile est, quorum simile est judicium probabilitatis, ut si probabile est eamdem contrariorum esse disciplinam, eo quod unius sunt generis et potentiæ : a simili probabile etiam contrariorum esse eumdem sensum, propter

simile et per locum a simili terminatur. Similiter autem si probabile est unam numero scientiam esse grammaticam propter subjecti communis unitatem, probabile erit a simili et musicam esse unam scientiam propter simile judicium. Si autem probabile est plures esse grammaticas propter partes subjecti quæ plures sunt, probabile erit et musicas plures esse : omnia enim hæc similia et cognata ad invicem videntur. Et de rebus similibus, ut dicit Boetius, est idem judicium.

Similia probabilia sunt etiam ea quæ probabilibus sunt contraria in subjecto vel prædicato, et sunt secundum contradictionem protensa, hoc est, secundum affirmationem et negationem protensa et multiplicata : hæc enim omnia probabilia videntur et dicuntur protensa in eodem more variata. Si enim probabile est quoniam oportet amicis benefacere, quod dixit Socrates, tunc etiam probabile erit, quoniam amicis non oportet malefacere. Hæc autem contraria habent prædicata, ut benefacere, et malefacere, sed protensa secundum contradictionem affirmationis et negationis : quia amicis benefacere est affirmatio, amicis autem non malefacere est negatio. Quod vocatur *secundum contradictionem* : ideo non contradicitur sic, quod dictæ duæ propositiones sint contradictoriæ, sed secundum quod distant per affirmationem et negationem, quæ sunt notæ contradictionis, et sic distensæ sunt ejusdem moris, amicis benefacere, et amicis non malefacere. Contratrium autem propositionis hujus, oportet benefacere amicis, secundum prædicatum est, quoniam oportet malefacere amicis. Illæ duæ, oportet amicis benefacere, et quoniam oportet amicis malefacere, in prædicatis sunt contrariæ : quæ quia contraria prædicata ad idem subjectum referuntur, sunt contrarii moris, et ideo non ejusdem judicii. Cum additur negatio quæ nota est contradictionis ejus quod dicebatur in prædicato, tunc efficitur contrarium ad eumdem morem protensum, ut cum dicitur, oportet amicis benefacere, et non oportet amicis malefacere.

Nota quid intelligat hic per propositiones potensas secundum contradictionem.

Similiter autem est si contraria sint subjecta : si enim hoc apparet probabile, oportet amicis benefacere, erit hæc probabilis, inimicis non oportet benefacere : sed sunt ejusdem moris : quia cum subjecta sint contraria, prædicata per affirmationem et negationem ad eumdem morem sunt protensa, et ideo idem habent probabilitatis judicium : et illud exemplum etiam est secundum contradictionem, hoc est, per affirmationem et negationem ejusdem prædicati contrariorum subjectorum : et ideo affirmatio et negatio reducuntur hic ad eumdem morem. Contrarium autem in subjecto non protensum ad contradictionem est, quoniam oportet inimicis benefacere : hæc enim in subjecto contraria est illi, oportet amicis benefacere : et quia per contradictionem non est protensa, ideo est contrarii moris, quia una est virtutis, et altera est vitii. Similiter autem faciendum in aliis, ut in omnibus sic multiplicatæ accipiantur probabiles propositiones.

Adhuc unus specialis modus propositionis est probabilis : apparet enim probabile in parabola, hoc est, collatione et proportione ad probabile, ut si unum attribuitur uni contrario, contrarium attribuitur reliquo propter similitudinem proportionis et attributionis. Et ille locus vocatur *per simile in contrario*, ut si dicatur probabile esse quod oportet amicis benefacere, quod dicatur, quod probabile quod oportet inimicis malefacere : et est contrarium tam in prædicato quam in subjecto, et ideo ex utraque apparebit contrarium id quod est amicis benefacere, ei quod est inimicis malefacere : sed propter unam parabolam sive simile contrariorum prædicatorum ad contraria subjecta ad unum referuntur morem. Utrum autem secundum virtutem se habeant ad invicem ista ut contraria, vel non, in sequentibus et in libro secundo in his quæ de contrario dicentur, ostendemus. Et

Locus per simile in contrario sive probabile in parabola quid.

veritas est quod non vere possunt esse contraria quæ ejusdem sunt moris.

Tertius autem modus dialecticæ propositionis probabilis fuit propositiones secundum artes inventas : palam enim est quod etiam quæcumque opiniones sive conceptiones, ut præcepta tradita secundum artes bene inventas, dialecticæ sunt propositiones. Ponet enim aliquis probabiliter (secundum quod probabile est, quod videtur sapientibus et maxime notis) ea quæ videntur his quæ probati et antiquiores sunt in artibus traditis, ut de his in geometria ponet quæ videntur geometræ : de his vero quæ sunt in medicina, ponet ut probabiliter medicus posuit : in quod et sufficiens est ratio positionis, quia sic de eis dixit Auctor illius artis.

CAPUT II.

De problemate, quid et qualis divisionis.

Habita parte integrali syllogismi dialectici, quod est circa proprium principium ipsius, determinandum est de complexo quod est circa orationes et conclusiones: et hoc est problema sive quæstio. Dicimus igitur quod *problema* est speculatio contendens ad electionem vel fugam, vel ad veritatem et scientiam. *Contendens* dico in eo quod contendit, aut ad ipsum ut finis et sic quod ipsum scire volumus, vel quia est ut adminiculans ad alterum quod per ipsum intendimus scire. Et sic simul datur diffinitio, et dicta divisio problematis per materiam et finem.

Declaratio diffinitionis problematis.

Est diffinitionis hæc explanatio, quod problema dicitur *speculatio*, intelligitur speculatio posita ut genus : et est speculatio habitualis et ex habitu sive ut habituali intellectu procedens consideratio. Et est speculatio non finita : quia si finita esset, non contenderet ulterius : *contendere* conatum dicit ad ulteriora, et dicit pugnam quam considerans intellectus habet ad utramque partem contradictionis, per æque validas vel quasi æque valentes rationes, quod Boetius vocat ambiguum : quia æqualiter vel quasi æquivalenter ambas amplectitur partes contradictionis. Et attende quod non contendit ad fidem vel opinionem, quia fides et opinio sunt fines speculationi conjuncti : statim enim ut per rationem speculatur, fidem accipit vel opinionem, et non contendit ad conjunctum, sed ad distans. Et ideo ulterior finis ponitur qui per fidem et opinionem speculationis intenditur ad electionem vel fugam in moralibus conferentibus, et omnibus consimilibus ad finem inducendum, sicut in civilibus et omnibus mechanicis. In omnibus enim his speculatio contendit quid eligatur ad finem consequendum, et quid fugiatur sicut executionem finis impediens. In aliis autem physicis vel mathematicis vel metaphysicis problematibus speculatis talis non terminata, sed contendens inter utramque partem contradictionis, contendit ad veritatem rei, si sic vel sic res se habeat : aut fortasse experitur viam veritatis ut sic vel sic comprehendatur. Quamvis sit in moralibus ad duo opposita quæ sunt electio et fuga : eo quod utrumque expediens et intentum ut finis : non tamen in physicis est ad veritatem et falsitatem sicut ad opposita, et ad ignorantiam et scientiam sicut ad opposita : quia falsitas et ignorantia fines per speculationem contendetis ad aliud esse non possunt. Nemo enim contendit ad falsum, et nemo contendit ut ignoret.

Falsitas et ignorantia non possunt esse fines speculationis.

Est autem alia diffinitio, quod problema est speculatio in eo quod est, aut ut ipsum, secundum se consideratum, aut ut adminiculans ad aliquid. *Ut ipsum* quidem, sicut est problema quod est essentialis philosophiæ. *Adminiculans* autem, sicut id quod est de modo omnis philosophiæ : et hoc est logicum secundum quod logica generaliter dicitur omnis scientia sermocinalis, quæ in termino determinatur. Omnia ista quæsita ad alia quæ per ea scienda referimus : et sic sub illa divisione omnia omnium scientiarum problemata continentur. Est etiam consi-

deratio logicæ duplex : consideratur enim ut scientia, et ut ars. Ut scientia quidem considerata, habet finem ut ipsum ut quid dicunt. Considerata vero ut ars, ad modum refertur aliarum scientiarum. Primum autem horum verius. Est autem problema speculatio ad electionem contendens vel fugam, vel veritatem et scientiam, ad aliud speculandum, de quo neutro modo opinatur : quia neque determinate ad unam partem contradictionis, nec determinate ad alteram : aut de qua contrarie opinantur plurimi sapientibus, aut e contra sapientes plurimis, aut utrique iidem eisdem, hoc est, sapientes sapientibus, et plurimi plurimis.

Objectio. Et si objiciatur quod sapientes non possunt contrarie opinari sapientibus, quia omnes æqualiter judicant per principia intellectus,

Solutio. *Dicendum* quod sapientes large dicuntur dispositi et non perfecti secundum sapientiam.

Aliter. Vel melius dicatur, quod non eodem problemate sapientes judicant contrarie sapientibus : quoniam propter difficultatem problematis non potest videri causa : et necesse per signa judicare : et signa apparent ad utramque partem contradictionis : nisi enim essent contrarie judicantes per rationes ad utramque partem facientes, non esset speculatio contendens.

Explanatio divisionis est, quod utile est scire in moralibus vel civilibus vel œconomicis vel mechanicis terminum ad eligendum, hoc est, ut informent judicium electionis : et ideo in talibus facit parum scire, sed ad eligendum vel fugiendum quærimus. Ut gratia exempli, cum disputatur ad hoc, utrum voluptas eligenda sit tanquam summum in vita, vel non sit eligenda, sed fugienda tanquam impeditiva ad consecutionem optimi in vita. Quædam autem speculando contendimus ad sciendum, et scire ipsa est contentionis finis, ut utrum mundus sit æternus, vel non : vel ut dicit Plato, utrum mundus sit factus, aut non. Quædam autem de numero per se sive pro se sunt neutro modo inquisita, et ad neutrum horum ordinata : quia nec ut eligibilia, nec ut fugibilia, nec ut per se scire desiderata : quærimus tamen ut adminiculantia sunt ad aliqua talium, sicut utrum syllogismus constat ex tribus terminis et duabus propositionibus : quod non valet in se, sed ad aliud ut adminiculans ordinatur, quod vel sciendum quæritur, vel eligendum, vel fugiendum : et ideo talia sunt propter alia, ut per hoc aliquid aliud cognoscamus.

Sunt autem quædam problemata de quibus, hoc est, ad quæ contrarii sunt syllogismi, hoc est, ad contraria contendentes : dubitationem enim habent utrum sic pro parte affirmativa, vel non sic pro parte negativa se habet veritas : eo quod in utrisque partibus contradictionis rationes sunt æqualiter vel quasi æquivalenter verisimiles : et hoc jam ante ambiguum diximus proprie vocari. Est enim *putatio* interminatus motus rationis super utramque partem contradictionis. *Ambiguitas*, quando utramque partem ambit per rationes æquales. *Fides* autem, quando in unam inclinatur et illi acquiescit. *Opinio* autem ex his generatus est non stans sed tremens habitus : eo quod rationem non habet sufficientem. Talia etiam sunt problemata, de quibus (hoc est, ad quæ) pro una vel altera parte propter materiæ difficultatem non habemus rationem : vel forte quia in talibus exercitati non sumus, cum sint magna materiæ altitudine et subtilitate : et ideo sumus arbitrantes difficile esse, sive quod difficile sit in talibus assignare quare, hoc est, causam propter quid : et oportet in talibus ex signis procedere ad disputandum, ut utrum mundus est æternus, vel non : quia oportet scire si est factus, vel non : et in talibus causæ proximæ et essentiales non inveniuntur. Melius exemplum est, utrum intelligentia sit ens secundum, vel non : et utrum intelligentiæ in decem sunt ordinibus, vel non : et utrum intellectus hominis est intelligentia undecimi ordinis, vel non : et talia

Putatio, ambiguitas, fides, opinio quid.

hujusmodi. Problemata ergo et propositiones dialecticæ, ut dictum est in hoc et in anteriori capitulo, determinentur.

CAPUT III.

De positione.

Positio autem adjuncta est problemati, et est quasi accidentale principium syllogismi dialectici. Problema enim est principium quod est circa conclusiones dialecticas, de quo neutro modo opinamur. Positio autem est de quo opinamur contrarie : et ideo hic post problema determinandum est de positione. Positio vero est opinio extranea alicujus notorum secundum philosophiam. Est vero, ut diximus, speculatio duplex. Determinata scilicet, et quiescens in uno per rationem relatam in illud : et hæc vocatur positio. Et est speculatio indeterminata neutri adhærens parti contradictionis : et hoc est problema proprie. Quod autem dicitur *extranea*, ideo dicitur quod pluribus contraria est, licet sapientibus ita videatur. Quod dicitur *alicujus notorum secundum philosophiam*, meo judcio est neutrius generis, hoc est, alicujus rei opinabilis quæ secundum philosophiam per rationes est notificata : et hoc accipitur ab Aristotele in duodecimo *primæ philosophiæ*, ubi distinguit inter positum et fictum, dicens quod positum secundum philosophiam ponit et suppositum : fictum autem est coactum ad positionem, quia sine ratione physica est positum ad voluntatem, quod est præter naturam positionis : quia in taliter posito non ponitur neque quiescit anima ponentis.

Multi tamen et communiter omnes dicunt, quod est generis masculini sub hoc sensu, quod positio est opinio extranea alicujus Philosophi, qui notus est et approbatus et secundum philosophiam [1]. Et prima expositio est melior, quamvis et ponens non sit notus secundum philosophiam, neque rationem positionis suæ habeat in philosophia. Hujus autem exemplum est, quod dicit Antisthenes, Heracliti discipulus, quoniam non est contradicere, eo quod contradictio est oppositio ejusdem secundum idem et in eodem tempore : et cum naturaliter omnis res continue mutetur ab uno in aliud, non erit oppositio ejusdem secundum idem : et cum non possit simul assignari et negari in eodem individuali tempore, non occurrent simul affirmatio et negatio. Hæc autem in quarto *primæ philosophiæ* habent determinari. Est autem sapientibus extranea hæc positio. Et aliud exemplum positionis est : quoniam omnia continue moventur secundum Heracliti positionem, qui hoc posuit : quia uno moto secundum locum, proximum illi movetur cedendo illi, vel duo simul erunt in eodem loco : et eadem ratione tertium cedit secundo, et quartum tertio : et sic uno motu moventur omnia et nihil quiescit. Et de hoc in IV *Physicorum* habet determinari : non enim necesse est quod cedat secundum quod in se poni cedere potest per inspissationem vel compressionem alicujus : aut quoniam unum est ens, quemadmodum dicit Melissus, quod in primo *Physicorum* et in primo *primæ philosophiæ* habet determinari.

Bene autem dico, quod est alicujus notorum secundum philosophiam, et quod positio est ad quam et contra quam disputatur physice. Stultum autem est esse sollicitum aliquem proferre (hoc est, ut proferat) contraria contra disputando opinionibus quolibet modo prolatis, sive sophistica ratione. Aut etiam stultum est aliquem sollicitum esse proferre rationes disputativas opinionibus illis, de quibus habemus planam et aptam in contrarium rationem, ut in positione sophistarum, ut dicitur in *Timæo* Platonis : sicut dicimus, quod non omne quod est, vel factum, vel æternum est, sicut dicunt et

Ratio sophistarum, qua concludebat non omne quod est, esse factum vel æternum.

[1] Hæc secunda opinio est Alexandri.

probant sophistæ instantes sic. Nam musicum esse grammaticum (quod per accidens est factum) nec simpliciter est factum, nec est æternum : quia (ut dicunt) quod factum est, ex materia factum est, accidens autem, maxime spirituale accidens quod est in anima, non habet materiam ex qua fiat : ergo non est factum: nec tamen æternum, cum et inceperit et mutabile sit. Solutio autem sophisticis sit, quod licet accidens non habeat materiam ex qua fiat, habet tamen materiam in qua fiat : et sic et in illa factum est et non est æternum. Ad talia igitur sollicitari stultum est : quia hoc quod vera est positio, et non fictio, etsi aliis non videatur (eo quod est extranea opinio) videbitur tamen alicui vel de sapientibus, vel de pluribus, eo quod rationem habeat philosophiæ.

Solutio rationis.

Habent igitur se ad invicem positio et problema, sicut inferius et superius : quia omnis positio problema est, sicut omne problema speculationis determinatæ est problema : non autem problema positio est. quia non omnis speculatio determinata vel indeterminata, speculatio determinata est : eo quod quædam problematum talia sunt, de quibus neutro modo opinantur, nec ad partem affirmativam, nec ad partem negativam : et hæc non sunt positiones, cum positio sit problema sive speculatio determinata et quiescens in una parte contradictionis. Quoniam autem positio omnis problema sit, palam est : quoniam cum positio sit opinio extranea, et sit quorumdam opinio, et quibusdam extranea, necesse est ex his quæ dicta sunt de problemate et positione, aut quod plures contrarie sapientibus circa positiones dubitare, aut utroslibet sapientes sapientibus, aut plures pluribus contrarie dubitare de positione : et cum problema sit quo contrarie opinantur, sequitur quod positio sit problema, eo quod positio sit opinio quædam quibusdam extranea et quibusdam opinio credita.

Quomodo differunt problema et positio

Nunc autem in usu Philosophorum nostri temporis omnia dialectica problemata vocantur positiones, quamvis secundum rationem prædicto modo differant. Sed ad præsentem intentionem nihil differt, quolibet modo dicatur, sive uno sive alio modo. Non enim divisimus ea sive distinximus prædicto modo, ut nomen divisum a problemate positionem faciamus, sed ut non lateant nos quæ eorum (hoc est, problematis et positionis) contingunt esse differentiæ ad invicem. Sicut autem jam ante dictum est, non oportet omne problema nec omnem positionem quocumque modo sine ratione propositam per speculationem contendentem ad aliud considerare, sed oportet illam considerare quam dubitabiliter, hoc est, quam modo dubitationis proponet, qui est de numero eorum qui ratione indigent juvante et confortante ad fidem alterius partis contradictionis : hunc enim considerationibus dialecticis juvabimus, ut de problemate veniat ad positionem, et de ambiguo ad fidem.

Nec oportet considerare problema propositum ab his qui indigent pœna in civilibus, vel indigent sensu in naturalibus. Nam in civilibus qui dubitat, utrum oportet Deum vereri et parentes honorare, indiget pœna quæ hac lege sancita et sacrata : et persuasivam virtutem non habent, sed coactivam, ut dicit Aristoteles x *Ethicorum*, et ideo indigent pœna legali, qui de hoc dubitant, quia non licet de talibus dubitare. Qui vero dubitat et problema proponit, utrum nix sit alba, cum in sensu per se manifestum sit, et sensus in physicis particularibus sit certior ratione, indiget sensu.

Nota sententiam.

Neque vero problema est vel positio eorum quorum propinqua juxta sensum omnibus per ea demonstratio est, quia ista omnibus sunt manifesta. Nec iterum problema est de his quorum demonstratio per causam est valde longe a sensibus elongata, quia illa ignota sunt, et ratio dialectica non habetur ad ista : propinqua enim manifesta sunt, et habent demonstrationem per causam propriam :

ista vero quæ longe distant, sunt plus elongata a nobis, quam quod ad ista argumentari valeamus secundum exercitativam potestatem, ad quam est dialectica. Hoc tamen notandum quod hic valde stricte sumitur positio et pro probabili opinione inhærente intrinsece hic diffinitur : et ideo dicitur quod de nulla positione possumus neutro modo opinari, quia positio est opinio firmata in uno. In octavo autem in sequentibus hujus scientiæ accipietur positio in communi ad probabile et improbabile et neutrum de quo contrarie aliquis potest opinari. Hoc autem in sequentibus et modicum in propriis locis est hujus scientiæ.

CAPUT IV.

De speciebus ratiocinationis dialecticæ.

Habitis autem jam principiis incomplexis et complexis integralibus ratiocinationis dialecticæ, nunc determinandum est de partibus ejus subjectivis, in quas ut in species dividitur ratiocinatio dialectica. Determinatis enim his quæ ut complexa et incomplexa integrando constituunt ratiocinationem dialecticam, oportet determinare quot et quæ dialecticarum ratiocinationum sunt species. Quæ non ideo dicuntur *species,* quod ex æquo dividant ratiocinationem dialecticam : quia syllogismus per prius participat nomen ratiocinationis dialecticæ, et inductio per posterius : sed ideo dicuntur *species*, quia sunt modi ejusdem ratiocinationis communitate analogiæ dictæ de ipsis. Est autem hæc una quædam species ratiocinationis dialecticæ inductio, illa vero syllogismus. Et quidam volunt exemplum contineri sub inductione, enthymema vero sub syllogismo : sed non oportet cum non accipiantur hic species ratiocinationis similiter sicut in secundo *Priorum*, sed tantum species ratiocinationis dialecticæ et completæ : et prius quidem in ante habitis dictum est quid syllogismus est dialecticus.

Inductio autem est a singularibus in universalia progressio. Quia vero inductio non nominat orationem, vel orationum collectionem sicut syllogismus, ideo oratio non ponitur in sua diffinitione in genere orationis sicut in syllogismo, sed nomine suo nominat motum ductionis : et ideo dicitur progressio, hoc est, ab inferiore ad superius egressio. Motus autem iste incipit a singularibus, non uno, sed omnibus divisim acceptis, vel per se, vel ut dicatur, et sic de singulis. Terminus vero ad quem est *universalia,* quæ ideo pluraliter dicuntur a singularibus *ad universalia* progredi, et non dicitur *ad universale* : quia multiplex est universale : est enim universale rei et vocis per signum distributivum, et est universale intellectus, quod secundum se a singularibus collectum accipitur : et in omni sive in qualibet inductione est progressio in inductione ad universalia et non ad unum universale, hoc est, uno modo acceptum. Progressio autem dicitur inductio magis quam alius motus : quia sicut in progressivo motu primo additur secundum, et secundo tertium, ut patet in passibus, et sic inducitur terminus et finis : ita inductione singulare singulari additur, usque dum in summo singularium universale includitur. Exemplum autem hujus est, ut si sit gubernator optimus, et velimus ostendere quod qui eruditus est in arte nautica est optimus auriga : et rector civitatis qui est eruditus in regimine civitatis est optimus : et faber eruditus in fabrilibus est optimus, et sic de aliis : ergo similiter gubernator eruditus in navalibus est optimus. Et nota quod insimul concernit inductionem et exemplum. Unde Boetius tale ponit exemplum : Rector civitatis optimus non eligitur sorte, sed arte, et similiter rector architectonicæ, et sic de aliis : ergo nec rector navis eligitur sorte, sed arte.

Quare inductio est progressio.

Et nota hic, quod in omnibus singularibus quæ inducuntur inductive, debet esse similis relatio subjecti ad prædicatum inductione, et sunt singularia, et si-

militudo. Et quoad singularia quæ sensibus offeruntur, dicitur quod inductio quoad nos est verisimilior quam syllogismus, et non dicitur verior. Ratione autem similitudinis quæ est inter singularia partiendo prædicatum, dicitur planior, quia in æque se habent quoad prædicatum singularia, et nullum alteri supereminet. Sicut diffiniens planum dixit Plato, quod planum est cujus partes partibus in æque se habent. In syllogismo autem una propositio est ut major, et altera ut minor sub majori stans, et non æque, sed coarctans eam. Secundo autem quia sensibus percipiuntur et objiciuntur singularia, dicitur inductio secundum sensum notior : propter quod etiam inductione ex singularibus collatis ad universale infertur universale, et sic principium sunt, et universale illatum vel principiatum. Quia autem plures sequuntur judicium sensus, ideo inductio in pluribus communis est, syllogismus autem sapientibus. Syllogismus autem e converso procedens a toto ad partem, violentior est inferendo et probando : quia pars ex toto infertur quæ virtute est in toto, et totum habet influentiam entitatis super partem, et non e converso : et ad contradictiones in obviationibus sive contradictorias conclusiones per syllogismum ad impossibile ducentem, efficacior quam inductio : et ideo ratione ostensivi syllogismi dicitur violentior : quia obligatione principiorum concludit, et ratione syllogismi ad impossibile dicitur ad contradicendum efficacior. Via igitur in ratione dialectica : aut est ex prioribus quoad nos, aut ex prioribus secundum naturam. Primo quidem modo aut est completa, aut incompleta. Si completa, sic est a singularibus ad universalia universaliter accepta, et est inductio. Si autem est incompleta, tunc est de parte ad partem, sive de singulari ad singulare, et est exemplum quod sub inductione continetur. Si autem sit ex prioribus secundum naturam, aut completa, aut incompleta in medio et principiis. Si completa, est syllogismus. Si incompleta, est enthymema quod sub syllogismo continetur.

Quare inductio dicitur pluribus communis.

Sufficientia rationum dialecticarum.

Vel sic : omnis processus vel est a parte ad totum, vel a toto ad partem. Si est a parte ad totum : aut est processus ad terminum, vel ad medium. Primo modo est inductio, secundo modo exemplum. Similiter processus a toto ad partem : aut cum determinatione et contradictione totius ad determinatam partem, et sic est syllogismus in quo minor contrahit et determinat majorem, ut patet cum dicitur : omne animal currit : omnis homo est animal : ergo omnis homo currit. In quo animal determinatur in minori ad hominem, et sic de homine concluditur. Aut est sine determinatione totius, et sic est enthymema. Non est autem processus a toto ad totum : quia inter totum et totum non est aliud continuans : processus autem omnis in aliquo continuante motum vult esse processus, non de toto ad partem : est enim forma totius continens partem. Processus autem de partibus ad totum, est iterum in forma totius collecta ex partibus, et processus de parte ad partem in forma totius secundum unum modum sparsa in partibus. In forma autem partis non est alius processus, quia forma partis non est commune continens, sed singulare distinctum et segregatum.

Alia sufficientia.

Genera vero ratiocinationum, propositionum, et problematum, et positionum, de quibus (hoc est, ad quæ) fiunt disputationes, et ex quibus sunt, complexis, ut propositionibus : incomplexis, ut diffinitione, genere, proprio, et accidente, quemadmodum de singulis horum est prædictum in hoc eodem libro, determinetur. Hic enim non oportet ostendere qualiter una via ratiocinationis reducatur ad aliam, sicut quod inductio reducatur ad syllogismum. Non tamen inductio dialectica reducitur ad syllogismum dialecticum. Cujus causa est, quia probabile non semper est quod videtur sapientibus : et ideo inductio re-

ducitur ad syllogismum simpliciter, non ad dialecticum syllogismum : et inductio talis jam in superiori scientia qui ista subalternatur, ostensa est, et supponitur ab ista, sicut etiam supponitur quid terminus, quid propositio, et quid syllogismus, et quæ forma ipsius. Oportet hic specialiter de singulis speciebus ratiocinationis completæ et incompletæ tractare: quia hæc omnia supponuntur a libro *Priorum*.

Dubitatio. Quærunt tamen quidam, cujus virtute inferat inductio, utrum virtute sensus, an virtute intellectus ? Et videtur, quod nec virtute sensus, nec intellectus : quia sensus non accipit universale quod infertur, nec intellectus accipit singularia ex quibus infertur. Sed ad hoc planum est respondere, cum omnis illatio sit ex collatione inferentis ad illatum, oportet quod illatio sit per virtutem illationis, quæ (ut dicit Isaac) est virtus collativa faciens currere causam in causatum : quia in inductione reflectitur ad sensum, quando accipitur sensibile prout stat sub universali, hoc est, sicut problema in primo *Physicorum* in sensibili mixtum et confusum est. Solutio.

TRACTATUS IV

DE QUATUOR INSTRUMENTIS HUJUSMODI IN SYLLOGISMIS DIALECTICIS.

CAPUT I.

De quatuor instrumentis in communi.

Instrumenta autem per quæ abundemus syllogismis, hoc est, quæ nos struunt et instruunt sive intus erudiendo conservant, ut ad omne problema terminandum syllogismis abundemus. *Syllogismis* dico quod est principale instrumentum disputationis dialecticæ sunt quatuor. Unum quidem et primum est propositionum suppositio, hoc est, propositiones dialecticas scire sumere. Quia propositio immediatum integrale est ad syllogismum. Sumere autem scimus propositiones, quando eas abundantes ad omnem propositionem concludendam scimus invenire. Secundum est, quoties unumquodque dicitur posse dividere, et dividere et distinguere : et hoc est secundum quod in terminis (qui in propositione sunt) est acceptum : et ideo uno gradu distat a syllogismi immediato principio : propter quod secundum est : et accipitur hoc absolute in principiis simpliciter. Tertium autem est differentias unius ad alterum posse invenire, quod accipitur in principiis syllogismi comparatis ad alia secundum differentiam quæ alietatis est principium. Quartum vero est similitudinis consideratio tam in syllogismo, quam in contrario et protenso secundum contradictionem et in parobala : et ideo ultimum est inter ea quæ dicta sunt.

Quamvis ista quatuor sunt, non tamen quatuor artes de istis divisim tradendæ sunt : quia tria istorum reducuntur ad artem primi : tria enim sequentia ad sumptionem propositionum (quæ immediatum est principium syllogismi) reducuntur. Cujus probatio est, quia quodcumque sive quodlibet trium est facile propositionem dialecticam sumere, sicut patet in secundo quod est posse distinguere multiplex, ut si ponatur, quod bonum est eligendum, et potestas distinguendi quot modis dicitur bonum. Dicitur vero bonum idem quod honestum et suave sive delectabile, et dicitur bonum utile : per analogiam dicitur de istis bonum : et si quis hoc scit distinguere, facit ad facultatem sumendi propositiones. Similiter autem est in tertio quod est differentias invenire, quod similiter facit et faciliter propositiones invenire, ut si quis proponat, quoniam differt sensus a disciplina, aut negaverit illis qui dixerunt disciplinam esse cognitionem sensibilem, et verum dixerunt esse in apponendo sensibili apprehensione : considerans autem differentias sensus et disciplinæ, eo quod hunc quidem sensum amittenti non est rursum sumere possibile : illam autem disciplinam amittenti rursum sumere possibile est, quia de oblivione ad scientiam est possibile devenire : et hujus differentiæ et illarum differentiarum inspectione facile est propositiones sumere ad propositum. Similiter autem et quartum, quod est similitudinis in- Removet dubium.

spectio, facit ad propositionum sumptionem, ut sicut se habet sanativum ad sanitatem, et euechivum ad euechiam : et qui facit similitudines propositionum proponat, quoniam similiter multas ad hæc problemata propositiones sumet. Est autem *euechia* bona carnis condensatio in interioribus et exterioribus : quia condensata caro repellit a se contraria, quod non facit caro laxa. Sic ergo reducuntur tria ad primum. Omne quod facit ad facile sumendum propositiones, ad artem sumendi propositiones reducitur. Sed multiplicis distinctio, similitudinis consideratio, differentiarum inventio, facit ad facile sumendum propositiones. Ergo reducuntur ad artem sumendi propositiones. Est autem hæc et prima propositio sive propositionum sumptio quoad facultatem sumendi ab eo quod est multipliciter dictum, sive a distinctione multiplicis. Secunda autem facultas sumendi est a differentiis consideratis. Tertia vero facultas sumendi propositiones est a similibus, sive a consideratione similium. Omnes ergo tres sequentes modi habendi in syllogismis reducuntur ad primum : et ideo cum primo in eadem methodo tractandi sunt, et sic de aliis, et cætera.

Euechia quid.

CAPUT II.

De propositionum sumptione, quod est propositiones dialecticas scire sumere.

Redeuntes ergo ad tractandum de singulis illorum quatuor, dicimus de primo, quod ex quo sic est, quod omnes reducuntur ad primum : ergo propositiones quidem eligendum inspiciendo ad principia essentialia et formalia propositionis dialecticæ, ex ipsa propositione dialectica sumpta penes ea quæ cadunt in diffinitione propositionis dialecticæ, ut dialectica est propositio. Dicimus ergo quod ex dictis propositiones eligendum omnibus illis modis quoties (hoc est, quot modis) determinatum in probabili est (hoc est, quoties determinatio fit accipiendæ propositionis in ipsa) propositiones, diffinitiones, vel opiniones proponenti (hoc est, quoties determinatur alicui qui proponit) opiniones, hoc est, propositiones opinabiles : ille enim vel proponit aut opiniones omnium, aut sapientium : et horum vel omnium, vel plurimorum, vel notissimorum inter sapientes. Et iste est unus modus sumendi propositiones per ea quæ formaliter ponuntur in diffinitione propositionis dialecticæ.

Exempla probabilium propositionum.

Exemplum autem quod videtur pluribus, est hoc quod dixerunt Democritus et Seneca in libro de *temporibus naturalibus*, quod ventus apud vulgares nihil aliud est quam motus aeris per loca in quibus est aer coarctatus. Hujus autem quod videtur pluribus, exemplum est quod verius scit aliquis aliquid, sciens illud per artem, quam per experimentum : hoc enim dicunt omnes sapientes. Hujus autem quod plures sapientes dicunt, exemplum est, ut mundum unum perfectum esse : in hoc enim plures sapientes convenerunt. Exemplum autem hujus, quod notissimis videtur inter sapientes, quod intellectus est quoddam divinum et incorporale in anima. Sic ergo sumuntur propositiones per formalia propositionis dialecticæ posita in diffinitione ejus, ut sumantur prædicabiles secundum artes inventas, sicut in ante habitis dictum est. Sumuntur etiam per formalia posita in diffinitione dialecticæ propositionis : unde et contrariæ probabili propositæ secundum omnem differentiam probabilis sunt accipiendæ : quia contrariæ erunt probabiles, si probabile pro contingenti accipitur : quia quod contingit esse, contingit non esse : et quod contingit omni, contingit nulli : et probabilibus contrariæ similiter sumendæ sunt. Quod simpliciter contrarias vel in contrario subjecto, vel in contrario prædicato, vel in utroque similiter sumptis, vel in contrariis secundum notam contradictionis protensis in parabola, quemadmodum dictum est prius in divisione propositionis.

Utile etiam est ad propositionum

sumptionem, non solum sumere propositiones probabiles absolute, sed etiam sub comparatione ad electionem relatas : propter quod utile est et non solum quæ in se sunt probabiles, sed etiam quæ sunt similes probabilibus, ut cum sic proponitur, quod contrariorum est eadem disciplina, quoniam idem sensus est contrariorum. Et ad exemplum, quoniam videmus intus suscipientes aliquid non extra mittentes simpliciter, et videmus et secundum alios sensus fieri formas suorum objectorum intus suscipiendo : sic enim audimus et videmus intus suscipiendo, non extra mittendo aliquid, et olfacimus, etc., et similiter in omnibus aliis sensibus.

Amplius autem sumendæ sunt propositiones, non tantum penes ipsa formalia in ipsa propositione dialectica sumpta, sed etiam penes formalia aliunde sumpta : et primo quidem modo sumendæ sunt propositiones quæ habent probabilitatem in omnibus vel in pluribus et in quibus non videtur instantia, sed verius aliunde sumpta est : quia videntur esse veræ vel in omnibus, vel in pluribus : et istæ sumendæ sunt ut principium syllogismi dialectici, et tanquam veræ apparentes propositiones quæ nullam habeant instantiam : tunc enim illis sumptis tanquam veris (qui non conspiciunt, quod in aliquo sit instantia propter quam sic non est sicut universaliter proponitur) facilius ponent sive concedent. Unde hoc ipsum est tam instrumentum sumendi propositiones, quam cautela.

Adhuc eligere oportet propositiones ex quibus abundes et scriptis Philosophorum et rationibus, et facere etiam descriptiones faciendo de bono, sicut fecerunt Stoici, dicentes bonum esse quod omnes exoptant : et de animali, sicut quod est animal quod a se movetur motu locali quocumque modo. Et sumendæ sunt generales et de bono omni, non de bono moris tantum : quia quanto communius scimus, tanto ad plura abundabimus : et illas descriptiones, vel scriptas vel ad similitudinem figurarum factas, debemus proponere exemplum ad respondentem, vel etiam descriptiones extra proponimus, quando implicite in re descripta per sermonem explicamus, et semper incipientes debemus esse in descriptionibus vel diffinitionibus, ab eo quod quid est, hoc est, a genere vel a rei substantia : quia per ista est facilius ad accidentalia rei procedere.

Assignare autem oportet juxta hunc modum et singulorum opiniones auctorum vel sapientium, ut quoniam Empedocles quatuor materialia dixit mixtorum corporum elementa, auctoritati Empedoclis innitentes : quia aliquis respondentium præsumens de auctoritate Empedoclis ponit de facili quod audit ab aliquo probabili vel probato in philosophia dictum esse. Hæc autem omnia alienam quamdam habent probabilitatem.

Si autem per materiam volumus multiplicare sumptiones propositionum : tunc ut figuraliter (hoc est, superficietenus et in communi) sit complecti et congregare, sunt propositionum et problematum partes tres. Nam aliæ quidem propositiones *ethicæ*, secundum quod ethica large dicta comprehendit monasticam, œconomicam, et civilem. Aliæ sunt *physicæ*, secundum quod physica large dicta comprehendit naturalem et metaphysicam. Aliæ *logicæ*, secundum quod logica generaliter dicta totum comprehendit trivium vel quatrivium secundum Aristotelem, quia poetriam ponit pro scientia speciali, et logica comprehendit logicam stricte dictam, cujus una pars est dialectica : quia logica stricte dicta est de syllogismo omni, tam simpliciter accepto, quam dialectico, quam demonstrativo, quam etiam sophistico : dialectica autem de syllogismo ex probabilibus. Hæc ergo comprehendit et rhetoricam, et grammaticam, et poetriam. Ethicæ quidem sunt (ut in exemplo declaretur hujusmodi) ut utrum oporteat parentibus magis vel legibus obedire si dissentiant : et constat quod legibus, et leges sunt ad regulam justæ. Logicæ autem sunt

Propositiones et problemata tria, logica, physica, et ethica. Logica dupliciter capitur et propositiones logicæ sunt duplices.

hujusmodi, ut utrum contrariorum sit eadem disciplina, vel non. Et nota dubitationis semper debet poni et ordinari ad consensum respondentis, si sint propositiones : si autem sint problemata, ad compositionem propositionis. Physicæ sunt, ut utrum mundus sit æternus. Similiter materialiter tria problemata : quia ab omni propositione problema faciens transumptivo modo.

Sed cum sic materialem habeant differentiam, quales sunt diffinitione subtili et propria singulæ dictæ propositiones, non facile ex logicis est diffinitio : quia talis diffinitio vana erit : sed tentandum ea cognoscere consuetudine veritatem uniuscujusque eorum, hoc est consueta cognitione plurium, quæ est per inductionem : et hoc quidem tentandum est consideranti istas divisiones propositionum secundum prædicta exempla : ad ista enim aliæ relatæ cognoscuntur, utrum sint ethicæ, physicæ, vel logicæ : et per inductionem cognoscuntur esse veræ. Ergo ad philosophiam quidem primam secundum veritatem et diffinitionem propriam essentialem de his pertinet negotiari : dialecticæ autem pertinet negotiari de illis quoad opinionem : et ideo dialecticæ inductio sufficit. Non solum autem materialia et formalia consideranda sunt in propositionum sumptione, sed etiam accidentalia, et præcipue universalitas : quia quod est categorica vel hypothetica, affirmativa vel negativa, parum vel nihil facit ad propositionum sumptionem.

Unde sumendum est quam maxime universales propositiones : ex his enim contenta omnia particularia sub illis concludi possunt, ut quoniam omnium oppositorum est eadem disciplina, et quoniam eorum quæ opposita sunt non ad aliud, est eadem disciplina. Eodem modo ipsa contraria sub oppositis sumpta sunt dividenda, et distinguenda in specialia contraria, donec contingit dividere, quousque ad materialem multiplicationem stet divisio, ut quoniam boni et mali in moribus, et albi et nigri in sensibus, et calidi et frigidi in tangibilibus sensibus est eadem disciplina. Similiter autem et in aliis quæ distinguere habent, faciendum est ita semper, quod ab universalissimis distinctio incipiatur, et fiat usque ad ultimum. Qualiter sumenda sunt ea quæ dicta sunt, sufficiunt ad intentionem præsentem : quia singularis est et universalis ad omnia problemata, sicut in arte universali tractandum est.

CAPUT III.

De distinctione multiplicis in extremis contrariis, quæ est secundum instrumentum.

Secundum autem membrum est multiplicis diffinitio. Quoties autem unumquodque dicatur quod est multiplex, non solum oportet inspicere vel dicere diversum modum secundum quem multiplicia sunt, hoc est, quod consideretur quia multiplicia sunt, sed etiam tentandum est assignare rationes multiplicis, si secundum unumquodque multiplicium est altera. Verbi gratia, si bonum oportet dicere quod in alio speciali modo dictum est justitia et fortitudo et alia virtus, et alio speciali modo dicitur euechivum et sanativum : sed oportet assignare rationem, quoniam bonum de justitia et fortitudine dicta sunt bonum, ut qualia quædam bonum participantia ut genus : ista autem, euechivum et sanativum, non dicuntur *bonum*, eo quod qualia quædam sunt in genere boni, sed dicuntur *bona*, quia alicujus boni, sicut euechiæ et sanitatis in aliquo, sicut in homine sunt perfectiva : unde dicuntur bona et sana, quia euechiæ et sanitatis in homine sunt perfectiva. Similiter autem est faciendum in aliis multipliciter dictis. Hæc enim ut ars quædam de inventione multiplicis (an aliquid sit mutiplex vel non) propria quidem est universalior ars ad inspiciendum in aliud, quam in seipsum : et inspiciendo in aliud, primo inpiciendum est in contrarium, quam in conveniens vel simile.

Dicamus igitur, quod utrum aliquid multipliciter vel simpliciter (hoc est, non multipliciter) dicitur specie (hoc est, secundum suam speciem et nomen speciei) per hæc quæ statim dicuntur, considerandum est. Primum quidem (hoc est, universaliori et meliori consideratione) perspiciendum est in contrario ipsius, utrum illud multipliciter dicitur, sive dissonet ab eo, ut contrarium a contrario, nomine uno est conveniens, specie formæ dissonet, sive nomine diverso dissonet, et etiam specie nominis : quædam enim contraria statim nominibus et figura vocis diversa, ut calidum et frigidum : quædam etiam una figura vocis significantur : et de his post dicemus, ut acuto quidem quod in figura vocis cum acuto consonet in angulis et saporibus : sed acuto quidem in voce contrarium est grave : in magnitudine autem angulari acuto contrarium est obtusum sive hebes. Patet ergo quoniam contrarium acuto in communitate vocis accepto dicitur multipliciter et diversa ratione. Si autem contrarium multipliciter dicitur et in diversa ratione ad unum, et in diversa ratione ad aliud opponitur alteri, et unius uno modo dicti non sunt diversæ rationes, jam secundum utrumque horum diversum et oppositum in ratione diversa erit contrarium. Rursum alio exemplo hoc considerandum. Gravi in voce acutum in voce est contrarium : gravi in magnitudine, quod vocatur grave mole magnitudinis, est contrarium non acutum, sed leve. Propter quod per eamdem considerationem rationum multipliciter secundum æquivocationem grave dicitur : ideo quia contrarium ipsius multipliciter diversis vocibus dicitur, quia in multis est non figura nominis convenientibus. Similiter est in alio exemplo de bono sive de boni multitudine : et hæc multiplicitas non est boni ut est bonum, sed est boni hujus : si quidem bono ut est animalis (quod est animalis naturale bonum) opponitur fœdum : secundum hoc enim bonum animalis est pulchum in commensuratione partium, et compositione humanorum ad æquale suæ naturæ : ei vero bono quod est in domo, opponitur pestilens. Bona domus est spatiosa, distincta consistorio, cœnaculo, et cubili, fenestra ad Orientem et Aquilonem, clausa versus Meridiem et Occidentem, et hujus modi, sicut dat Tullius in libro de *structura civitatis* : pestilens a corruptione ædificiorum, vel aeris pestilentiam inducens. Patet ergo quod bonum æquivoce dicitur de animali et de domo. Hæc igitur quæ dicta sunt multiplicia, contraria quidem habent diversa, sub diversa vocis figura, et plurimam contrarium multiplicitatem ostendit in eis.

Bona domus quæ sit.

In quibusdam multiplicibus contraria (per quæ invenitur multiplicitas nominibus) nihil dissonant, sed ad unum nomen æquivoce dictum de illis : specie autem, hoc est, natura vel significatione manifesta est in eis differentia rationum et diffinitionum. Cujus exemplum in albo et nigro : vox autem alba et nigra dicitur, et similiter color : ergo nominibus multiplex ipsum nihil dissonat : quia utrumque uno et eodem nomine vel modo dicitur album, specie autem vel natura vel significatione manifesta est in eis differentia. Est enim palam quod non similiter (hoc est, secundum significationem unam) et color albus dicitur et vox : quia per sensum est discretio et diversitas significationis statim inventa. Nam eorum quæ idem sunt objective et qualitative, idem est sensus : album autem quod in voce et colore est, non judicamus eodem sensu : sed hoc album quod in colore est, judicamus visu acceptum : illud autem in voce album, judicamus acceptum auditu : vox enim dicitur alba quæ clara est gravi non interrupta. Similiter autem et acutum et obtusum multiplicia esse probantur dicta in humoribus et saporibus et magnitudine angulata : sed hoc judicamus acceptum tactu acutum, quod in angulis : illud acutum quod in saporibus, judicamus acceptum gustu : et ideo multipliciter dicitur. Hæc autem nomini-

bus non dissonant in multiplicibus ipsis : quia in colore et in voce unum nomen est, et in angulis et in saporibus unum nomen est : et sic in seipsis nomine non dissonant. Nec etiam dissonant nominibus in contrariis : quia etiam contraria utriusque uno censentur : obtusum enim contrarium est utrique : quia obtusum saporibus dicitur et in angulis : sed in uno istorum alia est significatio quam in alio. Sic ergo considerandum est in habentibus contrarium in utroque sensu.

Amplius considerandum est in his quæ non in utroque significato habent contrarium, si dicto de uno est contrarium, et dicto de alio non est contrarium : constat enim quod multipliciter dicitur quod sic de diversis dicitur. Cujus exemplum est, ut delectatio quædam dicitur de potu, et quædam dicitur de theoria, sive contemplatione intellectus in theorematibus : ei enim delectationi quæ est de potu convenienti, contraria est tristitia quæ est a siti, sive a potu inconvenienti : ei vero delectari quod est in delectabili disciplina in contemplatione theorematum, ab eo quod est contemplari sive considerare, quoniam diameter est costæ asimeter, vel aliud intellectuale theorema, nihil est contrarium : propter quod delectatio dicitur multipliciter de delectatione potus, et delectatione intellectus. Hujus vero causa est, quia intellectus non recipit contraria in virtute activa contrarietatis, quia sic materialia sunt : sed recipit species contrariorum quæ non sunt contraria, sed æqualiter intellectui convenientia in quantum sub lumine intelligentiæ accepta ad operationem quasi naturalem et propriam proprii et connaturalis habitus non impeditam : sensus autem recipit contraria, et maxime tactus in virtutibus agentibus in contraria. Aliud exemplum ejusdem est ejus quod est amare, quod si accipiatur in animæ animali actu sive rationabili sive sensibili agente non præsente materia, sicut est amor et concupiscentia, cui odire contrarium est, quod est voluntas sive desiderium nocendi. Ei autem amare quod est secundum corporalem actum, nihil est contrarium. Et hæc non est causa quæ dici consuevit : sed hæc est causa, quia amare quod est secundum corporalem actum, est osculari, vel amplexari, et præcipue communiter illi nihil est contrarium. Sed in spiritualibus sive rationabilibus formæ contrariæ sunt : item idem secundum desiderium nocendi, et desiderium bonum intelligendi sive volendi : et ideo in spiritualibus habet contrarium. Palam ergo, quia amare est æquivoce dictum de actu carnali, et spirituali, qui est velle bonum : alius vero amor est actualis concupiscentiæ : alibi autem vocatur amor amicitiæ. Sic et acutum dicitur, quod veloci motu et brevi tempore penetrat, et quod subtiliter sonat : sed alia ratione in auditu et tactu plana sunt exempla. Sed hoc quod dictum est de delectatione potus et delectatione theoriæ, est contra Platonis dictum, qui dixit omnem delectationem esse corporalem, et esse generationem sive impressionem convenientis in animam sensibilem : quod Aristoteles impugnat X *Ethicorum* ostendens, quod delectatio æquivoce dicitur de materiali, et immateriali, et propria, id est, propria et communi delectatione, quæ longum est interserere et superfluum. Ad præsentem intentionem sufficit scire tali signo quod in uno sensu habet contrarium, in alio autem non, quod ipsum æquivocum.

CAPUT IV.

De distinctione multiplicis in mediis.

Amplius ad distinctionem multiplicium inveniendam non in extremis tantum considerandum est, sed etiam in mediis si huic quidem in una significatione est medium : illi autem in alia significatione accepto nihil est medium : tunc enim constat illud esse in multiplex et multipliciter dictum. Cujus exemplum est, ut albi et nigri in coloribus medium est

fuscum : in voce autem inter albam vocem et nigram nihil est medium : quia vox dicitur nigra per privationem, et alba per habitum. At si forte dicatur aliquid medium, illud erit raucum, quod quasi æqualiter distat ab acuto et gravi : hoc autem aliud est medium a fusco, quemadmodum dicunt quidam vocem raucam mediam esse inter acutam et gravem, quamvis proprie loquendo non sit verum : quia medium inter contraria stat in actu completo medium perfectum : raucum autem in nullo actu stat, sed est corruptio vocis acutæ, ut dictum est. Propter quod patet per talem medii inspectionem, quod æquivoce dictum est album de colore et voce. Similiter autem per eamdem consimilitudinem æquivoce est dictum nigrum de eisdem.

Amplius quidem alia inspectione invenitur multiplex et multiplicis distinctio, si horum in uno sensu acceptorum contrariorum plura sunt media, illorum autem in alio sensu acceptorum contrariorum est tantum unum medium, sicut patet in albo et nigro. Nam horum in coloribus acceptorum plura sunt media, quia septem, ut in libro *de sensu et sensato* probatur. In voce autem accepti albi et nigri est tantum unum medium, secundum quosdam raucum. Patet ergo quod album multipliciter dicitur de colore et voce.

Albi et nigri in coloribus septem sunt media.

Rursum non tantum inspiciendo in contraria et media invenitur multiplicitatis distinctio, sed etiam inspiciendo in contrarium est generalior, quam inspiciendo in contradictionem : quia contradictio non opponitur termino simplici, sed complexo. Considerando ergo in illud, inspiciendum si quod secundum contradictionem opponitur, multipliciter dicitur vel non : nam si hoc multipliciter dicitur, tunc propositum quod secundum contradictionem huic opponitur, dicitur multipliciter. Cujus exemplum est, non videre dicitur dupliciter : unum quidem non videre in uno sensu dictum, non habere visum, sicut cæcus dicitur non videre : alterum autem non videre dicitur non uti visu, in quo sensu aliquis clausis oculis dicitur non videre : si hoc negativum dicitur multipliciter, necessarium est et affirmativum quod est videre, multipliciter dici ad habere visum et ad uti visu. Sed quia forte objiceret aliquis, quod sæpe in contradictoriis negativa est multiplex, cum tamen affirmativa non sit multiplex, ideo addendum quod hoc non est ita : quia negativa in utroque sensu habet affirmativam etiam oppositam : utrique enim non videre utroque modo dicto opponitur videre, quod est habere visum : ei autem non videre, quod est non uti visu, opponitur videre quod est uti visu : quando negativa est multiplex et non affirmativa, tunc negativa non nisi in uno sensu opponitur affirmativæ.

Non videre multipliciter dicitur : ergo et videre.

Amplius ad inveniendum multiplex, considerandum est in his quæ opponuntur secundum privationem et habitum : si enim alterum privative oppositorum multipliciter dicitur, scilicet animam in operatione sentire virtutis quod est idem quod habere sensum, et dicitur etiam secundum corpus sentire in actu operatum quod est quasi uti sensu, tunc etiam insensibile dicitur multipliciter, hoc est, non potens sentire, hoc est potentiam sensitivam vel virtutem ut organo, vel non operans secundum eam dicitur non sentire, et insensibile, non a privatione animæ sensibilis in genere, sed a privatione actus, scilicet sentiendi secundum actum, et secundum habitum : hoc enim dicitur secundum animam a privatione virtutis in organo, et secundum privationem actus sensitivi organi. Quoniam autem quæ nunc dicta sunt, opponuntur secundum privationem et habitum, sensibile etiam et insensibile palam est per seipsum eo quod animalia nata sunt habere utrumque sensum, etiam in habitu virtutis et in actu, et sic utroque privari possunt et sensu secundum animam sive animæ organicam virtutem, et secundum corpus hoc est, secundum organa corporalis operationis et actum : et sic hac

Quomodo sensibile et insensibile multipliciter dicuntur

consideratione est multiplicitatis intentio. Disputare autem hic de diffinitione generis oppositionis et differentia et ordine, non est opportunum : eo quod non intendit hic de hoc, sed in *Prædicamentis.* Hic autem non inducuntur genera oppositionum nisi ad multiplicis inventionem. Nec etiam oportet hic disputare quæ mediata sint contraria, et quæ immediata, etiam quæ plura habeant media, et quæ unum : et propter quod propter eamdem causam, et quia tales quæstiones sufficienter per rationes dialecticas terminari non possunt, et his dimittantur rationibus, quia plus impediunt quam prædictæ valeant : in aliis enim a nobis est disputandum.

CAPUT V.

De distinctione multiplicis in his quæ conveniunt ei quod est multiplex.

Casus pro inflexione nominis in adverbium.

Amplius invenitur adhuc multiplicis distinctio in his quæ conveniunt ei quod est multiplex. Et primo considerandum est in casibus secundum quod casus est inflexio nominis in adverbium, quia cadit a principali a quo formatur, ut si juste multipliciter dicitur quod est casus, et justum multipliciter dicitur quod est principale, per cujus inflexionem sumitur casus. Nam secundum utrumque istorum, hoc est, utramque acceptionem ejus quod est juste, quæ duæ sunt, dicitur justum. Ut verbi gratia si juste dicitur secundum cognitionem judicare, hoc est, secundum propriam conscientiam : quia merita rei et accusati cognoscit judex : et dicitur vere judicare ut oportet, hoc est, secundum allegata, etsi sit contra conscientiam judicis. Similiter utroque illorum modorum dicatur et justum, quia juste judicare est justum reddere.

Quomodo juste dicitur dupliciter sicut justum.

Eodem modo est in alio casu, et si sanativum dicitur multipliciter, et sanative, et e converso in illis quorum unum inflexum est ab altero sicut casus a principali, sanativum quidem multipliciter, et hoc quidem, id est, uno modo est sanitatis effectivum, ut diæta, vel cibus : illud vero alio modo dictum sanativum, dicitur sanitatis significativum, ut urina, vel pulsus : tunc in eadem multitudine casus, qui est sanative, multipliciter dicetur etiam effective vel conservative vel significative sanitatis. Similiter autem est in aliis, quoniam si ipsum principale multipliciter dicitur, et casus ab eo per inflexionem formatus multipliciter dicetur : et e converso si casus multipliciter dicitur, et ipsum principale multipliciter dicetur.

Quomodo sanativum et sanative multipliciter dicuntur.

CAPUT VI.

Quomodo inspiciendum in diversum ab eo quod distinguitur per multiplex.

Distinctorum sic inventa multiplicitate, inspiciendum in diversum ab eo quod distinguitur : invenienda est etiam inspiciendo in idem ei quod distinguitur, sicut diffinitum et diffinitio sunt idem secundum quod diversa sunt genus et differentia. Dicamus ergo primo quod in distinctione multiplicis, considerare oportet si genera eorum quæ sunt distinguenda sunt secundum nomen prædicamentorum, hoc est, si sua significata sunt in diversis prædicamentis vel non, hoc est, si eadem sint in omnibus prædicamentis. Nam si significata in generibus prædicamentorum non sunt eadem, manifestum est quod dicitur æquivoce quod dicitur in diversis generibus esse secundum sua significata, quia essentiæ prædicamentorum sunt impermixtæ. Sicut exemplariter loquendo, bonum quidem in genere ciborum dicitur effectivum voluptatis : bonus enim cibus est voluptuosus. In genere medicinæ bonum (quod bona dicitur medicina) est effectivum sanitatis. In anima vero tanquam in alio genere dicitur bonum, qualem esse secundum bonitatem vel castum vel fortem vel justum. Similiter autem aliquoties hoc modo dicitur in homine qui bonus

dicitur, quia qualis est secundum aliquam virtutem. Aliquoties autem in alio genere dicitur bonum, ut quando quod in illo tempore melius est, et si non simpliciter sit, plerumque dicitur bonum secundum quantitatem, ut quantum sufficit est bonum, et superfluum et diminutum ab illo malum : et in medio dicitur bonum, quod nec superfluit, nec deficit a mensura : dicitur enim mediocre bonum quod medium virtutis attingit : propter quod æquivocum est bonum in omnibus his generibus edictum.

Simili autem exemplo et album in genere colorum est color : in voce autem tanquam in alio genere est album bene audibile et clare. Similiter in alio exemplo et tertio acutum in diversis generibus significat diversa : non enim accipitur similiter secundum unam rationem in omnibus generibus in quibus invenitur: nam vox quidem acuta velox est, sicut dicunt qui secundum numeros vocum harmonici sive musici sunt, cito et veloci motu penetrans auditum. Angulus autem acutus in geometria est qui minor est recto. Cultellus autem in genere substantiæ dicitur esse acutus, vel gladius, qui est anguli acuti. Sic acutum dicitur multipliciter in generibus illis.

Considerare autem oportet si oppositum cujus multiplicitas quæritur, sit in eodem generalissimo secundum omnes suas acceptiones : tunc oportet considerare genera subalterna eorum quæ sunt sub eodem nomine, si sunt diversa et non subalternatim posita, quamvis sunt in eodem generativo, ut asinus dicitur animal, et vas quo coclhearia reservantur : secundum hoc enim genera in quibus est asinus, vas et animal, diversa sunt similiter et ratio, quia alia est ratio vasis, et alia animalis : nam hoc quidem enim una significatione significat quale quid, hoc est, animal in genere animalis : illud vero in alia significatione significat quale quid quod est vas.

Quomodo asinus est terminus multiplex

Si autem subalternatim posita sicut in genere sint in aliquibus, ut corpus animatum et animal, non propter hoc necessarium diversas habere rationes : quia quod est in inferiori, est etiam in superiori, et recipit univoce utriusque generis. Sicut dicimus cornicem et animal et avem esse : et non propter hoc dicitur corvus æquivoce animal et corvus. Quando ergo dicimus corvum et animal esse et avem, quale quidem dicimus univoce corvum esse : quia utraque genera sic subalternatim posita de corvo, eodem nomine et ratione prædicantur. Similiter autem in differentiis generalibus, ut quando dicimus corvum et volatile et bipes : cum enim corvum et volatile et bipes dicimus, et sic genera utraque subalternatim posita, de corvo univoce prædicantur, de eodem prædicatur ratio eorum generi in quibus ponitur corvus. In non subalternatis autem generibus non accidit, quando idem, hoc est, sub eodem nomine dicitur esse in illis : nec enim quando asinum vas dicimus, animal significamus : sed dicendo corvum avem, significamus eum esse animal, et dicendo ipsum animal, significamus esse avem.

Considerandum autem non solum si propositi, cujus quæritur multiplicitas, sint diversa genera et non subalternatim posita, ut dictum est : sed considerandum in contrario, si contrarium hujus secundum diversa multipliciter dicitur, palam est quoniam et propositum ad minus secundum habilitatem, quamvis forte contrarium prout in diversis generibus est, nomen unum non habeat : quia a nobis est utrum sit unius nominis vel diversorum : in hoc autem nulla vis est.

Non tantum ad differentias est utile inspicere ad multiplicis inventionem : sed et utile est inspicere ad totam diffinitionem, quæ est essentia completa diffiniti, cujus quæritur multiplicitas, quæ fit ex toto composito distincto . Dico autem compositum ut compositum ex genere et eo quod dicitur esse in ipso, ut album quando ponitur in corpore, et quando ponitur in voce, ut in generibus, compositum est corpus album, et composi-

tum est vox alba : si enim diffiniatur corpus album et vox alba, si album univoce est in illis, tunc perempto sive ablato eo quod utrique proprium est, et in quo unum separatur ab altero, quod est corpus et vox, ejus quod remanet, unam oportet relinqui rationem in utroque. Hoc autem in æquivocis non accidit, quia in illis ejus quod relinquitur diversa est ratio, ut patet in illis quæ nunc dicta sunt : quia album est quod relinquitur, et ex hoc in duobus dictis generibus non est : nam hoc quidem etiam album in corpore erit corpus talem colorem habens : in diffinitione enim accidentis præcipue denominative dicti cadit subjectum : illud autem etiam in voce erit vox bene audibilis. Interempto ergo a diffinitionibus istis corpore et voce, quæ sunt propria et privata et separata genera, non idem et una ratione est dictum in utroque genere quod restat, quod est album, non unius est rationis in talibus.

Tamen sæpe etiam in ipsis diffinitionibus in quas inspicitur, latet assequens, hoc est, diffinitioni communicans æquivocum : propter quod etiam in diffinitionibus considerandum eadem consideratione si aliquid sit positum æquivoce. Cujus exemplum est, ut alius dicat diffiniendo significativum sanitatis, sanativum, quod mediocriter se habet ordinativum ad medium sive temperamentum sanitatis : et eodem modo quod mediocriter se habet ad sanitatem, diffiniat et perfectivum sanitatis : non enim statim pertransitoria inspectione discedendum est ab inspectione diffinitionis, sed inspiciendum quid hoc est, in qua significatione dixit, mediocriter se habens ad sanitatem , secundum utrumque sanitatis etiam significativum et sanitatis perfectivum . Et considerandum est si hoc mediocriter etiam sanitatem in una significatione dixit diffiniendo tantum esse secundum significationem quantum est significare medium sanitatis : illud autem mediocre in alterius diffinitione tale dixit, quod sit significare qualis quidem habitus sanitatis, quia medii et contemperati : patet quia mediocriter se habens ad sanitatem in his diffinitionibus æquivocum et multiplex est.

Amplius autem considerando in accidentibus deprehenditur multiplex : si enim ea quæ sunt sub una voce, non sunt comparabilia secundum unam formam in voce figuratam . Dico autem comparabilia simpliciter, vel secundum magis et minus et æque : omnia enim univoca comparantur secundum magis et minus accidentia, secundum prius et posterius analoga : et ideo si in illa forma comparari non possunt ea quæ sub eadem voce figurantur, erunt proculdubio æquivoca, et multipliciter dicta, ut alba vox et vestis alba non comparantur in albedine : quia vox nec magis nec minus, nec æque alba dicitur ut vestis. Et similiter acutus humor et acuta vox in accidente comparari non possunt : hæc enim nec similiter (hoc est, æque) nec magis nec minus unum altero dicitur acutum. Propter quod æquivocum est et album et acutum in diversis generibus dictum. Nam omne univocum in forma quam significat nomen, comparabile est, quod eamdem formam et nomen idem participat : aut non similiter (hoc est, secundum æque) dicetur, ut homo et asinus animal : aut alterum dicetur magis vel minus, ut nix dicitur albior veste.

Quoniam autem diversorum generum et non subalternatim nec sub aliquo communi genere positorum[1] diversæ sunt species et differentiæ , ut animalis et scientiæ, quæ sub nullo genere communi uno modo ponuntur. Considerandum si ea quæ sunt sub eodem nomine, diversorum generum et non subalternatim positorum sunt species et differentiæ : si enim sic sunt, constat quod æquivocum

[1] Dixit *nec sub aliquo communi genere positorum* propter instantiam Philosophi in IV Topicorum, cap. 2 in principio.

nomen est. Cujus exemplum est, quod acutum est species et differentia vocis, et angulatæ magnitudinis : differt enim vox a voce, eo quod una sit acuta : propter hoc acutum est æquivocum in voce et magnitudine : diversorum enim generum, etc.

Rursum autem in diversa genera considerando, si eorum quæ sub eodem nomine significata, diversæ sunt species et differentiæ et non subalternatim positæ, item est æquivocum, ut coloris qui in corporibus dicitur color albus, et coloris qui est in melodiis musicis, sunt diversæ differentiæ, et non subalternatim positæ : nam coloris qui est in corporibus, sunt aggregativi et disgregativi : ejus vero coloris qui est in melodiis, non sunt eædem differentiæ et clare et non clare audibile : propter quod color erit æquivocum : nam eorumdem, hoc est, eorum quæ dicuntur ut eadem, sunt eædem differentiæ et divisivæ et constitutivæ.

Amplius adhuc considerando in id quod est idem : quoniam species in aliquo genere constituta non est differentia, cum species nullius generis vel speciei differentiæ sunt : quia species sunt in esse perfecto constitutæ : singularium enim eorum species est inspiciendum, si eorum quæ sunt sub eodem communi nomine proposito (cujus multiplicitas quæritur) hoc quidem species est, illud autem significatum est differentia. Cujus exemplum album quod in corpore acceptum, est species coloris : album autem quod est in voce, est differentia. Cujus probatio est : quia differt vox a voce : eo quod alba vel clara sit, alia autem non alba sive obscura sit : æquivocum est ergo album. Objectio. Si quis autem huic objiciet quod corporeum et incorporeum sunt diversa, et non subalternatim posita : et tamen eorum est una differentia quæ rationale dicitur, quæ homini convenit et Deo, ut dicit Porphyrius. Ridendum est potius quam solvendum. Ergo de eo quod est de multiplici dicto instrumento per hæc quæ dicta sunt et hujusmodi (hoc est, per similia his) est perspiciendum.

CAPUT VII.

De differentiis, et est tertium instrumentum.

Differentias autem est considerandum, et considerandæ sunt in ipsis quæ sunt in eisdem generibus posita, quas habent differentias ad invicem : quia in illis in quibus est major convenientia, magis difficile est differentias invenire, sicut exemplariter loquendo in quo differt justitia a fortitudine, vel in quo differt prudentia et temperantia : omnia enim hæc sunt in eodem genere virtutis, et sunt partes honesti, ut in fine primi *Rhetoricæ* dicit Tullius. Considerandæ autem sunt differentiæ ex alio genere ad aliud, hoc est, in his quæ sunt in diversis generibus non subalternatim positis : in his tamen quæ non nimis differunt. Dico autem nimium differre quæ in nullo genere conveniunt, nec propinquo, nec remoto, sicut illa quæ sunt in diversis generalissimis : nam illa quæ nimis differunt in talibus, manifestæ sunt differentiæ, et non oportet dare artem ad inveniendum illas. Exemplum autem hujus considerationis, ut si quæritur in quo differat sensus a scientia? sensus enim est in genere corporis, scientia autem in genere virtutis intellectivæ: et non sunt in eodem genere habitus, sed differunt per materiale et immateriale, et acquirere per experimentum et doctrinam.

CAPUT VIII.

De similitudine, et est quartum instrumentum.

Similitudo quæ est quartum instrumentum in his quæ sunt in diversis generibus : quia in his artificiosius est eam invenire : et hæc est inventio similitudinis et similitudo habitudinum in propor-

tione, ut sic dicatur, sicut se habet alterum ad alterum in eo quod quid in genere sit, sic se habet aliud ad aliud. Verbi gratia, sicut se habet disciplina ad disciplinatum in accipiendo intellectuale, sic se habet sensus ad sensatum in accipiendo sensibile sive materiale : et iterum in habitudine ad subjectum, sicut cum dicitur, sicut alterum est in altero, sic aliud est in alio sicut in subjecto : quemadmodum visus est in oculo, sic mens est in anima : et ut tranquillitas est in mari, sic serenitas est in aere. In similis autem inspectione maxime oportet exercere in his quæ multum distant, ita tamen quod in eodem sint genere : quia in reliquis quæ non multum distant, facile poterimus ex nobis convenientias et similitudines invenire, et in quæ nimium distant, similitudines invenire vel nimis difficile est vel impossibile.

Considerandum autem in his quæ sunt eadem secundum formam, quia hoc facile est : quia ista quæ sunt in eodem genere, sunt in forma generis similia. Sed considerandum si quid accidentalium omnibus inest idem : quia in hoc sunt similia, ut si quidquid inest homini et equo et cani, quæ sunt in eodem genere : nam si aliquid inest omnibus idem, et unum in omnibus existens, proculdubio in eo similia sunt : cum similitudo, ut dicit Boetius, sit rerum differentium eadem qualitas.

CAPUT IX.

De utilitate distinctionis multiplicis.

Tangendo horum instrumentorum utilitates, non oportet exponere primi : quia hæc per immediatam ordinationem ut principium ordinatur ad syllogismum, et in syllogismo patet utilitas ejus. Tangendo autem utilitates secundi instrumenti dicimus, quoties dicitur unum quod est, est utile considerare ad manifestum (hoc est, ut manifestum fiat) in quo sensu accipiatur propositum, ut opponens et respondens ad idem se referant : magis enim sciet et melius quis respondentium, quid hoc est in quo sensu proponitur ab opponente, quando per distinctionem multiplicis palam factum est quot modis dicitur, quod positum. Utile etiam est ad fieri (hoc est, si fiant) similiter opponentes ad eamdem rem (hoc est, ad eumdem sensum) in quo accipit respondens : et sic non fiant syllogismi ad nomen tantum, et non ad intentionem, nisi prius fiat distinctio multiplicis : si enim ex multitudine obscure sit aliud quoties dicitur, accidit non ad idem secundum rem et intentionem, et eum qui respondet, et eum qui interrogat, intentionem ferre. Si autem per distinctionem manifestum sit quoties dicitur, et ad quid respondens se ferat (hoc est, ponat) sive concedat ipsum, ridiculosus videbitur interrogans sive opponens, si non ad idem cum respondente sermonem (hoc est, rationem) faciat. Tertio autem utile est hoc instrumentum et ad non paralogizare quoad respondentem, et paralogizare quoad opponentem. Cujus probatio est, quia nos scientes quoties aliquid dicitur, non paralogizabimus respondenti, sed statim per distinctionem sciemus, si non ad idem quod positum est, sermonem (hoc est, ratiocinationem) faciat qui interrogat sive opponit. Et nos ipsi opponentes facultate hujus instrumenti poterimus paralogizare respondenti nobis. Dialecticis autem hoc aliquando necessarium, ut quando protervus est respondens, ut paralogizatus quiescat a protervia. Paralogizabimus ergo respondentem ut sit sciens quoties dicitur unumquodque in oratione vel disputatione accepta. Hoc autem quod est paralogizare protervum, non in omnibus orationibus est possibile : quoniam multiplicia fiunt de numero eorum quorum unum (hoc est, uno sensu) acceptum verum, in alio falsum : tunc enim magis patebit inconveniens conclusum.

Est autem modus hic qui est paralogizare non conveniens dialecticæ disputationi : propter quod omnino et universa-

liter verendum est dialecticis hoc disputare, ad nomen et non ad rem referendo disputationem, nisi opponenti qui scit per experimentum proterviam respondentis, quod non possit alias propter respondentis importunitatem de proposito disputare. Sunt ergo tres dictæ utilitates secundi instrumenti : quia distinctio multiplicis, aut utilis est propter propositum in se acceptum, et sic est utilitas prima : aut utilis propter propositum ad aliud comparatum : et tunc aut est comparatum ad disputationem, et sic est utilitas secunda : aut comparatur ad condisputantem, et sic est utilitas tertia.

CAPUT X.

De utilitate inventionis differentiarum.

Differentias autem invenire (quod est instrumentum tertium) est utile et præcipue ad syllogismos de eodem et de diverso construendos : et hoc est utilitas differentiæ in quantum differentia est et divisiva. Et secundo est utile ad cognoscendum per diffinitionem unumquodque : quia per differentiarum divisionem venamur diffinitionem : et scientes ultimam differentiam constitutivam cum genere, scimus quod est species diffinita. Quod autem sit utile ad syllogismos de eodem et diverso, manifestum est ex his quæ nunc dicuntur : nos enim invenientes differentiam propositorum (hoc est, inter proposita) ostendentes erimus quoniam non idem. Quod autem utile sit hoc instrumentum ad cognoscendum quid est sive diffinitionem, hoc probatur : eo quod solemus separare ab aliis omnibus, hoc est, rem talem damus quæ suis differentiis separet ab aliis omnibus : hoc autem facimus convenientibus in utrisque differentiis, quæ sunt tunc unum quod diffinitum. Utilitas autem prima accipitur a differentia in quantum est divisiva. Secunda autem a differentia in quantum est constitutiva.

CAPUT XI.

De utilitate speculationis similitudinis.

Similitudinis autem speculatio, quæ est quartum instrumentum, utilis est ad inductivas ratiocinationes : eo quod singula quæ sunt in universali forma similia, habent inducti ad universale inferendum, et hæc est prima similitudo quæ speculanti occurrit. Secundo autem utilis est ad syllogismos ex hypothesi : quia illi ex sensu procedunt, ut si sit in uno quod in omnibus simile. Et tertio utilis est ad assignationem diffinitionis. Hæc autem per ordinem probantur. Quod autem ad inductivas rationes sit utile similitudinem inspicere, ex hoc probatur quod tunc singula in similibus accepta, hoc est, in quo sint similia, aggredimur adducere, sive universalem propositionem concludere : hoc enim non facile, sed impossibile est sic inducere ignorantibus similia, hoc est, id in quo singularia sunt similia.

Quod autem utile sit ad syllogismos ab hypothesi probatur : quia iste procedit ex hoc consensu, quod si probabile est apud respondentem, quod quemadmodum in uno similium se habet, sic se habeat in reliquis omnibus similibus : ut si anima Socratis sit immortalis, quod anima cujuslibet hominis sit immortalis. Propter quod ex uno similium concesso, ad quodlibet aliorum poterimus disputare, si præconfitebimur pro consensu, quod quemadmodum in his quæ alii sunt similia, se habet, sic et in proposito se habere : ostendentes autem illud quod in similibus se habet, ostendentes erimus ex hypothesi quoniam in proposito sic se habebit : facimus enim sic demonstrativam ostensionem ex similibus per hypothesim inductam.

Ad diffinitionis assignationem probatur valere inspectio similium : eo quod ponentes inspicere quid in unoquoque inferiorum est idem essentiale quo omnia inferiora eadem sunt, non dubitamus

in quid oporteat genus ponere, unum id quod propositum est diffinientes : et sic eadem sunt genere. Nam inter communia genus est id quod maxime prædicatur in quid de eo cujus est genus. Hæc ergo diffiniendo ponemus pro genere, et sic procedimus ad diffinitiones. Similiter autem et in multum (non tamen nimium) distantibus ad diffinitiones utilis est similitudinis inspectio, ut in his quæ sub eodem genere generalissimo in diversis generibus sunt non subalternatim positis. Ut gratia exempli considerabimus, quoniam idem et simili genere remoto, tranquillitas in mari, et serenitas in aere (utrumque enim quies est) in hoc sunt similia. Et quoniam idem punctum in linea et unitas in numero : utrumque enim est principium, licet non ejusdem. Quoniam in omnibus rebus diffiniendis primum quidem convenientiæ genus assignantes (hoc est, primum commune assignantes pro genere) opinabimur non extranee diffinire, sed proprie.

Pene autem et omnes aliquid determinantes sive diffinientes sic ex genere incipientes, solent diffinire assignando primo : et deinde ex isto accipientes differentias. Nam unitatem sicut genus ponentes sic diffiniendo principium numeri dicunt esse, et punctum lineæ, in genus utrumque ponentes modum : ergo quoniam aliquid commune utrorumque est unitatis et puncti, genus ponunt quod est principium.

Sufficientia utilitatum quæ est ex speculatione similitudinis.

Istæ autem utilitates sic accipiuntur. Requiritur enim aliquorum similitudo : aut unum similium continetur in alio ut pars in toto, aut utrumque similium continetur in alio ut in toto in quo assimilantur. Si primo modo, sic valet ad syllogismos ex hypothesi, ubi ex uno singulari infertur universale. Si autem ambo continentur in alio ut in toto : aut ipsa similia sunt in illo actualiter, et sic sumitur prima utilitas, quia singularia inducentia actu sunt in universali : aut sunt in ipso potentialiter, et sic sumitur ultima, continetur enim species potentia in genere, et inferiora in suis superioribus similiter. Ipsa autem in scientia sic accipi possunt : aut enim inferunt hujusmodi in syllogismis immediate videlicet in syllogismum, aut mediate. Si immediate, sic est primum instrumentum : quia sumptio propositionum immediata principii syllogismi est inspectio. Si autem ordinantur ad syllogismum mediate : hoc est directe, aut indirecte. Si directe : aut ordinantur ad syllogismum negativum, aut affirmativum. Primo quidem modo est instrumentum tertium : quia differentiæ faciunt ad syllogismum negativum. Si secundo, sic est instrumentum quartum ; quia similitudinis inspectio ordinatur ad syllogismum affirmativum, quia simile affirmatur de simili.

Instrumenta igitur per quæ abundantia sumitur syllogismi dialectici, hæc sunt quæ dicta sunt, loci et considerationes ad quos utilia sunt, ea sunt quæ dicta sunt, hæc quæ in sequentibus libris per singula determinabuntur. Ea autem quæ contra hæc quæ dicta sunt objici solent, ridiculosa sunt.

LIBER II

TOPICORUM.

DE INESSE SIMPLICITER, ET UT ACCIDENS SECUNDUM EJUS PRIMAM DIFFINITIONEM.

TRACTATUS I

DE TERMINATIONE PROBLEMATIS PER ESSENTIALIA ET INTRINSECA PROBLEMATI.

CAPUT I.

Quatenus procedendum, et quid observandum, et quid cavendum in hac arte.

Jam autem quantum præsenti sufficit intentioni, determinatis his circa quæ et de quibus est syllogismus topicus sive dialecticus, quæ est ars generalis : jam accingi debemus ad determinandam artem specialem, quæ est ars terminandi singula problemata in speciali. Sed quia omnia problemata per inesse sic vel sic, terminari habent : inesse perfectissime est inesse ut diffinitio, quia hæc inest per se et essentialiter et secundum esse completum et convertibiliter : ideo omne quod per diminutionem ab hoc inesse est, clare refertur ad ipsum, sicut proprium quod per se et conversim inest, sed non essentialiter : et sicut genus quod essentialiter inest et per se, sed non secundum esse completum : et sicut accidens quod neque essentialiter, neque per se, neque secundum esse incompletum vel completum inest, sed inest tantum non conversim. Propter quod, ut dicit Boetius in *Divisionibus* suis, quidam Peripatetici id quod inest ut accidens, inesse ut genus dicebant : propter hoc quod simplicis inhærentiæ est. Et primum elementum ad inesse, ut diffinitio, problema de accidente primo ponemus : quia accidentis diffinitio prima inesse accidentis determinat : quia neque inest ut genus, neque ut proprium, neque ut diffinitio : inest autem rei, ita quod simpliciter inest, aut ab inesse habet esse, eo quod causatur ab eo : ideo cum accidente dicto simpliciter, determinabimus hanc et quamdam universalem artem, sicut in præhabitis quantum ad determinationem ejus quod inest, diximus : et ideo rationabiliter aliis est anteponenda.

Ab hac ergo incipientes, primo quæ servanda et quæ cavenda sunt in hac arte

dicamus. Supponentes igitur diffinitionem problematis ante habitam, secundum eam problema primo dividimus dicentes, quod sunt problematum alia universalia, signo universali affirmativo vel negativo distributa : alia vero particularia signo particulari in suis subjectis determinata, in quibus infinita comprehenduntur : utraque autem sunt vel affirmativa vel negativa. Exempla autem horum sunt, ut (quoniam omnis voluptas est bonum) propositio cui apposito modo dubitationis ad compositionem, formatur problema universale affirmativum. Exemplum autem propositionis a qua formatur problema universale negativum, est quoniam nulla voluptas bonum : in quod negatio feratur ad compositionem, ut quoniam quædam voluptas non est bonum.

Quamvis sic per quantitatem problemata dividantur, tamen in ipsis problematibus potentiora sunt universalia quam particularia : et quia universalia communia sunt et ad concludenda universalia, et ad concludenda particularia, et constructive, et destructive. Nos enim ostendentes quoniam omni inest, et quoniam alicui inest ostendentes erimus : et per universale concluditur particulare. Similiter in negativo modo ostendentes quoniam nulli inest, ostendentes erimus quoniam non omni inest, quod æquipollet alicui non inesse. Ordo igitur consequentiæ expostulat, quod primum ostendamus de universalibus qualiter terminentur, quam de particularibus : et inter universalia primum de negativo universali, quam de affirmativo, quia negativum destructivum est : et eo quod communia sint hujusmodi universalia problemata, ut diximus, ad universalia et particularia. Negativum autem præponitur affirmativo, quia magis est de intentione opponentis negativum quam affirmativum : quia respondentes magis afferunt de inesse affirmativo quam de non inesse : disputantes opponentes destruunt (hoc est, destruere conantur) et sic intendunt concludere negativam problematis. Iste igitur unus modus procedendi.

Secundus autem modus, quo inest quod inest ut accidens, observandus est, hoc est, quod notandum est quod difficillimum est converti eam convenientem nominationem quæ est in accidente, quia inesse probatur, hoc est, quod difficillimum est probare quod simpliciter convertitur inesse ad denominationem ab inesse : hic enim vocatur converti, ubi sequitur denominatio ad inesse simpliciter, sic sequatur ab inesse simpliciter ad denominationem : sequitur enim, iste est albus : ergo isti simpliciter inest albedo : sed non convertitur, isti simpliciter inest albedo : ergo est albus. Dico autem *simpliciter inesse*, quod supra inesse nihil addit, ita quod inesse est simplex non determinatum aliquo modo inhærendi, hoc est, quod non inest ut genus, nec ut proprium, nec ut diffinitio, sed simpliciter inest rei, ita quod simpliciter modum dicat inhærendi, a privatione modi qui aliud addit supra inhærentiam : sic enim albedo secundum dentem simpliciter inest Æthiopi, et nigredo secundum pedes simpliciter inest cygno. Hujus autem causa est, quod in his solis quo, hoc est, secundum quid inest, et non universaliter, hoc est, et sine determinatione in solis convenit accidentibus. Et hujus probatio est, quod prædicationem factam a genere, proprio et diffinitive, necessarium est converti. Sequitur enim, risibile inest ut proprium homini : ergo homo est risibilis : et e converso, ergo risibile est in homine : et iterum hoc inest ut genus, ut animal homini : ergo homo est animal, et e converso, ergo animal inest homini : et similiter in eo quod inest ut diffinitio, ut si inest alicui gressibile bipes, est similiter. Similiter autem convertitur a genere : nam si animal inest alicui, illud similiter est animal. Eadem autem conversio est etiam in proprio : si enim inest alicui hoc proprium, grammaticæ susceptibile esse, erit similiter prædicatum, quod est grammaticæ susceptibilis : nihil

Quid per inesse simpliciter intelligendum.

enim horum trium prædicamentorum contingit secundum quid inesse et non simpliciter, vel non inesse secundum quid : sed simpliciter contingit hæc tria vel inesse, vel non inesse.

In accidentibus autem nihil prohibet aliud secundum quid inesse, et non simpliciter, ut justitiam secundum quid inesse, ut albedinem convenit inesse secundum quid, quando non inest nisi secundum partem non principalem a qua denominari non potest totum : et justitia secundum partem, hoc est, imperfecte, et non simpliciter secundum perfectum esse justitiæ, quod est inesse secundum habitum, et secundum suæ causæ perfectionem, quæ est assuetudo. Propter quod non sufficit ostendere, quoniam inest albedo, vel justitia, ad ostendendum quoniam aliquis justus simpliciter vel albus est simpliciter. Propter quod non est necessarium in omnibus generaliter quibus aliud inest ut accidens, denominationem fieri quæ est ab eodem quod est in accidente. Causa autem hujus est, quamvis ex dialecticis determinari non possit, tamen ut facilior sit doctrina, interponatur ex aliis. Dicamus igitur quod sunt quædam formæ subjectum determinantes, ita quod sunt esse subjecti vel causatæ a subjecto simpliciter, ita quod non secundum partem, vel secundum quid : et ab illis omnibus convertitur prædicatio ab inesse, et e converso, ut genus et diffinitio quæ simpliciter sunt esse subjecti et formæ totius, et proprium causatur a principiis propriis subjecti simpliciter, et non secundum partem : et ideo in talibus convertitur ad invicem prædicari simpliciter, et inesse, et e converso. Sunt etiam formæ non determinantes subjectum simpliciter, sed secundum quid : et hoc dupliciter, vel quia insunt secundum quid subjecti, vel quia insunt secundum quid causæ causantis ea in subjecto : secundum quid subjecti, ut albedo in dente Æthiopis : secundum quid causæ causantis in subjecto, ut justitia inest disposito et non perfecto secundum justitiam : et ab his non convertitur ab inesse ad prædicationem : quia talibus licet insint albedo et justitia, non sequitur quod albi et justi sint.

Objectio.

Fiunt tamen instantiæ ab his quæ dicta sunt : crispus simpliciter dicitur cui inest crispitudo secundum caput, et simus vel aquilus, cui insunt illæ passiones secundum nasum. Et quod quidam dicunt, quod hoc est, quod licet talis forma insit secundum partem ut subjecto, tamen causa talis formæ (quam dicunt esse secundum complexionem) inest secundum totum. Ridiculum est et non verum : non enim oportet crispitudinem capitis a tota causari complexione, nec etiam simitatem in naso. Et ideo dicendum est, quod sicut in anatomia est, quod quædam partes corporis universalis sunt virtutis, influentiam super alias partes habentes, ut cor, hepar, et cerebrum, et vasa genitalia, a quibus totum denominatur : unde totum corpus calidum dicitur a calore hepatis, totum vivum vita cordis, totum masculum a sexu genitalium : sic et denominatione, quod a parte a qua totum denominatur, ut a capite homo crispus, et a naso simus : a formis autem aliarum partium quibus totum non est natum denominari, non fit talis totius denominatio : et hæc est solutio vera [1].

Solutio quorumdam ridicula.

Determinare autem ante alia nos oportet etiam peccata quæ sunt in problematibus impedientia disputationem : quoniam hæc sunt duo vitia, vel in eo quod mentiuntur proterviendo contra requisitum sensum aliud ponentes, vel in eo quod transgrediuntur positam nominationem locutione nominum aliter utentes quam ad significandum instituta sint. Nam et mentientes etiam, quia dicunt aliquid inesse quod non inest, peccant : quia impediunt consequentiæ opus. Sed hoc peccatum remediabile est, quia cor-

[1] Pro hac solutione vide adhuc D. Albertum in 5 Physic. tex. com. 1.

rigi potest disputative ducendo ad inconveniens respondentem mentientem. Et quia extraneis nominibus res (de quibus est sermo) appellant, ut qui hominem dicunt plantam propter proceritatem et spissionem. Et illud peccatum non est remediabile per disputationem, quia ex tropis et metaphoris nullus est processus syllogisticus : eo quod transgreditur positam locutionem sive nominationem : et peccatum mendacii est in voce relata ad rem : aliud vero est in sermone relato ad loquentem. Hæc igitur duo peccata in problematibus cavenda sunt.

Et si objicitur quod nemo ponit id quod est omnino falsum, ut in primo hujus scientiæ libro dictum est, Dicendum quod mendacium quod est peccatum in problematibus, maxime est in mendaci consensu respondentis, ut dicat se consentire in affirmativam, quando consentit in negativam : vel dicat probabile quod non est probabile : per hoc enim impeditur consequentiæ opus et est pravissimus.

CAPUT II.

De determinatione problematis de inesse ut accidens per locos intrinsecos per respectum ad prædicatum.

Problema igitur de accidente primo per locos et considerationes a locis tractas determinandum est. Dico autem *per locos et considerationes speciales*, ideo quia hoc quod inest ut accidens, ab inesse habet esse, et denominationem, et generationem : quod non est in aliis prædicatis : quia quod inest ut genus, per hoc quod inest, est causa, et similiter quod inest ut diffinitio : et quamvis proprium a subjecto trahat esse et causam, hoc tamen non fit nisi ex substantialibus subjecti : propter quod genus vel aliud principium essentiale ponendum est cum proprio, quando bene assignatur proprium : et ideo addit modum inhærendi specialem super inesse, et quoad hoc non totum esse suum accipit ab inesse simpliciter : sicut accidens propter quod inest ut accidens, non vere inest ; et ideo inesse simpliciter habet determinari cum eo quod inest ut accidens. Primo igitur oportet ponere considerationes tam destructivas quam constructivas ad inesse vel non inesse simpliciter : et tandem in sequenti libro determinabimus problema de inesse ut accidens, non absolutum, sed ad aliud comparatum. Procedendo autem ad determinandum problema de inesse ut accidens, primo sumemus considerationes a locis intrinsecis, et postea a locis extrinsecis ; et a locis intrinsecis sumendo primo considerabimus in his quæ sunt intrinseca ut pars essentiæ, et postea in his quæ sunt tota essentia : sed quia hæc omnibus intuentibus, vel a quibus trahuntur considerationes manifesta sunt, amplius in his non est immorandum.

Cum autem accidentis duæ diffinitiones assignatæ sunt in libro præcedenti, quarum prima data est de accidente secundum quod actu inest, altera secundum quod potentia inest : primus locus erit et summus, si aliquid assignatur inesse ut accidens, tale prædicatum tunc considerandum est, si id quod ut accidens inesse dixit respondens, secundum aliquem modum alium alterius prædicati inest : tunc enim sequitur quod non inest ut accidens, cum accidens sit quod neque est genus, neque diffinitio, neque proprium, sed inest rei simpliciter, ita quod ab inesse trahit esse suum. Hoc autem modo maxime peccatur contra genera : eo quod utrumque horum prædicatorum inest non conversim : et ideo habent similitudinem hæc duo prædicata ad invicem. Propter quod dicit Boëtius quod aliquando quod inest ut accidens, inesse ut genus alii dicebatur : quia quantum ad inesse non conversim simpliciter insunt ut genus et accidens. Hujus autem exemplum est, ut si quis albo accidens dicat colorem esse : album enim ratione formæ sumptum, species est coloris, et non subjectum : et ideo non accidit ei inesse colorem, sed est substantiale ut genus dans esse speciei : non enim accidit ei sicut subjecto colorem

inesse, sed genus albi sic sumpti color est. Hoc autem peccatum contingit determinare eum qui ponit, sive eum qui respondet positum concedendo secundum nominationem. Quamvis non semper exprimat sermone, quod inest ut accidens id quod ponit inesse : ut quando dicit, quod accidit justitiæ virtutem esse, quamvis non addat quod inest ut accidens. Sæpe enim non determinate respondente modum inhærendi, manifestum est quod id quod inest ut genus, assignatur inesse ut accidens, ut in prædicto exemplo si dicat justitiæ accidere virtutem esse, cum virtus non sit accidens justitiæ, sed genus ejus, et quod in ipsa. Hoc fit etiam in modo prædicationis, quando id quod est genus et substantia alicujus, denominative prædicatur de substantia speciei, ut si quis dixit albedinem colorari, ita quod prædicet colorem denominative non aliquid coloratum : non enim color alio et alio albedo motu a generante fit, sed eodem : quia color est substantia albedinis, et eodem fit albedo et color.

Si autem albedo diceretur colorari proprie : tunc oporteret quod albedo esset substantivum inesse in toto motu, et color alio quodam motu inferretur in ipso, ut probatur quinto *Physicorum* : et hoc modo denominatio non fit nunc ab accidente quod per motum sit in subjecto. A nullo enim genere, eo quod ipsum est quid non inductum per modum motus, denominativa fit prædicatio de sua specie. Idem est si dicat aliquis ambulationem moveri : ambulatio enim species est motus, et motus est genus ambulationis. A nullo enim genere prædicatio denominativa dicitur de specie secundum dictum modum denominationis : sed omnia genere prædicantur univoce nomine et ratione quæ secundum nomen generis sumuntur de suis speciebus : nam species in prædicando suscipiunt et nomen et rationem. Respondens igitur qui dixit, album est coloratum, non assignavit prædicatum ut genus, eo quod id assignavit prædicari denominative, quod generi non convenit, quando ut genus prædicatur : nec assignavit ut proprium neque ut diffinitionem prædicari, eo quod diffinitio neque proprium alicui alii inest, nisi ei cujus est diffinitio vel proprium : sed multa etiam de numero aliorum ab albis colorantur, ut nigrum et medio colore colorata, ut lignum, lapis, homo. Manifestum ergo est quod id quod denominative dixit inesse, ut accidens inesse assignavit.

Objectio

Si quis autem objiciat quod sæpe denominative prædicatur et genus, ut videtur. Omnis enim linea brevis vel longa : omne longum vel breve quantum : ergo omnis linea quanta vel quantum. Omnis numerus multus vel paucus : omne paucum vel multum quantum : ergo omnis numerus quantus. Et sic est in multis.

Solutio.

Dicendum quod denonominatio fit proprie, et communiter. Denominatio autem proprie dicta non fit nisi a forma quæ altero motu alterationis inducitur subjecto jam perfecte in esse constituto : motus enim est de subjecto ad subjectum. Et hoc ostendit ipsum nomen *denominatio* : *de* enim proprie, cum transitionem et diversitatem notet, alicujus diversitatis ad *nominationem* importabit : et cum nominis communis, ut homo est animal, substantia fiat a forma substantiali, consequenter denominatio ab accidentali forma fieri debet : et hæc est proprie denominatio, quæ fit per motum ad formam alio motu introductam præter substantialem : per talem enim formam proprie fit denominatio, et sic quod ut genus, non prædicatur denominative. Et iterum denominatio large et non proprie dicta, quæ non habet rem denominatam, sed modum tantum, sicut principium qualitatis est, secundum quam *quales* dicuntur : et tamen per unam formam accidentalem proprie fit denominatio a forma generis, et a forma differentiæ, et a forma speciei, et alii ab hujusmodi forma quæ ut habitus communiter significatur. In tali enim forma duo sunt : et inclinatio ad id quod substat ei quod large loquendo vocatur sub-

jectum, et quo est dispositio ad actum vel finem : et quoad primum substantialis forma constituit subjectum, et quoad secundum est dispositio ipsius, quæ habet modum qualitatis, et ab hac accipit modum denominationis, ut cum dicitur homo humanus qui humana agit, et animalis homo qui totaliter suas prosequitur concupiscentias, et sic de aliis. Et linea dicitur esse faciens quantitatis dimensionem, et breve et longum hoc modo quanta dicuntur : et hoc modo unitas dicitur una, quia facit actum unitatis in unitate sicut in aliis, facit enim eam in se indivisam, et ab illis divisam : et hoc modo dicitur unitas una, et bonitas bona. Et in talibus, ut diximus, non est vera denominatio, sed modus denominationis. Hoc tamen modo non dicitur albedo alba, et scientia sciens, vel sapientia sapiens : quia tales formæ accidentales non habent talem differentiæ respectum ad subjectum, et ad actum vel finem per inclinationem ad subjectum non constituunt subjectum, sed constituuntur ab eo : et ideo sunt dispositiones ad actum vel finem respicientes : propter quod non ita reflectuntur in seipsis denominative. Et hæc est vera solutio dubitationis, quamvis quidam aliter dicant, de quorum dictis non est curandum.

CAPUT III.

De eodem per locum a partibus sufficienter enumeratis.

Alius autem locus est inspicere ad aliqua subjecta quibus inesse dicitur prædicatum : et est locus iste a partibus sufficienter enumeratis. Si enim universaliter dicitur aliquid alicui inesse ut accidens, aut omnibus affirmative, aut nulli negative, considerandum est illud secundum species sub subjecto distributo acceptas : et sic sub subjecto accipiendo non oportet accipere statim infinita singularia accidentia in infinitis singularibus existentia : quia a genere non statim descendendum est ad singularia, quia infinita sunt : quia hoc difficile esset vel impossibile considerare sigillatim in universis singularibus. Unde statim ad species considerandum est an inveniatur instantia vel non : in his enim est via magis et facilior : et ideo est via magis in talibus, quia in paucioribus consideratio est facilior ad propositum concludendum. Oportet enim considerare et incipere sic a prioribus partibus et speciebus, et quæ immediate sunt sub genere communi : et si in illis non invenitur instantia, deinde sub speciebus oportet descendere usque ad individua, in quibus stat divisio ipsius totius subjecti, circa quod aliud universaliter inesse vel non inesse dicitur. Cujus exemplum est ut si aliquis dixerit omnium oppositorum eamdem esse disciplinam, perspiciendum primo in generibus et speciebus oppositorum hoc modo, si eorum oppositorum quæ sunt ad aliquid, sit eadem disciplina : et si eorum quæ sunt opposita secundum contradictionem, sit eadem disciplina : et si eorum quæ secundum privationem et habitum sunt opposita, sit eadem disciplina.

Et si in his quæ sunt specie soppositorum nondum sit manifesta instantia, rursus ulterius est dividendum, et sub speciebus oppositorum accipiendum usque ad individua ; in quibus ut in ultimis stat divisio. Verbi gratia, et si justi et injusti sit eadem disciplina, quæ sunt sub specie contrariorum : vel si dupli et dimidii sit eadem disciplina, quæ sunt sub oppositis eorum quæ sunt ad aliquid : vel si cæcitatis et visus sit eadem disciplina, quæ sunt sub oppositionis specie dictæ secundum privationem et habitum : vel si esse et non esse sit eadem disciplina, quæ sunt sub oppositione dicta secundum affirmationem et negationem. Nam si sic descendendo ad partes subjectivas ostendatur probando, quoniam non est eadem disciplina aliquorum oppositorum : tunc interimentes erimus problema propositum, et quod non omnium oppositorum est eadem disciplina : quoniam omnium opposi-

torum esse eamdem disciplinam et aliquorum oppositorum non esse eamdem disciplinam sunt contradictoriæ : et ideo non possunt simul esse veræ : quia aliter de eodem numero esset affirmatio et negatio vera : quia signum universale facit, quod eodem numero affirmatur in universali et negatur in particulari oppositio. Similiter autem est faciendum, quando prædicatur nulli inesse in negativa universaliter, quia instantia quæ in partibus ad interimendum vel construendum propositionem.

Iste autem locus a partibus, vel consideratio tracta a loco, convertitur per oppositas qualitates et ad destruendum et ad construendum propositionem. Hoc patet, quia si in omnibus partibus videatur inesse prædicatum, quæ proferuntur per divisionem ad individua, vel in pluribus, ita quod non videatur instantia : tunc est concedendum, et universaliter est ponendum prædicatum inesse subjecto : aut oportet respondentem instantiam ferre, quia in aliquo contento sub universali sic non fit, sicut universaliter est propositum: nam si neutrum horum faciat respondens, et quod nec universaliter concedat, nec ferat instantiam per quam id interimat quod universaliter proponitur, et tamen neget propositum, inconveniens videtur non ponere universaliter quod est positum : et sic videtur esse pravus socius, et peccans peccato mendacii contra problema.

Objectio prima. Si autem hic objicitur, quod quædam propositiones universales non supponunt nisi pro generibus singulorum, ut cum dicitur, omne animal fuit in arca Noe : in quibus non habet descendere ad individua. Secunda. Adhuc autem quædam videntur veræ universales, nullam habentes singularem veram, ut omnis homo de necessitate est animal ; cum tamen hæc, Socrates nec Plato de necessitate sit animal. Tertia. Adhuc autem in descendendo sub oppositis relative duplum et dimidium, et sub contrariis ad album et nigrum, non est descensus ad individua. Quarta. Et ad individua descenditur ad infinita, de quibus non potest fieri disciplina, ut dicit Plato : et sic videtur ista consideratio esse falsa et inutilis.

Dicendum est cum dicitur descendi habere sub universalis distributo, intelligendum quod tantus debet esse descensus quanta est distributionis divisio : quando autem distribuitur pro generibus singularium, non fit divisio *sub* nisi in partes ad formas divisas : et ideo ultra istas in tali divisione nihil accipiendum : et si aliquid ulterius accipitur, tunc fit descensus ad id quod non est sub distributione, et non valet talis processus. Quando autem fit distributio pro singulis subjecti materialis : tunc ad omnia materialia sub sbujecto existentia descendendum est. Solutio primæ.

Hæc autem propositio, omnis homo de necessitate est animal, sicut multi dicunt, duplex est : ex eo quod potest esse de re, vel de dicto. Et si est de re, dicunt quod est falsa. Si autem est de dicto, dicunt quod est vera, sub hoc sensu, omnem hominem esse animal de necessitate est verum, vel hominem esse animal est necesse. Potest tamen dici quod necessariam esse propositionem dicitur dupliciter : aut necessitate rei, vel necessitate cohærentiæ prædicati cum subjecto : siccut et hæc, necesse est Deum esse ipsius rei necessitate : et sicut dicimus, quod necesse est hominem esse animal necessitate cohærentiæ prædicati cum subjecto : et hoc mediate vel immediate. Immediate quidem, ut quando inter subjectum et prædicatum non est medium, per quod prædicatum inest subjecto, ut cum dicitur, homo est animal. Mediate autem quod per medium aliquod essentialem substantiam participat, ut cum dicitur, Socrates est animal : quia Socrates est homo, et homo est animal : et hoc modo Socrates de necessitate est animal, quia Socrates essentialiter est homo. Solutio secundæ. Necessitas propositionis duplex : rei, et cohærentiæ.

Cum autem sic descenditur ad partes formaliter divisas, et non materialiter : tunc istæ partes dicuntur indivisæ : non quia simpliciter divisio stet in ipsis, sed Solutio tertiæ et quartæ.

quia stat in ipsis divisio formalis : et sic duplum et dimidium, et album et nigrum dicuntur individua : et similiter dicendum est in aliis, etc.

CAPUT IV.

De determinatione ejusdem problematis de accidente per inspectionem ad diffinitionem subjecti vel prædicati problematis vel utriusque.

Alius autem locus intrinsecus ad determinandum problema de inesse sive modo accidentis (ita ut non exprimatur per sermonem, quod insit ut accidens, sed quod simpliciter insit, vel non insit) est diffinitiones facere accidentis seu prædicati quod inesse dicitur, vel utriusque subjecti etiam et prædicati aut alterius eorum : et factis diffinitionibus oportet considerare in diffinitionibus, si aliquid subjecti et prædicati non verum secundum rem, ut verum in propositione sumptum sit : et hoc primum considerandum est in diffinitione prædicati. Cujus exemplum est, ut in problemate quæsitum est, si inest Deo non justitiam facere (hoc est, si hoc prædicatum, injustitiam facere, inest Deo) hoc est, insit vel possit inesse Deo : diffiniendum est prædicatum sic : Injustitiam facere est proximo nocere sponte et sine causa : statim erit manifestum quoniam non est (vel convenit) Deo hoc prædicatum quod est injustitiam facere : non enim hoc convenit inesse Deo quod est nocere sponte : quia sic Deus esset malus et vitiosus, quod non potest esse. Similiter considerandum est in diffinitione subjecti, quis sit invidus, et quæ per diffinitionem sit invidia : quia unum conjugatorum scitur per alterius diffinitionem : nam si invidia est tristitia in apparenti prosperitate alicujus, et studiosus nullos ad mala provocans : tunc manifestum quod invidus non est nec esse potest : sequeretur enim, quod studiosus esset pravus : et si pravus, non studiosus.

Iterum diffiniatur utrumque, et prædicatum et subjectum, et diffinitio unius referatur ad diffinitionem alterius. Cujus exemplum est, fiat problema conveniens si reprehensor sit invidus : diffinitione notificetur uterque, et reprehensor, et invidus : manifestum erit ex comparatione diffinitorum, utrum verum vel falsum est quod dictum est prædicatum inesse subjecto : videtur ergo si invidus est qui tristatur in bonorum prosperitatibus, reprehensorem esse illum qui in malorum prosperitatibus tristatur. Et sic palam est quoniam invidus non est reprehensor. Impedimentum hujus considerationis posset esse, quod aliquid positum est in divisione non manifestum, propter quod a respondente negaretur tota diffinitio : et hoc impedimentum removendum est sic, quod pro his nominibus (quæ sunt non manifesta in diffinitionibus) oportet sumere diffinitiones : et si adhuc in illis diffinitionibus pro nominibus sumptis sunt iterum quædam non manifesta, pro illis sumendæ sunt diffinitiones : et hæc oportet non dimittere, sed continue facere, donec ad notum veniat, ita quod respondens per notum habeat occasionem negandi propositionem. Et hoc quidem facere est necessarium : quia sæpe fit in disputatione dialectica, in qua ex probabilibus proceditur, quod tota diffinitione assignata adhuc non palam est quod quæritur : quia quæ in diffinitione ponuntur, non sunt manifesta, vel de aliquo illorum quæ in diffinitione ponuntur, non est manifestum, quod in problemate quæritur inesse subjecto. Quando autem diffinitio ponitur pro aliquo eorum quæ posita sunt in propositione (hoc est, pro aliquo nominum in diffinitione positorum) manifestum tunc fit utrum insit vel non insit quod inesse quærebatur aut dicebat : et ideo utile est diffinitionem pro nomine obscuro ponere, cum per hoc problema determinetur, et per hoc respondens non habeat negandi occasionem. Hic autem diffinitionem dicimus omnis nominis declarationem, sive sit diffinitio, sive decla- Quid per diffinitionem hic intelligendum.

ratio, sive descriptio, sive nominis interpretatio : eo quod hæc omnia prout sunt principium inferendi in syllogismo dialectico, per unum modum communem sunt dispositio medii syllogismi dialectici. Et ideo non distinguitur diffinitio a descriptione vel nominis interpretatione : quia prout sunt dispositio medii uno modo ad inferendum dispositionem. Sed si referuntur ad rem quam notificant, oporteret ista distinguere : quia aliter notificant rem ista tria, et aliter diffinitio, quia per substantialia : et aliter descriptio, quia per accidentalia : et aliter nominis interpretatio, quia per causam quæ illa imposuit : et hoc modo hæc tria sunt tres loci intrinseci, sicut in *Topicis* suis dicit Boetius. Sed hæc non considerantur sic, sed ut unumquodque istorum, sicut notum faciens manifestum ad considerandum hic sumitur : et ideo uno nomine indistincte hæc signatur idoneitas istius considerationis quæ penes rem sumpta est hic : quia adhuc præter ea quæ dicta sunt.

Amplius oportet eum qui opponit, quod non secundum inesse ad prædicatum accidentale proponitur universale, propositionem considerare apud se, utrum ista propositio habeat instantiam : et si aptam habeat instantiam, tunc proponit eam cum ipsa instantia : quia tunc respondens facilius admittit eamdem gratia aliorum : nam instantia erit argumentum mentem arguens respondentis ad propositum destruendum : et hoc cavetur per hoc quod ab opponente ponitur instantia, quia tunc non habet respondens occasionem propter quam neget propositionem gratia aliorum. Est autem hic locus de inesse vel de diffinitione accidentis, pene idem cum penultimo sive cum eo qui immediate ponitur ante istam considerationem, et docet aliquid inesse, ut accidens eis subjectis, quibus vel omnibus inest vel nullis, secundum quod dictum est inesse vel non inesse : nam et ibi docetur si aliqua est instantia universalis propositæ per divisionem usque ad singularia. Differt autem in modo quodam : quia ille considerat prædicatum ut accidens inesse subjecto universaliter, hic autem constituit prædicatum inesse subjecto non determinando modum etiam quod ut accidens insit, sed ut simpliciter prædicatum in subjecto esse universaliter. Idem ille docuit considerare utrum insit aliquid ut accidens, hic autem docet considerare, utrum insit ut diffinitio. Adhuc autem quia ille est per comparationem ad opponentem tantum, hic autem per comparationem ad opponentem et respondentem. Alia autem idoneitas qua idonei erimus secundum hunc locum, est sumpta ex parte sermonis.

Amplius præter ea quæ dicta sunt, opportet opponentem determinare quæ sunt illa quæ oportet dicere ut plures, et quæ sunt quæ non oportet dicere ut plures. Hoc enim utile est ad destruendum propositum et ad construendum, et sic major est potestas sive facultas istius considerationis quam alterius. Verbi gratia, quoniam nominationibus res ipsas nominandum sive nuncupandum ut plures, sive communitas hominum nominat ipsas easdem. Sed quæ rerum sint hujus virtutis vel effectus, jam non attendendum est pluribus qui vires et naturas rerum ignorant. Cujus exemplum est, ut istud nomen quod dicitur *sanativum :* quod autem sanativum perfectivum sit sanitas, dicendum est ut plures : ad hoc enim significandum utimur dicto nomine : utrum vero res proposita, scilicet dicat vel medicina secundum actum sit sanitas perfectiva vel non, non dicendum ut plures dicunt, quia non per interiora rei judicant : sed dicendum est de talibus rebus ut dicit medicus sapiens, qui scientiam talium experimentalem habet et artem, quod non est plurium, sed paucorum et sapientium. Propter quod dicitur communiter, quod loquendum est ut plures, sentiendum autem ut pauci : quia sapientes sunt pauci.

Si autem alius objiciat quod nomina imposita sunt a rerum proprietatibus et formis, et sic a sapientibus, et sapientis Objectio.

est hoc considerare, et loquendum est vocabulis et utendum prout sunt imposita : et sic videtur quod loquendum sit ut sapientes. Dicendum quod hoc verum est, quod a rerum proprietatibus sapientes imposuerunt et imponunt vocabula, sed ab exterioribus rei imposita sunt et communibus : et sic sunt in usu communiter loquentium : et hoc modo etiam in loquendo sumenda sunt vocabula : sed sapientes in usu vocabulorum profundantes in rebus inspiciunt proprietates, et ad illas referunt vocabula, et ideo transgrediuntur positam locutionem, et ideo peccant in problematibus. Propter quod non est loquendum ut sapientes, maxime in rerum diffinitionibus et descriptionibus quæ loco nominum sive vocabulorum ponuntur, ut ista docuit considerare : idoneus ergo sic efficitur in dicta consideratione opponens, si apertam non in universali proponit instantiam, et si vocem nominum refert ad plures, et rerum virtutes et causas et effectus refert ad sapientes et paucos qui secundum intentum judicant de rebus propositis.

Solutio. Quare non est loquendum ut sapientes, sed ut plures et quomodo hoc intelligendum.

Amplius si obscuritas sit in propositione proposita : aut est obscuritas propter multiplex aliquid in oratione proposita, aut aliter obscuratur oratio, propter quam causam non conceditur a respondente : et siquidem est multiplex, oportet quod illud sit multiplex non valens ad disputationem dialecticam, cum non deserviat nisi deceptioni sophisticæ, sicut est multiplex in compositione et divisione et figura dictionis. Si autem in propositione vel problemate proposito dicatur aliud esse multiplex sive dicatur sic, quoniam inest prædicatum subjecto in propositione negativa, hoc est dupliciter in æquivoco multiplici : aut vero multiplex latet respondentem, aut non latet illud multiplex ad propositum. Si quidem latet respondentem ipsum multiplex : tunc sufficit alterum sive unum sensum manifestare sive probare eorum quæ multipliciter dicuntur, si non possit in utroque sensu ostendere : si enim in utroque sensu potest ostendere, tunc omnis occasio negandi aufertur respondenti. Si autem non valet in utroque sensu ostendere propositionem, ostendat saltem in altero : quia tunc conceditur a respondente : quoniam latet multiplex omnis sensus multiplicitatis. Hoc modo est utendum in multiplicibus æquivocis quæ latent respondentem : nam si respondentem non lateant quæ multipliciter dicuntur, tunc in alio sensu quam probent instabit respondens, dicens quoniam non monstratum est quod ipse dubitabat, hoc est, in hoc sensu non est probatum in quo ipse dubitando negabat. Potestas autem hujus loci est sive considerationis, quod ad utrumque, scilicet ad construendum et destruendum convertitur. Nam construere volentes propositum, ostendemus quoniam alterum, hoc est, in uno sensu inest quod propositum est inesse : quia totum universale construitur una sui parte constructa. Construemus ergo alterum inesse si ambo non poterimus. Destruentes autem sive destruere volentes propositum, ostendemus quoniam ipsum multiplex alterum (hoc est, in altero sensu acceptum) non inest, si non poterimus ostendere ambo (hoc est, in utroque sensu) non inesse, et tunc destruere secundum omnem sensum inesse. Sic ergo et ad construendum et ad destruendum valet ista consideratio, et locus considerationis qui est locus a partibus.

Sed differentia est inter hæc, quod alicui opponenti in destruendo nihil oportet uti præconfessione respondentis ad destruendam universalem propositionem, sive sit affirmativa, sive negativa : non enim oportet uti in disputando præconfessione respondentis, quod si velimus destruere omni inesse, sive velimus destruere nulli inesse. Si enim ostenderimus uni alicui singularium non inesse, sive quod secundum unum sensum non inest, sive præconfiteatur respondens sive non, interemptum est omni inesse, sive secundum omnem sensum multiplicitatis inesse. Similiter autem in proposito. Si enim

ostenderimus, quoniam uni alicui inest secundum unum sensum multiplicitatis inest, interimemus nulli inesse, sive secundum nullum sensum verum esse. Sed construentibus, hoc est, construere volentibus universale ex particulari, præconfitendum, hoc est, præconfessione respondentis utendum et in negativa et in affirmativa, ut quod confiteatur respondens, quod sicut est in uno, ita est in aliis : vel sicut non est in uno, ita non est in aliis : et hoc est ideo, quia non aliter ex uno particulari infertur universale universaliter distributum. Præconfitendum ergo si uni inest, omni inesse. Et si similis sit propositio, hoc est quod sicut se habet in uno, ita se habeat in omnibus propositio posita : non enim sufficit disputasse si uni inest, omni inesse, nisi ex præconfessione : ut si ostendatur quoniam anima unius hominis est immortalis, quod sequitur quoniam omnis hominis anima est immortalis.

Hoc autem non semper faciendum in universalibus problematibus, sed in aliquibus quando non facile est unam dictarum rationum dicere vel ostendere, secundum quam singularia respiciunt universale, sicut faciliter potest ostendere geometer unam communem rationem, quod omnis triangulus rectilineus habet tres angulos æquales duobus rectis. Sic ergo procedendum, quando respondentem latet æquivocum in propositione proposita.

Si autem respondentem non lateat æquivocum quod multipliciter dicitur, tunc ut respondens negandi vel concedendi non habeat occasionem ab opponente, tunc dicendum est vel distinguendum multiplex secundum omnem sensum, et contingit interimere si concedit respondens secundum omnem sensum, et construere si negaverit respondens. Cujus exemplum est, si quæritur, si opportunum est expediens vel bonum sive honestum. Si hoc negaverit respondens, vel tentandum ambo interimere de proposito problemate si ea concesserit respondens, si opportunum neque bonum est neque expediens. Si autem non contingit utrumque (hoc est, in utroque sensu construi vel destrui) tunc alterum inest (hoc est, quod in altero sensu est verum) id autem non inest, hoc est, in alio sensu falsum est. Eadem autem ratio est, etsi plura sint in quæ dividatur (hoc est, si in plures quam in duos dividitur sensus) id quod est multiplex : secundum enim omnes sensus distinguendum est, et secundum omnes sensus est construendum vel destruendum, si fieri potest : vel secundum aliquem construendum vel destruendum si secundum omnem sensum construi vel destrui non potest, propter superius assignatam rationem. Secundum enim modum totius universalis construi vel destrui habet multiplex æquivocationis : quia sicut totum universale se habet ad sua significata : et ideo sicut totum universale construitur ex sui parte, et sic multiplex construitur ex suo significato : et sicut interimitur universale universaliter sumptum si alicui uni non inest, et sicut interimuntur nulli si alicui uni inest, sic multiplex secundum omnem sensum esse verum destruitur si secundum unum sensum verum non est, et secundum nullum sensum esse verum destruitur si secundum unum aliquem sensum verum est. Propter quod etiam similia sunt in construendo vel destruendo totum universale universaliter sumptum, et totum multiplex. Sic ergo proceditur multiplicari secundum æquivocationem.

CAPUT V.

Qualiter procedendum sit in multiplici amphibologico.

Rursum quoque in his quæ sunt secundum æquivocationem, dicuntur multipliciter, sed alio modo, accidentali tamen multiplicitate, sicut secundum amphibologiam : sicut dicitur disciplina una plurium : hoc enim secundum multiplicitatem amphibologiæ dicitur : multipliciter

Quomodo hæc propositio, disciplina est una plurium, est multiplex

enim dicitur disciplina una plurium, ut quod plura sint unius finis totius disciplinæ, et ejus quando est ad finem : sic enim unius est ut finis, et alterius ut ejus quando est ad finem : ut medicina dicitur una disciplina plurium, quia est disciplina sanitatem faciendi, ut finis, et cibandi et diætandi, ut ejus quod est ad finem : et sic est plurium quæ non in una penitus habitudine construuntur, et hoc quod est disciplinam unam esse plurium. Dicitur etiam una disciplina plurium velut amborum finium : et tunc genitivus plurium ratione suppositorum in una dependentia se habet ad nominativum, qui est, una disciplina est plurium. Vel ad accusativum, quando dicitur unam disciplinam esse plurium. Sic dicitur, contrariorum eadem disciplina, ut medicina sanorum et ægrorum : et sic enim disciplina una speculativa plurium est quæ æqualiter contraria, ut fines in periculosis considerare : quamvis disciplina practica non sit nisi unius ut finis, et alterius per accidens ut caveatur. In speculativis autem nihil magis unum contrariorum est finis altero : quia per speculationem non potest finite cognosci unum contrariorum, nisi cognoscatur alterum. Aut etiam dicitur una disciplina plurium : quia est unius, ut ejus cujus est per se, et alterius, ut ejus cujus est per accidens : sicut disciplina, quoniam triangulus habet tres angulos æquos duobus, etc. ; quæ disciplina relata ad subjectum plurium est, quia est trianguli et æquilateri : sed trianguli secundum se, æquilateri per accidens, quoniam accidit triangulo esse triangulum æquilaterum, et contingit triangulo per id quod est consequens esse totum trianguli. Quæcumque autem totum esse sequuntur, accidunt [1] : eo quod non sunt de substantia illorum quorum esse sequuntur, quamvis in seipsis sint substantialia. Sed quod accidens quidem dicunt opponi ad per se et non ad subjectum, et vocant ipsum accidens ad visendum quamvis substantiale sit ad essendum : quia non per se, sed per extraneum participat prædicatum, cognoscimus, quod æquilaterus habet tres æquos duobus rectis, per hoc quod est triangulus, et non per hoc quod est æquilaterus.

Sic ergo amphibologice dicitur ad multiplex : nec dicitur, quod hic multiplex sit non secundum æquivocationem, eo quod nihil sit æquivocum : quia hoc esset falsum : cum unum nomen unius per se et alterius propter aliquid, vel unius per se et alterius per accidens, non possit esse nisi æquivoce. Sed dicitur non secundum æquivocationem : quia multiplicitas hic non consideratur in æquivocis, sed in diversa dependentia generum quæ est plurium ad nominationes vel accusationes præcedentes.

Usus autem hujus considerationis in destruendo quidem problema quod oportet destruere, multiplex secundum quemlibet sensum est : quia si nullo modo secundum quemlibet sensum est una disciplina plurium, tunc universaliter destructa erit propositio quæ dicit disciplinam esse plurium : tunc enim manifestum est quoniam omnino (hoc est, universaliter) non erit una disciplina plurium. In construendo autem sufficit uno aliquo modo disciplinam unam plurium esse. Exemplum propositionis propositæ proprie loquendo non est multiplex : sed nomine multiplicis extenso, multiplex dicitur propositio, quæ plures causas habet veritatis, cujus veritas non destruitur nisi omnibus modis et causis veritatis destructis. Construitur autem veritas, causa una constructa veritatis ejusdem.

In talibus autem multiplicibus quæ non latent respondentem, utile est dividere sive distinguere multiplex quoties dicitur secundum omnem modum suæ multiplicitatis, ne respondens negandi habeat occasionem, aliquo modo non divisim accepto. Sed si construere volumus propositionem, addendi et accipiendi sunt a nobis omnes sensus veri, ut accipia-

[1] Capitur *accidens* hic ut opponitur ad *per se* et non ad substantiam. P. J.

mus quæcumque contingunt et vera sunt : et dividendum est propositionem in ea tantum quæ vera sunt, hoc est, in sensus multiplicitatis veros, omittendo sensus falsos : quia sic accipimus quæcumque utilia sunt ad construendum : quia sensus falsus ad construendum non est utilis. Si autem destruere volumus, accipiendi sunt omnes sensus multiplicitatis falsi, ita quod accipiamus ex sensibus multiplicitatis ea quæ non contingunt et falsa sunt, et reliqua quæ sensus veri relinquamus : quia verum non valet ad destruendum, cum ex vero non sequitur nisi verum. Taliter autem faciendum est in multiplici, quod non latet respondentem : quia aliter negabitur propositio propter multiplex indivisum.

Hæc autem multiplicitas non consideratur tantum in his quæ sunt plurium, sed etiam in hoc quod est unius. Unde esse hoc hujus, vel non esse hoc hujus, eadem multiplicitate multipliciter dicitur : et ex eisdem locis considerationis est construendum et destruendum. Et si propositio formato problemate dicat disciplinam hanc hujus esse : aut erit hujus ut finis, aut ut alicujus eorum quæ sunt ad finem : aut alicujus essentiæ dicitur ut ejus cujus est per se, aut ut ejus cujus est per accidens. Similiter etiam dicitur in negativa quæ dicitur hoc non esse hujus aliquo modorum prius dictorum. Eadem autem ratio est in alio exemplo quo desiderium dicitur hujus, et eadem ratio in aliis omnibus quæcumque dicuntur vel pluraliter vel singulariter, hoc hujus est ubi desiderium horum vel hujus et eorum quæ sunt ad finem, ut cognoscere medicinam vel cibum ad sanitatem ordinatum. Est etiam desiderium aliquorum ut unius per se et alterius per accidens, velut in vino vel vini disiderium est in eo quod amicus dulcis : hujus enim est desiderium quidem vini per accidens, sed est dulcis per se ut finis : non enim appetit vinum quia vinum est, sed appetit idem quia dulce est : talis enim per se dulce desiderat, vinum autem per accidens : si enim austerum esset, jam non desiderabit illud amicus dulcis. Patet ergo quod per accidens desiderat vinum per hoc quod accidit vina dulcia esse. Cum enim omnia relativa dicantur alicujus vel aliquorum, patet quod maxime utilis est locus hic et consideratio ab eo sumpta in his quæ sunt ad aliquid sive relativa alicujus vel aliquorum : omnia enim quæ sunt ad aliquid et sunt de numero relativorum, pene talia sunt. Et dico *pene* propter quædam relativa quæ expresse determinant sua correlativa : et ideo in talibus non potest esse talis multiplicitas.

Si autem obscuritas sit in proposito non ex multiplici, sed ex nomine ignoto, transferre oportet propositionem in nomine illo ad aliud nomen idem significans quod sit notius vel evidentius quam primum : sicut si dicatur, quod certum in opinione hominum non est notum, proponitur planum : planum enim in notitia est, quod leviter cognoscitur a quolibet : et si dicatur investigari, ponet pro eo perquirere, quia aliter sæpe respondens negandi accipit occasionem pro non noto nomine pro evidentiori facto quod dictum est, in proposito facilius argumentabilis est propositio sive problema : quia respondens faciliter consentis in id quod evidenter notum. Est autem hic locus sive consideratio ab expositione nominis tracta, ad utrumque habens potestatem communis ad destruendum et construendum.

Quomodo diversimode utuntur multiplici dialecticus et sophista.

Et attende quod quamvis hic locus sit a transumptione quæ extrinsecus est, tamen hic ponitur inter locos intrinsecos a substantia rei tractos : eo quod non sumitur hic a transumptione ut dispositio medii ad inferendum, sive ut locus a quo trahatur argumentum, sed ut idoneitas quædam opponentis. Adhuc etiam intelligendum, quod multiplici utitur sophista, prout et etiam dialecticus : sed sophista utitur eo prout est dispositio medii ad decipiendum, sed dialecticus prout est in altera extremitatum ad inferendum illud.

Extremum autem infertur dupliciter ut convertibile, ita quod stet pro eodem pro quo stat medium : et est locus dialecticus a convertibili dictus : vel infertur alio modo, et est locus sophisticus. Adhuc autem cum dicitur, quod ex uno sensu probato infertur aliquid esse multiplex, hoc potest esse dupliciter. Uno modo si inferatur pro eodem sensu pro quo stet medium : tunc non sequitur quod multiplex sit. Si autem pro alia significatione pro qua non stat medium : tunc non utamur quod multiplex in uno sensu probatum est. Adhuc quod si protervus est respondens, non est discedendum ab opponente multiplex : quia destructo multiplici protervus respondens magis proterviet : sed quando non est protervus, discedendum, quia ex hoc expeditur opus commune.

CAPUT VI.

De transactione problematis de inesse per inspectionem ad locos intrinsecos, quæ sunt partes esse vel esse incompletum.

Ad cognoscendum autem sive ostendendum problema de inesse, cujus exemplum sit, si problema fiat, an contraria eidem insunt, et velimus ostendere quoniam contraria insunt eidem subjecto, eo quod nata sunt fieri circa idem secundum simpliciter inesse sive secundum simplicem inhærentiam : considerandum est primo consideratione in genere ejus cui ponuntur inesse, hoc non consequens ad subjectum, considerationes hic trahemus a locis intrinsecis, quæ sunt substantia rei incompleta. Hi simpliciter post locum a diffinitione (quæ totum esse rei dicit) sunt ponendi. Inter hos prima consideratio sumitur a genere, quod est essentiale et non convertibile. Consequens prius non est, quam antecedens causa ipsius per esse et essentialiter prædicatur de subjecto. Sic ergo volentes ostendere, quod aliquid essentialiter inest accidenti sive speciei, quoniam essentialiter contraria sunt vera sive circa idem in genere subjecti, accipiemus primo considerationem. Verbi gratia, si velimus ostendere quoniam circa sensum secundum actum et secundum agere factum est rectitudo et peccatum : sentire autem est in genere ejus quod est judicare : judicare quidem circa diversa et circa aliud est, scilicet circa recte et non recte, et essentialiter et per se convenit hoc ei quod est judicare, secundum quod est a principiis informantibus judicium : quia sic omne judicare vel recte vel non recte sequitur, ita quod etiam circa sensum in agere est recte et peccatum : et sic in hoc consideratio est sumpta ex genere circa speciem deducto : quoniam hoc quod essentialiter et per se inest generi, probatur inesse speciei, per genus illud quod est essentialiter species participat : nam judicare est genus ejus quod est sentire : et ideo pars ejus quod est judicare, probatur inesse ei quod est sentire : quia sentire est quoddam judicare : sicut habere tres æquos duobus, etc., probatur inesse isosceli, per hoc quod est triangulus : nam qui sentit, judicat aliquo modo.

Est autem intelligendum de sentire sensus communis qui componit et dividit signata particularia, et componendo et dividendo judicat de ipsis per mixtionem æstimativæ potentiæ æstimantis nocivum vel conveniens in acceptis per sensum componentem et dividentem : et non est intelligendum de sentire sensus particularis, quia iste non peccat in proprio sensato. Hæc autem in principio philosophiæ, in secundo de *Anima* [1], habent probari, et ex logicis probari non possunt : quamvis ex logicis disputari possint ad problema de simpliciter inesse speciei, quia essentialiter inest generi.

Quomodo intelligendum quod circa sensum est rectitudo et peccatum.

Rursum autem consideratio trahitur ex specie ad probandum aliquid inesse generi simpliciter : generaliter enim verum

[1] Tex. com. 63.

est quod quæcumque insunt speciei, similiter insunt et generi : cum genus secundum actum et intellectum sit in specie. Cujus exemplum ut problema fiat, si est in genere prava et studiosa dispositio, et arguatur sic. Disciplina est prava et studiosa : ergo et dispositio est prava et studiosa : quia dispositio genus est disciplinæ : et passio speciei probatur inesse generi per speciem. Sumitur autem disciplina generaliter pro quacumque doctrina, quæ prava esse dicitur, quando est pravi alicujus, sicut ad furari et mœchari, de quibus dicit Aristoteles in XI *primæ philosophiæ* [1], quod melius est vilia nescire. Et sic dicitur disciplina prava ratione adjuncti, sive ejus de quo est, et non ratione suiipsius in quantum disciplina est : adjunctum autem ipsius (ratione cujus prava est) est pravitas ad malum quæ incitat ad malum, scito malo, quod non faceret si malum nesciretur. Omnis enim scientia in se bona : quoniam dicit Boetius quod scientia mali bono deesse non potest. Sumitur autem hic dispositio generaliter non prout distinguitur contra habitum, sed prout est qualitas disponens.

Quomodo intelligendum quod aliqua disciplina est prava.

Si autem has duas considerationes a genere et specie tractas secundum generalem potestatem inferendi suas conclusiones comparemus ad invicem, tunc primus locus a genere ad speciem tractus, falsus est, sive fallit ad affirmative concludendum : quia affirmative non proceditur semper a superiori ad inferius, nec tenet in affirmando nisi in essentialibus generi, sicut dictum est. Secundus autem locus a specie ad genus, secundum generalem inferentiam sumptus, est verior ad concludendum in affirmativis : quia affirmativus est processus ab inferiori ad superius. Cujus probatio est, quia non est necessarium, quod quæcumque prædicata generi insunt, et speciei insint. Et instantia est, quia animal in ambitu suæ generalitatis est et volatile et quadrupes : et utrumque horum inest generi : homo autem species est animalis, neque est volatile, neque est quadrupes : et sic non sequitur a genere semper ad speciem affirmando. Sed quæcumque insunt speciei, similiter illa ut tota insunt etiam speciei et generi : et sic a specie ad genus proceditur affirmando. Si enim detur quod homo est studiosus, sequitur quod animal est studiosum, ad hoc quia homo est animal. Ad destruendum primus quidem locus a genere tractus universaliter est verus : quia a superiori ad inferius proceditur negando. Secundus autem ad destruendum est falsus, qui trahitur a specie ad genus : quia non valet procedendo ab inferiori ad superius negando. Hujus autem ratio est : quia quæcumque universaliter generi non insunt, illa non insunt speciei alicui generis illius : sed quæcumque non insunt huic vel illi speciei, non necesse est etiam non inesse generi.

Si quis autem objiciat, quod nulla specie existente potest intelligi substantia animata sensibilis : et ut sic a genere omnis substantia animata sensibilis est animal : et tamen non est necesse descendere ad speciem in essentialibus. Patet quod non valet, quia considerationes inductæ sumuntur de genere prout dicit ambitum communitatis ad continendas species. Quando autem diffinitio generis ponitur de genere, non sumitur genus nisi secundum simplicitatem substantiæ ipsius, prout genus divisum a specie secundum substantiam et esse generis : et hæc quidem consideratio sumpta a genere sicut consequenti, et alia sumpta a specie sicut antecedente, de genere et specie tractæ sunt, prout non in concretione, sed in simplici et abstracto et substantia considerantur.

Apparens objectio.

Solutio.

Et in concretione secundum denominationem factam ab ipsis considerata, talis est consideratio a genere sumpta : quoniam quidem primum pro maxima sup-

[1] Aristoteles, in xi primæ philosophiæ, tex. com. 51.

ponendum, quoniam necessarium est quod de quibus genus prædicatur, et specierum aliquam illius generis oportet prædicari : eo quod nihil est in genere, quod non sit in aliqua ejus specierum : et quæcumque genus habent, et dicuntur inesse generi, vel quæcumque denominative a genere aliquo dicuntur, et aliquam specierum necesse est habere, vel denominative dici ab aliqua specierum illius generis : ut si de aliquo prædicetur hoc genus, disciplina, necesse est quod de eodem prædicetur vel grammatica, vel musica, vel aliqua aliarum disciplinarum in specie determinatarum. Similiter si aliquis habendo disciplinam denominatur a disciplina ut disciplinatus, sequitur etiam quod grammaticam habebit, aut aliquam aliarum in specie determinatarum, vel ab aliqua denominabitur.

Consideratio tracta a genere sic in ambitu suarum specierum accepto, talis est : et si aliquid ponatur dictum vel denominatum a genere quolibet modo dictorum modorum, ut, gratia exempli, dicat animam moveri sive etiam motivam sui, ut Plato dixit animam esse numerum seipsam moventem, et sic denominat animam a motivo et motu : consideretur in speciebus motivi et moti, si secundum aliquam specierum convenit animam moveri a seipsa, verbi gratia ut si contingat ipsam augeri vel minui a seipsa generari vel corrumpi, quæ sunt fines vel termini motus, vel quæcumque aliæ species sunt motus : si secundum nullam speciem ipsius motus contingit animam moveri a seipsa, palam est quoniam anima a seipsa non movetur. Hic autem locus sic tractus a genere ad aliquam specierum, communis est secundum potestatem ad utrumque et construendum et destruendum. Et si enim secundum aliquam specierum movetur anima, palam est quoniam anima movetur a seipsa, et sic valet construendo : et si secundum nullam speciem motus anima movetur a seipsa, patet quoniam non movetur, et sic valet destruendo.

Attendendum tamen hoc quod Plato non dixit animam esse numerum seipsum moventem motu qui est actus imperfectus, sed motu qui est actus perfectus, secundum quod motus est actus moventis, et non actus mobilis. Si enim est anima principium et causa vitæ et motus talis in quo per essentiam sublevatur supra naturam, et ex hujus principio animæ perfectio principium et causa est motus talis, probatur esse numerus a Platone et Socrate. Hoc autem qualiter fiat, alibi considerandum est.

Quomodo Plato dixit animam esse numerum seipsum moventem.

Juxta autem has considerationes sumitur idoneitas ad arguendum : opponente enim non idoneo conari (hoc est, ut conetur) abundare arguendo ad positionem intrinsecam circa id quod inest generi vel speciei, innitendum est ex diffinitionibus antecedentis sive speciei, et ex diffinitionibus consequentis sive generis, sive istæ diffinitiones sint veræ et essentiales diffinitiones propositæ rei quæ continetur in problemate proposito, sive esse videantur et non sint, sicut descriptiones quæ virtutem videntur habere diffinitionis : et si non possit conari ad propositionem ab una diffinitione, ponat plures, et ab illis conetur. Quia tales diffinitiones (sic large diffinitiones vocatæ) plures possunt esse ejusdem rei. Sic vero ipsis opponentibus diffinientibus antecedens et consequens facile erit arguere de proposito : quia facile est argumentari ad diffinitionem, eo quod ex multis construitur et destruitur. Nam ad diffinitiones facilis est consideratio. Hæc igitur consideratio differt ab ea quæ in ante habitis inducta est : quoniam ista inducitur inspiciendo ad aliud quam ad diffinitionem, ante habita autem ad ipsam diffinitionem fit inspectio.

Plures diffinitiones, id est, descriptiones possunt esse ejusdem rei

Removet dubium.

Adhuc autem in antecedente et consequente secundum compositionem antecedentis ad consequens, et e converso fit inspectio sive consideratio : aut quia in proposito considerandum est ad antecedens, quo existente necessarium est propositum consequens esse, eo quod ante-

cedente posito ponitur : aut quod est illud consequens quod necesse est esse si propositum antecedens est. Quia construere quidem affirmative volenti consideratio erit ad illud pro existente et supposito propositum consequens erit de necessitate. Nam si illud antecedens ostendatur esse, etiam propositum consequens erit : quia ab antecedente ad consequens proceditur affirmando, sicut a specie ad genus. Sed destruere volenti considerandum est ad genus etiam quid est consequens si propositum antecedens esse ponatur : nam si ostenderimus illud non esse quod est consequens proposito antecedenti, sequitur etiam quod antecedens non erit, et interimentes erimus propositum antecedens : procedetur enim a superiore ad inferius negando.

Amplius autem in his quæ essentialiter et simpliciter insunt, perspiciendum est ad tempus, si aliquando (hoc est, secundum aliquam differentiam temporis) dissonat. Cujus exemplum est, si respondens concessit omne quod nutritur, augeri ex necessitate. Palam enim quoniam hoc aliquando dissonat, ut in virili ætate post juventutem : augentur secundum quidem tempus juventutis quo mollia sunt ossa, et calor fortis ad extendendum secundum longitudinis diametrum : in omni autem ætate nutriuntur secundum substantiæ conservationem, et deperditi reparationem a cibo qui potentia substantia est, quamvis non potentia moventis sit quanta substantia. Similiter autem in exemplo spirituali, si respondens dixerit scire idem esse quod reminisci, sicut dixerunt Socrates et Plato, hoc est, quod reminisci præteriti temporis est, scire autem est præsentis tantum et futuri. *Reminisci* enim (ut dicitur in libro *de memoria et reminiscentia*) dicitur reflexivus actus rationis secundum potentiam recordativam redeuntis ex aliquo medio super partem obliti : et ideo est cum interruptione habitus : in quo differt memoratio qui est reditus super prius in sensu acceptum et in thesauro formarum sensibilium retentum. Scientia autem est eorum quæ necessaria sunt, et semper præsentia sunt, vel in seipsis, vel in necessitate ordinis suæ essentiæ, ut eclipsis solis : scimus enim hoc modo et præsentia et futura, ut quando est eclipsis solis defectus sive eclipsis : quia *defectus* Latine, ἔκλειψις est Græce. Reminisci autem non contingit nisi præterita, cum reminiscentia sit reditus recordativæ positæ super prius notum et oblitum ex medio propinquo, vel antiquo, vel remoto. Et sic duæ considerationes trahuntur ab antecedente et consequente : una consideratis antecedente et consequente secundum seipsa, et alia consideratis eisdem sub differentia temporis in qua conveniunt vel dissonant.

Reminisci quid et in quo differat a recordari.

CAPUT VII.

De consideratione ad antecedens vel consequens cum digressione ad modum sophisticum.

Amplius autem digredi liceat dialectico ad modum sophisticum in cautelis : tunc sophisticus modus est ducere respondentem ad tale antecedens vel consequens, ad quod magis idonei sumus argumentari. Hoc autem erit tribus modis, sive uno, vel pluribus trium modorum. Est autem id ad quod ducitur respondens, quandoque quidem necessarium sive utile ad propositum : quandoque autem apparens necessarium sive utile ad propositum, quamvis secundum rem non sit necessarium : et hoc est quando est utile ad præternecessarias propositiones, et non ad ipsam conclusionem propositam. Quandoque autem tertio modo neque necessarium, neque necessarium apparens, sed digressio fit ad ipsum propter pravitatem respondentis ut in aliquo. Fit autem propter respondentem, aut propter propositum. Propter respondentem in tertio modo. Propter propositum autem : aut in conclusione principali, et sic est modus primus : aut in præternecessaria pro-

positione, et sic est modus secundus. Secundum autem primum modum digressio fit : et quando negat ille qui respondet aliquid utilium proposito, tunc videt opponens illud tamen esse propositum confirmans. Sed cavendum est opponenti, quod id ad quod digreditur, sit de numero talium ad quod facile sit abundare argumentis : tunc respondens videns illud confirmari pluribus, de facili acquiescit proposito. Similiter autem transgrediendum est a proposito, et quando respondens est faciens inductionem instantiæ propter quod propositum falsificatur, negatur tunc non simpliciter, sed cum instantia quam contra propositum fert : et sic per instantiam interimere conatur propositum : et tunc oportet digredi ut ostendatur non esse instantia quam inducit : quia aliter interimeretur propositum. Hoc autem cujus fert instantiam interempto, et propositum interimitur : ideo opponentem necesse occurrere instantiæ quam affert respondens. Hic ergo est primus modus.

Secundus autem modus est apparens necessarium sive utile proposito ad quod digreditur ; quando autem illud ad quod digreditur, videtur utile proposito, vel positioni ad probandum propositum, et non est utile principaliter intento ad quod sumitur : contra quod fiunt apparentes disputationes, sic negante id respondente qui conclusionem sive disputationem sustinet, negante simpliciter sine instantia, sive etiam negante respondente id quod videtur utile ab inductione probabili : et per instantiam quam probabiliter inducit iterum respondens, per positionem apparentis ad id quod propositum est factam, et per instantiam illius interimere conatur id quod propositum est : et ideo ad id debet opponens digredi.

Reliquum vero (quod est tertium) est digredi ad id quod nec necessarium sive utile ad propositum, nec apparens utile ad illud, sed digreditur ad illud ad quod sint faciles multæ rationes, quæ sunt ad redarguere in aliquo protervum respondentem, ut conclusus in aliquo confundatur, et sic faciem non habeat amplius proterviendi. Et quia postremus dictorum modorum ad hominem, non ad orationem est, oportet caveri a dialectico, nisi omnino aliter compesci non possit protervitas respondentis : omnino enim semotus et extraneus videtur esse a dialectico cupiente terminari problema secundum rem et ex proprietatibus rei. Propter quod etiam in dialectico negotio oportet etiam respondentem non discolum esse discolia protervitatis, sed ponere sive concedere non solum non utilia secundum veritatem et apparenter probabilia, sed etiam extranea a proposito etiam non utilia ad propositum sive ad positionem : protestando tamen et designando, quoniam ea quæ ponit et concedit, non videntur utilia proposito : ponit tamen ea ut in omnibus opponentem adjuvare videatur : tunc enim ipsis interrogantibus sive opponentibus magis accidit dubitare quid ad propositum sumatur, omnibus talibus concessis eis a respondente, quando omnibus talibus concessis adhuc non concludunt propositum : et sic opponentes magis displicebunt et magis dubitantes erunt in seipsis, nescientes quod accipiant ad propositum concludendum.

Modus sophisticus dicitur dupliciter : et quomodo dialecticus utitur quodam modo sophistico.

Hic autem modus, ut dictum est, sophisticus est : sed est sophisticum unum quidem a principio loci sophistici et fallibilis locus sophisticus. Aliud autem sophisticum dicitur a modo qui est in cautelis : et hoc secundo modo sophistico sæpe utitur dialecticus : quia disputat a consensu respondentis, ad quem inclinandum ad assensum uti oportet cautelis : cum ex virtute propositionis dialecticæ quæ falsa et vera esse potest, ad consensum cogi non possit.

CAPUT VIII.

De considerationibus quæ fiunt post factam digressionem in antecedentibus et consequentibus simplicibus quæ sunt ejusdem essentiæ.

Amplius facta jam digressione considerandum est in antecedentibus et consequentibus quæ sunt unius essentiæ vel substantiæ. Omnis enim qui dixit quodlibet antecedens essentiale unum, quodammodo implicite dixit multa, quæ in ipso sunt per intellectum consequentia ad ipsum : eo quod plura sunt quæ ex necessitate insunt illi uni antecedenti consequentia secundum illationem, quamvis priora sint ipso secundum naturam, causam, et rationem : ut qui dixit hoc antecedens quod est hominem, dixit etiam per consequens quod est animal, et quod est animatum, et quod est consequens ad animal, et quod est bipes quod est differentia ipsius, et quod est disciplinæ susceptibile quod proprium ipsius : et ideo ponitur ipso posito. Propter quod quolibet illorum consequentium unico interempto, interimitur antecedens ipsum. Si enim non est animal, non est homo : si non est animatum, non est homo, et sic de aliis. Quolibet ergo interempto, interimitur antecedens quod primo positum est esse. In tali autem consideratione in qua sic destruitur antecedens consequente destructo oportet cavere : quia alii consequentis assumptio difficilior est, ita quod plura exiguntur ad consequentis destructionem quam antecedentis : et ad magis difficile non debet digredi opponens : sicut si dicam, putasne homo est albus, cavendum est ne assumatur, quod homo non est disgregativus visus, quam homo non est albus : idem est quia magis difficile est destruere quod homo sit disgregativus visus, quam homo non est albus. Idem est si dicam, putasne homo est : assumam quod sit animal : magis enim est difficile respondere quod non sit animal, quam quod non sit homo : cum plura ad destructionem quod hic non sit animal requirantur, quam quod non sit homo. Quandoque enim facile est interimere consequens, quando et est accidentale, et tunc assumendum est ad destructionem antecedentis : quandoque autem facile est interimere id quod præcedit, hoc est, antecedens.

In sequentibus autem quæ sunt contraria in quibus alterum necesse est inesse subjecto antecedenti, ut homini necesse est inesse ægritudinem vel sanitatem, eo quod necesse est omne animal sanum vel ægrum esse, in his est æqualis facultas et ad construendum et ad destruendum : unde si ad alterum horum facile est disputare, quoniam inest vel non inest, eadem facilitate poterimus disputare ad reliquum illi contrarium, quoniam inest vel non inest eadem. Talis autem consideratio in contrariis vel oppositis immediatis convertitur ad utrumque inesse et non inesse : ostendentes enim quoniam non inest alterum immediate oppositorum, eo ipso ostendentes erimus quoniam reliquum inest : inter ea enim non est medium. Palam igitur est quoniam convertitur ad utrum que ad destruendum et ad construendum conclusiones. Locus autem iste ab oppositis sumptus hic ponitur inter locos intrinsecos : quia non trahitur consideratio ab oppositis secundum quod sunt opposita, sed ab antecedente et consequente quod est alii oppositum : et talis locus est intrinsecus sicut locus a genere et specie.

Consideratis autem et antecedente et consequente ejusdem essentiæ vel oppositæ essentiæ secundum rem, considerandum quod in voce qua significatur antecedens vel consequens : unde amplius præter ea quæ dicta sunt, oportet argumentari aliquando de proposito transferentes nomen antecedentis vel consequentis in orationem nomen illud declarantem, velut maxime congruum oppositum quod assumat orationem : quia magis congruit ei quam nomen impositum,

et facilius arguitur propositum ejus. Unde si nomen antecedentis sit æquanimus, non transferatur in unum nomen quod significat ex impositione, hoc est, in modestum, sed transferatur in hac oratione quæ est extra, æquam animam habentem esse æquanimum, quemadmodum magnanimum non transferat in fortem sicut impositum est, sed in hac oratione, magnum animum habentem esse magnanimum. Similiter et fortunatum in bene fortunatum secundum quod est una dictio non transferat, sed in orationem transferat dicens, quod bene fortunatus est cui fuerit anima studiosa, quemadmodum Xenorates dixit fortunam esse : dixit enim hanc uniuscujusque fortunam esse qui habet animam studiosam : eo quod felicem fortunam, fortunam esse dixit : felicitatem autem posuit inesse studiosis. Hæc autem translatio nominis in orationem idem quod nomen significantem, sed clarius et apertius, differt ab ea quæ in præcedentibus habita est, in hoc : quia illa fuit nominis ad nomen, et sine digressione ad aliud : hæc autem est nominis ad orationem, et cum digressione.

TRACTATUS II

DE DETERMINATIONE PROBLEMATIS DE INESSE PER REI EXTRINSECA.

CAPUT I.

De determinationis ejusdem problematis per tocum a disparatis.

Sic autem determinato problemate de accidente sive inesse ut accidens per inspectionem ad intrinseca eorum quæ sunt in problemate, sicut subjectum et prædicatum : nunc, ut magis abundemus, docendum est qualiter terminatur inspiciendo ad extrinseca eorumdem. Et quia extrinseca magis inter omnia sunt opposita, videndum est qualiter terminari habeat problema de accidente respiciendo ad opposita. Quia vero locus a disparatis reduci habet ad locum ab oppositis, cum omne oppositum sit disparatum et non convertitur, ideo in loco a disparatis est inspiciendum in hoc tractatu.

Dicemus igitur, quoniam eorum accidentium quæ insunt subjectis ut prædicata, aliæ res quidem insunt ex necessitate cum modo necessitatis determinatæ, vel sine modo necessitatis secundum rei necessitatem propositæ. Aliæ autem insunt ut in pluribus, sicut ea quæ insunt contingenter secundum contingens natum. Secundo etiam cum modo vel sine modo contingentis propositæ. Aliæ vero res sunt positæ inesse secundum contingens ad utrumlibet, sicut illæ quæ sunt de contingenti infinito vel cum modo vel sine modo propositæ : tunc tamen quod est sine habitudine prædicati ad subjectum sicut de tali contingenti : hæc omnia inter se ad invicem sunt disparata, ita quod constructo uno destruitur reliquum de eodem, nec aliquod unum est susceptibile horum simul. Considerandum ergo si prædicatum quod de necessitate inest, ut in pluribus ponat respondens inesse, aut e converso quod ut in pluribus inest, ponat ex necessitate inesse, sive ponat contrarium ejus, quod est vel inest in paucioribus, ex necessitate inesse : contingens enim in pluribus et contingens in paucioribus contraria sunt secundum modum : quæcumque ergo horum ponat ut ex necessitate inesse, vel e converso id quod inest ex necessitate, contingenter ponat inesse, sive id contingens sit ad utrumlibet sive natum, semper dat locum argumentationis opponenti, ut per locum a disparatis in contrarium arguatur. Quod patet per singula. Nam si quod ex necessitate est vel inest ponatur ut in pluribus esse vel inesse, tunc manifestum quoniam dicendo ut in pluribus vel in paucioribus inesse, dicit non omni inesse : cum id tamen quod necessario inest, omni inest : necessitas enim prædicati cum subjecto secundum inesse, causat quod prædicatum inest secundum totam communitatem suam subjecto, ut omnis homo de necessitate est animal : et hoc est in omnibus in quibus prædicatum est de substantia subjecti. Propter quod peccavit respondens cum dixit quod in pluribus inest, omni inesse : cum non insit omni secundum quod inest ut in plu-

ribus tantum : quoniam ut in pluribus inesse cum sit determinatio ejusdem contingentis nati, etiam disparatum est ab omni inesse : et ut cum præcisione accipiatur, ut dicatur tantum ut in pluribus inesse, quod confirmatur a diffinitione contingentis nati. Similiter autem et per locum a majori patet, quod peccavit si contingens ut in paucioribus, quod est contrarium ei quod est ut in pluribus, ex necessitate dixit inesse : semper enim contingens quod est ut in paucioribus, est contrarium ei quod est ut in pluribus : quia contingens natum secundum aliquid est dispositum vel ad aliquid adest dispositum : sed contingens infinitum non est dispositum : et ideo de eodem dici non possunt, sed de disparatis et contrariis.

Cujus exemplum est, ut si de contingenti nato ut in pluribus sunt pravi homines, et hæc, sunt pravi homines, est de contingenti nato, dicetur bonos homines ut in paucioribus. Propter quod etiam amplius magis peccavit, qui contingens ut in paucioribus dixit ex necessitate inesse, quam qui contingens ut in pluribus dixit ex necessitate inesse. Propter quod amplius magis peccavit si bonos homines ex necessitate esse dixit, quam ille qui pravos esse dixit ex necessitate : quia in pluribus sunt pravi homines ex contingenti nato, in VII *Ethicorum* probatur, ubi ostenditur qualiter violentia incontinentiæ licet secundum sensibilem animam adveniat, ligat rationem ita ut non videat quemadmodum oporteat eam videre : eo quod violentior sit motus incontinentiæ quam rationis, quamvis ipse incontinens habeat rationem.

Similiter dat locum argumentationis respondens et peccat, si dedit id quod ad utrumlibet est, vel utrumque oppositorum æqualiter, ut contingens infinitum, dixit inesse ex necessitate vel ut in pluribus inesse, neque id quod inest ad utrumlibet, inest ut in pluribus : neque quod inest ut in pluribus, inest ad utrumlibet : sed sunt disparata. Hoc autem peccatum contingit cum modo necessitatis et contingentis utriusque apposito, ut dictum est.

Contingit etiam in problematibus et propositionibus, quæ secundum esse et habitudinem prædicati ad subjectum sunt tales, quamvis ipse respondens non dixerit eas determinatas cum modo necessitatis vel utriusque contingentis in sermone, ita quod determinat sermonem utrum ut in pluribus vel ex necessitate prædicatum insit subjecto. Sit enim res de qua proponitur propositio ut in pluribus : tunc disputare contingit ad oppositum, ac si dixerit id respondens esse ex necessitate propter similitudinem ejus quod est in pluribus, cum eo quod est ex necessitate : ut si aliquis dixerit pravos esse exhæredandos, quod est in pluribus secundum habitudinem realem prædicati ad subjectum, et dixerit hoc non determinans per modum necessitatis : tunc contra talem positionem disputare contingit, sicut si apposuisset modum necessitatis : propter hoc quod prædicatum similiter se habet ad omne contentum sub subjecto, et ideo de omni inesse videtur : de omni autem inesse relinquitur a necessario inesse : quoniam modus est prædicati determinatio, et non determinatio compositionis : si enim determinat compositum, neque cadunt de omni, neque cadunt etiam semper in tempore sicut in propositione modali : sicut quando est determinatio prædicati, causat totalitatem tam subjecti quam temporis : cum enim dicitur quod omnis homo de necessitate est animal, oportet quod homo omni tempore sit animal, et quod quælibet pars subjectiva hominis sit animal.

Si autem aliquis objiciat, dicendo quod si ex necessitate inesse, semper causat omni inesse : tunc cum ista propositio, omnis homo de necessitate est animal, convertitur in hanc, quod animal de necessitate est homo : et sic omne animal est homo. Dicendum quod propositio conversa in quantum stat sub conversione, non est propositio dialectica, sed est principium reductionis : et ideo de

Objectio.

Solutio. Quomodo ex necessitate inesse non semper causat omni inesse.

tali propositione non oportet quod ex necessitate inesse causatur omni inesse et semper : sed propositio dialectica est, in qua prædicatum quod est accidens, vel genus, vel proprium, vel diffinitio, refertur ad subjectum quod est species : et in omni tali necessarium causat totalitatem subjecti et temporis sive sit de necessitate cum modo, sive sit talis secundum rem et sine modo : si enim homo est animal, omnis homo est animal : ex quo genus de specie prædicatur. Contingens autem ut accidens prædicatur de subjecto, neutrum horum potest causare totalitatem.

Amplius autem tertia consideratio trahitur a disparatis, quod peccavit respondens si idem sub alia voce etiam ipsi inesse ut accidens posuit : idem enim etiam inesse ut prædicatum necessitate cohærentiæ : quamvis forte ponat illud ut alterum,non tamen sit : eadem enim essentia aliis et aliis nominibus nominatur. Quemadmodum peccavit Philosophus nomine Prodicus, qui dividebat voluptatem : hæc enim omnia unius et ejusdem voluptatis nomina sunt : et hæc dicere et accidere voluptati, est dicere idem et accidere sibi. Sed voluptas hæc refertur ad quietantia desiderium et pascentia ipsum. Gaudium est dilatatio cordis in conceptu boni, quod est voluptas. Jucunditas autem per effectum hilaritatis redundans in corpore gesticulatio. Lætitia autem quæ a loco dicitur, nominat eamdem voluptatem prout est dilatatio temperati caloris et spiritus et sanguinis. Si ergo aliquis respondentium ei quod est gaudere, dicit accidere id quod est lætari, idem dicit sibi accidere.

Gaudium, Jucunditas, Lætitia, quid.

Et est notandum, quod idem accidentale potest accidere ei cui est idem, sed non secundum quod est idem, sed secundum quod est ei accidentale alterius generis quam id cui accidit. Et sic patet solutio ad id quod objici posset, quod nihil accidit etiam ipsi : quia aliter substantia esset accidens alicui. Adhuc autem notandum quod quatuor modi superiori divisione innuuntur, licet tres expresse ponantur in divisione disparatorum, etiam necessario inesse unus : contingenter inesse, tres etiam, in pluribus, in paucioribus, et ad utrumlibet. Quia omne quod inest ex inhærentia naturali et substantiali, aut inest contingenter : et si inest ex inhærentia naturali et substantiali, tunc inest necessario : quia necessitas causat et totalitatem subjecti, ita quod inest omni, et totalitatem temporis, ita quod inest semper, quod est de ratione ipsius cui inest : quæ ratio fundatur in substantia quæ subjectum non relinquit. Si autem inest accidens ab accidente communi : aut inest cum dispositione inclinante ad illud : aut inest ei, ita quod non est dispositum ad illud. Et si est dispositum ad illud : aut dispositio est fortis et fere ad necessitatem inclinans, et sic est contingens in pluribus : aut non est fortis, sed inchoata tantum, et sic est contingens in paucioribus. Et sic quatuor sunt, et de necessitate inhærens, et contingens in pluribus, et contingens in paucioribus, et contingens secundum potentiam et non secundum actum inhærens, quod est contingens ad utrumlibet.

Fiunt ergo partiales considerationes duodecim, quamvis Aristoteles non ponit nisi unam in communi. Potest enim id quod est necessarium, poni ut contingens ad utrumlibet : et id quod est contingens ad utrumlibet, poni ut necessarium : et sunt duæ considerationes. Et potest necessarium poni ut contingens in pluribus, et e converso : et sunt iterum duæ. Et potest necessarium poni ut contingens in paucioribus, et e converso : et sic sunt iterum duæ. Et sic videlicet fiunt in universo comparatione primi ad reliqua tria, et e converso in quibus fit peccatum in sic vel sic ponendo. Et quod necessarium ponitur ut contingens alii, et e converso contingens ut necessarium: ideo fieri potest, quod omne quod contingens est uni, alicui alii est necessarium simpliciter. Contingens in pluribus

potest poni in contingens ut in paucioribus, et e converso : et sic sunt duæ considerationes. Et potest poni contingens in pluribus in contingens ad utrumlibet : et iterum sunt duæ. Et sic sunt quatuor in comparatione secundi ad tertium et ad quartum. Iterum potest poni contingens ut in paucioribus, ut contingens ad utrumlibet, et e converso : et sic duæ comparationes tertii ad tertium : et quatuor et duæ simul junctæ faciunt duodecim. Sed una est ratio peccati in omnibus etiam, quia disparatum in disparatum. Propter hoc ista sub una comprehenduntur consideratione : et ideo secundum rationem unus locus est a quo omnes istæ trahuntur considerationes. Sic ergo sufficit quod dictum est de disparatis : quia una communis ratio in omnibus eis locum dat argumentationi.

CAPUT II.

De inspectione ad inhærentiam et ad complexionem ad invicem contrariorum.

Nunc ergo videndum est qualiter problema de inesse ut accidens determinetur de inspectione ad locum ab oppositis. Et quia duo considerantur in oppositis, etiam oppositorum inhærentia, et oppositorum consequentia : ideo primo determinabimus de oppositis secundum suam inhærentiam, et postea docebimus inspicere ad opposita quantum ad suam consequentiam.

Dicamus igitur quod ideo oportet contraria sive opposita accipere, et ad inhærentias eorum accipere, quolibet modo fuerit utile opponenti ad locum argumentationis sive ad construendum sive ad destruendum : ideo oportet videre quot modis contraria complexa per inhærentiam ad invicem faciunt contrarietatem. Dicimus quoniam contraria per inhærentiam ad invicem complectuntur in invicem sex modis : sed non omnibus ad invicem complexa faciunt contrarietatem, ita quod alterum repugnet alteri, sed quatuor modis contrarietatem faciunt, ita quod repugnant ad invicem et se expellunt ab eodem subjecto.

Quot modis contraria inhærentiam ad se invicem complectantur.

Quod autem sex modis complectantur ad invicem, patet ex hoc quod si quatuor accipiantur contraria secundum inhærentiæ complexionem, aut complectuntur quod contrarium prædicetur de contrariis subjectis divisim, aut quod eadem prædicentur de contrariis. Si primum, contrarium inducerem secundum naturalem repugnantiam, sicut si dicam, amici et inimici sunt duo contraria, et benefacere et malefacere sunt duo contraria. Et secundum naturalem inhærentiam benefacere est amicis, et malefacere est inimicis, ut dicit Socrates. Hæc enim natura omnia animalia docet. Hæ sunt ergo duæ complexiones quæ contrarietatem non faciunt, amicis benefacere, et inimicis malefacere : quæ ideo contraria non sunt, quia sunt unius complexionis, quia sunt ejusdem moris : quia secundum jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit, ut in *Zenone* dicit Socrates, et Plato dicit id de Socrate. Aut complectuntur ad invicem indirecte secundum repugnantiam naturalem, ut amicis malefacere, et inimicis benefacere : et sic iterum non faciunt contrarietatem : quia sunt ejusdem mali moris contra jus naturale instituti, quod est contrarium in facie naturali, quam natura omnia animalia docuit. Aut si sic complectuntur, quod ambo contraria divisim ponantur de uno contrariorum, et ambo de reliquo, ut amicis benefacere, et amicis malefacere : ita quod hæc duo contraria prædicantur de hoc unico quod est amicis, et ambo de reliquo quod est inimicis, ut inimicis malefacere, et inimicis benefacere : et utroque modo faciunt contrarietatem : quia amicis benefacere non est ejusdem moris cum eo quod est amicis malefacere : nec ejusdem moris est inimicis benefacere, et inimicis malefacere. Aut sic complectuntur, quia contraria prædicantur de eodem : et hoc dupliciter,

ut amicis benefacere, et amicis malefacere : et hæc complexio facit iterum duas contrarietates, eo quod hæc sunt contrarii moris : quia unum est de justitia naturali, et alterum dispositi secundum justitiam naturalem. Prima ergo complexio non facit contrarietatem, sed aliæ quatuor faciunt contrarietatem, sicut ea quæ sunt contrariorum affectuum habituum.

Objectio. Et si aliquis objiciat quod contraria nata sunt fieri circa idem : benefacere et malefacere sunt contraria : et ideo si amicis benefacere circa idem natum est fieri, etiam id quod est contrarium ei, quod est malefacere. Solutio. Dicendum quod contraria potentia nata sunt fieri circa idem, et non actu simul : et sic subjectum et susceptibile contrariorum est non secundum formam ultimo perficientem constitutam : et de ista verum est quod contraria nata sunt fieri circa idem et non actu simul : et si est susceptibile per formam propriam constitutum et perfectum, nihil prohibet per formam illam inclinatum esse ad unum contrariorum, et non ad alterum : et tale susceptibile est amicus et inimicus : et ideo est amicis benefacere, et non est secundum morem amicis malefacere. Hujus autem causa est, quod susceptibile horum contrariorum non est materia ex qua vel in qua fiant contraria, sed potius objectum circa quod : et tale objectum est ratio actus et finis : et ideo est amicis benefacere, et ratio et causa propter quam est amicis benefacere, est quia amici sunt : unum autem et idem non potest esse ratio oppositorum : et ideo etiam hæc procedunt a contrariis habitibus : et ideo contraria opera, quod est amicis benefacere sit moris justitiæ naturalis, et amicis malefacere sit ejusdem moris, patet per Tullium in fine suæ *primæ Rhetoricæ* dicentem, quod jus et justitia naturalis est quod non opinio genuit, sed innata quædam vis inseruit. Et Isidorus, quod jus naturale est quod natura omnia animalia docuit : omne enim animal benefacit amico, vel malefacit inimico, vel fugit ab eo. Propter quod in diffinitione hominis posuit Socrates, quod homo est animal rationale amicis benefaciens et inimicis malefaciens, sicut legitur in primo *Zenonis*.

Quare amicis oportet benefacere.

Objectio. Et si aliquis instet per hoc quod lex dicit quod inimicis benefiat. Solutio. Non habemus contra hoc dicere, quia hoc ex principiis philosophiæ non probatur, sed potius ex gratia supergreditur ad naturam et ad rationem, et ad majorem ordinat perfectionem, ad quam non potest se extendere Philosophus.

Ex dictis autem patet, quod duæ primæ complexiones non faciunt contrarietatem : nam illud quod est amicis benefacere, ei quod est inimicis malefacere, non est contrarium : quia hæc ejusdem moris sunt, ut dictum est, et habitus : utraque enim hæc eligenda sunt, et ejusdem moris sunt, ut dictum est : nec illud quod est amicis malefacere, contrarium est ei quod est inimicis benefacere : per eamdem rationem, quia hæc utraque sunt fugienda, et sunt ejusdem mali moris : videtur enim quod spernendum et fugiendum non sit contrarium spernendo, nisi sit unum ut abundantia, alterum ut defectus. Taliter autem non sunt contraria benefacere et malefacere, sed sunt opera et effectus contrariorum propter prædicata contraria de eodem : hæc enim de contrario sunt more, et ita sunt per se et proprii effectus contrariorum : et horum duorum, amicis quidem benefacere est eligendum; amicis autem malefacere, spernendum : et unum tantum eorum boni moris.

Palam ergo ex his quæ dicta sunt ex incidenti, quoniam eidem subjecto accidit plura esse contraria, non quidem secundum plura quæ sunt in ipso. Cujus probatio per exemplum est : quia ei quod est amicis benefacere, et illud quod est inimicis benefacere, contrarium est ex parte subjecti, quia est de contrario subjecto : et ideo etiam quod est amicis malefacere, contrarium est ex parte prædi-

cati : sed contraria prædicata ad idem referuntur. Similiter autem se habent et in aliis apparebunt singularium dictorum, eodem modo, ut dictum est, ex parte subjecti vel prædicati considerantibus : semper enim unum ut hoc modo consideretur, pluribus est contrarium, et semper unum contrarium erit duobus. Et ideo ab opponente est accipere illud contrarium quodcumque ad positionem erit magis utile, hoc est, quo magis est argumentari ad positionem.

Amplius autem in dispositis secundum complexionem contrariorum ponendæ sunt considerationes, quæcumque trahi possunt a tali complexione contrarii. Considerandum ergo primum si illi accidenti quod inesse dicitur alicui subjecto, est aliquid contrarium. Et considerandum est si illud contrarium inest secundum actum illi subjecto cui dicitur inesse accidens : et accidens quod ponebatur inesse, non inerit ei tunc, quia contraria secundum actum simul non possunt inesse eidem. Impossibile enim est contraria simul eidem inesse secundum actum. Hæc igitur est in contrariis consideratio. Considerandum etiam secundo si quid talium accidentium dicatur inesse eidem, quo inhærente necesse est contraria eidem inesse : tunc enim per locum a contrariis non contingit inesse illi cui inesse dicebatur : ut si quis cum Platone formas ideales in nobis ponat, dixerit esse ut formales causas, quæ secundum Platonem et per accidens et per se sunt immobiles et insensibiles. Si hoc quidem detur, accidit et sequitur quod eædem formæ et moventur et quiescunt : in se enim sunt immobiles et insensibiles : secundum esse quo sunt in nobis, moventur ad minus per accidens. Et eadem ratione accidit eas sensibiles et insensibiles esse : formæ enim ideales secundum se universaliter quiescere sive immobiles esse et intelligibiles his qui ponunt formas, Socratici et Platonici et Stoici : cum autem sint in nobis, sequitur quod impossibile est eas in nobis immobiles esse et insensibiles : nam moventibus nobis, necessarium per motum per accidens ad minus omnia moveri quæ in nobis sunt. Palam autem et quoniam sensibiles sunt omnes formæ ad minus per accidens sensu visus quæ sunt in nobis. Visus per se aut per accidens accipit omnes primas formas quæ sunt in nobis : nam per sensum qui visus est, omnem eam quæ in unoquoque est, formam cognoscimus vel per se, vel per accidens. Nota de visu.

Rursus tertia consideratione considerandum est si positum est a respondente aliquod accidens inesse alicui subjecto, quod habet aliud contrarium, si illud contrarium potentia insit eidem subjecto vel non : si enim inest accidens, contrarium accidenti eidem potest inesse : quia idem est susceptibile contrariorum, nisi alterum insit natura : si autem aliud non est susceptibile contrarii, nec accidentis quod etiam inesse dicitur, erit susceptibile. Cujus exemplum est, ut si aliquis dixerit odium sequi iram quantum ad inesse in eodem subjecto secundum positionem, tunc sequitur quod odium erit in specie furoris quod est irascibilis, sicut in subjecto ira est in irascibili. Prospiciendum ergo si et contrarium odio est in specie furoris sive irascibilis (contrarium autem odii amor est), et ideo inspiciendum est si amor est in eodem subjecto : nam si non est amor, sed irascibilis est, eo quod in concupiscibili est, alias secundum Platonem : tunc patet quod odium iram non sequitur, sed eidem inesse : quia odium et amor sunt contraria, quæ secundum unum et idem subjectum habent fieri circa animam. Similiter autem in alio exemplo, si dixerit respondens in concupiscibili anima esse ignorare, tunc enim sequitur quod in concupiscibili anima sit disciplinæ perceptibile, sicut contraria vel opposita privative sunt vera fieri circa idem : et si non videtur disciplinæ esse susceptibile id quod est concupiscibile, tunc nec ignorantiæ susceptibile. Nota glossam.

Iste autem locus considerationis tertiæ non valet astruenti, quoniam inest : quia si contrarium continget inesse, non sequitur quod propositum inest, sed tantum quod contingit inesse : unde ad accidentis propositum contingit inesse, locus utilis est : sed valet ad contingere inesse propositum propter hoc quod contraria contingunt eidem inesse : ostendentes enim quoniam susceptibile subjectum contrarii, ostendentes erimus quoniam non susceptibile accidentis propositi quod inesse dicebatur et quod nec inest, nec contingit inesse : si autem ostenderimus quoniam inest contrarium, aut quod subjectum susceptibile est contrarii quod contingit eidem inesse, nondum ostendentes erimus quoniam contrarium illius inest subjecto : quia non sequitur, si unum contrariorum contingit alicui inesse, quod contrarium illius insit : sed sequitur tantum quod contingit inesse, et hoc ergo tantum sequitur, et non illa, quod insit secundum actum. Sic ergo considerandum est in contrariis secundum inhærentiam accidentalem vel potentialem consideratis.

Triplex anima secundum Platonem

Attende tamen quod ultima consideratio maxime tenet secundum Platonem, cujus dictum fuit, quod irascibilis et concupiscibilis et rationalis essent diversæ animæ [1], in diversis partibus sitæ, ita quod rationalis sita esset in capite sive in cerebro, concupiscibilis in hepate et inguine quodammodo sepulta, irascibilis in felle : et secundum hoc istæ animæ non erunt unum in subjecto, ex quo possint esse unum subjectum alicujus accidentis.

Odium dupliciter.

Etiam quod odium dicitur dupliciter: est enim odium inveterata ira, et sic odium in eodem subjecto est cum ira, et ab eadem irascibili anima. Est etiam odium malevolentia ex ira causata, et sic opponitur amori qui est benevolentia voluntatis in amatos, et sic est in concupiscibili anima. Sciendum etiam quod hoc quod dictum est in contrariis, intelligendum est etiam in omnibus oppositis : quia opposita elargato inesse contrariorum contraria dicuntur, etc.

CAPUT III.

De consideratione problematis de accidente, quomodo multipliciter construi et destrui potest ex inspectione ad consequentias oppositorum.

Idem esse problema de accidente et construi et destrui potest multipliciter ex inspectione ad consequentias oppositorum sive contrariorum. Et in omnibus generibus oppositorum est ostendendum, quod consequentia omnis est in complexione, et contradictorie opposita sunt in complexis : ideo primo ostendatur hoc in contradictoriis : et ideo maxime se habent in oppositione.

Nota multipliciter capi consequentiam.

Sed præmittendum quod consequentia in communi dicta est inter ea quorum unum sequitur ad aliud, et e converso reliquum sequitur ad reliquum. Et in hoc differt a consequentia simplici, quorum unum sequitur simpliciter ad reliquum, et non e contra : eo quod antecedens non sequitur ad consequens. Sed consequentia est inter ea proprie, quorum utrumque aliquo modo affirmatum vel negatum, et antecedere potest et consequi reliquum.

Consequentia in ipso quid.

Et talis consequentia in communi loquendo est duplex, in ipso, et e contrario. Consequentia *in ipso* est, quando eodem ordine terminorum consequens sequitur ad antecedens, et oppositum consequentis sequitur ad oppositum antecedentis : et hoc non potest esse nisi inter paria et convertibilia, ut si homo est, risibile est : et si non est homo, non est risibile : si risibile est, homo est : et si risibile non est, homo non est : in qua consequentia sicut ad affirmationem antecedentis sequitur affirmatio consequentis, ita ad negationem antecedentis se-

[1] Circa hanc triplicem animam secundum Platonem confer. I de Anima, com. 7.

quitur negatio consequentis, et utrumque antecedit et sequitur alterum. Consequentia autem *e contrario* est, quando non eodem ordine contrariorum sequitur affirmationem affirmatio et negationem negatio, sed ordine e contrario sumpto, ut si affirmationem antecedentis sequitur affirmatio consequentis, ita e contrario negationem consequentis sequitur negatio antecedentis. Ita tamen quod antecedens non sermone tantum, sed realiter antecedit, et consequens naturaliter consequitur : quia sic consequens erit in antecedente et per substantiam velut causa est in ipso. Et causa hujus est, quia in omnibus talibus antecedens est sicut pars subjectiva ad consequens, et consequens ad totum universale, et sic se habet ad antecedens.

Consequentia e contrario quid.

Est autem regulariter verum, ut dicit Michael Ephesius, quod si in talibus affirmatio antecedentis est pars subjectiva consequentis, in negativis negatio consequentis est sicut pars subjectiva negationis antecedentis, et negatio consequentis infert negationem antecedentis, sicut substantiva pars infert suum totum [1] : cum enim dicitur non animal et non homo, non homo de pluribus dicitur quam non animal, et non animal est pars subjectiva ejus quod est non homo. Et cum in talibus non sit consequentia nisi de parte ad totum et contrarie se habeant secundum totum et partem in talibus affirmatio et negatio, oportet consequentiam esse e contrario : et hæc est vera causa consequentiæ in ipso, et consequentiæ e contrario : non homo enim de omni dicitur quod est non animal, et de pluribus quæ sunt animal : non animal autem de omni non dicitur quod est non homo : quia asinus est non homo, et tamen non est non animal. Hæc igitur est causa consequentiæ in ipso, et consequentiæ e contrario : et quia quidquid est consequens naturaliter et generaliter ad alterum, oportet quod id quod est consequens, sit in antecedente : quia aliter non posset inferri ex ipso, etc.

CAPUT IV.

De inspectione problematis de accidente circa oppositorum consequentias.

His habitis in consequentiis oppositorum dicamus ergo, Quoniam autem oppositiones sunt quatuor secundum genera divisæ, ut in *Prædicamentis* determinatum est, considerandum in terminatione problematis de accidente ex contradictionibus (hoc est, ex his quæ opponuntur ut contradictoria) quemadmodum a consequentia e contrario facta et interimenti problema et construenti. Sed quia ad maximam istius loci probandam non est via nisi ex posterioribus, ideo sumendum est hoc ex inductione : et quod si aliquod naturaliter sequitur ad aliquod absque hoc quod antecedit ad ipsum, quod ad oppositum contradictorie consequentis sequitur oppositum contradictorie antecedentis. Cujus exemplum est, si homo est animal, non animal est non homo. Similiter autem est et in omnibus aliis sicut dictum est se naturaliter antecedentibus et naturaliter se consequentibus : nam hæc in talibus est e contrario consequentia. Et consequentia in ipso in talibus esse non potest, propter causam quæ dicta est : nam hoc modo hominem animal sequitur : et sicut sequitur animal hominem secundum naturalem consequetiam, sic non animal sequitur non homo. Hic ergo modus consequentiæ in omnibus hujusmodi concedendus : ut si bonum sive voluptuosum sive delectabile est suave sive conveniens, et e contrario erit non suave non bonum : et est exemplum secundum Epicuros. Manifestum autem est, quoniam ad utrumque (hoc est, ad construendum et destruendum) con-

[1] Et hoc est quod dicunt moderni, quod quanto terminus finitus est superior, tanto infinitatus fit inferior, et e contra. P. J.

vertitur in contradictione consequentia, non in ipso, sed e contrario facta. Si ergo aliud dicatur sequi ad aliud secundum inesse, considerandum est utrum oppositum antecedentis consequitur ad oppositum consequentis : et si consequitur, sic sequitur propositum ad propositum : et si non sequitur oppositum contradictorie antecedentis contradictorie oppppositum consequentis, neque propositum sequitur propositum : et sic valet construi et destrui.

Limitat regulam.

Sumendum autem est istud in quantum est utile in omnibus, nisi in causis immediatis et effectibus suis, in quibus quamvis naturaliter causa antecedit effectum et infert eum, tamen propter terminorum convertibilitatem sicut causa antecedit effectum, ita negatio causæ antecedit negationem effectus : quia in talibus sicut affirmatio est causa affirmationis, ita negatio est causa negationis : sicut enim ad habere pulmonem sequitur respirare, ita ad non habere pulmonem sequitur non respirare : et sic patet, quod sicut consequens sequitur ad antecedens, ita oppositum antecedentis sequitur ad oppositum consequentis.

Quod dicunt quidam, quod ejus quod dictum est, quod in contradictoriis non est consequentia in ipso, sed e contrario, causa est quod omnes contradictiones sunt æquales : eo quod in omni contradictione alterum contradictoriorum dicitur de omnibus quæ sunt et non sunt, et de nullo simul : et omnino oportet esse æquales contradictiones consequentis. Si autem consequentia in ipso esset in talibus oppositis, sequeretur quod contradictiones antecedentis et contradictiones consequentis essent non æquales : sed sicut consequens est in plus quam antecedens, ita negatio consequentis esset in plus negatione antecedentis. Potest quidem dici, quod hæc non est causa, sed potius est illa vera causa quæ dicta est superius.

In contrariis autem quæ plus accedunt ad oppositionem contradictionis, ideo quod in illis est et consequentia in ipso, et consequentia e contrario, post contradictoria consideratio ponenda est in contrariis. Considerandum si aliud dicatur sequi ad aliud, utrum contrarium illius quod dicitur sequi, sequitur ad contrarium alterius, aut secundum consequentiam in ipso, aut secundum consequentiam e contrario factam : et si sic, construitur problema : si non, destruitur : et sic valet ad construendum et ad destruendum in contrariis ubi ipsa consequentia est, ut in fortitudine et debilitate sive timiditate : nam fortitudinem sequitur virtus sicut totum universale sequitur partem, debilitatem sive timiditatem sequitur vitium sicut totum universale sequitur partem, et virtutem sequitur esse de eligendis, vitium autem de spernendis : ergo consequentia istorum est consequentia in ipso : contrarium enim est eligendum spernendo. Si ergo dicatur fortitudo eligenda, per consequentiam sequitur eodem ordine contrarium consequentis ad contrarium antecedentis secundum consequentiam in ipso factam. Similiter autem et in aliis hujusmodi est contrariis.

Limitatio regulæ.

Sed hic hujus consequentia accipienda est in quantum est utile, quia non tenet in omnibus : quamvis enim avaritia et prodigalitas sint contraria, non tamen sequitur, si avaritiam sequitur vitium et spernendum, quod prodigalitatem sequitur virtus et eligendum. Sed tenet in his quibus aliquid per se causa vel aliquid sui causa est ad inferendum, et non in aliis, sicut fortitudo (quæ est virtus) causa est quod sit eligendum, et debilitas per aliquid sui causa est quod sit spernendum per hoc quod est excessus medii : causa autem eligendi est virtus per hoc quod est medium. Avaritia enim non est causa eligendi, neque prodigalitas. Formetur ergo sic consideratio, si contrarium dicatur sequi aliquid, considerandum est si contrarium consequentis sequitur ad contrarium antecedentis secundum consequentiam in ipso : et sic constructum est problema. Si autem non, sic interimitur problema.

In contrariis autem quæ se ad invicem habent sicut totum integrale et pars integralis, inspiciendum est in antecedente et consequente secundum consequentiam e contrario factam in talibus: quia pars integralis non ponit totum, sed e contrario totum ponit partem, et pars negata negat totum, et totum negatum non negat partem, ut patet in *Topicis* Boetii : et ideo in taliter contrariis non potest esse consequentia in ipso, sed e contrario. Cujus exemplum est, euechia et cachechia opponuntur contrarie : et euechiam sequitur sanitas, cachechiam autem non sequitur ægritudo, quamvis sanitas et ægritudo opponantur : unde non sequitur, euechia et cachechia sunt contraria, sanitas et ægritudo sunt contraria : et euechiam sequitur sanitas : ergo cachechiam sequitur ægritudo : e contrario sequitur, cachechia sequitur ægritudinem : unde sic valet consequentia : si euechia est sanitas, et infirmitas sit cachechia, ita quod sicut consequens sequitur ad antecedens, ita ad contrarium consequentis sequitur contrarium antecedentis : quæ (sicut dictum est) consequentia est e contrario. Et hujus causa est, quod euechia est totum integrale ad sanitatem, et sic infert eam ut totum integrale infert partem. Quoniam enim densitas carnis est ex bona dispositione interiorum et exteriorum causata in complexione et compositione : cachechia autem mala dispositio est in exterioribus et mala habitudo causata in naturali augmento, ut in supra modum pinguibus : et tamen non sequitur quod infirmi sint simpliciter, quia inter sanum et ægrum est medium. Sic ergo in talibus est consequentia e contrario, si euechia sanitas est, infirmitas cachechia erit.

Et nota quod in illis contrariis aliud est signum convertentis, et aliud signum convertibile cum causa : cachechia enim est signum imperfectum, sicut id quod in parte est, ejus quod est in toto : et ideo manifestum est quod in talibus est consequentia illa quæ dicitur e contrario. Raro autem et in paucioribus contrariis fit consequentia in e contrario : quia non adcidit nisi in his quæ se habent ad totum integrale ut pars, ut dictum est : sed in pluribus aliis fit consequentia in ipso. Sic ergo consideratio formetur, si propositum dicatur sequi ad propositum, considerandum est si oppositum antecedentis et oppositum consequentis se consequuuntur aut secundum consequentiam invenitur problema : si enim in contrariis et antecedentis et consequentis invenitur talis consequentia, tunc in propositis quæ dicta sunt, necesse est alterum sequi ad alterum.

Similiter autem ut in contrariis perspiciendum est in privatione et habitu quantum ad consequentiam : sed in privationibus non tenet consequentia e contrario, sed consequentia in ipso : ut si visus et cæcitas opponuntur ut habitus et privasi visus est sensus, cæcitas est insensibilitas quædam, ita quod insensibilitas sumatur a rivatione cujusdam sensus et non a privatione sensus in communi, sicut visus ponit quemdam sensum et non omnem : oppositum enim sensus est insensibilitas ut privatio et habitus : nam hic sensus est habitus, et alterum cæcitas privatio : et sic patet quod in privatione et habitu est consequentia in ipso tantum. Cum autem in contrariis sit etiam et consequentia in ipso et e contrario, in privatione autem et habitu consequentia in ipso tantum, reducuntur contraria ad privationem et habitum aliquo modo, et non e converso : et ideo consideratio in oppositis secundum privationem et habitum, est post considerationem in contrariis. Si ergo dicatur aliquid quod ut privatio et habitus se habet sequi ad alterum, considerandum est utrum oppositum consequentis sequitur ut oppositum antecedentis : et sic construitur problema. Si autem non, interimitur problema.

Similiter his secundum privationem et habitum oppositis his quæ sunt ad aliquid sive relativis, utendum est : in oppositione enim eorum quæ sunt ad aliquid,

eadem consequentia est utendum, hoc est, in ipso consequentia ut in privatione oppositis : ut si triplum est multiplex, subtriplum quod correlativum antecedentis dicitur, est submultiplex : dicitur autem opponi relative triplum ad subtriplum, et multiplex ad submultiplex dicuntur relative opposita in consequente. Et hoc quidem exemplum est in his quæ sunt secundum esse et non secundum dici relativa, quæ relativa sunt et vere relative opposita : sed exemplum (in his quæ secundum dici relativa sunt) est, ut si scientia est opinio, et scibile est opinabile : et si visus est sensus, et visibile est sensibile : cum scientia dicatur ad scibile, et scibile ad opinabile, si sequitur consequens ad antecedens, sequitur correlativum consequentis ad correlativum antecedentis, quæ est consequentia in ipso.

Objectio textus. Instantia autem quæ contra hanc consequentiam videtur esse, propter quam non necesse in his quæ sunt opposita ut ad aliquid, consequentiam in ipso fieri generaliter quemadmodum dictum est. Nam sensibile quod ad sensum dicitur, scibile est quod dicitur ad scientiam : et tamen sensus non est scientia. Sed hujus solutio est, quod instantia quæ dicta est, non est vera instantia contra prædictam consequentiam : multi enim sunt qui non dicunt sensibilium ut sensibilia sunt esse scientiam, sed sensibilium ut abstracta sunt a sensibus communibus et facta sunt intellectiva, dicunt esse scientiam : et ideo sicut sensibile non est scibile, ita sensus non est scientia.

Solutio.

Amplius ergo dicunt, quod non minus est hæc consideratio utilis ad contrarium quod est secundum negationem, quam ad propositum quod est secundum affirmationem : nam sequitur, sicut sensibile non est scibile, ita nec sensus scientia. Consideratio autem talis, si aliquid relativorum dicatur sequi ut aliud, considerandum si opposita his correlative sequuntur se invicem secundum consequentiam in ipso factam : et sic construitur problema : et si non, interimitur. Hæc igitur in consequentiis oppositionum dicta sunt : alia enim et in *Prædicamentis* et in aliis dici habent.

CAPUT V.

De inspectione problematis de accidente ad extrinseca ejusdem, sed tamen convenientia cum illo.

Sic ergo terminato problemate per locum ab oppositis qui extrinsecus est et oppositus subjecto vel prædicato problematis, vel utrique, inspiciendum est ad illa quæ extrinseca sunt prædicato vel subjecto problematis, sed tamen convenientia sunt cum illis. Et primo respiciendum est ad illa quæ cum ipsis habent similitudinem essentialem, et postea ad illa quæ cum eisdem similitudinem habent accidentalem. Similitudinem autem essentialem cum prædicatis et subjectis problematum habent conjugata cum ipsis et casuali inflexione derivata ab ipsis : et ideo primo videndum est quæ sunt conjugata et casualia, et qualiter ad invicem comparantur.

Dicemus igitur, quod rursus ad terminationem problematis de accidente tam id interimere volenti quam construere, considerandum est in his quæ ex eis abundabit argumentationibus. Videamus igitur quæ dicuntur conjugata. Sunt autem conjugata principale et sumptum a principali per concretivam denominationem, quamvis secundum grammaticum (qui modos in formatione vocum attendit) principale descendit a sumpto, ut justus *justi*, addita *tia*, fit justitia : considerando tamen ad rem et naturam compositum descendit a simplici. Principale simplex est abstractum a quo derivatur concretum, et sumptum ab ipso dicitur et dicuntur conjugata quasi sub uno jugo principalis significationis conjuncta secundum modum significandi diversum. Casus autem qui a cadendo dicitur, inflexio adverbialis a principali descendens et sumpto quæ in his quæ primæ et se- Quæ dicantur conjugata, et quare sic appellantur

Qui dicantur casus.

cundæ derivationis, ut justitia, justus, justi, juste. Quandoque regulariter cadit per inflexionem ultimæ syllabæ, et quandoque cadit irregulariter,ut a bonis, boni, bene, in quo prima et ultima syllaba inflectuntur.

Dicuntur igitur conjugata quæ sunt hujusmodi a justitia, justus, justa, justum, quæ sunt conjugata, sunt sub uno et eodem jugo principalis significati, quod est justitia conjuncta, a quo non differunt nisi per modum significandi diversum. Dicuntur ergo conjugata hujus quæ sunt ut justus, *sta*, *stum*, justitiæ : quod principali significato conjuncta, et a nominibus tertiæ declinationis sumpta, sicut fortia et fortis conjugata sunt fortitudini. Similiter perfectiva, aut considerativa alicujus habitus corporalis vel spiritualis derivata non per inflexionem, sed per denominationem dictam, propter aliquem modum quo se habent ad illum habitum vel formam, dicuntur illi habituali formæ conjugata, sicut diæta vel urina dicuntur sanitati conjugata, cujus sunt perfectiva et conservativa, ut salubria sive sanitatis effectiva sana dicuntur et conjugata sanitati : et euechiva, hoc est, euechiæ factiva vel conservativa, conjugata sunt euechiæ. Eodem autem modo in omnibus aliis. Ergo quæcumque conjugata qualiter (hoc est, aliqualiter) ut sumpta a principalibus denominatione (ut in communi dicatur) taliter (ut dictum est) solent dici. Casus autem per inflexionem venit in adverbium, qui modus actus verbi terminat, ut juste inflexum a nomine secundæ declinationis, vel fortiter vel salubriter derivatum a sumpto tertiæ declinationis, hi casus dicuntur : et est in eis modus adverbialis qui est modus verbi.

Licet autem sic dicantur conjugata, tamen non modo proprio, sed communi dicuntur quæ sunt secundum casum quodammodo conjugata esse, ut juste conjugatum videtur esse quodammodo justitiæ, et fortiter fortitudini dicitur vel videtur esse conjugatum : quia casus a principali descendit, quamvis per medium : sumptum autem a principali sine medio descendit. Conjugata enim dicuntur omnia quæ sunt secundum eamdem conjugationem ad principalia respicientia, ut justitia conjugata sunt hoc modo communi justus, *sta*, *stum*, et juste.

Hoc modo determinatis conjugatis et conjugationis formando considerationem, manifestum est, quoniam uno quolibet ostenso accidente et de aliquo quod conjugatum est alteri, aut velut casus se habet ad aliud, ostensum erit illud accidens in omnibus conjugatis inesse, ut si ostendatur aliud eorum bonum esse vel laudabile, et reliqua omnia ostensa sunt similia in eodem accidente, ut si ostendatur quod justitia est de numero laudabilium, ostensum est quod justus laudabilis, et quod juste fit laudabiliter, et conjugata justitiæ et casus ejus sunt de numero laudabilium : sed casus per inflexionem nominis in adverbium dicetur juste et laudabiliter secundum casum ab eodem principali cadens, et dicuntur isti a laudabili secundum eumdem modum casus, sicut justus dici a justo ostensum erit, et casus ostensus erit de casu : et si non dicitur principale de principali, neque sumptum dicetur de sumpto, neque casus de casu.

Considerandum tamen si in casibus et conjugatis est non solum in ipsis principalibus et sumptis et casibus, sed etiam in contrariis illorum contraria inspicienda sunt. Cujus exemplum est, quod si conjugatum habens contrarium dicitur de conjugato habente contrarium, si contrarium de contrario dicitur conjugato, et propositum dicitur de proposito, et si non, non. Verbi gratia, bonum et malum sunt contraria, suave et triste contraria, si bonum est suave, et bonitas est suavitas, et bene suave, et malum triste, et malitia tristitia, et male triste sit vel tristanter, et si non, non : et in eo judicio bonum et malum sunt prædicata, et suave et triste sunt subjecta. Est autem suave delectabile, et triste molestum,

quod tamen aliquando non est malum, sed bonum utile, sicut aduri vel incidi : unde si triste est malum, et suaviter est bonum : et si triste aliquando non est malum, et suave aliquando non erit bonum : neque suavitas bonitas, neque suaviter bene : aut si hoc triste est malum, et suave bonum. In principalioribus exemplum est Socratis qui dixit virtutes esse scientias, eo quod malus est ignorans, sic arguens : injustus est ignorans : ergo injustitia est ignorantia : et in contrario justitia scientia : quia si justitia est scientia, et injustitia erit ignorantia : et si quod juste est vel fit scienter vel experienter fit, sequitur tunc quod injuste est vel fit, ignoranter est vel fit. Sic autem in conjugatis in contrario non est verum.

Nec ista quæ de conjugatis posita sunt (quæ nunc dicta sunt) vera sunt, et quod justitia est scientia, et justum scitum et expertum, et juste scienter : magis enim apparebit si quis ethice principia vitiorum considerat, quod illud quod injuste fit, experienter et ex certa scientia fit magis quam quod fiat inexperienter : quia nisi scienter fieret, esset involuntarium quod est injustum : quod non est verum : sed fiunt scienter particularia in quibus est actus.

Hic autem modus qui nunc dictus est prius, etiam est dictus in contrariorum consequentiis, quamvis nunc consideretur contrariorum sequentia in conjugatis et casibus : quod superius similiter in contrariis ostendimus : eo quod nunc nihil ostendimus, sicut dictum est, in conjugatis quam quod ad contrarium conjugato sequitur contrarium per oppositionem contrariorum. Si ergo in conjugatis in se et in suis contrariis est inspiciendum ad terminationem problematis de accidente, et in casibus similiter : quia casus quodammodo sunt conjugati.

CAPUT VI.

Qualiter in consideratione problematis de accidente intendendum est in generationibus et corruptionibus, et in efficientibus et corrumpentibus et in similibus.

Amplius autem opponenti ad problema de accidente intendendum est, sive construere volenti sive interimere volenti, in generationibus et corruptionibus. Et generatio vocatur quicumque motus inducens in esse, sive substantiale, sive accidentale : et per oppositum dicitur corruptio motus quicumque educens ab esse. Et generationes et corruptiones dicuntur esse manentes in tali motu, et in hoc differunt ab eo quod simpliciter est causa, quorum generationes bonæ sunt, et sic ipsa bona sunt : et sic construitur problema quod ut accidens dicitur inesse generato : et e contrario etiam tenet, quod si generata bona sunt, et generationes bonæ sunt : quia bona est inductio boni ad esse, et e converso : et quorum generationes sunt malæ, et ipsa sunt mala, et e converso. In corruptionibus autem est contrarium quantum ad inferens et illatum : nam si corruptiones aliquorum sunt bonæ, et ipsa sunt mala, et e converso.

Quid per generationem et corruptionem hic intelligendum.

Eadem autem ratio consequentiæ quantum ad inferens et illatum, est in efficientibus et corrumpentibus : quia quorum effectiva sunt bona, et ipsa sunt bona. Et hoc intellige de effectivis per se et non per accidens : sic enim diximus, quod boni est bona adducere : et quorum corruptiva sunt mala si per se sunt corruptiva, illa quorum corruptiva sunt, bona sunt.

Per amplius in ejusdem problematis de accidente terminatione considerandum est in similibus, et est considerandum, quod quorum inest una qualitas, similia sunt : quia unum in qualitate est simile, ut dicit Aristoteles, et Boetius dicit quod

Quæ sint similia et quid sit similitudo.

similitudo est rerum differentium eadem qualitas : similitudo autem habituum duorum vel plurium ad unum vel unius ad plura vel plurium ad plura faciens proportionem et proportionalitatem secundum omnis proportionis differentias : quia quamvis proportio proprie sit in quantitate, tamen extenso nomine secundum quod locus a proportione accipitur in similitudine habitudinum quorumcumque similiter se habentium ad unum, et in communi in talibus omnibus est inspectio ad similia secundum inesse, vel in habitudine una sive similia. Ut verbi gratia, si disciplina una ponatur plurium et opinio est una, auditum habere est audire : quia disciplina et opinio una habitudine simili se habent ad ea in quibus sunt : et si visum habere est videre in habitu, ad minus est videre in habitu, auditum habere est audire : quia una simili habitudine habitus visus et habitus auditus se habent ad suos actus et habitus in usu acceptos. Similiter autem et aliis similibus istis, et in una proportione ad unum se habentibus, et in his quæ sunt secundum rem sic similia, et in his quæ similia esse videntur.

Proportio proprie est in quantitate.

Potestas hujus loci a proportione est utilis ad utrumque et ad construendum et ad destruendum problema : nam si in aliquo aliquod similium se habet affirmative, et in aliis sic se habebit : et sic constructum est problema. Si autem in aliquo similium non sic se habeat, similiter in aliis similibus non sic se habebit : et sic destructum erit problema. Hæc autem consideratio est in his quæ singulariter se habent ad unum in communi. Considerandum etiam est in uno ad quod similiter se habent et in pluribus, sicut quando plura eodem modo se habent ad unum. Si dicatur scire idem est quod intelligere, inspiciendum est qualiter ambo se habeant ad idem sicut ad multa, hoc est, si eodem modo scire se habeat ad multa sicut intelligere, hoc est, utrum contingat multa intelligere simul, sicut contingit multa scire : intelligere autem non contingit multa simul. Si autem hoc non contingit, manifestum est quod scire non est intelligere. Et in uno et eodem si scire dicatur secundum habitum, multa contingit simul scire : et si scire dicatur secundum actum, tunc scire est conclusionis, ad quod sciendum multa oportet scire actualiter relata ad ipsam, ut principia, et illationem quæ est ut in agere. Similiter si intelligere accipiatur in actu, tunc intelligere est simpliciter intueri intelligibile : simplex autem virtus non potest esse nisi ad unum simplex, sicut linea terminatur ad unum punctum. Si autem in habitu accipiatur, tunc intellectus est habitus principalis, qui est in uno et non in pluribus secundum quod simplex habitus. Sic ergo considerandum est in similiter se habentibus ad aliquid.

Quomodo plura contingat scire et intelligere : et quomodo unum tantum.

Amplius in his quæ una qualitate similia sunt, considerandum est ex magis et minus inesse per intentionem et remissionem qualitatis inhærentis. Sic autem ejus quod secundum magis et minus inest, sunt loci quatuor a quibus trahuntur argumentationes ad problematis de accidente terminationem. Unus quidem locus est in comparando ad alterum : quia si prædicatur accipiendo ad subjectum est magis : quia si prædicatum est magis, sequitur ad subjectum simplex : et ideo unus locus est, si magis sequitur magis : sicut si voluptas bonum est, magis voluptas est magis bonum : et si injuriam ferre malum est, magis injuriam ferre, magis malum est : et hic comparatur magis ad inesse simpliciter, et magis inest et simpliciter inest. Hic autem locus utilis est ad utrumque, ad construendum problema et destruendum. Nam si consequens (hoc est, prædicatum) est accidentis incrementum (hoc est, intensum est secundum magis) hoc subjecti incremento (hoc est, intensionem subjecti) quemadmodum in exemplo inducto dictum est, manifestum quoniam accidit. Simpliciter autem ponebam inesse accidens. Si autem sequitur cum incremento prædicatum, quando incrementum accipit

subjectum : tunc manifestum est quod simpliciter non accidit. Hoc inductione autem sumendum est, quia hæc maxima hujus loci est, et non nisi ex posterioribus probari potest.

Amplius autem secundus locus est uno prædicato de duobus subjectis dicto, sicut per locum a majori qui destructus est : si enim cui magis videtur prædicatum inesse, non inest, nec cui minus videtur inesse, inerit : sicut expugnare castrum videtur inesse regi et militi : et regi non convenit : ergo nec militi : et e converso tenet affirmative per locum a minori : si inest ei cui minus videtur inesse, inerit ei cui magis videtur inesse, ut si expugnatio castri inest militi, et regi.

Rursus tertius locus est de duobus prædicatis sive accidentibus de uno subjecto secundum magis et minus dictis, iterum per locum a majori et per locum a minori. Si enim in talibus prædicatur, quod magis videtur inesse, non inest : nec quod minus videtur inesse, inerit : et si prædicatum, quod minus videtur inesse subjecto, inest, et quod magis : sicut imperatori inest expugnatio castri et civitatis : et magis videtur inesse imperatori expugnatio castri quam civitatis, minus autem expugnatio civitatis quam castri : quia castrum a civitate defenditur, et non e converso. Et hic est tertius et constructivus et destructivus.

Amplius quartus locus est ejus quod est magis et minus duobus prædicatis et duobus subjectis cum magis et minus dictis, iterum per locum a majori et minori arguendum. Si enim prædicatum quod magis videtur inesse subjecto suo et non inest, nec quod minus : et si quod minus et quod magis, ut expugnatio castri inest regi, et expugnatio civitatis inest præsidi vel duci : si enim præses potest expugnare civitatem, quod minus videtur, poterit et rex expugnare castrum, quod magis videtur inesse : et si rex non expugnat castrum, nec præses civitatem, quod minus. Illorum enim quatuor locorum considerationes sumuntur ex comparatione ejus quod est magis et minus inesse ad simpliciter inhærens. Secundus ex comparatione minus prædicati ad duo subjecta. Tertius ex comparatione duorum prædicatorum ad unum subjectum. Et quartus ex comparatione duorum accidentium sive prædicatorum ad duo subjecta.

Amplius autem adaptando tres ultimas considerationes ad similiter inesse, vel quod videtur similiter inesse quemadmodum in eo quod magis et minus et in posterius dictis tribus locis fieri dicebatur : sive enim unum quidem prædicatum duobus subjectis secundum magis et minus inesse dicebatur. Similiter autem inesse videtur : tunc si cui magis videtur inesse, non insit, sequitur quod nec inest alteri cui minus videtur inesse : et si cui minus, et cui magis. Si etiam duo prædicata similiter insunt eidem subjecto, si quod magis videtur inesse subjecto, non inest, nec reliquum quod minus videtur inesse, inerit : et si quod minus, et quod magis. Et si duo prædicata accidentia duobus subjectis simpliciter insint : nam si alterum illorum prædicatorum quod magis videtur, alteri subjecto non inest, nec reliquum quod minus videtur inesse subjecto suo, inerit : et si quod minus, et magis sequitur, sicut dicit tertia consideratio.

Ergo epilogando dicatur, quod magis et minus, et similiter inesse tot modis, ut dictum est, contingit argumentari ad problema de accidente. Manifestum ergo ex dictis et ex similibus dupliciter contingit argumentari, et ex similibus se habentibus ad aliquid vel ad aliqua, et est a proportione : et ex similiter inhærentibus, et est locus a simili : et quia non a similiter inhærentibus inhærentia suscipiunt magis et minus, ideo consideratio secundum magis et minus non est nisi in similiter inhærentibus cum magis et minus, et non in similiter se habentibus in proportione, ut patet : magis enim se habent ad invicem correlativa quam subjectum et passio : et tamen non

sequitur, si passio dicitur de subjecto, quod correlativum dicatur de suo correlativo. Item cum dicitur, quod si magis ad minus, et simpliciter ad simpliciter, et e converso, et si simpliciter ad simpliciter, et magis ad magis : non enim suscipiunt magis et minus, nisi quæ similiter et accidentaliter insunt, et in his in quibus unum est per se causa alterius : aliter enim sequitur, si homo est animal, magis homo est magis animal : et si bibere est bonum, sequitur quod magis bibere est magis bonum, quod est falsum : sed sequitur, si voluptas est bonum, quod magis voluptas est magis bonum : quia voluptas per se est causa boni delectabilis.

Adhuc notandum quod argumentum a majori et minori et conjugatis et a simili, cum sit ex quatuor terminis, non potest reduci ad syllogismum categoricum ostensivum : sed oportet quod reducatur ad syllogismum hypotheticum. Unde cum sic arguitur : voluptas est bona : ergo magis voluptas est magis bona : non conceditur nisi sub hypothesi, si aliud de altero dicitur, utroque sumpto simpliciter, dicitur alterum de altero, utroque sumpto cum magis et minus : et sic fit syllogismus hypotheticus, et non categoricus ostensivus. Hæ autem omnes considerationes constructivæ sunt et destructivæ.

CAPUT VII.

Qualiter construitur problema de accidente per locum ab appositione.

Amplius autem construitur problema de accidente ex inspectione appositionis alicujus virtutis accidentis ad aliud quod est subjectum ipsius quod apponitur, ut si debeat ostendi de aliquo quod ipsum sit aliquale, considerandum est si aliquod quod est quale vel qualitas, appositum alteri facit ipsum magis quale, ita quod auget vel intendit qualitatem in ipso repertam : et si quod alterum est ab ipso quod appositum facit ipsum magis tale quam erat intrinseca qualitate ipsius, construetur problema, quod ipsum cujus ex appositione augetur qualitas, fuit et est aliquale et tale [1]. Similiter autem et in quanto et aliis prædicamentis, vel in aliis quæ circa hæc considerantur, ut in separatione : quia si separatum ab ipso facit ipsum minus tale, constat quod et ipsum erit aliquale.

Secunda consideratio juxta idem est si aliquod appositum ad alterum facit ipsum magis tale quam fuit prius, sequitur quod ipsum erat aliquale, sicut bonum appositum alicui facit ipsum bonum vel magis bonum, et album appositum alicui facit ipsum album vel magis album, et quod ipsum sit album et bonum quod apponitur. Nec valet instantia quam quidam afferunt : sequitur ex illa, vinum facit ebrium, et magis ebrium, quia hoc intelligitur de agentibus univoce : univoce autem agunt ea in quibus agens et actum sunt in forma una et eadem secundum quam agit agens, et quam recipit patiens secundum actionem : sic autem non agit vinum ebrietatem.

Potestas autem hujus loci non est utilis in omnibus appositis, sed tantum utilis est in his quæ secundum intensionem et remissionem suscipiunt magis et minus, in quibus ejus quod est, magis incrementum accidit fieri ex appositione, hoc est, in his quæ secundum intensionem et remissionem suscipiunt magis et minus. Amplius autem iste locus non habet potestatem ut convertatur ad problematis destructionem, et constructivus est tantum : nam si non facit aliud ad quod appositum est bonum id quod apponitur, nondum manifestum est si ipsum non bonum : nam bonum malo appositum, non ex necessitate et semper totum bo-

[1] Hæc est regula scripta in I *Posterior.* tex. com. 5 quod *propter quod unumquodque tale est,* etc. Cf. notam pag. 31 hujusce tomi II.

num facit : neque album nigro appositum, ex necessitate album vel magis album, sed forte medium vel medio colore coloratum.

Rursum alia consideratio et parte et toto in modo tracta, cujus pars fit ex aliquo apposito ad totum, ut legere bene pars est ejus quod est legere : sic enim considerando, quod magis et minus dicitur secundum partem inesse, hoc et simpliciter infert suum totum. Unde quod magis est album, est album : et quod magis est album, nec magis nec minus est bonum, vel bonum est bonum : et totum destructum destruit partem : quod enim non est bonum vel album, nec magis nec minus est bonum vel album [1]. Ideo totum modale et pars modalis sunt sicut totum universale et pars universalis sive subjectiva se habentia : nam malum quod non est bonum, neque magis neque minus bonum de aliquo dicetur, sed dicetur magis vel minus malum. Et non convertitur hic locus ad problema destruendum : quia multa quæ non dicuntur magis, insunt simpliciter : homo enim non dicitur magis et minus homo, non propter hoc sequitur, quod non sit simpliciter homo : a parte enim in modo ad suum totum simpliciter acceptum non valet processus nisi affirmative. Sic ergo construitur problema dialecticum per media constructiva tantum, quæ habent convenientiam et similitudinem cum subjecto et prædicato problematis accidentalis.

CAPUT VIII.

Qualiter construitur problema per media partim dialectica et partim sophistica ex appositione.

Eodem modo etiam considerandum est in his quæ sunt appositione determinationis secundum quid (hoc est, secundum aliud et ad aliud) et secundum quando, et secundum ubi. Nam si aliquid secundum quid contingit frequenter, sequitur quod contingit simpliciter, quamvis in aliquo habeat instantiam : sequitur enim, iste est crispus secundum caput, ergo est crispus : iste legit aliquando, ergo legit : iste disputat aliquando, ergo disputat. Videtur autem hæc consideratio per quamdam elargationem dari præcedentis et parte in modo et toto : destructivus enim est locus iste sicut a toto modali : quia quod simpliciter non convenit ut impossibile, hoc nec convenit secundum quid, nec secundum quando, nec secundum ubi, vel alicubi.

Hic autem locus quia partim sophisticus instantiam habet, et instantiam quidem ad id quod est secundum quid est, quod homines sunt secundum quid studiosi, sicut secundum quid liberales, et secundum quid sunt casti : quia naturaliter nati sunt istas virtutes suscipere. Simpliciter autem non sunt studiosi vel liberales vel casti, qui sic naturaliter sunt studiosi vel boni vel casti vel liberales. Similiter autem instantia est ad id quod est quando : contingit enim secundum quando aliquid de numero corruptibilium non corrumpi, ut tempore augmenti : simpliciter tamen nihil corruptibilium contingit non corrumpi : omne enim corruptibile corrumpetur de necessitate. Eodem modo instantia est in ubi : alicubi expedit uti diæta, ut in locis ægrotativis : simpliciter autem non expedit ea uti ut ubique. Amplius autem aliud exemplum de instantia ab ubi : alicubi enim non est possibile nisi unum esse tantum, ut in loco uno : simpliciter tamen non est possibile tantum unum esse, sed necesse est esse multa. Eodem modo instantia est contra ubi : quia ubi sive alicubi bonum est hoc, ut mactare patrem in Trivallis : non tamen simpliciter est bonum vel pium mactare patrem. Hæc autem ultima instantia non significat duplicem instantiam contra ubi, sed signi-

[1] Et hoc est quod dici solet, quod comparativum præsupponit suum positivum.

ficat quibusdam gentibus esse bonum : ubi enim non facit differentiam ad simpliciter : nihil enim differt si illæ gentes sint ubique, bonum enim erit eis mactare partes, sicut et bonum est eis in Trivallis : et ideo ubi in hoc non facit differentiam ad simpliciter, sed quibusdam esse bonum. Rursum autem instantia quæ contra quando dicta est, ut quando sive alicui expedit medicari, ut quando ægrotat, non tamen simpliciter expedit medicari : aut forte nec hoc quando significat illud quod instet per quando ad simpliciter, sed instet per cuidam, sicut in eo qui afficitur aliquo modo ægritudinis : nihil enim differt quandocumque secundum tempus, dummodo affectus sit secundum ægritudinem.

Et quia jam sæpius diximus simpliciter esse et secundum quid, oportet exponere quid simpliciter esse, et quid secundum aliquid. Dicimus ergo quod *simpliciter* dicitur *esse* quod est nullo addito quod determinat ad restringendum quod dicis, sicut simpliciter dicitur quod est bonum sine determinatione, aut de quo dicis simpliciter contrarium boni, ut patrem mactare non dicit simpliciter bonum esse, sed dicit quibusdam gentibus esse bonum, et religione hoc putare pietatem : sed non dicit hoc simpliciter bonum esse, sed dicit honorare deos simpliciter bonum esse, nihil addens determinationis : simpliciter enim bonum est quod nullo addito est vel videtur esse bonum, et simpliciter pravum est vel videtur esse, vel aliquod talium prædicatorum, quod nullo addito determinante vel restringente simpliciter dicitur illi inesse vel non inesse.

Ad intelligentiam autem horum notandum, quod in problemate de inesse vel de accidente, aut prædicatum gratia sui convenit subjecto, aut ratione determinationis, aut ratione utriusque. Si gratia sui convenit : tunc determinatum infert simpliciter, ut Socrates est homo albus : ergo Socrates est homo : vel Socrates est hic homo : ergo est homo : et sic semper est locus dialecticus. Si autem non gratia sui prædicatum inest subjecto vel gratia utriusque : tunc est locus sophisticus, qui dicitur secundum quid et simpliciter, si simpliciter inferatur ex ipso. Exemplum autem quod gratia determinationis refertur ad subjectum, ut Socrates est albus pede : ergo est albus : non sequitur. Exemplum ejus quod est in ratione utriusque referri ad subjectum etiam gratia sui et determinationis est, Socrates est homo mortuus : ergo est homo : non sequitur, sed est fallacia secundum quid et simpliciter.

Determinatio multiplex. Nihil addens nisi ens rationis. Restringens. Destruens. Diminuens.

Adhuc est notandum quod determinatio addita, aut nihil addit supra id quod simpliciter est et indeterminatum nisi ens rationis, ut cum dicitur, Socrates est unus homo, hoc quod est unus, non addit nisi rationem indivisionis : et talis determinatio infert simpliciter, ut Socrates est unus homo : ergo est homo. Aut addit aliquod restringens et determinans id quod est simpliciter : et tunc id additum, aut salvat inesse ipsum quod est simpliciter et solum determinat ipsum et restringit : et hoc iterum infert suum simpliciter, ut Socrates est homo albus : ergo est homo. Aut illud additum destruit et diminuit ipsum simpliciter, et hoc non infert suum simpliciter, ut Socrates est homo mortuus : ergo est homo : non sequitur. Aut non totaliter salvat, nec totaliter destruit, sed diminuendo trahit ipsum ad partem, ita quod cum illo salvatur in ipso determinationis contrarium : et hoc iterum non infert simpliciter, ut Æthiops est albus secundum dentem : non sequitur, ergo est albus : pluit in Anglia, ergo pluit, et sic de aliis.

Ad intelligentiam vero de Trivallis scias, quod littera corrupta est quæ dicit, Trivallis per duas post *ll* mediam syllabam positis : sed vitio scriptoris u littera quæ in figura duæ *ll* videtur quando duæ lineæ quæ sunt in u littera protrahuntur in longum in duas *ll* transformata. Dicitur enim gens illa *Trivau*,

Nota consuetudinem illius gentis quæ dicitur Trivau.

quod in Latinis sonat *mactatores* vel *occisores*. Est autem gens Sclavorum in Dalmatia inter Græcos et Ungaros versus Orientem habitans, cujus quidem duces cum parte gentis super fluvium quæ Albia dicitur in terra quæ nunc Saxonia dicitur, veniens, ibidem usque hodie habitat, et locum suæ habitationis a prima a qua venerunt, nominaverunt Trivavia. Est autem usque hodie servans illud pro religione, quod miserrimos in vita reputant pium esse occidere. Propter quod gibbosos, claudos et cæcos vel aliter inutiles filios occidunt, et patres senio confectos, et senes ne in miseriis vivant, occidunt et sepeliunt : et hoc reputant pietatem in terra ista. Igitur ego pro meipso et hoc ab incolis perquirens didici, et oculata fide aspexi, et tumulos sic occisorum, filiis (qui patres et matres occiderant) indicantibus aspexi. Sunt autem proceri homines, fortes et pulchri, usque hodie religionem patrum suorum in occisione parentum suorum observantes.

LIBER III

TOPICORUM.

DE ACCIDENTE CONTRACTO ET COMPARATO.

TRACTATUS I

DE ACCIDENTE CONTRACTO ET COMPARATO.

CAPUT I.

De præambulis et procemio.

Removet dubium.

Dictum est in primo libro hujus scientiæ, quod problema est speculatio contendens ad electionem vel fugam, et ad veritatem et scientiam : propter quod cum ea quæ ponuntur in diffinitione alicujus formaliter distinguant ipsum, patet quod problema de eligendo vel fugiendo formaliter differt ab aliis problematibus : et ideo per alia principia terminandum est : et ideo substantialem librum de eo oportet introduci, et cum problemate de inesse simpliciter non potest determinari. Quia autem iterum in primo libro determinatum est, quod problematum quædam sunt ethica, quædam physica, quædam logica, et problemata ethica in una forma eligendi vel fugiendi unita sunt et finita sunt ad formam unam communem, constat quod finita sunt quæ hoc modo in problematibus ethicis. Physica autem et logica in una forma uniuntur, sed secundum materiam remanent infinita : et ideo patet quod infinita sunt quæ in physicis et logicis ad materiam contracta quæruntur. Propter quod substantiales libri fieri non possunt de problematibus ad materiam contractis physicis et logicis, sed de ethicis ad materiam contractis secundum rationem dictam oportet librum fieri specialem.

Pro intentione hujus libri et causa intentionis.

Cum autem iterum dictum sit in primo hujus scientiæ, quod quædam problemata sunt principalia, et quædam adjuncta principalibus, ut problema de differentia adjungitur problemati de genere, et terminatur in eodem libro cum genere, eo quod differentia est generalis, et problema de accidente contracto et comparato est prædicatum accidenti, non debuit in eodem libro cum problemate de accidente terminari : quia differentiam formalem habent ad ipsum, ut dictum est : quod non habet problema de differentia ad

problema de genere, quamvis genus et differentia constituantur in diversis essentiis secundum quod constituunt tertium, ut differentia, cum sit non convertibilis et generalis, cadit in intentionem generis : et quando est generalis et convertibilis, accipit in prædicando et subjiciendo speciei intentionem, et sic ad idem pertinet cum genere et specie. Accidens autem absolutum et comparatio accidentis quamvis in eadem essentia fundetur, cum alia et alia habent esse suæ terminationis ad formam : quia accidens secundum esse absolutum eligendum, eligibilis vel fugibilis formam non habet: quam tamen formam habet accidens comparatum. Et hæc est forma ad quam contendit problema per principia specialia differentia a principiis illis quibus habet terminari inesse ut accidens. Et ideo de hoc adjuncto prædicato oportet substantialem induci librum, cujus primum tractatum faciemus de *accidente contracto et comparato :* quia hoc immediate contingit post considerationem de inesse simpliciter : quia tam contractum quam comparatum in eo quod inest ut accidens, fundatur, et contractum per se et comparatum per se continentur sub hoc generali quod est contractum et comparatum : et ideo prius de accidente tam contracto quam comparato dicendum occurrit : quia per loca illius determinatur et accidens comparatum et non contractum, et etiam accidens contractum et comparatum.

His igitur sic habitis et præmissis prooemialiter, primo dicimus quod utrum duorum vel plurium nobis propositorum accidentium contractorum ad materiam, et secundum magis et minus comparatorum ad invicem, et ad nos, et sit magis et minus eligendum simpliciter vel nobis, aut quid sit melius duorum vel plurium propositorum, ex his quæ in hoc libro dicenda sunt, est perspiciendum : electio enim, ut dicit Damascenus, est duobus vel pluribus propositis, hoc alteri vel alteris præoptare. Primum autem in hoc

Electio quid secundum Damascenum.

prooemio determinetur : quoniam determinationem non facimus de plurimum distantibus in eligendo : quia scire hoc facile est, et arte non indiget : et ideo non faciemus considerationem de his, et magnam in bono et eligendo habentibus differentiam : nullus enim dubitat in talibus. Cujus exemplum : quia nullus dubitat utrum beatitudo vel divitiæ sint magis appetendæ. Omnes enim appetunt beatitudinem quæ consistit in bono sine impedimento miseriæ vivere : et propter illam beatitudinem agunt quidquid agunt, ut dicunt Stoici. Divitiæ autem non appetuntur nisi in quantum partes sunt beatitudini permixtæ : quæ pars est sufficientes esse, quia divitiæ sufficientiam dare putantur : eo quod generalis fidejussor sunt futuræ necessatis, ut de numismate mensurali dicit Aristoteles secundo *Ethicorum* : et ideo divitiæ referuntur ad beatitudinem ab his quibus appetuntur. Propter quod nulli dubitant beatitudinem plus quam divitias appetendam. De sic ergo distantibus non oportet facere artis considerationem, sed de his consideratione artis opus est, quæ propinqua in forma boni et eligibilis, et de his quibus rationabiliter dubitare possumus, utrum comparatorum oportet magis bonum esse, vel magis eligendum : eo quod nullam statim et prima facie videamus alterius ad alterum præeminentiam in bono et eligendo, sed de hoc comparato oportet habere scientiam et considerationem.

Nullus dubitat utrum beatitudo vel divitiæ sint magis appetendæ.

Palam ergo ex his quæ dicta sunt, quoniam in his talibus ostensa per artem differentia secundum præeminentiam in bono vel eligibili, vel una differentia sive præeminentia, vel pluribus (si plures sint rationes præeminentiarum) construetur et conformabitur intellectus practicus : quod est magis appetendum quod inter ea est præeminens alteri, in primo libro in quo constructum est inesse ut accidens, quod ad veritatem et scientiam contendit, constructus est intellectus speculativus. In hoc autem tertio de eligen-

dis construitur intellectus affectivus sive practicus, quo voluntati permixtus est.

Ethicorum duplex est cognitio.

Propter quod notandum quod ethicorum duplex est cognitio. Una quidem ex propriis principiis, quæ sunt natura, consuetudo, voluntarium, involuntarium, electio, consilium, et hujusmodi quæ ad ethicam pertinent. Alia autem speculativa rationum, quare quid eligibile sive fugibile contenditur, quæ pertinent ad dialecticum : et hanc hic tradimus. Tradendo autem non faciemus considerationes per inspectionem eorum quæ antecedunt vel sequuntur prædicatum vel subjectum problematis, sicut in anteriori hujus scientiæ libro fecimus, sed tantum dabimus maximas eligendi regulas : quia illæ rectificant intellectum practicum ad recte eligendi considerationem, per inspectionem eorum quæ sunt in subjecto vel prædicato problematis, et magis sunt ad destruendum intellectum speculativum. Dabimus autem præcipue maximas constructivas electionis : quia per istas scietur discretive quid fugiendum et quid non eligendum. Sic ergo in hoc tertio libro *Topicorum* procedemus.

CAPUT II.

De electione per inspectionem ad eligibile et eligentem, et eligibile subjectum sive formam, etc.

Primum ergo intelligendum est, quod non dabimus maximas [1] de præeminentia eligendi ad non eligendum : quia hæc plurimum habent differentiæ distantiam : sed primo dabimus maximas ostendentes differentiam eligendi ad indifferenter se habens ad eligendum vel fugiendum : vel cum electio non sit finis, sed eorum quæ sunt ad finem, possunt dari considerationes sumptæ ex ipso eligendo, vel ex fine ad quem respicit electio. Respiciendo autem ad ipsum eligendum ponamus primo maximas quæ omnibus notæ sunt, et in quibus subtili consideratione non est opus.

Considerando ergo bonum eligendum in se damus hanc maximam, quod id quod est diuturnius, est magis bonum secundum hoc eligendum. Comparando autem bonum eligendum ad nos damus istam, quod id quod certius est bonum, quoad hoc est magis eligendum, quam id quod est minus certum vel minus diuturnum. Istæ ergo sunt duæ considerationes in suis maximis determinatæ inspiciendo ad eligibile in se consideratum et ad nos comparatum. Sunt autem aliæ maximæ per inspectionem ad eligentem et non ad eligibile acceptæ : et sic accipiuntur septem maximæ vel una ex septem constans.

Prima quidem est, quod magis eligendum est, ubi prudens eligit : quia prudens est, qui cum ratione agendorum habet prudentiam. Secunda est, quod id est magis eligendum, quod eligit vir bonus : quia bonus est cum virtute dispositus, ut in *magnis Moralibus* dicit Aristoteles, et qui non solum dicto, sed etiam facto probat per amorem honestorum verba et electiones suas. Tertia est quod lex recta præcipit eligendum : lex enim recta, ut dicit Tullius, est jus scriptum præcipiens justum prohibensque contrarium. Et ideo lex recta nihil præcipit agere nisi justum et honestum. Quarta est, quod studiosi dicti circa singula magis dicunt eligendum in eo quod tales sunt, magis eligendum : studiosi enim sunt optime boni et circa singula sunt optimi, circa singula studiosi : et his credendum est, quia experientia et affectu loquuntur. Quinta est, de unoquoque de specialiter eligendis in hoc vel in isto, hoc est, quod in unoquoque genere negotii vel artis præcipiunt esse eligendum, ut ad navigandum nauta sciens, ut Calypso, et sic de aliis. Sexta, in generibus bonis ad vitam ordinatis, ut quæcumque plures dicunt eligenda : et hoc diversificatur in

Alias delecti.

[1] Ad hoc verbum *maximas* in hoc tractatu subauditur *regulas*.

plures vel omnes, ut dicunt in medicina quæcumque plures vel omnes medici: quia plures vel omnes sunt experti plus quam unus. Septima est, quæcumque omnia entia appetunt: et hoc est de bono divino: omnia enim appetunt bonum divinum, et propter id agunt quidquid agunt. Hoc autem est esse secundum quod fluit esse a causa prima: hoc enim est simpliciter bonum in quantum est causa prima, et unicuique optimum in quantum a causatis est participatum. Hæ considerationes sumuntur ex parte eligentis. Eligens enim per exemplum est ratio et regula electionis debitæ. Aut igitur regula est habita a regente in ipsam electionem, aut regula quam eligit universaliter vel particulariter. Si universaliter: aut secundum virtutem intellectualem, vel moralem: et primo modo est prudens, secundo modo bonus. Si autem regula informante electionem ipsius: tunc est lex juxta. Si autem est regens electionem per exemplum particulare: tunc sunt studiosi, et circa singula dicti: et hoc exemplum vel est in uno vel in pluribus ut plures vel omnes. In eligibilibus enim magis imitandi sunt plures vel omnes quam unus: et si est in bonis divinis, tunc regula electionis sunt omnia.

In talibus autem quia electio regitur alio quodam eligente vel docente quid oportet eligere et non illud, ideo in talibus oportet ducere prudentem et virum bonum et studiosum circa singula, et ducere ad quidquid (hoc est, ad omne) quod fuerit utile, quod dicendum est, et debere eligi ad exemplum vel dictum ipsius in communi, cum sic est differentia. Item hoc simpliciter et universaliter melius est et magis eligendum, quod dictum est eligi secundum meliorem disciplinam, ut quod præcipit eligi disciplina scientiæ virtutis heroicæ, alicui autem eligibilius: et id magis est eligendum quod est eligendum secundum disciplinam propriam, ut fabro quæ fabrilis, et politico quæ præcipit civilis. Quare oportet inspicere eligentem contradictiones eligibilis vel boni et essentiales et accidentales. In essentiales quidem in eas quæ sunt boni secundum causam.

Respiciendo ergo necessarium sive substantiam boni eligibilis, magis est eligendum quod in genere boni est fixum et stans secundum substantiam in hoc genere quod est bonum, quam id quod non secundum substantiam est fixum quid in genere boni, ut justitia est bonitas fixa et stans in genere boni ut bonitatis species, et est bonitas (ut in *magnis Moralibus* dicit Aristoteles) magis eligenda justo: et dico justus quod est opus justitiæ, vel effectus. Et ratio electionis est, quia hoc quod est justitia, secundum sui naturam est in hoc genere quod est bonum: illud autem quod est justum sicut actio vel effectus, non est in eodem genere, sed in genere actionis, et potest esse non bonum simpliciter, ut justitiæ opus quod est damnatio vel punitio. Aliquando non bonum est eligibile, ut si dicatur quod justus, ut homo justus: sed hoc non est ita evidens. Et tunc ratio electionis est: quia justitia est causa justi: et causa est magis eligibilis causato. Et quod non sit essentialis in bono sicut in genere, patet: quia sicut albus homo non est quid in genere coloris, quia non est color: ita justus homo vel justa actio, vel justitiæ effectus non est bonitas, sed bonum per informationem boni: non enim secundum prædicationem in recto factam dicitur hoc genus, ita quod genus recte prædicetur de ipso quod non est in genere essentialiter sicut quid ipsius generis. Unde albus homo non est color. Similiter autem est in aliis respondendum.

Est autem in conditionibus essentialibus: (cum enim bonum dividatur propriis differentiis in bonum propter se, et in bonum propter alterum) sicut sanum esse in habitu sanitatis magis eligendum, quam exercitare vel deambulare, quod fit propter sanitatem inducendam, ut motu corporis evacuetur et descendat humor

ab ore stomachi : sanum enim esse propter se, exercitari autem eligitur propter aliud. Et sic propter se dicit privationem relationis ad ulteriorem finem : et hoc potest esse dupliciter : et similiter in genere ordinis ad finem in illo ordine intentum in quo quiescit motus appetentis et nihil quærit plus ad habendum finem illum, nisi forte ut conservetur, ut infirmus quærit sanitatem ut ultimum in motu ad sanitatem. Similiter tamen ut ultimum quæritur beatitudo, sed illa quæritur ut ultimum ad quod refertur tota vita.

Quid per se bonum et quid per accidens.

Adhuc autem dividitur bonum essentialiter in per se bonum, et per accidens bonum. Et *per se* bonum est, quod intra se habet causam et substantiam quod sit bonum, ut honestum, de quo dicit Tullius, quod sua substantiali vi nos trahit, et sua substantiali vi nos allicit. Hoc enim dicitur de natura sui movens ad eligendum ipsum. *Per accidens* autem bonum est, quod in se non habet causam electionis, sed in aliquo quodam ad quod ordinatur secundum aliquem modum sequendi ex ipso. Cujus exemplum est, ut amicos justos esse magis eligendum, eo quod est inimicos justos esse : quia amicitia, ut dicunt Aristoteles et Tullius et Theophrastus, fundatur supra virtutem quæ est causa electionis boni amicorum, quod est causa electionis virtutis et honesti. Bonum autem eligere inimicis cum non fundetur supra virtutem, sed vitium inimicitiæ, non potest esse inimicis, sed in alio quod est occasionatum ex ipso. Amicos ergo esse justos per se eligendum : inimicos autem esse justos secundum accidens eligimus, ut quod nihil nos noceant : quod occasionaliter, ex hoc quod justi sunt : quia justus non vult nocere alicui. Hic autem locus eligendi est idem cum eo quod immediate dictum est. Et quod id quod est propter se, magis est eligendum quam id quod est propter alterum. Sed modo quodam differt : quia ille est per respectum ad finem, iste est per respectum ad intrinsecam boni eligibilis naturam et privationem ejusdem, in eo quod per accidens eligitur. Uterque tamen est per se, vel per accidens. Quia igitur per se dicitur dupliciter, et per accidens dicitur dupliciter. Per se enim dicitur quod opponitur ad propter aliud : et sic virtus non per se eligitur, sed propter habitudinem. Et quod opponitur ad id quod est per accidens : et sic virtus eligitur per se, et non per accidens, sed gratia suiipsius. Similiter per accidens dicitur, quod gratia accidentis, vel ex ipso occasionari intelligitur vel eligitur. Et hoc sic intellecto planæ sunt considerationes.

CAPUT III.

De inspectione causæ boni in generali et speciali secundum quod causa regimen electionis.

Considerandum est in causa boni : tamen in communi in bono causato secundum quod ordinatur ad causam in commune, non descendendo ad hanc causam vel illam. Sic autem causa boni per se magis est eligenda, quam causa boni per accidens. Quemadmodum virtus in eligendo differt a fortuna. Nam virtus est causa bonorum per se. Fortuna autem causa bonorum fortunæ subjacentium, quæ sunt divitiæ, potestas et gloria, quæ sunt secundum se non bona, sed sunt bona ut organa beatitudinis et condecorantia beatitudinem. Et similiter in aliis si quid aliud est hujusmodi, ut fatum, et casus, et hujusmodi. Similiter autem in contrario per oppositum : nam quod est causa mali per se, magis est fugiendum quam quod per accidens est causa, ut vitium est causa mali per se, et per se magis fugiendum quam casus, vel infortunium, quod est causa mali per accidens, ut paupertatis vel miseriæ, quæ sunt mala per accidens.

Bona fortunæ sunt organa beatitudinis.

Et quod simpliciter et per se bonum est, magis est eligendum, quam quod est causa boni particularis et alicui, ut

sanum fieri vel sanari magis est eligendum quam secari, quod non est causa boni nisi indigenti sectione in quo (nisi fiat) putrescit membrum putridum.

Similiter inspiciendum est in causis specialibus, et post inspiciendum est in formali causa quæ est dans esse et rei naturam propriam : et hoc modo quod natura propria sive naturaliter eligendum est, quoad hoc magis eligendum est, quam id quod non natura sui eligitur, ut justitia quæ natura sui eligitur, est magis eligenda justo quod eligitur ut acquisitum : et dicitur justum et per justitiam communicativam vel distributivam ascitum et adeptum.

Et inspiciendum in causas naturales, non ex quibus fit bonum eligibile : quia talem naturam non habet in quantum est eligibile : sed inspiciendum in diversitatem causæ materialis in qua est bonum eligibile quod melius et prius : ita quod justitia est subjectum boni : et videtur quod bonum est proprium talis subjecti, quia hoc fluit de substantialibus subjecti illius.

Unde hoc modo quod meliori et honorabiliori inest ut proprium, magis est eligendum et melius, quam quod pejoris et ignobilioris est proprium. Est autem melius quod meliori virtute est perfectum, ut melior est virtus regis quam militis, et hominis quam leonis, et Dei quam hominis : unaquæque enim rerum bonum habet secundum aliquod ultimum suæ virtutis. Honoratius autem est quod in demonstratione operum suæ virtutis majorem meruit honorem recipere virtutis præmium : et sic quod inest Deo ut bonum suæ virtutis, melius est et magis eligendum, quam quod inest homini secundum suam virtutem, quæ propria hominis virtus est.

Et melius est quod inest Deo secundum Dei virtutem, quam quod inest homini secundum hominis virtutem : et quod inest animæ secundum animæ propriam virtutem, quam quod inest corpori secundum corporis propriam virtutem. In propriis enim considerandum est : quia secundum communia quæ in utrisque sunt Deo et homine et anima et corpore, nihil differunt : quia commune non est ratio differendi, sed conveniendi : sed in propriis quæ ex subjecto fluunt, propriis differentiis alterum ab altero separatur, et efficitur melius quod inest meliori.

Aliter autem inspiciendo inspiciendum est in subjectum quoad subjecti principia constituentia ipsum : et sic habet triplicem inspectionem : quia aliquid inest prioribus subjecti principiis et est bonum fundamentale quod inest secundum virtutem primorum principiorum, et est bonum melius quod inest secundum virtutem meliorem construentium subjectum, et est bonum honorabilius quod inest secundum virtutem honorabiliorum principiorum constituentium subjectum. Et exemplum primi in corporabilibus bonis est sanitas, quæ magis est eligenda robore et decore : eo quod bonum fundamentale est et robur et decor : nam hæc etiam sanitas consistit in humidis et siccis prima complexione, quibus omnia membra et humores ex quibus omnia similia membra generantur, constant, quibus turbatis omnia necesse est turbari. Similiter priora esse dicendum est, ex quibus ut primis fundamentis constructum est animal. Robur autem et decor consistunt in posterioribus naturam complexionantibus : nam robur consistit in nervis et ossibus membra dissimilia componentibus : decor autem consistit in membro vel corpore disposito : eo quod decor videtur esse quædam elegans commensuratio componentium secundum decentiam proportionatæ qualitatis et congruentiam corporis.

Si autem quis objiciat, quod secundum hoc melius est quod inest secundum sensibilem, quam quod inest secundum rationalem : quia in generatione prior est sensibilis quam rationalis, ut videtur Aristoteles dicere. Non valet : quia rationalis etiam in generatione propinquior est efficienti intelligentiæ quam sensibilis. Vera tamen solutio est, quod

Objectio.

Solutio.

Aliter.

in materialibus quæ ex materia educuntur, tenet consideratio. Anima autem non educitur de materia : quia non est corpus, nec harmonia corporis, nec ad harmoniam conveniens, sed umbra quædam et imago intelligentiæ. Hæc autem alibi probata sunt.

Inspiciendum etiam ad finem sicut ad causam : finis enim in omnibus magis eligendus et volendus est, quam ea quæ sunt ad finem : quia ea quæ sunt ad finem, non eligimus nisi ut sunt ad finem : unde appetitior est finis secundum quod appetitus est voluntas, quia voluntas est finis. Et sic quod in *Ethicis* dicitur, quod electio non est finis, non est contrarium : quia sumitur ibi electio secundum quod est acceptatio rationis ejus quod ex consilio determinatum est. Consilium autem est eorum quæ sunt ad finem. Hic autem sumitur electio secundum quod est actus rationis determinans in his melius, quæ secundum boni rationem comparantur et librantur ad invicem.

Removet dubium.

Hæc autem consideratio multiplicatur : quia ex quo finis gratia eliguntur et ea quæ sunt ad finem, sequitur quod inter ea quæ sunt ad finem, unum quod ordinatur duum sive duorum vel plurium, magis est eligendum quod fini est propinquius : quia hic in medicinis est bono finis.

Adhuc autem secundum hoc alia consideratio, quod id quod est ad vitæ finem, in quantum vita hominis secundum optimum virtutis est hominis optimum, et magis eligibile, quam id quod est ordinatum ad aliquid aliud sicut ad finem : et hoc modo melius et eligibilius est, quod ad beatitudinem quæ est totius vitæ finis, contendit et ordinatur, quam quod ad prudentiam quæ est proprie eorum quæ conferunt ad vitam monasticam, vel œconomicam, vel civilem conferendam.

Et iterum inter ea quæ sunt ad finem, magis sunt eligenda possibilia quam impossibilia non adesse : quia sic electio non est de impossibili, sed voluntas, ut in *Ethicis* dicitur, sed possibile et impossibile dicitur per quod potest haberi finis intentus.

Amplius autem in effectivis sive efficientibus causis considerandum est : et hoc multipliciter. Uno quidem modo : quia duobus existentibus causis duorum, aliud melius est, cujus effectivum bonum est melioris finis. Cujus enim efficientis est finis melior, et ipsum est melius et magis eligendum. Adhuc autem alia maxima quando duobus effectivis ad duos fines quos efficiunt ex proportione ad suos fines sumpta, quasi immutata proportione plus superat finis finem, quam iste alius finis superet proprium effectivum. Ut verbi gratia, beatitudo quæ est finis, plus superat sanitatem quæ est finis, quam sanitas superet proprium effectivum quod est sanitatis effectivum. Consideratio est, quod tunc sequitur : quia effectivum beatitudinis melius est sanitate, quæ est finis quidam. Hoc autem quod dictum est, quantum sive in quantum superet beatitudo sanitatem, cum tamen superet, et effectivum beatitudinis id quod est sanativum : sanativum autem minus superat quam beatitudo, beatitudinis effectivum : quare multo plus superabit effectivum beatitudinis, sanativum, quam sanitas superet sanativum. Palam ergo quod magis eligendum est effectivum beatitudinis quam sanitas, eo quod plus illud superabat beatitudo quam sanitas suum effectivum.

Argumentum autem a commutata proportione sic formandum est inter quatuor terminos : sicut se habet sanitas ad sanativum, sic beatitudo se habet ad beatificativum : ergo commutata proportione primi ad tertium, et secundi ad quartum, sicut se habet sanitas ad beatificativum, sic se habet sanativum ad beatitudinem : sed beatificativum superat sanitatem, quia beatificativum est secundum animam et ad meliorem finem quam sit sanitas : ergo multo plus superat beatitudo sanitatem : et sanitas superat sanitatem : ergo multo plus beatitudo sanativum, quam sanitas su-

perat sanitatem. Palam ergo, quoniam effectivum beatitudinis magis est eligendum quam sanitas : quod autem magis eligendum est magis eligendo, multo magis eligendum est minus eligendo. Plus autem eligendum in hac consideratione vocatur, quod magis eligendus est finis eo quod est ad finem, et magis eligendum est quod est ad meliorem finem, ut quod ad finem totius vitæ et simpliciter, quam quod ad finem quemdam, et quod magis eligendum effectivum effectivo :. sicut se habet beatitudo ad sanitatem et sanitatis effectivum : igitur effectivum beatitudinis magis eligendum, quam effectivum sanitatis : et sicut se habet beatitudo ad beatificans, ita se habet sanitas ad sanativum : sed ita se habet sanitas ad sanativum, sicut se habet beatitudo ad beatificans quod superat illud in bonitate et ratione electionis : ergo sanitas sic se habet ad sanativum, quod superat idem in bonitate et electione : ergo a permutata proportione, sicut se habet beatitudo ad sanam sanitatem, ita se habet beatificans ad beatificativum : sed ita se habet beatitudo ad sanitatem, quod plus superat eam in bono et eligibili, quam sanitas superat sanativum : ergo ita se habet beatificans ad sanativum, quod plus superat ipsum quam sanitas superat sanativum. Primum tamen melius est, et melius probat propositum.

Consideratis autem et sic ipsis causis boni et eligibilis, considerandum est in ipsum bonum causatum quoad ea quæ insunt ipsi et quæ sequuntur ad ipsum. Dico autem ad ea quæ insunt ipsi gratia sui in quantum est bonum. Unde dicimus amplius præter inducta considerandum esse in ea quæ insunt bono, ut de ratione ipsius existentia : quod enim melius est inter bona et honorabilius et laudabilius, magis est bonum et magis eligendum : amicitia divitiis, et justitia est magis eligenda sanitate et robore : nam hæc quidem, amicitia et justitia, sunt de numero eorum quæ per se laudabilia sunt : ista vero, divitiæ, sanitas et robur, sunt de numero non per se laudabilium, sed propter aliud, in quantum et organa, et in quantum ad per se laudabilia referuntur. Nullus enim honorat vel reveretur vel veneratur divitias propter seipsas, sed propter aliud in quantum et sunt sufficientiam ut necessitatis fidejussor promittens. Amicitia autem eo quod ipsa per se dulcis, venerabilis et honorabilis

Amplius vero id quod in ipso bono tantum essentialiter est tantum considerandum, sed etiam in consequens ad bonum : quando enim aliqua duo bona et valde in eligibilitate sibi convenientia, et non poterimus per eminentiam unius ad alterum prospicere ex his quæ per se insunt eisdem, videndum est quod eorum præemineat ex his quæ sequuntur ad ipsa : nam cujus per se consequens est magis bonum, hoc est magis eligendum. Dico autem consequens, quod secundum rationem sequitur ipsum in esse positum et in effectu existens : quod enim sic sequitur ex ipso, proprie est sicut effectus ejus : nobilioris autem causæ nobilior est effectus. Hoc autem ideo est, quia consequens quod est magis bonum, magis est eligendum : et si fuit consequentia duorum effectuum mala, tunc cujus consequens est minus malum, magis est eligendum. Cum enim duo aliqua eligenda sunt, nihil tamen prohibet quin difficile aliquid sequatur vel altum vel utrumque in acquisitione ejus. Dupliciter enim trahitur ab eo quod sequitur consideratio : unum enim sequitur ex positione ipsius, et alterum sequitur ut causatum ab ipso : nam posito aliquo in esse, sequitur aliud fuisse prius ipso quod sequitur ex positione, et posterius sequitur aliud ex ipso quod sequitur ex ipso ut causatum ex ipso : præcedens autem sequitur ex ipso ut communiter accidens. Ut si ponas aliquem esse aliquid dicentem ut communiter accidens, sequitur quod antecedenter ignorant ut ne effectus sequitur ex ipso quod posterius fuit. Plerumque tamen melius est id quod posterius sequitur : quia hoc sequitur ut causatum ex ipso. Tamen de

anterioribus et posterioribus sequentibus sumendum est secundum hanc considerationem utrum vis in quantum ad propositum utilius est. Quod autem dictum est, quædam esse meliora, et quædam laudabiliora, et quædam honorabiliora, in *Ethicis* sic distincta sunt, quod meliora sunt per quantitatem bonitatis virtutis quæ est ex ipsis ad actum, laudabiliora sunt præconio virtutis digna, honorabiliora autem quibus honor præbetur qui est virtutis præmium in denominationibus et magnificentia collatæ dignitatis vel conferendæ.

CAPUT IV.

De inspectione ad ea quæ insunt bono, ita quod concomitantur ipsum.

Amplius autem terminare problema de accidente per ea quæ ut concomitantia insunt eligibili et bono : sicut quantitas discreta in numero bonorum, et sicut voluptas bona ex convenientia cum eligente, et sicut tempus quod est mensurans exemplum hujus. Dicamus igitur, quod plura bona paucioribus in eadem ratione bonis existentibus magis sunt eligenda. Dico autem *plura* dupliciter : sive plura numero, sive quando pauciora sunt contenta in pluribus tanquam pars ipsorum.

Hoc tamen videtur habere instantiam, non quæ impediat considerationem, sed quæ rectum intellectum considerationis doceat. Et hæc instantia est in pluribus, in quibus nihil est magis eligendum utrumque quam unum : quia in eo quod propter alterum est, non est conditio aliqua qua eligatur, nisi ea quæ est ex eo propter quod ipsum est : et sic unica ratio electionis est in ambobus et in uno, cum tamen duo sint plura uno. Sed hæc instantia non instat, quod consideratio procedat in illis in quibus unum propter alterum, ut sanitas et sanum fieri, ambo non magis eliguntur quam sanitas : cum sanitas causa sit electionis in ambobus, sicut in uno. Et hoc modo secundum discretam quantitatem non bona, hoc est, duo quæ ambo non sunt bona, nihil prohibet magis esse eligenda propter præeminentiam vel præexcellentiam unius boni, quod inest non bonis : eo quod negetur bonum in ambobus divisim, sed in ambobus conjunctim, propter alterum quod in bono, non facit numerum in reliquo. Cujus est exemplum, beatitudinem et aliud aliquod parvum bonum, vel indifferens, nihil prohibet magis eligendum esse quam justitiam et fortitudinem : quia beatitudo præponderat bonis illorum, et non bonum beatitudini adjunctum non diminuit bonum ipsius. Et propter hoc dicitur in *Ethicis* quod beatitudo sive felicitas desiderativa est nihil : tamen dicit, quod cum in numero bonorum conjuncta magis eligenda sit. Hæc etiam consideratio est referibilis ad circumstantiam temporum, et quod eadem bona cum voluptate, hoc est, in tempore quo voluptuosiora sunt, magis sunt eligenda, quam in tempore quo non ita voluptuosa sunt, vel cum tristitia : sicut frui deliciis in juventute magis quam in senectute, quando non est vigens sensus ad discernendum suave vel amarum, quando voluptates in tristitiam vertuntur.

Et hoc generaliter extenditur, quod unumquodque in tempore quo magis valet, hoc est, magis utile est, magis est eligendum. Cujus exemplum est, quod justitia magis est eligenda in senectute, quam in juventute : quia senum justitia propter stantem ætatem honorantes recipit : juvenum autem justitia stabilis fore non creditur propter juventutis fluxum et motum concupiscentiæ. Secundum hoc autem et prudentia in senectute est magis eligenda quam in juventute, quia prudentia stabilis longo indiget experimento, et ideo magis creditur in senectute, et magis recipit honoris prudentia senum, ita quod ducatus et magistratus conferuntur eis. Nemo autem sapiens eligit juvenes esse duces : quia non constat eos esse sapientes secundum quod sapientia

dicit prudentiæ ultimum et virtutem in optimo. Fortitudo autem e contrario magis eligenda in juventute, quia a juvenibus fortia requiruntur opera propter robur ætatis. Unde et Plato in *Timæo* de re militari loquens dicit, quod ad rem militarem electa juventus est assumenda. Similiter et temperantia in juventute eligenda est, quia magis juvenes quam senes a concupiscentiis molestantur : et tunc necessarium est temperantia ut refrænetur motus concupiscentiæ.

Adhuc autem quod in omni tempore vel in paucioribus temporibus est utile, et secundum hoc justitia magis eligibilis est, quam temperantia et fortitudo : quia justitia in omni tempore est utilis, temperantia autem et fortitudo in juventute tantum. Et hoc intelligendum de justitia et prudentia et temperantia et fortitudine in civilibus et politicis officiis et actibus, et respiciendo ad bonum et eligibilis sufficientiam, magis eligibile est quod omnibus hominibus habentibus nihil altero quod ad hoc cooperatur, indigeremus, quam habentibus id omnibus hominibus adhuc reliquo indigeremus : sicut justitia magis eligibilis est fortitudine civili, quæ est in bello contra hostes pro defensione reipublicæ. Nam si omnes homines essent justi, nihil utilis esset talis fortitudo civilis, quia nemo moveret bellum contra rempublicam. Si vero omnes homines essent fortes, adhuc necessaria esset justitia in distributione communium et communicatione. Hæc igitur in eligibili considerantur concomitantia potius quam consequentia ad ipsum, etc.

CAPUT V.

In quo est inspectio ad bonum eligendum per motum ad ipsum et quantitatem, et a simili cum bono, et a contrariis istorum, et est per locos communes non proprios secundum id quod ante habitum est.

Amplius considerando in motibus ad bonum vel a bono simpliciter, vel quoad nos, vel quoad ea ex quibus sunt motus, et ad quæ istæ sunt considerationes. Generatio enim boni et corruptio sunt motus ad esse boni : sumptiones autem et abjectiones sunt motus ab acquisitione boni quoad nos : contraria autem a quibus et ad quæ motus. Simile autem est in motu quoad terminum ad quem generatum simile est generanti. Unde simile est consequens generatum in relatione ad genera vel differentias tales, valde facile est invenire cuilibet. Unde ex corruptionibus boni et abjectionibus et generationibus et sumptionibus et contrariis est boni inspicere rectas rationes eligendorum, quorum consideratio non est de intrinsecis de bono, sed de extrinsecis ipsi bono. Quorum enim bonorum corruptiones sunt magis fugiendæ, ipsa bona sunt magis eligenda : quia talium corruptiones melius bonum privant, cujus privatio est magis fugienda. Similiter autem in abjectionibus et in contrariis etiam : quia quorum abjectiones magis fugiendæ sunt, meliori bono destituunt, et hujus abjectio magis fugienda est, quam si minori bono destitueret : et quorum contrarium magis fugiendum, hujus contrarium melius bonum destruit, et ideo magis fugiendum propter ipsum bonum quod abjicitur : et cujus contrarium magis fugitur, melius est et magis eligendum.

In generationibus et sumptionibus e contrario : quorum enim sumptiones et acquisitiones et generationes sunt magis eligendæ, magis bonum conducunt vel nobis, vel in esse, et ideo sunt magis eligendæ.

Alius est locus ad idem considerando in ipsum generatum vel adductum per relationem ad optimum quod est habitudo : quod enim summo bono est proximius, magis est eligendum. Dicitur autem proximus summo, in cujus actibus magis est summum bonum : et prudentia magis est eligenda fortitudine, secundum quod actus prudentiæ est felicitas civilis : et ideo hæc dicitur virtus hominis, et optima virtutum in *Ethicis*.

Similiter in consideratione similium, quod similius est bono, melius esse dicitur, ut justitia quam justum magis est eligenda : quia magis similis est bono : cum justitia sit ens fixum et stans in genere boni : justum autem non est tale ens, ut prius dictum est : et ideo similior est bono quod est genus in moribus.

Et si duo comparentur ad duo, id quod meliori duorum similius est, quoad hoc magis est eligendum : quia hoc informatum est bonitate melioris, quod aliter in bono non esset similis illi. Quemadmodum Ajacem Ulysse quidem dicunt esse meliorem, eo quod in bonis et in heroicis virtutibus similior erat Achilli, qui optimus fuit quam Ulysses.

Instantia autem hujus consimilitudinis quædam esse videtur, quæ non sophisticam fert considerationem, sed ad rectum adducit intellectum : videtur tamen generaliter verum quod dictum est, quod Ajax similior Achilli in eo quod optimus est (hoc est, in virtutibus heroicis) altero quidem, hoc est, Ulysse existente bono, non similiter autem in optimis virtutibus: et ideo consideratio intelligitur de similitudine et in optimis virtutibus, et non in quibuscumque.

Unde etiam in talibus considerandum est si in ridiculosioribus meliori sit simile vel simili, velut simia homini est similior quam equus : tunc enim non sequitur quod id quod similius est meliori sit melius : non enim simia melior est equo et quolibet bruto.

Rursum autem per hunc locum considerandum in duobus comparatis ad unum melius ipsis, si hoc quidem in meliori sit simile bono : illud autem aliud cui comparatur in pejori, sit simile eidem : erit enim melius quod in meliori est simile, quia hoc melioris boni informatum est qualitate.

Objectio textus.

Habere autem instantiam et in hoc videtur, non quæ considerationem impediat, sed quæ ad rectum intellectum ducat considerationis : possibile enim est quod Ajax Achilli optimo parum sit similis in optimis. Parum autem dico in paucis esse similem. Ulysses autem Nestori bono minus sit similis in multis et valde. Sed hujus solutio est, quod intelligitur de similitudine in pluribus et melioribus : et sic procedit consideratio. Solutio.

Alia objectio textus.

Adhuc autem instantia videtur esse si hoc quidem comparatorum est simile meliori in pejoribus quæ insunt meliori : illud autem aliud comparatorum simile sit pejori in moralibus, ut equus et asino in melioribus asini similis est, et simia homini ridiculosioribus et pejoribus. Sed sicut dictum est, non sic procedit consideratio. Et istæ consimilitudines, ut quidam dicunt, sumptæ sunt in contracto bono ad quantitatem boni. Sed dicendum quod sumuntur, sicut dictum est in expositione earum. Solutio.

Consideratio autem in qualitate boni accidentali : tunc id quod nobilius est secundum originem suam, magis est eligendum quam id quod minus est tale, et nobile, quod in origine est alterum ex principiorum et bonorum principio de quo procedit, ut dicit Victorinus.

Adhuc autem in boni acquisitione sive sumptione considerandum est : quia quidquid difficilius est sumere, est magis eligendum. Magis amamus cum habemus ea quæ difficile est sumere. Et hujus causa redditur tertio *Ethicorum* : quia apud sapientes non ponitur difficultas in acquirendo, nisi bonitas acquisiti vincat in bono laborem acquirentis : et ideo difficiliter acquisitum magis eligendum est secundum prudentiam sapientis : et sic intelligitur consideratio, quia aliter electio stulta esset, ut dicitur in *Ethicis*.

Quare difficulter acquisitum est magis eligendum.

Eodem modo magis est eligendum magis proprium secundum boni considerationem privati, quam quod minus est proprium, sed et alteri debetur : quia proprio in usu posito non contradicitur, sed communi contradicitur.

E contra comparando ad malum id quod est malum incommunius, hoc est, incommunicabilius, magis est eligendum quam id quod communicabilius est ma-

lum : et prudentia est sive calliditas, quæ communicabilius est malum. Et hujus ratio est, quia magis eligendum est id quod nulla difficultas sequitur in processu ad bonum, quam id quod sequitur adhuc difficultas in processu ad bonum : divinus autem cum sit astutus circa ea quæ sunt ad finem, difficultatem habet in processu : quia alias virtutes non habet conjunctas sicut prudens : et ista est vera considerationis intentio, et probatur ex sexto *Ethicorum*.

Amplius autem considerandum in bono naturali secundum excessum, si hoc in bono naturali in isto alio comparatur melius, et eo quod melius sui boni ad meliorem attingit virtutem, et melior est alii, magis est eligendum : quia suum optimum melius est eo quod in altero est suæ speciei optimum : et sic melior est homo in naturali bono, quam equus erit : similiter homo melior equo. Et si optimum unius speciei secundum eamdem boni comparationem est melius optimo speciei alterius, sunt etiam similiter, hoc ideo melius erit, ut si optimus homo optimo equo melior, et similiter homo similiter equo est melior.

Amplius autem consideratio in communicatione boni accepti est : acquisitum enim bonum quod acquisitum est, erit vel contingit participari cum amicis velit et cupiat optima, magis est eligendum, quam id quod non contingit participari cum amicis. Similiter illud erit melius bonum, quod volumus ad amicos agere secundum legem amicitiæ, quam ponit Tullius in libro de *Amicitia*, quod prima lex amicitiæ censeatur, ut pro amicis non nisi honesta faciamus, quam quæ contingit agere ad quoslibet : hæc enim indifferentia sunt ad quoslibet agere cupimus quæ non sunt cordis nostri, volumus secundum veritatem magis bene facere et bene agere ad ipsos, quam ad faciem secundum exteriorem hominem videri bene facere et bene agere ad ipsos, et non secundum veriiatem : propter quod juste agere secundum quod amicitia est in justa et reali communicatione, ut in IX *Ethicorum* dicit Aristoteles, magis quam in videri bene facere et bene agere quo utimur ad quoslibet secundum exteriorem faciem communicando, e contrario modo quo ambulamus ad amicos.

Adhuc comparando bonum naturale quod necessarium est, sine quo non salvatur natura, ad bonum morum quod est ex circumstantia bonum, vel bona quæ sunt ex circumstantiis actus et agentis et negotii, et sive bona sunt meliora in bono quam necessarium, et naturalia sine quibus non salvatur natura, et similiter magis eligenda : hoc enim modo melius est bene vivere ex circumstantiis quam vivere naturaliter : et similiter quod est sine circumstantiis bonum ; melius est enim simpliciter vivere quam non vivere. Ipsum autem vivere aliquando tempore ægritudinis et aliter indigenti vita magis est necessarium.

Et ideo aliter et aliquando magis eligendum, et aliter ea quæ simpliciter sunt meliora sunt magis eligenda, non simpliciter, et non alicui, nec alii : propter quod non sequitur, quod si aliqua sunt meliora, et propter hoc sunt magis eligenda : philosophari etiam simpliciter melius est quam simpliciter ditari : sed non sequitur quod præ omnibus et magis semper sit magis eligendum alicui indigenti necessariis, quia indigens studere in liberalibus non potest, ut dicit Aristoteles primo *primæ philosophiæ* suæ, quod omnibus ad necessitatem et ad voluptatem habentibus prius sacerdos in schola intrare concessit ut liberalibus studeret : et ob hoc liberalia studia liberalia dicta sunt.

Et hoc est quod dicit Aristoteles quod bonum ex circumstantia quando jam existentibus necessariis, alia quidem non utilia sed per se et propter se quæsita, alia quædam de partibus honesti, de numero bonorum honestorum existentia : si quis enim ista diligenter consideret, pene in omnibus invenire magis eligendum, quando et alicui bonum quod necessarium est : melius tamen invenire

simpliciter esse bonum quod est ex circumstantia bonum : et hoc est honestum et propter se eligibilius. Dico autem *pene*, non propter hoc quod aliqua necessaria sunt meliora his quæ sunt ex circumstantiis, sed quod una causa propter quam aliquando necessarium magis eligitur propter fugam sui contrarii quod magis est nocivum : et sic aliquando vivere magis eligitur quam bene vivere, non simpliciter, sed quando per vivere periclitatur bonum ex circumstantia : si enim per vivere illud periclitaretur, tunc esset mors bono et forti tali salute eligibilior, sicut dicit Aristoteles in III *Ethicorum*.

Amplius eo quod non est ab alio accipi posse, magis est eligendum in eo quod tale, quam quod est posse accipi ab alio. Quale quod secundum rationem eligibilis passa est justitia ad fortitudinem : et est exemplum Platonis in *Politicis* dicentis, quod justitia politica in republica et causis stare non potest, nisi per actum fortitudinis repellentis hostes hominum : et sic fortitudo habet posse a se, justitia autem a fortitudine : et ideo quoad hoc fortitudo est magis et prius eligenda : et ita quod sine alio prodest, aliud autem sine isto non.

Et magis est eligendum quod sine alio prodest : et secundum est potestas politica sine prudentia non est eligenda, quia imprudens abutitur potestate accepta : prudentia vero quod activus habitus est cum ratione agendorum, sine potestate politica utilis est et eligenda : et ideo magis eligenda quam potestas.

Adhuc autem comparatis duobus rationis et naturalis acquisitionis, unum abnegamus ut reliquum videatur inesse, melius est et eligibilius est illud propter quod ut inesse videatur alterum, abnegamus, sicut est ingenium et studium : abnegamus enim studium et studere ut ingeniosi esse videamur, etc.

CAPUT VI.

De comparatione boni ad absentiam vel præsentiam vel abundantiam ipsius.

Amplius operando bono secundum absentiam de quo dolemus et graviter ferimus : inter illa enim bona cujus absentia vel amissione minus nobis dolentibus et minus graviter ferentibus boni illius absentiam, increpandum est nobis et fortiter increpamus, eo quod minus dolemus de absentia ipsius, hoc est melius bonum et magis eligendum, quam de cujus absentia minus increpamur, eo quod non dolemus de absentia ipsius : quia nisi melius esset, non increparemur ab omni de absentia ipsius. Et ideo hoc magis eligendum : et sumitur ex comparatione boni ad perditionem ipsius juxta boni ablationem de qua prius dictum est. Et similiter hoc bonum cujus absentiam nobis non graviter ferentibus magis nobis increpandum, et increpationes duriores sustinere habemus, eo quod nos graviter ferimus, hoc est melius propter eamdem rationem et magis eligendum.

Amplius bona duo vel plura quæ sunt sub eadem speciali ratione, si comparentur ad invicem secundum sui boni virtutem, melius est illud quod attingit boni proprii et speciei virtutem et habet eam, quam id quod non attingit, nec habet eam : quia id quod attingit virtutem, est perfectum : aliud autem est imperfectum. Et si duo comparentur ejusdem speciei bona, quorum utrumque attingit ultimum suæ virtutis, melius est quod melius et magis attingit suæ virtutis ultimum.

Amplius juxta idem siquidem habet propriæ virtutis actum et effectum, et facit bonum illud cui adest ut subjecto, illud autem actum non attingens et effectum non facit id quod bonum, magis eligendum est id quod facit bonum, quam id quod non facit bonum : eo quod non facit propriæ virtutis comparationem, est

destructum et deficiens in seipso : nam, ut dicit Damascenus, nihil nisi deficiens propria destituitur operatione. Probatur hoc a simili : quia in natura calidius est quod calefacit, quam quod calefacere non potest. Et si utrumque illud circa idem facit bonum, tunc a fortitudine actionis discernendum : quia tunc melius inter ista erit quod magis facit bonum, quam illud quod minus facit quantum ad hoc. Et juxta hoc considerandum, si ambo faciunt bonum illud cui adsunt, melius est quod in principaliori bono facit bonum, sicut in virtute heroica quam in virtute morali : vel si facit circa hominem unum circa corpus, et alterum circa animam, melius erit quod bonam facit animam quæ movet et regit et continet corpus, quam id quod circa corpus. Istæ autem considerationes sunt omnes a multiplicatione vel effectu boni vel actu sumptæ, quibus præeminentia boni ab bonum intelligitur a consideratione virtutis boni.

CAPUT VII.

De comparatione boni ad bonum a casibus et usibus et actibus et operibus.

Amplius autem comparandum est bonum ad bonum per locum a casibus et usibus et actibus et operibus boni, quod in præhabitis non fecimus : quia sunt circa bonum magis contractum, ut quidam dicunt, quam præcedentes, considerant sic, ut quidam dicunt. Vel dicatur melius, quod casus et usus et actus et opera sunt circa ea quæ a bono derivantur per aliquem modum, præcedentes autem loci sunt circa bonum in se consideratum : in talibus tamen parva vis est : quia cuilibet patere potest de facili, unde trahuntur considerationes et a quibus locis.

Removet dubium.

Sed hoc notandum est, quod non positæ sunt considerationes ab oppositis aliis, nisi contrariis : quia ab aliis oppositis tractæ non valent ad electionem, sed construunt inesse simpliciter : et ideo a talibus considerationes positæ sunt in secundo libro hujus scientiæ, ut quidam dicunt, superiores : et altiores quæ proprie sunt in moralibus, secundum quod ordinantur ad electionem, positæ sunt hic et non in secundo : quia ad probandum inesse non valent. Et quamvis hic a generatione boni tractæ sunt considerationes a corruptionibus et absentiis boni, non tamen tractæ sunt a generantibus : et per se generans intelligitur in generatione : per accidens autem generans est infinitum : hæc tamen in ista materia parum valent post multiplicationem boni per accidens. Actionem (quæ a causa efficiente sumpta est) sequitur considerare in casibus et usibus et actibus et operibus boni. Est autem *casus* ut sumptum de principali derivatum, ut dictum est, quando est in adverbium inflexum. *Usus* autem est utilitas ipsius in alio. *Actus* vero proprium suæ formæ actionis effectus. *Operatio* vero dicit id quod est proprium ejus effectum in eo cujus vel in quo est bonum. Unde etiam dividitur in *Ethicis* in actum et operatum quod ἀποτέλεσμα in Græco vocatur, quod sonat operationis intentum ultimum, in quo quiescit operatio causæ agentis.

Sic ergo a casibus accipientibus considerationem, dicimus quod a casibus et usibus et actibus et operibus considerandum est, secundum quod ab illis bonis, quorum præeminentia consideratur, descendat : hæc enim sequuntur se invicem ut conjugata vel casus descendunt ab aliquo : conjugata enim et casualia sequuntur se invicem : ut si quod juste est magis eligendum in actionibus quam quod fortiter, sequitur quod justitia magis eligenda quam fortitudo : et si justitia magis eligenda est, sequitur quod id quod fit juste, magis eligendum sit quam id quod fortiter fit. Similiter autem et in aliis bonis ad invicem secundum casus consideratis.

Amplius si duo comparentur ad idem aliquod quod bonum est : et hoc quidem

comparatorum sit magis eligendum, quam id cui comparantur illa duo : illud autem reliquum comparatorum sit minus eligendum quam id cui ambo comparentur: id quod magis eligendum respectu illius cui comparantur, quia quod magis est eligendum magis eligendo, etiam magis est eligendum minus eligendo. Sed etiam juxta hoc sumitur alia consideratio etiam, quod si duo aliqua sint comparata ad alterum et ambo magis eligenda quam tertium, sed unum plus excedit ipsum et alterum minus, erit magis eligendum quod respectu illius magis excedit, et sic magis eligendum respectu illius, hoc est, quod excedit plus in boni quantitate, quam id quod minus excedit, et ideo minus eligendum. Aut si aliquid est in bono majus majori, est etiam majus minori. Juxta idem etiam sumitur alia maxima, quod si aliqua duo bona inæqualiter in uno aliquo entia tertio, sicut magis apud sapientem eligendum, quod magis respectu illius eligendum est, similiter est eligendum. Et hoc differt a præcedente : quia illud refertur ad eligibile, id autem refertur ad eligentem.

Amplius de multitudine et incremento boni est, quod cujus superabundantia est boni, ut amicitiæ in actibus et effectibus, magis est eligendum, quam pecuniæ, cujus superabundantia non est bonum. Quamvis superabundantia et egestas circulatæ ad medium virtutis causent vitium et fugant, tamen in bonis superabundantia in operibus et affectu et possessione bona est et eligenda, et ideo magis eligenda superabundantia amicitiæ in actibus et affectibus, quam pecuniarum. Dico autem in operibus et affectibus : quia superabundantia in numero amicorum non eligenda, ut dicitur in *Ethicis*. Et juxta hoc sumitur alia maxima, quod hoc est magis eligendum in bonis, cujus magis eligit quis sapiens causam esse : quia gloria vera est in hoc quod quis est causa boni et magis boni : ut quis eligit se magis esse causam amicorum quam pecuniarum, eo quod hoc magis est naturalis boni : quia dicit Aristoteles quod boni naturalis est philanthropia, quæ naturalis amicitia ad homines perficitur, cum quis efficitur causa amicitiæ.

Amplius incrementum quoddam fit ex genere boni ex appositione boni ad bonum : et ideo considerandum est, quod si idem appositum fuerit alicui, quod totum facit bonum vel magis bonum : tunc illud cui tale appositum fuerit, magis est eligendum quam cui tale non est appositum, vel appositum magis eligendum quam illud cui apponitur.

Cavere tamen oportet in hac consideratione, ne protendatur ad omnia quocumque modo sibi apposita. Si vero altero appositorum utitur communiter secundum substantialem actum artis vel officii sui, et alterum illi appositum quolibet modo est cooperativum illi et quasi adminiculans in aliquo non principali : reliquo autem utitur, et non est cooparativum in secundario, sed usus ejus est in principali : tunc non tenet consideratio vel maxima. Cujus exemplum est, ut si in fabrili lignaria arte quæratur, utrum serra apposita cum falce, hoc est, instrumento falcante et dolante, magis eligenda sit ? patet statim quod sic : non tamen ex hoc sequitur, si serra in arte lignaria apposita falci et dolabro, si dolabrum magis eligibile est, quod simpliciter serra in ista arte falce et dolabro magis sit eligibilis, sed potius e converso : quia faber lignarius falce defalcante utitur communiter in omnibus, eo quod omnes figuræ quas inducit in ligna, figuræ sunt incisionis : sed serra non vocatur nisi in quibusdam dividentis adminiculum. Intelligenda est autem consideratio in his in quibus appositum perficit secundum boni rationem actus ejus cui apponitur, quod non facit serra apposita dolabro falcanti ligna.

Rursum juxta idem consideratio est, quod si aliquid de numero bonorum alicui minori bono appositum, totum facit magis bonum, in ejusdem boni ratione facit quod totum est magis bonum, et

melioris bonitatis quam prius fuit, id erit magis bonum quod apponitur, et magis eligendum : et sic sanitas magis est eligenda decore : quia id cui apponitur sanitas, facit in meliore et majori bonitate, quam decor faciat id cui apponitur decor.

Similiter autem considerandum est in bono a boni ablatione : si enim aliquid est, quo ablato ab aliquo, quod restat, est minoris bonitatis, non intensione, sed secundum speciem alterius bonitatis inferioris : sequitur sic, quod id quod magis est, magis eligendum est quam id cui apponitur. Cujus exemplum est in rationali, quod appositum sensui facit sensibile melioris bonitatis, et ablatum facit illud idem bonitatis inferioris : ergo rationale melius est sensibili. Aliter autem consideratio falsa est : quia beatitudo est magis eligibilis apposito etiam numero bonorum, quo ablato minus est eligendum : non tamen ablatum et appositum magis est eligibile quam beatitudo.

CAPUT VIII.

De considerationibus eligendi relati ad finem.

In considerationibus et regulis eligendi boni, quæ trahuntur ex ipso relato ad finem, considerandum : quia si unum quidem sit bonum propter se, quia sibi per se est finis in bono : alterum autem boni rationem habet, eo quod ad gloriam, sicut in corporalibus bonis sanitas est magis eligenda decore qui propter gloriam desideratur, cum sanitas desideretur propter seipsam. Diffinitio autem faciens cognoscere id quod est propter gloriam, et non gloriæ diffinitio est, quod nullo conGloria quid. sciente non festinat inesse : gloria enim, ut dicit sapiens, est clara cum laude notitia, ut est dictum Augustini. Tullius autem dicit, quod est late patens præconium, vel ore multorum celebrata laudatio. Et ideo patet quod id quod fit propter gloriam, quærit innotescere præconiis hominum in laude : et ideo nullo consciente illud cum faciente, non festinaret inesse : quia non cognosceretur, et non laudaretur. Dico autem festinare id quod propter gloriam fit, quia gloriatio calcaribus festinat et incitatur ad festinandum. Unde Ovidius,

Excitat auditor studium, laudataque crescit
Virtus, et immensum gloria calcar habet.

Juxta hoc autem alia accipitur maxima, quod si duorum relatorum ad finem, hoc fit propter se et propter gloriam civilem (quæ non est vana nec mala), illud autem reliquum bonum fit propter alterum : illorum tamen melius est, quod est per se eligendum : quodcumque enim est magis propter se honorandum, hoc quidem est melius et magis eligendum. Honorabilius autem erit, quod per se est bonum, ita quod nihil aliud esse debeat per ipsum acquisitum : cum enim dicitur aliud esse bonum propter aliud, per hoc ipsum quod est propter aliud, diminuit rationem boni.

Amplius in considerationibus boni per se et propter alterum, dividendum est per distinctionem quoties (hoc est, quot modis) quod eligendum est, dicitur, et quot modis dicitur eligendum aliorum finium gratia ad quos refertur : et verbi gratia, videtur eligendum gratia aut expedientis sive delectabilis, vel boni (hoc est, honesti) quod est secundum se bonum, vel delectabile quod est ex convenientia conjunctionis cum eligente bonum : nam quod ad omnia hæc vel ad plura est utile sicut causa boni, magis eligendum, sicut dicit Tullius de amicitia super virtutem fundata, quæ per se bona est et multam habet delectationem et utilitatem adjunctam : et hoc magis eligendum quam quod non est sic utile ad omnia vel ad plura.

Si autem aliquod bonum est, quod eadem causa utrisque bonorum comparatorum insint : tunc considerandum est utro vel uter magis hæc insunt inter duo vel plura comparata, et utrum sit delecta-

bilius vel melius, hoc est, honestius vel expedientius sive utilius : quia hoc erit magis eligendum.

Rursum juxta hoc accipitur consideratio, quod id duorum bonorum vel plurium quod propter melius est et quod concluditur ad ipsum, magis est eligendum. Si autem non includeret illud melius propter quod inest, non teneret consideratio, sicut melius est quod est propter virtutem, quam id quod est propter delectationem corporalem. Similiter autem per contrarium est in fugiendis : nam magis fugiendum est quod impedit virtutes, ut ægritudo quæ impedit actum virtutum exteriorem : quia magis fugienda est quam fœditas quæ est in ablatione decorum corporalium : nam voluptatis quæ est ex corpore vel ex virtutum actibus exterioribus, prohibentior est ægritudo quam fœditas.

Amplius hoc modo contingit ex similitudine monstrare eligendum magis vel minus eligendum et fugiendum quod positum est : minus enim eligendum est quod aliquis sapiens et eligit aliquando et fugit aliquando, quam quod eligendum est tantum et non fugiendum : quia hoc similius est bono et eligibili, et substantialiorem habet rationem eligendi.

Epilogatur ergo dicendo comparationes boni contracti et comparati quæ sunt eligendorum ad invicem comparatorum, et qualiter faciendæ sunt comparationes eligendorum, et secundum quas maximas, jam satis dictum est. In his autem nullum dubium est : quia omnes intelliguntur non simpliciter, sed quoad hoc quod considerandum, unum est melius alio : et est superfluum disputare de talibus, et disputationes sunt ad nihil utiles. Penes autem quid accipiantur, facile elicitur, et si tituli capitulorum ad invicem comparantur, et videatur secundum quid diversum singulæ considerationes sub uno communi titulo convenientes accipiantur : quia ex hoc procedit considerationum multiplicatio. Et sunt adhuc multo plura, quæ in talibus considerari possunt : sed hæc satis ex his quæ dicta sunt, possunt intelligi et de facili considerari, etc.

TRACTATUS II

QUALITER EISDEM LOCIS QUI INDUCTI SUNT, TERMINATUR PROBLEMA SPECIALE SIVE CONTRACTUM, ET NON COMPARATUM TANTUM.

CAPUT I.

De determinatione specialis problematis, scilicet contracti, non conparati, etc.

Iidem autem loci qui inducti sunt ad terminandum problema de accidente contracto et comparato, utiles sunt ad demonstrandum quodlibet accidens eligendum vel fugiendum, hoc est, contractum ad formam eligendi et sine comparatione : ad hoc enim quod præinducti loci terminent contractum et non comparatum, non oportet auferre ab inductis considerationum locis nisi eam præeminentiam quæ est ad alterum comparatio, et nobis simpliciter eligendum absque eo quod secundum magis et minus comparetur. Si enim constructum sit, quod honorabilius est magis eligendum ex ratione honorabilitatis quæ excellit alterum, sequitur ex eodem, quod honorabile simpliciter est eligendum absque comparatione, et contractum sit, quod utilius in aliquo ex ratione utilitatis est eligendum, sequitur, utile simpliciter absque comparatione est eligendum. Similiter autem est in aliis prædicatis accidentis, quæcumque hujusmodi secundum præeminentiam talem habent ad alterum comparationem in bono, et non in minus malo : quamvis enim utilius est (hoc est, minus damnosum) perdere digitum quam oculum : non tamen simpliciter eligendum, sed ratio electionis in talibus est in ipsa comparatione, et non in comparatis : et ideo de talibus loquimur.

In aliquibus autem comparatis et contractis prædicatis accidentibus statim oportet, quod secundum eam quæ ad alterum est comparationem, sequatur etiam electio simpliciter sine comparatione, hoc est, quod eligendum simpliciter : quia cum comparatione eligitur. Cujus exemplum est, ut quando hoc quidem eligendorum est natura bonum, illud autem reliquum comparatorum non natura bonum dicimus, nam quod naturaliter est bonum, dicimus palam, quoniam ex ipsa bonitate sua simpliciter est eligendum : et hoc est in omnibus in quibus ratio eligibilitatis et causa est in ipsis quæ in bono comparantur, et non in comparatione tantum. In omnibus enim istis comparatio infert positivum simpliciter : et sic ergo contractum et non comparatum terminatur per eosdem locos per quos terminatur contractum et comparatum prædicatum accidentis. Locos dico dialecticos, qui sunt consimiles : quia de talibus hic loquimur locis, etc.

CAPUT II.

Quod per eosdem terminatur locos comparatum non contractum.

Ad terminandum autem problema de accidentali prædicato generali sive non

contracto et non comparato iidem qui inducti sunt loci, utiles sunt ad determinandum hujus generale problema comparatum, et sumendum est locos quam maxime universales, ita ut contractum non contractum fiat, et speciale fiat generale : nam sic in genere sumpti loci ad plures argumentationes et propositiones fiunt ea universalia quæ sunt de pluribus, utiles erunt loci inducti. Est autem eorumdem locorum qui inducti sunt, magis universales facere, ita quod valeant ad generale qui ad speciale inducti sunt, sicut loci præcipue de majori et minori, hoc est, a majori et minori, vel melius dicatur de comparatione sumpta a majori eligendo et minori sive minus eligendo : illi enim sic sumpti, hoc est, generales et universales facti, ad plures locos utiles erunt, et plures de pluribus argumentationes. Modus autem quo universales speciales fiunt, iste est, qui est eorumdem qui inducti sunt locorum : quosdam facere magis utiles quam inducti sunt, ita quod transmittentur secundum appellationem sive nomen, ut etiam manente comparatione speciali ponatur in generali, et contractum et non contractum. Verbi gratia, ut dictum est, quod natura bonum vel natura eligibile dicatur loco boni quod nullam determinati accidentis dicit qualitatem, ut dicatur quod natura est tale, magis est tale quam id quod non est natura tale : et dicatur quod cuicumque inest ut subjecto quod natura facit magis tale, quam quod non facit magis tale, illud est magis tale universaliter : et hoc est a causa sumptum.

Amplius autem in alio loco si eodem in aliquo (hoc est, ad idem aliud) duo comparata, hoc quidem magis tale, reliquum autem minus tale, patet quod id quod est magis tale, magis est tale quam id quod comparatum eidem minus est tale. Amplius juxta idem si duo comparentur eidem, si hoc quidem comparatorum tali comparatum est magis tale, id vero quod est reliquum tali comparatum, non est tale, manifestum quod sequitur, quod primum est magis tale.

Amplius idem est in loco qui est ex additione sumptis : si enim eidem additum efficitur ex additione totum magis tale, patet quod additum est tale : aut etiam si ex additione id quod minus erat tale, efficitur totum magis tale quam prius, sequitur esse magis tale. Amplius sequitur ex ablatione : nam quo ablato reliquum sive relictum manet minus tale, sequitur quod ablatum est tale et magis tale.

Similiter in his considerationibus quæ sunt a contrariis, quæ sunt in contrariis impermixtiora, sunt magis talia quam quæ contrariis sunt permixtoria, sicut dicitur album nigro impermixtius. Et hoc quidem sub eadem comparatione ad aliud referri non potest : quia in genere nihil comparatur, sed in specie : et ideo non dicitur tale talius, sed dicitur species suo contrario impermixtior, et hoc secundum magis et minus.

Amplius autem præter ea omnia quæ dicta sunt etiam magis et minus referri potest ad diffinitiones prædicatorum accidentalium quæ comparantur : magis enim tale quod magis suscipit propositi rationem ex magis, ut si albi est idem color disgregativus visus, albius est color magis disgregativus visus, et illud erit magis tale : in genere autem contracto acceptum, intenso enim diffinito, quamvis genus non necessario intendatur, eo quod species et genus non omnino idem sunt, tamen quia diffinitum et diffinitio idem sunt, intenso uno quantum ad differentiam complentem in specie, intenditur alterum : et penes hoc accipitur consideratio inducta : et ideo non dicitur albius coloratius, vel talius, sed magis disgregativum visus. Hæc igitur de problematibus accidentalis prædicati quod est ut accidens sive comparatum et contractum, sive contractum et non comparatum, sive etiam non contractum sed comparatum, dicta sunt : alia enim ex his potuerunt cogitari, etc.

TRACTATUS III

DE DETERMINATIONE PROBLEMATIS PARTICULARIS ET DETERMINATI.

CAPUT I.

De determinatione particularis.

Hucusque a principio secundi hujus scientiæ libri dictum est, qualiter destruitur et construitur problema de inesse et accidente, sive simpliciter insit, et non contractum et comparatum accipiatur, sive accipiatur ut contractum et comparatum. Deinceps autem determinandum est de problemate particulari. Et cum duplex sit problema particulare, et particulare secundum rem et particulare secundum modum, et particulare secundum rem et non secundum modum, prius determinandum de eo quod est particulare secundum rem et modum, quod quidem in re particulariter et non universaliter inest, et signum habet particulare per quod particulariter inesse designatur, ut quidam homo currit : et deinde dicendum erit de particulari secundum rem et non secundum modum particularis determinatum, quod est infimum. Adhuc autem particulare secundum rem et modum potest terminari absque hypothesi construendo, sive sit affirmativum sive negativum : potest etiam terminari cum hypothesi destruendo. Primo modo dicamus qualiter particulariter et universaliter positum problema de accidente construatur absque hypothesi.

Dicimus igitur, quod si particulariter et non universaliter problema de accidente ponatur, primum notandum, quod communes loci præinducti ad problema de accidente universaliter posito, sive sint destructivi, sive constructivi, omnes sunt utiles ad terminandum problema particulare : constructivi enim construunt affirmativum, et destructivi construunt negativum. Nam nos universaliter interimentes problema de accidente et universaliter construentes, ut particulare positum idem de accidente problema perimatur. Si enim sit probatum quod omni inest, monstratum est quod et alicui inest : et si monstratum est quod nulli inest, et quod alicui non inest monstratum est. Maximæ autem et sic communes loci ad construendum universale et particulare problema de accidente, competentes ad constructionem tam affirmativi quam negativi, sunt loci ex oppositis et casibus et conjugatis. Nam si oppositum de opposito, quia propositum de proposito : æqualiter enim ista et opinabilia et probabilia sunt et in universali et particulari. Si enim omnis voluptas bonum, æque opinabile est omnem tristitiam malam esse : et si aliqua voluptas est bona, æque opinabile est aliquam tristitiam malam esse. Et in oppositis privative similiter est sicut in contrariis. Si enim aliquis sensus non est potestas naturalis secundum sensum illum agendi, æque probabile illi erit, quod aliqua insensibilitas non est in ipso naturalis : et si quoddam opinatum in relative oppositis non est disciplinatum scibile, sequitur æque probabiliter, quod quædam opinio non est disciplina : et hoc est per locum a relative

oppositis. Rursum per locum a contrariis virtute oppositorum ut privatio et habitus sequitur si quid justum est bonum, etiam æque probabiliter sequitur si est injustum malum, et quod injuste est, male est : et si quid delectabile fugiendum, delectatio fugienda per locum a conjugatis sequitur. Secundum hoc autem quod ejusdem loci a conjugatis sunt, et sequitur æque probabiliter, quod si aliquid delectabile in quantum delectabile est proficiens et bonum, erit quædam delectatio proficiens et bonum quoddam.

Objectio contra locum a conjugatis.

Quamvis locus a conjugatis videatur habere instantiam : quia non sequitur, album est clarum, ergo albedo est claritas : album est disgregativum visus, ergo albedo est visus disgregativum.

Solutio.

Sed intelligendum quod in conjugatis principale et sumptum debent esse secundum formam ejusdem essentiæ, sicut albedo color, album et coloratum : et nunquam habet instantiam.

Adhuc in corruptionibus quidem et generationibus sunt loci ad hoc competentes : sequitur enim æque probabiliter, quod si aliquid sit corruptivum delectationis alicujus, vel corruptivum disciplinæ est alicujus, sequitur æque probabiliter quod quædam delectatio et quædam disciplina est malum sive de numero malorum. Similiter autem æque probabiliter si corruptio quædam cujusdam disciplinæ est de numero bonorum, et aliqua generatio alicujus disciplinæ est de numero malorum. Cujus exemplum est, quod oblivisci scientiæ qua quis fœda agit, ut furari, vel perdere, de genere bonorum est : quia talia scire malum est. Dico autem de scientia practica, non speculativa. Similiter autem e converso reminisci scientiæ qua quidem mala agit, de numero malorum est, sequitur æque probabiliter, quod scire scientiam practicam qua quis fœda agit, de numero malorum. Similiter autem et in aliis similibus et in omnibus talibus simpliciter sive æque opinabile in universali et in particulari unum sicut aliud.

Amplius etiam ex locis ad universale affirmativum et negativum construendum, adductus est locus sumptus ex magis et minus tractus. Si enim aliqua duo non ex eodem genere comparentur, non secundum magis et minus accidens quod est bonum inesse, et unum eorum sit magis tale vel videatur esse, aliud autem sit ita quod nihil sui generis sit tale, ut magis quædam disciplina videatur esse bonorum quædam quam corporalis voluptas, ut si magis videatur quædam disciplina bonum quam voluptas videatur bonum, sic et nulla disciplina bonum sit vel de numero bonorum, sequitur quod nec voluptas quædam est bona vel de numero bonorum. Et secundum quod dicit Aristoteles [1] intelligitur de disciplina practica malorum quæ dunatica vocatur, et de voluptate tormentali quæ non est naturalis ex genere, nec etiam ex specie, sed vocatur in x *Ethicorum* ægritudinalis : de his enim intellecta consideratio est generalis. Ex similiter autem et ex minus videtur inesse eodem modo, et erit construere problema particulare tam affirmativum quam negativum. Ex *similiter* quidem acceptis considerationibus erit utrumque facere et interimere et construere : ex *minus* autem sive a minori vel construere tantum, et non destruere : quia a minori valet argumentum affirmative tantum et non negative : si enim sic se habet potestas ad bonum, et disciplina quædam potestas est : est autem quædam potestas bonum in politica, sequitur quod erit etiam quædam disciplina bonum : et hoc est construere a simili. Si autem nulla potestas bonum, hoc est, minus videatur potestas quædam bonum quam disciplina videatur esse bonum, si nulla potestas sit bonum cum videatur minus, non erit necesse propter hoc quod nulla disciplina sit bonum : quia a minori non valet negando. Manifestum ergo quoniam

[1] In 6 et 7 Ethicorum.

per locum a minori non erit nisi construere tantum : non tantum autem ex alio et alio genere sumptis et ad idem accidens comparatum aliquibus, et est destruere per locum a minori problema particulare : sed etiam ex eodem genere sumptis aliquibus comparatis ad idem accidens ab eo qui sumit : quod maxime videtur esse tale in illo accidente, et non inest ei accidens : tunc enim sequitur quod nec inest ei cui minus videtur inesse. Ut si positum sit ab aliquo respondente, quod quædam disciplina est bonum : tunc accipitur disciplina quædam quæ maxime videtur esse bonum, ut prudentia quæ maxime videtur bonum, ut ostendatur quod prudentia quæ maxime bonum non est bonum, sequitur quod nec aliqua alia quæ minus bonum esse videtur, erit bonum : quia si alicui magis videbatur inesse, et non inest, sequitur quod nec cui minus videbatur inesse, inerit : sunt autem disciplina et prudentia ejusdem quod est virtus intellectualis.

Objectio contra locum a simili. Id autem quod est dictum, quod locus a simili sit constructivus et destructivus, videtur habere calumniam, quia videtur quod non universaliter convenit destrui vel construi per locum a simili : non enim universaliter sequitur, si A et B similiter se habent ad C, si A est genus C, quod B similiter sit genus C, quia non contingit plura esse genera ejusdem. Similiter non sequitur, si A et B ordinantur ad C, si A est diffinitio ejus quod est C, qnod B sit diffinitio ejusdem : quia non contingit plures esse diffinitiones ejusdem. **Solutio.** Sed ad hæc respondetur, quod revera locus a simili in prædicatis essentialibus non est constructivus, sicut objectum est, sed in accidentalibus. Objiciunt tamem quidam dicentes, quod si A et B similiter ordinentur ad C, si A non est diffinitio, nec B erit diffinitio : ergo a consequentia a contrario si B est diffinitio, et A est diffinitio, non valet : quia consequentia e contrario non tenet in contrariis, nisi in prædicatis essentialibus et essentialiter ordinatis, ut si albedo color, illud quod non color, nec albedo. Si autem quæratur qualiter problema particulare terminetur in hoc tertio cum particulare sit in universali, et ex ipso terminetur, ut prædictum est : vel a signo particulari quod non opponitur universali, et particulare secundum rem, et hoc opponitur universali et inhærenti et fundatur in natura accidentis contracti, de tali particulari hic loquimur : et ideo cum accidente contracto in eodem libro determinatur.

Amplius quod ex hypothesi probare contingit : et si alicui inest accidens, quod sequitur per hypothesim et omni inesse : et si cui non inest, sequitur nulli inesse : ut hominis alicujus anima videtur esse immortalis, sequitur per hypothesim et alias aliorum animas hominum esse immortales. Si autem detur quod hujus hominis anima non sit immortalis, sequitur ex hypothesi, quod nec aliæ hominum animæ sunt immortales. Si ergo aliquod accidens positum est inesse alicui, ostendendum est ab opponente quando alicui non inesse, et hoc ab opponente per hypothesim sequitur nulli inesse. Si autem a respondente positum est alicui non inesse, et hoc ab opponente per hypothesim destrui debeat : tunc ostendendum est ab opponente, quoniam inest alicui : nam si per hypothesim consequitur tamen inesse, et per hoc destruitur particulare negativum alicui non inesse.

Palam ergo ex dictis est, quoniam qui in terminatione problematis particularis hypothesi utitur, facit de particulari problema universale : quia confitetur sicut est in uno, ita esse in omnibus aliis : vel sicut non est in uno, ita nec esse in aliquo aliorum : et sic qui particulariter concedit aliquid inesse vel non inesse, probabit universaliter oportere confiteri, eo quod uni et omni similiter probat : dicit enim, quod sicut est in uno, ita est in omnibus aliis.

CAPUT II.

De determinatione indefiniti.

Cum autem indefinitum est problema secundum rem et modum, ita quod signo universali nec particulari determinatum est, sed infinite se habet inter duo, ad neutrum autem est determinatum, uno quidem modo destruere contingit sive sit affirmativum sive negativum. Infinitum autem dico, ut si dixerit voluptatem esse bonum, nihil addens ad terminandum subjectum quo trahatur ad standum pro particulari vel universali, ut si dixerit voluptatem non esse bonum negative : destruitur autem id uno modo tantum, et ut verificetur in particulari : si enim dixerit voluptatem indefinite vel aliquam voluptatem esse bonum, si debeat interimi propositum, ostendendum est quoniam nulla voluptas bona. Similiter et si dixerit infinite voluptatem non esse bonam, vel particulariter dixerit aliquam voluptatem non esse bonam, si debeat interimi propositum, ostendendum est quoniam omnis voluptas bona : quia alicui non contingit interimere problema infinitum, nisi per suum contradictorie oppositum. Si enim ostenderimus ad interimendum infinitum, quoniam est quædam voluptas bonum, vel quoniam est quædam voluptas non bonum, nondum per illud interimitur propositum : quia subcontrarie in contingenti materia in qua prædicatum accidens potest esse vel non esse, possunt esse simul veræ. Palam ergo, quoniam tale problema dicitur opponens interimere uno modo et per contradictorium.

Construere autem contingit dupliciter : sive enim particulariter sive ostenderimus omni vel nulli inesse, vel alicui inesse vel alicui non, constructum est infinitum problema, ut patet exemplis Philosophi.

Removet dubium. Notandum, quod in decursu syllogistico infinitum comprehenditur sub particulari, eo quod nullam cira subjectum ponit quantitatem, ita quod possit esse decursus syllogisticus circa infinitum sicut circa particulare : tamen in problematibus specialem habet terminationem : quia in hoc differt a particulari, quod particulare dicitur esse determinatum secundum esse et rationem et signum : infinitum autem determinatum est in partem secundum rem, non tamen secundum rationem quæ signo demonstretur : et quia sic differunt, habent etiam differentes doctrinas suæ terminationis. Sic ergo terminandum est problema infinitum.

Est autem adhuc determinata positio respondentis per aliquam determinationem subjecti per modum multiplicationis restringentis subjectum, et videndum est qualiter talis positio et construi et destrui debeat ab opponente. Determinatam autem dico, ut si ponatur alicui uni voluptati inesse quoniam bonum (hoc est, si dicatur aliqua una voluptas esse bona) et aliqua non esse bona : et sic tunc dupliciter destrueretur propositum:sive enim ostendatur, quoniam nulla voluptas est bona : interemptum erit propositum : quia hæc una voluptas bona ratione determinationis repugnat ad omnem si una ponatur formaliter : quia tunc tantum valet, quantum unica ratione prædicati quod subjecto affirmative redditur, et repugnat ad nullam et omnem voluptatem bonam. Si autem per duo determinet et per unam et per dictionem exclusivam tantum vel solum sic, una voluptas tantum est bona : tunc hanc positionem multipliciter erit destruere, quia plures quam duas habet causas veritatis : si enim ostenderimus quoniam omnis voluptas est bonum, ut Epicurus dicit, sive quoniam nulla voluptas est bonum : sive ostendamus plures voluptates esse bonas quam unam, semper interimentes erimus propositum : et sic interimitur quod determinatur cum dictione exclusiva : dupliciter autem determinant cum una sive dictione exclusiva. Positione autem aliqua ad hoc autem determinat plus quam per tria determinetur specificando et sub-

jectum et universali et dictione exclusiva, ut si dicatur sic, quoniam prudentia una sola virtute moralium est scientia, quadrupliciter contingit interimere : ostenso enim quoniam omnis virtus est scientia, ut dicit Socrates, vel ostenso quod nulla virtus est scientia, vel ostenso quod aliqua alia est scientia, ut justitia quæ est in rationabili parte animæ sicut et prudentia propter scientiam destruendi vel communicandi, vel si monstretur quoniam eadem virtus quæ est prudentia non est scientia, quolibet istorum modorum interemptum erit quod prudentia una sola virtutum est scientia.

Utile autem est et idoneum et abundantem facere opponentem, et in singula inspicere quæ sunt subjectorum partes subjectivæ, quibus et subjectis aliud dicitur universaliter inesse, vel non inesse : quia hoc ad constructionem particularis utile est.

Amplius autem in prædicato quod inesse dicitur, inspiciendum in generibus prædicati in quorum aliquo prædicatum continetur, et utile est hoc componenti et dividenti prædicata quæ insunt secundum species usque ad individua, sicut prius dictum est in hujus scientiæ libro in quo de universali problemate secundum inesse dictum est : nam sive omni dicatur inesse affirmative, sive nulli negative, opponente vel ea proferente per quæ probatur universale affirmative vel negative probandum, necesse est respondenti universaliter confiteri inesse affirmative, vel universaliter non inesse negative, aut quod ferat instantiam in aliquo in quo non sit, sic universaliter proponatur.

Amplius id quod inest ut accidens, utile determinare per subjecta in quibus et qualiter insit, ut determinetur tempore et numero, ut sic videatur si secundum nullum horum est in subjecto, quæ sunt specie et numero sub accidente ipso. Hujus exemplum, ut si probare velimus quoniam tempus non movetur neque est motus, ut quidam dixerunt, valet opponenti inspicere in prædicatum, et dividenti quot sunt species motus. Nam si nihil horum quæ sunt species motus inest tempori, manifestum est quoniam tempus non movetur nec motus est. Similiter autem si probandum sit quod anima non est numerus, ut dixit Plato, valet hoc opponenti dividenti numeros in species, in quibus omnis numerus continetur, ut quoniam omnis numerus aut abundans, aut perfectus, aut diminutus. Nam si anima nullus istorum est, palam quod sequitur, quod non est numerus : et sic interemptum erit problema. Problema igitur de prædicato quod est accidens per hujusmodi locos, ut dictum est, et ex similibus his erit argumentandum, et cætera.

LIBER IV

TOPICORUM.

TRACTATUS I

DE PROBLEMATE GENERIS ET PROPRII.

CAPUT I.

Procemium Libri.

In hoc quarto libro *Topicorum* post hæc quæ dicta sunt de determinatione problematis de accidente, quod non conversim prædicatur, et primum et remotissimum est elementum diffinitionis, perspiciendum de locis et considerationibus pertinentibus ad genus, hoc est, ad inesse ut genus vel non inesse, et de locis et considerationibus pertinentibus ad proprium, sive ad problema de proprio determinandum : quod genus requiritur ad bonitatem proprii, et proprium propter modum prædicandi conversim, immediatius est elementum diffinitionis, quam genus : sunt enim hæc prædicata elementa eorum locorum quæ pertinent ad diffinitiones : quia inesse ut diffinitio ex his elementaliter componitur : quia quod inest ut diffinitio, et inest simpliciter, et in quid, et conversim prædicatur : quorum primum est accidentis, secundum generis, tertium proprii : propter quod ante diffinitionem ista consideratione est necessarium : quia ita supponitur in eo quod inest ut diffinitio.

Est autem et alia causa hujus quod est utile : de his enim eisdem prædicatis (prout sumuntur secundum inesse ut genus et inesse ut proprium) raro considerationes fiunt in disputationibus. Et hujus rationem quantum ad genus reddit Boetius in libro *Divisionum* : quia quidam Antiquorum inesse ut genus sub inesse ut accidens comprehendere voluerunt : propter hoc commune eis quod est inesse ut accidens, et inesse ut genus, est non conversim prædicari. Ideo autem quantum ad inesse ut proprium est quod hoc voluerunt comprehendere sub inesse ut diffinitio : cum utrumque proprium sit, et dicatur utrumque conversim præ-

dicari. Utile ergo est distinguere ista, ne unum sub altero contentum esse credatur, sed unumquodque istorum sit prædicatum ab altero secundum modum inhærendi distinctum : hoc enim ex considerationibus et locis ostendetur.

CAPUT II.

De genere prout assignatur genus alicujus speciei.

Ponemus igitur primo considerationes proprias sumptas penes particulas in diffinitione generis logice positas. Deinde ponemus particulas penes ea sumptas quæ consequuntur ad particulas positas in diffinitione generis logici non contracti ad materiam generis : et ipsum consideremus prout assignatur genus alicujus, et non prout genus simpliciter vel omni : et hoc est comparare genus ad propinquum etiam, vel remotum, et non ad remotum.

Si ergo ponatur genus vel pro genere alicujus existentium quod significet ens existens. Existens autem proprie est compositum, quia omne genus et species composita sunt. Primum quidem igitur inspiciendum est ad omnia quæ sunt illi (quod pro genere positum est) cognata, hoc est, ejusdem coordinationis in linea prædicabili ejus quod dicitur esse genus : omnia enim quæ sunt in ipso, sunt suæ coordinationis ut originata secundum essentiam ab ipso : et ideo de omnibus illis prædicatur. Unde inspiciendum est si de aliquo illorum non prædicatur quemadmodum de accidente in secundo hujus scientiæ libro dictum est : quia si de aliquo eorum cognatorum non prædicatur, non erit genus quod assignatum est pro genere, et problema propositum interimendum est. Cujus exemplum est, ut si voluptatis ponatur genus esse bonum (sicut ponit Epicurus), considerandum si aliqua voluptas est non bonum, sicu voluptas ægritudinalis, ut in X *Ethicorum* prædicatum est : et si hoc concedatur et inveniatur, manifestum quoniam bonum non est genus voluptatis : et sumitur penes hoc, quod in diffinitione generis ponitur prædicari de omnibus speciebus et individuis. Dico autem de eadem specie : quia generalissima genera sunt species entis, ut dicit Aristoteles in *prima philosophia*[1], et alia species genus est generis, et alia qualitatis genus, et sic de aliis.

Deinde alia consideratio sumitur penes hoc quod in diffinitione generis est prædicari in quid : unde considerandum est demum id quod sumitur penes hoc quod assignatum est pro genere, de omnibus cognatis in quid est prædicatur, vel non, sed in quale : velut album si dicatur esse genus nivis, aut velut de anima prædicatur mobile vel movens ut genus, ut dicit Plato animam esse quod est mobile vel motivum sui, sicut in genere dicimus animam esse quod per se mobile est, hoc est, a se, sive quod movet seipsum : quamvis enim Plato dicat animam esse numerum, ut genus animæ, tamen quia mobile a se ponit differentiam, et differentia generalis cum genere collocanda est, mobile a se etiam posuit genus animæ : et cum nec album de nive, nec mobile a se in quid prædicetur de nive et anima, patet quia neutrum est genus ejus cujus positum est esse genus : neque enim nix secundum quid album est, vel albi suscipit prædicationem : nec anima secundum quid est quod movetur : et propter hoc non est album genus nivis, ut dixit Empedocles, nec anima est quid quod movetur, ut dixit Plato : accidit enim moveri animæ, et non prædicatur de ea in quid : quemadmodum accidit animali frequenter moveri ut ambulare vel ambulans esse.

Amplius hoc quidem probatur, quod mobile esse non est genus animæ : quia mobile esse a se non significat quid est in

[1] Et etiam in Metaphys, tex. com. 10, et X. comm. 6, et in Physic. comm. 4.

ipso de quo prædicatur, sed significat aliud vel faciens vel patiens : movere enim significat quid faciens in genere actionis, a se moveri significat quid patiens in genere passionis. Similiter autem et album : non enim et album significat quid est nix, sed indicat quale sit illud quid, sive aliquid de quo prædicatur. Propter quod neutrum horum in eo quod quid est prædicatur de eo de quo prædicatur.

Alia etiam est ratio ad idem, quod maxime in diffinitione accidentis est inspiciendum, si diffinitio accidentis et ea quæ sunt in diffinitione, aptantur convenienter ad id quod dictum est esse genus, ut patet in his quæ dicta sunt album et mobile : contingit enim ut accidens idem movere seipsum, et aliquando non movere. Similiter contingit aliud album aliquando esse album, et aliquando non contingit : et sic non erit album genus, sed inest ut accidens, cujus diffinitio est, quod contingit eidem inesse et non inesse. Propter quod neutrum horum est ut genus, sed ut accidens est utrique illorum de quibus prædicatur, eo quod (sicut diximus) utrique illorum contingit inesse et non inesse.

Amplius si attendatur consequentia ad particulas positas in ratione generis : tunc prima est quæ est prædicari de pluribus, secundum regulam quæ data est in *Prædicamentis*, quæ dixit quod quando alterum de altero prædicatur ut de subjecto, quæcumque de prædicato dicuntur et omnia de subjecto dici necesse est : et ex ista sequitur, quod omnia de quibus dicitur genus, sint ejusdem coordinationis cum genere secundum rectam lineam. Si ergo non in eadem divisione vel coordinatione fuerit genus cum his quorum dicitur esse genus, et species similiter de qua prædicatur genus, sed hoc quidem ut genus sit substantia, hoc est, in genere substantiæ : aliud autem de quo prædicatur genus, hoc est, species, sit qualitas, hoc est, in genere qualitatis : tunc non erit genus quod pro genere assignatum est. Verbi gratia, ut nix quidem et cygnus (qui albi sunt species secundum Empedoclem) quidem substantia : album autem (quod genus eorum dictum est) non est substantia, sed quale. Propter quod non est album genus nivis, nec genus cygni : quia non sunt ejusdem coordinationis vel divisionis.

Rursum juxta idem consequens accipitur, quod disciplina ad aliquid est, hoc est, ad disciplinatum vel disciplinabile : bonum autem vel pulchrum dicunt quale : propter quod nec bonum nec pulchrum sunt genus disciplinæ : quia non sunt ejusdem coordinationis et divisionis. Nam eorum quæ sunt ad aliquid secundum speciem, genera oportet esse ad aliquid, ut patet in duplici quod est species de numero eorum quæ sunt ad aliquid, et multiplex quod est genus ejusdem, et etiam ad aliquid. Universaliter in talibus quidem dicendum est et pro maxima, quod sub eadem divisione et coordinatione prædicabilium oportet genus esse speciei, sive insertum cum specie secundum rectam lineam : nam si species est substantia, et est genus de ista specie prædicatum substantia : et si species est quale quid, et genus erit quale quid. Cujus exemplum est si genus est quale quid et species non, ut si album est quale quid, et color quid erit. Similiter autem et in aliis.

Secundum consequens ad idem est, quod si genus prædicatur, semper prædicatur : quia est prædicatum essentiale de pluribus, et penes consequens accipitur. Unde rursum considerandum est, quoniam genus dicitur de pluribus prædicari, si necesse est vel contingit genus participare id quod positum est in genere, sicut inferius essentialiter participat suum superius, et participare est suscipere participati superioris rationem et nomen univoce : manifestum enim, quoniam quidem species participant genera secundum nominis prædicationem, et hoc modo genera non participant species : si autem species suscipit generis nomen et

rationem, genus non suscipit nomen et rationem speciei.

Unde considerandum si contingit assignatum genus vel assignatum pro genere, participare speciem secundum nomen et rationem : quia tunc non erit genus quod pro genere assignatum est : ut verbi gratia, si quis assignet aliquid pro genere entis vel unius : tunc enim cum ens et unum de omnibus dicantur, dicuntur etiam de isto quod pro genere eorum est assignatum : et sic accidit quod id quod assignatum est pro genere entis vel unius (quæ dicuntur esse species suæ) participabit rationem eorum, quod est inconveniens. Et hujus causa est, quia de omnibus quæ sunt, unum et ens prædicantur, et etiam de isto quod assignatum est ut genus eorum. Propter quod ratio eorum etiam, scilicet entis et unius, participatione prædicatur de ipsis. Rationem autem dico expositionem quæ est majoris declarationis quam nomen, quia aliam ens et unum non habent rationem.

Amplius ad idem quod est prædicare de pluribus, consequens est, quod genus de omnibus his prædicatur species, et de pluribus. Unde si de aliquo vel aliquibus una vera est species secundum prædicationem, de quibus non est verum genus prædicatum de eisdem, non erit genus quod assignatum est pro genere. Verbi gratia, si ens aut scibile dicatur esse genus opinabilis : nam de non ente prædicatur opinabile : multa enim non entia sunt opinabilia, ut quod sol sit monopedalis, vel quod fauni vel satyri sint : cum autem ens vel scibile non prædicentur de non ente : et ratio est, quia ens non est non ens : et quod scitur vel scibile est, hoc est unum propter quod ens et scibile non est genus ad opinabile : quia de pluribus prædicaretur species quam genus : quia de quibus prædicatur species, et genus de eisdem prædicari necesse est : nunc autem opinabile prædicatur de quibus non prædicatur ens vel scibile.

Adhuc autem de pluribus prædicari quarto loco consequitur, quod omnia de quibus prædicatur ipsum genus, participabunt illud genus. Diffinitio autem ejus quod est participare, est suscipere participati rationem. Participatum autem dicimus, cujus secundum partem suæ potestatis, et secundum partem suæ communitatis inferens suscipit prædicationem, ut homo suscipit rationem animalis et prædicationem. Unde si nullum eorum quæ sunt species positæ sub eodem genere, contingit participare, id quod positum pro genere, non erit genus quod pro genere est assignatum. Nam impossibile est participare genus, quod nullam specierum participat, nisi sit aliqua primarum specierum primæ divisionis generis sui primi, in qua immediate primum genus est divisum : hoc enim participat primum genus tantum, et nullam participat specierum : aliæ autem omnes subalternæ species quæ sunt in genere primo, participant genus secundum aliquam specierum : quia quidquid est in genere, est in aliqua specierum illius generis præter species primas. Si ergo ponatur motus genus esse delectationis sive voluptatis, de qua dixit Plato, quod omnis delectatio est generatio in sensibilem animam, considerandum si participat aliquam specierum motus : nam si nec est generatio nec corruptio neque nullus specialis motus de numero omnium specierum motus, manifestum est quod nulla specierum motus est : propter quod nec participat genus : eo quod necessarium est et pro maxima supponendum, id quod genus participat, et aliquam specierum participare : propter quod sequitur quod voluptas non erit species motus, nec motus erit genus voluptatis, neque erit aliud individuorum quæ sunt sub motu : nam individua omnia participant speciem, et per speciem participant genus, ut alius homo indivisus et hominem participat et animal quod est genus hominis.

Quid sit participare

Delectatio secundum Platonem quid.

Quod autem dictum est hic, quod genus et species debent esse ejusdem coordinationis sive divisionis prædicamenti,

Removet dubium.

Quomodo genus potest esse in ad aliquid specie sua non existente in ad aliquid.

non est contrarium ei quod in *Prædicamentis* in capitulo relationis dictum est : nihil enim prohibet genus esse in ad aliquid, et speciem et non esse in ad aliquid, sicut scientia est in ad aliquid, non autem grammatica : quia essentia generis et essentia speciei semper sunt in eadem coordinatione, quamvis id quod additur super essentiam, aliquando sit in alia coordinatione : et hoc patet, quia scientia (secundum id quod est) habitus vel dispositio est : quamvis accidat ei (ex comparatione ad id de quo est) in relatione esse.

Ponitur etiam consideratio accepta penes hoc consequens quod est prædicari de pluribus differentibus specie : ad hoc enim sequitur genus de pluribus prædicari quam species. Adhuc autem ad hoc sequitur non de æqualibus prædicari cum specie. Dicamus igitur ad hoc inspiciendo amplius præter inductas considerationes, quod si id quod pro specie in genere positum est, de pluribus dicitur sive prædicatur, non erit genus illius speciei quod assignatum est pro genere, sicut si opinabile dicatur species entis, ut dixit Pythagoras, qui posuit quod magis est ens opinabile quod est extra animam, sicut causa est plus ens causato : opinabile autem cum dicatur tam de ente quam de non ente, et de pluribus prædicatur quam ens : ergo opinabile non est species entis, nec ens est genus opinabilis. Hoc autem fere positum est in ante habitis istius capituli : sed differt illud ab isto, quia quod præcedit destruit genus assignatum per hoc quod de aliquo prædicatur species, de quo non genus : hic autem destructio fit per hoc quod de pluribus specie et numero differentibus species quam genus prædicatur : de pluribus enim genus semper quam species prædicatur.

Removet dubium.

Quæ sint ea quæ sequuntur omnia secundum Avicennam.

Rursum alia consideratio consequens ex ista penes idem prædicari de pluribus sumpta, et est hæc, quod si de æqualibus in numero dicuntur species assignata et genus. Cujus exemplum est, ut si eorum quæ omnia sequuntur, et in quæ omnia sicut in prima resolvuntur, quæ, sicut dicit Avicenna, sunt ens, unum, res, aliquid, ponatur unum genus, et alterum species ipsius, vel per se, vel in eo quod accidit istis inesse : ut si ponatur ens esse genus, et unum species, de omnibus enim dicitur et ens et unum : propter quod neutrum neutri comparatum potest esse genus, eo quod de æqualibus et secundum numerum et secundum speciem dicuntur. In hoc autem quod accidit illis, exemplum est in eo quod ista prima sunt et principia : unde si primum et principium ad se invicem comparata ponantur genus et species, idem accidit inconveniens : quia utraque quæ dicta sunt, idem sunt : et ideo neutrum de pluribus prædicatur quam alterum, et sic neutrum est genus ad alterum.

Elementum autem vel fundamentale principium ad omnia ista quæ dicta sunt, est quod de pluribus prædicatur sive dicitur genus quam species et quam differentia : de paucioribus enim differentia dicitur quam genus, quia aliter nec divideret genus quando est divisiva : nec opposita generi contraheret potestatem generis quando est constitutiva, penes idem consequens quod est prædicari de pluribus specie differentibus et in quid.

Adhuc sumitur consideratio : quia inspiciendum si aliud assignatum pro genere, sit genus alicujus eorum quæ non differunt specie, ab his quæ sunt in specie contenta, cujus genus assignatum : quia si non est genus eorum quæ indifferentia sunt specie ab illis, non erit genus quod pro genere est assignatum : vel etiam si non videatur esse genus eorum, non erit genus quod pro genere est assignatum. Et hæc consideratio sicut valet destruenti, ita valet construenti. Si enim construat, quod idem genus eorum quæ non differunt, concludetur illud vere esse genus per hanc maximam, quod omnium quæ non differunt specie, est idem genus. Si ergo unius talium genus esse monstretur, quod unius talium quod assignatum est, non sit, manifestum est quod

Omnium quæ non differunt specie est idem genus.

sequitur, quod nullius eorum sit genus : quia una ratio est in uno et in omnibus quoad esse genus vel non esse genus. Cujus exemplum est, ut si quis ponat esse lineas insecabiles, ex quibus lineis divisibiles componuntur, ut in libello de *indivisibilibus lineis* dicit Aristoteles, eo quod omne divisibile ex indivisibilibus componitur, ut dixerunt Democritus et Leucippus, Plato in hoc signo ponens indivisibiles lineas, quum dicat indivisibile esse primum genus linearum, patet quod peccavit : id enim quod genus esse assignavit, non potest esse genus indivisibilium linearum : quia indivisibile de indivisibili non prædicatur : cum tamen lineæ divisibiles et indivisibiles sint eædem, sive secundum speciem indifferentes : omnes enim rectæ lineæ indifferentes sunt, sive sint divisibiles, sive indivisibiles. *Rectæ* autem dico : quia rectitudo est forma simplex et uno modo, quæ competit primis lineis quæ sunt compositarum linearum principia : unius enim formæ est rectitudo et simplex. *Curva* autem ex duabus formis composita est, convexo scilicet, et concavo : et ideo curvitas est multis modis, rectitudo uno modo : et ideo indivisibile non potest esse genus ad rectas lineas. Et hæc est vera istius considerationis expositio : et de hoc quod alii dicunt, non est curandum.

CAPUT III.

De considerationibus acceptis considerando ad plura genera.

His habitis quæ inspectionem ad unum genus assignatum considerare debent, considerandum est in plura genera si alius aliud genus assignatæ speciei posuit, videndum si aliud genus est ejusdem speciei, quod nec continet assignatum genus, nec subalternans ipsum, neque continetur sub illo sicut subalternatum : si enim tale genus aliud ab assignato invenerit, id quod assignatum est pro genere, non erit genus. Cujus exemplum est Socratis, ut si quis tanquam assignatæ speciei ponat justitiæ genus esse scientiam communicandorum vel distribuendorum, consideranti autem statim occurrit, quod aliud genus est justitiæ quod est virtus moralis, et neutrum horum continet alterum : propter quod non potest esse scientiam genus justitiæ : quamvis enim scientiæ genus sit virtus, non tamen est virtus moralis : quia scientia est speculativa, et virtus moralis est habitus in modum naturæ rationi consentaneus, ut dicit Tullius : et hoc modo sub uno communi non continentur, sed sub diversis sunt ordinibus prædicabilium : et medium virtutis est inter plus et minus : medium autem scientiæ est ratio recta, ut in VI *Ethicorum* dicit Aristoteles, et si utrumque dicatur virtus, non erit hoc per unam rationem : et ideo virtus non est genus unum sub quo ambo contineantur. Quod autem secundum unam rationem non prædicatur de contentis, non est genus, neque prædicatur ut genus. Virtus est genus scientiæ, non tamen virtus moralis.

Calumniam autem videtur habere quod dictum est et instantiam : videtur enim quando sive aliquando, quod una assignata species sub duobus generibus est, quod alterum sub altero generum illorum contineatur ut in pluribus, habet tamen dubitationem in quibusdam, et non videtur generaliter verum esse : quibusdam enim videtur quod prudentia (quæ est assignata et debita species) et virtus sit, sive in genere virtutum, et scientia, hoc est, in genere scientiæ esse : et neutrum istorum generum a neutro videtur contineri : et sic instantiam videtur habere inducta consideratio.

Sed ad hoc respondeo, quod non ab omnibus conceditur prudentiam scientiam esse : quamvis enim exemplum ejus sit agendorum ratio recta, non est tamen nisi his quæ sunt ad finem ad quem tendunt, ut nulla virtus moralis : et ideo non est scientia absolute, quæ non consideret nisi verum, et sit ad finem

veri sicut scientia. Et si quis admittit verum esse quod dictum est, prudentiam esse scientiam, non tamen est necessarium neque videtur esse necessarium, quod scientia est virtus, aut sint sicut genera subalterna, quorum unum sub altero continetur, ut scientia sub virtute, quæ ejusdem, hoc est, prudentiæ genera esse dicuntur : sed satis est quod ambo sint sub eodem genere subalternante utrumque, quemadmodum in virtute et scientia accidit ; utraque enim sunt sub eodem genere : nam utrumque istorum secundum generis prædicationem est habitus et dispositio certa, sicut dictum est. Proponatur consideratio sic, quod considerandum si aliud a genere assignato inventum est genus assignatæ speciei, ita quod illa duo genera sic se habeant, quod neutrum illorum quæ dicta sunt, inest generi quod assignatum est, et quod nec unum sub alio est, nec sub eodem genere ambo sunt genera : tunc non erit genus quod assignatum est pro genere.

Adhuc autem an genera non subalterna considerandum est et inspiciendum est in genus assignati generis, et sic semper ascendendo in eadem linea prædicamentali ascendendum est et videndum si omnia superiora genera prædicantur in quid, per hanc maximam, quando alterum de altero prædicatur ut de subjecto, omnia quæ de prædicato dicuntur, et de subjecto dicuntur, et eadem prædicatione dici oportet : et ideo si genus assignatum prædicatur in quid, omnia superiora de eadem specie in quid prædicabuntur. Nam omne superius genere assignato de specie assignata in quid prædicari oportet : et si aliud superiorum assignati generis non prædicatur de specie assignata, non erit genus quod assignatum est pro genere.

Rursum in plura genera subalternatim posita inspiciendum est penes hoc, quod oportet inferius participare suum superius, et non e contrario. Considerandum ergo si assignatum genus vel aliud genus in recta linea super genus assignatum sit : eo quod nullum quod est superius, participat quod inferius : et si ergo tale genus sit assignatum quod vel ipsum vel aliud superiorum participat speciem assignatam, non erit genus quod pro genere est assignatum. Hac consideratione utendum est destruenti, quemadmodum dictum est : astruenti autem sive problema astruere volenti, si concedat, quod id quod assignatum est pro genere, insit speciei cujus esse assignatum est etiam ponendo inesse, adhuc dubitat utrum id quod assignatum est pro genere, assignatæ insit ut genus, cum tamen non dubitet quin insit ut prædicatum, sufficit ostendere quod aliquid superiorum in recta linea ad genus assignatum inest speciei assignatæ in eo quod quid est sicut inest genus : uno enim talium superiorum in eo quod quid est de assignata specie prædicato: omnia quæ superiora sunt ad illud, in eo quod quid est prædicantur de eadem specie : et hoc est verum si sint superiora his de quibus prædicantur secundum rectam lineam : omnia enim taliter superiora prædicantur in eo quod quid est sicut inest genus suis inferioribus : propter quod assignatum genus in eo quod quid est prædicabitur, si aliud suorum superiorum in eo quod quid est prædicetur, et si unum assignatum est pro genere.

Quoniam autem uno taliter superiorum in eo quod quid est de specie assignato prædicato, omnia alia in eo quod quid est prædicantur. Sumendum ergo etiam inductione in omnibus generibus prædicamentorum, quamvis hoc in *Prædicamentis* sit determinatum : et sic quidem faciendum est quando non dubitat, sed sine dubitatione certum est, quod insit speciei et prædicetur de specie id quod pro genere est assignatum : tunc non sufficit ostendere id tantum quod et aliud superiorum generum illi quod dubitatur inesse, in eo quod quid est prædicetur et de specie assignata, sed oportet duo ostendere sicut duo sunt in dubitatione,

etiam quando dubitatur utrum insit, et utrum ut genus insit : oportet enim ostendere, quod superiorum aliud insit ut genus, et quod nullum genus ex opposito divisum contra genus assignatum prædicatur de assignata specie : quia divers orum generum et non subalternatim positorum diversæ sunt species et differentiæ. Hujus exemplum est, ut si ambulationis tanquam assignatæ speciei genus assignetur latio, sive secundum locum mutatio, non sufficit ostendere quoniam ambulatio est motus, et quod motus de ambulatione prædicatur in quid, eo quod alii præter lationem motus sunt : sed oportet hoc ostendere, quod ambulatio nullum contentorum sub motu participat de numero eorum quæ sunt secundum divisionem, nisi lationem solum : et ideo quia est necesse quod id quod genus participat, aliquam specierum etiam (quæ sit in genere illo) participare : quia prædicatur participative de genere, prædicatur et participative de specie. Prædicentur quæcumque sunt participata de inferioribus secundum primam et rectam divisionem, nisi lationem solam : et tunc sic arguendum est, quod si ambulatio nec augmentum participat nec diminutionem nec aliorum motuum aliquam prælationem, tunc medium est quod lationem et genus participabit : et ideo sequitur, quod latio erit genus ambulationis.

Adhuc in subalternis generibus considerandum est, si id quod assignatum est pro genere, prædicatur in quid de eisdem de quibus prædicatur in quid assignata species. Similiter considerandum, si omnia quæ directe supra genus assignatum sunt, de eadem et eisdem prædicentur : quoniam si alicui in aliquo eorum quæ superius sunt, dissonant, palam quoniam non est genus quod assignatum est pro genere : si enim esset genus, omnia superiora hoc et etiam plus quod assignatum est pro genere, de specie assignata in eo quod quid est prædicarentur : et quando non sic est, non est genus quod assignatum est pro genere. Destruere igitur volenti utile est considerare si non prædicatur genus vel aliquod superiorum assignatum pro genere in eo quod quid est : accidit enim in omnibus coordinationibus genus et speciem de eodem in eo quod quid est prædicari. Astruere autem volenti utile est videre si aliquod prædicatum vel aliquod superius ad ipsum in eo quod quid est prædicetur : tunc enim accidit (hoc est, sequitur) et genus assignatum et speciem assignatam de eodem in eo quod quid est prædicari : propter quod etiam ipsum quod est species assignata cum sub duobus sit generibus, necesse est ista genera esse subalterna, quorum unum sub altero continetur, si ostendatur quod id quod voluimus genus esse non contineri sub specie : tunc palam est quod sequitur, quod sub hoc alterum sicut species sub genere erit : quia ex quo subalterna sunt, et id quod sub illo non continetur, necesse est sub reliquo contineri, et reliquum sub alio contineri. Sic ergo in genera tam subalterna quam non subalterna considerandum : quia si illud non est genus quod præter hæc accipitur, tunc patet quod nec illud est genus quod assignatum est pro genere.

Adhuc considerandum ad totam rationem generum, et non tantum in particulas quæ ponuntur in diffinitionibus generum eorum quæ assignata sunt, vel quæ superiora ipsorum. Considerandum autem et rationem illorum generum, si aptantur per convenientiam substantialem ad assignatam speciem : necesse est enim omnes rationes generum superiorum prædicari de assignata specie, et de omnibus his quæ participant speciem, sicut inferiora superiora sua participant. Si ergo in aliquo dissonet, quod ratio superiorum inferiori non aptatur, palam quod non est genus quod pro genere est assignatum. Sic ergo in particulas diffinitiones generis, et in eas quæ particulas consequuntur, ut in totam diffinitionem generum tam non subalternorum quam subalternorum est considerandum : quæ

omnia in linea recte ascendenti prædicamentali considerantur : quæ considerationes sunt plurimum destructivæ, aliquæ tamen sunt constructivæ, in aliquibus admixtæ. Quod autem est dictum, quod diversorum generum et non subalternatim positorum diversæ sunt species et differentiæ, ideo est, quia si esset genus unum talium specierum, hoc esset de diffinitione utriusque, et sic unum esset diffinitivum duorum oppositorum, quod est inconveniens.

CAPUT IV.

De considerationibus sumptis ex comparatione generis ad differentiam et speciem, etc.

Habitis considerationibus quibus discernitur et aliquando construitur genus per inspectionem ad intrinseca generi et essentialia, quæ sunt particulæ diffinitionis ejus vel consequentia ad particulas, et per inspectionem ad totam diffinitionem, quia genus aliquo modo continet differentias potestate saltem, et continet species ut partes subjectivas ejus : nunc considerationes sumendæ sunt per inspectionem eorum quæ accipiuntur ex comparatione generis ad differentias et ad species. Primo ergo inspiciemus ad hæc comparando id quod est genus per substantiam ad differentias et species, et deinde dabimus considerationes quæ sumuntur ex comparatione generis ad differentias et ad species, per ea quæ sequuntur genus ut proprietates ipsius, et quæ consequuntur ad ipsum ex tali comparatione quæ est ad differentiam et speciem.

Dicamus igitur quod destruere volenti genus assignatum considerandum est si aliquis differentiam substantialem ut genus posuit prædicari. Verbi gratia, ut si posuit immortale quod est animalis differentia, esse genus Dei : nam immortale differentia est animalis, eo quod animalium quædam mortalia, quædam immortalia. Palam ergo quia peccavit, quoniam nullius differentia est genus. Et quod hoc sit verum, sic probatur ex hoc quod modus est per dicta instrumenta universalium, quod nulla differentia in modo prædicandi dicit quid per se stans in natura rei sicut fundamentum formarum, sed magis significat quale per qualitatem essentialem, quæ qualitas est perficiens potentiam generis, sicut perficit forma potentiam materiæ, ut gressibile et bipes sunt dicentia quale quid animal, et non dicunt quid in ipso animali.

Quod differentia unius non possit esse genus alterius.

Alia autem consideratio est et destructiva si differentiam posuit aliquis in genus, ita quod differentiam divisivam generis dicit in genere esse. Verbi gratia si dixit, quod abundans, quod est differentia divisiva numeri, in numero est, quod est genus divisum per differentias : quia tunc sequitur quod differentia esset species, et abundans differentia est divisiva numeri, sed constitutiva essentialis qualitas est speciei. Nec videtur secundum veritatem, quod differentia participat genus, sicut id quod directe continetur in genere, genus participat : quia omne quod sic participat genus, quoad nomen et rationem est species vel individuum et non differentia : differentia autem quoad hoc quod est consequens esse generis, modum habet prædicationis de genere propriæ passionis, et non genus participans. Hæc autem omnia in scientia de *Universalibus* probata sunt. Unde cum dicitur, animal est rationale, non est prædicatio differentiæ de genere ejus sicut ejus quod sit de ratione animalis, neque sicut speciei quæ particulariter prædicari dicitur de genere ut species participans genus, quia animal non est de ratione rationalis, sed prædicatio consequentis ad animal secundum esse, sicut passio prædicatur de subjecto. Sed non sequitur propter hoc, quod differentia sit proprium : eo quod est qualitas essentialiter perficiens potentiam generis et constituens speciem : proprium autem est consequens esse speciei, et est de natura accidentis in eo quod consequens est ad esse perfectum speciei :

Differentia proprie non participat genus.

unde cum omnino quod participat genus, species sit vel individuum, ideo palam est quod differentia non participat genus. Propter quod nec abundans est species numeri, sed differentia : quoniam non participat genus quod est numerus.

Amplius per comparationem generis ad speciem considerationes sunt ex quibus destruitur problema de genere, ut si quis genus in speciem posuit, ut idem dicatur esse genus quod sub specie continetur. Exemplum hujus est, quod contiguatio dicatur esse species continuationis. Continua enim sunt quorum terminus unus ad quem est continuatio. Contigua vero, quorum terminus continuationis non unus quidem, sed termini duorum contingentium sunt simul : non tamen sunt unum, sed colligata ab alio : quia, sicut dicitur in V *Physicorum*[1], continuum per prius et posterius dicitur multipliciter, si qua se contingunt in ultimis, quæ colla sive glutino continentur (quæ sibi invicem infiguntur) encastrantur : quia contigua sunt, et continuum commune est ad hæc, non est vera communitas generis, sed tamen mutata generis communitate : et ideo qui dicit quod continuum est contiguum, ponit genus in speciem : et sic de pluribus species prædicatur vel tot sicut prædicatur genus. Eodem modo peccat, qui dicit mixturam esse idem quod temperantiam. Temperantia non simpliciter mixtura est, sed quædam est mixtura per posterius dicta : quia mixtura vel mixtio est miscibilium alteratorum unio : mixta enim sic miscentur per minimum cujuslibet unius cum minimo alterius, agens et patiens unumquodque in aliud et ab alio, et sic unumquodque recedens ab excellentia suæ qualitatis et reductum ad medium. Temperantia autem sunt quodammodo mixta : et sic temperantia in minus est quam mixtio. Hoc peccato Plato peccavit, quando lationem quæ est idem quod vectio (sicut movetur id quod vehitur) dixit esse loci mutationem : vectio enim sive latio quædam mutatio secundum locum est, et est in minus quam loci mutatio. In omnibus his tribus exemplis idem impedimentum et peccatum est : non enim necessarium est ut contiguitas sit continuitas, sed e converso continuitas est contiguitas quædam necessario : non enim omne contiguum est continuum, sed e converso continuum est contiguum quoddam sive quodammodo : quia quorum ultima sunt unum, eorum ultima sunt simul, et non e converso. Et similiter nec omnis mixtura est temperantia : nam siccorum mixtura ut granorum, temperantia non est, quia unum non alterat aliud ad medium. Nec omnis mutatio secundum locum est latio sive vectio : nam ambulatio secundum locum mutatio est, et non videtur latio sive vectio esse : latio enim sive vectio dicitur quidam motus rotarum sive curruum sive vehiculorum : pene enim in his quæ involuntarie mota sunt, latio dicitur, quemadmodum accidit in curribus sive vehiculis quæ proprium non habent motum, sed vehuntur ad onera. *Pene* autem dico, quia alia, ut homines aliquando involuntarie vehuntur : sed tunc moventur motu alterius. Palam autem est, quoniam in assignatis exemplis de pluribus dicitur species quam genus : cum tamen secundum diffinitionem speciei et generis oportet e contrario fieri.

Temperantia in minus est quam mixtio.

Rursum peccatum est et destruitur problema comparando differentiam ad speciem si differentiam divisivam generis in speciem posuit, hoc est, sub specie contentam. Cujus exemplum est, ut si immortale idem dixit quod Deum, cum immortale sit differentia animalis rationalis, et generis differentia sit speciem (quæ est Deus) constituens. Sic enim accidit per hanc positionem de æquis, aut de pluribus speciem prædicari quam differentiam : de æquis quidem si idem dixit differentiam et speciem : de pluribus, si differentiam posuit in speciem : et hoc

[1] Aristoteles, In 5 Physic. tex. com. 25.

est inconveniens : nam differentia si est divisiva, de pluribus quam species dicitur. Si autem est ultima et constitutiva, tunc de æquis dicetur cum specie ; divisiva enim secundum aptitudinem respicit speciem : et sic in plus est quam species constitutiva, et ultima est secundum actum speciem constituens : et ideo est æqua. Neutro autem modo in speciem est, quia quod ponitur in alio, in minus est quam ipsum : et ideo genus illius differentiæ multo minus in speciem est ponendum. Qualiter autem et quæ differentia animalis sit generalis, in ante habitis dictum est.

Amplius ex comparatione generis ad differentiam consideratio est destructiva juxta præcedentem accepta, ut si genus in differentiam posuit, ut si quis dicat quod color quod est genus, sit congregativum visus, per substantialem prædicationem : aut numerum dicat esse impar, cum impar sit differentia quæ ut genus de numero non prædicatur. Qualis autem sit hujusmodi prædicatio cum dicitur, impar est numerus, vel e converso numerus est impar, videtur jamdudum determinatum esse : quod enim sequitur totum esse generis, non potest esse quid de ratione ejus : et ideo non prædicatur de ipso ut genus vel proprium proximum vel remotum, ut potest de ipso prædicari differentia constituens ipsum : cum totum esse generis sequatur : prædicatur ergo ut passio, quæ pro certo accidens esset, nisi quia actus est determinans et perficiens generis potentiam. Propter quod est qualitas essentialis.

Qualis sit illa prædicatio, numerus est impar.

Adhuc autem peccat, si respondendo ad speciem dixit genus esse ut differentiam : quamvis enim hoc non sæpe fiat, tamen possibile est aliquid suscipere vel concedere talem prædicationem : propter hoc quod diximus, quod differentia cum sit generalis, cum genere collocanda est, ut si quis dixit mixturam esse differentiam temperantiæ cum sit genus ejus, aut dicat secundum locum mutationem differentiam lationis sive vectionis. Sic enim accideret differentiam plus esse quam genus, quod est inconveniens : ideo non est genus quod sic assignatum est.

Omnia autem quæ sunt hujusmodi ex consideratione generis ad differentiam et speciem comparari possunt per eamdem maximam : omnes enim isti loci communicant in hoc quod de pluribus genus quam differentiam oportet prædicari : et oportet quod genus non participet differentiam illo modo participationis, qui in præhabitis determinatus est. Sic autem assignando genus et ponendo in differentiam, neutrum eorum quæ dicta sunt, possibile est accidere : quia et genus de paucioribus quam differentia prædicabitur, et participabit differentiam ut substantiale prædicatum.

Rursus ad plures vel omnes differentias generis respiciendo si tale assignatur genus cujus nulla differentia prædicatur de specie assignata (cum non nisi ex genere et differentia sit species) sic male est assignatum genus : quia cum nulla differentiarum generis de specie prædicatur, nec genus prædicabitur : eo quod tale genus non est speciei. Omne enim genus in sua specie per differentiæ alicujus coarctationem determinatur ad speciem : genus autem non prædicatur nisi per hoc quod est in specie per substantiam, ut de anima : nec prædicatur abundans, nec perfectum in numeris : ergo nec numerus prædicatur de anima, ut dixit Plato.

CAPUT V.

De considerationibus acceptis ex consequentibus ad genus, etc.

Amplius accipiuntur considerationes ad terminandum problema de genere ex his quæ consequuntur genus, ut proprietates essentiales quæ sunt ex parte rei vel ex parte sermonis acceptæ : ex parte enim rei prima generis proprietas quæ consequitur ipsum secundum quod ad speciem comparatur, est quod genus prius sit natura quam species : unde si assignatum

pro specie sit prius natura quam assignatum pro genere, et si species assignata interempta simil interimit genus : tunc patet quod species est prior natura quam genus : cum videatur e contrario debere fieri, quod scilicet genus interemptum simul interimat speciem, et non e contrario. Et constat quod non est genus quod est assignatum pro genere.

Amplius secunda proprietas, naturam generis consequens est, quod genus (quia substantialiter inest) semper inest : et ideo si contingat amittere genus, ita quod aliquando speciei non inest vel potest non inesse, non erit genus quod assignatum est pro genere. Cujus exemplum est, ut si quis dicat animam moveri sive in genere moventium seipsa esse : vel si quis dicat opinionem esse per verum vel falsum ut per differentias : neutrum enim dictorum potest esse genus vel differentia : eo quod neque genus neque differentiam amittit species : nam anima est absque eo quod moveat se, quia aliquando quiescit ; et aliquando opinio est neque vera, neque falsa, sed dubia : et opinio vera fit falsa, sicut et omnino in *Prædicamentis* dictum est. Si autem esset differentia, opinio vera non efficeretur falsa secundum rei opinatæ mutationem : quia differentia non amittitur ab eo, cujus est differentia : et iste est primus modus amittendi genus vel differentiam.

Secundus autem modus est, quod videtur esse suppositum quod genus et differentia sequuntur semper speciem donec sit species, hoc est, quamdiu sit species. Unde intendendum etiam id quod in genere positum est : si enim illud participat aliud quod est de numero contrariorum assignato generi per ipsum genus, et participat per substantialem prædicationem, tunc sequitur quod non est genus quod assignatum est pro genere : quia si esset genus, non participaret species assignata et id et suum contrarium quod est in ipso : et sic idem substantiale participabit contraria substantialiter, quod esse non potest : eo quod species assignata genus suum nunquam amittit, quum sibi insit et actu et intellectu : et si idem participaret contrarium generi cum genere participato, sic idem contraria participabit.

Hoc tamen in mixto videtur fieri, quod contraria participat et substantaliter. Sed ad hoc dicendum quod mixtum non participat contraria secundum simplices et puros actus contrariorum, sed secundum medium et medii actus. Objectio. Solutio.

Amplius autem tertius modus amissionis generis vel differentiæ est, si species assignata communicat (hoc est, communicabiliter recipit) aliquid cum eo quod assignatum est sibi pro genere : quod impossibile est inesse : et sic contingit inesse omnibus his quæ sunt sub eodem genere : eo quod generi repugnat. Neque erit genus quod assignatum est pro genere : quia sic disparata convenirent ad consecutionem ejusdem : quod est impossibile, ut anima vitæ communicat cum sit per diffinitionem suam principium et causa vitæ, ut secundo de *Anima*[1] dicitur. Numerorum autem nullum (hoc est, nullam speciem numeri) vivere possibile est, hoc est, vitæ principio communicare : constat quod nulla species numeri est anima, et sic numerus assignatus pro genere animæ non est genus ejus. Quæ vero ratio Platonis in his fuerit, non est ostendendum in hac scientia : quia ex communibus et probabilibus ad hoc disputari non potest. Adhuc autem ex parte sermonis tres sunt generis proprietates, et quod univoce dicatur de specie, et quod dicatur de pluribus differentibus specie, et quod dicatur proprie et non per translationem : et juxta hæc sunt tres considerationes generis destructivæ.

Considerandum ergo si species assignata est æquivoce in genere, hoc est, quod genus de specie nomine et non ra-

[1] Aristoteles, In 2 de Anima, tex. com. 28.

tione prædicetur. Ad hoc autem quod hoc inveniatur, elementis (hoc est, principiis) utendum est quæ in primo hujus scientiæ libro de inventione multiplicis dicta sunt, et æquivoci distinctione. Univocum autem genus est ad ea quorum est genus et univoca species : et non est vere genus, quod quidem essentialiter est in specie, et non tamen omnino per rationem unam, ut ens in speciebus prædicamentorum.

Ens æquivocum est ad prædicamenta.

Quoniam autem omnis generis sunt plures species et non una sola, perspiciendum est diligenter si non contingat esse aliam speciem dicti generis præter eam quæ assignata est. Si ergo non contingat hoc, tunc quod dictum et assignatum est pro genere, non est genus.

Quare genusdebet habere plures species actu : non sic autem species plura individua actu.

Attende autem quod aliter de specie est : quia licet species quælibet de pluribus differentibus numero prædicetur, tamen sufficit ei ad communitatem multitudo potentialis, quamvis unum solum individuum sit in actu, ut in sole et phœnice et in omnibus illis quæ sunt ex materia sua tota. Et hoc ideo est, quia forma in talibus non multiplicatur nisi multitudine materiæ : species autem multiplicatur ex generis formali divisione, quæ non potest fieri nisi per differentias sive formas oppositas, quæ duæ erunt ad minus, quarum utraque adjuncta generi constituit speciem secundum actum : et sic duæ ad minus erunt species generis. Unde non est genus quod non habet nisi unam speciem.

Considerandum est tertio si nomen generis translative et non proprie de specie dicitur id quod assignavit aliquis : ut si quis temperantiam virtutem dicat esse consonantiam vel in genere esse consonantiæ sive harmoniæ : quod non potest esse nisi per similitudinem et translationem ad temperantiam acuti et gravis in sonis : et ideo translative dicitur : et ideo non potest esse genus speciei assignatæ : nam omne vere genus proprie et per substantiam de suis speciebus prædicatur, et non per similitudinis translationem. Consonantia vero de temperantia non proprie dicitur, sed translative : omnis enim consonantia proprie in sonis est : propter quod etiam consonantia a sonis nomen accepit : propter quod etiam translatione uti in problematibus peccatum est, ut in secundo hujus scientiæ libro dictum est [1]. Dicit enim Boetius, quod consonantia proportio est acuti et gravis in sonis : et hoc erat dictum Pythagoræ. Hoc autem ideo est, quia genus essentialis est similitudo specierum, sicut species est similitudo individuorum. Translatio autem adductio est nominis ad accidentalem similitudinem : et sic translatio aufert genus, sicut similitudo essentialis repugnat accidentali similitudini, sicut patet in dicto exemplo, ut temperantia quæ est determinata secundum rationem rectam ad naturam cibi vel potus proportio : et hæc transumitur ad sonorum proportionem, quod generi comparato ad speciem convenire non potest. Sic ergo genus non contractum ad materiam per locos intrinsecos est determinandum.

Quare translatio aufert genus. Translatio quid.

[1] Cf. 3 de Anima, tex. com. 14 ab Averroe.

TRACTATUS II

DE GENERE LOGICO, SIVE NON CONTRACTO PER LOCOS EXTRINSECOS.

CAPUT I.

De considerationibus acceptis a contrariis.

Sic autem determinato problemate de genere per locos intrinsecos, videndum est quomodo idem problema per locos extrinsecos habeat terminari. Considerabimus autem primo in contrarie oppositis dicentes et ponentes primo considerationes destructivas : post constructivas etiam ponemus ad doctrinæ sufficientiam. Docemus ergo discernere genus comparatum ad suam speciem, quando species habet contrarium suum. Et deinde ponemus considerationes a contrariis, specie contrarium non habente, dicentes.

Amplius (præter omnia quæ intrinsecus generi sunt adducta ad generis destructionem) considerandum est si ei quod assignatum est pro specie, aliquid sit contrarium. Est autem multiplex hæc consideratio : quia variatur tam inspiciendo in extrema contrariorum, quam etiam inspiciendo in media. Inspiciendo quidem extrema secundum quod sunt in eodem genere, et secundum quod sunt in diverso genere, et secundum quod sunt in uno genere : et sic inspectio in extrema variatur. Primum quidem igitur considerandum si contrarium assignatæ speciei sit in eodem genere cum ipsa specie : quia contraria sunt quæ posita sub eodem genere maxime a se distant. Adhuc autem (quia vera contraria habent fieri circa idem materiale cui respondet genus) oportet igitur contrarium speciei assignatæ in eodem genere esse, si nihil sit contrarium generi, sed speciei tantum : et si contrarium speciei non est in eodem genere cum specie assignata, non est genus quod assignatum est pro genere.

Consideratione autem secunda considerandum si tam species assignata quam genus habent contrarium. Inspiciendum autem si contrarium speciei sit in contrario genere, sicut est assignata in proposito genere : necesse est enim contrarium speciei esse in contrario genere cum sit generi assignato ad contrarium. Palam est unumquodque eorum quæ dicta sunt per inductionem : et si contrarium specie non in contrario genere, non est bene assignatum genus quod pro genere dictum est inesse.

Rursum si ambo habeant contraria et genus et species, considerandum est in contrario speciei utrum sit in genere, vel genus in genere, ut bonum : bonum enim et malum genera sunt aliorum, præcipue in moribus : quia ad ipsa omnia alia referuntur per prædicationem, et non convertitur. Sunt autem contraria secundum quod in habitibus et actibus accipiuntur. Considerandum ergo si contrarium speciei non est in genere, sed genus sit : si enim hoc non est in genere, sed genus, nec contrarium generi est in genere sed genus : et si assignatum sit in genere existens, est male assignatum : sicut accidit in bono et in malo : neutrum

enim horum est in genere, sed utrumque est genus.

Deinde considerandum est in contrariis medium habentibus per inspectionem ad media. Considerandum ergo si contrarium alicui et in genere et in specie, ita quod genus et species habeant contraria et contrariorum generum vel specierum est aliquod medium : illorum autem reliquorum nihil est medium : tunc male assignatum est genus. Nam si contrariorum generum est aliquod medium, et contrariarum specierum erit aliquod medium : et si specierum contrariarum est aliquod medium, erit etiam contrariorum generum aliquod medium, sicut patet in virtute et vitio quæ sunt contraria genera, et justitia et injustitia quæ sunt contrariæ species : utrorumque enim est aliquod medium : virtutis quidem et vitii indifferens quod nec vitium nec virtus est, vel bonum in genere : sed potentia est utrumque. Justitiæ autem et injustitiæ medium est quod nec communicativum nec distributivum est. De speciali enim justitia loquimur : et non de generali vel heroica justitia : quia taliter dicta justitia et injustitia medium non habent.

Removet dubium.

Instantia tamen videtur hujus considerationis : quoniam sanitatis et ægritudinis in corporalibus non est medium : boni autem et mali medium est. Sed hujus solutio est, quod bonum et malum non uno modo sumuntur secundum quod sunt genera in moribus, et secundum quod sunt genera sanitatis et ægritudinis. In moribus enim medium habent in quibus est bonum simpliciter, et malum simpliciter sive per se. Secundum autem quod sunt consequentia ad sanitatem et ægritudinem, non sunt genera, sed transcendentia quæ sunt in omni genere et non in uno genere qualitatis : et sicut in genere logico hoc modo non sunt contraria : sed opponuntur ut privatio et habitus : quæ medium non habent : et ideo instantia non impedit considerationem. Unde quidam dicunt quod de moralibus contrariis intelligitur, et non de naturalibus. Primum dictum est melius.

Adhuc autem si utraque contraria et genera et species habeant, et utraque habeant media [1]. Considerandum est si similiter sive uniformiter ponantur utrorumque media, vel non uniformiter : sed horum quædam media ponantur per extremorum abnegationem : illorum autem ponantur ut subjectum in extremis, hoc est, per extremorum participationem : quia id quod extrema participant, subjicitur eisdem ut principiis constituentibus ipsum : quamvis hoc non sit necessarium : tamen probabile et ut in pluribus est verum, quod medium in utrisque, hoc est, contrariis generibus et contrariis speciebus sit similiter sive uniformiter, sicut in virtute et vitio, inter quæ est medium per abnegationem : et justitia et injustitia, inter quæ est medium similiter per abnegationem : in utrisque enim horum secundum abnegationem est medium.

Amplius adhuc tertio inspiciendum est etiam ad contrariorum medium : quando enim non est generi assignato aliquid contrarium, sed species assignata habet contrarium : tunc enim tantum non considerandum est ad contrarium, sed ad medium quod est inter contraria, ita quod tunc non tantum contrarium cum contrario debet esse in eodem genere, sed etiam medium quod est inter ea, debet esse ejusdem in eodem genere : et si non, male assignatum est genus : quia in genere in quo sunt summa (hoc est, extrema) in eodem est medium inter ea, præcipue si dicitur medium participatione extremorum, sicut patet in albo et nigro extremis in colore : quia color est unum genus horum mediorum colorum.

Instantia tamen etiam contra hanc

[1] Ex quo patet quod duplex est medium secundum Philosophum, scilicet per participationem et per negationem. P. J.

considerationem esse videtur : quia egestas et abundantia in vitiis distant a medio : et audacia et timiditas sunt extrema : et fortitudo quæ media est, non est in eodem genere cum extremis : cum extrema sint in genere mali, virtus autem medium est in genere boni. Nec videtur esse instantia contra hanc considerationem in media : quia ista est de eo quod habet contrarium in genere. Instantia autem de eodem quod in genere habet : quia egestas et abundantia sunt contraria genera : et ideo dicunt quidam quod instantia est, quæ videtur et non est. Et sic ad minus est instantia contra hoc quod dictum est, in eodem genere sunt extrema et medium. Sed intelligendum est quod extrema superabundantia et defectus sunt extrema in malo, et ideo sunt in genere uno : utrumque enim et abundat et deficit a genere boni : quod est in medio. Et hoc modo virtus in medio est, quæ nihil abundat nec deficit a medio. Et ideo in bono virtus est extremum non medium. Consideratio autem est de his quæ omni modo medium sunt per participationem extremorum, sicut est in coloribus in quibus medium participat genus sicut et extremum coloris : quod non potest esse in egestate et abundantia : quia medium causa est quod cum extremis in eodem genere esse non potest : eo quod in bonum extremum esse causatur ab ipsa mediatione, quæ causat abnegationem generis extremorum : et hæc est vera sententia instantiæ et causa : sed si medium non esset nisi medium et non extremum, sequitur, quod si contrarium haberet species et medium, et genus, non quod in eodem genere esset medium cum extremis : sed quia ab eo efficitur medium per circumstantias et extremum in bono, ideo oportet quod sit in alio genere quam extremum. Medius autem color per ipsam mediationem non constituitur nisi in natura ipsa ejusdem generis et ad speciem determinatur in illa, et ideo oportet quod sit in eodem genere cum extremis.

Et si quis objiciat, quod tunc non est generalis consideratio, Dicendum quod sufficit quod ipsa dialectica sit in pluribus : et si non in omnibus, tamen generalis est in talibus mediis de quibus dictum est. Objectio. Solutio.

Amplius autem inspiciendo ad medium e contrario inductæ considerationi : et si genus quidem aliquod contrarium est assignato generi, species autem assignata non est contraria alicui speciei : nam si genus est alicui contrarium, oportet quod species sit contraria eidem in speciem considerato, et ad speciem deducto, quemadmodum virtus et vitia contraria sunt genera, et justitia et injustitia contrariæ species : et si justitia est virtus, erit injustitia vitium. Unde si genus assignatum habeat contrarium, assignata autem species non habeat contrarium, non est genus quod assignatum est pro genere. Exemplum autem hujus per oppositum : quemadmodum virtus et vitium sunt genera contraria, et justitia et injustitia sunt contrariæ species : ut etiam hoc modo homo species non habeat contrarium, sicut justitia et injustitia contrariæ sunt. Similiter et in aliis exemplis consideranti medium esse videtur.

Instantia tamen videtur esse in quibusdam : in sanitate enim et ægritudine, et simpliciter universaliter sanitas ægritudini contraria est. Quædam autem ægritudo species est ægritudinis, nullum habens contrarium in specie : cum tamen sanitas et ægritudo bene sunt assignata genera. Quædam autem ægritudo nullum habens contrarium sicut febris et ophtalmia, quod est oculi apostema. Et intellige quod hæc instantia non impedit considerationem, quia revera contraria genera contrarias habent species. Sed quando species causatur a privatione medii quod genus constituit, tunc non habet nomen nisi in genere, sicut ophtalmia dicitur ægritudo : quia sanitas est medium in complexione et debita proportione compositionis et figuræ totius corporis et omnium membrorum, et ophtalmia est so-

lutio figuræ in debita proportione, et febris solutio medii in debita complexione, quod in speciali hoc vel isto non habet nisi genus in quod dicatur hæc ut infirmitas aliquo speciali sic dicta : et cum primum habitum sanitatis in toto corpore et medium contrarium non habet secundum quod est in hoc, sed secundum quod est in toto corpore, quia pars in toto et non totum in parte, ægritudo partis solvit medii rationem : quia non omnes istæ considerationes a contrariis et mediis destructivæ sunt.

Ideo epilogando subjungimus, quod ei qui intendit interimere problema de genere inspiciendo in contrariis et mediis, tot modis qui dicti sunt inspiciendum est : si enim insunt generi vel speciei secundum inspectionem ad contraria vel media quæ dicta sunt, palam quoniam non est genus quod assignatum est pro genere.

Construere autem volenti problema de genere, tripliciter considerandum est in istis. Primum quidem si genere non habente contrarium, sed specie habente contrarium, considerundum est si contrarium speciei sit in dicto genere : nam si contrarium est in genere assignato, tunc est medium quod etiam species proposita est in eodem, quia contraria sunt in eodem genere : et sic verum assignatum est genus. Amplius si medium inter contraria speciei sit in eodem genere : quia tunc bene assignatum est genus loquendo de medio participatione extremorum, ut paulo ante dictum est. Rursum tertio modo quando et generi et speciei est contrarium, si contraria species in contrario, et alterum contrarium in altero generi illi contrario : tunc enim palam est, quod sicut contrarium est in contrario, etiam propositum est in proposito : et tunc iterum bene assignatum est genus.

CAPUT II.

De considerationibus acceptis a casibus et conjugatis.

Rursum per locos extrinsecos cognationem habentes cum proposito sicut a casibus et conjugatis, et ea quæ similiter se habent ut cognata proposito, quæ similiter sese consequuntur, ut casus et conjugata, et interimere volenti et construere problema de genere considerandum : et hoc quidem considerare non est difficile, ut in talibus si nomen est genus in una conjugatione, casus erit genus in casuum coordinatione : hæc enim secundum similitudinem unam et eamdem insunt ut genera, ut si justitia est disciplina quædam vel scientia, vel quod disciplina sit genus justitiæ, tunc et juste fieri erit disciplinate fieri : ita quod casus erit genus casus, et in conjugatis erit justus disciplinatus, ita quod sumptum erit genus sumpti, sicut principale genus est principalis. Si autem horum aliquid non est genus sibi coordinati, nec reliquum ullum est genus sibi respondentis in coordinatis secundum casus et conjugata.

Rursum considerandum in similibus secundum proportionem in qua duo ad duo comparantur in his quæ similiter secundum proportionem se habent ad invicem, sicut si suave sive delectabile similiter se habet ad voluptatem, sicut se habet perficiens, hoc est, utile ad bonum (hoc est, honestum) et ratio similitudinis, quod utrumque est utriusque effectivum, hoc est, hoc illius, alterum alterius : quia suave est effectivum sive inductivum voluptatis, et perficiens est effectivum honesti, sicut id quod est ad finem, est inductivum finis, ita quod sic ordinetur proportio : sicut se habet suave ad voluptatem in efficiendo eam, sic proficiens ad bonum in efficiendo ipsum : et commutata proportione, sicut se habet secundum ad quartum, sic se habet pri-

mum ad tertium : ergo si voluptas est aliquod bonum honestum, erit suave aliquod perficiens. Et est destructiva : quia nec voluptas est genus boni, nec suave est genus perficientis.

Similiter autem in generationibus et corruptionibus aliquorum inspiciendum est, ut si ædificare, hoc est, generare quoddam est operari : tunc secundum locum a conjugatis, ædificasse secundum genus est operatum esse. Et eodem modo si discere est reminisci (ut in *Mennone* dicit Socrates, ut dixit Plato) secundum genus, tunc sequitur quod didicisse est recordatum esse secundum genus. Et in corruptionibus similiter. Si enim dissolvi est corrumpi secundum genus, et dissolutum esse est corruptum esse secundum genus, et dissolutio secundum genus est corruptio. Et in generativis et corruptivis eodem modo, quod similiter in his quæ dicunt potentiam sive facultatem ad aliud, et in usibus sive in his quæ dicunt usum secundum quod usus est expeditus actus ex frequenter egisse proveniens : et omnino sive universaliter secundum quamlibet similitudinem proportionalem acceptis et se invicem consequentibus : et hæc tam interimere volenti problema de genere, quam construere volenti sunt omnia ista consideranda, quemadmodum in generatione et corruptione secundum casus et conjugata jam parum ante diximus. Nam si dissolutivum secundum genus est corruptivum, sequitur quod dissolvi est corrumpi secundum genus, et generatio secundum genus est factio. Similiter autem in conjugatis casibus secundum potentiam sive facultatem et usum sumpta : nam si potentia sive facultas est dispositio secundum suum genus, et si alicujus usus est actus secundum genus, tunc sequitur quod uti secundum genus proprium sit agere, et usum esse etiam secundum suum genus erit egisse.

Usus quid.

CAPUT III.

De inspectione in oppositis secundum privationem et habitum.

Inspiciendo autem in oppositis secundum privationem et habitum pro construi et destrui problema de genere. Et ponamus primo considerationes destructivas, et deinde constructivas. Et primo prima destructiva ex comparatione duorum ad unum talis est : si enim id oppositum assignatæ speciei duobus interimere est problema de genere. Considerandum est enim si positum est aliud oppositum assignatæ speciei, et id quod est oppositum assignatæ speciei sit in eodem genere assignato in quo est species assignata, male est assignatum genus quod est dictum esse genus. Privatio enim aut in nullo genere est eodem cum habitu simpliciter aut universaliter, aut cum habitu est in genere ultimo, hoc est, proximo. Cujus exemplum est, ut visus quæ est assignata species, est in ultimo sive proximo genere assignato, quod est sensus : cæcitas quod est privatio visus, non erit sensus : ita quod sensus de ipsa cæcitate prædicatur ut genus, sed vel in nullo simpliciter, eo quod privat formam generis, vel non est in eodem ultimo genere, si privatio relinquat genus et privet formam speciei sicut facit cæcitas.

Secundo destructive comparatur si consideretur comparatione duorum ad duo, hoc est, comparatione habitus generis et habitus speciei, et oppositas privationes eorum : et considerandum est si oppositum in genere est oppositum in opposito, sicut propositum in proposito : si enim non sic est, male assignatum est genus. Interimere ergo volenti problema de genere inspectione in privationem et habitum, quemadmodum dicunt, est utendum. Construenti autem sive construere volenti idem problema, eadem inspectione utendum est juxta secundo dictam considerationem, secundum quod opposi-

tum ut privatio speciei assignatæ est in opposito sicut in genere, propositum in proposito est sicut in genere : tunc genus est bene assignatum. Nec obstat quod ante dictum est, quod privatio aut in nullo genere est, aut non est in proximo sive in ultimo : quia ibi dicitur genus generalis forma in natura, quam quoniam est genus, et illam non ponit privatio : hic autem dicitur genus commune a quo non convertitur consequentia sive sit affirmatio et negatio, sive habitus sive privatio : ut si cæcitas est insensibilitas quædam, ita quod sit in ea sicut in genere, sequitur quod visus secundum suum genus est sensus, etc.

Removet dubium.

CAPUT IV.

De inspectione in affirmatione et negatione.

Rursum ad determinandum problema de genere, considerandum in negatione contradictoriorum per consequentiam e contrario factam : quia processus a genere ad speciem non valet nisi negando, quemadmodum in secundo hujus scientiæ libro problemate de accidente et simpliciter inesse dictum est, ut si suave sive delectabile est quod sive aliquod bonum sicut genus, ita quod suave est in genere boni, per consequentiam e contrario factam sequitur non bonum esse non suave : impossibile enim est, quod si bonum sit genus suavis, quod aliquod non bonum sit suave. Nam de quibus genus non prædicatur, quinimo removetur ab eis, neque specierum aliqua prædicatur : quia negato superiori secundum totum ambitum suæ communitatis, negatur quodlibet inferius ipso. Sic ergo utendum destruenti. Astruenti autem similiter in contradictoriis est perficiendum. Nam si non bonum est non suave sicut negatio genus est negationis, sequitur quod suave sit bonum generis prædicatione : quia si negatio antecedentis sequitur ad negationem consequentis, sequitur positio consequentis ad positionem antecedentis : et si antecedens est species, et consequens est genus. Nec hic est vis facienda in eo quod bonum genus dicitur suavis, cum non sit vere genus, sed commune per prius et posterius dictum de suavi, utili, et honesto, sicut diximus : hoc enim dicimus genus, quod habet modum generis quantum ad consequentiam e contrario factam : quia hoc inest ut genus : inesse autem ut genus terminatur hoc libro.

CAPUT V.

De inspectione in relativis sive ad aliquid.

In ad aliquid autem inspiciendo terminatur idem problema considerandum in assignata specie : nam si species assignata est ad aliquid vere non secundum dici tantum, sed secundum esse : tunc considerandum si assignatum genus sit ad aliquid : nam si species vere secundum esse est ad aliquid, et genus erit ad aliquid, velut patet in duplici et multiplici : duplicis enim est genus multiplex : utrumque autem horum est ad aliquid : e contrario tamen non videtur necessarium quod etiam si genus sit ad aliquid, quod species sit etiam ad aliquid : nam disciplina (quæ genus est) est ad aliquid : grammatica autem (quæ est species disciplinæ) non est ad aliquid. Sic ergo considerando in relativis oportet dicere.

Sed neque illud quod prius in consiratione dictum est, verum esse videbitur generaliter, quod scilicet si species est ad aliquid, quod genus sit ad aliquid : nam virtus quod bonum (hoc est, species boni) et quod pulchrum sive in genere pulchri et honesti : et virtus est quidem ad aliquid : bonum vero non est in genere ad aliquid, neque pulchrum quæ sunt in genere virtutis. Attende autem quod bonum est genus virtutis in eo quod virtus et honestum. Pulchrum autem genus ejus est secundum quod est laudabilium bonorum. Virtus autem est ad aliquid se-

dum quod est perfectio ad actum. Instantia quæ ponitur, est in his quæ id quod sunt, amborum dicuntur, quæ relativa secundum dici : sed nunquam est instantia contra considerationem in his quæ id quod sunt, ad aliquid sunt.

Rursum ad relative opposita inspiciendo in his quæ secundum esse relativa sunt, utrum ad idem dicantur genus et species : quia si non ad idem dicantur, non est genus quod assignatum est : debet enim ad idem dici species secundum se et secundum suum genus, ut si duplum dicitur dimidii duplum, et multiplex quod est genus dupli, dicitur dimidii multiplex. Si autem non ita multiplex dicatur ad idem, non erit multiplex genus dupli. Amplius considerandum est ad superiora genera : quia si species non ad idem dicitur et secundum se et secundum genus proximum, et secundum omnia illius coordinationis genera generi proxima, male assignatum est genus : quia si duplex est multiplex dimidii cum hoc transcendens vel excedens, sic genus multiplicis erit genus dupli transcendens proportionem dimidii : et sic simpliciter et universaliter sic secundum omnia superiora secundum eamdem coordinationem genera, ad dimidium dicitur.

Instantia autem contra hanc considerationem esse videtur, quod etiam non necesse sit aliquid secundum se et secundum suum genus ad idem dici relative. Nam scientia dicitur scibilis, scibile scientia scibile : habitus autem qui est genus scientiæ et dispositio, non sunt scibilis, ita quod dicantur dependentia ad scibile, sed dicunt aliud quod importat dependentiam positione ad actum, quo perficitur positio ad actum. Unde dicitur habitus animæ secundum positionem ordinatam ad actum. Et hujus causa est, quia scientia addit supra habitum respectum ad id de quo est : quod non facit habitus, qui non ponit respectum nisi cujus ut subjecti est habitus, et non ponit respectum ad id de quo est habitus ut objecti : et ideo etiam non est instantia, quia scientia dicit dependentiam ad scibile : habitus autem dicit dependentiam ad rem habentem.

Rursum autem adhuc inspiciendo ad relativa considerandum est adhuc in vere relativis si similiter, hoc est, secundum eumdem casum dicitur species et genus ad aliquid, ita quod secundum casus dicantur similiter, ut si species dicatur alicui secundum dativum, aut alicujus secundum genitivum, aut quomodolibet aliter : nam ut species secundum aliquem casum dicitur ad aliquid, et genus illius secundum eumdem casum dicetur ad idem : et si non, tunc non est genus quod assignatum est pro genere : velut est videre in duplo et in superioribus dupli generibus : illa enim dicuntur omnia secundum dativum ad aliquid, dicitur enim alicui duplum, et alicui multiplex. Similiter autem est ut in relativis secundum dici ad aliquid secundum comparationem ad subjectum, ut in scientia quæ alicujus scientia dicitur : et similiter genera in quibus ut in superioribus est ut habitus et dispositio, et alicujus secundum genitivum dicuntur ut animæ vel hominis.

Videtur autem instantia esse in hoc, quia aliquoties videtur non esse sic. Dicuntur enim differens et contrarium ad aliquid secundum dativum : dicitur enim differens alicui differens, et contrarium alicui contrarium : diversum autem cum sit genus ad differens et ad contrarium, dicitur ad aliquid secundum ablativum : dicitur enim diversum ab aliquo diversum. Hæc instantia non reperitur in his quæ vere sunt relativa : hæc enim secundum eumdem casum referuntur in generibus et speciebus. Differens autem et contrarium et diversum quamvis vere relativa sint, non tamen relativum habent : quia differens dicit, quod aliqua quæcumque differentia differt : contrarium autem ponitur respectu ad extremum : diversum autem est medium inter hæc : et opponuntur eidem : et quia dicunt habitudines et dependentias diversas, ideo referuntur secundum diversos casus.

Rursum adhuc in relativis est considerandum secundum quod ad convertentiam dicuntur, si similiter (hoc est, secundum eosdem casus) convertantur ea quæ dicuntur ad aliquid in specie et in genere : quia si non convertuntur similiter, non est genus quod pro genere assignatum est, velut patet in duplo et multiplici : utrumque enim horum ad convertentiam dicitur ut alicujus secundum genitivum : et sic dicitur idem : alicujus enim dicitur idem, et similiter alicujus dicitur dimidium : quod etiam secundum convertentiam genitivum ad convertentiam dicitur dupli, et alicujus submultiplex quod secundum genitivum ad convertentiam dicitur ad multiplex.

Similiter autem est et in relativis quæ secundum dici sunt relativa, ut patet in disciplina et opinione : nam alicujus ut alicujus convertuntur, hoc est, secundum convertentiam dicuntur. Similiter autem disciplinatum, cujus dicitur esse disciplina, et opinatum cujus opinio dicitur esse, dicitur alicujus disciplinæ disciplinatum, et alicujus opinionis opinatum. Si vero species assignata et genus assignatum non similiter convertantur in specie et genere, palam quod non est genus unum alterius quod est assignatum pro genere.

Rursus adhuc in relativis considerandum quando ad plures secundum plures casus comparantur : si enim tunc ad æqualia non dicuntur genus cum specie, non erit genus quod assignatum est pro genere. Et similiter enim, hoc est, secundum similes casus, et æqualiter, hoc est, tot modis et casibus genus, quot species ad alium dici videntur : quemadmodum est in dono et datione quæ genus doni est : dicitur enim donum alicujus ratione ejus quod donatur, et alicui ratione ejus cui donatur, et sic dicitur ad aliquid et secundum genitivum et secundum dativum, et datio quæ est genus doni dicitur similiter, et alicujus ratione ejus quod datur, et alicui ratione ejus cui datur. Est autem datio genus doni : nam donum non omnis datio est, sed est datio quædam irreddibilis, hoc est, ejus quod gratis datur et redditio non expectatur. Datio quæcumque datio est, sive sit gratuita, sive spe redditionis facta. Datio est genus doni.

Instantia tamen videtur esse ad hoc : quia in aliquibus non accidit ad æqualia dici speciem et suum genus. Nam duplum dicitur alicujus duplum : superans autem et majus dicitur aliquo superans et majus : et tamen superans et majus videntur genera esse duplici, secundum quod genera hic accipiuntur : quia magis sequitur ad duplum, et etiam superans absque conversione dicitur superans aliquo et secundum quid, hoc est, secundum aliquid in quo excedit : omne enim superans et majus aliquo superat ad aliud superat. Propter quod oportet dici, quod aut non sunt genera quæ dicta sunt dupli : eo quod non ad æqualia et similia specie dicitur genus et species, aut quod non universaliter verum est quod dictum est, quod etiam genus et species ad æqualia et similia dicantur. Et per hoc patet quod instantia non instat : quia duplum dicit comparationem proportionis ad excessum, hoc est, ad id quod exceditur. Majus autem dicit excessum sine proportione : superans autem indiffinite ex parte excedentis, et ideo secundum diversa referuntur ad aliquid. Consideratio est in his quæ secundum idem comparantur in proportione.

Adhuc autem considerandum est in relativis respiciendo ad plures species et oppositas, et ad plura et opposita genera. Considerandum enim si oppositum genus oppositæ speciei : quia tunc etiam propositum genus erit propositæ speciei, ut si est genus dupli multiplex, tunc subdupli erit genus submultiplex : in talibus enim quæ vere relativa sunt, oportet oppositum genus esse oppositæ speciei. Si ergo ponat aliquis scientiam esse idem quod sensum, hoc est, quemdam sensum, ita quod sensus sit genus et scientia

species, oportebit etiam tunc in correlativis illorum, quod scibile sit quoddam sensibile secundum genus : sed hoc non est verum : non enim scibile sensibile est, cum genus universaliter de specie prædicatur. Quod autem non sit scibile sensibile, sic probatur. Intelligibilium, hoc est, intelligentiarum quædam scibilia sunt quæ non per se sensibilia sunt. Propter quod sensibile non est genus scibilis. Si autem hoc non est genus illius, sequitur quod nec sensus erit genus scientiæ. Fuit autem dictum Pythagoræ, quod esset sensus genus scientiæ, et quod scire omne sit sentire quodammodo.

Quomodo sensibile est scibile : et quomodo non.

Utrum autem sensibile sit scibile vel non, sciendum quod sensibile dicitur dupliciter etiam secundum quod sensibile a sensu, et secundum formam et virtutem sit acceptum, et sensibile in sensu acceptum, et secundum hoc dicitur dupliciter ut in sensu secundum actum acceptum, et cum sensu secundum actum facto acceptum. Primo modo sensibile non est intelligibile vel scibile. Secundo autem modo in sensu acceptum est intelligibile : quia universale accipitur in sensu, et secundum sensum notius est prout est confusum in sensibili, quamvis secundum hoc esse quo est in sensibili, non sit intelligibile vel scibile. Tertio modo quo sensibile accipitur, est adjunctum intelligibili per collationen ad nocivum et conveniens, sicut amicum esse vel inimicum hoc quod accipitur sensu : et hoc est æstimabile in brutis, rationale autem in hominibus : tamen in talibus non est magna vis quantum ad præsentem intentionem : quia non utitur hic exemplis istis Aristoteles, nisi ut facilior sit doctrina apud discentem.

Triplicia sunt relativa secundum comparationem ad subjecta in quibus sunt.

Adhuc autem quantum ad terminandum problema de genere inspiciendum in relativis secundum comparationem ad subjecta in quibus sunt. Ad hoc autem talem dabimus trimembrem divisionem, quod etiam eorum quæ ad alia dicuntur, quædam ex necessitate sunt in illis, ut in subjecto ad quæ dicuntur : alia autem sunt circa ista ad quæ dicuntur, et non sunt in illis ut in subjecto : alia autem contingit in illis esse aliquando ut in subjecto, aliquando contingit non esse in illis. Exemplum primi est ut habitus et dispositio et mediocritas virtutis, quæ in alio nullo possibile est esse, nisi in illis ad quæ dicta sunt. Est enim habitus habentis, et dispositio dispositi, et mediocritas omnis quoad nos : et ideo id quod est in nobis, est mensura medii virtutis, et sic ista sunt in illis ad quæ dicuntur. Alia autem quæ sunt de tertio membro, non necesse quidem esse in eodem subjecto ad quod dicuntur : convenit autem aliquando, sicut scibile quidem et scientia sunt in anima aliquando, et dicuntur scibile et scientia ad invicem : eo quod nihil prohibet aliquando scientiam suiipsius habere animam : et tunc scientia et scibile sunt in anima, non tamen sicut relativum in suo correlativo ut in subjecto : potest enim et in alio habere esse eadem scientia quando scibile non est in anima : et tunc non erit scientia in scibili ut in subjecto, sed in alio quam in scibili, quia tunc scientia est in anima quæ tunc non est scibile. Alia vero quæ sunt de subjecto secundo membro, simpliciter et universaliter non contingit in illis esse ut in subjecto ad quæ dicuntur, ut contrarium dicitur ad suum contrarium, et non est in illo : quia contrarium non est in contrario ut in subjecto, nec potest esse : nec scientia potest esse in scibili nisi primo modo solo, si scibile sit anima vel homo sciens et scitum.

Sic autem ista divisione præmissa considerandum si alius in genere ponat ad relativum hujus de aliquo trium membrorum quod non est hujus in veritate : quia tunc interemptum est genus quod assignatum est pro genere. Cujus exemplum est, ut si memoriam secundum genus dixit mansionem, ita quod mansio sit genus memoriæ : eo quod, sicut dicit Damascenus, memoria est mansio scibilium specierum et reservatio : omnis enim

mansio proprie est in manente sive in eo quod manet : quæ mansio nihil aliud est, nisi mora manentis, et est mansio circa illud quod manet : cum enim mansio sit alicujus ut manentis : propter quod etiam scientiæ mansio est in scientia sicut in subjecto : ergo et memoria quæ species est hujus generis quod est mansio et in scientia, quia memoria per diffinitionem est mansio scientiæ. Secundum hoc autem non contingit quod memoria sit in scientia sicut in subjecto : omnis enim memoria est in anima ut in subjecto : ergo mansio non est genus memoriæ. Sciendum autem quod mansio est proprie manentis, servatio est genus ejus in quo est mansio manentis, sicut etiam circumscriptio est actus circumscribentis et circumscripti. Hoc autem in mansione est magis evidens, quia mansio non est nisi continuata mora manentis in eo in quo manet.

Est autem locus considerationis istius qui dictus est communis ad interimendum : eo quod nihil differt dicere memoriæ genus esse mansionem, aut alius confiteatur quod accidit memoriæ mansionem esse, ita quod insit ei mansio. Nam si quolibet duorum memoria est mansio scientiæ sive ut genus sive ut accidens, eadem aptabitur de ea ratio inductæ considerationis destructivæ : intuetur enim et quod non inest ut genus, et quod non inest simpliciter : et sic hic locus utilis est ad problema de accidente, et ad problema de genere.

TRACTATUS III

DE DETERMINATIONE GENERIS CONTRACTI.

CAPUT I.

De considerationibus sumptis ab habitu et potentia et actu.

Sic autem terminato problemate de genere logico sive non contracto (quia problematum tres sunt differentiæ, logicum, naturale, et morale) oportet dicere qualiter terminetur problema de genere contracto ad materiam naturalem. Inspiciendo autem ad morale primo dabimus considerationes ab habitu, actu, et potentia, quæ sunt in anima : et sic ulterius ad alias procedemus.

Rursus igitur præter omnia quæ de genere logico non contracto dicta sunt, in terminatione generis contracti ad materiam moralem considerandum si assignando genus speciei assignatæ habitum (qui est species) in actum posuit ut in genus proprium : aut e converso actum posuit in habitum ut in genus : sic enim male assignavit genus. Verbi gratia, sensum secundum habitum dixit esse in genere motum per corpus : male enim assignavit, quia sensus est habitus sive potentia habitualis habitu naturali perfecta. Motus autem actus vel operatio : et sic species esset in genere qualitatis, et genus in genere actionis : quod esse non potest : quia diversorum generum et non subalternatim positorum diversæ sunt species et differentiæ. Similiter autem hoc eodem peccato peccavit si memoriam (actum sive operationem) dixit esse habitum contentivum sive conservativum opinionis sive per opinionem assignatorum : nam nulla memoria dicitur habitus, sed magis actus est : sic enim speciem quæ est actus, posuit in genus quod est habitus, et sic genus qualitatis erit genus speciei prædicamenti actionis : et sequitur idem inconveniens quod prius, quod etiam diversorum generum et non subalternatim positorum erit una et edaem species.

Quod autem diximus memoriam semper esse actum et non habitum, intelligendum de memoria animæ rationalis quæ nun potest esse potentia sive pars animæ rationalis, ut in libro de *Anima* a nobis est prædicatum : nec potest esse habitus animæ rationalis, sed est actus ejus secundum conversionem rationis vel intellectus ad ea quæ sunt in memoria quæ est pars sensibilis animæ : et hæc conversio reminiscentiæ quæ est animæ rationalis, est actus, ut dictum est. (Quomodo memoria semper est actus et non habitus.)

Peccant autem juxta hoc peccatum et illi qui habitum, id est, speciem quæ dicit habitum, ordinant in abstinentiam sicut in genus, cum abstinentia iræ non genus sit mansuetudinis, sed consequens ad genus ejus et ad mansuetudinem in passione et actu circa quæ est mansuetudo : et non est quid mansuetudinis. Sic peccant qui dicunt fortitudinem esse abstinentiam superfluorum timorum, et dicunt justitiam abstinentiam esse lucrorum, quæ sunt minus accipere in damnis et plus in lucris, ut in V *Ethicorum* dicit Aristoteles. Hæc enim consequuntur fortitudinem et justitiam, et non sunt quid de ratione istarum virtutum, sicut genus est

quid de ratione speciei. Et ideo Aristoteles in libro de *Bonis laudabilibus* consequentia distinguit a virtutibus et operibus virtutum.

Probatio autem eorum quæ in exemplis dicta sunt : quia fortis et mitis est qui non patitur, et ideo abstinentia iræ et passionis consequuntur forte ut proprium accidens : abstinens autem est qui est continens, et in VII *Ethicorum* vocatur qui patitur et sentit illicitas passiones, sed non deducitur a mente mensurante rectum per vim passionis. Propter quod abstinens sive continens ab ira non est genus mitis et fortis : mitis enim est qui neque sua ira aliquem provocat, neque aliena ira provocatur. Fortis vero est, qui non sentit periculum perfectione virtutis. Justus est, quem non movent illicita lucra. Continens autem sive abstinens in omnibus his qui quidem sentit multum patiendo, sed passionibus non deducitur a dictamine rationis et mensura. Propter quod talis abstinentia sive continentia ab actu et non a passione imperfecta virtus ab Aristotele vocatur, quamvis sit imperfecta non habendo modum virtutis in hoc quod ipso gaudeat abstinens, cum generalis sit membrorum continentia ab omnibus illicitis, ne in actum prorumpant, et sic a meta mentis in concupiscentiæ vel passionis alterius actus. Et propter hoc fortasse sequitur potentia sive facultas talis utrumque dictorum et mitem et fortem, ut scilicet si passa fuerit motu passionis ad illicitum moventis, quod non deducatur, sed teneat se et membra, ne perficiat in opere illicito quod patitur concupiscendo, et sic abstineat vel abstinentiam habeat : nec tamen propter hanc continentiam hoc quod est abstinentia iræ vel timoris, inest huic quod est mitis vel fortis ut genus speciei. Et ideo non sequitur abstinentem timorum fortem esse, nec abstinentem iræ mitem, sed potius sequitur illum fortem esse et mitem qui nihil patitur ab hujusmodi passionibus timoris vel iræ.

Et aliquoties juxta idem peccant in id quod quolibet modo sequitur secundum consequentiam rationis dicimus, ut isto posito aliud sequatur ex isto, quamvis forte præcedat secundum causam et tempus : sic enim peccant qui ponunt tristitiam esse genus iræ, et opinionem genus fidei : utraque enim ista sequitur quodammodo converti ad assignatas species iram et fidem : neutrum tamen horum est genus ad quod sequitur, sicut jam paulo ante probatum est. Cujus ratio est, quia qui irascitur, tristatur : tristatur quidem priore secundum causam et tempus in eo facta tristitia : quæ tristitia est etiam causa iræ : non enim ira est causa tristitiæ, sed e converso tristitia est causa iræ : genus enim est causa naturæ speciei. Propter quod similiter ut quidem genus iræ non est tristitia secundum eamdem rationem, neque fides est opinio recta, ut opinio sit genus fidei. Cujus probatio, quod contingit eamdem opinionem habere et credentem et fidem non habentem : quod non contingeret si fides esset species opinionis : quia non contingit speciem de genere in non genus permutari, cum genus sit quid de ratione speciei : non enim contingit, quod idem permaneat in ratione cujusdam si id quod est secundum speciem, permutatum sit : quemadmodum non contingit idem animal quandoque esse hominem, et quandoque non esse hominem, subjecto eodem permanente.

Tristitia est causa et genus iræ et non e converso.

Opinio non est genus fidei.

Si quis autem contra hæc quæ dicta sunt objiciendo dicat, quod contingit omnem opinantem simul cum hoc quod opinatur credere : tunc sequitur quod opinio et fides secundum æqualem ambitum prædicationis dicuntur. Propter quod sequitur quod neque opinio erit genus fidei, quia de æqualibus tunc opinio et fides dicuntur. Jam autem dudum ostensum est quod de pluribus oportet genus prædicari quam species.

Considerandum autem in rebus moralibus comparando eas ad illa secundum quæ natæ sunt inesse animæ : si enim species sit animæ secundum aliquam po-

tentiam : et genus non insit secundum eamdem potentiam, interimitur genus : et non bene assignatum est genus. Videndum etiam præter inducta si super aliquo uno nata fieri sint species et genus ; in quo enim ut in subjecto est species, et genus est in eodem, ut patet : quia in quo ut in subjecto est album, in eodem et secundum idem est color : et in quo grammatica ut in subjecto, in eodem et secundum idem est disciplina sive scientia. Si vero alius verecundiam ut speciem dicat esse timoris, ita quod verecundia species sit, et genus ejus de eo essentialiter prædicatum sit timor : si quis hoc modo iram ut speciem dicit esse, tristitiam ut genus, accidit quæ non in eodem et neque secundum idem in quo est genus et species : et sic constat quod male genus assignavit, nam verecundia quidem non est in anima nisi in rationali potentia : propter quod dicit Avicenna quod primum signum rationis est verecundia : propter quod etiam nullum de brutis animalibus verecundatur. Timor autem qui est figura cordis secundum systolem, cum sit in anima secundum animositatem (hoc est, secundum irascibilem) quæ animositate movetur : quia in illa est audacia quæ est timori contraria : Similiter est de tristitia et ira : quia tristitia quæ est constrictio cordis ex absensia delectabilis et præsentia contrarii, est in concupiscibili, in qua est etiam voluptas sive delectatio sive gaudium. Ira autem fit in anima secundum animositatem : propter quod non sunt timor et tristitia verecundiæ et iræ quæ sunt assignata pro generibus : eo quod non in eisdem et secundum eamdem potentiam sunt nata fieri in anima cum speciebus assignatis. Similiter autem est quis peccans si amicitiam posuit in concupiscibili : tunc amicitia non erit voluntas quædam : quia amicitia voluntas est quædam secundum prædicationem generis de specie : omnis enim voluntas rationalis inest animæ, et sic species et genus non insunt secundum idem.

Utilis autem hic locus est non tantum ad genus, sed etiam ad accidens comparatum ad subjectum cui accidit : quia sequitur, si non inest secundum idem, quod similiter non inest, et similiter inesse vel non inesse determinatur in accidente.

Est autem hic notandum, quod pro certo ab Auctoribus timor ponitur esse genus verecundiæ : dicit enim Damascenus quod verecundia est timor in turpi perpetrato. Sed timor dicitur æquivoce secundum quod est fuga turpis, et secundum quod est fuga periculi. Hoc autem modo quo est fuga cordis in periculo, non potest esse genus verecundiæ : et sic intelligitur quod dicitur hic. Objectio. Solutio.

Rursum inspiciendo in speciem et genus simul et modum quo species genus participat, considerandum quod si assignatum genus secundum partem participat speciem, cum secundum totum debeat genus speciem participare. Dico autem secundum totum : quia secundum totum tam materiale quam formale quod est in genere. Totum enim genus est in specie quoad esse : genus enim non videtur secundum quid participari a specie : nam homo non est secundum quid animal, nec grammatica secundum quid disciplina : similiter est in aliis speciebus participantibus sua genera. Considerandum ergo in quibus speciebus secundum quid et non totum participatur genus : cujus exemplum est, ut animal dicatur visibile vel sensibile secundum genus : nam non nisi secundum quid sive secundum partem animal sensibile vel visibile dicitur : quia secundum corpus solum est sensibile vel visibile animal, et non secundum totum quo animal est animal : et ideo sensibile vel visibile non est genus animalis.

Latent autem aliquando alii et decipiuntur totum (hoc est, totam speciem) in partem ponentes ut in genus : et ideo peccant ut ponentes animal secundum genus esse corpus sensibile, hoc est, quod sentitur et est particulare : nullo enim modo pars de toto composito sive specie composita prædicatur. Propter quod non

est corpus genus animalis. Et ideo quia est pars materialis ejus. Sciendum tamen quod Porphyrius corpus ponit genus animalis : sed hoc non est corpus hoc particulare, sed corpus universale abstractum ab hoc vel ab illo.

Adhuc autem coacervando naturalia cum moralibus videndum, si aliquid de numero vituperabilium sive fugiendorum ut species ponunt in potentiam aut possibile, sicut in genus, hoc est, potestatem : quia quis potens ad agendum sive faciendum aliquid efficitur vituperabilium sive fugiendorum, ut actus genus ponunt : quia tunc actum vituperabilis ponentes in potentiam agendi ut in genus peccant : quia potentia agendi vituperabile non est vituperabilis, nec de vituperabili essentialiter prædicatur ut genus, ut sophisticum vel detractorem vel latronem dicens secundum genus eum qui valet (hoc est, potest vel facultatem habet) latenter extranea furari : sophista quidem qui scientias, detractor autem famam, et latro lucra : non necesse enim de numero prædictorum, quod aliquis existat in hoc talis, videlicet quod sit sophista vel detractor vel latro, in eo quod habeat potentiam aliquid talium faciendi, sed potius ab actu : quia a potentia quæ ante actum est et non conjuncta actui, non necessario dicitur aliquis vel malus vel bonus in aliquo operabili, sed potius ab actu, ut dicit Aristoteles nono *primæ philosophiæ* [1] : quia sic omnis homo diceretur et bonus et malus, et laudabilis et vituperabilis : potest enim et secundum hanc potentiam et deus et studiosus (hoc est, virtuosus homo) prava agere : sed non sunt denominati quod sint pravi vel sophistæ, vel detractores, vel latrones, vel deus studiosus. Nam omnes qui dicuntur pravi, et nomen accipiunt secundum appetitum actualem pravitatis, et non secundum potentiam pravitatem faciendi : quia anima est natura ipsa rationalis. Et dico sophistam decipientem in verbis, detractorem susurratorem ad alicujus infamiam, latronem autem actualiter volentem tractare in furno (hoc est, in nigro) censum hominum. Deum dico secundum diffinitionem deorum, qui nihil pravum velle potest : quia pravum velle non est potentia, sed impotentia et defectus. Studiosum autem dico, qui mobilitate suæ honestatis nihil pravum vult secundum actum : potest tamen prava agere : eo quod, sicut dicit Damascenus, omne creatum vertibile est secundum electionem et voluntatem ad minus : increatum autem nullo modo est vertibile.

Ad idem autem adhuc est alia ratio, quod etiam nihil secundum potestatem dicatur laudabile vel vituperabile : quia omnis potestas sive facultas aliud faciendi (cum hæc sit de factione) vere est de numero eorum quæ sunt eligenda : eo quod potestas benefaciendi et potestas malefaciendi est una numero in radicali principio rationis : quia ratio in hoc differt a naturali potentia ; quia potestas rationalis valet ad opposita, et non obligatur ad unum, ut dicit Aristoteles nono *primæ philosophiæ* [2]. Nam hoc modo in prava potestates (hoc est, potestates agendi prava) eligendæ sunt, non in quantum pravorum sunt, sed secundum quod sunt de perfectione potestatis agendi in rationali natura : eo quod et deum et studiosum eas habere dicimus : possunt enim dii et studiosi prava agere, hoc est, tales habent potestates quibus aliquando prava aguntur : hoc enim est de commendatione boni, quando benefacit non ex necessitate, sed cum possit prava agere. Unde potestas prava agendi, signum est in bonis quod libere bonum agunt, et sic sunt commendabiles, eo quod agunt bona potestates tales habentes. Patet ergo quod peccant, qui aliquid actu vituperabilium ut speciem in potestate faciendi tanquam in genus ponunt : propter quod nullius

[1] Nullus ergo dicitur bonus vel malus in aliquo operabili a potestate quæ est ante actum, sed potius ab actu. P. J.

[2] Aristoteles, in 9 primæ philophiæ, tex. com. 10.

secundum actum et speciem vituperabilis erit genus potestas id faciendi.

Adhuc autem ad hoc est alia ratio deducens ad impossibile : quia si dicatur quod non est, sicut dictum est, quod potestas aliquid faciendi sit genus alicujus secundum actum et speciem vituperabilis, accidet per consequentiam argumenti quoddam vituperabilium esse eligendum : quia faciendi eligenda est potestas : ergo potestas faciendi erit secundum hoc vituperabilis : quia genus ejus quod est vituperabile, universaliter secundum totum suum ambitum suæ communitatis est vituperabile. Idem autem peccatum accidit si quid (hoc est, aliquid) de numero propter se honorabilium et intelligibilium in potestate posuit ut speciem in genus, vel posuit ipsum in possibile, hoc est, in potens hoc facere ut in genus : vel etiam posuit ipsum ut genus effectivum illius, quia hoc etiam secundum potestatem efficiendi determinatur. Nam omnis potestas et omne possibile sive potens sive effectivum alicujus, est eligibile propter aliud, et propter id ad quod est, et propter aliud eligibile non potest esse genus ejus quod est eligibile propter se.

Adhuc autem considerandum non in unum genus tantum, sed in genus multiplicativum interimitur problema de genere : considerandum enim (et præcipue in moralibus) si aliquid in specie assignatum (quod est de numero eorum quæ in duobus sunt, sicut in genere) posuit in altero tantum sicut in genere : duo enim vel plura circumloquuntur unum genus tantum : et si ponitur id in uno illorum tantum (cum potestas generis ex duobus sit vel pluribus) male assignatur genus : hoc quidem enim non contingit in unum ponere ut in genus : quia generis perfectio consistit in duobus vel pluribus, ut in seductione vel detractione in specie et actu detractum non contingit in uno ut in genere ponere, cum seductor sit qui appetit, et potest facere impossibilia (hoc est, inconvenientia ad quæ non est data potestas, cum omnis potestas sit data ad bonum) dicitur seductor vel detractor ab utroque istorum simul. Unde potens non appetens, et si potens dicitur, non tamen dicitur seductor vel detractor : sed tantum ille qui habet utrumque hoc simul, hoc est, potestatem cum actu appetitus conjunctam : propter quod unum illorum tantum non est ponendum genus, sed utraque hæc simul quæ dicta sunt. Neque enim dicere intendimus, quia aliquid unum specie sit in duobus generibus non subalternatim positis, sed quod duo sunt quæ integrant unum genus et circumloquuntur ipsum : et non est hoc ponendum in altero illorum sicut in genere. Removet dubium.

CAPUT II.

De consideratione generis contracti quando assignatur ut differentia, vel e contrario.

Interimi etiam potest ex hoc quod genus pro differentia, et e contrario differentia pro genere assignatur. Amplius autem præter omnes considerationes habitus quibus interimitur genus, aliquoties interimitur genus, eo quod e contrario quam fieri debeat genus quidem ut differentiam et differentiam ut genus posuit alicujus : et tunc interimitur problema : quia genus non est differentia, nec differentia est genus. Cujus exemplum est, si qui stuporem ut speciem dicat diffiniendo esse superabundantiam admirationis, hoc est, quod stupor per diffinitionem (quæ est ex genere et differentia) est superabundantia admirationis : tunc enim in diffinitione superabundantia in recto de stupore prædicatur, et admiratio in obliquo ut differentia : cum stupor sit potius admiratio superabundans, sic quod admiratio sit genus, et superabundans differentia : est enim stupor admiratio quæ sui abundantia et magnitudine conficit insensibile ad cognoscendum qualitates sensibiles, cum ejus quod admiratur si

est sensibile, est membrum stupidum ad hoc quod a sensibili permutetur ad cognitionem qualitatis sensibilis. Aliud exemplum est, si aliquis dixit esse fidem (diffiniendo per genus et differentiam) vehementiam opinionis, cum potius sit opinio vehemens, ita quod opinio sit genus, et vehemens differentia : nam neque superabundantia neque vehementia videntur esse genus stuporis et fidei, sed differentiæ sunt superabundantia quidem cum admiratione stuporem constituens : vehementia autem cum opinione constituens fidem : videtur enim stupor esse admiratio superabundans diffinitione data per genus et differentiam : et hoc modo dicitur fides opinio vehemens. Propter quod genus est tam admiratio quam etiam opinio : superabundantia autem et vehementia differentiæ sunt. Male ergo assignatum est genus quod non est genus, sed differentia.

Hoc etiam probatur ratione : quia si quis superabundantiam et vehementiam genera dicat, sequitur quod inanimata fidem facient idem habendo, et stupebunt stuporem habendo inanimata, quod est impossibile. Hoc autem sequitur hac ratione : quia illud cujus est superabundantia, et id cujus est vehementia, et id denominabitur ab illis. Si ergo stupor superabundantia ut genus, stupor denominabitur superabundantia : propter quod sequitur, quod admiratio (cujus superabundantis superabundantia est) stupebit, quod est falsum, cum admiratio sit res inanimita. Similiter autem per eamdem rationem et fides erit opinio : si quidem fides est opinionis vehementia, fides autem est vehementia, ut ponit qui dicit vehementiam esse genus fidei : propter quod etiam sequitur, quod vehementia sit etiam opinionis : ergo opinio est fidem habens vel faciens : quia de quo prædicatur species, et genus : hoc autem est impossibile : quia opinio est res inanimata, cui non convenit habere fidem.

Amplius similiter adhuc accidit inconveniens aliud sequi : accidit enim sic assignanti differentiam ut genus, et genus ut differentiam, vehementiam dicere vehementem per denominationem sui ipsius a seipsa, et superabundantiam dicere superabundantem : est enim fides vehemens, et ex hypothesi vehementia est genus fidei. Si ergo fides vehementia est, et fides vehemens, sequitur quod vehementia sit vehemens. Similiter autem eadem ratione et stupor est superabundantia superabundans. Si ergo stupor superabundantia ut genus, erit superabundantia superabundans. Non videtur autem hoc esse verum : neutrum enim horum bene dicetur : quia non denominat seipsum idem quemadmodum nec disciplina denominative dicitur disciplinata, neque motus denominatus a seipso dicitur mobilis.

Quod autem aliquando a se denominatur aliquid, ut unitas dicitur una, oportet secundum diversa fieri : dicitur unitas ut ens quoddam, et dicitur unitas ut dispositio entis, et unitas accepta ut dispositio entis denominat unitatem acceptam ut ens quoddam. Hæc autem determinata sunt in ante habitis libris logicæ. Sic autem non potest esse in superabundantia et vehementia, quæ si pro generibus accipiuntur, non possunt esse dispositiones entis. Patet ergo quod his rationibus peccant, qui differentiam ut genus et genus ut differentiam assignant. Fides enim non erit vehementia, sed fides est opinio vehemens, ut dictum est : quia genus est quid speciei, et differentia est quale ipsius essentiale : quod cum eo quod est quid potentiale, speciem constituit, quæ quale quid dicit. Hic autem consideratum est genus sicut in præcedentibus : sed comparatum est ad differentiam, et differentia ad ipsum. Et est intendere de differentia ultima quæ est actus speciei : quia differentiæ generales cum genere collocandæ, etc. Removet dubium.

CAPUT III.

De consideratione generis contracti ad materiam naturalem.

Quandoque autem peccant contra problema de genere præter omnia quæ dicta sunt etiam passionem speciei in sive pro genere ponentes. Dico autem passionem generaliter esse accidens subjecti, sive convertibile, sive non convertibile, ut immortalitatem dicunt esse vitam sempiternam : sempiternum enim est idem quod semper æternum : passio enim vitæ quæ est assignata species, vel casus, hoc est, accidens vitæ, videtur immortalitas esse, et non videtur esse genus vitæ, sed accidens. Quoniam autem verum est quod dicitur immortalitas casus et accidens vitæ, palam fiet. Si enim ex mortali concedat quis aliquem factum immortalem, nullus talem sic factum immortalem dicit aliam secundum speciem vitam sumere, sed dicit eum casum aliquem vitæ accidentalem habere vel accepisse, vel dicet aliquam passionem vitæ huic eidem generari, hoc est, vitæ continuitatem : quare vita non est genus immortalitatis : quia si immortalitas esset differentia, aliam et non tantum alteram faceret vitam.

Rursum considerando passionem generis, iterum peccant genus assignando, si passionem illius generis, cujus est passio ut genus pro genere assignant. Hujus exemplum est, quod quidam diffinientes et ponentes in genus ventum, dicunt ventum esse aerem mobilem. Et est exemplum de positione Democriti, qui hoc dicit : magis enim motus aeris ventus est : quia essentia venti non est nisi motus aeris.

Ventus quid secundum Democritum.

Diffinitio quæ dicit quid et propter quid venti, est quam ponit Avicenna, quod ventus est vapor terreus aerem usque transcendens, et eum fortiter impellens, et impulsus aeris ex vapore terreo impellente aerem factus. Unde passio ejus quæ pro genere ponitur, est genus quod est motus aeris, et aer non est genus : nam aer quod genus assignatur, permanet idem in substantia et specie, et quandoque movetur, et quandoque manet : et ideo nullum amittit substantiale quando movetur, et quando non movetur : et non omnino sive nullo modo ventus est aer secundum generis prædicationem. Si enim ventus esset aer secundum genus, cum sit substantiale prædicatum speciei, oportet quod etiam aere non moto sit ventus : quia aere non moto aer est aer : et ventus dicitur esse aer secundum genus, ut dicit hypothesis : si quidem idem aer permanet quemadmodum quando erat ventus. Similiter autem in omnibus aliis hujusmodi quibus passio generis ponitur pro genere. Unde non vere potest dici, aer mobilis est ventus. Et si forte aliquis diceret, quod cum ventus non sit genus mobilis vel moti, quomodo aer motus est ventus ? Dico quod potest prædicari ventus de aere mobili vel moto : sed non prædicatur sicut genus, sed sicut passio vel effectus. Sic ergo concedere oportet, quoniam aer mobilis vel motus est ventus : sic enim oportet hoc concedere de omnibus hujusmodi in quibus effectus prædicatur de causa materiali : sed quando materia est permanens in materiato, sicut ferrum in cultello, tunc vere dici potest, hoc ferrum est cultellus. Ubi autem vere assignatur, ut quando est materia transiens, non erit verum : non quidem de omnibus est verum quod dictum est, sed est verum de his de quibus vere prædicatur genus materiæ transeuntis, in quibus vere prædicatur de effectu assignatum genus materiæ non transeuntis.

Diffinitio venti secundum Avic. dicens quid et propter quid.

In quibusdam enim non videtur esse verum in quibus est materia transiens, ut in luto, et in nive, in quibus est materia transiens : nam nivem dicunt esse aquam congelatam frigido : et non sequitur, ergo nix est aqua : quia transivit ad materiam quæ proprio termino terminabilis est : quia non est aqua. Lutum vero dicunt esse terram vel humum hu-

mido temperatam : et ideo non sequitur, lutum est terra : neque enim nix est aqua, neque lutum terra, sicut jam diximus : propter quod neutrum assignatorum generum est genus secundum veram generis rationem : oportet enim verum genus esse semper de specie cum sit prædicatum essentiale de ratione speciei existens : et sic oportet semper unum esse prædicatum de omnibus suis speciebus.

Similiter autem et eadem ratione neque vinum est aqua putrefacta in vite, sicut dicit Empedocles, quia sequeretur vinum esse aquam putrefactam in ligno vitis : nam vinum simpliciter sine additione sumptum non est aqua : et hoc oporteret si aqua esset genus vini, quia genus semper prædicatur de specie.

CAPUT IV.

De determinatione generis in communi sumpti ad materiam et naturalem et moralem et per locos communes, etc.

Sic autem considerato qualiter consideretur genus non contractum ad materiam moralem vel naturalem, considerandum qualiter terminatur genus non contractum quod utrique materiæ commune est. Prima igitur consideratione inspiciendum est si id quod pro genere assignatum est omnino (hoc est, universaliter) nullius est genus : quia sic sequitur, quod etiam propositi non est genus. Quod autem nullius omnino sit neque genus morale neque genus naturale, considerandum est in eo quod ea de quibus prædicatur, nihil differunt specie, cum genus de pluribus differentibus specie prædicetur. Omnes autem species generis (hoc est, de quibus prædicatur genus) sunt differentes specie et numero solo. Propter quod album nullius est genus : quia album non nisi de albis prædicatur, et alba in eo quod alba specie ab invicem non differunt.

Rursum non erit omnino et universaliter alicujus genus si aliquid eorum quæ omnia sequuntur, dixit esse genus vel differentiam : et hoc primo ostendamus in genere ubi plura sunt quæ sequuntur omnia, ut ens et unum sunt de numero eorum quæ omnia sequuntur. Si ergo assignaverimus quod ens sit genus, palam quoniam omnium ens erit genus, quia ad omnia sequitur : eo quod ens prædicatur de omnibus eis : de nullo enim prædicatur genus nisi de suis speciebus : prædicatur enim de uno : ergo unum erit species entis : convertuntur autem ens et unum : accidit ergo per consequentiam rationis de omnibus de quibus genus prædicatur quod ens et speciem prædicari, eo quod ens et unum similiter de omnibus prædicantur : et hoc est inconveniens, quia oportet speciem de paucioribus prædicari quam genus : ergo quod assignatum est pro genere, nullius est genus : ergo nec est genus propositi sive propositæ speciei.

Si autem inspiciendo non ad genus, sed ad generale quod est differentia, id quod omnia sequitur (ut unum et ens) dixit esse differentia et non genus : tunc palam est, quod sequitur ex hoc quod differentia de æqualibus vel pluribus quam genus dicitur : quia tunc differentia prædicabitur de omnibus ut unum secundum quod dicit entis dispositionem de æqualibus cum ente si ens genus dicatur esse : vel prædicabitur de pluribus quam genus, si vere genus ponatur esse ut substantia vel qualitas. Unde si genus omnia sequitur sicut differentia, tunc differentia prædicabitur de æqualibus : si vero genus ponatur verum quod non omnia sequitur, de pluribus genus quam differentia dicitur : et utrumque est inconveniens : quia ex quo genus per differentias oppositas dividitur, utramque differentiam continet ambitu genus.

Inspiciendum est etiam ad modum prædicationis, quod etiam prædicetur in quid, et non in quale sicut denominativum. Unde considerandum si genus assignatum dicitur denominative esse in subjecta specie, velut album adjective et

non substantialiter, et non ut quid, sed ut quale est in nive : tunc enim interimitur genus, nec est genus quod assignatum est pro genere : genus enim non dicitur nisi de subjecta ei specie, et non dicitur esse sicut accidens in subjecto.

Considerandum adhuc in modum prædicandi in voce sive nomine generis. Inspiciendum est enim si non univocum sit genus speciei, nam de omnibus suis speciebus genus univoce prædicatur. Propterea si non univoce prædicatur assignatum genus de assignata specie, non est quod assignatum est pro genere genus.

CAPUT V.

De interpretatione et constructione generis comparati.

Amplius ex consideratione generis comparati interimitur genus : et primo ex consideratione comparationis duorum ad duo : quoniam aliquo contrario existente generi, et aliquo contrario existente speciei, quæ ad invicem secundum melius et pejus sive vilius comparantur, si tunc aliquis quod melius est inter speciem et suum contrarium posuit in genus, pejus sive quod pejus est, inter genus et suum contrarium : tunc enim reliquum quod pejus est, accidit per consequentiam rationis esse in reliquo, hoc est, pejus in meliori sicut in genere : et tunc interimitur genus, eo quod contraria secundum melius et pejus sunt in generibus contrariis : quod in moralibus est verum secundum quod bonum et malum sunt in genere secundum genera aliorum existentia secundum hoc quod est melius. Videtur ergo in pejore esse sicut in genere, quod est inconveniens. Videtur quod meliorum specierum sit genus melius.

Comparando autem unam speciem ad duo genera, considerandum si eadem specie ad utrumque genus posuit etiam, et melius æqualiter se habente aliquis ponit illam speciem in pejus, et non in melius, peccat et non indebitum genus posuit : et sic interimitur genus. Ut si aliquis posuit animam quod motum, hoc est, aliquod motum vel mobile, et in genere mobili existentem. Similiter enim anima eadem est et stabit, et erit mobilis, hoc est, similiter et æqualiter se habet ad motum et quietem. Propter quod si melius est statio sive quies quam motus, tunc oportet animam in genere quiescentis poni magis quam in genere mobilis : et sic peccavit assignans animam in genere se moventis.

Est autem statio sive quies dupliciter considerata etiam : ut privatio motus, et sic consideratur secundum essentiam suam : quia sic privatio est motus : et motus est habitus sive actus privatus, et quies privatio. Consideratur etiam ut finis in quo quiescit motor a movendo et mobile a motu : et sic quies non est privatio, sed perfectio mobilis intenta a movente, et quies melior est motu, et animam melius est quiescere quam moveri a seipsa [1]. Et est notandum quod contraria omnia participant unam communem naturam generis : et id quod illam plus participat, est ut habitus : et quod illam secundum minus participat, est ut privatio : et id quod secundum plus participat, est melius : et quod participat secundum minus in eadem natura, pejus.

Nota quomodo quies dupliciter sumitur, scilicet pro privatione motus, et pro perfectione mobilis.

Amplius : quia ex comparatione contrariorum causatur magis et minus simile, propter hoc considerandum ex magis et minus ad genus assignatum destruendum : destruere enim volenti considerandum si genus quidem suscipit magis et minus, species autem assignata (quæ supponitur generi) non suscipit magis et minus, nec ipsa nec id quod secundum ipsam denominative dicitur : tunc palam, quoniam non est genus quod assignatum est pro genere. Cujus exemplum est : quia si virtus (quæ est genus) suscipit magis et minus, tunc etiam ejus species ut justitia : et etiam id quod denominatur ab ipsa

[1] Hoc colligitur 2 Physic. com. 15. Vide locum.

ut justum, suscipit magis et minus : quia in denominatione est magis et minus, non autem in abstracto dicitur justior alter altero. Si ergo assignatum genus suscipit magis, species autem supponitur generi, nec ipsa nec quod secundum ipsam denominative dicitur, suscipit magis, non erit genus speciei illius quod assignatum est pro genere.

Juxta hoc per locum a majori destruitur genus, et per locum a simili. Si enim inter duo genera comparata ad unam speciem quod magis videtur esse genus, et similiter sive æqualiter videtur esse genus, non est genus, palam est, quod neque propositum (quod assignatum est pro genere) est genus : quia vel minus vel æqualiter propositum videtur esse quam id. Hic autem locus considerationis utilis est et præcipue esse videtur in his in quibus plura videntur in quid prædicari de assignata specie, et dubitatur quod illorum sit genus, eo quod illud non sit demonstratum : quia per rationem ostendentem habemus dicere quod illorum sit genus. Sicut, verbi gratia, de ira in eo quod quid est tristitia et opinio videtur prædicari. Iratus enim in eo quod iratus, contristari videtur propter illatam injuriam, et opinatur quod injuria illata sit ei : et ideo in talibus utilis est consideratio ad interimendum id quod videtur esse genus et non est genus. Ex eisdem etiam consideratio est in specie assignata, si ad illud aliquid comparetur quod sit ut species secundum magis et minus et similiter : nam si quod majus et similiter videtur ut species in assignato genere, et non est in ipso ut species in genere, palam est quod sequitur, quod neque assignata species est in illo ut in genere. Capitulando ergo et epilogando dicimus jam satis dictum quemadmodum locis et considerationibus opinandi utendum est ad interimendum genus assignatum.

TRACTATUS IV

CAPUT I.

Quibus considerationibus construitur genus.

Astruenti vero sive genus assignatum astruere volenti per considerationes constructivas, inspiciendum primo quod non utilis hic locus qui paulo ante dictus est ad interimendum utilis esse : et quod si genus et species suscipit magis et minus, quamvis sequatur quod id non sit genus quod non suscipit magis et minus, specie magis et minus suscipiente, tamen non videtur inferri genus si species suscipit magis et minus. Et similiter genus quod sequatur illud esse genus assignatæ speciei : nam bonum et album utrumque suscipit magis et minus, et tamen est neutrum alterius genus : nihil enim prohibet utrumque suscipientium magis et minus non ita se habere ad invicem, ut si duo genera vel plura comparentur ad unam speciem, et unum similiter videatur esse genus et alterum, sequitur probabiliter quod si unum est genus ejus, quod alterum etiam sit genus ipsius.

Similiter sequitur duobus generibus comparatis ad unum ut ad speciem, si unum minus videtur esse genus quam alterum et sit genus, quod et alterum quod magis videtur, sit genus. Verbi gratia, ut si potestas continentiæ secundum quod continentia est membrorum tenentia ne ad illicitum moveantur, genus magis esse videtur quam virtus, et virtus minus videtur esse genus, et virtus est genus : ergo est potestas genus cujus esse videtur.

Eadem autem secundum magis et minus et similiter convenit dici : nam similiter secundum rationem hoc et hoc sive duæ species comparatæ ad unum genus : et si similiter una sicut alia est species propositi generis et assignati, et alterum illorum est species assignati generis, sequitur eadem ratione quod et reliquum sit species ejus. Adhuc autem sequitur per locum a minori, si id quod minus videtur esse species assignati generis est species, quod etiam id quod magis videtur esse species sit species.

Amplius ad construendum problema de genere, inspiciendum ad ea quæ sunt in generis diffinitione : et si de his de quibus prædicatur assignatum genus, prædicatur in quid, ita quod non sit tantum ista species assignata, sed plures de quibus genus in quid prædicetur : quia considerandum est si de aliis speciebus assignatum genus in eo quod quid est prædicetur, quæ differunt specie ab assignata specie : tunc enim palam est quod erit genus quod assignatum est pro genere, quia genus est quod de pluribus et differentibus specie in eo quod quid est prædicatur : et hæc consideratio utilis est etiam ad speciem considerando. Si enim aliud assignatur pro specie assignati generis, considerandum est etiam si de aliis quam de assignata specie prædicetur in eo quod quid est : tunc enim rursum ut prius accidit genus de pluribus et differentibus specie in eo quod quid est prædicari : et ideo ut prius construitur genus, etc.

CAPUT II.

Qualiter genus a differentia separatur.

Quoniam vero videtur quibusdam et differentia generalis de pluribus speciebus in eo quod quid est prædicari, propter hoc quod substantialis est differentia, et in esse substantiali quod quid est perficit speciem, ideo ne aliquis in hoc decipiatur, putans forte quod differentia sit genus, separandum est genus a differentia.

Ponit tres differentias inter genus et differentiam.

Et dabimus primo tres differentias. *Prima* est, quod genus de pluribus dicitur semper quam differentia : hæc in ante habitis probata est. Deinde *secunda* est, quoniam genus magis prædicatur secundum assignationem modi prædicandi in quid quam differentia : talis enim prædicatio magis convenit generi quam differentiæ, quia generi convenit quod prædicetur in quid sumptum formabile per differentiam : differentiæ autem non convenit in quid prædicari, nisi per effectum ejus, quia est causa ejus quod est quid. Nam qui dicit hominem esse animal, magis in prædicato indicat quid est homo, quam qui dicit hominem esse gressibile, vel aliam differentiam de homine prædicando. *Tertia* autem differentia est, quoniam quidem differentia qualitatem essentialem generis significat, quæ generis determinat et perficit potentiam : genus autem qualitatem differentiæ non significat, sed significat quid distinguibile et determinabile per differentiam : nam qui dicit animal gressibile esse, quale quid significat quod est animal : qui vero dicit gressibile esse animal, non dicit quale quid gressibile, sed dicit quid gressibile stans et fixum substantia. Epilogatur ergo dicendo, ut dictum est, tribus differentiis differentia separata est a genere.

CAPUT III.

Qualiter construitur genus per locum a conjugatis.

Per locum autem a conjugatis construitur genus : quoniam videtur musicum in eo quod musicum sciens esse quid, ut genus prædicatum de ipso in quid : aliter enim non esset musicus, nisi esset sciens quid : sequitur a conjugatis, quod musica est species, et scientia genus : et si ambulans in eo quod ambulans, movetur vel est motum quid, videtur a conjugatis ambulatio motus esse, et species motus esse ambulatio : quia si sumptum de sumpto, et principale de principali ut genus prædicatur. Considerandum ergo in quocumque genere quis voluerit aliquod genus construere secundum prædictum modum a conjugatis tractum : sic enim genus construi poterit. Si autem ostenderit quod sciens fidit secundum quod scit a conjugatis, sequitur quod scientia fides quædam erit. Eodem autem modo erit in aliis.

CAPUT IV.

Qualiter probatur et non de necessitate construitur genus.

Amplius ad constructionem generis adhuc considerandum est, quoniam id quod sequitur ad aliud semper et non convertitur, difficile est invenire separationem illius a ratione generis, ita quod ostendatur non esse genus : cum genus sit commune consequens a quo non convertitur consequentia, maxime si hoc prædicatum illud subjectum et accidens omne sequitur universaliter et semper et sine conversione, in quod nequaquam antecedit ad ipsum, et ita quod non sequitur ipsum omni esse, ut omnis homo est animal, sed non omne animal est homo : sicut sequitur tranquillitatem quies, et numerum sequitur divisibile esse. Est

enim omnis tranquillitas quies, sed non omnis quies tranquillitas, et omnis numerus divisibilis, et non omne divisibile est numerus, nec omnis quies tranquillitas : quia tranquillitas est quies in mari tantum : et ideo quod sic est semper consequens illius, contingit opposito uti ut genere tali prædicato, quod semper et universaliter est consequens tale subjectum, cum illud prædicatum in tali consequentia non convertatur ad alterum quod est subjectum vel species. Probabile est enim quod sit genus, sed non est necessarium, cum tale prædicatum possit esse accidens : est enim omnis nix alba, sed non omne album est nix, cum tamen album non sit genus nivis : et similiter est de albo et cygno et de multis aliis. Unde ista consideratione caute est utendum, sive cum cautela, ita ut nos disputantes utamur ea pro nobis : alio autem præcedente eamdem, sive proponente eam contra nos quando sustinemus disputationem, non oportet ut illi sic obediamus, quod suscipiamus in omnibus et universaliter esse veram : habet enim instantiam, ut diximus.

Et instantia hujus considerationis est : quoniam id quod fit, generaliter ad minus in permanentibus, sequitur non esse : quia quod fit, sic non est : et non convertitur : quia quid quid non est, quod omne fiat. Sed tamen non ens non est genus propter hoc ejus quod fit, ita quod fit genus ejus simpliciter. Cujus ratio est, quia non entis nullæ sunt species vel differentiæ : genus autem et species et differentias oportet habere : sed tamen in problematibus hoc aliquando pro genere potest accipi, sicut dictûm est : unde etiam in ante habitis sæpe instantias dabamus, quibus pro nobi uti possumus. Sed quando sumus sustinentes disputationem talem, contra nos non recipiamus.

Id autem quod dicitur, quod non entis non sunt species, intelligitur simpliciter de eo quod est simpliciter non ens, et non de non ente quod non est simpliciter non ens, sed ens in potentia, quod secundum quid est ens : tale autem videtur posse habere differentias et species. Sed dicendum quod tale non ens non est ens actu : hoc autem non habet species nec differentias, quia species non sunt nisi quæ sunt actu, et differentiæ nisi quæ sunt actus.

Plurimæ autem considerationes inductarum, sive sint destructivæ, sive constructivæ generis, in hac generali consideratione fundantur, quod inspicienda sunt ea quæ diffiniunt genus et consequentia ad illa : quia si illa omnia alicui prædicato conveniunt, illud procul dubio est genus : et si aliquod illorum dissonat, tunc sequitur illud non inesse ut genus.

Epilogatur ergo dicendo in problematum disputatione et determinatione, ubi quæritur utrum aliquid insit ut genus, transeundum est (quemadmodum dictum est), et quoad prædicata, et quod inest ut accidens non comparatum vel comparatum, quod inest ut genus vel generale, quod est differentia, jam quantum ad præsentem spectat intentionem, sufficienter dictum est. Et etiam dictum est de prædicato quod sequitur ut genus, quamvis non sit genus secundum veritatem. Propter quod etiam in libro *Divisionum* dicitur, quod vere quidam Peripateticorum tale prædicatum putabant inesse ut genus, et ipso pro genere utebantur : cum tamen non sit genus secundum veritatem, etc.

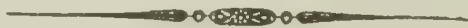

LIBER V

TOPICORUM.

DE DETERMINATIONE PROBLEMATIS DE PROPRIO.

TRACTATUS I

DE MODIS PROPRII.

CAPUT I.

De intentione et divisione proprii.

Intentio hujus libri quinti et causa intentionis.

Utrum autem proprium vel non proprium et quod dictum est et assignatum inesse ut proprium, in hoc quinto libro *Topicorum* est perspiciendum. Ex quo enim ordinantur prædicata, secundum quod sunt elementa ad inesse ut diffinitio, a quo remotissimum est ipsum inesse simpliciter, et ut accidens : et juxta hoc uno gradu appropinquans inesse ut genus : quod cum accidente convenit, quia accidens prædicatur frequenter non conversim ut genus. Ex quo in primo præmissa est methodus quantum ad ea de quibus est methodus, et in secundo de inesse simpliciter et ut accidens secundum ejus primam diffinitionem, et in tertio de adjuncto prædicato accidentis determinatum est : in quarto autem determinatur de inesse ut genus, et de adjuncto etiam prædicato quod est differentia. Sed quia de problemate de proprio in isto quinto determinatur, quod propter hoc quia conversim prædicatur, immediate præcedit diffinitionem : quia proprium simpliciter conversim prædicatur secundum totalitatem temporis, et inesse ut diffinitio ad hoc addit illud quod est substantialiter secundum totalitatem substantiæ prædicatæ. Et quia ex additione se habet ad prædicationem proprii, ideo methodus de proprio est post præcedentes methodos quinta, et est ante sextam methodum de diffinitione. Sic igitur habetur hujus methodi intentio.

Est autem divisio sive distinctio proprii quod a Philosophis assignatur. Proprium aut per se proprium et semper, quod in nulla parte subjecti, et in nullo tempore relinquit subjectum, et quod quoad es-

Proprium duplex, scilicet per se et semper, et ad aliud seu quando.

sentiam fluit ab essentialibus subjecti, et est accidens per se speciei. Aut assignatur ad aliud extra subjectum, et hoc est quando (hoc est, aliquando) proprium. Ut per se proprium hominis est, quod sit animal mansuetum natura. Proprium autem per se dicitur ideo quia per se convenit, in secundo modo dicendi per se, nec unquam deserit speciem cujus est, nec ipsum, nec actus ejus. Et ideo dicitur natura conveniens. Est tamen accidens, quia est consequens esse totum speciei : esse autem quod non est de esse rei sed consequens ipsum, est de genere accidentis. Et quia est de essentialibus speciei fluens, ideo dicitur accidens speciei et non individuum. Et quia species est communis et essentialis similitudo individuorum, ideo convenit omni. Et quia de essentialibus speciei fluit et inest speciei, ut est sola in se constituta, ideo convenit soli. Et quia substantialia non derelinquunt, sunt enim substantialia quamdiu res est, ideo convenit semper.

Ad aliud autem proprium est et in eodem ex diversis composito, ut proprium est animæ ad corpus et conjunctum respiciendo (ut dicit Plato in *Apologetis*) quoniam hoc quidem quid est anima, est imperativum, et est proprium corporis, quoniam est ministrativum per exhibitionem membrorum ad actus quos imperat anima, et secundum Platonem hoc non est nisi perfectio animæ : quia sensibilis est pars animæ, et vegetabilis est pars partis animæ. Et ideo, ut dicit Plato, magis aguntur a natura quam agant : nec imperant proprie, quia a materia non elevantur, sed imperantur proprie [1].

Semper autem proprium est, quod nec derelinquit subjectum in se, nec aptitudine, nec potentia ad actum, ut Dei dicitur esse proprium animal immortale esse, secundum quod Deus dicitur substantia intellectiva divina aptitudinem mobilitatis non habens, propter corruptibilitatem substantiæ, ut dicit Plato. Unde Apulejus in libro *de Deo Socratis* dicit, quod dæmones sunt natura animalia, corpore aerea. Et hoc dixit Orpheus, quod aer est plenus diis. Hoc igitur est proprium per se, et proprium ad aliud.

Sunt propria per se consequentia naturale esse speciei : sed proprium semper est assignatum ad positionem Platonis : quia per se loquendo de Deo non potest assignari, cum nihil sit in ipso accidentale. *Differentia inter proprium per se, et proprium semper, et proprium quando.*

Quandoque autem proprium est per defectum hujus quod est per se sicut actus hominis, qui aliquando convenit, sicut ambulare in theatro, quando solus ambulat in theatro : quod non dicitur proprium, nisi quando soli convenit, et est causatum ab accidente individui, et non a principiis speciei : et ideo aliis ejusdem speciei individuis non convenit : propter quod non convenit omni, nec soli speciei, nec semper.

Et ideo proprium vel est a natura speciei, vel accidente individui. Si a natura speciei : aut in se, aut ad aliud. Si in se, sic convenit omni soli et semper, et hoc est proprium simpliciter. Si ad aliud tantum dicitur comparatum ad id quod illam naturam non habet, sed aliam a qua fluit aliud in modo opposito proprium, sicut imperare et ministrare oppositos habent modos. Proprium autem quando est conveniens individuis ab accidente. *Sufficientia modorum proprii.*

Describitur autem et dividitur hic proprium, et dividentia describuntur secundum quod insunt subjecto : quia sic terminatur in problematibus per syllogismum dialecticum, de quo hic intenditur. A Porphyrio autem describitur, et dicitur proprium secundum sui substantiam : quia sic unum est de universalibus prædicatis : tamen facile est illam determinationem proprii deducere ad istam. *Removet dubium.*

Hæc autem divisio proprii, quæ hic *Quomodo divisio proprii hic posita reducitur ad illam Porphyrii.*

[1] Ergo, secundum Platonem, proprium est animæ comparatæ ad corpus esse imperativum, et hoc non de omni anima intelligendum, sed de intellectiva tantum. P. J.

posita est, ad divisionem Porphyrii reducetur, ita quod membrum ad membrum reducatur : proprium enim quod convenit omni et non soli, in quantum convenit omni et non soli, reducitur ad proprium ad aliud : proprium autem quod convenit soli et non omni, in quantum soli convenit, reducitur ad per se : in quantum autem convenit non omni, continetur in proprio ad aliud. Iterum proprium quod convenit omni soli et non semper, in quantum convenit soli et omni, reducitur ad proprium per se : quia eisdem causatur principiis subjecti : in quantum autem non semper, reducitur ad proprium quando. Et hoc modo tria membra divisionis Porphyrii, scilicet quod convenit omni soli et semper, duo membra istius divisionis continent, et proprium per se, et proprium semper : utrumque enim illorum convenit omni soli et semper.

Notandum etiam, quod proprium per se dicitur propter causam inhærentiæ quæ per se est : proprium autem dicitur omni a totalitate subjecti : proprium autem conveniens est soli, et dicitur a modo actus proprii, qui separat ab omni : semper autem proprium ab universitate et totalite temporis in conveniendo ad subjectum : et sic differunt propria. Proprium autem quando, quod in omnibus his deficit, dicitur prædicatum ab accidentali actu proprii, qui est ab omnibus distinguere per accidens ut nunc inhærens. Talis igitur est divisio propriorum secundum seipsum considerando proprium.

Removet dubium. Genus autem in præhabita methodo sic dividi non oportuit : genus enim secundum quod accipitur a Philosophis, non accipitur nisi secundum unam ejus significationem : et ideo multiplicitas errorem facere non potuit : et ideo pro nihilo distinctum fuisset et divisum. Sed proprium in pluribus significationibus sumitur : et ideo distingui oportuit, ne confusio faceret errorem in determinatione problematis. Nec distinctio ista posita est ut omnino proprii terminetur problema de proprio per hanc methodum, sed ut accipiatur modus proprii in quo terminatur problema de proprio, et alii modi dimittantur : quia methodum de accidente terminare habent, etc.

CAPUT II.

De reductione quadrimembris divisionis ad bimembrem divisionem.

Qualiter autem ista quadrimembris divisio ad bimembrem reducatur, ut sciatur qualiter unumquodque problema de proprio terminari habet, nunc dicendum est primo de hoc quod unicuique istorum propriorum conveniat. Est autem proprium (quod ad aliud alicui subjecto assignamus) ad alterum subjectum sive ad aliam speciem per aliquid in quo ab illo differunt, aut duo, aut quatuor problemata, hoc est, duobus problematibus vel quatuor terminabile. Si enim unum proprium duobus subjectis comparetur per affirmationem ad unum, et per negotiationem ad alterum, tunc ipsum est duo prædicata. Si autem duo opposita propria per affirmationem et negationem duobus subjectis aut speciebus comparentur, erunt tunc quatuor problemata quibus terminatur. Cujus probatio est, quia si unum proprium de hoc quidem in parte una accepto subjecto fuerit assignatum per affirmationem, de illo vero in parte alia subjecto sumpto fuerit negatum, ipsum quidem problema de proprio, duo problemata fiunt. Unum quidem per affirmationem de proprio, alterum per negationem de aliquo. Velut hominis prout ad equum comparatur, proprium est, quoniam homo est bipes, equus autem non. Nam quoniam homo non est bipes, conabitur quis : et secundo modo potest conari ad hoc, quoniam equus est bipes. Utrumque autem sive disputetur ad primum, sive ad secundum istorum, semper interimitur proprium. Et sic patet quod duobus problematibus interimitur.

Si autem duo propria duobus subjectis assignata fuerint, ita quod unumquodque sive utrumque de utroque et affirmative assignatum fuerit, et de utroque negatum, duplicabuntur proprii problemata, et erunt quatuor problemata. Velut si dicamus sic, hominis proprium ad equum est quoniam homo bipes est, equus autem quadruplex : duobus subjectis homini etiam et equo assignentur : et ad hoc interimendum quatuor problematibus quis uti potest. Nam conabitur ad hoc disputando, quoniam homo non est bipes, et quoniam homo quadrupes natus est, et tertio quoniam equus bipes, et quoniam equus non quadrupes : et sic quatuor problematibus possibile est conari per disputationem ad problematis interemptionem : quolibet enim istorum modorum (ut ostensum est) interimitur proprium quod propositum est, et ostenditur non esse proprium. Hoc igitur est conveniens proprio quod dicitur proprium ad aliud.

Est autem quod convenit proprio per se, sic accipiendo proprium quidem per se, quod ad omnia quæ subjecto ut partes subjectivæ assignantur, et omni convenit, et secundum actum proprii ab omni separat, ideo convenit soli, quemadmodum proprium hominis est quod sit animal mortale disciplinæ susceptibile, separat et a brutis, quorum aliqua quidem quamvis in libro de *Animalibus* dicantur magis aliis disciplinabilia, tamen non sunt disciplinæ susceptibilia per judicium sive discretionem rationis : quia rationem non habent conferentem de acceptis per sensum ad finem verum continentem, sed quædam in operabilibus imitantur disciplinam per memoriam prius auditi et visi. Ad aliud autem proprium est, quod non separat ab omni, sed terminat sive separat et distinguit ab aliquo statuto subjecto vel specie, cui id secundum aptitudinem non potest convenire : velut virtutis ad disciplinam comparatæ proprium est, quoniam hæc quidem virtus est in pluribus, illa autem disciplina est in rationali tantum, et in habentibus rationem nata est fieri. Dico autem virtutem naturalem, qui terminus est ultimus secundum actum optimum uniuscujusque subjecti vel speciei, prout alia virtus equi, alia hominis vel leonis, et in eadem specie differt secundum actum et officia, ut alia virtus civis, alia militis, alia ducis. Sic virtus circa multa valde habet fieri, et non est nata fieri in uno aliquo tantum, sed in multis, secundum naturam officiorum et actuum propriorum diversitatem. Disciplinam autem dico eam, quæ est speculatio de acceptis per sensum ad finem veri, cujus medium est ratio recta. Iste vero actus quia non est nisi in habentibus rationem secundum rationalem naturam, ideo non habet sui boni ultimum nisi in habentibus rationem. Si autem semper est proprium, convenit quod secundum omne tempus verum est, et nunquam relinquit subjectum, velut est illud proprium animalis, animal esse compositum ex corpore et anima, quamvis animali sit essentiale componi ex corpore et anima. Sunt enim essentialia composito animali componentia corpus et anima : tamen compositum ex his esse consequitur ad ipsum compositum jam in esse constitutum, et ideo est accidentale et proprium.

Bruta non sunt vere disciplinabilia.

Virtus est in pluribus. disciplina vere est in rationali tantum.

Quomodo esse compositum ex corpore et anima, est proprium animalis.

Quando vero sive quando proprium est, quod secundum aliquod tempus est verum, et non ex necessitate, ut proprium per se, et ad aliquid et non semper est ut proprium, et ideo nec ex necessitate neque semper consequitur ad subjectum : sicut proprium alicujus hominis est ambulare in foro, quando solus in foro ambulat.

Est autem adhuc prænotandum, quod in proprio ad alterum adhuc sunt duæ causæ assignandæ, ut sciatur proprii illius divisio sufficiens : quando enim assignatur ad aliquod, aut inest in omnibus suppositis subjecti cui inesse assignatur secundum perfectam sui totalitatem, aut secundum imperfectam, et semper secundum perfectam totalitatem temporis : aut

quia inest sæpius et in pluribus secundum perfectam temporis et subjecti totalitatem. In omnibus quidem et semper, velut hominis ad equum proprium, quoniam bipes est : nam homo quidem et semper est bipes, et omnis homo est bipes : et hoc modo proprium ad aliquid reducitur ad proprium per se : equus autem nullus ex natura est bipes et nunquam. Sæpius autem et in pluribus velut rationalis comparatæ ad concupiscibilem et irascibilem, proprium est, quod ipsa quidem imperat, illa vero quæ est concupiscibilis et irascibilis, imperatur : hoc enim non omni convenit, neque semper : nam neque rationalis semper imperat actu, quamvis habeat imperare in intemperato : non enim imperat et in molli qui secundum rationem corruptus est, ut videtur VII *Ethicorum* ; in illis enim ratio imperatur, quando intemperati et molles sunt. Neque concupiscibilis et irascibilis semper imperatur, sed quandoque imperat, ut cum fuerit anima perversa secundum rationem, et per passionem corrupta, ut in intemperato et molli : in continente enim corrupto ratio quidem imperat, sed vi passionis incutitur imperium, ne perveniat ad effectum : et hoc modo proprium ad aliquid reducitur ad proprium et quando et alicui.

Rationalis potentia ut in pluribus imperat concupiscibili, licet non semper, sed quandoque e converso.

In continente corrupto ratio minuitur et quomodo.

Ex his quæ dicta sunt, bimembris resultat divisio, secundum quod proprium determinabile est per rationem et dialecticum efficitur, secundum quod propriorum quædam sunt rationabilia, et quædam irrationabilia. Dico autem propria rationabilia esse, sicut lineæ dicuntur rationales ab Euclide, quibus positis ratiocinamur : et sic dicitur esse proprium rationali in cujus assignatione multa ponuntur, ex quibus per ratiocinationes dialecticas construi vel interimi potest irrationabile, quod per ea quæ in ejus assignatione posita sunt, per rationes dialecticas et proprias, tamen illud destrui non potest.

Secundum hoc ergo propriorum maxime sunt rationabilia illa quæ sunt per se propria, et semper : et post sunt illa rationabilia quæ sunt rationabilia ad aliud, et non ad hoc. Proprium quidem ad aliud sunt problemata plura. Duo enim sunt aut quatuor, quemadmodum paulo ante diximus. Plures autem sive multæ sunt rationes sive syllogismi dialectici. Possunt etiam adhuc fieri duo vel quatuor problemata. Quod autem per se et semper proprium, ad multa sive per multa est argumentari syllogismo dialectico : et ipsa propria talia est observari ad plura, ad quæ considerari potest etiam particulis positis in diffinitione ejus. Et hoc patet, quia per se proprium est ad multa diffinitiva consideranda : nam primo (et hoc patet considerando in eo) oportet illud inesse subjecto ad unumquodque contentum sub subjecto quod convenit omni propter hoc considerando.

Adhuc quod si aliquid assignatum est ut per se proprium, et non ab omni alio separat, non erit proprium bene assignatum. Quod autem proprium est semper ad plura tempora relatum, et observare si in quolibet tempore conveniat : si enim non est in præsenti, vel in præterito non fuit, vel in futuro non erit, interimitur proprium : quia semper inest in omni præsenti, et infuit in omni præterito, et inerit in omni futuro. Id vero quod proprium est quando sive quando vocatum, non consideramus, nisi ad tempus referendo secundum præsens : quia nunc inest soli uni cui illud accidit inesse, et non ad plura referimus. Non igitur sunt vel possunt esse rationes dialecticæ plures ad ipsum terminandum : et ideo irrationale est : illud problema rationale est, ad quod terminandum ratiocinationes dialecticæ fiunt multæ et spissæ et bonæ sive efficaces ad propositum includendum. Spissæ vero sunt multis et bonis mediis in principalibus et præternecessariis propositionibus confirmatæ : talibus enim, ut dicitur in *Posterioribus*, inspissantur syllogismi et maxime dialectici, qui multa

Problema rationale quid.

habent talia : tali enim divisione posita eliguntur in hac methodo ad proprium terminandum.

Dicatur igitur determinando proprium, quod aliud quidem proprium dictum satis determinatur, et satis terminari potest ex his locis et considerationibus, qui dicti sunt in secundo hujus scientiæ libro de accidente sive de inesse ut accidens, si consideratur qualiter huic et quidem accidit, et qualiter huic aliquando non accidit inesse. De proprio autem quando non oportet dicere : quia hoc jam in primo hujus scientiæ libro ad accidens reductum est, et est irrationabile quantum ad hoc quod propria methodo non est per rationem terminabile. De his ergo propriis quæ semper et per se sunt propria, remanet in primo libro per propria methodum considerandum, quantum ad considerationes hæc propria determinantes, etc.

TRACTATUS II

DE TERMINATIONE PROPRII SECUNDUM BONITATEM PROPRII.

CAPUT I.

De inspectione proprii ad ea quæ sunt, quod per notiora ponendum est proprium.

His prælibatis de divisione proprii, tradenda est ars per locos convenientes quibus terminatur problema de proprio secundum inesse et non inesse. Primum ergo tradendum est quod facilius est, qualiter et construitur vel destruitur aliud inesse ut proprium, considerando ad bonitatem proprii secundum bene esse. Et postea qualiter construitur et destruitur considerando ipsum secundum esse suum.

Primum quidem dabimus considerationes sumptas ex hoc si non bene vel bene assignatum proprium, et inspiciemus ad conditiones proprii absolute accepti. Et postea ad conditiones ipsius inspiciemus ad aliud comparati. Est igitur unum in conditionibus proprii absolute considerati, quod nec superabundet nec diminuat a subjecto, si sit in æque cum ipso. Et si hoc quidem est, unum est considerandum in proprio assignato alicui subjecto ut inspiciatur primum si est assignatum per non notiora, vel si est assignatum per notiora subjecto vel positum.

Destruenti ergo considerandum est si est positum per non notiora : quia ex illo interimitur proprium. Ejus autem quod est per non notiora esse positum proprium, duo sunt modi. Unus est quoad esse proprii, et alius quoad bene esse proprii. Primus quidem modus, si omnino quoad esse ignotius est proprii quod propositum est, quam subjecti cujus dictum est esse proprium, interimitur proprium : sicut enim quidam dixerunt, tunc erit bene positum si sit notius subjecto, et erit assignatum secundum bene esse proprii. Nam proprium et diffinitio redditur, ut innotescat, cujus est proprium, et cujus est diffinitio : sicut enim per diffinitionem cognoscimus totam substantiam, sic per proprium tanquam secundum proprium accidens cognoscimus posse ipsius substantiæ vel subjecti : quia sicut dicitur in primo de *Anima* [1], scientia accidentium propriorum maxime confert ad cognoscendum quod quid est. Ex quo patet quod proprium per notiora reddendum est quam subjectum, et sic non erit male assignatum proprium. Exemplum autem hujus est in positione Democriti et Leucippi, qui ponit ignis proprium, quod sit simillimum animæ corporum sive inter corpora : hoc enim in proprii assignatione (quæ sic dicit) ponitur anima, quæ ignotior est quam ignis sensibili cognitione : magis enim scimus quoad nos scientia quid est ignis, quam quid est anima : non ergo bene positum est ignis proprium, quod sit simillimum animæ corporum sive inter corpora.

Aliud autem quod secundo considerandum per considerationem ad notius est inspiciendum, si non notius est hoc quod

[1] Aristoteles, In 1 de Anima, tex. com. 12.

assignatum est proprium huic subjecto cui assignatur inesse, quam subjectum esse secundum se : nam qui non scit per notiora, quoniam hoc quod est proprium huic subjecto inest, et non cognoscit si illi soli inest, ita non scit si sit proprium : quoniam de substantia proprii est, quod soli insit, et sic non scit esse proprium secundum se : quare quolibet horum duorum modorum accidente obscurum fit proprium, et sic per ipsum non potest innotescere subjectum, et sic male est assignatum. Hujus autem secundi exemplum est, ut qui ponit proprium ignis esse in quo primo nata est esse anima, ignotiori utitur pro proprio quoad esse quam sit subjectum, hoc quod est sive quod est in seipso, vel si in hoc inest anima, et si primo inest igni : propter quod non erit bene positum proprium, dicendo quod hoc est proprium in quo primo nata est esse anima. Hoc dictum est propter naturalem calorem, qui ignis habet proprietatem. Et quia mobilitas ignis esse putabatur ex atomis rotundis semper motis, et ex eisdem putabatur esse anima quæ est principium motus vitæ per motum cordis.

Objectio. Si quis autem objiciat quod proprium causam sui habet in subjecto, et sic semper subjecto est ignotius, Solutio. *Dicendum* quod subjectum notius est causa et natura : sed notius proprium debet esse quoad nos, et sicut signum quod accipitur ab eo quod est esse consequens : et hoc modo intelligitur quod dicitur hic : et dialecticus syllogismus ex talibus signis procedit.

Hac consideratione per oppositum modum utendum est construenti. Si enim per notiora significavit sive posuit proprium secundum utrumque modum, etiam secundum esse et secundum inesse, erit tunc secundum hoc sive quoad hoc bene proprium assignatum : nam affirmativorum locorum sive considerationum de eo quod bene assignetur proprium secundum bonitatem proprii et non secundum entitatem ipsius. Alii quidem non probant proprium bene assignari simpliciter, sed probant, quod bene assignatur quoad hoc quod inspicitur in ista consideratione, et quoad hoc demonstrant, quod bene assignatum est proprium, ut qui dixit animalis proprium esse sensum habere, per notiora, et per notius assignavit proprium secundum utrumque modum, et quantum ad esse et quantum ad inesse : et ideo bene erit assignatum secundum hoc propositum quod positum est animalis esse proprium sensum habere.

Et est notandum quod quamvis ad demonstratorem pertineat cognoscere causam inhærentiæ proprii in subjecto, sicut in primo *Posteriorum* ostenditur : tamen ipsam inhærentiam proprii in subjecto pertinet ad dialecticum cognoscere : et sic terminatur problema de proprio, quia ipsa inhærentia per communia et probabilia determinatur. Adhuc autem notandum, quod in hac methodo præcipuæ considerationes constructivæ juxta destructivas ponuntur, quia proprium convertibile est, et per quæcumque construitur quantum ad inesse, per eadem opposita illorum destruitur quantum ad inesse : quod non est in accidente, nec in genere, nec in aliis prædicatis. Adhuc notandum quod considerationes proprii quantum ad bene esse non destruunt ipsum simpliciter, sed destruunt bene esse ipsius quantum ad hoc, et non simpliciter : quia ex multis construitur et destruitur bene esse proprii : et consideratio quælibet non inspicit in se ad unum illorum : et ideo non construit vel destruit bene esse simpliciter, sed construit vel destruit ad hoc quod de multis considerat. Removet dubium.

CAPUT II.

De determinatione proprii destructive et constructive respiciendo in multiplex ex parte sermonis et in proprio et in subjecto.

Quia vero per notiora assignandum est

proprium, et multiplex ex parte sermonis facit obscuritatem, deinde post considerationem ad notius, destruenti vel destruere volenti problema de proprio, inspiciendum est si quid vel aliquod nominum (quæ in proprio sunt assignata ad circumloquendum ipsum proprium) multipliciter dicitur secundum æquivocationem, vel etiam considerandum si tota oratio plura significat secundum amphibologiam vel aliam multiplicitatem : et si sic, non est secundum hoc bene positum proprium. Cujus exemplum est, quoniam sentire æquivoce multa significat. Uno quidem modo significat sensum habere in habitu. Uno quidem sive alio modo sentire significat sensu uti secundum agere. Et ideo male assignatur proprium animalis esse sentire. Propter quod autem in assignatione proprii non est utendum multiplici, nec nomine quod multipliciter dicitur, neque oratione quæ multa significat : quia id quod multipliciter dicitur, obscurum facit id quod dictum est ad proprii circumlocutionem : quia dubitat opponens qui debet arguere ad proprium terminandum utrum forte sensum dicit vel dicere intendit eorum quæ multipliciter dicuntur : et ideo male per multiplex assignatur proprium. Nam proprium docendi gratia assignatur : multiplex non docet, sed obscurat.

Sentire est æquivocum, et ideo non est proprium animalis.

Multiplex obscurat et obnubilat intellectum.

Amplius autem adhuc alia ratio est ad hoc : quoniam necessarium aliquam increpationem ad hoc fieri semper si multiplex assignatur proprium : quia sunt mali socii opus commune impedientes, et transferentes disputationem dialecticam ad sophisticam : quia sic assignare proprium opponens in dissonanti sensu quem non intendit respondens, facit syllogismum de eo sive ad aliud quod multipliciter dicitur : et ut hanc increpationem evadat, per simpliciter dicta debet assignare proprium.

Astruenti autem sive astruere volenti proprium, e contra inspiciendum est, si non plura significat, ne quid, hoc est, aliquod nominum neque tota oratio : erit enim secundum hoc bene positum proprium. Cujus exemplum est, ut quia neque corpus multipliciter dictum plura significat, neque mobilissimum in superiorem locum, nec totum quod ex his compositum est, quod est oratio circumloquens proprium, erit bene positum secundum hoc proprium ignis, quod sit corpus mobilissimum in superiorem locum.

Deinde juxta hoc idem destruenti inspiciendum est in subjectum, si multipliciter dicitur illud subjectum cujus proprium assignatur : non determinetur autem per distinctionem multiplicis, cujus illorum (hoc est, in quo sensu accepto subjecto) proprium ponatur : non enim positum erit tunc proprium. Ob quas autem causas hoc sit, non est dubium : quia paulo ante dictum est, quod multiplicitas obscuritatem generat, cum subjectum referatur ad proprium causa innotescendi. Nam idem inconveniens accidere necessarium est quod accidit ex multiplicitate proprii. Cujus exemplum est, ut quoniam hoc scire plura significat ut pronomen subjectum : scire autem proprium unum (hoc est, secundum unum sensum) in quo est pronomen nominativi casus, est scientiam habere ipsum in habitu : alterum (hoc est, in alio sensu) in quo ejusdem casus est nominativi : et hoc est scientia uti secundum agere. Aliud vero in alio sensu in quo pronomen, hoc est accusativi casus scientiam esse, hoc est, de ipso esse : et ideo ejus proprii cujus circumlocutio est scire hoc, non bene positum, quando non determinatur cujus horum (hoc est, in quo sensu dictorum) ponitur proprium.

Scire est multiplex ad scire in habitu, et in actu.

Astruenti vero per oppositum modum hac consideratione utendum est, considerando etiam ad subjectum cujus est proprium assignatum. Si enim non multipliciter dicitur, sed est unum simplex secundum sermonem, erit bene assignatum secundum hoc proprium. Cujus exemplum est, ut quoniam homo simpliciter dicitur ut subjectum, erit bene

secundum hoc positum hominis proprium, quod sit animal mansuetum natura. Et notandum est quod corpus in priori exemplo positum dicitur multipliciter de naturali et mathematico : et homo dicitur multipliciter de picto et animali homine : tamen in exemplis restricta accipiuntur ad naturale corpus mobile et naturale, et hominem [1]. Adhuc notandum quod multiplex in fallacia in dictione respicitur, et non obscuritas secundum fallaciam extra dictionem, quod fallacia extra dictionem fit in argumentatione per quam non fit circumlocutio proprii, sed multiplex tamen in dictione est in nomine vel oratione per quam fit proprii circumlocutio.

CAPUT III.

De considerationibus destructivis et constructivis per inspectionem ad superfluum in sermone et intellectu et nominis communitate.

Deinde destruenti proprium considerandum et inspiciendum in id quod est superfluum proprio, primo explicite, et secundo implicite, et tertio etiam in pluralitate propriorum. Primo ergo inter hæc considerandum destruere volenti proprium sive rationem circumloquentem proprium, si frequenter dictum est idem explicite : hæc enim faciliter sæpe latent, et tamen hæc destruunt proprii bonitatem. Latent autem hoc facientes in proprio, quemadmodum in diffinitionibus et frequenter latent dicentes idem : et secundum hoc non erit bene positum proprium cum assignetur causa manifestationis et non latentiæ : et ideo non est bene positum, quod hoc, id est, repetitionem ejusdem passum est : repetitio enim ejusdem perturbat audientem cum sit superflua, quamvis non judicetur nugatio : quia si nugatio esset, interimeret entitatem proprii, et non bonitatem tantum. Impeditur autem nugatio in ista prima consideratione : quia propter partitivam considerationem unum accipitur ut pars alterius, ut statim patebit in exemplo : conturbat tamen et impedit proprii manifestatio, eo quod non potest esse de essentia proprii, cum proprium, ut dicit Boetius, sit de natura accidentium, eo quod sit de consequentibus totum esse subjecti : et sic perturbat audientem frequenter, eo quod incertum necessario fit proprium ex frequenter dicto : et contra hoc exercitari videntur et anxiari opponentes.

Repetitio ejusdem perturbat audientem.

Eveniet autem frequenter dicere idem duobus modis. Uno quidem quando explicite nominaverit quis idem frequenter, velut si quis proprium ignis ponendo assignet dicens, quod ignis proprium est, quod sit corpus tenuissimum corporum : hoc enim sic assignans frequenter sive bis dixit corpus per significationem et vocem, quamvis per modum significandi participativæ constructionis videatur esse diversum. Secundo autem evenit frequenter idem dicere intellectum in voce explicita, et tunc patet quod frequenter idem dicitur si quis pro nominibus improprie positis assignet diffinitiones eorum quæ in oratione proprium circumloquente ponuntur, velut si quis reddat vel ponat terræ proprium, quod terra est substantia quæ maxime corporum secundum naturam fertur in inferiorem locum, videlicet centrum : deinde loco ejus quod dicit corporum, assumat diffinitionem corporum, idem dicit, eo quod hujus substantia est corporearum substantiarum. Sic enim species ponitur cum genere in eadem assignatione, ut si dicat, quod terra est corporea substantia quæ maxime corporearum substantiarum fertur in inferiorem locum. Hic enim patet quod frequenter idem dicatur, quod etiam intellectui prioris orationis sic iteraba-

[1] Corpus et homo sumi possunt ut multiplicia, et etiam ut univoca, et hoc respectu diversorum sunt significatorum. P. J.

tur : unum enim quantum ad significatum secundum intellectum est corpus, et hujus, hoc est, corporea substantia. Patet ergo quod substantia hoc modo secundum intellectum erit frequenter dicta : et sic conturbatio fit in audientes : quare neutrum et neque frequenter dictum in voce, neque frequenter iteratum secundum intellectum, est bene positum proprium.

Constructiva consideratio juxta hanc accepta est : quia astruenti proprium considerandum est, si nullo eodem frequenter usus est in nomine quod ponitur in proprii assignatione : et sic erit secum hoc sive quantum ad hoc bene assignatum proprium dictum, veluti qui dixit hominis proprium esse disciplinæ susceptibile : sic enim dicens, non est usus frequenter eodem nomine : et secundum hoc erit bene assignatum proprium hominis.

Respiciendo in superfluam convertibilitatem proprii considerandum destruenti problema de proprio, si tale assignavit nomen in propria significatione, vel tale proprium quod sicut transcendens omnibus insit ut unum et ens. Hujus ratio est, quia tale nomen inutile erit ad proprium, cum sit contra propriam rationem proprii. Proprium enim est quod ab omnibus separat et soli convenit. Quod igitur non separat ab aliquo, inutiliter ponitur in assignatione proprii : velut etiam particulæ quæ ponuntur in diffinitione, quarum quælibet separat ab aliquo : ita enim separantes ab aliquo oportet esse particulas positas in proprio. Si ergo transcendens non coarctatum ponatur in assignatione proprii, non est bene proprium assignatum. Cujus exemplum est, ut qui posuit scientiæ proprium, dicens quod scientiæ proprium est esse opinionem sive conceptum irreprobabile sub ratione unum existens, hoc est, quod scientia unum est existens sub ratione quæ est opinio irreprobabilis. Et dico unum existens sub ratione, quia ratione certissima et irreprobabili confirmatur et probatur. Opinio autem dicitur ab opinante et non opinabili : hic enim tali quo usus est in proprio (hoc est, in assignatione proprii, uno quod est transcendens non coarctatum : ideo omnibus adest, et a nullo separat, et ideo quoad hoc non erit bene positum scientiæ proprium.

Juxta eamdem considerationem per modum oppositum inspiciendum est si in assignatione proprii in oratione circumloquente proprium nullo termino est usus communi transcendente non constricto, quorum quodlibet ab aliquo separat : et sic erit tunc bene secundum hoc positum proprium. Cujus exemplum est, ut si quis dixit quoniam proprium est animalis animam habere, nullo usus est termino communi in constricto : erit ergo secundum hoc bene positum animalis proprium, quod est animam habere.

Differentia adjuncta generi non facit nugationem, sed bene species adjuncta generi.

Et attende quod in diffinitione adjunctæ differentiæ generibus quæ alio modo habent genus, si secundum esse accipiantur, non est nugatio : eo quod non est inutilis repetitio, quia sunt ad specificandum : neque nugatio nisi species in eadem ratione conjungatur cum genere. Adhuc notandum quod transcendens restrictum non destruit bonitatem proprii positum in oratione circumloquente proprium : aliter enim non esset proprium quod in prædicamento substantiæ dicitur, quod proprium substantiæ est, quod cum sit idem et unum numero, sit susceptibile contrariorum secundum sui permutationem : contrahitur enim ibi unum per adjunctum etiam quod est idem numero.

Deinde adhuc destruenti problema de proprio inspiciendo in proprium, multipliciter considerandum est, si aliquis plura propria assignat ejusdem subjecti vel speciei, non determinans aliquid in sermone positum : quia plura sunt propria quæ ponit : tunc enim plura ponit ut unum, quod esse non potest, cum a diversis subjecti principiis causentur : unde tunc non erit bene positum proprium. Nam quemadmodum in diffinitionibus oportet præter orationem quæ indicat

diffiniti substantiam, non adjicere aliquid plus quod non sit de substantia diffinitionis, eo quod diffinitio nihil continet superfluum neque diminutum ut sit diffinitæ rei terminus : sic oportet quod neque in propriis aliquid superfluum adjiciatur, eo quod proprium causa innotescendi proprii potestatem redditur : unde nihil debet continere plus præter eam orationem quæ facit proprium : nihil enim coassignandum est proprio, eo quod inutile sit hujus proprium propter superflui additionem. Cujus exemplum est, ut quoniam qui dixit ignis proprium esse, quod sit corpus tenuissimum et levissimum, plura assignavit propria : utrumque enim de solo igne verum est dici, et sic utrumque erit ignis proprium : et quia ut unum assignavit, non erit bene positum ignis proprium, quod dicatur corpus esse subtilissimum et levissimum. Juxta hoc autem consideratio constructiva formatur : astruenti enim valet per oppositum considerare si non plura assignavit, sed unicum, erit secundum hoc bene assignatum proprium. Cujus exemplum est, quoniam qui dixit humidi proprium esse quod in omnem figuram, eo quod male sit terminabile termino proprio, et bene alieno : hoc assignavit proprium esse non plura, et ideo erit secundum hoc bene positum humidi proprium.

Unius subjecti sunt multa propria, a diversis tamen subjecti principiis causata.

Attendendum est quod unius subjecti sunt multa propria, sed a diversis subjecti principiis et potestatibus causata : et quoad ista diversa principia cadit subjectum in diffinitione proprii : et quando non fit distinctio et determinatio de illis, videbuntur propria ad idem referri principium : et ideo generat confusionem, et non declarat subjectum, etc.

CAPUT IV.

De interemptione et constructione problematis de proprio penes conditiones proprii sumptas comparati ad aliquod subjectum.

Deinde destruere volenti problema de bonitate proprii comparati ad aliud aliquod sicut ad subjectum, et in his conditionibus proprii comparati, primi inspiciendum est ad subjectum proprium ejusdem proprii, quod si bene esse assignavit. Inspiciendum ergo si eodem subjecto usus est in proprio, cujus proprium assignavit cum aliquo eorum quæ sunt ejusdem subjecti vel partes essentiales, ut genus, et differentia : vel pars subjectiva, ut animalis pars est homo : tunc enim non erit bene positum proprium. Et hujus ratio est, quia causa discendi et notificandi subjectum assignatur proprium : si ergo assumat idem, assumet id quod similiter sive æqualiter ignotum est, et sic non potest declarare subjectum. Si autem assumat aliquid eorum quæ sunt subjecti et pars subjecti, assumet in proprio quod posterius erit subjecto, et sic iterum declarare non poterit, quia non est notius illo : propter quod non fit sive non contingit per tale proprium magis aliquid discere sicut per declarans subjectum : et sic inutiliter assignatur proprium. Hujus exemplum est, si quis dixit animalis proprium esse, quod sit substantia, cujus species est homo : aliquo usus est illorum quæ sunt animalis ut substantia cum adjunctis, et aliquo usus est quod est animalis pars ut homo : et ideo non bene positum est proprium.

Astruenti autem valet uti hac consideratione per oppositum, quod inspiciat si nec eodem subjecto, nec aliquo eorum quæ sunt ejus, utitur in proprii assignatione : tunc enim erit bene positum proprium. Cujus exemplum est, ut qui ponit animalis esse proprium, quod sit ex anima et corpore, neque eodem subjecto

cujus assignatum est proprium, neque aliquo quod subjecti sit ut pars subjectiva, usus est in assignatione proprii: et ideo bene erit positum secundum hoc proprium. Eodem modo in aliis considerandum positis in assignatione proprii quæ non faciunt notius subjectum.

Unde ad considerandum problema de bonitate proprii, considerandum si aliquis in assignatione proprii, aut opposito subjecti, aut eo quod simul natura est cum ipso, aut aliquo quod posterius est illo quoad cognitionem usus est: tunc enim non erit bene positum proprium: nam opposita simul sunt natura et neutrum notius est reliquo in quantum sunt opposita: tunc enim non erit bene positum proprium, quia quod est simul natura vel posterius subjecto, non potest facere notius subjectum. Cujus exemplum est, ut qui dixit boni proprium esse quod malo maxime opponitur, opposito usus est boni: non erit ergo secundum hoc bene assignatum boni proprium.

Astruenti autem per oppositum hac consideratione utendum est, inspiciendo si nullo usus est neque opposito, neque quod simul est natura, neque posteriore: erit enim secundum hoc bene assignatum proprium. Cujus exemplum est, qui posuit disciplinæ proprium, quod sit opinio sive conceptus maxime faciens fidem, nullo usus est neque opposito, neque quod sit omnino simul natura, neque posteriore: erit ergo secundum hoc bene positum proprium disciplinæ. Disciplinam autem dico eam quæ in disciplinabilibus et demonstrationibus conclusionum acceptus est habitus, quæ opinio est in opinante, et non ab opinabili dicta: eo quod accipit demonstrabile per medium non proprium et proximum, sed per effectum vel causam remotam vel communem.

Objectio. Hic autem cavendum est, quia privatio et habitus sunt opposita: et tamen non sunt simul natura, quia privatio notificatur per habitum. Solutio. Sed ad hoc dicendum est, quod opposita sunt simul natura in quantum opposita, et quod habitus notificat privationem, non est ex hoc quod opponitur, sed ex hoc quod est principium et materiale et naturale ad privationem: quia non est privatio nisi habitus, et est privatio in aptitudine ad habitum: unde quod opposita non debent poni in proprio, intelligendum est in quantum opposita sunt.

Alia objectio. Et quod dictum est quod non debet esse posterius, cum tamen proprium sit de genere accidentium: et similiter particulæ quæ ponuntur in oratione circumloquente proprium, sunt accidentales, et sic posteriores subjecto. Solutio. Intelligendum quoad illam cognitionem qua proprium notificat subjectum, et hoc est quoad cognitionem. Similiter proprium notificat subjectum cum cadat in ejus diffinitione. Dictum quorumdam falsum et non curandum. Et quod alicui dicunt quod species potest considerari secundum essentiam sive secundum substantiam, et quoad esse. Et si secundum substantiam, tunc nihil habet prius nisi genus et differentiam. Et si consideretur quoad esse, sic proprium prius: quia dicit aptitudinem ad esse quæ prior est quam esse: non est curandum, quia falsum est, cum dicatur ab Avicenna, quod proprium est posterius ipso esse speciei, sicut id quod ab esse speciei fluit, et non est essentia quæ sit ante esse. Et hoc patet, quia subjectum secundum esse acceptum cadit in diffinitione proprii: neque potest esse subjectum nisi secundum esse perfectum.

Deinde destruenti quidem inspiciendum est si quis assignaverit proprium, id quod non semper sequitur et non conversim ipsum subjectum: hoc enim posterius est et non prius secundum aliquem modum: nec potest esse proprium, nisi quando et in particulari, de quo non potest esse cognitio per rationem: unde hoc aliquando fit non proprium: unde non erit bene positum hujus proprium. Cujus ratio est, quia id in quo comprehendimus idem proprium inesse sicut in subjecto, de hoc non de necessitate et per se dicitur proprium, cum aliquando non

insit : et sic non semper erit verum proprium prædicatum de subjecto, quia nomen proprii de subjecto aliquando non prædicatur secundum actum. Neque etiam comprehendimus ut nunc non inesse proprium : sed nomen negatum de ipso non de necessitate dicetur eidem non inesse, sed quando inest contingenter, quando abest contingenter (cum proprium debeat aut de necessitate inesse, aut de necessitate non inesse) propter hoc quia non servat maximas et regulas proprii, non erit bene positum proprium.

Amplius autem ad hoc alia ratio est : quia quando assignavit quis tale proprium, si quidem est tale ut ipsum quandoque inest, et quandoque non inest : vel si non est manifestum si inest, vel non inest : tamen tale sit proprium quod sit vel contingit amittere : non ergo erit planum et notum tale proprium quod semper non inest. Cujus exemplum est, ut qui posuit proprium animalis moveri quidem et stare. Quandoque enim movetur et quandoque stat : et ideo non erit bene positum proprium.

Astruenti autem eadem consideratione per oppositum utendum, et considerandum si aliquis tale proprium assignavit quod de necessitate semper inest et sequitur subjectum : erit enim bene positum secundum hoc proprium. Cujus exemplum est, ut qui posuit virtutis proprium in comparatione ad subjectum sive ad eum cujus est virtus, quod habentem facit studiosum sive virtuosum, assignavit proprium quod semper sequitur cujus est proprium : et ideo quoad hoc bene positum est proprium.

Deinde secundum eamdem considerationem destruenti est considerandum, si aliquis quod ut nunc proprium est assignans, non determinavit per aliud in sermone positum, quod ut nunc et non simpliciter : tunc non erit bene positum tale proprium. Cujus quidem prima ratio est: quoniam tale proprium fit extra morem sive consuetudinem assignandi proprium: hoc enim tale secundum omne tempus assignari consuevit : et quod fit extra morem sive consuetudinem assignandi proprium, indiget determinatione : quia aliter intelligitur secundum morem aliorum propriorum. Solent autem plerumque secundum morem omnes Philosophi proprium assignare id quod semper sequitur subjectum. Secunda autem consideratio sive ratio est, quia est obscurum utrum tale sit si non determinavit assignans tale proprium, quod ut nunc et non simpliciter voluit assignare proprium.

Eadem autem consideratio per oppositum modum inspecta valet astruenti, si aliquis ut nunc proprium assignans determinavit in sermone, quoniam ut nunc proprium assignavit : nec enim inconvenienter sic determinando dixit : et ideo erit secundum hoc bene positum tale proprium ut nunc. Cujus exemplum est, ut qui dixit, quoniam alicujus hominis proprium est ambulare nunc, vel ut nunc, hoc per hunc terminum segregans ut nunc proprium a simpliciter proprio : et ideo secundum hoc bene erit positum tale proprium.

Considerandum deinde destruenti si aliquod tale assignaverit proprium quod inesse alio modo non est manifestum quam sensu : tunc enim proprium non erit recte assignatum : sensibile enim quod ex solo sensu manifestum factum est, nec aliunde cognoscitur, incertum est : cum parum post amisso circa eum sensu ejus etiam cognitionem amittamus. Dubium est enim tunc (amisso circa eum sensu) utrum adhuc insit cui prius inerat : eo quod sensu solo cognoscitur. Erit autem hoc verum in his quæ sciemus consequi non ex necessitate, aut semper. Si enim ex necessitate sciremus ea consequi, amissa adhuc sensatione circa ipsa cognoscemus et quod insunt cui prius inerant. Hujus autem dicti exemplum est, ut si quis posuerit hoc solis proprium esse, scilicet astrum quod fertur super terram lucidissimum : hic enim tali aliquo usus est ut proprio, scili-

cet super terram ferri, quod (ut patet) sensu cognoscitur : et ideo per hoc non est assignatum solis proprium : quoniam ignotum est quantum ad sensum, quum sol iverit in occasum, utrum adhuc feratur super terram, eo quod tunc amisimus sensum circa ipsum.

Sed per oppositum volenti astruere proprium inspiciendum si tale assignatum sit proprium, quod non solo sensu sit manifestum : sed si est sensibile cum hoc etiam ex necessitate inesse palam sit: hoc enim modo bene positum ac recte assignatum est proprium. Cujus exemplum est, ut si quis posuerit superficiei proprium esse hoc, quod est primum coloratum esse : est enim superficies immediatum subjectum coloris : tunc sensibili quidem aliquo usus est proprio : sed tali usus est proprio, quod licet sensibile sit, tamen manifestum est ipsum semper inesse superficiei etiam absque sensu : quare hoc modo convenienter erit assignatum superficiei proprium.

Destruenti postea valet quidem hæc consideratio, ut si diffinitionem ut proprium assignavit : non enim oportet ipsum proprium quid est esse seu rei essentiam indicare. Cujus exemplum est ; quoniam qui dixit animal gressibile bipes esse hominis proprium, assignans quid est esse hominis, assignavit (hoc est, assignare credidit) hominis proprium. Non igitur bene assignatum est hominis proprium. Diximus autem non oportere proprium indicare quid est esse rei : quoniam duplex est proprium, ut in primo hujus scientiæ libro dictum est. Aliud quidem quod quid est esse rei indicans, ut diffinitio : aliud autem non, ut proprium de quo hic loquimur. Diximus etiam animal gressibile bipes esse hominis diffinitionem, et quid est esse ejus indicare, non curantes de exemplo, licet rei veritas sit alia.

Volenti autem astruere intuendum si illud ut proprium assignavit, quod conversim prædicatur et non indicat quid est esse rei : et si ita se habuerit, tunc erit secundum hoc bene assignatum proprium. Ut verbi gratia, qui posuit animal mansuetum natura esse hominis proprium, assignavit tale hominis proprium quod non est quid est esse significans : et tunc secundnm hoc bene assignatum erit hominis proprium.

Confert deinde destruenti quidem si assignans proprium non posuerit ipsum in quid est, hoc est, in genere suo : nam oportet in propriis accidentalibus ita assignare proprium genus, sicut etiam in diffinitionibus et postea addere reliqua distinguentia et sic separare : et ideo quod non est hoc modo positum proprium, non erit bene assignatum. Cujus exemplum est, ut qui dixit animam habere, esse animalis proprium, iste non posuit in quid est omne animal : et ideo hoc non erit bene positum animalis proprium.

Sed si quidem cujus est proprium assignaverit, ponens in quid ipsum sit, et reliqua superaddat separantia et distinguentia, construenti proficit, et erit secundum hoc bene assignatum proprium, ut qui proprium hominis assignavit animal disciplinæ susceptibile, proprium hominis assignavit, ponens ipsum in quid est, hoc est, in genere suo : animal enim genus hominis existens dicitur etiam genus in quod, hoc est, genus subjectum proprietatis hominis, licet non sit subjectum adæquatum : et secundum hunc modum erit bene positum hominis proprium.

Per hæc itaque perspiciendum (ut circa dicta concludamus) utrum bene aut non bene assignatum sit proprium. Ex his igitur considerandum etiam, utrum proprium sit omnino quod jam dictum est esse proprium, aut non sit. Nec istæ sunt considerationes distinctæ : quoniam loci qui constituunt proprium simpliciter, quoniam bene positum est, erunt idem his qui proprium omnino faciunt : in illis ergo, scilicet primis locis, dicuntur (hoc est, continentur) loci secundi, quasi dicamus quod quia loci per quos perspicere

possumus utrum proprium sit bene assignatum, sunt loci facientes immediate cognoscere utrum proprium sit omnino quod jam assignatum est, ideo non sunt seorsum pertractandi : nam in dictis locis de constructione et destructione proprii continentur et loci de cognitione ejus quod assignatum est utrum sit proprium vel non.

In primis itaque oportet destruentem (hoc est, destruere volentem aliquid esse proprium) inspicere in unumquodque inferius cujus proprium assignavit utrum nulli insit, aut si non est verum hoc proprium secundum hoc, id est, si non conveniat alicui illorum inferiorum, hoc est, si illud quod proprium assignatum est, non conveniat alicui ex illis inferioribus, licet forte aliis conveniat : aut superiori dato quod omnibus illis inferioribus conveniat, non sit tamen proprium cujusque eorum secundum illud commune cujus assignatum fuit proprium : si enim aliquo istorum modorum se habuerit, non erit proprium quod positum est esse proprium. Cujus exemplum est, si assignetur proprium esse scientis infallibilem esse sub ratione sive argumentatione, inspiciendum si hoc omni scienti convenit, ut videndum si geometer qui est sciens sit infallibilis in sua argumentatione semper, et viso quod hoc non convenit geometræ, eo quod aliquando fallitur falso describendo figuras de quibus argumentatur. Non est ergo hoc scientis proprium quod dictum est, quod est infallibilem esse sub oratione, quia non convenit omni scienti.

Juxta hanc considerationem oportet astruentem sive astruere volentem considerare si de omni verum est proprium : quia si de omni verum est, tunc esset simpliciter verum etiam de ipso : quia quod per se omni convenit, convenit secundum quod ipsum et simpliciter et soli illi : et sic erit simpliciter proprium, quod positum est esse proprium. Cujus exemplum est, ut quoniam animal susceptibile disciplinæ de omni homine verum est : et ideo quod de quolibet verum est, erit ergo proprium hominis. Ut autem idoneus sit aliquis ad discernendum quando convenit omni et secundum ipsum, dicimus quod hic locus istius considerationis utilis est destruenti quidem ut inspiciat si non dicitur ratio quæ describit proprium de omni eo de quo dicitur nomen subjecti : ita etiam si de quocumque dicitur nomen, de illo eodem non dicitur ratio quæ est proprii : et e converso si non dicitur ratio propria, neque nomen ejus, ita quod conversim prædicarentur de se invicem : tunc enim non erit proprium. Construenti autem utilis est opposito modo considerando, si de quo dicitur nomen, semper de eodem dicitur ratio proprii : et e converso si de quo dicitur ratio, et nomen sive subjectum prædicatur. Dicitur autem proprii ratio : quia ad determinandum ponitur, sicut ratio quæ est diffinitio. Et dicitur subjectum nomen, quia sicut nomen diffiniti se habet ad diffinitionem, ita subjectum se habet ad proprium, quantum ad hoc quod declaratur per proprium quam ad quantitatem, sicut in ante habitis dictum est.

Deinde destruenti quidem considerare oportet ad hanc proprii conditionem quæ est conversim prædicari, etiam quod si non dicitur nomen de omni de quo dicitur ratio, et e converso si non dicitur ratio de omni eo de quo dicitur nomen : tunc enim non erit proprium quod dicitur inesse ut proprium. Cujus exemplum est, ut animal susceptibile disciplinæ dicitur de omni homine, et e converso juxta eamdem considerationem per oppositum modum acceptam. Astruentem considerare oportet, si de omni de quo ratio et nomen prædicatur, et e converso : quia tunc esset bene positum proprium, ut de quocumque verum est et prædicatur animam habere, et animal esse verum est e prædicatur. Et e converso de quo verum est esse animal, et de quo prædicatur animal, de omni illo prædica-

tur animam habere : erit ergo animam habere animalis proprium.

Deinde destructive quidem oportet considerationem habere ad hanc proprii considerationem vel conditionem quæ est non in quid prædicari : quid autem in diffinitione proprii est subjectum positum in diffinitione propriæ passionis. Unde considerandum destruenti si aliquis assignavit ipsum subjectum cujus passio est propria, ut et ipsum subjectum sit proprium ejus quod est in subjecto : tunc enim non erit proprium quod sic ponitur. Cujus exemplum est, ut qui assignavit quod est ignis esse subtilissimum corpus, cum ignis sit subjectum, et subtilissimum corporum esse passio sive proprium, hoc tale subjectum assignavit prædicari ut proprium : non esset ignis proprium subtilissimum corpus. Ignis in quid, subtilissimum autem corporum esse in quale prædicatur : et propter subjectum erit proprium ejus passionis sive proprii quod in subjecto esse dicitur. Cujus ratio est, quia si hoc dicatur, sequitur quod unum et idem plurium etiam specie differentium proprium erit : nam eidem subjecto insunt plura etiam specie differentia, quæ tamen ut propria de sola substantia sunt dicta : quorum omnium secundum hoc proprium erit, quod subjectum erit eorum.

Objectio quorumdam.

Contra hoc tamen quidam objiciunt, quia si uni subjecto multa insunt propria, hæc omnia convertuntur cum subjecto prædicato : sed quæcumque uni et eidem convertuntur, ipsa etiam inter se convertuntur : ergo ista propria inter se convertuntur : et sic unum est alterius proprium, quod falsum est.

Solutio.

Sed ad hoc dicendum, quod propria large dicuntur hic quæcumque insunt omni et soli, ut grammatica et musica homini secundum aptitudinem : et tunc inconveniens est subjectum dici proprium eorum quæ sunt in subjecto : quia sic homo erit proprium grammaticæ, et proprium musicæ et albedinis et aliorum multorum : quod est contra naturam proprii, quod convenit uni et soli secundum speciem.

Astruenti vero valet hæc consideratio opposito modo considerando etiam et si id quod in subjecto est ut passio, assignavit quis esse proprium subjecti : hoc enim cum in quali et non in quod prædicatur, erit proprium quod ab adversario positum est non esse proprium : si quidem de solo secundum speciem, ut dictum est, prædicatur. Cujus exemplum est, ut qui dixit terræ proprium esse, quod sit corpus gravissimum in sua specie : hoc enim subjecto assignavit proprium quod de sola re subjecti dicitur, et ut proprium prædicatur in quale : et ideo erit recte positum terræ proprium.

Deinde alia consideratione penes eamdem conditionem proprii quæ est non in quid prædicari respiciendo ad genus quod est quid in diffinitione, oportet destruentem considerare si aliquis assignavit proprium quod secundum participationem refertur ad subjectum : tunc enim non erit proprium quod positum est esse : eo quod secundum participationem inesse conducit ad aliquid inesse substantialiter ut genus et differentia : unde tale quid participat subjectum, non erit proprium, sed substantialis differentia quædam de aliqua specie generis dicta quam constituit. Cujus exemplum est, ut quoniam non assignavit ut proprium qui dixit proprium hominis esse gressibile bipes : hic enim differentiam assignavit ut proprium hominis secundum participationem ejus quod quid est esse conducit : et ideo non erit hominis proprium gressibile bipes, sed substantialis differentia.

Juxta hanc considerationem per omnem modum oportet astruentem considerare, si aliquis assignavit proprium non secundum participationem ejus quod participat ipsum subjectum, nec id quod assignavit, est quid est esse rei substantiale significans, sed in quali accidentali prædicatum : tamen etiam soli convenit, et de quo res subjecta conversim prædicatur : ut animalis proprium esse quod na-

tum est sentire : hoc enim neque participative dictum de specie assignavit proprium, neque quid sit esse significans : et tamen de quo res subjecta conversim prædicatur : erit ergo animalis positum recte quod sentire natum est.

Deinde considerando proprium ad id quod consequitur conditionem proprii quæ est omni et soli inesse : ad id enim sequitur simul inesse proprium situm cum subjecto, et non prius, nec posterius. Oportet igitur considerare destruentem si contingit subjecto posito inesse proprium simul. Dico tempore et consequentia, et non causa simul et natura : sed contingit vel prius vel posterius inesse ei subjecto cujus est nomen quod innotescit per proprium : tunc non erit proprium quod positum est esse proprium : sed quando erit proprium, quia aliquando non sequitur ad ipsum : sed quando contingit prius ejus inesse vel posterius, non erit proprium quandoque neque semper : quia non semper sequitur ad subjectum et antecedit ad ipsum, ut id quod contingit et prius alicui subjecto inesse quam subjectum, sive posterius alicui inesse quam subjectum, non est proprium. Cujus exemplum est, ut ambulare per forum, quod contingit prius et posterius esse quam hominem : et ideo non erit ambulare per forum hominis proprium quandoque, neque semper erit proprium, hoc est, quandoque erit non proprium, neque semper erit proprium. Et non intelligitur istud sicut quidam dicunt, quod nec sit proprium quando, nec proprium semper, sed potius quod non est, nec erit proprium : et ideo semper non erit proprium : ut quoniam contingit et prius alicui inesse ambulare per forum quam homini, et alicui contingit posterius inesse quam homini : et ideo ambulare per forum hominis, nec quandoque erit proprium, nec semper.

Mala expositio quorumdam.

Astruenti autem juxta eamdem considerationem per oppositum modum considerandum : quod assignatum est proprium simul cum subjecto inesse ex necessitate secundum tempus et consequentiam : cum tamen nec differentia substantialis sit nec diffinitio, sed nihil sit de esse substantiali : erit enim tunc proprium quod ab adverso oppositum est non esse proprium. Cujus exemplum est, ut quoniam animal susceptibile disciplinæ quod proprium est hominis, et homo quod est subjectum simul, et ex necessitate consequentiæ simul est, posito uno ponitur alterum, et e converso : cum tamen animal susceptibile disciplinæ, nec differentia hominis sit, nec genus, nec diffinitio hominis sit. Erit ergo verum et rectum proprium hominis quod dictum est.

Deinde iterum considerando in id quod sequitur hanc conditionem quæ est soli inesse, et destruitur proprium. Oportet igitur destruentem considerare proprium si eorumdem in specie in eo quod idem sunt specie, non est idem proprium. Proprium enim, ut dicit Boetius, est accidens speciei : et ideo est unum proprium omium illam speciem participantium : et si sit non idem, non erit proprium quod positum est. Cujus exemplum est in moribus : et quoniam ejus quod assequendum est, non est proprium quod videatur quibusdam bonum, ita quod assequendum sit id quod quibusdam bonum esse videatur : assequendum enim et eligendum eadem sunt specie appetibilis : et eligendi non est proprium videri quibusdam bonum : ergo nec assequendi : quia multa assequenda quæ eligenda sunt, non videntur quibusdam esse bona. Idem autem species assequendum et eligendum.

Juxta eamdem considerationem per oppositum oportet considerare construentem, si ejusdem speciei in eo quod idem specie est, idem proprium : tunc enim erit proprium quod ab adversario positum est non esse proprium. Cujus exemplum est, quoniam hominis in eo quod homo est, est proprium triplicem (hoc est, trium potentiarum) animam habere. Locus autem hujus considerationis utilis est non solum in proprio, sed etiam in accidente : quia sicut eorumdem in quantum talia,

est idem proprium : sic eisdem in quantum talia, necessarium est accidere idem, vel non inesse in accidentibus quæ a subjecto causantur.

Deinde etiam comparatur proprium non solum secundum identitatem simpliciter, sed etiam secundum identitatem secundum quid, quæ est generis et speciei. Unde destruentem oportet considerare si eorum quæ sunt eadem specie subalterna, non idem semper specie est ut proprium, quod assignatum est. Cujus exemplum, ut quoniam idem specie sunt subalterna homo et equus : et moveri in seipso et stare in seipso, sunt propria ejusdem speciei, et equi proprium non est semper moveri in seipso sive a seipso : ergo nec proprium est hominis semper moveri in seipso sive a seipso : et sicut equi non est proprium, quod semper stet in seipso, ita hominis non est proprium semper a seipso moveri : idem enim specie semper est moveri et stare in seipso : quia ab una causa est utrumque, quod est animal processivum : hoc enim solum habet, quod movetur in seipso et stat in seipso, ut dicitur VIII *Physicorum* : secundum enim quod est animal processivum, accidit ei utrumque istorum.

Juxta hoc idem astruenti considerandum occurrit, si eorum quæ sunt idem specie subalterna, semper est idem proprium : tunc sequitur quod recte positum est inesse proprium, quod ab adversario dictum est non esse proprium : ut quoniam hominis qui idem est specie cum equo, est proprium esse gressibile bipes : proprium autem erit quæ idem specie subalterna cum homine esse volatile bipes, quod est idem specie cum eo quod est gressibile : utrumque horum subjectorum et propriorum est idem specie, in eo quod hæc ambo ut sub eodem genere subalterno proximo sunt species, cum sint sub animali : ista autem propria et gressibile bipes, ut volatile bipes, sunt ut differentiæ generis proximi etiam animalis.

Hic autem locus falsus est, quia non videtur generalis esse, nisi in his in quibus proprium ad unam solam speciem refertur, ut gressibile bipes ad hominem : est enim sive contingit in quibusdam quæ eadem specie subalterna ; quoniam alterum propriorum uni soli inest speciei : alterum vero non uni soli inest, sed pluribus, et non uni soli convenit : sicut homo et equus sunt idem specie : et gressibile bipes, et gressibile quadrupes idem specie : et non sequitur si gressibile bipes est proprium hominis, quod gressibile quadrupes est proprium equi, et pluribus convenit, et non uni soli equo.

CAPUT V.

De remotione cavillationum quæ fieri possunt.

Quia vero jam dictum est, quod eorumdem specie, diversorum numero est idem proprium et idem numero, et diversum dicitur multipliciter : labor est contra eum qui sophistice ad obviandum sumit idem et diversum assignare proprium unius et alicujus solius, eo quod labor est scire quod sit unum numero solum : quia accidente subjectum est numero idem : cum tamen sint in ipso specie diversa et genere, quorum non potest esse idem proprium. Cujus ratio prima est, quia quod inest alicui subjecto per se sumpto, cui subjecto accidit aliud, et videtur etiam inesse accidenti concretive sumpto cum eo subjecto, tantum accidit illud accidens cum sit idem numero subjectum per se sumptum, et sumptum concretive cum accidente : ut quod inest homini ut per se sumpto, inerit etiam albo homini concretive sumpto cum accidente : cum sint idem numero homo, et albus homo : et ideo quod albo homini inerit, et homini propter eamdem causam.

Tamen aliquis sophistice obvians accusabit sive reprobabit cum increpatione hujusmodi propria, cum subjectum secundum se et subjectum cum accidente sumptum non sint idem : eo autem accu-

sabit quod est faciens sive dicens aliud quidem quod subjecto inest secundum se accepto, et aliud faciens ipsum subjectum cum accidente concretive sumptum. Ut, verbi gratia, aliud quidem hominem esse dicet secundum se sumptum, aliud vero album hominem : et sic diversa dicet esse propria. Amplius autem alia ratione ad idem inducta taliter obvians etiam dicet esse diversum habitum accidentis in abstractione sumpti, et id quod secundum habitum accidentis informatur concretive dictum : nam si idem sint hæc, tunc sequitur quod habitui inest ut proprium, hoc etiam inerit ei quod informatur secundum habitum, denominative etiam inest habitui a quo denominatur inesse. Ut, verbi gratia, quoniam sciens dicitur denominative a scientia disponi et informari, et habitus et subjectum sunt diversa genera essentiæ, non erit scientiæ proprium irreprobabile esse sub ratione : nam hoc est proprium scientis qui diversus a scientia erit irreprobabilis sub ratione : et sic ejusdem numero dicit esse diversa propria.

Hujus autem solutio est, quod construenti problema inductum, quod etiam eorumdem specie est idem proprium : dicendum quod non est diversum simpliciter subjectum cui aliquid accidit, et accidens cum eo cui accidit concretive sumptum : sed cum idem sunt supposito, aliud non dicitur unum ab alio, eo quod talibus est inesse secundum formas diversas : cum idem enim est homini per se sumpto hominem esse a forma substantiali, et albo homini esse album hominem per formam accidentatem : et ideo est proprium ejus, quod idem numero sumptum, sed non idem proprium, in quantum est diversis essentiis congregatum.

Amplius autem ei qui propter casus, hoc est, propter inflexionem vocis diversam, quidem principale et sumptum diversam habent inflexionem : diversa enim propria subjecti et accidentis, sive sumpti et principalis, quod idem proprium etiam sit, diversimode deflectitur ad concretum et abstractum, sive principale et sumptum, ad quæ refertur ut ad subjectum : eo quod sic sumendo neque sciens qui dicit concretum, proprie est irreprobabile sub ratione significando proprium neutraliter ut essentiam stantem per se : ut est irreprobabilis quidem sub ratione ut nomen proprii, et ut informans subjectum, et ut adjectivum substantivorum significetur : neque scientia proprie loquendo est irreprobabilis sub ratione, sed irreprobabile quoddam : cum scientia ut abstracta a se stans significetur : et ideo proprie designari debet per adjectivum ; substantivatur hic cum dici sic oporteret : nisi quia ei qui obviando instat, omnino sive omni modo est adversandum ne occasionem habeat cavillandi. Aliter autem dicere suffecisset, quod subjecto sunt idem subjectum per se et subjectum accidente formatum, et sic ipsorum est idem proprium : et secundum esse formale diversarum formarum sunt diversa, et sic habent diversa propria.

CAPUT VI.

De modis specialibus propriorum deficientium a vero proprio.

Sic autem determinato proprio per conditiones proprii communes, et per ea quæ sequuntur ad illas, considerandum est qualiter terminetur destructive et constructive per modos substantiales propriorum deficientium a vero proprio quod convenit omni et soli et semper ; et dabimus primo considerationes quatuor ex parte proprii sumptas, et secundo dabimus sex modos sumptos ex parte subjecti. Deinde docebitur qualiter terminatur problema de proprio secundum modos illos.

Dicimus igitur, Deinde (post considerationes sumptas a conditionibus communibus proprii) oportet destruentem proprium inspicere si aliquis assignans proprium quod naturaliter, hoc est, secundum aptitudinem et ordinem et potesta-

tem solam naturæ inest, sicut in sermone assignavit hoc modo secundum locutionem, sicut quod semper inest secundum actum : tunc enim videbitur aliquando moveri (hoc est, a subjecto removeri) id quod positum est proprium : quod est contra proprii rationem, cujus est non derelinquere subjectum : secundum autem locutionem semper inesse significat qui in locutione non determinat modum specialem quo inest proprium, quia tunc non intelligitur in sermone nisi modus simpliciter proprii. Cujus exemplum est, ut qui dixit hominis proprium esse, quod sit bipes, vult quidem sive intendit assignare non simpliciter proprium, sed proprium quod naturaliter (hoc est, secundum naturæ potestatem et ordinem) inest : locutioni autem quia non determinat modum specialem proprii, non relinquitur nisi modus proprii : simpliciter enim significat proprium quod simpliciter ex actu et semper inest, et tale est proprium : ideo quod est esse bipes, non erit hominis proprium : non enim omnis homo est duos pedes habens : quia per accidens violentiæ, vel infirmitatis, vel materiæ malitia in formatione generati potest non duos pedes habere secundum actum.

Construentem autem problema idem oportet per oppositum modum considerare si aliquis vult vel intendit de proprio assignare aliquid quod naturaliter inest, quod locutione significans determinat hoc modo inesse, ut dicat hoc esse naturaliter proprium et non simpliciter : quia tunc sequitur quod significat secundum naturam inesse, nec removeatur, hoc est, de subjecto removeatur, quin semper secundum naturæ aptitudinem et potestatem insit. Cujus exemplum est, ut quoniam qui hominis proprium assignavit, quod secundum naturam est animal susceptibile disciplinæ, vult locutionem significare, quod naturaliter est proprium, et ita proprium quod a subjecto non removebitur, sed in hoc quoniam est secundum naturam proprium hominis animal susceptibile disciplinæ. Quamvis per occasionem et accidens violentiæ vel infirmitatis non semper conveniat, ut patet in junioribus et appoplecticis et cerebro læsis, qui disciplinæ non sunt susceptibiles.

Amplius specialis modus interimendi proprium est assignare propria quæcumque dicuntur propria inesse ut secundum aliud aliquid prius, sicut ipsum subjectum quod prius est natura et causalitate, aut ut prius sicut ipsum subjectum, opera quidem est (hoc est, labor) assignare talium subjectorum proprium : nam si ejus sub quo secundum aliud illius proprium assignavit : et tunc proprium de priori verum erit, et de omnibus partibus illius : et sic non soli convenit. Si autem prioris secundum se accepti proprium non posuit, tunc proprium etiam de priori verum erit, et de omnibus partibus illius : et sic non soli convenit. Si autem prioris secundum se accepti proprium posuit, tunc proprium de eo prædicabitur quod est secundum aliquid : et sic non convenit proprium secundum ipsum subjecto : et sic iterum non erit proprium, quia inesse subjecto est una substantialium conditionum proprii. Cujus exemplum est, ut si quis alicui colorato assignavit proprium quod superficiei convenit, dicens superficiem coloratum quid esse : quia tunc et de corpore terminato superficie verum erit dicere corpus coloratum esse : et si proprium dicat corpus coloratum esse, etiam de superficie verum erit et prædicabitur coloratum esse : et sic non erit verum, quod de quo prædicatur ratio quæ est proprium, prædicetur et non nomen quod est subjectum.

Quæstio tamen est de conditionibus essentialibus proprii, quod de quo prædicatur ratio quæ est proprium, prædicetur et nomen quod est subjectum significans. Hoc autem modo prædicatur superficies de corpore, nec corpus de superficie : de quibus tamen hic prædicatur hoc modo assignatum proprium, quod est esse coloratum, quod prius inest secundum superficiem, et posterius secundum

corpus. Istæ ergo sunt substantiales conditiones modorum proprii, quos per determinationem in locutione factam assignare oportet.

Ergo quidem accidit in quibusdam talibus propriis ut plurimum fieri peccatum aliquod : eo quod non determinatur in locutione circumloquente proprium, quo modo speciali et quibus : nam subjectis determinatur proprium, sive quorum subjectorum antecedentium vel consequentium ponitur proprium sive assignatur. Enumeratis ergo quatuor modis in quibus non determinatur talis modus vel talis in locutione, contingit peccare circa proprium. Dicimus ergo quod omnes conantur assignare aut quod naturaliter inest, eo quod proprium fluit a naturalibus et essentialibus subjecti : et iste est modus primus juxta naturam subjecti proprii acceptus, ut proprium hominis dicitur esse bipes. Aut quod ut nunc inest et alicui, ut alicujus hominis proprium ponitur quatuor digitos habere tantum per naturæ defectum vel violentiæ infirmitatis : et iste est modus secundus. Aut quod est consequens speciem, velut ignis est proprium subtilissimum esse corporum : quia non nisi in subtilissimo salvatur species ignis : et iste est modus tertius. Aut quod consequitur naturam simpliciter, hoc est, universaliter, velut animalis proprium dicitur esse vivere vita manifesta : quia vita occulta vivere habet plus modos corporis quam animæ, cujus proprius effectus est vivere : et iste quidem sumitur vel causatur a substantialibus subjecti, vel deficientibus ab illis : et iste est modus quartus. Aut assignatur modus proprii inhærentis secundum aliquid ipsi subjecto, velut animæ assignatur, quod sit prudens, quod convenit secundum rationem : et iste modus est quintus. Per aliud enim quam per rationabilem partem non est quis prudens nisi per rationem, cui ut prius inest prudentia : et iste est modus sextus. Aut ut id quod convenit subjecto in eo quod aliud habet, ut scientis proprium dicatur irreprobabile esse sub ratione qua convenit quod convenit, et inest per scientiam quam habet prudens : et iste est modus septimus. Nihil enim aliud est scientem irreprobabilem esse sub ratione, quam habere aliquid quo sit irreprobabilis sub ratione. Aut assignatur in eo quod habetur cui convenit gratia ejus quod habetur, ut scientiæ ponitur proprium irreprobabile esse sub ratione : hoc enim convenit scienti in eo quod habetur ab ipso scientia irreprobabilis sub ratione : et iste est modus octavus. Aut assignatur proprium in eo quod participatur ab aliquo, sicut essentialiter superius participatur ab inferiori aliquo, sicut animalis proprium dicitur esse sentire, quia participatur ab ipso sensibile : et iste est modus nonus. Sentit enim et aliud quod inferius illo est, ut homo : sed non sentit nisi ut jam hoc participans quod est sensibile. Aut significatur proprium in eo quod aliquid aliud participat ut inferius participat suum superius, sicut dicitur proprium alicujus animalis esse vivere in eo quod participat vitam vel vitæ principium : et iste est modus decimus. Quatuor istorum modorum primi sunt juxta proprium sumpti. Sex autem posteriores sumpti sunt juxta modos subjecti, ut communiter dicitur.

Possunt autem modi inducti sic assignari : omne enim proprium, aut est simpliciter proprium et in nullo deficiens a ratione proprii : et sic est vere proprium. Aut est in aliquo deficiens a proprii ratione : et tunc secundum quid est proprium, et non vere. Si autem deficit a proprii ratione, cum proprium simpliciter sit aut in eo quod est soli, aut in eo quod est omni inesse. Si deficit in eo quod est omni quod convenit omni et soli et semper : aut deficit in eo quod est omni, et est proprium species quod uni soli convenit, sicut patebit inferius. Si autem deficit ab eo quod est semper inesse : hoc contingit dupliciter. Aut enim respicit tempus simpliciter secundum naturæ ordinem determinatum : et hoc est proprium quod naturaliter inest. Aut re- **Numerus et ordo propriorum.**

spicit tempus determinatum ut nunc : et sic est ut nunc proprium. Si autem deficit ab eo quod est soli inesse, hoc convenit etiam alii subjecto : et tunc ista duo (quibus inest proprium) aut sic se habent ad invicem, quod unum est de essentia alterius : aut non sic se habent, quod unum sit de essentia alterius. Si sic se habent, quod unum sit de essentia alterius, sic est proprium quod participatur, aut ubi illud de cujus essentia est reliquum : et sic est vere proprium in eo quod participat. Si autem unum non est de essentia alterius : tunc accidentaliter se habent ad invicem subjecta quibus inest proprium, et tunc aut se habent ad invicem secundum ordinem susceptionis proprii æqualiter, aut secundum prius et posterius. Si secundum prius et posterius : tunc aut est proprium cui inest per prius, et sic est proprium quod prius inest : aut est ejus cui inest per posterius, et tunc est proprium quod inest secundum aliud. Si autem æqualiter se habeant ad proprii susceptionem : aut ergo assignatur proprium ejus quod habet, et sic dicitur proprium in eo quod habet : aut est ejus quod habetur, et sic est acceptio propriorum.

Tamen melius colligitur numerus et ordo priorum ex his quæ dicta sunt in explanatione singulorum modorum, sicut cuilibet patere potest per ea quæ dicta sunt, diligenter consideranti quæ circa singula dicta sunt ex parte modi propriorum, vel ex parte subjectorum a quibus sumuntur propria.

CAPUT VII.

De peccatis quæ fiunt circa dictos modos propriorum.

Juxta autem modos accidit peccare in assignatione propriorum, ex eo quod in locutione non terminatur explicite quomodo proprium assignetur. Ergo quid in assignatione proprii secundum naturam convenientis non addit hanc determinationem, naturaliter, qua determinatur proprium, non simpliciter sed secundum naturæ aptitudinem esse assignatum, peccat : eo quod contingit id quod naturaliter inest, alicui non inesse cui inest naturaliter, sicut proprium hominis est duos pedes habere : et hoc peccatum est primum. Qui vero non terminat in locutione, quod hoc quod inest nunc, hoc est, quod hoc quod ut nunc assignatur designatum, aliquando non erit tale, quale nunc est : quod non convenit proprio : et hoc est peccatum secundum, sicut qui dicit proprium hominis quatuor digitos tantum habere. Qui autem assignans proprium non indicat, quoniam ut prius, aut quod inest secundum cui prius inest, ponit in ipso, quoniam non erit verum de quo prædicatur ratio quæ est proprium, et nomen subjectum prædicetur : et hoc est tertium peccatum. Hujus autem exemplum, velut qui colorari superficiei sive corporis proprium assignavit. Qui vero assignando proprium, non prædicit in locutione determinando secundum quid, aut in eo quod est habere, aut in eo quod est haberi proprium, quod assignavit pro proprio, peccavit : quia proprium quod assignavit, soli inerit et non habenti. Si autem assignaverit proprium habenti et habito, et e converso, inerit. Cujus exemplum est, velut irreprobabile sub ratione scientiæ vel scientis est proprium, ut jam supra dictum est : et hoc est quartum peccatum. Qui vero præsignificavit in locutione, quod in eo quod participat vel participatur assignavit proprium, peccavit, eo quod et in aliis quibusdam subjectis inerit proprium, quam in subjecto cui ponitur inesse proprium : si enim in eo quidem participat, assignavit proprium, tunc omnibus participantibus illud inerit proprium : si assignavit in eo quod participatur, tunc sequitur quod inerit omnibus quæ participantur, velut si alicujus ut hominis assignavit proprium vivere. Qui vero assignavit proprium et speciem, et qui dividit, hoc est, distinguit proprium quod specie con-

venit, dicens in oratione, quod specie proprium assignavit, peccavit : quia secundum suam assignationem inerit uni soli quæ sub specie illa subalterna, cujus speciei subalternæ proprium assignavit. Et hæc est ratio, quia quod secundum superabundantiam dicetur, uni soli convenit et inerit, ut ignis significat proprium levissimum esse corporum.

Unde aliquorum etiam qui assignant proprium specie, etiam quando determinando dicit, quod assignavit proprium specie, adhuc peccat : quia in talibus propriis unam solam speciem specialissimam illorum propriorum qui per superabundantiam propriam etiam dicuntur quando determinando secundum quid inest proprium addidit speciem, hoc est, specie proprium assignavit : hoc enim quibusdam speciebus subalternis non accidit ut tale conveniat ejus proprium, ut in igne : non enim est una species, hoc est, tantum species ignis : sed habet sub species specialissimas. Dividitur enim ignis in igne qui est carbo, et in igne qui est flamma, et in igne qui est lux : et dividitur in hac specie, eo quod istæ sunt diversæ species ignis. Et propter hoc oportet, quando determinando declaratur, quod specie assignatur proprium, diversam ab aliis et divisam speciem esse, et specialissimam ejus quod dicitur proprium esse specie : quoniam alius quidem ignis secundum magis, et alius secundum minus sive secundum magis et minus inerit, quam dictum est et assignatum inesse proprium, ut patet in igne, cujus proprium est subtilissimum esse corporum. Habet autem ignis species quæ sunt lux, flamma, et carbo : et unumquodque istorum est ignis : et propter hoc non oportet esse diversam speciem quando dicitur determinando specie, sed esse specialissimam, quando id quod dictum est proprium in speciebus subalternis, aliis quidem speciebus inerit secundum magis, et alius secundum minus, velut in speciebus ignis subtilissimum est lux : est enim subtilior

Ignis non est species specialissima.

carbone et flamma. Hoc autem quod secundum magis et minus, non oportet prædicari proprium, quando nomen, hoc est, species secundum nomen speciei non secundum magis prædicatur de eo de quo ratio, hoc est, proprium prædicatur, et secundum magis et minus est verum. Si autem non oportet proprium de omni magis et minus de aliquo eodem specie, non erit etiam quod nomen, hoc est, species secundum magis et minus dicatur de eisdem. Hoc autem falsum est, quia secundum magis et minus dicitur ignis de carbone et flamma et luce. Ergo et proprium subtilissimum corporum esse quod secundum minus in carbone, et secundum magis in flamma, et secundum maxime erit in luce.

Amplius autem secundum hoc accidit, quod idem proprium est ejus quod simpliciter est species, et ejus quod maxime est tale : et sic quod per superabundantiam dicitur, non uni soli convenit, velut de igne dictum hoc proprium quod est subtilissimum corporum se habere. Nam hoc proprium est simpliciter ignis : et lucis idem erit proprium : lux enim est subtilissima inter species ignis : inconveniens est proprium prædicari secundum magis et minus specie non secundum magis et minus prædicata : et hujus causa est, quod proprium, ut dicit Boetius, manat de principiis speciei : et ideo principiis secundum magis et minus prædicatis inconveniens proprium quod est quasi ratio declarans speciem non secundum magis prædicari. Adhuc autem si de eo quod est simpliciter, et de eo quod maxime est, esset idem proprium, non assignaretur proprium ad vere proprium : quia hoc convenit uni soli.

Ad omnes autem dictos modos quibus peccatum accidit in ponendo proprium sic erimus idonei, quod aliquo disputante contra nos sic assignante proprium, ut dictum est, conandum est instando contra eum. Sed eidem non est danda occasio instandi : et hoc est quando apud nos ipsos taliter proprium assignamus :

tunc enim instando nobis adversarius provocaretur : unde statim determinandum est quando proprium ponitur, ne occasio instandi detur adversario.

Removet dubium. Et illis modis patet quod novem sunt considerationes de novem non vere propriis elicitæ : sed de vere proprio nulla ponitur consideratio, quia inutilis esset, eo quod vere proprium ponitur sine determinatione.

CAPUT VIII.

De determinatione proprii per considerationes sumptas ex comparatione proprii ad speciem sive ad subjectum.

Deinde considerando ad subjectum cujus proprium assignatur, considerare oportet si idem nomine et diffinitione ejusdem proprium posuit : tunc enim non erit proprium quod positum est esse proprium. Cujus ratio est, quia idem esse indicat : aut implicite, si idem nomine : aut explicite, si idem diffinitione : quod autem esse indicat, non proprium, sed diffinitio, ut diffinitio large sumatur pro omni eo quod implicite vel explicite indicat esse rei. Ut quoniam qui dixit honesti proprium esse decens vel pulchrum : decens enim in moribus vel pulchrum idem est honesto, ut dicit Tullius. Peccavit ergo sic assignans proprium : quia idem in moribus decens et pulchrum et honestum. Non ergo est proprium decens honesti.

Juxta autem eamdem considerationem per oppositum acceptam construentem inspicere oportet, si aliquis non idem ejusdem proprium assignavit, sed in entia diversum, conversim tamen de subjecto prædicatum : tunc enim erit proprium quod ab adversario positum est non esse proprium. Cujus exemplum est, ut qui ponit animalis proprium esse, quod sit substantia animata, non posuit idem ejusdem proprium : et assignavit pro proprio id quod conversim prædicatur : ergo est animalis proprium substantia animata. Et intelligendum quod substantia animata dicitur dupliciter, ut composita ex anima et corpore, anima corpus continente : et sic non est proprium, sed esse indicans animati ut diffinitio. Dicitur etiam substantia animata, substantia habens animationem et habitum relatum ad actum : et sic animatum est consequens esse animalis : et sic est proprium conversim prædicatum : et sic planta non habet perfectam animam ex qua sit motus vitæ manifestus : sed, sicut dicitur in libro de *Plantis*, habet partem partis animæ secundum motum augmenti et alimenti et generationis.

Substantia animata dupliciter sumitur. Uno modo ut diffinitio, alio modo ut proprium.

Deinde quia in homogeniis eadem est ratio totius et partis, destruentem oportet considerare, quod in his quæ similium partium sunt, si quod totius est proprium, non verum est de parte, ita quod vere de parte prædicetur : tunc enim non erit proprium quod positum est esse proprium. Similiter considerandum si in talibus proprium quod assignatur parti non prædicatur de toto : tunc enim iterum quia eadem est ratio et species quæ est forma partis et totius, non erit proprium quod positum est esse proprium. Accidit enim in aliquibus homogeniis hoc fieri sive sic assignari proprium totius quod universo convenit et non parti, et aliquando quod parti convenit et non toti universo : assignabit enim aliquis taliter in his totis quæ similium partium sunt proprium aliquoties quidem intuens sive inspiciens in universum totum et non in partem, aliquoties autem intuens sive inspiciens in id quod particulariter parti convenit et est particulare, et non inspiciens in totum : cum tamen totum universum et pars sint ejusdem rationis : et sic aliquis ipsum seipsum intelligens sive intellectum dirigens, aliquando inspicit ad totum non ad partem, aliquoties ad partem et non ad totum : erit enim tunc neutrum proprium ratione assignatum, et ideo non erit proprium. Cujus exemplum est, ut in universum intuens et non in partem quamlibet, ut qui dicit maris

proprium esse, quod sit aqua plurima salsa : hoc enim ejusdem totius quod similis partis est, posuit proprium : tale autem assignavit proprium quod non verum est de qualibet parte : quia non quælibet pars est aqua plurima : non enim erit quædam pars forte parva et pauca mare : quælibet enim pars maris mare est, non tamen aqua plurima salsa : non ergo erit maris proprium, quod sit aqua plurima salsa. In parte consideranti et non in toto exemplum est, ut qui posuit proprium aeris spirabile esse : hoc enim alicujus quod est similis partis, posuit proprium : tale autem posuit proprium quod est de aliqua aeris parte verum, et non de toto aere universo verum dicitur : non enim totus aer spirabilis est, sed tantum ille qui est refrigerans in pectore spirantis : non igitur erit aeris proprium spirabile.

Astruenti autem juxta eamdem considerationem considerandum est per oppositum si id quod positum est in talibus proprium, verum est prædicatum de unoquoque quod est pars talis totius, et non verum etiam per universum. Cujus exemplum est, ut quoniam verum est de omni sive universa terra simul deorsum ferri secundum naturam : est autem et hoc idem proprium, et alicujus quod est pars quælibet terræ, secundum universum sive per naturam universi est pars ejusdem speciei : nam tunc secundum terram (hoc est, terræ naturam et speciem quæ in parte salvatur) erit terræ proprium deorsum ferri secundum naturam. Attendendum autem, quod universum dicitur totum homogenium : eo quod una ratione quælibet pars participat totum, ut particularia subjectiva participant speciem : alia autem tota non dicunt universum.

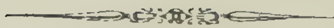

TRACTATUS III

DE DETERMINATIONE PROBLEMATIS DE PROPRIO PER LOCOS EXTRINSECOS.

CAPUT I.

De inspectione in quatuor genera oppositorum, et ex disparatis.

Deinde ad determinandum problema de proprio, considerandum est per oppositiones sumptas ex oppositis, et inter opposita primo considerandum est in contraria : quia contrariorum oppositio est oppositio entis absoluti ad ens absolutum. Destruenti ergo considerandum est si duo subjecta sunt contraria, et duo propria sint contraria prædicata, ita quod duo ad duo comparentur : si enim contrarium non sit proprium contrarii, nec reliquum reliqui. Cujus exemplum est, ut quoniam contraria sunt subjecta, justitia et injustitia : et duo contraria subjecta, optimum et pessimum : et non est justitiæ proprium esse optimum : ergo nec injustitiæ est pessimum.

Astruenti vero hac consideratione per oppositum est utendum : si enim contrarium contrarii proprium est, et propositum propositi. Cujus exemplum est, bonum et malum sunt contraria subjecta : eligendum et fugiendum, contraria prædicata : et boni proprium est eligendum : ergo et mali proprium est fugiendum.

Secundo autem trahendæ sunt considerationes ex oppositis relative et in entibus secundum quid et in entibus absolute. Destruenti igitur in relativis considerandum est si duo subjecta sint relativa, et duo propria sint relativa : et si unum relativorum non est proprium subjecti unius quod est ad aliud, non erit reliquum reliqui proprium : ut duplum dicitur ad dimidium relative : et sunt duo subjecta, superans et superatum, sicut duo propria : non est autem duplicis proprium superans : non erit ergo dimidii proprium superatum. Non est autem vis in exemplo : tamen potest dici quod duplum est in plus quam superans, quia duplum est in discretis et continuis : superans autem proprie in discretis in quibus dicitur numerus abundans superans : et sic duplum et superans non convertuntur : et sic superans non erit proprium dupli. Vel dicatur, quod superans in triplo est et quadruplo et causa multiplici : et ideo non est proprium dupli sed in plus : et non convertitur cum duplo, et ideo non est ejus proprium. Quomodo duplum est in plus quam superans.

Astruenti autem ista consideratione opposito modo utendum est etiam si ejus subjecti (quod est ad aliud) id quod est ad aliud, erit proprium, et ejus quod est ad aliud sicut proprii subjecti correlativum erit proprium relative dictum ad proprium alterius correlativi. Cujus exemplum est, quoniam relative dicitur duplum ad dimidium : duo autem correlativa dicuntur ad unum : est autem duplicis proprium habere se sicut duo ad unum : erit dimidii proprii habere se sicut unum ad duo. Et attendendum quod unum et duo nec secundum intentiones nominum ad invicem sunt relativa, neque secundum rem et esse, sed in ratio-

ne superantis et superati referuntur ad invicem.

Tertio quidem considerandum est in oppositis secundum privationem et habitum : et ista oppositio est inter ens simpliciter, et non ens, quod tamen aliquid ponit in genere. Destruenti quidem problema de proprio considerandum quando sunt duo subjecta opposita secundum privationem et habitum, et duo propria prædicata et similem oppositionem habentia. Si enim habitus qui est subjectum hoc proprium quod secundum habitum dicitur, non erit proprium, neque privationis quæ est subjectum priori oppositum alterum quod secundum privationem dicitur, erit proprium, nec habitus qui est subjectum hoc proprium quod secundum privationem dicitur, erit proprium. Cujus exemplum est, ut quoniam non dicetur proprium surditatis insensibilitas simpliciter esse : quia non convertuntur : sed insensibilitas est in plus : nec auditus erit proprium sensum vel sensualitatem esse simpliciter propter eamdem causam.

Construenti autem eadem consideratione per oppositum modum considerandum est sic, si illud proprium quod secundum habitum dicitur subjecti quod est habitus, est proprium : tunc etiam privationis quæ est subjectum, privatio erit proprium. Ut quoniam visus est videre proprium, vel visu discernere, secundum hujus quod habitum visum dicimus, erit cæcitatis proprium non videre vel discernentem non esse secundum visum, secundum quod non habemus visum, vel secundum quod privati sumus habitu visus.

Deinde ad hujus problematis considerationem considerandum est in oppositis contradictorie : quæ contradictio est inter ens et non ens quod nihil ponit. Primo quidem in quibus duo prædicata affirmative vel negative sumpta ad idem subjectum referuntur ; unum secundum affirmationem, et alterum secundum negationem. Et prima consideratio est ex ipsis prædicatis quæ de subjecto uno prædicantur. Et locus iste non est nisi utilis destruenti tantum. Posset tamen videri alicui, quod sit etiam constructivus per hoc quod dicitur, quod de quolibet affirmatio vel negatio vera est. Ad hoc dicendum est, quod non sit hic sermo de affirmatione et negatione verus : sed sit hæc responsio de negatione termini instituti, ut patet, quod quamvis negetur terminus institutus de aliquo, non tamen sequitur affirmatio termini instituti de eodem : quia non sequitur, non est non justus : ergo est justus : ut si affirmatio aut quod secundum affirmationem est proprium alicujus subjecti, non erit ejusdem subjecti proprium negatio, aut quod secundum negationem dicitur: et e converso si negatio aut quod secundum negationem dicitur, est alicujus proprium, non erit affirmatio sive quod secundum affirmationem dicitur, ejusdem proprium : hoc enim in contradictoriis propriis tenet secundum consequentiam quæ est in ipso quæ est in contradictoriis et ratione convertibilitatis terminorum : in aliis enim non teneret, ut quoniam animalis proprium animatum esse, non erit animalis proprium non animatum esse.

Secundo autem considerandum in his in quibus duo propria ad duo subjecta referuntur prædicata secundum affirmationem, vel non prædicata secundum negationem, et de quibus subjectis prædicantur vel non prædicantur sive negantur. Destruenti quidem hac consideratione utendum, et dicendum quod si affirmatio affirmationis non est proprium, neque negatio negationis erit proprium : et e converso si negatio negationis non est proprium, nec affirmatio affirmationis erit proprium. Cujus exemplum est, ut quoniam non est proprium hominis animal, nec non hominis proprium erit non animal : et e converso si non hominis proprium non videtur esse non animal, nec hominis erit proprium esse animal.

Astruenti autem hac consideratione

opposito modo utendum est : si enim affirmatio affirmationis est proprium, et negatio negationis est proprium, et e converso. Ut gratia exempli, si non animalis est proprium non vivere vita manifesta, erit animalis proprium vivere. Si autem animalis sumitur proprium vivere, etiam non animalis videbitur proprium esse non vivere : et tenet in his secundum consequentiam in ipso factam propter causam superius dictam.

Tertio adhuc per contradictoria, secundum quod duo subjecta ad quæ refertur unum prædicatum, destruenti quidem considerandum est si illud quod assignatum est proprium affirmationis sive subjecti affirmati, non erit idem affirmatum etiam negationis proprium : et ejus proprium quod assignatum est negationis proprium ad idem, non erit proprium affirmationis : non enim erit affirmationis et negationis proprium. Cujus exemplum est, ut quoniam animalis est proprium animatum esse, non animalis non erit proprium animatum : et quoniam non animalis est proprium non animatum esse, animalis non erit proprium idem esse.

Construenti vero sic ista consideratione utendum est : quia si proprium (quod assignatum est ab aliquo) non est proprium affirmationis : tunc erit proprium negationis. Hic autem locus in quibusdam falsus est : non enim affirmatio negationis est proprium, nec e converso : eo quod affirmatio negationi omnino (hoc est, universaliter) non inest, ita quod sequatur ad ipsam : negatio autem affirmationi inest, ita quod sequatur ad affirmationem negatio : sed inest ei ut proprium : sequitur enim, iste est homo : ergo non est asinus : sed non sequitur, iste non est asinus : ergo est homo [1]. Quidam tamen dicunt, quod affirmatio et negatio possunt dupliciter considerari. Primo secundum intentionem, et sic neutrum est in alio : secundo modo, ut pars integralis et totum, et sic negatio est in affirmatione ut pars integralis : quia homo currit, pars ejus est quod dicitur, homo non currit. Prima est melior expositio. Causa autem quare non tenet, est quod idem non potest esse proprium plurium : affirmatio enim non potest esse proprium negationis, nec negatio affirmationis : affirmatio enim non sequitur ad negationem, sed negatio sequitur ad affirmationem : sed non conversim ut proprium : sed quia disparata per divisionem propriarum differentiarum accipiuntur.

Deinde post oppositorum inspectionem destruentem problema de proprio oportet considerationem accipere ex his quæ contrario dividuntur, sicut species disparatæ sub uno genere diverso per divisionem accipiuntur : quia qualiter per coæquæva fit divisio, destruenti quidem est considerandum si species est ex diverso divisa, et propria similiter ex diverso sint divisa : tunc considerandum est si nullum aliorum propriorum ab assignato proprio sit reliquarum specierum ab assignata specie : tunc enim positum proprium non est proprium assignatæ speciei. Sicut si talis fiat propriorum divisio : animalium aliud sensibile, aliud intelligibile. Item animalium aliud deus, aliud homo. Si animal sensibile nullius aliorum a diis est proprium, non erit animal intelligibile dei proprium. Et dicitur deus animal intelligibile ab animato : quia Antiqui hæc (qua cœlestia sunt) animalia esse dicebant et immortalia : vocantes animal hoc quod habet animam per vitam et motum (ut dicit Apuleius in libro de *Deo Socratis*) et intelligentiam dicebant per intellectum agentem et moventem et non per intellectum adeptum. Sed tamen quantum ad considerationem non magna vis est de exemplo. Sensibile autem non est proprium mortalium anima-

[1] Negatio ergo sequitur affirmationem, sed non e converso : et hoc colligitur etiam II Perihermenias.

lium, sed differentia : et similiter intelligibile non dei proprium, sed differentia.

Eadem autem ista consideratione utendum est per modum oppositum sic etiam, si reliquorum subjectorum quæ e diverso dividuntur (sive per divisionem accipiuntur) cujuslibet sumptum per divisionem est proprium, ita quod singulis eorum respondet proprium e diverso cum assignato proprio divisorum : tunc reliquum proprium quod cum aliis contrario divisum est, erit assignatæ speciei proprium, cujus ab adversario positum erat non esse proprium : ut si dividantur virtutes modo specierum in prudentiam, temperantiam, et fortitudinem, et dividantur positæ motivæ animæ in rationabilem, concupiscibilem, et irascibilem, participantes aliqualiter rationem : si concedatur quod prudentiæ proprium est, quod nata sit per se, quod sit virtus potentiæ rationalis cujus perficit actum, sequitur quod temperantiæ proprium est, quod per se nata sit quod sit virtus et perfectio ad actum concupiscibilis, et fortitudo sit virtus et irascibilis potentiæ ad actum perfectio.

CAPUT II.

De considerationibus sumptis a casibus ex similibus et proportionalibus in esse et generari et corrumpi et hujusmodi.

Est autem locus extrinsecus ex convenientibus essentialiter et accidentaliter sumptus. Essentialiter quidem ut casus : accidentaliter autem ut simile proportionabile magis et minus, et hujusmodi. Deinde ergo (post opposita quæ maxime et extrinseca sunt) destruere volenti problema de proprio, considerandum si casus propositi proprii non est proprium casus subjecti assignati, tunc enim sequitur quod nec in proposito casus erit proprium : ut quia ejus quod est juste, non est proprium id quod est bene, nec justi proprium erit bonum : si enim casus removetur a casu, et nomen removetur a nomine.

Construenti autem hac consideratione opposito modo utendum est, si casus est proprium casus, tunc et nomen nominis, et e contrario : ut quoniam hominis proprium est gressibile bipes esse, et homini erit proprium gressibile bipedi secundum casum dici, ut etiam gradiendo bipedaliter dicatur. Hæc autem consideratio a casibus non tantum est in opposito, sed in natura oppositorum, quemadmodum in prioribus locis hujus scientiæ ubi de casibus agebatur, dictum est. Si enim ejus quod est juste fieri, proprium est bene fieri : et ejus quod est injuste fieri, proprium est male fieri.

Destruenti quidem ergo hoc loco sic utendum, quod si oppositi casus non est proprium oppositi casus, tunc neque in proposito propositi casus. Cujus exemplum est : si enim ejus quod est juste fieri, proprium est bene fieri, et ejus quod est injuste fieri, est proprium male fieri.

Construenti vero hac consideratione per oppositum modum utendum est, si casus oppositi est proprium casus alterius oppositi, tunc et in proposito casus istius oppositi est proprium casus illius oppositi : ut si boni est proprium esse optimum, ut boni per se est proprium esse optimum inter bona quæ sunt utile, delectabile, honestum, tunc etiam mali erit per se proprium pessimum : et de quibus debet formari si optime esse est casus boni per se, pessime esse est casus mali per se.

Deinde etiam inspiciendum in ea quæ similiter se habent in proportione ad aliud. Destruere quidem volenti problema de proprio, considerandum si quatuor sunt, quorum primum ad secundum se habet sicut tertium ad quartum : si secundum non est proprium primi, quartum non erit proprium tertii. Si enim quod similiter se habet, ejus quod similiter se habet in proportione ad ipsum, non est proprium : neque in proposito

quod similiter se habet, ejus quod similiter se habet, erit proprium. Cujus exemplum, sicut quoniam similiter se habet ad faciendum ædificium ædificator, et medicus ad faciendum sanitatem, uterque arte facit : sicut non est medici proprium ut ex arte semper inducat sanitatem, ita non erit ædificatoris proprium facere vel perficere ædificium.

Hac autem consideratione construenti per oppositum est utendum, si quod similiter se habet, ejus quod similiter se habet, est proprium : quia quod similiter se habet in proportione eadem, est ejus quod similiter se habet, proprium in proportione simili. Cujus exemplum est, quoniam similiter se habet medicus ad præservationem ab infirmitatis periculo, sicut gyrustes, hoc est, luctator ad perfectivum euechiæ. Est autem gyrustes proprium quod sit perfectivum euechiæ, erit proprium medici præservando facere sanitatem, sive quod hoc modo perfectivum sit sanitatis. Intelligendum autem quod gyrustes in antiquis urbibus fuit luctarum in cursibus et pugnis et ludis magister : quia, sicut dicit Victorinus, instituta fuerunt ad euectionem corporum, et excitationem caloris, et subtiliationem sanguinis, ut in bona dispositione et densitate carnis conserveretur corpus : et ideo arte ad hoc indiguit, quod ludos et pugnas et luctas instituerit, et quando et quibus et ubi quilibet etiam exercerent luctas in corpus : apud inertes et pigros resolvitur et laxatur caro ut nocivum recipiat et laxum, et a se repellere non possit per calorem hebetatum : et tales luctæ sunt ut palestræ cursus in stadiis. Idcirco cursus equorum pypodroneum vocatur et tripudium et hujusmodi : per hæc enim præservabant corpora ne cachechiam incurrerent.

Deinde comparando unum proprium ad duo subjecta per similem proportionem, inspiciendum ex his subjectis quæ sic (hoc est, similiter) se habent ad illud proprium quod comparatur ad ipsa. Et destruenti quidem considerandum si quod sic (hoc est, similiter) se habet, non est proprium subjecti quod similiter se habet : tunc neque in proposito quod sic se habet ad proprium. Si autem ejus quod sic se habet in simili habitudine, est proprium ejus quod sic se habet : tunc sequitur, idem proprium quod prioris subjecti est proprium, non est proprium secundi subjecti, ad quod similiter se habet sicut ad primum, sicut positum fuerat esse proprium ejus. Et hujus causa est, quia idem proprium non potest esse duorum subjectorum specie differentium. Hujus autem exemplum est, quoniam si sic se habet prudentia ad pulchrum in moribus et fœdum, quod disciplina utriusque eorum est : non est autem prudentiæ disciplinam esse pulchri : sequitur quod etiam non erit proprium ejus disciplinam esse fœdi. Si vero est proprium prudentiæ disciplinam esse pulchri, sequitur quod non sit proprium ejus disciplinam esse fœdi : impossibile enim est idem esse plurium proprium, ut dictum est. Unde locus iste construenti nihil utilis est, eo quod se habet ubi unum proprium ad subjecta plura comparatur. Proprium autem unum non potest esse plurium subjectorum : et si ponatur, destruitur proprium.

Idem non potest esse proprium duorum subjectorum specie differentium.

Deinde adhuc destruenti in similitudine habitudinum considerandum est inesse et generatione et corruptione similiter habentibus. Destruenti igitur inspiciendum ad esse et generari, et non inesse et corrumpi : si enim id proprium quod secundum esse dicitur, est proprium alicujus secundum esse dicti : tunc etiam corrumpi (hoc est, quod secundum corruptionem dicitur) erit proprium ejus subjecti quod dicitur secundum corrumpi : neque enim id proprium quod secundum rationem dicitur, erit proprium ejus subjecti quod dicitur animal generari : quoniam non est hominis proprium, quando est, esse animal, sed est consequens ad ipsum : neque ejus quod est hominem generari, erit proprium generari animal, sed ex consequenti generatur : neque ejus quod

est hominem corrumpi, erit proprium corrumpi animal, sed ex consequenti corrumpitur. Eodem autem modo accipiendum est e converso ex habitudine ejus quod est generari ad esse et corrumpi, et ex corrumpi ad esse et generari : et quemadmodum dictum est nunc in consideratione ultimo inducta, ex esse ad generari et ad corrumpi : quæcumque enim horum trium aliis duobus comparentur, similis erit habitudo quantum ad susceptionem proprii.

Construenti autem hac consideratione opposito modo utendum est, si ejus quod est secundum esse positum, proprium est ejus subjecti quod secundum esse positum est, tunc erit proprium. Cujus ratio est, quia et ejus quod secundum generari positum est, erit hoc proprium quod secundum generari dicitur : et ejus quod secundum corrumpi positum est, erit proprium hoc quod est secundum corrumpi assignatum. Cujus est exemplum, ut hominis accepti secundum esse proprium est esse mortale : tunc etiam ejus quod est generari hominem, est generari mortale : et ejus quod est corrumpi hominem, est proprium corrumpi mortale. Eodem modo accipiendum est e converso, et ex generari et ex corrumpi ad esse arguendo et ad propria quæ ex his sunt in construendo, velut dictum est, et in destruendo, paulo habita consideratione : et quia species est similitudo quædam individuorum.

Deinde post omnia quæ dicta sunt de similibus, inspiciendum est in speciem positi sive subjecti cujus assignato proprio secundum esse et generari et corrumpi. Destruenti considerandum si proprium quod assignatur, speciei illi cui assignatur, non inest secundum esse quod habet in materia secundum naturam, aut si non inest speciei secundum quod dicitur esse species id quod est subjectum cujus proprium assignatum est : tunc enim non erit proprium quod assignatum est esse proprium. Cujus exemplum, ut quoniam eidem homini secundum quod habet esse in natura et in materia non inest hoc proprium quod est quiescere, hoc est, immobilem esse in eo quod homo est in natura et in materia et generari et corrumpi, sed inest homini in eo quod species et generari et corrumpi a materia est : patet quod non est hominis proprium quiescere.

Construenti autem hac consideratione per oppositum modum utendum est, si proprium assignatum inesse speciei et secundum quod est proprium quod dicitur sive prædicatur de eodem assignato subjecto, illud subjectum cujus subjecti positum est esse proprium : tunc enim erit proprium quod ab adversario positum est non esse proprium. Cujus exemplum est, ut quoniam eidem animali quod in natura et in materia est ut proprium ex anima et corpore esse compositum, et inesse ei in eo quod animal secundum esse in natura : tunc hoc erit animalis proprium quod est ex anima et corpore esse compositum.

CAPUT III.

De considerationibus sumptis a majori et minori, ad problema de proprio determinandum.

Deinde ex magis et minus determinandum est proprium. Dicimus autem magis et minus non ita quod proprium prædicatur secundum magis et minus de subjecto : quia hoc falsum est : cum secundum unam et eamdem naturam speciei (quæ magis et minus non recipit) inest proprium : sed quod magis et minus referatur ad subjectum secundum quod magis et minus attingit naturam speciei subjecti cui proprium assignatur. Consideremus ergo primo secundum quod magis et minus comparatur ad simpliciter, et secundo considerabimus in his secundum quod magis et minus referuntur ad invicem. Dicamus igitur quod destruenti secundum inspectionem ad magis et minus, considerandum est si quod vi- Removet dubium.

detur esse proprium ejus quod est magis, et videtur magis esse subjectum, non est proprium, neque quod minus est et videtur esse proprium, erit proprium ejus quod minime videtur esse subjectum : neque quod maxime videtur esse proprium ejus quod maxime videtur esse subjectum, erit proprium : tunc neque quod simpliciter ejus quod simpliciter dicitur esse subjectum. Cujus exemplum est, ut quoniam id quod est magis colorari ejus quod magis dicitur esse subjectum ut corporis quod magis dicitur esse corpus, non est proprium : neque colorari omnino et simpliciter erit proprium ejus quod est simpliciter corpus et omnino.

Construenti autem hac consideratione per oppositum modum utendum est, quod si quod magis videtur esse proprium ejus quod magis videtur esse subjectum, est proprium, sequitur etiam quod id quod minus videtur esse proprium ejus quod minus videtur esse subjectum, est proprium : et quod minime videtur esse proprium, erit proprium ejus quod minime videtur esse subjectum, et quod maxime est proprium ejus quod maxime, et quod simpliciter proprium est ejus quod simpliciter. Cujus exemplum, ut quod magis viventis videtur esse proprium id quod est magis sentire, et minus viventis videtur esse proprium quod est minus sentire, et quod est maxime sentiens proprium est ejus quod maxime vivens, et ejus quod simpliciter proprium est quod simpliciter sentiens.

Eodem autem modo ex eo quod est simpliciter ad eadem quæ minus dicta minime et maxime considerandum eodem modo. Destruenti quidem considerandum, si quod simpliciter est proprium ejus quod simpliciter erit subjectum, non est proprium : tunc nec ejus subjecti quod est magis, erit proprium : nec quod minus videtur esse proprium, erit proprium ejus quod minus videtur esse subjectum : nec quod maxime videtur esse proprium, erit proprium ejus quod maxime videtur esse subjectum : nec quod minime ejus quod minime videtur esse subjectum. Cujus exemplum est, ut quoniam non videtur hominis proprium esse studiosum, nec magis hominis magis studiosum esse videtur esse proprium.

Construenti autem hac consideratione per oppositum modum est utendum sic, si quod simpliciter est proprium, tunc et quod magis videtur esse proprium ejus quod magis subjectum, est proprium, et quod minus ejus quod minus, et quod minime est ejus quod minime, et quod maxime est ejus quod maxime est proprium. Cujus exemplum est, ut quoniam ignis est proprium sursum ferri secundum naturam : et tunc magis ignis proprium erit magis sursum ferri secundum naturam. Eodem autem modo considerandum est in omnibus aliis, quod ex quolibet eorum argumentando ad omnia alia et ad quodlibet aliorum quæ hujusmodi dicta sunt secundum magis et minus, et maxime et minime et simpliciter.

Secundo autem modo comparando duo prædicata duobus subjectis, destruenti considerandum est, ut quoniam est magis proprium animalis sentire, quam hominis scire : eo quod sentire sequitur omne animal, scire autem non sequitur omnem hominem : non est autem proprium animalis sentire, sed differentia : non erit proprium hominis scire per locum a majori. Construenti autem hac consideratione per locum a majori utendum est, ut et si quod minus videtur esse proprium ejus, est proprium cujus minus videtur esse proprium, erit etiam quod magis videtur esse proprium ejus, proprium cujus magis videtur esse. Ut quoniam minus videtur esse proprium hominis esse mansuetum natura quam vivere animalis, et mansuetum natura est proprium hominis, sequitur quod etiam vivere sit proprium animalis.

Sentire non proprium animalis, sed ejus differentia.

Tertio autem comparando unum prædicatum duobus subjectis secundum ma-

gis et minus, destruenti quidem considerandum est si ejus quod magis videtur esse proprium, aliquod non est proprium illius : tunc etiam non erit proprium cujus minus videtur esse proprium inter duo subjecta quibus comparatur, per locum a majori. Sed non valet constructive : non enim sequitur, si est proprium ejus cujus magis videtur proprium esse, quod sit etiam proprium ejus cujus minus videtur proprium esse. Cujus exemplum est, ut quoniam colorari magis videtur esse proprium superficiei quam corporis ; non est autem corporis, non sequitur quod nec superficiei. Constructive vero non valet : quia non sequitur, si sit superficiei proprium, quod etiam corporis. Hic autem locus nulli construenti est utilis, ut dictum est, eo quod impossibile est unum plurium esse proprium : et ideo si construitur unius esse proprium, non potest per magis et minus construi alterius esse proprium.

Quarto comparando duo subjecta sive propria uni subjecto secundum magis et minus, destruenti considerandum est, si illud quod magis videtur inter duo propria esse proprium alicujus subjecti, et non est proprium ejusdem : tunc sequitur quod neque est ejus proprium quod minus videtur esse proprium. Cujus exemplum est, ut magis videtur proprium animalis esse sentire quam partibile esse : non autem animalis est proprium sentire : non erit animalis proprium partibile esse. Construenti autem hac consideratione per locum a majori utendum, si duorum propriorum alicujus subjecti si quod minus videtur esse proprium, est proprium, et quod magis. Ut minus videtur proprium animalis sentire quam vivere : est autem animalis proprium sentire : etiam et vivere.

CAPUT IV.

De determinatione proprii per locum a simili.

Deinde per locum a simili ex his quæ similiter insunt, problema de proprio terminandum est, primo comparando duo prædicata sive propria duobus subjectis. Primo igitur destruenti considerandum est, si proprium unum quod simile est quantum ad inesse uni subjecto, alteri proprio quod simile est quantum ad inesse alteri subjecto, non est proprium illius subjecti cui similiter inest : tunc nec propositum proprium quod similiter inest assignato subjecto, erit proprium illius subjecti cui similiter inest. Cujus exemplum est, ut quoniam sunt duo subjecta concupiscibilis et rationalis potentiæ, et duo propria concupiscere et ratiocinari, et concupiscibilis similiter sit concupiscere, et rationalis ratiocinari sunt hæc propria per proprios casus sua subjecta consequentes : si concedatur concupiscibilis non esse proprium concupiscere, sequitur quod nec etiam rationalis erit proprium ratiocinari.

Construenti autem hac consideratione per oppositum utendum est sic, quod si alicujus subjecti est proprium ejus cujus similiter est proprium, erit et hujus in proposito et assignato subjecto, cujus similiter assignatum est proprium. Cujus exemplum est, ut quoniam est rationalis, quod sit prudens et prudentiæ habitus, sicut concupiscibilis temperans habitus : est autem rationalis potentiæ primum et per se habitus prudens sive prudentiæ : erit et concupiscibilis primum et per se temperans habitus.

Secundo autem per locum a simili comparando prædicata ad unum subjectum destruenti considerandum est, si duobus propriis similiter se habentibus ad unum subjectum, si quod similiter est proprium non est illius subjecti proprium, sequitur quod nec propositum proprium

quod similiter videtur esse proprium, erit proprium. Ut gratia exempli, quoniam similiter est hominis proprium videre et audire ; non est hominis proprium videre, sequitur quod nec audire.

Construenti autem hac consideratione opposito modo est utendum sic, si quod similiter, et quod similiter, ut patet in exemplo posito in littera. Ut animæ proprium esse concupiscibile esse : primæ autem etiam proprium animæ partis ejus esse rationale primæ. Dico autem primæ, quod in actus primo sunt potentiæ, et secundo animæ, et tertio hominis : quia per potentiam sunt animæ, et per animam sunt hominis.

Tertio vero per locum a simili, comparando unum prædicatum duobus subjectis terminandum est problema de proprio : et hoc modo destruenti considerandum, si id quod similiter est propositum duobus subjectis, non est proprium unius eorum, sequitur quod nec est proprium assignati subjecti cui similiter videtur inesse ut proprium : sequitur quoniam etiam non erit alterius proprium subjecti. Et causa jam sæpius dicta est, quia non potest esse unum proprium diversorum subjectorum proprie sive bene: sic enim esset commune non proprium. Hujus exemplum est, ut quoniam similiter est flammæ urere sicut carbonis : non est autem proprium flammæ urere : non erit etiam carbonis proprium urere : propter causam dictam. Et sic hic locus construenti non est utilis.

Quare idem non potest esse proprium diversarum specierum.

Quia autem in præhabitis proprium per similes habitudines proportionum terminatum est, non superfluum quod hic sumitur per locum a simili : quia differt hoc quod est secundum proportionem ex similiter se habentibus ad invicem, vel ad aliquod, ab eo loco qui ex his quæ similiter insunt eidem vel diversis, in hoc, quod hoc quidem quod est ex similiter se habentibus secundum proportionem ex similitudine habitudinum sumitur, non in eo quod similiter aliud inest tantum considerandum est. Id autem quod est ex similibus, ex eo tantum quod inest similiter alicui vel aliquibus comparatur, si non per similem comparationem accipiatur.

TRACTATUS IV

DE DETERMINATIONE PROPRII CONTRACTI AD POTESTATEM ET ACTUS, ET AD SUPERABUNDANTIAM DICTI.

CAPUT UNICUM.

Deinde ad proprium aliquo modo speciale et contractum ad dictum secundum potestatem et actum, et superabundantiam dictum, hac consideratione destruenti considerandum est, si aliquis potestate proprium assignans subjecto existente in actu, proprio autem non existente : et ad hoc subjectum quod est proprium, quod non est assignavit, vel quod potestate est non contingente, hoc est, potestate quæ non est, et quam contingit non esse id quod non est, existente tamen eo cui inest ut proprium : tunc enim non erit proprium quod positum est esse proprium. Exemplum, ut qui dixit aeris proprium esse quod inspirabilis sit, secundum actum assignavit proprium quod potestate passiva est proprium, quæ in actu non ducitur nisi per aliud activum et spirans : nam hujus ens quod est aer vel spirabile, ut spirari possit, aliquo activo spirante spiraculo indiget : assignavit autem et ad hoc respectu ejus quod non est vel potest non esse proprium : quia cum non est animal quod inspirare natum est aera, contingit sive possibile est aerem esse : non tamen possibile spirari aerem actu, cum non est animal spirans : propter quod non erit proprium aeris hujus quod est spirari vel spirabile esse, cum animal non erit hujusmodi ut spirare possit : non ergo erit aeris proprium spirabile esse.

Construenti autem hac consideratione opposito modo utendum est, ut si potestate ens assignans proprium ad hoc subjectum quod est actu, assignavit proprium, aut ad hoc quod non est actu, sed potestate tali quali contingit id proprium, quod non est inesse aliquando : erit enim tunc proprium quod ab adversario opinatum est non esse proprium. Cujus exemplum est, ut qui assignavit proprium entis simpliciter, quod possibile est pati vel facere, quod est subjecto proprium, aut simpliciter est, hoc est, potestate, quidem assignans proprium ad hoc, assignavit proprium ad hoc quod est, non tamen entis quod actu est proprium, et possibile pati et facere erit aliquando proprium : propter quod proprium entis est quod possibile est pati aliud aut facere. Et attende quod potest assignari secundum potestatem materiæ, et sic nihil prohibet proprium assignari potestate ens. Potest autem assignari potestate passiva relata ad activum aliquod, et sic male assignatur potestate ens ad subjectum ens actu.

Deinde destruenti considerandum est si ex subjecto non existente dicitur esse proprium, si per abundantiam ponit proprium : tunc enim non erit proprium : accidit enim sic assignantibus proprium, non veram esse rationem quæ est proprium de quo : non tamen subjecti est proprium : corrupta enim re nihilominus vera erit ratio quæ est proprium ; quia adhuc alicui de numero eorum quæ

sunt, proprium maxime, hoc est, per superabundantiam inerit. Cujus exemplum est, ut si quis igni assignat proprium esse corpus levissimum corporum : tunc enim corrupto igne vel posito non esse, aliud adhuc corporum residuorum ab igne adhuc levissimum est : et tamen tunc non erit ignis proprium, quod sit corporum levissimum.

Construenti autem hac consideratione utendum est quod consideret si aliquis non id quod per superabundantiam assignavit proprium : et secundum hoc bene positum est proprium. Attendendum autem quod hæc consideratio refertur ad proprium specie quod est supra consideratum : sed illic interimitur proprium si non ponitur hæc consideratio specie : hic autem interimitur ex eo quod subjecto destructo adhuc potest proprium existere. Attendendum quod superius est assignatum proprium semper. Unde ubi dicitur semper inesse proprium, est actu, et hoc est quo existente subjectum potest non esse.

Objectio. Si autem alius objiciat, quod omne proprium dicit aptitudinem, et sic omne proprium potestate est. Solutio. Solvendum, quod aptitudo est duplex. Activa, et illa est actu : et passiva, et illa potentia et non actu. Item quod arguitur, quod spirabile posse non esse per spirare quod non est, videtur argui unum contrariorum per aliud : hoc autem inconveniens non est quando unum contrariorum est causa alterius.

LIBER VI

TOPICORUM.

TRACTATUS I

DE INTEREMPTIONE DIFFINITIONIS SECUNDUM BONITATEM.

CAPUT I.

De prooemialiter præmittendis.

Cum autem jam determinatum sit qualiter dialectico syllogismo terminatur problema ejus quod est inesse ut accidens, secundum quod prædicatum accidit subjecto per hoc quod inest ei : et hoc est prædicatum inesse subjecto : et si non inest, non est prædicatum sicut accidentis esse est inesse : et si non inest, sequitur quod similiter non est accidens, et consequenter quod non est in eo. Quod si est : aut est substantia, aut accidens et non substantia. Item si non inest : ergo non est accidens, et sic nihil si non inest. Ergo et in hoc simile est inesse prædicati (ut prædicatum est) accidenti : quia si non inest subjecto, non est prædicatum ipsius : et hoc fuit prædicatum primum elementare ad diffinitiones. Et ideo sequitur, si non inest, non inest ut diffinitio : ut si non inest, non est prædicatum. Et si non inest ut prædicatum, non inest ut diffinitio ; quia potissimum prædicatum est diffinitio.

Propter quod syllogismo dialectico ostensum est qualiter terminatur problema de genere, quod quid dicit in diffinitione prædicati de diffinito : et iterum qualiter terminandum est problema de proprio quod per inesse convertitur, quod convenit diffinitioni in quantum est terminus diffiniti, nec plus nec minus continens quam diffinitum : et non sint plura elementaliter ordinata ad diffinitionem. Restat nunc dicere qualiter syllogismo dialectico ex probabilibus habet terminari problema de diffinitione. De diffinitione enim docere qualiter est tota rei essentia, relinquendum docere primo Philosopho. Qualiter autem medium demonstrationis et causa passionis de subjecto, jam in doctrina *Posteriorum* de-

terminatum est. Qualiter communis prædicati est intentio, secundum quod communiter ad subjectum ut prædicatum referri habet per communia et probabilia habet determinari, hanc doctrinam habet facere dialecticus [1].

Sic autem hic loquentes de diffinitione dicimus, quod ejus negotii dialectici quod est circa diffinitiones, prout communia prædicata elementaria referuntur communiter ad quodcumque subjectum, partes sunt quinque. Aut enim sic quantum ad inesse comparatur ad subjectum, ita ut de quo subjecto de quocumque de quo verum est dicere vel prædicare nomen diffiniti secundum quod datur difinitio, non sit verum etiam dicere vel prædicare rationem sive diffinitionem : et sic per non inesse simpliciter intelligitur diffinitio : quod est propter hoc, quia oportet hominis rationem sive diffinitionem de omni homine veram esse. Et similiter dicendum est de qualibet vera diffinitione alia relata ad suum diffinitum. Et ista est pars prima negotii.

Aut genere existente diffiniti ille qui diffinit diffiniendo non ponit diffinitum in genus, quod primum est in diffinitione ponendum : vel si posuit ipsum in genus, non tamen posuit in genus conveniens, sed forte in remotum vel analogum : et hoc quia oportet quod qui diffinit ponat in genus primo, et sic post genus oportet differentias addere generi, quæ genus usque ad ultimum actum determinent. Et hujus causa est, quia genus videtur maxime omnium eorum quæ sunt in diffinitione, substantiam diffiniti significare.

Objectio. Et si quis objiciat quod in diffinitione genus est potentia et sic materia, differentia autem forma et ut actus : actus autem in plus est et indicat quam potentia,

Solutio. *Dicendum* est quod genus est ut quid substans, et in quid prædicatum, et hoc modo confert etiam speciei in quid prædicari, et ut in quid stans et fixum in seipso esse videtur : differentia autem actus et conferre actu esse ut forma quæ genus formatum per differentiam facit ipsum quale quid secundum formam et perfectionem substantiæ, et perficit ad actum, sed non facit quid, sed potius quid generis format et perficit secundum quale formale ; et sic quantum ad hoc non indicat quid, sed quale : quia omnis forma in quale prædicatur. Et sic intelligitur quod dicitur, quod genus omnium eorum quæ ponuntur in diffinitione, maxime significat quid diffiniti, sicut primum stans et primum formabile per differentias. Istæ ergo sunt duæ partes hujus negotii.

Tertia autem est, ut quoniam non est diffinitio propria, hoc est, convertibilis cum specie diffinita : tunc enim est propria quando omni convenit et soli : quia tunc propria dicit speciei et essentialia : et quia soli convenit et ad alia non extenditur, oportet eam esse convertibile cum diffinito secundum nomen et speciem : oportet enim diffinitionem propriam esse, quemadmodum prius et nunc dictum est.

Quarta autem pars istius negotii, aut si omnia tria quæ dicta sunt aliquis est faciens sive observans, diffinitio assignata non dicit quid est esse diffiniti per essentialia illius.

Adhuc autem quinta pars istius negotii est : quia aliquando præter omnia quæ dicta sunt, considerandum quod si etiam diffinitio determinavit quid est, non bene tamen et obscure, ita quod non clarum sed confusum generat intellectum. Istæ sunt partes quinque negotii, non diffinitionis : quia diffinitio ex his non ponitur, sed negotium determinationis problematis diffinitionis interimendi circa ista versatur. Et hæc quinque non ut partes integrales ad diffinitionem referuntur : sed modus inhærendi quintuplex acceptus ab his quinque accipitur : et hoc

[1] Hinc patet qualiter de *diffinitione* aliter tractat metaphysicus et aliter posterioristicus et aliter topicus. P. J.

modo sunt partes et non aliter. De his igitur enumeratis partibus istius negotii dicamus, de quibus jam dictum est, et de quibus restat in hoc libro considerandum.

Dicimus igitur, quod si considerari debeat prima harum partium, hoc est, quod si non est verum inesse vel prædicari rationem de quo ut de subjecto prædicatur nomen, secundum quod datur, vel est verum si inest eidem, nomen et rationem, considerandum ex his locis et considerationibus quæ in secundo hujus scientiæ libro ad inesse ut accidens adducta sunt : quia ex his quæ ibi dicta sunt, terminatur simpliciter inesse prædicatum subjecto, sicut sæpe dictum est : eo quod si quid accidit, accidit substantiæ in qua est secundum inesse quod est accidentis secundum prædicatum per se stanti, accidit quantum ad inesse, quo subjectum informatur, non oportet hic ad hoc specialem facere considerationem : quando enim in secundo libro superius disputavimus, quoniam inest generaliter accidens : tunc quia ab inesse causatur verum esse accidens prædicatum de subjecto, tunc satis ostensum fuit, quia verum est illud inesse : et quando disputare docuimus, quoniam non inest, tunc ostensum fuit quoniam non est verum prædicatum de subjecto : nam illic in secundo libro, utrum verum vel non verum sit prædicatum de subjecto per simpliciter inesse vel non inesse prædicatum in 'subjecto, omnis consideratio fit, sicut ibidem determinatum est.

Si vero aliquis subjectum non in conveniente genere posuit, quod est secunda pars negotii : aut etiam propter hoc si convertibilis est assignata ratio sive diffinitio, quod fuit tertia pars negotii præsentis : ex his considerationibus et locis quæ ad genus sive inesse ut genus in quarto libro hujus scientiæ, et quæ ad proprium sive inesse ut proprium in quinto hujus scientiæ libro adducta sunt: ex illis ubi de his duabus partibus est perspiciendum : ex illis enim hæc duo sufficienter considerantur. Reliquum sive relictum est in hoc libro considerandum de quarto et quinto si diffinitiones non determinavit, per quod destruitur substantia diffinitionis : aut si bene non diffinivit, per quod destruitur bonitas diffinitionis. De his enim duobus in hac methodo sexta aliquo modo per communia et probabilia transeundo, et non determinando nec profundando subtiliter usque ad causarum assignationem relinquitur dare in hac methodo.

Et quamvis esse simpliciter sit ante bene esse, tamen primo ostendemus qualiter destruitur diffinitio quantum ad bene esse, et postea quomodo secundum esse destruitur. Cujus ratio est, quia facilius est quodlibet fecisse secundum substantiam et esse, quam fecisse bene secundum perfectam sui bonitatem : et ideo magis erratur circa benefacere aliquid, quam circa facere : eo quod laboriosius est benefacere quam facere : quia plura requiruntur ad bene facere, quam ad facere simpliciter : propter quod facilior est argumentatio opponentis, quæ est contra hoc quod est bene facere, quam contra illud quod est simpliciter facere : a facilibus autem inchoandum est : et plura sunt ex quibus destruitur bene facere diffinitionem, quam ex quibus destruitur facere eam simpliciter, etc.

CAPUT II.

Quibus modis interimitur bonitas diffinitionis, eo quod datur per obscurum.

Volentes ergo primo ostendere qualiter destruitur diffinitio secundum bonitatem tantum, et non secundum esse ipsius, dicimus quod sunt duæ partes ejus negotii, quod est non bene assignatam esse diffinitionem. Unum enim sive una pars ipsius est, quod aliquis potest uti obscura interpretatione sive diffinitione , cum oporteat diffinitionem quam exigit, ut convenit sive quantum convenit sive quantum permittit diffinitum, planissima

uti interpretatione. Dico vero *convenit:* quia, ut dicit Boetius, quod sicut intelligibilia propter sui excellentiam perfecto intellectu non capiuntur, ut perfecta interpretatione explanentur, ut causa prima a qua deficiunt linguæ propter excellentiam esse ipsius : quædam autem propter sui imperfectionem non perfecte intelliguntur, nec perfecte explanantur, ut materia prima, et motus, et tempus [1] : sed cum in his ponitur explanatio quæ fieri potest, planissima interpretatione utendum est : ideo quod innotescendi causa redditur diffinitio, et quando non facit innotescere diffinitum, caret bonitate finis sui, propter quod et ad quem assignatur.

Secundus autem modus peccandi contra bonitatem diffinitionis, si amplius dixerit diffinitionem per comparationem superflui quam oportuit : nam quod appositum est in diffinitione ultra esse diffiniti, superfluum est. Appositum autem est superfluum quod non est in esse diffiniti. Et hoc verum est de diffinitione dicente quid tantum, quia diffinitio ista dialectica est : quia quæ dicit quid et propter quid, ad demonstratorem pertinet : et ideo quia ipse considerat causam quare passio inest subjecto, potius quam quid est passio, non est superfluum in illa diffinitione apponere causam quæ non est de esse passionis.

Removet dubium.

Rursum autem quod in utrisque illis partibus prima etiam et secunda dictum est, in plures dividitur partes : obscurum enim dividitur in obscurum ex multiplicitate sermonis, et obscurum ex translatione dictum, et in hoc quod in resecatis sermonibus explicatur vel exponitur. Obscurum enim ex multiplici est, ut sit aliquid æquivocum quod in diffinitione ponitur, sicut qui diffinit generationem dicens, quod generatio est ductio in substantiam sive in esse substantiale. Omnia enim nomina in *tio* desinentia verbalia æquivoca sunt ad actionem agentis et passionem patientis. Unde ductio cum sit ducentis, actio est : et ductio ducti, passio. Hoc modo obscura est diffinitio quando diffinitur sanitas dicendo, quod sanitas est commensuratio calidorum, siccorum, frigidorum, et humidorum, e converso : cum enim est et ductio et commensuratio propter causam quæ dicta est. Incertum ergo est utrum signatorum in æquivocatione positum in diffinitione velit dicere quando tale æquivocum ponit, et dividens per distinctionem multiplicis non dixit in quo sensu accipiat in diffinitione positum.

Similiter autem considerandum per inspectionem ad diffinitum, si diffinivit diffinitum quod multipliciter dicitur, et non distinxit dividens multiplicitatem diffiniti quo sensu diffinivit : incertum enim erit cujus signati multipliciter dicti assignavit diffinitionem. Maxime autem contingit hanc obscuritatem fieri quando æquivocatio latet : latet autem quando non determinatur per distinctionem. Contingit autem calumniari talem diffinitionem ab adversario, velut non conveniente tali diffinitione ad omnia, hoc est, ad omnes sensus signatos, quorum diffinitionem per æquivocum assignavit. Maxime autem hanc increpationem contingit fieri latente æquivocatione. Contingit autem etiam quod dicimus, quot modis dicitur æquivocum quod in diffinitione assignatum est, syllogismum facere contra talem diffinitionem ponentem : nam distincto multiplici si secundum nullum modorum vel sensum multiplicis diffiniti sufficienter et clare dicta est diffinitio, manifestum est quoniam nec est diffinitio, nec est diffiniens secundum modum quo diffinitio dicitur de diffinito.

Amplius obscure diffinit si secundum translationem dictis in diffinitione nominibus usus. Ut si dixit diffiniendo scien-

[1] Duplex enim est causa difficultatis in cognoscendo aliquod intelligibile, ut dicit Avicenna, 2 Metaphys. com. 1. P. J.

tiam incadibilem : aut terram diffiniens, dicat nutricem : aut temperantiam diffiniens, dixit consonantiam esse : quia quod secundum translationem dicitur, incertum esse dicitur, quia nescitur qua similitudine transferatur : et ideo contingit calumniari eum qui secundum translationem dicit diffiniendo aliquid, velut improprie dando diffinitionem : non enim ad diffinitum proprie sumptis terminis aptabitur dicta diffinitio : cum enim dicat temperantiam esse consonantiam, proprie adaptari non potest, quia omnis consonantia proprie dicta est in sonis. Amplius autem alia ratio ejusdem est, quod tale diffinitum in duplici ponitur genere, si genus temperantiæ dicatur consonantia : propterea continget idem esse in duobus generibus non continentibus se invicem, hoc est, non subalternatim positis. Temperantia enim constat, quod est in genere virtutis, et est in genere consonantiæ : cum nec consonantia contineat sub se virtutem, neque virtus proprie contineat consonantiam. Hoc autem inconveniens est, quia diversorum generum et non subalternatim positorum diversæ sunt species et differentiæ.

Amplius adhuc obscurum est, si in diffinitione non positis nominibus utitur, hoc est in eo modo significandi quo imposita sunt nomina. Ut Plato umbricilium oculum dixit : eo quod umbra ciliorum obumbretur. Aut putrimordax, hoc est, putredinis corrosivum pulverem dicat felagon, hoc est, fellis sive amaritudinis angorem vel angustiam dicat, et ita diffiniat. Est autem *felagon* pulvis putri sive putredinis carnis corrosivus. Aut medullam dicat ossigenam. Nam sic dictis tribus modis obscurum quod inconsuetum est, et non in propria significatione terminorum positum.

Felagon quid.

Quædam enim nomina multiplicia neque secundum æquivocationem, nec secundum translationem ponit diffiniens : neque tamen utitur nominibus proprie dictis, sicut dictum est, aliter quam instituta sunt nominibus et numeris : ut cum dicitur diffiniendo, quod lex est mensura vel imago eorum quæ naturaliter justa sunt.

Et sunt hujusmodi pejora quam per translationem dicta, quia translative dicta ad minus per similitudinem de diffinito certificant : abusive autem dicta intellectum penitus obscurant. Unde translatione facta facit terminus translative dictus vel positus quodammodo notum quod significatum est per similitudinem translationis : omnes enim transferentes secundum aliquam similitudinem transferunt : et per illam similitudinem aliquo modo declaratur diffinitum. Nomen autem quod est hujus et abusive sumptum, nihil facit notum : et hoc ideo est, quia nec similitudo inest talibus nominibus abusivis, quod mensura, vel imago, lex dicatur : nec etiam in tali sermone solet lex dici, sed potius a ligando : eo quod ad pœnam obligat lex transgredientem : propter quod si proprie intendendo loqui, mensuram vel imaginem legem justorum esse dixit, mentitur : imago enim proprie dicta est, cujus generatio per artem vel per naturam vel per immutationem facta est ejus cujus est imago. Imago enim, ut dicit Hilarius [1], est rei ad rem coæquandæ similitudo indifferens. Hæc autem sive talis generatio figuræ non inest legi. Si autem non proprie loqui intendit, palam est quoniam obscure dixit, sive diffinitionem per obscura posuit : et pejus quoad obscuritatem dixit quolibet illorum modorum qui secundum translationem dicuntur : et ista per similitudinem aliud certificant, illa vero nihil certificant.

Lex unde dicatur.

Imago quid.

Amplius si tali diffinitione diffinit per quam non est manifesta contrarii ratio, si diffinitum contrarium habet : quia contrariorum idem est genus, quod cum dividitur, differentiæ contrarii sunt manifestæ : et ideo qui novit diffinite unum

[1] S. Hilarius, In libro de Synodis.

contrariorum, novit et reliquum : quia cum genere et contraria differentia constituitur reliquum : nam qui bene per diffinitionem assignavit hoc modo contraria, assignavit quod unum cognoscitur ex reliquo.

Amplius autem considerandum si diffinitione assignata non est manifestum, cujus est diffinitio : sed sic intrinsecus est diffinitio velut epitaphia quæ sunt antiquorum scriptorum, nisi in illis quis superscripserit cujus sunt, non cognoscentur quod est unumquodque eorum. Ex his ergo quæ dicta sunt, cognoscetur vel cognosci poterit, si aliquis non plane diffinivit aliquid ex his quæ dicta sunt, et similibus.

CAPUT III.

Qualiter interimitur bonitas diffinitionis per superfluum in diffinitione positum.

Interimitur etiam bonitas diffinitionis, si amplius aliquid dixit in diffinitione quam necessarium sit : et hoc quidem appositum potest esse tribus modis, ita quod vel appositio fiat diversi ab omnibus diffinitionibus, vel fiat appositio ejusdem, vel fiat appositio partim ejusdem et partim diversi. Et si fit appositio diversi, hoc fieri potest tripliciter : vel quod appositum diversum sit in plus omnibus diffinitionibus vel diffinientibus, vel quod sit in minus, vel quod sit in æque cum eis.

Primo igitur considerandum si aliquis apponens ad diffinitionem diversum amplius (sive quod est amplius) sive superfluum, cum isto sic addito dixit sive assignavit diffinitione : et tunc considerandum si in tali appositione quo (hoc est, aliquo) usus est, quod sui communitate omnibus insit, sicut ens et unum et hujusmodi, quod inest omnibus simpliciter existentibus. Considerandum etiam si aliquo tali in appositione usus est, quod non omnibus insit sub eodem genere positis quod est genus diffiniti : tale enim appositum necessarium est dici esse amplius sive superfluum . Cujus ratio est, quia nihil ponendum est in diffinitione quod ab aliis non separet : oportet enim diffinitum separare ab aliis generibus, et ab aliis quæ sunt in eodem genere cum diffinito : quod autem positum est in diffinitione, si omnibus simpliciter inest, ut ens, hoc a nullo separat : eo quod omnibus convenit, et ita differentiam nullam ab aliquo facit, et sic additur inutiliter et superflue in diffinitione id quod omnibus inest quæ sunt sub eodem genere : cum diffinitum non separet ab his quæ sunt sub eodem genere cum diffinito, sed ponit convenientiam ad illa : ab aliis autem generibus separatur per genus positum : et sic superflue addunt quod convenit omnibus quæ sunt sub eodem genere : propter quod vanum et inutile est hujus appositum.

Si autem aliquis objiciat, quod per ens appositum in diffinitione separatur diffinitum a non ente, et sic non superflue apponitur, *Dicendum* quod tales objectiones frivolæ sunt : quia eadem separatio fit per quodlibet genus, sive generalissimum, sive subalternum in diffinitione positum, per quod diffinitum esse intelligitur. Objectio. Solutio.

Si vero quæritur, quare ens genus esse non possit in diffinitione positum? Sæpius in hac scientia a nobis assignata est ratio, et est, quod ens et esse accidit ei quod est, non quod accidens sit, sed per aliud convenit : cujus probatio est, quod cum prædicatur de aliquo, non prædicatur tanquam id quod sit de ratione subjecti, et sic non prædicatur per se, sed per aliud. Probatum est et in libro de *Causis*, quod omne quod est, secundum id quod est, nihil est in eo quod est : et quod est, convenit ei ex comparatione ad causam primam, et secundum id quod est : genus autem est prædicatum quod est de ratione subjecti, et quod inest ei secundum id quod est. Hæc igitur est vera causa, quare ens non potest esse genus. Dubitatio. Solutio. Quare ens non potest esse genus. Ens non potest prædicari per se de aliquo, sed semper per aliud.

Aut si est quidem proprium quod ap-

positum in diffinitione, hoc est, convertibile sit, ita tamen quod ablato illo a diffinitione, residuum adhuc convertibile sit cum diffinito, ita quod adhuc est propria diffinitio, et dicat adhuc substantiam diffiniti, superflue est additum. Simpliciter autem et universaliter esse illud superfluum est dicendum, quo ablato a diffinitione, quod reliquum est residuum, sufficienter manifestum facit id quod diffinitum est. Talis autem (ut exemplum ponamus) est animæ Platonis diffinitio, si anima secundum Platonem dicatur numerus seipsum movens : nam, sicut diffinit, seipsum movens est anima, et convertitur cum anima seipsum movens esse, et separat animam a natura quæ non movet seipsam, et est principium motus et quietis in anima per se et non secundum accidens : et ideo superflue ponitur numerus.

Aut forte contra id quod dictum est, objiciet aliquis, quod non superfluit id quod dicitur numerus : quia quamvis non separet ab aliis generibus, nec ab his quæ sunt in eodem genere : tamen id quod dicitur movens seipsum, non indicat substantiam sive quid diffiniti, interempto sive ablato a diffinitione numero : numerus enim dicit quid animæ, ut dicit Plato. Si enim sic dicat aliquis, dicimus ad hoc, quod quolibet modo se habeat numerus ad animam, sive ut genus et quid animæ, sive non, difficile est explanare, et altioris est inquisitionis quam sit præsens negotium.

In omnibus ergo quæ sic latent diffinitionibus opposita, utrum necessaria vel superflua sint, utendum ad expediens diffinitionem, sicut patere potest in phlegmatis diffinitione data de ipso secundum causam agentem, quod est humidum primum a cibo separatum indigestum : quod enim per superabundantiam dicitur, uni soli convenit : dicitur autem primum per superabundantiam : et sic unum solum phlegma primo a cibo separatum est convertibile cum phlegmate, præter hoc quod dicatur addendo indigestum : et sic superflue additur *indigestum*, eo quod hoc ablato, adhuc quod reliquum est, diffinitio est propria et convertibilis cum phlegmate : eo quod non contingit a cibo aliud quidem primum separari. Aut non dicit phlegma esse simpliciter primum cibum a cibi indigestione in hepate facta separatum, sed dixit primum indigestorum : quia quamvis cholera separetur, illa separatur in sede sanguinis residens, et ad cistim fellis mittitur : et quamvis melancholia separetur, illa separatur ut adustum et ad splen transmissum. Solum autem phlegma separatur ut primum indigestorum, et sic addendum est indigestum : et sic intelligendo non superfluit quod dicitur indigestum. Nam illo primo modo dicta et intellecta diffinitio phlegmatis non erit vera diffinitio secundum bene esse diffinitionis : propter hoc quod phlegma omnium separatorum a cibo primum non est : quia ante digestionem quæ fit in hepate, facta est prima digestio in stomacho, per quam grossum a subtili per calorem digestivum separatur, et grossum per concavum ad inferiora ventris dimittitur : et tunc subtile per venas mesaraicas in hepate figitur : et ibi stans in digestione phlegma fit viscosum et indigestum primum ibidem indigestorum a cibo, qui χυμός Græce vel *massa tysanaria* Latine vocatur, quæ vere est cibus, et in cibum membrorum aptatur sub medio thalamo cordis, ut dicit Aristoteles, quamvis Galienus hoc non dicat : sed de hoc nulla vis est hic, quia exemplo non utitur Aristoteles, nisi ut significet et intelligat qui discit. Si ergo modis dictis superfluum quis apposuit in diffinitione, plus sumendo, peccavit, etiam superfluum ponens in minus. Diximus enim quod si aut in plus posuit superfluum, aut in minus diffinito, quod peccavit.

Aut si quis posuit aliquid de numero eorum quæ non omnibus insunt quæ sunt sub eadem specie quæ diffinitur : tale enim minus commune facit, quod non convertitur diffinitio, ita quod om-

ni et soli insit : et ideo tale quid apponentes ad diffinitionem pejus diffiniunt, quam qui communius apponunt. Commune enim per appositionem et determinationem restrictum fit convertibile. Unde illo quidem modo quando apponitur communius quod omnibus inest, erit pro terminatione propria et convertibilis diffinitio : et tota simul accepta cum communioribus determinate accepta, erit propria et convertibilis. Si vero illo secundo modo aliquid eorum quæ sunt in diffinitione, sic positum sit in minus, et non omnibus inest quæ sunt sub specie diffinita, impossibile est totam diffinitionem propriam esse vel fieri: eo quod sic non conversim prædicatur de re diffinita. Cujus exemplum est, ut si diffinitioni hominis quæ est animal gressibile bipes, additur tetracubitum, eo quod aliquis homo tetracubitus et non omnis : nam hujus diffinitio tali superfluo apposito non conversim prædicabitur de re diffinita, eo quod id quod appositum est, *tetracubitum*, non omnibus inest quæ sunt sub specie diffinita quæ est homo.

Rursum si respiciens in æque commune idem frequenter dixit in eadem diffinitione, et ex eadem parte sive frequenter dixit illud actu, sive intellectu dicitur in illo eo quod actu sit in illo. Cujus exemplum est, si concupiscentiam quis diffiniens dicit, concupiscentiam appetitum esse delectationis : omnis enim concupiscentia delectationis et delectatio est : intelligitur enim concupiscentia pastura in fruitione delectabilis, et talis pastura et fruitio est delectatio ipsa sensibilis. Et est exemplum secundum Platonem positum, qui dixit quod omnis delectatio motus passivus est in sensibilem animam : et propter id secundum Platonem est et concupiscentia delectatio : et in delectatione tali secundum Platonem iterum dicitur concupiscentia : et tunc sensus est, concupiscentia est appetitus concupiscentiæ pascentis se et fruentis delectabili quo fruitur : propter

Omnis delectatio secundum Platonem est motus passivus in sensibilem animam.

quod idem erit delectatio ipsi concupiscentiæ : et sic idem frequenter dicitur. Sic ergo per superfluum diffinitio concupiscentiæ datur, quando dicitur quod concupiscentia est appetitus delectationis : propter hoc quod utrumque horum delectatio est, et sic idem frequenter ponitur. Sic ergo dicetur quod talis diffinitio secundum bonitatem per appositionem ejusdem interimitur.

Aut oportet dicere quod aliquando idem frequenter dicere nihil est inconveniens, quando et in propositione non ex eadem parte subjecti vel ex eadem parte prædicati fiet, sed si solum in subjecto vel prædicato fiat : quoniam diffinitio vel subjicitur tota, et aliud positum in ea prædicatur : vel prædicatur, et aliud positum in ea subjicietur, de quo tota diffinitio prædicatur : quod patet, quia homo est bipes, et idem est bipes homini : et sic idem erit bipes homini quando prædicatur de eo. Similiter est idem homo animal gressibile bipes : et talis bipes est gressibile bipes : et de hoc toto sicut de homine prædicatur bipes, et e converso illi toti subjicitur quod est, animal gressibile bipes est bipes : et bipes est animal gressibile bipes : sed non propter hujus frequenter idem dicere inconveniens aliquod accidit : quia unum dicitur ex parte subjecti, et repetitur ex parte prædicati, et e converso : et sicut quando idem de se prædicatur, et arguitur sic : homo est bipes : animal gressibile bipes est homo : ergo animal gressibile bipes est bipes.

Nec est inconveniens quod diffinitio hominis datur, quod homo est animal bipes, non prædicatur bipes de animali gressibili per modum propositionis, ut sit sensus, animal gressibile est bipes : sed si nunc adderetur iterum bipes, ut sic diceretur, animal gressibile est bipes bipes, esset inconveniens propter nugationem ejusdem ex eadem parte prædicati frequenter positi : sed si tota diffinitio prius simul subjicitur, et postea bipes (ut idem) de diffinitione prædicatur, sicut animal gressibile bipes est bipes,

sicut animal gressibile bipes est animal, non est nugatio, qui repetitio non fit ex eadem parte : sed unum subjicitur, alterum prædicatur, ita quod de animali gressibili bipede bipes prædicatur : quod nihil est inconveniens, quia tunc semel tantum bipes prædicatur. Et similiter in priori exemplo de concupiscentia, cum dicitur, concupiscentia est delectationis appetitus, ut sit sensus, appetitus est delectatio, sed potius de tota diffinitione in subjecto posita et pro subjecto delectatio prædicatur : et sic non est in eadem parte concupiscentia et delectatio in prædicato : et hoc nihil inconveniens est : unde bis dicere idem nomen, non est semper de numero inconvenientium : sed de numero inconvenientium est dicere frequenter idem de eodem, et ex eadem parte prædicari. Exemplum autem hujus, sicut Xenocrates prudentiam diffinire volens dixit, quod prudentia est determinativa et contemplativa eorum quæ sunt, dixit utrumque esse determinativum et contemplativum in prædicato ponens et prædicans de prudentia : nam determinativa contemplativa quædam est, et non convertitur : quia contemplando quid faciendum sit, determinat quid sit agendum ex contemplatione : propter quod bis idem et de eodem dicit sive prædicat, quando post determinativa rursus prædicando addit dicens et contemplativa. Rursus autem idem ex eadem parte multoties dicit quicumque dicit, quod refrigidatio est privatio caloris qui secundum naturam : nam omnis privatio caloris vel refrigidatio dicitur apud medicos, non alterius, sed caloris ejus qui secundum naturam est : et qui ab exteriore calore refrigeratur, non infrigidatus, sed frigestus dicitur : et ideo addendo, *qui secundum naturam*, idem additur quod per intellectum erat in illo : et sic intelligitur exemplum hic inductum. Et non est curandum de dictis eorum qui student verificare qualiter omnis privatio sit privatio naturalis habitus, quia falsum est : sed verum est, quod hæc privatio (quæ in medicina refrigidatio vocatur) privatio est caloris qui est secundum naturam, nec privatur in eo calor nisi naturalis. Et propter hoc superfluum est addere, quod refrigidatio privatio caloris est qui est secundum naturam.

Rursum frequenter idem dicitur si universali ex eadem parte non per appositionem et determinationem addit particulare quod actu et intellectu se habet sub universali, ut si dicatur, homo est animal rationale gressibile, et sic recipit id quod quodammodo est idem et quodammodo est diversum, frequenter ex eadem parte positum, ita quod inter universale et partem ejus (quod particulare est, eo quod pars est et vocatur) interponat copulativam ad notandum diversitatem. Cujus exemplum est, ut si aliquis diffiniens clementiam dicat, clementia est diminutio vel remissio in pœnis exigendis expedientium et justorum : talis enim remissio in principe clementia vocatur : nam in tali diffinitione justum est expediens quoddam, hoc est, particulare est expedientis. Quia vero justum cujus clementia remissio est ubi expediens ad rempublicam observandam : quia maxime sic exigentia pœnarum propter justum continetur in expediente. Abundans ergo quoddam et superfluum est talis diffinitio : nam qui dixit universale, addidit et particulare per copulam tanquam diversum sit ab ipso, cum in particulari iterum dicatur universale. Idem autem et ejusdem est, qui dixit medicinam esse de numero sanativorum animali et homini. Et intelligatur non de scientia medicinæ, sed de medicina purgante vel sanitatem conservante animali et homini. Quia dicens animali non oportuit addere homini : quia animal repetitur in homine. Et simile exemplum est, qui legem diffiniens dicit legem imaginem eorum quæ naturaliter sunt bona et justa : eo quod lex posita est ad imaginem naturalis rectitudinis accipi : nam justum est quoddam bonum et particulare ipsius in quo repetitur bonum :

et ideo sic diffiniens frequenter idem dixit, et sic contra diffinitionis bonitatem peccavit.

Quomodo particulare additum universali non facit nugationem, sed bene e converso. Sed si cum copula addatur, fit inutilis repetitio.

Attendendum autem est hic, quod omnia quæ in diffinitione sequuntur genus particularia, quodammodo insunt generi, et non fit nugatio : quia non inutiliter sed ad generis determinationem ponuntur, sicut formativa generis ad speciem sunt. Adhuc autem potest addi per appositionem particulare suo universali sine copula ad determinandum universitatem ejus, et non fit nugatio, nec fit inutilis repetitio. Sed si eidem particulari per posterius addatur (ut homo animal) inutiliter additur, cum universale in particulari dicatur. Idem enim est ac si dicatur, homo animal, animal : oportet enim, quod nugatio si esse debeat, quod idem sæpius in eadem parte orationis inutiliter dicatur. Utrum igitur bene vel non bene aliqui diffiniunt, per hæc quidem et hujusmodi perspiciendum est.

TRACTATUS II

QUALITER INTERIMITUR DIFFINITIO INSPICIENDO IN CONDITIONES DIFFINITIONIS ET PARTIUM EJUS.

CAPUT I.

Si non per notius diffiniunt et prius, conjunctim in hæc aspiciendo.

Postquam autem determinatum est qualiter interimitur ex prædictis locis et considerationibus diffinitio secundum suam bonitatem, determinandum est nunc qualiter destruitur secundum suam substantiam, ita quod non remaneat diffinitio sic destructa. Utrum autem aliquis similiter diffinivit et per diffinitionem dixit esse diffiniti, vel non diffinivit, ex talibus deinceps dicendum est. Hæc igitur declaranda sunt primo inspiciendo in conditiones tam diffinitionis totius, quam partium ejus : et postea etiam inspiciendo in ipsam diffinitionem et partes. Et primum quidem inspiciendo in conditiones diffinitionis et partium ejus, inspiciendum est si aliquis diffiniens non per notius sive per notiora et evidentiora, quæ (prius et notius) sunt conditiones diffinitionis, et partium ejus formales, per quas notificat diffinitum, qui est proprius actus diffinitionis. Unde si non per notiora aliquis fecit diffinitionem, interimitur diffinitio : quia enim diffinitio redditur sive datur causa innotescendi per essentialia id quod dicitur, hoc est, diffinitum. Cognoscimus autem non ex quibuscumque, sed ex notioribus et prioribus et evidentioribus, quemadmodum etiam in demonstrationibus notitia conclusionis ex prioribus vel secundum rem et causam : et ex notioribus ad intelligendum est, et evidentioribus quoad actum manifestandi propositum : sic enim omnis doctrina quæ docetur per causam, et omnis disciplina (quæ per intellectum accipitur) se habet, et ita fit. Et hoc dictum est in notitia complexi quod est conclusio, cujus medium est diffinitio, quæ est per notiora incomplexi. Manifestum ergo, quod qui non per hujusmodi priora et notiora et evidentiora diffinivit sive determinavit, in terminis sui esse explicite ponens diffinitum, non diffinit omnino, et diffinitio secundum substantiam interimitur.

Hoc probatur per deductionem ad impossibile : sequitur enim, quod plures erunt ejusdem diffinitiones, si concedatur quod talis diffinivit : si enim iste diffinivit qui non per notiora et priora et evidentiora diffinitionem assignavit, tunc data ab ipso est quædam diffinitio. Palam autem multo magis est, quod et ille diffinivit qui per priora et notiora diffinitionem assignavit : et hoc erit alia diffinitio ejusdem, et sic unius et ejusdem plures erunt diffinitiones. Quod est inconveniens, quia hoc non videtur, scilicet quod una res, cujus est unum esse substantiale, plures possit diffinitiones habere : ideo quia unicuique eorum quæ sunt, est unum esse quod est secundum substantialia seu esse principia : propter quod si plures ejusdem erunt diffinitiones, unum et idem erit esse : quia secun-

Si diffinitio dari posset per posteriora et ignotiora, tunc plures erunt ejusdem diffinitiones.

Quare non convenit ejusdem esse plures diffinitiones.

dum utramque diffinitionem significatur esse diffiniti : hæc autem duo esse per duas diffinitiones significatas de diffinito in eodem esse non possunt, eo quod diffinitiones sunt diversæ et per diversa assignatæ : manifestum ergo quod non diffinivit, qui diffinitum non per priora et evidentiora determinavit. Sic igitur inspiciendo ad prius et notius conjunctim, patet quod destruitur diffinitio si non assignatur per priora et notiora.

Inspiciendo autem divisim adhuc etiam per prius et notius potest interimi diffinitio. Igitur ut hoc ostendatur, per non evidentiora fieri diffinitionem simpliciter dicitur, sicut et notius dicitur dupliciter. Unde non evidentius dupliciter est accipere : si enim per non notiora sit differentia, aut ex ignotioribus simpliciter et secundum naturam rei diffinitæ, aut fit ex ignotioribus nobis sive quoad nos : utrumque enim istorum contingit et contingere potest, quod duobus istis modis ex ignotioribus assignatur diffinitio. Dicitur ergo simpliciter evidentius quod prius est simpliciter quoad naturam posteriorem secundum naturam, ut punctum prius est linea, eo quod est principium ejus secundum substantiam : et hoc eodem modo linea prior est superficie, et superficies prior soliditate sive corpore : quia lineæ terminus essentialis et formalis est punctum, et superficiei linea, et corporis superficies : et sic prius est simpliciter punctum quam linea, et linea quam superficies, et superficies quam corpus, quemadmodum unitas est prius et principium omnis numeri. Similiter autem littera prior est quam syllaba, et syllaba quam dictio, et dictio quam oratio, et principium suo principiato, et simplex omne suo composito. Nobis esse notiora e contrario modo accidit : nobis enim notius est, quod maxime sub sensu cadit, quia per sensum primo notitiam accipimus. Unde solidum sive corpus nobis est notius quam superficies, et superficies quam linea, et linea quam punctum : quia maxime solidum cadit sub sensu : propter quod etiam plures (hoc est, non sapientes) hoc magis cognoscunt quam sua principia simplicia : nam hæc quidem principiata quolibet modo et sensu et ratione cognoscuntur : illa autem quæ sunt illorum principia et simplicia, non est apprehendere nisi subtili et abundanti intellectu qui fit per resolutionem principiati et compositi in principium et simplex.

Quid sit notius simpliciter.

Quæ sint nobis notiora.

Ex quo patet quod melius est cognoscere diffinitum per simpliciter priora et notiora, quam per posteriora ut diffinita : et taliter cognoscere posteriora per simpliciter priora, disciplinabilius et intellectuabilius est. Verum ad eos qui imperiti sunt et sensum sequuntur (et ideo impotentes sunt cognoscere per simpliciter priora) necessarium est fortasse aliquando facere notitiam per posteriora quæ illis sunt notiora, et per illa facere diffinitionem, quæ tamen non est diffinitio vera, sed assignatio quæcumque majoris declarationis quam sit nomen diffiniti. Sicut si gratia exempli dicatur quales sunt puncti, et lineœ, et superficiei diffinitiones, ut punctum per lineam quando dicitur lineæ terminus, et superficies est terminus corporis, et linea est terminus in quo stat resolutio superficiei : hæc enim ut in diffinitione puncti linea, et in diffinitione lineæ superficies, et in diffinitione superficiei corpus, non ponuntur ibi ut priora simpliciter, sed quoad nos, et quoad plures sensu judicantes de cognoscibilibus illis. Omnes enim istæ diffinitiones notificant priora simpliciter per posteriora simpliciter : nam hæc quidem puncta lineæ, illud autem quod est linea superficiei, illud vero quod est superficies, diffinientes dicunt soliditatis terminos esse, posterius in diffinitione prioris ponentes.

Melius est cognoscere diffinitum per simpliciter priora, quam per posteriora.

Sic autem dupliciter dicto eo quod est ignotius et notius, oportet non latere, quoniam sic diffinientes ex posterioribus secundum naturam et ex prioribus quoad nos, non contingit judicare per talem diffinitionem quid est esse diffiniti per sua principia essentialia ; quia per priora

quoad nos esse non accipit, sed notitiam quamdam quæ est ex parte cognoscentis et non rei cognitæ : nisi forte contingat idem et nobis notius esse et simpliciter notius, quod non convenit apud plures, sed apud sapientes solum, et in sensu prius esse universali particulare deprehensibile, sicut in principio *Physicorum* dicit Aristoteles. Cujus ratio siquidem hæc est : quia certe oportet per genus proprium et differentias essentiales diffinire eum qui diffinit bene : genera autem et differentiæ priora sunt simpliciter, quam species cujus est genus et cujus sunt differentiæ. Hujus autem probatio est, quia a genere et differentia non convertitur consequentia ad speciem : genus enim interemptum et differentiæ interemptæ interimunt speciem, et non e converso. Cujus causa est, quia simpliciora sunt genus et differentia, et simpliciora secundum naturam quam species. Priora igitur et notiora sunt genus et differentia, quam species diffinita per hæc tanquam per evidentiora. Cujus est et alia ratio : quia specie quidem nota per diffinitionem, necesse est et genus et differentias notas esse : quia ignotum non fit notum nisi per notum : species autem ignota per genus et differentias fit nota : necesse ergo est genus et differentiam ante sive prius cognosci. Nam qui hominem scit per diffinitionem, necesse est ut sciat animal gressibile prius, quia per ista notificatur homo, sed non convertitur : quia genere ut in se et differentia ut in se notis, non necesse est speciem continue cognosci : propter quod sequitur, quod species posterior sit secundum naturam genere et differentia. Igitur qui non per hæc diffinivit diffinitionem speciei, secundum naturam diffiniti et esse ipsius substantiale non dicit.

Quod genera et differentiæ sint priora simpliciter quam species et notiora.

Amplius alia tertia ratio ducens ad impossibile : his enim qui dicunt diffinitiones veras et substantiales secundum hujusmodi esse quæ sunt per priora et notiora, et non secundum naturam, sed ex his quæ singulis sunt notiora, accidit plures ejusdem rei esse diffinitiones : nam secundum idem alia et alia aliis sive diversis, et non eadem omnibus convenit esse notiora : alia enim pluribus et alia paucioribus et sapientibus sunt notiora. Propter quod ad unumquodque diffinitum diversa secundum notitiam diversorum est assignanda diffinitio : et sic plurimæ erunt unius et ejusdem diffinitiones, sicut dicebat Heraclitus.

Amplius autem et alia ratio est : quia alio et alio tempore eisdem eadem sunt diversimode magis nota : nam in principio quidem quando imperitus et insipiens est, sunt etiam magis nota sensibilia : postea autem quando tales fiunt certiores per doctrinam et sapientes, tunc e contrario etiam magis nota priora secundum naturam, et econtra minus nota sensibilia etiam videntur : propter quod secundum hoc sequitur, quod ad eamdem rem diffiniendam non semper erit eadem et ex eisdem diffinitio, sed temporibus diversis diversa : et hoc accidit his qui per ea quæ singulis sunt notiora, dicunt diffinitionem assignandam esse.

Ergo ex dictis palam est, quod diffinitum non est diffiniendum sive determinandum per ea quæ hujusmodi sunt, hoc est, per nobis notiora, sed per simpliciter et secundum naturam notiora ; sola enim sic assignata diffinitio est vera diffinitio, et hæc est una sive unica sicut unicum est esse secundum naturam diffiniti, et hæc diffinitio est semper et in omni tempore eadem. Fortassis etiam dicitur simpliciter notum : non tamen ideo quia secundum naturam rei cognitæ est notum, nec etiam simpliciter est notum quod omnibus est notum universaliter : sed dicitur simpliciter notum, quod omnibus bene dispositis secundum intellectum non impeditum est notum : velut etiam simpliciter sanativum dicitur, quod his est sanativum qui bene dispositi sunt secundum corpus : et non dicitur simpliciter sanativum, quod quibuscumque ut infirmis est sanativum : quia intemperata aliquando infirmis sunt sanativa : oportet

enim unnmquodque talium multipliciter dictorum subtiliter per distinctionem investigare : et postquam investigatum est, oportet eo uti ad id quod expedit proposito apud disputantes ; quia hoc factum est de distinctione notioris prioris. Si autem per considerationem ad prius et notius factam interimi debeat diffinitio, maxime secundum rem, indubitanter quoad adversarium interimitur diffinitio si ostendatur ab opponente, quod contingit fieri sive assignari diffinitionem, nec ex simpliciter notioribus, nec ex nobis notioribus : quia tunc utroque modo destructa est.

Maxime destruenda est diffinitio quæ nec ex nobis notioribus nec naturæ procedit.

Patet ergo (ut dicta consideratione epiloganter concludamus) quod unus (qui dictus est) locus est interemptionis diffinitionis respiciendo si non per notiora sed per posteriora priora diffiniendo significare (hoc est, notificare) conatur diffinitum. Ad hoc enim tota ista inducta est consideratio : quia distinctio inducta de priore et notiore est hic, ut cognosci possit quid est prius et notius quod est in hac superiori consideratione. Nec consideratio tantum interimit secundum bene esse diffinitionem, sed etiam secundum esse : eo quod notius et prius accipitur secundum rem, non quoad noc tantum : si enim esset quoad nos tantum, non interimeret nisi bonitatem diffinitionis : sicut et obscurum quod est quoad nos notius, est appositum, et tantum bonitatem diffinitionis interimit.

Alius autem locus adhuc inspiciendo conjunctim sive simul ad notius et ad prius, sed in speciali considerandum est, si aliquid ejus quod est in quiete, est diffinitum ad formam in qua quiescit, per infinita (hoc est, non finita et interminata et quæ in motu sunt) assignata est alicujus speciei diffinitio : nam quæ in motu sunt in potentia exeunte ad actum, nondum finita sunt, et sunt in motu sicut in actu nondum finito sed infinito et imperfecto :et ideo si per talia assignatur diffiniti diffinitio, interimitur diffinitio : quia id quod est permanens finitum ad actum et speciem, est prius et evidentius eo quod est in motu et indeterminatum ad actum formæ : sed ejus prius est evidentius eo quod est infinitum et in motu : et sic diffinit per posterius et ignotius. Quamvis enim quies privatio motus sit secundum quod stat in ea intentio et actus moventis, tamen res secundum quod stat in ea intentio et actus moventis in qua quiescitur, terminus est rei motæ et finis : et hoc modo notius est quod est in quiete, quam id quod est in motu.

CAPUT II.

De inspiciendo in prius divisim qualiter interimitur diffinitio.

Ejus autem quod est inspicere divisim in hoc quod diffinitio assignata non ex prioribus simpliciter est, tres loci sive considerationes sumuntur penes numerum eorum ad quæ inspicitur. Si autem numeretur locus penes modum inspiciendi in ista, tunc sunt loci quatuor : quia penes inspectionem ad idem et secundus et tertius accipientur. Primus quidem in his est si oppositum per oppositum diffinitur, ut si per malum diffiniatur bonum : et est inspectio ad contraria sive contrariorum oppositum : et malum et bonum contraria sunt prout in actibus et habitibus accipiuntur. Causa autem quare talis diffinitio interimitur, est quia non dicitur per vere propria : simul enim natura sunt, quæ sunt contrarie opposita : habent enim unum genus, et contrariis et coæquævis differentiis constituuntur, et ideo necesse est ea simul vera : quibusdam enim eadem disciplina videtur esse utriusque contrariorum : et secundum hoc unum non est notius altero : et sic diffinitio assignata oppositi et per oppositum non est ex prioribus, et ideo interimitur, ita quod non est diffinitio.

Removet dubium.

Et si objiciatur, quod contraria secun-

Objectio.

dum Aristotelem X *primæ philosophiæ*[1] reducuntur ad privationem et habitum. Privatio autem et habitus non sunt simul vera, sed habent se ut prius et posterius. *Dicendum* quod hæc objectio provenit ex falso intellectu Philosophi in metaphysicis: non enim reducuntur ad privationem et habitum nisi secundum causam, et non secundum modum oppositionis qui accipitur in formis oppositis oppositorum: quia hoc est impossibile: et sic stat consideratio inducta.

Solutio.

Oportet autem non latere, quoniam in quibusdam oppositis quædam opposita non est vel contingit aliter diffiniri, nisi unius ratio sit in ratione alterius, ut in relativis, ut duplum sine dimidio non diffinitur, quod est etiam relative oppositum: et ut universaliter dicatur quæcumque ad aliud sunt et dicuntur, et non secundum dici tantum sunt ad aliud: nam omnia quæ per se ad aliud dicuntur et sunt relativa, hujus idem esse quod sunt ad illud sunt, et ipso nomine suo sic ad aliud dicuntur, quia sunt ad aliud se habere secundum esse quo diffiniuntur: quare non est possibile alterum sine altero per diffinitionem cognoscere: eo quod necessarium est in alterius diffinitione sumi alterum correlativum. Sed intelligendum subtiliter tunc, quando unum relativum ponitur in diffinitione alterius, non ponitur in diffinitione ut diffiniens: nec hoc modo unum relativorum est in alio ut diffiniens in diffinito, sed potius est in diffinitione alterius sicut id ad quod datur ejus diffinitio secundum id ad quod dicitur secundum esse relativi quod ad ipsum est, et ad hoc recipitur in diffinitione sicut terminus ad quem extrinsecus stat diffinitio: et hoc modo non stat inconveniens. Propter quod oportet cognoscere subtiliter naturas oppositorum, et omnibus hujusmodi quæ assumuntur ad terminandum problema secundum hunc locum oportet uti in his quæ sunt opposita prout ad propositum videbitur expedire.

Unum relativorum non ponitur in diffinitione alterius ut diffiniens, sed ut terminans

Alius autem locus hujus considerationis est inspiciendo in natura prius, si et eodem usus est in diffinitione ei quod diffinitur: tunc enim non diffinitur per simpliciter priora: quia idem non est prius natura seipso: hoc enim aliquando factum in diffinitionibus latet, quando idem posuit, sed non sub eodem diffiniti nomine, sed ratione ipsius loco nominis posita. Ut si quis volens diffinire solem, dixit solem esse stellam albam quæ de die apparet. Et hujus ratio est, quod idem in diffinitione sui ponit: quia die in diffinitione utendo, utitur etiam sole. Sed ad deprehendendum talia peccata, in diffinitionibus uti oportet sive accipere diffinitiones nominis, et loco nominis ponere diffinitiones. Ut quoniam dies si diffiniatur, est latio sive motus solis supra terram, palam quod qui lationem solis supra terram dixit in nomine diei, dixit etiam solem: propter quod solem diffiniendo utitur die.

Rursus tertius locus hujus considerationis est inspiciendo in prius natura, considerandum si eo utitur in diffinitione, quod e contrario dividitur cum diffinito: e contrario vero divisa coæquæva sunt. Sicut qui diffinivit abundans quod est impar numerus, dicens quod abundans sive impar numerus est, quod unitate majus est vel excedit perfectum, hoc est, parem numerum: simul enim natura sunt quæ e diverso ex eodem genere proximo dividuntur, hoc est, per coæquævam divisionem accipiuntur. Abundans autem et perfectum ex eodem genere (quod est numerus) e diverso coæquæve dividuntur: sunt enim ambo hæc par et impar numeri, et species coæquævæ in hoc genere quod est numerus: et ideo unum illorum non est prius altero secundum naturam.

Similiter autem e contrario inspiciendum si per inferiora secundum rectam

[1] Aristoteles, In 10 primæ philosophiæ, tex. com. 15.

lineam superiora diffinivit. Cujus exemplum est, si aliquis diffiniendo dicat perfectum numerum qui bipartite dividitur : aut bonum diffiniendo dicat habitum virtutis esse : nam bipartite utitur in diffinitione perfecti sive paris per derivationem a duobus : bipartite enim dividi idem est quod in duo dividi. Duo autem perfecta sunt, hoc est, par quidem numerus. Et virtus est bonum quoddam sive species et pars subjectiva boni. Propter hoc hæc duo etiam et virtus inferiora sunt quam ista, et perfectum et bonum : quia ista sunt genera, et istæ sunt partes subjectivæ illorum : et sic in illis ista dicuntur, quia sunt in eis actu et intellectu, et sic ad idem sumuntur in diffinitione.

Amplius ad idem alia ratio est, quod necesse est eum qui inferioribus utitur superiorum, et eodem uti, si diffinitio pro nomine ponatur : nam qui virtute in diffinitione boni utitur, bono ipso utitur in boni diffinitione, si diffinitio virtutis loco nominis ponatur : quod fieri potest, sicut in ante habitis sæpius dictum est. Ideo ergo bono utitur in diffinitione boni : quia virtus est quoddam speciale bonum in quo bonum est actu et intellectu. Similiter autem et eodem modo qui eo quod est bipartite in diffinitione perfecti utitur, etiam perfecto utitur, eo quod in duo dividi significat bipartite dividi, sicut paulo ante dictum est. Duo autem quædam perfecta sunt sive paria sunt : et sic idem sumitur in diffinitione sui ipsius. Duo ergo posita sunt in ista una consideratione : et quia posterius sumit in diffinitione prioris, et quia idem sumit in diffinitione suiipsius : et sic non ex prioribus et notioribus facit diffinitionem. Universaliter ergo epilogando secundum prædicta dicendum est, quod unus in communi est locus non per priora et evidentiora fecisse diffinitionem, ex quo interimitur diffinitio : partes autem illius loci sunt quæ dictæ sunt.

CAPUT III.

Qualiter interimitur diffinitio inspiciendo in partes ejus, quæ sunt genus et differentia.

Secundus autem in communi acceptus locus quo interimi potest diffinitio, est per inspectionem ad ipsas partes diffinitionis, et ad ipsa ex quibus est diffinitio quantum ad substantiam, a qua communi consideratione multæ trahuntur considerationes speciales. Et primo quidem ad genus inspiciendo si non ponatur genus, et si non ponatur genus certum et finitum, et si non ponatur genus proximum.

Inspiciendum ergo primo si cum res diffinita est in genere, per diffinitionem assignatam non est sita sive posita in genere aliquo : in omnibus enim hujusmodi diffinitionibus peccatum est, in quibus non ponitur primo sive prius in ordine partium diffinitionis in ratione (hoc est, in diffinitione ipsa) genus quod prædicatur in quid : quia illius essentiales differentiæ sunt quæ formant ipsum in quale quid, quod est species. Hoc modo peccat corporis diffinitio quando dicitur, quod corpus est quod habet tres dimensiones : quod enim est nomen infinitum et genus nullum dicit, per quod ab aliis generibus corpus separetur. Vel si hominem diffinire volens dixit, quod homo est qui scit numerare, eo quod solus inter animalia scit numerare : hic enim nullum est positum genus in diffinitione. Genus autem, ut diximus, vult quid est esse significare, cui addita differentia facit quale quid, quod est species, quæ sine genere non est quid, sed quale tantum, quia non est quid formatum : et ideo genus primum ponitur eorum quæ in diffinitione ponuntur, et primum subjectum, et primum substans differentiis formantibus et distinguentibus ipsum.

Ly quod est nomen infinitum.

Amplius inspiciendum adhuc si aliquid diffiniri debeat ex suo genere ad

plura sicut ad fines : dicto enim eo quod diffinitur ad plura ex ipso suo genere, considerandum est si aliquis in diffinitione assignata non ad omnia ad quæ dictum est, assignavit : tunc enim peccavit, et interimitur diffinitio. Cujus exemplum est, ut si aliquis grammaticam diffinire volens, dicat eam scientiam esse scribendi : hic enim genus posuit, sed non omnia ad quæ scientia est grammatica posuit : indiget enim adhuc quod apponatur, quoniam grammatica est scientia cognoscendi per constructionem ad intellectum relatum : et sic grammatica est scientia scribendi et cognoscendi ejus quod profertur in oratione et in partibus orationis, et nihil magis scribendi quam intelligendi declarat grammaticam esse scientiam ille qui assignat perfectam grammaticæ diffinitionem. Propter quod non diffinit qui aliquid (hoc est, alterum illorum) ponit. Sed ille vere diffinit grammaticam, qui utraque hæc ad quæ ex integro est diffinitio, dixit sic, Grammatica est scientia recte scribendi et recte intelligendi quod profertur in oratione et partibus orationis. Hujus autem ratio est : quia plures non contingit esse diffinitiones substantiales ejusdem : et si diffinitur ad unum, eadem ratione diffinietur ad alterum, quando utrumque per suum genus et non per accidens : et sic non continget ejusdem plures esse diffinitiones et diversas. Est autem quod genus est aliud sicut scientia ad scitum.

Ejusdem non possunt esse plures diffinitiones substantiales.

Ergo in quibusdam quidem ex necessitate sic se habet, quod oportet diffinire ad utrumque ad quæ est, quando sine his non perfecte determinatur genus, sicut dictum est. In quibusdam autem non est sic. Et ideo non correctione, sed determinatione per distinctionem facta indiget consideratio, ut in quibusdam, ubi non per se dicitur genus ad utrumque, sed ad unum per se et ad alterum per accidens, velut medicina dicitur esse scientia ad sanitatem et ægritudinem facere. Nam de hoc sive ad hoc quidem quod est sanitatem facere, per se dicitur ; quia hæc est scientia faciendi sanitatem. De illo autem quod est ægritudinem facere, est per accidens. Simpliciter autem (hoc est, per se) alienum est a medicina ægritudinem facere. Propter quod nihil magis diffinivit medicinam qui ad utrumque diffinivit eam dicens, quod medicina est scientia ad sanitatem facere et ægritudinem, quam si ad alterum quod est sanitatem facere diffinivisset : quia non est ad ægritudinem facere, nisi propter sanitatem, quando ægritudo est causa sanitatis et vitæ longioris : et scitur jam ex scientia *Posteriorum*, quod ubi unum est propter alterum, utrobique est tantum unum. Sed forte inspiciendo subtiliter, pejus diffinivit qui diffinivit ad utrumque, quam si ad alterum tantum diffinivisset : eo quod etiam reliquorum sive aliorum et a medico quolibet cujuslibet artis vel scientiæ potest ægritudinem facere, vel vulnerando vel immoderate corpus implendo, vel immoderate exercitando, vel hujusmodi aliquid faciendo : ad hoc enim nec scientia nec ars requiritur : quoniam non est difficile et bonum.

Quod medicina non sit scientia ad ægritudinem facere.

Amplius adhuc inspiciendo ad genus quod elementum est, qui vult interimere diffinitionem, consideret si aliquid quod ad plura est quæ inæqualia sunt secundum bonum et malum, sed non ad melius, sed ad pejus per diffinitionem ex genere factam assignavit ad unum, cum sint plura ad quæ secundum genus sumi dicitur id quod diffinivit. Nam omnis scientia et omnis potestas ad aliud dicta, sive sit naturalis, sive artificialis, sive etiam politica, est ejus quod est optimum in illo ordine secundum quem ad illud dicitur : et ideo ad illud secundum genus suum est diffinienda. Aut etiam adhuc peccatum est quoad genus inspiciendo diffinitum per diffinitionem assignatam non positum in proprio genere, utrum vere positum sit in proprio genere, vel non, considerandum ex his elementis vel principiis quæ sunt inducta in quarto hujus scientiæ libro. Dictum

autem est prius quando ponitur in æquivoco vel analogo sicut in genere.

Rursum autem adhuc inspiciendo ad genus, interimitur diffinitio, si assignans diffinitionem ea dixit esse genera quæ transcendunt, hoc est, quæ non sunt proxima diffinito, sed ponit superiora intermediis et ultimis omissis. Cujus exemplum est, ut justitiam specialem virtutem volens diffinire, dicit justitiam esse habitum æqualitatis affectivum vel distributivum, eo quod in communicandis vel distribuendis facit æquale, sed non secundum medietatem arithmeticam vel geometricam, transcendit proximum genus qui sic diffinivit : reliquit enim virtutem quæ est proximum genus justitiæ, et non dixit quid est esse justitiæ : quia quamvis dicat in genere remoto quid est esse justitiæ, hoc non est nisi infinite et indeterminate. Quare aut proximum genus ponendum, aut omnes differentias superiori generi addendum, quoniam trahunt usque ad genus proximum cujus differentia constituit speciem : quia differentia transcendens generis adjuncta illi generi non complet diffinitionem. Unde ex remoto genere non completur diffinitio : sed utraque conjuncta sunt ut potentia et genus ad ipsum diffinitum : substantia enim cujusque diffiniti et quid est in genere suo, ut sæpius diximus. Hoc autem quod dictum est, in genere transcendenti diffinitum ponere, idem est quod non ponere ipsum in proximum genus. Nam qui virtutem dixit esse genus justitiæ diffiniendo justitiam, dixit et habitum : quia in inferiori dicitur superius, et non e converso, sicut sæpius dictum est. Et ideo quod proximum genus diffinitio diffiniendo posuit, in proximo genere omnia superiora genera et transcendentia proximum genus dixit : eo quod omnia superiora genera per se de inferioribus prædicantur, et in ipsis sunt et dicuntur ad minus implicite. Propter quod diffinitum aut in proximum genus ponendum est, aut si transcendens genus ponatur, tunc addendum generi remoto omnes superiores differentias superiorum generum, quæ coarctent genus remotum ad genus proximum : quia per istas sic generi remoto additas determinatur et finitur genus proximum : et tunc ponitur diffinitio proximi generis, et ista in diffinitione stat loco ipsius : sic enim præmissis nihil omisit de his quæ ex genere ad proximum genus vel proximi generis constitutionem pertinent : sed pronomen proximi generis in diffinitione speciei dictum erit inferius genus per suam constitutionem. Sicut si diffiniendo hominem dicam, quod homo est substantia corporea animata sensibilis rationalis mortalis. Ille vero qui diffiniendo non dicit nisi superius genus tantum sine additione differentiarum contrahentium, dicendo sic superius genus, non dicit inferius : quia inferius non est in suo superiori nisi potentia et indefinite, et non est in ipso in actu et intellectu. Nam qui plantam dicit, quod est superius genus, non dicit arborem nisi potentia et infinite. Et ideo in superius genus non diffinitur. Scias autem, quod assignans diffinitionem per genus remotum, et contrahens per differentias, licet non interimat diffinitionem secundum substantiam, interimit cum bonitate diffinitionis : quia differentiam non posuit ut debet [1].

CAPUT IV.

Qualiter interimitur diffinitio inspiciendo ad differentias.

Rursum volenti interimere diffinitionem similiter sicut in genere in differentiis considerandum tripliciter, ut si simpliciter deficit differentia, sicut non est

Tripliciter contingit interimere diffinitionem ex parte differentiæ.

[1] Ex his patet quod in diffinitione debet poni proximum genus diffiniti, aut genus remotum contractum differentiis contrahentibus ad genus proximum Animadvertas autem, quod diffinitio data per genus remotum contractum per differentias, licet habet substantiam, non tamen habet bonitatem diffinitionis.

substantialis diffinitio, aut si non propria, aut specifica. Considerandum ergo si diffinitionem assignans per genus debitum, in diffinitione cum genere et differentias proximi generis dixit : nam si non rei ipsius diffinivit differentiis, proculdubio diffinitionem interimit.

Aut etiam considerandum si omnino sive generaliter ut differentiam aliquid tale accidentale dixit, quod nullius diffiniti substantialem esse differentiam contingit, ut animal aut substantiam quæ genera sunt, et nullius differentiæ sunt constitutivæ, quamvis ab aliquo separent ut genera : palam enim quoniam sic diffinire volens non diffinivit, quia ei quod est quid, qualitatem substantialem (quæ diffinit quale quid et facit) non adjunxit : ea enim quæ dicta sunt, animal et substantia, nullius sunt differentia, sed sunt quid in subjectis differentiis formabile et determinabile.

Adhuc autem inspiciendo ad differentiam videndum est, si differentiæ positæ in diffinitione assignata est aliud quod e diverso per contrarium in eodem genere dividitur, id est, per divisionem generis accipitur, dictæ in diffinitione differentiæ : nam si non est opposita differentia, palam quod non erit quæ dicta est generis differentia positi in diffinitione : cum omne genus his differentiis dividatur quæ e diverso dividuntur, hoc est, per divisionem accipiuntur, velut animal genus dividitur gressibili, volatili et bipedi tanquam oppositis differentiis. Hujus causa est, quia nullum genus est quod sua communitate constituat speciem, et ideo oportet ipsum dividi. Cum autem sit forma, formæ autem non dividuntur nisi pér oppositionem quam habent ad invicem, et quemlibet dividentem oportet habere formam oppositam. Si igitur differentia posita in assignata diffinitione non habet differentiam etiam oppositam, interimitur et ipsa diffinitio in qua ponitur.

Aut etiam si sit e diverso diversa differentia aliqua, considerandum si est vera de genere, hoc est, quod sit cum genere continens speciem : est enim differentia vera de genere, quando est essentialis qualitas diffiniens et determinans ad actum substantialem potentiam generis. Unde patet quod si opposita differentia non est vera de genere, palam est quoniam neutra neque proposita neque opposita generis assignati in diffinitione erit differentia : omnes enim quæ e diverso dividuntur ex genere differentiæ hoc modo, veræ sunt de proprio genere ex cujus genere per divisionem accipiuntur.

Similiter autem considerandum est, quia si vera est quidem de genere, non facit autem opposita generi speciem, eo quod non est specifica, palam quod non erit hæc quæ assignata est, differentia specifica generis in diffinitione positi. Nam omnis specifica differentia cum genere conjuncta facit speciem. Si autem hoc oppositum non est differentia, nec quæ dicta est, erit differentia : quia illa illi e diverso dividitur. Et sic interimitur diffinitio interempta vera differentia specifica per quam fieri debet diffinitio.

Amplius adhuc interimitur diffinitio respiciendo ad differentiam considerando si negatione (hoc est, differentia per negationem assignata) dividitur genus, quia negatio nullius speciei constitutiva est : velut contingit ipsi Euclidi etiam qui lineam diffinit, dicens lineam per diffinitionem esse longitudinem sine latitudine : quæ tamen diffinitio primo a Platone posita est, et ab Euclide assumpta. Sine latitudine autem est negativa differentia, quia idem est sine latitudine quod non habens latitudinem : nihil enim aliud significat sine latitudine, quam talis longitudo non habens latitudinem. Accidit autem ex tali assignatione differentiæ inconveniens. Primum quidem, quod genus participat speciem, et universaliter species prædicabitur de genere. Quod sic patet, quia quod est, vel est cum latitudine, aut sine latitudine : nam de

Diffinitio lineæ data ab Euclide prius posita fuit a Platone.

omni eo quod est, affirmatio vel negatio vera est. Hæ autem differentiæ cum latitudine esse, vel sine latitudine, apponuntur per affirmationem et negationem. Propter quod sequitur, quod de genere lineæ (quod est longitudo) alterum horum verum erit : longitudo ergo quæ genus est lineæ, aut est cum latitudine, aut sine latitudine : non cum latitudine : ergo longitudo quæ est genus lineæ, erit longitudo sine latitudine : sed de quo prædicatur diffinitio, prædicatur et diffinitum : longitudo autem sine latitudine (ut dicit adversarius) est diffinitio lineæ : ergo linea prædicatur de longitudine quæ est genus lineæ. Ex quo sequitur quod genus participat speciem, quia ista prædicatio est essentialis. Hoc autem est inconveniens. Ergo inconveniens est hoc ex quo sequitur, quod etiam differentia per negationem assignetur. Sic etiam probatur quod differentia essentialis et universaliter prædicabitur de genere, quia longitudo est genus : latitudinem non habens, differentia : prædicabitur autem latitudinem non habens de longitudine, ut jam probatum est ; et hoc est iterum inconveniens : ergo non debet assignari differentia per negationem.

Similiter autem et simile inconveniens sequitur si genus quod est longitudo, cum latitudine esse dicatur tanquam cum opposita prædictæ negationi differentia : nam sine latitudine et cum latitudine differentiæ sunt oppositæ ejusdem generis : ex genere autem et differentia est speciei ratio sive diffinitio : propter quod sequitur quod genus recipit in prædicando speciei rationem, et ideo per consequens etiam species prædicabitur de genere, quod est inconveniens. Et similiter suscipiet genus differentiæ prædicationem, quod est inconveniens : eo quod altera dictarum differentiarum per affirmationem et negationem oppositarum de necessitate prædicabitur de genere per hanc maximam, de quolibet affirmatio vel negatio est vera.

Dictus autem hic locus utilis est contra eos qui ponunt genera esse formas separatas secundum se realiter consistentes : nam si est eadem numero separata longitudo quæ est genus separatorum, quodammodo etiam separate prædicabitur de isto genere separatorum quod idem numero est, ut dicit Plato, quia latitudinem habet, aut sine latitudine est, per eamdem maximam, quod oportet de omni longitudine alterum eorum quæ dicta sunt, verum esse, sive separata sit sive concepta cum materia : siquidem de genere sive generaliter de longitudine verum esse debeat, hoc quidem verum est etiam, quod omnis longitudo vel cum latitudine vel sine latitudine est : sed non accidit hoc quod genus participet speciem, et quod differentia universaliter prædicetur de genere : sunt enim longitudines latitudinem non habentes, ut lineæ : et cum latitudine sunt quædam, ut superficiei et corporis : propter quod ad illos solos qui formas ponunt (qui unum numero in his genus ponunt) utilis est hic locus. Qui vero non unum numero genus ponunt, sed diversum (et id potest esse) quia idem genere bene et non inconvenienter contraria in se habet : sed ad illos valet quicumque genus unum dicunt esse unum numero : hoc autem faciunt qui solas formas genera esse ponunt ; nam illi eamdem numero longitudinem et idem numero animal genus esse dicunt, cujus sunt contrariæ differentiæ.

Quamvis autem sic dictum sit, quod negativa non sit differentia, tamen hoc non generaliter verum est : quia fortasse in quibusdam quorumdam diffinitionibus necessarium est uti negatione in assignatione differentiæ, ut in privationum diffinitionibus : nam cæcum per diffinitionem est, quod non habet visum quando per naturam natum est habere. Et hæc quidem de negativa differentia dicta sunt. In talibus autem nec affirmative accepta differentia valet ad diffinitionem, quia non habet differentiam etiam condivisam per affirmationem. Unde nihil differt negatione sive negativa differentia divi- **In diffinitionibus privationum oportet uti negativa differentia.**

dere genus, aut hujusmodi affirmatione quam negatione, hoc est, ad quam affirmationem necesse est e diverso dividi cum negatione. Ut si longitudinem quæ est genus, habens latitudinem diffinivit: nam nihil e diverso dividitur nisi non habens latitudinem : propter quod sequitur quod necessario negatione dividatur genus, et sic relinquitur idem quod prius inconveniens.

CAPUT V.

De inspectione ad differentiam comparatam ad ea quæ sunt in linea prædicamentali.

Rursum considerandum est in differentiæ diffinitione ad interimendam differentiam et diffinitionem, et quia hoc contingit secundum considerationem factam ad differentiam comparatam ad ea quæ sunt in linea prædicamentali, et differentiam comparatam secundum prædicationem et ordinem quem habet ad illa, utrumque istorum considerando ponemus, ut contingat abundare eum qui diffinitionem vult interimere ex defectu differentiæ. Comparatur enim ad ea quæ sunt in recta linea prædicamentali tripliciter, ut ad speciem, ad genus, et ad individuum.

Primo ergo considerandum si aliquis in diffinitione speciem ut differentiam assignavit. Cujus exemplum est, ut qui fraudem diffiniens, dixit quod fraus est injuria cum illusione : nam illusio quædam species est injuriæ, sicut et fraus : propter quod non differentia est illusio constitutiva, sed condivisa species cum fraude sub hoc genere quod est injuria. Et advertendum, quod loco ejus secundum aliam expositionem ponitur opprobrium : opprobrium autem est cum illusione facta injuria : fraus autem est deceptio cum damno.

Differentia inter opprobrium et fraudem.

Amplius inspiciendum ad differentiam comparatam ad genus. Considerandum ergo si aliquis genus ut differentiam in diffinitione assignata posuit. Cujus exemplum est, si diffiniens virtutem, posuit esse habitum bonum vel studiosum : nam bonum quod loco differentiæ posuit, genus est virtutis : et similiter studiosum. Utroque istorum modorum etiam interimitur differentia, et per consequens interimitur diffinitio. Sed quia bonum et studiosum dupliciter dicuntur : et pro natura boni quæ est bonitas, ut in *magnis moralibus* dicit Aristoteles, et pro forma boni. Et primo modo bonum est genus prædicatum de virtute : quia dicit Aristoteles quod virtus est bonitas quædam : forma autem boni (quæ ex essentialibus sumitur) est virtutis differentia : ideo ut bene intelligatur inducta consideratio, colligenda est sic, quod aut dicatur quod bonum sit bonum sicut prætendit consideratio, aut quod bonum non sit genus habitus vel virtutis, sed differentia. Adhuc considerandum, quod verum est quod in *Prædicamentis* dictum est : quoniam non contingit idem in duobus generibus se non continentibus esse, hoc est, non subalternatim positis : et sic se habent ad invicem bonum et habitus ut duo genera non subalternatim posita : nam neque hoc genus quod est bonum, continet habitum, neque habitus continet bonum ut subalternatim. Cujus probatio est, quia a neutro ad alterum convertitur consequentia universali facta prædicatione, sicut genus de specie prædicatur : neque enim omne bonum est habitus, neque omnis habitus est bonum : propter quod non erunt genera hæc ambo seipsa ad invicem continentia, et diversorum generum et non subalternatim positorum esset una ut eadem species : et quoniam habitus est genus virtutis, palam quoniam bonum concretive de virtute dictum, non est genus, sed differentia magis.

Bonum et studiosum dupliciter dicuntur.

Amplius ad hoc idem alia ratio : quia habitus significat quid est virtus et genus : bonum autem formaliter acceptum, non significat quid est virtus ut genus, sed quale significat virtutis : et differentia videtur quale quid (hoc est, quale aliquid est) significare : id etiam quod diffe-

rentia informat, et hoc est suppositum speciei. Attendendum autem, quod virtus dupliciter consideratur: secundum relationem ad potentiam, cujus est ultimum et perfectio in bono, et sic consideratur virtus ut virtus ad alterum dicitur : et sic est in genere habitus, quia, ut dicit Avicenna, habitus est quo quis aliquid agit cum voluerit. Consideratur etiam secundum id quod est virtus : et secundum hoc quod supponit in nomine virtutis, et sic est in genere boni, et bene quidem sic considerata est virtus : et hoc modo dicit Aristoteles. Nihil prohibet idem esse in diversis generibus.

Virtus dupliciter consideratur et est in duplici genere.

Habitus quid secundum Avic.

Videndum in tertia consideratione si in diffinitione assignata, id quod ponitur pro differentia, non significat quale quid est : sed hoc aliquid significat, ut individuum. Videtur enim omnis differentia significare qualitatem essentialem, qua quale est aliquid quod est speciei suppositum : si enim non significat sic quale, sed hoc aliquid, interimitur et differentia assignata et diffinitio in qua ponitur. Et nota quod differenter differentia et species significat quale quid : species enim quale quid significat, ita quod est quid et quale aliquid est sui, quia significat quid formatum quali : differentia autem significat quale quid, ita quod nihil sui est quid, sed ipsa est qualitas ejus quod est quid in specie.

Nota quomodo tam differentia quam species significat quale quid, differenter tamen.

Attendendum autem ad differentiam ad accidens comparatam, quod quale significat : et considerandum si secundum accidens sive modum accidentis inest differentia ipsi diffinito : si enim sic, interimitur et differentia et diffinitio. Cujus ratio est, quia nulla differentia inest diffinito ad modum eorum quæ secundum accidens insunt : sicut nec genus diffinito inest ut accidens. Cujus ratio est, quia non contingit differentiam alicui cujus est differentia inesse et non inesse, sed semper essentialiter inest ei cujus est differentia ut actus proprius et forma substantialis, quæ sui essentia constituit in esse substantiali id cujus est differentia constitutiva.

CAPUT VI.

De inspectione ad differentiam comparatam ad ea quæ in linea prædicamentali secundum comparationem ordinis et prædicationis.

Amplius autem ad interemptionem differentiæ et diffinitionis per inspectionem differentiæ comparatæ ad genus et speciem, considerandum si universaliter prædicatur de genere assignato in diffinitione differentia assignata, aut species quæ est diffinita, aut aliquid de numero eorum quæ sunt inferiora specie : nullum enim eorum quæ dicta sunt, contingit de genere universaliter prædicari, etiamsi secundum esse accipiatur. Et causa hujus est, quia genus (omnium eorum quæ in diffinitione ponuntur, et ad quæ diffinitio refertur ad diffinitum) amplissime sive communissime dicitur sive prædicatur : et ideo si differentia prædicatur de genere, communior erit genere, et non restringet genus cui apponitur : et sic interimetur differentia et diffinitio : quia non valet ad propositum.

Rursus considerandum iterum si genus secundum hoc quod est genus, prædicetur de differentia ut differentia est, hoc est, quia essentia quæ est genus de essentia quæ est differentia prædicetur : tunc enim interimitur et differentia et diffinitio. Et hujus causa est, quia genus in eo quod genus, non prædicatur de differentia in eo quod differentia, sed de illis videtur dici sive prædicari de quibus est et differentia, ut de suppositis informatis per differentiam, ut animal genus prædicatur de homine, et bove, et de aliis gressibilibus (hoc est, gressibili tanquam differentia formatis animalibus) et non prædicatur de ea differentia quæ de specie cujus est differentia, prædicatur. Hujus autem ratio prima ducens ad impossibile est : quia si genus quod est ani-

mal, prædicaretur secundum unamquamque differentiam, ut quælibet differentia participationis : tunc jure et multa animalia de specie prædicarentur. Et hujus causa est, quia differentia dividit genus, et multæ differentiæ in multa divident, et diversæ divident in diversa : et sic numeraretur animal diversitate differentiarum ut participatum dividitur secundum participantia diversa : et sic tunc (quia una species habet plures differentias quæ de specie prædicantur) multa animalia de eadem specie prædicarentur : quia quælibet differentia infert genus quod ipsa participat.

Objectio. Si autem quis objiciat, quando similiter a primo descenditur usque ad ultimum, multa genera prædicantur de uno.

Solutio. Non est simile : quia nullum eorum per quæ descenditur per opposita, dividit genus : et ideo genus non numeratur in illis, sed est idem plus et minus coarctatum secundum quod plus est et minus descensus a primo.

Amplius ad idem alia ratio est : quia si genus de differentia prædicatur, et substantiali et essentiali prædicatione, non tamen talis prædicatio est superioris de inferiore secundum rectam lineam prædicabilium : quia si sic, sequitur quod differentiæ omnes essent species vel individua : quia tali prædicatione non nisi de specie et individuo prædicatur genus : si quidem hoc certum est in his de quibus animal prædicatur : nam unumquodque animalium de quo animal genus prædicatur essentiali prædicatione, species est, aut individuum. Est autem hic attendendum, quod hæc natura quæ est genus, de hac natura quæ est differentia nullo modo prædicatur, sed disparatæ naturæ sunt, quarum una est ut id quod est potentia et materiale quod est genus, et altera est sicut actus purus cujus nihil est id quod est subjectum et potentia : unde cum omne id quod prædicatur affirmative de aliquo, sui aliquid secundum esse habeat in eo de quo prædicatur, et genus secundum id quod est natura quædam et subjectum et in potentia, sui nihil secundum esse habeat in differentia, eo quod est id quod est in subjectum in potentia existens, impossibile quod alterum de altero essentialiter prædicetur, sed sunt essentiæ et naturæ disparatæ. Et hujus causas diversi diversas assignant : sed non alia causa est quam illa quam dicit Aristoteles et Philosophi, quod id quod est subjectum in potentia existens secundum rem, nunquam in idem cum forma et actu coincidit : sequeretur enim quod idem esset formans et formatum, et distinguibile et distinctum, et perficiens et perfectum : quæ omnia sunt impossibilia et contra omnem intellectum. Ergo oportet dici quod quando genus de differentia vel differentia de genere prædicatur, vel quando species vel individuum de differentia, vel e converso prædicatur, quod differentia, secundum esse et concretionem quam habet ad suppositum quod informat, accipiatur : et sic dicitur quod animal est rationale, et rationale est animal : et quod homo est rationalis, et rationalis homo : et rationalis Socrates, et Socrates rationalis. Dicunt tamen quidam, quod cum dicitur, rationale est animal, vel e converso animal est rationale, quod duplex est locutio : ex eo quod hoc quod dico, *rationale*, potest stare formaliter : et sic falsa est locutio, quia sic rationalitas esset animal : vel potest stare pro supposito, et sic est vera. Et hoc est idem cum priore, sed dicit quod prior solum causam dicit eorum quæ dicta sunt. Et ex his plane intelligitur quod hic dicitur.

Similiter adhuc inspiciendum in differentiam comparatam ad species, si species aut aliud inferius specie (sicut individuum, vel specialissimum quod subalterna specie continetur) prædicatur essentialiter et universaliter de differentia : hoc enim est impossibile : cujus prima ratio est, quia sic in amplius. Aliud inconveniens sequitur : quia sic accidit sive sequitur, quod species sit differentia : siquidem prædicabitur de differentia aliqua

specierum, constat quod non accidentali prædicatione prædicatur, ut homo est albus : prædicabitur ergo essentialiter affirmative : constat ergo quod prædicata species aliquid sui habet in subjecto quod est differentia : constat autem quod cum non sit in specie nisi genus et differentia, quod alterum horum habet species in differentia : patet quod non genus : ergo differentiam : sequitur ergo quod species sit differentia, quod est inconveniens. Nam si prædicatur de differentia hæc species, homo, palam quod sequitur, quod homo sit differentia : et sic interimitur differentia et diffinitio.

Rursum comparando differentiam ad speciem secundum prioritatem, considerandum est si non prior est differentia specie : sic enim interimitur differentia et diffinitio : eo quod genere posteriorem, specie autem priorem oportet esse differentiam.

Objectio. Est autem objectio consueta quæ in multis locis et hic et in secundo *Posteriorum* [1] et in aliis locis fieri consuevit, quod dicit Aristoteles, quod differentia in amplius prædicatur quam species : et in VII *Primæ philosophiæ* [2] dicit, quod differentia ultima specifica convertibilis est cum specie, et non est in amplius quam species ipsa : quæ etiam esse videntur contraria et repugnantia.

Solutio. Sed ad hoc sæpius a nobis in diversis libris est responsum, quod est quæ secundum nomen et actum differentiæ differentia est : et est quæ dividit et differre facit in specie, quia alia non dividit : et si differre facit speciem ab aliis, hoc est ex consequenti : quia constituendo format : et sic per formam ab omnibus (quæ ad illam formam disparata sunt) dividit. Et ideo differentia, secundum actum differentiæ differentia existente, intelligitur quod quantum est de se, communior est quam species, de qua etiam supra in primo hujus scientiæ libro dictum est, quod est generalis et cum genere collocanda : et in *prima philosophia* in septimo [3] innuit Aristoteles, quod omnes differentiæ quæ sunt ante ultimam, sunt ut genus, et pro genere ponuntur : quia in potentia sunt, non ut actus purus et stans et perfectus : sed illa quæ est actus totus purus secundum se, est in actu formæ constituentis et determinantis totam generis potentiam : et quod differre facit, non habet nisi ex consequenti : ideo non dividit inter se id cujus est differentia, hoc est, speciem, sicut facit differentia divisiva quæ inter seipsam dividit genus cujus est differentia : sed ex consequenti dividit totam speciem integram ab aliis. Et de tali differentia nec hic fit sermo, nec etiam in secundo *Posteriorum*, sed in VII *primæ philosophiæ*, ubi agitur de veris principiis earum constituentibus eas in substantia et inesse : et sic solvuntur contraria. Alii autem aliter solvunt, de quorum dicto non curamus.

Adhuc volenti interimere considerandum est ad differentiam comparatam ad aliud genus quod non est diffiniti genus, quod non continet genus diffiniti, nec continetur ab eo sicut genera subalternatim posita : quia non videtur, quod diversi generis neque subalternati simul, nec subalternantis genus diffiniti sit eadem et substantialis differentia, sicut nec una species est talium generum ita ad invicem se habentium. Hoc autem probatur per deductionem ad impossibile : quia si detur quod non est sic, ut dictum est, accidet sive sequetur, quod una species erit in duobus generibus non continentibus se invicem, hoc est, non subalternatim positis. Cujus ratio est hæc : generale est, quod quælibet differentia secundum se accepta infert suum proprium genus in quo est, velut gressibile et bipes quæ sunt differentiæ animalis, inferunt animal si secundum se accipiantur. Similiter quælibet differentia cum

[1] Aristoteles, In 2 Posterior. tex. com. 17.

[2] Id. In 7 primæ philosophiæ, tex. com. 43.

[3] Id. Ibid.

suo genere accepta constituit unam speciem, et unica differentia constituit unicam speciem : unica ergo differentia cum uno genere constituit unicam speciem, et eadem cum alio genere accepta constituit speciem, quia unica est duorum generum, ut dicit hypothesis : et verum est quod de quo prædicatur differentia, de eodem prædicatur et genus illius differentiæ. Sint ergo genera A B, et unica differentia sit C, species autem constituta sit D : prædicatur autem C de D, ergo et A genus prædicatur de D : per eamdem rationem prædicabitur et B de D per differentiam quæ est C ; quia ista duorum generum est differentia : ergo differentia et species una est in duobus generibus, ut in A et B, quod est contra hoc quod in *Prædicamentis* dicitur, quod diversorum generum, et cætera.

Hoc cum consilio (ut melius intelligatur) corrigendum est : quia quamvis sit generalis vera de differentia ultima constitutiva, tamen de aliis differentiis accepta indiget interemptione. Et quidem aut sic dicendum est ut posita est consideratio de ultima differentia, aut dicendum est quod impossibile est eamdem differentiam duorum generum esse non continentium se ad invicem, sive non subalternatim positorum : sed addendum quod duorum non subalternatim positorum quæ ambo genera non supponuntur uni quod est commune genus ad utrumque : quia aliter consideratio habebit instantiam : nam gressibile animal et volatile animal genera sunt non subalternatim posita, et utriusque eorum est unica differentia quæ est bipes : et ideo addendum est, quod nec utriusque generis sit genus unum, quod si unum sit genus utriusque generis existentis sub eodem communi genere ad utrumque : et tunc non habet instantiam : nam ambo quæ dicta sunt genera quæ sunt animal gressibile, et animal volatile, sunt sub uno communi utrique generi.

Palam autem pro secunda parte considerationis, quoniam et hoc habet instantiam : quia in talibus differentiis non necesse est differentiam universaliter proprium genus inferre : eo quod contingit eamdem differentiam duorum esse generum non continentium se invicem : non enim sequitur, est bipes, ergo est volatile : nec sequitur, est bipes, ergo est gressibile vel homo : sed alterum tantum horum generum sub distinctione ad reliquum inferre necesse est : et superiora hæc omnia simul sub disjunctione conjuncta ex suis inferioribus differentiis inferuntur : sequitur enim, bipes, ergo gressibile vel volatile : et hæc inferunt animal, commune genus quod ambo illa genera continet.

CAPUT VII.

De inspectione ad differentiam absolute acceptam et ad differentiam contractam.

Videndum autem volenti interimere differentiam et diffinitionem, si in aliquo quod diffinitur, assignavit differentiam loco determinatam vel designatam : tunc enim interimitur differentia : quia differentia est de intrinsecis essentialibus : locus autem extrinsecus est, et non essentialis : non enim substantialiter videtur differre substantia una diffinita a substantia alia diffinita in eo quod ubi sive in loco. Propter quod etiam illi increpantur, qui in gressibili animali et volatili animali dividunt animal, dividentes animal in aquatile et terrestre : quod tamen Aristoteles facit in libro *Animalium* nono. Sed hi non increpandi sunt, quod ita dividunt velut gressibile et terrestre et aquatile ubi significet : cum hæc sint differentiæ quæ penes ubi accipiuntur. Sed tamen in his hæc consideratio correctione indiget : quia aut male dicunt penes ubi differentiam assignantes, aut in his quidem assignantes differentiam non recte increpantur, si intentionem ad hoc referunt, quod in naturali et essentiali aptitudine animalis est in aqua

Quomodo differentiæ quæ penes ubi accipiuntur, increpandæ sunt, et quomodo non.

vel in terra esse : tunc enim differentia quæ est aquatile vel terrestre, non significat in aliquo loco esse vel in ubi, ita quod ad hoc accipiatur differentia : sed significat quale quid est illud animal secundum naturam et differentiam substantialem. Quod ex hoc probatur, quia si aquatile secundum locum in sicco sit, si est avis aquatica ab aqua remota, adhuc per naturam est aquatile. Similiter autem et terrestre est terrestre, etsi in humido sit secundum locum, ut bubalus in aqua existens : et crocodillus cum est in humido non est aquatile, sed terrestre. Adhuc quamvis sic assignans penes locum differentiam non sit increpandus, attamen si aliquis aliquando secundum locum assignet differentiam, non ad intrinseca et essentialia respiciens, tunc palam est quod assignans peccans erit, et interimitur differentia. Si autem aliquis quærat, quare respiciendo ad tempus non datur hæc consideratio sicut respiciendo ad locum ? Dicimus quod omnes tales quæstiones in hac materia quæ ex probabilibus est, superfluæ sunt : tamen dici potest quod locus magis convenit cum differentia quam tempus, quia locus est contentivus et salvativus sicut differentia : tempus autem est magis causa corruptionis per motum, qui facit distare a principio id quod movetur : et ideo magis aspiciendo ad locum, quam ad tempus ponitur consideratio. Et quamvis idem sit (quoad generans) motus ad locum et ad formam, eo quod tantum datur de loco, quantum de forma ipsi mobili : cum diversi motus sint localis et generationis, localis quidem in eo quod extrinsecus se habet ad rem, generatio autem in eo quod intrinsecus ad ipsam se habet : et ideo peccat penes locum differentiam assignans, et non peccat differentiam assignans penes generationem.

Rursum adhuc volenti interimere diffinitionem, inspiciendo ad differentiam ad materiam contractam, considerandum est si aliquis diffinitionem, ponens passionem esse assignavit. *Passionem* autem dicimus omne id quo secundum qualitatem actu patitur id quod alterando movetur : hoc enim modo Aspasius in libro de *Passionibus* passionem diffiniens dicit, quod passio est motus quo patiendo movetur quod continue alteratur : continue enim hoc recipit, cum passio a Græco quod est pati, quod latine sonat recipere, dicatur. Omnis enim passio talis quæ vere passio in passione vel passionabili qualitate existens, magis facta per motum, in mobili plus et plus accepta, abjicit a substantia : quia ipse motus alterativus (qui est forma passionis) magis et magis acceptus, dicitur abjicere a substantia : quia abjicit de substantia a contrario continue ex quo fit motus : etiam id quod dicitur abjicere a substantia, est idem quod abjicere a subjecto, quia subjectum substantia est quæ movetur. Quare autem talis passio differentia non sit, ideo est quia differentia (cum de essentialibus sit) magis videtur salvare substantiam, et omne quod in substantia est, quam abjicere : quia non est secundum motum alterativum, sed potius amotio ipsius et finis motus.

Adhuc autem ad idem est, quod simpliciter impossibile est esse singulum eorum quæ sunt si non est propria differentia : quia ista est forma substantialis ipsius : et ideo de ista nihil abjicitur, et ipsa nihil abjicit. Nam cum non est gressibile secundum aptitudinem (et si non sit secundum actum) non erit homo. Simpliciter autem sive universaliter dicendum secundum quæ (hoc est, secundum quæcumque) alteratur habens ista ut passionem, nihil horum est differentia illius. Omnia enim quæ hujusmodi sunt, quod secundum ea alterantur subjecta habentia ea (cum magis fiunt secundum motum qui est forma) semper plus facta abjiciunt a substantia subjecta et habent contraria : quod non facit differentia quæ est actus purus et simplex, et non procedit de minus in plus secundum sui substantiam. Propter quod si diffiniens per

genus et differentiam (aliquam hujus passionem ut differentiam assignavit) peccavit : simpliciter enim nulla alterantur secundum plus et magis fieri per motum secundum differentias specificas.

Adhuc respiciendo in differentiam totam eorum quæ sunt ad aliquid ; in illa enim diffinitione differentia ponitur. Et considerandum si alicujus speciei diffiniendæ (quæ est de numero eorum quæ ad aliquid sunt) assignavit dicens, quod non est ad aliquid : sequitur enim ex hoc, quod idem non sit hoc ipsum quod est ad aliquid : et sic quod est ad aliquid, erit non ad aliquid : unde eorum quæ sunt ad aliquid, differentias constitutivas oportet esse ad aliquid, ut patet. Exemplum in disciplina speculativa, et activa, et poetica. Et est speculativa ad speculandum ad finem veri. Activa autem, ut dicit Aristoteles (cujus habitus prudentia) est consideranti ad finem boni. Poetica (quæ operativa est) ad finem operis est, qui est actus liberalis, ad quem mirabilia fingendo inducunt poetæ, ut est palæstra, exercitamentum, bellum pro republica, et hujusmodi.

Et in his quæ sic sunt ad aliquid considerandum (ab eo qui vult differentiam interimere et diffinitionem) si id ad quod natum est sive per naturam sive per artem, singulum eorum quæ sunt ad aliquid dicta, diffiniens, assignavit sive diffinivit ipsum. Nam quibusdam quidem eorum quæ in specie sunt ad aliquid, non est uti diffiniendo nisi ad id diffiniatur ad quod natum est fieri et esse singulum eorum sigillatim secundum speciem acceptum : ad aliud autem nihil uti et diffiniri illa nisi ad hoc : ut visu non contingit uti nisi ad videndum, oportet quod diffiniatur ad id. Quibusdam autem etiam est uti ad aliud aliquid quam ad id ad quod nata sunt, ut subtelare est navicula concava in medio textoris transferens litia per subtextum, quamvis ad hoc factum sit, contingit tamen uti eo ad hauriendum aliquid : attamen si quis diffinivit subtelare instrumentum ad hauriendum, ad quod non per naturam natum est (quamvis hoc fieri possit subtelari) peccavit, non enim ad hoc natum est ad quod diffinivit : diffinitio autem ejus quod ad aliquid natum est, est ad quod natum est quo ipse utitur prudens, et ad id quo utitur propria disciplina circa singula, ut textor subtelari ad tranferendum litia, sicut natura navi ad navigandum : et ad hæc diffinienda sunt.

Amplius autem quando contingit aliquid ad plura secundum subjectum dictum esse per se et per accidens prius et posterius, considerandum est, si non assignavit ipsum ad principale, peccavit, ut qui diffinivit prudentiam dicens virtutem esse animæ hominis, et non assignavit eam virtutem esse rationalis primi, quia illius est prius : primi ut subjecti est rationalis potentiæ virtus prudentia, et per id est virtus animæ hominis. Nam secundum hoc quod est rationale primum ut potentia et anima et homo rationalis, dicetur prudens.

Amplius adhuc in his quæ ad aliquid ut ad subjectum dicuntur, considerandum est si illud diffinitum non est susceptibile cujus diffiniti quod ad aliquid est, dicitur distincta dispositio passio vel qualitas : tunc enim assignata differentia non est differentia, vel quodlibet aliud a passione et dispositione quod est ad aliquid : nam omnis dispositio et omnis passio in illo nata est fieri cujus est dispositio vel passio, et per ipsum diffiniri, ut scientia nata est fieri in anima, eo quod est existens dispositio animæ. Aliquando autem quis peccavit in talibus ad alia quam ad ea in quibus (ut subjectis) nata sunt fieri. Ut quicumque diffinientes somnum dicunt, quod somnus est impotentia sensus secundum actum facti. Et si peccavit diffiniens dubitationem, qui dicit quod dubitatio est æqualitas contrariarum rationum. Et qui dolorem diffinientes dicunt, quod dolor est distantia naturalium partium facta cum vi nervi : nullus enim horum diffinivit in comparatione ad id in quo primo hæc nata sunt fieri ut in pri-

mo subjecto. Nam nec somnus secundum causam natus est primo fieri in sensu secundum actum facto, sed in organo sensuum, ut in organo sensus communis. Nec dubitatio nata est fieri in ratiocinationibus, sed in ratione sicut in primo subjecto. Nec dolor ut in primo subjecto in naturalibus partibus : si enim dolor concedatur adesse naturalibus partibus, cum etiam inanimata naturales partes habeant, sequitur etiam quod inanimata dolebunt, quia naturales habent partes. Talis autem et taliter peccans est etiam sanitatis diffinitio, si concedatur per diffinitionem esse sanitas medium sive medietas calidorum et frigidorum, quia multis inest inanimatis : sequitur enim quod necesse est sana esse quæcumque sunt mediocriter calida et frigida : eo quod singulorum medietas in illis eisdem est, quorum ut subjectorum est medietas : propter quod sequitur secundum hoc quod omnibus illis inest sanitas, quod falsum est, cum sanitas sit habitus animalis tantum.

Amplius si hæc quæ dicta sunt, illis quæ dicta sunt non insunt sicut subjectis, sed sunt in ipsis sicut in causis effectivis : unde quod hoc est sic accidit ponere in suum effectivum, aut e contrario effectivam causam in ipsum. Sicut diffiniens somnum, vel dubitationem, vel sanitatem : non enim ut subjecti est dolor distantia naturalium partium, sed distantia naturalium partium est suum effectivum. Et dicatur ratio ista per causam efficientem. Nec impotentia sensus est somnus per essentiam : cum enim ad locum digestionis revocatur ab exterioribus organis sensuum calor, frigus subrepit in corpore, et frigiditas in sensuum organis, impotentes efficiuntur sensus ad sentire secundum actum : et sic efficitur somnus qui est sensuum ligamentum et impotentia, et in talibus est sensus ut in subjecto primo : alterum enim istorum est effectivum alterius ipsorum. Aut etiam propter impotentiam sentiendi dormimus : et hoc verum est, et e contrario propter somnum (qui est sensuum ligamentum) impotentes ad sentiendum sumus : et hoc est verum : quia primo inducitur somnus per sentiendi impotentiam, ut dictum est : inducto autem somno, frigiditate exteriori subrepente, ex somno tenentur organa sensuum nisi resolvantur ad sentiendum secundum actum. Similiter autem in alio exemplo dubitationis non ponitur subjectum, sed causa efficiens, quæ est æqualitas contrariarum rationum, ita ut dubitatio dicatur. Ambiguum enim, dicit Boetius, est quando ratio ambit utramque partem contradictionis per æquales rationes. Dubium autem est interminatus motus rationis sine ratione, vel cum prava ratione ad utramque partem contradictionis quæ ratiocinantibus similiter sive æqualiter videntur ad quæ (si ratiocinamur) omnia, sive ambo ad quæ ratiocinamur, tunc dubitamus sive ambigimus utrum illorum agamus, vel alterum præferamus.

TRACTATUS III

QUALITER INTERIMITUR DIFFINITIO INSPICIENDO IN EA QUÆ DIFFINITIONEM COMPARATAM AD DIFFINITUM CONSEQUUNTUR SECUNDUM IDENTITATEM.

CAPUT I.

Si diffinitio diffinito secundum omnia tempora consonet, vel si alicui in aliquo tempore dissonet.

Sic autem terminata diffinitione vel problemate diffinitionis penes essentialia diffinitionis, determinandum idem problema penes ea quæ diffinitionem comparatam ad diffinitum consequuntur secundum identitatem. Et primo quidem considerandum si diffinitio diffinito secundum omnia tempora consonet, vel si alicui in aliquo tempore dissonet : quia tunc interimitur diffinitio. Ut si aliquis diffinivit animal immortale, quod est nunc incorruptibile : nam nunc incorruptibile animal, ita quod hæc dictio, *nunc*, determinet hoc quod est incorruptibile, nunc est immortale, et hoc modo nunc immortale nunc incorruptibile est. Sic ergo hoc modo interimitur diffinitio.

Aut forte dicendum, quod in exemplo inducto non est instantia vera quin possit esse diffinitio : hoc enim quod dicitur nunc incorruptibile esse, dubium est et multos sensus habere potest. Aut enim incorruptibile dicitur ab actu corruptionis, et dicitur nunc incorruptibile quod non nunc corrumpitur : et hoc modo non est diffinitio immortalis. Aut incorruptibile dicit privationem potentiæ corruptionis, non simpliciter, sed ut sit sensus, quod incorruptibile dicitur, quoniam impossibile est corrumpi nunc : et sic iterum non est diffinitio immortalis. Aut incorruptibile dicit quidem privationem potentiæ corruptionis simpliciter, et nunc tale sit dictum ipsum incorruptibile, hoc est, ut hujusmodi sit nunc quod nunquam corrumpi possit : et hoc modo potest esse diffinitio immortalis. Quando ergo dicimus, quod incorruptibile nunc est animal, non hoc dicimus assignando quoniam nunc tale animal quod non corrumpitur, sed ostendimus quoniam nunc tale sit, quod nunquam corrumpatur nec corrumpi possit : hoc autem idem est immortali et diffinitio ejusdem : propter quod non accidit nunc secundum hoc tempus præsens tantum id idem immortale esse : sed dicimus hic unum sic esse considerandum, si secundum omne tempus sequitur in his ubi accidat id quod secundum diffinitionem assignatur, sequi diffinitum et inesse nunc secundum hoc præsens tempus et præteritum tempus, et non semper. Quod autem secundum nomen diffiniti ad quod aptatur diffinitio, accidit aliquando non inesse, non erit idem nunc et prius.

Hoc igitur loco considerationis (quia multos sensus habet) non simpliciter secundum omnem sensum, sed in sensu in quo dicit nominis diffinitionem (quemadmodum dictum est) utendum est. Sciendum autem hic, quod incorruptibile proprie loquendo est plus quam immortale :

quia immortale proprie est ejus cujus est vita, incorruptibile autem opponitur corruptibili quod est compositorum ex contrariis vel eorum quæ super talia delata sunt, ut formæ eorum : et sic incorruptibile potest esse differentia ejus quod est immortale, et non penitus idem illi, sed in plus. Adhuc autem quamvis immortale sit differentia salvans et perficiens, et immortale a privatione dicatur, tamen ut est differentia, ab aptitudine sumitur, et non ab actu : et sic perficit et salvat in esse tali.

Quomodo immortale est differentia, licet sumatur a privatione.

CAPUT II.

Qualiter interimitur diffinitio ex comparatione diffinitionis ad diffinitum secundum magis et minus.

Perspiciendum autem adhuc secundum consequentia diffinitionis et diffiniti penes eadem sumpta secundum magis et minus quæ dicunt mutationem in tempore : et hoc comparando primo diffinitionem ad diffinitum. Quod tribus modis fieri potest : ut si diffinitum suscipiat intentionem aliam quam secundum designatam diffinitionem : et si diffinitum suscipiat magis et non diffinitio, vel e converso. Item si utrumque suscipiat, sed non semper in eodem tempore.

Tribus modis potest comparari diffinitio ad diffinitum secundum magis et minus.

Respiciendum ergo primo (volenti interimere diffinitionem ex comparatione diffinitionis ad diffinitum secundum magis et minus) si diffinitum ad aliud magis est diffinibile quam secundum assignatam de ipso rationem sive diffinitionem : tunc enim interimitur diffinitio. Cujus exemplum est, ut si justitia sic diffiniatur dicendo, quod justitia est potentia æqui distributiva : tunc enim a conjugato accipitur, quod per aliud magis est diffinibilis justitia quam per potentiam. Justus autem dicitur magis diffinitus qui diligit æquum distribuere, quam qui potest : ergo et justitia magis electio vel dilectio distributionis æqui, quam potentia. Quare interempta erit diffinitio, quia secundum hoc non erit justitia potentia æqui distributiva : virtus enim habitus est et voluntarius, magis in electione consistens, quam in potestate, nisi intelligatur de potestate quæ est facultas ex habitu : sed non de hac procedit diffinitio, sed de potentia quæ infinita est et ad actum deducibilis : et sic virtutes potentiæ non dicuntur : si enim justitia potentia esset æqui distributiva, tunc etiam maxime esset justus, qui maxime posset distribuere æquum.

Justus quid.

Virtus magis consistit in electione quam in potestate.

Amplius penes idem considerandum si res quidem diffinita suscipit magis, et id quod assignatur secundum diffinitionem (hoc est, difinitio) non suscipit magis : aut e contrario si id quod assignatur secundum diffinitionem (hoc est, diffinitio) suscipit magis, et res diffinita non suscipit magis : interempta enim erit diffinitio : oportet enim aut utraque suscipere magis, aut neutrum : siquidem idem est rei diffinitæ et secundum idem, quod secundum diffinitionem assignatur de ipsa.

Amplius tertio considerandum, si quidem utraque et diffinitio et diffinitum suscipiunt magis, non tamen simul et in eodem tempore, interimitur diffinitio. Ut si amor qui dicitur apud medicos concupiscentia coitus, interimitur hæc diffinitio : quia magis amans non magis concupiscit coitum, sed forte præsentiam amatæ, etiam quando appetit coitum : propter quod non simul utraque in eodem suscipiunt magis : oporteret tamen hoc, si idem secundum idem esset diffinitio et diffinitum. Amplius comparando diffinitionem et diffinitum ad tertium, considerandum est si duobus aliquibus propositis (ut est diffinitio et diffinitum) et tertio comparatis de quo res diffinita secundum magis dicitur, de eodem hoc quod secundum diffinitionem (hoc est, diffinitio) minus, interimitur diffinitio. Ut si ignis diffinitio dicatur corpus subtilissimum : cum enim sint tres species ignis in materia aliena, videlicet, carbo, flamma, et lux, magis est ignis flamma quam lux : corpus autem substilissimum quod poni-

Tres sunt species ignis in materia aliena.

tur esse diffinitio ignis, minus est flamma quam lux : patet quod non est diffinitio ignis, quod assignatum est pro diffinitione : quia utraque et diffinitio et diffinitum magis eidem inessent, si recta esset diffinitio.

Hic autem attendendum, quod sicut Avicenna et Averroes dicunt, ignis in sua sphæra et in sua propria natura, nec est lux neque lucet : quia sic nunquam videretur eclipsis lunæ, cum lucens tegat id quod post se est. Nunquam etiam apparerent stellæ. Unde istæ species sunt ignis in materia aliena, quæ magis et minus accedunt ad naturam ignis : et ideo subtilissimum esse (quod est naturalis forma ignis prædicta) suscipiunt magis et minus. Et cum dicitur ignis magis esse flamma quam lux, hoc dicitur, quia naturalem qualitatem (quod est ustivum et combustivum esse) magis habet flamma quam lux. Est enim ignis candens in materia terrea, flamma autem fumus accensus, lux autem in vapore ad formam et subtilitatem aeris condensati et a terrestri depurata micans et luminans.

Rursum considerandum si hoc quidem ut diffinitio duobus aliquibus propositis similiter sive æqualiter, illud autem alterum ut diffinitum non inest similiter eisdem, sed alterum inest secundum magis, interempta erit diffinitio : et hoc planum est cuilibet, quia cum idem dicant diffinitum et diffinitio secundum formam, et non differant nisi quia diffinitio dicit id explicite, quod diffinitum dicit secundum nomen implicite, oportet quod utraque æqualiter insint illis quibus dicuntur inesse secundum formam.

Amplius potest interimi diffinitio per inspectionem ad duas diffinitiones per disjunctionem ad diffinitum relatas, ita quod utraque divisim sit diffinitio, cum disjunctum pro altera tantum verificetur : unde si inspiciendo ad duo disjuncta diffinitionem assignavit secundum alterutrum (hoc est, quod divisim alterum conjunctorum conveniat diffinito) peccavit, et interimitur diffinitio. Ut si quis diffiniens dicat bonum esse per visum aut per auditum delectabile : et si quis diffiniens ens (sicut dicit Boetius) dicat id quod facere aut pati potest. Ex hoc enim sequitur, quod simul idem erit bonum et non bonum : et hujus ratio est, quia diffinitio et diffinitum sunt idem, et quæcumque sunt eadem, etiam opposita eorum sunt eadem : est autem delectabile per auditum idem bono, sicut diffinitio et hypothesis dicit : ergo per oppositum quod non est delectabile per auditum, erit idem non bono : nam eisdem per diffinitionem etiam opposita per contradictionem erunt eadem per diffinitionem. Nam si homo est animal rationale mortale, non animal ratione mortale erit non homo. Opponitur autem bono quod est non bonum ut diffinitum diffinito : et similiter per auditum delectabile opponitur per auditum non delectabili ut diffinitio diffinitioni. Palam ergo, quoniam idem est per auditum non delectabile ei quod est non bonum. Si ergo aliquid est per visum delectabile : hoc autem non est per auditum delectabile : sic idem erit non bono : ergo bonum erit non bonum.

Similiter ostendemus, quoniam idem ens et non ens : quia si idem est ens ei quod pati potest per diffinitionem, quod non est, erit, quod non facere potest : ergo idem non enti : et sic erit idem ens non enti. Et hoc si diffinitio fiat per ambas partes divisim. Si autem diffinitio fiat per disjunctum, ita quod ambæ partes disjunctivæ simul referantur ad diffinitum, non potest dari diffinitio per disjunctivam : quia talis est diffinitio enuntiationis in *Perihermenia*, et diffinitio problematis in ante habitis, et multorum aliorum sic diffinitorum.

CAPUT III.

Qualiter interimatur diffinitio ex comparatione diffiniti secundum quod est ad aliquid.

Amplius quia jam ostensum est quali-

ter interimitur diffinitio per defectum differentiæ ad materiam contractæ, ostendamus qualiter interimitur per defectum generis et simpliciter, et hoc sine circumstantiis. Dicamus ergo prius generali documento, quod in generibus et differentiis et aliis omnibus quæ sunt et debent esse in diffinitione assignatis, eos qui interimere volunt diffinitionem, et pro nominibus generum vel differentiarum utuntur diffinitionibus nominum, ut melius videatur quod consonat et dissonat diffinito, oportet considerare si quid dissonat.

In speciali ergo considerandum si id quod diffinitur, est ad aliquid, aut per seipsum, aut secundum genus, ut grammaticam quæ secundum genus est ad aliquid : tunc considerandum est si in diffinitione ejus quod est ad aliquid, non est dictum per differentiam et signatum quod est ad aliquid : et tunc interimitur diffinitio per defectum generis et differentiæ quæ debent esse in diffinitione. Cujus exemplum est, ut si quis scientiam (quæ secundum dici est ad aliquid) diffiniens dicat, quod scientia est opinio rata : aut voluptatem diffiniens dicat, quod voluptas est appetitus sine tristitia. Nam ejus quod est ad aliquid substantia quæ est esse ipsius, est quod ad alterum est : eo quod idem fuit unicuique eorum quæ sunt ad aliquid esse et ad aliquid quodammodo se habere, ut in *Prædicamentis* dictum est : et ideo in diffinitione ponendum id ad quod est diffinitum : oportebat ergo diffiniendo scientiam dicere, quod scientia est opinio scibilis sive ejus quod est scibile : et oportebat diffiniendo voluptatem dicere, quod voluptas est appetitus boni vel boni delectabilis : quia ad hæc sunt scientia et voluptas. Similiter et si grammaticam diffiniens aliquis dixit gramaticam esse scientiam litterarum, peccavit : eo quod oportebat in diffinitione relativi dicere et ipsum ad quod per se dicitur, aut ad quod dicitur secundum suum genus : hæc enim oportet in diffinitione relativorum assignari.

Adhuc autem peccavit, qui alicujus ad aliquid dicti secundum speciem (quæ est finis ejus) non ad finem illum per diffinitionem assignavit : finis enim in unoquoque est id quod optimum est, et per optimum est danda diffinitio : aut etiam finis est cujus gratia omnia fiunt : et propter hoc in diffinitione dicendum est id quod est optimum et utilissimum. Ut si diffiniatur concupiscentia, et non diffiniatur esse appetitus delectabilis, sed diffiniatur esse delectationis : quia non est delectabile nisi propter delectationem, cum propter delectationem etiam ipsum delectabile eligimus.

Considerandum etiam in his quæ ad finem diffiniuntur, si finis ad quem assignatur diffinitio, est generatio quæ fit in fine, vel sit iste finis actus, hoc est, actum esse vel factum : hæc enim sunt diversi fines, ut dicit Aristoteles primo *Ethicorum* : unde in quibusdam est finis actio, in quibusdam autem actum : in arte activa actionem volunt, in ædificativa autem ædificatum, quod Græce ἀποτέλεσμα vocatur : et in talibus vel talium quæ sunt generatio et actio, est magis finis in talibus egisse et generasse et quod consummatum est, quam agere et generare. Aut forte in quibusdam, sicut dictum est, non est ita : non enim in omnibus est verum, quod ita sit : pene enim omnes plus volunt delectari in fieri delectationem, quam quievisse et perfecisse delectari secundum perfectum esse : propter quod in talibus agere et facere magis finem faciunt et ponunt quam egisse. Est autem hic attendendum, quod sunt quædam simpliciter imposita a formis secundum suum esse ad aliquid dependentibus, ut pater et filius, dominus et servus, et hujusmodi : et hæc ad alios fines non sunt nisi ad ea ad quæ dicuntur. Et sunt quædam a formis quidem absolutis imposita, habendo tamen respectum ad alia, ut scientia, concupiscentia, et hujusmodi : et illa sunt etiam ad actus comparata præter id ad quod dicuntur, præcipue quando nominant dispositiones vel habitus po-

In quibusdam eorum quæ sunt ad finem finis est actio, in quibusdam autem actum.

tentiarum activarum vel passivarum : et de his et hoc utilius dictum est.

CAPUT IV.

Qualiter interimitur diffinitio ejus diffiniti quod est ad aliquid, si non determinavit ejusdem qualitates vel quantitatem vel ubi vel alias differentias.

Rursum in quibusdam eorum quæ sunt ad aliquid, interimere volenti diffinitionem, considerandum est si non determinavit circumstantias vel conditiones ejusdem quod est ad aliquid. Considerandum enim si non determinavit qualis vel quanti vel ubi vel secundum alias differentias circumstantiarum secundum quas imponitur nomen diffiniti : et si sic, peccavit, et interimitur assignata diffinitio. Ut si diffiniatur ambitiosus, et non determinetur qualis honoris vel quanti sit honoris appetens, vel ubi, vel quomodo, vel secundum alias differentias honorum. Non enim potius impositum est nomen ambitiosi ei qui simpliciter honorem appetit : cum enim honor sit de per se appetibilibus, omnes honorem appetunt : unde hoc non est in vitio : propter quod cum ambitio sit nomen vitii, non sufficit dicere quod ambitiosus est qui appetit honorem, sed addendum dictas differentias, ut quantum, et ubi, et in quibus, et in qualibus, et propter quid, et alia his similia. Similiter et cum dicitur avarus : non enim dicitur quis avarus a pecunia amanda, quia omnes appetunt pecuniam : sed oportet addere circumstantias qualiter, et quantum, et ubi, et propter quid, et etiam hujusmodi. Cum autem dicitur luxuriosus, non dicitur ab omni amore voluptatum : sed oportet addere quantum, et quas, et quales, et quando, et ubi, et propter quid, etiam in quibus amat voluptates, et a quibus retinetur voluptatibus, et hujusmodi. Et rursum in naturalibus, ut qui diffinit noctem, et dixit eam umbram esse : oporteret enim dicere qualis et quanta umbra, et ubi, et quando.

Honor est de per se appetibilibus : et ideo omnes appetunt honorem, differenter tamen : et ideo non omnes sunt ambitiosi.

Et quando diffinivit cysmon (hoc est, casum terræ, vel quod est casio terræ proveniens) non sufficit dicere, quod cysmos est motus terræ : oportet enim addere unde, et quantum, et quale, et ubi, et quando, et alias circumstantias. Aut etiam nubem diffiniens, dixit esse aerem condensatum : oportet enim addere ex quo, et quid, et unde, et quando sit aer condensatus. Aut etiam qui diffinit ventum esse motum aeris : oportebit enim addere qua de causa, et ubi, et qualiter, et hujumodi. Similiter autem est in aliis talibus : in omnibus enim talibus qui relinquit aliquam differentiam circumstantiarum in aliquibus talibus circumstantiis, non dicit quid est esse : cum tamen omnia a circumstantiis esse trahant substantiale secundum suum nomen. Oportet enim in diffinitione conari ad id quo diffinitum indiget ad sui optimi esse declarationem : non enim quolibet modo mota terra est terræmotus : sed oportet dicere a quanto vapore terrestri, et a quanta soliditate solidi, per quam vapor evaporare non possit, et inclusus moveat terram : unde non quantacumque motio, cysmos (hoc est, terræmotus) erit. Et ideo in talibus oportet addere circumstantias sive conditiones ex quibus trahit esse : et non hujusmodi sunt diffinitiones quæ dictæ sunt.

Amplius autem in appetibilibus diffinitio non valet, si non appositum est id quod videtur appetibilius, ut si ad apparens movetur, sive ad id quod videtur : et hoc oportet ideo apponi : quia omnis appetens visis movetur : et hoc oportet apponi in omnibus circumstantiis, in quantiscumque aliis circumstantiis consonat vel convenit secundum nomen diffiniti. Ut cum dicitur quoniam voluptas est appetitus boni : aut cum dicitur, concupiscentia est appetitus delectabilis : sed non additur, quod est appetitus vel concupiscentia apparentis boni : cum tamen non moveat appetitum vel concupiscentiam, nisi apparens bonum vel delectabile : et ideo oportet illud adesse : plerumque enim latet appetentes quid vel quod sit bonum

vel delectabile secundum veritatem, et moventur ad apparens. Propter quod non est necessarium bonum esse per se, cujus appetitus est voluptas : neque necesse est delectabile esse per se, cujus appetitus est concupiscentia : sed debet dici apparens bonum : hoc enim in eo quod apparet, facit voluptatem et concupiscentiam : unde sic per apparens bonum oportebat assignationem facere voluptatis et concupiscentiæ, ut generaliter esset omnis voluptatis et concupiscentiæ. Si enim aliquis diffiniens voluptatem et concupiscentiam, assignavit quod dictum est, ita quod apponat quod apparentis boni est voluptas, et apparentis delectabilis est concupiscentia : tunc adhuc qui vult interimere diffinitionem, debet ea quæ assignat, in species separatas boni et delectabilis reducere : quia, sicut dixit Plato, sunt causæ et formæ istorum sensibilium : quia quod non est in causis, hoc non est in effectibus. Cum enim apparens non sit nisi apud nos, quibus in sensu apparet hoc esse bonum vel delectabile, et causetur ab eo cui apparet : cujus signum est, quod diversis diversa apparent delectabilia et bona : sequitur quod non forma separata sunt quæ sunt causa alicujus apparentis boni vel delectabilis : quia apparens ut apparens est, causam et formam non habet extra eum cui apparet : species autem ad speciem videtur dici in omnibus difficilibus, sicut res ad rem, et ita se habere : quia omnium eorum quæ sunt quidditatem facientia, sunt species quæ sunt esse ejus quod est.

Quid igitur et quod per se concupiscentia separata in speciebus, si per se delectabilis in speciebus, et per se voluptas in speciebus sit per se boni, jam ostensum est, quod apparentis boni ut apparens est, non erit per se voluptas, nec apparentis delectabilis erit per se concupiscentia : ostensum enim est, quod inconveniens est apparens bonum, quod non habet causam extra eum cui apparet esse per se separatum : et similiter inconveniens est apparens delectabile per se separatum esse : et sic ista (quæ apparens bonum sunt et apparens delectabile) non possunt esse diffinientia quidditatem voluptatis et concupiscentiæ : quia nihil diffinit et facit quidditatem substantialem alicujus rei non separatum, ut dicunt positores formarum : aliter enim talis diffinitio non potest esse causa et medium in demonstratione, nec est principium cognoscendi esse diffiniti.

Amplius respiciendo in plures diffinitiones formarum habitualium, tunc considerandum est si hujus sive formæ quæ est habitus, sit vel dicatur esse habitus diffinitio : utrum etiam habens illum habitum sit diffinitio habentis, a conjugatis : si enim non est sic, interimitur diffinitio. Et e converso considerandum si habens non sit diffinitio habentis : tunc nec habitus erit diffinitio habitus. Sic autem et in aliis talibus. Cujus exemplum est, ut si delectatio sit quoddam juvare, tunc sequitur quod delectatus erit quidam juvatus.

Similiter volenti interimere tales diffinitiones, dicendum est et considerandum, quod in hujusmodi considerationibus vel diffinitionibus accidit, quod qui determinat sic vel sic, diffinit plura uno et diffinivit quodam modo quæ ex diffinitione sic data debent notificari : et si non sic, interimitur diffinitio. Nam qui scientiam diffinit, quodammodo per oppositum et ignorantiam diffinivit. Similiter autem quodammodo diffinivit conjugata habens, ut scium sive scientem, et inscium, hoc est, inscientem, ut ita liceat dicere, et scire et ignorare quodammodo diffinivit : nam primo (hoc est, principali) palam facto per diffinitionem, et reliqua opposita et conjugata quodammodo palam fiunt. Perspiciendum est ergo in omnibus talibus oppositis et conjugatis, ne quid dissonet ei qui utitur elementis, hoc est, principiis diffinitionis, et perspiciendum est ex oppositis et conjugatis, ut jam dictum est : quia si aliquid dissonat, interimitur diffinitio.

TRACTATUS IV

QUALITER INTERIMITUR DIFFINITIO PER LOCOS EXTRINSECOS TAM IN OPPOSITIS SECUNDUM GENERA OPPOSITORUM, QUAM A SIMILIBUS VEL A CONJUGATIS SUMPTOS.

CAPUT UNICUM.

Qualiter interimitur diffinitio inspiciendo in oppositis quæ sunt ad aliquid.

Cum autem jam dictum sit qualiter diffinitio interimitur per locos intrinsecos, inspiciendo in ea quæ sunt de essentia diffinitionis vel consequentia ad ista vel circumstantiæ eorum : consequens est nunc ostendere qualiter interimitur per locos extrinsecos tam in oppositis secundum genera oppositorum, quam a similibus vel a conjugatis sumptos. Inter opposita autem prius est inspiciendum in relativis, quia plus habent de ente, cum utrumque sit ens actu. Dicimus igitur quod considerandum primo in oppositis quæ ad aliquid sunt, si assignata diffinitione ejus quod est ad aliquid, genus positum in diffinitione est ad aliquid, utrum species etiam sit ad idem suo modo, hoc est, specialiter, sicut genus generaliter est : si autem non, interimitur diffinitio. Cujus exemplum est in relativis quæ secundum dici relativa sunt, sicut et opinio est dicta ad opinatum, et quædam sive specialis opinio ad quoddam sive speciale opinatum : et sicut multiplex dicitur ad submultiplex in genere, utrum quoddam speciale multiplex in specie dicta dicatur ad quoddam submultiplex : si enim non sic diffinitio assignatur vel genus in diffinitione, interimitur diffinitio.

Removet dubium.

Videndum autem est adhuc in relativis considerando (si diffinitio assignata dicetur esse pro opposito), si oppositi correlativi quod refertur ad illud sit opposita diffinitio. Verbi gratia, si dimidii diffinitio opposita est ei diffinitioni quæ est duplicis. Verbi gratia, si duplex est per diffinitionem quod secundum æqualem partem dimidium superat, dimidium erit quod in æquali parte a duplo superatur. Illud autem (quantum ad secundo inductam considerationem) est etiam in contrariis. Nam et in illis contrariis contraria ratio erit sive diffinitio secundum unamquamque complexionem contrariorum : plures enim complexiones contrariorum in primo hujus scientiæ libro determinatæ sunt. Cujus exemplum est, ut si juvativum est per diffinitionem quod est boni effectivum, erit per contrarium nocivum secundum diffinitionem quod est mali effectivum : nam contraria in quantum contraria sunt et opposita, relationem habent ad invicem : alterum enim horum contrariorum necesse est contrarium esse ei quod ex principio dictum est : quia quodcumque horum ex principio assignetur, alterum erit ei contrarium : juvativum enim erit ad nocivum, et e converso : et bonum ad malum, et e converso. Si ergo neutrum contrarium est ei quod ex principio dictum est, palam est ex ipsa contrarietate ipsorum ad invicem : quia neuter neutro (quod in principio ponitur) convenit, vel erit diffini-

tio ejus quod posterius per contrarietatem ad id assignatur, si recte et secundum quidditatem diffinitio assignetur.

Inspiciendo autem specialiter in contraria dicimus, quod quædam contraria accipiuntur sic, quod unum est ut privatio, alterum ut habitus : quidam autem accipiunt ambo ut habitus : et primo inspiciemus in ea quorum unum est privatio, et alterum ut habitus. Dicamus igitur quod contrariorum quædam sunt contraria sic, quod unum dicitur privatione alterius, ut inæqualitas et æqualitas : quia æqualitas privatione æqualitatis videtur esse inæqualitas : inæqualia enim dicuntur quæ non sunt æqualia, et sic mutuo se expellunt ab eodem susceptibili. Palam autem ex his quæ sæpe dicta sunt, si talia contraria debeant diffiniri, palam erit quod id quod secundum privationem dicitur, debet diffiniri per alterum : reliquum vero contrariorum quod dicitur secundum habitum, non oportet per id quod secundum privationem dicitur, diffiniri : quia privatio non est principium cognoscendi habitum, sed e converso : non enim contingit alterutrum talium contrariorum per alterutrum cognosci, sed per habitum cognoscitur privatio, et non habitus cognoscitur per privationem.

Et in contrariis considerandum est hujusmodi peccatum per quod interimitur diffinitio, ut si quis diffiniat æqualitatem dicendo quod æqualitas est per diffinitionem contrarium inæqualitati : nam per hoc quod sic diffinitur secundum privationem, dicitur habitus qui est æqualitas : et ideo interimitur diffinitio. Amplius aliud peccatum est, quia sic diffinientem necesse est in ipsa sua diffinitione uti eo quod diffinitur : et hoc est inconveniens. Hoc autem palam est si pro nomine in diffinitione posito accipiatur diffinitio nominis ejusdem. Nam quia inæqualitas nihil differt et privatio æqualitatis, cum unum sit diffinitio alterius, cum diffinitum inæqualitatis, et diffinitio ejus sit contrarium æqualitatis esse, erit æqualitas quæ diffinitur, contrarium inæqualitatis esse : et erit idem ac si dicat, æqualitas est contrarium secundum privationem æqualitatis esse : et sic æqualitas cadit in diffinitione æqualitatis : propter quod sic diffiniens, eodem erit usus in diffinitione suiipsius.

Si autem neutrum contrariorum secundum privationem dicitur, sed utrumque secundum habitum : assignetur autem ratio sive diffinitio : similiter autem unum per alterum, ut dicatur sic, bonum esse per diffinitionem quod est malo contrarium : tunc palam est, quoniam et malum per diffinitionem est quod est bono contrarium. Nam hoc modo contrariorum similiter assignanda est ratio, quod utrumque diffinitur in hoc quod est alteri contrarium : propter quod rursum sicut in aliis (quorum alterum secundum privationem dicitur) eodem contingit uti in diffinitione suiipsius : et hoc ideo quia inest in mali ratione bonum, quando sic diffinitur, quod bonum est quod est malo contrarium : nihil autem differt malum ab eo quod est bono esse contrarium : et sic per diffinitionem bonum contrarium boni contrario : et sic eodem usus est in diffinitione suiipsius, quia bonum in diffinitione boni est positum.

Amplius inspiciendo in privationem et habitum : privatio autem habet comparationem ad id in quo est, sicut in subjecto quod relinquit, et ad oppositum suum : et ideo oportet quod in diffinitione diffiniatur ad utrumque : ideo considerandum est, quod si ad oppositum (quod secundum privationem dicitur) aliquis diffiniens non assignavit cujus est privatio sicut habitus privatio, aut cujus est ut contrarii vel oppositi, ut quoniam est horum habituum privatio. Adhuc autem et si non additur in diffinitione in quo sicut in subjecto natum est fieri privationem illam, et etiam in quo natum fieri prima specie, peccavit, et interimitur diffinitio : vel simpliciter in quo natum est fieri talem privationem, hoc est, universaliter. Verbi gratia, ut si ignorantia dicens (hoc est, diffiniens) non dixit in diffinitione quod

sit privatio scientiæ, ex eo quod comparatur ad habitum per quem cognoscitur. Aut etiam si in diffinitione non addidit in quo est nata fieri privatio illa ut in subjecto simpliciter vel primo, eo quod per subjectum cognoscitur accidens. Ut si diffiniens ignorantiam non dixit, quoniam scientiæ est privatio, et quod nata est fieri in homine et primum in rationali parte animæ : nam si sic diffiniens, quodlibet illorum non facit, peccabit. Similiter autem et in corporalibus privationibus : nam si quodlibet illorum quæ dicta sunt, non faciat, et quod non dicat in quo simpliciter vel in quo primo, peccabit, et interimitur diffinitio. Si enim dicat quid est cæcitas, et non dicat cæcitatem esse visus privationem in oculo : oportet enim bene assignantem diffinitionem privationis, et quid est quod privatum est, et in quo est sicut in simpliciter susceptivo, vel in primo susceptivo, et etiam dicere quid est quod privatum est per ipsam.

Quid requiratur ad recte diffiniendum privationem.

Adhuc considerandum præter omnia quæ dicta sunt, si aliquis id quod secundum privationem dictum est, non secundum privationem diffinivit, sed secundum negationem : tunc enim videtur esse hujusmodi sive simile peccatum his qui ignorantiam non secundum negationem puram, sed secundum privationem diffiniunt : nam secundum istos (sicut et verum est) quod negative non habet scientiam, non videbitur ignorare : quia privatio relinquit subjectum et aptitudinem, quod non facit negatio : unde quod negative non habet scientiam, non videbitur ignorare, sed magis videbitur ignorare quod aptitudinem habens ad sciendum, fallitur ex parte subjecti. Hujus signum est, quia nec inanimata nec pueros dicimus ignorare : quia non sunt susceptibiles scientiæ : unde in talibus non potest diffiniri ignorantia secundum privationem scientiæ quæ relinquit subjectum et aptitudinem : et ideo in talibus diffinitionibus debet ponere habitum quem privat, et subjectum in quo est privatio : alias interimitur diffinitio.

Nec inanimata, nec pueri dicuntur ignorare, scilicet ignorantia privative dicta.

Amplius autem considerandum si diffinitio assignata a conjugatis et casibus et similibus casibus inflexe assignatur : et si hoc fieri non potest, interimitur diffinitio. Ut si juvativum est effectivum sanitatis : tunc juvative esse est effective sanitatis esse, et juvans est faciens sanitatem.

Ex omnibus autem inductis de oppositis conjugatis et casibus incidit disputare contra positores formarum : quia si diffinitio per se debet esse prædicata de diffinito, maxime videtur convenire his quæ per se esse ponuntur, sicut solas formas per se esse ponunt Platonici. Volenti ergo destruere diffinitionem, considerandum si assignata diffinitio secundum opposita et casus et conjugata aptatur, vel aptari potest in formis separatis vel non : in quibusdam enim data diffinitio non potest aptari, sicut in conceptis cum materia et motu, et quemadmodum Plato diffinivit, in animalium materialium diffinitionibus addens mortale quod concipit materiam et motum sive mutationem. Nam forma separata quæ est animal per se, non erit mortalis nec mobilis, ut per se homo, per se animal : propter quod dicta de animali diffinitio, quæ est corpus sensibile mortale, non potest aptari in formas. Simpliciter autem sive universaliter in quibusdam diffinitionibus apponitur effectivum aut passivum, cum hæc concipiant et materias et motum, quod separatis non convenit, necesse est dissonare diffinitionem si aptatur in formam separatam : eo quod formæ impassibiles et immobiles videntur esse his qui dicunt formas esse : et contra hos sunt utiles hujusmodi rationes quales hic positæ sunt : quia inter prædicata magis ei quod est per se convenit diffinitio : et patet quod formis secundum opposita et conjugata non convenit diffinitio : formæ igitur separatæ male ponuntur. De formis autem alibi a nobis dictum est.

TRACTATUS V

DE DIFFINITIONE ÆQUIVOCI.

CAPUT UNICUM.

Qualiter interimitur diffinitio æquivoci.

Quia autem de determinatione diffinitionis quæ in complexione assignari potest jam multa dicta sunt, et inspiciendo in partes diffinitionis et in ipsam diffinitionem et consequentia ipsarum et ipsas circumstantias, antequam transeamus ad determinandam complexi diffinitionem, pauca de æquivoci diffinitione dicenda sunt, quod quodammodo est unum nomine et incomplexum, quodam autem modo est multa significatione.

Dicamus igitur quod si eorum nominum quæ secundum æquivocationem dicuntur, omnium significatorum unam rationem secundum nomen communem assignavit aliquis, interimitur diffinitio æquivoci : quia sic æquivoca essent univoca : univoca enim sunt, quorum est una communis ratio secundum unum nomen diversorum significatorum : et sic æquivoca essent univoca. Propter quod patet quod illa ratio communis, quam quis assignavit de æquivoco, nullius est de numero illorum significatorum quæ æquivoce sub nomine æquivoco continentur : nam ista ratio aptatur omnibus. Similiter sicut ad univocum secundum nomen commune omnibus contentis sub nomine aptabitur ratio : et sic erit æquivocum univocum, quod est impossibile. Hoc autem (ut exempla ponamus) passa est cujusdam Dionysii diffinitio, quam de vita assignavit : dixit enim quod vita est motus generis nutribilis naturaliter assequens nutritum : hic enim motus sequitur per unam rationem, vitam plantarum et animalium : et hoc quod dicit vitam et esse generis nutribilis quæ naturaliter sequitur nutritum, nihil magis inest animalibus quam plantis : sed vita quæ diffinitur, non videtur dici secundum unam speciem et formam et rationem in animalibus et plantis, sed altera est vita specie et substantia in animalibus, quia manifesta : et altera specie in plantis, quia occulta, hoc est, specie et substantia quæ non valet facere vitam manifestam : unde una ratio non convenit vitæ in animalibus et in plantis : assignata est autem ratio una : et sic peccat diffinitio. Patet igitur quod si contingat eam diffinitionem assignare quæ secundum electionem electissima et potissima est diffinitio, oportet quod sic univoca et univoci nominis, et quod secundum unam speciem et unam substantiam significatam in isto nomine detur diffinitio. Hoc autem non est in diffinitione inducta : vita enim non secundum unam speciem et substantiam inest plantis et animalibus. Nihil tamen prohibet et eum qui conspicit æquivocationem esse in nomine, et intendit vel vult alterius æquivocatorum in æquivoco assignare diffinitionem, illum latere, et non propriam, sed communem utriusque significati assignare rationem, sicut et Dionysius fecit : sed nihil minus peccavit, si utroque vel utrolibet modo fecit. Cujus causa est, quia commune non erit vere, et per unam naturam communem, sed per diversas. Unde

Diffinitio vitæ secundum Dionysium.

Diffinitio electa et potissima est univoca et univoci nominis.

hæc consideratio valet præcipue non tam in æquivocis quam etiam in analogis, in quibus quodammodo est unum commune secundum rem, et ad quæ non eodem modo referuntur ea quæ continentur sub communi illo.

Quoniam autem in dialecticis oportet requiri consensum respondentis : propter quod dialectica propositio est interrogatio vocata : dabimus cautelas quibus idoneus efficietur opponens in talibus. Quia enim quædam æquivocorum latent aliquando respondentem, his utendum est interroganti sive opponenti ut univocis, qui si distingueret, statim apparebit quod alterius significatorum ratio non aptaretur in alterum sive aliud significatum, cum significata sint specie ratione et substantia diversa : et ideo si distinguat, statim videtur, quod non est diffinitum secundum modum debitum : et tunc resistet respondens : id enim quod universaliter diffinitum est, oportet diffinitionem talem habere, quod aptetur in omne quod sub nomine continetur ut suppositum. Cautela autem respondentis oportet esse opposito modo, quod etiam statim a principio latens dividat sive distinguat æquivocum : quia opponens rationem communem sive diffinitionem, omnibus sub nomine contentis non adaptavit.

Alia autem cautela in talibus observanda est : quoniam quidam respondentium aliquando dicunt quod univocum est æquivocum, quando et assignata de communi nomine ratio non aptatur uno modo ad omne quod continetur sub nomine : et æquivocum aliquando dicunt esse univocum, si una communis ratio nominis aptatur ad utrumque significatorum in nomine : prius opponens debet exigere, quod confiteatur respondens aut præsyllogizet, utrum dicat nomen, cujus assignata est diffinitio, æquivocum vel univocum : quocumque modo fuerit respondentes magis et facilius concedunt a principio, eo quod tunc non prævident quid confessione sua accidere vel sequi possit, quam in fine quando conclusum est.

Alia autem adhuc cautela est, quod si adhuc aliquis respondentium non facta confessione dixerit univocum esse æquivocum, eo quod in hoc omne quod significatur in nomine, non adaptatur diffinitio : tunc caute considerandum est opponenti si ratio nominis aptatur ad reliqua quæ sunt præter id in quo stat respondens : tunc enim palam est, quoniam univocum etiam erit reliquis. Si autem non concedat hoc respondens, tunc objiciatur contra eum, quod plures etiam erant diffinitiones reliquorum : nam duæ rationes secundum nomen aptabuntur ad eadem, si æquivocum est univocum : una quædam quæ prior assignata est de communi nomine, et ea quæ posterior assignata est de signato speciali : quia in univocis ratio quæ convenit uni, convenit et alteri.

Rursum adhuc tertia cautela utendum est opponenti, si aliquis diffiniat aliquid eorum quæ multipliciter dicuntur : et ideo quia ratio non convenit aptata in omnia contenta sub nomine, et respondens dicat quidem quod non est æquivocum, sed impedimentum est in hoc quod nomen non potest omnibus aptari, oportet non institutum ad omnia, quamvis non æquivoce dicatur de illis, nec etiam diffinitio : tunc opponenti dicendum est contra talem, quod nomina oportet accipere et uti eis secundum rationem usus loquentis : nam loquendum est ut plures : et talis ratio quæ est de nominibus qua utuntur plures, et quæ consequuntur conveniens usum rationis, et quod respondens non debet movere talia, sed uti eis debet usu communi : quædam autem non sunt dicenda similiter pluribus, quæ sunt rationes significatorum sub nomine, in quibus sentiendum est ut pauci.

TRACTATUS VI

DE DIFFINITIONE COMPLEXORUM.

CAPUT I.

Qualiter interimitur diffinitio complexorum in communi.

Postquam de æquivocorum diffinitione sic terminatum est, quæ quodam modo sunt multa, videndum est qualiter interimitur diffinitio complexorum quæ similiter sunt multa. Si ergo alicujus eorum quæ complectuntur, assignetur diffinitio : tunc alicui auferenti rationem alicujus (hoc est, cujusdam partis eorum quæ diffiniuntur quæ est pars rationis totius) considerandum est si ad illa quæ remanent de partibus diffiniti, reliquum rationis quod remansit de diffinitione, aptari possit : nam si non potest hoc fieri, palam est quod nec tota diffinitio totius fuit diffiniti. Cujus exemplum est, si quis hoc totum complexum, quod est esse lineam finalem rectam, diffiniat ita per diffinitionem hoc esse finem palam habentem fines, cujus superadditur interjacendo medium finibus : tunc separatur diffinitio finalis lineæ : et hæc est finis plani habentis fines vel habens fines : hæc enim est diffinitio lineæ finalis, quod sit finis plani habens fines quibus finit planum : hujus ergo quod remansit de diffinito (quod est recti) oportet esse residuum diffinitionis, quod est cujus medium interjacendo superadditur finibus : hæc autem recti non est diffinitio : quia infinitum rectum est, et neque habet medium, neque fines sive extrema : propter quod patet quod reliqua pars diffinitionis non est diffinitio reliqui quod remansit de diffinito.

Adhuc amplius considerandum si (cum sit compositum sive complexum quod diffinitur) assignetur diffinitio æquicola, quod est ex tot numero partibus complexa diffinitio, ex quot diffinitum complexum est : tunc enim interimitur diffinitio : κῶλον enim membra, et æquicola quando tot membra habet unum sicut alterum. *Æquicola* ergo esse dicitur diffinitio, quando quanta secundum numerum partium fiunt composita (hoc est, complexa diffinita) tanta etiam in diffinitione assignata fiunt vel imponuntur nomina : necesse est enim omnium talium complexorum diffinitionibus et ipsorum nominum permutationem fieri in amplius : quia illud explicite dicunt quod implicite diffinitum : et hoc aut omnium nominum quæ in diffinito ponuntur, aut ad minus aliquorum : et quocumque modo semper fiat, diffinitio est in plura quam diffinitum : ergo æquicola diffinitio interimenda, eo quod nihil in plus in diffinitione, vel non plura dicta sunt nomina quam prius erant posita in diffinito. Quid sit diffinitio æquicola, et unde sic dicitur, et quare est interimenda.

Oportet autem diffinientem talia complexa rationem plurium nominum pro nominibus in diffinitione positis assignare : et maxime (hoc est, præcipue) hoc est faciendum pro omnibus et pro quolibet oratio ponatur. Si autem aliquando quidem diffinita nomina valde manifesta sunt, tunc ad minus pro pluribus eorum orationes sunt ponendæ : sic enim etiam

fit in simplicibus, hoc est, in complexis. Unde si nomen in nomen et non in orationem transumat, non erit diffiniens. Ut si transumat pro tunica hoc nomen, vestem, licet vestis communius et notius sit tunica : tamen quia unicum nomen est, non est diffinitio.

Amplius autem adhuc in tali transumptione magis peccavit, et etiam si in nomine et in nomen transumptionem fecit, et non transumpsit in nomina notiora quam sit diffinitum, quia nihil notificant de diffinito : nomen autem si notius sit quamvis univocum sit, tamen aliquid notificat. Cujus exemplum, ut si quis hoc complexum, quod est tunica nigra, diffinire debeat, et pro tunica nigra collobium atrum ponat, hic diffinivit diffinitum in obscuriora quam ipsum sit transumptum : et ideo plus peccat, quam si in unum nomen notius ipsum diffinitum transumeret : talis enim non diffinit, cum minus sit planum illud quod transumit, quam id quod transumitur.

Considerandum autem in tali permutatione omnium in quibus unum in aliud transumitur, utrum nomina transumpta et in quæ fit transumptio, idem significent vel non : quia si non idem significent, interimitur diffinitio. Cujus exemplum, ut si quis contemplativam scientiam dixit notificando contemplativam esse opinionem, quod quamvis contemplativum contemplativo sit idem, tamen opinio scientiæ non significat idem : quia scientia est stans habitus et firmatus, opinio autem est habitus tremens et incertus. Oportet autem ideo esse totum quod est diffinitio idem toti diffinito. Nam contemplativum communiter est positum in utrisque orationibus diffinita et diffiniente : reliquum vero quod est opinio, est diffiniens et non significat idem cum scientia, etc.

CAPUT II.

Qualiter interimitur diffinitio complexorum per considerationem transmutandorum et transumendorum.

Amplius in tali transumptione inspiciendum est in partes diffinitionis quæ sunt genus et differentia, et considerandum est si transmutans nomina alterius nominum fecit transumptionem, ut si generis et non differentiæ transumptionem, sicut patet in exemplo quod positum est : quia enim scientia est genus, et contemplativum ut differentia, et scientiam transumpsit et non contemplativum : unde contemplativum (quod est, ut differentia) ignotius est quam scientia, quod est ut genus, et ideo potius transumi debuit : eo quod hoc quidem ut scientia est ut genus, illud vero ut contemplativum est ut differentia : genus autem communius est quam differentia et notius et evidentius : propter quod non generis, sed differentiæ oportebat transumptionem fieri, eo quod ignotior est.

Aut hoc quidem sic dicendum est, aut forte aliquis contra hæc objiciens dicet, quod hæc increpatio sic transumentis genus et non differentiam ridiculosa est : quia nihil prohibet differentiam aliquando notissimo nobis nomine dici, genus autem non sic dici nomine notissimo. Sed ad hoc dicendum quod sic se habentibus genere et differentiis, generis secundum nomen et non differentiæ transumptio est facienda : aut genus quidem semper notius secundum rem et naturam, differentia autem notior quoad nos.

Quando autem nomen non simplex pro nomine simplici transumit (ideo quod non satis notificatur per nomen simplex secundum rationem complexam unam) sive orationem pro nomine ponens, complexa transumit : tunc palam est quoniam magis diffinitio differentiæ sive notificatio facienda est in tali transumptione, quia notificandi causa assignatur diffini-

tio, et constat ex prædictis, quod differentia minus nota est quam genus.

Adhuc si differentiæ terminum sive diffinitionem sic transumens assignavit, considerandum tunc si assignata differentiæ diffinitio est non solum differentiæ, sed etiam alicujus alius sive alterius: quia tunc non bene assignavit. Cujus exemplum est, sicut si aliquis in hoc complexo, quod est imparem numerum, transumere volens in par quod est ut differentia, dicat imparem qui medium habet: nam tunc numerus communis est in utrisque rationibus sive orationibus: imparis autem est transumpta (hoc est, per transumptionem accepta) diffinitio, quod est medium habere, et hoc non solum convenit impari numero, sed in pluribus aliis: habent autem linea et superficies et corpus medium, cum tamen constet, quod illa non sint imparia, quia non sunt numeri: et ideo hæc diffinitio quæ dicit medium habere, non erit propria diffinitio imparis. Si autem multipliciter dicitur medium in continuis et discretis, tunc determinandum fuit primo per distinctionem, et hoc non faciens peccavit: et ideo aut increpatio fit contra eum, aut syllogismus (in altero sensu medio accepto) ad interimendum diffinitionem: eo quod non diffinivit in quo sensu medium accipitur in diffinitione.

Rursum in tali transumptione nominis in rationem, considerandum si sit transmutans alicujus quod est de numero eorum quæ sunt, sive quod sit de numero entium id quod transumpsit in talem rationem, et quod id quod est sub tali ratione significatum, non est de numero eorum quæ sunt, sed est non ens, ille peccavit: quia ens per non ens diffinivit. Cujus exemplum est, ut si aliquis album diffiniens dixit album esse colorem

Impossibile est incorporeum permisceri corpori.

igni permixtum: quia impossibile incorporeum (hoc est, substantiale et spirituale quod est de substantia spiritus) permisceri corpori grosso et terminato a spirituali: eo quod nominior tale est: sicut etiam dixit Aristoteles in libro *de sensu et sensato*, quod aer non nutrit quia spirituale, et ut incorporale habet humidum: album autem non est nihil in corpore grosso terminato: unde ignem admisceri tali corpori est non ens, quod est falsum et impossibile. Album autem est ens et ideo per diffinitionem non erit album color igni permixtus.

Attende tamen quod revera dicit Aristoteles in libro de *Coloribus*, quod lux est colorum hypostasis, et quod album est ex admixtione ignis clari cum corpore albo. Sed hoc non intelligitur de admixtione miscibilium, secundum quod mixtio est alteratorum unio: quia sic spirituale non admiscetur grosso nisi prius alteretur: sed intelligitur de diffusione in clara superficie quæ mutat in albo, et est hypostasis ejus secundum esse formale quod habet: et ideo etiam albedo candor vocatur, quia tali candet luce, et substantiatur ex ipsa secundum esse formale, qua dicitur esse color extremitas perspicui in corpore terminato.

Amplius autem adhuc sicut interimitur diffinitio si datur per simpliciter non ens, ita interimitur si datur per non ens ad propositum: præcipue autem hoc fit in his quæ sunt ad aliquid, cum ea quæ ad aliquid, frequenter dicantur ad plura, per se et per accidens, et communiter et proprie, quicumque diffinitiones assignantes non dividunt sive distinguunt in his quæ sunt ad aliquid, ut accipiant id ad quod relativum dicitur per se et proprie, sed dicunt id ad quod dicitur in pluribus complectentes, ut in eo quod est per se et per accidens, in communi et proprie, totum simul complectuntur, male diffiniunt et per non ens ad propositum: quia aut omnino sive universaliter, aut in aliquo sive in aliqua parte mentiuntur. Cujus exemplum, ut si aliquis medicinam (quæ secundum genus est ad aliquid) diffiniendo dixit esse disciplinam ejus quod est ens, multa complectitur: unde si medicina nullius eorum quæ sunt, est disciplina, palam quoniam omnino mentitur: quia tota ratio sive

diffinitio falsa : dicitur enim in toto falsa, quia pro toto falsa, quia non continetur in eo ad quod assignatur, nihil enim entium est cujus ipsa sit disciplina. Si autem ostendatur quod medicina est alicujus entis disciplina et alicujus non, tunc ratio sive diffinitio in aliquo mentitur, et hoc est inconveniens, quia ratio entium debet vera esse : si enim per se est diffinitio et non secundum accidens, oportet quod sit de omni eo ad quod dicitur, quemadmodum etiam in aliis diffinitionibus se habet quæ sunt ad aliquid, quas omnes oportet esse de omni, nam omne disciplinatum ad disciplinam dicitur in quantum disciplinatum est. Et similiter est etiam in aliis : et hoc ideo quia quæ ad aliquid sunt, convertuntur, sive ad convertentiam dicuntur.

Amplius si forte aliquis dicat, quod quando dicitur medicina disciplina entis, hæc est quædam diffinitio, sed non assignatur ad id ad quod est per se, sed ad id ad quod est per accidens : et sic quod dicat, quod ratione diffinitionem assignavit : tunc sequitur inconveniens, quia sic singulum eorum quæ ad aliquid dicuntur, non ad unum, sed ad plura dicitur, quæ accidunt illi ad quod dicitur : nihil enim prohibet ens ad quod assignatur, et album et bonum esse et plura alia per accidens. Propter quod sequitur, quod qui medicinam ad quodlibet assignavit et recte assignavit, ut dicit adversarius, sequitur quod qui id quod est ad aliquid, ad id ad quod secundum accidens dicitur, assignavit, recte assignavit, quod falsum est, cum diffinitio dicat esse substantiale et per se.

Amplius autem aliud inconveniens sequitur, quia impossibile est hujus rationem esse propriam assignationem ejus quod est ad aliquid : planum enim est, quod non sola medicina est entis, sed plures de numero aliarum disciplinarum, ut geometria et arithmetica dicuntur esse ad esse sive ad ens : propter quod sequitur, quod unaquæque illarum erit disciplina entis : non ergo medicina est proprium ad ens diffinitum : et sic diffinitio non convertitur.

CAPUT III.

De inspiciendo quando transumitur diffinitum ad bene esse et non esse.

Quando autem diffiniunt diffinitum transumendo ad bene esse et non esse, diffiniunt ipsum secundum bene esse hoc diffinitum et perfectum ad actum, et tunc non diffiniunt esse seu substantiam esse, sed diffiniunt rem bene se esse habentem secundum quod bene se habet et perfecte in actum. Et hoc est peccatum, et interimitur diffinitio. Talis est autem latronis et rhetoris diffinitio quam quidam dederunt, ut rhetor quidem qui in unoquoque quod est verisimile, potest cum effectu considerare quid allegandum et quid concludendum, et quid judicandum, et nihil de contingentibus prætermittere. Latro autem per diffinitionem dicatur, qui clam sumit secundum actum contrectandi rem alienam invito domino. Palam quoniam uterque istorum sic diffinitus, est talis secundum dispositionem secundum bene esse, et non secundum esse. Hic enim hoc modo diffinitus est bonus rhetor, et non rhetor simpliciter. Iste autem sic diffinitus est sic bonus latro : non enim qui sumit, sed clam vult sumere, latro est simpliciter : non enim (ut dicit sapiens) quantitas ipsius rei, sed effectus in crimine est.

Rursum in taliter acceptis secundum bene peccatur in eligendis, et est e converso etiam si aliquis diffiniendo id quod per se eligendum est, assignavit per diffinitionem ut per aliud eligendum : hoc enim per se bonum ut per non propter aliud bonum diffiniunt. Ut si dicat per se bonum et effectivum esse boni aut operativum boni, vel quolibet alio modo dicat eligendum esse, et bonum propter aliud quam propter seipsum. Sic peccant diffinientes justitiam dicentes esse bonam et eligendam ut legis salvatricem : aut

qui diffinivit sapientiam esse bonum quid et eligendam ut beatitudinis effectivam : salvativum enim et effectivum sunt de numero eorum quæ propter aliud eliguntur : sic ergo dicendum tales male diffinire, aut corrigendum quod dictum est, dicendo quod nihil prohibet quod id quod per se eligendum est, et propter aliud esse eligendum. Dicendum autem ad hoc, quod etiamsi hoc concedatur, nihil tamen minus peccavit qui bonum et eligendum per se ut propter aliud diffinivit. Nam uniuscujusque optimum est maxime in sua substantia, hoc est, in sua substantiali diffinitione : melius autem est quod per se est eligendum hujus (propter hoc quod per se est eligendum) quam id quod per aliud est eligendum : nam hoc quod per se est eligendum, oportebat magis ad diffinitionem assignare et per illud diffinire, quam per hoc quod propter aliud est eligendum.

TRACTATUS VII

QUALITER INTERIMITUR DIFFINITIO TOTIUS INTEGRALIS EX PARTIBUS HETEROGENIIS.

CAPUT I.

De integrali ex partibus heterogeniis.

Jam autem viso qualiter interimitur diffinitio totius universalis et logica, accedendum ad ostendendum qualiter interimitur diffinitio totius integralis et materialis et physica, maxime in his totis quæ ex heterogeniis componuntur. Et generaliter de his dicemus in primis, quia compositum ex suis partibus finitur.

Primum igitur considerandum est in talibus ut inspiciat aliquis diffinitionem alicujus integri ex suis partibus diffiniens, si ipsum assignavit et dicat compositum esse et hoc et hoc simul, ita quod utrumque de diffinito prædicetur in recto : aut in diffiniendo dicat, quod totum est quod ex his, ita ut partes de toto dicantur in obliquo ambæ vel omnes : aut etiam tertio modo diffiniens dicat, quod totum est hæc pars una in recto prædicata de toto, cum illo, hoc est, alia parte in obliquo prædicata de toto : hæc enim tria diffinientes totum integrale per partes diffiniunt, et speciales et differentes habent considerationes, et hoc in primo modo sic patet. Nam si diffiniens totum integrale dicat totum esse hoc in recto, ita quod est hoc : tunc hoc inconveniens accidet, quod ambobus in diffinitione positis et neutri eorum sequitur diffinitum inesse, quod est impossibile, et sic contradictoria essent simul vera et contraria. Cujus exemplum est, ut si aliquis diffiniens justitiam ut totum partibus integralibus, dicat justitiam esse hoc quod est temperantia et fortitudo copulatæ : nam supponendum si duo sunt homines, et uterque tantum alterum habet horum, ita etiam quod unus sit temperatus et non fortis, et alter fortis et non temperatus, sequitur quod illi ambo essent justi, et neutrum : eo quod ambo illi habent justitiam simul integram, quia habent fortitudinem et temperantiam ex quibus integratur justitia : et ambo simul habent justitiam, ita tamen quod uterque non habet eam, quia sicut justitia est temperantia et fortitudo, ita opposita illorum timiditas et intemperantia sive luxuria sunt integrantia injustitiam, sicut uterque simul cum alio et integram habet justitiam.

Si aliquis dicat, quod hoc quod dictum est, non est valde inconveniens, quod aliquibus divisis insint opposita : eo quod uni inest temperantia et timiditas, quod non est inconveniens : alteri autem fortitudo et intemperantia, quod iterum non est valde inconveniens, eo quod in multis aliis accidit inesse apposita diversa. Cujus simile, quia nihil prohibet aliquos duos et ambos simul habere vineam unam communem, ita quod neuter per se habeat illam. Si, inquam, sic dicatur, tunc erit expresse quo id improbetur, quod sequitur ex hoc quod contraria insunt simul eidem : hoc autem accidit sive sequitur, si ponatur quod hic quidem

unus duorum suprapositorum habeat temperantiam cum debilitate, hoc est, cum timiditate : ille autem reliquus duorum habeat fortitudinem cum opposito temperantiæ, quod est luxuria vel intemperantia : ambas enim istas habitudines dicimus justitiam et injustitiam integrando, quia sicut per temperantiam est justus, ita per timiditatem est injustus : ex quo datur quod si justitia est hoc et hoc copulative, quod tunc sequitur quod prædicatur de altero in recto, et eodem modo si injustitia est hoc et hoc, quod divisim prædicatur de ipsis : nam si justitia est temperantia et fortitudo, tunc injustitia est timiditas et luxuria sive intemperantia. Et sic dicendo accidet universaliter argumentari, quoniam idem sunt totum integrale et partes ejus sic acceptæ : omnia enim per quæ hoc potest argumentari, utilia sunt ad hoc quod nunc dictum est. Videtur enim iste qui sic diffinivit, confiteri quod partes toti sint eædem : quia aliter non in recto prædicarentur de toto diffinito.

Maxime convenientiores fiunt rationes contra sic assignatam diffinitionem in his integralibus totis in quibus per heterogeneitatem partium manifesta est partium compositio, hoc est, quod in compositione partium est totius diffinitio, et non in parte qualibet sigillatim, velut in domo et in aliis talibus totis : in talibus enim est palam, quoniam quando non sunt partes, nihil prohibet totum non esse : quinimo impossibile est totum esse non existentibus partibus : quia in talibus destructa parte destruitur totum, sed non e converso : quia non existente toto nihil prohibet partem esse, ut destructa domo non prohibetur fundamentum esse vel parietem. Et ex hoc patet quod non idem sunt divisim acceptæ toti, quia sic pariete posito, poneretur domus.

Si autem aliquis dicat, quod totum integrale per partes suas diffinitum non est hoc et hoc, ut partes in recto divisim vel conjunctim de toto prædicentur, sed quod ex his esset primum totum quod diffinitur : tunc primum quidem ad interemptionem talis diffinitionis comparando totum partibus considerandum est si tales sint partes, quod nihil natum sit fieri ex his quæ ponuntur partes, vel fieri possit integratum ex his, ut linea et numerus se habent ad invicem : et tunc patet quod etiam unum, cujus partes esse dicuntur, non potest fieri ex ipsis : et sic interimitur talis diffinitio.

Amplius in eisdem sic dictis partibus (ex quibus fiat totum et prædicentur oblique de toto) considerandum est, si aliquis diffiniat aliud esse in talibus quæ non sunt nata fieri in eodem : tunc enim peccavit, et interimitur diffinitio : ex quibus enim partibus dixit esse totum diffinitum, non sunt nata fieri in uno aliquo primo, sed fit in utroque divisim utrumque divisim, ut in præcedenti consideratione, palam est quia non fient talia ex quibus primo tale aliud, id est, quod non fit totum id quod diffinitur ex his quæ non sunt nata fieri in uno primo, ex quibus sic diffiniens tale totum dixit esse. Et hujus ratio est, quia in toto integrali ea in quibus sunt partes, in eisdem necesse est et totum esse : quia in talibus non est totum præter partes : propter quod non est in uno (hoc est, in una parte) totum primo, sed in pluribus partibus sive in omnibus simul per debitam conjunctionem congregatis.

Si autem partes secundo modo adhuc diffiniunt totum, et partes et totum sint in uno aliquo primo, sed partes non sint in uno illo aliquo, iterum peccavit, et considerandum tunc si non in eodem sint partes et totum, sed in uno sit totum, et in altero sint partes : eo quod in quo totum in illo partes esse videntur : et tunc peccatum est in diffinitione, quia in quolibet non est totum.

Rursum si aliquod est diffinitum ex talibus partibus, quod totum interemptum, et interimuntur partes, peccatum est in diffinitione totius integralis : quia e contrario oportet accidere, quod per talia diffiniatur, quorum quolibet interempto

Qualibet parte interempta totum interimitur, sed non e converso.

totum interimitur : toto vero interempto integraliter non necesse est quamlibet partem perimi.

Adhuc autem consideratio est in talibus, quod si totum (quod ex partibus est) simpliciter est quod bonum vel malum (hoc est, aliquod bonum vel aliquod malum) partes autem nec quod bonum, nec quod malum, sed quod neutrum sunt : tunc enim peccat diffinitio, quia nihil habet totum de bono vel malo, nisi a partibus. Aut etiam e contrario si partes quidem sunt bonæ vel malæ, totum autem sit neutrum, iterum peccavit : quia bonum partium forma totius est : quia ex neutris impossibile est bonum vel malum totum fieri, nec e converso ex bonis vel malis partibus possibile est fieri neutrum totum.

Aut adhuc considerandum in talibus totis et talibus partibus ex quibus est tale totum, si magis quidem alterum constituentium est bonum quam alterum constituentium sit malum, totum autem quod est ex his non magis bonum pro una parte, quam sit malum pro altera, constat quod adhuc peccavit, et interimitur diffinitio. Cujus exemplum est, ut si dicatur imprudentia ex fortitudine et falsa opinione componi, tanquam ex quibus in his magis est fortitudo bonum, quam falsa opinio malum : oporteret ergo et totum quod ex his est, sequi id quod est magis, et esse vel simpliciter bonum, vel magis bonum quam malum : et cum sic partes non sequuntur totum, constat quod male est ex his diffinitum.

Aut forte dicet aliquis, quod hæc diffinitio non est necessaria nisi in illis compositis et componentibus in quibus utrumque componentium in composito retinet virtutem suam, ita quod utraque et per se bonum vel per se malum retinent suam bonitatem vel malitiam : in aliis autem quibus suos perdunt effectus, non tenet : multa enim sunt quæ sunt de numero effectivorum boni vel mali, per se quidem non bona, sed mala, vel neutra nec bona nec mala, permixta autem quibusdam fiunt bona : aut e contrario sæpius fit, quod utrumque permixtorum per se separatum est bonum : permixta autem simul fiunt mala, vel neutra ex alteratione quam patiuntur ad invicem.

Multa sunt quæ in se sunt mala, permixta autem fiunt bona, et e contra.

Manifestum est maxime quod nunc dictum est in medicinis compositis et commixtis ægrotativis et sanitativis : quædam enim medicamentorum sic se habent, ut utrumque componentium per se separatum acceptum sit bonum, simul autem mixta sunt mala, cum utrumque sit bonum.

Quædam medicinæ in se acceptæ sunt bonæ, quæ comixtæ fiunt malæ.

Rursus secundum eamdem orationem considerandum est si aliquod compositum ex duobus meliore et pejore, et comparatum partibus componentibus, non est melius pejore, et pejus meliore, mala fit diffinitio : quia sic debet esse secundum naturam componentium : quia utrumque in composito remittit alterum. Aut forte dicet aliquis iterum instans considerationi, quod hoc non tenet nisi in his quæ per se bona vel mala, per se appetenda vel fugienda, ex quibus componuntur bona. Nam in aliis quæ non per se (hoc est, separatim) bona sunt, ut sanativa vel juvativa bonorum, nihil prohibet fieri non bonum, ut in his medicinis compositis quæ modo dictæ sunt. Cujus exemplum est quod dicit Aristoteles in primo libro de *Regimine dominorum*, quod vinum per se est bonum, et lac per se bonum, et simul commixta generant lepram. Hæc igitur in composito secundum quod comparatur partibus, consideranda sunt, quando totum compositum dicitur hoc, vel hoc et hoc, vel ex his.

Vinum admixtum lacti, generat lepram.

Amplius autem adhuc juxta idem quod est totum esse ex his, considerandum si totum est univocum nomine et ratione cum altero componentium : oportet enim sic esse univocum velut in syllabis : syllaba autem nulli litterarum ex quibus componitur, est univoca : quia heterogenium totum est syllaba.

Amplius adhuc juxta eumdem modum compositionis considerandum est si dif-

finiens totum ex his, non dixit modum compositionis in diffinitione qualiter compositum est ex illis : non enim sufficiens est ad cognoscendum compositum dicere, quod est ex his, sed debet dici qualiter singulorum compositorum substantia est ex his, vel sic vel sic, sicut patet in domo : non enim domus est totum compositum ad formam domus, si quolibet modo partes domus ex quibus est, componantur, sed oportet quod componantur ad figuram debitam.

Si autem aliquis compositum ex partibus diffiniens assignavit talem diffinitionem, in qua dicatur compositum tertio modo et hoc cum illo : tunc primum quidem ad interimendum diffinitionem est dicendum, quoniam hoc cum illo dicitur multipliciter : aut hoc cum illo dicitur, quia est hoc id secundum primum modum : aut est hoc ex illis simul mixtis. Cujus exemplum est, quod dicitur hydromel, quod est mel cum aqua, vel mel et aqua, dicit id quod est ex melle et aqua. Propter quod si quodlibet duorum quæ dicta sunt, idem esse confitebitur toti diffinito, sicut diffinitio et diffinitum sunt idem : tunc proveniet vel continget eadem dicere, quæ ad utrumque horum sive circa utrumque illorum immediate prius dicta sunt.

Amplius considerationes speciales sunt adhuc, quarum prima est, quod si aliquis diffiniens totum assignavit diffiniendo ipsum hoc cum illo, dividendum est primum, quot modis dicitur alterum cum altero, et considerandum quod si nullo illorum modorum dicitur hoc cum illo, interimitur diffinitio, ut patet si dicitur alterum cum altero ut in quo est cum illo in eodem susceptibili sive subjecto, velut justitia et fortitudo sunt in anima alterum cum altero ut in isto uno. Aut secundo modo dicitur alterum cum altero ut in eodem loco unum cum altero, aut ut in tempore eodem existentia unum cum altero. Si nullo autem modo trium modorum dictorum verum est quod dictum est in his quæ assignata

Alterum esse cum altero dicitur multipliciter.

sunt ut hoc cum illo, manifestum est, quoniam assignata diffinitio quæ dicit compositum esse hoc cum illo, nullius erit, sed erit interempta. Si autem diviso quoties hoc cum illo esse, verum est secundum illum modum tantum quo hoc cum illo dicitur, quod est in eodem tempore utrumque esse : tunc adhuc considerandum si utrumque istorum quorum hoc cum illo dicitur, non ad idem ut ad finem dicitur, vel sicut ad actum : quia si non dicuntur ad idem, interempta erit talis diffinitio. Cujus exemplum est, ut si fortitudinem diffiniens aliquis dicat eam esse audaciam cum intellectu recto : constat enim quod audacia et intellectus rectus non ad idem referuntur, quia contingit audaciam habere fraudandi, ita quod refertur ad finem hunc qui est fraudare aliquem : rectum autem intellectum non ad hoc contingit habere, sed in medicina circa ea quæ recte sanativa sive sanitatis effectiva sunt sine fraude : et ideo non est fortis qui in eodem tempore habet hoc cum illo, hoc est, audaciam cum recto intellectu.

Amplius adhuc si etiam detur, quod ad idem ambo referuntur ut ad medicinalia : nihil enim prohibet et audaciam in dando pharmacias, et intellectum rectum in confectione medicinarum habere : sed tamen nec sic ad talem actum vel finem fortis dicitur, qui hoc cum illo in medicinalibus habet : nec enim ad alterum illorum utrumque illorum quorum unum cum alio est, in eodem tempore oportet dici, nec ad quodlibet idem : sed oportet utrumque dici ad proprium fortitudinis finem, ut ad præliorum pericula, aut si aliquod magis est periculum quam præliorum, et ad hoc referre audaciam cum intellectu recto, si hoc cum illo debeat esse fortitudinis diffinitio.

Quamvis autem hoc cum illo dicatur tribus modis dictis, quædam tamen sic assignatorum (quod hoc cum illo habent quemdam modum proprium) quod nullo modo reducitur ad aliquem dictorum, ut dicatur hoc cum illo, quoniam unum est

propter aliud ut propter causam. Ut si dicatur, quod ira est tristitia cum opinione contrarii doloris illati, vel propter opinionem deficiendi ab inferente molestiam : nam quandoque propter hujusmodi opinionem tristitia : et hoc vult significare in tali sensu acceptum hoc cum illo, quod est propter fieri aliquid, et non est idem ei quod est hoc esse cum hoc, tribus modis superius inductis : secundum enim unum istorum modorum dicitur.

CAPUT II.

De interemptione diffinitionis totius integri per inspectionem ad formam compositi.

Rursum autem jam habito qualiter ex parte materiæ diffinitio integri destruitur, ostendamus etiam ex parte formæ qualiter destruitur eadem diffinitio. Considerandum ergo si aliquis diffiniens totum dixit totum esse horum ex quibus componitur totum compositione. Ut si dicat aliquis animal esse compositum corporis et animæ. Iterum primum quidem considerandum est si dicat totum esse talem compositionem, non dixit cum hoc qualis sit compositio. Ut si quis carnem diffiniens et os, ignis, aeris, terræ et aquæ dixit esse compositionem : non enim in talibus sufficit dicere talia talium compositionem : sed etiam addendum qualiscumque sit talis compositio ad determinandum totum ad hanc formam vel illam : non enim quolibet modo compositis his quæ dicta sunt, fit caro, sed potius ex his compositis ad medium, sic quidem his compositis fit caro, sic vel aliter compositis fit os.

Non fit caro ex elementis quolibet modo invicem mixtis.

Videtur autem per rationem, quod omnino tale totum non sit compositio : et sic idem compositioni illi erit neutrum horum quæ dicta sunt : quia nec est materialiter compositum nec forma, nisi denominationis vel informationis modo forma prædicetur, et dicatur totum non compositio, sed compositum. Hoc autem probatur duabus rationibus, quarum prima est hæc : quia omni compositioni quæ compositorum est per aliquem actum compositionis secundum artem vel naturam dissolutio est contraria : dictorum autem compositorum neutri nihil est contrarium, et abundat altera negatio : quia neutri aliquid est contrarium : quæ autem dicuntur neutrum, hæc sunt caro et os, quorum neutri est contrarium aliquid : quia nulli substantiæ est contrarium aliquid : ergo neutrum istorum est compositio. Amplius alia ratio est ad idem : quia similiter (hoc est, secundum unam et similem rationem) est verisimile omne compositum esse compositionem vel neutrum. Sed animalium singulum (cum sit compositum ex corpore et anima) non est ipsa compositio. Ergo eadem ratione nec aliorum compositorum integralium aliquid erit compositio aliqua. Attendendum hic, quod forma totius prædicatur de toto ut est totum, et non tantum totius, ut forma quæ est genus, quia dicit totum in potentia, et forma speciei, quia dicit totum esse in actu. Sed de his alibi dictum est. Sed forma partis compositi non prædicatur de composito, quia animal non est anima, nec etiam forma totius quæ est compositio nisi per modum qui dictus est prius, forma secundum rationem accepta secundum esse, ut dicatur animalis compositum esse ex corpore et anima.

Quæ forma prædicatur de toto in recto, et quæ non.

Rursus quia jam determinatum est qualiter ex parte materiæ et ex parte formæ contrarietas est in componentibus ex parte materiæ, considerandum est ergo adhuc, quod si in aliquo compositorum ex parte componentium æqualiter nata sunt esse contraria, et diffiniens compositum diffinivit ipsum per alterum sive per unum contrariorum, palam est quod non dixit totum esse compositi, et quod interimitur diffinitio. Si autem aliquis contradicat dicens, quod non est verum quod dictum est, deducitur hic ad inconveniens, quia sequitur quod accidit

plures ejusdem esse diffinitiones : quid enim magis diffinitur per hoc unum contrarium, quam per alterum : utraque enim contrariorum sive oppositorum nata sunt similiter fieri in composito ex contrariis : talis est enim animæ diffinitio, quam quidam assignant, ut dicatur anima substantia esse disciplinæ susceptibilis : nam similiter et æqualiter est ignorantiæ susceptibilis sicut et disciplinæ, et sic diffinibilis est per ignorantiam, sicut per disciplinam.

CAPUT III.

De universalibus documentis circa diffinitionem observandis.

Quia autem jam multa specialia documenta data sunt, quibus sic vel sic potest quis contra assignatam diffinitionem instare, damus nunc generalia dicentes, quod oportet aliquem opponentem si non habeat argumenta quibus contra totam diffinitionem possit simul conari, quia non tota evidens est, conari contra aliquam partem ipsius, sicut contra genus, vel contra differentiam, si sit illa pars nota et non videatur bene esse assignata : nam parte interempta, etiam consequenter tota diffinitio interimitur, quia non dicit totum esse rei.

Aliud documentum est ad respondentem, quod oportet respondentem esse corrigentem quæcumque obscura sunt in diffinitionibus, et oportet eum esse formantem ea per distinctionem ad hoc quod indicent aliquid quod habeatur unde sumatur abundantia argumentorum, et sic considerare argumenta quæ abundant ad diffinitionem terminandam : necesse enim est respondenti si debeat esse bonus socius, aut suscipere per concessionem quod sumptum est sive propositum ab interrogante sive opponente, aut oportet eumdem respondentem declarare quid est quod ostensum est in diffinitione assignata.

Amplius tertium documentum quod oportet in talibus fieri, quemadmodum fit in legum conventionibus et pactis, in quibus primum inducitur lex aliqua : et deinde si propter casus emergentes occurrat lex aliqua melior, tunc per secundam interimunt anteriorem, abrogantes eam per secundam : sic etiam in diffinitionibus faciendum est, quod si prima assignata, alia feratur melior, ita quod per eam magis indicetur et manifestetur diffinitum, palam est quoniam interempta erit ea quæ anterius posita est, per secundam : ideo quia non sunt plures diffinitiones ejusdem, sed unica, sicut unicum est esse diffiniti. *Unius non sunt plures diffinitiones.*

Quartum documentum, quod omne minimum elementum sive principium ad omnes generaliter terminandas diffinitiones est directe ad seipsum sive ad sui quidditatem et substantiam diffinire propositum quod diffiniendum est, aut bene dictam et assignatam diffinitionem sæpe resumere et sæpius considerare : eo quod necesse est diffinitione diligenter considerare ad artem diffiniendi, velut si aliquid consideretur ad exemplum secundum quod factum est : et considerare oportet si est aliquid quod minus est diffinitum ex his quæ oportet habere diffinitionem : inspicere etiam quid appositum sit superflue, quia propter id erit, si oporteret, magis abundare argumentis. Ideo ut concludatur sermo, ea quæ circa diffinitiones sunt problemata determinanda, in tantum dicantur, et cætera.

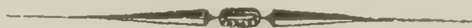

LIBER VII

TOPICORUM.

TRACTATUS I

DE DETERMINATIONE EJUSDEM ET DIVERSI.

CAPUT I.

De locis determinantibus idem in quantum est prædicatum adjunctum diffinitioni.

Utrum autem aliquid alteri sit idem vel diversum ab eo, non quidem genere idem vel specie, sed secundum principaliorem modum ejus quod est idem, quid est idem numero et idem diffinitione et nomine, sicut diffinitio et diffinitum sunt idem, nunc considerandum est : quia tale idem vel diversum prædicatum adjunctum diffinitioni est : interempto enim quod non est idem, interimitur diffinitio, quamvis non construatur illo constructo.

Principaliter idem est numero idem.

Dicebatur in præhabitis in primo hujus scientiæ libro principaliter idem, quod idem numero est. Hoc igitur quod diximus, quod utrum idem sit aliquid alteri vel diversum, primo considerabimus interimendo, et deinde redibimus ad construendam diffinitionem : per locos enim in quibus interimitur per se diffinitio, per consequens construitur : hoc autem in sequentibus erit manifestum. Ad interimendum autem idem primo locos communes inducemus, eo quod illi ad hoc efficaciores sunt quam proprii et intrinseci.

Incipiens igitur destruere, quod aliquid sit idem alteri, considerandum primo ex casibus et conjugatis : nam in casibus et conjugatis inspiciendo si justitia est idem fortitudini, sicut principale principali, et justum forti, sicut sumptum sumpto, et casus casui erit idem. Similiter autem considerandum est in oppositis : nam si duo sunt quorum utrumque habeat oppositum, et opposita sint eadem, et illa sunt eadem : et si non sunt eadem, nec ista sunt eadem secundum quemlibet modum oppositionis generaliter : nihil enim differt hunc modum vel illum

oppositionis sumere ad probandum, quod eadem opposita : quia secundum omne genus sequitur oppositionis.

Rursum idem considerandum est ex effectivis et corruptivis, et generationibus et corruptionibus, et omnino sive universaliter ex omnibus his quæ similiter secundum proportionem se habent ad alterutrum sive ad invicem comparata : nam quæcumque similiter sunt eadem nomine vel numero vel diffinitione, illorum etiam generationes sunt eædem, et effectiva et corruptiva eorum etiam sunt eadem.

Considerandum etiam per magis et minus, et præcipue in superlativo gradu : quia quod per abundantiam dicitur, uni soli convenit . Considerandum ergo si duo sint, quorum alterum aliquid dicitur maxime in superlativo, si alterum secundum idem accidens dicitur maxime, sequitur quod illa non sunt eadem : sicut Xenocrates beatam et studiosam vitam assignavit sive probavit esse idem numero, cum omnium vitarum maxime utraque sit eligenda et maxima bonitate et dignitate. Similiter autem et in aliis hujus considerandum est. Indiget tamen ista consideratio correctione et determinatione, quia adhuc probetur quod maximum est maxime eligendum, constat quod sicut est idem, oportet quod sic sit unum numero quod dicitur hinc et inde maximum et maxime eligendum. Si autem non sic dicatur quod oportet esse idem numero, sequitur quod non erit ostensum quod est idem simpliciter : non necessarium enim si fortissimi Græcorum sunt Peloponenses et Lacedæmonii, ita quod Pelopis sicut provincia et Lacedæmonia sicut civitas in provincia illa : non erit tunc in quantum veritas, quod idem numero sint Peloponii et Lacedæmonii, eo quod non sunt unum et idem numero Peloponius et Lacedæmonius, sed contineri necesse unum sub altero, ut totum continet partem, sicut Lacedæmonii a Peloponiis continentur. Si autem non sic dicatur, sequitur sive accidit seipsis etiam invicem fortiores esse : quod sic patet : detur enim quod Lacedæmonii sint fortissimi : ergo fortiores sunt Peloponiis. Similiter detur quod Peloponii sint fortissimi : sunt ergo fortiores Lacedæmoniis : sed si sunt fortiores Peloponiis, erunt fortiores seipsis : et hoc sequitur si non continentur alteri sub alteris : et hoc sequitur ex hoc quod utrique omnibus reliquis a se sunt fortitudine meliores. Similiter autem e converso et Lacedæmoniis si non a se continentur, necesse est meliores esse Peloponenses : nam et omnibus cæteris sunt meliores : propter quod se invicem sunt meliores, quod est inconveniens.

Manifestum ergo, quoniam id quod in superlativo dicitur, debet esse unum numero, si debet idem ostendi esse simpliciter. Et non probatur per hanc considerationem, quod sit idem id quod optimum et maximum dicitur : quia oportet quod ostendatur, quod sit idem simpliciter quod est idem numero [1] : propter quod etiam Xenocrates non idem esse assignavit sive probavit studiosam et bonam esse vitam, quia utraque maxime est eligenda : quia potest esse unum sub altero, ut contineatur ut bonum sub studioso. Et attendendum quod hoc tempore quando continens et contentum maxime dicitur rationis communis, inferius est ex superiore.

Rursum comparando duo quæ idem volumus esse ostendere, comparando tertium potest unum alii idem ostendi : si enim est ad tertium cui alterum duorum est idem, et reliquum eidem tertio sit idem, sequitur quod ipsa invicem sunt idem : quæcumque enim eidem sunt eadem, et ipsa sunt eadem : et si eidem non sunt idem, neque ipsa inter se sunt idem.

Amplius considerandum est ex accidentibus : si enim aliqua duo sunt idem

[1] Juxta illud, quod per superabundantiam dicitur, uni soli convenit. P. J.

numero et simpliciter, oportet tunc quod quidem accidit uni, accidat et alteri : unde considerandum est in his quæ illis accidunt, et etiam in subjectis quibus hoc accidit quæ illis accidere dicuntur : nam, sicut diximus, si eadem numero sunt, tunc quæcumque uni eorum accidunt, accidunt et alteri : quia unum est utriusque subjectum : et si aliquo accidentium dissonant, ita quod uni eorum aliquid accidit, quod non alteri, palam est quia non sunt ejusdem subjecti, sed subjecto differunt.

Adhuc autem comparando ea quæ videntur eadem ad genus, videndum est si sunt in uno genere vel non, si hoc sit quale, illud autem quantum, vel ad aliquid indicet pro genere : quæ enim non sunt ejusdem generis, non erunt idem nomine et diffinitione.

Rursum autem comparando ad genus in motibus, considerandum si utriusque non est idem, sed hoc quidem bonum sive in genere boni, illud autem aliud malum sive in genere mali, quæ sunt genera opposita : aut hoc quidem est virtus moralis ad actum ordinata, illud autem scientia, quæ sunt genera disparata : tunc enim palam quod non sunt idem quæ idem esse dicebantur.

Considerandum etiam si genus quidem duorum sit idem, differentiæ autem substantiales constituentes ea non sint idem: tunc enim palam quod non sunt idem quæ idem numero et nomine et diffinitione esse dicebantur.

Adhuc autem quando idem genus de utroque prædicatur, sed diversimode acceptum : et si scientia sit illud genus, sed cum scientia duplex est contemplativa et activa quæ est prudentia vel ars : de uno autem prædicatur scientia prout est contemplativa, de altero autem prout est activa : tunc enim palam est quoniam non sunt idem quæ idem esse dicuntur. Similiter autem considerandum in aliis his similibus quæ dicuntur idem secundum quod possunt comparari.

CAPUT II.

De considerando magis et minus in terminando idem.

Amplius autem ex magis et minus plures habentur considerationes. Primo quidem, quod si unum duorum quæ dicuntur idem, suscipit magis, et alterum non suscipit : aut si ambo ea quæ idem dicuntur magis suscipiunt, sed non simul, ita quod quando unum suscipit, et reliquum magis non suscipit : si enim non sic suscipiunt, palam quoniam non idem nomine et diffinitione. Cujus exemplum est, quia non est necessarium quod qui magis amat amore amicitiæ, quod etiam magis concupiscat coitum : propter quod etiam sequitur, quod non est idem amor amicitiæ quod concupiscentiæ coitus.

Amplius ex appositione considerandum, an aliqua sint eadem : si enim idem ad utrumque appositum totum non facit idem, ita quod post appositionem ejusdem totum sit idem sicut prius, palam est quod illa non sunt idem : aut si eodem utrobique ablato, quod relinquitur, non remanet idem, planum est quod illa non sunt idem. Cujus exemplum est, ut si comparentur ad idem utrique additum, ut si dicatur duplum dimidii duplum, et dicatur aliud multiplex esse dimidii, ablato ab utroque eo quod est dimidii, oportet quod duplex et multiplex erunt idem significantia : quia multiplex se habere non potuit ad dimidium nisi in specie multiplicis quæ est duplum : nihilominus tamen non sunt idem, quia ablato utroque dicimus, non idem significant, sed unum est species et alterum est genus : quia non sunt idem nomine et diffinitione.

Considerandum iterum ex accidentibus vel prædicatis duobus quæ dicuntur idem, si etiam ex uno accidit impossibile per consequentiam, quod non accidit ex reliquo : et non solum hoc considerandum, sed etiam si per hypothesim et po-

sitionem alicujus sequitur impossibile ex uno, quod non sequitur ex altero : tunc enim non sunt idem quæ esse dicuntur. Hujus exemplum est in hypothesi eorum qui dicunt idem esse vacuum et plenum, sicut vulgus communiter dicere solet : palam enim est, quoniam si de pleno aere exeat aer qui eo erat, adhuc non minus erit vacuum quam prius : sed jam postquam exivit aer, non erit plenum aere : propter quod posito aliquo quod accidit ex uno et non ex reliquo, sive hoc verum sit secundum rem, sive falsum (hoc enim nihil differt quantum ad præsentem intentionem) si ex tali positione alterum eorum quæ idem dicuntur interimitur, et alterum non interimitur, oportet quod illa non sunt idem numero vel nomine vel diffinitione.

Universaliter autem in omnibus quæ idem dicuntur, considerandum est in prædicatis quæ quolibet modo substantiali vel accidentali de utroque eorum quæ idem dicuntur, prædicantur. Et videndum si alicui dissonet, quod idem prædicetur de uno et de altero, quia tunc interemptum erit quod sint idem : nam si duo sint idem nomine vel diffinitione, quæcumque de uno prædicantur,et de altero : et etiam de quibus subjectis alterum duorum prædicatur, oportet prædicari et reliquum, etc.

CAPUT III.

Qualiter interimitur idem numero respiciendo ad modos identitatis.

Amplius autem respiciendo ad modos identitatis interimitur idem numero, ita quod non necesse est esse idem : quoniam enim multipliciter dicuntur aliqua esse eadem (sicut in primo hujus scientiæ libro dictum est) considerandum si ea quæ dicuntur eadem, secundum aliquem modum alium quam numero eadem sunt: nam genere vel specie eadem non necesse est eadem numero esse : unde considerandum utrum sint eadem numero sic vel non, quæ dicuntur esse eadem. Amplius adhuc ad modum identitatis inspiciendo considerandum si potest alterum sine altero esse : si enim sic, constat quod non erunt idem nomine, diffinitione et numero.

Epilogatur ergo dicendo, tanti loci considerationum dicuntur ad idem terminandum et affirmative et negative. Palam autem ex his quæ dicta sunt, quod omnes destructivi loci qui sunt ad idem interimendum, utiles etiam per consequens sunt ad diffinitiones interimendas, sicut dictum est. Cujus ratio est, quia si non idem indicet et nomen diffiniti et ratio diffinitiva, palam quod non erit diffinitio quæ assignata est pro diffinitione.

Constructivorum autem locorum qui sunt ad idem ad construendum, nullus est ad diffinitiones construendas utilis : nam non sufficit ad diffinitionem construendam, quod ostendatur aliquid esse idem id quod est sub ratione diffinitiva et sub nomine diffiniti : ad construendum, inquam, quod hæc sit diffinitio : sed ostendendum omnia quæ in sexto hujus scientiæ libro annumerata sunt, et necessaria sunt ad hoc, scilicet ad diffinitionem cum illo modo quo destructivi loci utiles sunt, sic reducitur problema. Interimere autem diffinitionem (ut in sexto dictum est, et etiam per hæc quæ hic dita sunt) tentandum est sive conandum.

TRACTATUS II

DE DIFFINITIONE.

CAPUT I.

Qualiter construitur problema de diffinitione in communi, et primo per locum ab oppositis.

Si autem construere volumus problema de diffinitione, tunc primum quidem scire oportet, quod nullus vel pauci diffinitionem syllogizant, ita quod concludant diffinitionem : solus enim demonstrator quamdam diffinitionem syllogizat, sicut in *Posterioribus* est ostensum : quæ diffinitio dicit quid et non propter quid. Dialecticus autem non syllogizat diffinitionem, quod diffinitio sit : sed de prædicato syllogizat aliquando ex probabilibus et quasi conjecturis, quod insit ut diffinitio. Sed disputantes tale principium quod est diffinitio, accipiunt et supponunt, et interimitur ab ipsis ut qui circa geometriam et numeros considerant : præmittunt enim diffinitiones sicut et principium supponentes : et similiter fit circa alias disciplinabiles scientias quando propter utilitatem.

Qualiter fiat diffinitio alterius et altioris negotii est assignare : hoc enim fit in VII *primæ philosophiæ*, ubi determinatur et quid vere diffinitio et quomodo per quidditatem et principia ipsius esse substantialis oportet diffinire. Nunc autem quantum sufficit ad præsentem utilitatem, solum dicendum est, quoniam possibile est fieri diffinitionem, et quod hanc contingit concludi de diffinito et de subjecto : et hoc est ejus quod est syllogismum esse qui diffinitionem ut prædicatum concludi ostendat : et hoc per rationem diffinitionis probatur, nam diffinitio oratio est quæ quid est esse rei significat : et ideo oportet ea quæ per diffinitionem sive ut diffinitio prædicantur, in eo quod quid est de re diffinita sola prædicari : quia nisi de sola re diffinita prædicarentur, non esset convertibilis diffinitio cum diffinito. Adhuc autem sciendum, quoniam de re in eo quod quid est genera et differentiæ prædicantur : genus quidem, quia dicit quid : differentia autem quale, quia dicit quale quod ut forma facit quid esse quod in specie, et ideo specie est quale quid.

Dico igitur quod syllogismo dialectico concluditur prædicatum inesse ut diffinitio : quoniam si quis disputantium sumat ea, genus et differentiam, quæ tantum de re specie et subjecto in eo quod quid est prædicantur, talis oratio ex genere et differentia complexa, ex necessitate diffinitio erit, per locum a diffinitione : non enim contingit aliud esse diffinitionem quam rem diffinitam ex genere et differentia : eo quod nihil aliud a genere et differentia in eo quod quid est de re prædicatur. Si ergo contingit syllogizari, quod talis oratio quæ est ex genere et differentia concluditur de subjecto, probatum est quod diffinitio concluditur de subjecto. Manifestum est ergo, quod contingit ex diffinitione (hoc est, ad diffinitionem) syllogismum fieri. Ex quibus autem oportet construere et constituere

diffinitionem, determinatum est in aliis subtilius, et in VII *philosophiæ primæ* et in secundo *Posteriorum*. Ad propositam autem methodum iidem loci qui ad alia prædicata inducti sunt : quia omnia alia prædicata elementabilia sunt ad prædicatum diffinitionis, et utilia sunt ad construendum, quod aliquid insit ut diffinitio.

Considerandum ergo primo in locis extrinsecis communibus, in quibus magis efficax est locus ab oppositis. Perspiciendum ergo in contrariis et in aliis generibus oppositorum. Perspiciendum, dico, consideranti totas rationes oppositorum, et etiam particulariter secundum unumquodque. Nam si opposita ratio sive diffinitio est oppositi alicujus, tunc necesse est, quia ea quæ dicta et assignata est, sit propositi et assignati. Et hoc quidem in contrariis est perspiciendum. Quoniam autem contrariorum plures sunt complexiones : verbi gratia, boni effectivum habet duas complexiones et corruptivum boni et effectivum mali, et amicis benefacere multis, sicut in præhabitis est ostensum, sumenda est ratio diffinitiva : quia talis facillime suscipitur a respondente : totas ergo diffinitiones considerandum est quemadmodum in præhabitis dictum est, particulariter sive ad partes diffinitionis respiciendum est hoc modo quo nunc dicemus.

Primum in partibus diffinitionis considerandum per methodum de genere si recte genus assignatum est, quod positum est in diffinitione hoc modo. Duobus enim finitis contrariis propositis si unum eorum est in contrario genere, et propositum diffinitum non est in eodem genere cum suo contrario, palam statim est, quod est in genere illi contrario. Sicut contraria sunt distincta, ita contraria sunt genera in quibus sunt : et hoc est in omnibus moralibus contrariis, in quibus contrarietas sumitur medii ad extremum : necesse est enim omnia contraria vel in eodem genere, vel in contrariis generibus esse : naturalia quidem in eodem, et moralia in contrariis in quibus contrarietas est extremi ad extremum : in contrariis enim generibus sunt moralia, in quibus contrarietas sumitur medii ad extremum. Differentias autem (quæ ponuntur in diffinitione) semper probamus contrarias de contrariis prædicari : quia differentia est forma, et contrariorum formæ sunt contrariæ : velut patet in albo et nigro, quorum differentiæ sunt congregativum et disgregativum visus : esse album enim disgregativum visus est, nigrum autem congregativum. Propter quod si de contrario alicujus contraria prædicatur differentia, constat quod assignata et proposita differentia prædicabitur de proposito. Propter quod cum et genus et differentiæ recte sunt assignata, palam est quia oratio ex his complexa diffinitio recta erit quæ assignata est, et quod inest ut recta diffinitio. Sic ergo construitur diffinitio et ad totam diffinitionem et ad partes inspiciendo.

Quomodo non est verum semper, quod contrariorum sint contrariæ differentiæ.

Aut forte aliquis dicet, quod hoc quod dictum est (quod contrariæ differentiæ prædicantur de his) indiget determinatione : non enim est verum generaliter, sed tantum de his contrariis quæ sunt in eodem genere, ut album, et nigrum. Eorum autem contrariorum quorum genera sunt contraria, nihil prohibet eamdem generalem differentiam de utrisque dici contrariis, ut de justitia et injustitia quæ sunt in contrariis generibus : nam hoc quidem est virtus sive in genere virtutis, illa autem est vitium sive in genere vitii : propter quod patet quod hæc differentia animæ, quando dicitur virtus animæ et vitium animæ, de utrisque contrariis dicitur, et distinguit et separat hæc differentia a corporis virtute et vitio : eo quod etiam quædam virtus est corporis, et etiam vitium est corporis, ut in VII *Ethicorum* determinatur. Si ergo verum est, quoniam contrariorum aut oppositorum eædem sunt differentiæ probatæ, si de contrario contraria differentia prædicatur, et eadem prædicatur de proposito, palam quoniam differentia (quæ dicta est

et assignata est) prædicabitur de proposito, et erit vera differentia ipsius : et sic ex uno genere et una differentia una diffinitio constituitur.

Universaliter autem ad construendum diffinitionem dicendum est : quia si diffinitio est ex genere et differentiis, tunc oportet quod si contrariorum diffinitio manifesta est, tunc etiam propositi diffinitio manifesta erit. Nam communiter contraria aut sunt in eodem genere, aut in contrario genere. Similiter, ut jam dictum est, et differentiæ aut contrariæ prædicantur de contrariis, aut eædem de contrariis prædicantur : et palam est quoniam de proposito diffinito ut idem genus prædicabitur, quod etiam de suo contrario prædicatur : eo quod sunt in eodem genere : et tunc sunt differentiæ contrariæ vel omnes vel aliquæ, saltem ultima et constitutiva : reliquæ autem differentiæ sunt eædem generales.

Aut diffinita sunt in genere contrario, ita quod unum in uno est genere, et reliquum in contrario est illius : et tunc differentiæ sunt eædem, genera vero contraria : aut ambo quidem sunt contraria et genera et differentiæ. Nam ambo et genera et differentias easdem esse contrariorum non contingit : quia sic diffinitio contrariorum esset una, quod esse non potest. Sic ergo vero genere assignato et vera differentia, veram contingit astruere diffinitionem.

In quibus contingat, quod contrariorum sint eædem differentiæ.

Attendendum autem hic, quod quando contrariorum eadem differentia dicitur, quod hoc est præcipue in diffinitionibus passionum, in quibus subjectum est loco differentiæ, sicut in diffinitione aquili et simi, utriusque differentia est nasus : et sicut dictum est in diffinitione justitiæ et injustitiæ, cujus utriusque differentia est anima, de differentiis formaliter constitutivis hoc verum esse non potest, et cætera.

CAPUT II.

Qualiter construitur problema de diffinitione per locum a casibus et conjugatis.

Amplius a casibus et conjugatis considerandum est consequentia in casibus et conjugatis, et genera esse generibus, et differentias differentiis, ex quibus sunt diffinitiones, et etiam totas diffinitiones a totum diffinientibus esse secundum casus et conjugata sumptas. Cujus exemplum est, ut si oblivio est amissio scientiæ in principalibus, et oblivisci erit amittere scientiam in sumptis et conjugatis, et oblitum esse, amisisse scientiam in præterito : unoquoque enim eorum quæ dicta sunt in principali vel sumpto concesso, necesse est et reliqua conjugata illi concedere.

Similiter respiciendo in locum a corruptione sic, si corruptio per diffinitionem est dissolutio substantiæ, corrumpere erit dissolvere substantiam a conjugatis et casibus, et corruptum aliquid facere, dissolutum facere erit, et si corruptivum est dissolutivum substantiæ, erit tunc corruptio dissolutio substantiæ. Similiter autem est etiam in aliis : propter quod unoquoque talium sumpto, et omnia reliqua illi conjugata conceduntur : et si unum quodlibet insit ut diffinitio, omnia alia ut diffinitiones inerunt.

Adhuc considerandum est ex similiter se habentibus in proportione ad invicem : nam si salubre est effectivum sanitatis secundum habitudinem causæ efficientis, sequitur quod similiter euechivum est effectivum euechiæ, et juvativum erit effectivum boni : hæc enim omnia differentia similiter se habent ad invicem secundum habitudinem ejus causæ efficientis : unumquodque enim horum quæ dicta sunt, similiter se habet ad proprium finem qui est intentus in ipsis effectivis : et ideo si unius eorum est diffinitio esse

effectivum proprii finis, etiam reliquorum singulorum sic erit diffinitio.

Amplius inspiciendo in locum a minori, construitur diffinitio ex magis et minus videtur inesse : et hoc fit quoties contingit construere duo ad duo comparata sive comparabilia secundum magis et minus accepta. Ut verbi gratia, si magis hæc diffinitio esse videtur illius quam hæc alia videatur esse illius alterius, et hæc quæ minus videtur esse, est diffinitio, sequitur quod hæc quæ magis esse videtur, erit diffinitio.

A simili etiam sequitur constructio diffinitionis : si enim similiter sit hæc illius diffinitio ut hæc alterius, si una est diffinitio, sequitur quod et altera est diffinitio : quia similium simile est judicium, ut dicit Boetius. Hic autem locus nihil valet ad propositum, si una diffinitio ad duo comparetur diffinita. Similiter nec etiam valet duabus diffinitionibus comparatis ad unum simpliciter, sive secundum similitudinem ex magis et minus considerato : eo quod nec unam diffinitionem duorum nec duas diffinitiones unius possibile est esse.

Sunt hi loci qui dicti sunt a conjugatis et casibus in proportione ex simili et ex magis et minus opportunissimi ad construendam facile diffinitionem : et ideo maximas oportet istas retinere in memoria, et per exercitium habere paratos eosdem : eo quod isti utilissimi sunt ad plura problemata. Oportet etiam paratos habere illos locos qui maxime sunt communes sive ad plura valentes, sicut maxime sunt loci extrinseci : eo quod illi plus quam reliqui sunt maxime operativi conclusionum multarum. Ut, verbi gratia, inspicere in singularibus utrum omnibus conveniat diffinitio, et sic considerare speciem utrum secundum esse speciei data sit sic diffinitio, si simul conveniat secundum speciem diffinitio : propter quod secundum unitatem est species prædicata de singularibus. Unde et hic locus utilis est ad eos (hoc est, contra eos) qui ponunt formas esse, sicut prius dictum est : illi enim unitati specierum rationes singularibus non possunt adaptare.

Amplius diligenter considerandum si aliquis in diffinitione vel prædicatione aliqua transferens ad aliud, dixit nomen : quia sic omne prædicatum interimitur, ut in secundo hujus scientiæ libro dictum est. Et considerandum si idem de eodem ut diversum prædicavit, et similiter si quis alius locus est communis et operativus sive efficax : illum enim semper proximum habere oportet ad disputantem, et præcipue ad problema diffinitionis, ad quod omnia alia elementa sunt vel elementaliter se habent : quia ex his in plures abundabit syllogismos.

CAPUT III.

Qualiter difficilius est construere quam destruere diffinitionem et alia prædicata.

Consideratis jam omnibus problematibus qualiter terminantur destructive et constructive, comparando ea ad facultatem destruendi et construendi, dicimus primo communiter, quoniam difficilius est construere quam destruere diffinitionem. Hoc autem erit per ea quæ post hæc dicuntur manifestum. Et hoc ideo est, quia cognoscere perfecte diffinitionem et sumere eam quasi concessum ab interrogantibus sive opponentibus non est facile : eo quod multa valde requiruntur ad diffinitionem construendam. Sicut, verbi gratia, difficile est sumere, quoniam eorum quæ sunt assignata in assignata diffinitione, hoc quidem est genus, illud autem differentia, et illud etiam quod in eo quod quid est, genus tantum et differentiæ de diffinito prædicantur : sine his vero impossibile est fieri syllogismum ad diffinitionis terminationem. Hoc autem oportet diligenter considerare et invenire, quod nulla alia de re prædicantur in eo quod quid est, nisi ista : quod si etiam quædam alia quam pro-

Quod difficile sit construere diffinitionem, destruere autem facile.

prium genus et propria differentia de re diffinita prædicantur in eo quod quid est, statim incertum est utrum ea diffinitio quæ ex hoc genere fit vel hac differentia vel alia quæ fit ex aliis quæ in eo quod quid est prædicantur, vera sit rei diffinitio : eo quod diffinitio est oratio quid est esse rei significans, et hoc habet ex suis componentibus, quod in eo quod quid est prædicetur, et quod non aliud sit prædicatum in eo quod quid est, et quod sit convertibilis ex propriis et essentialibus rei, et hujusmodi multa. Sed interimere diffinitionem est facile, quia ad interimendum sufficit ad unum (hoc est, contra unum) quodlibet illorum : unum enim talium interimentes, destruentes erimus diffinitionem. Sed construenti diffinitionem necesse est omnia construere, quoniam omnia quæ sunt, insunt in diffinitione : et diffinitio vera non fit nisi in omnibus his simul existentibus et convenientibus. Amplius adhuc universaliter oportet construere syllogismum de diffinitione et affirmative : oportet enim quod diffinitio prædicetur universaliter de omni de quo prædicatur nomen diffiniti : quia nomen et diffinitio non differunt nisi ut implicitum et explicitum : diffinitio enim dicit explicite quod nomen dixit implicite. Adhuc autem amplius oportet converti et convertibilem esse diffinitionem, ut de quocumque prædicatur nomen, ratio diffinitiva prædicetur de eodem, si debeat propria assignata esse diffinitio. Destruenti autem non est necesse universaliter ostendere quod nullum conveniat : sufficit enim ad destruendum, quoniam de aliquo eorum de quibus prædicatur nomen, non est vera diffinitio. Et si universaliter oportet aliquando destruere, non tamen in destruendo oportet ostendere, quod convertitur cum diffinito, sicut necessarium est in construendo, quia sine hoc destruitur per multa : sufficit enim destruenti ostendere quod universaliter de nullo prædicatur diffinitio de quo nomen prædicatur etiam absque diffinitionis conversione. E converso vero in destruendo non oportet ostendere quod de nullo prædicatur nomen, de quo diffinitio prædicatur. Amplius autem et si concedatur diffinitio omni illi inesse de quo prædicatur nomen, tamen adhuc oportet quod soli insit : et hoc interempto, interempta erit diffinitio. Ex his igitur patet quod difficile est construere, et facile est destruere diffinitionem.

Similiter autem se habet in problematibus de genere et proprio : in utrisque enim facilius est destruere quam construere problema. Hoc autem de proprio manifestum est ex his quæ dicta sunt in methodo de proprio et in hac methodo de diffinitione : nam in pluribus et ut frequentius si bene assignatur proprium ut in complexione assignatur : cum enim fluat de essentialibus, oportet quod habeat in se genus et accidens speciei : propter quod interimenti contingit destruere unum, et sufficit ad interimendum proprium. Construere autem non potest aliquis proprium, nisi syllogizet et probet omnia quæ ad proprium construendum conveniunt. Pene autem et reliqua omnia quæcumque ad diffinitionem sunt necessaria esse dicta, et quod universaliter et quod conversim prædicatur, etiam ad proprium dici convenit. Nam construentem propositum oportet monstrare quod omni insit proprium quod est sub nomine contentum, sed destruenti propositum sufficit ostendere quod uni tantum alicui non insit. Si vero et in omni universaliter esse concedatur, et non insit illi soli speciei, erit iterum destructum proprium sicut et in diffinitione dicebatur nuper.

De genere autem patet quod difficilius est construere quam destruere hac ratione, quoniam genus construere est uno quidem modo, si omni et universaliter inest, et similiter si de eo quod etiam subjicitur, in eo quod quid est prædicatur. Sed destruenti genus convenit destruere dupliciter : nam sive ostendatur quod nulli inest, sive quod alicui non inest, destructum erit genus, et per con-

trariuum et per contradictorium semper interemptum est genus quod positum est in principio pro genere. Amplius adhuc construenti genus non sufficit ostendere, quoniam inest universaliter, sed quoniam inest ut genus, ut quod inest non conversim, et prædicatur in eo quod quid est. Destruenti autem sufficit ostendere quod alicui non inest vel omni. Ex multis autem destructibile facilius est destruere : unde in talibus problematibus videtur esse sicut in aliis in quibus corrumpere facilius est quam facere : et sic est in his facilius destruere quam construere.

In accidente vero sive in problemate accidentis sive de accidente universali quidem facilius est destruere quam construere, quia ex pluribus potest destrui, et uno tantum modo construi : construenti enim ipsum ostendendum est, quod omni universaliter inest : destruenti autem universale sufficit ostendere, quoniam uni alicui non inest : et per contradictorium erit destructum universale affirmativum. Particulare autem problema de accidente e contrario se habet, quia facilius est ipsum construere quam destruere: eo quod construenti sufficit ostendere, quoniam inest quocumque modo alicui : destruenti vero ostendendum, quoniam nulli inest : nam alicui inesse per alicui non inesse non interimitur, quia sunt simul vera : et ideo oportet ostendere nulli inesse, si destrui debeat alicui inesse ; et hoc est difficile [1].

CAPUT IV.

Quare omnium prædicatorum facillimum est diffinitionem et proprium destruere, et difficillimum construere, accidens vero e converso.

Comparatis autem sic prædicatis singulis secundum quod comparatur aliud ad aliud penes construendi vel destruendi facilitatem vel difficultatem, in hac comparatione manifestum est etiam, quare sive propter quid omnium prædicatorum facillimum sit diffinitionem destruere. Hujus causa est, quia plurima in ea assignata (si bene assignata sunt quæ dicta sunt) etiam in aliis sunt prædicatis. Ex pluribus autem (hoc est, contra plura) sigillatim accepta citius fit interemptivus syllogismus. Videtur autem verisimile magis et facilius peccatum fieri (omissionis, vel non ratione acceptionis) in multis quam in paucis, quia multa est difficile ratione considerare et accipere. In multis magis quam in paucis fit peccatum.

Amplius ad idem alia ratio est, quia ad diffinitionem (hoc est, contra diffinitionem) convenit et per alia prædicata argumentari : eo quod ad ipsam elementalia sunt. Verbi gratia,sive enim arguat aliquis quod non sit diffinitio ut propria, sive arguat quod non sit in ea ut genus quod assignatum est pro genere, sive quod non insit aliquid eorum quæ sunt in diffinitione : statim interempta erit diffinitio. Ad alia autem prædicata (sive contra alia prædicata) destruendo ex diffinitionibus non contingit argumentari : sola enim ista quæ ad accidens dicta sunt (secundum quod inesse generaliter est accidentis) sunt communia omnibus prædicatis inductis in methodis habitis : eo quod singulum eorum quæ dicta sunt inesse, subjecto existenti inest : et quod existenti inest, ut accidens inest. Si autem genus non ut proprium inest, non sequitur quod ex hoc interemptum sit genus : et sic ex proprio ad genus interimendum non contingit argumentari. Similiter autem et proprium non est necesse inesse ut genus, et sic ex proprio non potest argumentari ad genus, neque accidens inesse aut proprium, sed tantum simpliciter sine determinatione. Propter quod non est possibile ex aliis prædicatis ad alia argumentari nisi tantum in diffinitione. Manifestum est ergo ex hoc, quoniam facillimum omnium prædicato-

[1] Ex quo habetur quod quandoque facilius est construere quam destruere,sed hoc fit raro.

rum est interimere diffinitionem, quia ex quolibet aliorum arguitur interemptio ipsius, et ex nullo aliorum argui potest interemptio alicujus alterius, nec ex accidente interempto secundum inesse.

Omnium autem prædicatorum difficillimum est construere prædicatum de diffinitione, nam ad constructionem diffinitionis oportet etiam omnia alia prædicata constructive syllogizare. Verbi gratia oportet syllogizare, quoniam insunt quæ in diffinitione dicuntur, quod est ab accidentis prædicato : et quoniam est genus verum et proprium quod est in diffinitione assignatum pro genere, et hoc est a genere : et quoniam est propria et convertibilis cum diffinito, quod est a proprio : et adhuc præter hæc syllogizare oportet, quod ipsa diffinitio indicat quid est totum esse rei. Et oportet quod hoc bene facit diffinitio perfecte et etiam clare et non obscure. Aliorum autem prædicatorum proprium maxime post diffinitionem est difficile construere, nam interimere quidem proprium facilius est quam construere : eo quod (sicut diximus paulo ante) plurium fit et ex pluribus proprium quando est bene assignatum. Construere autem proprium est difficillimum, eo quod multa oportet convenire ad proprii constitutionem, et quod solum est sive soli conveniens, et quoniam conversim de re prædicatur.

Omnium autem facillimum est accidentis construere prædicatum. Hujus causa est, quia in aliis prædicatis non solum ostendimus inesse, si quod insunt simpliciter, sed etiam quod insunt sic vel sic, oportet ostendere : et hoc est difficile. In accidente vero sufficit ostendere quoniam inest simpliciter, et hoc est facile. Destruere autem difficillimum est accidens, quoniam minima et paucissima data sunt ad inesse ut accidens : nam datum est ad hoc quod insit ut accidens, nisi quod insit tantum : non enim significatur in accidente quomodo sic vel sic inest, sed quod inest tantum. Propter quod in aliis prædicatis dupliciter est interimere, ut ostendendo quoniam non inest, vel ostendendo quoniam sic non inest : et hoc est facilius. In accidente vero non est interimere, nisi ei qui dat quoniam non inest simpliciter : et hoc est difficilius.

Epilogatur ergo dicendo, loci sive considerationes per quas idonei erimus argumentari ad singula problemata, pene sufficienter in sex libris a secundo usque ad hunc descripti et enumerati sunt : plures enim ex probabilibus esse possunt, sed isti qui dicti sunt sufficiant, etc.

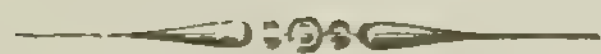

LIBER VIII

TOPICORUM.

TRACTATUS I

DE DIALECTICA, PROUT EST OBVIAVIVA EX PARTE OPPONENTIS.

CAPUT I.

Quomodo opportet interrogare et quid et qualiter opponentem ut facilius consensum exigat respondentis.

Quomodo in diversis topicorum libris consideratur dialectica ut scientia, et ut inquisitiva, et ut obviativa, et exercitativa.

Dialectica ut jam scientia in primo hujus scientiæ libro determinata est : quia ibi dictum est de quibus et ex quibus et ad quæ. Ut autem est scientia *inquisitiva*, sic determinata est in sequentibus libris. Sed dialectica ut est ars opus constituens, et sic ad alterum et ut *obviativa* et *exercitativa* (secundum quod frequenter hoc facit) et prout est scientia inquisitiva ad secundum philosophiam disciplinas, in hoc ultimo libro hujus scientiæ determinanda est, scilicet prout est ars ad obviationem et ad exercitationem ordinata. Nunc ergo determinanda est, et primo prout est ad obviationem : quia per obviationem venitur ad exercitium. Prout autem est obviativa (quia opponentis principaliter est obviare respondenti) oportet quod primo consideretur ex parte opponentis, et secundo qualiter determinetur ut est obviativa respondentis : et isti sunt tres tractatus in quibus perficietur præsens negotium.

Post hæc igitur quæ de dialectica ut scientia in se considerata in primo libro dicta sunt, et quæ dicta sunt de ipsa prout ipsa est inquisitiva et ad disciplinas quæ sunt secundum philosophiam ordinata, quæ in sex libris consequentibus usque huc determinata sunt, dicendum qualiter et ipsa dialectica prout est ars obviativa, ordinare debet opus suum in disputando ad alterum, cujus oportet eam quærere consensum : eo quod ex probabilibus procedit : quæ quia sunt quæ videntur omnibus vel pluribus, non sine consensu respondentis accipi possunt : et dicendum erit hic quomodo oportet interrogare et quid, et cui sit

præponendum in interrogatione, et qualiter, ut facilius concedatur a respondente. Hoc igitur in hoc libro est dicendum primo.

Sciendum ergo quod opponentem (qui debet locum considerationis invenire unde trahet argumentationem ac propositum problema terminandum constructive vel destructive) oportet interrogare conclusionem intentam : quia aliter non posset ordinare locum inventum, cum non esset propositum ad quid induceretur. In omnibus præstituendus est finis ut ab illo dirigamur. Secundum autem est, quod interrogata conclusione et loco unde arguendum est invento, tunc oportet eum formare interrogationes proponendas in forma, quibus magis efficiuntur concessibiles a respondente, et ordinare singula ad se invicem et ad seipsum, ut videat quo ordine magis sint concessibilia et verisimiliora ad concedendum. Et hæc duo quæ apud se facit opponens, unum sunt secundum quod ad finem eumdem sunt ultimum. Reliquum vero et tertium (quod reliquum est quasi secundum in quantum duo prædicata sunt unum in forma, et tertium est ab eis in quantum duo dicta in numero accipiuntur) jam sic inventa et ordinata dicere sive proponere ad alterum sive respondentem : quia disputatio dialectica commune est opus, et inter duos esse oportet : propter causam quam diximus, quod etiam procedit ex his quæ videtur.

Ergo donec inveniant dialectici locum proprium et ordinent inventa, similiter (hoc est, secundum unam similitudinem) se habent philosophi (hoc est, demonstratores) et dialectici in suis propositis considerationibus, in hoc quod neuter proponit ad alterum, sed uterque negotiatur circa medium inveniendum arguendi, et ordinem proponendorum apud seipsum. Jam vero hæc quæ inventa sunt, ordinare vel interrogare ad alterum et interrogando proponere modum quo magis concessibilia sunt, proprium est dialectici et non demonstratoris : quia in hoc differunt dialecticus et demonstrator, quod hujusmodi negotium dialectici qui interrogat consensum, est ad alterum, et sine consensu alterius procedere non potest : Philosopho autem (hoc est, demonstratori) et etiam dialectico primo inquirenti secundum quod est ad secundum philosophiam disciplinas : tunc enim quærit apud seipsum dialecticus et non requirit alterius consensum. Ad hos ergo demonstratorem et dialecticum apud se quærentes, nihil pertinet qualiter ad alterum proponatur, si vera quidem sint et nota per quæ faciunt syllogismos : quamvis forte non ponat (hoc est, non concedat) ea ille qui respondet : non enim in talibus consensus respondentis expectatur, quando in esse ipsa vera sunt, et præaudienti nota antequam proponantur : eo quod talia sunt propinqua eorum, quæ sunt ex principio quod per se creditur et est notum per seipsum : et prævideat quod est facile vel contingit accidere per consequentiam ex illis quæ sequuntur, sive concedat, sive non concedat ea respondens : non enim probabilia sunt quæ videri ex illis judicantur, sed sunt per se vera et nota, et non videri ex his vel illis judicata, sed fortasse in talibus et demonstrator et dialecticus apud se inquirens etiam festinabit statim ex talibus concludens consensum respondentis non expectans : quoniam (id est, eo quod) tales propositiones et maximæ notæ sunt, et quoad veritatem propinqua sunt illis quæ dicuntur maximæ propositiones : dicit enim Boetius, quod tales sunt, quas quisque probat auditas : ex his enim propositionibus veris et notis sic compositis sunt disciplinabiles sive demonstrativi syllogismi. Epilogatur ergo dicendo, loci unde sive a quibus oportet sumere sive trahere argumenta ad problema terminandum, dicti sunt prius in sex libris præcedentibus.

CAPUT II.

Quot sunt propositiones præternecessariæ et ad quid sumendæ et proponendæ ad alterum.

De ordine igitur ad alterum et de interrogatione sive de modo interrogationis ad consensum respondentis ordinato deinceps dicendum est. Dividenti primo propositiones præternecessarias quot sint et ad quid, quæcumque sunt sumendæ sive proponendæ ad alterum. Hic autem (quia sciri non possunt nisi per necessarias a quibus deficiunt) determinandum est primo, quod necessariæ in constructione inferenda sunt illæ per quas fit syllogismus, ita quod ingrediuntur substantiam ipsius et non nisi ex ipsis infertur conclusio. Et sunt tales necessariæ per rationem necessitatis, qua id dicitur necessarium sine quo non potest fieri id quod intenditur, quæ (ut dicit Boetius) est necessitas suppositionis.

Nota quomodo hic sumatur propositio necessaria.

Et quæcumque sunt aliæ propositiones præter has sine quibus potest fieri conclusio, sunt præternecessariæ : tales autem quæ præter has sumuntur ab opponente, sunt quatuor modis, et ad quatuor utilitates sumptæ. Aut enim sumuntur inductionis gratia, ut ex illis detur sive concedatur probatum universale in majori vel minori propositione principaliter in syllogismo propositum. Aut sumptæ sunt secundo in magnitudinem sive amplificationem sermonis vel orationis, sive quo respondens minus recipiat quid sequitur, et citius inclinetur ad construendum. Aut sumptæ sunt et adductæ tertio in celationem conclusionis intentæ, quam celatam prospiciens ipse qui respondet, facilius assentiat. Aut assumuntur ut manifestior sit oratio, quia in manifestum citius consentit respondens : et istæ sunt adductæ in prosyllogismis, quia propositiones aut indigent probatione, et propter dubium non consentit respondens, et sic est prima : aut ideo non consentit, quia festine venitur ad conclusionem, et sic ampliativa sumitur sive prolongativa orationis : aut ideo non consentit, quia id quod proponitur est obscurum, et sic explanativa sumitur. Præter has autem nulla assumenda præternecessaria propositio, quia ad consensum respondentis inclinandum non valet:sed per has quatuor propositiones tentandum est augere rationem, et interrogare consensum respondentis.

Objectio.

Est tamen objectio de una præternecessariarum propositionum, quod non dialectica, sed sophistica est : est enim certaminis gratia : et sic videtur esse ad finem gloriæ, et non ad finem inventionis scientiæ. Sed hujus solutio est, quia negotium dialecticum est alterum : eo quod innititur ei quod videtur alteri, et aliquando protervit iste nolens concedere vel suscipere ea quæ utilia sunt negotio inventionis, quando videlicet id quod sequitur ex proposita interrogatione utile est : ideo oportet celare propositum donec suscipiat aliquam propositionem, per quam cogatur ad consensum : sic ergo et si sit certaminis gratia, est tamen justi certaminis gratia, et quod utile negotio dialectico, quia tradit modum inquisitionis veritatis per inquisitionem : et ideo necesse est et optimum est dialectico etiam his propositionibus uti quæ celativæ dicuntur : dialectica enim in quantum est obviativa, plus respicit positionem problema : et non absolvitur ab hac, quoniam respicit fictionem, secundum quod Aristoteles dicit in tertio *primæ philosophiæ*, quod fictum est quod ad positionem est coactum : tunc ideo tale certamen est justum, et non est ad finem gloriæ, sed ut facilius inveniatur veritas sine impedimento.

Solutio.

Harum propositionum talis debet esse usus, ita quod dicamus, quod non est opponenti statim præordinandum et proponendum illas principales propositiones et necessarias ex quibus fit (sicut ex propositionibus) syllogismus principalis : quia ex illis videns respondens quid sequitur, non consentit, donec dicat id quod sibi videtur : sed

discedendum est opponenti ab illis propositionibus in suprema magis universalia, in quibus tamen ista quæ intendit opponens, celata sint: quia ex illis probabuntur. Utsi propositum opponentis sit ostendere, quod non sit contrariorum eadem disciplina, hoc non est statim proponendum, sed ex magis universali ut ex oppositis: syllogizabitur enim ex isto, quod etiam contrariorum sit eadem disciplina: eo quod contraria de numero oppositorum sunt. Iste ergo est usus celativæ propositionis. Si vero non ponat sive concedat respondens universalem propositam, tunc per inductionem sumendum est hoc modo, quod sumenda sit ista, quod contrariorum est eadem disciplina: et si non concedat respondens, tunc opponenti intendendum est in particularibus contrariis inducendis. Quia necessarias ad syllogismum propositiones, aut est sumendum per inductionem, aut syllogismum: aut quasdam quidem per inductionem majorem vel etiam minorem: illas autem etiam majorem vel minorem per syllogismum. Et hic est usus inductivæ propositionis.

Exemplum quo pacto uti debeamus propositionibus celativis.

Quæcumque autem necessariarum propositionum sunt valde manifestæ, et apparet statim quid concludi possit contra respondentem, illas oportet protendere (hoc est, a proposito elongare) per alias ad alia media, per quæ tamen ista concludi possunt: quia ad probabilia multa media inveniuntur: quia id quod est accidere per conclusionis consequentiam, et quod principaliter intenditur, obscurius fit ad intelligendum respondenti semper in discessione a proposito et inductione illorum quæ a proposito elongantur: et simul quæ ad intentionem principalium inductæ sunt, oportet ulterius protendere in alia media, et sic parare et separare eas protendendo ei respondenti, qui nullo modo potest eas sumere nisi protensas in multa media. Illæ vero (quæ præter has quæ necessariæ sunt, ad syllogismum sumptæ sunt) propter illas quæ necessariæ sunt, accipiendum, ex quibus alio modo explanantur istæ vel prohibendo, vel celativæ, vel ad ulteriora media deducuntur: unaquaque enim talium propositionum utendum propter id quod inducitur: et hoc modo inducendi quidem utendum est a singularibus in universali, et a notis in ignotiora: quia ignotum probatur per notum. Nota communiter sunt magis quæ secundum sensum nota sunt, vel simpliciter omnibus, vel ad minus pluribus, quia plures secundum sensum judicant. Ex his autem quæ universaliter videntur omnibus vel pluribus, procedit dialecticus. Iste ergo in communi est usus præternecessariarum propositionum. In speciali autem inductive jam dictum est.

Celanti vero intendendum ut præsyllogizet ea ex quibus debet fieri syllogismus ille qui ex principio intenditur a proposito in altiora discedendo, et hæc præsyllogizat ut plurima sive multos altiores syllogismos faciat: hoc autem erit si quis non solum necessarias in suis universalioribus præsyllogizet, sed etiam si earum quæ ad hæc utiles et præternecessariæ et ad celandum inductæ, aliquam adhuc ex illa superiori præsyllogizet, ita quod ad prosyllogismum adhuc ulterius ascendendo prosyllogismum faciat.

Amplius taliter celans, statim non debet dicere conclusiones intentas, sed postea postquam discesserit in altiora in quibus celata et clausa sunt principaliter intenta: tunc enim quasi ex longinquo medio debet inferre conclusionem: sic enim longissime discedit a proposita propositione principali, quæ ex principio intenditur: et tamen consequitur propositum deducendo longissime per omnia media usque ad proxima. Et universaliter dicendum in propositionibus celativis, quod sic oportet interrogare eum qui celaverit et celativis propositionibus uti voluerit, ut interrogata omni sive tota oratione proposita et jam dicta conclusione intenta, requiratur ipse respondens propter quid (sive ex quo medio) hoc conclusum sequitur: hoc autem fit quando ex valde lon-

gius distanti medio absque deductione ad proximum concluditur propositio. Hoc igitur maxime et frequentissime erit per modum antedictum. Nam quia ultima conclusione dicta sola (sine principiis proximis ex quibus sequitur) dubium est respondenti quomodo sive ex quo medio accidit sive sequitur conclusio : eo quod ipse respondens non præviderit ex quibus principalis accidit sive sequitur conclusio, non enodatis per deductionem ad proxima prioribus syllogismis, qui per longinqua media sunt conclusi. Minime autem sive nullo modo enodabitur superior syllogismus conclusione proprie posita, si pro conclusionis, quam ex longinquo inferimus, medio non ponimus propositiones proprias et proximas, sed illas longinquas ex quibus fit altior et superior syllogismus. Et ista duo documenta valde sunt observanda : quia primum est sumptum ex parte principiorum proponendorum, et secundum ex parte constructionis inferendæ.

Tertium autem documentum (quod utile est valde ex quo plures proponit syllogismos et propositiones plurium syllogismorum) est quod non proponat eas continuas secundum situm quem habere debent in syllogismo proprio, sed permutatim majorem unius syllogismi cum majori alterius syllogismi permutatim sic proponendo ad aliam et aliam conclusionem. Si enim propositiones invicem in situ in syllogismo ponantur juxta se debito ordine, tunc id quod accidit per consequentiam syllogisticam (hoc est, conclusio) magis erit manifestum : et hoc videns respondens, magis adversatur et dissentit.

Est autem adhuc taliter celantibus considerandum, quod enthymematice arguendo oportet diffinitionem propositi sumere : quia locus a diffinitione magis est efficax ad concludendum : et talem oportet sumere in enthymemate propositionem: in quibus enthymematibus universalis propositio est posita : nec etiam in ipsis rebus abstractis accipienda est universalis diffinitio, sed potius in sumptis et conjugatis illis et concretis : quia ipsos respondentes facilius paralogizant non videntes instantiam : eo quod in conjugato sive concreto proponitur diffinitio, et concedunt putantes non universaliter concedere, sicut putarent quando in principali diffinitio universaliter sumeretur. Potest enim credi quod ratione subjecti in quo est, ita diffiniatur : et sic concedunt facilius propositam diffinitionem. Hujus autem exemplum est, ut si oporteat sumere et concedere propositum ab opponente, quoniam qui irascitur, appetit inferre pœnam et repellere injuriam propter apparentem exanimationem illatam. Sumitur autem ratio in discedendo ad altius, quoniam ira est appetitus pœnæ propter apparentem exanimationem universaliter : quod ad propositum non fuisset acceptum. Manifestum enim, quoniam hoc sumpto in principali habemus aut in conjugato universaliter quod præelegimus a principio : quia ex his universaliter sequitur, quod iratus appetit pœnam propter apparentem exanimationem sive exacerbationem : hoc enim sequitur. Igitur sic observandum est ex parte sermonis principale vel sumptum sive concretum significantis : quia per oppositum eis opponent qui prætendunt (hoc est, primo proponunt) diffinitionis in ipsis concretis instantiam magis quam in abstractis, sicut patet : quia si universalis ista proponatur, quod omnis iratus appetit pœnam facile est accipere instantiam, nam probatur statim quoniam non omnis qui irascitur, appetit pœnam : parentibus irascimur quidem, non appetimus autem pœnam. Unde oportet primo proponere in sumpto non universaliter, et postea discedendo ad altius abstractum, diffinitionem universalem accipere, et per illam universaliter concludere quod particulariter vel infinite propositum fuerat.

Fortasse autem alicui videtur non esse instantia quæ inducta est, eo quod ali-

quibus videtur quod etiam parentibus iratus appetit pœnam : quia aliquibus videtur, quod sufficiens pœna est contristari parentes, et facere eos pœnitere. Sed hoc quamvis forte sit verum, tamen instantia non habet aliquid verisimile : quia pœnam ex parentibus non appetit iratus : et ideo etiam documentum verisimile est, quod primo proponat particulariter in concreto, et postea per diffinitionem abstracti concludat universaliter per locum a conjugatis, ut ipse respondens videatur non irrationabiliter negare propositum, sive universaliter proponatur, cum paratam habeat instantiam saltem apparentem. In iræ autem abstractæ diffinitione generaliter proposita non similiter sive non æqualiter est facile invenire instantiam : et ideo illam universaliter concedet.

Amplius adhuc documentum aliud opponentis est, ut ea quæ proposuit, videantur non propter ipsum principale intentum proposita esse, sed alterius disparata proposito, vel etiam oppositi gratia proposita : eo quod ipsi respondentes magis verentur ea quæ sunt utilia ad principalem positionem, et negant ea. Simpliciter autem et universaliter dicendum, sed illud documentum opponenti utile, quam maxime potest facere dubium ad quid inducantur proposita, utrum ad hoc proponuntur quod propositum est, an ad oppositum ejusdem, vel disparatum velit sumere opponens. Dubio enim existente ad quid inducantur, magis concedet respondens id quod est utile ad propositionem concludendam : hoc autem fieri non potest nisi unico modo, quod etiam discedat opponens in id quod est consequens et propositum et suum oppositum, et in consequens et propositum et propositi disparatum. Ex isto vero incipiens arguere dubium est, utrum tendat ad propositum vel ad oppositum concludendum. Est autem istud documentum sumptum ex parte eorum in quæ discedit is qui utitur celativis propositionibus.

Amplius autem ejusdem aliud documentum est (sumptum ex parte modi proponendi id quod proponit principaliter concludere) similitudinem inquirere, ut ex ipso inducto simili verisimile habeat et facilius concedatur. Fit enim verisimile ex simili, et latet in ipso simili magis universale quam si per se in ipso proponeretur. Verbi gratia, si velimus concludere quod contrariorum est eadem disciplina, non per se, sed proponemus in similibus involutum, ut putasne contrariorum est eadem disciplina et ignorantia eadem ? quoniam simile est in sensu, quod contrariorum est idem sensus : vel e converso proponatur, contrariorum est idem sensus, quia similiter contrariorum est eadem disciplina. Hoc autem (probare per simile) est simile inductioni : sed tamen non reducitur ad propositiones necessarias, sed ad celativas : quare non est idem inductioni, quamvis in aliquo sit simile. Nam in inductione a singularibus inductis universale sumitur et construitur : et sic a partibus proceditur ad totum. In similibus autem inductis non proceditur ad totum universale : nec quod ex similibus sumitur, est universale sub quo sicut sub universali toto omnia similia sint inducta.

Quomodo probatio per simile differt ab inductione.

Adhuc autem aliud documentum est ejus qui utitur celativis propositionibus, sumptum ex parte ipsius opponentis in comparatione ad respondentem, quod si proponat universaliter aliud quod habeat instantiam apertam, et quæ facile videatur : tunc etiam oportet ipsum opponentem sibimetipsi instantiam inferre : tunc enim ipsi respondentes non habent suspectum opponentem : eo quod insuspecte agit cum eis : quia videtur juste sine insidiis argumentari, et contra respondentem nihil agere, sed pro ipso.

Adhuc autem alio documento sumpto ex parte ejus quod proponitur, utile est opponenti dicere, quod proponit id quod consuetum est dici, et quod dicitur communiter hujusmodi : quia ipsi respondentes pigrescunt ex verecundia movere (hoc est, negare et removere) quod soli-

tum est dici, instantiam non habentes contra illud, et præcipue quia ipsi respondentes utuntur talibus solitis et consuetis dici, et non caveant movere sive removere ea.

Amplius adhuc celantis documentum est ex parte ipsius opponentis in actu opponentis sumptum, non properare ad conclusionem opponendo. Et hujus causa est, quia contra properantes magis obsistunt respondentes : et ideo quamvis omnino sit utile ad propositum quod proponit, non tamen debet properare ad illud, sed cum mora interpositis aliis ad propositum paulatim accedere.

Parobala quid.

Et adhuc est aliud documentum ex parte modi proponendi sumptum, quod id quod intendit, non proponat in seipso, sed in parabola quadam, secundum quod parabola dicitur esse rerum diversarum sub aliquo proportionaliter simili facta collatio, in qua pluribus conferuntur quæ ad invicem habent proportionis aliquam similitudinem : sicut si dicam, sicut se habet ad statuam vel idolum æs et figura, sic ad speciem genus et differentia. Hoc autem ideo faciendum, quia propter quod aliud aliquid proponitur vel proponi videtur, magis ponent sive concedent ipsi respondentes.

Amplius autem documentum celare volentis est, quod si vult aliud proponere, non ponat illud in se, sed in suo accidente, ad quod propositum de necessitate est consequens : quia ipsi respondentes magis concedunt antecedens in accidente propositum quam in seipso : ideo quod non similiter (hoc est, æqualiter) manifestum sit ex antecedentibus quid accidere sit per consequentiam conclusionis, sicut si per seipsum proponeretur : et sumpto concesso hoc quod est antecedens, sumptum concessum erit et illud : quia posito antecedente ponitur et consequens.

Et debet opponens ultimo multis præmissis interrogare id quod principaliter vult sumere : et ideo fieri debet, quia respondentes prima interrogata maxime renuunt : eo quod plures de numero interrogantium sive proponentium primo interrogant ea circa quæ principaliter et maxime interrogantes proponunt, et maxime properant ad ista. Ad quosdam autem sicut ad graves et pigros melancholicos hoc documento per contrarium modum est utendum : ad illos enim qui dicto modo graves sunt, oportet primo quæ talia sunt et principaliter proposita, prætendere : graves enim prima proposita maxime admittunt concedentes ea, nisi omnino et universaliter manifestum sit cuilibet quid secundum consequentiam syllogisticam ex illis accidere possit : in fine enim excitati adversantur plus et plus.

Similiter autem ad eos faciendum est respondentes, quicumque se arbitrantur acres esse in respondendo : tales enim facile ponentes sive concedentes prima primo proposita, in fine franguntur, et discrepare et contradicere incipiunt : et tunc in contradicendo perseverant, et dicunt quod conclusio non accidit sive sequitur ex his quæ sunt posita : ponunt enim tales credentes habitui (hoc est, ex suo melancholico habitu credulitatem accipientes) qui tardus est : et sunt suspicantes, quod ex primo propositis nihil sint passuri.

Amplius adhuc aliud documentum est celantis quoddam, per plura proposita prolongari proposita oportet et intermittere, vel intermiscere oportet ea etiam quæ non sunt vel esse videntur ad propositum utilia ad orationem intentam : quemadmodum sicut in falsigraphis faciunt fere figuras distribuentes : et hoc faciendum est ideo, quia cum sint plura interrogata (ipsa pluritate confundente respondentem) dubium erit in quo interrogato falsum sit sicut in medio et in causa : propter quod etiam latent aliquando interrogantes sive opponentes, quando hoc fit in absconso, sicut dictum est : et conceduntur a respondentibus, quæ si per se et aperte posita proponerentur, non concederentur. Epilogaliter ergo dicimus, quod eo (quod dictum est in documentis

et cautelis istis ad celandum in celativis propositionibus istis) est utendum.

CAPUT III.

Qualiter ampliativis et explanativis utendum est.

Ad propositum vero sive ad propositi ampliationem utendum est inductione similium in particularibus, vel divisione propositi in partes : tamen induci debent cognata sive similia proposito, et in hæc etiam dividi : quia tales juvant ad propositum. Quale autem quid est inductio, ex præhabitis manifestum est. Dividere autem, quod est ad ampliationem propositi, tale est per comparationem : ut quoniam disciplina una ab alia disciplina melior, aut quia est certior in demonstrando, aut quia est melior, hoc est, melioris et nobilioris subjecti : et hoc etiam dicitur in primo de *Anima*. Aut dividendum penes finem, ut aliæ quidem sunt speculativæ, quarum finis est veritas. Aliæ sunt activæ, quarum finis est actio vel opus operatum, quod *apotelesma* dicitur. Aliæ vero poetriæ quæ secundum fabulam ex miris compositam invitant ad bonum : nam unumquodque talium coornat quidem orationem, et tamen non est necessarium dici ad conclusionem, ita quod sit de ingredientibus syllogismum.

Ad explanationem autem præternecessariis propositionibus utendum est, sic ut inducamus exempla et parabolas quæ sunt similitudinarii sermones in rebus diversis similia conferentes. Exempla autem convenientia inferri debent et manifesta, ex quibus sciri et manifestari possit propositum, qualia consuevit ponere Homerus : non obscura quæ propositum obscurent, qualia consuevit ponere poeta nomine Chœrilus : sic enim in talibus exemplis et parabolis planum erit quod quæritur. Sic ergo de ampliativis et explanativis utendum est.

CAPUT IV.

Qualiter inductione sive inductivis utendum est.

Inductivis autem qualiter utendum sit, post hæc dicemus. Sed prænotandum est, quod in disputando magis utendum syllogismo, quam inductione ad dialecticos secundum quod dialecticos exercitatos in rationibus vocamus : magis enim ad illos utimur syllogismo dialectico quam inductione, et magis ad illos syllogismo quam ad plures. Inductione vero e contrario utimur magis ad plures quam ad dialecticos, et quam syllogismo : hoc autem et prius dictum est : plures sequuntur judicium sensus, dialectici autem magis rationibus intendunt.

Inductivis autem propositionibus possibile est uti, et inductivas propositiones interrogare in quibus est universale univocum, quod una similitudine et ratione respiciunt omnia singularia. In aliquibus autem scilicet communibus non est facile inducere, eo quod in similibus non omnibus vel singularibus est positum unum nomem univocum, ad quod una similitudine omnia singularia respiciunt secundum inductionem. Sed quoniam oportet universale per inductionem particularium sumere et concedere : tunc inductis quibusdam dicunt, sic in omnibus talibus, et sic de singulis, signantes quod omnia similiter respiciant ad universale. Hoc autem dividere et distinguere difficillimum est in his quæ non univoce commune nomen participant : difficile enim est distinguere qualia sunt (hoc est, quali modo commune respiciunt) quæ sunt de numero eorum quæ proferuntur inducendo, et qualia sunt hujus, et qualia similiter communis prædicationem suscipiunt, et qualia non. Et hoc ideo est, quia tale aut æquivoce dicitur de inductis, aut secundum analogiam. Si primum, tunc inducta non

respiciunt ipsum in similitudine unius rationis. Si autem dicitur quod secundum analogiam, tunc ipsum similiter non est nisi in uno deductorum, et de aliis non dicitur, nisi quia sunt modi quidam illius : et propter hoc etiam plerumque opponens et respondens se retundunt contendendo ad invicem in disputationibus, et alii dicunt opponentes respondentibus, quod similia sunt quæ non sunt similia : alii vero respondentes dubitantes ex ambiguitate communis, quæ sunt similia, dicunt non esse similia.

Remedium autem ad hoc est, quod tentandum est in omnibus talibus per distinctionem nominis tale distinctum ad unam significationem nomen ponere, quod sit adeo apertum, ut neque respondenti liceat dubitare, et dicere, quoniam non similiter de singularibus dicitur universale quod infertur : neque liceat calumniari interroganti velut non similiter dicto : eo quod plura eorum singularium (quæ non similiter dicuntur) similiter dici videntur ab opponente.

Quando autem opponente inducente in pluribus similibus, respondens non dederit universale concludi ex illis : tunc justum est opponenti exigere instantiam a respondente, propter quam negat inferri universale. Cum autem non dicat per inductionem, quod in aliquibus pluribus est sic : tunc non est justum dicere, quod in talibus est instantia : quia tunc non daretur instantia contra inductionem, quam non facit opponens : quia non dixit in pluribus esse sic : oportet enim eum qui prius inducit et inductionem facit, sicut prius inductionem facit, ita exigere instantiam : et oportet respondentem non ferre instantiam in eo quod proponitur et quod propositum est, sed in alio, aut dicere, quoniam hoc solum est tale ubi ipsum propositum sit unum, hoc est, sit univocum, in quo sit instantia, et in alio instantia non inveniatur, ut patet in hoc exemplo, cum dicitur quod dualitas solus primus est parium numerorum : oportet ergo eum qui instat in altero quam in proposito, instantiam inferre, aut dicere quoniam solum propositum tale est in quo sit instantia.

Alius enim impediendi modus contra inductionem est ad eos qui instant contra universale sive universali, sed non in eo ipso instantiam ferunt quod intenditur, sed in æquivoco propter similitudinem nominis vel convenientiam cum universali. Cujus exemplum est, ut cum dicitur quoniam aliquis non habebit sui colorem vel sui pedem vel manum : et dicente aliquo quod hæc falsa universaliter, instet aliquis et dicat quoniam pictor non habet suum colorem, et coquus non habet suum pedem, sed forte alterius est. Remedium in talibus est, quod opponentem opportet in talibus interrogare, et apponere dividentem et distinguentem talia, quod aliter est aliquid alicujus ut subjecti, et aliter ut pars totius integri, et aliter ut passio, non latente æquivocatione bene videntur respondentes instare contra propositum. Si autem respondens non instat in æquivoco, sed in eodem (hoc est, in universali proposito) instet, et sic per instantiam prohibeat sive impediat inductionem in omnibus : tunc opponentem oportet esse auferentem illud per exceptionem in quo est instantia et reliqua inducere ad universalem, et tantum oportet cum excipere donec per inductionem aliorum sumat quod est etiam utile ad propositum concludendum. Sicut exemplo patere potest in oblivione et oblitum esse : non enim concedunt quod omnis qui disciplinam amisit, habet oblitum esse, ferentes instantiam, eo quod re de qua disciplina erit, cadente ab esse, sic amisit quidem disciplinam aliquis, tamen non est oblitus : et hoc fuit dictum Heraclitorum : et tunc opponenti auferendum est per exceptionem id in quo est instantia, et reliquum est universaliter ex inductione sumendum, ut sic dicat, quod re permanente in eodem statu amisit disciplinam, quoniam est oblitus.

Similiter autem exceptione utendum est contra instantes ad hanc universalem, quoniam bono majori malum majus opponitur : proferunt enim instantiam, et dicunt, quoniam sanitati (cum sit minus bonum quam euechia) opponitur majus malum infirmitas etiam quam euechiæ, cui opponitur cachechia, quod est minus malum quam infirmitas : nam infirmitatem majus esse malum cachechia auferendum per exceptionem : et in hoc in quo est instantia, et reliquum universaliter est proponendum. Nam ablato eo in quo est instantia, magis ponet sive concedet respondens reliquum quod universaliter sit verum : ut si dicatur, quoniam omni majori bono majus malum opponitur, nisi conferat minus bonum ad alterum sicut pars ad totum, velut euechia se habet ad sanitatem.

Non solum hoc faciendum est respondente instantiam ferente, sed faciendum est etiamsi non ferat instantiam, et tamen neget : eo quod prævideat aliquid talium in quo instantia universaliter ferant : ablato enim eo in quo est instantia, cogitur ponere sive concedere respondens : eo quod in reliquis nihil talium esse prævideat, in cujus instantia sic non sit sicut proponitur. Si autem non ponat adhuc, sed neget, et expetatur instantia ab eo : non habebit reddere instantiam : et tunc sustinebit increpationes. Ex hinc autem tracta est quæ dicit, quod propositio in toto falsa verificanda est per exceptionem partis pro qua falsa est. Sunt autem omnes hujusmodi propositiones, in quibus inductivis propositionibus uti difficile est, quæ in alio quidem sunt falsæ, et in alio sunt veræ : in talibus contingit aliquem auferentem id in quo falsæ sunt per exceptionem, reliquum universaliter verum relinquere. Si autem in multis inductis sint positæ, proponente universaliter, respondens autem non ferat instantiam, dignum est ut ponat (hoc est, concedat) eam : et hoc per diffinitionem propositionis dialecticæ probabitur. Nam dialectica propositio universaliter est, contra quam in multis sic (hoc est, similiter) se habentem non est vel non apparet instantia, etc.

Propositio famosa quæ trahitur ex dictis Philosophi hic.

CAPUT V.

Qualiter syllogismo ad impossibile non est utendum dialectice disputanti.

Quoniam in propositionibus necessariis ad conclusionem syllogismi dialectici contingit idem (sive eamdem conclusionem) ostensive sive deductione ad impossibile syllogizare. Et hoc facere demonstranti et non dialectice disputanti nihil differt quoad intenti propositi probationem (vel sic) ostensive (vel illo modo) ducendo ad impossibile syllogizare. Disputanti autem dialectice (propter hoc quod ex probabilibus procedit in quibus falsum est probabile sicut verum, et ideo non apparet impossibile et falsum conclusum) non est utendum per impossibile vel ad impossibile syllogismo.

In syllogismo enim ad impossibile duo sunt syllogismi. Primus ad impossibile ex dato falso cum altera præmissarum sumpto. Secundus impossibile conclusum accipiens, et per illud rediens ad propositum, et illud confirmans ex apparente falso quod sequebatur. Dico igitur quod non est interroganti et opponenti dialectice disputandum utendo syllogismo ad impossibile : nam cum ipse ostensive vel sine impossibili ad quod deducat syllogizat, tunc non est vel contingit dubitare respondentem de conclusione, sed oportet quod concedat eam : sed quando syllogizatur impossibile ad quod deducitur, nisi valde manifestum sit esse falsum ad quod deducitur, tunc respondentes non illud dicunt esse impossibile. Et hujus causa est, quia in probabilibus non est valde manifeste falsum : quia negativa probabilis in contingentibus sicut et affirmativa : et quod contingit esse, contingit non esse : et ideo dicunt respondentes illud non esse impossibile, quod conclusum est pro impossibili : et propter hoc non fit (sive non contingit) interro-

In syllogismo ad impossibile duo sunt syllogismi.

Quare dialecticus disputando non debet uti syllogismo ad impossibile.

gantibus quod volunt de probatione propositi. Hoc igitur observandum est in forma argumentationis.

In propositionibus autem oportet proponere et universaliter quæcumque in pluribus quidem sic se habent ut proponitur, ita quod aut non sit instantia : aut si est, non statim apparet in superficie universalis propositæ : quia hoc sufficit, cum non ex rei veritate, sed ex his quæ videntur omnibus aut pluribus, procedat proprie dialecticus. Nam respondentes, quia non possunt inspicere instantias in quibus non est sic ut universalis proponit, ponunt ipsum et concedunt ipsum ut verum.

Sed hic observandum est, quod licet idem sit quæstio primo proposita, et conclusio ultimo inducta, tamen dialectico disputanti observandum est quod non oportet conclusionem facere interrogationem : si autem hoc non observat opponens, ipso respondente renuente et negante conclusionem propositam per modum quæstionis vel interrogationis, postea quando concludit, non videtur ex concessis fieri syllogismus : sæpe enim ipsi respondentes etiam ipso opponente non interrogante conclusionem, sed inferente eo conclusionem sicut ex interrogatis antecedentem negant eam : et cum hoc faciunt respondentes, tunc non videntur arguere ipsi opponentes his qui non conspiciunt neque conspicere possunt, quoniam accidit talis ex interrogatis conclusio, et ex his quæ posita sunt et concessa. Multa ergo videbuntur syllogizare, quando conclusio interrogata prius negata est : unde quando ipse dicens sive opponens non dicit eam accidere, sed interrogabit eam, illo respondente negante eam, omnino non videbitur fieri syllogismus : et ideo conclusio non est præinterroganda disputanti dialectice.

In modo autem interrogandi non videtur omnis propositio universalis dialectica propositio : ut si proponat per diffinitionem quis, quid est homo : aut per divisionem quot modis dicitur bonum. Hujus autem ratio est, quia dialectica propositio ex probabilibus est, ad quam est respondere sic vel non sub disjunctione : quia potest esse sic vel non : ad dictas autem propositiones non est respondere sic vel non : quare non sunt dialecticæ hujusmodi interrogationes. Et hoc quidem verum, nisi ipse opponens determinans sit eas per modum interrogationis : ut si dicat dividendo responsurus ad interrogationem, putasne bonum sic vel non sic dicitur multipliciter ? Nam taliter propositam ad interrogationem facilis est ex probabilibus responsio, vel respondendo affirmativam, vel respondendo negativam. Propter quod opponenti tentandum est in disputando proponere hujusmodi, hoc est, in tali forma, aut tales propositiones. Similiter autem fortasse justum est opponentem ab illo qui respondet, inquirere quot modis dicitur bonum, quando eo (hoc est, opponente) divídente et distinguente modos boni nullo modo consensit dici bonum quo divisit opponens : et hoc ideo, quia opponens dialectice non potest nisi ex datis probabilibus procedere : et ideo oportet eum inquirere judicium respondentis, et ab eo inquirere modos quibus procedat ad distinctionem modorum multiplicis.

Peccatum autem incidens in modo opponendi, quod quisquis opponentium unam orationem sive propositionem multo tempore et multoties interrogat, peccat et male inquirit : nam si respondente sæpius interrogato, ipse respondens sæpius responderit ad hoc quod interrogat opponens, palam quoniam aut opponens multas interrogat, aut interrogat easdem: propter quod si frequenter interrogat easdem, tunc aut juvenatur, hoc est, stultitiam juvenum imitatur, qui non accipiunt quod responsum est : aut si plures vel plurimas facit interrogationes, non habet syllogismum : nam ex paucis, duabus scilicet propositionibus in uno termino convenientibus, et ex paucissimis est omnis syllogismus. Si vero non habet

Quid sit juvenari.

syllogismum, respondente dicente hoc ipsum, quoniam non habet syllogismum, tunc opponens aliud facere non potest, nisi quod respondentem increpat, vel recedit a propositio, et dimittit commune opus : et posset etiam dici, quod respondens non increpat opponentem, et recidit tanquam a juvenante, et stulto, etc.

CAPUT VI.

Qualiter probentur orationes per priora et posteriora, et qualiter oportet opponentem et interrogare et ordinare ea quæ interrogat.

Comparando autem unam orationem alteri secundum difficultatem probandi, dicimus quod difficile est opponendo conari, et respondenti sustinere facile easdem hypotheses sive positiones in quibusdam : talia autem sunt et quæ natura sunt prima, ut principia, et quæ natura sunt ultima, ut conclusiones. Nam principia quidem ad sui declarationem vel manifestationem indigent diffinitione, quia syllogismo terminari non possunt, cum non habeant alia priora, sed diffinitione terminorum cognoscuntur : postrema vero per multa media distinguenti terminantur volenti continuum sumere descensum a primis usque ad ultima : et tamen sic a primis oportet opponentem descendere usque ad ultima, si ultima debeant bene terminari : quia aliter petet principium, et sic sophistice argumentabitur, et videbitur sophistice facere argumentationes : et cum hoc sit difficile, patet quod ultimorum terminatio per syllogismum dialecticum difficilius, qui non incipit a primis et veris et immediatis. Et ideo non demonstrat qui non incipit a primis principiis, et sic per omnia media copulat usque ad ultima : prima autem determinare difficile [1]. Ergo quia respondentes non probant diffinire per hoc, quod non facile acquiescunt diffinitionibus datis, neque attendunt diffinitionibus si interrogans et opponens talia diffiniat : quia multa dici possunt contra diffinientes. Si autem principium non sit factum manifestum per diffinitiones terminorum, non erit facile argumentari : quia sicut principium scimus, in quantum terminos cognoscimus. Maxime tamen hujusmodi difficultas circa principia accidit, quia ista maxime scire oportet : quia alia quæ posteriora sunt, per hæc quæ sunt principia cognoscimus, quia per principia monstrantur. Ipsa vero principia non contingit per alia cognosci syllogistice : sed necesse est unumquodque talium cognosci per diffinitionem. Adhuc autem quamvis minus difficilia sunt quam principia, tamen vix probanda sunt et difficiliter ea quæ principiis primis sunt propinqua. Et hujus causa est, quia non contingit plures ex pluribus mediis ad hoc habere rationes vel invenire : quia valde pauca habent ante se, ex quibus probantur, cum sint ad ista pauca media eorum et principiorum, ex quibus sicut ex prioribus monstrantur quæ sunt post ipsa principia.

Principia cognoscuntur diffinitione terminorum.

Quæ sunt principiis propinqua, difficulter probantur : quia non habent multa media.

Prædicata autem quæ sunt de numero diffinitionum sive diffinitiones omnes difficillimæ sunt argumentabiles : et inter diffinitiones omnibus diffinitionibus illæ difficilius sunt argumentabiles quæcumque talibus utuntur nominibus, quæ primum quidem obscura sunt, sive simpliciter (hoc est, uno modo) dicantur, sive multipliciter, hoc est, multis modis. Adhuc autem maxime est difficile illa argumentari, de quibus non est notum utrum principaliter secundum primam novam impositionem, vel secundum translationem similitudinis aliquam factam dicantur de diffinito. Nam talia quia sunt incerta in quo sensu dicantur, non habent argumenta quibus terminentur. Quia vero ignorantur, quantum ad hoc quod

[1] Ex quo patet quod impossibile est aliquem demonstrare nisi incipiat a primis principiis copulando ea usque ad ultima.

ignorantur, si propter hoc talia sunt quod secundum translationem dicuntur, non habent increpationem.

Quot modis propositio redditur difficilis ad probandum.

Prout autem difficile est ad probandum omnino et universaliter omnis propositio (quæ difficilis est ad probandum aliquid) vel diffinitione arbitranda est indigere, vel est eorum quæ multipliciter dicuntur : et propter hoc est, quod difficilis est ad probandum : vel est eorum quæ secundum translationem dicuntur : vel quia non longe est a principiis : aut etiam quia non est nobis manifestum secundum quem dictorum modorum est dictum quod præstat dubitationem. Nam cum nobis efficitur manifestus modus, secundum quem dubitationem faciebat, tunc palam efficitur, quoniam aut diffinire oportebat si sit manifestum principium, aut dividere si sit manifestandum per partes, aut oporteret medias propositiones invenire per quas probaretur, quia incertum erat : nam per hæc quæ sunt dubia, probantur ultima.

Adhuc autem in propositionibus pluribus primis (quando non bene assignatur diffinitio) non est facile conari ad disputandum de ipsis : sicut est exemplariter videre, si quæratur de hac propositione, utrum unum uni contrarium est, vel plura : diffinitis autem contrariis secundum modum quo debent diffiniri, ut quod contraria sunt quæ sub eodem genere maxime distant, facile est videre utrum contingat plura eidem esse contraria : quia cum maxime distent, et quod per superabundantiam dicitur, non conveniat nisi uni, non convenit eidem plura esse contraria. Eodem autem modo est in aliis quæ indigent diffinitione.

Videntur autem in disciplinis quædam ob diffinitionis defectionem obscuritatem generare, sicut patet in exemplo mathematico, ut si dicatur, linea (quæ juxta latus secat planum) similiter dividit superficiem et locum, hoc est, secundum divisionem lateris inferioris et superioris æqualem dividit in duo media æqualia, et planum, id est, superficiem, et etiam locum secundum spatium quod est inter lineas : et hoc videre poteris in figura in margine sic. Diffinitione autem dicta, scilicet quid sit dividi juxta latus in duo æqualia, statim manifestum est quod dicitur : eo quod eamdem ablationem sive divisionem habent loca et lineæ : quia loca sive spatia lineis continentur, et secundum divisionem linearum dividuntur. Est enim diffinitio ejus rationis sive proportionis, secundum quod etiam proportio divisionis spatii sive loci quod interjacet lineis. In elementis autem sive principiis simpliciter primis, postquam diffinitiones terminorum positæ sunt, facillimum est ostendere.

Linea

Planum

Ut positis quibusdam terminorum diffinitionibus, ut quid est linea, et quid circulus, quid punctum, et hujusmodi, facillime ostendimus prima theoremata, ut patet in primo Euclidis : eo quod non est multa sive per multa media ad unumquodque primorum argumentari : sed per ipsas suorum terminorum probantur diffinitiones, sicut patet per probationem primi Euclidis, quæ est, quod super datam lineam triangulum æquilaterum convenit collocare : quod probatur per solam diffinitionem circuli. Si autem ista prima non probantur per tales positas principiorum diffinitiones, difficillime probabuntur : non enim tunc probabuntur nisi experimento : fortasse autem via syllogistica, et omnino impossibile est probare ea. Similiter autem his quæ dicta sunt, et in his quæ sunt circa orationes, hoc est, dialecticas orationes se habet : et istæ ex diversis et primis et mediis et ultimis proponuntur : et oportet non latere opponentem, quoniam difficile est argumentabilis propositio, quæ passa aliquid eorum trium quæ dicta sunt de primis et mediis et extremis. Comparando autem difficultatem propositionis ad difficultatem conclusionis, quando disputatio erit circa axioma quod est propositio pro conclusione posita (Græce enim axioma dicitur propositio pro conclusione posita : dicunt tamen quidam, quod

Axioma quid.

axioma est propositio ad probandam alteram assumpta, quæ difficilior est ad probandum quam illa ad cujus probationem assumitur : ponitur enim hic pro propositione affirmante syllogismum) cum ista difficilior sit ad probandum, quam principalis positio sive conclusio, major labor erit disputare ad illam, quam ad principalem positionem sive conclusionem : et quia ipsa est immediata, ad ipsam non est via argumentationis.

Dubitabit ergo aliquis, Utrum in dialectica disputatione ponenda (hoc est, supponenda) sint talia axiomata et concedenda a respondente, an sit exigenda probatio ipsorum ab opponente, eo quod dialectica inquisitiva est, et ad methodorum principia viam habet, et est ratio ad utramque partem illius dubitationis. Nam si alius dicat, quod respondens non ponat sive supponat ista, et præcipiat ad hoc disputare ut probentur : tunc videtur inconveniens : quia tunc præcipiet majus (hoc est, majoris laboris) negotium, quam sit quod a principio positum est : et hoc vocatur apud Philosophos difficilioris assumptio . Si vero alius dicat, quod ea respondens ponat et supponat tanquam per se nota, tunc sequitur quod credet aliqua probata ex illis, tanquam ex minus credibilibus, in quantum minus probata sunt : cum tamen via dialectica sit ad ista, sicut ad methodorum principia. Ergo ex his ad utramque partem disputatis, patet quod si oportet non facere difficilius problema, tunc ponendum est a respondente axioma. Si autem oportet semper per notiora et probata syllogizare, tunc non est ponendum axioma : aut ergo ad utrumque occurrit inconveniens.

Aut dicimus solventes ad hoc, quod diversis disputationibus et ponendum et non est axioma : discenti enim (hoc est, disciplinaliter disputanti) non est quidem ponendum, nisi notius et verius sit per se et secundum naturam, sed dialectico exercenti (hoc est, exercitative disputanti) ponendum, quamvis non sit per se notius, dummodo verum videatur, et non habeat in superficie instantiam. Propter quod manifestum est , quod non æqualiter et discenti sive disciplinaliter disputanti dignum est hujusmodi propositiones ponere. Epilogaliter ergo dicendo, pene sufficienter dictum est , quomodo oportet opponentem et interrogare et ordinare ea quæ interrogat.

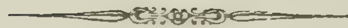

TRACTATUS II

DE INSTRUCTIONE RESPONDENTIS ET DE MODO RESPONDENDI.

CAPUT I.

Quid est opus proprium bene respondentis.

De instructione autem respondentis et de responsione sive de modo responsionis tractaturis nobis, primo quidem hoc determinandum est, quod ad omnia alia sicut principium præmittendum : eo quod ex proprio opere respondentis proprius modus respondendi ad singula determinetur et inveniatur. Primo ergo determinetur quid est opus proprium bene respondentis, sicut et opus proprium determinatum est in ante habitis opponentis sive interrogantis.

Quod sit opus interrogantis in dialecticis.

Est autem opus proprium interrogantis et optimum in dialecticis, prout dialectica est ad obviationem, sic inducere orationem interrogativam, ut faciat respondentem concedere improbabilissima, et aliter non esset obviativa ad improbabiliora quam illa quæ propter positionem improbabilem sunt necessaria, hoc est, quam ea quæ ex probabili pene sequuntur : quia sicut opponentis est obviare respondenti, ita respondentis est obviare opponenti : verum respondenti quidem est e contrario obviandum, quod semper ita respondeat, quod non videatur propter eum (hoc est, propter suam responsionem) accidere impossibile, aut aliud accidere impossibile sive improbabile : sed si quid talium accidit, videatur accidere propter positionem improbabilem quam sustinet : utroque enim istorum modorum peccare posset respondens. Si autem non sustinet positionem aut si concedat improbabilia secundum rem : quia diversum est peccatum. Aut etiam si ponat primum in ipsa positione quod non oportet : et aliud peccatum si ponat quod oportet, et non servet illud secundum illum modum servandi quem debet vel potest. Modus autem iste est, ut consequentia ad positionem concedat, et repugnantia neget : quod ex hoc oritur scientia falsæ positionis. Sic igitur patet in communi quid est opus bene respondentis : hoc autem diversum est in diversis disputationibus ejus, et artificialiter nihil determinatum est adhuc de modis bene respondentis secundum suum proprium opus : oportet autem determinare hoc per disputationis diversitatem, et positionis distinctionem.

Quoniam igitur infinita sunt quæ observanda sunt respondenti, his (hoc est, ad hoc disputantes vel opponentes) qui propter gymnasium (hoc est, luctam et certamen) ad obviationem disputationem faciunt, et similiter intimatum est quid respondenti observandum est ad eos qui faciunt rationes sive ratiocinationes et disputationes propter experimentum accipiendum de veritate problematis assignati vel conclusionis, sicut facit dialecticus inquisitivus, oportet de isto facere mentionem. Non enim eædem considerationes observandæ in disputando, docentibus sive doctrinaliter disputantibus, et discentibus (hoc est, inquisitivis) ad experimentum veritatis conclusionis, et colluctantibus, hoc est, ad obviationem

Dialecticus obvians quandoque induit habitum sophistici.

disputantibus vel sophistice: quia dialecticus obvians aliquando induit formam et habitum sophistici, præcipue in cautelis: quamvis hoc non faciat ad finem deceptionis per locum sophisticum qui est fallacia. Neque est eadem consideratio in respondendo his qui ad exercitium disputant, exercentes se invicem perspectionis causa, hoc est, ut perpicaciores fiant. In omnibus enim his diversas considerationes oportet habere respondentes observando suum proprium opus, quod est nihil videri pati propter opponentem: et si patiatur aliquid, hoc est propter positionem: quia secundum modum positioni proprium habet defendere, hoc est, ut concedat hoc quod est ex positione sequens, nihil positioni repugnans, sicut parum ante dictum est. Ars enim artifici tradita virtutem confert ad opus proprium. Quod autem considerationes diversæ observandæ sunt ad diversimode disputantes, patet ex hoc quod discenti (hoc est, inquisitive disputanti) semper ponenda et concedenda sunt a respondente ea quæ videntur esse vera: quia aliter non adjuvatur ad suum opus et ad suum finem a socio sive disputante. Nullus enim discentium conatur aliquod falsum dicere vel persuadere finaliter, ut stet in isto: et si concludat falsum ad impossibile syllogismo, ab illo redit statim ad oppositum verum, et stat in illo: et sic respondens etiam concedens ea quæ videntur esse vera, nihil patitur propter opponentem, sed quod patitur, est propter positionem.

Aliæ autem considerationes habendæ sunt respondendo colluctative disputanti ad obviationem: oportet enim aliud facere videri contra respondentem eum qui colluctative disputat, qui non tantum intendit ad positionem disputare, sed plus intendit disputare obviando respondenti: respondentem enim ad illum oportet se habere ad eum, ut nihil ab eo pati videatur: et ideo ad eum indiget cautelis et considerationibus cautelarum. In conventionibus autem dialecticis, quando opponens convenit respondentem, in his quidem qui non colluctationis causa, sed causa experimenti (hoc est, expediendæ per syllogizationem et ratiocinationem veritatis) et causa perspectionis, id est, ut perspicaces fiant, faciunt disputationes, nondum ab aliquo artifice enodatum est quid considerando oporteat conjecturari respondentem, et qualia oporteat eum non dare sive negare ad positionem observandam, quam secundum proprium modum et opus oportet observare respondentem, ut dictum est. Et quia de hoc nihil habuimus traditum ab aliis, quod conveniens sit, oportet quod nos ipsi tentemus aliquid de hoc artem tradendo dicere.

CAPUT II.

Quæ et qualia conjectanda sunt respondenti, sive propositum, seu positio sit probabilis simpliciter, sive alicui vel respondenti vel alii.

Quia igitur positionem modo proprio positam sequitur custodire, respondentis autem positio variatur, oportet quod modus respondendi secundum diversitatem positionis sit diversus. Necesse est autem respondentem qui ponit orationem quæ positio vocatur, aut probabilem proponere positionem, aut improbabilem aut neutram, quæ alicui probabilis est, et alicui improbabilis: vel quod nec videtur, nec non videtur. Et adhuc subdividendo hoc oportet eum ponere, aut simpliciter probabilem, aut simpliciter improbabilem, aut indiffinite et indeterminate medio modo se habentem, vel huic quidem alicui probabilem, vel alii cuicumque, aut ipsi respondenti improbabilem.

In communi autem considerando opus respondentis quoad se et quoad ipsum, nihil differt quoad modum respondendi in communi quolibet modo sive qualitercumque probabilis sive improbabilis sit positio de qua respondet: nam idem in communi modus erit determinatus re-

spondendi bene, et idem modus dandi (hoc est, concendendi) vel non dandi sive negandi quod interrogatum est ab opponente, quoad hoc, ut caveat ut nihil videatur pati ab opponente maxime obviante : et tamen nihil dicat repugnans positioni. Et hoc probatur ex hoc, quod cum improbabilis sit positio, tunc necesse est fieri vel sequi ex oppositis ab opponente obviante probabilem conclusionem : cum vero probabilis est positio, tunc e contra necesse est fieri conclusionem improbabilem : eo quod interrogans obvians semper conatur concludere oppositum positioni. Si autem id quod positum est, sive positio, nec est probabile quid simpliciter, neque improbabile simpliciter, necesse quod conclusio quam opponens concludere conatur, sit talis qualis positio, hoc est, neque simpliciter probabilis, neque simpliciter improbabilis.

Et una doctrina generalis est, quod respondens caveat, quod ad conclusionem quam intendit opponens, non deveniat, quando obviando disputat : quia aliud ab eo pati videbitur. Hoc autem hoc modo fiet: quoniam enim qui bene syllogizant, illi ex probabilibus vel notioribus demonstrant, hoc est, ostendunt propositum sive conclusionem, manifestum est quod quando simpliciter improbabile est ad quod disputat obvians, tunc respondenti e contrario obvianti nihil dandum est vel concedendum de his quæ simpliciter non videntur : quia ista concedi non possunt. Neque etiam aliud dandum de his quæ videntur quidem, sed minus videntur sive minus probabilia sunt in conclusione : et hoc ideo est, quia cum improbabilis sit positio, probabilis fit conclusio : et ipse per probabilia deveniet ad conclusionem probabilem : et hoc obviando cavere debet respondens. Si enim ad conclusionem probabilem devenire debeat opponens, oportet quod omnia quæ sumuntur ab ipso ad probandum probabilem conclusionem, aut probabilia esse, aut etiam magis probabilia conclusione si debet (sicut dictum est) per notiora id quod minus notum est, concludi. Propter quod si quid eorum quæ interrogantur, non tale est, hoc non est ponendum sive concedendum respondenti. Si autem simpliciter positio probabilis : tunc palam ex dictis est, quoniam conclusio quam obviando intendit concludere opponens, erit improbabilis.

Ergo tunc respondenti ponendum est omnia quæ videntur sive probabilia sunt, et etiam de his quæ non videntur, hoc est, quæ sunt improbabilia, poni et concedi possunt quæ minus improbabilia sunt conclusione intenta : quia per ista ad improbabilem conclusionem non potest devenire: si enim talia ponat respondens, sufficienter videbitur tractum esse opponenti. Similiter autem si neque probabilis, neque improbabilis sit positio : nam etiam sic respondenti dandum et concedendum est omnia quæ videntur sive quæ probabilia sunt, et etiam de his quæ non videntur quæcumque sunt magis probabilia conclusione : sic enim accidit fieri disputationes probabiliores in præmissis quam sit conclusio : et per talia non deveniet ad conclusionem neutram.

Ergo si simpliciter est probabile vel improbabile quod ponitur ad ea quæ videntur simpliciter, faciendum est responsiones (ut dictum est) talia et dando et non dando per quæ ad conclusionem intentam non deveniat. Si autem id quod ponitur a respondente, neque probabile sit simpliciter, nec simpliciter improbabile, sed sit probabile vel improbabile respondenti : tunc ponendum vel non ponendum judicando vel comparando rationes ad ipsum quod videtur, vel quod non videtur: et ista semper talia concedat per quæ ad conclusionem intentam non deveniat : quia tunc nihil pati videtur ab opponente.

Si autem non suam opinionem, sed alterius opinionem observat, palam est quoniam ponendum sive concedendum vel negandum aspiciendo ad illius intellectum, ut et nihil repugnans positioni di-

cat, et tamen ab opponente nihil pati videatur. Propter quod et illi qui ferunt extraneas opiniones sive positiones, sicut Heraclitus dixit bonum et malum esse idem, non concedant repugnantes illi positioni, hoc scilicet quod contraria simul non sint in eodem subjecto, sive quod mutuo se expellant ab eodem susceptibili : quia per hoc destruetur positio eorum : quia non videtur eis, quod secundum Heraclitum sustinendo positionem suam sic dicendum sit. Faciunt autem hoc in obviativis disputationibus omnes qui ab aliis vel a se suscipiunt opiniones vel positiones extraneas defendendas : conjectant enim intellectum positionis secundum illum sensum ut dicit qui ponit, et nihil concedunt repugnans. Diximus enim quod obviando disputans plus attendit positionem et etiam fictionem, quam problema : et respondens cavet ut nihil pati videatur ab opponente. Epilogando ergo dicimus, quod ex dictis manifestum est, quæ et qualia conjectanda sunt respondenti, sive propositum sive positio sit probabilis simpliciter, sive alicui, vel respondenti, vel alii.

CAPUT III.

De modo respondendi ad interrogationem ab opponente propositam, sive simplex sit, sive multiplex.

His autem determinatis quomodo respondendum est ad positionem et disputantem sic vel sic, determinandum est de modo respondendi ad interrogationem ab opponente propositam, sive simplex sit, sive multiplex. Dividendo ergo præmittimus dicentes, quod omne quod interrogatur ab opponente, aut est probabile, aut improbabile, aut neutrum, sicut et ipsa positio has habuit tres differentias. Et iterum hoc est pertinens ad orationem sive propositum, vel est non pertinens ad orationem. Et si quidem quod interrogando proponitur, est apparens sive probabile, et non pertinens ad orationem sive propositum : tunc respondenti dandum cum hac protestatione, quod dicat, quod videtur esse apparens sive probabile quidem : quia ex hoc nihil patietur, cum non sit ad orationem. Si vero quod interrogando proponitur non est apparens sive probabile, et etiam non ad orationem, dandum quidem est : sed protestando et significandum in ipsa concessione ut dat, et non videtur : et hæc protestatio facienda est ad cautelam fatuitatis : ne etiam fatuus videatur, qui dat improbabile et quod ad orationem non pertinet. Si vero sit quod interrogatur ad orationem, et videtur etiam probabile : tunc quidem dandum est cum hac protestatione, quod videtur probabile esse quod propositum est, sed valde propinquum videtur ei esse quod in principio propositum est et involutum in illo: et interimitur hoc proposito sive concesso id quod positum est a principio. Si autem id quod interrogatur est ad orationem et valde improbabile, tunc fatendum est respondenti axioma accidere, hoc est, difficilioris assumptionem : et dicendum quod est valde fatuum hoc ponere. Si vero nec probabile sit, nec improbabile, et quod nihil ad orationem pertinet, dandum, ita quod nihil protestetur respondens, nec aliud protestando determinet. Si autem est quod interrogatur ad orationem, et improbabile, dandum quidem cum protestatione, quod et hoc posito interimitur quod in principio positum (hoc est, propositum) propter concessionem ejus quod improbabile est. Nam sic observando has cautelas, et ille qui respondet, nihil videtur pati propter hoc quod opponens interrogando proponit, si singula quæ opponens proponit, sit prævidens, et inconvenientia esse sit protestans : et etiam in his qui interrogat, assequitur syllogismum positis et concessis a respondente omnibus interrogatis quæ conclusione et proposito sunt probabiliora, et sic non habet increpationes, et nihil patitur ab opponente. Quicumque vero opponentium ex impro-

babilibus quam conclusio, sic conantur syllogizare, palam est quoniam non bene syllogizant, et propter hoc sic et talia interrogantibus sive proponentibus non est concedendum a respondente quod interrogant.

Similiter autem respondendo cautelæ observandæ sunt in his quæ obscure (hoc est, multipliciter) dicta interrogantur : his obviativa disputatione a respondente obviandum est caute, ut nihil pati videatur. Quoniam autem in talibus concessum est respondenti, quod non intelligitur obscurum et multiplex, dicere a principio ad opponentem, quod non intelligit id quod proponit : et iterum conceditur respondenti aliquo propositorum multipliciter, quod non est necessarium, quod ipse illud vel simpliciter confiteatur vel simpliciter neget. Palam ergo quod nisi primum propositum planum sit et simplex, non est pigritandum dicere respondenti se non intelligere : et hoc ideo faciendum est, quia sæpe obviat difficile aliquid respondentibus, ex hoc quod dant et concedunt ea simpliciter quæ non sunt vera, cum proponuntur ab interrogantibus.

Si autem a principio notum quidem sit respondenti, quod interrogatum multipliciter dicitur, considerandum si ipsum multiplex in omnibus quidem sensibus verum vel falsum sit : tunc simpliciter dandum, vel simpliciter negandum ac si simplex sit [1]. Si vero in aliquo sensu quidem sit falsum, et in aliquo verum, significandum est et protestandum a respondente, quoniam hoc multipliciter dicitur, et propter aliud quidem (hoc est, in uno sensu) est falsum, et aliud, hoc est, in alio sensu, est verum. Et hoc debet facere in principio antequam opponens procedat ad conclusionem. Si enim posterius jam facta conclusione dividat ipsum multiplex, incertum est utrum ipse respondens hoc dubium quod est in multiplici, a principio perspexerit : et sic minorabitur coram opponente. Si autem respondens non præviderit dubium quod est ex multiplici, et concesserit ipsum, et postea viderit quod multiplex est, obviando dicere debet opponenti, quoniam non dedi sive concessi interrogatum ad hoc (hoc est, ad hunc sensum) inspiciens in quo tu concludis : sed concessi illud ad alterum eorum sensuum quos habet in se multiplex : nam pluribus existentibus sensibus quæ sub eodem æquivoco nomine vel sub eadem oratione amphibologica, facilis est dubitatio. Si vero planum sit et simplex quod interrogando proponitur, respondendum est plane, aut sic, aut non, concedendo simpliciter, aut negando simpliciter.

CAPUT IV.

Qualiter respondendum sit ad rationem inductivam et ad syllogismum sive ex necessariis sive prænecessariis factum.

Determinato autem sic qualiter sit respondendum ad interrogationem et propositionem necessariam, sequitur hic dicere qualiter respondendum ad rationem inductivam et ad syllogismum, sive ex necessariis, sive præternecessariis factum.

Ad hoc autem ut præambulum dico, quod omnis propositio syllogistica, aut est earum aliqua ex quibus ut necessariis fit syllogismus, aut est propositio præternecessaria quæ inducitur propter aliquam necessariarum, ut prædictum est. Palam autem, quoniam præternecessaria gratia alterius sumitur : quia sumitur propter aliquam necessariarum. Ex quo fit, quod inductiva propositione plura similia sub uno universali contenta, inductive aliquando ab opponente interrogantur : nam ipsi opponentes sumunt omne universale, aut per inductionem, aut per syllogismum probatum in pluribus. Si

[1] Ex hoc patet quod propositio multiplex non est semper distinguenda.

ergo inductione sumere velit universale, omnia singularia ponenda sunt et concedenda a respondente, dummodo sint vera et probabilia : ad universale autem sive contra universale tendandum est instantiam ferre per aliquod singulare non prius inductum ab opponente, et inducta prius ab opponente concessit respondens: et si per aliquod illorum instantiam ferret, sibi contradicere videretur. Nam sine instantia, vel quæ sit, vel quæ videatur prohibere orationem, cavendum est a respondente ne protervire videatur. Patet ergo quod quando in multis singularibus apparuit sic esse ut dicitur, et non dederit sive concesserit respondens universale, cum non habeat instantiam quam proferre possit, tunc manifestum est quod protervit.

Amplius autem si non fert instantiam, nec amplius habet unde contra argumentetur per positionem, et unde probet quoniam non est verum quod universaliter propositum est, magis adhuc protervire videtur : quamvis tamen nec hoc sufficiat ut per hoc excludat universalem propositam. Quod probatur ex hoc, quod plures habemus a Philosophis positas hujusmodi rationes, quæ communiter opinionibus contrariæ sunt, et contra quas multæ habentur rationes : et tamen a respondentibus sustinendæ sunt, quamvis rationes quæ sunt in contrarium non contingat solvere, vel valde difficile sit solvere easdem. Velut est Zenonis positio, quoniam nihil contingit moveri, vel aliquod stadium vel spatium pertransire: sed non tamen propter hoc quæ sunt talibus opposita sive objecta talibus in contrarium adductis propositionibus vel rationibus dicimus, quod tales positiones non sunt ponendæ : secundum philosophiam enim ponuntur. Si ergo aliquis respondentium est, qui neque contra universalem propositam habet instantiam, ut possit contra eam instare, si non ponit sive concedit, palam est quia protervit. Est enim in disputationibus proterva responsio, quæ est syllogismi corruptiva sive impeditiva præter prædictos modos, ut per instantiam et per contrariam rationem.

Adhuc autem ipsum respondentem contra arguentem oportet inferre ipsum sibi (hoc est, pro se) et proponere diffinitiones et positiones ex aliqua causa credibiles vel necessarias, vel in quibus diffinitiones prædicantur quæ per seipsas sunt necessariæ. Nam ex quibuscumque propositionibus vel diffinitionibus propositum interimunt ipsi inquirentes sive opponentes, palam quoniam his (hoc est, per eadem) adversandum et obviandum est eis. Sed hoc maxime cavendum respondenti, ne inferat improbabilem positionem. Improbabilis autem positio dicitur multipliciter. Uno enim modo dicitur improbabilis positio illa, ex qua sumpta contingit dicere sequi inconvenientia, ut in positione Zenonis, si omnia dicat quis moveri, aut dicat nihil moveri, ut Melissus : ex hac enim multa sequuntur inconvenientia : et qui dicunt quod illa eligenda sunt quæcumque sunt pejoris consuetudinis vel urbanitatis, et quod eligenda sunt quæcumque sunt repugnantia consiliis bonorum et optimorum, ut quoniam voluptas sit bonum hominis in vita, quod repugnat bonis consuetudinibus : et quoniam injuriam facere quam pati melius, quod repugnat bonis consiliis : audientes enim non odio habent respondentem quasi inferentem hæc sermocinationis sive disputationis causa, sed odio habent ut dicentem quæ et bona videntur et vera, et ut amplectentem talia: quia sermones morales creduntur ex amore magis quam ex sermone persuasivo. Ne ergo inconveniens accidat, vel ne odio habeatur, talia sunt inferenda a respondente. Sic ergo dictum est qualiter est respondendum ad orationem inductivam.

Ad syllogisticas vero orationes qualiter respondendum sit nunc dicimus. Observandum igitur quod quæcumque orationes falsum syllogizant sive argumentationes, solvendum est respondenti eas

sive per interemptionem ejus propter quod fit sive sequitur falsum : non enim solvit falsum syllogizatum, qui interimit falsum quod est in præmissis : neque iterum solvit, etiam si falsum est quod interimitur : habebit enim aliquando oratio sive argumentatio plura falsa : et tamen non omnia ista falsa sunt causa falsitatis conclusionis. Cujus exemplum est, ut si quis dicat eum qui sedet in eo quod sedet, scribere : ex hoc enim sequitur inconveniens : accidit enim Socratem sedere, et sequitur sive accidit ex his Socratem scribere, quod est falsum : interempto ergo falso, hoc est, Socratem scribere, nihil magis soluta est oratio : quia non dicitur et interimitur illud propter quod oratio falsa est, quamvis falsum sit axioma (hoc est, assumpta propositio) quod interimitur: et hoc ideo est, quia non propter hoc interimitur illud propter quod oratio sive argumentatio falsa est : quia si aliquis sit sedens et non scribens, patet quod in isto non tenet solutio : quare non conveniet solutio quæ data est : quare non debuit quis interimere Socratem sedere, sed potius debuit hoc interimere, quod est sedentem in eo quod sedet, scribere non enim omnis qui sedet, scribit in eo quod sedet. Ille ergo solvit omnino argumentationem syllogisticam, qui interimit id propter quod est falsum in minori propositione, et non in majori : novit autem solvere vel solutionem qui scivit quoniam propter hoc oratio fuit falsa. Hujus autem simile et exemplum in mathematicis est in his lineis, quæ falso circulo scribuntur, ut si dicam, quod lineæ ab eodem centro circuli ductæ ad circumferentiam sunt æquales, et describantur lineæ curvæ a centro ad circumferentiam ductæ, et inferatur quod istæ non sunt æquales : non enim in talibus argumentationibus sufficit instare, et ostendere quod sit falsum : ut propter hoc quod lineæ curvæ sunt inæquales, ubi rectæ a centro ad circumferentiam ductæ sunt æquales. Sic enim assignando causam falsitatis, erit manifestum utrum prævidens quis respondentium vel non prævidens causam falsitatis, attulit instantiam contra universalem vel argumentationem syllogisticam.

CAPUT V.

De ratione ad orationem non conclusam.

Est autem sive contingit orationem prohibere concludi, hoc est, problema sive conclusionem prohiberi ne concludatur : quia idem est quæstio, problema, et conclusio. Hæc autem prohibitio etiam ne concludatur, contingit quadrupliciter. Hoc enim contingit, aut quia respondens ostendit in quo est falsum, propter quod non concludit, ut paulo ante dictum est. Aut secundo modo ad interrogantem instantiam, hoc est, impedimentum ferre, ne procedat ad conclusionem, ut quærendo intellectum interrogative propositorum, vel quæstiones laterales juxta propositum propinquas inquirendo, et contra respondentem quasi improperando ; sæpe enim non solvit respondens quidem, ut causam falsitatis ostendat, sed ut faciat quod interrogans non possit longius proferre sive usque ad conclusionem orationem intendere propter multa quæsita. Tertium autem impedimentum est ad interrogata sive ad interrogantem proposita contradicere : accidit enim ex interrogatis non fieri (hoc est, non sequi) quod volumus : eo quod non bene, hoc est, debito modo vel ordine vel diminute interrogata sunt : et addito aliquo (hoc est, debito ordine) vel eo quod diminutum est, accidit fieri conclusionem intentam : tale igitur omissum respondens dicere debet contra interrogata de suo officio. Si ergo interrogans non potest propter a se omissa in amplius (hoc est, usque ad conclusionem) suam orationem producere, tunc a respondente ad interrogantem (hoc est, contra interrogantem) erit ferenda instantia cum objurgatione opponentis. Si autem sit impedimentum interrogantis, et non interrogati, ita quod

interrogans potest quidem procedere ad conclusionem : tunc respondentis est quærere instantiam ad interrogata, ut ex ista parte impediat conclusionem , ne aliud propter eam pati videatur. Quarta autem et pessima (quæ maxime affligit opponentem) instantia est, quæ est ad tempus : prolixius quidem enim respondentes, talibus orationibus instant, ad quæ disputare pluris est temporis quam sit præsentis exercitationis, quæ est circa principale propositum : et hoc est, quod ante dictum est difficultatis majoris assumptio : et his modis impeditur operans obviative disputans, ne deveniat ad conclusionem intentam.

Epilogaliter ergo dicendo, sicut dictum est prius, instantiæ fiunt quatuor modis. Comparando autem istas instantias ad invicem, dicimus quod inter istas instantias sive impedimenta non est solutio orationis non concludentis, nisi prima tantum, ut in ante habito capitulo determinatum est. Reliquæ vero tres dictæ instantiæ non solutiones sed prohibitiones et impedimenta quædam sunt conclusionum ne fiant contra respondentem, qui prohibere debet ne aliud ab opponente pati videatur.

CAPUT VI.

De increpatione orationis ex parte utentis ea in generali ex parte orationis in generali, etc.

Increpatio vero orationis sive increpabilis oratio est aliquando et secundum ipsam orationem, et etiam ex parte utentis ea, et quando interrogatur non eadem quæ ad propositum debet interrogari secundum qualitatem propositi quod intenditur, et ad quod debet esse disputatio, vel in illo sensu in quo est interroganda : plerumque enim respondens qui interrogatur in disputatione , causa est quod non bene disputatur oratio sive positio : eo quod ipse proterviens non concedit ea ex quibus plane erat disputare ad orationem propositam : et tunc fit increpabilis oratio ex parte utentis ea : cum enim disputare sit opus duorum, opponentis et etiam respondentis, non est in altero tantum bene sumere, hoc est, ad debitum finem deducere commune opus in quo uterque juvandus est ab altero. Unde aliquando necessarium est opponenti conari rationibus ad eum qui dicit , hoc est, contra eum qui dicit, quod proculdubio tunc non respondet secundum veram rationem responsionis , quamvis quidem contra opponentem, quando et is qui respondet et vicem agit respondentis observat eum, ut dicat obviando contraria interroganti sive opponenti, et nititur contrariari opponenti, et non juvari ad inquisitionem positionis : et præcipue quando dicit opponenti contraria, suadens ea per rationem, quia sic sit vel videatur esse probabilis : tales enim respondentes sic gravantes ipsos opponentes, faciunt quæ sunt ad exercitationem certativæ et colluctativæ, et non dialecticæ, quæ ex probabilibus sunt ad problema sive ad positionem terminandam.

Quoniam autem hujusmodi orationes ex parte respondentis et ex parte opponentis sunt propter gymnasium sive luctam et certamentum, et propter experimentum quod respondens de viribus opponentis vult accipere, et non sunt inquisitivæ propter doctrinam de positione faciendam , palam quoniam ad compescendum respondentem non solum verum est syllogizandum opponenti, sed etiam falsum, ut et falsa aliquando concludat contra respondentem : nec semper per vera præsyllogizandum est opponenti, sed aliquando per falsa, ut et ex falsis a respondente datis aliquando procedat contra respondentem . Sæpe enim contingit, quod vero posito, interimere id necesse est disputantes sive opponentes : quia per illud ipsi respondentes impediunt disputationem : et tunc quia verum non interimitur per verum, sed per falsum, oportet in syllogismo

protendere et proponere falsa [1]. Quoniam et falso posito, non potest hoc interimi, nisi per falsa deducendo ad inconveniens, oportet etiam tunc protendere falsa : nihil enim prohibet in probabilibus alicui respondentium aliquando videri ea quæ non sunt (hoc est, quæ falsa sunt) magis quam videantur ea quæ sunt vera. Sicut quod sol sit monopedalis, magis alicui videtur, quam quod sit major habitatione : propter quod argumentatione facta ex falsis, quæ illi responderi videntur, magis erit suasus ut compescatur quam sit adjutus.

Propter quod argumentatione facta ex falsis ad doctrinam sive docendum est oratio aliquando male syllogizata ex parte opponentis: quia opponentem qui transfert et refert disputationem obviativam ad respondentem, si bene se in disputando habere vult, debet transferre dialectice et non litigatorie, ut etiam ex probabilibus ad positionem disputet, et non ad contentionem se transferat : sicut etiam oportet geometram disputare geometrice : et hoc quidem oportet opponentem observare, sive falsum sit, sive verum quod concludendum est contra propositum. Quales autem dialectici sunt syllogismi quibus uti debet opponens, dictum est prius in primo libro hujus scientiæ.

Quoniam autem pravus socius est, qui impedit commune opus, palam est quod in oratione (hoc est, in disputatione) pravus est qui impedit disputationis processum debitum : ubi enim quod proponitur in diffinitionibus, est commune quidem opus et opponenti et respondenti : certantibus autem his opponente et respondente et ad victoriam contra se invicem conantibus, non est possibile evenire utrique idem quod intendit. Certantibus enim duobus ad invicem, plures uno vincere est impossibile : ambo vincere non possunt, sed unus vincet, et alter cedet sive succumbet. Nihil autem differt (quantum ad impedimentum disputationis) sive respondendo, sive interrogando fiat hoc, scilicet prave litigare : nam sicut qui opponit litigatorie (hoc est, ad finem litis) prave litigat, sic etiam ille qui litigatorie respondet, sicut ille qui non in respondendo concedit quod videtur, et quod est probabile, neque suscipit assentiendo quidquam ejus quod interrogans vult inquirere ad propositam faciens positionem.

Manifestum ergo ex his quæ dicta sunt, quoniam non similiter, hoc est, ex eadem causa increpandum est, et per se sive secundum se orationem interrogantem sive opponentem : sed alia de causa increpatur opponens, et alia respondens : nihil enim prohibet aliquando orationem quidem pravam esse, interrogantem vero ut contingit (hoc est, quantum disputatio et oratio permittit) optime contra respondentem disputare secundum modum et legem dialecticæ disputationis. Nam contra discolos respondentes non est forte possibile statim, nisi prius compescatur per cavillationes, quales quis sive alius opponentium vult facere syllogismos : sed oportet eum facere tales, quales contingit facere ad compescendum discolum.

Quoniam autem indefinitum est sive incertum et indeterminatum, quando contraria opponenti vel respondenti, et quando ea quæ sunt in principio sunt inconvenientia, ad intentum propositum faciunt vel proponunt homines disputantes ad invicem opponens et respondens : plurimi etiam ea prius sunt renuentes et negantes, postea concedunt et ponunt hæc, ut sæpe fit in probabilibus : et hoc fit ideo, quia respondentes plerumque subaudiunt ad perversum intellectum audita, referendo ea quæ interrogantes interrogant a principio, et ex hoc necesse est pravas fieri disputationes. Et causa hujus est ille qui respondet, hæc quidem li-

[1] Verum non potest interimi per verum, nec falsum per falsum, nisi ducendo ad inconveniens. Ex hoc colligitur quod multa falsa sunt probabiliora veris. P. J.

tigiosa concedens, alia autem talia quæ faciunt ad propositum non concedens. Sic ergo ex parte utentium oratione est increpanda oratio. Et manifestum est, ut diximus, quoniam non similiter increpandum est et orationes et interrogantes.

CAPUT VII.

De quinque increpationibus orationis secundum se.

Per se autem sumptæ orationis non in usu opponentis vel respondentis quinque sunt increpationes. *Prima* quidem sumpta est in oratione secundum quod est causa conclusionis, quando talis est oratio, quod ex interrogatis propositionibus non concluditur aliquid, nec propositum, nec aliud omnino : cum sint vel falsa, vel improbabilia plura eorum, vel omnia in quibus est conclusio : præmissæ enim quantum extrema, materialiter se habent ad conclusionem, et quantum ad medium, ut causa efficiens habent se ad conclusionem, et conclusio est in ipsis ut effectus in causa materiali uno modo, et ut effectus in causa efficiente alio modo. Et quando neque ablatis quibusdam, neque additis, neque etiam his quidem ablatis, his vero additis fit ex ipsis aliqua conclusio : talia enim non possunt aliquo modo esse causa conclusionis : et ideo est hoc, quia omnes formæ syllogisticæ repugnant, nec servant aliquem ordinem medii vel extremorum, nec per dici de omni, vel dici de nullo confirmantur : et ideo merito sunt increpanda. *Secunda* autem increpatio sive causa increpationis est, si oratio talis sit quod ex ea non fiat syllogismus ad propositum : peccat enim, eo quod caret fine debito : vel etiam si non fiat syllogismus dialecticus, et ex talibus probabilibus, et de quibus prius in primo hujus scientiæ libro dictum est. *Tertia* autem increpatio sive causa increpationis est, si oratio talis est quod syllogismus ad propositum ex ea non fiat, nisi quibusdam additis : quia tunc patet quod est diminuta et deficiens, et deficit in necessariis, et maxime quando addita sunt pejora ad probandum, et minus probabilia quam conclusio. Rursum *quarta* causa increpationis est, si talis sit oratio, quod non fiat ex ea syllogismus ad propositum, nisi quibusdam ablatis : quia tunc abundat superfluis, quæ esse non possunt causa conclusionis. Nam quandoque opponentes sumunt plura interroganda, quam necessaria sunt ad propositum : et propter hoc tunc non fit syllogismus concludens, eo quod hæc sunt : quia causa conclusionis esse non possunt. Amplius *quinta* causa increpationis est, si ex improbabilioribus et minus credibilibus quam sit conclusio, fiat syllogismus : aut etiam fiat ex veris, sed plurima opera sive labore indigentibus ad manifestari satis, quam conclusio ad demonstrandum : hoc enim est axioma assumptum, ut prædictum est.

Quomodo præmissæ sunt causa materialis conclusionis, et quomodo causa effectiva.

Ad intelligentiam eorum quæ dicta sunt et explanationem, notandum est quod non oportet dicere, quod syllogismi dialectici et ad propositum fiant ex omnibus sive quibuscumque propositionibus : et non oportet dicere syllogismos similiter (hoc est, æqualiter) esse probabiles et verisimiles : naturaliter enim ex ipsa natura propositionum quædam earum quæ quæruntur sive interrogantur, sunt faciliora quibusdam et probabiliora, et quædam difficiliora et improbabiliora. Propter quod qui connexuerit sive proposuerit syllogismos ex propositionibus maxime probabilibus in quantum convenit secundum propositam materiam (hoc est, in quantum permittit proposita materia) hæc bene disputat : et non dicitur esse increpanda oratio, quia etiam argumentum ex probabilibus procedere constat.

Manifestum est etiam ex dictis, quod non est eadem causa increpationis in oratione secundum quod est ordinata ad propositum ostendendum, et in oratione secundum quod per se sumitur ad conclusionem quamcumque similiter ordinata :

nihil enim prohibet per se quidem orationem esse vituperabilem, et tamen ad problema esse laudabilem : et hoc maxime fit, quando obviative disputatur ad aliquid, ad cujus positionem vel fictionem intenditur et proceditur ex datis a respondente. Rursum e contrario etiam nihil prohibet orationem quidem per se esse laudabilem, ad problema autem esse vituperabilem : quia non facit ad propositum : et hoc fit quando oratio ex pluribus et verioribus conclusa est, et facile potest probari, sed tamen impertinentibus ad propositum. Erit autem aliquando sive contingit quandoque, quod oratio conclusa pejor est quam non conclusa : et quidem hoc fit, quando hæc quæ conclusa est, ex fatuis conclusa est, hoc est, valde improbabilibus : cum propositio non conclusa non sit hujusmodi, quod ex fatuis possit concludi, sed talis quæ ad suam probationem talibus indiget quæ sunt probabiliora et vera : et maxime tunc est mala illa oratio, quæ ex fatuis concluditur : quando etiam peccat, ita quod conclusio non est in assumptis ad syllogismum propositionibus sicut effectus in causa efficiente. Eos autem opponentes qui per falsa verum concludunt non justum est increpare : nam falsum quidem per falsum necessaria consequentia contingit syllogizare : verum autem per falsa quandoque contingit. Hoc autem jam olim manifestum est et determinatum in *Prioribus Analyticis*.

Quoniam autem hæc ita determinata sunt de diversitate orationis syllogisticæ, dicemus etiam ex incidenti arguentes in his diversificari. Dicemus ergo quod oratio, quæ est demonstratio, sic ostensive est dicta alicujus determinatæ conclusionis oratio, si aliud aliquid est intermixtum tali conclusioni, quod ad conclusionem probandam vel cavendam nullo modo se habet, non erit syllogismus de illo sive ex illo sicut ex causa conclusionis, sed erit non causa ut causa. Si autem videatur facere ad conclusionem per aliquem locum sophisticum, et non facit, tunc est philosophisma, non syllogismus : et non erit demonstratio sive argumentatio ostensiva. Est autem *philosophisma* dictum syllogismus demonstrativus. Argumentum autem dicitur syllogismus dialecticus, eo quod argumentum est ratio rei dubiæ faciens fidem : fides autem proprius effectus est syllogismi dialectici : quia opinio rationibus juvata fit fides, ut dicitur in tertio de *Anima*[1]. Litigatorius autem syllogismus dicitur *sophisma*. *Aporisma* autem dicitur syllogismus dialecticus contradictionis, qui maxime est in obviativis disputationibus, et est græcum nomen compositum ab ἀ, id est, sine, et πόρις quod est apparitio, ut communiter dicitur, quia per ipsum ad utramque partem arguitur, et neutra apparet prius quam alia : melius tamen dicitur a πορία, quod est conturbatio, quia inter utramque partem contradictionis conturbatur.

Si vero fiat aliquis syllogismus dialecticus, in quo ex utrisque propositionibus ostenditur quod videtur, et est probabile, ita quod propositiones præmissæ non similiter probabiles esse videantur, nihil prohibet id quod ostenditur, quod est conclusio, magis et magis esse probabile : sed si talis fiat syllogismus in quo una propositio videtur et est probabilis, illa autem reliqua propositio sit neutro modo se habens, nec probabilis, nec improbabilis : aut etiam si una propositionum videatur et sit quidem probabilis, illa autem non videatur, eo quod non probabilis sit, vel improbabilis, conclusio quæ sequitur, similiter erit vel neutra, vel probabilis vel improbabilis. Si autem propositio magis sequatur alterum, et probabilitatem vel improbabilitatem cum reliqua sit probabilis, tunc sequitur etiam conclusio vel magis se habens ad hoc ad quod magis se habens est propositio.

Est autem quoddam circa orationes vel circa argumentationes peccatum, quod

[1] Aristoteles, In 3 de Anima, tex. com. 157.

tamen idem cum aliquo prædicatorum est, quia est de genere increpandæ orationis : hoc autem peccatum est, quando quis ostendit per longiora sive plura, quod præmissis inest per pauciora sive majora : et per talia minora quæ insunt orationi (hoc est, argumentationi) sicut præmissæ insunt conclusioni quantum ad extrema : quia aliter conclusio non sequeretur ex præmissis nisi præmissæ essent in conclusione : utriusque enim medietas præmissarum est conclusio qua major extremitas concluditur de minori. Hujus exemplum est, ut si probandum sit quod una opinio magis est vera vel certa quam altera, si aliquis ad hoc probandum petiit vel assumpsit, quod singularium sive esse idem de se prædicatum magis est verum vel certum, et assumpsit ad hoc pro minore propositione, quod in opinione est idem de se opinabile, et concludit per hoc quod magis est opinio (in qua idem est de se) certa, quam illa in qua est aliud quoddam de alio opinatum, et sic format syllogismum. Omne idem de se prædicatum, certius est quam ubi aliud de alio prædicatur. Opinio quæ idem de se opinatur, est in qua idem de se prædicatur. Ergo est certior quam illa quæ aliud de alio opinatur. Et hoc sufficit ad propositi ostensionem. Ubi autem hoc opinabile sive ad hanc propositionem opinabilem (quod id quod dicitur de se, magis est verum et certum) quæ fuit propositio major, petitum est etiam opinionem eamdem de se magis veram esse, quæ superflua sunt et longiorem debito facientia ratiocinationem orationi : et postea ex omnibus illis concluditur, quod eamdem opinionem de se certiorem esse quam aliam : quando enim habetur, quod omne de se prædicatum est verius alio quodam, et quod opinio de se prædicata, non oportet assumere opinionem ejusdem de se maxime veram esse : quia conclusio habetur sine illo : et ideo peccatum est et nequitia increpandæ orationis : quæ enim posset esse major nequitia orationis sive argumentationis, quam quæ sua longitudine et superfluitate latere facit causam consequentiæ circa quam est oratio? cum enim plurima præmittuntur, nescitur ex quibus illorum sequitur conclusio. Et quod illa sit nequitia et malitia orationis, patet in opposito : quia oratio palam et manifesta in bonitate uno quidem modo publicissimo (hoc est, communicatissimo) dicta, si sit conclusa ita evidenter ut nihil oportet aliud, hoc est, amplius dubitare vel quærere. Uno autem alio modo quo etiam maxime dicitur bonitas orationis, quando talia sunt in præmissis, ex quibus sicut ex præmissis vel principiis necessarium est conclusionem esse. Est autem per conclusiones (hoc est, per probatas et notiores propositiones) conclusum sive conclusa. Amplius autem nequitia sive malitia orationis est, si deest in præmissis quod valde probabile est, hoc est, probabilius conclusione, sicut in præmissis dictum est : sed hæc malitia, quando diminuta et longior est, quam debeat esse oratio, etc.

CAPUT VIII.

De modis falsæ orationis.

Sic igitur habitis causis et modis increpandæ orationis dicemus de modis falsæ orationis : et vocamus orationem argumentationem, sicut prius dicitur. Dicimus igitur quod falsa dicitur talis oratio quadrupliciter. Uno quidem modo et *primo*, quando per orationem videtur concludi quod non concluditur : et hæc oratio est falsa, quia caret forma, et peccat in forma. Hæc autem oratio vocatur syllogismus apparens de numero litigiosorum et sophisticorum : nec hic ponit, quia ad dialecticum pertineat, sed potius numerum facit in modis falsæ orationis, ne insufficiens videatur esse divisio. Oratio autem dicitur *secundo* falsa sive argumentatio, quando concluditur, non tamen ad propositum : et hæc magis est vana quam falsa, quia vanum est quod est ad finem quem non concludit. Pecca-

tum hoc est maxime in syllogismis qui sunt ad impossibile ad quod ducunt : et ideo ex isto propositum non potest probari. Aut *tertio* modo oratio sive argumentatio dicitur falsa, quando quidem concludit ad propositum, sed non ex propriis, hoc est, secundum propriam conclusionis disciplinam sumptis, sicut fecit Brisso in circuli quadratura. Hoc autem peccatum est, quando in medicinali conclusione sumitur communis propositio, quæ non est medicinalis, videtur tamen alicui medicinalis esse : aut quæ non geometrica, videtur tamen alicui geometrica : aut quæ non est dialectica sive probabilis, videtur tamen alicui esse dialectica, sive verum vel falsum est, quod accidit in conclusione per improprias propositiones syllogisticas. Alio autem modo et *quarto* dicitur oratio falsa sive argumentatio, si per falsa syllogizetur, et est peccans in materia : conclusio autem per falsa syllogizata, quandoque quidem erit falsa, quandoque erit vera. Nam falsum semper quidem per falsum concluditur : verum autem contingit per non vera concludi, ut dictum est prius. Quod autem oratio sive argumentatio hoc modo falsa sit, magis est peccatum dicentis (hoc est, respondentis) quam orationis : quia nisi falsa daret respondens, dialecticus ex falsis non procederet. Et adhuc neque semper tale peccatum est dicentis sive respondentis, sed quando, hoc est, aliquando : sed tunc non est peccatum dicentis, quando quidem latet eum esse falsum : eo quod falsa per se sive secundum se accepta, pluribus veris recipimus magis et magis probabilia esse : et hoc fit, si opponens aliquod verum interimit ex his falsis concessis a respondente, quæ maxime probabilia videntur, et pro veris sunt concessa : quia hoc peccatum non est in dialecticis : cum enim sit probabile falsum, non est peccatum concedere quando latet ; nam cum talis est demonstratio, hoc est, ostensio interimens aliquod verum, oportet quod sit aliorum verorum, græcismus, hoc est, genitivum pro ablativo ponens, hoc est, per alia a veris (hoc est, ex falsis) oportet esse demonstrationem sive ostensionem : quia si verum per falsum aliquod interimitur, oportet aliquod positorum (hoc est, præmissorum concessorum) non esse omnino, propter quem est hujus interemptionis veri demonstratio, hoc est, ostensio vel probatio.

Et ne aliquis dicat quod non oportet interimere verum per falsum positum in præmissis, quia verum per falsum probatur, et ideo interimi non oportet per falsum : dicimus quod si verum concludatur per falsa et quæ valde stulta sunt, hoc est, improbabilia sunt pluribus etiam secundum sensus meditantibus, talis oratio erit pejus quoddam, quam ille qui falsum per falsum syllogizat : non enim sequitur tale verum ex talibus falsis, nisi syllogismo formali et non probante : nec erit ostensio propter quid, sed quia tantum, sicut in *Prioribus Analyticis* dictum est.

Modus autem solvendi orationes falsas secundum omnes istos quatuor modos est. Quare palam jam ex dictis est, quod *Primo* modo volenti solvere, prima consideratio est orationis per se acceptæ habenda, ut consideret si concludit et solvit dicens, quod non concludit, quia peccat in forma. *Secunda* consideratio est in secundo modo orationis falsæ, ut consideret utrum verum vel falsum concludat ad propositum. *Tertia* vero in tertia oratione falsa est, ut consideret ex qualibus quibusdam præmissis concludit, utrum etiam ex propriis vel impropriis secundum propriam disciplinam : nam si concludat ex falsis, sed probabilibus, rationalis est oratio quantum ad dialecticum, qui ex probabilibus procedit, sive veris, sive falsis. Aliquando si non probat et procedit quidem ex existentibus (hoc est, veris) sed improbabilibus, prava est oratio quantum ad dialecticum. Si autem procedit ex falsis et valde improbabilibus et stultis, palam quoniam tunc oratio est prava : aut simpliciter, quia stulta sunt : aut prava est ad propositum,

quia nihil probat, cum consequentia in talibus causam non habeant.

CAPUT IX.

De impedimento ejus quod est petere id quod est in principio, vel petere contrarium.

Quia autem jam in præhabitis dictum est, quod indeterminatum est quando opponentes ponunt contrarium, vel id quod est in principio, et quibus modis petitur oppositum. Dicimus ergo primum, quod quomodo petit interrogans id quod est in principio, et quando petit contrarium, secundum veritatem quidem in *Posterioribus Analyticis* dictum est : sed hic dicendum est hoc secundum opinionem. Et dico secundum veritatem, quando per ignotius et æque ignotum similiter petitur id quod est in principio. Secundo autem petitur id quod est in principio, quando per id quod est idem vel æque notum vel ignotius quoad nos, petitur id quod est in principio. Adhuc autem notandum, quod dicitur id quod est in principio peti, et non principium in se, sed petitur id quod est in principio involutum in alio frequenter ut in toto vel in parte vel convertibili vel hujus aliquo.

Quid est petere principium secundum veritatem.

Differentia inter petere principium, et petere id quod est in principio.

Modos autem ejus quod est petere id quod est in principio, determinantes dicimus, quod aliquis petere videtur id quod est in principio quinque modis. Manifestissime quidem in *primo* modo contingit petere id quod est in principio, si quis idem quod monstrare oportet, petat in eodem nomine et re, non est facile latere respondentem. In univocis autem (hoc est, in synonimis) in quibus est nomen idem, et ratio diffinitiva eadem orationis sive rationis complexæ ad nomen, magis latet. Et hoc intelligendum de his in quibus æque nota sunt nomen et diffinitio : quia in loco a diffinitione (prout diffinitio est principium et causa cognoscendi diffinitum) non est petitio principii. Hujus exemplum est, ut si dicam, homo currit, ergo homo currit : vel in synonimis, gladius incidit, ergo spatha incidit, et hujusmodi.

Removet dubium.

Secundo modo petitur id quod est in principio, quando id quod particulariter habet probare aliquis, petit universaliter in suo toto universali, cum pars a suo toto non sit diversa, quamvis etiam non omni modo cum ipso sit idem. Cujus exemplum est, ut qui conatur ostendere, quoniam contrariorum est una et eadem disciplina, petit quod omnium oppositorum est una disciplina. Et attende quod in prædicatis essentialibus quæ magis insunt superioribus quam inferioribus, aut non insunt superioribus nisi per inferiora, vel inferioribus nisi per superiora, est iste bonus processus, et non est petitio ejus quod est in principio : sed in accidentibus prædicatis quæ prius insunt inferioribus, et posterius superioribus, si inferius petatur in superiori, petetur in ignobiliori quam ipsum sit : et ideo in talibus est petitio principii, sicut patet in exemplo inducto quod est accidentale prædicatum. Est autem in talibus petitio principii quod videtur, quia id particulare vel speciale quod oportebat per se quidem sumptum ostendere, petitur in toto cum aliis pluribus particularibus in illo toto contentis.

Removet dubium.

Tertius modus est, si quis idem quod universaliter est ostendere in proprosito, petit hoc particulariter : qui modus conversus est ad præcedentem, quia totum tale, maxime secundum quod ut integrum ex suis partibus consideratur, non est nisi suæ partis compositæ potestas, aut universaliter integratur ex suis partibus, quando non essentia, sed simpliciter est. Cujus exemplum est, ut si proponat ostendere de omnibus contrariis in toto aliquid, et petit hoc in aliquibus : videtur enim id quod in pluribus in toto acceptis oportebat ostendere, hoc idem in partibus extra totum divisum sumptis petere.

Rursus *quartus* modus, qui conversus tertii est, si quis dividens petat in parti-

bus quod propositum est, conjunctim esse demonstrandum. Ut si oporteat conjunctim ostendere medicinam esse scientiam sanativi et ægrotativi, et inferat ex hoc, quod medicina est scientia sanativa, et ægrotativa : quia totum copulatum non est suæ partes simul acceptæ.

Aut etiam *quintus* modus est in convertibilibus, si quis eorum quæ ad invicem se consequuntur convertibiliter, alterum petat ex necessitate esse, et ex illo concludat reliquum. Ut si oporteat ostendere, quod diameter est incommensurabilis lateri, petat quod latus est incommensurabile diametro : horum enim unum convertitur cum alio, et habent eamdem probationem, et æque ignotum est unum sicut aliud. Attende tamen quod si unum per aliud etiam accidens esset notius altero, tunc per illud posset inferri reliquum, et non esset petitio principii, sed locus a convertibili, et cætera.

Removet dubium.

CAPUT X.

De modis petendi contrarium.

Æqualiter autem in numero cum quinque modis petitionis principii sunt quinque modi petitionis contrarii, ita quod omne oppositum sive disparatum dicatur contrarium. Nam *primum* (hoc est, primo modo) petit contrarium, si quis petiit secundum affirmationem et negationem : hæc enim maxime opponuntur. *Secundo* modo petitur contrarium, si quis petat contraria secundum oppositionem contrarietatis dicta. Ut si quis petat bonum et malum idem, hoc est, unum in altero. *Tertius* vero modus est, si quis debeat probare aliquid universaliter, et petiit contradictionem universalis in particulari particulariter. Ut si aliquis ad probandum sumpserit contrariorum unam esse disciplinam, et probet alteram, et non esse eamdem disciplinam sanativi et ægrotativi : tunc enim petit quorumdam contrariorum non esse eamdem disciplinam, et sic petit contradictoriam ejus quæ est omnium contrariorum esse eamdem disciplinam. Aut *quartus* modus est conversus tertii, si aliquis volens probare quorumdam contrariorum ut sanativi et ægrotativi eamdem esse disciplinam, tentaverit sumere in universali contradictionem. Rursus *quintus* modus, si quis petat contrarium ei quod ex necessitate accidit : eo quod hæc sunt (hoc est, contrarium conclusionis) ex necessitate jam in præmissis, et per consequentiam : hic enim petit contrarium in contrario. Aut etiam modo alio, qui tamen ad istum reducetur : ut si quis non petat vere opposita vel contraria, petat tamen duo disparata talia, ex quibus erit consequens opposita contradictio. Istis ergo modis contrarium petitur in contrario.

Contrarium hic capitur pro omni opposito disparato.

Quia jam diximus qualiter petitur id quod est in principio, et qualiter petitur contrarium in contrario, ostendamus differentiam istorum ad invicem secundum quod faciunt malitiam in oratione argumentativa. Dicimus igitur quod id quod est contraria recipere, differt ab eo quod est in principio petere tantum : quoniam hujus quod est in principio petere, est peccatum relatum ad conclusionem : eo quod nos ad conclusionem aspicientes dicimus aliquem petere quod est in principio, quando petit idem quod in conclusione debuit concludere. Contraria autem sunt et petuntur in se invicem in propositionibus præmissis, in eo quod propositiones se habeant ad invicem aliquo modo dictorum quinque modorum, de quibus diximus quod contrarium petitur in contrario.

TRACTATUS III

QUALITER DIALECTICA EST AD EXERCITANDUM.

CAPUT I.

De documentis ad exercitationem pertinentibus, et formalibus, et rationalibus.

Jam autem tradita est dialectica secundum quod est ad inquisitionem et ad secundum philosophiam disciplinas, et tradita etiam jam est dialectica secundum quod est ad obviationem tam ex parte opponentis, quam ex parte respondentis. Nunc igitur ultimo traditur secundum quod est aliquid ad exercitationem et meditationem quæ est actus memoriæ : et frequenter sunt idem ad exercitationem et ad meditationem talium orationum quæ valent ad exercitium. Primum quidem et formaliter exercitativum conferens ad documentum est, quod oportet assuescere, ut sciat uti conversivo syllogismo, ut etiam sciat converti tales orationes disputatas : sciendo enim uti syllogismis conversivis, etiam ad hoc quod dicitur, magis habebimus nos idoneos, et exibebimus nos magis paratos, et in paucis sumptis orationibus plures habebimus orationes ad propositum facientes. Ratio autem hujus est, quia converti vel syllogismo conversivo uti, est aliquem transumentem conclusionem primi syllogismi jam syllogizati in alterum syllogismum et in oppositum conclusioni, et id oppositum ponere cum reliquo, vel altera præmissarum interimere unum eorum præmissorum quæ data sunt in priori syllogismo : quia si conclusio non est vera, et oppositum conclusionis cum altera præmissarum syllogizatur, oppositum alterius primi syllogismi necessario sequetur : et hoc quidem est necessarium, si hoc concedatur, quod omnibus præmissis cum prima conclusione positis et concessis necesse fuit conclusionem esse vel sequi ex præmissis : tunc enim oppositum sequitur opposito conclusionis posito cum altera præmissarum.

Quid sit uti conversivo syllogismo.

Dando autem documenta secundum quod exercitativum est ad positionem determinandam, dicimus quod ad omnem positionem respondentis considerandum est argumentum terminans eam ad affirmationem : quoniam sic est ut ponitur, et arguens ad negativam, quoniam non sic est ut ponitur. Postquam autem ad utramque partem disputatum est, tunc quærendum est invenire solutionem : sic enim frequenter faciendo simul accidit ad interrogandum sive opponendum et respondendum exerceri : et si ad syllogismum disputandum ad nullum alium habemus, ad nos ipsos tamen sic exercitare nos habebimus.

Aliud autem documentum est, quod argumentis sic ad utramque partem inductis, alternatim ponderatis, eligendum est quæ sunt ad eamdem opinionem argumenta magis valentia, sive ista sint ad affirmativam opinionis, sive ad negativam : hoc enim ad cognoscendum de quolibet multum confert idoneitatem, ad arguendum ad quodlibet propositum magnum habet per exercitium adjutorium : quoniam idoneus est aliquis per exercitium ad arguendum, et quoniam sic est affirmative, et quoniam non sic est nega

tive. Nam ex talibus documentis accidit observationem, et facultatem ex observatis accidit fieri : et etiam habet adjutorium ad cognoscendum de quolibet secundum philosophiam speculative prudentiam, hoc est, providentiam, ut in quolibet provideatur quid verum et quid falsum sit : et posse inspicere in singulis quæ utrinque (hoc est, ad utramque partem contradictionis) de unoquoque accidit dicere ex hypothesi (hoc est, suppositione) hoc est, ex talibus propositionibus quæ supponuntur ut eis utamur tanquam principiis : hoc enim ad hæc quæ dicta sunt, non parvum est instrumentum : ex isto enim reliquum est et relictum et causatum, nos ratione eligere alterum contradictorum, quodcumque est id quod est verum. Oportet autem ad hujus electionem aliquem esse boni ingenii secundum virtutem naturæ rationalis : esse autem boni ingenii est posse ex ingenio eligere verum in quolibet, et fugere falsum : quia qui nati sunt bene, hoc est, quibus bene innatum est, hoc possunt bene facere : quia ingenium dicitur intus genitus, et hic est qui subtiles habet spiritus et expeditas animales operationes, et bonam rationem collativam : nam qui amant verum tanquam naturæ suæ applicabile, et qui odio habent falsum quod profertur tanquam naturæ suæ inimicum, facile discernunt per artem juvantem naturam optimum in omnibus.

Qui sint boni ingenii, et unde dicatur ingenium.

Aliud autem documentum, quod eum qui exercitatus esse voluerit, oportet scire orationes disputativas valentes ad ea problemata quæ sæpe incurrunt : hæc enim communia sunt et ad multa valentia, et maxime de propriis propositionibus quibus utimur ad illa alia tanquam principiis : quia istæ sunt constructiones et valent ad multa : in his propositionibus sæpe contendunt ipsi respondentes cum opponentibus, quia in multis valent problematibus.

Amplius autem documentum aliud est, quod oportet terminorum (hoc est, diffinitionum et principiorum) idoneos esse, ita quod multas diffinitiones multorum, et multa principia memoriter retineat, et in probabilioribus et in primis sive prioribus oportet esse promptum : hæc enim, ut dicit Aristoteles, minima sunt quantitate, et maxima potestate, et per talia fiunt multi syllogismi [1]. Tentandum autem maxime est præcipue memoriter retinere, in quæ sicut in principia sæpe incidunt in multis problematibus sermones, hoc est, argumentationes disputantium, quemadmodum in geometria ante opus theorematum circa elementa (hoc est, principia) oportet geometram exercitatum esse : eo quod in illa sicut in principia incidit theorematum demonstratio ; et quemadmodum in numeris ante generationem proportionabilium numerorum oportet aliquem promptum se habere circa capitales numeros ex quibus oriuntur, sicut patet in principio arithmeticæ : hoc enim multum confert ad id quod est alium numerum ex capitali numero multiplicatum et generatum cognoscere. Similiter autem in orationibus rhetoricis propositiones utiles et allegationes scire oportet et principia velut in memoriali thesauro reponere, et statim ut reminiscentia redit ad ipsa, faciunt eadem memorari, et magis inter alias faciunt propositiones syllogisticæ (hoc est, universales et communes) per quas est decursus syllogisticus : eo quod illas determinatas secundum numerum inspiciunt exercitantes : non syllogisticæ autem singulares sunt, quæ non sunt determinatæ secundum numerum, et ideo memorari non possunt. In talibus autem memorabilibus magis in memoria reponendum universalem, quam orationem, hoc est, totam argumentationem : nam esse mediocriter idoneum principii et hypothesis (hoc est, positionis) est difficile, hoc est, difficile est esse aliquem idoneum etiam mediocriter circa propria principia cujuslibet et proprias

[1] Hoc idem habetur in 3 de Anima, com. 4 de principiis.

propositiones : et ideo communes memoriter sunt retinendæ.

CAPUT II.

Circa quas orationes maxime exercitandum.

Amplius maxime studendum volenti exercere, quod unam orationem sive unam argumentationem faciat plures et plurimas si fieri potest, et quod hoc facere assuescat : hoc autem quod una oratio plures fiat opponentibus, erit obscurissime sive latentissime celando a proposito abscedentibus universalia et altiora proposita. Hujus documentum (quod multæ fiant argumentationes et propositiones) fiet si quisquam opponentium plurimum abscedat ab his particularibus circa quæ sive quorum est oratio, hoc est, circa quæ vel de quibus tunc disputatur : quia sic abscedendo latenter plurimæ in prosyllogismis fiunt propositiones, et syllogismi multorum mediorum : et ideo potentes orationum plurium erunt illi opponentes, qui maxime et ex consuetudine pati possunt : memoria enim passiva et receptiva positio, et assuetudo est quædam accidentia assuescendo patiens : et ideo qui his est passus memoria et assuefactione, per ipsam receptionem talis habitus potentissimus erit ad faciendum talia. Hujus autem exemplum est, ut hæc sit proposita, quod non est una contrariorum disciplina, abscedit in hoc communissimum, quod non est una plurium disciplina : sic enim discedendo habebit, quod in his quæ sunt ad aliquid, non est una disciplina, et in conjugatis erit similiter, et in omnibus quæ sunt plura, statim habebitur, quod non est una disciplina.

Oportet autem in tali documento ad multiplicandas facere memorationem orationum, quæ maxime sunt universaliter sive universales : quia in illas maxime est abscedendum, quamvis ipse opponens fuerit disputans particulariter, hoc est, ad particulare : sic enim possibile est unam orationem facere plures in prosyllogismis. Similiter autem est etiam in enthymematibus rhetoricis, quod plures fiunt orationes abscedendo a causa particulari in universalem : et tunc plures erunt loci rhetorici a nomine et circumstantiis negotii sumpti. Eumdem autem opponentem oportet quam maxime fugere sive abscedere in universale, et multos oportet syllogismos sive prosyllogismos ferre, et semper opponentem oportet considerare circa quas disputat, si in pluribus orationibus disputantur : nam omnes particulares orationes in universalibus disputatæ sunt, et non e contrario universalis in particularibus : et etiam in particularibus orationibus inest demonstratio universalis : quia particulare per universale demonstratur : et non est possibile quidquam demonstrare nisi per universale : quia sine universali non est aliud possibile syllogizari.

CAPUT III.

Ad quod utendum et quo exercitio utendum hoc vel illo.

Cum autem exercitatio sit et in inductivis propositionibus et in syllogisticis sive universalibus, exercitatione inductivarum propositionum utendum est ad rudes et imperitos qui secundum sensum judicant, exercitatione autem syllogisticarum propositionum sive universalium utendum est ad eruditum respondentem, qui judicat secundum intellectum. Et quidem tentandum est a syllogisticis orationibus sive argumentationibus accipere propositiones, quæ propositiones ideo sunt et dicuntur, quia pro aliis concludendis poni possunt, et istæ sunt universales. Ab inductivis autem particularibus tentandum est sumere similitudines et parabolas : sic enim multæ valde fiunt orationes : in his enim et talibus utræque inductivæ et etiam syllogisticæ exercitativæ sunt, hoc est, ad proprium exercitium

deductæ. Omnino autem et universaliter loquendo ad exercitationem disputantium tentandum, quia ad hoc exercitantur, quod possint tentare proponere et afferre syllogismum de aliquo quocumque concludendo, aut solutionem de dubio, aut propositam universalem ex qua in syllogismo uti aliquis possit, aut instantiam contra universalem : quoniam aliquando instantiæ solutionis sunt, sive recta ratione quis dixerit de proposito, hoc est, vere, sive non recte, hoc est, false : et si aliquis hoc apud seipsum sive alteri dixerit contra quem disputat, et circa quid, hoc est, quidquid hic dixerit uterque, hoc est, opponens et respondens : quia prompte posse afferre propositiones et syllogismos et instantias et solutiones contra objectorum, sunt ea ex quibus etiam potestas talia facile faciendi. Est autem exercitium causa talis facilis potestatis. Dicit enim Victorinus in sua *Rhetorica*, quod natura facit habilem, ars vero potentem, usus vero sive exercitium facit facilem : et maxime exercitium circa propositiones syllogisticas et circa instantias talem facit potestatem.

Nota dictum Victorini.

Est enim ut simpliciter dicatur, sive universaliter, dialecticus exercitativus et propositivus et instantivus, et ad hoc exercitatur ut hæc prompte facere possit. Est autem proponere, unum quoddam universale facere, et quæ sunt plura in particularibus, oportet unum omnino in universali sumere, ad quod est disputatio : quia ad singulare non est disputatio syllogistica. Instare autem omnino (hoc est, universaliter) quod unum est in universali facere plura in particularibus, per quæ instantia fertur. Nam instans aut divdit primo universale in particularia, aut interimit universale per particulare, hoc quidem particulare dans, illud autem in quo particulare non est, non dans, et per illud quod non est dans, eorum quæ posita sunt in universali, interimitur universale instando contra ipsum.

Ultimo autem isti tractatui adjungendum, quod non est disputandum de omni eo ad quod orationes possunt reduci, neque ad quemlibet, hoc est, contra quemlibet exercitandum, quia non ad discolum omnia negantem : quia si exercitatur contra discolos omnia negantes, necesse est pravas fieri disputationes. Nam contra eum qui discolus est, et omnia negando omnino tentat videri profugere disputationem, justum quidem est tentandum omnino syllogismum facere, sed nec hoc pulchrum proponenti dialectico : eo quod non oportet dialecticum statim ut per disputationem impeditur ab aliquo, statim consistere ad bellum disputando contra quoslibet discolos : si enim contra tales disputaverit, necesse est laboriosum sermonem disputationis accidere, quia laboriosum est omnia quæ discolus negat, probare : nam illi opponentes qui exercitati sunt, abstinere non possunt a disputatione certatoria, sive contraria (hoc est, quin disputent in contrarium ejus quod dicit discolus), et sic prava fit disputatio.

Laboriosum est omnia quæ discolus negat, probare.

Oportet autem et factas habere orationes et argumentationes ad hujusmodi discolorum interrogationes appropriatas et ordinatas, et cum hoc universales, in quibus quidem minimis quantitate et numero, et maximæ potestate, eo quod sunt plures respectu aliarum, abundantes per memoriam habebimus utiles ad plurima concludenda. Hæ vero sunt propositiones universales, ad quas difficillimum est abundare continuo sive statim : et ideo oportet in memoria stantes et paratas habere in hoc libro : propter facilitatem enim disputationis positæ sunt : quia sunt de numero orationum quæ derisibiles sunt, cum uno verbo signandus sit ordo vel potius inveniendus. Si autem sunt de exemplis, sunt magis derisibiles : quia exempla, ut in pluribus, non possunt per præsentem scientiam disputari : et quia inutile est talibus immorari, cum etiam ipse Aristoteles dicat, quod exemplis sic utimur ut sentiat qui discit : et aliquando exempla sunt falsa et ad posi-

tionem aliorum supposita : et cum multum disputantur, illi qui determinant, dicunt finem : et ideo de talibus non curamus.

LIBER I

ELENCHORUM.

TRACTATUS I

DE PRÆMITTENDIS.

CAPUT I.

De quo sit tractandum in hoc libro.

In hoc *Elenchorum* sophisticorum libro, de syllogismo litigatorio agendum est ad completionem logicæ scientiæ, secundum quod logica dicitur a λόγος quod est ratio, et non a λόγος quod est sermo. Dicit enim Isaac, quod ratio est virtus collativa, faciens coire causam in causatum, secundum quod causa sumitur in communi pro causa consequentiæ et non pro causa consequentis, sicut causa est quæ causat decursum syllogisticum per dici de omni et dici de nullo : sic enim logica est scientia de ratione argumentativa. Sed quia omnis argumentatio ad syllogismum reducitur, erit logica hoc modo dicta de syllogismo, cujus quidem principia remota (quæ sunt prædicata et subjecta) in libris de *Universalibus* et *Prædicamentis* et *Sex principiis* jam determinata sunt ex antecedentibus et diffinitionibus eorum secundum potestatem ipsorum, et per consequentia sunt determinata in libro *Divisionum*. Principia vero propinqua syllogismi et ingredientia substantiam ipsius, in libro *Perihermenias* jam determinata sunt cum modo compositionis, sive sine modo : et quia syllogismum non constituunt nisi per consequentias quas habent ad invicem, eo quod per consequentias ordinem habent antecedendi et consequendi et repugnandi ex quo consideratur inventio medii, in eodem libro determinatum est de consequentiis enuntiationum ad invicem. Forma vero ipsa syllogistica quantum ad modum et figuram et medii ordinem, et etiam potestas syllogistica prout ex tali causata forma et ordine (ordo enim pars est potestatis) determinata sunt in *Prioribus Analyticis*. Et cum forma hæc referri et salvari non

Ratio quid secundum Isaac. Causa pro causa consequentis et pro causa consequentiæ.

possit, nisi vel in materia necessaria, quæ causam consequentiæ et consequentis continet intra se, vel in materia probabili quæ intra se habet causam consequentiæ ex habitudine locali quæ locus dicitur, et quid de consequente per communia in omnibus vel in pluribus inventa, vel in materia quæ videtur habere causam consequentiæ et consequentis, et non habet vel non sufficienter habet : et cum de ipsa prout primo modo refertur ad materiam, in *Posterioribus Analyticis* jam determinatum sit, in *Topicis* autem etiam dictum sit de ea prout secundo modo refertur ad materiam : restat nunc determinare de ipsa prout refertur ad materiam quæ apparet esse : hæc enim proxima materia syllogismi est prout est in voce : hanc enim habet syllogismus sophisticus, quamvis non sit, sed appareat, prout ipsa materia (quæ est propositiones) refertur ad figuram. Quia igitur quantum ad vocem propositiones habet in quibus salvatur forma syllogismi, oportet ostendere qualiter forma syllogismi ad hanc refertur materiam : et tunc quoad relationem formæ syllogisticæ ad materiam consummatum erit negotium logicum sive syllogisticum.

Adhuc autem cum logica prædicto modo dicta dividatur in scientiam differendi sive inveniendi, et scientiam judicandi, sicut in partes objectivas : et tradita sit in *Topicis* ut scientia differendi, in *Prioribus* autem tradita est sicut scientia judicandi : apparens [1] autem nec perfecte sit scientia differendi, nec perfecte scientia judicandi, etsi imitetur utramque : ideo oportet hanc scientiam tradi in differendo primo, et judicando secundo, sive primo per formam compositionis, secundo autem per formam resolutionis ejus quod compositum est. Et ideo duos libros in hac scientia necesse est introduci, quorum primus sit de dissertivis per formam, secundus autem resolutivus et per formam resolutionis ad dijudicandum quod videbatur esse ad formam syllogismi compositam.

Adhuc autem cum omne quod traditur, si incomplexum est, per priora necesse est illud notificare per divisionem : si autem potestas ejus determinari debet, cum omnis potestas superioris sit, eo quod in tot vel tot potest partes, oportet quod sic determinentur per divisionem. Si autem complexum determinari debeat, oportet quod in omne unum alteri determinetur, quod fieri non potest, nisi colligendo unum cum altero, ut antecedens, vel consequens, vel subjectum et prædicatum de illo : oportet enim in hoc uti colligendi arte et conferendi : quia in omni arte syllogistica necessarium est, in qua major extremitas probatur inesse minori. Hac igitur necessitate modus noster erit diffinitivus et divisivus et collectivus : qui modus in omni arte logicæ prædicto modo dictæ necessarius est, quia de his tribus tanquam integrantibus consistit logicum negotium.

Modus doctrinæ libri hujus.

Adhuc autem cum alius modus sit scientiæ et alius artis (eo quod scientia sit collectio principiorum tendentium ad passionem de eodem subjecto probandam, ars autem sit collectio principiorum quæ sunt regulæ operum ad eumdem finem operationum tendentium) oportet nos in hoc opere tenere et formam scientiæ in probandis passionibus de subjecto et subjecti partibus, et modum artis in docendo regulas operationum ad finem sophistarum tendentium, qui est gloria in apparente sapientia. Hos ergo modos per totum librum istum tenebimus.

Sicut autem in aliis Peripateticorum principem sequimur Aristotelem, et hunc explanabimus, qui, sicut dicitur, causa efficiens fuit in hoc negotio : quamvis enim hanc Zeno quidam de sophisticis

[1] Logica sophistica habet partes duas secundum imitationem, non tamen perfecte, scilicet inventivam et judicativam. P. J.

tradiderit, non tamen ita ad scientiam et artem redegit, quemadmodum et Aristoteles.

Et erit noster finis (ad quem nostrum opus terminabitur) talem scientiam de sophisticis consequi et disserendis et judicandis : ex hoc enim et scientiarum dubia solvuntur, et cavebitur ab errore qui ex sermone vel ex re posset incidere. Finis autem intentionis erit, quod ex hoc ratio perficiatur secundum actum colligendi talia quæ videntur esse et non sunt : peccat enim sophisticus contra dialecticum syllogismum : et ideo continue hoc opus post opus *Topicorum* est ordinandum. Sic igitur patet de modo procedendi in hoc opere, et causa efficiente, et fine : de materia autem continue dicemus.

CAPUT II.

De quibus tractandum est et quot sunt sophistici elenchi.

De sophisticis autem elenchis qui vere secundum formam elenchi sunt, quamvis peccent in materia secundum quod materia est propositiones ad rem significandam relata, sic falsa peccat propositio, eo quod in ea signum signato non æquatur : similiter autem et de his qui videntur elenchi, quamvis in veritate non sint elenchi, sed sunt paralogismi a παρά quod est juxta, et λόγος quod est ratio sive ratiocinatio, secundum quod ratio cadit in diffinitione argumenti, quando dicitur quod argumentum est ratio rei dubie faciens fidem : sic enim ratiocinatione paralogismi videntur elenchi, sed non sunt, qui peccant in forma syllogismi, et nulla res illius habet nomen, cujus non habet formam, cum omnis denominatio sit a forma : sed propter similitudinem quam habet ad elenchum, dicitur paralogismus, hoc est, conjugatio propositionum juxta syllogismum per similitudinem facta, cum tamen consequentiam syllogismi non habet ex vera medii et extremorum positione in modo et figura naturali et reali. Dicemus in hoc libro, incipientes ab his quæ prima sunt secundum naturam eorum, et ordinem naturalem eorum quæ sunt dicenda. Incipiemus enim a quæstione, an est sophisticus elenchus, quæ secundum naturam prima est inter quæstiones quatuor, quæ de scibilibus fieri possunt, an est, quia est, quid est, et propter quid est.

Paralogismi unde dicantur.

Incipiemus igitur a metis, quæ primæ sunt secundum naturam : quia quamvis meta sit ultimum sicut ad quod ducit sophista, tamen hæc est primum in intentione ejusdem : primum autem in intentione est primum secundum naturam, quia ipsum est causa eorum omnium quæ sunt ad finem illum. Adhuc autem de sophisticis elenchis tractantes incipiemus a peccantibus in forma syllogismi, qui secundum naturam sunt primi : eo quod per eos etiam cognoscuntur peccantes in materia. Si enim dicam sic : omnis statua est naturalis : statua Herculis est statua : ergo statua Herculis est naturalis . Ante hunc paralogismum et principium cognoscendi ipsum esse paralogismum, est iste alius qui sic fit : omne æs est naturale : statua est æs : ergo statua est naturale. Qui peccat in forma : et omnibus his tribus modis incipiemus secundum naturam a primis. Primo tamen incipiemus a quæstione, an est paralogismus sive sophisticus elenchus.

Removet dubium.

Et quod dicimus de sophisticis elenchis nos tractaturos, et non de sophisticis syllogismis, ideo dicimus, quia sophisticus elenchus plus dicit quam sophisticus syllogismus, cum elenchus se habeat ex additione ad syllogismum, et sophisticus elenchus ex additione se habet ad sophisticum syllogismum. Et quod dicimus de sophisticis elenchis pluraliter, et non sophistico elencho singulariter, ideo est, quia multi et in pluralitate tales sunt sophistici elenchi : substantia enim et esse rei et totum est ex una tota et sola causa : et ideo unum est esse et bonum : corruptio enim est omnifariam, ut dicit

Removet dubium.

Aristoteles et ideo melius in plurali dicitur de sophisticis elenchis, quam de sophistico elencho : corruptio enim elenchi in uno modo non consistit, sed in multis et partitis ad unum modum non reducibilibus. Quod autem diximus sophisticum elenchum peccare in materia, intelligendum est quod dictum est de materia secundum vocem scilicet et rei naturam et conjugationem naturalem rerum significatarum in oratione : et materiam quidem secundum vocem habet paralogismus peccans in materia : et sic syllogismus est verus proximam et essentialem materiam habens syllogismi : realiter autem secundum quod ea quæ sunt in voce, sunt ad rem significandam, non habet materiam : et ideo non est syllogismus, cum materiam non habens, per consequens et forma reali sit necesse carere : vocaliter igitur syllogismus est, et non realiter : significatio enim sermonis adjacet falso, sicut figura hominis adjacet mortuo : nam statim cadunt vel corrumpuntur a figura quæ cadunt ab esse : quamvis figura comitetur et consequens sit esse, sicut dicit Aristoteles in quarto *Meteororum*.

Quomodo intelligendum est syllogismum sophisticum peccare in materia, et quomodo habet materiam uno modo et alio modo non.

De his igitur dicemus incipientes a quæstione an est talis sophisticus elenchus, sicut diximus. Quod enim sit, sic probatur. Quoniam ergo alii quidem sunt veri syllogismi veram materiam et veram formam realiter habentes secundum naturalem et realem medii positionem, alii autem cum non sint veri syllogismi, videntur tamen esse syllogismi per aliquam causam apparentiæ et similitudinis ad veros syllogismos, manifestum est ex nunc dicendis : hoc enim fit in omnibus rebus et animatis et inanimatis : unde quemadmodum hoc fit in aliis a syllogismis, quod aliquid videtur esse et non est, ita fit et in orationibus syllogisticis. In hominibus enim alii quidem habent bene habitum unde laudentur, ut nobiles et pulchri, sicut sunt secundum veritatem : alii autem in veritate quidem non habent talem habitum, videntur etenim per compositionem exteriorem habere tribualiter hoc quod non habent sibi apparenter tribuentes et inflando se per extensionem ad magna quæ non habent, procedentes et fingentes se exterius ut videantur esse quod non sunt. Et sic pulchri sunt, alii quidem propter decorem quem habent in veritate, alii autem cum non sint in veritate decori, videntur tamen esse decori, componentes se exterius, ut videantur esse quod non sunt. Et hoc non tantum est in animatis, sed etiam inanimatis similiter est : nam horum quæ sunt inanimata, hæc quidem sunt argentea vere secundum formam et materiam argenti : illa vero sunt aurea vere. Illa autem non sunt vere argentea vel aurea, sed secundum sensum apparenter, ut lithargyria quidem (hoc est, de spuma et fæce argenti facta) et stannea videntur in sensu in superficie argentea : aurichalchea vero felle croceo canino tincta, videntur in superficie quantum ad primum intuitum esse aurea.

Eodem vero modo et syllogismus et elenchus hic quidem vere est, ille autem non vere est syllogismus et elenchus : videntur autem esse propter imperitiam distinctionis. Nam imperiti speculantur non in profundum veritatis, sed id quod in superficie apparet prima facie, velut longe distantes. Nam syllogismus in veritate est ex quibusdam principiis sive propositionibus positis et ordinatis debito ordine, et terminis et propositionibus positis et concessis, ut dicatur diversum quid quod est ex necessitate consequentiæ evenire vel accidere. Diversum dico ab his quæ posita sunt : et si posita sunt, tunc ipsa posita sunt mater et positio eorum confert eis formam. Et si ex necessitate accidit, tunc præmissæ erunt causæ conclusionis, et excluditur non causa. Et si diversum est quod sequitur, excluditur petitio principii. Et si posita sunt in ordine terminorum, excluduntur paralogismi peccantes in forma. Et si posita sunt per concessionem veritatis,

excluduntur peccantes in materia. Elenchus autem verus est syllogismus cum contradictione conclusionis. Et sic uterque tam syllogismus, quam elenchus, vere concludit : quod non facit sophisticus : ergo sophisticus videtur esse syllogismus et elenchus, non autem est in veritate.

Sophistici enim hoc non faciunt, quod ex necessitate concludant, tamen hoc facere videntur ob multas causas, quæ secundum omnes locos sophisticos determinabuntur, quorum locorum sophisticorum facientium, quod non concludunt ex necessitate, aptissimus est ad decipiendum per causam apparentiæ, et publicissimus est, qui fit per nomina, per quæ est æquivocatio. Et dico *aptissimum* propter convenientiam cum syllogismo, non propter hoc quod habet multiplicitatem actualem, quæ magis nata est decipere quam potentialis vel phantastica, sicut et potentialis magis decipit quam phantastica. *Publicissimus* est idem quod communiter : quia est in incomplexo quod in plus et publicum magis est, quam quod est in complexa oratione : et quia est in nomine, majorem habet apparentiam quam fallaciæ contradictionem.

Ratio autem et causa majoris apparentiæ in loco sophistico qui fit per nomina, hæc est, quod non est (hoc est, non contingit) disputare aliquos ferentes vel conferentes ipsas res ad invicem : aliquando enim res sunt absentes, et aliquando non sunt res de quibus disputatur, sed in disputando utimur nominibus notæ significationis pro rebus : et quod accidit in nominibus, etiam in rebus quoque arbitramur accidere : et hoc frequenter fallit. Huic autem simile est, quod fit in ratiocinantibus in computis numerorum sive computantibus, in quo non quilibet numerus cuilibet numerato applicabilis est, sicut nec quodlibet nomen cuilibet rei est applicabile : et ideo non est simile quoad hoc quod id quod accidit in nominibus, accidat etiam in rebus. Nam nomina quidem in eodem idiomate finita sunt : et per consequens orationum multitudo finita est quoad nos, cum sint posita a nostra constitutione : nostra enim institutio quoad nos infinita esse non potest : quia quod a nobis in quodam numero finito institutum est, quoad nos infinitum esse non potest : res autem cum sint non a nobis, sunt infinitæ quoad nos.

Objectio.

Et si aliquis objiciat de qualibet oratione per dictum suum, et de dicto iterum suæ veritatis : si enim Socrates currit, Socratem currere est verum : et si Socratem currere est verum, Socratem currere esse verum est verum, et sic in infinitum. *Dicendum* quod hoc orationum multitudinem non facit infinitam quoad nos, nisi secundum rationem, et non secundum naturam : quia omnes illæ orationes de eodem sunt : et quia prædicato modo res in nullo quoad nos excedunt nomina et orationes, necesse est si omnes res nomine vel oratione debeat significari in disputando, quod unum nomen et una oratio plures res significet, et sic sit nomen vel oratio ambigua, in cujus rei sumatur significatione. Quemadmodum igitur illi qui in computationibus non sunt prompti numeros proportionales ferre, expelluntur et vincuntur et decipiuntur a scientibus ferre tales numeros : quod maxime patet in scientia quæ *rithimomantia* Græce, Latine autem pugna numerorum vocatur, in qua docetur, qualiter numerus capit numerum : eodem modo fit etiam in orationibus : quia qui nominum virtutis in plura significando ignari sunt, paralogizantur et decipiuntur, et ipsi secum disputantes apud se, et etiam audientes aliquos secum disputantes. Ob hanc ergo causam et alias (quæ adhuc in aliis fallaciis dicendæ sunt) patet, quod est aliquis syllogismus sophisticus et elenchus apparens, et non existens secundum rei veritatem, quamvis substantiam syllogismi habeat secundum vocem.

Solutio.

Scientia rithimomantia.

Objectio.

Et si forte aliquis objiciat, quod in nulla scientia idem est quæsitum et sup-

positum ut subjectum : oportet enim de subjecto et quid est et quia est, relinquere et supponere. Si ergo subjectum hujus scientiæ est sophisticus elenchus, videtur quod an sit, non debeat inquiri et probari. Jam autem inquisivimus de eo an sit, et probavimus eum esse. Ad quod dicendum, quod quia non manifestum est eum esse cum non esse videatur, de bonitate doctrinæ fuit probare eum esse. Non enim hæc scientia accipit eum esse et stabilitum a prima philosophia, sicut aliæ scientiæ, quarum subjectum certum est : et ideo a quæstione an est, in hac doctrina oportuit incipere.

Solutio.

CAPUT III.

Cujus est uti syllogismo, et propter hæc determinantur genera disputationum.

Quoniam autem in quibusdam qui sophistæ sunt, magis operæ pretium esse sive utile et æstimatum pretium sui operis et sui laboris, videri esse sapientes propter gloriam, quam esse vere sapientes et non videri : eo quod gloriam appetunt et laudem si sapientes appareant coram hominibus : est enim sophistica apparens sapientia, et non existens vera sapientia. Et quia sophista copiosus est ab apparente sapientia et non existente, hic talis appetit syllogismum sophisticum, quamvis sit sophisticus plus quam verum : et ideo tractandum est de ipso, quod habeat instrumentum quo suum actum exerceat, et ad proprium veniat finem : sed quia appetit videri esse sapiens in opere proprio sapientis, oportet inducere hic de opere sapientis, ut sciatur in quo sophista similis cupit esse sapienti : cupit enim in disputatione sophista magis sapientis opus videri facere, quam vere facere et non videri.

Quod sit opus sapientis in se tis considerati.

Est autem opus sapientis multiplex in se, et ad alium. In se quidem cognoscere difficillima, et quæ difficile est homini scire, sive scire quæ raro sciuntur et a paucis. Adhuc autem scire altissima et prima, ex quibus ordinem et rationem ordinis accipiunt omnia alia et in subjecto et in principiis. Adhuc autem scire ea quorum simul sciendi modus est et sciendi gratia. Ex his accipitur quintum opus sapientis, quod est ordinare unumquodque et non ordinari ab aliquo : quod habet ex hoc, quod scit prima quæ capita sunt et radices et principia in omnibus. Et quia hæc sunt opera sapientis in seipso vel in his quæ suæ subjacent sapientiæ et non ad alium, ideo in talibus non est appetitus sophistæ : quia non est gloria nisi in his quæ ad alium sunt : quia per gloriam fit, ut dicitur in *Topicis,* quod nullo conscienti non festinaret in esse : et ideo in talibus non potest sophista similis esse sapienti.

Ad alterum autem conferendo et disputando opus sapientis: in quo vera gloria est (ut ad unum universaliter sit comprehendere) in unoquoque opus scientis et sapientis est, cum respondet, non mentiri quidem eum de quibus novit : et cum opponit, proprium opus sapientis est ipsum respondentem sibi mentientem manifestare posse per ea de quibus novit. Causa enim qua non mentitur, nec mentiri videtur, est quia ipse solus per prima quæ causa sunt et non habent priora ante se novit : omnes autem alii scientes sciunt ex secundis, et ideo aliquando mentiuntur. Secundum enim habet fidem facere ex primo, et non e converso. Et ex hoc quod prima novit quæ potissima sunt et super omnia alia influunt, suum est omnia alia quæ dicuntur, examinare ad prima, et videre si vera sunt vel non, et sic suum est manifestare mentientem. Et hoc habet ad alterum, primum docendo, secundum autem opponendo : et ideo hæc appetit sophista. Hæc autem opera sunt sapientis, hoc quidem in eo quod ex facultate propria potest dare verissimam propositionem orationi, id autem opus habet in eo quod potest judicando eam sumere, et concedendo vel negando approbare vel improbare.

Cum ergo hoc sit opus sapientis ad

alterum, necesse est eos qui volunt sive appetunt agere sophistice, et gloriam de opere sapientis habere, quærere genera earum quæ dicuntur et vocantur disputationes : quia in aliis opus sapientis non habet gloriam. Et quia in omnibus principia ordinat et dat sapiens, non quærit in unica disputatione sophistica opus sapientis : et ideo non in specie, sed in ipso genere disputationis quærit et appetit opus sapientis : hoc enim est sibi pretium suo opere. Nam hujusmodi potestas tradendi et sumendi talem orationem in apparentia, qualem tradit et sumit sapiens, in omni disputatione faciet sophistas videri sapientes, cujus apparentiæ sunt sophistæ desiderium habentes.

Ut ergo epilogaliter concludatur, jam manifestum est, quoniam est hujusmodi genus disputationum, quod ad alterum est, in quo sophista appetit videri similis esse sapienti. Et quoniam illi quos vocamus sophistas, talem qualem diximus dandi et sumendi apparentiæ orationem, appetunt potestatem, oportet igitur nos tradere quot species sophisticarum disputationum per numerum metarum quæ sunt fines penes quos distinguuntur sophisticæ disputationes, et oportet determinare ex quot numero fallaciis consistit potestas dandi et sumendi orationem, et consistit potestas talium disputationum : et adhuc oportet determinare quot sunt partes negotii : quia duo libri erunt, unus dandi, alter sumendi orationem potestatem docens. Et adhuc propter bonitatem doctrinæ determinare oportet de aliis quæ ad hanc artem suffragantur, ut de cautelis dandi et sumendi sophisticas orationes : his enim determinatis perfectum erit istius scientiæ negotium.

CAPUT IV.

De generibus disputationum.

Incipientes a disputatione in qua sophista opus appetit sapientis apparenter, dicemus quod disputationum sunt quatuor genera, scilicet doctrinales, dialecticæ, tentativæ, litigiosæ : quæ genera penes suos fines distinguuntur: eo quod disputatio motus est, cujus motor est opponens, mobile autem quod movetur, est respondens : finis autem motus qui est terminus motus, habitus est, quem aut facere aut experiri intendit opponens in respondente. Et quia omnis motus fine suo sive termino et distinguitur et specificatur et determinatur et nominatur, ideo etiam disputatio sic est distinguenda. Hæc autem dicuntur genera et non species : quia unaquæque earum disputationum plures habet sub se species. Et quia ad aliud tendit conatus opponentis, et ad aliud conatus respondentis in pluribus earum, ideo etiam genera et non genus dicuntur proprie. Removet dubium.

Doctrinales quidem dicuntur quæ ex propriis principiis sunt uniuscujusque disciplinæ : quia si etiam sunt ex communibus, illa in qualibet scientia necesse est appropriare, et ex eis procedere sicut ex propriis, et non sunt ex his quæ respondenti videntur, hoc est, quia respondenti videntur : quia cum ipsa sint nota, doctrinalis non interrogat nec expectat consensum respondentis : et ideo procedit, sive respondenti videantur, sive non : quæ si etiam negaret respondens, probari non possent : cum sint prima et immediata. Unde in talibus oportet respondentem discentem sive disciplinaliter accipientem credere et probationem per syllogismum ab opponente non requirere.

Dialecticæ autem disputationes sunt, quæ sunt ex probabilibus collectivæ contradictionum (hoc est, ad utramque partem contradictionis opponentes) non quidem ad redarguendum ut sophista facit ad metam ducens redargutionis, sed ut ad utramque partem contradictionis disputans eligat, quod verius est de utraque parte contradictionis.

Tentativæ autem disputationes ex his communibus vel propriis quæ videntur

respondenti, et quæ necessarium est scire eum qui simulat vel dicit se habere scientiam (hoc est, quibus nescitis pro certo accipitur experimentum ignorantiæ) et quibus scitis non propter hoc habetur experimentum scientiæ : et hæc sunt communia : quia illis nescitis ignoratur ars sive scientia, et illis scitis non sequitur quod propter hoc sciatur ars vel scientia. Quomodo autem tentativa sit circa talia, determinatum est in aliis quæ de *Topicis* jam habita sunt : si tamen circa propria tentat aliquando demonstrator et singula propria, tunc acciperet experimentum scientiæ, quæ si nescirentur, nesciretur ars, et quibus scitis etiam ipsa consequenter scitur ars.

Litigiosæ autem disputationes, quæ sunt ex his quæ videntur probabilia per locum sophisticum, non sunt autem vere et secundum esse probabilia : syllogizant enim ad minus syllogismum verum factum secundum formam et materiam, quam syllogismus quærit in oratione : procedunt enim ex duabus propositionibus secundum vocem communicantibus in termino uno, quod est medium duorum terminorum, in quibus a se invicem differunt propositiones : et hæc est vera quantum ad vocem forma et materia syllogismi, quando in qualitate et quantitate debitis ad modum alicujus figuræ combinantur : et ideo syllogizant vere hac veritate syllogismi sophistici, quamvis non veritate probantis syllogizent.

Sufficientia disputationum.

Istarum autem disputationum sufficientia penes terminos et fines accipitur : quia disputans movendo respondentem, aut intendit facere habitum, aut experiri si vere inest sibi habitus quem dicit esse factum. Si autem intendit facere habitum, tunc ille habitus aut est necessarius et immobilis, et sic est doctrinalis : aut est vincens cum ex probabilibus per necessariam consequentiam, et tunc est dialectica deficiens a necessitate consequentis quæ est in doctrinali, et retinens necessitatem consequentiæ : aut intendit facere habitum qui videtur et non est, qui quidem generatur ex his quæ sequuntur in voce, et ideo in re sequi videntur et non sequuntur : et tunc est disputatio litigiosa. Si autem intendat experiri habitum qui factus dicitur esse, erit disputatio tentativa.

Removet dubium.

Et notandum, quod penes idem videtur esse divisio syllogismi et divisio disputationis quantum ad materiam : et tamen syllogismus dividitur in *Topicis*, et disputatio dividitur hic : quia cum syllogismus et maxime syllogismus probans, per prius et posterius dicatur de demonstrativo et dialectico et litigioso, syllogismus dialecticus medius est ut mutans quantum materia permittit demonstrativum : cum autem mutatur litigiosus : et sic ut medium refertur ad utrumque, et sic in consideratione ipsius omnes differentiæ syllogismi considerantur. Propter quod in scientia de syllogismo dialectico conveniens fuit syllogismum in suas dividere differentias : quia aliter nesciretur cum quibus ut extremis syllogismus dialecticus communicat. Disputatio etiam dicitur per prius et posterius de generibus disputationum, sed per prius dicitur de disputatione litigiosa. In his autem quæ per prius et posterius dicuntur, commune quidem est in uno, et in aliis est secundum proportionem ad illud : nec sciri possunt modi secundorum, nisi cum principali : et ideo hic conveniens fuit distinguere modos disputationum.

Objectio.

Si autem quis contra hoc objiciens dicat, quod hæc divisio syllogismi debuit poni in libro *Posteriorum*, et non in libro *Topicorum*,

Solutio.

Dicimus quod hoc esset verum, si syllogismus non divideretur, nisi vere probans : quia tunc syllogismus non esset vere syllogismus : nunc autem quia dividitur ut inferens, qualis supponitur ex scientia libri *Priorum*, ideo competentius dividitur in libro *Topicorum*, in quo de syllogismo agitur, qui communicat cum aliis duobus syllogismis.

Dubitatio.

Et si quæratur, quare non determinatur genus disputationis ad quod sicut subjectum pertineat paralogismus disci-

Solutio. plinæ ? *Dicendum* quod hæc quæstio falsum supponit : pertinet enim paralogismus disciplinæ ad tentativam disputationem, secundum quod tentat in propriis sumens opposita principiorum, quæ si concedat respondens, accipitur experimentum ignorantiæ ipsius.

Dubitatio. Adhuc autem si quæratur, quare non determinatur proprius syllogismus tentativæ disputationis ? Solutio. *Dicendum* quod non est aliquis nec potest esse proprius syllogismus tentativæ disputationis : si enim tentat circa communia, tentat per syllogismum dialecticum : si vero tentat circa propria ex communibus, adhuc tentat per syllogismum dialecticum propriis adaptatum ut si circa hoc tentet, quod est triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, sic procedat : omne proprium inest universaliter ei cujus est proprium : habere tres duobus rectis æquales, est proprium triangulo : ergo inest ei universaliter. Adhuc si tentat ad experimentum ignorantiæ circa communia, sumit syllogismum sophisticum potestate in materia : proponet enim propositiones falsas, quas si concedit respondens, satis habetur experimentum ignorantiæ ipsius. Et sic patet quod nullus est syllogismus de his qui dicti sunt, quo non aliquando utatur tentator : et ideo non est aliquis syllogismus specialiter tentativus.

Sic autem determinatis et distinctis generibus disputationum, ut accipiamus illam quam intendimus, de demonstrativis quidem disputationibus in *Analyticis Posterioribus* dictum est : de dialecticis autem et tentativis in aliis (hoc est, in libro *Topicorum*) satis dictum est, et in universali, et in particulari secundum singula problemata : de agnosticis autem et litigiosis disputationibus nunc in scientia hujus libri dicemus.

CAPUT V.

De quinque metis.

Quia finis est ad quem omnia quæ in disputatione sunt referuntur, primo sumendum est quot sunt numero quæ conjectant tanquam metas et fines, hi qui proponendo et respondendo in disputationibus ad se invicem determinant, et velut a præculinis dentium decertant in se invicem se exacuentes. Hæc autem sunt ad quæ se invicem deducere et protrahere volunt, quinque numero. *Primum* quidem quod maxime intendunt, est redargutio, ut si sibiipsi contradicere cogatur : hoc enim maximam reputant gloriam, si alter alterum hoc facere cogat. *Secundum* autem est aperte falsum, ut si alter alterum ad se cogere possit ut aperte falsum dicat vel concedat. *Tertium* autem est inopinabile, si scilicet violentia argumentationis ad hoc deducatur, quod dicat inopinabile contra suam propriam, vel omnium vel sapientium opinionem existens. *Quartum* autem, quod minus præhabitis intendunt, est solœcismus, ut scilicet saltem incongrue et contra grammaticæ regulas aliquid dicat. *Quintum* (quod præ omnibus minus intenditur a sophista opponente) facere vel cogere sophistam nugari : nugari autem facere, est cogere, respondentem facili repetitione idem dicere frequenter. Singulum autem eorum quæ metas esse dicimus, non attendit sophista tantum secundum veritatem cogere, quod si sit aliquod quod dixit, et cogatur præconcessum dicere quod non sit, vel cogatur falsum dicere, vel inopinabile, vel solœcismum, vel nugari, et sic negare quod concessit : sed si non potest aliud, cogatur ad hoc, quod horum aliquid pati videatur.

Attendendum autem hic, quod per quodlibet quorum potest, primum intendit sophista redire et inferre redargutionem : ut si ad falsum ducat, inferat quod non sequitur falsum nisi ex falso, et sic hoc quod concessit respondens sit falsum, et ideo cogatur negare præconcessum, et sic redarguatur. Similiter si ad inopinabile ducat, et inferat quod inopinabile non nisi ex inopinabili sequitur, et sic quod inopinabile sit præconcessum, Ad quam metam principaliter intendat deducere sophista.

et sic idem negare cogatur quod præconcessit. Similiter si ad solœcismum ducit, intendit quod nihil signaverit in præconcesso, et sic quod præconcessit negare cogatur. Et idem est in nugari, quia per hoc improbare vult quod præconcessit : quia inutile fuit, et sic præconcessum sit negandum. Ex quo patet, quod in omnibus aliis intendit primum : ipsum autem primum intendit principaliter : et ideo loci sophistici qui sunt fallaciæ, non ponuntur nisi ad redargutionem. Ad alias autem metas aliæ viæ ponuntur, et non fallaciæ.

Objectio. Si autem aliquis objiciat et dicat quod quicumque concedit contradictoria, eo ipso dicit oppositum esse falsum, et e converso : et sic omnis redargutio ducitur ad falsum : et sic falsum et redargutio non sunt metæ diversæ.

Solutio. *Dicendum* quod licet talis dicat falsum, non tamen dicit falsum prout est meta secundum se. Dicit enim falsum secundum quod falsum est in comparatione ad præconcessum, quia impossibile est contradictoria esse simul vera. Quando autem falsum secundum se est meta, est falsum non relatum ad præconcessum, sed simpliciter et aperte falsum : et hoc non est verum in contradictoriis, quia sæpe utrumque contradictoriorum est possibile : et tamen ambo simul esse vera non possunt.

Alia objectio. Similiter si aliquis objiciat quod omne inopinabile est falsum, et ideo falsum et inopinabile sunt meta una.

Solutio. *Dicendum* quod falsum est : quia sæpe falsum et etiam impossibile est opinabile : sicut solem esse majorem terra, necessarium est et demonstrativum : et contradictorium ejus est impossibile, et tamen est opinabile pluribus : et hoc sufficit ad hoc, quod sit opinabile : omne enim quod pluribus opinabile est, opinabile est et non convertitur.

Alia objectio. Si vero quis objiciat de solœcismo, quod non est de intentione logici,

Solutio. *Dicendum* quod est secundum quod impedimentum veræ significationis in oratione perfecta : sic enim est meta, quia logicus sophista intendit hoc modo qui dictus est, convenientiam in oratione : secundum autem quod vitium est in consignificatis orationis, sic est de intentione grammatici. Cum autem barbarismus sit vitium in dictione, et sic vitia annexa barbarismo sicut et solœcismo, non tamen potest accipi meta juxta ea : quia non sunt in oratione perfecta quæ est conclusio syllogismi, sed in dictione, cujus conversio non est per syllogismum aut metam, intendit ducere sophista per syllogismum, sicut jam dictum est.

Similiter si objiciatur de eo quod est facere nugari : quia si penes inutilem repetitionem accepta est meta, videtur quod etiam penes omissionem alicujus necessariorum vel utilium debeat esse meta : et sic sex metæ esse videntur. Alia objectio.

Solutio. *Dicendum* ad hoc, quod meta est in oratione perfecta, ut dictum est : si autem aliquid utilium in oratione dimittatur, jam non erit oratio perfecta ad significandum id quod ponit respondens, et sic non potest esse meta.

Sufficientia numeri metarum. Sufficientia autem numeri metarum hoc modo accipitur. Cum enim meta sit inconveniens conclusio : conclusio autem oratio perfecta : aut ergo erit inconveniens in re, aut in oratione. Si in oratione : aut erit penes substantiam vocis, aut penes accidentia, quibus vox ad vocem adjicitur. Et penes accidentia inconveniens est solœcismus. Penes substantiam autem : aut penes vitium in abundantia, et sic est nugatio : aut penes diminutionem, et non erit vitium in oratione perfecta quæ est conclusio : quia subtracto aliquo necessariorum non remanet oratio perfecta. Si autem est inconveniens conclusio in re : aut erit in re absolute, et sic est falsum : aut in comparatione ad respondentem : et hoc dupliciter : aut enim refertur inconveniens ad respondentis positionem, et sic est inopinabile : aut refertur ad præconcessum vel prænegatum, et sic est redargutio. Et sic patet quod dubium esse poterat de metis vel de finibus litigiosarum disputationum,

quæ quamvis sint secundum quod sunt termini actus disputantis, tamen fines esse non possunt bene intendentis nisi per accidens, ut scilicet apparente eo quod est inconveniens, redeant ad veritatem.

Removet dubium.

Tamen scias, quod ut vitia sunt fines sophistæ, qui in victoriam videtur consequi et gloriam. Non enim inconveniens est, quod vitium sit finis corruptæ intentionis. Intentio autem sophistæ corrupta est, cum meta proprie loquendo non sit finis, sed terminus ad quem ducere conatur opponens respondentem, ut victus videatur : et talis meta bonum per se esse non potest : et si est bonum, est bonum per accidens, ut dictum est per singula in communi.

Epilogus metarum ad quas intendit deducere sophista.

Ex dictis patet quod sophistæ maxime volunt videri redarguentes, quia in redargutione videtur esse gloria. Secundo autem appetunt aperte falsum aliquid monstrare dicere respondentem, quia ex hoc videtur opponens gloriosus coram audientibus. Tertium autem quod intendit, est deducere respondentem, quod dicat aliquid præter opinionem et maxime suam vel omnium. Quartum autem est solœcismo uti facere respondentem : hoc autem est facere secundum locutionem sive orationem perfectam in accentibus orationis facere barbarizare sive incongrue loqui. Ultimum autem quod intendit, est frequenter idem cogere dicere nugando.

CAPUT VI.

De modis arguendi ad reductionem, quæ sunt fallaciæ in communi.

Modi autem arguendi sive per quos arguitur ad redargutionis metam ducendo, sunt duo, scilicet secundum apparentiam acceptam in dictione, secundum quod dictum est idem quod voce litterata et articulata pronuntiatum est sive prolatum : et alii modi sunt extra dictionem secundum rem accepti, secundum quod res ipsa enuntiata substat dictioni sive prolationi : omne enim quod dicendo profertur, hoc vocatur dictio : unde hoc modo et oratio dictio est : forma enim dictionis hoc modo accepta prolatio est : et quæ una continua prolatione profertur, una dictio : et quæ pluribus, plures est dictiones.

Dictio hic capitur pro omni eo quod dicendo profertur.

Ea autem in modis illis quæ secundum dictionem faciunt phantasiam sive apparentiam, sex sunt numero. Sunt autem in dictione modi illi, scilicet qui nunc dicentur, scilicet æquivocatio, amphibologia, compositio, divisio, accentus, figura dictionis. Quod autem tot sint et non plures, fides est et per inductionem et per syllogismum. Per inductionem quidem : quia cum modus arguendi in dictione non faciat apparentiam nisi cum oratione syllogismi topici, convenientia illa aut erit in dictione, aut in oratione. Tertia enim convenientia quæ posset esse et in dictione et in oratione, differt a convenientia quæ est in oratione. Si autem est in oratione : aut erit secundum materiam dictionis tantum, aut secundum formam tantum, aut secundum utrumque, materiam et formam. Si enim secundum materiam tantum, est fallacia accentus : quia in duabus dictionibus diverso accentu prolatis, et in aliis quæ sunt in voce eisdem existentibus, non est nisi materia una. Ut si dicam persona, media correpta, et persona, media circumflexa. Si autem est secundum formam tantum, cum terminatio sit de forma dictionis, erit fallacia figuræ dictionis. Si autem est secundum utrumque simul, erit æquivocatio, quæ et in materia et in forma habet eamdem vocem. Et sic patet inducendo : quia in voce incomplexa sic est, et similiter in voce complexa : et non sunt plures, et sunt tot : ergo sunt sex modi. Si enim sit convenientia in voce complexa : aut erit secundum materiam et formam, et sic est amphibologia : aut secundum formam tantum, et sic erit iterum figura dictionis : quia eadem est terminatio orationis et dictionis, cum omnis oratio ad dictionem terminetur :

Sufficientia fallaciarum in dictione ostenditur per inductionem.

aut in materia tantum, et sic compositio et divisio : si enim una continua prolatione pronuntietur, erit composita : et si diversis prolationibus pronuntietur, erit divisa : nec conveniunt nisi in materia tantum oratio composita et divisa.

Probatio numeri fallaciarum in dictione per syllogismum.

Per syllogismum autem probatur hoc modo : quandocumque eisdem nominibus vel orationibus non idem significamus, apparentia in dictione fit aliquo istorum sex modorum : sed in omni fallacia in dictione decipiente non idem eisdem nominibus vel orationibus signamus : ergo omnis modus arguendi deceptorie in dictione fit aliquo istorum sex modorum. Sic ergo fides est, quod hi et tot et non plures sint modi arguendi sophistice in dictione.

Cum autem dicitur eisdem nominibus vel orationibus non idem signari, debet accipi idem et eadem oratio large, id est, secundum quod habet unitatem sive identitatem in omnibus, materia scilicet et forma et terminatione, sive in materia tantum, sive in forma terminationis tantum, sive in duobus ipsorum : quæcumque enim identitas sit in his, sive in omnibus ut in æquivocatione et amphibologia, sive in duobus ut in accentu et compositione et divisione, in quibus terminatio eadem, sive in terminatione sola ut in figura dictionis, sufficit ad eamdem dictionem et eamdem orationem, secundum quod hic sumitur eadem dictio vel oratio : sed non potest esse fallacia penes materium eamdem et diversam terminationem : quia quorumcumque in voce et syllabis per omnia est materia eadem, oportet esse terminationem et figuram terminationis eamdem.

Et attende quod quamvis res prior sit nomine et oratione apud instituentem nomen et orationem, et sic id quod sumitur ex parte rei, debeat præcedere id quod sumitur ex parte dictionis, tamen in disputatione secundum quod disputatio est diversa putatio inter duos, sermo sive vox est prior apud respondentem : quia per hunc percipit conatus respondentis : et hoc modo fallaciæ in dictione sunt ante fallacias extra dictionem.

Dubitatio.

Si autem aliquis quærat, cum habeamus locum sophisticum quando eodem nomine plura significamus, quare non habeamus alium locum sophisticum, quando idem diversis nominibus significamus ? *Dicendum* quod hoc esset nugatio : loci autem sophistici non multiplicantur nisi ad redargutionem : et ideo non est locus sophisticus attentus penes hoc.

Solutio.

TRACTATUS II

DE FALLACIA IN DICTIONE.

CAPUT I.

De paralogismis æquivocationis.

Quia multiplicitas actualis est ante multiplicitatem potentialem et phantasticam, æquivocatio autem et amphibologia dicunt multiplicitatem actualem, cæteræ autem fallaciæ in dictione dicunt multiplicitatem vel potentialem vel phantasticam, ideo prius agendum de æquivocationis et amphibologiæ paralogismis. Et quia æquivocatio in dictione, amphibologia autem in oratione, ideo prius de modis paralogismorum æquivocationis, quam amphibologiæ est agendum.

Æquivocatio unde.

Incipientes igitur de modis æquivocationis, dicimus quod secundum æquivocationem decipientes orationes sunt hujusmodi, quales nunc dicemus. Cum enim æquivocatio ab æqua vocatione dicatur, erit modus primus et principalis, quando vox sic æqualiter ad plura significata refertur, quod ad unumquodque refertur æqualiter, et non significat unum principaliter et aliud secundario, sicut modum aliquem principalis significati : talis enim dictio æqualiter plura significat secundum diffinitionem æquivocationis in *Prædicamentis* datam, quod æquivoca sunt, quorum solum nomen commune est, ratio autem substantiæ significatæ diversa : et secundum hos modos paralogismorum concluditur sophistice, quoniam discunt scientes, sic formando paralogismum : Grammatici discunt : Grammatici sunt scientes : ergo scientes discunt. Ut autem ostendatur multiplicitas esse æquivocationis, patet quod *discere* est æquivocum, et in majori et in conclusione : discere enim æquivoce dicitur ad uti disciplina et ad accipere disciplinam. Dicimus enim eum discere qui secundum intellectum considerando actualiter utitur disciplina, et movetur ab habitu ad actum : et hoc discere est ad habitus radicationem : et sic verum est, quod Grammatici et scientes discunt. Cum autem dicitur disciplinam alicujus ignorati accipere, tunc falsum est quod Grammatici discunt : quia Grammatici scientiam non accipiunt hoc modo : etiam falsum est quod scientes discant. Patet ergo quod iste est primus modus æquivocationis, quia discere æqualiter se habet ad duo ista significata, uti disciplina, et accipere disciplinam.

Quomodo discere est æquivocum.

Rursus secundus modus æquivocationis est, quando non æqualiter una vox plura significat, sed unum principaliter, et aliud secundario, per quem modum sophistice concluditur, quoniam mala sunt bona, sic formando paralogismum : quæcumque expediunt, bona sunt : mala expediunt : ergo mala bona sunt. Probatio minoris : quia incisio membri putrescentis mala est, quia pœnalis : et tamen expedit ut corpus non putrescat ex membro putrido. Probatur autem in paralogismo esse talis multiplicitas : quia *expediens* duplex est (hoc est, duo significat), scilicet id quod necessarium est si debeat haberi corporis sanitas, sicut membri incisio : et sic id quod

est malum, expediens est frequenter : plerumque enim in malis accidit aliquid expediens esse. Et secundo modo principaliter in his quæ in se bona sunt, dicemus esse expediens, sicut expedit virtuti studere et ditari et philosophari, et hujusmodi : tamen expediens dicitur principaliter in bonis, et secundario in malis quibusdam, eo quod conferunt aliquando mala secundum aliquid.

Amplius tertius modus est, ex eo quod dictio aliqua secundum se sumpta, significat unum solum et modo uno significandi, sed conjuncta cum alia dictione in oratione eadem, modos significandi accipit plures, et secundum hoc sophistice concludetur eumdem sedere et stare, et eumdem laborare infirmitate et sanum esse, sic formando paralogismum primum : quicumque surgebat, stat : sedens surgebat : ergo sedens stat. Secundus autem sic formatur : quicumque sanabatur, sanus est : laborans sanabatur : ergo laborans sanus est. Quod autem in orationibus multiplicitas æquivocationis sit, sic ostenditur. Fiat enim vis in hoc quod dicitur, surgebat et sanabatur : hæc enim quia sunt præteriti imperfecti temporis, includunt in se præsens tempus, et sic in se duo habent tempora, præteritum in parte, et præsens : unde si ponatur præteritum quod in se non includat præsens, et dicatur, quicumque surrexit, stat, falsa est locutio. Similiter si dicitur sic : quicumque sanatus fuit, sanus est, falsa est propositio. Quando autem præteritum imperfectum ponitur, tunc sunt veræ in uno sensu : quia præteritum imperfectum dicit actum incompletum includentem in se præsens ad quod continuatur actus. Quod autem in talibus sit multiplicitas æquivocationis, patet ex hoc quod laborantem, quod formatur a præterito imperfecto, quodlibet facere aut pati, hoc est, adjunctum verbo activæ vel passivæ significationis, de præterito non significat unum, sed plura : sed ratione duorum temporum quæ in se claudit, aliquando significat præsens quod nunc instat, ut dicat eum qui nunc laborat, et sic falsa est, qui laborat sanus est : quia sequeretur quod nunc laborat, et nunc sanus est. Quandoque autem significat præteritum, ut cum dicitur, qui laborabat prius sanus est nunc, et hæc vera est. Et sic est etiam de ista, qui sedebat, stat. Et sic patet quod est hic multiplicitas æquivocationis in dictione quidem una, sed ex conjunctione dictionis ad aliam, quæ si per se poneretur, non esset æquivoca : unde sanabatur laborans et non laborans secundum diversos sensus, et sanus est non laborans in hoc sensu, quod sanus est laborans, non nunc in præsenti in quo sanus est, sed laborans prius in præterito in quo non sanus fuit.

Præteritum imperfectum includit præsens.

Hi ergo tres modi sunt secundum æquivocationem ad quos omnes modi æquivocationis reducuntur. Et sufficientia eorum patet ex ipsa divisione : omne enim quod plura significat, aut significat omnia principaliter, aut unum prius et alia ex consequenti, aut significat ea secundum se, aut ex conjunctione cum aliquo.

Sufficientia specierum æquivocationis.

Videntur insufficienter positi modi æquivocationis : quia ex diversa significatione casus vel numeri videtur provenire æquivocatio, sicut si dicam : quicumque sunt Episcopi, sunt sacerdotes : isti asini sunt Episcopi : ergo isti asini sunt sacerdotes. Hic enim modus ex diversitate consignificationis casus et numeri proveniens, sub nullo inductorum modorum videtur contineri. Et dicendum, quod hic modus sub primo modo prius inducto continetur : quia diversa significatio communiter sumitur ad significationem et consignificationem : quamvis enim dictio principaliter significet hoc quod dicit in recto, tamen significat etiam hoc quod dicit in obliquo, quamvis non primo, sed ex consequenti.

Objectio.

Solutio.

Unde patet quod aliter sumitur in sophisticis *Elenchis* æquivocatio, et in

Quomodo æquivocatio communius sumitur hic quam in prædicamentis.

Prædicamentis. In prædicamentis enim sumitur prout impedit aliquod poni in genere uno prædicamenti, et hoc non facit nisi ex diversa principali significatione in re significata : hic autem sumitur prout est principium decipiendi, et hoc facit ex diverso modo consignificandi, et ex diversa significatione principali æqualiter : et ideo magis large sumitur hic æquivocatio quam ibi.

CAPUT II.

De solutione dubiorum quæ sunt circa æquivocationem.

Dubitationes autem quæ sunt circa dicta de æquivocatione, sunt plures : sed de quibus curandum est, sunt quinque. Quarum prima est, an una dictio possit plura significare? Secunda, si plura significat, qualiter illa significat? Tertia, an una dictione semel posita contingat unum et eumdem uti æquivoce? Quarta de distributione quæ adjungitur dictioni æquivocæ. Quinta, quæ sit causa apparentiæ in dictione æquivoca?

Dubitatio prima. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta.

Ad primam dubitationem objectiones.

Ad primam istarum quæstionum sic objicitur : omnis dictionis perfectio est sua significatio : ad hoc enim est instituta et inventa : sed unius perfectibilis non est nisi una perfectio : ergo unius dictionis una est significatio : non ergo aliqua dictio actualiter plura significat.

Perfectio dictionis duplex.

Sed hoc facile solvitur distinguendo perfectionem dictionis : est enim perfectio dictionis ut dictio est, et est perfectio dictionis ut signum est. Prima est dictionis substantialis : et hæc est continua syllabarum et litterarum in dicendo prolatio : et tales perfectiones plures una dictio habere non potest. Perfectio autem dictionis ut signum est, accidentalis est : quia accidit dictioni signum esse : unde signatio quæ est ex relatione dictionis ad significandum, perfectio est accidentalis : et tales perfectiones una dictio potest plures habere : quia plura uni et eidem possunt accidere : et sic contingit unam dictionem actualiter plura significare.

Objectiones ad secundam dubitationem.

Secundo quæritur, qualiter una dictio actu plura significat? utrum scilicet significet ea discreta et discrete sub copulatione, et copulata ad unam vocem æqualiter, vel significet ea sub disjunctione, quod potentia ad eamdem vocem relata sit, ut vel unum dicat vel alterum, ut sic utrumque possit significare ? Quod autem sub disjunctione plura significet, non videtur : quia si plura sub disjunctione significaret, non esset oratio multiplex, in qua ponitur dictio æquivoca, sed vel simpliciter vera, vel simpliciter falsa : si enim in omni sensu vera est, simpliciter vera judicatur : et si in omni sensu falsa est, simpliciter judicanda est falsa. Cujus exemplum est, quia cum dicitur, canis currit, si hæc dictio, *canis*, sub disjunctione dicit sua significata, idem est dicere, canis currit, quod latrabile vel marinum vel cœleste sidus currit : istæ enim æquipollent : sed hæc semper vera est, vel semper falsa, et nunquam distinguenda, latrabile vel marinum vel cœleste sidus currit : ergo nunquam erit distinguenda æquipollens sua, quæ est, canis currit : hoc ergo falsum est : ergo dictio æquivoca sua significata non dicit sub disjunctione. Adhuc disjuncta non dicuntur una dictione, nisi potentia dicat unum, vel aliud, utrumque potens dicere : ergo secundum hoc æquivocatio non faceret multiplicitatem actualem, sed potentialem : quod tamen falsum est.

Si autem dicatur quod plura significet sub copulatione discreta et discrete illa significando, videtur contrarium : quia secundum hoc omnis oratio in qua ponitur dictio æquivoca supponens respectu verbi singularis numeri, erit incongrua, et sic hæc erit incongrua, canis currit, sicut hæc, latrabile et marinum currit, quod falsum est.

Adhuc autem aliud videtur sequi inconveniens : quia si significet significata sub copulatione, tunc licet conversim inferre dictionem æquivocam ex quolibet

suo significato, et e converso quodlibet significatum ex dictione æquivoca, sicut infertur pars copulationis ex tota copulatione : et sit sicut sequitur, Socrates et Plato currunt, ergo Socrates currit : ita sequitur, canis currit, ergo latrabile currit, quod falsum est : ergo æquivocum non dicit significata discreta per modum copulationis copulata in una voce importata.

Adhuc autem idem sequitur inconveniens quod superius dictum est, scilicet nulla oratio in qua ponitur terminus æquivocus est distinguenda, sed vel simpliciter vera, vel simpliciter falsa : quia si pars copulationis est falsa, copulativa similiter est falsa. Et similiter si oratio in qua ponitur dictio æquivoca, pro parte significationis est falsa, tota est falsa : hoc autem falsum est : ergo dictio æquivoca non significat sua significata per modum copulationis.

Quod vox æquivoca significat sua significata copulative.

Ad hoc dicendum, quod terminus æquivocus significata sua dicit discreta, et quodlibet illorum actu significat et per modum copulationis : aliter enim propositio in qua ponitur terminus æquivocus in prædicato vel subjecto, non faceret propositionem universalem, eo quod esset de pluribus prædicatis, quod falsum est : quia dicit Aristoteles in libro *Perihermenias*, quod si hæc dictio, *tunica*, imponatur ad significandum hominem et equum, qui sic dicit, tunica est alba : aut dicit, quod homo est albus, et equus est albus : aut nihil dicit : constat autem quod non nihil dicit : ergo duo dicit, quod homo est albus, et quod equus est albus, et sic plures est propositio, et plura dicit actu. Hujus signum est, quia si unus proferat hanc vocem, *canis*, et duo audiant, unus intelligit latrabile, et alter intelligit marinum : et cum non possint intelligere nisi quod actu significatur in voce, constat quod utrumque in voce significatur actu et per modum copulationis, ita quod et hoc et hoc. Unde dictio æquivoca ad sua significata medio modo se habet, partim ut totum universale, et partim ut totum integrale. In hoc enim quod non constituitur in multiplicitate æquivoca, nisi ex omnibus significatis simul congregatis, se habet ad sua significata ut totum integrale : in hoc autem quod infertur ex parte suæ significationis et non infert eam, habet se ut totum universale. Et per hoc patet quod facile est solvere ad objecta.

Dicendum enim ad primum, quod locutio in qua ponitur terminus æquivocus supponens verbo singularis numeri, non est incongrua : quia cum constructio referenda sit ad intellectum, eo modo ad intellectum referenda est quo signa in voce. In dictiône autem æquivoca plura significantur in voce una singulariter : et sic secundum intellectum illius vocis supponit verbo singularis numeri, ut plura in una voce singulari coadunata.

Ad aliud dicendum, quod dictio æquivoca infert quandoque suum significatum, sed non infertur ex eo. Et hujus causa est, quia ad illud se habet sicut totum universale : eo quod tota vox salvatur in qualibet parte suæ significationis, sicut totum universale salvatur in qualibet sua parte, et ideo infertur ex qualibet sua parte : sed non infert eam, sicut nec totum universale partem suam infert : eo quod pars sua non est in ipso nisi in potentia : ex potentia autem nihil actualiter inferri potest.

Objectio.

Si quis autem objiciat, quod copulativa infert partem suam : si enim Socrates currit et Plato disputat, sequitur, ergo Socrates currit : et sic videtur sequi, canis currit, ergo latrabile currit.

Solutio.

Dicendum quod ea quæ antecedunt ad aliquid inferendum, dupliciter contingit antecedere, scilicet vel ita quod totum antecedens referatur ad totum consequens, ut cum dico, si homo est, animal est : vel sic quod non quidem totum, sed pars ejus antecedentis ad consequens referatur, sicut cum dico, Socrates currit et Plato disputat, ergo Socrates currit. Ista enim consequentia non est nisi ex parte antecedentis, scilicet gratia hujus quod

est, Socrates currit : et alia pars est ad consequens non causa, et non facit ad consequentiam : et ideo ex parte non potest inferri copulativa. Et quod ex parte significationis infertur tota vox æquivoca, hoc est, ideo quia habet in hoc naturam ipsius universalis, quod tota vox refertur ad quamlibet partem significationis : et ideo sequitur, latrabile currit, ergo canis currit : licet non sequatur, Socrates currit, ergo Socrates currit et Plato disputat : quamvis e converso sequatur, Socrates currit et Plato disputat, ergo Socrates currit.

Objectio. Si quis autem objiciat dicens, quod si pars copulative est falsa, tota est falsa.

Solutio. *Dicendum* quod si intelligatur ratione copulationis, verum est : si autem intelligatur ratione copulatorum, est falsum : dictio autem æquivoca plura significat ut copulata, et non ratione formalis copulationis : et ideo cum in una significatione est falsa, non est in toto falsa : et ideo ratione ex ea pars infertur, et ratione partis vera esse videtur pro parte et non pro toto. Et per hoc patet solutio ad omnia quæsita.

Argumenta ad tertiam dubitationem.

Tertio quæritur, an una dictione semel posita contingit uti æquivoce? Videtur autem quod sic : ex quo enim dictio æquivoca plura significat actu et discreta sub copulatione, ita quod hoc et hoc, tunc videtur quod proferens eam in omni sensu suo potest uti ea, et sic utitur æquivoce. Adhuc si aliquis dictionem æquivocam proferat, eam diversi audientes prolationem, accipiunt in diversis significatis ; non autem sic accipiunt eam pro diversis significatis, nisi proferens eam uteretur pro diversis proferendo : ergo utitur dictione semel prolata et semel posita æquivoce.

In contrarium autem hujus est quod dicit Boetius, quod termino semel posito non contingit uti æquivoce.

Ad hoc dicendum, quod uti dictione semel posita dicitur dupliciter, scilicet secundum intellectum referentem vocem ad plura significata, et secundum prolationem solam sine intellectuali relatione vocis ad significata. Et primo quidem modo non contingit una dictione semel posita uti æquivoce : quia dicit Aristoteles quod scire quidem plura possumus, intelligere autem minime : et ideo per unum et eumdem actum intelligendi non contingit dictionem semel acceptam referri ad plura distincte significata. Secundo autem modo contingit unica prolatione termino semel prolato uti æquivoce a diversis audientibus, ut dictum est : contingit etiam ab uno et eodem bis utente secundum duplicem actum intelligendi uti uno termino æquivoce. Et sic patet hujus quæstionis solutio.

Argumenta ad quartam dubitationem.

Quarta quæstio est de distributione termini æquivoci : quærit enim si adveniat ei signum distributivum, utrum distribuatur pro omnibus suis significatis, vel pro uno tantum? Videtur quod pro omnibus, ex quo continet in se omnia sua significata per medium copulationis, qua ratione distribuetur pro uno, eadem ratione distribuetur pro quolibet : ergo pro omnibus distribuetur. Adhuc ut totum universale se habet ad sua significata : sed totum universale pro omnibus contentis sub uno distribuitur : ergo et vox æquivoca pro omnibus significatis suis, quæ in ea continentur ut partes subjectivæ, distribuetur.

In contrarium hujus est, quod unius distributi tantum una est distributio : plura autem forma et ratione sunt in termino æquivoco : ergo pluribus et non una distributione distribuetur.

Ad hoc dicendum, quod terminus æquivocus dupliciter potest determinari a signo distributivo : potest enim determinari ratione partium significatarum in unitate et communitate vocis : et sic una distributione pro omni sua distribuitur significatione. Si autem ratione significatorum respiciatur a distributione, non posset una distributione distribui pro partibus cujuslibet significati. Et per hoc patet solutio quæsiti.

Argumenta ad quintam dubitationem.

Quinto quæritur, quæ sit causa appa-

rentiæ in dictione æquivoca ? Videtur enim nulla esse, quia ex quo plura actu significat, videtur illa distincte significare, et non unum in alio.

In contrarium autem est, quod si causam apparentiæ non haberet, non deciperet : decipit autem aliquem : ergo habet causam apparentiæ.

Ad hoc autem dicendum, quod causam apparentiæ habet unitatem vocis secundum materiam et formam substantialem quæ est dictionis ut est dictio : ex hoc enim credit aliquis, quod significata sint unum : causam autem non existentiæ habet diversitatem significatorum. Et attende quod ad terminum æquivocum non debet addi signum universale ad hoc ut sit paralogismus, sed ad hoc ut paralogismus videatur esse syllogismus : et ut sic sub figura syllogismi decipiat, debet addi signum universale : quia sine signo universali non fit syllogismus.

CAPUT III.

De modis amphibologiæ.

Ratio ordinis.

Quia amphibologia multiplicitatem facit actualem in oratione ex diversa constructione : et ideo post æquivocationem modos ponemus amphibologiæ. Et sequentes Aristotelem quinque modos simul ponemus. Quorum primus est multiplex, ex eo quod oratio principaliter plura sive multa significat, quorum primus modus est : Vellem accipere pugnantes : et debet sic formari paralogismus : quoscumque vellem me accipere, vellem quod me acciperent : pugnantes vellem me accipere : ergo vellem quod pugnantes me acciperent, quod falsum est. Hæc enim multiplicitas est secundum amphibologiam ex eo quod iste accusativus, *me*, potest construi cum infinitivo ex parte ante, et potest construi cum eodem ex parte post : et in primo sensu vera est, in secundo autem falsa.

Secunda ratio est : Putas quod quis scit, hoc scit ? quæ oratio exemplum est secundi modi amphibologiæ, scilicet quia oratio per se significat unum solum, et adjuncta aliquando plura significat. Et paralogismus sic est formandus : quod quis scit, hoc scit : grammaticam scit aliquis : ergo grammatica scit. Nam in tali oratione et scientem et scitum contingit ut scientem significari : quia hoc pronomen, *hoc*, potest hæc significare : quia hoc pronomem, *hoc*, potest significare scientem, et tunc construitur cum verbo ex parte suppositi, et ante verbum ponitur : et sic est oratio falsa. Potest etiam significare scitum, et tunc construitur ex parte appositi : et tunc est vera.

Tertius modus est, ut : Putasne quod quis videt, hoc videt ? columnam aliquis videt : ergo columna videt. Formatur autem paralogismus, sicut jam habitum est : et patet multiplicitas ipsius ex hoc quod hoc pronomen, *hoc*, potest construi cum hoc verbo, *videt*, ex supposito : et sic est nominativi casus, et construitur ex vi suppositi. Vel potest construi cum verbo eodem ex parte appositi, et est accusativi casus, et construitur ex vi transitionis : et sic patet multiplicitas.

Quartus est : Putasne quod tu dicis esse, hoc tu dicis esse ? dicis autem lapidem esse : ergo tu lapis dicis esse. Et patet multiplicitas istius ex eo quod hoc prononem, *hoc*, potest esse nominativi casus, et construi cum supposito verbi quasi determinantis suppositum sub hoc sensu, putas quod tu existens dicis esse ? Vel potest esse accusativi casus et construi cum dicis ex parte post ex vi transitionis, et sic columnam vel aliud dicis esse. Facile autem est in omnibus talibus multiplicitatem invenire ex diversa constructione.

Quintus modus est in oratione syllogismi primæ orationis : ex eo quod in primo non est distincta multiplicitas ut in ista distincta intelligatur et esse in prima : et hæc est oratio : Putas est, sive contingit, tacentem dicere ? Et potest sic formari paralogismus : contingit Socratem dicere : Socrates est tacens : ergo con-

tingit tacentem dicere. Duplex est hujus oratio, quia significat tacentem dicere, et hunc tacentem : hæc enim oratio potest significare hæc duo, hoc scilicet, tacens dicit : et sic construitur hoc participium, *tacens*, cum verbo *dicere* infinitivo ex parte ante ex vi suppositi. Potest etiam significare hoc, *tacens dicitur:* et sic construitur cum eodem verbo ex parte post : quia hoc (quod est tacentem dicere) dicitur ut quoddam de numero dicibilium. Hi igitur sunt modi amphibologiæ, ad quos omnes modi deceptionum (qui proveniunt ex diversa constructione dictionis cum dictione in eadem oratione) reducuntur. Et causa apparentiæ in eis est identitas orationis secundum formam et materiam : causa autem non existentiæ est significationis actualis diversitas.

CAPUT IV.

De solutione dubiorum quæ sunt circa modos amphibologiæ.

Est autem primo notandum, quod quamvis in æquivocatione et amphibologia identitas vocis secundum formam et materiam sit causa apparentiæ, et diversitas significationis sit causa non existentiæ, et sic unam et eamdem causam videantur habere causam apparentiæ et non existentiæ, et per consequens una videtur esse fallacia : tamen una non est fallacia : tum quia una est in dictione, et altera in oratione : tum etiam, quia una est in diversa sententia, et alia in diversa significatione. Sententia proprie dictionis non est, sed orationis. Et ideo convenientia quam habent in causa apparentiæ et in causa non existentiæ, est convenientia in genere et non in specie, et non facit convenire æquivocationem cum amphibologia, nisi in hoc quod utraque causat multiplicitatem actualem, et non in modo fallendi speciali.

Æquivocatio et amphibologia licet conveniant, non tamen sunt una fallacia specie.

Adhuc autem secundum notandum, quod quamvis in omni fallacia in dictione sit ambiguitas substantiæ, et sic amphibologia videatur generalis ad omnes fallacias in dictione, tamen quia ambiguitas amphibologiæ est una et eadem ratione ex diversa construendi habitudine, et talis ambiguitas in nulla alia fallacia in dictione est, quia accentus et figura dictionis et æquivocatio sunt in dictione, et non in oratione, compositio autem et divisio non sunt in una oratione secundum materiam, ideo amphibologia est specialis et non generalis fallacia.

Quod amphilologia non sit generalis fallacia, sed specialis.

Adhuc tertio notandum, quod licet in talibus modis (quod aliquis scit, hoc scit) sit multiplicitas ex consignificatione diversi casus nominativi et accusativi, ex quo in præhabitis diximus provenire æquivocationem : tamen principaliter et primo sunt istæ orationes secundum amphibologiam : quia in talibus quælibet oratio significat unum solum, et conjuncta una cum alia ex diversa significatione efficitur dubia sententia : unum significat hæc oratio, omne quod quis scit, et unum solum significat hæc, hoc scit : conjuncta autem ex diversa habitudine constructionis pronominis cum verbo, fit dubia sententia : et quod est ibi æquivocatio, est ex consequenti.

Quarto notandum est hic, quod quamvis amphibologia dicatur provenire ex diversa habitudine principaliter, tamen etiam provenit ex ambiguitate sententiæ quæ provenit ex proprio et transumptione sumpto : ut quidquid ridet, habet os : pratum ridet : ergo pratum habet os. Quamvis enim idem modus in genere sit construendi transumptum et proprium, tamen pro utroque est ambiguitas sententiæ, secundum quod sententia ad intellectum refertur : et hoc sufficit ad amphibologiam : quia dubiam in oratione una secundum formam et materiam facit sententiam. Sed tamen non ponitur ab Aristotele iste modus, quia usitatus est et manifestus : quia fere omnes utuntur parabolis. Adhuc notandum quod ponens dubiam sententiam, aut intendit decipere per eam, aut tantum exemplificare. De multiplici primo modo oportet quod pro-

Nota modum amphibologiæ quem non ponit Aristoteles.

ponentes eam forment in modo et figura : quia aliter non deciperet. Secundo autem modo distinguendum est : quia aut est manifesta multiplicitas, et tunc non oportet nisi proponere. Secundo autem modo debet deducere ut manifesta fiat ejus multiplicitas.

CAPUT V.

De tribus modis in quibus conveniunt æquivocatio et amphibologia.

Sed quia æquivocatio et amphibologia operantur multiplicitatem actualem, modi earum in multis conveniunt, quod non est in aliis fallaciis, nisi in compositione et divisione : sed in his per omnes modos manifestum est : quia si compositio fallit, divisio solvit, et e converso : et ideo in illis convenientiam et differentiam non oportet assignare, sed in æquivocatione et amphibologia assignata jam differentia modorum æquivocationis et amphibologiæ, consequens est assignare in quo conveniunt.

Dicamus igitur quod tres sunt modi secundum æquivocationem in dictione, et juxta illo tres sunt modi in oratione secundum amphibologiam. Unus quorum et primus est, quando dictio secundum æquivocationem, vel oratio secundum amphibologiam, principaliter significat plura. Et hujus exemplum in æquivocatione, ut piscis æquivocum ad piscem verum, et ad piscem pictum : et canis æquivocum ad latrabile, et marinum. Et hujus exemplum in amphibologia supra positum est in hac oratione, vellem me accipere pugnantes, sicut patuit per antedicta : et ideo hoc repetere non oportet.

Alius autem est quando soliti sumus per similitudinem translationis in dictione vel oratione sic dicere, quod unum dictio vel oratio significat proprie, aliud autem per similitudinem translationis secundario et improprie, de quo exemplificare non oportet : quia multæ et notæ sunt parabolæ et in dictione et oratione.

Tertius vero modus est, quando dictio vel oratio compositæ aliæ dictioni vel orationi plura significant : separatæ vero dictio et oratio significant simpliciter, hoc est, unum et non plura. Et hujus exemplum est in amphibologia, ut hæc oratio, scit sæculum, per se significat unum : conjuncta vero alii orationi, ut huic, quodcumque scit aliquis, hoc scit, plura significabit : eo quod iste terminus, *sæculum*, in nominativo conjunctus verbo ex parte suppositi unum generat sensum, et in accusativo constructus cum eodem verbo ex parte post, alium sensum generabit, sicut supra patet de hac oratione, quodcumque scit aliquis, hoc scit : grammaticam scit aliquis ; ergo grammatica scit : quæ isti orationi per omnia similis est. Nam horum sive harum orationum utrumque si contingit, unum significat. Dico autem *si contingit* : quia potest adjungi orationi et unum significanti et plura significanti, et accipere ex ipsa adjunctione multiplicitatem : ambo autem sive orationes simul junctæ significant plura. Et hoc, scilicet quodcumque scit aliquis, hoc scit : hoc enim non est multiplex : quando autem in paralogismo additur, sæculum scit aliquis, statim est multiplicitas ex adjuncto : quia ex adjunctione accipit, quod verbo *sciendi* potest construi ante vel post, quod sine hujus conjunctione non habet : significat enim aut sæculum ipsum scientiam habere, si ex parte suppositi cum verbo construatur : aut significat alium scientiam habere sæculi sive de sæculo, si iste terminus, *sæculum*, sit accusativi casus et cum verbo *sciendi* ex parte appositi construatur.

Epilogaliter ergo dicendo, amphibologia et æquivocatio communiter circa hos tres sunt modos. Quod autem quidam dicunt et *scire* et *sæculum* multipliciter dici, et ex hoc causare multiplicitatem, falsum est, nisi *scire* cum adjuncto sibi in hac oratione, sæculum scit, intelligatur : quia aliter non esset ad propositum. Reprehensio quorumdam.

Si forte hac oratione secundum se sumpta quæratur, utrum sit multiplicitas vel non, etiam si alii non adjungat? Dicendum quod non est multiplex.

Objectio. Si autem quis objiciat, quod adhuc in oratione illa, *sæculum* potest construi cum verbo ex parte suppositi, vel ex parte appositi. Solutio. *Dicendum* quod hoc falsum est, quia si construatur ex parte appositi, nihil est quod supponitur verbo, cum omne verbum tertiæ personæ exigat suppositum vel finitum vel infinitum, constat quod cum nullum habeat suppositum quando iste terminus, *sæculum*, construitur cum eo ex parte appositi, oratio erit incongrua : et sic in hoc sensu nec vera nec falsa est : et sic perit multiplicitas ejus. Non enim potest excusari quin exigat, nec est exceptæ actionis : et hoc scitur esse verum.

Objectio. Et si objicitur, quod sic se habet infinitivus ad accusativum exigendo ipsum ex parte ante, sicut indicativus tertiæ personæ ad nominativum. Solutio. Hoc patet esse falsum, quia infinitivus non necessario ante se exigit accusativum, ut patet in pluribus, ut scio metere, volo currere. Indicativus autem de necessitate exigit nominativum ante se pro supposito, et nisi habeat eum certum et determinatum, non est oratio perfecta ad verum vel falsum significandum, et talis imperfecta oratio non potest esse multiplex. Propter quod patet quod ista oratio, *scit sæculum*, ex seipsa non est multiplex, nisi alii adjungatur. Sic ergo de amphibologia et modis communibus amphibologiæ et æquivocationis determinatum sit.

CAPUT VI.

De tribus modis compositionis.

De potentiali multiplicitate post actualem multiplicitatem determinandum est, quæ licet sit in compositione et in divisione et accentu, et compositio et divisio sint in oratione, accentus autem in dictione : tamen de compositione prius est agendum, quia in accentu (in diversis pronuntiationibus acuti et gravis et circumflexi accentus) non remanet eadem forma dictionis secundum quod prolatio forma dictionis est : et ideo magis refertur ad diversitatem. In oratione autem sive composita sive divisa dictiones secundum formam et materiam remanent eædem, et ideo magis respiciunt unitatem : et sic compositio ordinanda est ante accentum, et compositio ante divisionem, sicut habitus ante privationem.

Et ideo in hac multiplicitate primo damus modos compositionis, qui sunt tres. Quorum primus provenit, quia aliqua dictio in oratione est composita cum aliquo, et tamen non dividitur id quod est in oratione : et tales sunt hæ duæ orationes, ut posse sedentem ambulare, et posse non scribentem scribere. Si quis enim dicat istas orationes, componens accusativum cum infinitivo, et dicat eas dividens eumdem accusativum cum eodem infinitivo, non idem significabit, sed multiplex secundum compositionem et divisionem : si enim componit accusativum cum infinitivo, tunc significat idem quod hæc oratio, quod habet aliquis possibilitatem ut non scribens scribat, et est falsa. Si quis autem non componat accusativum cum verbo, tunc significat quod qui nunc non scribit, habet possibilitatem ut scribat : et hæc est vera. Composita ergo est falsa, divisa vera. Divisa sic pronuntianda est, verum est non scribentem, scribere posse, ita quod punctum suspensivum ponatur ad *scribentem*, et subinferatur *scribere posse*. Composita autem oratio sic pronuntiatur, verum est non scribentem scribere posse, ita quod suspensio ponatur ad *scribere*, et sic falsa est [1].

Secundus modus provenit ex hoc

[1] Et sic patet quomodo differenter sunt pronuntiandæ propositiones de sensu composito, et propositiones de sensu diviso.

quod aliquid componitur cum aliquo in oratione eadem posito, et dividitur etiam ab aliquo posito in eadem oratione : et hujus exemplum est, discere nunc litteras, siquidem didicit quas scit, et formatur sic paralogismus : proponatur ista, quicumque scit litteras, didicit illas, ex hac enim elicitur ista quæ est multiplex, quicumque scit litteras nunc didicit illas. Si enim componatur hoc adverbium *nunc*, cum hoc verbo *didicit*, et dividatur ab hoc verbo *scit*, sic est falsa. Si autem componatur cum hoc verbo, *scit*, et dividatur ab hoc verbo, *didicit*, vera est oratio : et sic composita fallit, et divisa solvit, quicumque scit litteras, aliquando didicit illas, et in præterito tempore usque nunc didicit illas : et quicumque scit litteras, didicit illas : sed iste scit litteras : ergo nunc didicit illas.

Tertius modus est, quando componit cum aliquo in oratione posito, sed sub intellectu in eadem oratione : et hujus exemplum est quod dicitur, quod unum solum potest ferre, plura potest ferre : sensus enim compositionis est secundum quod continua et composita est prolatio inter hæc duo, *unum solum*, cum hoc verbo infinitivo, *ferre*, sic, quod potest ferre unum solum, ita quod nihil amplius plura potest ferre : sic enim composita est et falsa : et sic dictio exclusiva respicit infinitivum *ferre* : quia quod sic unum solum potest ferre, et nihil amplius, non potest ferre plura : quia sic dictio exclusiva ponit formam suam circa hunc terminum, *unum*, et excludit id quod est oppositum uni ab infinitivo super quod ponitur posse vel possibile : et ideo quod sic unum solum potest ferre, non potest plura ferre. Si autem discontinua et divisa sit prolatio inter hæc duo, *unum solum*, tunc dictio exclusiva excluditur ab isto termino, *unum*, et conjungitur cum participio subintellecto quod est ens vel existens solum, potest ferre : et hoc est verum : et ideo divisa est vera, composita falsa.

Sunt autem qui exemplum istius tertii modi aliter distinguunt ex compositione : dicunt enim quod hæc oratio, quod unum solum potest ferre, plura potest ferre, potest reddi subjecto conjunctim vel divisim. Si reddatur ei conjunctim, tunc falsa est sub hoc sensu : illud enim quod potest ferre unum solum, non potest conjunctim cum hoc ferre plura. Si autem divisim reddatur ei, oratio est vera sub hoc sensu : quia illud quod potest ferre unum solum divisim, non potest conjunctim vel cum hoc ferre plura.

Dicunt adhuc alii, quod hæc oratio, quod unum solum potest ferre, plura potest ferre, non est multiplex, sed simpliciter falsa : nec ponitur ideo quod sit multiplex, sed quia sequitur ex multiplici sic, quod unum et aliud potest ferre, unum solum potest ferre : ergo quod unum solum potest ferre, plura potest ferre. Pluribus etiam modis hæc oratio potest distingui ex compositione et divisione : sed primus modus rationabilior videtur.

CAPUT VII.

De tribus modis divisionis.

Secundum divisionem vero sive fallaciam divisionis dabimus tres paralogismos juxta tres modos compositionis secundum eumdem ordinem. Primus ergo modus erit, quando aliquid dividitur ab aliquo in oratione posito, et cum nullo componitur in eadem oratione posito : et de hoc duo sunt exempla sic, quinque sunt duo, et tria : et formatur sic : quæcumque sunt duo et tria, sunt quinque : duo et tria sunt duo et tria : ergo duo sunt quinque, et tria sunt quinque, quod falsum est. Adhuc alia oratio : quæcumque sunt duo et tria, sunt paria et imparia : quinque sunt tria et duo : ergo quinque sunt paria et imparia. Adhuc autem penes eumdem modum accipitur et hæc oratio, quæ est majus esse æquale et formatur sic : quod est majus, est tantum-

dem et amplius : sed quod est tantumdem, est æquale : et quod est amplius, est inæquale : ergo quod est tantumdem, est æquale et inæquale.

Cum autem in his orationibus sit multiplicitas in hoc quod eadem oratio secundum materiam in omnibus his divisa et composita non eadem significat, sed aliud, in omnibus his significat divisa et composita. Exemplum autem quod est quando aliquid in eadem oratione componitur cum aliquo, et divisum ab isto componitur cum aliquo in eadem oratione posito, ut ego te posui servum entem liberum : et est in hac oratione multiplicitas, ex eo quod hoc participium, *entem*, potest componi cum hoc nomine, *servum*, et sic est oratio composita et vera : vel dividi ab illo et componi cum hoc nomine, *liberum*, et sic est divisa et falsa : et hoc juxta secundum modum compositionis.

Exemplum autem ejus quod est tertius modus compositionis (scilicet quod divisum ab aliquo in oratione posito componitur cum aliquo non in eadem oratione posito, sed sub subjecto intellecto) est hoc : quadraginta virorum, centum reliquit divus Achilles : et est hæc multiplicitas ex eo quod hæc dictio, *centum*, potest componi cum isto termino, *virorum*, et tunc est adjectivum ejus et est casus genitivi : et sic oratio est composita et vera sub hoc sensu, centum virorum reliquit divus Achilles quadraginta. Vel iste terminus, *centum*, potest addi ad hunc terminum, *reliquit :* et tunc componitur cum hoc termino subintellecto *quod est virorum :* et sic est divisa et falsa sub hoc sensu, quod de numero quadraginta virorum, centum reliquit divus Achilles, quod est impossibile. Isti ergo sunt modi compositionis et divisionis.

CAPUT VIII.

De exclusione dubiorum quæ sunt circa fallacias compositionis et divisionis.

Attendendum est autem quoad solutionem dubiorum quæ sunt circa has duas fallacias, quod multiplicitas potentialis in oratione, non facit nisi unam fallaciam, quæ est accentus : et quamvis eadem videatur causa apparentiæ in compositione et divisione, quæ est identitas orationis secundum materiam in composita oratione et divisa, tamen compositio et divisio sunt fallaciæ distinctæ : et hoc est propter duas causas, scilicet quia non eadem causa apparentiæ, sed diversa. Alia autem est, quia non est aliquid commune in uno cum quo illæ duæ fallaciæ nominari possint. Unde quantum ad constitutionem unius loci sophistici non est simile de multiplicitate potentiali et actuali in oratione : oratio enim in qua multiplicitas est actualis, non habet nisi unam causam apparentiæ : oratio autem in qua est multiplicitas potentialis, duas habet causas apparentiæ : et hoc patebit in sequentibus.

Adhuc notandum, quod non est simile de multiplicitate potentiali in dictione et oratione : quia in dictione per accentum non est nisi una causa apparentiæ : in oratione autem multiplici duæ sunt causæ apparentiæ, et ideo duæ fallaciæ.

Adhuc autem notandum, quod licet semper simul sint compositio et divisio in oratione quantum ad hoc quod si compositio fallit, divisio solvit, et e converso : tamen non ita sunt simul, quod generaliter sit quod hoc quod componitur cum uno, dividatur ab alio in eadem oratione posito, sicut patet in modis tribus compositionis, et in tribus modis divisionis in ante habitis paulo ante positis : nec etiam omnis compositio falsa facit fallaciam compositionis, sicut patebit in sequentibus.

Dubitatio. Si autem quis quærat, quæ sit propria causa apparentiæ compositionis, et quæ propria causa divisionis, et quæ propria causa non existentiæ compositionis, et quæ divisionis? Solutio. *Dicendum* quod propria causa apparentiæ compositionis est identitas orationis materialis divisæ ad compositam, et e converso identitas materialis compositæ ad divisam est causa apparentiæ specialis in divisione. Causa autem non existentiæ est diversitas in formali oratione et divisa et composita, sicut patet per antedicta.

Dubitatio. Si autem quæritur penes quid accipiantur modi compositionis et divisionis? Solutio. Satis patet per prædicta: quia divisum ab aliquo in oratione posito: aut non componitur cum aliquo in eadem posito, et sic est primus modus: aut componitur cum aliquo: et si componitur, aut componitur cum aliquo in oratione posito, aut non posito, sed subintellecto. Et primo modo est secundus modus, altero autem modo tertius tam in compositione quam in divisione.

Dictum quorumdam. Sunt tamen qui dicunt, quod nihil componitur cum aliquo vel dividitur ab illo, nisi adjectivum verbi vel nominis: et hoc divisum a suo substantivo sua dependentia exigit ut cum altero componatur: quia per se stare non potest. Sed ad hoc dicendum, quod licet non possit esse per se, nisi componatur cum alio secundum constructionem: potest tamen esse per se et dividi secundum prolationem. Disjunctio autem in prolatione facit divisionem, sicut et continua prolatio facit compositionem secundum quod hic intenditur de compositione et divisione.

Argumentum circa primum modum compositionis. Adhuc specialiter circa primum modum compositionis notandum est: illius enim modi exemplum est posse non sc ribentem scribere: et hæc vera esse videtur et in sensu compositionis et in sensu divisionis. In sensu enim divisionis, secundum quod dividitur accusativus ab infinitivo, significatur quod ille qui nunc non scribit, potest scribere: et hoc est verum. In sensu vero compositionis, secundum quod accusativus componitur cum infinitivo eodem, nihil aliud significatur, nisi quod prædicatum dicti possit inesse subjecto: et hoc est non scribentem scribere posse: et hoc iterum verum est. Adhuc eadem extrema manent, hoc est, idem prædicatum et idem subjectum in sensu compositionis et in sensu divisionis: et manentibus eisdem extremis semper manet eadem falsitas et eadem veritas.

Sed ad hoc dicendum, quod diversus est sensus in compositione et divisione orationis primi modi compositionis: et non est verum quod in sensu compositionis non significet aliud quam quod prædicatum dicti possit inesse subjecto: significatur enim quod prædicatum dicti actualiter insit subjecto, quod est *non scribentem*: et hoc est possibile. Est enim sensus compositionis, non scribentem scribere est possibile, hoc est, dictum istius propositionis, non scribens scribit, est possibile, quod esse non potest, cum propositio sit impossibilis: et ideo dictum oportet esse impossibile. Nec etiam sunt eadem extrema, quæ sunt prædicatum et subjectum. In sensu enim compositionis subjicitur tantum accusativus, *non scribentem*, et prædicatur hoc totum, scribere est possibile: et sic diversa sunt extrema compositæ orationis et divisæ. Solutio.

Circa secundum modum compositionis. Adhuc ulterius quæritur in secundo modo in quo divisum ab uno componitur cum alio. In hoc enim videtur esse duplex compositio, et duplex divisio ex duarum causarum altera oportet quod proveniat, aut scilicet quod sint in oratione una determinatio et duo determinabilia, aut e converso duæ determinationes et unum determinabile. Prioris modi exemplum est, ut quidquid vivit, semper est: hic est una determinatio quæ est hoc adverbium, *semper*, et duo determinabilia, scilicet quod dico *vivit*, et hoc verbum, *est*: et in hoc exemplo quod supra tactum est, quadraginta virorum, centum reliquit divus Achilles. Si autem una fit determinatio, duo vero determi-

nabilia, considerandum est si illa determinabilia sic se habent ad invicem, quod unum sit pars alterius, aut non. Et si unum est pars alterius, tunc non contingit ibi duplex compositio et duplex divisio. Si autem non se habent ad invicem ut totum, sive quod unum sit pars alterius, sed sunt diversa vel disparata, tunc accidit multiplicitas ex præpositione vel postpositione determinationis. Ex præpositione sic, non unum hominem sedere sequitur ad istum hominem sedere : hic enim est mutiplicitas ex hoc, quod negatio potest referri ad totum vel ad partem. Ex postpositione autem determinationis accidit multiplicitas, ut hic, omne aliud quam animal quod et Socrates sunt duo, differt a Socrate : quia hæc determinatio, *quod*, potest determinare hoc totum, *aliud quam animal*, vel partem ejus, scilicet *animal*.

Generaliter ergo loquendo quando una est determinatio et duo determinabilia, quorum unum se habet ut totum, reliquum ut pars : tunc dicendum, quod oratio dicitur composita ex compositione determinationis cum illo determinabili quod se habet ut totum, et ex divisione ejusdem ab illo dicitur omnino divisa : et secundum quod dividitur ab illo, non componitur cum aliquo alio, ut hic, non unum hominem esse, sequitur ad omnem hominem esse, ita quod punctum suspensivum statim ponatur post negationem sic, *non*, unum hominem esse, sequitur ad omnem hominem esse : hoc enim modo est oratio divisa, secundum quod est prolatio discontinua inter illud totum et negationem præcedentem. Si autem continue pronuntietur, sic est composita. Similiter autem quod subsequitur determinatio, ut hic, omne aliud quam animal (quod et Socrates sunt duo) differt a Socrate : secundum enim quod hæc determinatio, *quod*, hic est pars totius relati, continue profertur cum toto hoc, *aliud quam animal*, sic est composita sub hoc sensu : omne aliud quam animal, quod et Socrates sunt duo, differt a Socrate : secundum autem quod pars ejus ad quod refertur, contine profertur cum relatione et non ut totum, sic est oratio divisa, secundum quod fit quædam pausatio parva inter hoc quod dico, *aliud*, et hoc quod dico, *quam*, sic, omne aliud, quam animal quod et Socrates sunt duo, differt a Socrate.

Si vero sint duo determinabilia et sic se habeant, quod neutrum sit ut totum respectu alterius, sicut si sint duo substantiva, vel duo verba ad quæ determinatio referri possit : tunc semper accidit multiplicitas ex interpositione determinationis, ut hic, quidquid vivit semper est : tunc enim non esset oratio multiplex, si præponeretur vel postponeretur determinatio sic, semper quidquid vivit, est : vel sic, quidquid vivit, est semper.

Quando ergo sic est, quod determinatio ponitur inter determinabilia : tunc considerandum est utrum illa determinabilia se habent in oratione secundum æque, ita quod neutrum sit principalius in oratione, aut unum est principalius alio. Si autem unum est principalius alio, tunc determinatione composita cum principaliori dicitur oratio composita, et ad divisionem ejusdem determinationis ab illo debet dici divisa. Et hujus causa est, quia determinatio de natura sua antecedens et dependens est ad alterum, et principalius magis natum est suscipere suam dependentiam, quam quod minus est principale. Si vero ita se habeant, quod neutrum sit magis principale, ut hic, posui te servum entem liberum : tunc considerandum est quod illorum magis hadebet naturam determinabilis, et hoc semper erit præcedens determinationem : natura enim determinabilis est semper præcedere determinationem suam ut subjectum præcedit formam : et tunc ex compositione determinationis cum magis determinabili dicitur oratio composita, et a divisione ejusdem ab eodem dicitur divisa.

Si vero accidat duplex compositio, vel duplex divisio, eo quod unum est determi-

nabile et duæ determinationes : tunc accidit multiplicitas solum ex interpositione determinabilis inter duas determinationes, ut hic : quinquaginta virorum, centum reliquit divus Achilles : si enim determinabile præponatur, non est oratio multiplex sic, virorum quinquaginta, centum reliquit divus Achilles : vel etiam postponatur, ut hic, quinquaginta, centum virorum reliquit divus Achilles : adjectivum enim et substantivum semper volunt simul coordinari immediate. Quando ergo determinabile ponitur inter duas determinationes, considerandum est quæ illarum magis habeat determinationis, et ex compositione illius cum determinabili debet dici oratio composita, et ex divisione illius ab eodem debet dici oratio divisa : et hæc determinatio quæ magis habet naturam determinationis, semper erit sequens determinabile : eo quod de natura determinationis est, semper sequi suum determinabile, cum naturaliter sit posterior ipso. Et ex hoc patet, quod non omnis propositio falsa facit fallaciam compositionis, nec omnis divisio falsa facit fallaciam divisionis.

Et ex his tribus modis facile videtur de compositione et divisione si aliquid determinabilium duorum alterum se habeat ut totum, et alterum ut pars, vel non, et an sint duo determinabilia et duæ determinationes, vel duo determinabilia et una determinatio, vel unum determinabile et duæ determinationes. Et hæc dicta sint de fallaciis compositionis et divisionis.

CAPUT IX.

De exclusione dubiorum circa modos compositionis et divisionis.

Dubitatio. Dubitatur etiam de modis compositionis et divisionis, et primo de tertio modo compositionis et divisionis, quando scilicet compositum cum aliquo in oratione posito et divisum ab isto componitur cum aliquo, non in eadem oratione posito, sed subintellecto : ex hoc enim posset videri alicui, quod istæ fallaciæ essent extra dictionem, cum non in voce sed in re prout est intellecta proveniant. Et ad hoc dicendum, quod non ideo dicitur fallacia, quod cum subintellecto componatur, vel dividatur, sed principaliter est fallacia, quia in prolatione dividitur ab eo cum quo componebatur, et per consequens ipsum necesse est componi vel dividi cum aliquo vel ab aliquo subintellecto. Solutio.

Adhuc autem quamvis dicendum sit in primo paralogismo, quod provenit ex hoc multiplicitas, quod accusativus potest dividi ab infinitivo, vel componi cum eodem : tamen sciendum est, quod accusativus non potest dividi ab infinitivo, ita quod infinitivus non semper exigat accusativum sicut indicativus nominativum : et ideo non potest dividi ab ipso quantum ad constructionem, potest tamen dividi ab ipso quantum ad continuæ prolationis interpositionem : et hoc facit multiplicitatem. Quomodo accusativus potest dividi ab infinitivo et quomodo non.

Adhuc notandum, quod licet prius inducta exempla de multiplicitate compositionis data sint, tamen hæc simpliciter vera, quicumque scit litteras, aliquando didicit illas : et hæc similiter falsa, sciens discit litteras : nec ideo ponuntur, quod multiplices sint : quia ponitur oratio vera, ut ex ea eliciatur multiplex : et ponitur oratio falsa, quia sequitur ex multiplici, sicut in ante habitis patuit informatio prædictorum modorum.

Adhuc autem notandum, quod in hac oratione, quod unum solum potest ferre, plura potest ferre, principaliter fallit compositio, et solvit divisio ex consequenti : tamen hoc sequitur, quod dictio exclusiva potest teneri syncategorematice [1], sicut tenetur in sensu compositionis : vel cate-

[1] *Categorematice. Syncategorematice.* — I. Derivantur hæ voces a græco κατηγορέω, id est, accuso, apud dialecticos fere idem est ac prædico et diserte affirmo, hinc κατηγόρημα, id est

goreomatice, sicut tenetur in sensu divisionis : et hoc non est inconveniens, quod in una oratione plures sint causæ fallendi, una scilicet principaliter, altera autem consequenter.

Adhuc autem circa hanc orationem, quinque sunt duo et tria, notandum est, quod cum copulat semper similium sit, vel orationem copulat orationi, vel dictionem dictioni, et non orationem dictioni vel e converso: et sic licet oratio videatur esse falsa, tam divisa quam composita : tamen non est ita, quod uterque sensu sit falsus: sed sensus compositionis est verus, et sensus divisionis est falsus : et copulatur terminus cum termino, tam in sensu compositionis quam in sensu divisionis : in sensu tamen compositionis totum copulatum redditur subjecto, partes copulatæ divisim. Secundum enim quod hæc (duo et tria) conjunctim proferuntur, est composita : secundum autem quod divisim, est divisa. Et ideo compositio et divisio sunt passiones orationis existentis in voce, et non in intellectu : et si aliquando tantum uno modo proferatur actu quoad constructionem, potest tamen diversimode proferri in proferendo : et ex hoc causatur multiplicitas compositionis et divisionis.

CAPUT X.

De fallacia accentus et modis ejus duobus.

Quomodo accentus diversimode consideratur a logico et grammatico.

De fallacia vero accentus considerantibus prius occurrit determinandum qualiter accentus sit de consideratione logici[1] et sophistæ, et qualiter de consideratione grammatici. Sciendum quod accentum considerare in genere et sub differentiis specialibus accentuum gravis et acuti et circumflexi, facit ad discretionem significationis in dictione : per accentum enim debitum et discretum cognoscitur significatio dictionis, vel remissio significationis : ut si dicam *legere,* media correpta, vel *legere,* media producta. Propter quod etiam in determinatione casuum variatur accentus, ut primæ declinationis consequentis in *e* productam, et sic de aliis, et sic facit ad bonum discretæ significationis in dictione, et ideo sic non operatur fallaciam. Sed consideratio accentus sub confusione ad unum vel plures, vel gravem vel acutum, generat confusionem, et ideo operatur deceptionem in dictione : et efficitur sic locus sophisticus, et est de consideratione sophistæ, et est instrumentum ejus.

Quare accentus facit fallaciam : non autem sic alia quæ accidunt litteræ, syllabæ, aut dictioni.

Quamvis autem sit fallacia penes accentum, non tamen potest esse fallacia

prædicatum, et κατηγορηματικῶς, id est prædicabiliter (existens) adeoque *categorematice* esse dicitur quod simul affirmari potest quod sit : *syncategorematice*, quod comprædicari potest ; et per possibilitatem tantum quod existat, si physice loquamur.

Hinc infinitum *categorematicum*, apud Aristotelem et interpretes, est illud quod simpliciter et actu est infinitum, et in quo omnia actu reperiuntur quæ ad infinitatem spectant.

Infinitum *syncategorematicum* seu potentia est, ex quod aliud et aliud sumitur, et id quod sumitur, semper finitum est ; sicut et illud quod fit per appositionem nunquam potest esse actu existens, secundum omnia quæ addi possunt ; et sic illud infinitum nunquam ponetur *categorematice*, in rerum natura, ut pluribus interpretes probant ex Aristotele.

II. Logice loquendo vocabitur illud *categorema*, seu vox *categorematica*, quæ adjuncta soli verbo *est* orationem et sensum perfectum facit ut « Isaias est » : addoque quod, Lorino testerem per se significat. *Syncategorema* est, quod adalium nominativum anecti debet, ad hoc ut possit in orationis compositionem venire ; ut « hic liber est Joannis, etc. » Hinc priora a Fonseca vocantur dicibilia.

APPLICATIO. I. *Categoremata* principalius spectantur a logica, cum hæc propinquius ad demonstrationem servire possint, quam *syncategoremata.*

II. Quævis quantitas dividi potest in infinitum *syncategorematice* tantum.

III. Hoc ipso quia quovis numero *Deus* majorem creare potest, nunquam creabilis erit numerus *categorematice infinitus.*

Cf. Reeb, *Thesaurus Philosophorum.*

penes alia quæ accidunt syllabæ, vel litteræ, vel dictioni : penes accentus enim differentiam dictio manet eadem secundum materiam, quamvis non secundum formam, et sic potest habere convenientiam cum syllogismo et elencho, et ex illa convenientia accipere potest causam apparentiæ : variata autem in libris vel numero litterarum, tunc amittit convenientiam illam, et per consequens causam apparentiæ.

In tempore autem variata syllaba vel dictio retinet eamdem materiam, et est eadem quantum ad pronuntiationem : et ideo sensum non variat, nec facit multiplicitatem potentialem : ut si dicam *caput*, prima longa vel brevi : vel si aliquid variat, hoc erit æquivocatio et non accentus : quia accentus vult habere eamdem materiam et diversum modum proferendi. Similiter autem et spiritus qui accidit dictioni, neque diversificat dictionem secundum materiam, neque secundum modum proferendi : ut si dicam *hominem* cum aspiratione, et *ominem* sine aspiratione : in utraque enim est eadem prolatio sicut idem modus proferendi : quando autem nomen est idem secundum materiam et secundum prolationem, et diversa significata, tunc est æquivocatio. Numerus autem litterarum si aliquam causabit fallaciam, illa est fallacia figuræ dictionis. Spiritus autem et tempus diversum causabunt æquivocationem.

Quam fallaciam causabit numerus litterarum, et quam spiritus et tempus.

Tamen Antiquorum quidam dixerunt, quod deceptio causata a spiritu et tempore, reducuntur ad fallaciam accentus, sicut hæc : bonum est viros justos pendere ; sed pendere est pati pœnam : ergo bonum est justos viros pati pœnam. Et hoc dictum non est inconveniens. Alii tamen dixerunt, quod quando productio et correptio temporum causant diversum accentum, quod tunc causant æquivocationem potius quam accentum : quia sic neque diversificant dictionem quantum ad materiam, nec quantum ad formam sive modum proferendi.

Licet diversus numerus aut casus possint causare æquivocationem, non tamen diversus accentus.

Attendendum autem, quod licet diversi casus causent æquivocationem, ut in præ habitis dictum est : tamen diversus accentus non potest causare æquivocationem : quia in diverso accentu diversa est prolatio : nec potest esse æquivocatio, quia nomen variatur. In diversis autem numeris et casibus idem manet nomen secundum prolationem, licet varietur significatum quoad modum significandi : et hoc causat æquivocationem. His habitis ponendi sunt modi decipiendi secundum accentum in dialectis.

Qui sunt sine scriptura poematum, non est idoneum facere sophisticam orationem : quia statim accentus dictionis manifestatur diversitas. In scripturis autem Auctorum et maxime in poematibus, in quibus diversitas pronuntiationis non est adeo manifesta, magis est idoneum sophisticam facere orationem. Et dabimus de hoc duos modos in poeticis. Primo quando sub uno accentu pronuntiantur duæ dictiones quæ divisos habent accentus ; ut, metuo longas pereunte noctes Lydia dormis. Est enim multiplicitas ex hoc quod *metuo* prout est una dictio, uno pronuntiatur accentu : prout autem oratio *me tuo*, duobus accentibus habet pronuntiari. Aliud autem exemplum est: Heu ! qui nam tanti cinxerunt æthera nimbi : et de diversitate acuti accentus et gravis in una voce:si enim hoc ipsum quod dictitur, *quinam*, acuto accentu in fine pronuntietur, tunc valet tantum quantum cur, et est una dictio, et est ac si dicatur :

Heu ! quinam tanti cinxerunt æthera nimbi : si autem gravi pronuntietur, tantum valet quantum *quia,* vel quantum valet *nam*,et habet aliam significationem.

Objectio.

Ergo circa accentum hujusmodi (quales dictæ sunt) fiunt hujusmodi orationes sophisticæ. Ex modis autem inductis videtur, quod accentus non sit fallacia divisa a compositione et divisione. Compositio enim et divisio fallaciæ ex hoc proveniunt, quod dictiones divisæ conjunctim proferuntur, vel e converso compositæ proferuntur divisæ. Sed hoc nihil est, quia in

Solutio.

accentu duæ proferuntur, vel una ut duæ. In compositione autem semper manent dictiones distinctæ, sive compositæ, sive divisæ proferantur.

Ulterius notandum in illis modis, quod licet in speciali in duobus modis inductis duæ diversæ sint causæ apparentiæ : in speciali tamen non sunt duæ fallaciæ : quia est unum commune univocum ambobus, quod est communis causa apparentiæ, a quo causatur una tantum fallacia : et hoc est apparentia unius significati propter unitatem dictionis secundum materiam : et ideo non sunt duæ fallaciæ, sed una.

Notandum etiam, quod licet diversæ fallaciæ coincidant in unam, tamen multiplicitas unius non est multiplicitas alterius, et causa multiplicitatis unius non est causa multiplicitatis alterius, sicut patet in compositione, et divisione, et amphibologia : possunt enim coincidere in eamdem orationem, sed tunc habent ordinem ad invicem, tunc enim per prius accidit in oratione compositio et divisio, et per posterius amphibologia, ut ex hoc sophismate : omne quod est verum sciri a te est verum : hoc enim est multiplex secundum compositionem et divisionem, et est divisa secundum quod discontinua est prolatio inter hæc duo, *a te* scilicet, et *omne quod est verum*, sub hoc sensu : omne quod est verum : et fiat pausatio : et inferatur illud residuum, a te sciri est verum ; et sic est falsa. Composita autem est secundum quod est continua prolatio unius cum altero sic : omne quod est verum sciri a te, est verum : et sic est vera. Et sic posterius accidit multiplicitas secundum amphibologiam : eo quod hoc nomen, *omne*, potest construi cum hoc verbo, *sciri*, et sic est falsa, et est sensus : omne sciri a te quod est verum, est verum : vel potest construi cum hoc verbo, *est*, et sic est vera, et est sensus : omne illud est verum, quod est verum sciri a te.

Similiter est de æquivocatione et accentu, quod coincidunt in unam orationem, non tamen modus fallendi unius est modus fallendi alterius secundum ordinem hunc : ita quod prius est in tali oratione fallacia accentus, et postea per distinctionem accentus accidit æquivocatio : ex eo quod potest esse nomen vel adverbium : et sic est in multis.

Patet ergo quod diversæ fallaciæ coincidunt in unam orationem : non tamen ita quod causa et modus fallendi in una, sit causa et modus fallendi in alia. Duo autem modi qui positi sunt de fallacia accentus, sumuntur penes duas accentus variationes : potest enim variari unus in plures, vel e converso, et sic est modus primus, ut hic : quidquid Deus fecit *invite*, fecit invitus : sed vinum fecit *in vite*: ergo vinum fecit invitus. Potest etiam variari a differentia accentus ad differentiam aliam, et sic est secundus modus. Et unitas vocis secundum materiam quam aliquis credit unitatem debere esse accentus, est causa apparentiæ : diversitas autem significationis sub accentu causa est non existentiæ. Et hæc de accentu dicta sint.

Quomodo sunt duo modi fallaciæ accentus, et qui sint illi.

CAPUT XI.

De fallacia figuræ dictionis et de modis ejusdem.

Circa fallaciam figuræ dictionis primo notandum, quod figura dictionis est in similitudine terminationis : propter quod principaliter est in dictione, et per dictionem posterius et per accidens in oratione : et quia per se est in dictione, ideo dicitur figura dictionis et non figura orationis. Ideo etiam licet aliæ multiplicitates diversas, fallacias causent in dictione et oratione, hæc tamen multiplicitas et in dictione et in oratione non operatur nisi fallaciam unicam. Causa autem apparentiæ in hac fallacia est similitudo figuræ dictionis : et causa non existentiæ est, quod non idem est in significatione, ut idem interpretamur in dictione propter terminatio-

In quo fit figura dictionis principaliter, et quare sic dicatur.

Dupliciter differt hæc fallacia ab aliis fallaciis in dictione

nis similitudinem. Et ideo duas habet differentias ad alias fallacias in dictione. Una quarum est, quia in aliis idem secundum vocem ut idem secundum rem interpretamur : hic autem non idem sed simile secundum vocem ut idem interpretamur. Alia vero, quia in aliis fallaciis in dictione, in voce significatur aliquid quod non creditur significari : in ista autem et simili figura vocis non significatur quod creditur significari.

Dicamus igitur quod orationes quæ fiunt secundum figuram dictionis, accidunt quando aliquid non idem in significando similiter (hoc est, propter similem vocis significationem) similiter significare cum alio interpretatur, et hoc fit duobus modis. Uno quidem modo in generibus consignificatis, formam naturæ et essentiæ significantibus, ut si interpretatur masculinum esse fœmininum, vel e converso fœmininum masculinum, propter terminationis similitudinem, ut musa et Catilina : vel genus quod est inter hæc (quod est neutrum) interpretatur ut alterum illorum, ut scamnum et dominium, vel scamna et fœmina vel vir. Sive et secundo modo in generibus significativis prædicamentorum propter similitudinem terminationis interpretatur quantum in quale, vel e converso, aut interpretatur dispositum ad passiones ut faciens, et similiter de generibus aliis, ut prius in *Prædicamentis* est determinatum. Contingit enim id quod non est facere (hoc est, quod non est in genere actionis sive factionis) significare dictione (hoc est, figura vel similitudine terminationis in dictione) velut (hoc est, similiter) quia sit eorum (hoc est, de numero eorum) quæ sunt facere, hoc est, in genere factionis. Cujus exemplum est, ut *vigere* secundum figuram dictionis in terminatione, similiter dicitur ei quod est *secare* : et propter id videtur alicui, quod sit ejusdem generis prædicamenti sicut et ædificare et operari : quamvis non ita sit : quia hoc quidem quod est vigere, quale quid dicit et affectum secundum actum vitæ et passionem dicit , illud vero quod est secare, dicit simpliciter facere, et non quale vel affectum passionis secundum actum aliquem. Eodem autem modo est in aliis quando permutatur genus in genus, vel species in species prædicamenti.

Attendendum tamen est, quod quamvis similitudo in figura vocis sit pro certo causa apparentiæ in fallacia figuræ dictionis, et quamvis forte in tali oratione nomen sit idem : ut quidquid vidisti heri, vides hodie : heri vidisti album : ergo hodie vides album : tamen est figura dictionis : quando enim dicitur similitudo figuræ vocis esse causa apparentiæ, non accipitur vera semper, sed per similitudinem quæ creditur et apparet in verbo vel nomine phantastice : quia fallacia multiplicitatem phantasticam operatur : apparet autem, quod quid significet ut quale, et sic fieri fallacia figuræ dictionis.

Adhuc notandum, quod licet similis figura dictionis maxime sit penes similitudinem in fine dictionis, tamen etiam potest esse in medio et principio et in tota dictione, ut hæc : cujuslibet hominis asinus currit : ergo asinus cujuslibet hominis currit, quod potest esse falsum : et hæc, omnium oppositorum eadem est disciplina : ergo eadem disciplina est omnium oppositorum. Et variatur hæc, quod similitudo vocis est principium fallendi in fine, vel in principio, vel in medio, vel etiam in tota dictione. Paralogismi autem juxta primum modum figuræ dictionis ex commutatione generis consignificati provenientes, sic habent formam. Uno quidem modo quando duo genera similes habent terminationes : quia secundum grammaticam genera per terminabiles litteras et syllabas distinguuntur, ut si dicam, musa est fœminini generis , ergo et poeta. Vel sic : secari est passivi generis : ergo et operari et loqui est passivi generis : quod falsum est. Alio modo formari possunt ut in eumdem modum sic, quod ponatur genus commune accidentale in oratione in principio, et sub isto accipiatur aliud ge-

nus tanquam utrumque significet, et alterum ex duobus inferatur : ut quemcumque diligis, ille est amicus tuus : puellam diligis : ergo puella est amicus tuus.

Juxta secundum autem modum sic possunt formari. Uno quidem modo, ut dictum est, quando duæ dictiones ejusdem terminationis ponuntur in oratione, et propter illam similem terminationem arguitur illa esse ejusdem generis prædicamenti : ut amari est pati : ergo et operari. Secundo autem modo potest formari quando nomen unius generis prædicamenti ponitur universaliter, et sub illo sumitur res alterius prædicamenti ac si sit ejusdem generis : ut quidquid vidisti heri, hodie vides : heri vidisti album : ergo hodie vides album. Tertio modo potest formari ita quod primo ponatur nomen significans rem alicujus generis sine universalitate, et inferatur nomen rei alterius generis : ut iste dat unum solum denarium : et non habet unum solum : ergo dat quod non habet. *Solum* enim significat relationem : quod autem significat *solum* quod quidam dicunt prætermittere universalem in qua sit causa apparentiæ sic : quæcumque sunt ejusdem determinationis, sunt ejusdem generis : secare et vigere sunt ejusdem determinationis : ergo sunt ejusdem generis. Iste enim modus in aliis fallaciis in dictione non observatur.

Causa apparentiæ in hac fallacia.

Ex omnibus autem his patet, quod causa apparentiæ in figura dictionis est similis figuratio vel ejusdem dictionis ad seipsam, vel unius dictionis ad alteram. Ejusdem ad seipsam ut hæc, omnium oppositorum est eadem disciplina : ergo eadem disciplina est omnium oppositorum. In qua hæc dictio, *eadem*, stans confuse est similis ad seipsam stantem determinate pro una disciplina. Ad aliam autem, ut Catilina et musa sunt ejusdem terminationis : ergo ejusdem generis.

Similis figuratio dictionum dupliciter fit.

Scias autem, quod ista similis figuratio dupliciter fit. Uno quidem modo, quod dictiones similis figuræ in terminatione exprimuntur in oratione, ut secare et vigere, et musa et scamma et poeta et nauta et hujusmodi. Alio autem modo quando non exprimuntur, sed continentur similiter figurata in aliquo genere posito, ex alio sicut partes inferuntur : et hoc dupliciter, scilicet quod figurata intelliguntur secundum genus consignatum vel secundum genus prædicamenti prioris. Exemplum est, ut quemcumque vides, est amicus tuus : puellam vides : ergo puella est amicus tuus. Sub hoc enim signo, *quemcumque*, multa continentur in A desinentia quæ sunt masculini generis, ut nauta, poeta, pincerna, et hujusmodi, per quæ aliquis credit, quod propter similem terminationem etiam puella sub eodem contineatur. Aliquando autem est secundum commutationem prædicamenti prædicabilis : ut quidquid vidisti heri, vides hodie : heri vidisti album : ergo hodie vides album. Multa enim neutrorum habentia eamdem terminationem, continentur sub hoc signo, quidquid, ut scamnum, pomum, vinum, acetum, et hujusmodi, propter quorum configurationem potest credi etiam album contineri sub ipso, et inferri ab ipso.

Talis etiam fallacia figuræ dictionis ex commutata specie quantitatis in aliam fit : ut quandocumque sedisti, fuisti homo. Probatio : heri cum sedisti, fuisti homo, et ante heri, et pridie, et perendie, et sic de aliis, et quandocumque. Contra : quandocumque sedisti, fuisti homo : ergo multoties fuisti homo : quandocumque enim dicit tempus sub continuitate : et sic partes ejus sunt heri et pridie et perendie, et hæc commutantur in quotiescumque quod dicit numerum : et similis figura in quotiescumque et quandocumque, causa est deceptionis.

Sic etiam fit mutatio singularis in plurale secundum unam speciem discretæ quantitatis mutatam in aliam sic : quod-

cumque novit aliquis, novit inveniendo : et plura novit aliquis vel nulla novit aliquis : ergo novit inveniendo : et penes hujusmodi figuram dictionis accipiuntur modi tres figuræ dictionis qui superius dicti sunt.

TRACTATUS III

DE FALLACIIS EXTRA DICTIONEM.

CAPUT I.

De his quæ in communi præmittenda sunt.

Antequam de fallaciis extra dictionem specialiter secundum singulas fallacias determinetur, in communi de omnibus prænotandum est, quod non est in fallaciis extra dictionem aliquod unum univoce participatum ab omnibus, penes cujus diversam participationem possit sumi determinatio numeri fallaciarum extra dictionem, sicut est unum commune quod est sermonis identitas, vel in parte vel in toto, quæ diversimode participata determinat numerum fallaciarum in dictione. Et hoc ideo, quia hoc quod est causa apparentiæ in fallaciis in dictione, non potest esse causa apparentiæ in fallaciis extra dictionem : et ideo cum unitas vocis tam in materia quam in forma sit causa apparentiæ in æquivocatione et amphibologia et figura dictionis fallaciis, et in eis sit causa non existentiæ diversitas rei significatæ : non potest fieri quod unitas vocis in materia et forma, et diversitas rei significatæ sit causa apparentiæ et non existentiæ in aliqua fallaciarum extra dictionem. Nec iterum potest fieri e converso, scilicet quod diversitas in voce sit causa non existentiæ, et unitas in re sit causa apparentiæ : quia talis complexio nullam habet similitudinem cum syllogismo et elencho : sicut si dicam, omnis gladius incidit vel quidam, unicus est sensus : ex hac enim complexione nihil infertur : quia caret et medio et extremis in dispositione syllogismi et elenchi positis. Nec iterum fieri potest, quod identitas vocis in parte vocis (hoc est, secundum materiam) et diversitas in parte altera vocis sit causa apparentiæ et non existentiæ : quum hæc sit causa in tribus aliis fallaciis in dictione, compositione, et divisione, et accentu. Et sic relinquitur quod causa apparentiæ in fallaciis extra dictionem sit unitas rei secundum unam partem, et diversitas rei secundum alteram partem sit causa non existentiæ.

Non potest sumi numerus fallaciarum extra dictionem per aliquod commune univocum eis.

Penes ergo hujusmodi unitatem sic potest sumi numerus fallaciarum extra dictionem penes tria quæ faciunt unitatem sive identitatem : aut enim ista est unitas substantiæ, et facit idem : aut unitas quantitatis, et facit æquale : aut unitas qualitatis, et facit simile. Si est penes unitatem qualitatis quæ facit simile, hæc erit altero duorum modorum : aut enim erit similitudo in ipso significato, aut in modo significandi. Si est in ipso significato, eo quod communicant in significato aliquo : tunc est fallacia secundum non causam ut causam : in illa enim propositio quæ non est causa, apparet causa conclusionis : quia communicat et similis est cum propositione quæ est causa ejusdem conclusionis in significato termini alicujus. Si autem sit similitudo in modo significandi, sic unitas similitudinis est causa apparentiæ in fallacia secundum plures interrogationes ut unam : in hac enim propositione, plures apparet esse

Unitas ex qua sumitur numerus fallaciarum extra dictionem, et sufficientia earumdem.

una, quia communicat cum uno in modo significandi, eo quod interrogatio facta ex affirmatione et negatione proprie non una est, ut hæc, estne homo animal, vel non ? et ideo quando proponuntur duæ interrogationes diversæ, propter modum significandi similem putatur, quod illa sit una interrogatio, et sic interrogatio composita ex affirmatione et negatione putatur una, et sic quod plures interrogationes sint una. Si autem fiat apparentia penes unitatem rei quæ est æqualitas, sic unitas est causa apparentiæ in fallacia petitionis principii : ibi enim convertibilitas medii cum altero extremorum facit apparere, quod medium cum extremis ordinatur sicut notius ut faciat cognoscere conclusionem, cum sit æque ignotum vel minus notum conclusione. Si autem fiat penes causam unitatis quæ est identitas : tunc non potest esse causa apparentiæ idem in genere, specie, et numero : et quia quandoque apparet aliqua istarum identitatum esse causa apparentiæ, tunc semper contingit fallacia accidentis et non alia.

Et ideo sic dicendum est : *Idem* aut est idem accidentis ad subjectum, aut antecedentis ad consequens, aut absoluti et simpliciter dicti ad eamdem dictionem cum determinatione. Et primo quidem horum trium modorum est fallacia accidentis. Secundo vero modo identitas est causa apparentiæ in fallacia consequentis. Si vero identitas tertio modo dicta est causa apparentiæ, hoc contingit duobus modis : quia aut est determinatio quæ infert simpliciter, et hæc determinatio vocatur proprii : aut quæ non infert. Si primo modo unitas absoluti et determinati sit causa apparentiæ, sic fit fallacia secundum ignorantiam elenchi : identitas enim talis absolute dicti et determinati facit apparere, quod quidquid stat cum uno, possit stare cum alio : identitas autem determinationis non inferentis suum absolutum est causa apparentiæ in fallacia secundum quid et simpliciter : quia illa identitas facit credere, quod de quocumque dicitur secundum quid, dicatur et de eodem simpliciter.

Alio modo consuevit dici, quod accipitur numerus fallaciarum extra dictionem secundum ea quæ faciunt causam non existendi : diversitas enim rei aliqua est non existenti per quam diversitatem deficit a syllogismo et elencho. Si enim sit defectus ille ex parte materiæ, sic est fallacia secundum plures interrogationes ut unam facere : quia in illa accipitur propositio plures, cum in syllogismo et elencho propositio simpliciter una sit accipienda. Si autem deficiat ex parte formæ, hoc erit dupliciter : aut enim deficit ab elencho, aut a syllogismo. Si ab elencho, tunc est ignorantia elenchi quæ infert ex veris et vera, sed non infert conclusionem. Si vero deficit a syllogismo, hoc contingit dupliciter : aut enim deficit a syllogismo per impossibile, aut a syllogismo ostensivo. Si ab eo qui est per impossibile, sic est non causa ut causa : quia in non causa ut causa non vere interimitur hypothesis, quamvis interimi videatur. Si vero deficit ab ostensivo, hoc contingit tripliciter : medium enim aut est penitus diversum, aut partim idem et partim diversum. Si penitus idem, sic est petitio principii. Si autem penitus diversum, tunc nulla est causa apparentiæ : et ideo nulla fallacia. Si autem partim sit idem et partim differens, tunc identitas quam habet cum extremo, aut est essentialis, aut accidentalis. Dico autem essentialiter ambo esse eadem, quando unum de altero prædicatur, ut albus dentes, et albus. Si medium habet cum extremo identitatem essentialem, ita quod unum de altero prædicatur, hoc contingit tripliciter : medium enim aut erit antecedens ad conclusionem, aut est consequens ad eamdem sive illatum ex conclusione. Si est antecedens : aut erit argumentum affirmativum, et sic illa non est fallacia : quia antecedens affirmatum

Alia sufficientia fallaciarum extra dictionem.

infert consequens : aut est negativum, et sic est fallacia consequentis a destructione antecedentis. Si autem sit consequens ad id quod infertur ex ipso : tunc iterum aut est argumentum affirmativum, et sic est fallacia consequentis a positione consequentis : aut negativum, et sic non est fallacia : quia consequens negatum infert antecedens negatum. Si autem identitas medii cum extremo sit accidentalis : aut ergo illa identitas provenit ex additione determinationis, et sic est fallacia secundum quid et simpliciter : aut provenit ex comparatione mutua extremorum ad invicem et ad tertium, et sic est fallacia accidentis, in qua medium cum uno extremorum non habet nisi accidentalem identitatem : et hoc provenit ex comparatione medii ad extrema.

Sufficientia earumdem fallaciarum planior sumpta ex Alfarabio.

Alfarabius levius innuit numerum fallaciarum extra dictionem sic : fallacia extra dictionem peccat contra syllogismum et elenchum, aut in materia, et sic est fallacia secundum plures interrogationes ut unam, ut dictum est : aut in forma quæ est in ordine propositionum vel terminorum. Si in propositione, aut secundum quod propositio causa est conclusionis, et sic est non causa ut causa : aut secundum quod principium notius est quam conclusio, et contra hoc peccat petitio principii. Si autem in ordine terminorum, sic est peccans contra hoc fallacia accidentis : si autem non peccat contra propositionis formam vel terminorum, et tamen peccat contra formam syllogisticam : tunc oportet quod peccet contra consequentiam ipsam secundum quod unum sequitur ex altero, et hoc est aut contra id quod unum perfecte sequitur ex altero, et sic contra hoc peccat fallacia consequentis : aut secundum quod inferens imperfecte infert consequens, et sic est fallacia secundum quid et simpliciter. Si autem peccat contra elenchum, et sic est ignorantia elenchi. Et hæc acceptio plana est et vera.

CAPUT II.

Quæ sunt fallaciæ extra dictionem et quis ordo.

His ita præmissis, patet quod eorum locorum sophisticorum quæ sunt extra dictionem sive paralogismorum, species sunt septem. Una quidem species est et prima, quæ dicitur fallacia secundum accidens. Secunda vero in eo quod aliquid dicitur simpliciter et absolute et sine determinatione, et non simpliciter, sed dicitur *quo*, et hoc dico propter conditionem determinationis quæ id quod simpliciter dicitur, contrahit ad partem subjectivam, aut ubi quantum ad conditionem ad partem in loco, aut quando quantum ad conditionem et partem ad partem in tempore, aut ad aliquid dicitur quantum ad conditionem ad aliquem respectum. Tertia autem species est fallacia secundum ignorantiam elenchi. Quarta vero species est secundum consequens. Quinta vero est fallacia secundum quod in principio sumere. Sexta vero species est secundum quod est non causam ut causam ponere. Septima vero est secundum quod est plures interrogationes ut unam facere.

Ordo fallaciarum extra dictionem.

Ordinari autem possunt dupliciter. Uno quidem modo sic quod priores sunt quæ peccant contra principium syllogismi, vel elenchi formam, quam illæ quæ peccant in materia : et inter peccantes contra principium quod est medium jungens extrema, et sic primus locus est fallacia accidentis : aut peccant contra principium secundum quod est inferens, aut contra principium quod est probans. Si contra principium secundum quod est inferens : aut perfecte, aut imperfecte. Minus peccando recedit qui peccat contra inferens imperfecte : et sic secundum est secundum quid et simpliciter. Peccans autem contra elenchum est tertia, quia minus recedit a consequentia : non enim peccat contra consequentiam, sed contra illatum

quod non est vera contradictio. Quarta autem fallacia consequentis quæ totam pervertit consequentiam : et sic quarta est consequentis fallacia. Si autem peccat contra principium probans, tunc manifestum est magis contractum : et sic peccat in hoc quod est esse causam conclusionis : et sic sexta est non causa ut causa. Ultima est plures interrogationes ut unam facere, quæ peccat contra dispositionem materiæ syllogismi.

Alius modus sumendi ordinem in eisdem.

Potest etiam aliter sumi ordo fallaciarum extra dictionem secundum quosdam sic, quod scilicet illæ sint priores, in quibus major est unitas causa apparentiæ, et illæ posteriores in quibus est minor unitas causa apparentiæ omnibus. Ergo posteriores sunt non causa ut causa, et plures interrogationes ut una : quia in illis (ut superius habitum est) causa unitatis non est nisi similitudo : et sic est non causa ut causa prior quam plures interrogationes ut una : quia major est convenientia similitudinis in participando in significato, quam sit convenientia in participando in modo significandi. Fallacia autem accidentis omnibus prior est in ordine fallaciarum ut fallaciæ sunt, quia plus habet de virtute decipiendi. Secundo autem secundum quid et simpliciter propter identitatem inferentis imperfecte ad illatum, quod est quasi identitas partis ad totum. Et tertia secundum ignorantiam elenchi propter causam dictam. Et quarta est secundum consequens propter identitatem antecedentis ad consequens quæ substantialis est. Quinta autem petitio principii, quia ibi est identitas æqualitatis sive quantitatis in convertibilitate.

CAPUT III.

De his quæ dicenda sunt de fallacia accidentis.

Inter fallacias ergo extra dictionem primo occurrit determinare de fallacia accidentis. Primum autem videndum est, quæ sit differentia inter fallaciam accidentis et figuram dictionis : cum in omni paralogismo figuræ dictionis inveniatur etiam fallacia accidentis, quamvis non sit verum e converso, quod in omni paralogismo accidentis sit etiam fallacia figuræ dictionis.

In quo consistat fallacia figuræ dictionis, et quare sic dicatur.

Et ad hoc sciendum, quod fallacia figuræ dictionis secundum veriorem opinionem consistit in simili terminatione dictionis primo, et in simili terminatione orationis consequenter : propter quam quidem similem terminationem putatur esse simile significatum in similiter terminatis explicite vel implicite : fallacia autem fit et defectus ex diversitate significationis in similiter terminatis vel prolatis. Secundum tamen quorumdam opinionem signum in modo signandi applicando se significato habet se per modum figuræ, quia ambit et continet totum significatum, sicut figura ambit et continet figuratum : et secundum hos metaphorice dicitur figura dictionis a figura quæ est terminatio quanti : et tunc illius signi sive figuræ duplex comparatio est : potest enim accipi comparatio signi ad utentem signo, et potest accipi comparatio signi ad signatum. Et siquidem primo modo comparationis accipiatur, tunc identitas faciens apparentiam erit in dictione : et sic erit fallacia figuræ dictionis : quia fallacia in dictione quæ causam apparentiæ habet in dictione, et causam non existentiæ in ipsa rei diversitate, si accipiatur similitudo et identitas ex parte significati ad signum comparati, tunc identitas rei erit causa apparentiæ, quod medium scilicet ex parte idem est alteri extremo, et putatur propter hoc extremum idem esse extremo, vel quia accidens est idem rei subjectæ, cum hoc non sit verum : et sic est fallacia accidentis.

Pernotandum est etiam quid vocetur res subjecta, et quid vocetur accidens assignatum rei subjectæ et accidenti inesse. Ad hoc satis competenter dicunt aliqui, quod subjectum est medium quod in prima propositione subjicitur secundum primæ figuræ dispositionem : accidens au-

tem subjectum minoris propositionis quod accidentaliter convenit medio : accidens autem quod significatur et rei subjectæ et accidenti inesse, est prædicatum majoris propositionis, quod est major extremitas, ut hic : homo est species : Socrates est homo : ergo Socrates est species. Hic enim accidens homini est Socrates : accidens quod et rei subjectæ et accidenti assignatur sive concluditur inesse, est species, quæ concluditur de Socrate per hoc quod Socrates est homo.

In fallacia accidentis est duplex accidens.

Et secundum hoc in fallacia accidentis est duplex accidens quoad omnes modos ejus, scilicet unum quod accidit rei subjectæ, et hoc est idem quod extraneum : et alterum quod assignatur rei subjectæ et accidenti inesse, et concluditur in conclusione de accidente, et hoc est id quod non est necessarium in concludendo, sive quod non est necessarium minori extremitati inesse in comparatione ad aliquid tertium, sicut cum dico, ergo Socrates est species.

Accidens dupliciter.

Ad hoc autem quod hoc bene intelligatur, oportet scire quod accidens rei subjectæ dupliciter potest comparari. Uno modo prout res subjecta accipitur ut substantia substans secundum se firmans in se, et occasionis modo causans ut alterum sit in potentia, et sic accidens rei subjectæ est vere accidens, et unum de quinque prædicabilibus quæ Porphyrius ponit, et unum de quatuor prædicatis quæ ponit in *Topicis* Aristoteles, et hujus exemplum est, ut cum dicitur, homo est albus, vel album est homo. Alio modo dicitur accidens rei subjectæ secundum quod subjecta est, et hoc est omne illud quod extraneum est subjecto in quantum stat sub forma talis prædicati, ut cum dico, homo est species, homo non potest stare sub tali forma prædicabilis, nisi accipiatur homo secundum se, et non secundum quod stat pro partibus suis subjectivis, sive secundum quod accipitur in partibus suis subjectivis : et ideo Socrates accidit homini, et est extraneum ab ipso homine sic stante sub forma prædicati : et quando infertur, ergo Socrates est species, per hoc quod Socrates accidit homini, assignatur omnem speciem accidentis huic Socrati, et rei subjectæ huic homini (prout in Socrate est) inesse : et ideo est fallacia accidentis.

Secundum hoc igitur in omni modo fallaciæ accidentis est duplex accidens, unum scilicet in essendo quod dicitur rei subjectæ inesse, et alterum in consequendo quod dicitur inesse et accidenti et rei subjectæ.

Quot modis fiat fallacia accidentis.

Secundum hoc igitur dicere oportet, quod in prædicato considerandum primæ propositionis, et in subjecto minoris : prædicatum enim majoris, aut est consequens, aut antecedens, aut convertibile, aut per accidens conveniens subjecto. Consequens, ut homo est animal : animal est genus : ergo homo est genus. Quamvis enim animal sit substantia hominis, tamen ut stat secundum se per intentionem qua genus est, non est substantia hominis, sed accidit homini quasi rei : et ideo accidit etiam accidenti animalis quod est homo : quia animal secundum quod est in homine et substantia hominis, non est genus : et sic est fallacia accidentis in præhabito paralogismo. Similiter est si prædicatum sit ut antecedens, sicut si dicam : homo est Socrates : homo est species : ergo Socrates est species. In quantum enim subjectum stat sub tali prædicato, multa accidunt ei quæ non accidunt ei secundum quod absolute sumitur : et in omnibus talibus est fallacia accidentis. Si autem est prædicatum convertibile, tunc est sic: homo per se est risibile : Socrates est homo : ergo Socrates per se est risibile. Vel sic : triangulo per se convenit habere tres angulos æquales duobus rectis : isosceles est triangulus : ergo isosceli per se convenit habere tres angulos æquales duobus rectis. Secundum enim quod triangulus secundum se acceptus est, sic substat huic prædicato quod est habere tres æquales duobus rectis : et sic accidit

triangulo isosceles: et ideo quando assignatur isosceli inesse, assignatur idem accidenti et rei subjectæ inesse. Sic etiam fit assumendo vel medio consequens sic: triangulo per se accidit habere tres æquales duobus rectis: triangulus autem est figura: ergo figuræ per se accidit habere tres æquales duobus rectis. Et sic fit fallacia accidentis in prædicatis essentialibus vel antecedentibus vel consequentibus.

In accidentalibus fit sit: cognoscis Coriscum: Coriscus est veniens: ergo cognoscis venientem. Secundum tertiæ figuræ dispositionem: secundum enim quod medium (quod est res subjecta) est in se, accidit ei venientem esse, et secundum quod stat sub forma prædicati (quod est cognosci) iterum accidit ei. Potest tamen accidere oppositum: et ideo quando cognosci concluditur de veniente, assignatur rei subjectæ et accidenti inesse. Idem est hic: homo currit: Socrates est homo: ergo Socrates currit: Socrates enim accidit homini indefinite stanti sub forma cursus sive prædicati: et ideo quando sub homine sumit Socratem, sumit accidens: et quando concludit, ergo Socrates currit, assignat idem et accidenti et rei subjectæ inesse. Sed bonus est syllogismus si sic dicamus: omnis homo currit: Socrates est homo: ergo Socrates currit. Quia homo secundum quod stat sub forma cursus, essentialiter et substantialiter stat pro partibus distributum: pro partibus fit ergo distributio: et sic Socrates vel quidam homo non accidit ei: sed substantialiter stat sub ipso, et ideo quod est in medio, oportet quod insit parti medii. Sic ergo scitur quid res subjecta, et quid accidens, et quid assignatum rei subjectæ et accidenti inesse.

Declaratio hujus fallaciæ et modorum ejus secundum alios.

Alii dixerunt (quod tamen ad idem redit) quod accidens in fallacia accidentis non est accidens secundum quod ex opposito dividitur contra substantiam, sed accidens a quo nominatur fallacia accidentis est medium quod accidentaliter se habet ad extrema per modum qui dictus est: et tale accidens in præmissis syllogismi aliquando subjicitur, et aliquando prædicatur secundum diversarum figurarum dispositionem. Et ideo etiam quamvis prædicati sit inesse quod est accidentis simpliciter, non dicitur hæc fallacia prædicati: quia accidens non accipitur hic pro eo quod alii inest, sed pro eo quod ad aliud sicut extremum actualiter se habet et extranee, et quod non est necessarium in consequendo. Propter quod etiam non dicitur fallacia medii: quia non est fallacia ex medio, sed ex medii ad extremum accidentali habitudine: propter quod dicitur fallacia accidentis, quasi fallacia accidentalis habitudinis ad extremum.

Hæc autem accidentalis habitudo (ut dicunt) potest considerari in argumento negativo et in argumento affirmativo. Si in argumento affirmativo consideretur, considerari debet si medio (secundum quod medium idem est alteri extremorum) possit inesse oppositum alterius extremi: quia si sic est, tunc est fallacia accidentis, ut hic: homo currit: Socrates est homo: ergo Socrates currit. Planum enim est, quod huic medio quod est homo (secundum quod homo est in Socrate ut idem) potest convenire non currere. Et ideo est fallacia accidentis. In negativa autem argumentatione considerandum est, si medio prout est idem uni extremo, potest convenire alterum extremum vel non: si enim sic est, tunc est fallacia accidentis: ut homo non currit: Socrates est homo: ergo Socrates non currit. Constat enim, quod homini secundum quod est idem Socrati, potest convenire currere quod est oppositum ad non currere. Horum autem neutrum est in bono syllogismo: si enim affirmative syllogizetur sic: omnis homo currit: Socrates est homo: ergo Socrates currit: oppositum ejus quod est non currere, non potest convenire medio, hoc est, homini prout est idem minori extremitati, hoc est, Socrati, si major vera esse supponatur. Similiter in negativo: nullus

homo currit : Socrates est homo : ergo Socrates non currit : major extremitas non potest convenire medio, prout est idem Socrati, si prima sit vera : et ideo cum in omni bono syllogismo probetur idem rei subjectæ et accidenti inesse, non tamen est fallacia accidentis : quia medium ibi per se se habet ad extrema non accidentaliter.

Ex his patet quare fallacia accidentis dicatur fallacia medii. Si autem alterum deberet dici, competentius diceretur fallacia medii, quam fallacia prædicati. Ex hoc iterum patet, quare non dicitur fallacia subjecti et accidentis : eo scilicet quod non denominatur ab accidente quod opponitur subjecto, quia nunquam hoc subjicitur in propositione, sed potius de re subjecta : sed dicitur ab accidente quod est accidentaliter se habere medium ad extremum in comparando medium ad inferendum alterum, quod utrique et accidenti et medio inesse assignatur.

CAPUT IV.

De fallacia accidentis quantum ad causam apparentiæ et causam non existentiæ.

Ergo dicamus quod secundum accidens (hoc est, secundum fallaciam accidentis) paralogismi sunt quantum ad causam apparentiæ, quando in syllogismo dialectico similiter inesse, quod licet assignatum fuerit in majori extremitate et in consequendo rei subjectæ (hoc est, medio quod subjicitur in majori propositione) et accidenti, hoc est, minori extremitati quæ est ut accidens subjecti sive medii, de qua prædicatur in minori propositione : tunc enim propter hoc quod medium in parte idem est cum extremo altero, videtur extremum extremo inesse per hoc quod inest medio : et hoc non est necessarium. In talibus enim sic extremum inest medio, quod oppositum ejus potest esse, sicut in antehabito capitulo dictum est. Nam quoniam aliquando multa eidem subjecto accidunt (hoc est, accidentaliter insunt) hoc est, multa ut extrema ei uni, scilicet medio accidentaliter insunt, quæ insunt ut major extremitas in omni figura, non necesse inesse omnibus prædicatis quæ sunt in prima et in secunda figura medium : medium enim in prima figura prædicatur in minori propositione, et in secunda figura prædicatur in utraque propositione : in minori enim propositione semper ponitur subjectum per accidens subjecti vel medii : et tamen prædicatum non semper dicit accidens, quia si semper diceret accidens, tunc in prima figura medium semper esset accidens in paralogismis accidentis, quod non est verum : quoniam in quibusdam paralogismis e contrario accidit, ut hic : omnis aqua est naturalis : balneum est aqua : ergo balneum est naturale. Vel sic : omne æs est naturale : omnis statua est æs : ergo omnis statua est naturalis.

In tertia vero figura per hoc quod dicitur, *prædicatis*, intelligimus minorem extremitatem. Per hoc autem quod dicimus, *de quo*, accipimus medium : quia figura prædicatur minor extremitas de medio. Et sic generaliter loquendo quia multa eidem accidentaliter insunt, non necesse est in consequentia omnibus prædicatis in prima et secunda figura, et eidem de quo prædicantur hæc ut de subjecto, omnia quæ sic prædicatis insunt, accidentibus inesse : quia quando multa accidentaliter insunt alicui medio, ita ut secundum quod medium est idem uni extremo, possit ipsi medio oppositum alterius extremi convenire : et in negativo syllogismo secundum quod medium removetur ab uno extremo, possit eidem medio inesse aliud extremum : tunc enim quando ita est, necesse est omnia prædicata conclusionum inesse prædicatis in minori propositione, et ei de quo prædicantur, hoc est, subjectis in minori propositione : non tamen e contrario. Et hoc quidem dico propter tertiam figuram : in hac enim quamvis prædicatum

propositionis majoris insit subjecto minoris, non tamen necesse est inesse prædicato ejusdem. Cujus exemplum est hoc : homo est albus : homo est niger : ergo album est nigrum. Licet enim album in majori propositione insit homini, quod est subjectum minoris propositionis, non tamen necesse est inesse in eo quod est prædicatum ejusdem.

Hoc autem probatur deducendo ad impossibile : quia si hoc dicam necessarium esse in consequendo, sequitur quod omnia sic erunt eadem. Hoc autem sic probatur : quia si omnia quæ eidem accidunt, necesse esset inesse prædicatis et de quibus prædicantur subjectis, sequeretur quod cum superiori accidunt opposita quorum utrumque inest ipsi superiori, tunc sequeretur quod etiam esset oppositum in opposito : sed quæcumque sunt uni et eidem eadem, inter seipsa sunt eadem : et cum omnia sint eadem in ente, omnia erunt eadem inter se. Sicut si dicam : ens est substantia : ens est accidens : ergo accidens est substantia. Vel sic : substantia est ens : accidens est ens : ergo accidens est substantia. Et sic est de omnibus oppositis sive disparatis in suo communi : et sic sequitur omnia esse eadem.

Quomodo in omni paralogismo accidentis oportet esse tria, et quomodo inveniantur illa.

Notandum ergo, quod cum in omni paralogismo accidentis oporteat ad minus esse tria, assignatum scilicet, et res subjecta, et accidens, generaliter in omni figura assignatum accidenti et rei subjectæ est major extremitas. Ad inveniendum quid sit res subjecta et quid accidens, considerandum est in minori propositione quæ semper continet rem subjectam et accidens : tunc enim in minori propositione aut subjectum est accidens, et prædicatum res subjecta : aut e converso prædicatum accidens, et subjectum res subjecta : termini enim minoris propositionis non nisi tripliciter se possunt habere ad invicem, scilicet aut sicut superius et inferius, aut sicut subjectum et accidens, aut sicut duo accidentia disparata ad invicem se habent. Si se habent sicut superius et inferius, sive superius prædicetur de inferiori, sive e converso, nihil differt quantum ad fallaciam accidentis : quia, sicut in antehabitis istius fallaciæ dictum est, et superius accidit in inferiori, et inferius accidit in superiori : unde utrumque illorum potest esse accidens et reliquum res subjecta, et semper erit fallacia accidentis si idem assignatur et rei subjectæ et accidenti inesse. Si autem termini minoris propositionis se habent ut subjectum et accidens : tunc id debet dici res subjecta quod est vere subjectum, et accidens id quod inesse dicitur illi. Si autem termini minoris propositionis se habeant ut duo accidentia disparata, tunc illud quod magis inter accidentia habet naturam subjecti, debet dici res subjecta, et reliquum debet dici accidens, et hoc semper est minor extremitas : quia de subjecto debent probari passiones : minor autem extremitas semper est de qua major probatur sive concluditur extremitas, et ideo est loco subjecti : et sic patet generaliter quid sit subjectum, quid accidens, et quid assignatum subjecto et accidenti.

CAPUT V.

De formatione modorum paralogismi accidentis.

De formatione autem paralogismorum fallaciæ accidentis exempla primo ponenda sunt, et postea ostendenda est formatio et modus formationis. Est autem exemplum Aristotelis tale : si ab homine Coriscus est alter, ipse est alter a se : est enim homo, ut sic formetur : ab homine Coriscus est alter : Coriscus est homo : ergo Coriscus est alter a seipso. Hæc enim formatio sufficit ad deceptionem : et tunc in prima propositione hoc totum, Coriscus est alter, est major extremitas : et ab homine est medium quod subjicitur in majori propositione : et assumitur minor, Coriscus est homo, et non habet idem subjectum cum majori ; et quando

infertur, ergo alter est Coriscus a se, non subjicitur idem, sed potius minor extremitas : et sic habet paralogismus similitudinem cum vero syllogismo in figura. Aliter autem si sic formaretur : Coriscus est alter ab homine : Coriscus est homo : ergo Coriscus est alter a seipso : idem erit subjectum majoris et minoris propositionis, et etiam conclusionis, quæ non est dispositio alicujus figuræ. Si autem sic formetur ; ab homine Coriscum esse alterum est verum : Coriscum esse hominem est verum : ergo verum est Coriscum esse alterum a se : non valet formatio propter hoc quod secunda figura non est in affirmativis.

Similiter si sic formatur, sicut quidam dicunt esse formandam : omne quod est tuum, est tuus pater : iste canis est tuus : ergo est tuus pater. Ista domus est tua : ista domus est opus : ergo est tuum opus. Debet enim in figura accidentis unum attribui duobus, scilicet accidenti et subjecto, sicut in præhabitis dictum est : cum autem dicitur in majori, ista domus est tua, tuum esse quod est accidens, attribuitur subjecto, quod est domus : et quando assumitur in minori, ista domus est opus, aliud accidens quod est esse opus, attribuitur eidem : et cum infertur, ergo ista domus est tuum opus, eidem subjecto attribuitur utrumque dictorum accidentium, quod non competit, sed in conclusione deberet concludi major extremitas de minori : et si ita dicatur, hoc verum est quando concluditur syllogistice, et causa non syllogisticæ conclusionis est, ut significetur quod assignatum est accidenti et subjecto, insit subjecto per rationem accidentis : unde cum dicitur, iste canis est tuus, et est pater, intelligitur quod in quantum est pater, est tuus : et ut hoc significetur, sic concluditur, ergo est tuus pater.

Contra quid peccat paralogismus accidentis.

Sed omnibus his dimissis, dicendum est quod paralogismus accidentis non peccat contra syllogismum in quantum syllogismus est, sed contra dialecticum syllogismum in habitudine topica sive locali constitutum : et ideo secundum habitudinem sufficit formare syllogismos. Paralogismus autem accidentis cum duo in se habeat, accidens scilicet quod divisim subjecto attribuitur, et assignatum quod etiam subjecto divisim attributum est in majori propositione, intendit paralogizans hæc duo conjunctim concludere de eodem : et ideo divisim præponenda sunt in præmissis, et conjungenda in conclusione : et de quantitate et qualitate propositionum non est curandum quoad modum syllogismi, nec etiam de dispositione terminorum in figura completa, sed de apparenti locali dispositione ad inferendum conjunctim quod divisim est propositum, sicut hic : tu es in aere : aer est in turri : ergo tu es in turri. Tu cognoscis Coriscum : Coriscus est veniens : ergo tu cognoscis venientem. Causa enim apparentiæ in hac fallacia est identitas accidentis et subjecti apparens, et identitas medii in parte cum extremis apparens, propter quam creditur, quod quidquid attribuitur medio, attribuatur extremis. Et causa non existentiæ est diversitas vera istorum. Sic ergo, ut dictum est, formandi sunt paralogismi.

Quot sunt modi hujus fallaciæ.

Et non ponuntur nisi duo modi : quia duo sunt quibus potest attribui assignatum : aut enim attribuitur accidenti, et putatur attribui per accidens subjecto : aut e converso attributum subjecto, attribuitur accidenti per subjectum. Exemplum primi est : Coriscus est alter ab homine : Coriscus est homo : ergo Coriscus est alter a seipso. Exemplum secundi : Coriscus est alter a Socrate : Socrates est homo : ergo Coriscus est alter ab homine.

Fallacia paralogismi accidentis fit tam ex veris quam ex falsis.

Est autem hic notandum generaliter, quod quando ipsi medio comparato uni extremorum potest convenire oppositum alterius extremitatis (quamvis forte propositio sit vera) potest tamen esse falsa : et sic conclusio non sequitur ex præmissis : et ideo conclusio paralogismi accidentis et fallacia fit tam ex veris quam ex falsis, ut, iste est bonus et est clericus, ergo est bonus clericus. Iste est malus et

est civis, ergo est malus civis, et hujusmodi.

Propter exemplum quod ponit Aristoteles de ista, Coriscus est alter ab homine, et quod ponit in uno paralogismo pro præmissa, et in altero pro conclusione, notandum quod meo judicio hæc falsa est, Coriscus est alter ab homine : quia alter notat diversitatem, et in termino circa quem ponit diversitatem, notat diversitatem formalem : et tunc patet quod propositio est falsa : et cum dicitur, Coriscus est alter a Socrate : Socrates autem homo: cum medio comparatur homo, hoc est, Socrati attribuitur homo : sic enim potest convenire Corisco alterum esse a Socrate, quum non sit idem cum Socrate.

Identitas medii in syllogismo duplex.

Notandum etiam, quod in syllogismo bono duplex est medii identitas : una scilicet medii comparati ad extrema, et hæc identitas aliquam admittit diversitatem : sic enim medium in parte est idem extremitati, et in parte diversum. Alia est identitas medii secundum quod medium est acceptum secundum suam substantiam secundum quod est bis positum sive iteratum in præmissis, et hæc identitas non admittit diversitatem, quinimo sicut ponitur in una, secundum eamdem significationem debet poni in altera, si bonus debeat esse syllogismus, in quo habitudo localis est dialectici syllogismi.

Et contra hanc identitatem medii peccant paralogismi istius fallaciæ. Unde identitas medii secundum substantiam iterati facit apparentiam : diversitas autem ejusdem secundum rationem facit defectum, ut hic : homo est species : Socrates est homo : ergo Socrates est species. Hic enim idem medium quod est homo secundum substantiam bis positum est sive iteratum : diversimode autem sumptum est secundum rationem, quia in prima stat homo secundum se, in secunda autem stat pro supposito. Hic ergo est unus modus accidentis ex diversitate medii diversificati secundum rationem.

Secundus autem modus est, quando consequens medii sumitur, et illi assignatur accidens medii, ut hic : homo est species : homo est substantia : ergo substantia est species. Et alii multi modi juxta hos possunt formari secundum compositionem antecedentis et consequentis, vel subjecti et propriæ passionis, vel substantiæ et accidentis, ut prius dictum est.

Quod autem quidam dicunt hoc : triangulus habet tres æquales duobus rectis : isosceles est triangulus : ergo isosceles habet tres : esse sophisticum syllogismum quoad demonstrationem, et bonum syllogismum quoad dialecticum : nihil est, sed bonus est syllogismus simpliciter, licet non demonstrativus, nec sophisticus, cum non sit in eo defectus.

CAPUT VI.

De præambulis ad sciendum de fallacia secundum quid et simpliciter.

Ut facilius intelligantur ea quæ de fallacia secundum quid et simpliciter dicenda sunt, prænotandum est, quod sicut dicit Aristoteles in secundo *Topicorum*, quod secundum quid, et quando, et ubi dicitur, et simpliciter dicitur, et non est ibi aliqua fallacia. Determinatio enim quæ apponitur ad simpliciter, aut habet se ex additione ad simpliciter, aut non. Si habet se ex additione ad ipsum simpliciter, considerandum est quid addat ad simpliciter : aut enim addit rem aliquam prius non intellectam in dicto simpliciter, aut non addit rem sed rei discretionem tantum, ita quod eamdem rem significat discrete, quam simpliciter dictum significat indiscrete, ut dicitur homo simpliciter, et tamen discrete dicitur unus homo vel solus homo. Et si discretionem ejusdem rei addit tantum, tunc sequitur suum simpliciter, ut cum dicitur unus vel solus homo currit, sequitur, ergo homo currit. Si autem determinatio secundum quid addit rem aliquid quod non intelligitur in eo quod est simpliciter, considerandum est utrum sit determinatio pro-

Nota quæ determinationem inferant simpliciter et quæ non.

pria ipsi simpliciter, aut non propria, sed aliena. Si enim propria, tunc ex ea iterum sequitur id quod est simpliciter, ut in *Topicis* dictum est, ut cum dicitur : homo albus currit : ergo homo currit. Albus enim est determinatio hominis secundum totum, et sic propria toti. Si autem est determinatio impropria toti simpliciter accepto, considerandum utrum illa determinatio sit privans totum simpliciter acceptum, aut diminuens. Si est privativa rationis quod est simpliciter, sicut homo mortuus, vel homo pictus : vel ens in opinione sive opinabile, ut chimæra quæ solum in opinione est : vel in aptitudine, ut homo futurus : vel solum in præterito, ut Cæsar fuit homo : tales autem determinationes privativæ sunt ejus quod est simpliciter : et ideo ex talibus determinationibus non infertur simpliciter : non enim sequitur, est homo mortuus : ergo est homo. Neque sequitur, est homo pictus : ergo est homo. Vel est ens opinabile : ergo est ens. Vel est ens in aptitudine vel in futuro vel in præterito : ergo est ens.

Si autem est diminuens, tunc determinat secundum partem, et tunc considerandum est utrum determinet ad partem ex qua infertur totum, ut est pars subjectiva vel per modum subjectivæ partis sumpta, sicut pars in modo. Si est ad partem ex qua non infertur totum, est sicut pars integralis sumpta, ut pars in quantitate, vel pars in loco, vel pars in tempore. Sicut bene sequitur : est homo : ergo animal : ita bene sequitur : legit bene : ergo legit. Legit aliquando : ergo legit. Legit alicubi : ergo legit. Quia istæ determinationes non diminuunt totum vel denominationem totius. Si autem est determinatio ad partem diminuentem totum vel denominationem totius, tunc vocatur determinatio impropria, et tunc est trahens ad partem materialem sive integralem, ex qua non infertur totum : et tunc considerandum est utrum sit ad partem denominantem totum secundum formam quam dicit determinatio, aut non. Et si est ad partem a qua denominatur totum secundum formam quam dicit determinatio [1] : tunc iterum bene sequitur a secundum quid ad simpliciter, ut est crispus secundum caput : ergo est crispus, sequitur : et est simus secundum nasum : ergo est simus. Est aquilus in naso : ergo est aquilus. Quia a talibus partibus secundum tales formas totum denominatur, et est in privationibus et habitibus naturalibus. Similiter et etiam in acquisitis, ut est videns secundum oculum : ergo est videns. Est cæcus secundum oculum : ergo est cæcus. Est rectus in ambulando secundum pedes : ergo est rectus. Est claudus secundum pedem : ergo est claudus. Est mancus secundum manum : ergo est mancus. Et hujusmodi causa est, quia formæ vel privationes a quibus fit denominatio, sunt istorum membrorum sive partium in quantum organa sunt totius corporis : et ideo ab eis fit denominatio totius. Si autem sit determinatio ad partem integralem et secundum formam quæ non est in ipsa secundum quod est organum totius, sed secundum quod est pars materialis tantum, ut cum dicitur, est albus dentem vel secundum dentes, vel niger secundum pedes : tunc non potest inferri simpliciter : ut Æthiops est albus secundum dentem : ergo est albus : non sequitur. Vel cygnus est niger secundum pedes : ergo est niger. Et sic fit etiam in relatione ad aliquid, sicut cum dico : bonum est uti diæta tali loco infirmo : ergo bonum est uti diæta tali. Bonum est secari ne putrescat corpus : ergo bonum est secari. Utile est projicere merces in mare tempore tempestatis : ergo utile est projicere merces, et sic in omnibus

[1] Nota quod istæ vocantur determinationes partium confinientium totum, ut inquit D. Albertus 5 Physicor. super tex. comm. 2, aut accidentia copulata secundum modum Burlæi in Universalibus, cap. de accidente. P. J.

facile est videre, quod est quod infert simpliciter et quod non.

Penes quid distinguuntur fallaciæ diversæ.

His habitis, adhuc prænotandum est quod penes causam apparentiæ diversæ distinguuntur fallaciæ, et non penes causam non existendi : quia eædem causæ non existendi possunt esse in diversis fallaciis, ut dicit Aristoteles, et non potest esse una causa apparentiæ in diversis fallaciis. Unde sciendum quod identitas dicti secundum quid ad dictum simpliciter secundum rem, est causa apparentiæ in hac fallacia, scilicet quia in dictione simillimum est, et quia re proximum esse videtur. Dico autem *dicti*, non quod hæc fallacia in voce vel dicto sit secundum quod est in voce vel dicto, sed secundum quod dictio rei subjacet et significatur in eo quod est in re. In omnibus enim fallaciis et in dictione et extra dictionem oportet sermonibus uti : sed ille sermo in fallaciis extra dictionem sumitur prout sermo subjacet rei, in fallaciis in dictione sumitur sermo prout res subjacet sermoni : et ideo principium deceptionis est in sermone in fallaciis in dictione, in fallaciis autem extra dictionem sumitur prout est in re et refertur ad sermonem. Unde causa apparentiæ in hac fallacia tota incompleta est, quia dictum secundum quid et dictum simpliciter sunt valde similia secundum vocem rebus subjacentem : et quod non videntur multum differre secundum rem et causam non existentiæ, est diversitas rei significatæ in dicto simpliciter et in dicto secundum quid.

Adhuc autem notandum, quod hæc fallacia quæ vocatur secundum quid et simpliciter, una est fallacia, quamvis a duobus nominata : quia quamvis in compositione et divisione sint duæ fallaciæ, et non una : et quamvis in locis dialecticis sint duo loci, unus a parte, et alter a toto : tamen fallacia secundum quid et simpliciter non est nisi unica fallacia et non duæ, et non una duplex, ut quidam dixerunt. Et hujus causa est, quia principium decipiendi sive causa apparentiæ (penes quod fallaciæ habent distingui) est unum, hoc est, similitudo in dicto secundum quid et simpliciter dicto, et proximitas secundum rem, quod idem est, sive consideretur habitudo dicti secundum quid ad dictum simpliciter, sive si consideretur e converso habitudo dicti simpliciter ad dictum secundum quid. Et hoc non est idem in fallacia compositionis et in fallacia divisionis : sed in fallacia divisionis principium decipiendi est identitas orationis ad compositam secundum materiam vocis, et etiam in fallacia compositionis principium decipiendi est identitas orationis compositæ ad divisam secundum materiam : et hæc non sunt eadem si debite pronuntietur composita oratio, et si debite pronuntietur divisa : sed formalem habent differentiam in una vocis materia quæ est elementa vocis : quia pronuntiationes et distinctiones habent diversas, sicut in antehabitis est manifestum. Sic autem non in hac fallacia : quia sive procedatur a secundum quid ad simpliciter, sive e converso, semper similitudo dicti secundum quid ad dictum simpliciter, est causa apparentiæ.

Penes aliud distinguuntur loci sophistici, quam loci dialectici.

Loci autem dialectici non sic distinguuntur, sed potius penes differentias maximarum. Alia autem est habitudo partis ad totum, et alia totius ad partem : quas habitudines exprimunt et dicunt maximæ : et ideo confirmant locos sive habitudines locales : et ideo non est simile de locis dialecticis et de locis sophisticis.

CAPUT VII.

De fallacia secundum quid et simpliciter, et differentia quid et secundum quid.

Dicentes igitur de fallacia secundum quid et simpliciter, et Aristotelem sequentes primum ponemus universalem causam deceptionis in hac fallacia. Dicit enim Aristoteles quod hæc fallacia fit secundum quod hoc quodcumque dicitur simpliciter, dicitur quo (hoc est, non cum

determinatione contrahente ad partem) et non proprie, hoc est, cum determinatione propria quæ infert simpliciter, sed contrahitur cum determinatione impropria quæ non infert simpliciter dictum : et est causa universaliter deceptionis in hac fallacia secundum quod frequentissime fit, quando quod particulariter dicitur (hoc est, determinatione non propria contractum) ad partem sumitur ut simpliciter dictum, hoc est, ut cum determinatione propria, quæ infert simpliciter. Et sic universalis causa decipiendi in hac fallacia est similitudo dicti secundum quid ad dictum simpliciter : eo quod determinatio impropria accipitur ut propria. Hoc autem primo ostenditur in processu a dicto quo vel quid ad dictum simpliciter, ut si aliquis sic arguat : quod non est simpliciter (sicut non ens) opinabile est, hoc est, in opinione est, ut chimæra est : ergo quod non est, est. Et sic formatur paralogismus : quod in opinione est, est : sed quod non est simpliciter, ut chimæra est, in opinione est : ergo quod non est, est. Causa autem defectus sive non existentiæ sive falsitatis est diversitas dicti quid et dicti simpliciter : non enim idem est esse aliquid quidem dictum et esse simpliciter dictum.

Aut rursus procedendo a negatione ad affirmationem sic, ut ex eo quod non est aliquid, inferat esse simpliciter, ut dicat: asinus non est homo : ergo non est simpliciter. Et causa falsitatis est : quia non est idem aliquid non esse quid, et aliquid non esse simpliciter : non enim idem est non esse hominem, et non esse simpliciter. Tamen alicui decepto videntur hæc esse eadem: eo quod dictum quid et dictum simpliciter, proxima sint in dictione relata ad rem, propter deceptionis similitudinem propriæ ad non propriam, et maxime : quia parum secundum rem differunt aliquid aliquando esse quid (hoc est, determinatum ad partem) et esse aliquando simpliciter : et in negatione similiter parum differre videntur aliquid aliquando non esse, et non esse simpliciter.

Et sicut diximus parum differre aliquid esse quid et esse simpliciter, similiter parum differunt etiam id quod aliquando dicitur secundum quid, et aliquando simpliciter : est enim ad aliquid esse secundum quid, hoc est, est quid quod contrahitur a communi ad partem aliquam materialem vel integralem : aut ad partem subjectivam, ut homo, vel asinus : vel ad partem in modo, ut legere bene vel male : vel in tempore, ut aliquando, vel heri : vel in loco, ut alicubi, vel in foro: vel ad aliquid, ut divitias esse malas abutenti, vel aliquid tale. Esse tamen secundum quid proprie dicit contractionem secundum partem materialem sive integralem [1]. Et hujus exemplum est, ut si aliquis sic arguat : ut si Indus vel Æthiops (cum sit simpliciter niger) albus est dentes, sive secundum dentes : est ergo albus et non albus. Et formetur sic paralogismus : Indus est niger : ergo non est albus. Et in hac argumentatione nullum est peccatum. Et addatur, Indus est albus secundum dentes : ergo est albus. Et hoc est peccatum secundum quid ad simpliciter. Et postea inferatur, ergo est albus, et non est albus. Et hoc peccatum est idem quod prius, et est argumentum a contrario, quod secundum quid inest, ad alterum contrarium. Aut si alio modo arguat quis a duobus contrariis, quorum utrumque quo (hoc est, secundum aliquam partem materialem) inest : ut si pica est alba in pectore et nigra in cauda, quod pica est simpliciter alba et nigra : et sic simpliciter insunt picæ contraria. Vel etiam si scutum sit dimidium album et dimidium nigrum, quod scutum sit simpliciter album et nigrum : et sic scuto simpliciter insint contraria actu, quod est inconveniens.

[1] Ly *a quo* est nota partis subjectivæ, sed ly *secundum quid* est nota partis integralis, ut dicit in cap. sequenti.

Objectio prima. Si quis objiciat, quod in hoc paralogismo (est opinabile : ergo est) magis videtur esse fallacia consequentis quam fallacia secundum quid et simpliciter : eo quod valet e converso, est : ergo est opinabile. Secunda. Eadem etiam est objectio de alio paralogismo. Hic enim (asinus non est homo : ergo non est) videtur esse processus a destructione antecedentis, qui processus facit fallaciam consequentis, et non fallaciam per quid et simpliciter.

Solutio primæ. Sed hæc solvere non est difficile : quia non est inconveniens in eodem paralogismo plures esse causas et modos deceptionis : unde opinabile distinguendum est : hoc enim dicitur æquivoce, communiter, et proprie. Communiter quidem dicitur opinabile omne id quod cadit vel cadere potest in opinione : et sic sumpto opinabili, est (in paralogismo illo qui appositus est) fallacia consequentis, sicut probat objectio. Proprie autem dicitur opinabile non ens nisi in opinione, sicut chimæra : quia sic opinabile per formam opinabilitatis opponitur alio modo enti, quam in opinione : et sic in paralogismo illo est fallacia secundum quid et simpliciter, quia non sequitur : est ens in opinione : ergo est : quia hircocervus et minotaurus est ens in opinione : et non sequitur quod simpliciter sit hircocervus sive tragelaphus vel minotaurus : et hoc modo est fallacia secundum quid et simpliciter, si proprie sumatur opinabile : et sic inducitur hic. Solutio secundæ. Similiter in secundo paralogismo et est fallacia consequentis, et fallacia secundum quid et simpliciter, secundum quod procedit a determinate non existente ad simpliciter non existens : et secundum hoc est exemplum in hac fallacia.

Alia objectio. Si quis autem objiciat, sicut in præcedenti fallacia objectum est, quod isti paralogismi deficiunt et in modo et in figura : et sic non videntur esse paralogismi, quia similitudinem non habent cum vero syllogismo. Solutio. Bona est responsio, quæ in antehabitis posita est, scilicet quod peccat hæc fallacia contra syllogismum probantem dialecticum, et non contra syllogismum simpliciter ; quia (ut in principio hujus libri determinatum est) etiam sophisticus simpliciter est syllogismus simpliciter : eo quod habet modum et figuram : quamvis non sit syllogismus probans in dialectica : et ideo paralogismi formantur sufficienter, quando in eis exprimitur habitudo localis, quamvis non disponantur in modo et figura.

Si quis autem paralogismos ita format, primum quidem sic : omne quod est opinabile, est : chimæra est opinabile : ergo chimæra est. Et secundum sic : omne quod non est homo, non est : asinus non est homo : ergo asinus non est. Non erit conveniens formatio : quia in utroque paralogismorum prima erit figura : et sic videtur poni peccatum in materia plus quam in forma : cum fallacia ista faciat peccatum in forma, et non in materia. Possunt ergo sic formari : omne ens est : chimæra est ens opinabile : ergo chimæra est. Hæc enim videtur esse prima figura, et propter similitudinem quæ est inter ens simpliciter et ens opinabile, videtur quod illud quod subjicitur in majori, prædicetur in minori : et sic apparet prima figura. Secundus autem potest fomari sic: omne quod non est ens, non est : asinus non est ens homo : ergo asinus non est. Quia enim hæc duo, *ens*, et *non ens homo*, similia sunt, videtur quod subjectum majoris sit etiam prædicatum minoris : et sic apparet ibi figura prima. In hoc tamen parva vis est : quare responsio primo posita vera est : et hoc dicit causam, quia materia paralogismorum non est ponenda in modo et figura, sed solum in habitudine locali.

Scias autem quod paralogismi isti formati sunt secundum processum ab eo quod secundum quid ad simpliciter : eo quod causa deceptionis est similitudo dicti secundum quid ad simpliciter dictum : sic enim frequentius et magis proprie secundum causam deceptionis assignatam fit processus in hac fallacia. Potest tamen e converso fieri, scilicet se- Paralogismi hujus fallaciæ possunt fieri a secundum quid ad simpliciter, et e converso.

cundum processum a simpliciter ad secundum quid : ut Æthiops est niger : ergo est niger secundum dentes. Vel cygnus est albus : ergo est albus secundum pedes. Et sic causa deceptionis esset similitudo dicti simpliciter ad dictum secundum quid. A simpliciter autem ad secundum quid contingit procedere et affirmando et negando. Sed cum proceditur a simpliciter a quo sive secundum quid negando : tunc fit fallacia secundum quid ad simpliciter : et causa apparentiæ non est alia, sed eadem cum ea quæ est a secundum quid ad simpliciter, quando processus fit affirmando, ut patet hic : est opinabile : ergo est. Et hic : non est : ergo non est opinabile. In his enim processibus eadem est causa deceptionis. Si autem a simpliciter ad secundum quid processus sit affirmative, hic non potest fieri nisi altero duorum modorum : aut enim fit processus a simpliciter ad quid ad partem integralem sive materialem, aut ad partem alio modo dictam, scilicet subjectivam, aut in modo, aut in tempore, aut in loco, vel hujusmodi ad partem aliam. Si sit ad partem integralem : tunc habet causam deceptionis non eamdem quam habet processus a secundum quid ad simpliciter, sed potius aliam quæ sumitur a similitudine processus a toto integro ad suam partem : sicut si dicam, est albus, ergo est albus secundum pedem : in quo processu non est eadem causa deceptionis, quæ est in processu a parte ad totum : quia cum dicitur, est albus pedem, ergo est albus : causa deceptionis est similitudo dicti secundum quid ad dictum simpliciter. Cum autem e converso fit sic : est albus : ergo est albus secundum pedem : causa deceptionis est, quia creditur quod sicut totum integrale infert suam partem, ita simpliciter inferat suum secundum quid : et hoc non est necessarium. Instantia : cygnus est albus simpliciter : et tamen non sequitur, est albus secundum pedem. Si autem sit processus a simpliciter ad partem quæ est per modum partis subjectivæ, non videtur habere aliquam apparentiam, sicut legit : ergo bene legit, vel aliquid hujusmodi. Est sanum : ergo tunc vel ibi est sanum.

Et sic patet quod processus a simpliciter ad secundum quid, et multiformis est, et aliquando aliam habet apparentiam quam processus a secundum quid ad simpliciter, aliquando nullam : et ideo raro contingit : et ideo de tali processu non ponuntur exempla, nec ab Aristotele, nec ab aliis Philosophis : cum ea quæ similia, dialecticis frequenter contingere debeat ad minus. Removet dubium.

CAPUT VIII.

In quibus facile est videre deceptionem secundum quid et simpliciter, et in quibus difficile.

Hujusmodi autem deceptionem quæ est secundum quid et simpliciter, in quibusdam quidem facile est considerare, in quibus, scilicet id quod est secundum quid, privans vel diminuens est id quod est simpliciter : ut est homo mortuus vel pictus : ergo est homo. Vel e converso negative : non est homo : ergo non est homo mortuus, vel homo pictus. Vel si procedat a parte materiali quæ non infert suum totum secundum denominationem. Ut si aliquis opponentium sumat a respondente Æthiopem esse nigrum simpliciter, et objiciens dicat, quoniam Æthiops dentibus albus, et inferat ex hoc, quoniam albus et niger : tunc enim redarguendo respondentem putabitur disputasse, quoniam albus et non albus est, et quoniam niger et non niger est : et hoc syllogistice putabitur fecisse, cum perfecerit interrogationem admixtam redargutionis disputationem deducendo. In hac enim meta maxime perfecta est disputatio sophistica. Hoc enim facile videtur, quia sicut pars integralis non infert suum totum, ita denominatio partis non infert denominationem totius : et similiter e converso denominatio totius

non infert denominationem partis : sicut Æthiops est niger : ergo est niger secundum dentes. Vel negative : cygnus non est niger : ergo non est niger secundum pedes. Unum enim est motivum in hac fallacia, sive fiat processus a secundum quid ad simpliciter, sive e converso a simpliciter ad secundum quid. Et hujus causa est, quia secundum quid non movet secundum se, nec etiam simpliciter secundum se : quia sic essent duæ fallaciæ : sed unum movet secundum convenientiam similitudinis ad alterum.

In quibusdam autem latet, et non est facile considerare : et hoc contingit frequenter in illis in quibus quando quo dicitur quid, sive secundum quid. Videtur etiam sequi simpliciter illud idem dici : in illis enim non facile est considerare, utrum contrariorum vel diversorum quæ sunt secundum partes diversas eidem proprie, hoc est, simpliciter vel secundum propriam determinationem sit assignandum. Fit autem hujusmodi difficultas in his in quibus secundum partes diversas similiter sive æqualiter sunt contraria vel diversa, a quibus secundum partem integralem fit denominatio, sive secundum quid, sicut diximus de scuto dimidio albo et dimidio nigro : videtur enim in talibus, quod aut ambo simpliciter insint contraria : aut quod concedendum sit, quod neutrum insit contrarium : sicut si scutum dimidium sit album, et dimidium nigrum.

Objectio. Et si objiciatur, quod omnis color vel albus, vel niger, vel medius : ergo omne coloratum vel est album, vel nigrum, vel medio colore coloratum, a conjugatis : scutum autem est coloratum : ergo vel est album, vel nigrum, vel medio colore coloratum. Solutio. Non valet argumentum : quia cum dicitur : omnis color vel est albus, vel niger, vel medius, distribuitur color secundum partes subjectivas per differentias coloris divisas. Cum autem dicitur, omne coloratum, etc., habet coloratum aliam divisionem quam color : dividitur enim quantitatis divisione ejus in quo est : et ideo potest esse partim album, et partim nigrum, et neutrum simpliciter : et sic conjugatum non ejusdem divisionis cum principali : propter quod non tenet talis processus.

Ex omnibus autem quæ dicta sunt, accipitur quod duo sunt modi istius fallaciæ. *Duo sunt modi hujus fallaciæ.* Unus quidem, quando proceditur a quo quod est nota partis subjectivæ ad simpliciter. Alius autem, quando proceditur ab eo quod est secundum quid quod est nota partis integralis ad simpliciter.

Et si objicitur, quod a parte subjectiva ad totum affirmando est bonus processus, sicut ab inferiori ad superius. *Objectio alia.* *Solutio.* *Dicendum* quod hoc verum est, quando quo sive pars determinata est determinatione propria, quæ infert suum totum sive simpliciter : eo quod intellectu et actu est in illo. Quando autem determinatur determinatione non propria : sicut bonum est est mactare patres in Trivallis : ergo bonum est mactare patres. Vel pluit in Anglia : ergo pluit. Vel in aliquo tali quod diminuit vel privat rationem ejus quod est simpliciter : tunc non est ab inferiori directo ad superius : quia superius privatur vel diminuitur et tollitur ab inferiori per talem determinationem : et tunc incidit fallacia.

Et attende quod formali differentia non sunt plures modi hujus fallaciæ quam duo qui dicti sunt, a quo ad simpliciter, vel argumentum quid ad simpliciter : quia quamvis multa sint tota sive simpliciter, ut universale, integrale, potestativum, in quantitate, in modo, et hujusmodi : tamen omnia reducuntur in modum duorum, scilicet universalis et integralis sive materialis : et ideo non fit processus, nisi vel a quo ad simpliciter, vel a secundum quid ad simpliciter : et sic duo sunt modi in genere : in speciali tamen multis modis variari possunt, sicut in antehabitis dictum est.

CAPUT IX.

De his quæ præambula sunt ad sciendum fallaciam secundum ignorantiam elenchi.

Quare fallacia elenchi ponitur post fallaciam secundum quid et simpliciter.

Circa fallaciam autem quæ vocatur ignorantia elenchi, quæ post fallaciam secundum quid et simpliciter ponitur, eo quod est cum duplici determinatione, quum illa quæ est secundum quid et simpliciter sit cum una, prænotandum est quid sit ignorantia elenchi : et tunc potest cognosci causa apparentiæ in ipsa, et causa non existentiæ, quæ in speciali accepta, et sub differentia specifica et propria, substantialiter et in specie constituunt locum sophisticum sive fallaciam.

Notandum est quod quamvis ignorantia sit multarum divisionum tam ex parte rei ignoratæ, quam ex parte ignorantis, quam etiam ex parte modi ignorandi : tamen in illa communitate in qua ambit omnia sic et tot modis dictam ignorantiam dividentia, non sumitur hic, quando dicitur ignorantia elenchi.

Nota multiplicem divisionem ignorantiæ.

Ex parte ignorati dividitur in universalem et particularem, quam quidam vocant ignorantiam juris et facti : quia ignorantia juris est ignorantia universalis regulantis in partibus : ignorantia autem facti est ignorantia particularis vel alicujus circumstantiæ particularis, quæ vix in partibus est evitabilis.

Ex parte autem ignorantis dividitur in ignorantiam invincibilem, et in ignorantiam vincibilem : et in ignorantiam cujus nos causa sumus, et in ignorantiam cujus nos non sumus causa. Ignorantia invicibilis est duplex. Est ex natura, ut morionis ignorantia. Morio autem dicitur, qui fatuus est per vitium complexionis melancholicæ. Invincibilis autem ex accidente, sicut ignorantia insani ex vulnere vel alio accidente casus vel impulsus alicujus. Ignorantia autem cujus nos causa sumus, duplex est, ex facto scilicet illicito sive turpi, ut ignorantia illius qui inebriatur : vel ex venereis incidit in amentiam quæ ἔρως Græco nomine apud medicos vocatur, et quadruplices maledictiones, ut dicit Aristoteles in II *Ethicorum*. Ignorantia autem cujus nos non sumus causa, est sicut ignorantia quæ est ex infirmitate accidentis. Dividitur etiam in ignorantiam affectatam sive voluntariam, sicut ejus qui non vult discere cum possit : et ignorantiam non affectatam, sed contingentem ex eo quod circumspici non possit in singularia in quibus sunt actus, sicut sunt ignorantiæ medicorum et divinantium in astris, qui frequenter ignorant : quia omnia circumspicere non possunt consideranda, in quo sunt actiones juvantium vel impedientium ad divinandum vel juvandum infirmum : et tales sunt ignorantiæ judicis et advocatorum in examinando causas, et ea quæ juvant ad considerationes causarum.

Divisio autem ignorantiæ in modo ignorantiæ duplex est, sive in duo, scilicet ignorantia negationis quæ proprie vocatur nescientia, quando homo penitus nihil scit de re, nec in universali, nec in particulari, nec in agere scientia vocata : et in ignorantiam malæ sive pravæ dispositionis : et hæc quando pravæ aliquis est dispositionis ad aliquid sciendum. Et hæc est triplex secundum scientiam quæ ab Aristotele in secundo *Priorum* dividitur in tria, scilicet scire in universali per communia, et scire in propria natura per propria, et scire in agere per comparationem principiorum ad conclusionem. In omnibus enim his contingit aliquem prave esse dispositum, vel per hoc quod concipit contraria principiorum pro principiis, sicut fecit Heraclitus : vel quia male accipit propria vel communia pro propriis, ut ille qui putat fel esse mel, quia non videt nisi per communia, quod scilicet mel est croceum humidum viscosum : vel quia male adaptat principia ad concludendum, vel sine modo et figura, vel sine habitudine consequentiam pro-

bante per causam vel localem habitudinem.

Omnibus autem dictis ignorantiis omissis sola dicitur hic ignorantia malæ dispositionis ad scire præcipue in agere quod est in conclusione inferenda secundum probationem propositi, et secundario prout est male dispositus ad scire in propria natura, et tertio prout est male dispositus ad scire in universali, et præcipue in majori propositione prout in ipsa est principium decursus syllogistici. Ex his enim causatur male contradicere per syllogismum ex impossibili vel falso productum ad contradicendum, et in syllogismo ad impossibile. Dicit enim Aristoteles quod si syllogismus per ordinem præmissarum ad conclusionem est bonus, erit etiam syllogismus ex opposito conclusionis cum altera præmissarum ad interemptionem alterius præmissarum bonus : et si alter est vitiosus, erit etiam reliquus vitiosus. Unde ignorantia ex his quæ exiguntur ad hoc quod ex opposito conclusionis sequatur oppositum ejus quod credit respondens quem opponens redarguere intendit, est ista quæ vocatur ignorantia elenchi, sive contradictionis syllogismus.

Elenchus quid, et quomodo habet quædam ex syllogismo, et quædam ex contradictione.

His sic notatis, sciendum quod elenchus est syllogismus contradictionis : et ideo habet quædam quæ sunt syllogismi, et quædam quæ sunt contradictionis propria. Ex syllogismo habet, quod sit ex quibusdam positis et dispositis in modo et figura, et quibusdam habitudinibus quæ sunt causæ : vel topice inferens consequentiam, et probans id quod illatum est, omittere considerare vel omnia quæ dicta sunt, vel aliqua, vel aliquod ipsorum, quia hoc fit ex omni oratione syllogistica, ideo hoc non facit fallaciam specialem. Ea autem quæ sunt contradictionis propria, sunt quatuor, scilicet quod sit ad idem, secundum idem, et similiter, in eodem tempore : et hæc in syllogismo contradictionis inconsiderate omittere, specialem modum inducit deceptionis, et ideo facit specialem fallaciam, quæ vocatur ignorantia elenchi, et non ignorantia syllogismi, nisi forte per consequens et non primo.

Notandum etiam quod syllogismus contradictionis sive elenchus est duplex. Unus quidem syllogizans oppositum illatæ conclusionis ex oppositis principiis. Alius autem ex opposito conclusionis cum altera præmissarum concludens oppositum alterius præmissæ. Et uterque vocatur elenchus in fallacia quæ dicitur ignorantia elenchi.

Syllogismus contradictionis sive elenchus duplex.

CAPUT X.

De differentia inter fallaciam secundum quid et simpliciter, et ignorantiam elenchi.

His habitis, considerandum est de causa apparentiæ in hac fallacia et de causa non existentiæ. Sciendum ergo, quod causa apparentiæ in hac fallacia est illorum quæ concluduntur apparens contradictio, quia per hoc quod ea quæ concluduntur in duobus syllogismis, apparent esse contradictoria, videtur esse elenchus, sed secundum veritatem non est elenchus. Causa autem defectus sive non existentiæ est defectus veri syllogismi sive contradictionis. Unde differentia est inter hanc fallaciam et præcedentem quæ est secundum quid et simpliciter. Quidam assignantes differentiam dixerunt quod hæc est differentia inter fallaciam secundum quid et simpliciter, et ignorantiam elenchi, quod paralogismi fallaciæ secundum quid et simpliciter, semper accipiuntur cum determinatione unica : paralogismi autem fallaciæ secundum ignorantiam elenchi, accipiuntur cum determinatione duplici. Cujus contrarium in præhabitis est determinatum : quia Aristoteles dicit, quod cum contraria æqualiter insunt alicui secundum diversas medietates, ut scuto quando dimidium est album et dimidium nigrum, in eo quod est secundum quid et simpliciter, duæ sunt determinationes secundum quid :

Quæ sit causa apparentiæ in hac fallacia, et quæ causa non existentiæ.

Differentia inter hanc fallaciam et præcedentem secundum quosdam.

sicut cum dicitur, scutum est album secundum medietatem, et est nigrum vel non album secundum medietatem : ergo est album et nigrum, et album et non album.

Alia opinio. Alii autem dixerunt, quod in hoc est differentia, quod paralogismi hujus fallaciæ semper fiunt cum determinatione propria quæ infert suum simpliciter : paralogismi autem fallaciæ secundum quid et simpliciter semper fiunt cum determinatione impropria quæ non infert suum simpliciter. Sed hoc videtur inconveniens esse, quia si utraque præmissa potest inferre suum simpliciter : et sic in conclusione concluditur oppositum de oppositio : et sic conclusio semper erit falsa : et cum bene inferatur conclusio ex determinatione propria, erit conclusio bene syllogizata. Et quia falsum non sequitur nisi ex falso, oportet quod aliqua præmissarum, vel ambæ sint falsæ : et sic paralogismi istius fallaciæ erunt veri syllogismi, peccantes in materia et non in forma : et sic non erunt apparentes syllogismi vel paralogismi.

Opinio auctoris. Unde sciendum quod tres differentiæ sunt inter fallaciam secundum quid est simpliciter, et fallaciam secundum ignorantiam elenchi. Una quidem quæ jam paulo ante dicta est, quia paralogismi ignorantiæ elenchi semper procedunt cum determinatione duplici : paralogismi autem fallaciæ secundum quid et simpliciter aliquando procedunt cum una determinatione, et aliquando cum duplici, sicut in objectione dictum est. Alia autem differentia est, quæ etiam jam habita est, quod paralogismi fallaciæ secundum quid et simpliciter procedunt cum determinatione propria, paralogismi autem istius fallaciæ procedunt cum determinatione duplici et impropria. Et ad id quod objectum est contra hoc quod dicunt, quod in paralogismis fallaciæ ignorantiæ elenchi ambæ præmisse veræ sint, et non habent in se contradictoria nisi apparenter, et ideo non inferuntur ex eis contradictoria nisi apparenter. Procedit autem objectio ac si vera compositio contradictoriarum esset in præmissis : et ideo non concludit. Tertia autem differentia sequitur ex his duabus, quod scilicet paralogismi fallaciæ secundum quid et simpliciter, semper peccant in consequendo et probando : paralogismi fallaciæ secundum ignorantiam elenchi nunquam peccant in consequendo vel probando, sed semper contradicendo.

Ad hæc autem melius intelligenda notandum est, quod cum opposita accipitur in paralogismis horum paralogismorum cum determinatione, aut utrumque oppositorum accipitur cum determinatione, aut alterum tantum, considerandum utrum sit determinatio propria, aut non propria. Si accipitur alterum oppositorum cum determinatione propria, tunc nulla in tali processu fit fallacia, sed erit peccatum in materia : quia altera præmissarum est falsa : sicut si dicam, Æthiops est albus secundum caput : et est niger : ergo albus et non albus : quia ex hoc albus secundum caput quod est simpliciter : et cum hac stare non potest, quod sit niger simpliciter : et sic ex consequenti sequitur vera contradictio, quod est albus et non albus. Si vero ista determinatio fuerit impropria, tunc fit fallacia secundum quid et simpliciter, et non ignorantia elenchi, sicut hic : Indus est albus dentes, et est niger : ergo est albus et non albus : proceditur enim ab albedine secundum dentes et ad albedinem simpliciter, et incidit fallacia secundum quid et simpliciter.

Si vero accipitur utrumque oppositorum cum determinatione, hoc potest fieri tripliciter : quia aut utrumque accipitur cum determinatione propria : aut alterum cum propria, et alterum cum impropria : aut utrumque cum impropria. In duobus autem dictis modis, primo scilicet et tertio nunquam accidit fallacia secundum ignorantiam elenchi, sed fallacia secundum quid et simpliciter : si enim utrumque accipiatur cum determinatione impropria, talis est processus : cygnus est

niger secundum pedes : et non est niger secundum reliqua corporis, sicut per alas. Vel sic : Socrates est niger secundum pedes : et non niger secundum pedes : ergo est niger et non niger. In hoc enim processu fit fallacia secundum quid est simpliciter, ex utraque determinatione procedendo ad simpliciter. Exemplum autem ejus quod est unum oppositorum esse cum determinatione propria, et alterum cum impropria est : Socrates est albus secundum caput : et est niger secundum oculos vel pedes : ergo albus et non albus : hic enim proceditur a determinatione impropria ad simpliciter. Bonus autem est processus in altera parte a propria determinatione ad simpliciter.

Si autem utrumque accipitur cum determinatione propria : tunc considerandum est utrum illa quibus adduntur determinationes sint vere contradictoria. Si sunt vere contradictoria et determinationes propriæ ; tunc nunquam incidit fallacia secundum ignorantiam elenchi : sed aliquando cum altera parte processus incidit fallacia consequentis, et aliquando nulla incidit fallacia, sed peccatum est in materia tantum, sicut patet si sic proceditur : A est duplum ad B et non est duplum ad C, ergo duplum et non duplum. Duæ enim istæ determinationes, quarum una est ad B, et altera significatur per hoc quod dicitur ad C, adduntur duobus vere contradictoriis, quæ sunt duplum esse et non duplum esse : et bene sequitur ab una parte ab inferiori ad superius : sicut, est duplum ad B sequitur, ergo est duplum. In altera autem parte processus, quia negativus est, non sequitur : cum enim dicitur, non est duplum ad C, ergo non est duplum, proceditur a destructione antecedentis sive ab inferiori ad superius negando quod causat fallaciam consequentis. Quandoque in tali processu nulla fit fallacia, sed tantum est peccatum in materia, ut hic : Socrates est albus secundum caput, et est niger secundum manus : ergo est albus et non albus : hic bona infertur contradictio ex consequenti : sed una præmissarum est falsa quæcumque contingit, quia altera non stat posita altera quacumque.

Si autem ea quibus adduntur veræ determinationes, non sint vere contradictoria, sed apparentia tantum : tunc semper incidit fallacia secundum ignorantiam elenchi, sicut hic : A est duplum ad B, et A non est duplum ad C : duplum ad B non est contradictorium ad non duplum ad C, et ideo quando infertur A esse duplum et non duplum, non infert veram contradictionem, sed ignorat eam secundum hanc contradictionem : quia contradictio debet esse ad idem et secundum idem : quia ignorantia elenchi, ut dictum est, non peccat in consequendo sive in consequentia syllogistica, sed in contradicendo tantum. Ex his accipitur differentia inter fallaciam secundum ignorantiam elenchi, et fallaciam secundum quid et simpliciter. *In quo peccat ignorantia elenchi.*

Adhuc tamen objici potest : quia cum in fallacia secundum quid et simpliciter sit unum quid et unum simpliciter, in ignorantia autem elenchi sint duo quid et duo simpliciter, et unum sit pars duorum, nec faciat numerum pars cum suo toto, videretur forte alicui, quod fallacia secundum quid et simpliciter non deberet facere numerum fallaciarum cum ignorantia elenchi, sed deberet esse pars ipsius. Et ad hoc dicendum, quod quid et simpliciter non facit fallaciam figuræ dictionis, sed habitudo ejus quod est quid ad id quod est simpliciter. Est autem alia habitudo unius ad unam, et alia habitudo duorum ad duo vel ad unum : habitudo enim unius ad duo, est habitudo subdupli : habitudo autem duorum ad unum, est habitudo dupli : et sic duæ sunt habitudines medii ad integrum, et integri ad dimidium : et sic etiam alia habitudo duorum quid ad duo simpliciter, et alia habitudo unius quid ad unum vel duo : et sic penes habitudines distinguuntur istæ fallaciæ, et ideo differentes sunt et faciunt numerum. *Objectio.* *Solutio.*

Est adhuc notandum, quod tam hæc fallacia quam fallacia secundum quid et simpliciter, solvitur comparando conclusionem ad præmissas secundum contradictionem veræ contradictionis : sed differunt in hoc, quod in hac fallacia comparatur contradictio vera conclusionis ad contradictionem apparentem in præmissis, quæ defectum habet veræ contradictionis in utraque parte contradictionis : in fallacia autem secundum quid et simpliciter comparatur contradictio vera quæ est in conclusione ad apparentem contradictionem in præmissis, quod non habet effectum veræ contradictionis, nisi in altera parte contradictionis : et ideo differt hæc ab illa.

CAPUT XI.

De causa universali fallaciæ secundum ignorantiam elenchi, et manifestatione ipsius per exempla.

De fallacia igitur secundum ignorantiam elenchi determinantes dicemus, quod paralogismi qui fiunt secundum ignorantiam elenchi, causam habent in hoc quod non determinatur in processu ad contradictionem quid est vere syllogismus, et quid est vere elenchus. Utrumque enim oportet determinare, quia elenchus est contradictionis syllogismus ; et ideo et syllogismus est, et contradictionis est. Unde paralogismus secundum ignorantiam elenchi fit secundum diminutionem rationis syllogismi et elenchi : ratio enim contradictionis sive elenchi est, quod elenchus est vera contradictio unius et ejusdem, non nominis tantum, sed rei, et nominis non synonimi, sed ejusdem nominis : quia non est contradictio si dicam, gladius incidit : et dicam, ensis non incidit : ex his quæ data sunt ex præmissis ex necessitate consequentiæ accidens, non connumerato eo quod erat in principio, in conclusione, sed alio in conclusione et in præmissis accepto, ita quod per id quod est in præmissis, probetur id quod est in conclusione, sicut ignotum vel minus notum probatur per aliud notum vel magis notum : ita quod contradictio sit secundum idem, et ad idem, et similiter, et in eodem tempore. Eodem autem modo per omissionem alicujus harum conditionum contingit mentiri contradicendo de aliquo.

Unde quidam secundum ignorantiam elenchi videntur quidem arguere contradictionem, sed non agunt omittentes aliquam conditionem sive aliquid ex his quæ dicta sunt, et præcipue de quatuor conditionibus ultimis dictis quæ sunt secundum idem, et ad idem, et similiter, et in eodem tempore. Et hoc manifestum est in exemplis. Si enim quis sic arguat : duo sunt unius duplum quidem : et non sunt duplum trium : ergo duo sunt duplum et non duplum. Peccat : quia omittit hanc conditionem ad idem : non enim duplum et non duplum comparantur ad idem : sed duplum ad unum, et non duplum ad tria.

Quando contradictio peccat, quia non ad idem.

Aut si sic arguat, quod idem ejusdem sit duplum et non duplum, sed non observet quod secundum idem sit duplum et non duplum, ut si aliqua superficies quadricubita sit dupla bicubitæ secundum longitudinem, et non sit dupla ad eamdem secundum latitudinem, et sic concludat quod idem eidem sit duplum et non duplum, manifestum est quod omittit hanc conditionem secundum idem : nam secundum longitudinem est duplum, secundum latitudinem vero non duplum : et ita non secundum idem affirmat et negat.

Quando peccat, quia non secundum idem.

Aut etiam tertio modo si arguat, quod idem ejusdem, et secundum idem sit duplum et non duplum, sed nec sequitur, ut si arguat, quod in triangulo rectangulo latus oppositum recto angulo dimensionaliter non est æquale duobus lateribus aliis, et virtualiter sive potestative sit æquale duobus lateribus aliis : quia quadratum ejus est æquale duobus quadratis aliorum duorum laterum : ergo est æquale et non æquale : non

Quando peccat, quia non similiter.

sequitur : quia non affirmat et negat similiter : sed negat dimensionaliter, et affirmat virtualiter esse æquale. Vel sic : homo est species : nullus homo est species : ergo homo est species, et non species. Non contradicit : quia non similiter sumitur homo in præmissis in affirmando et negando.

Quando peccat, quia non in eodem tempore.

Aut etiam quarto si arguere videatur affirmationem ad idem et ejusdem et secundum idem et similiter, sed non in eodem tempore simul, ut si aliquis primo exhibeat manum clausam, quam statim aperiens, sic arguat : manus mea est clausa : et dicat aperiens, quod manus mea est aperta : ergo est aperta, et non aperta : vel clausa, et non clausa. Non enim affirmat et negat idem ad idem, et secundum idem, et similiter, et in eodem tempore, sed in diversis, et non simul : et hoc non est inconveniens.

Quod sit tantum quatuor modi paralogismorum hujus fallaciæ.

Istis enim quatuor modis et non aliis fit ignorantia elenchi : quod sic probatur. Si enim defectus syllogismi et contradictionis hic non erit nisi per determinationem adjunctam : aut ergo determinatio est adjuncta ad utramque contradictionis partem, aut ad alteram. Si ad alteram tantum : aut illa determinatio est propria, aut impropria. Si impropria : tunc impeditur contradictio, et cum contradictione syllogismus : sed est ibi fallacia secundum quid et simpliciter, et nullus modus ignorantiæ elenchi, sicut patet ex prædictis : quia ignorantia elenchi peccat contra contradictionem et non contra syllogismum. Si autem illa determinatio fuerit propria : tunc est contradictio ex consequenti : sicut si dicam, Socrates est albus secundum caput, et est niger : ergo est albus, et non albus : quod est contradictio ex consequenti : et non impeditur contradictio simpliciter, sed quædam, quæ est ex consequenti. Si autem utraque pars sumatur cum determinatione : tunc aut additur utrique parti determinatio eadem, aut diversa. Si additur utrique parti contradictionis determinatio eadem : tunc non impeditur contradictio, sive sit determinatio propria, sive non propria. Ut si dicam : Socrates est albus secundum caput, et non est albus secundum caput.

Si autem utrique parti addatur determinatio diversa, hoc contingit uno trium modorum : aut enim erit utraque determinatio impropria, aut altera propria et altera impropria, aut utraque propria. Si utraque fuerit impropria : tunc impeditur tam syllogismus quam contradictio sola : et ideo in tali processu incidit fallacia secundum quid et simpliciter. Similiter autem fit si una sit propria, et altera impropria : adhuc enim impeditur tam syllogismus quam contradictio, et incidit fallacia secundum quid et simpliciter. Si autem utraque determinatio fuerit propria, considerandum est utrum illæ determinationes addantur oppositis, scilicet affirmationi et negationi, ratione alterius termini, subjecti scilicet vel prædicati, vel ratione compositionis. Si adduntur ratione alicujus termini, hoc contingit altero duorum modorum : aut enim adduntur ratione termini ad quem fit comparatio, aut ratione illius termini qui comparatur. Si ratione termini ad quem fit comparatio, tunc impeditur ratione illius termini sive contradictionis quæ est ad idem. Si vero addantur ratione illius qui comparatur, tunc impeditur comparatio penes aliam contradictionem quæ est secundum idem. Si autem determinationes addantur non ratione alicujus termini, sed ratione compositionis, hoc contingit altero duorum modorum : aut adduntur compositioni ratione significationis, aut ratione consignificati temporis in compositione. Si adduntur ratione significati in compositione : tunc impeditur contradictio penes hanc conditionem quæ est similiter, sicut in exemplo supradicto, latus oppositum angulo recto est duplum ad alterum duorum reliquorum laterum trianguli, hoc est, duorum æqualium

laterum virtualiter : et non est duplum dimensionaliter : ergo est duplum, et non duplum. Hic enim deficit contradictio ratione illius conditionis quæ est similiter. Hic enim adduntur propriæ determinationes ad utramque partem contradictionis ratione significati suarum compositionum : quia adverbium determinat verbum ratione suæ significationis. Si vero adduntur determinationes propriæ ratione consignificati temporis ad utramque compositionum oppositorum, sic impeditur contradictio ratione consignificati temporis : et sic paralogismus secundum defectum hujus conditionis quæ est in eodem tempore. Et sic contra elenchum in quantum elenchus est, contingit peccare quatuor modis : et ideo non sunt nisi quatuor modi paralogismorum istius fallaciæ.

CAPUT XII.

Utrum vere opposita concludantur in paralogismo secundum ignorantiam elenchi.

Objectio. Ex dictis oritur quæstio. Videtur enim quod paralogismi secundum ignorantiam elenchi semper concludunt vere opposita. Dicit enim Aristoteles in secundo libri *Perihermenias*, et in fine primi *Priorum*, quod ad affirmativam de prædicato infinito sequitur negativa de prædicato finito : sicut, hoc est non duplum : ergo hoc non est duplum. Cum igitur paralogismi ignorantiæ elenchi concludant, hoc est duplum, et non duplum : concludent et has, est duplum, non est duplum : et sic concludunt vere opposita, quia si possunt inferre antecedens, possunt etiam inferre consequens.

Solutio. Sed ad hoc dicendum, quod non est generaliter verum, quod affirmativa de prædicato infinito possit inferre negativam de prædicato finito. In omni enim propositione prædicatur aliquod verbum : aut ergo verbum adjectivum, aut verbum substantivum. Si prædicatur verbum adjectivum, nunquam affirmativa de prædicato infinito infert negativam de prædicato finito, ut patet hic : video non album : ergo non video album : semper enim in tali processu est fallacia consequentis. Si autem prædicetur verbum substantivum : aut hoc erit præsentis temporis, aut alterius, præteriti scilicet vel futuri. Et si prædicetur verbum substantivum alterius temporis quam præsentis : tunc nunquam tenet, sed semper est fallacia consequentis, ut hic : fuisti non albus : ergo non fuisti albus. Similiter hic : eris non albus : ergo non eris albus. Si autem prædicetur verbum substantivum præsentis temporis : tunc considerandum est in termino sibi adjuncto : aut enim ille est absolutæ significationis, aut respectivæ. Si respectivæ, cujusmodi sunt relativa : tunc nunquam tenet talis processus, sed semper incidit fallacia consequentis : ut est non simile : ergo non est simile. Vel est non duplum : ergo non est duplum. Si autem terminus infinitivus additur verbo substantivo præsentis temporis, et fit absolutæ significationis, sic semper tenet : et in hoc solo modo intelligitur regula inducta, quod affirmativa de prædicato infinito, infert negativam de prædicato finito : ut est non homo : ergo non est homo.

Videtur tamen, quod ista duo non possunt simul stare, hoc est duplum, et hoc est non duplum : quia quando aliquid sequitur ad aliud, cum quocumque non potest stare consequens, cum eodem non potest stare antecedens : sed ad istam, est non duplum, sequitur, non est duplum : quod sic probatur : quia quando aliquid sequitur ad aliud apposita aliqua determinatione utrobique, aut eadem remota utrobique, adhuc sequitur ad illud : sequitur autem, A non est duplum respectu D, ergo non est duplum respectu B : adhuc sequitur unum ad alterum : et sic habetur propositum quod sequitur : A est non duplum : ergo (Objectio prima.)

non est duplum : et sic istæ duæ : A est duplum, et A est non duplum, simul stare non possunt : sicut nec istæ, quod A est duplum, et A non est duplum.

Secunda. Adhuc privata forma a termino absoluto, sequitur privatio ejus a quolibet subjecto illius termini, ut hic est non homo : ergo non est iste homo, nec ille homo, et sic de aliis : ergo similiter privata forma termini respectivi, sequitur privatio ejus a quolibet supposito ad quod ponit respectum : et sic sequitur, est non duplum : ergo non est hujus vel istius vel illius duplum : et sic ulterius sequitur, est non duplum : ergo est nullius duplum : sed ad hanc : A est nullius duplum, sequitur hæc : ergo non est duplum : ergo a primo ad ultimum sequi videtur : est non duplum : ergo non est duplum.

Solutio primæ. Ad hæc autem dicendum, quod non sequitur : A est non duplum : ergo non est duplum. Ad hoc autem quod primo objicitur, dicendum est quod quando aliquid sequitur ad aliud cum determinatione utrobique posita, ad antecedens scilicet et consequens, quod eadem determinatione remota, adhuc sequitur ad illud, si eadem determinatio est omnino antecedentis et consequentis : sed hoc non est in proposito : quia cum dicitur in præmissa : A non est duplum respectu B, hæc determinatio respectu B est determinatio propria quæ potest inferre : sequitur enim : A est non duplum respectu B : ergo est non duplum. In conclusione autem est determinatio improprie : non enim infert suum simpliciter quod non sequitur : A non est duplum respectu B : ergo non est duplum : sed est ibi fallacia consequentis.

Solutio secundæ. Ad id autem quod objicitur de privatione termini absolutæ significationis et termini respectivæ significationis, dicendum quod non est simile ; quia in privatione termini absolutæ significationis et termini respectivæ significationis intelligitur actualiter universalis negatio : quod patet ex hoc quod sequitur : est non homo : ergo non est hic homo, vel ille, et sic de singulis : et ratione illius negationis actualiter intellectæ in privatione sequitur : est non homo : ergo non est homo : et non sequitur ex privatione nisi per accidens : non enim sequitur ratione privationis, sed ratione negationis intellectæ in privatione : sed in termino respectivo non est ita : quia illa salvatur respectu unius tantum : sequitur enim : est non duplum respectu B : ergo est non duplum : et ideo privatio illius (cum non intelligatur in illa universalis negatio) non potest inferre negativam : sicut bene sequitur : A est non duplum : ergo A non est duplum.

Hanc fallaciam violentiam facientes posuerunt esse extra fallacias extra dictionem, et inter fallacias in dictione : propter duas rationes, scilicet quia peccat contra dictionem, sicut fallaciæ in dictione : fit enim fallacia in dictione : eo quod eisdem nominibus vel orationibus non idem significamus : ad contradictionem autem requiritur identitas nominis et identitas rei. Et iterum quia contradictio orationum est affirmativæ et negativæ : et ideo dicebant hanc fallaciam esse fallaciam in dictione.

CAPUT XIII.

De præambulis ad cognoscendum fallaciam secundum petitionem principii.

De fallacia secundum petitionem ejus quod est in principio, in primis notandum est, quod principium prout hic sumitur, est præmissa in syllogismo dialectico. Idem autem quod est in principio secundum causam materialem et efficientem, aliquo modo est conclusio. Sicut autem in ante habitis hujus logicæ habitum est, nam conclusio materialiter conficitur ex majori extremitate quæ est prædicatum majoris propositionis, et ex minori extremitate quæ est subjectum minoris propositionis. Et sic materialiter conclusio est in principiis syllogismi

conclusioni præmissis. Et hoc modo quando conclusio probanda petitur ut per se necessarium ex præmissis, tunc petitur id quod est ex principio: quia præpositio *ex* notat causam materialem motam per causam efficientem : et hoc modo Aristoteles sæpe vocat hanc fallaciam petitionem ejus quod est *ex* principio. Quia autem hæc præposito, *in*, notat continentiam, et causatum continetur intra suam causam, et principiatum continetur intra suum principium, et non e converso, et medium conjungens extrema per suam mediationem est efficiens causa quare extrema conjungantur in conclusione : ideo quando conclusio petitur in præmissis ut principia sunt conclusionis, tunc conclusio ut in causa petitur in præmissis : et ideo secundum hanc rationem vocatur tunc hæc fallacia petitio ejus quod est *in* principio : et sic hæc duo nomina, scilicet quod vocatur petitio ejus quod est *in* principio, et petitio ejus quod est *ex* principio secundum Aristotelem. Adhuc autem dicitur petitio principii.

Idem potest peti dupliciter.

Potest autem peti idem duobus modis : aut enim est idem nomine et re, sive translatione ad alterum re vel nomine, ut si sic arguatur : aliquis homo currit : ergo homo currit. Et tunc inter inferens et illatum et probans et probatum nulla est diversitas : et talis modus arguendi non cadit in arte : et hæc proprie vocatur petitio principii, et non ejus quod est *ex* principio, vel ejus quod est *in* principio, et nulla est fallacia : et ideo non vocatur hæc fallacia ab Aristotele petitio principii : quia præpositio *in* vel *ex* aliquam notat diversitatem : nulla enim potest dari causa apparentiæ et causa non existentiæ in tali argumento : ideo proprie loquendo hæc fallacia petitio principii non potest appellari : sed dicitur petitio ejus quod est *in* principio, vel petitio ejus quod est *ex* principio.

Causa apparentiæ in hac fallacia et causa non existentiæ.

Causa igitur apparentiæ in hac fallacia, est apparens diversitas conclusionis et præmissæ alicujus. Causa autem non existentiæ est omnimoda secundum rem identitas conclusionis ad præmissam. Deficiente aut altero istorum deficit a ratione fallaciæ.

Adhuc autem notandum, quod syllogismus inferens tantum potest inferre idem ex eodem, et non peccabit nec in figura nec in modo, ut hic : omnis homo currit : omne animal rationale mortale est homo : ergo omne animal rationale mortale currit. Et ideo hæc fallacia contra syllogismum inferentem non peccat. Sed in syllogismo probante qui est syllogismus contractus ad materiam dialecticam vel demonstrativam, exigitur quod aliud sit probans et notius, et aliud probatum et ignotius. In petitione autem ejus quod est in principio, petitur probandum in probante ut in ipso acceptum ut idem ipsi : et ideo hæc fallacia peccat contra syllogismum probantem ad propositum.

Quæ sit petitio principii secundum veritatem.

Adhuc notandum, quod est petitio principii secundum veritatem, et est petitio principii secundum opinionem. Secundum veritatem est petitio principii quando aliquid probandum et non per se notum petitur in eo quod est per se accipiendum et per se notum,[5] sicut quando prima probatur causa per effectum : effectus enim non est per se notum, sed per aliud probandum : et causa est probans et nota per seipsam : et postea effectus probatur per causam : tunc enim secundum veritatem effectus probatur per effectum : quia quod est probans principium, est probans principiatum : et quod est principium principii, est principium principiati : et tunc in tali processu est petitio principii secundum veritatem : causa enim non probatur per effectum, nisi forte demonstratione quia, et non quid, et propter quid : et hoc est ut si dicam : luna est in capite vel cauda draconis : et interponitur terra : ergo luna deficit : et tunc est petitio principii secundum veritatem, quia idem probatur per idem secundum veritatem.

Quæ sit petitio principii secundum opinionem.

Secundum autem opinionem petitio principii est, quando id quod non est natum ostendi per se, ostenditur per idem, quia æstimatur esse aliud propter intentionem aliam quam habet in qua æstimatur notius esse et probabilius illo : sicut effectus in causa acceptus probabilior æstimatur quam in seipso : et causa in effectu accepta, aliquando probabilior est quam in se, secundum viam sensus ad minus : et sic causa ostensa per effectum ostendit effectum, et per consequens ostenditur effectus per seipsum : et hoc quidem si sit in intentionibus diversis (in quibus ostendens et ostensum, probabilius et minus probabile) nullum peccatum est in operatis : quia diversis viis secundum intellectum et secundum sensum nihil prohibet utrumque, scilicet ostendens et ostensum, probabilius et minus probabile esse reliquo. Propter quod omnes fere loci dialectici circulares sunt. Esset tamen hoc peccatum in demonstrativis, quia demonstrationes non sunt circulares.

De petitione ergo ejus quod est in principio vel ejus quod est ex principio intenditur hic secundum quod est in opinione, et peccat contra syllogismum dialecticum : sed petere principium secundum quod præmissa principium dicitur, nullum fit peccatum, quum in dialecticis unum possit probari per alterum, et e converso, ita quod totus salvatur syllogismus dialecticus. Fit tamen hic peccatum contra syllogismum dialecticum, secundum quod in eadem via intellectus vel sensus id quod probandum est, petitur sine probatione in eo quod assumitur ad probationem ejus quod est probandum : quia si secundum diversas vias hoc fieret, nullum penitus esset peccatum contra syllogismum dialecticum.

Unde petitio ejus quod est in principio in duplici est intentione, in intentione scilicet vitii vel defectus cavendi in dialecticis : et quoad hoc in fine octavi *Topicorum* dictum est de ipso. Est etiam ex apparentia ejusdem quod videtur diversum in intentione loci decipiendi et sophistici : et sic determinatur de ipso hic.

CAPUT XIV.

De modis paralogismorum secundum quod petitur id quod erat in principio.

His autem sic prænotatis, non difficile determinare de fallacia secundum petitionem ejus quod est in principio : parologismi enim qui fiunt in eo quod sumitur sine probatione, sive petitur id quod in principio erat, fiunt quidem sic quoad modum formationis quoties contingit petere id quod est in principio. Hoc autem in fine octavi *Topicorum* jam determinatum est. Fit enim quinque modis.

Primus modus.

Primus quidem modus est, quando diffinitum petitur in diffinitione, vel e converso. Ut si quæratur, utrum homo currit, et sumatur hoc animal rationale mortale currit, et inferatur, ergo homo currit. Dubitatur enim de inhærentia prædicati in subjecto, et æque ignotum est utrum inhæret prædicatum diffinito, vel diffinitioni, et neutrum natum est notificari per alterum : quia non differt nisi per implicitum et explicitum : et sic unum petitur in altero.

Secundus modus.

Secundus autem modus est, quando particulare petitur in universali actualiter distributo pro partibus : quia sic universali sumpto, particulare actualiter petitur et sumitur in illo. Ut si quæratur, utrum omnium contrariorum eadem est disciplina, quod est particulare unum in genere oppositorum contentum, et sumatur ad probandum, quod omnium oppositorum eadem est disciplina : hoc enim idem quod concluditur, petitur in præmissis : quia ex quo universale actu pro particularibus distributum est, universale non est extra particulare, et particulare est in universali.

Tertius modus.

Tertius modus est conversus istius, quando universale petitur in particulari. Ut si quæratur, utrum omnium opposi-

torum est eadem disciplina, et sumatur ad probandum sic : omnium contrariorum est eadem disciplina, et omnium private oppositorum est eadem disciplina, et omnium contradictoriorum est eadem disciplina, et omnium relative oppositorum est eadem disciplina. Sicut enim in universali actualiter distributo petitur particulare, sic in omnibus partibus petitur universale actualiter distributum in ista.

Quartus modus.

Quartus autem modus est, quando conjunctum petitur in divisis, quod non ratione conjunctionis, sed ratione conjunctorum est in illis. Ut si quæratur, utrum medicina est scientia sani et ægri, et petatur quod medicina est scientia sani : et medicina est scientia ægri : ergo medicina est scientia sani et ægri. Nihil enim aliud est medicinam esse scientiam sani, et medicinam esse scientiam ægri, quam medicinam esse scientiam sani et ægri.

Quintus modus.

Quintus modus est, quando unum correlativorum petitur in altero, non ut terminus ad quem finitur relatio, sed ut ratio qua utrumque est in altero per intellectum. Sicut si quæratur, utrum Socrates sit pater Platonis, et sumatur ad probandum, quod Plato est filius Socratis, ergo Socrates est pater Platonis. Horum enim unum non est natum probari per reliquum. Omnes autem inducti paralogismi causam habent apparentiæ per quam videntur probante syllogismo aliquid arguere, quamvis non arguant : quia videntur diversum assumere, quod idem est : et non arguunt, quia idem est quod videtur esse diversum : unde ex hoc in probante syllogismo deficiunt, quod non possunt inspicere quid in probante et in probato sit idem et diversum.

Sufficientia modorum hujus fallaciæ.

Sumitur autem numerus istorum modorum sic : quia petitio ejus quod est in principio secundum opinionem respondentis sumitur, aut sine associatione sui cum altero, aut cum associatione sui ad alterum. Si primo modo : aut accipitur in seipso, aut in suis partibus. Si in se ipso petitur : aut manet idem nomine et re, aut manet idem re et non nomine. Si petitum manet idem re et nomine, sic est primus modus. Si autem petitur cum associatione ad alterum, sic est secundus modus : quod enim deberet ostendi particulariter, petitur universaliter secundum opinionem respondentis. Si autem petitum petatur in se, non in suis partibus : tunc petitum, aut habet partes conjunctas per copulationem, et sic est quartus modus. Si autem petatur in partibus distributis, sic est tertius modus. Si autem petatur non manens in eodem nomine, sic est quintus modus : quia tunc petitur in eodem quod ad convertentiam dicitur cum ipso, et facile est hujusmodi accipere.

Removet dubium.

Sciendum autem quod ad hoc quod petatur id quod est in principio, oportet quod conclusio secundum se totam petatur in suis præmissis, vel altera præmissarum. Cum autem nullum totum secundum se totum sit in aliqua partium suarum, ideo licet pars subjectiva inferat suum totum, tamen totum peti non potest in parte subjectiva : et ideo nullus modus petitionis ejus quod est in principio, sumitur penes modum illum.

Sciendum etiam quod duo modi qui accepti sunt juxta totum distributum in suas partes quando totum petitur in partibus, vel e converso partes in toto, intelliguntur de toto quod in partes distribuitur, et de toto in quo partes copulantur, sicut est in modo quarto.

Sciendum etiam quod in eodem argumento cadunt locus sophisticus, qui est petitio ejus quod est in principio, et locus dialecticus : contingit enim, quod quantum ad opponentem notius sit majorem extremitatem dici de medio quam de minori extremitate : et hoc modo opponenti notior est præmissa quam conclusio. Contingit etiam quod in eodem argumento quoad respondentem notior sit conclusio quam præmissa : et sic quantum ad respondentem petitur id quod est

in principio, et quantum ad opponentem est bonus syllogismus dialecticus. Unde semper considerandum est utrum major extremitas notior sit de medio, quam de minori, vel e converso : si enim notior sit de medio, semper est bonus syllogismus dialecticus. Si autem notior sit de minori extremitate quam de medio, semper est petitio ejus quod est in principio.

CAPUT XV.

De præambulis ad intelligendum fallaciam consequentis.

Ad intelligendum ea quæ de fallacia consequentis dicenda sunt, sciendum primo quid sit antecedens et quid consequens, et quæ et quot sint consequentiæ.

Antecedens quid.

Dicamus igitur, quod antecedens est, quo posito vel necessario vel probabiliter infertur consequens ex ipso. *Necessario* quidem, quando consequens intellectu et actu est in antecedente secundum primum modum dicendi per se, secundum, vel quartum. Ut si homo est, animal est : in isto antecedente, *homo est*, hoc consequens, *animal est*, actu et intellectu est, quod est diffinitivum ipsius. Secundus autem modus dicendi per se, sicut si dicatur : si linea est, recta est vel curva : linea enim est diffinitiva ejus quod est rectum vel curvum. Vel sic : si numerus est, par vel impar est : numerus enim est in diffinitione paris et imparis. Secundum quartum autem modum, sicut si dicam : si animal decollatum est, interiit propter decollationem : et generaliter inter propriam causam et suum effectum. *Probabiliter* autem, quando positis adjunctis alicujus infertur hoc cui adjuncta sunt illa ex ipso, ut si comptus vel pollutus est, adulter est. Vel si loquitur cum divite pauper, petit aliquid ab illo. Vel ambo amici, si ejusdem ambo inimici, vel aliquid hujusmodi quæ perspicere est solertiæ.

Consequentia antecedentis ad consequens et e converso multiplex est.

Consequens autem est id quod sic infertur ex antecedente. Consequentia autem vel argumentatio extrahitur ab habitudine antecedentis ad consequens, et e converso ab habitudine consequentis ad antecedens : et hæc multiformis est. Est enim secundum primam divisionem simplex et composita. Simplex, quando ex simplici antecedente infertur simplex consequens, ut si sic dicam : si homo est, animal est. Composita est, quando ex una consequentia infertur alia, et hæc est inter opposita. Et est duplex. Una quidem quando ex antecedente infertur consequens, et ex opposito antecedentis infertur oppositum consequentis : et hæc est inter contraria. Ut si justitia est virtus, injustitia est vitium. Et si fortitudo virtus vel laudabilis, timiditas est vitium vel vituperabilis. Et hæc vocatur *consequentia in ipso* : quia in ipsis terminis est, et ordine terminorum eodem. Alia autem est, quando ex antecedente sequitur consequens, et ex opposito consequentis sequitur oppositum antecedentis : et hæc est inter opposita contradictorie sic : ut si homo est animal, non animal est non homo. Et hujus causa est, quia consequens negatum est pars subjectiva antecedentis negati, sicut antecedens affirmatum est pars subjectiva consequentis affirmati : non animal enim pars est non hominis : et ideo sicut antecedens affirmatum infert consequens, ita e converso consequens negatum infert antecedens negatum : et utraque istarum vocatur *consequentia ex contrario* vel antecedentis vel consequentis.

Consequentia in ipso.

Consequentia in contrario.

Alia divisio.

Est autem alia divisio consequentiæ quam innuit Boetius in suis *Topicis*, hanc scilicet, quod consequentia alia est necessaria et non probabilis, ut in demonstrativis : alia est probabilis et non necessaria, ut in dialecticis : alia necessaria et probabilis, sed non per idem medium : alia est nec necessaria nec probabilis, sed tantum suspicionem faciens, ut in rhetoricis et poeticis.

Quomodo consequens capitur communiter in fallacia consequentis.

Et sicut consequentia communiter dicitur de omnibus hujusmodi consequentiis, ita consequens (prout dicitur fallacia consequentis quæ peccat contra conse-

quentiam) communiter dicitur ad omne hujusmodi consequens, et a quo non convertitur consequentia. Propter quod in omni fallacia consequentis necessario sunt duæ consequentiæ. Una quidem consequentis ad antecedens, et altera conversa istius antecedentis scilicet ad consequens, quæ aliquando est vera, et aliquando fallit. Et quia in illa semper incidit defectus, ideo dicitur hæc fallacia consequentis et non antecedentis. Si enim sit consequentia simplex, non fallit in antecedente inferendo consequens, sed fallit in consequente ex quo creditur inferri antecedens. Ut si homo est, animal est : hæc consequentia non fallit, sed conversa illius fallit, si inferatur, ergo si animal est, homo est. Si autem sit consequentia composita e contrario, tunc antecedens efficitur consequens, et tunc iterum fallit illud quod fuit antecedens, sed per negationem factum est consequens. Ut si dicatur, si homo est, animal est : ergo si non homo est, non animal est. Ibi enim proceditur a destructione antecedentis quod per negationem factum est consequens : et ideo præcipue incidit hæc fallacia dum aut proceditur a destructione antecedentis, aut a positione consequentis : non enim minus commune a magis communi infertur, cum tantum potentia et non actu sit in ipso : sed magis commune infertur ex minus communi, eo quod actu est in ipso.

Quare vocatur fallacia consequentis et non antecedentis.

Objectio. Si autem aliquis dicat, quod etiam ex pari infertur, et e converso, *Dicendum*

Solutio. quod hoc verum est: sed ista consequentia est bona, et non inducit fallaciam. Unde patet quare hæc fallacia dicatur fallacia consequentis et non antecedentis. Causa autem apparentiæ in hac fallacia est identitas antecedentis cum consequente, quod vel necessario vel probabiliter vel suspicabiliter est in ipso : ex qua creditur quod sicut consequens infertur ex antecedente, ita e converso consequens inferat antecedens. Causa vero defectus sive non existentiæ est diversitas consequentis ab antecedente in quo non est antecedens, nisi in potentia : et ideo non potest inferri ex ipso.

CAPUT XVI.

De fallacia consequentis et modis ejus

His ita prælibatis de fallacia secundum consequens, dicimus quod ille apparens elenchus qui est secundum consequens generaliter, quantum ad causam apparentiæ fit, eo quod respondentes putant converti consequentiam consequentis ad antecedens, quæ vera consequentia est, in eam quæ est antecedentis ad consequens. Quod fallit frequenter : nam cum hoc antecedens, scilicet verum (quod infert consequens ex necessitate consequentiæ positionis vel rei) illud sit quod est consequens ad ipsum : et ideo cum illud sit, scilicet consequens, putant ipsi respondentes et alterum quod est antecedens esse ex necessitate consequentiæ antecedentis ad consequens : et hoc non est necessarium : non enim generaliter verum est, quod si posito antecedente ponitur consequens, quod etiam e converso posito consequente ponatur antecedens. Unde etiam ex hoc causa sumitur, quod ex sensu, hoc est, sensibilibus accidentibus communibus non propriis acceptis per sensum fiunt fallaciæ, sive deceptiones fiunt circa opinionem componentem accidens circa subjectum.

Tales enim sæpe suspicati sive opinati sunt mel esse fel, communia melli et felli accipiendo, æstimantes quod sicut ad subjectum sequitur commune accidens sive prædicatum, ita e converso ad commune prædicatum sequitur subjectum. Si enim est mel, est rubeum, hoc est, aliquid rubeum. Et putaverunt e converso sequi : si est rubeum, est mel. Sed inferebant : sed fel est rubeum : ergo fel est mel. Hæc deceptio fit ideo, quia rubeus color et prædicatum commune, sequitur mel ut antecedens et subjectum. Et formatur sic paralogismus : si mel est, rubeum est : sed hoc sicut mel est

rubeum, demonstrato felle : ergo fel est mel.

Et hoc est in naturalibus eodem modo : quia quoniam accidit generali consequentia per pluviam terram madidam fieri, putant e converso sequi, quod si terra madida sit, pluisse sit : et hoc non est necessarium, quia ex alia causa potest esse madida : unde consequens non de necessitate infert antecedens. Et potest sic formari paralogismus : si terra est madida, depluta est : sed perfusa aqua terra est madida : ergo est depluta. In utroque enim istorum paralogismorum est fallacia consequentis a positione consequentis, et uterque istorum fiunt in consequentia materiæ necessariæ.

Similiter autem in materia in quam consequentia conversa non est necessaria, sed probabilis vel suspicabilis tantum, sicut in rhetoricis demonstrationes (hoc est, probationes sive ostensiones) quæ sunt secundum signa communia non propria : fiunt enim ex adjunctis prædicatis alicui subjecto, quæ dicuntur a Tullio communiter accidentia : volentes enim ipsi rhetores ostendere sive probare, quoniam aliquis est adulter, illud prædicatum commune quod communiter adjunctum est adultero, sive communiter accidens est adultero, accipiunt, ut quoniam compositus est et ornatus et comptus, et sæpe respicit ad uxorem alterius : aut quoniam in nocte videtur errabundus : ex quo suspicio generatur, quod sit adulter et latro. Hæc autem accidentia communia pluribus subjectis quam soli adultero insunt sive accidunt, quibus non inest prædicatum conversæ consequentiæ, quod est adulterum esse : et ideo hoc prædicatum non de necessitate infertur ex illo. Et potest sic formari paralogismus : si aliquis est adulter, ipse est comptus et politus : sed iste est comptus et politus : ergo est adulter. Vel sic : si aliquis est fur, iste est errabundus de nocte : sed iste est errabundus de nocte : ergo est fur. Sciendum quod in his talibus, sicut dicit Boetius, locus ab adjunctis sive communiter accidentibus, quando adjuncta accipiuntur propria, quia ista sunt signa et icotæ, concludit in prima figura, ut hic : quæcumque habet lac in mammillis absque confricatione mammillarum cum sale et urtica, peperit : hæc sic habet lac in mammillis : ergo peperit. Dico autem absque confricatione mammillarum, quia dicit Aristoteles quod si virgini vel etiam viro habenti mammillas magnas cum sale vel urtica confricentur mammillæ, lac habebit in mammillis : sed tenue erit et modicum et non sufficiens ad locandum. Si autem sint signa et adjuncta in secunda figura quæ communia sunt prædicata, ut esse pallidam, et adjunctum ad ea quæ peperit, ut dicit Aristoteles in fine secundi *Priorum*, et solum accipiatur unum tale accidens vel adjunctum : tunc prædicatum communius erit, quam quod possit inferre subjectum : et tunc erit fallacia consequentis. Et ideo si debeat esse locus a communiter accidentibus, tunc oportet quod tale adjunctum accipiatur cum circumstantiis personæ : quia cum multis talibus acceptum erit proprium, et inferet subjectum, quod solum unum adjunctum inferre non poterit : quia in his verum est, quod de diffinientibus et diffinitione dicit Aristoteles, quod scilicet partes sunt in plus, et totum in æque : et sic arguitur in rhetoricis et in physiognomicis, et aliis scientiis demonstrativis, sicut in astronomia, et in aliis in quibus ex signis demonstratur.

Sciendum etiam quod tales consequentiæ non sunt necessariæ secundum necessitatem antecedentis et consequentis : quamvis satis necessariæ sint ad faciendam æstimationem judicio vel suspicioni : et hoc vocatur hic consequentiæ necessitas : quia, sicut dicit Boetius generaliter loquens de omni argumento, argumentum est ratio rei dubiæ faciens fidem, fidem vocans quamcumque credulitatem.

Similiter autem alius modus istius fallaciæ est etiam in syllogisticis, quæ sim-

pliciter syllogistica sunt et syllogistice concluduntur, sicut Melissi ratio se habet, qua mundum probat esse ingeneratum et duratione infinitum, sive qua probat ipsum universum sive mundum dici infinitum, sumens probans universum esse ingenitum, hoc est, non generatum, et per consequens esse æternum, sive infinitum secundum durationem : non enim ponit creationem : quia ponit ex nihilo nihil fieri : sed quæcumque fiunt, ponit fieri per generationem ex principio materiali : omne enim quod factum est, ponit factum esse ex principio materiali, quo indiget ad hoc quod sit aliquid. Et arguit sic : si aliquid factum est, habet principium : universum sive mundus non est factus : ergo non habet principium. Et potest sic formari paralogismus : omne quod factum est, habet principium : mundus non est factus : ergo non habet principium. Et est a destructione antecedentis, et hoc non est ex necessitate accidere : non enim necessarium est secundum consequentiam, quod si omne quod factum est, habet materiale principium, etiam e converso quidquid habet materiale principium, et ipsum sit factum. Et est instantia hujus consequentiæ, velut si febris in febricitante est, calor est : et tamen non necesse est, quod si aliquis calidus est, febriat sive febricitet.

Objectio. Videtur tamen hoc non esse ad propositum : cum enim secundum Melissi rationem debeat ostendi, quod hæc consequentia non valet, mundus non est factus, ergo non habet principium : manifestatur istam non valere, mundus habet principium, ergo est factus. Hujus autem duplex est ratio, quod scilicet peccatum consequentiæ Melissi non manifestatur in se, sed in consequentia quæ antecedit Melissi consequentiam. Una quidem : quia eadem est bonitas, et idem peccatum alicujus consequentiæ sive argumenti et sui conversivi : et ut hoc ostendatur, manifestatur malitia consequentiæ Melissi in sua conversa. Secunda autem ratio est, quod hoc fit ut innuatur, quod idem modus in substantia est arguendo a positione consequentis et a destructione antecedentis.

Solutio.

Ex his quæ dicta sunt, patet tres esse modos fallaciæ consequentis. Primus modus est cum convertitur consequentia secundum habitudines locales facta. Ut si est homo, est animal : ergo si est animal, est homo. Et est a positione consequentis. Similiter autem et hic : si non est animal, non est homo : ergo si non est homo, non est animal : hæc enim consequentia etiam est a positione consequentis. Similiter et hic : si est mel, est rubeum : ergo si est rubeum, est mel : sed fel est rubeum : ergo fel est mel. Similiter hic : si pluit, terra est madida : ergo si terra est madida, pluit. In omnibus enim his putatur consequentia converti quæ non convertitur : et ideo incidit peccatum secundum consequens. Primus modus.

Secundus modus est, quando putatur consequentia converti propter adjuncta sive circumstantias inhærentes alicui per se : et hoc præcipue fit in rhetoricis. Ut si est adulter, est comptus. Vel si est latro, est errabundus de nocte. Ergo si est comptus, est adulter. Vel si est errabundus de nocte, est latro. Hæc enim est fallacia consequentis : quia hæc consequentia bona est : si est adulter, est comptus : quia adulter habet aliquam de circumstantiis adulterorum : sed non sequitur e converso : quia non est necesse si habet aliquam de circumstantiis adulteri, quod sit adulter : sicut bene sequitur, si est homo, est coloratus : sed non sequitur e converso, si est coloratus, quod sit homo. Similiter hic, si aliquis furatus est aliquid, non est illud lucratus nec accomodavit : ergo si non est lucratus nec accomodavit, furatus est. Secundus modus.

Tertius modus est, quando quis putat consequentiam converti secundum oppositiones factam, ut est in argumentatione Melissi : ut si est factum, habet principium suæ durationis (et intelligitur de facto per generationem vel artis factionem), ergo si non est factum per genera- Tertius modus.

tionem vel artem, non habet principium: sed mundus non est factus: ergo mundus non habet principium: ergo mundus est infinitus duratione, hoc est, ab æterno. Melissus enim peccabat secundum consequens in prima illatione: hæc enim consequentia recta est: si est factum, habet principium: quia omne generatum natura vel arte, habet principium materiale: quia ex nihilo nihil fit. Sed non sequitur, si non est factum, non habet principium: quia fit argumentum a destructione antecedentis, et ponit consequentiam in ipso in contradictorie oppositis: cum in talibus semper sit ponenda consequentia e contrario. Ut si est factum, habet principium: ergo si non habet principium, non est factum. Hæc est consequentia bona.

Ubicumque est fallacia consequentis, ibi sunt duæ consequentiæ.

Et ex prædictis patet quod paulo ante dictum est, quod ubicumque est consequens, semper est duplex consequentia: quia de substantia cujuslibet paralogismi est principium motivum et principium defectus in omnibus fallaciis, tam in dictione quam extra dictionem. Cum igitur in fallacia consequentis recta consequentia sit principum motivum suæ apparentiæ, fallacia autem sit principium defectus sive principium non existentiæ, oportet duplicem esse consequentiam ubicumque est fallacia consequentis, scilicet illam quæ convertitur, et illam in quam convertitur. Unde patet quod in talibus argumentis: animal currit: ergo homo currit: ergo Socrates currit: non est sophisma consequentis, sed antecedentis.

Quod duo tantum sint modi hujus fallaciæ secundum quosdam.

Dicunt tamen quidam, quod duo sunt modi paralogizandi in fallacia consequentis: fit enim hæc fallacia cum putamus consequentiam converti quæ non convertitur: sed super eosdem terminos non fit nisi tribus modis: aut enim utraque consequentia est necessaria, aut altera tantum, aut neutra. Si utraque sit necessaria, tunc nulla est deceptio. Si autem una sit necessaria et altera non, tamen respondens videt unam consequentiam esse necessariam et credit etiam conversam illius esse necessariam: tunc decipitur et est primus modus consequentis a positione consequentis. Si autem neutra sit necessaria, tunc accipit unam esse probabilem, et credit propter hoc suam conversam esse probabilem: tunc decipitur, et fit secundus modus: sicut fit etiam in argumentis rethoricis: et sic sunt duo modi fallaciæ consequentis.

Objectio.

Et si quæratur, quare non fiunt diversi modi penes positionem consequentis et destructionem antecedentis? *Dicunt* isti quod hi duo modi sunt unus modus in substantia, modo tantum differentes, ut dictum est in ante habitis.

Solutio.

CAPUT XVII.

De præumbalis ad fallaciam secundum non causam ut causam intelligendam.

Syllogismus dupliciter ostensivus ad impossibile.

Ad intelligendum autem ea quæ de fallacia secundum non causam ut causam dicenda sunt, sciendum est quod duplex est syllogismus, ut in *Prioribus* dictum est: est enim quidam syllogismus ostensivus, qui habet conclusionem unicam ex duabus propositionibus et tribus terminis syllogizatam: ut omnis homo est animal: Socrates est homo: ergo Socrates est animal. Syllogismus autem ad impossibile est, qui conclusum aliquid ostensive reducit syllogistice ad aliquid impossibile manifestum: et propter hoc interimitur altera præmissarum quæcumque est illa quæ est causa illius impossibilis quod conclusum est: et propter hoc iste syllogismus semper habet duas conclusiones. Ut si quæratur, si homo est asinus? Et si concedatur, quod sit asinus: syllogizetur in contrarium sic: nullus asinus est animal rationale mortale: homo est asinus: ergo homo non est animal rationale mortale. Sed hoc est falsum: ergo homo non est asinus. Et sic interempta est hæc præmissa, homo est asinus. Hic enim syllogismus est in quarto primæ figuræ. Unde sciendum quod

fallacia secundum non causam ut causam semper fit in syllogismo ad impossibile: fallacia enim secundum non causam ut causam fit quando non causa ut causa ponitur: propterea videtur sequi impossibile, cum non propter ipsam sequatur, sed etiam præter ipsam nihilominus accidit idem impossibile, Cujus exemplum est, ut si quæratur, an Brunellus vel quidam asinus sit homo? et si concedatur quod quidam asinus sit homo, arguitur in contrarium sic: nullus asinus est animal rationale mortale: homo est asinus: quidam asinus est homo, vel Brunellus est homo: ergo homo non est animal rationale mortale. Sed hoc est impossibile: ergo et hoc, Brunellus vel quidam asinus non est homo. In tali enim argumentatione est non causa ut causa: quia interimitur hæc quæ videtur esse causa impossibilis illius quod sequebatur, et non est causa ejus, hæc scilicet, Brunellus sive quidam asinus est homo: sine ipsa enim ex aliis positis sequitur impossibile: et erit syllogismus in quarto primæ, ut dictum est.

Objectio. Cum autem secundum Aristotelem in octavo *Topicorum*, quædam sit oratio falsa, eo quod ex ipsa nulla penitus sequitur conclusio, quæ secundum ipsum ibidem est syllogismus apparens: alia est oratio falsa, in qua aliqua sequitur conclusio, sed non ad propositum, quæ accidit in syllogismis ad impossibile: et sic videtur, quod omnes modi apparentium syllogismorum cadant sub modo primo figuræ dictionis, et soli paralogismi illius fallaciæ qui accidunt in syllogismis ad impossibile, cadunt sub secundo modo figuræ dictionis: et sic videtur quod paralogismi istius fallaciæ non sunt syllogismi apparentes, et per consequens, quod non causa ut causa non sit fallacia, cum causam apparentiæ non habeat.

Solutio. Sed dicendum est ad hoc, quod pro certo non causa ut causa est fallacia, et syllogismus apparens qui fit secundum ipsam. Dicitur enim syllogismus apparens dupliciter, scilicet specialiter, et generaliter. Specialiter dicitur syllogismus apparens, qui peccat contra consequentiam syllogismi ostensivi: quia hoc modo prima oratio dicitur falsa in VIII *Topicorum*, et hoc modo oratio falsa non comprehendit sub se syllogismos apparentes: non enim comprehendit paralogismos secundum petitionem principii, nec etiam paralogismos fallaciæ secundum non causam ut causam: eo quod peccant contra quamcumque consequentiam sive cujuscumque syllogismi ostensivi. Generaliter autem dicitur syllogismus apparens, qui peccat contra quamcumque consequentiam sive cujuscumque syllogismi consequentiam: et hoc modo syllogismus apparens comprehendit sub se paralogismos omnium fallaciarum, tam in dictione quam extra dictionem: omnes enim peccant contra aliquam alicujus syllogismi consequentiam: et hoc modo paralogismi hujus loci sunt syllogismi apparentes. Peccat autem hæc fallacia contra syllogismum dialecticum: quamvis enim syllogismus ostensivus sit proprie de usu dialectici ad concludendum ex probabilibus suum propositum, cum et syllogismus ad impossibile in casu sit de usu dialectici, quando scilicet ex dictis a respondente potest concludere aliquod manifeste falsum, cujus falsitati non potest objicere respondens, et sic contra syllogismum dialecticum in tali casu, de usu dialectici existentem, peccat hæc fallacia.

Adhuc autem notandum, quod causa universalis decipiendi in hac fallacia secundum Aristotelem est, cum assumitur illud quod causa consequentiæ non est, velut propter illud, sicut propter consequentiæ causam fiat redargutio quæ causa deceptionis in omnibus est locis sophisticis sive fallaciis. In omnibus enim præmissæ videntur esse causæ redargutionis, et tamen non sunt causæ.

Quomodo non causa ut causa capiatur dupliciter, et secundum unum modum est in omnibus fallaciis.

Sed sciendum quod dupliciter est accipere non causam ut causam. Uno quidem modo, quod ipsa ablata et aliis adhuc remanentibus sequitur conclusio: et sic dicitur in hac fallacia non causa ut

causa. Alio autem modo generaliter dicitur non causa, ex qua non sequitur conclusio, licet sequi videatur : et sic non causa sumpta ut causa conclusionis est in omnibus fallaciis : si enim sic arguitur : omnis canis est latrabile : marinum est canis : ergo marinum est latrabile. Neutra istarum propositionum est causa conclusionis : verum tamen altera istarum ablata, adhuc ex aliis residuis eadem sequitur conclusio.

Quod ista fallacia non possit accidere in syllogismis ostensivis.

Sciendum quod fallacia ista sive locus iste sophisticus non potest accidere in syllogismis ostensivis, nec peccat contra syllogismum ostensivum, sed solum contra syllogismum ad impossibile, ut dicit Aristoteles in secundo *Priorum :* quia idem est non propter hoc accidere falsum, et esse non causam ut causam. Ad hoc autem intelligendum distinguendum est : quia si accipiatur propositio quæ non est causa conclusionis cum propositionibus quæ sunt causæ conclusionis ejusdem quantum ad illationem ipsius : aut communicabit illa propositio cum præmissis quæ sunt causæ, in aliquo termino : aut non communicabit cum eis in aliquo termino. Si non communicabit cum eis in aliquo termino : tunc non erit fallacia et locus sophisticus, quia defuit apparens : quia quamvis illa propositio sit non causa, non tamen est non causa ut causa : quia cum nullo est ea quæ sit causa : et de tali dicitur in secundo *Priorum,* quod est manifestior modus syllogismum accidere non propter hoc. Cujus exemplum positum in secundo *Priorum* est, ut si debeat ostendi hæc, diameter est costæ asimeter, et sumatur ab opponente oppositum hujus a respondente datum per hypothesim cum ratione Zenonis sic : diameter est costæ consimeter, in quolibet stadio sunt infinita spatia : sed infinita non contingit pertransire : ergo non contingit pertransire aliquod stadium. Sed hoc est impossibile : ergo hypothesis est impossibilis, ex qua sequitur, hæc scilicet, quod diameter est commensurabilis costæ. In hac enim argumentatione non communicat hypothesis quæ est non causa, in aliquo termino cum propositionibus quæ sunt causæ conclusionis : et ideo non est hic apparentia nec locus aliquis sophisticus.

Si autem propositio assumpta communicet cum his quæ sunt causa conclusionis in aliquo termino, per quam communicationem videtur esse causa, hoc non potest fieri nisi altero duorum modorum : uno scilicet modo, quod per illas propositiones intenditur concludi aliquod falsum tantum directe, ita quod ibi sit status : aut ulterius intenditur procedere et concludere, scilicet ex falsitate illius conclusionis interimere aliquam positionem sive hypothesim factam a respondente prius concessam. Si quidem primo intenditur per tales propositiones concludi falsum ut ubi sistatur, hoc potest fieri duobus modis : aut enim ex reliquis propositionibus ab isto falso assumpto sequitur conclusio de necessitate consequentiæ, aut non sequitur ex illis. Si non sequitur ex illis, tunc non est hæc fallacia facta, sed causa quare non sequitur ex reliquis, est alia fallacia sive in dictione, sive extra dictionem. Si autem sequitur conclusio de necessitate illationis ex reliquis : tunc nulla penitus erit fallacia : quia licet sit non causa, non tamen est non causa ut causa : quia in hac fallacia consistit tota apparentia penes illam propositionem quæ est non causa, quæ ad consequentiam conclusionis est assumpta : et sic non est in talibus argumentis : apparentia enim in hujusmodi argumentis est necessitas consequentiæ : non existentia vero est in propositione assumpta : et talis apparentia et talis non existentia causat aliquam fallaciam specialem. Si autem in tali processu intendatur conclusio falsa, et ex illius falsitate intendatur interimi aliqua hypothesis prius posita sive concessa : tunc incidit illa fallacia quæ non causa vocatur : et tunc accidit illius fallaciæ peccatum, non in primo argumento, sed in secundo, quando scilicet a falsa con-

clusione procedit, et contingit falsam esse hypothesim, ut patet in exemplo quod dat Aristoteles et sumitur de *Phædro* Platonis, quod a nobis in consequenti capitulo ponetur. Unde cum pluribus modis se propositio (quæ est non causa) habere non possit, et penes nullum modum potest fieri nisi penes ultimum, patet, quod non causa ut causa non potest fieri nisi in syllogismis ad impossibile : et peccat contra secundum argumentum et non contra primum, et quantum ad secundam et non contra primam.

Objectio

Si autem aliquis contra hoc objiciens dicat, quod non propter illud accidere est idem quod non causam ut causam esse : non propter hoc autem accidere potest incidere in syllogismis ostensivis : ergo et non causa potest accidere in syllogismis ostensivis : ergo et non causa ut causa potest accidere in syllogismis ostensivis. Probet autem quod non propter accidere, possit accidere in syllogismis ostensivis, sic : accidere aliquid quod sit non causa conclusionis tanquam ut causa, contingit dupliciter, scilicet ita ut propositio sumpta quæ est non causa, communicet cum præmissis in aliquo termino : aut non. Exemplum ejus quod non communicet in aliquo termino, est sicut si dicatur : omnis homo currit : Socrates est homo : ergo Socrates currit. Exemplum autem ejus quod communicet in aliquo termino, est sicut si dicatur sic : omnis asinus est animal : omnis homo est animal : ergo omne rudibile est asinus vel animal. Manifestum est igitur, quod in istis syllogismis ostensivis contingit propositionem non causam ut causam esse, et ac si esset causa : et per consequens in syllogismis ostensivis contingit accipere non causam ut causam et incidere hanc fallaciam.

Solutio.

Si, inquam, sic aliquis objiciat, dicendum quod verum est, quod in hoc processu in primo argumento sumitur propositio quæ est non causa : sed tamen ista fallacia non habet ab hac demonstrari propter causam quæ jam ante dicta est.

Causa apparentiæ et causa non existentiæ in hac fallacia.

Causa apparentiæ in hac fallacia est convenientia illius propositionis, quæ non est causa in aliquo termino cum propositione, quæ vere se habet ut necessaria ad illationem conclusionis : propter illam enim convenientiam putatur quod non causa sit causa illationis. Causa autem falsitatis sive non existentiæ est diversitas et differentia ejusdem propositionis, quæ non causa est, ad propositionem quæ vere est causa illationis sive conclusionis.

CAPUT XVIII.

De fallacia secundum non causam ut causam.

His habitis, facile est determinare de fallaciis secundum non causam ut causam quantum ad generalem causam deceptionis : tunc enim in his fiunt cum ad propositiones præmissas sumitur adjunctum præmissis aliquod de numero propositionum quod in veritate non est causa illationis sive conclusionis : et sic assumitur illud cum præmissis velut propter illud (sicut propter causam illationis) fiat redargutio, hoc est, falsi illatio, contra hypothesim respondentis. Accidit autem hujusmodi paralogismus sive fallacia ad impossibile syllogismis, in quibus per falsum contrarium vel contradictorium interimitur positio sive hypothesis prius conclusa per ostensionem falsitatis alicujus præmissarum : in syllogismis enim ad impossibile necessarium est semper aliquid interimere eorum quæ posita sunt in syllogismo priori : et ideo necessarium est in his multiplicari propositiones inter quas latenter inducitur illa quæ est non causa ut causa. Si ergo ea propositio quæ est non causa ut causa, enumeretur in necessariis sive inter necessarias propositiones quæ necessariæ sunt ad illationem falsi, ex quo debet hypothesis respondentis interimi, sive in interrogationibus, quia propositio dialectica interrogatio est, ut determinatum est in pri-

mo *Topicorum* : et enumeretur inter eas in argumento ad quod accidit sive sequitur impossibile : hoc enim est argumentum secundum et non primum, quod scilicet ex falso illato destruit hypothesim, videbitur decepto respondenti sæpe fieri redargutio quantum ad illationem oppositi ipsius hypothesis qua redarguitur respondens propter hoc : cum tamen non fiat propter hoc. Et sic ut causa movet ad decipiendum, et ut non causa principium est falsitatis, quia non est propter illud, fit illatio : sed eo ablato uberius sequeretur impossibile.

Hujus autem exemplum est, ut dicamus, quod propositum oppositi sit ostendere animam et vitam non esse idem ad concludendum falsum necessarium sumere falsas propositiones, ex quibus necessario sequitur falsum illud quo terminatur hypothesis dicens animam et vitam esse idem. Et arguitur sic : Anima et vita sunt idem ; sed omne quod contrariatur corruptioni, est generatio : vita autem contrariatur morti, et per consequens contrariatur corruptioni, quia mors etiam corruptio est : ergo vita est generatio, et per consequens vivere est generari. Sed hoc est falsum, quod scilicet vivere sit generari : ergo et primum falsum est, quod scilicet anima et vita sint idem. Et hoc dicit Aristoteles non eodem ordine, sed obscuriori sic : Ut quoniam, supple, sic ostenditur, quoniam anima et vita non sunt idem per oppositum falsum : nam si corruptioni generatio est contrarium generaliter, et sumantur generatio et corruptio prout sunt motus oppositi in terminis (quia penes terminos dicitur motus oppositus vel contrarius motui) tunc sequeretur, quod alicui corruptioni (quæ est mors vivi sive dissolutio) erit contrarium quædam generatio, quæ non potest esse nisi vita : mors enim est corruptio, et est contrarium vitæ : quare sive ergo vita erit quædam generatio, et vivere erit generari. Hoc autem est impossibile : non ergo idem est anima et vita. Et hoc non est syllogizatum ex hac propositione : anima et vita sunt idem. Cujus probatio est, quia idem impossibile sequitur ex aliis propositionibus sumptis et præmissis, etiamsi aliquis opponentium non dicat (hoc est, non cum præmissis ponat) hanc propositionem, anima et vita sunt idem, sed solum dicat et ponat in præmissis vitam esse contrarium morti : et hanc, quod mors et corruptio, et corruptioni sit contrarium proprium generatio. Et sic hæc, anima et vita sunt idem, fuit non causa illationis videlicet et non esse : quia communicat cum ista, vita et mors sunt contraria, in termino in utroque idem significante.

Patet etiam ex his, quod hujusmodi rationes non simpliciter (hoc est, in totum) sunt insyllogizatæ, quia prima conclusio falsi vere syllogizata est ex præmissis falsis : sed quantum ad propositum sunt insyllogizatæ, hoc est, ad hypothesim interimendam : eo quod hypothesis est impertinens ad alias propositiones assumptas : propositio autem impertinens non destruit alteram, eo quod est impertinens ad illationem. Et hæc difficultas non discernendi causam veram illationis ab ea quæ est non causa ut causa cum sumpta est, quia plurimum idem latet non minus ipsos interrogantes sive opponentes, quam in ipsos respondentes : et hoc est exemplum non causæ ut causæ.

Sunt autem in hoc exemplo propositiones multiplices quæ sic distinguendæ sunt : cum enim dicitur, quod mors et vita sunt contraria, distinguendum est : quia mors potest dicere motum dissolutionis animæ a corpore, vel terminum dissolutionis ejusdem : et sic non est corruptio, sed tunc est corruptum esse. Primo modo mors et vita non sunt contraria : quia quod corrumpitur, quamdiu corrumpitur, adhuc vivit : contraria autem simul in eodem esse non possunt. Si autem secundo modo esse dicatur mors terminus dissolutionis : tunc vita et mors iterum non sunt contraria, sed

Utrum ista propositio sit vera, mors et vita sunt contraria.

opposita ut privatio et habitus : et sic omni modo ista est falsa, mors et vita sunt contraria, et est simpliciter falsa : unde etiam supra in argumentatione non debuit interimi ista, anima et vita sunt idem, sed hæc, mors et vita sunt contraria.

Ex post inductis autem sequitur, quod hæc fallacia non accidit in syllogismo ostensivo. Unde hic : omnis homo est animal : et sol est in cancro, vel sol est major terra : ergo Socrates currit : non est fallacia secundum non causam ut causam : quia hæc propositio, sol est major terra, nec est causa conclusionis, nec potest esse causa. In fallacia autem non causæ ut causa, propositio quæ est non causa, communicat cum ea quæ est causa : et ideo potest esse causa.

Objectio. Objiciet autem fortasse aliquis contra hoc dicens, quod revera in dicto exemplo duæ sunt argumentationes, quarum prima est ostensiva falsi, secunda interimens hypothesim. Prima enim est hæc, anima et vita sunt idem : cuilibet corruptioni contrariatur generatio : sed mors est corruptio : ergo morti contraria generatio : ergo vivere generari. Hoc est argumentum primum et est ostensivum falsi illius, quod vivere est generari. Secundum autem quod est ad interimendum hypothesim, est tale : hæc conclusio, vivere est generari, est falsa et impossibilis : ergo hypothesis ex qua sequitur, scilicet quod anima et vita sunt idem, est impossibilis : et patet quod in prima argumentatione inter præmissas ponitur illa propositio quæ est non causa : et sic in syllogismo ostensivo erit non causa ut causa : et non ponitur in secundo argumento : ergo non est in syllogismo ad impossibile, sed in ostensivo. Sed ad hoc

Solutio. secundum ea quæ dicta sunt in capite anteriori, *dicendum* quod quamvis propositio quæ est non causa ut causa, ponatur inter præmissas prioris argumentationis, quæ revera ostensiva est : non tamen ab ipsa debet denominari : quia finaliter non ponitur ad primam conclusionem ostendendam, sed potius ut ex illa inferatur hypothesis per syllogismum secundum.

CAPUT XIX.

De modis fallaciæ secundum non causam ut causam.

Modi autem fallaciæ secundum numerum formationis eorum multiplicandi sunt. Sunt autem duo modi. Unus secundum quod non causa potest communicare in aliquo termino cum propositionibus quæ sunt causæ conclusionis : si enim in nullo communicaret cum eis, tunc non posset esse non causa ut causa : si autem in altero communicat hypothesis sive propositio quæ non est causa, cum propositionibus quæ sunt causæ conclusionis falsæ : aut communicabit in subjecto, aut in prædicato. Et penes istas communicationes duo formantus modi paralogizandi : unus scilicet quando non causa ut causa in subjecto communicat cum propositionibus quæ sunt causa, ita quod in aliqua propositionum quæ sunt causæ, sumatur subjectum hypothesis : et sic est unus et primus modus fallendi : sicut enim ista hypothesis, omnis lapis est animal, est supposita : ita concludatur, quod omnis homo est lapis, sic : omnis margarita est lapis : omnis homo est margarita : ergo omnis homo est lapis. Hoc est impossibile : sed non sequitur propter hypothesim : ipsa enim remota, adhuc sequitur idem impossibile. Et hunc modum ante finem secundi *Priorum* ponit Aristoteles in terminis generalibus ponens hanc hypothesim, omne B est A, si ergo C sumatur sub B, non quidem ut inferius sub superiori ut homo sub animali, sed ita quod in syllogismo fiat C subjectum ejus quod est B, et D sumatur sub C, ita quod fiat subjectum ejus eodem modo sicut prius, sic : omne C est B, omne D est C, sequitur quod omne D est B : quæ quamvis falsa sit, non tamen falsa est vel sequitur propter hypothesim : et iste

Duo sunt modi hujus fallaciæ.

Primus modus.

est modus primus. Et est planum illud si ponatur in terminis specialibus, quod A sit animal, B lapis, C margarita, D autem homo : tunc enim est hypothesis : omnis lapis est animal, qua supposita concluditur, omnis homo est lapis, sic : omnis magarita est lapis : omnis homo margarita : ergo omnis homo lapis. Et hoc quidem est impossibile : sed non accidit propter hypothesim.

Secundus modus. Si autem præmissæ ostendentes impossibile communicent prædicato hypothesis, sic erit secundus modus, et est exemplum tale : sit enim hypothesis sicut prius, quod omnis lapis est animal : qua supposita concludatur animal esse inanimatum, sic : omne corpus est inanimatum : omne animal est corpus : ergo omne animal est inanimatum. Hæc conclusio est impossibilis : sed non sequitur ex hypothesi. Hypothesi enim remota adhuc sequitur eadem conclusio. Aristoteles autem in fine secundi *Priorum* ponit de hoc generales terminos, quod hypothesis sit, omne B est A, et sumatur E supra A, ita quod sit prædicatum ejus, et A subjectum, et supra E eodem modo sumatur F, ita quod F prædicetur, et E subjiciatur in syllogismo: et arguatur supposita hypothesi, sic : omne B est A, hæc est hypothesis : omne E est F, omne A est E, ergo omne A est F. Hæc enim conclusio falsa est : non tamen sequitur propter hypothesim : et ideo hypothesis est non causa ut causa. Et hoc planum est in terminis specialibus, sicut dictum est, si per A intelligatur animal, et per B lapis, per F vero inanimatum, per E autem corpus, et deducatur sicut paulo ante dictum est.

Sic ergo patet quod duo modi paralogizandi sunt secundum hanc fallaciam. Unus, quando syllogismus ad impossibile communicat subjecto hypothesis : et alius, quando idem syllogismus communicat cum prædicato hypothesis. Et non possunt esse plures : quia si propositio sive hypothesis communicaret cum propositionibus syllogismi ad impossibile in utroque termino, ita quod hypothesis sumatur tam subjectum quam prædicatum ab illis propositionibus quæ sunt syllogismi ad impossibile : tunc non incidit hæc fallacia, quia tunc ex ipsa hypothesi de necessitate sequitur falsum quod concluditur sicut ex propositionibus syllogismi. Et exemplum quidem inductum sufficit ad utrumque istorum modorum : si enim sumatur syllogismus ad impossibile penes communicationem in hoc termino, *vita*, tunc potest vita prædicari, et anima subjici in hypothesi : et sic destruit exemplum secundo modo : quia tunc conjungitur syllogismus ad impossibile prædicato hypothesis. Vel potest hoc quod dico, *vita*, subjici, et anima prædicari : et tunc respondet exemplo primo modo : quia tunc syllogismus ad impossibile conjungitur subjecto hypothesis. Sic ergo sunt duo modi secundum hanc fallaciam.

Est autem sciendum hic, quod quidam quærunt de orationibus istis quas dicit Aristoteles non simpliciter esse insyllogizatas, si sunt quantum ad primam conclusionem vel quantum ad secundam: et dicunt quod orationes istæ simpliciter insyllogizatæ sint : et si debeant reduci ad formam syllogisticam, sic debent formari : omne quod contrariatur corruptioni, est generatio : vita contrariatur corruptioni, per hoc quod contrariatur morti quæ est corruptio : ergo vita est generatio : ergo vivere est generari. Quod falsum est, quia quod vivit non generatur, sed generatum est jam.

Et respondent ad hoc et dicunt quod prima falsa est : dicunt enim non generationem solam corruptioni esse contrariam, sed etiam creationem per quam sicut per generationem exiit res et mutatur de non esse ad esse. Sed hoc nihil est : quia si contraria accipiantur creatio et corruptio, tunc oportet quod nata sint fieri circa idem, quod subjicibile sit creationi et corruptioni. Unde hoc quod dicunt non est physicum.

Ideo dicunt alii, quod hæc est falsa, mors et vita sunt contraria : non enim hæc, mors scilicet et vita opponuntur contrarie, sed ut privatio et habitus. Sed

secundum hanc responsionem non vitatur, quin adhuc sequatur conclusio falsa, sic : omne quod privative opponitur corruptioni, est generatio : vita privative opponitur corruptioni, quia morti quæ est corruptio : ergo vita est generatio : ergo vivere est generari. Etiam ut prius, et intermitur hypothesis.

Ideo dicunt alii, quod hæc est falsa, mors est corruptio : et dicunt rationem hujus esse : quia nihil quod sequitur ut terminus et finis ex aliquo motu vel ex aliqua mutatione, potest dici motus iste vel ista mutatio, ita quod motus vel mutatio prædicetur de isto : ad generationem enim animalis sequitur vita : et ideo ipsa vita non est generatio : sicut enim ante dictum est, illud quod generatur non vivit, sed quando vivit, jam generatum est. Eodem etiam modo est de corruptione : prius enim corrumpitur animal et post corruptionem sequitur mors, et tunc est animal in corrupto esse. Cum ergo corruptio quædam sit mutatio, ad quam sequitur mors, non potest mors esse corruptio : et ideo falsa est propositio quæ dicit quod mors est corruptio : et ex ista propositione falsa cum aliis præmissis falsis sequitur conclusio falsa. Non sequitur enim, si mors et vita sunt contraria, ergo vita est generatio, nisi aut ponatur, aut intelligatur hæc, mors est corruptio : et hoc est idem ei quod ante dictum est in distinctione propositionum. Unde sicut supra dictum est, istæ orationes syllogizatæ sunt quantum ad conclusionem primam falsam : necessario enim sequitur ex præmissis conclusio falsa, et est bonus syllogismus ostensivus ostendens falsum ex falsis : sed quantum ad secundam conclusionem : quæ tamen principaliter est intenta, simpliciter sunt insyllogizatæ istæ orationes : non enim ex impossibili conclusione sequitur hypothesim simpliciter esse interimendam : quia hypothesis simpliciter non est causa conclusionis impossibilis : et sic quantum ad istam conclusionem quæ est principaliter intenta, sunt istæ orationes insyllogizatæ : et sic ad propositum sive ad intentum insyllogizatæ.

Attendendum etiam, quod inter consequens sive fallaciam consequentis et non causam ut causam convenientia est : primo quidem, quod sicut in fallacia consequentis semper sunt duæ consequentiæ, una bona, et altera mala : sic etiam in non causa ut causa duæ sunt duorum argumentorum consequentiæ, una bona quæ est ostensiva falsi, alia mala quæ ex falso est interemptiva hypothesis. Secundo in hoc, quod sicut in consequente quædam est consequentiarum reciprocatio, ut ab antecedente ad consequens, et e converso, et ita in non causa ut causa est quædam reciprocatio ab hypothesi ad falsum conclusum, et a falso ad hypothesis interemptionem. Sic ergo de paralogismo secundum consequens et de eis qui sunt secundum non causam ut causam determinatum sit.

Nota duplicem convenientiam inter fallaciam consequentis et fallaciam non causæ ut causæ.

CAPUT XX.

De præambulis ad syllogizandum fallaciam secundum plures interrogationes ut unam.

Ad intelligendum fallaciam secundum plures interrogationes ut unam, prænotandum est et accipiendum ex *Topicis*, quid sit interrogatio, et in quo differt a propositione et enuntiatione. Interrogatio enim (ut in *Topicis* est dictum) est propositio probabilis cum nota interrogationis proposita. Enuntiatio autem (ut in *Perihermenia* est dictum) est oratio enuntians aliquid de aliquo. Propositio autem (ut in primo *Priorum*) est oratio enuntiativa alicujus de aliquo pro altero, in ordine ad formam argumentationis et præcipue syllogismi posita secundum principium ex quo fit illatio consequentis quæ est conclusio, secundum quod conclusio est medio vel mediis probata enuntiatio vel propositio. Et sic patet quod interrogatio addit supra propositionem dialecticam, quæ probabilis est, modum

interrogandi, et assensum respondentis supra compositionem si prædicatum insit subjecto : sicut cum dicitur, estne hæc vera, currit homo ? vel putasne currit homo ? vel est homo animal, vel aliud aliquid tale hujusmodi.

Quæ autem differentia interrogationis sit, quando nota interrogationis ponitur ad compositionem, et quando ad totam propositionem sive super consensum respondentis, in primo *Topicorum* satis dictum est [1] : si enim sic quæratur, curritne homo ? nota interrogationis ad compositionem ponitur : et talis oratio vocatur quæstio. Si autem sic dicam, putasne homo currit ? nota interrogationis non ad compositionem fertur: quia ista expresse affirmant: sed nota interrogationis consensum respondentis in compositionem expectat : et ideo talis interrogatio non est quæstio, sed propositio in qua propter non necessariam inhærentiam prædicati in subjecto quæritur, an respondens consentiat ? Quæstio igitur et conclusio, ut dicit Boëtius, secundum substantiam non differt, sed modo : quia quod est in dubitatis quæstio, hoc idem probatum uno medio vel pluribus, et illatum ex illis, efficitur conclusio. Sed etiam modo non substantia differt interrogatio a propositione : quia interrogatio est propositio cum nota interrogationis cadente super totam propositionem quæ non est de consensu respondentis. Sic etiam modo solo differt enuntiatio a propositione et interrogatione : quia enuntiatio simpliciter indicat vel enuntiat aliquod prædicatum de aliquo subjecto : propositio autem est eadem enuntiatio, quando sub forma argumenti primi syllogismi pro altero ponitur quod infertur secundum habitudinem principii ex isto. Unde conclusio se habet ad propositionem sicut illatum et principiatum ex illo : propositio autem se habet ad conclusionem sicut inferius et principium ipsius : enuntiatio autem substantia est propositionis et interrogationis et conclusionis sine talibus modis accepta.

His visis rememoranda sunt quæ in *Perihermenia* de unitate et pluralitate enuntiationis dicta sunt. Dictum est enim ibi, quod simpliciter una est enuntiatio, in qua simpliciter unum de uno enuntiatur, hoc est, unum prædicatum de uno subjecto non voce tantum, sed rei veritate : quia si sufficeret unitas vocis, tunc propositio in qua subjicitur vel prædicatur nomen æquivocum, esset una simpliciter : et hoc falsum est, sicut in *Perihermenia* est ostensum : et ideo ad unitatem propositionis requiritur et rei unitas significata in prædicato et subjecto, et etiam quod sermo referatur ad unum, etiamsi ipse sermo sit plures, sicut patet in hac, homo est animal rationale mortale, quæ una est, eo quod prædicatur unum de uno : quia rationale mortale referuntur ad simpliciter unum, quamvis plura sermone : quia sequens differentia est in præcedente sicut actus in potentia : actus autem et potentia unum et idem constituunt, et ad unum et idem referuntur.

Enuntiatio una simpliciter quid.

Quamvis autem multiplex sit unitas, ut dicit Aristoteles in X *primæ philosophiæ* [2], et Boetius in libro de *Unitate et Uno*, scilicet unitas analogiæ, et unitas generis, et unitas speciei, et unitas in numero [3] : et hæc unitas in plura dividitur, diffinitionis scilicet, et diffiniti, et indivisionis per proprium accidens : et unitas accidentis et subjecti generaliter, ut dicit Boetius, in ea in quibus non invenitur diversitas in numerando. Cum tamen dicitur, propositio vel interrogatio vel enuntiatio una, in communi sumitur ad omnes istas unitates. Unde hæc est una, substantia est ens : et hæc una, homo est animal : et hæc una, Socrates est homo :

[1] Forte innuit hic illam differentiam quam ponit Philosophus 1 Topicorum, cap. 3 in fine, inter propositionem dialecticam et problema dialecticum.

[2] ARISTOTELES, In 10 primæ philosophiæ, tex. com. 1.

[3] Unum numero tripliciter : cf. 1 Topic. cap. 5.

et hæc una, homo est animal rationale mortale : et hæc una, homo est risibile : et hæc una, homo est albus. A privatione autem hujus unitatis in prædicato vel in subjecto vel in utroque dicitur propositio plures : quia scilicet vel unum de pluribus, vel plura de uno, vel plura de pluribus vel annuntiantur vel proponuntur vel interrogantur, sicut in his exemplis : Socrates et Plato currunt. Vel Plato legit et disputat. Vel Socrates et Plato legunt et disputant. Et quando unum de pluribus, vel plura de uno, vel plura de pluribus, sub unica nota interrogationis interrogantur : tunc enim plures interrogationes ut una : et dicitur plures propter plura interrogata : et dicitur ut una propter hoc quod sub unica nota interrogationis ponuntur, sicut patet in his exemplis, estne Socrates et Plato animal ? Legitne Socrates et disputat ? Et Socrates et Plato leguntne et disputant ? In omnibus enim his est plures interrogationes ut una.

Quid propositio plures.

Quid plures interrogationes ut una.

Causa apparentiæ in hac fallacia.

Et ideo unitas notæ interrogandi sive modi interrogandi, eo quod formalis est in interrogatione (quia facit interrogationem potentia actu interrogationem) est principium motivum sive causa apparentiæ in hac fallacia : propter unitatem enim modi putat aliquis etiam interrogatum esse unum : et causa non existentiæ sive defectus sive falsitatis est diversitas sive pluralitas interrogatorum sub una nota interrogationis : et ex his duobus constituitur locus sophisticus, qui dicitur et est fallacia secundum plures interrogationes ut unam.

Ratio nominis hujus fallaciæ.

Ex his patere potest, quare fallacia hæc dicitur secundum plures interrogationes ut unam, vel secundum plures enuntiationes ut unam : peccat enim hæc fallacia sicut et omnes aliæ extra dictionem contra ordinem propositionum in syllogismo dialectico, quæ ordine localis habitudinis se habent ad conclusionem. Quia igitur dialectica propositio est interrogatio et per modum interrogationis proponenda respondenti, ideo melius dicitur fallacia secundum plures interrogationes ut unam, quam secundum plures propositiones ut unam. Et hujus ratio est, quia propositio dialectica primo omnium interrogatur, quam proponatur : et sic causa apparentiæ primo apparet in interrogatione, et per consequens in propositione : ab eo ergo in quo primo apparet, recipit denominationem, et non ab eo in quo apparet posterius.

Adhuc autem notandum, quod plura contingit interrogare dupliciter : sicut etiam plura contingit significari dupliciter : aut enim plura interrogantur per modum unius in dictione vel oratione una : et talis interrogatio non causat hanc fallaciam quæ dicitur secundum plures interrogationes ut unam, sed potius fallaciam æquivocationis vel amphibologiæ vel alterius fallaciæ in dictione. Si autem plura interrogantur, ut plura significantur per modum plurium sub una nota interrogationis proposita, illud solum facit hanc fallaciam quæ dicitur plures interrogationes ut una. Ut, estne hoc et hoc homo, demonstratis Brunello et Socrate ? hæc enim plura referuntur ad unum quod est una demonstratio in isto nomine. Ita cum dicitur, suntne ista homo, vel in his hoc et hoc ? oportet enim semper quod plura in hac fallacia ad unum aliquod referantur, scilicet vel ad unum propositionis, vel generis, vel speciei, vel numeri, vel demonstrationis : quia talis unitas in principium motivum est aliquo modo quæ credere facit unam dandam esse responsionem.

Quot modis plura ad unum possint referri in hac fallacia.

Adhuc observandum, quod licet tria possint esse interrogata, vel quatuor, vel forte plura : tamen Aristoteles vocat hanc fallaciam secundum duas interrogationes ut una. Tum quia ita frequenter fit. Tum quia magis latet et decipit in duabus quam in pluribus. Tum quia, ut dicit Pythagoras, principium omnium pluralitatum est dualitas. Tum etiam quia major numerus ponit minorem et non e converso.

Ex his autem patet, quia quæ uniun-

tur ut plura, aut uniuntur in demonstratione una, aut in aliqua forma : quia omnis demonstratio est respectu alicujus formæ. Ut cum dico demonstrato uno cæco et altero vidente, suntne ista cæca vel videntia ? una demonstratione uniuntur : et postea in aliqua forma : quia intelligitur ista animalia vel corpora. Quandoque etiam una interrogatio fit de partibus ejusdem contradictionis, ut estne Socrates animal, vel non ? Quandoque etiam de partibus est diversarum contradictionum : et sic fit deceptio secundum plures interrogationes ut unam, et maxime propter notam unicam interrogationis, ut dictum est. Sic ergo intelligendum est de fallacia secundum plures interrogationes ut unam.

CAPUT XXI.

De fallacia secundum plures interrogationes ut unam.

His prænotatis, dicendum quod paralogismi qui fiunt in eo quod opponentes sophistice plures interrogationes ut unam faciunt, vel unam faciunt : quia faciunt formaliter, quod una nota est interrogationis, et si materialiter plura sint quæ interrogantur : propter quam notam unius interrogationis latet ipsos respondentes materialiter plures esse interrogationes : et ideo unius interrogationis assignatur responsio una ab ipsis respondentibus. In aliquibus ergo interrogationibus facile est videre, quoniam interrogatio est plures, et quia non una responsio est reddenda, ut quando plura quæruntur de uno, ut quando quæritur, utrum terra mare est aut cælum ? quæ ut plura non unica de uno quæruntur. In aliquibus autem aliis quæ in uno aliquo uniuntur vel uniri videntur, una apparet : et ipsi respondentes concedunt, quod una sit interrogatio, et unicam dant responsionem : et ideo vel ad interrogatum non respondent, ut eis falsum obviat : aut redargui videntur, et videtur eis fieri elenchus. Cujus exemplum est, ut putas hic et hic est homo ? demonstratis Socrate et Platone : et si dixerit, hic et hic est homo, inferat opponens : hic et hic est homo : ergo hic et hic est unus homo : ergo qui percusserit hunc et hunc, hominem et non homines percutiet : et hoc inconveniens obviat danti unam responsionem, ut dixisset, iste est homo, et ille est homo. Aut rursum si plura in plurali numero quærantur de pluribus pluraliter significatis : ut si demonstratis pluribus pluraliter significatis (quorum quædam sunt bona et quædam non bona) quæratur, utrum omnia ista sunt bona aut non bona ? utrum enim dixerit respondens, hoc est, quamcumque partem contradictionis dederit : aut accidit ei falsum apparens evidenter, hoc est, manifeste falsum et hoc videbitur ei facere opponens deducendo eum ad manifeste falsum : aut est (hoc est, contingit) quod videbitur eidem respondenti facere elenchum. Si enim dicat, quod sunt bona, statim infert, ergo non bona sunt bona, quod est apparens falsum : aut elenchum faciat ei dicens, ergo hæc non bona sunt, quæ tu dixisti quod bona.

Quandoque autem in assumptis quibusdam et suppositis et in talibus elenchus fiet verus, ita quod respondens ducitur ad contradictionem : ut si quis concedat et supponat similiter (hoc est, secundum similitudinem unam) unum in singulari et plura in plurali dici diffinitione simili : nam secundum illam suppositionem si cæcum est id quod non habet visum, natum autem habere : tunc etiam cæca erunt quæ non habent visum, nata autem sunt habere visum : demonstratis ergo duobus quando hoc quidem unum habet visum, illud autem aliud non habet visum, sed est cæcum, interrogato suntne ista cæca vel videntia ? si unam dederit responsionem vel affirmando vel negando, inferet respondens, quod ambo erunt videntia, vel ambo cæca, quod impossibile est.

Attendendum tamen hic, quod si duo-

bus demonstratis, uno cæco, et altero vidente, quæratur utrum ista sunt cæca vel videntia ? si respondeatur una responsione, sive quod sunt cæca, sive quod sunt videntia, non accidit elenchus contradictionis : et cum suppositione, quod sicut cæcum est aptum natum videre et non videns, ita cæca apta nata sunt videre et non videntia : quia non ducitur respondens ad oppositum suæ responsionis : sive enim inferat quod sunt cæca, sive quod sunt videntia, nihil est contradictionis, nisi forte ex consequenti, ut scilicet inferat, ergo ista sunt cæca : et dicat ulterius, ergo non sunt videntia : et tu dixisti, quod videntia : vel e converso si dicat, quod sunt videntia : ergo non sunt cæca : tu autem dixisti, quod sunt videntia. Si autem respondeat negative et dicat, non sunt cæca : tunc potest accidere elenchus sic : non sunt cæca : ergo hæc et hæc non sunt cæca : ergo illud demonstrato cæco est videns : et tu dixisti, quod est cæcum : et talia facile est reducere ad elenchum.

Scias autem quod hæc suppositio, quod similiter sit dicere in singulari sicut in plurali per responsionem, falsa est : quia ex hoc probatur, quia ex ipsis coassumptis veris propositionibus sequitur falsum, et falsum non sequitur nisi ex falso : si respondeat enim ad hanc, suntne ista cæca vel non ? unica responsione, et dicat quod ista sunt cæca : taliter ergo respondenti contradictoria sequuntur ista : ista sunt cæca, et ista non sunt cæca : est affirmatio falsa, et negatio vera secundum eum. Similiter ista sunt contraria : ista sunt apta videre non videntia, et ista sunt apta nata videre videntia : et affirmativa falsa, et negativa vera. Similiter istæ sunt contradictoriæ eidem : ista quæ sunt apta nata videre, vident : et ista sunt apta nata videre, et non vident : et est affirmativa falsa, et negativa vera. Sed ex ista negatione quæ vera est respondenti, sequitur negatio primæ contradictionis quæ falsa est cum suppositione hoc modo : si ista sunt apta nata videre, et non vident : et similiter est in singulari et in plurali, ergo ista sunt cæca : sed hæc conclusio est respondenti falsa : et falsum non sequitur nisi ex falso : ergo aliqua præmissarum fuit falsa : non ista, ista sunt apta nata videre, et non vident : ergo reliqua, ista scilicet quod eodem modo sit divisio in singulari et in plurali.

Ratio autem qua probatur suppositio falsa esse, est quia peccat secundum figuram dictionis : similis enim est huic, quodcumque tu scis, vel inveniendo vel addiscendo scis : sed ista scis, demonstratis duobus quorum unum invenit et alterum didicit : ergo illa vel addiscendo vel inveniendo scis. Similis enim est talis figuratio in singulari et in plurali : et ideo facit credere, quod sit idem sive positum in singulari sub hoc signo, quidquid vel quodcumque sive positum in plurali sine signo eodem : cum tamen hoc modo sit verum.

De modis autem hujus fallaciæ dicendum, quod sunt tres : quia aut quæruntur plura de uno, ut cum dicitur, estne terra mare et cœlum ? aut unum de pluribus, ut cum dicitur, estne hic et hic homo ? aut plura de pluribus, ut cum dicitur, utrum ista sint videntia aut cæca ? demonstrato uno vidente, et alio cæco. Posset tamen dici, quod isti tres modi reducuntur ad duos quorum unus est modus, quando plura ut unum in singulari numero interrogantur de uno : vel unum de pluribus singulariter subjectis, ut estne hic et hic homo ? vel estne animal hoc et hoc? secundus autem quando plura de pluribus interrogantur in plurali : et tunc non effugiet contradictionem qui concesserit simpliciter in singulari et plurali dari diffinitiones, ut ante dictum est.

Quot sint modi hujus fallaciæ.

De fallaciis ergo extra dictionem hoc modo determinatum sit : sufficit enim hoc quod dictum est, ad intellectum ejus quod in suis *elenchis* dixit Aristoteles, et hoc solum quærimus propter rudium

informationem. Non enim quærimus hic subtilem de quolibet assignare rationem et indagationem : quia videtur nobis quod magis impediat quam expediat ad scientiam eorum quæ non propter se, sed propter alia inquiruntur, quorum datur modus generalis in locis, quæ potius sunt modus quam philosophia.

TRACTATUS IV

DE REDUCTIONE FALLACIARUM IN IGNORANTIAM ELENCHI.

CAPUT I.

De reductione omnium fallaciarum.

Ignorantia elenchi dupliciter, una communis, alia specialis.

Ad sciendum qualiter omnes loci sophistici sive fallaciæ reducuntur in ignorantiam elenchi, oportet præscire, quod ignorantia elenchi dupliciter dicitur, scilicet ab ignorantia elenchi secundum quod syllogismus est contradictionis, ut scilicet ignorentur differentiæ sive conditiones et syllogismi et contradictionis communiter : et sic ignorantia elenchi non est specialis fallacia, quia non habet speciale principium deceptionis. Et hoc modo omnes fallaciæ peccant secundum ignorantiam elenchi : secundum prius tamen et posterius : quia fallaciæ in dictione principalius peccant contra elenchum, quam contra syllogismum : eo quod in fallacia in dictione unitas sermonis est causa apparentiæ : diversitas autem in re signata est causa non existentiæ. Ad contradictionem autem requiritur rei identitas, quæ non est in fallaciis in dictione. Contra syllogismum autem peccant ex consequenti, quia syllogismus aliquo modo in forma vocali salvatur in unitate vocis. Ignorantia autem elenchi specialis (ut in ante habitis dictum est) est ignorantia differentiarum sive conditionum quatuor, quæ ad contradictionem requiruntur, quæ sunt idem, et ad idem, et similiter, et in eodem tempore : et sic specialem habet apparentiam decipiendi : et sic specialis est fallacia dividens hoc commune quod est fallacia sive locus sophisticus, in tredecim cum aliis duodecim fallaciis : et sic ad ignorantiam elenchi non reducuntur aliæ fallaciæ ; sed ipsa cum aliis duodecim reducitur in ignorantiam elenchi communiter dictam.

Alia opinio.

Quamvis quidam dicant quod ignorantia elenchi semper est contra omnes conditiones elenchi et generales et speciales, sed differenter : quia uno modo ignorantia elenchi est contra conditiones elenchi secundum se : alio autem modo est contra conditiones elenchi ex consequenti. Et quando est contra conditiones elenchi secundum se, tunc est specialis fallacia, in quam aliæ non reducuntur. Quando autem est ignorantia elenchi ex consequenti, tunc est generalis. Dicitur enim aliquis ignorare elenchum secundum se, quando ignorat aliquam vel aliquas conditiones contradictionis. Dicitur autem ignorare elenchum ex consequenti, sicut quando eo quod nomen est verum, credit rem esse unam : et ex consequenti, quia putat nomen esse unum et rem unam, credit medium syllogismi esse unum re et nomine : et quia putat medium esse unum, ex consequenti credit syllogismum esse unum et verum : et quia putat syllogismum esse unum, quando concludit contradictorium positioni respondentis, credit elenchum esse unum et verum : et sic ex consequenti ignorat elenchum. Et hoc in idem redit cum eo quod dictum est in priori distinctione.

Dicunt etiam alii, quod elenchus in communi dicitur ignorari secundum se, et ex consequenti dicuntur ignorari con-

ditiones ejus communes et propriæ : quando enim apparens elenchus secundum quamlibet fallaciam proponitur, primo putatur esse elenchus cum non sit : et cum dicit quod istæ sint omnes conditiones elenchi, sic ignoratur elenchus primo, et conditiones elenchi ignorantur ex consequenti : et quocumque istorum modorum dicatur, in idem redit : sed id quod primo dictum est, expeditius est et verius ad distinguendum ignôrantiam elenchi specialiter dictam ab ignorantia elenchi generaliter dicta.

His ita distinctis, notandum quantum ad generalem reductionem omnium fallaciarum in ignorantiam elenchi, quod modificatio syllogismi est dispositio propositionum in figura et qualitate et quantitate et habitudine medii reali ad extrema ad necessitatem illationis conclusionis. Et ideo duplex est modificatio, sicut duplex est necessitas illationis conclusionis. Quædam enim est causata a simplici ordine terminorum in figura, et a qualitate et quantitate et ordine duarum propositionum ad inferendum conclusionem : et hæc vocatur utilis conjugatio determinata in arte libri *Priorum* secundum syllogismi generationem et medii inventionem et potestatem inferendi conclusionem : et immodificatio privans hanc modificationem, est privatio ordinis terminorum vel ordinis propositionum in debita qualitate et quantitate et debito situ ad inferendam conclusionem : et hæc vocatur inutilis conjugatio determinata in libro *Priorum*. Est etiam modificatio non simpliciter sive universalis syllogismi, sed ad propositum et realis syllogismi et in materia speciali : et hæc est secundum habitudines reales principiorum sive præmissarum ad conclusionem. Et hæc est duplex. Una quidem secundum habitudines locales, quæ exigitur ad syllogismum dialecticum in materia probabili : et contra hanc peccat immodificatio, quæ est privatio habitudinis localis, quando videtur esse et non est : et hæc modificatio determinatur in *Topicis* : et immodificatio pertinet ad hunc librum qui dicitur *sophisticorum Elenchorum* : quia ex eisdem principiis non potuit determinari vera habitudo localis et existens, et apparens et non existens : et ideo oportuit esse diversas scientias ad determinandum hujusmodi immodificationes : propter quod diversos oportuit esse libros adhuc unius scientiæ, quæ topica dicitur in communi. Alia autem modificatio specialis in materia necessaria et demonstrativa est, quæ determinatur secundum habitudinem medii, quod est causa immediata realis et essentialis non tam conclusionis quam rei conclusæ, quæ determinatur in libro *Posteriorum analyticorum*, et ex defectu ejusdem habitudinis causatur immodificatio, quæ (ideo quia ex defectu eorumdem principiorum constituentium habitudinem causæ ad affectum causatur) determinatur etiam in eodem libro *Posteriorum*, et vocatur talis deficiens syllogismus falsigraphus, deficiens a modo habitudinis causæ ad effectum.

Modificatio syllogismi duplex, contracta scilicet et incontracta.

Adhuc autem notandum, quod est syllogismus sive ex quantitate et qualitate et situ propositionum, sive etiam ex habitudine locali ex necessitate consequentiæ inferens ; et est syllogismus ex quantitate et qualitate et situ terminorum et propositionum, et habitudine locali ex necessitate et inferens et probans et notificans sive certificans : et secundum hæc duo sunt iterum duæ modificationes, et oppositis his duæ immodificationes: et de modificatione syllogismi inferentis tantum jam dictum est, et de ejus opposita immodificatione. Modlficatio autem syllogismi probantis sive notificantis, sive etiam certificantis est talis, quod habitudo principiorum ad conclusionem per priora simpliciter vel priora quoad nos certificet et probet et notificet et non per idem : et hunc modum non servat petitio ejus quod est in principio. Unde quamvis talis paralogismus de necessitate inferat, tamen non probat nec certificat : et ideo est immodificatus.

His ita determinatis, patet quod aut dividendum est (sicut divisim determinatum est de ipsis) apparentes syllogismos et apparentes elenchos, aut reducendum est omnes ad elenchi ignorántiam generaliter, et docendum qualiter reducantur generaliter et specialiter : utrumque enim docendum est si ars debeat esse completa.

Et quod diximus sic aut sic esse tradendum sub disjunctione, intelligimus quod et hoc et illud sit docendum. Et cum habita sit doctrina qualiter divisim generantur et docentur, subjungendum est qualiter generaliter et specialiter in ignorantiam elenchi reducuntur : hoc enim faciendum est his qui fallaciam ignorantiæ elenchi generaliter dictam faciunt commune principium fallendi in omnibus fallaciis : et hoc faciunt omnes qui bene sapiunt in fallaciarum principia scientiam sive cognitionem. Est enim sive contingit omnes dictos modos et species resolvere in elenchi diffinitionem ignoratam : eo quod in qualibet ignoratur aliqua conditio elenchi in quantum est syllogismus contradictionis : et hoc generaliter. Primum quidem considerando si modi immodificati sunt secundum defectum habitudinis localis inferentis syllogismi et probantis : si enim hoc sit, quod deficiat in modo inferentis et probantis syllogismi ignoratur elenchus in aliqua conditione syllogismi inferentis et probantis : et etiam contradictio, et sic ignoratur elenchus per consequens : oportet enim in syllogismo inferente et probante ex his quæ posita sunt, debito ordine habitudinis localis vel habitudinis causæ accidere de necessitate illationis conclusionem, sic quod ex necessitate locali vel causali accidat conclusio, et non tantum videatur apparenter accidere et non accidat secundum rem. Hoc autem deficit in omni fallacia in qua videtur accidere conclusio ex præmissis : sicut enim jam ante dictum est, fallaciæ in dictione peccant contra hoc quod est syllogismum esse ex quibusdam, quia multiplex est vel actu vel potentia vel secundum phantasiam. Multiplex autem dico sive significatione, sive suppositione, ut in figura dictionis. Et si iste syllogismus est non ex quibusdam positis, et sic immodificati sunt paralogismi secundum medium reale simpliciter, principalius tamen peccant contra elenchum, ut innuit Aristoteles, qui dicit quod peccant contra elenchum, et non negat quin peccent contra syllogismum, quamvis non ita principaliter sicut contra elenchum. Et quamvis forte habent aliquo modo ea quæ sunt de syllogismo secundum vocem et quantitatem et qualitatem et ordinem propositionum, non tamen habent hoc realiter : quia medium non est unum secundum rem, sed multa aliquo modo, et variatum, non secundum eamdem significationem acceptum in præmissis. Similiter est fallacia secundum ignorantiam elenchi, qui licet immodificatus possit dici, quia habet terminos quatuor, cum syllogismus verus non habeat nisi tres, ut patet : A est duplum respectu B, et est non duplum respectu C, ergo duplum et non duplum : hic quatuor termini sunt A, B, C, duplum et non duplum : tamen in hoc non est vis, quia duo sunt syllogismi in elencho : sed constat quod immodificatus est talis paralogismus quantum ad elenchum : et hoc facile est videre in omnibus aliis.

Sciendum quod quia immodificati sunt, per consequens etiam sunt infigurati : quamvis enim figuram vocalem habeant, non tamen habent figuram realem : quia vel medium est multiplex et non debite se habet ad extrema, sicut in fallaciis in dictione : vel secundum rem indebite accipitur, ut in fallaciis extra dictionem : et sic non habet figuram realem. Ex his quæ dicta sunt, satis patet de generali reductione in ignorantiam elenchi : et hoc est quod dicere intendimus.

CAPUT II.

De reductione æquivocationis et amphibologiæ in ignorantiam elenchi, et similiter compositionis et divisionis et accentus.

Deinde in reductione in ignorantiam elenchi, specialiter considerandum est secundum speciales partes sive differentias sive conditiones diffinitionis syllogismi et elenchi : et videbitur quod contra speciales conditiones et differentias peccant loci sophistici speciales : nam illi loci qui sunt de numero illorum locorum qui sunt in dictione, hi quidem sive aliqui vel quidam peccant secundum duplex in nomine vel oratione, ut æquivocatio, vel oratio amphibologica, et similis figuratio in figura dictionis : eo quod uno nomine et una oratione (propter unitatem vocis quæ causa est apparentiæ in his tribus fallaciis) consuetum est hoc aliquid (hoc est, determinate unum) significare : et plura significantur in his tribus fallaciis una secundum formam prolationis et secundum materiam quæ est nomen et oratio : et sic incidit ignorantia elenchi, cum res diversa significetur : eo quod contradictio requirit rem eamdem significare. Hoc dicimus communiter ad significatum et consignificatum et ad modos significandi et quantum ad suppositionem et modos supponendi. In omnibus enim his sub uno nomine vel oratione plura significantur secundum rem, vel plura significantur, vel plura supponuntur, vel pluribus modis in uno nomine vel oratione. Uno dico secundum formam et materiam. Et in his tribus causa apparentiæ est in unitate sermonis, et causa defectus est in rei diversitate primo et per se : et ideo tres isti loci sophistici simul unam et similem habent reductionem.

Objectio. Et si dicat aliquis, quod figura dictionis non habet multiplicitatem, quia non

Solutio. respondetur in ea per distinctionem, *Dicimus* quod hoc est falsum : quia multiplex phantasticum simpliciter multiplex est et in sophisticis, quamvis secundum se non sit simpliciter multiplex : et respondetur ad ipsum per distinctionem sic, cum dicatur non significare vel supponere plura secundum quod unum supponit et videtur supponere plura : propter similem quidem significationem videtur supponere unum in re, cum sint plura quæ accipiuntur sub ipsa. In æquivocatione autem et amphibologia actu plura significantur. Et attende quod multiplex phantasticum in reductione magis conjungitur his quæ habent multiplex actuale, quam his quæ habent multiplex potentiale : quamvis in reductione magis conveniat cum potentiali, quam cum actuali : eo quod sicut in actuali multiplici apparentia est prima in unitate principiorum secundum materiam et formam, et diversitas in re est causa defectus per quam ignoratur elenchus : ita est in figura dictionis similis figuratio in sermone causa deceptionis. Causa autem defectus est in ipsa diversitate per quam deficit ab elencho, et ignorat elenchum. Sic autem non est in multiplicitate potentiali : in hac enim una est oratio vel dictio secundum quod unitas orationis vel dictionis secundum materiam tantum et non secundum formam prolationis et per posterius diversitas in re significata et non primo in re : et ideo figura dictionis magis in reducendo in ignorantiam elenchi similis est multiplicitati potentiali, et magis similem cum æquivocatione et amphibologia habet reductionem, quam cum compositione et divisione et accentu.

Compositio autem et divisio sive locus sophisticus compositionis et divisionis reducuntur in ignorantiam elenchi per primam causam sui defectus : eo quod deficiunt in hoc quod in compositione formali non est eadem oratio composita et divisa, et in accentu sub diversitate accentus prolatum nomen formaliter differens. Quamvis enim omnes fallaciæ in dictione proveniant, eo quod eisdem nominibus vel orationibus non idem se-

cundum rem significamus, ut in ante habitis dictum est : tamen in diversis diversa est nominis vel orationis identitas : in æquivocatione enim et amphibologia et figura dictionis eisdem nominibus vel orationibus secundum materiam et formam prolationis non eadem significamus : in compositione autem et divisione et accentu eisdem nominibus vel orationibus secundum materiam, et non eisdem secundum prolationis formam non eadem significamus : et idem hic dicemus, quod in compositione et divisione et accentu est oratio et nomen differens non secundum materiam, sed secundum formam.

Oportebat autem tam in syllogismo quam in elencho etiam hæc omnia, scilicet et orationem et etiam rem eadem esse et secundum materiam et secundum formam prolationis, si debeat verus elenchus vel verus syllogismus fieri : et si non sit eadem oratio vel nomen secundum formam prolationis et secundum materiam vel secundum utrumque, ignoratur elenchus : quia elenchus est unius et ejusdem, non nominis tantum vel rei tantum, sed rei et nominis, ut in primis dictum est. Et patet quod ignoratur. Cujus probatio est, quia si aliquis respondentium ponat tunicam non esse vestem, et faciens elenchum syllogizet tunicam esse tunicam, et non syllogizet eam esse vestem, quod negavit respondens : opponens talis taliter respondenti non contradicit, et ignorat elenchum : quia contradictio debet esse ejusdem rei et nominis, et ipse non idem nomen syllogizavit : quamvis etiam verum sit illud, quod tunica est tunica ; tamen notificante syllogismo non est hoc syllogizatum : quod manifestum est ex hoc, quod adhuc facto syllogismo et conclusio quod tunica est tunica, respondens indiget interrogatione, quoniam vel utrum idem significant quantum ad eum qui interrogat ut inferat conclusionem de tunica : cum positio respondentis fuerit de veste. Dicitur autem tunica et vestis idem : quia derivantur ab eodem : vestis enim est quod vestit, hoc est, tegit : tunica autem dicitur quasi *tegica*, eo quod tegit. Sic ergo fallaciæ in dictione peccantes secundum multiplex, in ignorantiam elenchi reducuntur.

CAPUT III.

De speciali reductione fallaciæ accidentis in ignorantiam elenchi.

Paralogismi autem qui fiunt secundum accidens quoad reductionem specialem in ignorantiam elenchi, manifesti fiunt qualiter reducuntur, diffinito syllogismo. Nam eamdem diffinitionem quæ est syllogismi, oportet fieri etiam ipsius elenchi : sed oportet illi diffinitioni adjacere per additionem ipsam contradictionem : et hoc ideo est, quia elenchus addit supra syllogismum : quia elenchus non tantum est syllogismus, sed est syllogismus contradictionis : et sic sunt duo constitutiva veri elenchi : ita in diffinitione oportet utriusque rationem et syllogismi et contradictionis conjungere. Cum igitur generalis sit reductio paralogismorum : quia immodificati sunt, et immodificatus syllogismus non ex necessitate fit secundum aliquid et modificatus. Tamen specialiter et accidentis fallacia, paralogismus est immodificatus : quia ex extranea habitudine medii ad extrema deficit ab illatione necessaria : quod patet in exemplo paralogismi accidentis : quia consequentia hæc non est necessaria propter extraneam habitudinem medii ad extrema : si sic dicatur : cum hoc sit, necesse est hoc esse. Sicut cum homo sit, necesse est animal esse. Hoc autem album est, quod est homo vel animal. Ergo necesse est animal esse album. Hoc enim non est necessarium per syllogismum quocumque modo formetur paralogismus. Si enim sic formetur : si homo est, necesse est animal esse : sed homo est albus : ergo necesse est animal esse album. Sic enim formato syllogismo quamvis bonum videatur argumentum, tamen si sic formetur : necesse est animal esse, si homo est : sed

homo est albus : ergo necesse est animal esse album : hic aperte est fallacia accidentis. Potest etiam formari sic : si homo, necesse est animal esse : sed animal album est : ergo necesse est hominem esse album : tunc incidit in fallaciam consequentis et accidentis : quia nihil prohibet in eadem oratione vel paralogismo plures esse modos fallendi, ut in ante habitis dictum est, et in sequentibus ostendetur. Patet igitur quod paralogismus accidentis reducitur, quia ignoratur hujus conditio elenchi, quod est necessaria syllogismi consequentia : propter extraneam et accidentalem habitudinem medii ad extrema.

Hoc autem non tantum fit in dialecticis, sed etiam in demonstrativis : sicut enim in dialecticis necessaria non est talis illatio, in qua medium extranee se habet ad extrema : ita neque in demonstrativis si triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, accidit autem triangulo figuram esse, vel accidit ei primam figurarum rectilinearum esse, vel accidit triangulo principium compositionis poligoniarum figurarum esse : eo quod omnis figura poligonia sive multorum angulorum in tot angulos resolvitur, quot numero habet angulos : et si resolvitur in triangulos omnis poligonia figura, sequitur quod triangulus est principium compositionis omnium poligoniarum rectilinearum figurarum : et sic accidit triangulo principium esse : accidit ergo triangulo et figuram esse et primum esse et principium esse. Non tamen potest necessaria et per se illatione concludi passio et trianguli de his quæ accidunt triangulo : si enim sic formetur syllogismus : omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis : sed triangulus est figura per primum vel principium : ergo figura vel primum vel principium habet tres angulos æquales duobus rectis. Sed est ibi fallacia accidentis et ignorantia elenchi : quia ignorat quod facit consequentiam per se et necessariam : hoc enim est id quod est proprium subjectum et præcisa causa passionis, ut in *Posterioribus* determinatum est, cui passio convenit omni et semper et secundum ipsum.

Et si dicatur, quod hæc illatio est necessaria, sive formetur syllogismus in prima figura, sive in tertia, in quibus ex affirmativis proceditur syllogizando : si enim sic syllogizet aliquis : omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis : figura est triangulus : ergo figura habet tres æquales duobus rectis : necessaria videtur illatio. Eodem modo si formetur in tertia figura sic : triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis : triangulus est figura vel primum vel principium : ergo figura vel primum vel principium habet tres angulos æquales duobus rectis : illatio iterum videtur esse necessaria : et ita videtur quod non impediatur illatio necessaria : non ergo videtur quod per hanc reducatur paralogismus accidentis. Ad hoc solvendum secundum Aristotelem dico, quod iste modus peccat contra syllogismum demonstrativum, et non contra dialecticum : quia non concludit passionem de eo quod proprium et præcisum subjectum est passionis, et cui secundum ipsum convenit passio : demonstratio enim talis passionis non potest esse de subjecto quod est figura vel primum vel principium, sed est de his in quantum sunt triangulus cui secundum seipsum talis convenit passio. Objectio. Solutio.

Et ideo si elenchus est aliquis vel quidam syllogismus, non erit verus et demonstrativus elenchus, qui fit de subjecto quod non habet tres angulos æquales duobus rectis, secundum accidens, hoc est, gratia alterius quod accidit ipsi : quia illi per se non convenit, sed per alterum. Si autem secundum hoc aliquis objiciat dicens, quod secundum hoc particularis demonstratio semper fit secundum paralogismum accidentis : ut si sic arguatur : omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, isosceles est triangulus : ergo habet tres æquales Objectio.

duobus rectis : quia isosceles non est per se subjectum et causa præcisa passionis.

Solutio. *Dicendum* est quod in particulari demonstratione et si non subjiciatur per se subjectum, subjicitur tamen id in quo intellectu et actu ponitur per se subjectum passionis : quia in isoscele actu et intellectu subjicitur triangulus : sed quando subjicitur id cui per se non convenit passio, nec ponitur in ipso, huic non convenit passio nisi per accidens : et hoc est figura et primum et principium, quorum neutrum ponit triangulum : quia per consequens non ponitur antecedens, quamvis e converso antecedens ponat consequens : et ideo argumentatio talis tota est per accidens, et est in demonstrativis paralogismus accidentis.

Talis autem paralogismus non contemnendus est tanquam levis, quia secundum hunc in operativis artifices qui ordinare habent in artificiis,et omnino sive universaliter scientes et sapientes ab insciis arguuntur : inscii enim quando volunt arguere contra sapientes, maxime secundum accidens faciunt syllogismos, ut dicantur sapientes secundum illam sapientiæ determinationem in sexto *Ethicorum*, quod sapientia est virtus artis et scientiæ : secundum hoc enim sapiens est in qualibet arte, cujus experientia illius artis ordinare convenit de artificio, et ejus causam reddere. Sapiens enim si dicat tantam columnam tanto capitello subjiciendam esse, statim argui potest, quod tantæ columnæ accidit lapidem vel stillum esse : ergo tanto capitello tantus lapis vel stillus subjtciendus est. Qui vero de numeso sapientium non possunt dividere quid cui per se et secundum ipsum conveniat, et quid per se non sit secundum ipsum, sed per aliud et per accidens : aut concedunt interroganti sive opponenti quod concludunt : aut quando dividere non possunt, etiamst non concedunt, tamen concedere videntur ; et hoc in sophisticis inconveniens : quia non vult sophista videri reprehensus vel repargudus. Sic igitur patel qualiter secundum specialem modum paralogismus accidentis et in demonstrativis et in dialecticis in ignorantiam elenchi reducatur.

CAPUT IV.

De reductione fallaciæ secundum quid et simpliciter, et fallaciæ secundum ignorantiam elenchi, et fallaciæ petitionis principii, et fallaciæ secundum non causam ut causam.

Paralogismi autem qui fiunt per locum sophisticum qui dicitur secundum quid et simpliciter, in elenchi ignorantiam reducuntur ex hoc quod ignoratur elenchus in quantum elenchus est, in hoc quod in eis non de eodem et secundum idem est affirmatio et negatio, cum in contradictione potissimum requiratur, quod de eodem et secundum idem sit affirmatio et negatio. Quod autem in paralogismis fallaciæ secundum quid et simpliciter non sit affirmatio et negatio de eodem, probatur ex hoc, quod secundum quid albi negatio propria est secundum idem quid secundum quod album dicitur non esse album, ut Indum esse album secundum dentem, Indum non esse album secundum dentem, opposita sunt secundum affirmationem et negationem : et simpliciter albi sive dicere aliquid simpliciter esse album, hujus negatio est simpliciter non esse album, ut hujus quod dico cygnum esse album, negatio est cygnum non esse album : sed secundum quid esse album, non habet oppositam negationem simpliciter non esse album : nec e converso simpliciter album esse, non habet negationem oppositam secundum quid non album esse. Si ergo aliquis opponentium accipit ut simpliciter, quod a respondente non nisi secundum quid album esse datum est, non ad idem refert affirmationem et negationem : ct sic non facit elenchum sive contradictionis syllogismum. Videtur tamen facere elenchum esse : eo qnod ignoretur quod sit elen-

chus secundum hanc elenchi conditonem, quod est de eodem esse affirmationem et negationem.

Objectio. Et si aliquis objiciendo dicat, quod cum sic arguatur dato a respondente, quod Indus non est albus : Indus est albus dentem : ergo est albus : et tu dedisti, quod non est albus : istæ sunt vere contradictoriæ, Indus est albus, et Indus non est albus : et sic vera est contradictio in talibus paralogismis. Et addat adhuc, quod cum dicitur, Indus non est albus, Indus est albus, affirmatio et negatio sit de eodem subjecto : et sic est vera contradictio. Solutio. *Dicendum* quod non est vera contradictio : quia in hac, Indus non est albus, subjicitur Indus secundum se : in hac autem, Indus secundum dentes est albus, non subjicitur Indus secundum se, sed contractus ad partem sui materialem, ut ad dentem : et sic contradictio non est de eodem ut de eodem sive circa idem, nec est de eodem subjecto : et sic peccat contra elenchum : in processu autem a quid ad simpliciter incidit fallacia secundum quid et simpliciter. Et quamvis sic peccet talis paralogismus contra elenchum, si comparetur conclusio ad id quod datum est a respondente : tamen si eadem conclusio comparetur ad præmissas syllogismi in quibus debet esse sicut causatum in causa secundum necessariam illationem et consequentiam, peccabit etiam contra syllogismum, ut supra (in loco ubi de paralogismis secundum quid et simpliciter agebatur) dictum est : et sic etiam ignoratur syllogismus, et ignoratur elenchus : et hæc est duplex ratio reductionis horum paralogismorum.

Manifestissimi autem sunt quoad reductionem paralogismi qui prius cum de ignorantia elenchi ageretur, dicti sunt fieri per diffinitionem omissam vel ignoratam ipsius elenchi. Hi enim reducuntur in ignorantiam elenchi, non sicut idem ad seipsum, sed sicut speciale ad generale : eo quod generaliter accipitur ignorantia elenchi secundum quod in ipsum alii loci sophistici reducuntur : in talibus paralogismis fit phantasia vel deceptio per apparentiam et non existentiam secundum omissionem rationis sive diffinitionis elenchi secundum aliquam parabolam vel differentiam ponendam in ratione elenchi. Et dividentibus et determinantibus sic, ut dictum est, communibus ratio reductionis in omnibus locis sophisticis ponenda est : et hæc est diminutio sive omissio et ignorantia rationis elenchi secundum quod diffinitur ut syllogismus contradictionis.

Illi autem paralogismi qui fiunt in eo quod sumitur vel petitur hoc quod erat in principio sumptum vel positum secundum quod principium est præmissa in qua petitur conclusio et non probatur : et etiam paralogismi qui fiunt in fallacia secundum non causam ut causam, eo quod inter præmissas ponitur pro causa conclusionis, quod non est causa illationis ejus : manifesti fiunt quoad reductionem per diffinitionem syllogismi et elenchi secundum quod syllogismus est et elenchus. Secundum enim rationem diffinitivam elenchi secundum quam elenchus syllogismus est, oportet accidere conclusionem sive sequi, eo quod hæc sunt, ita quod præmissæ sint causa propter quam sequitur conclusio : et ab hoc diffinitio syllogismi deficit non causa, et sic ignorat elenchum. Et rursum in syllogismo probante et certificante oportet quod conclusio sequatur ex talibus in quibus non est exprimere id quod in principio ponitur, quia nihil probari potest per idem et seipsum : eo quod non probatur nisi vel ignotum per notum, vel minus notum per magis notum : et hanc particulam elenchi in quantum syllogismus est, non habent, sed ignorant paralogismi qui sunt generati secundum petitionem ejus quod est in principio. Has autem duas fallacias non causam scilicet et petitionem principii in reducendo conjungimus, quod secundum ignorantiam ejusdem particulæ diffinitionis elenchi reducantur. Et ideo etiam reductionem petitionis ejus quod est in Removet dubium.

principio, reductioni fallaciæ consequentis præordinamus.

CAPUT V.

De reductione fallaciæ accidentis in ignorantiam elenchi.

Paralogismi autem qui sunt secundum consequens, per hoc reducuntur in ignorantiam elenchi, qui sunt partes accidentis, non quidem veræ partes subjectivæ vel integrales, sed sunt partes quasi subjectivæ in hoc quod aliquam habent similitudinem cum partibus subjectivis: posita enim parte ponitur totum, et non e converso, toto posito ponitur pars: ita est in antecedente et consequente, quod ubicumque consequens est, ibi est antecedens : et non convertitur, quod ubicumque sit antecedens, ibi sit consequens. Nam consequens accidit semper, hoc est, ubicumque est consequens, ibi est antecedens : sed non convertitur, quod si antecedens sit, consequent semper sit : et hæc quidem videtur esse intentio Aristotelis. Aliter autem dixerunt quidam antiquiores quod, sicut dictum est supra in generatione paralogismorum consequentis, uno modo antecedens accidit consequenti, et alio modo e converso consequens accidit antecedenti : tertio modo unum convertibilium accidit reliquo : propter quod accidens commune est ei quod antecedit, et ei quod sequitur et ei quod convertitur : et ideo necesse est consequens sive id quod sequitur, partem esse accidentis : cum accidens commune sit ad hæc tria. Et quod hæc sit intentio Aristotelis quando dicit consequens esse partem antecedentis, patet ex hoc quod unus locus sophisticus non potest esse pars alterius quantum ad habitudinem inferendi : quia si hoc modo esset pars alterius quantum ad habitudinem inferendi, et non faceret numerum cum ipso, idem sequeretur si esset pars integralis ejus : unde oportet quod consequens sit accidentis a parte terminorum in quibus habent fieri accidens et consequens, et non a parte ipsarum habitudinum : sicut locus a specie non est pars loci a genere : quamvis ea quorum sunt istæ habitudines, sic se habeant, quod unum est pars alterius subjectiva : et hoc consequens est pars subjectiva alterius. Et sic consequens est pars accidentis a parte terminorum, in quibus fiunt accidens et consequens, et non a parte habitudinum ipsarum quæ sunt consequentis ad inferendum. Habitudinum autem dico sophisticarum : omne enim consequens accidit, sed non convertitur : eodem enim modo verum est quod antecedens accidit, ut quod consequens accidit, et quod convertibile accidit, ut in præhabitis in generatione paralogismorum accidentis dictum est. Sic ergo patet qualiter consequens est, quasi subjectiva pars accidentis.

Alia expositio et est antiquorum quorumdam.

Ne autem aliquis credat propter hoc quod consequens est pars antecedentis, quod non faciat numerum cum eo instituendo locum sophisticum specialem, ideo assignanda est differentia dicendo, quod differt ab accidente consequens : quia accidens quidem est in uno solo sumere, consequens autem semper in pluribus. Et hoc est dictum Aristotelis quod tripliciter exponitur, et semper bene et satis convenienter. Uno quidem modo, quod accidens semper est in una consequentia : quoniam accidens est subjecti, et accidens consequens ad subjectum, et accidens relatum ad utrumque, ut in ante habitis de accidente determinatum est. Consequens autem est in duabus vel pluribus consequentiis, sive a positione consequentis, sive a destructione antecedentis procedatur. Alio autem modo quia accidens est in uno solo medio, quod extranee et accidentaliter se habet ad extrema : consequens autem in pluribus : quia illatio consequentis est semper ab eo quod est in pluribus : et ideo non de necessitate ponit et infert consequens. Alii autem exponendo dicunt, quod accidens est in uno, hoc est, in terminis converti-

bilibus qui sunt unum in subjecto. Cujus exemplum est, ut si idem (hoc est, convertibilia secundum subjectum) ponantur esse rubeum humidum et mel, sic quod omne rubeum humidum sit mel : sicut e converso, omne mel est rubeum humidum. Et si idem in subjecto per convertibilitatem ponantur esse albus et cygnus, ita quod omne album sit cygnus : sicut e converso, omnis cygnus est albus. Adhuc enim incidit in talibus fallacia accidentis sic : idem est mel et rubeum : tu cognoscis rubeum: ergo tu cognoscis mel. Vel sic : idem est album et cygnus : tu cognoscis album : ergo tu cognoscis cygnum. Et cum dicitur, quod consequens semper in pluribus est (hoc est, in terminis non convertibilibus) quia a non convertibili, sed ab eo quod est in pluribus, accipit inferentiam consequens : nam in consequente quæ uni et eidem sunt eadem, illa probamus per paralogismum consequentis sibi invicem esse eadem. Ex tali enim et propter talem apparentiam et defectum fit secundum consequens apparens elenchus. In consequentis enim allacia medium est in plus utroque terminorum : quia quando aliquid est idem alteri, illud alterum sequitur ad ipsum : et si duo quæ non sunt sibiinvicem eadem esse dicantur in tertio, sicut homo et asinus in animali, illud tertium erit consequens ad utrumque illorum : et si tertium illud fuit medium ad inferendum unum istorum de alio, tunc erit medium inferens in plus et illatum in minus : et ita semper erit fallacia consequentis : ut homo est animal : et asinus est animal : ergo homo est asinus. Et est a positione consequentis : eo quod medium in fallacia consequentis semper erit consequens non convertibile. Non enim generaliter verum est, quod quæcumque uni et eidem sunt eadem, quod ipsa sunt eadem : sive quæ in uno et eodem sunt eadem, quod ipsa sunt eadem : non enim generaliter hoc verum est, si sint eadem in uno secundum accidens, et non ita, quod unum participet illud per alterum et aliud per se. Hoc patet, quia nix et cygnus sunt in alio idem, ita quod utrumque per accidens et non unum per aliud respicit albi prædicationem : et tamen nix et cygnus non sunt idem: sed homo et animal sunt in substantia idem, et unum est per aliud et non per accidens : et ideo homo est animal. Et sic formatur paralogismus : nix est alba : cygnus est albus : ergo nix est cygnus.

Aut rursum in alio exemplo, sicut in Melissi ratione, ipse Melissus hæc duo idem esse accepit, scilicet quod factum est et principium habet, in eo quod est terminatum sive finitum esse. Et formatur sic paralogismus : quod factum est, terminatum est : quod habet principium, terminatur sive finitum est: ergo omne factum habet principium. Idem enim sequitur factum, existens idem cum eo quod habet principium, propter id quod idem esse ponuntur in eo quod est esse terminatum sive finitum : et sic fit paralogismus consequentis ex affirmativis in secunda figura. Non solum autem fit hoc modo paralogismus consequentis, sed etiam quando convertitur consequentia quæ conversionem non habet, sicut patet in hoc paralogismo : quæ æqualia sunt, eamdem magnitudinem accipiunt : ergo quæ eamdem magnitudinem accipiunt, æqualia sunt. Duo et tria eamdem magnitudinem accipiunt, si utrique duo addantur. Ergo duo cum duobus et tria cum duobus sunt æqualia, quod falsum est : quia duo cum duobus sunt quatuor, et tria cum duobus sunt quinque. Melissus enim sumit quia quod factum est, habet principium, quod etiam e converso sit, quod omne quod principium habet, sit factum. Melissus enim in hac ratione probat sive probare videtur id quod principium habet, factum esse, et quod factum est, principium habere, in eo quod sunt idem vel eadem in hoc quod est terminatum sive finitum esse : et ab illo sumit inferentiam, quod sint eadem ex affirmativis in secunda figura.

Similiter ergo arguit, ac si sic arguat

in his : si aliqua æqualia facta sunt, quod non sequitur : quia eamdem magnitudinem accipiunt : ergo quæ unam sumunt magnitudinem, æqualia facta sunt, quod non sequitur. Quare patet quod sumit consequens et arguit a positione consequentis. Sic ergo patet qualiter consequens est pars accidentis : et quoniam accidentis fallacia in ignorantiam elenchi reducta est, manifestum est quoniam et iste paralogismus qui secundum consequens est, reductus est in ignorantiam elenchi ut pars ejus : et iste communis modus est cum accidente reductionis consequentis in ignorantiam elenchi. Reductio tamen paralogismi consequentis etiam aliter speciali modo perspicienda est : et quia specialiter ignorat elenchum secundum illud diffinitivum in elenchi diffinitione positum, quod est, quod syllogismus est oratio in qua quibusdam positis ailud accidit ex necessitate : contra hoc enim peccat paralogismus consequentis : quia non habet debitam terminorum positionem : eo quod consequens ponit pro antecedente, et e converso : cum tamen consequens non necessario ponat antecedens, quamvis antecedens ponat consequens. Hæc est sententia Aristotelis de reductione consequentis in ignorantiam elenchi a nobis secundum duos Commentatores fideliter exposita : et sunt in ea adhuc dubitationes plurimæ.

CAPUT VI.

De solutione dubiorum quæ sunt circa ea quæ dicta sunt.

Dubitatio prima. Est autem dubitatio primum de hoc quod si consequens pars accidentis est, sive integralis, sive subjectiva, non deberet consequens cum accidente facere numerum : quia pars cum toto non facit numerum : consequens ergo cum accidente non facit nisi unum locum sophisticum.

Secunda. Adhuc autem videntur opposita et non simul posse stare, quod accidens in uno solo aliquando, consequens autem semper in pluribus, et quod tamen consequens sit pars accidentis : quia plura non sunt pars unius, sed potius e converso unum est pars eorum quæ sunt plura.

Solutio primæ. Sed ad hoc dicendnm est, quod sicut ante dictum est, non dicitur consequens pars accidentis, quod sit vere pars vel integralis vel subjectiva, sed quia quamdam similitudinem habet partis subjectivæ : quia ubicumque est consequens, ibi est accidens : sed non convertitur : cujus ratio in communi est, quod in fallacia accidentis medium sive inhærens est in plus quam extrema illata : et ideo accidit, quod id quod est in plus, accidit ei quod est in minus, et e converso. Cum ergo in fallacia consequentis semper prius attribuatur ei quod est in plus, et aliud idem postea attribuatur ei quod est in minus, semper attribuitur aliquid rei subjectæ, et postea accidenti, et hoc facit paralogismum accidentis. Patet ergo quod in omni paralogismo consequentis coincidit et est paralogismus accidentis : quandocumque enim dissimiliter attribuitur rei subjectæ et accidenti, fit fallacia accidentis. Ubicumque igitur est consequens, ibi est accidens : sed non convertitur, quod ubicumque sit accidens, ibi sit consequens : quia sicut in ante habitis de accidente dictum est, accidens in multis terminis est et convertibilibus et non convertibilibus.

Ubicumque est fallacia consequentis, ibi est fallacia accidentis, sed non e converso.

In terminis autem convertibilibus, ut cum dicitur : homo est risibile : risibile est proprium : ergo homo est proprium. Et patet quod hoc est accidens, et non consequens : quia secundum consequentiam terminorum naturalem non convertitur. Est etiam accidens in terminis non convertibilibus, et hoc modo in terminis se habentibus ut excedentia et excessa : album currit : musicum album : ergo musicum currit. Et est accidens hic et non consequens : quia consequentia naturalis non est e converso : et sic iterum est sine consequente. Est etiam in terminis non convertibilibus quæ se habent

ut in plus et in minus : et hoc dupliciter, scilicet ita quod termini sint diversorum generum vel unius et ejusdem generis, ut superius et inferius. In terminis diversorum generum : ut hic : omne æs naturale : statua æs : ergo statua est naturalis. Hic iterum est accidens sine consequente : quia naturalis consequentia terminorum non est e converso.

In terminis autem non convertibilibus ejusdem generis non in debita figura et modo dispositis dupliciter : quia medium comparatur ad utrumque extremorum, ut ad unum ut ad suppositum, et ad alterum ut essentia simplex. Dico autem non debito modo in figura : quia si in talibus terminis debita figura et debitus modus sumitur, nulla incidit fallacia, sed fit verus et bonus syllogismus. Dico autem figuram indebitam et modum, quando in prima figura aut major est particularis, aut minor negativa, aut in secunda figura ambæ sunt affirmativæ ex quibus procedit. Si ergo medium comparetur ad unum ratione suppositi, et ad alterum ratione essentiæ, fit fallacia accidentis sic : animal est genus : homo est animal : ergo homo est genus. Hic etiam est accidens et non consequens : quia consequentia non convertitur. Si autem comparetur medium ad utrumque extremorum in ratione suppositi, et non sit in debita figura et materia, sic fit fallacia accidentis et coincidit cum ipsa fallacia consequentis semper in tali casu : ut quando arguitur ex majori particulari vel minori negativa in prima figura, vel ex utraque negativa in secunda figura in terminis in eodem genere se habentibus ut superius et inferius. Ut omnis homo est animal : omnis asinus est animal : ergo omnis asinus est homo. E converso non sequitur : et sic patet quod ubicumque est consequens, ibi est accidens : sed non e converso ubicumque est accidens, ibi etiam est consequens : et sic consequens dicitur quasi pars accidentis. Et hoc etiam modo dici potest, quod consequens est in uno, accidens autem in pluribus modis terminorum. Cum autem non fit nisi in uno terminorum, sed non convertibilium, in eodem genere se ut inferius et superius habentium, non in debitis figura et modo dispositis : et sic ratione terminorum quibus accidens fit, consequens est pars accidentis : et sic accidens est in una sola consequentia, et consequens in consequentiis pluribus : vel accidens est in uno solo convertibili, et consequens semper in pluribus, quia infert a consequente : et semper est in pluribus : quia id quod in plus est, semper consequens est : quod autem in minus, est accidens.

Et quocumque modo dicatur, semper erit verum quod dictum est, quod scilicet consequens est pars accidentis : et tamen accidens in uno solo, consequens autem in pluribus semper : quia licet accidens in pluribus generibus sit terminorum, tamen accidens est aliquando in uno solo, quando scilicet est in convertibilibus. Hoc autem modo consequens est nunquam in uno solo : quia inter consequentia convertibilia, consequentia semper est bona : et patet quod hoc modo ut pars subjectiva consequens est accidentis dupliciter, ratione scilicet terminorum in quibus sunt et accidens et consequens : et quia semper ubi est consequens, semper ibi est accidens : sed non convertitur, quod semper ibi sit consequens, ubi est accidens. Et quia non est vera pars, nec ratione habitudinum inferentium est pars, ideo non sequitur quod non debeat facere numerum cum ista fallacia quæ est secundum accidens. Solutio secundæ.

Secundum consequens ergo decipimur, ut dictum est paulo ante, quando ea probabamus esse eadem sibiinvicem, quæcumque uni et eidem sunt eadem secundum accidens et non per se : nec ita, quod unum per aliud sit idem illi : quia tunc credimus quod quæcumque sunt eadem consequenti, putamus eadem esse antecedenti : ideo quod videmus quod quæ sunt eadem antecedenti, sunt eadem consequenti : quando enim

unum est de duobus, fit dispositio secundæ figuræ ex affirmativis : ut cygnus est albus : nix est alba : ergo cygnus est nix. Et sic est in Melissi ratione, quod principium habere et factum esse unum sunt in eo quod est terminatum esse : et ideo creditur quod sicut omne factum habet principium creationis, sic omne quod habet principium, sit factum : et hoc non est verum secundum consequentiam, ut in ante habitis dictum est. Similiter autem in alio paralogismo : quæ enim æqualia facta sunt, eamdem magnitudinem accipiunt : ideo putamus e converso quæ eamdem magnitudinem accipiunt, æqualia esse facta, cum hoc non sit verum frequenter, ut in præhabitis dictum est. Sic ergo intelligendum est quod in præhabitis de consequente dictum est.

CAPUT VII.

De reductione fallaciæ secundum plures interrogationes ut unam in ignorantiam elenchi.

Paralogismi autem qui fiunt in eo quod aliqui plures interrogationes ut unam faciunt, in eo reducuntur in ignorantiam elenchi, quod in paralogismis illis non enodamus, id est, manifestamus propositionis (quæ elenchi est proprium) diffinitionem : nam propositio quæ substantialis est syllogismi et elenchi, propositio est secundum diffinitionem veram, qua unum prædicatum de uno subjecto est. Quod ex hoc probatur, quod eadem diffinitio est unius solius rei et simpliciter sine discretione vel nota discretionis posita : eo quod unum non addit ad rem cui opponitur rem aliquam vel formam rei alicujus, sed modum discretionis tantum, qui modus totus in negatione consistit : et hoc patet quod unum est indivisum in se et ab aliis divisum : indivisum autem in se negatio est, ad quam consequitur divisum esse ab aliis : et sic realiter non addit unum super rem

Unum nihil reale addit seuper rm.

quæ una dicitur esse : et ideo modo discretionis differt una res a re, et non rem aliquam addit. Una igitur et eadem est diffinitio unius rei et simpliciter rei, ut hominis, et unius tantum hominis non singularis, sed unius per discretionis notam indivisi. Similiter autem est etiam in aliis. Si ergo una tantum propositio est, quæ unum prædicatum de uno subjecto assignat, tunc etiam simpliciter propositio erit illa, quæ talis est interrogatio. Quoniam autem syllogismus ex propositionibus est, quæ simpliciter propositiones sunt, et omnis elenchus est syllogismus, sequitur quod elenchus ex necessariis erit propositionibus. Si autem propositio est unum de uno, manifestum est quod qui hoc ignorat et omittit, incidit in ignorantiam elenchi quoad omissionem hujus particulæ, quod propositio elenchi non est una de uno : quia fiunt interrogationes plures ut unam vel in unam.

Ex omnibus autem præinductis patet, quod paralogismi qui sunt secundum ignorantiam elenchi, omnes reducuntur in ignorantiam elenchi, quoniam est in eis apparens et non vera contradictio, quæ erat proprium elenchi, et sic principaliter peccant contra elenchum : non quin etiam peccent contra syllogismum, sed ideo quia possunt peccare contra elenchum, nihil peccando contra syllogismum : possunt enim impedire contradictionem, non impediendo syllogismum. Ut si dicatur a respondente, canis est latrabile, et arguatur sic in contrarium : nullus piscis est latrabile : quidam piscis est canis : ergo quidam piscis non est latrabile : est syllogismus in quarto primæ, et non impeditur : et tamen non contradicit : et similiter est in aliis fallaciis in dictione. Alii autem paralogismi qui fiunt secundum fallacias extra dictionem, in ignorantiam elenchi reducuntur, quia peccant contra syllogismi diffinitionem : quia illi etsi peccant contra dictionem ut fallacia secundum quid et simpliciter, ut in ante habitis dictum est,

et ignorantia elenchi : tamen dicuntur peccare contra syllogismum, quia non peccando contra dictionem possunt impedire syllogismum : ut si detur a respondente, quod nullus homo est genus, et arguatur in contrarium sic : animal est genus : homo est animal : ergo homo est genus. Istæ enim, nullus homo est genus, et homo est genus, vere contradicunt : et tamen syllogismus non valet impediente fallacia accidentis. Et sic est in aliis fallaciis extra dictionem generaliter loquendo, conclusio enim paralogismi habet duas comparationes : unam quidem ad præmissas ex quibus sequitur et in quibus est ut effectus in causa, et sic impedit syllogismum : aliam autem ad defectum respondentis contra quem arguitur, et quem sophista opponens intendit redarguere a loco sophistico arguens : et quoad utramque comparationem omnes paralogismi peccant contra elenchum.

Et attende quod affirmatio et negatio orationes sunt, et fallaciæ in dictione peccant contra elenchum : ideo Aristoteles paralogismos fallaciarum in dictione frequentius vocat *orationes* : et quia paralogismi fallaciarum extra dictionem peccando contra syllogismum, non peccando contra elenchum, ideo vocat illos frequentius *paralogismos*, quasi apparentes syllogismos. Sic etiam figura dictionis peccabit contra syllogismum mutando quid in quale, quando fit ex collatione propositionum ad invicem et ad conclusionis consequentiam : et peccabit contra elenchum comparando conclusionem ad redargutionem respondentis : quia si respondens concedat quid, et opponens arguat de quali, non contradicit.

Et sic est in eo quod est secundum quid et simpliciter, in eo qui est secundum ignorantiam elenchi specialem, secundum quod elenchus consistit in quatuor conditionibus contradictionis, quæ sunt idem, et secundum idem, et simpliciter, et in eodem tempore : sic enim ignorantia elenchi impedit contradictionem. Si autem conclusio comparetur ad præmissas, tunc impedietur syllogismus.

TRACTATUS V

QUALITER EX LOCO SOPHISTICO GENERATUR DECEPTIO IN EO QUI NON POTEST DISTINGUERE.

CAPUT I.

Qualiter hoc fit in locis sophisticis in distinctione.

Determinatis autem his de generatione paralogismorum secundum singulas fallacias, et reductione eorumdem in ignorantiam elenchi : quia non redarguitur per locum sophisticum in quo fallacia sive deceptio per fallaciam non generetur : redargui autem videtur in quo generatur deceptio : ideo in hoc tractatu ostendemus qualiter ex principio motivo (quod est fallacia) patitur quis deceptionem, et generatur in ipso in hoc quod decipitur fallacia quæ sui apparentia principium est deceptionis.

Dicimus ergo quod fallacia sive deceptio talis fit in his quidem locis sophisticis qui secundum dictionem sunt. Et primo secundum æquivocationem et orationem amphibologicam, cum ab aliquo decipitur per multiplex æquivocationis vel amphibologiæ, et non potest dividi sive distingui quod multipliciter dicitur : eo quod vocis incomplexæ unitas, scilicet nominis vel verbi, vel unitas orationis in amphibologia, credere facit unitatem significationis et rei significatæ sub dictione vel oratione, et non valens distinguere decipitur. Quædam autem æquivocorum non est idoneum (hoc est, non est facile) dividere, et præcipue quæ sunt æquivoca secundum analogiam, et in his maxime prima quæ aliorum sunt principia, ut unum, et ens, et idem : quia in his et nomen unum et significatum unum et in uno, sed modis quibusdam illius quidem significatum importat multa, et unum, et ens, quod significat substantiam, et non significat accidens, nisi quia est modus unius et entis quod est substantia : et hunc modum est difficile videre. Et idem est etiam de illis qui idem est effectus unius. In æquivocis autem quæ sunt casu et fortuna æquivoca, eo quod nomen diversis institutionibus significat multa, eo quod talium nomen unum est, et ratio substantiæ aperte diversa, facile est videre distinctionem.

In his autem locis sophisticis quæ sunt secundum compositionem et divisionem, fallacia sive deceptio generatur in eo, sive ex ista apparentia, quod oratio secundum materiam notissima, nihil putatur differe, quando est composita secundum formam in distinctione probationis, et quando est divisa per distinctionem inferendo, sicut patet in plurimis distinctionibus in quibus est compositio fallens vel divisio fallens. Similiter est causa deceptionis in dictione una secundum materiam, non una autem secundum formam prolationis : in his unitas materiæ causa est motiva : deceptio autem generatur ex hoc quod quis nescit distinguere, quod aliquid significatur acute vel remisse prolata, sicut in his deceptionibus quæ sunt in paralogismis secundum accentum. In his

enim propter unitatem materialem vocis non aliud videtur significare remissa gravi scilicet accentu, et intensa sive acuto accentu prolata : in nullo enim vel non in pluribus oratio (in qua talis distinctio ponitur) aliud significare videtur : diversas enim istæ fallaciæ deceptiones generant propter diversitatem motivorum sive apparentiarum quæ sunt in ipsis.

Horum autem paralogismorum qui sunt secundum figuram dictionis, vel in terminatione, vel in significatione, vel in suppositione, difficile est alicui imperito dividere, hoc est, per distinctionem comprehendere, quæ similiter vel in figura terminationis vel in modo suppositionis similiter dicuntur, et quæ sunt ista quæ diversæ ab illis vel consignificant, licet diverse terminentur : vel quæ diverse ab illis significantur, ut sic unum significetur quid, et aliud quale vel quale quid : vel quæ non eodem supponuntur, ut speciem unius prædicamenti vel generis mutat in alia. Qui enim potest hoc facere, quod sic distinguat quæ unam habent appellationis sive dictionis significationem, ita quod pene dividat, hoc est, quæ pene in figura dictionis similia sunt, illi proprie est videre verum. Sicut gratia exempli dicimus, quod omne quod in communi prædicatur vel subjicitur, hoc opinamur hoc aliquid significare, et intelligimus ipsum gratia suppositi poni, et unum aliquid, sicut in *Prædicamentis* dictum est : quia substantiæ nomen secundum appellationis figuram videtur hoc aliquid significare : talia enim significant formam sive materiam quæ communicabilis est suppositis, et per modum concreti dicuntur secundum figuram vocis, ut homo, corpus, substantia, animal : et ideo in ipso nomine inclinationem ad substantiam suppositam significant, propter quod hoc aliquid videntur significare : aliquando tamen significant ipsam essentiam : et ideo difficile est distinguere. Qui distinguere scit ea quæ pene similia sunt, cum tamen diversa sunt, maxime sciet annuere sive dare in talibus quod dandum est, et negare quod negandum est : hoc autem maxime est in transcendentibus et in generalissimis, sicut patet quod unum et substantia quæ est genus, maxime videtur sequi hoc aliquid : et etiam ipsum ens maxime videtur sequi hoc aliquid : quia hoc aliquid maxime est unum, et maxime substantia, et maxime ens : unde si aliquis in talibus distinguat significatum a supposito, et maxime annuit per distinctionem quid pro nomine accipiatur, maxime potest videre verum.

Propter quod etiam patet, quod hic qui secundum figuram dictionis ponitur, ponendus est in his locis sophisticis qui sunt secundum dictionem : quamvis in aliquibus conveniat cum locis sophisticis qui sunt extra dictionem. Et hoc probatur tribus rationibus. Primo quidem probatur hoc ex hoc, quoniam hæc fallacia quæ secundum figuram dictionis est, magis fit per deceptionem his quæ cum aliis considerant, quam his quæ per se apud seipsos considerant. Apud se autem considerat aliquis, quum non utitur sermone considerato apud seipsum : apud alium autem inquirens et considerans, oportet quod sermone utatur : quia consideratio quæ est cum aliis, fit per orationes, in quibus propter figuram dictionis incidit deceptio : consideratio autem quæ est per se, quando aliquis apud seipsum considerat, non minus est per ipsam rem, quam per sermonem : quinimo multo magis per rem ipsam consideratam, quam per seipsum consideratam.

Deinde secunda ratione accidit aliquando falli etiam per seipsum consideranti : sed hoc fit quando rem considerat in ipso sermone significatam, et non considerat eam absolutam a sermone : et ideo propter figuram sermonis etiam apud seipsum consideranti accidit figura sive deceptio : et sic iterum a sermone causatur apparens et non existens deceptio et fallacia generata in decepto.

Amplius adhuc tertia ad idem ratio est : quia hæc fallacia habet apparentiam et motivum ad deceptionem quam generat ex similitudine non quidem significati vel consignificati vel suppositi, quia in illis est dissimilitudo : sed ex similitudine quæ est in figura dictionis. Hæc autem similitudo attenditur in dictione et figura dictionis, secundum quod figura dictionis in ante habitis (ubi locuti sumus de fallacia figuræ dictionis) est exposita.

Hæc autem probatio, ut diximus, facta est, ne credatur hæc fallacia ponenda esse inter fallacias extra dictionem, cum quibus habet convenientiam in duobus : quorum unum est : quia sicut in locis sophisticis extra dictionem præmissæ frequenter sunt veræ, et non est aliquis defectus in eis, ut patet in figura accidentis : animal est genus : homo est animal : ergo homo est genus : hic autem ambæ præmissæ sunt veræ, et defectus est in comparando præmissas ad conclusiones : ita est in fallacia figuræ dictionis : non enim est defectus in præmissis, sed in comparando præmissas ad conclusionem, ut patet hic : musa et poeta sunt ejusdem terminationis : ergo sunt ejusdem generis. Vel sic : iste non dat nisi quod habet, et non quod non habet : non autem habet unum solum : ergo non dat unum solum . Alia convenientia est in hoc, quod in aliis paralogismis figuræ dictionis frequenter coincidunt loci sophistici extra dictionem, ut accidens et consequens.

Zeno posuit fallaciam figuræ dictionis esse extra dictionem.

Et ideo Zeno hanc fallaciam inter locos sophisticos extra dictionem posuit, sed erravit, sicut paulo ante probatum est : quia ipsa fallacia fit et apud se consideranti, et cum alio. Quamvis in omni sermone quo disputamus cum alio, fiat omnis fallacia secundum quod sermo instrumentum est quo utimur disputando : tamen sermo non semper est causa fallaciæ. In fallaciis enim extra dictionem causa et motivum ad decipiendum, non est sermo, sed res, quamvis sermone ut instrumento utamur ad exprimendum rem illam.

CAPUT II.

Qualiter generatur deceptio per fallacias extra dictionem.

Ad sciendum autem qualiter generatur fallacia quæ est deceptio in respondente, prænotandum est, quod licet in omni fallacia tam in dictione quam extra dictionem, generetur deceptio ex hoc quod discerni non possunt idem et diversum : in fallaciis quidem in dictione, ex hoc quod non potest discerni idem in sermone et diversum in re : in fallaciis autem extra dictionem, eo quod non potest discerni idem et diversum partim secundum rem et partim secundum sermonem : tamen in fallacia accidentis specialiter facit deceptionem, eo quod non potest discerni specialis quædam identitas et specialis quædam diversitas, hoc est, quod discerni non potest identitas medii ad extrema vel inter accidens et subjectum, et inter antecedens et consequens : et hoc modo per idem et diversum non decipiunt nisi duæ fallaciæ, scilicet fallacia accidentis, et fallacia consequentis.

Hoc modo prænotato dicimus, quod in his quæ sunt secundum accidens deceptio fit in respondente sive fallacia : eo quod ipse respondens non potest dijudicare idem et diversum, et non potest dijudicare multa et unum : neque potest dividere quælibet secundum quæ insunt prædicationibus (hoc est, prædicatis) et rei subjectæ accidere : hæc enim tria in diversis paralogismis accidentis necesse est discernere eum qui non decipitur. Hæc enim tria ponit Aristoteles, et possunt hic referri ad idem et ad diversum. Si ad idem intentum illa referantur, tunc sequens est determinatio quædam præcedentis, ita quod idem diversum determinetur per multa et unum, et multa et unum determinentur per ea quæ insunt prædicatis : et putantur per hoc etiam subjectis

inesse : potest enim intelligi per idem et diversum identitas accidentis ad subjectum sive medii ad extrema : medium enim convenit utrique extremo : et in hac convenientia est idem : secundum tamen quod in fallacia accidentis convenit uni extremo, secundum hoc convenit ei oppositum alterius extremi, ut in præhabitis de fallacia accidentis dictum est : et in hoc consistit diversitas : qui enim habet identitatem, et hanc diversitatem considerare et discernere non valet, decipitur. Potest etiam per unum et multa intendere accidens et subjectum : subjectum enim et accidens secundum quod comparantur ad accidens quod eis similiter inest, sicut ad accidens quod sequitur subjectum et accidens, sic sunt unum : et non solum unum est idem alteri, sed in tertio sunt unum : secundum autem quod idem subjectum et accidens comparantur ad aliquid (quod eis dissimiliter inest) sunt multa, et non solum est unum diversum ab altero : et hoc specificatur per verbum sequens : eo enim ipso quod aliquis impotens est discernere quæ similiter attribuuntur rei subjectæ et accidenti inesse simpliciter, eo ipso impotens est discernere inter unum et multa : et sic per hæc tria verba intenditur unum magis specificatum.

Possunt etiam per hæc tria verba intendi diversa genera paralogismorum accidentis : per hoc enim quod dicit unum et multa, dicunt quidam intendi paralogismos accentus, qui procedit a divisis ad conjunctum : ut canis est tuus, et est pater : ergo est tuus pater. Per hoc autem quod dicitur idem et diversum, dicunt intendi paralogismos in quibus infertur aliquid modo syllogistico, ut hoc : musicum est nigrum : album est musicum : ergo album nigrum. Cum autem dicitur, neque quælibet prædicationibus omnia hæc et rei subjectæ accidere, dicunt intendi paralogismos accidentis, qui communem faciunt deceptionem secundum utrumque modum. Prius tamen dictum, quod scilicet unum per alterum specificetur, est probabilius.

Similiter autem generatur fallacia sive deceptio in paralogismis secundum consequens : pars enim quædam accidentis est consequens, ut in antehabitis de consequente dictum. Tamen sciendum, quod fallacia consequentis non peccat penes omnes prædictas conditiones quæ sunt idem et diversum, et unum et multa, quæcumque insunt prædicatis et rei similiter inesse : sed peccat tantum penes duas ex illis : penes enim hanc, quod impotens est quis judicare, quod quæcumque prædicatis insunt, omnia hæc similiter et rei subjectæ inesse, non decipitur aliquis secundum consequens, sed penes hoc quod impotens est dijudicare inter idem et diversum, et unum et multa : eo enim decipitur quis secundum consequens, quod nescit dijudicare identitatem antecedentis ad consequens, quæ consistit in hoc quod ubicumque est antecedens, ibi necesse est esse consequens: et inter divisionem antecedentis ad consequens, quæ consistit in hoc, quod non est necesse esse antecedens, ubicumque fuerit consequens : et iterum quis in hoc decipitur : quia nescit discernere inter antecedentis necessitatem et consequentis. Amplius autem, sicut in ante habitis dictum est, consequens semper in pluribus esse videtur : et probatur sic, hoc est, probari videtur secundum apparentiam : si enim hoc consequens ab illo antecedente non separatur, putatur quod nec ab illo quod est consequens, separetur alterum quod est antecedens : et sic generatur deceptio : quia licet antecedens non separetur a consequente, tamen consequens semper separetur ab antecedente : eo quod in pluribus est.

In his autem paralogismis qui fiunt secundum diminutionem et omnes elenchi : similiter autem in his paralogismis qui sunt secundum quid et simpliciter, generatur deceptio et fallacia, ut dicit Aristoteles, in eo quod pene, hoc est, in eo quod quis nescit distinguere inter

identitatem simpliciter et veram identitatem partialem quæ est secundum quid. Similiter autem in ignorantia elenchi deceptio fit : eo quod quis nescit determinare inter opposita sumpta simpliciter, et sumpta cum determinationibus propriis quæ inferunt suum simpliciter. In fallacia enim secundum quid et simpliciter concedimus universaliter sive simpliciter conclusionem, quod nihil consignificet quid (hoc est,secundum quid) aut quomodo, aut quo loco, aut ut nunc : et ideo decipimur.

Similiter fit deceptio in his paralogismis qui sumunt id quod est in principio in eo quod pene : quia enim videmus quod illatio illius syllogismi est necessaria, putamus quod sit probans syllogismus simpliciter, cum tamen non sit : et ideo deceptio fit in eo quod pene partialem identitatem per ipsum putamus in toto esse idem, cum sit diversum. Similiter autem in non causis et causis decipimur in eo quod pene : quia videmus, quod ex quibusdam præmissis conclusio sequitur necessario, sicut in syllogismo vero ; ideo putamus nullam esse fallaciam, vel etiam propter partialem convenientiam non causæ cum propositione quæ est causa, putamus non causam esse causam simpliciter : et fit iterum deceptio in eo qui quod pene idem est, nescit distinguere ab eo quod simpliciter est idem. Eodem modo generatur deceptio in omnibus paralogismis quicumque fuerint secundum plures interrogationes ut unam : in his enim fit deceptio in quod pene, quando quis nescit distinguere inter propositionem quæ est una, et inter propositionem quæ est plures : propter partialem convenientiam quæ est inter illas.

In his omnibus locis sophisticis quinque fit fallacia deceptionis in eo quod pene : eo quod in istis non substantialiter discernimus neque propositionis neque syllogismi veri diffinitionem propter prædictam causam quæ est convenientia partialis unitatis ad unitatem simpliciter. Quamvis autem hæc causa communis sit in omnibus locis sophisticis quinque qui dicti sunt, aliam tamen et aliam hoc quod dictum est pene, notat in diversis identitatem : partialis enim identitas in his dupliciter est : quædam enim est identitas partialis alicujus dicti cum determinatione ad dictum simpliciter sine determinatione : et hæc est duplex : quia est determinatio impropria, et est determinatio propria penes identitatem dicti, non tamen propria determinatione : et dictum simpliciter decipit in fallacia secundum quid et simpliciter. Est autem identitas dicti cum determinatione propria ad idem dictum simpliciter : et sic decipit ignorantia elenchi si fuerit partialis identitas. Alio modo fit partialis identitas propositionis plures quæ est una : et penes hoc decipit fallacia secundum plures interrogationes ut unam. Si autem adhuc tertio modo sumatur partialis identitas, quando scilicet aliquid videtur syllogismus, et non est : hoc contingit dupliciter, scilicet aut penes syllogismum notificantem, et sic peccat petitio ejus quod est in principio: aut penes syllogismum in eo quod non probat, et sic decipit non causa ut causa : quia contra talem peccat identitatem partialem.

CAPUT III.

Quod eadem principia sunt apparentis syllogismi et sophistici.

Dictum est in ante habitis, quod sophisticus syllogismus dividitur in apparentem syllogismum qui peccat in forma, et apparet esse syllogismus et non est : et in eum qui peccat in materia et est syllogismus. Unde posset aliquis credere, quod alia principia essent in hac arte determinanda secundum quæ est sophisticus syllogismus peccans in materia qui est syllogismus, quæ essent præter principia tredecim fallaciarum quæ sunt principia syllogismi apparentis peccantis in forma, qui videtur esse syllogismus et

non est syllogismus : ideo oportet nos hoc capitulum inducere, quod secundum eadem principia fit uterque syllogismus sophisticus peccans in materia et peccans in forma : et non oportet alia et alia requi rere, secundum quæ fiat peccans in forma apparens syllogismus, et alia secundum quæ fiat peccans in materia qui est syllogismus. Et hujus ratio in communi est, quia quando aliquis decipitur per syllogismum peccantem in materia, hoc non fit nisi quia concedit propositionem aliquam falsam vel ad minus improbabilem, quæ videtur esse vera : non autem videtur eidem vera, nisi quia videtur ei sequi ex veris vel ex vera, cum non sequatur ex illa vel ex illis : non autem videtur sequi, cum non sequatur nisi per apparentiam alicujus loci sophistici sive fallaciæ : falsum ergo pro vero accipit per aliquem locum sophisticum ; et sic deceptus utitur falso pro vero in syllogismo sophistico peccante in materia : et sic deceptio sive fallacia syllogismi sophistici peccantis in materia,oritur a principio syllogismi sophistici peccantis in forma : sed non oportet quod principium sophisticæ deceptionis sit in eodem syllogismo qui peccat in materia, sed in syllogismo præcedente illum qui per syllogismum apparentem videtur probare propositionem falsam videri veram per locum aliquem sophisticum. Et sic patet quod eadem et tot sunt principia syllogismi sophistici peccantis in forma et peccantis in materia : sed tamen non immediate, quia mediante syllogismo peccante in forma efficiuntur etiam principia syllogismi peccantis in materia.

Ratio communis, quod eadem sint principia syllogismi peccantis in forma, et peccantis in materia tantum.

Quoniam igitur habemus ex jam determinatis in ante habitis, secundum quot et quæ principia (quæ sunt loci sophistici secundum deceptionem activam et passivam quæ est in respondente) fiunt apparentes syllogismi qui peccant in forma : habemus igitur originaliter secundum quot et quæ principia fiunt syllogismi sophistici, qui scilicet peccant in materia : quia scilicet hæc deceptio eorum qui peccant in materia, oritur ab ista quæ est deceptio eorum qui peccant in forma. Dico autem exponendo per divisionem sophisticum elenchum et sophisticum syllogismum dupliciter. Non enim solus ille dicitur sophisticus elenchus vel syllogismus sophisticus, qui videtur elenchus esse vel syllogismus et non est, eo quod peccat in forma syllogismi et elenchi : sed etiam dico illum sophisticum elenchum et syllogismum qui est quidem et elenchus et syllogismus, quia peccat in materia tantum, ex falsa vel falsis propositionibus procedens : sed videtur non esse conveniens rei propositæ : eo quod est ex falsis vel ad minus improbabilibus : quia ille peccat contra dialecticum, qui ex probabilibus procedit.

Sunt autem hi vel tales syllogismi qui non simpliciter arguunt:quia non arguunt propter quid, sed quia : et tales syllogismi monstrant ignorantes : quia assumpto aliquo falso quod ut verum acceptum est per apparentem syllogismum, quod falsum circa communia alicujus scientiæ est, si hoc concedit respondens, statim monstratur esse ignorans circa ea, quibus ignoratis ignoratur ars : hoc autem (ut diximus a principio) hujus scientiæ proprium erat tentativæ disputationis : et licet sit talis syllogismus sophisticus et non dialecticus,tamen tentativa secundum unum modum est pars dialecticæ, et secundum alium modum est pars sophisticæ : secundum enim quod utitur syllogismo dialectico, est pars dialecti cæ : secundum autem quod tentativa, utitur syllogismo sophistico,et est pars sophisticæ. Unde idem syllogismus est et tentativus et sophisticus : tentativus quidem, in quantum sumit experimentum de ignorantia respondentis : sophisticus autem in quantum ordinatur ad deceptionem respondentis, hoc est, in quantum ordinatur ad generandum in respondente falsum habitum, ut falsum sumat pro vero per syllogismum apparentem secundum locum aliquem sophisticum.

Quomodo tentativa uno modo est pars dialectica, alio modo pars sophistica.

Hæc autem tentativa potest syllogizare

falsum ex falso, ut dictum est : et erit syllogismus ad respondentem qui est propter ignorantiam respondentis qui dat sive concedit talem orationem falsam propter ignorantiam : quia falsum videtur ei verum propter deceptionem factam in ipso per aliquem locum sophisticum. Sophistici autem elenchi peccantes in forma, etsi syllogizent contradictionem veram qua redarguatur vere respondens, tamen non faciunt manifestum aliquem respondentem, si ignorant sive ignorantes sunt : hoc enim non sumit experimentum ignorantiæ : nam non solum ignorantem, sed etiam scientem, et pariter aliqui opponentes impediunt his orationibus sive syllogismis sophisticis qui peccant in forma, et videntur syllogismi, cum non sint : eo quod difficiles sint ad solvendum. Faciles autem sunt qui peccant in materia : peccantes enim in materia, statim solvuntur per interemptionem falsi vel improbabilis : sed non sic peccantes in forma : oportet enim resolvere conclusionem eorum in præmissas et comparare præmissas ad conclusionem. et ostendere quare ex præmissis non sequatur conclusio : et hoc est difficile. In quo etiam periti non solum ignorantes impediuntur : et ideo orationes non sunt apertæ accipere experimentum ignorantiæ.

Quoniam autem habemus syllogismos sophisticos eadem via eorumdem principiorum quibus habemus apparentes elenchos vel apparentes syllogismos, manifestum est ex inductis et ex dicendis. Ex inductis quidem, sicut prædictum est : quia falsa propositio quæ pro vera accipitur in sophistico, conclusa est ut apparenter vera in syllogismo apparente. Ex dicendis autem : nam secundum eadem principia deceptionis videtur audientibus syllogismum apparentem syllogizare ille qui opponit : cum tamen non syllogizet sic et secundum eadem principia videbitur respondenti, hoc est, ei qui debet ad propositionem respondere. Sophistici syllogismi peccantes in materia, videntur syllogizare tanquam ex vera cum non sit vera : eadem enim deceptione deceptus respondens dat falsam ut veram, qui prius audiens syllogismum apparentem, dedit sequi eam quæ non sequebatur in syllogismo probante ut videbatur illa quæ falsa est, quam ut veram accepit in syllogismo peccante secundum materiam : propter quod erunt syllogismi falsi (hoc est, ex falsis peccantes in materia) originaliter per hæc principia deceptionis omnia, aut quædam per quæ est syllogismus apparens. Dico autem *omnia, aut quædam*, propter compositionem et divisionem et accentum, in quibus non nisi materialiter est vox eadem : quæ vero profertur, formaliter distinguitur dividendo eam vel componendo, vel etiam in accentu prolata dictio acuitur vel gravatur : et sic in prolatione multiplicitas ejus facilius percipitur, quam in non prolata : quod enim ipse respondens non interrogatus ab opponente, apud se pertractans arbitratur dandum propter identitatem sermonis aut rei, hoc etiam per eadem principia deceptus dabit interrogatus ab opponente, et ponet ipsum tanquam verum per ea quæ vera videbantur, prolatum in quibusdam orationibus, sicut quæ sunt secundum compositionem et divisionem et accentum interrogare in prolatione quæ deest (hoc est, quæ est causa defectus) et falsum apparere in uno sensu, ut in his quæ secundum dictionem sive prolationem : quia ipse distinctione dictionis in his apparet, in quo sensu falsæ sunt orationes. Et hoc etiam accidit in orationibus quæ ducunt ad solœcismum : hoc enim ipsa prolatione manifestatur.

Si ergo paralogismi qui sunt secundum apparentem elenchum, sunt qui prædeterminati sunt secundum principia tredecim fallaciarum, manifestum est quoniam propter eadem principia et tot erunt syllogismi sive paralogismi falsorum elenchorum (qui ducuntur sophistici peccantes in materia) secundum eadem, et tot secundum quæ et quot etiam est apparens elen-

chus peccans in forma. Hoc autem probatur etiam per inductionem : apparens enim elenchus peccans in forma est secundum particulas et differentias constituentes verum syllogismum, quæ quando deficiunt, sunt principia apparentis elenchi : nam quando singulum de numero illarum particularum veri syllogismi deerit secundum veritatem, quamvis videatur non deesse, tunc non fit elenchus verus : sed videbitur elenchus qui fit sic per defectum rationis syllogismi, sed est apparens elenchus. Et hoc apparet inducendo in non causa ut causa in paralogismo qui fit ad impossibile : in illo enim fit non ut causa, qui deficit in eo quod est conclusionem accidere propter orationem præmissam : non enim accidit propter eam quæ non causa est. Qui autem duas interrogationes ut unam fecit, deficit propter deceptionem orationis sive propositionis, quam non sumit quando non unam sumit, ut in ante habitis probatum est. Ille autem apparens elenchus qui est secundum accidens, decipit propter idem, quod ut idem assignatur rei subjectæ et accidenti similiter inesse, cum hoc in syllogismo bono idem et simile esse debeat, quod non habet accidentis paralogismus : et hujus pars est paralogismus qui est secundum consequens : et ideo per defectum ejusdem particulæ deficit et decipit.

Amplius omnes paralogismi qui sunt secundum fallacias in dictione, decipiunt propter hoc quod contingit non in re sicut in oratione, accidere : non enim idem est secundum rem quod est sub eadem voce. In elencho autem vero idem est aut re aut nomine : non nomine tantum de ignorantia elenchi decipit propter hoc quod deficit in his quæ sunt de universali contradictione quæ sunt, quod fit secundum idem et ad idem et similiter et in eodem tempore : sic ignorantia elenchi secundum quod in aliquo istorum deficit secundum singulum istorum deficiens. Amplius autem paralogismus petitionis ejus quod est in principio, deficit et decipit per defectum illius quod in diffinitione elenchi ponitur, connumerato illo quod est accipere in principio.

Quapropter per inductionem habebimus omnia secundum quod numero fiunt paralogismi in forma peccantes : nam illi secundum plura quæ enumerata sunt, non fiunt : secundum autem principia quæ dicta et inducta sunt, erunt et fiunt omnes paralogismi et non secundum alia, et fiunt tot et eadem fiunt syllogismi sophistici in materia peccantes.

Quod autem dictum est paulo ante, quod sophisticus elenchus qui est apparens elenchus, videtur esse elenchus et non est, quamvis hoc verum sit de eo qui peccat in forma, tamen est ad aliquem elenchus aliquando, quamvis non simpliciter sit elenchus. Est enim sophisticus elenchus non simpliciter elenchus, sed ad aliquem potest elenchus esse aliquando, et ad aliquem potest esse syllogismus similiter : nam si respondens id quod æquivocum nomine dicitur unum significare, et si non sumat eum qui secundum similem formam unius orationis est vel dictionis est in figura dictionis et unum nomen, si non sumat similiter in alio loco sophistico in dictione unum significare, sed distinguat ipsum multipex : tunc tales argumentationes neque existunt simpliciter elenchi, neque erunt elenchi ad eum respondentem qui interrogatur : quia tunc non redarguitur neque decipitur. Si autem respondens sumat unum nomen singulare vel in figura dictionis, unum significare propter unitatem figuræ dictionis : tunc tales argumentationes quidam erunt elenchi et syllogismi ad eum, hoc est, contra eum qui ut respondens interrogatur : quia tunc ille decipitur et redarguitur. Simpliciter autem non erunt elenchi et syllogismi : quia peccant contra formam syllogismi et elenchi : eo quod non sumpserunt unum significatum vere, sed apparens unum propter sermonis unitatem. Et similiter secundum reliqua in aliis fallaciis peccantibus contra formam elenchi.

CAPUT IV.

Quod non oportet requirere determinationem in hac arte de paralogismo disciplinæ in propriis scientiis facto.

Cum autem secundum principia quæ sunt loci sophistici, jam de duplici syllogismo sophistico quantum ad generationem et reductionem determinatum sit, secundum quæ principia locorum sophistica arguunt omnes qui elenchis sophisticis utuntur, non oportet alia principia tentativæ sumere vel invenire in hac scientia, secundum quæ generentur paralogismi proprii in unaquaque disciplina : quia illi sumi et determinari non possunt sine omnium (hoc est, uniuscujusque eorum quæ sunt propria scibilia) scientia propria. Sic autem omnium sive uniuscujusque propriam scientiam tradere, non est unius alicujus specialis artis vel scientiæ. Infinitæ enim sunt fortasse sive quodammodo scientiæ propriæ, quæ dividuntur secundum propria subjecta et proprias passiones et propria principia, quæ quoad nos infinita sunt secundum potentiam : quia propria scibilia secundum materialem divisionem sunt infinita, sicut et res infimas olim in scientia ista diximus infinitas : de qualibet enim una re multa sunt scibilia, quorum etiam aliquando scientia non est inventa : infinita autem hoc modo non est per scientiam propriam pertransire : et ideo talem scientiam de paralogismis disciplinæ non oportet quærere : et si scientiæ sunt de propriis scibilibus infinitæ, manifestum est quod et demonstrationes (per quas accipiuntur scientiæ infinitæ) sunt infinitæ : quia propria scientia effectus est propriæ demonstrationis. Tamen secundum proprias scientias erunt et proprii elenchi et veri elenchi : quod ex hoc probatur, quia quæcumque est demonstrare ostensiva demonstratione, negata conclusione et proposito opposito conclusionis erit vel continget redarguere eum qui ponit contradictionem veri conclusi, sive veræ conclusionis, ut dictum est : et ideo sicut sunt conclusiones infinitæ secundum propria scibilia, ita elenchi secundum proprias contradictiones erunt infiniti et ad unam propriam scientiam non reducibiles.

Cujus modi est in geometria si aliquis in propriis scibilibus posuit diametrum quadrati commensurabilem per contraria principiorum illius scibilis, quod diameter est incommensurabilis, arguet illum quis sive aliquis vera demonstratione concludens oppositum ejus quod iste dixit, scilicet quod diameter est incommensurabilis, et sic faciet verum elenchum contra disciplinæ propriæ paralogismum.

Propter quod illos qui determinare debent de propriis paralogismis uniuscujusque disciplinæ, oportebit omnium propriorum scibilium esse scientes : quia tales paralogismi fiunt per opposita propriorum principiorum. Cujus probatio est per inductionem, quia alii tales paralogismi sive falsi elenchi secundum ea quæ in geometria sunt propria principia et secundum proprias scibilium in geometria conclusiones, quarum oppositum proprium concludit elenchus : alii vero tales paralogismi disciplinæ erunt secundum ea quæ sunt propria medicinæ : alii vero tales paralogismi erunt secundum ea quæ sunt propria aliarum disciplinarum elenchi : et cum veri elenchi sint sic in infinitis, non solum ipsi veri elenchi erunt sic infiniti, sed et falsi (hoc est,ex falsi, principii, facti), similiter veri erunt sic in infinitis scibilibus et scientiis, quod secundum unumquemque verum elenchum fit syllogismus oppositus, si accipit opposita veri elenchi, ut secundum geometriam fit falsus geometricus elenchus : secundum autem medicinam fit elenchus medicinalis. Dico autem exponendo secundum artem sive scientiam propriam elenchum qui est secundum illius artis propria principia, et falsum elenchum

qui est per opposita principiorum illius artis.

Ex his igitur quæ dicta sunt, manifestum est quod in hac arte non omnium secundum unamquamque scientiam propriorum elenchorum, sed eorum tantum quæ secundum dialecticam (quæ inquisitiva est et ad omnium methodorum specialium principia habet) sumendi sunt in hac scientia loci sophistici : hi enim communes sunt et formas dant omnibus, sicut et ipsa dialectica modum in communibus, dat omnibus scientis, ut dicit Aristoteles in III *primæ philosophiæ*[1] : nam hi communes sunt sicut et ipsa dialectica communis est ad omnes artes et ad omnem potentiam. Dico autem artem habitum demonstrativum actus vel operationis : potentiam autem habitum non necessarium ad actum non stantem, sed sic et sic operari potentem, ut est rhetorica, œconomica, politica, et aliæ hujusmodi potentiæ. Adhuc autem cum elenchum qui est secundum unamquamque disciplinam uniuscujusque scientis in ista disciplina est considerare : quia oppositorum eadem est disciplina, sive sit elenchus qui cum non sit (hoc est, falsus et ex falsis sit) videtur tamen propter formam elenchi quam habet, quia peccans in materia habet formam : et cum est verus et ex veris, habet adhuc ista scientia dicere quare est elenchus verus elenchus qui est ex propriis suorum principiorum, et habet considerare propria scientia et illum qui est ex oppositis principiorum propriæ disciplinæ.

Eum autem qui ex communibus, quia circa singula inveniuntur apparentia probabilia, et sub nullam artem cadit specialem et propriam, est considerare dialecticorum : quod non tantum dialectici est considerare verum elenchum qui est ex propriis quæ videntur probabilia circa singula. Sic enim dialectica dicta communis est ad scientiam topicam et sophisticam. Hujus autem ratio est, quia si ex dialecticis habemus ex quibus principiis communibus sunt probabiles syllogismi in quolibet probabili problemate, habebimus etiam ex quibus locis sophisticis sunt apparenter probabiles elenchi : et hoc patet per elenchi diffinitionem : quia elenchus est syllogismus cum additione contradictionis : unde supposito opposito conclusionis syllogismi ad contradictorium fit elenchus : propter quod elenchus aut unus aut duo syllogismi. Si enim syllogismi jam actu concludentis accipiatur oppositum, et concludatur oppositum prioris syllogismi : tunc elenchus ille est duo syllogismi. Si autem oppositum accipiatur simpliciter dati a respondente absque eo quod sit conclusum : tunc elenchus est unus tantum syllogismus.

Dialectica communis ad topicam et sophisticam.

Universaliter ergo concludendo ex determinata jam arte habemus in communi principia secundum quæ sunt omnes elenchi hujusmodi (hoc est, qui sunt circa communia) quæ sunt modus omnium propriorum. Si autem hoc habemus secundum quod sophistici elenchi sunt ex falsis qui oriuntur ab eisdem principiis quæ sunt elenchorum apparentium, qui peccant in forma : tunc etiam habemus solutiones talium elenchorum, et non oportet artem specialem inveniri ad solutiones talium. Nam horum elenchorum qui sunt ex falsis (et ideo dicuntur sophistici, quia oriuntur ex apparentibus elenchis) instantiæ solutiones sunt eorum. Dico autem hic instantiam propositionem de qua scitur quæ interimenda sit. Sic enim solvitur falsum quando interimitur. Sophisticorum autem peccantium in forma aliæ solutiones sunt, quæ in secundo libro hujus scientiæ determinabuntur : quia illi elenchi artem specialem requirunt suæ solutionis, sicut etiam in hoc primo libro ars specialis determinata est suæ generationis.

Removet dubium.

Habemus autem ex præinductis secundum quæ principia fiunt etiam appa-

[1] Cf. etiam 2 Metaphys. tex. com. 16.

rentes elenchi qui peccant in forma, ex quibus etiam oriuntur sophistici elenchi peccantes in materia. Apparentes autem elenchos dico, non cuilibet propriæ scientiæ, sed talibus quæ circa communia sunt, sicut est dialectica et sophistica. Infinita enim sunt si quis consideret sive considerare velit secundum quæ propria appareant principia quibuslibet propriis scientiis vel artibus vel potentiis.

Propter quod manifestum est, quoniam dialecticæ est (quæ circa communia est) posse facultatem et ex his habitum habere sumere secundum quæ principia fit ex communibus factus elenchus et verus, qui est elenchus, sive sit apparens elenchus qui est sophisticus elenchus, et secundum quæ principia fiat apparens elenchus, vel etiam secundum quæ principia fiat elenchus vel syllogismus tentativus. Syllogismus enim sophisticus peccans in materia, est tentativus circa communia : quia illum qui fingit se scire communia, tentandum proponendo aliquod falsum commune, et ex ipso cum quibusdam aliis faciendo syllogismum : quem si admittendo concedat tanquam sit verum, manifestum est quod ignorat communia : et sic per syllogismum litigiosum peccantem in materia accipitur experimentum ignorantiæ. Talis autem tentativa uno modo est pars dialecticæ, et alio modo est pars sophisticæ : secundum enim quod tentator utitur dialectico syllogimo, secundum hoc tentativa est pars dialecticæ. Secundum autem quod utitur syllogismo sophistico, sic est pars sophisticæ : et ideo idem syllogismus potest esse tentativus et sophisticus : tentativus in quantum sumit experimentum ignorantiæ respondentis, sophisticus autem in quantum ordinatur ad decipiendum respondentem et ad generandum in ipso respondente falsum habitum.

Tentativa uno modo est pars dialecticæ, alio modo pars sophisticæ.

CAPUT V.

De errore dividentium orationes sophisticas, quod sint quædam ad nomen et quædam ad intellectum.

Oppositio quorumdam de principiis sophisticarum orationum.

Quia autem quidam fuerunt qui volentes orationum sophisticarum reddere principia, diviserunt orationem dicentes, quod orationum quædam sunt ad nomen, quædam autem ad intellectum : intendentes omnem illam orationem esse ad nomen, in qua ex aliqua causa apparentiæ unus opponens vel respondens potest referre intellectum ad unum nomine significatum, et alter opponens vel respondens per defectum (qui est causa falsitatis) potest intellectum referre ad aliud quod est in re diversum ab illo quod significatur in nomine quocumque modo : et sic omnis oratio in qua est fallacia, est oratio ad nomen : et omnis in qua non est apparentia fallaciæ, est oratio ad intellectum. Et quia tales orationes frequentius sunt in sophisticis, ideo ab his dicebant oriri principia paralogismorum.

Oratio ad nomen quid.

Oratio ad intellectum quid.

Propter quod hic iste error non est probandus. Unde dicimus quod non est recta et vera differentia orationum sophisticarum in hoc quod quidam dicunt esse has quidem ad nomen, illas autem alias ad intellectum esse disputatas : hæc enim divisio non est per opposita, quod inconveniens est opinari, sicut per opposita divisas alias quidem orationes esse ad nomen, alias autem oppositas his esss ad intellectum, sed non easdem dicere esse et ad nomen quantum ad unum et ad intellectum quantum ad alterum. Quid enim est non ad intellectum esse orationem, sed ad nomen, nisi hoc quod quando sive aliquando ille qui putatur interrogari, sive opponens, interrogando non utitur nomine sive significato per nomen ad illud idem quod is qui interrogatus est, sive respondens dedit sive concessit : sed respondens referens dedit, et opponens illud idem ad aliud referens,

Quid sit orationem esse non ad intellectum, sed ad nomen.

respondentem videtur redarguere hic secundum aptitudinem apparentiæ et non existentiæ sive defectus qui est in omni fallacia. Idem autem hoc est ad nomen commune, quando opponens utitur opposito ratione ea ad intellectum, in quo dedit sive concessit eam respondens. Unde unam et eamdem orationem contingit esse ad nomen et ad intellectum : opposita autem non sunt in eodem simul : divisio ergo hæc non est per opposita.

Hoc autem probatur tam in orationibus multiplicibus quam in non multiplicibus : in multiplicibus quidem sic : si enim aliquis orationem in qua est nomen æquivocum (quod plura significa) unum putet significare, ita quod interrogans sive opponens, et interrogatus sive respondens putent illud nomen unum significare, et referunt intellectum ad idem, verbi gratia sicut forte ens et unum et cætera analoga plura significant : quia in istis magis latet æquivocatio et magis putantur unum significare, quam æquivoca casu et fortuna : sed etiam respondens sit aliquis, verbi gratia, Socrates et Zeno sit interrogans sive opponens qui unum omnia putat esse et unum significare, sicut et Socrates : et ideo ad unum idem referunt intellectum : quæstio, utrum hæc oratio ad nomen aut intellectum orationis interrogate est disputata ? Constat quod est ad intellectum. Similiter autem est in aliis multiplicibus quæcumque plura in nomine vel in oratione significant. Si vero aliquis opponentium et respondentium putet illud nomen vel orationem plura significare, et in uno sensu det respondens, et in alio sensu utatur ea obviando opponens, palam est quod hæc oratio non est ad intellectum disputata.

Ens et unum analoga.

Primum inconveniens quod est contra eos qui hanc dant divisionem, est quod hæc divisio maxime est circa orationes multiplices, quæ sui aptitudine sunt ad nomen et ad intellectum disputabiles : orationes autem sophisticæ sunt etiam circa orationes non multiplices : et sic divisio est insufficiens. Deinde aliud inconveniens est, quod hæc divisio est circa quamlibet orationem : omnis enim oratio et dignitas demonstrata, et si in se unum significet, potest tamen putari plura significare : et contingit quod terminis in ea positis ad unum utitur opponens, et ad aliud utitur eis respondens, sicut patet in hoc quod dicitur, quod totum est majus parte, potest opponens uti toto et parte in uno genere totius et partis, et respondens in alio : non enim in ipsa oratione est, quando non est multiplex, quod fit ad nomen vel ad intellectum : sed est in eo sicut in causa, quod respondens se habet in usu orationis aliquo modo ad ea quæ interrogantur ab opponente, scilicet quod intellectum ad idem ad quod opponens refert, non ad aliud referendo. Deinde alia ratione ducente ad inconveniens probatur idem : quia scilicet (ut probatum est) omnes orationes contingit esse ad nomen : quod ex hoc probatur, quia secundum istos nihil aliud est esse orationem ad nomen, nisi non esse orationem ad intellectum in hoc loco : et secundum istos quamlibet contingit esse non ad intellectum : ergo omnem orationem contingit esse ad nomen : aut det oppositum, scilicet quod quædam sunt orationes quæ nec sunt ad nomen, nec ad intellectum : sed hoc est inconveniens secundum istos quia hi dicunt quod omnes sunt vel ad nomen vel ad intellectum : et dividunt orationem sic per immediata dicentes, quod omnes orationes vel sunt ad nomen vel ad intellectum, et dicunt nullas alias esse orationes quæ nec ad nomen sunt nec ad intellectum.

Attamen quamvis sic dicant quantum est de aptitudine orationis quicumque sunt apparentes syllogismi (in eo peccantes, quod multiplex dicitur nomen vel oratio) de numero illorum sunt qui de ipsius orationis aptitudine sunt ad nomen disputabiles. Et dico *aliqui*, quia in omnibus paralogismis (hoc est, qui habent actualem vel potentialem multipli-

citatem) aliqui tamen de se non sic habent, ut paralogismi figuræ dictionis qui non habent veram multiplicitatem : et ideo de se tantam habent aptitudinem ut disputentur ad nomen sicut alii : nam propter figuram dictionis inconvenienter dictum est, quod æqualiter de aptitudine sua sint omnes disputabiles ad nomen paralogismi, vel orationes quæ sint secundum fallaciam quæ est in dictione : sed sunt quidam paralogismi in dictionis multiplicitate, qui non sunt solum ad nomen, quod respondens vel opponens ad tales paralogismos sic se habeat, quod intellectum non refert aut ad idem aliquo modo : sed in eo sunt ad nomen, quod ipsa interrogatio (hoc est, interrogata propositio) quantum est de sui aptitudine habeat hoc quod ad nomen disputetur : et tales sunt qui de se plura significant, hoc est, multiplices sunt actuali vel potentiali multiplicitate. Sic igitur probatum est, quod talis divisio non est per opposita data.

Idem autem probatur, scilicet quod hæc divisio quæ data est, inconveniens est : quia non est per differentias essentiales parelencho. Unde omnino inconveniens est disputare de elencho, non prius de syllogismo disputando. Elenchus enim essentialiter componitur ex syllogismo et adjecta contradictione : et ideo quod necessarium syllogismi est differentia essentialis, illud nomen est differentia essentialis elencho vel parelencho : unde omnino inconveniens est disputare de elencho quantum ad differentias essentiales, ita quod non prius disputetur de syllogismo quantum ad differentias : quia syllogismus est in ratione elenchi : et hoc est omnino, quia elenchus est syllogismus : et ideo differentiæ essentiales syllogismi sunt etiam differentiæ essentiales elenchi: propter quod oportet de syllogismo prius quantum ad differentias essentiales disputare, quam de syllogismo elencho quantum ad differentias : quia syllogismus est in ratione elenchi. Est enim hujusmodi falsus elenchus sive sophisticus apparens syllogismus contradictionis.

Propter quod causa hujus divisionis quæ data est, aut erit in syllogismo quantum ad essentiales differentias syllogimi, aut erit in contradictione quantum ad essentiales differentias contradictionis : in ratione enim elenchi cum ratione diffinitiva syllogismi oportet adjacere contradictionem, si debeat per omnia essentialia elenchus diffiniri. Quandoque autem per defectum qui est in utrisque, erit apparens elenchus, scilicet et in defectu syllogismi et in defectu contradictionis, et aliquando per defectum qui est in altero istorum, scilicet aut in syllogistico aut in contradictione. Quod autem est apparens elenchus per defectum in utrisque, et in syllogismo scilicet et in contradictione, probatur per exemplum. Est autem in amphibologico paralogismo, qui est de eo quod est tacentem dicere : si enim detur a respondente, quod non est vel contingit talem dicere, secundum quod accusativus, *tacentem*, construitur cum infinitivo, *dicere*, ex parte ante, sive ex parte suppositi : quia sit vera hæc, non contingit tacentem dicere : et tunc ab opponente concludatur affirmative secundum quod idem accusativus cum eodem infinitivo construitur ex parte post sive ex parte appositi sic : contingit Socratem dicere : Socrates est tacens : ergo contingit tacentem dicere : non est contradictio et peccatum contra syllogismum, sed contra contradictionem : quia affirmatio et negatio non sunt secundum idem. Dico autem gratia exempli, si est paralogismus factus secundum figuram dictionis de eo quod non habet aliquis dare, sic : si aliquis dat ut conclusionem primo, iste non dat ut non habet, et arguatur contrarium sive oppositum sic : iste dat unum solum : et non habet unum solum : ergo dat quod non habet : hic est defectus tam in syllogismo quam in fallacia figuræ dictionis, et non valet consequentia : et est defectus a contradictione : quia istæ non sunt con-

tradictoriæ : iste non dat ut non habet, et iste dat quod non habet.

Paralogismus autem factus de eo quod est poema Homeri sive carmen esse circulum, peccabit contra syllogismum tantum : et formetur ut detur a respondente, quod nullum poema est figura, et ab opponente in oppositum arguatur sic : omnis circulus est figura : poema Homeri est circulus : ergo aliquod poema est figura. Hic enim in veritate contradicit conlusio positioni respondentis : sed syllogismus non valet, quia medium est æquivocum. Elenchus autem qui in neutro peccat, nec in contradictione scilicet, nec in syllogismo, si debitas utrique colligit differentias, verus est syllogismus.

Ex omnibus autem his colligitur, quod istæ differentiæ ad nomen esse vel ad intellectum esse orationem non sunt differentiæ essentiales nec orationi syllogisticæ nec orationi contradictionis : et ideo non sunt substantiales differentiæ elenchi : nihil ergo valent ad divisionem orationis de qua fit elenchus vel parelenchus, et sic male introducuntur.

Attendendum autem, quod inconveniens secundum istos est unam orationem esse ad intellectum et non ad intellectum : quia isti ponebant has differentias esse essentiales orationi : una enim oratio non suscipit differentias plures essentiales conclusionis. Et adhuc si dicantur istæ differentiæ esse accidentales : tunc adhuc oratio simul et semel et secundum idem non potest esse ad intellectum et non ad intellectum, cum nihil simul et semel secundum idem suscipiat opposita. Illi autem dicebant, quod hæ differentiæ (esse ad intellectum et non esse ad intellectum) sunt differentiæ orationis secundum id quod est oratio et non per respectum ad opponentem et respondentem : et ideo apud eos inconveniens est unam et eamdem orationem simul esse ad nomen et ad intellectum, sive ad esse intellectum et non esse ad intellectum. Si autem esse ad intellectum dicatur in oratione, non secundum ipsam orationem, sed in respectu ad opponentem et respondentem, vel generaliter loquendo per comparationem ad ipsum utentem : tunc non sunt opposita, et potest una et eadem oratio esse ad intellectum, et esse non ad intellectum, sicut unum et idem potest esse duplum et non duplum respectu diversorum, vel unus potest esse pater et non pater esse comparatus ad diversos : sed sic illi non accipiebant orationem esse ad intellectum, et non esse ad intellectum. Iste igitur est intellectus Aristotelis, et a nobis expositus est : non est in eo aliquid dignum dubitatione, de qua sit curandum.

CAPUT VI.

De destructione inductæ divisionis ex hoc quod est fallacia.

Cum autem ideo inducta divisio ostensa sit esse impropria : eo quod nec est per immediata nec per proprias differentias, adhuc ex his quæ hic dicemus, ostendetur esse falsa. Redeamus ergo (quia digressionem fecimus) ad id unde sermo venit prius, scilicet an hæc divisio conveniens sit, quod omnis oratio sit ad nomen vel intellectum. Dicebant autem auctores hujus divisionis, quod orationes doctrinales sunt ad intellectum : orationes multiplices sunt ad nomen. Et hoc probatur esse falsum : quæramus enim, utrum orationes (quæ in disciplinis sive scientiis disciplinalibus sunt) sint ad intellectum vel non. Et si dicunt illi, quod sint ad intellectum, tunc procedendo arguatur in contrarium sic : et si cui (hoc est, alicui) respondenti plura videtur significare : triangulus enim significat triangulum compositum ex portionibus circuli sive arcubus, et ille habet tres aliquando majores tribus vel duobus rectis, et significat triangulum rectilineum, qui habet tres æquales duobus rectis, interrogatus respondens dedit sive consensit, quod triangulus habet tres æquales duobus rectis : et dedit hoc considerans

triangulum, non ut hanc figuram trilateram rectilineam, de qua concludebat opponens, quoniam habet tres æquales duobus rectis, quæro utrum iste opponens vel respondens ad intellectum disputat vel non ? Et constat quod non : cum non referant intellectus suos ad idem. Ex hoc autem relinquitur, quod aliqua oratio est, ad quam nusquam illi ad intellectum dicebant : et sic divisio falsa, quia unum dividentium cadit sub altero, quod in vera divisione accidere non potest.

In vera divisione unum dividentium non cadit sub altero.

Amplius e converso etiam accidere probabimus sic, si plura quidem significet nomen vel oratio : ille autem qui respondet, non intelligit illam multiplicitatem, neque putat illud nomen vel orationem plura significare, et dat eam in sensu in quo accipit eam opponens, quæro quomodo hoc ad intellectum disputavit ? Constat eos ad intellectum (secundum illos) disputare, qui referunt intellectum ad idem : isti autem ad idem referunt intellectum. Dicebant autem isti, quod oratio multiplex est ad nomen : ergo iterum falsa est divisio cum oratio ad nomen existens cadat sub opposito membro, quod est orationem esse ad intellectum.

Si forte aliquis dicit, quod opponens et respondens semper referunt intellectum ad idem, et quoad eos est oratio ad intellectum, licet ipsa oratio multiplex in se considerata sit ad nomen, ideo oportet hic intelligi, quod (sicut dicit cavillator) nisi sic intelligatur, quod ipse opponens in omni oppositione vel interrogatione multiplicis det divisionem, hoc est, orationis multiplicis distinctionem, ut ipse respondens sit non deceptus multiplicitate, ferat intellectum suum in idem cum opponente, sive interroget aliquis opponentium. Ut gratia exempli dicamus, si est tacentem dicere vel non ? quod est multiplex secundum amphibologiam : et dicat aut quod est quidem ut non in uno sensu, est autem ut sic in sensu alio. Si aliquis respondentium distinctam ab opponente orationem de uno modo, in alio sensu neget eam, et opponens disputet ad utramque partem : quæro igitur, si hæc oratio non ad intellectum disputat ? Constat quod sic, quia oportet quod opponens et respondens referant intellectus suos ad idem. Quamvis ergo videatur oratio de numero earum orationum (quæ ad nomen sunt) esse : tamen ad intellectum est disputata : et sic eadem oratio ad nomen et ad intellectum est : non ergo est genus aliquod orationum quod sit ad intellectum, quod non possit esse ad nomen : nec e converso : et sic divisio illa falsa est. Sed secundum istos hæ quidem orationes multiplices sunt ad nomen : et jam ostensum est quod non omnes hujusmodi elenchi sunt ad nomen. Dico autem elenchos conclusiones in quibus est affirmatio et negatio, sed etiam per consequens non omnes apparentes elenchi sunt ad nomen, si ad nomen est oratio quæ est multiplex. Sunt enim quidem apparentes elenchi qui non sunt secundum divisionem, hoc est, secundum multiplex in dictione : quia sunt apparentes elenchi qui sunt secundum fallacias extra dictionem, ut illi qui secundum accidens, et reliqui secundum alias fallacias extra dictionem, qui non peccant secundum multiplex.

Si autem aliquis probet sive approbet hoc quod dictum est, debere dividere seu distinguere opponentem ipsum multiplex, quando opponit, sicut in hoc exemplo quando dico, estne tacentem dicere ? et dicere quod hæc oratio sic (hoc est, uno modo) est vera : illa autem oratio sic (hoc est, alio modo) non est vera : quamvis sic dicat : tamen hoc est primum inconveniens contra illum qui sic dicit, quod hoc approbet. Quandoque enim ipsi opponenti non videtur ipsum interrogatum simpliciter significare : cum tamen sit multiplex, eo quod multiplicitas ejus latet opponentem : quia tunc improbabile est, quod ipse opponens distinguat quod nescit, vel non putat esse multiplex. Deinde secundum inconve-

niens est, quod secundum hoc opponens erit docens : quia distinctio cum fiat ad sciendum, opus est docentis : et sic opponens in sophisticis erit docens, quod est inconveniens : quia sic non celaret intentionem a respondente : sic enim distinguens manifestum facit ei respondenti, qui neque considerat multiplicitatem, et docet eum quomodo res se habet de qua disputatur, cum respondens neque sciat illud, neque opinetur esse multiplex, sive quoniam alicui in uno sensu et alicui in alio sensu videatur : hoc enim dicere est docentis et non celantis. Et si quis objiciat quod opponens sophista vult videri sapiens, et sic debet usurpare opus docentis in his in quibus opus illud non est contra suam intentionem quæ est videri arguere respondentem. Distinguere autem est contra intentionem sophistæ : quia instruit respondentem ut caveat sibi de redargutione : et ideo non est suum usurpare opus illud nisi in casu aliquo, ut in sequentibus ostendetur.

Deinde adhuc aliud inconveniens est contra istos qui dicunt ad nomen esse multiplices orationes : quia quid prohibet hoc, scilicet orationes esse ad nomen vel ad intellectum pati, hoc est, recipere a respondente , vel facere opponentem, sicut patet in hoc exemplo, quod interroget aliquis opponentium dicens : putasne æquales sunt unitates in binariis et quaternariis ? hæc enim non est multiplex, et tamen potest aliquis eam considerare dupliciter. Si enim aliquis consideret binarios secundum se, tunc negabit eam : quia duo tantum binarii sunt in quaternario, et sunt in ipso quatuor unitates, et duo et quatuor sunt inæqualia : et sic hæc est falsa, æquales sunt unitates in binariis et quaternariis : quia unitas qua binarius est binarius, est una : et alia unitas qua alius binarius est unus binarius, est alia : et sic unitates binariorum non sunt nisi duæ, et unitates constituentes quaternarium sunt quatuor. Si autem consideret aliquis unitates binariorum et combinationem rationis : tunc prima unitas cum secunda facit binarium unum, et e converso secunda cum prima facit binarium secundum, et tertia cum quarta facit tertium, et quarta cum tertia facit quartum : et sic sunt duæ æquitates constituentes quaternarium : et sic considerans concedit hanc , æquales sunt unitates in binariis, quaternariis unitatibus in quaternario. Sunt autem binarii hi quidem uno modo accepti secundum combinationem acceptam sic uniti, hoc est, ex unitatibus compositi. Illi autem binarii qui sunt secundum rationum combinationem uniti, non sunt sic ex unitatibus diversis uniti, sed ex rationibus diversis unitatum earumdem : et sic ista oratio potest duplicari ad nomen, si opponens referat intellectum ad aliud : non ergo sola oratio multiplex est ad nomen, ut isti dicunt.

Aliud autem exemplum de eodem est, ut si opponens aliquis interroget dicens, putasne contrariorum una est disciplina vel non ? Sunt autem contraria hæc quidem nota, illa vero alia contraria sunt ignota : et sic respondens referendo ad nota, concedet hanc propositionem : opponens autem referendo intellectum ad ignota, disputat in contrarium : et quia non referunt intellectum ad idem : constat quod ad nomen disputatur oratio, cum tamen non sit multiplex : propter quod videtur ignorare ille qui dicit opponentem debere distinguere : et approbat hoc esse verum, quoniam aliud est docere quam disputare : distinguere enim actus est et opus docentis : disputare (hoc est, diversa a respondente putare) est actus et opus sophistæ, ut paulo ante dictum est. Et videtur etiam ignorare, quod oportet docentem in disciplinalibus non disputare vel interrogare : quia si neget respondens, non hahet per quid probet : et ideo suppositionibus utitur docens et per se notis. Sed docentem oportet manifestum facere quod supponit per distinctionem vel aliter , ut intelligat respondens. Illum autem (qui opponens vel disputans est) oportet interrogare et

celare propositum : et ideo nihil facere per quod faciat manifestum quod interrogat. Et hoc est verum de opponente sophistice, et de opponente dialectice ad exercitationem vel obviationem : illum enim non oportet distinguere vel docere : sed si disputat ad inquisitionem veri, distinguere potest, et per consequens docere, ne inquisitio veri impediatur.

Quomodo intelligendum, quod opponens non debet distinguere.

Amplius ut respondentes dicant (hoc est, concedant) vel negent, aliquid probare (hoc est, probando cogere) non est monstrantis sive docentis, eo quod non interrogat consensum respondentis, sed est ejus qui sumit experimentum, hoc est, tentatoris : quia ille non procedit nisi ex concessis a respondente : et hoc est quia tentativa est dialectica quædam : et ideo sicut dialectica interrogat consensum respondentis : et quia est dialectica quædam et pars dialecticæ, de omnibus inspicit inquirendo circa communia omnium, quibus ignoratis ignoratur scientia, et quibus scitis non necessario scitur scientia : et ideo non considerat ignorantem, sed nescientem et dissimulantem se scire.

Ex his autem concluditur, quod qui secundum rem considerat communia secundum probabilitatem et fidem et opinionem, est dialecticus : si autem facit hoc secundum necessitatem et veritatem, est metaphysicus, ut in IV *primæ philosophiæ* dicit Aristoteles : qui autem hoc facit apparenter secundum deceptionem, est sophista.

CAPUT VII.

De syllogismo litigioso et sophistico quid et ex quibus circa propria.

His ita habitis, unus modus fallaciæ orationis est (ut in VIII *Topicorum* dictum est) quando syllogizatur propositum ex veris, non autem per propria : et de tali syllogismo qualis sit et quam differentiam habeat ad alios syllogismos, nunc dicendum est ut completus sit tractatus de syllogismis falsæ orationis secundum omnem modum falsæ orationis. Satis enim dictum est de syllogismo peccante in forma, quo nihil penitus syllogizatur : propter hoc quod non valet consequentia. Satis etiam dictum est de syllogismo ad impossibile qui est secundum non causam. Satis etiam dictum est de illo modo fallaciæ orationis quæ syllogizat ad propositum, sed ex falsis communibus circa quæ est dialectica : dictum est enim de syllogismo peccante in materia. Nunc igitur restat dicere de eo qui syllogizatur ex communibus et veris : non tamen sunt propria.

Dicamus igitur, quod syllogismorum sophisticorum et litigiosorum unus est apparens nec syllogizatus, sicut ille qui peccat in forma: alter autem syllogizatur, qui quidem est ex falsis communibus, de quibus (ut prædictum est) est dialectica tentativa: tentativa enim pars est dialecticæ. Et si aliquando vera sit conclusio talis syllogismi, tamen sophisticus est syllogismus. Cujus ratio est, quia licet sit ejus syllogismi demonstrativi qui est propter quid, hoc est, per causam propter quid, tamen in hoc deceptorius est : quia non est ex propriis, sed ex communibus circa propria, cum deberet esse ex propriis : et generaliter loquendo syllogismi qui non sunt secundum propriam syllogismorum viam, et ex propriis illius scibilis, sunt paralogismi et non vere syllogismi : quia videntur esse secundum artem, in hoc quod concludunt propriam artis conclusionem : et tamen in hoc non secundum artem sunt, quia sunt ex communibus, licet sint circa propria disciplinæ. Ex hoc apparet quod talis falsus syllogismus differt a falsigrapho, quia falsæ descriptiones (ex quibus fiunt falsigraphi) non sunt litigiosi syllogismi, sed veri : quia sunt ex propriis et oppositis propriorum. Tales enim falsigraphi sunt secundum ea quæ sunt sub arte eadem : et ejusdem artificis est considerare eos, qui considerat verum syllogismum demonstrativum in arte illa. Et ideo non pertinent ad sophisticam et

Syllogismi qui concludunt propriam alicujus artis conclusionem et non ex propriis illius artis, sunt paralogismi.

Ejusdem artificis est considerare falsigraphum et demonstrativum.

ad hanc scientiam quæ de sophisticis est elenchis : unde tales paralogismi falsigraphi ad scientias pertinent disciplinales.

Neque iterum ad sophisticam pertinent si qua fallacia est descripta in disciplinalibus circa vel contra verum quod ex propriis concludit in ipsis, sicut ad sophisticam non pertinet Hippocratis quadratura, quæ circulum quadravit per lunulas hoc est, circuli partitiones ad modum lunularum factas : et iste modus est in geometria, in scientia quæ vocatur proportio arcus ad chordam, quando invenitur arcus æqualis chordæ, secundum quod docet Ptolemæus in *Almagesto*. Dicit enim Hippocrates : si inveniatur chorda æqualis arcui, sit illa chorda latus quadrati in scriptura in circulo:sic enim quatuor arcus erunt æquales quatuor quadrati lateribus, et totus circulus toti circulo : et quadravit circulum ex propriis geometriæ : et ideo ad geometriam pertinet : nec est litigiosus, quamvis sit ex falsis : quia probatum est in geometria, quod figura poligonia circulo inscripta, quamvis in angulis multiplicetur in infitum et lateribus, tamen ad capacitatem circuli non proveniet, cum tamen plus et plus in angulis multiplicata, plus et plus semper accedat ad circuli capacitatem.

Ratio qua Hippocrates quadravit circulum.

Attente autem, quod quidam aliter formant rationem Hippocratis dicentes, quod Hippocrates posuit, quod lineæ exeuntes ab eodem puncto et ad idem punctum terminatæ sunt æquales : arcus autem et chorda ab eodem puncto exeunt et ad idem terminantur : ergo sunt æquales. Sed hoc falsum est, quia quilibet in disciplinis videt, quod duæ lineæ, quarum una est curva et alia recta (licet exeant ab eodem puncto et ad idem terminentur) valde sunt inæquales. Sed hoc verum est, quando arcus et chorda proportionatæ lineæ sunt, et quæ proportionata ad æqualitatem deducibilia sunt : eo quod omnis proportio incipit ab æqualitate, et reducitur ad ipsam : tunc est invenire lineam æqualem arcui : et ex illa si ducatur in seipsam, fiet quadratum æquale alicui circulo. In hoc tamen non est vis, quia exemplum non ponitur, nisi ut sciatur quod Hippocrates quadravit circulum : et ille syllogismus non est litigiosus. Sed bene ille est litigiosus, qui ex communibus non propriis alicujus scientiæ, circuli probavit quadraturam sic : ubi est invenire majus et minus, ibi est invenire æquale : sed circulo est invenire majus et minus quadratum : ergo circulo est invenire æquale quadratum : nam si sic quadretur circulus, hoc est, æquale circulo quadratum esse probetur : tamen quia talis syllogismus non est secundum rem, hoc est, ex propriis rei scibilis, ideo sophisticus est : quia apparet facere scientiam propriam et ex propriis, et non facit : ea enim quæ sumit ut principia, communia sunt et logica, quæ in multis sunt et non sunt propria : propter quod ille syllogismus qui est de his sive talibus communibus circa propria disciplinæ apparens facere scientiam propriam et non faciens, est oratio litigiosa quantum ad hoc, quod non est ex propriis[1].

Ratio ejusdem ad idem secundum alios.

Cujus ratio est, quia etiam ille syllogismus secundum rem est apparens syllogismus, qui si est ex communibus, circa propria est apparens syllogismus : et qui apparet fidem facere de re secundum sua principia propria accepta : et si hoc est, quamvis sit syllogismus (hoc est, ad formam syllogismi syllogizatus) tamen est litigiosa oratio, in quantum non est ex propriis, sed ex communibus : et hoc ideo est, quia est apparens secundum rem, hoc est apparens secundum propriam scientiam facere secundum rem : propter quod sequitur, quod sit fallax et injustus : fallax quidem, quia non facit quod facere apparet : injustus autem, quia non est ex propriis disciplinæ.

[1] Ratio qua Hippocrates quadravit circulum fuit syllogismus falsigraphus et non sophisticus litigiosus, sed bene ratio Brissonis fuit litigiosus syllogismus.

Et hoc probatur simili exemplo: quemadmodum enim ista injuria, quæ in certamine est, quamdam speciem habet secundum formam resistentiæ, et secundum illam est injusta ratio quando oppugnat justo : sic in contradictione (hoc est, in disputatione et syllogismo ad contradictionem ducente) injusta contentio (quæ non habet illa ex quibus ut propriis fit redargutio) litigiosa est : nam et illis in certaminibus illi qui omnino et omni modo per justa et per injusta vincere volunt, omnia et ad se pertinentia et ad se non pertinentia apprehendunt, ut ex propriis et alienis adjuventur : et similiter hi litigiosi sunt, qui communia apprehendunt, quæ ad se ut propria non pertinent : finibus enim intentis et propriis distinguuntur sophisticus et litigiosus, quamvis subjecto idem sint et secundum hoc.

Nota similitudinem.

Sophisticus et litigiosus sunt idem re, fine autem distinguuntur.

Ergo syllogismi et homines qui ob victoriam ipsam tales sunt, ut per communia vincant, sunt litigiosi homines, et syllogismi eorum sunt litigiosæ orationes. Qui autem homines et syllogismi tales sunt propter gloriam apparentis sapientiæ, quæ est in divitiis sive copiositate apparentis sapientiæ, sunt homines sophistici et sophisticæ orationes. A principio enim hujus scientiæ dictum est, quod sophista vult videri copiosus ab apparente sapientia : nam sophistica est quædam scientia indicativa ejus qui habet eam ab apparente sapientia, sicut in ante habitis dictum est : propter quod isti sophistæ appetunt eam quæ est apparens demonstratio, apparentem faciens scientiam vel sapientiam : et hæc est illa demonstratio sive syllogismus, qui est ex communibus circa propria. Et ideo quia non differunt litigiosi et sophistæ, nisi finibus, ideo in orationibus eisdem secundum substantiam et subjectum sunt litium amatores, et sophistæ : sed non sunt propter eadem, sive propter eumdem finem et litigiosi et sophistæ : et ideo etiam oratio eadem subjecto erit quidem sophistica et litigiosa, sed non secundum idem, hoc est, ad eumdem finem, sed in eo quidem quod est propter victoriam apparentem (hoc est, quia quærit apparere quod vincat) est litigiosa : in eo vero sive quod est propter apparentem sapientiam, qua copiosus vult videri, est sophistica : nam sophistica est apparens quædam sapientia, non autem existens. Sic ergo patet qualiter syllogismus qui est ex communibus circa propria, et litigiosus est et sophisticus. Qualiter autem idem se habeat ad dialecticum syllogismum, nunc dicemus.

Litigiosi et sophistæ non differunt nisi finibus propriis.

Syllogismus qui est ex communibus circa propria, est litigiosus de sophisticus.

Litigiosus autem est talis syllogismus, qui quodammodo in materia se habet ad dialecticum, sicut falsigraphus se habet ad geometricum : et hoc est, quia in hoc quod paralogizabat ex eisdem (hoc est, ex communibus) quæ sunt dialecticæ : velut etiam falsigraphus paralogizabat ex eisdem (hoc est, ex propriis) quæ sunt geometriæ : quia si proprium est principium geometriæ, ex quibus demonstrat, est etiam oppositum proprio proprium geometriæ, ex quo fit falsigraphus : et dicitur falsigraphus, et non litigiosus : quia falso describit figuras, ex principiis tamen et conclusionibus propriis quæ sunt sub arte et propria sunt artis. Syllogismus autem qui est ex communibus quæ sunt sub dialectica, est circa alia quam circa propria quæ sunt sub arte : et hoc quidem jam ante erat manifestum, quod ille erat litigiosus, ut jam dictum est de quadratura facta per lunulas, quia erat ex propriis, non erat litigiosa : Brissonnis autem quæ est per communia, dictum est quod erat litigiosa.

Adhuc autem differentia est inter istos syllogismos, quod hunc quidem qui est falsigraphus, non est monstrare nisi ad geometriam tantum : quia est ex propriis geometriæ quæ propria sibi soli conveniunt et non alii : et ideo ad aliam scientiam transferri non potest : quamvis enim in *Posteriorum* libris dictum sit, quod demonstratio aliquando est de genere in genus, si magnitudo numerus quidem est : tamen hoc non verum est, nisi de

scientia subalternante ad scientiam subalternatam : subalternans autem et subalternata scientia non differunt sicut alia et alia scientia, sed sicut scientia continens et scientia contenta. Aliquando autem syllogismum qui est ex communibus circa propria, contingit transferre ad plures apud eos scientes quicumque non sciunt quid ex propriis principiis est possibile in qualibet scientia, et quid impossibile est accidere ex illis : quia illi utuntur communibus : tunc enim ille qui est ex communibus per coarctationem communium, aptabit ad id quod est in aliis scientiis, sicut principia communia coarctantur et aptantur ad propria, sicut ex communibus, et Antiphon quadravit ex communibus, sicut et Brisso, sicut superius dictum est.

Vel in alio exemplo, si quis dixit non esse melius vel bonum post cœnam deambulare per Zenonis rationem, et dicat hoc per syllogismum ex communibus qui est non medicinalis, quia non ex propriis medicinæ, eo quod communis est per communia sic : in quolibet spatio sunt infinita : infinita autem non contingit pertransire : ergo impossibile est post cœnam ambulare. Impossibile autem facere non est bonnm. Ergo non est bonum post cœnam ambulare. Hæ ergo sunt differentiæ falsigraphi ad litigiosum qui est ex communibus circa propria.

Hoc autem quod diximus (quod litigiosus se habet ad dialecticum quodammodo sicut falsigraphus ad geometricum) intelligendum est quodammodo et non omni modo : si enim omnino et omni modo se haberet litigiosus ad dialecticum, sicut falsigraphus ad geometricum : tunc oporteret, quod sicut falsigraphus peccat contra geometricum et nunquam est geometricus, ita semper peccaret litigiosus qui est ex communibus circa propria contra dialecticum, et nunquam esset dialecticus : hoc autem falsum est, quia sic litigiosus nunquam esset de illis sive de numero illorum qui sunt dialectici : hoc autem falsum est, quia in superioribus hujus capituli dictum est, quod quidam de talibus syllogismis qui est ex communibus circa propria, est syllogizatus, et habet conclusionem veram : et tunc si ista conclusio sequitur ex veris, erunt præmissæ veræ et conclusio vera, et consequentia vera : et cum sint ex communibus quæ sunt circa singula, erit talis syllogismus vere de numero syllogismorum dialecticorum.

Attendendum autem, quod non oportet ulterius determinare de alio syllogismo. Quamvis enim in *Topicis* dictum sit, quod quidam est syllogismus apparens qui peccat in forma : et quidam syllogizatus ex falsis, qui peccat in materia potius quam in forma, qui vocatur syllogismus apparens ex apparentibus probabilibus : quia jam determinatum est de peccante in forma et de peccante in materia, satis scitur peccans in utroque per sua componentia. De syllogismo autem ex communibus circa propria in *Topicis* determinari non debuit : quia illi qui in *Topicis* habiti sunt peccare contra syllogismum dialecticum, sunt sophistici in veritate : hic autem de quo hic loquimur, non est sophisticus nisi secundum quid, et ad quemdam non topicum syllogismum, et non simpliciter : hic autem est litigiosus et sophisticus, ut dictum est, respectu finium diversorum : et quamvis aliquando concludat verum ex veris, est tamen aliquo modo sophisticus, in quantum apparet facere scientiam ex propriis quam non facit, ut dictum est. Nec oportet hic determinare hujus syllogismi principia, cum sit dialecticus : principia autem dialectici syllogismi determinata sunt in *Topicis*. Removet dubium.

Adhuc autem intelligendum est, quod iste syllogismus qui est ex communibus circa propria, peccat contra demonstrativum, in hoc quod est ex communibus, quia communia accipit ex propriis : nec tamen in illis communibus quæ per se sunt, peccat, quia communia accipit vera : peccare autem in communibus est, quando pro communibus (quæ debe-

rent esse vera vel saltem probabilia) accipiuntur falsa vel improbabilia : et si ita fieret, peccaret contra dialecticum. Unde contra demonstrativum in propriis peccat falsigraphus. Per communia autem contra demonstrativum peccat ille qui est ex communibus circa propria.

Objectio. Et si quis objiciat, quod omnis syllogismus sophisticus peccat contra dialecticum, et sic non est dialecticus, Solutio. *Dicendum* quod hoc est verum de syllogismo qui simpliciter est sophisticus : hic enim peccat contra dialecticum : iste autem non est sophisticus, nisi quodammodo, et non simpliciter : et ideo contra dialecticum non peccat : non enim sophisticus est, nisi in hoc quod videtur facere scientiam, cum tamen non faciat : ex communibus enim non fit scientia, sed solum fides et opinio.

Quod falsigraphus non sit litigiosus, et quid requirat litigiosus. Sciendum est quod falsigraphus quamvis sit aliquo modo fallax et injustus, non tamen est litigiosus : quia esse fallacem et injustum, non est tota causa hujus, quod syllogismus sit litigiosus : sed oportet addere, quod fallax sit et injustus et circa omnia, et sic ad hoc quod aliquis syllogismus sit litigiosus, non sufficit hoc solum, quod intendat gloriam de apparenti sapientia, sed addendum est quod hoc faciat circa communia et in communibus.

Quomodo falsigraphus et demonstrativus sunt circa eadem principia, et quomodo non. Attendendum etiam, quod falsigraphus et demonstrativus sunt circa eadem principia incomplexa, sed non sunt circa eadem complexa, nisi dicantur secundum præsentiam esse principia demonstrationis, et secundum absentiam esse principia falsigraphi : sicut nauta per præsentiam est causa salutis navis, et secundum absentiam causa periculi navis.

CAPUT VI.

De tentativis syllogismis.

Quia autem jam ante determinatum est de duplici litigioso et tentativo syllogismo : de uno quidem est qui ex communibus et falsis, qui est tentatio circa communia : syllogismus enim qui est circa communia et non arguit secundum rem, monstrat ignorantiam, ut in præhabitis dictum est. Et quia etiam jam paulo ante determinatum est de syllogismo litigioso, qui est ex communibus circa propria, qui est tentatio circa propria : et etiam quia jam sæpe dictum est, quia tentativa est quædam dialectica : ideo nunc determinare oportet de syllogismo tentativo (ut perficiatur doctrina de syllogismo) ex quibus scilicet et qualibus est principiis tentativis, et qualiter convenit cum syllogismo dialectico, et qualiter differt ab eo. Determinabimus igitur, quod tentativa est scientia communis omnium et non determinati generis alicujus, et tamen tentativa est dialectica quædam.

Dicimus igitur quod non est dialecticus syllogismus necessarius circa aliquod determinatum genus subjecti, quia circa syllogismum ex probabilibus : tamen utens qui est ad omne problema accidentis et generis et proprii et diffinitionis et ejusdem et diversi determinandum, non est circa genus aliquod subjecti necessarius, sed est circa omnia in quibus sunt istæ intentiones, genus, accidens, proprium, diffinitio, et idem et diversum, in quibus est habitudo medii probabilis ad inferendum conclusionem ex probabilibus : et talis syllogismus non ostensivus alicujus generis determinati. Et licet ita sit non circa genus determinatum, tamen non est talis qualis est scientiæ universalis syllogismus : universalem autem scientiam quæ de omnibus est, dicimus metaphysicam sive primam philosophiam. Tria igitur ostendere intendimus, scilicet quod tentativus et dialecticus non sunt alicujus generis subjecti determinati, et quod non est ostensivus alicujus passionis determinatæ de aliquo : et tertio cum talis sit, quod tamen non propter hoc est sicut scientia quæ theoriæ universalis est, sicut prima philosophia.

Quod autem non sit dialectica utens

alicujus generis subjecti determinati, ex hoc probatur, quod dialectica talis est inquisitiva, et interrogativa est de communibus : communia autem de quibus inquirit (quæ sunt accidens, et genus, proprium, et diffinitio, sicut hoc est, an insit ei aliquid ut accidens vel genus vel proprium vel diffinitio) non sunt in uno aliquo genere subjecti determinata : ergo dialectica utens dialectico syllogismo, non est circa aliquod quod sit determinatum subjectum. Adhuc si daretur, quod essent omnia sub ente sicut sub uno genere, non sequeretur adhuc, quod possibile esset omnia esse sub eisdem principiis : omnia enim quæ sunt sub eisdem principiis, diffinitiones esse non possunt : eo quod nec ea quæ sunt sub eodem genere, eisdem principiis determinari non possunt : sicut patet in substantiis intelligibilibus et corporalibus, et substantiis corruptibilibus et incorruptibilibus : et de his quæ sunt in quantitate, patet in continuis et discretis, quæ ad idem constitutivum sui esse principium reduci non possunt, sed continua fluunt a puncto sicut a suo principio, discreta autem ab unitate. Ens enim non genus constitutivum alicujus generis, prius est eo cujus est genus. Nunc autem cum dividitur ens in substantiam et accidens, ens simpliciter non est ante substantiam : quia simpliciter ens non est nisi substantia : nec ea in quæ dividitur ens per differentias, coæquæva exeunt de ente cum dividitur in substantiam et accidens : substantia quidem est ens, accidens quidem erit modus quidam entis per posterius : et idem genus esse non potest. Dialectica igitur cum sit inquisitiva intentionum et prædicatorum quæ insunt omnibus, non potest esse alicujus generis subjecti determinati : nec potest esse ostensiva alicujus determinatæ passionis vel prædicati de aliquo subjecto : sed circa subjectum inquirit quid insit ut genus, quid ut accidens, quid ut proprium, quid ut diffinitio. Nec tamen propter hoc est ut universalis et theorica scientia, omnibus dans subjectum particularibus scientiis et omnibus dans passiones. Dialectica enim circa subjectum est inquisitiva quid insit ut prædicatum hoc, vel quid non insit : eo quod et constructive et destructive quærit quid insit et quid non insit. Scientia autem quæ est universalis theoria (quæ vocatur metaphysica) de omnium principiis est secundum veritatem et entitatem et necessitatem. Dialectica vero ex probabilibus inquirit quid insit ut prædicatum universale, neque secundum quod intentio est, generale accipit ut genus, et accidentale ut accidens, et appropriabile ut proprium : et hæc omnia ex probabilibus et probabiliter inquirit.

Propter quod ex dictis sequitur, quod nulla ars vel scientia alicujus determinatæ naturæ in subjecto vel passione monstrativa sive ostensiva vel demonstrativa, est interrogativa consensus respondentis, vel etiam utriusque partis contradictionis : quia hæc sola interrogatio quando interrogatur consensus in utramque partem contradictionis, quodcumque respondens eligit, ut in illam obviando disputet opponens : non enim est possibile in particularibus scientiis (quæ de determinato subjecto determinatam monstrant passionem) utrumlibet, hoc est, utrum respondenti cuilibet partium contradictionis dare : sed unam ab ipsa re sive natura rei datam respondentem oportet dare, sive velit, sive nolit : in talibus enim determinatis scientiis non fit syllogismus ex utrisque sive ad utramque partem contradictionis. Dialectica autem circa omnia interrogativa est utriusque partis contradictionis, et per consequens et tentativa, cum sit dialectica quædam.

Si autem dialectica ostendit aliquando aliarum methodorum principia, ut in primo *Topicorum* dictum est, non tamen propter hoc est talis qualis prima philosophia : quia etsi ostendat aliarum methodorum principia, non tamen ostendet omnia principia, ut est id, de quolibet affirmatio vel negatio vera, et de nullo

simul : et etiam propria principia sua (in quantum est docens quædam determinati subjecti scientia, de subjecto suo determinatæ passionis ostensiva) non interrogabit : quia illa requirere et supponere oportet :nam si hæc principia interrogata non daret respondens, sed negaret ea universaliter, non haberet opponens dialecticus, ex quibus principiis amplius disputaret ad instantiam respondentis, sive contra respondentem : omnem enim disputationem interrogativam regulari oportet principiis primis et propriis.

jectio. Et si tu dicis, quod haberet syllogismum ad impossibile sicut et metaphysicus, qui syllogismus ad impossibile probat prima principia. olutio. *Dicendum* quod proprium est argumenti dialectici (cum utraque pars contradictionis in dialecticis probabilis sit) ut ex neutra sit deductio ad impossibile.

Ex dictis igitur concluditur, quod dialectica non est generis determinati : et ideo neque tentativa est generis alicujus determinati. Cujus probatio est, quod tentativa non est talis, quod sit determinati generis, qualis est geometria, quæ est determinati generis entis alicujus, quia est de continuo immobili : sed est talis qualis est dialectica ex communibus, quam habeat et non sciens aliquis propria alicujus generis determinati. Est enim experimentum simile etiam non scientis propria quando tentat per communia : est, dico, nesciens experimentum sumere : cum quis nescit rem ex propriis, sed ex communibus ad propria, et illa sunt communia : communia enim sequuntur ad propria, et non e converso : quia propria non sequuntur ad communia, nisi negatione communis, in quantum quæcumque talia sunt, quæ scientem quidem nihil prohibet non scire aliquam artem : quia communibus scitis nihil prohibet nescire artem, sed eum qui nescit communia, necesse est ignorare artem : quia communibus non scitis non scitur ars, sed ignoratis communibus ignoratur ars.

Propter quod manifestum est, quoniam tentativa nullius est determinati generis vel passionis disciplina sive scientia : eo quod ipsa de omnibus est, ut dictum est. Et bene dico, quod est de omnibus, quia est de communibus circa propria : quia omnes artes quæ sunt determinati generis, utuntur communibus quibusdam prædicatis, ut est inesse, ut accidens, ut genus, et inesse ut proprium, et inesse ut diffinitio, et non tantum artes, sed etiam omnes sine arte per studium nituntur suadere ex communibus : propter quod omnes etiam idiotæ sine arte acquisita persuadentes, utuntur dialectica, secundum quod ex communibus persuadent : et utuntur tentativa naturalis industriæ, secundum quod usque ad quid nititur ab alio experiri an ignoret vel non de aliquo. Omnes enim aliquid ponuntiantes conantur dijudicare illud per communia, et dijudicant communia : talia enim communia nihil minus sciunt idiotæ, quamvis videantur valde extra artem dicere, eo quod nesciunt ea ordinare ad formam syllogismi sicut artem habentes. Ex quo patet quod sermocinantes arguunt ex probabilibus, et idiotæ et artem habentes : nam idiotæ sine arte participant per naturalem industriam illud commune, de quo artificialiter est dialectica, et arte syllogistica tali participant et dialecticus et tentativus.

Quoniam autem sunt multa hæc communia scilicet, et sunt determinata et propria in singulis scientiis, patet et quod non sunt illa communia talia quæ sunt ut natura quædam determinata, ut genus quoddam determinatum subjectum, de quo est determinata scientia : sed sunt communia non secundum rem, quæ sit natura vel genus, sed sunt communia velut negationes sunt communes, quæ non re, sed intentione et ratione communes sunt : quia negatio secundum rem nihil ponit determinatum in natura vel genere, sed intentione sola et ratione. Alia autem non sunt talia communia quæ sunt in singulis artibus. Sunt enim

talia, scilicet communia, sed propria cuilibet arti et naturæ generis, ex quibus est scientiarum unaquæque : et est (sive contingit) ex his communibus quæ sunt circa singula, de omnibus etiam propriis experimentum sumere : et contingit de his communibus esse quamdam artem quæ tentativa vocatur. Ex his communibus circa propria, et illam artem non contingit esse talem, quales sunt scientiæ demonstrativæ determinatæ, quales illæ scientiæ disciplinales quæ demonstrant determinatas passiones circa subjecta determinata : illæ enim potius sunt scientiæ quam artes. Ista autem potius ars quam scientia : et hoc est ideo, quia litigiosus syllogismus (qui est ex communibus circa propria) non est sic se habens omnino ut falsigraphus se habet ad geometricum : quia si sic omnino se haberet, tunc esset ex propriis sicut falsigraphus : nunc autem ex communibus est, quamvis sit circa propria : non enim est paralogismus determinati cujusdam generis ut falsigraphus, sed est paralogisticus ex communibus circa propria : unde talis litigiosus erit circa omne genus proprium ex communibus, et non erit ex principiis determinati generis cujusdam.

Tentativa est potius ars quam scientia.

Loci ergo ducentes ad redargutionem, qui sunt de sophisticis elenchis, hi sunt qui dicti sunt : quoniam dialectici (qui est circa probabilia et apparenter probabilia considerare) est de his, et habere facultatem, quod possit ista facere et redarguere videri ex illis, non difficile est videre, secundum quod dialecticus communiter accipit talia communia considerans : quia illa methodus circa propositiones et prædicata communia propositionum omnem habet hanc speculationem, scilicet de his quæ apparent probabilia. Et sic de elenchis quidem apparentibus in quantum ducunt ad redargutionem, dictum est.

Est autem notandum, quod scitis quidem propriis necesse est sciri communia: quia ex propriis sequuntur communia, et communia sunt principia propriorum : sed non propter hoc ignoratis propriis ignorantur communia, sed possunt sciri communia ignoratis propriis : sed hoc verum, ignoratis communibus ignorantur propria : et ideo per communia contingit experimentum accipere de ignorantia propriorum, et non e converso, per ignorantiam propriorum accipitur experimentum de ignorantia communium. Alia quæ dicta sunt plana sunt omnia secundum expositionem quæ posita est, si diligenter attendatur.

Scitis pr priis sciu tur comm nia sed non e co tra : et ig noratis cor munibus i norantur propria, se non e contr

TRACTATUS VI

DE DEDUCTIONE AD QUATUOR METAS, SCILICET FALSUM, INOPINABILE, SOLŒCISMUM ET NUGATIONEM.

CAPUT I.

De deductione ad falsum et nugationem.

Quia autem de sophisticis elenchis secundum quod ad redargutionem ducunt jam satis dictum est, nunc qualiter respondens ad alias quatuor metas ducendus sit, determinemus. Et primo qualiter ad falsum et inopinabile : hæ enim duæ metæ conveniunt : quia omne manifeste falsum est inopinabile, et omne inopinabile ad minus alicui est falsum, et sic quasi convertibilia sunt falsum et inopinabile. Nec ergo oportet determinari hic speciales modos arguendi ad falsum et inopinabile : quia modi arguendi qui sunt per locos sophisticos ad redargutionem, sunt etiam per consequens ad inopinabile et ad falsum. Non ergo oportet hic determinare nisi modos interrogandi, quibus respondens competentius ducitur ad falsum et ad redargutionem.

Secundus finis sophistæ est ducere ad inopinabile : primus autem ad redargutionem.

Ostendamus igitur qualiter in aliquo genere sophisticæ disputationis contingit ostendere quod respondens dederit, et qualiter contingit orationem ad inopinabile ducere : hoc enim (sicut a principio istius libri dictum est) fuit secundum sive secundus finis sophisticæ voluntatis, cum primus et principaliter intentus fuerit redargutio. Si enim opponens respondentem intendat ducere ad falsum manifestum (quia solum manifeste falsum hoc falsum dicitur secundum quod falsum meta est sophisticæ disputationis), tunc primum quidem quod est observandum, est quod opponens non omni modo, sed quodammodo caute interroget : quia per interrogationem quodammodo factam maxime hoc accidit quod citius et facilius ducatur ad concedendum falsum. Primum igitur est, quod ad nullum determinatum propositum interroget : quia ad nullum determinatum propositum interrogare et proponere venativum est horum ut concedat falsum vel inopinabile : quia tunc etiam respondens non scit aliquod determinatum ad quod respondeat, et vane (hoc est, non ad determinatum aliquid) dirigit responsionem : et sic vane dicentes sive respondentes magis et facilius peccant, aperte falsum vel inopinabile concedendo : vane autem dicunt et respondent, quando nihil determinatum habent propositum ad quod suam dirigant responsionem. Quod autem diximus, quod non ad certum aliquod debet opponens opponere, sic intelligimus, quod ad respondentem celare debet suum propositum : quamvis ipsi opponenti certum sit ad quid intendat : quia aliter impediret seipsum nesciendo quid proponeret, aut ad quid tenderet : sed si hoc nesciat respondens, minus cavebit et citius concedit falsum ad quod ducere intendit opponens respondentem.

Et secundum est, quod opponens debet interrogare multa : quamvis etiam apud eum determinatum sit propositum

suum ad quod disputat : hoc enim facile est opponenti facere in his in quibus abundat syllogismis et rationibus : quod facile est in his quæ apparent probabilia : quia ista in multis sunt et facile inveniuntur : multis enim sic interrogatis confunditur respondens, et facilius concedit falsum et inopinabile.

Tertio autem utile est opponenti, quod ea quæ videtur dicere respondenti, videatur probare et approbare et commendare suam responsionem, præcipue in aliis quæ non sunt de principali proposito : hoc enim facit, quod respondens confidit de opponente, et minus cavet sibi ab ipso : et sic confert idoneitatem, ut opponens respondentem facilius ducat ad concedendum inopinabile vel manifeste falsum.

Quarto considerandum est opponenti, quod si interrogatus sive respondens dicat sive concedat, vel neget bene respondendo aliquid eorum quæ interrogat opponens, debet opponens latenter transferendo se ad materiam ignotam respondenti ducere respondentem. Si enim aperte hoc faceret, caveret ipse respondens [1]. Ad talem autem materiam ducat, ad quam ipse opponens argumentari sit idoneus et non respondens : in tali enim translatione ad materiam ignotam respondenti, ipsi respondentes possunt nunc (post translationem factam) minus lædere ipsos opponentes bene respondendo quam prius fecerit in materia nota respondenti. In tali enim translatione exiguntur opponentes a respondentibus quid hoc ad quod se transferunt, faciat ad id quod in principio est interrogatum. Removet dubium. Quamvis enim (sicut in VIII *Topicorum* dictum est) hæc etiam sit cautela dialectici, tamen nihil prohibet etiam esse sophistæ : sed dialectici est ut abundet in dialecticis, sophistæ autem ut abundet in apparentibus.

Quintum autem elementum (hoc est, principium opponentis) veniendi aut ad falsum aliquod aut inopinabile quod concedat respondens, est quod nullam statim in principio oppositionis ponat interrogationem quam intendit : sed debet confiteri, quod ob hoc sive propter hoc velit interrogare causa disciplinæ, sive quod discere velit inquirendo veritatem : hæc enim consideratio locum facit argumentationis ducentis ad falsum vel inopinabile : quia respondens intendit ad eum et minus impedit eum qui minime promovet ad inquisitionem.

Sciendum autem, quod licet finis dialecticæ disputationis sit fides vel opinio, et finis sophisticæ disputationis debeat esse oppositum finis dialecticæ disputationis, et falsum non opponatur opinabili vel credibili : tamen falsum finis sophisticæ disputationis est, quia sophista non tantum est contrarius dialectico, sed etiam demonstratori : et sic falsum est finis ejus, non tamen omne falsum, sed manifeste falsum est finis et meta. Et hæc quidem elementa quæ dicta sunt quinque sunt communiter ducentia ad falsum et inopinabile.

Est autem unum elementum sive documentum, quod divisim ducit ad falsum, hoc scilicet, quod ad mentientem autem (hoc est, falsum dicentem) ostendendum, primus modus sophisticus est ducere respondentem ad talia ad quæ opponens abundet orationibus. Est autem sive contingit bene hoc facere, si latenter fiat : et est sive contingit non bene hoc facere, si fiat non occulte sed manifeste, quemadmodum paulo ante dictum est. In istis enim propter abundantiam opponentis minus cavere potest quin concedat manifeste falsum.

Rursus autem elementum sive documentum, quod dicat aliquid divisim ducens ad impossibile sive quod est extra opinionem, unum quidem elementum sive documentum est considerare, sive quod opponens consideret, ex quo genere sectarum physicarum est respondens qui dispu-

[1] Hanc cautelam ponit etiam Philosophus Topic. cap. 14, et vocat eam sophisticam.

tat respondendo : et viso de qua secta sophisticorum sit, vel Stoicorum, vel Peripateticorum, vel Heraclitorum. Et deinde interrogare aliquid quod sit de opinione illius sectæ de qua est : quia id quod hi dicunt de quorum secta est, et quod est ex pluribus illorum (hoc est, in quod plures illorum consentiunt) erit inopinabile aliis : singulis enim sectis est aliquid tale inopinabile, cum ipsis sit extraneum. Opinio autem alicujus notorum secundum philosophiam in quantum opinio, est sic suis probabile : in quantum autem extranea, sic aliis est improbabilis : et sic quamcumque viam tenet, ad aliquid improbabile aliquibus ducetur.

Opinio alicujus noti secundum philosophiam est probabilis et improbabilis respectu diversorum.

Tertium autem talium modorum sophisticorum quoad usum, est singulorum sumere positiones, quæ sint extraneæ opiniones, ut dictum est in propositionibus, ita quod proponantur in propositionibus quæ interrogantur ab opponente. Solutio vero quæ respondenti observanda est horum modorum (hoc est, his modis) competens fertur ostendere (hoc est, quod respondens ostendat) quoniam inopinabile ad quod ducit opponens vel ducere videtur, non accidit propter orationem sive oppositionem opponentis : sed quia concedit hoc, quia est de secta tali quæ hoc dicit : ille enim qui contendit (hoc est, contendendo se opponit) ad metam sophisticam ducendo, semper vult hoc quod accidat vel accidere videatur, propter suam orationem vel oppositionem quam interrogat.

Amplius autem secundum documentum sive elementum divisim ducens ad inopinabile, est ducere ad contrarias opiniones sumptas ex voluntatibus, quas scilicet finaliter apud se latenter volunt, et manifestis opinionibus quas dicunt se manifeste opinari, propter veritatis honorem, quam se honorare simulant. Non enim communiter homines et volunt finaliter apud se et dicunt ex veris se velle : sed exterius dicunt se velle decoratissimas orationes, sed apud se in occulto quæ videntur prodesse ad delicias vel divitias et honores privatos, qui sunt in dignitatibus. Verbi gratia, in publico quidem dicunt eligere se magis bene mori propter bonum virtutis, quam male vivere et voluptuose : et hoc dicunt aperte : quia hoc est virtutis et honestatis, ut dictum est in tertio *Ethicorum*, quod forti vel mors tali salute est eligentior. Et dicunt secundo exemplo ad idem inducto, quod agere juste (hoc est, in eo quod juste est acquisitum) melius eligunt quam affluere multis divitiis prave acquisitis : sed apud se propter concupiscentiam volunt his contraria.

Usus autem hujus documenti est, quod ille qui dicit se opinari secundum voluntates privatas, ducatur ad manifestas opiniones : quia sic dicet inopinabile contra illas : et eum (qui dicit se opinari secundum has quæ manifestæ sunt) ducendum est ad absconsas voluntates : quia sic dicet inopinabile contra seipsum : utriusque enim sive ex utraque parte quodcumque eligat, necessarium est extra vel contra alicujus opinionem dicere aliquorum : aut enim dicet contraria ad manifestas opiniones, si concedit absconsas voluntates : aut ad obscuras voluntates dicit contraria, si concedit manifestas.

Tertio autem sciendum documentum est, quod plurimus locus est quo faciat respondentem aliquid extra opinionem alicujus dicere, et quod faciat id quod scriptum est, Callicem dicere faciendum in libro Platonis (qui dicitur *Gorgias*, eo quod ad discipulum suum Gorgiam nomine scriptum est) quod scilicet veteres Philosophi omnes arbitrati sunt accidere contraria (hoc est, aliorum opinionibus inconvenientia inevitabiliter) quod ducatur respondens in aliquid quod sit secundum necessarium, hoc est, naturalem rationem, et in aliquid quod sit secundum legem cultus divini sive deorum sive justitiæ gentium aliquarum : et dicunt veteres justitiam, quæ est leges tales positas esse, bonum esse : et hunc vel hunc deum colere, vel sic vel sic juste

vivere : contraria enim sæpe contingit esse naturam (hoc est, naturalem rationem) et leges positas a gentibus : et ideo contingit sæpius contraria esse naturalem rationem et leges sic positas : et aliquando contingit justitiam secundum leges positas esse bonum secundum opinionem observantium leges illas, et hoc idem contingit secundum naturam sive naturalem rationem esse non bonum.

Usus autem documenti hujus est, quod oportet eum respondentem qui dicit aliquid esse bonum secundum naturam, ab opponente duci, et obviare secundum legem, hoc est, quod secundum legem hoc non sit bonum : et sic dicit inopinabile legi. Ad eum autem respondentem qui dicit secundum legem aliquid esse bonum, oportet obviare et ducere eum in aliquod quod est bonum secundum naturam : et sic dicit inopinabile secundum naturalem rationem. Ut autem intelligatur quid secundum naturam est opinabile, et quid secundum legem opinabile, sciendum quod Antiquis erat id secundum naturam opinabile, quod secundum naturalem rationem homini per naturam insitum erat verum : secundum legem vero erat opinabile, quod in pluribus ad cultum commune conferens esse videbatur, ut aliquando filios sacrificare, et patres mactare, quod est contra rationem naturalem et naturalem pietatem. Propter quod quia hic scriptus Callices antiquus hoc dixit, manifestum est quoniam et alii Antiqui, scilicet qui sunt quodammodo istius documenti, et etiam isti qui nunc sunt modernis et nostris temporibus, conabantur aut redarguere, hoc est, ad metam redargutionis respondentem eum cogere, aut dicere quod aliquo modo erat secundum naturam vel leges extra opinionem.

Quarto autem documento sive elemento divisim ad opinabile ducendo notandum est, quod quædam interrogationes sive quædam interrogata habent quamcumque viam affirmationis vel negationis, eligat respondens improbabilem diversis respectibus responsionem. Ut si quæratur, utrum sapientibus ponentibus leges aut patri diligenti per naturam, obedire oporteat, si dissentiant ? Et utrum oporteat expedientia ad rem familiarem facere, vel justa secundum legem communem facere, si dissentiant ? Et utrum oporteat magis injuriam pati, et hoc melius est, quam juste alicui nocere ? Si enim dicatur in primo exemplo, quod oportet obedire patri aut legibus, semper ducitur ad inopinabile aut pluribus aut sapientibus ponentibus leges. Et si dicatur, quod oportet obedire patri, ducetur ad inopinabile sapientibus. Et si dicatur in secundo exemplo, quod oportet semper expedientia facere, ducetur ad inopinabile virtuosis, qui dicunt damnum esse negligendum et sustinendum propter justitiam servandam : et e converso ducitur, si dicit oppositum. Et similiter est in tertio exemplo : quia multi opinantur injuriam non sustinere esse melius, quam juste nocere : quod sapientes opinantur e converso, melius esse injuriam sustinere quam nocere.

Oportet autem adhuc intendere quinto documento, et considerandum est quod ad ducendum respondentem ad inopinabile, ut ducatur ad ea quæ pluribus judicantibus secundum sensum, et quæ sapientibus judicantibus secundum rationem sunt contraria secundum opinionem. Nam si quis respondentium dicat aliquid quod sit opinabile secundum sapientes, ut ea quæ circa rationem rectam sunt opinabilia, dicantur ad ea quæ pluribus sunt opinabilia, illis ratione recta determinata sunt inopinabilia, ut solem esse multo majorem terra. Si autem dicat ad opinabilia ut plures, dicantur ad ea quæ sunt opinabilia sapientibus, qui opinantur ea quæ opinabilia sunt his quæ sunt instituta in ratione recta : et sic semper cogetur dicere aliquid quod est contra opinionem aliorum. Dicunt enim hi qui sunt sapientes (quod etiam ex necessitate rectæ rationis verum est) bonum justum esse et secundum virtutum perfectum ac-

tum. Pluribus autem in fortuna beatitudinem ponentibus improbabile est regem et alios divites et injustos non esse felices.

Istud tamen documentum sive elementum convenit cum antecedente : idem enim est ad ea (quæ sic secundum plures et sapientes improbabilia sunt) ducere, cum eo quod est in eo quod secundum naturam sive secundum naturalem rationem et secundum legem, quæ est opinio plurium, et contrarietatem opinabilitatis ducere, quod sapientes opinantur secundum naturam, plures autem secundum legem. Nam lex statuta est opinio plurium secundum sensum judicantium. Sapientes autem opinantur secundum naturam rectæ rationis de unoquoque, et dicunt omnia et opinantur secundum veritatem. Et ea quidem (ut epilogaliter dicatur) documenta quæ sunt extra opinionem (hoc est, ad metam inopinabilis ducentia) ex his quæ dicta sunt locis sive elementis et similibus oportet quærere.

CAPUT II.

De præambulis ad intellectum eorum quibus aliquis ducitur ad metam nugationis.

Ad intellectum autem eorum quibus aliquis ducitur ad metam nugationis, præintelligendum est, quod nugatio est inutilis repetitio ejusdem ex eadem parte orationis, sicut ex parte prædicati vel ex parte subjecti. Si enim idem simul ponatur ex parte subjecti, et iterum repetatur ex parte prædicati, non erit nugatio. Ad hoc autem intelligendum (quod ejusdem repetitio facit nugationem) notandum quod repetitio ejusdem, aut fit sub eodem nomine, aut fit manente eadem habitudine nominis, aut sub diversa habitudine. Si fit manente habitudine, sic semper est nugatio, quod est ejusdem repetitio inutilis, et exterminari non potest, sive sit repetitio ejusdem manente

Nota quando repetitio ejusdem a parte eadem orationis facit nugationem, et quando non.

copulatione, sive fiat sine copulatione : ut homo homo currit : vel homo et homo currit : vel homo currit currit : vel homo currit et currit. Si autem diversa sit habitudo sic, quod unum fit subjectum vel prædicatum et alterum determinatio ejus, non est nugatio, ut homo homo, homo est, humanus vel rationalis homo : vel homo currit currit, hoc est, continue vel velociter currit : non est nugatio, sicut in V *Topicorum*, ubi dicit Aristoteles quod quidam secundum levitatem assignaverunt proprium ignis dicentes, quod ignis est corpus levissimum corporum : ibi enim fit ejusdem repetitio sub habitudinis diversis : quia corpus ibi ponitur cum recto ut determinet dependentiam verbi ex parte appositi : sed ponitur corporum in obliquo ad determinandum excessum et respectum superlativi : nec increpat Aristoteles hoc proprium quod sit iterum nugatio, sed ideo quia ejusdem repetitio in diversa habitudine conturbat audientem : et ideo non est optime assignatum proprium, sed tamen est proprium. Et hic intellectus accipitur ex quodam capitulo quod est epistola de *Caloagaton*, quod est idem quod de bono bono, hoc est, perfecto bono.

Repetitio ejusdem a parte ejusdem extremi sub diversa habitudine, non facit nugationem. Vide in c. 4. Removetur dubium.

Si autem repetatur idem sub diverso nomine et ex eadem parte orationis, hoc fit aut sub nominibus synonimis, aut sub non synonimis. Si fit sub synonimis : aut hoc fit ad repræsentandum idem secundum idem, aut repræsentandum aliud et aliud. Si primo modo fit, semper est negatio. Si secundo modo, ut si unum sit ut nomen rei, alterum ut pronomen vel cognomen ejusdem, non est nugatio, ut Marcus Tullius Cicero Augur Scævola. Illa enim sunt pronomina vel cognomina vel agnomina Marci Tullii : sicut et hic, Boetius Annius Severinus. Primum enim est necessarium, et alia adduntur causa explanationis. Si autem sit ad repræsentandum idem et eodem modo : tunc semper est nugatio. Si autem repetitur idem sub diversis nominibus non

synonimis : hoc non potest esse nisi per intellectum unius in altero : et hoc oportet, quod sit altero duorum modorum quo intelligitur unum in altero : aut enim unum intelligitur in altero, ita quod actu et intellectu est in illo : aut ita intelligitur unum in altero, quod positum est in ipso : sicut quod est dependens, intelligitur in eo quod secundum rem dependet ad ipsum, sicut subjectum intelligitur in passione per se. Si primo modo unum in alio intelligatur, tunc se habent ad invicem sicut superius et inferius : et sic superius erit pars essentialis inferioris, inferius autem pars subjectiva superioris. Et tunc altero duorum modorum contingit : aut enim additur superius inferiori, aut e converso inferius additur superiori. Si superius addatur inferiori : tunc semper fit nugatio : eo quod superius et potentia et actu et intellectu repetitur in inferiori : quare est inutilis repetitio. Si autem e converso inferius addatur superiori, hoc dupliciter fieri potest : aut enim fit hæc additio ad aliquid unum figurandum quod ex inferiori et superiori constituatur conjunctum ex utroque, aut additur inferius superiori, ut superius ex inferiori specificetur. Priori modo semper est nugatio : quia illud unum quod constituitur, satis importatur per inferius : et inutilis est repetitio superioris. Si autem secundo modo fiat, non est nugatio : quia repetitio inferioris non est inutilis, ut animal homo. Si autem unum intelligatur in alio potentia, hoc iterum potest esse dupliciter : quia aut unum intelligitur in altero sibi coæquævo, aut unum intelligitur in altero quod est posterius illo. Si est unum in altero sibi coæquævo : tunc hoc est sicut unum correlativorum est in altero, quod additum illi non facit nugationem : quia additur non inutiliter, sed ad determinationem respectu relativi, ut cum dicitur duplum dimidii. Si autem additur sicut posterius priori, sicut additur passio in qua passione potentia intelligitur subjectum, hoc dupliciter fieri potest : quia passio aut est convertibilis cum suo subjecto, aut inconvertibilis. Si convertibilis, sic semper est nugatio in additione : quia inutiliter repetitur subjectum in nomine passionis, ut cum dicitur simum nasus. In simo enim intelligitur nasus : et nihil est simum nisi nasus quidam [1]. Si autem non est convertibilis, sed in minus quam subjectum : tunc ad determinandum subjectum additur proprietas subjecto, et tunc est nugatio : ut cum dicitur nasus simus : et sic facile patere potest quando repetitio ejusdem ex eadem parte orationis facit nugationem, et quando non.

Adhuc autem prænotandum est, quod ars ducendi ad nugationem consistit in hoc quod unum per intellectum est in alio. Ex hoc enim contingit ejusdem iteratio et inutilis multiplicatio. Sed pluralitas modorum intelligendi unum in alio est triplex : quia unum scilicet intelligitur in alio ut prius in posteriori : et hoc dupliciter, vel tanquam superius in inferiori, ut animal in homine, vel ut subjectum in passione, ut nasus in simo, et unum in alio ut in coæquævo ad quod determinatur respectus ejus, ut unum relativum in alio : quorum trium exempla sunt : Socrates est homo : homo est animal rationale : ergo Socrates est animal rationale. Quia in homine intelligitur animal rationale. Et nasus est simus : simus autem quidam nasus : ergo simus est nasus nasus. Duplum est dimidii : et duplum est dimidii duplum : ergo duplum est duplum dimidii duplum : quia in dimidio intelligitur duplum.

Prænotandum etiam, quod apud sophistam deductio ad nugationem est violentior et magis intenta quam deductio ad solœcismum.

[1] Considera hic quomodo vult simitatem esse passionem cum naso convertibilem.

CAPUT IV.

De facere nugari respondentem vere et apparenter.

His habitis, planum est determinare secundum Aristotelem de facere nugari respondentem : quia quid dicamus nugari, jam monstravimus per singulos modos ejus, in quibus vel contingit vel non contingit nugari. Omnes autem hujusmodi orationes hoc quod est nugari volunt facere, supposita quadam suppositione, hac scilicet, supponatur quod nihil differat nomen per se, vel dictionem per se, vel orationem, hoc est, eamdem dictionem, vel nomen dicere in oratione apposito sibi eo quod in nomine vel dictione intelligitur. Ut si dicam, duplum dimidii duplum : et supponatur, quod si aliquid intelligit in alio quod appositum sibi in oratione adhuc intelligitur in illo : et hoc non est verum : unde suppositio est falsa : quia cum relativum per se ponitur, utrumque relativorum importat : ut cum dicitur duplum, unum importat per suum principale significatum, alterum ut ad quod determinatur ejus respectus, ut dimidium : quando autem apponitur in oratione, tunc determinatus est respectus ejus : et ideo correlativum tunc non intelligitur in illo : unde quamvis in principali significato non varietur dictio per se in oratione posita, tamen in secundario significato variatur per se in oratione posita, cum tamen appareat non variari. Ideo nugatio est meta sophistica, et intellectus unius in alio locus est sophisticus, ducens ad metam illam. Secundum ergo suppositionem quæ apparentiam habet sophisticam, cum dicitur duplum per se, et cum dicitur duplum dimidii in oratione, idem est secundum apparentiam in significatione tam principali quam secundaria. Si ergo sic est : tunc est duplum dimidii duplum : et si iterum dimidium in duplo posito in oratione intelligitur, erit idem si ponatur in oratione : et sic erit duplum dimidii duplum dimidii. Et rursum tertio si pro duplo (quod in oratione positum est) duplum dimidii ponatur explicite : tunc erit dictum sic, dimidii dimidii et dimidii duplum : et sic in infinitum : quia nunquam stabit quamdiu in oratione ponitur duplum. Et hoc etiam patet in his quæ non sunt relativa secundum se, sed secundum sua genera, ut si dicatur : Putasne concupiscentia est delectationis concupiscentia ? Est enim suum genus quod est appetitus ad aliquid. Dico ergo, quod concupiscentia est delectationis : deducatur ad nugationem sic : Hæc autem concupiscentia scilicet est appetitus delectationis : ergo concupiscentia est appetitus delectationis : quia in appetitu intelligitur delectatio, et apposita appetitui in oratione adhuc intelligitur in illo, ut dicit suppositio.

Sunt enim hujusmodi orationes ad nugationem ducentes : omnes enim illæ orationes, quæ sunt in ad aliquid sive in relativis utroque modo dictis quæcumque scilicet plura vel secundum genera dicuntur ad aliquid, sed non solum in illis quæ secundum seipsa ad aliquid dicuntur, et ad idem et unum per se in oratione posita assignantur, ut appetitus alicujus appetitus, et concupiscentia alicujus concupiscentia, quæ secundum genus est ad aliquid, et duplum alicujus duplum quod secundum ipsum quod est, ad aliquid est : et duplum dimidii, in oratione positum : et generaliter sive oratio quorumcumque substantia sive hoc ipsum quod sunt cum non sit ad aliquid, tamen secundum genera sunt aliquorum, ut habitus, aut passiones, aut aliquid hujuscemodi, quæ sunt eorum quorum sunt prædicatorum de his ut genera de speciebus quando in oratione designantur (hoc est, designata ponuntur) sicut designantur in per se posito nomine.

Cujus quidem exemplum est in passione numeri qui est abundans sive impar numerus. Est enim abundans, sive impar numerus numerum medium habens,

abundans et in oratione posita passione abundante, adhuc intelligitur in ipsa subjectum quod est numerus : est ergo abundans numerus, numerus medium habens. Aliud exemplum est, si simum ut passio cavitas et curvitas naris vel nasi. Est igitur naris cavitas : quia in cavitate in oratione posita adhuc intelligi supponitur. Est igitur naris sima naris, naris cava. Sic ergo vera fit nugatio. Ad hunc etiam modum reducitur nugatio quæ fit in verbis primæ et secundæ personæ, in quibus determinatus intelligitur nominativus : quia agere et pati substantiæ nominativi est proprium, ut dicit Priscianus : et est exemplum sic : ego lego : sed in lego intelligitur ego : ergo ego ego lego, et hujusmodi.

Videntur autem opponentes aliquando facere nugationem sive nugari facere respondentes, cum tamen non sint vere facientes nugari ipsos respondentes, et ita faciunt nugationem apparentem : et hoc fit eo quod cum interrogant non ad interrogatum cum his quæ interrogant, si hoc quo intelligitur aliquid aliud, significet aliquid idem per se dictum et in oratione, aut nihil significet idem per se et in oratione positum : et sic interrogando omittunt suppositionem superius positam. Verbi gratia, ut duplum utrum idem per se et in oratione significet, aut diversum, si datur aliquid aliud in duplo significari, sed omittendo hoc et non interrogando, statim dicunt conclusionem : et videtur, quod tunc nugationem faciant : eo quod nomen idem sit per se positum et in oratione : et ideo videtur idem significare per se et in oratione, cum tamen hoc non sit verum, eo quod hoc non concessit respondens.

CAPUT IV.

Qualiter respondens ducitur ad solœcismum, vel videtur duci.

Qualiter autem aliquis ducatur vel duci videtur ad solœcismum, nunc ultimo inter metas sophisticas determinandum est : nec oportet nos hic diffinire solœcismum : quia quale quid secundum diffinitionem sit solœcismus, dictum est prius ubi de metis sophisticæ disputationis est determinatum. Est autem et hoc quod aliquis videatur duci ad solœcismum tripliciter : contingit enim aliquando in veritate hoc facere, quod respondens in veritate ad solœcismum ducitur : et est vel contingit hoc non facientem in veritate, tamen videri facere : et est vel contingit aliquando in veritate facientem et ad solœcismum ducentem non videri facere, eo quod latet solœcismus. Hujus autem exemplum est : quia quemadmodum. Cecilianus dicit grammaticus, si *ficus* est secundæ declinationis, qui secundum quartam declinationem et fœmininum genus dicit *ficus maturas* solœcismum quidem facit in veritate secundum illum Cecilianum : non autem videtur pluribus qui dicunt *ficus* esse secundæ declinationis fœminini generis : et sic aliquando facit et non videtur facere. Qui vero dicit *ficos maturos*, videtur quidem secundum plures et non facit solœcismum. Eodem modo est in alio exemplo : si enim *finis* est masculini generis et non dubii generis secundum quosdam grammaticos : tunc qui dicit *certam finem*, secundum illos solœcismum facit : secundum alios autem qui dicunt dubii generis esse *finem*, non facit : et sic patet, quod aliquando fit solœcismus, et aliquando fieri videtur et non fit, et aliquando fit et non fieri videtur.

Cecilianus grammaticus.

Et si ita est, manifestum est ergo, quoniam et ars quædam sophistica hoc potest facere, hoc est, dat potestatem ut facultatem habeat faciendi : et hanc artem in sophisticis oportet determinare et tradere propter duas causas, quarum una principalis est : quia infinitis modis incongruitas fit in oratione et inconcinnitas secundum destructionem : et hanc infinitatem oportet ad artem secundum communia restringere et alia : quia nisi

hoc tradatur, ars videbitur ad grammaticum et non ad sophisticum pertinere. Tradenda igitur est hæc ars in sophisticis : eo quod multæ orationes non colligentes syllogistica collectione syllogismum non concludentes eum secundum veritatem , videntur tamen syllogizare syllogismum per aliquam apparentiam , sicut in elenchis sophisticis per apparentiam aliquam syllogizari videtur quod non syllogizatur.

Attendendum autem secundum artem secundum quam fit apparens solœcismus, quod omnes pene (hoc est, ut frequentius) apparentes solœcismi fiunt secundum hoc, hoc est, secundum neutrum genus. Dico autem *pene* : quia aliquando fiunt secundum hoc, hoc est, secundum masculinum vel fœmininum : ut quidquid vides, videtur a te : magistrum vides vel dominum : ergo magistrum vel dominum videtur a te. Fiunt autem apparentes solœcismi quando casus neque indicat masculinum,neque fœmininum, sed neutrum : quia in neutro genere semper sunt tres casus similes, scilicet nominativus, accusativus, et vocativus. In aliis autem generibus masculinis et fœmininis aliquando sunt omnes dissimiles quando sunt adaptatæ formæ, et aliquando habent nomina secundæ declinationis duos dissimiles, dativum scilicet et ablativum, nomina fœminina quando sunt primæ declinationis , habent nominativum et vocativum et ablativum similes : sed tamen hoc non habent cum confusione casuum relationem ad masculinum et fœmininum, vel ut generaliter dicatur, ad diversa genera, sicut neutrum. Unde tota facilis causa est apparentis solœcismi, ex qua clam ut ex loco sophistico argui potest apparens solœcismus, est simul et in uno habere confusionem generis cum confusione casus : et habent in se causam non hanc simul masculinum et fœmininum, sed solum neutrum : et ideo secundum neutrum aptissime fit apparens solœcismus quantum ad casum et genus per quæ arguitur ut medium apparens solœcismus. Nam si dicatur sic : quidquid vides, hoc videt : puellam vides : ergo puellam videt : statim quidem apparet solœcismus in casu de quo concluditur solœcismus et non latet : sed in casu per quem concluditur ut per medium opportunius accipitur in neutro, ut per se patet : quia quidquid in majori est neutri generis, et in minori hoc sumptum sub quidquid est neutri generis : unde casus per quos concluditur, non ita frequenter judicat masculinum genus vel fœmininum, sed neutrum frequentissime tales casus confusos, per quos apparens solœcismus concluditur , indicat : nam articularibus pronominibus distinguuntur genera, masculinum, fœmininum, et neutrum, ut *hic* masculinum significat, *hæc* autem designat fœmininum, *hoc* vero vult ratione sua neutrum significare.

Sæpe autem significant et illa utraque genera masculinum et fœmininum : quia masculinum et fœmininum sunt genera formata, et in uno formato non concluditur aliud per designationem : sed neutrum significat essentiam informem, quæ utrique formato subjacet : et ideo in illo frequenter alia designantur confuse : et ex illa confusione cum confusione casus arguitur apparens solœcismus. Hujus autem exemplum est, ut si quæratur, quid est hoc in neutro genere ? continue respondetur fœmininum genus, ut Caliopea est hæc : et continue respondetur masculinum, ut quid est hoc ? et dicitur continue, Coriscus est hic : et etiam respondetur neutrum, ut quid est hoc ? et dicitur, lignum est hoc : et cum hac confusione generum habet semper etiam confusionem trium casuum, nominativi scilicet, et accusativi, et vocativi. Sed masculini et fœminini aliquando differunt casus omnes, si fuerint formæ adaptatæ : et si aliquos habent similes, non apti sunt illi ad faciendum solœcismum : quia non sunt apti ad supponendum verbo vel apponendum, sicut tres casus neutri generis : quia accusativus frequentissime apponit verbo maxime transitive : sed

nominativus supponit : alii autem casus non ita : et ideo confusione nominativi et accusativi frequentius sunt casus ex quibus arguitur apparens solœcismus. Neutrius autem generis casus alii quidem differunt, alii autem non differunt : quia tres semper habent in forma dictionis una, nominativum, et accusativum, et vocativum : et cum hoc habet generum confusionem, ut dictum est : et per hoc maxime arguitur solœcismus. Quamvis autem (sicut dictum est) in neutro sint confusi tres casus et genera, tamen distinguibiles sunt per aliud et aliud verbum substantivum , ut cognoscatur vitium solœcismi.

Dato ergo sæpe a respondente hoc, scilicet genere neutro in nominativo casu, syllogizant opponentes, quasi dictum sit hunc in masculino et accusativo casu. Similiter autem faciunt in aliis generibus, quod syllogizant alium casum pro alio, ducendo ad solœcismum. Et causa apparentiæ est et fit paralogismus : eo quod hoc (quod dicit genus neutrum) commune fit plurium casuum : quia similiter terminantur in hoc nominativus, accusativus, et vocativus : nam hoc in neutro significat quandoque, hoc est, nominativum : quandoque autem significat hunc, hoc est, accusativum et vocativum. Et si quis velit distinguere sigillatim, oportet quod permutatim per verbum substantivum determinetur, ita quod cum est (cui supponit) significet hic in nominativo casu esse : aut verbo substantivo infinito (cui supponit) significet hunc in accusativo. Verbi gratia ut demus, hic est Coriscus, et hunc esse Coriscum. In primo enim *hic* est nominativi casus , et in secundo *hunc* est accusativi casus : et in fœmininis nominibus similiter, ut hanc esse Caliopeam, et hæc est Caliopea : primo enim significat *hanc* in accusativo, secundo significat *hæc* in nominativo : et sic neutram habent et generum et casuum confusionem. Sic ergo in omnibus quæ similiter se habent, et est, hoc est, verbum indicativum, et esse, hoc est, verbum infinitivum, faciet differentiam et generum et casuum. Ex quo etiam patet quod diximus, quod si et in aliis casibus aliquando confusio est, illi non ita sunt apti ad supponendum et apponendum verbo substantivo et indicativo et infinitivo : et hoc ut frequentius : fit enim solœcismus sine casus confusione, ut cujuscumque est scientia, illud est : veri est scientia : ergo verum est : hic est solœcismus absque casus et generis confusione.

Comparatur autem solœcismus secundum aliquid in causa apparentiæ et causa non existentiæ, fallaciæ figuræ dictionis : quia sicut in figura dictionis similitudo vocis est causa apparentiæ, et diversitas rei causa non existentiæ : ita in solœcismo similitudo vocis in casibus est causa apparentiæ, et inconcinnitas constructionis cum verbo est, causa non existentiæ. Ideo quodammodo solœcismus (qui est in his confusis casibus) similis est elenchis dictis secundum similia in figura dictionis, qui dicuntur similiter in voce : non similia autem sunt in rebus. Nam quemadmodum illi solœcismi qui sunt secundum figuram dictionis, dicuntur facere apparentem elenchum in rebus diversis in similitudine figuræ vocis, sic et hi in casibus. Et hujus causa est, quia homo nomen substantivum, et album nomen adjectivum, et alia omnia nomina sunt et res : res quidem in significato, nomina vero in voce : et ideo configuratio vocis potest facere credere idem significatum et eamdem esse constructionem, et sic inducit ad paralogismum figuræ dictionis et solœcismi. Hoc tamen non ideo dictum est : quia non possit fieri solœcismus nulla coincidente fallacia, ut dictum est, imo et aliquando potest aliqua fallacia coincidente, et aliquando in terminis æquivocis vel ad solœcismum cooperante fallacia. Exemplum primi jam positum est. Exemplum secundi est, ut quisquis et omnis Christianus est Catholicus : hæc mulier est Christianus : hæc est congrua : quia nomen substantivum non requirit

convenientiam in genere secundum constructionem, sed adjectivum solum : ergo hæc mulier est Catholicus : ubi ex fallacia accidentis coincidit solœcismus. Exemplum tertii est : omnis canis est iracundus : marina bellua est canis : ergo marina bellua est iracundus.

Epilogando ergo quæ dicta sunt in hoc capitulo, dicimus quod manifestum est, quod ex dictis casibus confusis in neutro genere ut frequentius tentandum syllogizare solœcismum. Epilogando etiam ea quæ dicta sunt ab initio libri, manifestum est quod hæc sunt secundum quinque metas diversificatæ species agonisticarum disputationum, et hæ sunt partes specierum secundum quinque metas, et modi speciales secundum quemlibet locum sophisticum, qui dicti sunt in præhabitis : et sic habetur finis earum quantum ad metas.

TRACTATUS VII

DE CAUTELIS OBSERVANDIS OPPONENTI.

CAPUT I.

De cautelis sumptis ex parte orationis.

Quia autem ea quæ sunt de esse artis sophisticæ secundum quod inventiva est, jam (quantum ad determinationem principiorum inveniendi locos sophisticos) satis dictum est, in hoc septimo tractatu tangemus breviter ea quæ faciunt ad bene esse artis inventivæ in sophisticis, quæ sunt cautelæ docentes opponentem caute opponere, ut finem a se intentum consequatur. Et hoc faciemus tripliciter, scilicet inspiciendo in modos qui sumuntur ex parte orationis, et in modos qui sumuntur ex parte respondentis, et in modos qui sumuntur ex parte opponentis. Sunt autem quinque ex parte orationis, sex autem ex parte respondentis, septem vero ex parte opponentis.

Ex parte igitur orationis sive argumentationis sophisticæ, quæ non parum, sed multum differt ad constituendum finem sophisticæ disputationis, si quodammodo (hoc est, in quemdam modum) ordinentur vel lateant, sive in quemdam modum latendi et occultandi a respondente conclusionem ordinetur : quia ad latentem a respondente conclusionem minus perspicit : et ideo in ea aptius redarguitur : velut etiam in dialecticis disputationibus accidit, quando opponens obviative disputat contra protervum respondentem : hoc igitur commune est dialectico et sophistæ opponenti. Hoc autem communi sic habito, deinde post commune hoc ex his quæ in octavo *Topicorum* de cautelis hujusmodi determinata sunt, hoc primum speciale dicendum et adjiciendum est.

Est ergo primum documentum sive elementum oppositi ex parte orationis considerandum, quod est orationis longitudo : longa fit autem, quando multa interrogantur : tunc enim difficile erit respondenti multa simul conspicere et dijudicare. Et quamvis idem elementum dixerimus esse etiam et ad ducendum ad falsum et inopinabile, tamen alio fine est ad falsum, et ad alium hic : quia ad falsum est, secundum quod inter multa facilius conceditur falsum quam inter pauca : hic autem facit ad difficile judicium eorum quæ sunt ad conclusionem, et quæ non, et per hoc minus cavetur conclusio. Removet dubium.

Secundum elementum est, quod festinetur respondens ad cito respondendum, et urgeatur ut cito respondeat : nam respondentes qui sunt tardioris et grossioris ingenii, quum festinant ad respondendum, minus possunt prævidere conclusionem, et ex quo consequatur, vel non sequatur.

Est tertium documentum et contentio, hoc est, quod contentiosis verbis et probrosis respondens ad iram provocetur : respondentes enim conturbati per talia minus possunt concernere multas vel plures interrogationes propositas : quia impedit ira animum ne possit cernere verum. Elementum autem hoc quod provocat ad iram, est contentione dicere sibi, quod sponte velit injuste agere, et impe-

dire disputationem, et quod ista sit consuetudo sua, quod circa omnes disputationes et circa omnia disputabilia impudens sit et protervus.

Amplius quartum elementum sive documentum est interrogationes sive propositiones diversorum syllogismorum sive prosyllogismorum permutatim ponere, ut propositiones quæ faciunt ad conclusionem unius syllogismi, permutentur et ordinentur ad conclusionem alterius syllogismi : et utile est sic permutare interrogationes sive ad idem (hoc est, ad eamdem conclusionem) aliquis habeat plures propositiones plurium syllogismorum ex diversis mediis ad idem ordinatis, sive plures habeat plurium syllogismorum ad oppositas conclusiones, sicut syllogismi dialectici probabiliter sunt ad opposita sive contraria, ut quoniam affirmatio, et quoniam non fit negatio ; tunc enim accidit respondenti simul ad plura interrogata et permutata facere observationes judiciorum : et hoc non facile est respondenti : quia pluribus et inordinate propositis credere est difficile : quia pluribus intentus minor est ad singula sensus.

Quintum autem documentum est, quod omnino sive universaliter omnia quæ ad occultationem facientia in VIII *Topicorum* dicta sunt prius, sunt etiam utilia ad agonisticas sive sophisticas disputationes : quia etiam dialecticus obviativus talibus utitur contra protervum respondentem. Et ratio hujus est, quia occultatio conclusionis et celatio facta ab opponente, occultandi propositum respondenti causa est : latere autem est causa fallaciæ, hoc est, quod facilius fallatur respondens. Hoc autem documentum non speciale est, sed generale. Hæc ergo sunt elementa sumpta ex parte orationis, vel quatuor si specialia sumantur, vel quinque si generale specialibus continetur : et non est in eis difficultas de qua sit curandum.

CAPUT II.

De cautelis sumptis ex parte respondentis.

Circa cautelas autem sumptas ex parte respondentis notandum est, quod si respondens concedat omnia quæ proponit opponens, tunc opponens non indiget cautelis quibus inducatur respondens ad concedendum propositum opponentis : sed si neget, tunc indiget cautelis quibus inducatur : et ideo ad hoc solum dantur cautelæ et non ad aliud.

Ad abnuentem autem sive negantem respondentem omnia quæcumque opponenti videantur esse ad orationem sive ad conclusionem sui propositi, primum elementum sive documentum est, quod tunc interroganti ex negatione ejus quod intendit interrogandum, ac si velit contrarium ejus quod intendit : tunc enim (quia magis videtur probabile quod intendit quam oppositum propositi, aut etiam esse ex æquo) debet facere interrogationem oppositi cum proposito quod intendit. Et hujus ratio est, quia quando dubium est respondenti quid velit sumere opponens, utrum scilicet oppositum ipsius, minus graves fiunt respondentes opponentibus, quam quando non est dubium.

Secundo autem elemento observandum opponenti, quod quando aliquis respondentium dederit aliquam universalem, non in se sed in pluribus sive particularibus pluribus ipsi opponenti inducenti singularia, sæpe observandum quod interroget universalem, sed audacter utendum, etiam non concesso a respondente. Et hujus ratio est, quia etiam ipsi respondentes aliquando putant se dedisse in universali quam dederant in particularibus pluribus : et etiam audientibus assidentibus (coram quibus fit disputatio) putantur et videntur data esse universalia, propter memoriam inductionis quam dedit hic respondens in pluribus particularibus : et videtur eis stulte in

eis dedisse universalia velut non interrogata sint universalia.

Tertium autem elementum sive documentum est, quod utendum est talibus in quibus non nomine ipso significatur universale concessum in particularibus, sed similitudine : quia concesso universali in aliquibus particularibus, concessum erit in omnibus similibus : talibus enim uti expedit ad celandum propositum : quia scilicet similitudo vel similatio facit et operatur ad latere : eo quod magis latet quod in simili, quam id quod in seipso proponitur.

Quarto autem documento ad sumendum facilius concessum a respondente propositum sive propositionem, oportet ipsum opponentem cum proposito cum distinctione contrarium admittentem sive conjungentem inquirere propositum. Et hoc intelligendum quando contrarium minus est probabile quam propositum. Verbi gratia, si propositum sit opponentis probare, quoniam patri per omnia oportet obedire, sumat hoc sub contrarii disjunctione sic, utrum omnia quæcumque præceperint, oportet obedire parentibus : aut omnia quæcumque præceperint, oportet inobedire, hoc est, non obedire, hoc est, utrum in omnibus oportet obedire parentibus, aut in nullis : quia tunc ex probabilitate contrarii ejus conceditur propositum.

Et quinto documento oportet quærere sub disjunctione contraria secundum rem et non in propositionibus contrariis, ut sæpe valet quærere, utrum multa concedenda esse vel pauca, ut multos esse in vico centum et paucos esse in civitate : in talibus enim documentis magis videbuntur multa esse concedenda, quam pauca : quia contrariis per disjunctionem juxta se appositis, et majora et magna videntur et pejora et meliora hominibus respondentibus, quam si seorsum divisim ponerentur : quia contraria juxta se per disjunctionem posita magis elucescunt.

Sexto autem elemento sive documento valde (quantam ad efficaciam) et sæpe, hoc est, frequenter facit videri redargui respondentem ab opponente, sophistica calumnia opponentium sive interrogantium, scilicet cum nihil præsyllogizantes de præmissis sive probantes non faciunt præmissarum interrogationem tanquam a respondente easdem requirentes hoc quod ultimum est, hoc est, conclusionem : sed accipiunt ipsum et dicunt ipsum conclusive (hoc est, tanquam conclusum sit per præmissa) et concessum in aliquibus præhabitis, velut ipsam per pæmissas syllogizaverint, ita scilicet quod sumat præmissas sibi valentes ad propositum suum calumniando sibi dicens esse concessas : et tunc non sumat hoc quod valet ad præmissarum probationem, et hoc quod est præmissa tanquam concessum in aliquo præhabitorum sibi esse concessum. Hoc est intelligendum in hoc casu, quando quædam ab opponente interrogata jam sunt et non omnia quæ valent ad præmissarum probationem : tunc enim opponens debet calumniari respondentem, et dicere sibi esse concessum propositum syllogismi, et uti eo audacter et non interrogare hoc et hoc. Hæ igitur sunt cautelæ ex parte respondentis acceptæ, et sunt vel quinque, vel sex si penultima in duas dividatur : et non est in eis difficultas de qua sit curandum.

CAPUT III.

De cautelis sumptis ex parte opponentis.

Ex opponente autem sive ex parte opponentis sumuntur cautelæ sic, quod sophistice quantum ad cautelas observandas opponenti observandum est, quod posito ab opponente aliquo inopinato vel falso, debet opponens probare (hoc est, approbare) et commendare hoc quod dicitur respondens respondere : et dicere quod optimi dicit vel respondet, proposito jam illo quod opponenti videtur a principio, hoc est, eo quod intendit, et debet facere interrogationem talium quæ conveniunt ei quod proposuit ex principio,

hoc est, quæ sunt falsa et inopinabilia : et dicere post commendationem responsionis, utrumne tibi videtur hoc esse concedendum vel non? tunc enim propter commendationem et confidentiam opponentis de responsione, minus cavet sibi respondens ab opponente. Et tunc necesse est unum trium accidere (si sit interrogatio facta ab opponente et concessum a respondente de aliquo eorum ex quibus fit syllogismus) aut elenchus verus, ut inopinabile sive falsum fieri, aut elenchi simile. Cum enim respondens dat id cujus oppositum concludit opponens : tunc necesse est elenchum fieri, quia per syllogismum contradictionis concluditur oppositum dati a respondente. Cum autem non dat quod proponit opponens : tunc cum syllogizat opponens falsum in quod consensit respondens, necesse est sibi dare falsum vel inopinabile quod sequitur ex falso vel ex inopinabili dato a respondente. Cum autem non dat oppositum, videtur tamen dedisse falsum propositum propter commendationem opponentis : tunc fit sive sequitur aliquid simile elencho : quia videbitur duci ad oppositum dati, quamvis non ducatur : eo quod oppositum non dedit, sed dedisse videbitur.

Amplius autem in secundo elemento sive documento considerandum est opponenti quemadmodum fit in rhetoricis et accusationibus, quod similiter faciant contra respondentem in apparentibus elenchis. In rhetoricis enim consideratur si accusatus nunquam fecerit contrarium boni et honesti : et si hoc aliquando fecit, præsumitur quod etiam fecerit illud de quo accusatus est. Ita etiam hic considerandum si respondens concesserit contrarium ei quod nunc affirmat : et sic conferendo quoddam concessum ad hoc concessum facilius videbitur redargui : si autem ipse non concesserit aliquando contrarium, considerandum utrum aliquibus eorum Philosophorum (de quorum secta se esse confitetur) contradicat talem sustinendo positionem. Et si hoc inveniri non potest, nec in ipso, nec in secta eorum, de quibus esse se profitetur, conferendum est hoc quod dicit ad eos qui videntur esse hujus opinionis qualis est ipse respondens : utrumne illi aliquid contrarium dixerint. Et si hoc iterum non invenitur, conferendum est dictum respondentis ad similes sibi in opposito, utrum erit ad omnes aut ad plures eorum : et ex contrario dicto illorum facilius convincitur respondens.

Amplius autem tertio elemento vel documento observandum est opponenti id quod sæpe faciunt respondentes : sæpe enim cum redarguuntur (hoc est, redargui videntur) faciunt (hoc est, fingunt) dupliciter, si viderint quod debeat eis accidere redargui, hoc est, quod redarguantur : et dicunt se in uno sensu hoc dixisse, in alio autem non. Et hac cautela est interrogantibus etiam utendum : et hoc quandoque faciendum est contra respondentes instantes, hoc est, resistentes eis quando scilicet præsenserint quod respondens videt multipliciter aliquo interrogatus ab ipsis : tunc enim debet prævenire respondentem et distinguendo multipliciter dicere, quod si sic (hoc est, in hoc sensu) accipiatur multipliciter, accidit vel sequitur conclusio : sic autem non, hoc est, in alio sensu acceptum, non accidit vel sequitur conclusio. Et hoc confirmatur : quoniam sic sumpsit multiplex et distinxit, et sic facit Cleophon in *Mandrobulo* suo, qui a discipulo (cui scripsit) nominavit eumdem : sic enim respondens minus cavebit sibi ab opponente, et facilius decipietur.

Oportet autem quarto documento ipso opponentes aliquando ab oratione proposita absistentes sive recedentes ad aliam materiam se transferendo, reliqua argumenta in illa materia non proposita incidere, hoc est, incidendo per diversa distinguere : et si præsenserit opponens, quod respondens in eis videt multiplicitatem, oportet sive opportunum est, quod opponens prius respondenti (hoc est, antequam respondens instat) instare alicui

eorum argumentorum in alia materia : et sic procedere respondentem instando et distinguento : quia tunc iterum respondens confidens de opponente, minus cavebit sibi in proposito.

Conandum etiam quinto documento quandoque et ad alia se transferre sive ad aliam materiam ab eo quod dictum est propositum, in qua opponens plus abundet argumentis respondentibus ipsis quid ad quod se transfert opponens extra positum sumentibus (hoc est, concedentibus fieri) vel ratiocinantibus fieri, hoc est, sive velit sive nolit respondens : et hoc faciendum in tali casu si aliquis opponentium non habeat argumentari sufficienter sive sufficiens et argumenta et efficacia argumentata. Et hoc documentum confirmatur per auctoritatem Lycophron, qui sapiens in musicis hoc fecit : proposito enim sibi existente extollere sive laudare lyram, et non habente eo efficacia argumenta ad hoc, laudavit et extulit tibiam et tibicines, et intulit quod melior sit musica fidium sive chordarum quam fistularum, sicut in Ovidio magno dicitur, quod multo magis excolenda sit lyra. Sed in tali translatione ad eos respondentes quandoque exigunt ab opponentibus quid hoc faciat ad propositum, et quid per hoc intendant, ad quod conantur in illa materia argumentari : oportet assignare causam aliquam non recte intentam. Dictis enim ab opponente in quodam directe intentis causis, observabit se respondens audita illa causa, dicere contradictionem, hoc est, dicere aliquid ex quo possit argui contradictio, quæ contradictio quantum ad principalem intentionem universaliter accidit in elenchis agonistice : sed assignabit pro causa aliquid commune vel universale, ut hic, scilicet quod causa est translationis : quia intendit hoc quod dixit respondens negare in aliquo quod non est de proposito, aut quod intendit id aut aliud a proposito quod negavit respondens affirmare, vel aliud aliquid tale commune, quod non est determinata causa translationis : sicut si intentum sit, quoniam contrariorum eadem disciplina, non dicat hoc expresse esse causam translationis.

Lycophron quomodo laudavit lyram.

Sexto autem documento considerandum opponenti, quia non oportet conclusionem præintentam præinterrogare ut propositionem, sed sumere, et quasdam conclusiones oportet non interrogare simpliciter, sed uti eis audacter, ut aperte veris et concessis sive confessis ab omnibus : quia si interrogarentur, magis eis resistit opponens. Hæ igitur sunt cautelæ sumptæ ex parte opponentis : et non est in eis quidquam dignum dubitatione nec numerus certus in talibus : quia multæ similes possunt assignari. Dicamus igitur epilogando, quod ex quibus locis sophisticis trahuntur interrogationes, et quomodo (quantum ad cautelas) est interrogandum in agonisticis sive sophisticis exercitationibus sive disputationibus ad finem exercitii ordinatis, satis quantum ad propositam intentionem dictum est. Ex his enim facile est multa invenire.

LIBER II

ELENCHORUM.

TRACTATUS I

DE INTENTIONE ET UTILITATIBUS ET APPARENTI SOLUTIONE SIVE RESPONSIONE.

CAPUT I.

De intentione et utilitatibus in communi.

In hoc secundo libro qui ad dialecticum pertinet quantum ad solutionem syllogismi peccantis contra syllogismum dialecticum, eo quod ejus est determinare syllogismum dialecticum, et manifestare peccatum quod fit contra eumdem, ad sophistam autem ad discretionem orationum quæ dignæ sunt solvi et quæ sunt despiciendæ ad solvendum non idoneæ et quantum ad apparentem et incompletam solutionem, quia quantum ad completam solutionem magis est dialectici considerare de solutione quam sophistæ : primo manifestandum ad quas utilitates sit, et qua necessitate introducatur : cum causa falsitatis orationum sophisticarum jam habita sit, quando in superiori libro ostensum est,qualiter fallacia sit in nobis quantum ad singulas fallacias.

Hæc enim primo determinantes dicimus, quod de responsione quæ est apparens secundum sophistam solutio, et quomodo oportet vere solvere, et quid oportet vere solvere et quarto ad quam utilitatem : ita quod hæc quatuor referantur ad quatuor, in quibus totum consistit quod in hoc secundo libro intenditur, scilicet de responsione quæ est apparens solutio quæ est ad hominem solutio, et quomodo oportet solvere completa et perfecta solutione, qua ostenditur qualiter sequitur conclusio et qualiter non ut respondeatur elencho et consequentiæ syllogismi, hæc enim est perfecta solutio : et quid oportet solvere, hoc est, quid in orationibus sophisticis dignum est solutione : et quid non dignum, sed despiciendum : et ad quam utilita-

Quare utilitas præponatur in scientiis.

tem : circa quatuor hæc complebitur nostra in hoc secundo intentio. Sed utilitates præponimus, quia illæ sunt fines negotii illius : et non potest sciri in quid dirigatur intentio tractantis, nisi præsumatur et prædeterminetur finis : hæc igitur (post hæc quæ in primo libro determinata sunt) dicenda sunt.

Ab utilitate igitur incipiendum est. Dicemus ergo quod utiles sunt solutiones orationum sophisticarum, ad philosophiam quidem propter duo. Primum autem duorum est, quia orationes sophisticæ sunt in dictione, aut extra dictionem : orationes autem sophisticæ in dictione solvuntur per distinctionem multiplicitatis. Sæpe autem ea quæ secundum multiplex in dictione fiunt (quando bene distincta sunt) melius nos habere faciunt ad philosophiæ intellectum, scire per distinctionem quoties (hoc est, in quo sensu) singulum dicitur : et utile est ad hoc ut sciabus quæ in philosophia similiter in rebus, et in voce similiter, et quæ aut in voce et rebus dicuntur : quia similitudo vocis causa apparentiæ est, dissimilitudo autem in re est causa defectus : et scire hoc facit ad philosophiam.

Secundo autem utiles sunt ad philosophiam : quia utiles sunt solutiones ad eas quæstiones, hoc est, dubitationes, quæ sunt per eumdem apud seipsum quærentem, et in seipso dubitantem, ut caveat deceptionem, ne apud seipsum decipiatur : nam qui ab aliquo disputante facile paralogizatur et decipitur sophistica oratione, etiam ipse, hoc est, a seipso sæpe patitur : et quod facit cavere deceptionem, facit ad philosophiam : valent ergo solutiones sophisticarum orationum ad philosophiam : et istas utilitates orationis sophisticæ proprias deceptio sophistica (quæ est in in opponentis oratione) non habet : opponens enim et respondens in orationibus suis intentiones habent diversas et fines in istis.

Tertium vero et reliquum ab his utilitatibus adhuc est utilis solutio orationis sophisticæ ad gloriam, hoc est, quod ex prompta solutione habeat se respondens, quod in omnibus videatur esse exercitatus, et in nullo obviando scibilium videatur se inscie habere. Et hunc finem habet respondens in quantum respondens sophistice, et habet hunc finem communem cum sophistice opponente. Hæc autem probatio est per oppositum ejus : quia si nec respondens qui communicat cum opponente in sophistica oratione, spernit orationes sophisticas et non solvit eas, cum ex arte solvendi in qua deficit, nihil habeat facilitatis determinare (hoc est, ad determinandum) de vitio earumdem orationum, quod est in voce vel figura, vel in consequentia syllogismi, vel in contradictione elenchi, suspicionem dat audientibus, quod videtur esse gravis sive rudis et mali ingenii, vel gravis socius in disputando : non quia hoc verum sit semper secundum naturam esse gravem, vel gravis ingenii : sed videtur hoc propter artis solvendi imperitiam. Ad hoc ergo cavendum utilis est hæc ars de opposito ejus quod dictum est, hoc est, de peritia artis solvendi : videbitur enim gloriam habere de bonitate ingenii.

His ergo utilitatibus consideratis, tractandum est quomodo ipsis respondentibus obviandum sit opponentibus per responsionem et veram solutionem ad hujusmodi sophisticas orationes : et hoc quidem manifestum est quantum ad hoc quod sciatur quæ sunt illæ orationes, quibus per responsionem et solutionem est obviandum : siquidem (hoc est, certe) recte diximus prius in præcedenti libro, ex quibus locis sophisticis sunt paralogismi quibus est respondendum : et etiam diximus sufficienter superabundantias cautelarum, et alios locos ad alias metas falsi et inopinabilis et nugationis et solœcismi ducentes, quæ superabundant super locos sophisticos ducentes ad redargutionem, quæ dicuntur inveniendo fieri : quia interrogando proponuntur : quia opponens inquirit consensum respondentis.

De his ergo istis de causis tractandum

est : sed quia circa hoc aliquis errare posset, ideo error iste primo excludendus : posset enim aliquis putare, quod idem esset aliquem sumentem ab opponente sophistica videre sub vitio orationis sophisticæ, et solvere orationem sophisticam : et quum hoc satis videatur per doctrinam primi libri, tunc doctrina istius libri superflueret. Et quod idem non sit solvere vitium, et interroganti ex facultate artis posse obviare velociter, hoc est verum. Cujus ratio est, quia manifestum est, quod scimus uno modo (compositionis scilicet) sicut procedit opponens; sæpe transpositum per resolutionem ignoramus : quia quod componitur, resolvere ignoramus : solvendo autem procedit recte solvens.

Amplius ad idem alia ratio est hujus artis solvendi probans necessitatem : quia quemadmodum in disputationibus opponentium citius et tardius posse objicere fit exercitatione cujusdam artis specialis in mente ad opponendum : sic etiam in aliis sophisticis orationibus se habet exercitium artis ad solvendum citius et tardius : propter quod si hoc est, quamvis manifestum quidem sit nobis quod sit vitium sophisticæ orationis, immediati autem simus exercitium in arte solvendi non habentes temporibus exercitio debitis (quia meditatio est frequens reditus mentis super idem, et sic meditatio pertinet ad exercitium) fallimur frequenter : necessaria igitur est ars solvendi in hoc ut caveatur ne fallamur.

Tertia autem ad idem ratio est, quia de talibus sophisticis orationibus accidit sicut in descriptionibus figurarum geometricarum : nam et illic in figuras solventes figuram per resolutionem, quandoque ex defectu artis componendi, componere easdem figuras rursus non possumus ex defectu artis componendi : sic accidit in elenchis e converso. Scientes enim secundum quid orationem sophisticam convertere (hoc est, secundum quæ principia et locos convertatur apparens elenchus ab opponente) solvere per resolutionem eamdem sophisticam dubitamus : et ideo necessaria est ars specialis solvendi : sicut necesse est ars conjectandi tales (ex his quæ dicta sunt) sophisticas orationes.

Et sic patet quomodo ex determinatis in primo libro hujus videre possimus orationes sophisticas ad obviandum opponenti : non tamen ex ibi determinatis possimus recte solvere, et ex solutione recta velociter obviare opponenti : hoc enim specialis artis exercitio fit quia, sicut dicit Victorinus, natura habiles facit, ars potentes, usus autem exercitii facit promptos. Sic ergo patet quod ars ista solvendi necessaria est, et quod in quibusdam eumdem finem habet cum dialectico, et in quodam eumdem finem cum sophista, in quantum est ad gloriam, ne in nullo imperitus esse videatur, et quod divisos in quibusdam habent fines opponens et respondens : et sic etiam diversos fines habent ars opponendi et ars respondendi. Et in hoc differt a dialectico negotio vel arte : quia in dialecticis et opponens et respondens habent eumdem finem ad quam tendant, qui est fides et opinio, ad quæ tendunt tam opponens quam respondens [1].

CAPUT II.

De probatione, quod apparens solutio aliquando magis eligenda est, et quæ sit apparens solutio.

Primum autem de apparenti solutione determinandum est, hoc est, quod quando disputatur ad gloriam apparentis sapientiæ, magis est eligenda apparens solutio quam vera : quia per illam magis so-

[1] Et sic patet quomodo ars solvendi orationes sophisticas convenit aliquo modo in fine cum dialectico, et aliquo modo cum sophista. Ars opponendi et ars solvendi habent diversos. fines in sophisticis, non autem in dialecticis. P. J.

phistice respondens consequitur gloriam in judicantibus et audientibus, quam per veram : eo quod magis considerant apparentia quam vera illi in quorum opinione quærit gloriam sophista : eo quod illi non sunt sapientes, sed communiter et secundum sensum judicantes. Unde sicut sophistam opponentem ad quærendam gloriam apud judices audientes dicimus quandoque magis eligere oportere probabiliter (hoc est, apparenter) syllogizare quam vere aperte (eo quod per apparentem syllogismum magis consequitur gloriam apud communiter judicantes qui secundum apparentiam judicant), sic etiam respondenti quærenti gloriam apud tales quandoque magis eligendum est probabiliter (hoc est, apparenter) solvere quam vere solvere sive secundum verum : tales enim ad alios quærunt gloriam, qui verum judicium de rebus difficilibus non habent, sed apparentia in superficie judicant.

Hujus autem probatio est, quia omnino et omni modo ipsi respondenti quærenti, quod non videatur vinci ab opponente, contra litigiosos opponentes obstandum est per apparentem responsionem, ne vincere videatur opponens. Dico autem obstandum contra opponentes, non quod sint in veritate arguentes, sed obstandum contra eos ut apparentes arguere : quia si assistentibus opponens admittatur adhuc ut videatur arguere assistentibus, tunc statim consecutus est gloriam in opinione assistentium : et hoc impedire debet respondens. Non enim dicimus ipsos opponentes in sophisticis syllogizare secundum veritatem, cum syllogismi eorum peccent vel in forma vel in materia vel in utroque, propter quod corrigendi sunt ab ipso respondente per apparentem solutionem, ne videantur assistentibus syllogizare apparente syllogismo. Hoc autem probatur sic : quia si verus elenchus est contradictio non æquivoca, neque aliqua alia fallacia impedita, nihil opus est respondenti dicere æquivocationem vel amphibologiam vel aliam fallaciam, ut distinguendo ostendat in quo sensu verum concludit elenchum, et in quo non concludit : quia distinctionem sic deducere ad sensum in quo concludit et in quo non concludit, et manifestare peccatum fallaciæ impedientis, et vere solvere : et hoc ideo quod opponens non vere concludit, sed probat secundum apparens et non existens : et ideo non oportet manfestare qualiter vere concludit et qualiter non, per veram solutionem : sed obviandum est respondenti condividendo (hoc est, statim in ipsa interrogatione opponentis dividendo) et ostendendo, quoniam non sequitur propter multiplex, vel propter non bonam et veram ordinationem præmissarum ad conclusionem in his in quibus non est multiplex : nec in fallaciis extra dictionem, nisi quia conclusio videtur similis elencho apparenter, et non vere est similis. Unde apparens solutio est divisio multiplicitatis in dictione vel oratione, vel divisio conclusionis ab ordine debito ad præmissas in communi absque eo quod particulariter deducatur solutio ad sensum in quo sequitur, et ad sensum in quo non sequitur : quia hoc esset vere solvere.

Non ergo est cavendum respondenti redargui per veram solutionem, sed per apparentem solutionem cavendum est ut redargui videatur : quia sic statim impeditur, ne apud audientes gloriam consequi videatur : et hac de causa per apparentem solutionem hoc faciendum est : quia interrogare amphibologica vel æquivoca quæ sunt secundum æquivocationem, et interrogare alia quæcumque sunt secundum alias obtusiones sive obscurationes fallaciarum et deceptiones, et verum elenchum obnubilat ne videri vel discerni possint, et arguentem vere et non vere arguentem dubium faciunt, hoc est, utrum vere arguat vel non : et quamdiu hoc dubium est, gloriam non consequuntur : unde per veram solutionem obsistendum non est, quia ista manifestat in quo sensu vere arguit : et sic aliquid gloriæ est consecutus opponens. Hujus

autem ratio est, quia licet in fine conclusionis (hoc est, post conclusionem factam ab opponente) diceret ponenti non negare per contradictionem id quod affirmavit prius respondendo, sed æquivoce esse affirmant et negant : etsi (sive quamvis) forte maxime etiam in idem ferunt intellectum opponens et respondens : tamen propter multiplex positum in oratione, dubium est assistentibus si redargutus est respondens : et sic nihil gloriæ consecutus est opponens. Ex ipsa enim multiplici confusione dubium est, si verum dicit nunc opponens : et ideo non utendum est ad ipsum opponentem vera solutione, sed apparenti.

Si vero ipse opponens esset dividens sive distinguens multiplex æquivocum, vel aliud ut amphibologicum, vel alterius fallaciæ in dictione, vel etiam dividens conclusionem a præmissis, et ostendens qualiter non debitum ordinem habent præmissæ ad conclusionem, sicut fit in fallaciis extra dictionem : tunc manifestus esset opponens, et non dubius esset elenchus : sciretur enim statim in quo sensu sequitur, et in quo non sequitur : et illi qui requirunt (hoc est, interrogando opponunt) nunc quidem et non distinguendo multiplex interrogant : prius autem quando non distinguendo multiplex interrogant, sunt et videntur litigiosi : et si distinguendo multiplex interrogarent respondentes, necesse esset respondentes interrogatum ab opponente dicere, vel sic vel non sic determinate : et tunc oporteret veram solutionem respondere. Nunc autem quoniam non bene, hoc est, aperte distinguendo multiplex interrogant ipsi inquirentes, necesse est ut opponens gloriam consequi videatur, ut respondeat aliquid respondens qui interrogatur per apparentem solutionem in sui responsionem, quæ tamen ad hominem est, et non ad orationem respondendo corrigens vitium sive deceptionem propositionis interrogatæ ab opponente, et non dat veram et determinatam solutionem. Et hoc est ideo, quia diviso per dictionem distinctionis determinantis, in quo sensu sequitur conclusio, et in quo non sequitur, necesse est respondentem dicere, vel sic est affirmative, vel non sic est negative : et sic videtur aliquo modo conclusus ipse respondens, et aliquid gloriæ super respondentem consequitur opponens.

Si enim aliquis putet eum elenchum (qui secundum æquivocationem est sive sit multiplex æquivocationis) aliquo modo esse elenchum : tunc non erit sive continget ipsum respondentem eligere illam redargutionem quæ est quodam modo redargutio : et sic opponens aliquid gloriæ videtur consequi, et respondens aliquid haberet confusionis vel habere videretur : quod omnino cavendum est respondenti per apparentem solutionem. Hujus autem causa est, quia in singularibus, hoc est, in singularibus sensibilibus per distinctionem acceptis, necesse est opponentem si contradicere debeat respondenti, et respondentem ad redargutionem deducere idem nomen, et de eodem negare quod dixit (hoc est, affirmavit) respondens : quia aliter non redarguet opponens respondentem, et e converso idem nomen quod negavit respondens, necesse est affirmare opponentem : quia aliter non redarguit. Et ad hoc non debet respondens deducere opponentem : et ideo contra opponentem non est utendum vera solutione quæ ad orationem est, sed apparenti quæ ad hominem est.

Hoc autem iterum patet per exclusionem cavillationis quorumdam errantium in his. Nam ut quidam cavillantes corrigunt quidem contradictionem et redargutionem quam videtur facere opponens respondenti, nihil prodest ad evitandum apparentem redargutionem. Dicunt enim, quod aliquo in communi interrogato, bene possunt de ipso concedi contradictoria pro diversis suppositis : dicunt enim, quod tunc non eumdem Coriscum aiunt sive concedunt esse musicum et non musicum : sed dicunt hunc Coriscum

esse musicum, et hunc alium Coriscum esse non musicum dicunt, et sic pro diversitate consignatorum in æquivoco nomine, quod est Coriscus, Coriscum in communi voce dicunt esse musicum et non musicum [1]. Sed per hoc non vitatur apparens redargutio : nam quantum ad apparentem redargutionem erit eadem oratio sophistica ad hoc deducens, quod putemus Coriscum esse musicum et non musicum, et quod dicamus hunc Coriscum esse musicum et non musicum. Quod autem eadem oratio sit ad redargutionem, ex hoc probatur : quia illæ ambæ orationes simul (hoc est, simpliciter) idem de eodem affirmant et negant : unde per talem distinctionem quam ponunt, non vitatur apparens redargutio. Sed fortasse non idem significat oratio dicens Coriscum esse musicum, vel hunc Coriscum esse musicum et non esse musicum : quia licet quoad redargutionem apparentem idem sint illæ orationes, tamen in hoc differunt quod non idem significant : et hoc ideo est, quia nec illic nisi in communi confusione vocis proponebatur æquivocum ad aliquod multiplex idem : sed diversum significat ipsum nomen. Per dictam ergo cavillationem non impeditur apparens contradictio.

Alia etiam cavillatio quam quidam ponunt, non valet ad impediendum apparentem redargutionem. Dicunt enim idem in una oratione contradictionis, sicut in affirmativa dicunt debere hunc de quo aliquid affirmatur, simpliciter, hoc est, communi voce dicere Coriscum : illi autem de quo negatur, aliquid debere aliquid addi, ut aliquem aut hunc Coriscum non esse musicum : et quidem probatur statim inconveniens esse : nihil enim rationis potest esse propter quam magis alteri aliquid addendum sit quam alteri : utrolibet enim alteri aliquid addere nihil differt, hoc est, nihil differentiæ habet secundum rationem : non enim differt, sicut jam patuit.

Cavillationes ergo illæ nihil prosunt ad impediendum apparentem contradictionem : sed potius sic dicendum, quod quia multiplici non assignato dubium quidem est (ei qui non determinavit in communi et in universali multiplex) utrum ipse respondens redargutus sit vel non, quando deducitur ad negandum quod sub eadem voce concessit : ideo cum concessum sit in disputationibus dividere sive distinguere multiplex, manifestum quando simpliciter sine distinctione contingit dare (hoc est, concedere) multiplex non determinantem ipsum respondentem (hoc est, non distinguentem in universali) peccatum est : quia obviabit apparens redargutio, quæ ut caveatur, distinguendum est multiplex in communi : et hoc est apparens et ad hominem solutio impediens apparentem redargutionem. Propter quod et si sive quamvis non ipse respondens videatur redargutus : quia scit in quo sensu dederit, tamen ista disputatio ex parte respondentis qui deducitur ad hoc quod sub eadem voce neget quod ante concessit, redargutæ disputationi vel orationi est similis.

Accidit autem sæpe, quod ipsi respondentes etiam videntes in oratione amphibologiam vel aliud multiplex, pigrescunt sive pigri fiunt dividere ipsum et ostendere, quoniam multiplex est quod interrogatur sive proponitur ab opponente : eo quod etiam in una disputatione in paralogismis frequenter talia proponuntur, et pigrescunt respondentes hoc toties quoties proponitur distinguendo dividere, ne ad omnia proposita ab opponente videantur graves et impeditivi sive protervi esse : deinde dissimulata multiplicitatis distinctione, et non putantibus ipsis respondentibus propter hoc fieri orationem ad redargutionem apparentem ducentem, sæpe dum cavent respondentes, obviabit eis improbabile apparentis redargutionis. Quare sive propter quod (quoniam datum sive concessum et lici-

[1] Ex quo patet quod hoc nomen, *Coriscus*, dictum de pluribus est æquivocum.

tum est respondenti multiplex dividere sive distinguere, et sic ostendere ipsum multiplex impedire apparentem contradictionem) non est pigritandum distinguere sive dividere et ostendere multiplex redargutionem impediens, quemadmodum prius paulo ante dictum est. Et in ista sententia sic exposita nulla est dubitatio, nisi quis se transferre velit ad alienas quæstiones : et hoc nos non consuevimus facere, quia potius impedit bonam doctrinam quam promoveat.

Transferre se ad alienas quæstiones, potius impedit bonam doctrinam, quam ei proficiat.

CAPUT III.

Et est probatio, quod in apparenti solutione multiplex est ostendendum.

Quod autem in apparenti solutione in responsione ad hominem est multiplex sic assignandum et ostendendum, ad impediendum apparentem redargutionem, sic probatur. Si enim quis opponendo interrogantium duas interrogationes ut unam faceret, et una concessa aliam redarguendo concluderet : tunc manifestum est quod non propter multiplex æquivocationis vel amphibologiæ fieret paralogismus, sed potius propter plura ut unum interrogata : sed tunc fieret vel elenchus verus, vel non, sed parelenchus : et ideo ad cavendum elenchum vel parelenchum oportet dividere plura interrogata ut unum. Similiter ergo in multiplici æquivoco in quo sunt actu plura vel in quo multiplici multiplex est ostendendum, ut videatur fieri elenchus vel parelenchus : quid enim differt interrogare propositionem quæ plures est, scilicet si Callias et Themistocles musici sunt? in qua unum de pluribus interrogatur, quam si ambobus dictis existentibus diversis in re, nomen æquivocum datum esset, et sub illo nomine unum de pluribus interrogaretur. Constat, quod quantum ad apparentem elenchum nihil differret : cujus ratio est, quia si hæc plura significet uno æquivoco nomine, constat quod plura (hoc est, propositionem quæ plures est vel unum de pluribus) interrogavit.

Si ergo non rectum est probare sive approbare sumi a respondente unam responsionem ad duas interrogationes propter pluralitatem interrogatorum : tunc manifestum est quoniam etiam nulli eorum quæ æquivoca vel universaliter multiplicia sunt, convenit simpliciter respondere, hoc est, unam non distinctam responsionem dare simpliciter sine distinctione : nec etiam hoc convenit etiamsi de omnibus quæ in æquivoco continentur, in omni sensu verum sit quod videlicet quæritur, ut volunt quidam errantes, quod quando in omni sensu verum est, una debeat dari responsio : cujus ratio est, quia nihil differt hoc quod sub uno nomine æquivoco aliquid quæratur de pluribus, vel si de pluribus quæratur sub diversis nominibus. Verbi gratia, ut si quæratur Callias et Coriscus, utrum domi sint? sive ambo simul sunt domi præsentes, et de utroque verum est, quod domi est : sive non ambo simul sunt domi præsentes, sed de uno verum est, quod domi est, et de altero non est verum. Nihil autem differre dico quoad interrogationem quæ est plures : utrinque enim hæc sive in utroque sensu vera sit sive in altero, semper est plures propositio, et propositiones quæ sunt plures : non enim propterea efficitur propositio vel interrogatio una quæ plures est, quod de pluribus idem verum est dicere. Et hoc probatur deducendo ad inconveniens : quoniam possibile de mille aliis interrogatis, utrum verum sit dicere vel non sit verum dicere de eis idem, attamen de nullo eorum (quamvis uniformiter convenit eis aliquid vel non convenit) respondendum est una responsione : si enim una datur responsio, tunc interimitur disputare : quia quæsito de omnibus dicitur, sic est vel non est : et sic finis est disputationis : et hoc est inconveniens : ergo de multiplici una non est danda responsio. Hoc autem quod de pluribus una datur responsio, simile est

ei tanquam si pluribus unum nomen sit positum, quo quodlibet significatur in illo. Per distinctionem ergo manifestandum multiplex (quod ut simpliciter est interrogatum) ad apparentis redargutionis impedimentum.

Si ergo non oportet ad duas interrogationes unam responsionem et simplicem dare : tunc a simili manifestum est, quoniam neque in æquivocis multiplicibus danda est una simplex responsio, ut una simplici responsione dicatur affirmative vel negative : eo quod sic unam dans responsionem, non respondit, sed dixit quædam impertinentia ad multiplex : et sic unum voce dixit, sed quærenti nec oratione respondit , sed quodammodo non solvendo nec respondendo sine distinctione ipsi respondentes concedunt multiplex : eo quod lateat eos inconveniens quod accidit.

Sicut ergo diximus paulo ante in ante habitis istius rationis, quoniam elenchi quidem apparentes videntur esse qui non sunt : eo quod in forma peccant eodem modo, et solutiones ad orationem, quas diximus quandoque magis oportere ferre contra opponentes in agonisticis disputationibus ad impedimentum gloriæ opponentis , quam veras, quæ ad orationes sunt solutiones, et quæ sunt in obviatione respondentis cum obviat opponenti ad duplex, distinguendo scilicet et ostendendo duplex , ut prædiximus : quia ostenso multiplici obviatur opponenti, ne procedere possit. Quæ autem sit propositio una vel plures, in *Perihermenia* est requirendum. In præhabitis autem superioris libri scitur, quis sit syllogismus probabilis sive apparens et non existens : non enim hic dicimus syllogismum probabilem eum qui est ex probabilibus ut est dialecticus, qui licet probabilis sit in materia, tamen in consequentia necessarius est, sicut cum dicitur, quod omnis mater diligit : Medea est mater : ergo Medea diligit. Quæ consequentia necessaria est si prima universalis esse ponatur : quia dialectica propositio universalis esse conceditur, si probabilis sit, quamvis in aliquibus habeat instantiam. Sed probabilem hic dicimus syllogismum, qui videtur per locum sophisticum esse probabilis, quamvis per causam defectus non inferat ex necessitate.

CAPUT IV.

De decem cautelis sive elenchis quibus utendum est in apparenti solutione.

His autem sic determinatis (per quæ scitur quod solutio apparens aliquando utilis est, præcipue ad hominem et ad opponentem, ne gloriam consequi videatur), danda sunt elementa apparentiæ responsionis, quæ decem sunt.

Et primum quidem est, quod si respondenti interrogatio probabilis proponatur in his quæ sibi probabilia videntur, conveniens est esse respondentem dicentem sic, hoc est, in quantum sic probabilis est, concedo eam : quia sic neque simpliciter concedit eam, nec simpliciter negat eam : et sic non fiet ad se (hoc est, contra se) elenchus sive videbitur fieri.

Secundum autem elementum est, quod si sit positio vel interrogatio et in hoc prævideat, quod si simpliciter concedat eam per opponentem cogatur dicere improbabilia : tunc non debet respondere per sic, sed hoc in tali casu addendo maxime sic videri, hoc est, sic videtur : quia hoc ipsum videri signum est falsitatis : quia timetur in positione si concedatur. Istæ ergo duæ cautelæ sive elementa sumuntur per differentias positionis ad quam est respondendum, quæ licet in *Topicis* per tres differentias dividatur, probabilem scilicet, improbabilem, et neutram, quia ibi per contrarietatem formarum et differentiarum positio dividitur : tamen hic non dividitur nisi per duo : quia non per contrarias formas, sed per privationis et habitus oppositionem hic dividi positio subintelligitur : et sic positio neutra sub positione improbabili continetur, et medium habet in- Removet dubium.

differens vel otiosum : considerata autem per se opponuntur ut privatio et habitus, et medium non habent, quia sit indifferens, eo quia quod non est bonum, est malum.

Tertia cautela sive elementum est per ea quæ in *Topicis* determinata sunt, quomodo et quibus modis petitur id quod est in principio. Putant autem assistentes coram quibus opponens quærit gloriam, quod quando aliquid positioni est propinquum, quod id interimendum sit tanquam non probans, eo quod idem sit cum proposito, vel idem esse videatur : tunc id si ad probandum propositum ab opponente assumatur, interimendum est, et non assumendum vel concedendum ut probans propositum : et dicendum de talibus, quod sunt quædam de his similia velut sunt a petitione quod in principio est assumpta : hoc enim maxime fit per petitionem principii, quæ cum syllogismo inferente maximam habet convenientiam : eo quod infert de necessitate sicut syllogismus : quamvis non probet, eo quod idem per idem non potest probari.

Quarta autem cautela sive elementum est, quod quando quis sive aliquis opponentium probaverit sive approbaverit ad assumendum aliquid per quod probetur propositum, quod sicut consequens ex posito necessarium est accidere, ex ipsa positione quam interrogat opponens : est autem falsum vel inopinabile ; et hoc videt respondens : tunc idem dicendum est quod prius, scilicet quod petit id quod est in principio : quia quæ ex necessitate accidunt et sequuntur ex posito, videbuntur assistentibus et audientibus ejusdem esse positionis cum proposito et petitioni in proposito.

Amplius quintum elementum est, quando ab opponente in interrogatione sua universale sumitur non ipso nomine, sed parabola (hoc est, obscuro nomine sub aliqua similitudine parabolica) sicut est universale in naturis, quod omne animal carens dentibus superioribus, habet cornua. Sumatur ergo sub parabola ad illud sic : omne animal findens ungulam, culinos non habens, habet cornua : et inferatur sic : sus est animal findens ungulam, non habens culinos : ergo habet cornua. Tunc respondendum est, quoniam universale non sumpsit ut datum est, hoc est, sub similitudine in qua proposuit : quoniam similitudo non potest esse ad multa : et quando sumit aliud, non potest esse vera per similitudinem ad aliud : et sic iterum apparenter instat opponenti. Nam sæpe fit elenchus apparens, quia ad debitæ similitudinis universale non sumitur secundum proportionem : quia enim in bove et ariete oriuntur cornua, eo quod superiorum dentium materia transit in cornua, putatur quod in porco qui findit ungulam, similiter cornua debeant oriri : et tunc non bene assumpsit pro universali pro quo datum fuit universale : quia pro bove datum fuit et ariete, et ille assumpsit pro porco. Si autem ab opponente prohibeatur, nec qui respondet possit venire ad hoc, quoniam non bene ostensum est hoc quod non possit ostendere quod non bene in ostendendo assumptum est universale, dicente et fortiter asserente opponente, quod ipse bene et pro quo debuit, assumpsit universale : tunc respondenti obvianti ei qui opponit, eadem via eumdem contra opponentem secundum dictam determinationem de opponente, dicendo scilicet econtra et asserendo quod non bene assumpsit, hoc est, opponens non probat, sed asserit unum se bene assumpsisse, et respondens asserit contrarium, tantum valet assertio respondentis sicut opponentis. In his ergo (hoc est, in his quæ proprie non in parabola sumuntur universalibus et propriis nominibus) necesse est respondentem respondere, vel simpliciter verum est, vel falsum est, vel divisim distinguere si est multiplex.

Sextum autem elementum est, si proponatur oratio truncata quam subintelligendo aliquid subintelligimus, et non plane et perfecte proponatur cum deter-

minatione intellectus quem facere debet, sicut maxime contingit in multiplici secundum amphibologiam : propter hoc aliquando accidit vel accidere videtur elenchus. Verbi gratia, sicut si proponatur in constitutione genitivi, qui licet proprie construatur secundum virtutem possessoriam, tamen infinitas habet alias habitudines secundum quas vel partitive vel formaliter vel in designatione essentiæ vel secundum aliam habitudinem construitur. Cujus exemplum, si sic interrogetur : Putasne quidquid est Danaum sive Græcorum, est possessio Danaum ? et dicat respondens, utique : propter hoc quod genitivus proprie est in habitudine possessoria : inferat opponens : tunc similiter est in aliis genitivi habitudinibus, et tunc inferat : sed homo est animalium : et dicimus respondentes utique, hoc concedendo ut partitivam habet et non possessoriam constructionem : et inferat opponens : ergo homo possessio animalium. Si, inquam, truncata constructio proponatur, non debet respondere respondens, nisi determinetur habitudo constructionis : quia hominem dicimus partitive animalium esse : quoniam ipse homo animal est : et sic dicimus Leandrum esse Lacedæmoniorum, quia est Lacedæmonius. Manifestum est igitur ex dictis, quoniam in quibus ex amphibologia obscurum est ex dictis quod proponitur, non est simpliciter concedendum a respondente nisi prius determinetur.

Septimum autem est elementum sive documentum quando interrogatio opponentis refertur ad duo, quorum unum est antecedens, et alterum consequens : sic enim duo sunt in interrogatione opponentis, quorum alterum quando est ut antecedens, necesse est alterum esse, quod est consequens : quia hoc sequitur ex antecedente : et cum alterum sive reliquum est interrogatum ut consequens, tunc non est ex necessitate hoc quod est antecedens : quia non necessario sequitur ex consequente : tunc prius (hoc est, melius et convenientius) oportet dare respondentem id quod minus est, hoc est, ad quod minus indiget rationibus, et ex quibus minus habet rationes opponens ad inferendum reliquum, et hoc est consequens : quia ex illo non potest inferre antecedens : quia dato illo difficilius erit opponenti syllogizare de pluribus antecedentibus inferendis ex illo.

Octavum autem elementum, quod si conetur opponens ad contraria, et huic quidem uni est contrarium, illi autem non est contrarium, si oratio vera sit quam interrogat opponens, tunc debet dicere respondens, quod huic quidem est contrarium sicut et illi : sed nomen dicat non esse positum alterius contrariorum, et ideo non videatur habere contrarium.

Nonum elementum sive documentum est in his interrogationibus ab opponente factis quæ sunt secundum opinionem plurium, et quæ habentur quasi pro communibus animi conceptionibus : quia quædam quæ sunt de numero eorum quæ dicunt plures et habent pro communi animi conceptione, et dicunt eum mentiri qui non concedit illa : quædam autem non sunt talia ut sunt ea quæcumque diversi utrinque, hoc est, ad utramque partem, veram scilicet et falsam opinantur. Verbi gratia in exemplo : quia utrum corruptibilis vel immortalis sive incorruptibilis sit anima animalium, non determinatum est multis Philosophis. Pythagoras enim dixit omnem animam animalium immortalem esse. Stoici autem tantum animam hominis immortalem esse concedebant. In interrogationibus ergo in quibus dubium est utro modo soleat dici propositum, utrum scilicet accipiendæ sint ut communes animi conceptiones et suppositiones : eo quod illi vocant conceptiones et veras opiniones affirmativas, et etiam vocant conceptiones totas (hoc est, universales negationes) hoc est, quæ universaliter negatæ veræ sunt, ut hæc, diameter est incommensurabilis sive non est commensurabilis, quæ est negatio universaliter vera. Am-

plius in omni eo universaliter cujus interrogationes utrumque, scilicet affirmationem et negationem opinantur : in hoc tamen aliquis respondentium maxime latebit ne sibi videatur fieri elenchus transferens nomina : ut si opponens accipiat pro uno, respondens dicat se concessisse pro alia opinione : nam quia tunc dubium est audientibus utro modo se habet veritas positionis illius, non opinabitur opponens sophisma sive sophisticum elenchum agere contra respondentem. Quia vero in tali positione utriusque et ad affirmationem et ad negationem diversi opinantur, non putabitur ab audientibus mentiri respondens in tali translatione si se transferat ad aliter opinantes : nam talis translatio faciet orationem interrogatam ab opponente videri ab audientibus sine elencho qui fiat respondenti.

Decimum autem et ultimum documentum est, quod quascumque aliquis respondentium interrogationum præsenserit esse faciendas ab opponente, priusquam eas interrogatas proponat opponens, insurgendum est respondenti contra opponentes, et prædicendum sibi illud, quod hoc vel illud vult interrogare : quia sic obnubilat opponentem, ne venire possit ad propositum interrogationis, et impedit ne interroget. Ista sunt igitur elementa vel cautelæ vel documenta apparentis responsionis : et non est in eis quidquam quod dignum sit dubitatione si sic accipiantur ut exposita sunt : et in ipsa expositione ostensum est penes quid accipiuntur.

TRACTATUS II

DE RECTA SOLUTIONE FALSARUM ORATIONUM.

CAPUT I.

Quæ in communi et qualis sit falsæ orationis recta solutio.

Jam habitis sufficienter his quæ ad apparentem solutionem videntur pertinere, de recta solutione determinandum est, quæ ideo recta solutio vocatur, quia cum solutio communiter secundum analogiam de apparenti et recta solutione dicatur, recta solutio est, quæ per prius est vera et habet ea quæ habere debet omnia quæ de natura sunt veræ solutionis.

Dicamus igitur quoniam est recta solutio manifestatio falsi syllogismi, in communi accepta recta solutione. Dico autem *manifestatio falsi syllogismi* secundum quamlibet interrogationem, hoc est, secundum quemcumque modum interrogationis sive propositionis accidat falsum, sive in materia ut in propositionibus, sive in consequentia conclusionis ex indebito ordine propositionum ad conclusionem, vera et recta solutio semper est falsitatis et esse falsitatis manifestatio, cum sufficienti pertractatione et ostensione qua de causa et quomodo sit falsus syllogismus. Et hæc solutio erit circa communia falsi syllogismi : quia sophista et dialecticus sunt circa communia : et ideo intenta in hac scientia recta solutio non curat de falsigrapho, qui est circa falsam orationem : eo quod accipit opposita propriis principiis in qualibet disciplina. Falsus autem syllogismus (cujus falsitatis manifestatio est vera in hac scientia manifestatio) fit dupliciter : aut enim fit uno modo si syllogizatum est falsum (hoc est, conclusio falsa) ex falsis propositionibus eorum, sicut per causam : non enim syllogizatur falsum nisi ex falso : quamvis apparenter quodcumque falsum sequatur vel sequi videatur ex veris, sicut accidit in figura dictionis, et secundum quid et simpliciter, et aliquando in fallacia accidentis, ut dictum est in libro priori hujus scientiæ. Aut secundo modo cum in veritate secundum formam syllogismi dialectici non est syllogizatum : quia non est syllogismus qui non habet formam syllogismi : videtur tamen secundum aliquem locum sophisticum esse syllogismus ut qui peccat in forma, et sub illa parte duo comprehendit figuræ orationis syllogismi, scilicet quæ nihil syllogizat, cum tamen syllogizare videatur, et quæ non syllogizat ad propositum quæ est secundum non causam ut causam.

Et sequitur ex his quæ dicta sunt, quod solutio recta est dupliciter. Est enim ut dictum est, recta solutio apparentis syllogismi correctio falsitatis, secundum quamcumque videtur interrogationum sive quemcumque modum falsitatis syllogismi et interrogationibus sive propositionibus. Propositiones enim hic vocamus interrogationes, sicut et in *Topicis*. Propter quod accidit sive sequitur ex dictis in diffinitione solutionis veræ, quod orationes quæ in materia peccant, eo quod sint ex falsis, sed syllogizatæ sunt, quia formam habent syllogismi topici, interimentum aliquem sive interi-

mendo falsum, et ostendendo et pertractando causam falsitatis solvere: apparentes autem orationes sive rationes syllogisticas quæ in forma peccant et apparentes syllogismi sunt vel esse videntur, cum non sint in rei veritate, accidit solvere aliquem dividentem. Dividendo autem dupliciter scilicet dividendo multiplex si est in propositionibus vel in conclusione, vel dividendo a præmissis et ostendendo causam falsæ consequentiæ ex indebito ordine et forma præmissarum ad conclusionem, sicut accidit in fallaciis extra dictionem quæ peccant contra consequentiam syllogismi.

Rursum quoniam orationum sive rationum syllogismorum ex falsis, hæ quidem veram (quia verum sequitur aliquando ex falsis vel ex falso) illæ autem falsam habent conclusionem, oportet etiam orationes sive argumentationes quæ falsam habent conclusionem, sive quæ secundum conclusionem falsæ sunt, duobus modis solvere, hoc est, per duplicem interemptionem : quia duplex est in eis falsum, scilicet falsum causans, quod est in præmissis, et hoc solvitur per interemptionem præmissarum : et falsum causatum quod est in conclusione, et hoc solvitur per interemptionem conclusionis : unde solvitur, et in eo quod interimitur aliquid eorum quæ interrogata sunt ex præmissis, et etiam in eo quod ostenditur conclusio sic se habere, sed falsa esse. Eas vero orationes ex falsis syllogizatas quæ veras habent conclusiones, contingit solvere uno modo, in eo scilicet quod quid (hoc est, aliquid præmissarum) interimitur : quia talium conclusio est vera.

Propter quod recta solutione volentibus solvere falsam orationem syllogisticam, primum quidem perspiciendum si oratio quæ solvenda est, syllogizata est, ita quod formam syllogismi habeat, et cum hoc peccet in materia : aut non sit syllogizata, sed peccatum habeat in forma. Deinde considerandum si est syllogizata et peccat in materia habens formam syllogismi, utrum vera sit conclusio præmissis vel aliqua præmissarum vel ambabus existentibus falsis, vel conclusio sit falsa sicut et præmissæ, quatenus hoc considerato vel dividentes multiplex, vel conclusionem a præmissis, et resolvendo ad præmissas secundum ordinem et formam syllogismi, ut interimentes præmissas vel conclusionem, solvamus falsam orationem, causam falsitatis ejus ostendendo, hoc est vere solvere, vel sic uno modo vel alio solvamus falsam orationem. Non enim sunt nisi duo modi rectæ solutionis, sicut dictum est prius. Et quamvis in ante habitis dictum sit, quod divisio est etiam apparentis solutionis modus, hoc tamen est aliter et aliter : quia divisio quæ est distinctio, completa est, qua multiplex ostenditur et pertractatur in quo sensu est verum, et in quo non est verum, cum deductione ad conclusionem, et ostenditur, quod uno modo sequitur, et alio modo non sequitur, ille est modus veræ et rectæ solutionis. Removet dubium.

Sic habita recta solutione, in communi oportet scire quod in sophisticis plurimum differt mox interrogatam sive propositam statim sine mora solvere, vel non statim, sed cum mora et deliberatione solvere orationem propositam : nam prævidere sive statim videre solutionem rectam est difficile, tamen contingit per artis exercitium seu per vacationem et otium et deliberationem videre rectam solutionem falsarum orationum : et ad hoc est ars sive exercitatio.

CAPUT II.

De solutione paralogismorum æquivocationis et amphibologiæ.

His habitis de solutione recta in communi adaptabimus ea quæ dicta sunt primo ad solutiones paralogismorum in dictione, et postea ad eos qui sunt secundum extra dictionem. Et inter paralogismos in dictione primo adaptabimus et appropriabimus paralogismos secundum

æquivocationem et amphibologiam : quia istæ duæ fallaciæ sunt secundum multiplex actuale, et non differunt in causa apparentiæ et causa non existentiæ. Nec obstat, quod una sit in dictione et altera in oratione : quia unum modum habent in manifestatione falsitatis falsi syllogismi.

Dicimus igitur, quod horum paralogismorum qui sunt secundum æquivocationem et amphibologiam sive apparentium elenchorum, alii quidem habent causam falsitatis syllogismi vel parelenchi in præmissis, alii autem in conclusione : in præmissis quidem sicut illi qui habent interrogationem aliquam sive propositionem plura significantem, hoc est, multiplicitatem actualem operantem : alii autem habent conclusionem multipliciter dictam eadem actuali multiplicitate, ut patet exemplariter in eo paralogismo, quod est tacentem loqui : conclusio est duplex, et debet sic formari paralogismus : contingit Socratem loqui : Socrates est tacens : ergo contingit tacentem loqui. Hæc enim conclsuio multiplex est secundam amphibologiam : eo quod accusativus, *tacentem*, potest construi cum hoc verbo infinitivo, *loqui*, ex parte ante, ut scilicet verbo supponat. et sic est locutio falsa sub hoc sensu, contingit quod tacens loquatur, quod falsum est : vel idem accusativus potest construi cum eodem verbo ex parte post, ut scilicet eidem verbo apponat, et sic est vera sub hoc sensu, contingit quod aliquis loquatur tacentem, hoc est, de tacente, ita quod tacens est materia locutionis, ita quod locutio est de tacente. Et sic patet quod conclusio est duplex, quæ est contingit tacentem loqui.

In eo vero paralogismo ejusdem fallaciæ qui est, quod non contingit scientem una interrogationum præmissarum conscire, est duplex secundum hanc formationem. Quicumque sciunt aliqua, illa non consciunt : scientes sciunt aliqua : ergo scientes non consciunt. Hæc enim præmissa, quicumque sciunt aliqua, illa non consciunt, est multiplex secundum amphibologiam : eo quod hæc dictio, *illa*, potest esse nominativi casus et construi cum hoc verbo, *consciunt*, ex parte ante supponendo verbo : et sic est vera sub hoc sensu, quicumque sciunt aliqua, hoc est, aliquas res, illæ res scitæ non consciunt, hoc est, non cum ipsis sciunt : quia scita sciuntur, et non habent scientiam sicut ipsi scientes. Vel potest esse accusativi casus et construi cum eodem verbo ex parte post, hoc est, apponere verbo : et sic est falsa sub hoc sensu, quicumque sciunt aliqua, illa non consciunt, hoc est, de quibus habent scientiam, illa non consciunt ipsi scientes : et hoc est falsum, quia scientes consciunt omnia ista de quibus habent scientiam. Patet igitur quod in hoc paralogismo major interrogationum præmissarum est amphibologia : et hæc solutio est manifestans causam falsitatis syllogismi, quare scilicet falsum concludit. Et duplex ex ejus distinctione manifestatur causa falsitatis syllogismi : et quando quidem est hoc, in utroque sensu est falsum : et non tantum sic est duplex, sed etiam tertio modo est : et tunc significat vere duplex, hoc quidem in uno sensu ens (hoc est, verum) illud vero in alio sensu non ens, hoc est, falsum. Hæc igitur distinctio sic pertractata in communi est vera solutio.

Sed ad perfectionem solutionis considerandam notandum, quod illis paralogismis quibus in fine (post conclusionem factam ab opponente) est multiplex, non accidit elenchus vel contradictio respondenti, nisi prius ipse opponens sumpserit contradictionem per suppositionem respondentis, quod non est elenchus nisi respondens prius concesserit contradictorium ejus quod concluditur, ut patet in eo paralogismo qui est concludens, quod sit vel contingit aliquem videre eum qui est cæcus, ita quod *cæcum* accusativus construatur cum infinitivo *videre* ex parte post : quod autem sine contradictione accepta a respondente, ut putas

contingit cæcum videre ? et dante respondente, quod non contingit cæcum videre, inferat quod aliquis videt cæcum: ergo contingit cæcum videre : non fit elenchus sive contradictionis syllogismus. Quibus vero paralogismus multiplex est in interrogationibus sive præmissis, non est necesse prius negativam dare respondentem ad hoc quod fiat elenchus : et hoc ideo est, quia elenchus non est proprie contradictio ad hæc sicut ad præmissas : sed propter præmissam ut propter causam efficientem fit conclusio : sed contradictio fit ad conclusionem contradicentem positioni respondentis.

Solvendo igitur duplex quod est in principio sive in præmissis sive in conclusione et non nomen multiplex in æquivoco vel oratio ut in amphibologia, sic distinguendo respondendum est in perfecta et in omni data solutione, dicendo quoniam est ut sic, hoc est, in uno sensu est verum : est autem ut non est, hoc est, in alio sensu est falsum. Ut, verbi gratia, in hoc paralogismo, est tacentem loqui, dicendum est quoniam est ut sit hoc quod est verum, si accusativus cum verbo *loqui* construatur ex parte appositi post : est autem ut non est verum in alio sensu, in quo idem accusativus construitur cum verbo supponendo sibi ex parte ante. Et similiter est in æquivocatione, ut patet in hoc exemplo : putas quod expediunt facienda ? et dicente respondente, quod sic, inferat : sed mala ut pœnalia aliquando expediunt, ut aduri, vel secari : ergo facienda. Respondendum quoniam expedientia æquivoca sunt : et ideo sunt quædam expedientia facienda semper, ut bona et semper utilia : et sunt quædam expedientia non semper facienda, ut mala et damnosa et pœnalia : quia expedientia sunt multiplex secundum æquivocationem.

Ad perfecte autem solvendum notandum, quod si in fine post communem solutionem datam adhuc lateat, eo quod non sufficienter adaptata sit solutio : tunc oportet ipsum respondentem per determinationem et pertractationem corrigere solutionem in communi datam, ut si inferat opponens concludendo, ergo est tacentem loqui : dicat respondens, non est tacentem loqui simpliciter et sine distinctione, et adaptet distinctionem ad supradictam in communi datam distinctionem, quod est hunc aliquem loqui tacentem, hoc est, quod quis ut Socrates loquitur tacentem, hoc non est tacentem loqui, secundum quod accusativus cum verbo, *loquitur*, construitur ex parte post, et non ex parte ante : sic enim sufficienter adaptata est solutio et determinat in quo sensu sequitur conclusio et in quo non.

Et similiter pertractanda et adaptanda solutio in his paralogismis quæ multipliciter dictum habent in propositionibus, dicendo quoniam sic scientes consciunt, si pronomen illud construitur cum verbo, *consciunt*, ex parte ante et non post, ut paulo ante dictum est, et sit accusativus casus : quia scientes ista de quibus habent scientiam, non consciunt ipsis : non enim idem est in tali solutione dicere, quoniam non est conscire scientes illa quæ sciunt in communi, et quoniam sic (ad sensum propositum determinando) non est vel contingit conscire illa quæ sciunt. Et tamen quia in sophisticis sunt istæ solutiones, non est omnino recedendum ab apparenti solutione : sed opponenti omnino obstandum apparenter a respondente, etiamsi simpliciter et in uno sensu syllogizet. Et dicendum quod ipse opponens non rem (quam dixit respondens dando et concedendo quod quæsivit) negavit (hoc est, negando conclusit) opponens : sed nomen tantum negavit, hoc est, negando et contradicendo conclusit, et propter hoc non est elenchus quod fecit : quia elenchus est non nominis tantum, sed rei et nominis. Sic ergo recta solutione solvenda sunt quæ secundum æquivocationem et amphibologiam : et sic intelligendo dicta Aristotelis, non est in eis quidquam dubitationis.

CAPUT III.

De solutione paralogismorum secundum compositionem et divisionem.

Ex his autem quæ dicta sunt, manifestum est quomodo solvendum est etiam eos paralogismos, qui sunt secundum compositionem et divisionem : quia si divisa (hoc est, divisim prolata oratio) et composita (hoc est, composite prolata) aliud et aliud significat : eo quod licet materialiter una sit, tamen formaliter diversa est, ut in priori hujus scientiæ libro determinatum est. Si ergo conclusa est composita et falsa, dicendum est contrarium, quod scilicet divisa est vera : et si divisa conclusa est falsa, iterum dicendum est contrarium, quod scilicet composita est vera. Et hoc in exemplis manifestetur, oportet scire quod omnes hujusmodi orationes quæ sunt secundum compositionem vel divisionem sunt tales: putasne quo vidisti tu hunc percussum, hoc percussus est hic? Et debet sic formari paralogismus : quocumque vidisit hunc per aliquem vel ab aliquo percussum, hoc percussus est hic : sed oculo vidisti hunc ab aliquo percussum : ergo oculo percussus est hic. Major enim multiplex in hoc paralogismo secundum compositionem et divisionem, ex eo quod hæc determinatio, *quo*, potest componi sive continue proferri cum hoc verbo, *vidisti*, cum quo naturaliter componitur : et sic est composita et falsa, sub hoc sensu, quo vidisti aliquem percussum ab aliquo, ille sive illo percussus est : hoc enim falsum est. Vel potest dividi ab hoc verbo, *vidisti*, et continue proferri cum hoc participio *percussus* : et sic est divisa et vera, sub hoc sensu, quo percussum vidisti aliquem, illo sicut instrumento percussionis percussus est. Alia autem oratio quæ penes istam formationem est, hæc est, et quo percussus est, hoc tu vidisti : et formatur sic : quo percussus est aliquis, hoc vidisti ipsum percussum : sed gladio vel baculo percussus est aliquis : ergo baculo vidisti ipsum percussum. Et est hic multiplicitas in præmissa et in conclusione. In præmissa quidem, eo quod hæc dictio, *quo*, potest componi cum hoc verbo, *vidisti*, et est composita et falsa : vel dividi ab illo, et componi cum participio, *percussum*, et est vera sicut prius. Et similiter dicendum est de conclusione, sicut patet cuilibet intuenti. Oportet enim addi ad hanc orationem (quo percussus est, hoc tu vidisti) addi ipsum percussum : vel non incidit multiplicitas compositionis et divisionis : unde cum dicitur, quo percussus est, hoc tu vidisti, subintelligitur ipsum percussum esse.

Quamvis autem sic per distinctionem cujusdam multiplicis solvantur hujusmodi orationes quæ sunt secundum compositionem et divisionem, tamen non vere sunt multiplices, ita quod habeant actualem multiplicitatem in una voce, quæ naturaliter et formaliter una est significativa : sed habent aliquid dubiarum interrogationum sive propositionum quæ est secundum potentialem multiplicitatem : et hoc est dupliciter secundum compositionem : non enim est vere duplex compositum : quia non nisi potentia divisum est, quod est compositum. Si enim dividatur, divisa non est eadem formaliter omnino cum composita. E hujus probatio est, quia sicut est in dictione multiplici secundum diversos intellectus, sic est in oratione divisa et composita : dictio autem diversificata secundum accentus, non est eadem dictio formaliter forma prolationis. Siquidem hoc est : quia certe etiam *malum* cujus prima longa est, pomum significat : et *malum* cujus prima brevis est, privationem boni significat, secundum diversum accentum vel tempus et breve prolata formaliter aliud et aliud sunt et significant : sed in scriptis quidem, in quibus non est prolatio, idem nomen est, cum eisdem scribatur elementis, et etiam in scriptis jam grammatici signa diversa

faciunt, acutum vel gravem accentum denotantia, et per consequens diversa prolatione nomen esse pronuntiandum : prolata autem in diverso accentu dictio, constat quod formaliter non est una : quod autem vere multiplex est sub una materialiter et formaliter voce prolata, habet significata : propter quod cum dictio composita et divisa formaliter non sit oratio una, patet quod non est duplex quod est secundum compositionem et divisionem multiplex. Et ex hoc manifestum etiam est, quod non omnes elenchi sophistici peccant secundum duplex quod est vere duplex sic ut actualem habeat multiplicitatem, sicut quidam errantes dicunt.

Patet igitur qualiter recta solutione dividendum ei qui respondet secundum prolationem et prolationis distinctionem. Non enim idem est oculis videre percussum, et dicere videre oculis percussum. Hæc autem solutio omnibus talibus paralogismis aptatibilis est, sicut etiam patet in ea quæ est cujusdam Euthydemi sophistæ oratio, quæ est hæc : quæratur enim, putasne vidisti t u unc coexistentes in Piræo naves, in Sicilia ens ? Est autem Piræus portus navium in Græcia, qui contemplatur ab existente in littore maris ex opposito in Sicilia. Et formatur sic paralogismus : quicumque videt naves nunc coexistentes in Piræo ens in Sicilia, est extra Siciliam : sed tu ens in Sicilia, vides naves nunc coexistentes in Piræo : ergo tu existens in Sicilia, ens extra Siciliam. Quæ conclusio falsa est : et est istius paralogismi minor multiplex ex compositione et divisione : eo quod est in ea unum determinabile, et duæ determinationes : et potest illud determinabile per determinationem antecedentem vel subsequentem determinari : et hoc determinabile est ens, si determinetur per hanc determinationem, *in Sicilia*, sic est composita et vera, sub hoc sensu, tu ens in Sicilia, vides naves nunc coexistentes in Piræo. Vel potest dici determinabile ens dividi ab eadem determinatione cum hac determinatione, *in Piræo* : et sic est divisa et falsa : quia sic hæc determinatio, *in Sicilia*, retorquetur ad hoc quod dico naves coexistentes, sub hoc sensu, tu vides in Piræo, in Sicilia : sive tu ens in Piræo, vides naves coexistentes in Sicilia : quod est contra hoc quod positum est : quia positum est, quod tu ens in Sicilia, videas naves coexistentes in Piræo. Dico autem hanc orationem magis esse compositam quam divisam, quando posterior determinatio refertur ad participium *ens* : quia posterior determinatio magis habet naturam determinationis quam prior, licet posterior ponatur, quamvis utraque istarum determinationum in oratione Euthydemi præcedat determinabile secundum vocem, tamen secundum intellectum posterior determinatio sequitur ipsum ut naturaliter sibi adjuncta.

Similiter distinguendum est hoc si dicatur in formatione syllogismi : quicumque videt naves nunc coexistentes in Piræo ens in Sicilia, est extra Siciliam : sed opposito modo est vera et falsa. Si enim participium *ens* componatur cum hac determinatione, *in Sicilia*, sic est falsa et composita sub hoc sensu, quicumque ens in Sicilia , videt naves coexistentes in Piræo, est : et divisa est vera : quia sic hæc determinatio, *in Sicilia*, retorquetur ad hoc determinabile quod dico, *naves coexistentes*, et est sensus : quicumque ens in Piræo, videt naves nunc coexistentes in Sicilia, est extra Siciliam : hoc enim verum est. Alii autem dixerunt quod illæ orationes duplices sunt : ex eo quod adverbium, *nunc*, potest componi cum hoc participio, *coexistentes*, vel cum hoc verbo, *videt*. Sed in talibus non est facienda magna vis, quia non ponitur nisi ad exemplum adaptationis rectæ solutionis ad paralogismum compositionis et divisionis.

Idem est in oratione ista, si quæratur sic : putasne bonum sutorem malum esse ? et dicente aliquo, quod sic, inferat : sed quicumque malus est, non est bonus :

bonus sutor malus est : ergo non est bonus : ergo bonus non est bonus. Patet autem quod major hujus paralogismi multiplex est, ex eo quod determinabile *sutor* potest componi cum determinatione sequentis adjectivi quæ est *malus*, et sic est composita et falsa, sub hoc sensu : quicumque malus sutor est, ipse non est bonus : et sic falsa est : quia bonus est aliquando malus sutor, et non simpliciter est bonus. Vel idem determinabile potest dividi ab eo adjectivo et componi cum adjectivo, *bonus*, et sic est vera : quia quicumque bonus sutor malus, ipse non est bonus.

Alia ratio similiter solvenda similis illi est : putasne quorum scientiæ bonæ sunt, bonas esse disciplinas , hoc est, bonum esse ut discantur : et formari debet sic : quorum scientiæ bonæ sunt, bonæ sunt disciplinæ, et e converso. Sed mali scientia bona. Quia dicit Boetius, quod scientia mali bono deesse non potest : quia non vitatur malum nisi cognitum. Ergo mali est disciplina bona, hoc est, quod addiscatur malum : et hoc falsum est : quia dicit Aristoteles in XI *primæ philosophiæ*, quia melius est quædam mala non discere vel scire per disciplinam. Unde cum quæritur, putasne quorum scientiæ bonæ, bonas esse disciplinas? et dante respondente, quod sic, inferat opponens : mali autem disciplina est scientia bona, et concludat : ergo disciplina mali est bonum. Et procedat ulterius opponens in contrarium sic : at vero et malum est disciplina mali : quare (hoc est, propter quod) quia mali disciplina est malum, et mali disciplina non est bonum. Et contra hoc iterum procedendo dicat opponens : sed malorum sunt disciplinæ bonæ : quia scientiæ malorum sunt bonæ. Et hæc potest etiam esse solutio ut dicatur, quod malorum disciplinæ bonæ, et non mala disciplina bona. Quod, ut melius intelligatur, dicatur quod major paralogismi positi dicatur multiplex ex hoc quod dico, *disciplinæ*, potest construi, id est, componi cum hoc adjectivo, *bonæ*, quod sequitur ipsum : et tunc hoc totum, *disciplinæ bonæ*, cadit in prædicatum : et sic est composita et falsa sub hoc sensu : illa quorum sunt scientiæ bonæ, sunt disciplinæ bonæ : hoc enim falsum est : quia mala quorum scientiæ bonæ, non sunt disciplinæ bonæ. Vel potest hoc ipsum, *disciplinæ*, dividi ab adjectivo sequente : et tunc hoc ipsum quod dico, *disciplinæ*, cadit in parte subjecti : et hoc quod dico, *bonæ*, cadit in parte prædicati : et hæc propositio est divisa et vera sub hoc sensu : quorum scientiæ sunt bonæ, illorum disciplinæ sunt bonæ : et in hoc sensu non potest concludi, quod mali disciplina bona : sed malorum est disciplina bona, disciplina scilicet contemplativa : quia disciplina æquivoca est ad disciplinam contemplativam quæ est per demonstrationem quæ Græce vocatur ἐπίφορμι, et ad disciplinam practicam quæ est eruditio operativa in moribus, quæ Græce vocatur ἤδια : et hæc generat difficultatem in ista oratione.

Similiter est in hac oratione, putasne verum dicere nunc, quoniam tu factus es : et dicente et respondente, quod sic, inferat, ergo tu factus es nunc : et potest formari sic paralogismus : de quocumque verum est dicere, quod nunc factus est, factus est ipse nunc : sed nunc verum est dicere, quoniam tu factus es : ergo tu es factus nunc. Aut aliud significat divisum et compositum : et hæc est solutio : quia minor propositio paralogismi significat aliud prolata divisim, et aliud significat prolata composite : quia verum est dicere nunc, quoniam tu es factus : sed non est verum dicere, quoniam tu nunc factus es : potest enim hæc determinatio, *nunc*, componi cum verbo præsenti quod est *dicere*, et sic propositio est composita et vera : et cum sequenti, *quod nunc factus es :* et hoc modo est divisa et falsa, sicut planum est videre cuilibet : verum enim est dicere nunc, quoniam tu factus es : sed non est verum dicere, quoniam tu factus es nunc.

Similis modus est in hac oratione, pu-

tasne ut potes et quæ potes, sic et ipsa facies ? et dicente respondente, quod sic, in contrarium procedat opponens : non citharizans autem habes citharizandi potestatem : citharizabis ergo non citharizans. Formari potest sic paralogismus : quæcumque potes et ut ipsa potes, sic et ipsa facies : sed non citharizans potes citharizare : ergo non citharizans citharizabis. Aut interrogatio nota solutionis : et non hujusmodi habes potestatem, ut non citharizans (hoc est, dum non citharizas) citharizes : sed potius habes potestatem, ut facias postea quod non fecisti ante hoc : minor enim paralogismi multiplex : ex eo quod hoc quod dico, *non citharizans*, potest continue proferri cum hoc quod dico, habes potestatem citharizandi : et sic est composita et falsa, sub hoc sensu : tu potes citharizare non citharizans, hoc est, dum non citharizas : et hoc falsum est dum implicas te opposita facere posse simul. Vel idem cum eodem discontinue potest proferri : et sic est divisa et vera, sub hoc sensu : tu qui non es modo citharizans, potes citharizare.

Solvunt autem hunc ultimum paralogismum quidam errantes etiam aliter dicentes, quod prima propositio paralogismi non est data universaliter, hæc scilicet, quæ potes et ut potes, facies : non enim sic data est, quod facies omni modo quo potes, sed infinite ut potes facies : ergo non faciens facies, licet non faciens possit facere. Unde illi non dicunt accidere per consequentiam, si dedit ut potes facere, non citharizantem citharizare posse : non enim omnino sive universaliter potest facere datum est, quando datum est ut posse : et dicunt non idem esse, ut potes facere indefinite, et omnino ut potes facere universaliter.

Sed manifestum est, quod non est hæc recta solutio : nam omnium orationum sophisticarum quæ propter idem falsum (hoc est, propter eumdem defectum) est una et eadem solutio. Si ergo est hæc solutio, omnibus apparentibus paralogismis secundum compositionem et divisionem conveniet. Sed hæc solutio aliis paralogismis non potest adaptari qui habent eamdem causam falsitatis, et sunt secundum eamdem fallaciam : ergo manifestum est quod non est recta solutio : quia non convenit in omnes hujus fallaciæ similes paralogismos, nec omnino sive universaliter convenit ad orationes interrogatas secundum compositionem et divisionem : et ideo hæc solutio est ad hominem interrogantem sive opponentem ad impediendum, et non est ad orationes solvendum.

CAPUT IV.

De solutione eorum paralogismorum qui sunt secundum accentum.

Secundum accentum autem orationes voce tenus (nisi metrica pronuntiatione proferantur) non multum sunt : cum metro enim productæ vel correptæ, et cum aspiratione et sine aspiratione proferuntur, et aliquando duæ dictiones sub uno, et aliquando una sub duobus proferuntur accidentibus : et tunc frequenter secundum accentum fiunt paralogismi : nec etiam in his orationibus quæ scribuntur, nisi sicut dictum est, signa accentum super syllabas et dictiones fiant, ut antiquitus fieri consuevit : nec fiunt etiam in his orationibus quæ dicuntur voce tenus prosaica prolatione, excepto si quæ paucæ fiant, ut hic : justos viros oportet (hoc est, opportunum est) pendere media correpta, hoc est, magis ponderare et æstimare : justos viros non oportet pendere media producta, hoc est, suspendere in occulto vel patibulo. *Pendere* media producta est pati : *pendere* autem media correpta non est pati, sed honorem recipere. Quomodo autem solvendum sit quidem tales orationes, palam est quia per distinctionem ejus quod est *pendere* : non enim idem significat *pendere* in media syllaba graviter (hoc est, producte) et acute (hoc est, correpte) pronuntiata : et

sic diversitas significationis sub una materialiter dictione accepta, est fallaciæ et falsitatis causa, qua distincta et adaptata, opponentis solvere est recta solutione paralogismos.

Attende autem, quod non videtur aliquibus esse hæc duplicitas : eo quod dictio non est una quæ diversis accentibus profertur, et sic sub uno aliquo plura non colliguntur, quod exigitur multiplicibus : et ideo quidam dixerunt, quod in potentiali multiplicitate unitas dictionis vel orationis est ista quæ est in mente : cujus signum est ea quæ est in voce : et illius signum est quæ est in scripto : et ideo dicunt, quod unum sub quo accipiuntur, non est nisi unitas orationis quæ est mente : vel si est oratio in voce vel in scripto, non est in ea nisi secundum quod refertur ad mentem. Sed hoc nihil esse probatur, ex hoc quod orationi secundum quod est in mente, non convenit accentus : unum autem multiplicitatis (in quo ut in uno colliguntur multa) oportet quod sit tale unum quod ad multa referatur, et quod contineat illa in seipso : et hoc nullo modo potest esse mentalis oratio, nec etiam illa quæ est in scripto, propter eamdem orationem. Et ideo tenendum est, quod in priori hujus scientiæ libro dictum est, quod scilicet unitas in qua colliguntur multa (quæ multiplicitatem faciunt) est unitas materialis quæ consistit in dono elementorum et syllabarum, et est unitas dictionum et orationum, in quam plura colliguntur, et non unitas formalis quæ est in modo prolationis. Et ideo dicitur multiplicitas potentialis : quia talis materialis unitas referibilis est ad diversas formas prolationis ut ad sensus refertur diversos.

Vera determinatio, et qualis sit unitas multiplicitatem faciens.

Utrum autem duplicitas sit multiplicitas quædam, ita quod duplicitas sit species multiplicitatis, et multiplicitas genus duplicitatis, vanum est et frivolum disputare : quia genera et species et modus generum et specierum (secundum diversitatem rerum in quibus sunt) diversificantur : aliter enim arguuntur et constituuntur in totis universalibus, et aliter in integralibus : et adhuc in his aliter in discretis, et aliter in continuis, et aliter in potestativis. In substantiis enim secundum rationem totius universalis coæquævæ sunt in genere, et per differentias oppositas exeunt ab illo. In totis autem integralibus non sunt coæquævæ : quia in illis genus educitur et constituitur ex partibus, ut multiplicitas ex duplicitate, triplicitate, quadruplicitate, et sic de aliis : et hoc modo non constituitur genus in substantiis : et ideo etiam non sunt coæquævæ in illo : sed potius per prius est multiplicitas quæ major est, et per posterius ea quæ est minor, et non incipiunt ex æquo genere prædicatione. Et fere eodem modo est in continuis : quia magis est quantitas corpus quam superficies, et magis superficies quam linea : eo quod per plures rationes quantitatis (hoc est, divisibile in longum, et divisibile in latum, et divisibile in profundum) accipit quantitatis prædicationem : quia, ut dicit Aristoteles, divisibile semper, hoc est, in infinitum. Et fere similiter est in figuris in quibus una generatur ex alia, ut tetragonum ex trigono, et pentagonum ex tetragono, et sic de aliis figuris poligoniis. Et similiter in potestativis : quia in illis secundum Aristotelem in libro de *Anima* [1], et in XVI *Animalium* ex vegetabili producitur sensibile, et est in eo ut trigonum in tetragono : et ex sensibili producitur rationale, et est in ipso. Unde frivolum est et vanum de talibus hoc disputare : quia majoris inquisitionis quam sit præsentis negotii intentio.

Sciendum igitur quod duplicitas est species multiplicitatis, et multiplicitas genus : et sunt talia genera et species, quales habet species, et qualia habet genera continuum vel discretum, in qui-

[1] ARISTOTELES, In 2 de Anima, tex. com. 31.

bus una species producitur ex alia, et generatur, ut probatur et in primo et in secundo *Arithmeticæ* Pythagoræ : genus autem producitur ex speciebus, et ex æquo participatur ab illis.

Objectio. Si autem quis dicat, quod multiplicitas potentialis non est multiplicitas : quia

Solutio. quod potentia est tantum, non est. Hoc nihil valet ad præsentem intentionem : quia medium inter simpliciter unum et simpliciter multa, est multiplex : et idem sufficit ad esse multitudinis, quod aliquo modo sit unum et aliquo modo sit multa : propter quod in eo sufficit unitas materialis et potentialis multitudo sive pluralitas. Hæc igitur dicta sint de potentiali multiplicitate, quæ est in compositione et divisione et accentu.

CAPUT V.

De solutione paralogismorum secundum modum qui est secundum genus accidentale figuræ dictionis.

Palam autem ex determinatis et aliis quomodo solvendum recta solutione in universali accepta etiam in his paralogismis qui fiunt in his quæ similiter dicuntur, hoc est, de quibus propter dictionem vel figuram dictionis creditur idem esse significatum, quæ tamen in significato non sunt eadem propter similem figuram dictionis. Et palam est in universali ex his quæ in generali dicta sunt de recta solutione, quomodo respondenti sit obviandum talibus : eo quod habemus ex aliis libris logicæ genera prædicamentorum distincta. Dico autem hic genera prædicamentorum large et communiter et ad coordinationem prædicabilium, et ad omnes modos prædicandi, et etiam ad modos supponendi : hæc enim omnia jam distincta sunt. Unde patet quod in hac fallacia distinguendum est multiplex phantasticum ex ipsa distinctione modorum prædicandi : hoc autem multiplex ex eo provenit, quod unum pro certo significatur tantum, et creditur aliud significari, cum tamen in veritate non significetur. In actuali autem multiplicitate actu significantur diversa. In potentiali unum referibile est ad significata diversa.

Dicendo ergo in communi de solutione paralogismorum figuræ dictionis, ratio quidem communis est ex hoc quidem qui est respondens interrogatus ab opponente, dividit de quo interrogatus est non esse quid eorum (hoc est, illius generis) de quo est interrogatus, sed habere similitudinem figuræ dictionis cum illo. Ille vero opponens ostendit apparenter illud de quo interrogat esse quid eorum, hoc est, aliquid de numero eorum quæ sunt illius generis, propter similitudinem dictionis. Sicut si interrogat sic, si est quid in genere substantiæ ? et respondens dicat esse quid, et alter ostendat hoc esse in ad aliquid vel aliquid quantitatis, quæ tamen videtur quid significare secundum dictionem vel similitudinem dictionis. Sic ergo contendunt respondens et opponens. Et manifestare causam falsitatis, hanc scilicet, quod non propter similitudinem dictionis similia sunt quæ significari videntur, est in communi recta solutio omnibus paralogismis adaptabilis, ut patet primum in orationibus quæ sunt secundum primum modum figuræ dictionis, quæ est secundum genus accidentale sive in nomine sive in verbo, ut in priori hujus scientiæ libro dictum est.

Sicut statim est videre in hac oratione : putasne idem contingit simul et secundum idem facere et fieri ? Hæc oratio est quæstio, et conclusio falsa, quando dicitur idem secundum idem contingit significare facere et fieri : sed ut quæstio antecedit paralogismum, et ut conclusio sequitur ipsum. Paralogismus autem sic est formandus, ponatur sic quæstio : putasne idem secundum suum significatum contingit facere et fieri, hoc est significare facere in genere activo, et fieri in genere passivo ? et respondente, quod non, adversando paralogizet opponens concludens hoc quod negavit respondens verum esse, sic : contingit unum et idem simul et

secundum idem videre et non videri: sed videre est facere et videri fieri: ergo contingit unum et idem et secundum idem facere et fieri. *Videre* autem supponitur esse facere, propter similem terminationem dictionis cum activis : *videri* autem supponitur esse fieri, propter similem terminationem cum passivis. Et solvitur iste paralogismus negata minori cum sua suppositione, scilicet videre sit facere, et videri fieri propter similem terminationem cum passivis et activis : multa enim sunt similis terminationis, quæ non propter hoc sunt similis suppositionis.

Secunda ratio similis isti per omnia, et est quæstio et conclusio est ista : ponatur enim quæstio sic : putasne est quid vel aliquid eorum quæ sunt facere, hoc est, in genere actionis, pati quidem, hoc est, in genere passionis vel passivorum? et dicente respondente, quod non, sic paralogizet opponens : secatur, uritur, operatur, sunt similis terminationis : ergo ejusdem generis sive significationis : et sic omnia ista pati significant. Et addat rursum (ut ostendat scribere esse activum), dicere, scribere, currere, similiter sibiinvicem dicuntur, et terminationem habent activam secundum modum infinitivum : ergo omnia sunt activæ significationis, et agere significant. Et ad inferendum conclusionem adhuc addat opponens : sed scribere est operari aliquid : et operari pati : ergo scribere significat aliquid quod simul significat facere sive agere et pati, sive facere et pati. Et solvitur iterum per interemptionem majoris cum sua suppositione, sicut oratio præcedens. Unde si aliquis respondentium illic in interrogatione opponentis negando minorem paralogismi det non contingere idem facere et fieri, videre et videri propter similem terminationem cum activis et passivis : tunc nondum factus est ei, nec potest fieri elenchus apparens : et ideo negat minorem ne fiat elenchus apparens ei, scilicet si non dicat videre esse facere quid propter similem terminationem cum activis, et videri pati quid propter similem terminationem cum passivis. Opponens enim ad faciendum apparentem elenchum indiget hac interrogatione sibi concessa a respondente quæ est minor propositio, si apparentem debeat ad illam conclusionem facere elenchum. Sed ipse opponens ab audiente respondente scilicet opinatur illam datam esse in similibus : quia secare est facere quid et secari est aliquid fieri : et ideo videri et videre dicit facere et fieri significare, hoc est, accipit quia datum, et quæcumque alia activis et passivis similiter dicuntur secundum figuram et similitudinem terminationis. Nam ipse respondens qui audit opponentem, addit reliquam, hoc scilicet, quod generaliter sit verum, quod quæ sunt ejusdem figuræ dictionis, sunt et ejusdem significationis sive generis : et ideo quod videre sit facere, et videri fieri : et hoc est falsum : quia non necessario similiter dicitur secundum significationem, licet similiter dici videatur secundum dictionis terminationem.

Eodem modo fallacia accidit in æquivocis sive in æquivocationibus : respondens in æquivocis qui inscius est orationum multiplicium propter unitatem nominis credit unam esse significationem : et ideo putat quod negando nomen neget rem etiam significatam per nomen, et non nomen solum : hoc autem ulterius eget interrogatione, hac scilicet si respondens dicat æquivocum (hoc est, id quod est æquivocum) ad unum respiciens, erit elenchus respondenti quando opponens paralogizat oppositionum ejus quod dedit respondens. Hoc ergo plano aptatur solutio communis ad paralogismos primi modi figuræ dictionis. Et attende quod ideo solvuntur per interemptionem minoris : quia non sunt positæ nisi conclusiones falsæ, et ostenditur etiam solvendo : falsitas minoris ex qua tales sequuntur conclusiones. In ipsa autem interemptione requiritur distinctio multiplicatis phantastica, quando dicitur, quod non propter similitudinem terminationis sunt similiter terminata ejusdem generis

vel significationis : in hoc enim datur intelligi, quod propter similitudinem terminationis plura apparent in uno significari. Et sic patet quod, sicut supradictum est, per distinctionem et sensum ad conclusionis adaptationem manifestatur causa falsitatis in syllogismo, sive in apparenti elencho. Sic ergo solvendi sunt parelenchi qui sunt secundum primum modum figuræ dictionis.

CAPUT VI.

De solutione paralogismorum secundi modi figuræ dictionis.

Hæ autem orationes (quæ sunt juxta secundum modum figuræ dictionis) per commutationem prædicamenti quantum ad aptationem communis solutionis, et quantum ad manifestationem falsitatis syllogismi, sunt similes his quæ dictæ sunt de primo modo figuræ dictionis. Verbi gratia siquidem supponatur, quod omne illud quod quis est habens in præterito vel præsenti, et postea in futuro non habet, amisit : et hoc concedat respondens, et arguat in oppositum opponens dicens quod unum solum amittens digitum de decem digitis postea non habebit decem digitos, et inferat, ergo decem digitos amisit. Aut dicendum solvendo, quod hæc est commutatio prædicamenti : quia in præmissa dicit, quod omne quod quis habens vel habuit, et postea non habet, amisit : ubi *quod* dicit substantiam : et quod intulit, sed decem habuit et unum solum non habuit, significat *quid* discretæ quantitatis : et sic mutat prædicamentum. Patet ergo, quod opponens interrogans primo, *quod habet*, quod substantiam significat et colligit in eo quod quanta : quia assumens sub eo quod est, quod accipit quanta, ac si quanta sub eo quod est, *quod*, contineatur : quod non est verum : et ideo infert syllogismum : ergo decem amisit : quod non sequitur : quia mutatur *quid* in *quantum* : quia ex hoc quod conceditur : quidquid vel omne quod habuisti et non habes amisisti, non necessario sequitur, quanta habuisti et non habes, tanta amisisti : decem enim sunt quanta. Nec est hic paralogismus quod mutetur singulare et plurale, ut quidam dixerunt : quod patet ex hoc quod si commutatio numeri esset causa falsitatis, tunc remota causa cessaret effectus : hic autem proposito eodem numero, plurali scilicet, adhuc remanet idem peccatum, ut si dicatur sic : quæcumque habuisti et non habes nunc, amisisti : decem habuisti et non habes nunc : ergo decem amisisti. Hoc est idem peccatum quod prius : et non est numeri commutatio. Si ergo dixisset a principio opponens loco ejus, *quod*, ponens *quanta* quæ sub *quod* assumuntur, sic : si quanta quis habuit et non habet, tanta amisit? nullus respondentium tanta dedisset eum necessario amisisse : sed dedisset sub disjunctione, quod aut tanta amisit, quanta habuit, aut aliquid eorum, sive aliquod quod summam quam habuit, diminuit.

Similis modus solvendi est quando mutatur *quid* in *ad aliquid* : ut si quis opponentium probet hanc conclusionem apparenter, quoniam dabit quis quod non habet, sic : iste dat unum solum : et id quod habet, non est unum solum : ergo dat quod non habet. Unum enim solum (cum dicat habitorum dissociationem cum aliis) relativum est, sicut et dicens associationem, et habet suum correlativum in suo nomine sicut et sociatum : sicut enim sociatum sociato est sociatum, ita dissociatum dissociato dissociatum : idem enim eidem est idem, et æquale æquali est æquale, et sic de aliis. Et si quis objiciat quod relativum est res unius generis, solum autem circuit omnia genera : est enim sola substantia, sola quantitas, sola qualitas, et sic de aliis : et sic solum non dicit qualitatem. Hoc est nihil : quia relatio in se considerata, res est unius generis : considerata autem in extremis ad quæ determinatur suus respectus, circuit omnia genera. Solvitur ergo iste paralogismus sic : arguens non con- Objectio. Solutio.

clusit, quod non dedit quod non habuit : quia non habens unum solum, dedit unum solum : sed dedit ut non habuit : *ut* autem notat respectum dissociati ab aliis : quia hæc dictio exclusiva, *solum*, non significat ut substantia, nec significat quantum, sed significat ut se habet aliquid ad aliquid ut illi dissociatum : et hoc dicit ad aliquid et non quid, vel quantum, vel quale : unde dedit non cum alio sociatum, habuit autem cum alio sociato.

Hic autem modus solvendi tali confirmatur exemplo per simile dicente modum et unum quid : ut si quæratur, putasne quod aliquis non habet, dabit ? et dicente respondente, quod non, interrogando accipiat oppositiones, si aliquis quid (hoc est, aliquid) dabit cito quod non habet cito ? et dicente respondente, quod sic, concludat oppositiones sic : iste dat cito quod non habet cito : ergo dat quod non habet. Constat quod causa falsitatis est, quia sub quod accipit cito, quod non dicit *quod*, sed modum habendi quod : et manifestum est quod non vero syllogismo syllogizavit, quia non accipit directe sub medio : quia cito dare non dicit hoc dare quod est substantia, sed modum dandi significat.

Aliud autem exemplum per quod confirmaturi dem, est quia ut aliquis non habet aliquid, dabit aliquis, ut quod delectabiliter habet, cum tristitia dabit : et non ex hoc sequitur, quod dat quod non habet, sed quod hoc quod dat, non dat ut habet. Similes autem illi paralogismi sunt omnes hujusmodi orationes, in quibus mutatur quid in aliquid : sicut si quæratur sic : putasne iste ea quam non habet manu percutiet aliquem : ponente respondente, quod non, contra opponens arguat dicens : sed non habet unam solam manum : et percutit una sola manu : ergo percutit ea quam non habet. Idem est hic : putasne eo (quem non habet) oculo videbit aliquis ? et dicente respondente, non, opponens contra hoc probet dicens : non habet unum solum occulum : et uno solo oculo videt : ergo videt oculo quem non habet. In omnibus enim his una sola est solutio syllogismi manifestans falsitatem.

Solvunt autem quidam falsa solutione inductos de commutatione quid in ad aliquid paralogismos, quod bene contingit aliquem dare quod non habet dando unum solum, et non habendo unum solum et oculum et manum et denarium, qui plura habet in oculis et manibus et denariis : et hoc probant a simili : quia quidam (hoc est, aliquis) habet quod non accepit ab aliquo : quia accepit unum solum, et non habet unum solum : ergo habet quod accepit. Et arguunt a simili, quod similiter dando unum solum, et non habendo unum solum, dat quod non habet : et hoc dicunt contingere a simili : quia hic habet unum ab hoc dante sibi denarium, et non habet unum solum simpliciter, sed unum cum alio : sicut ergo habet quod non accepit : sic contingit eum dare quod non habet.

Alii autem solvunt primam interrogationem interimentes majorem, scilicet concedunt, quoniam contingit aliquem quod non habet accipere : sicut patet in eo qui ab aliquo vinum suave sive dulce, quod in acceptione conversum est, corrupto vino in ipsa acceptione : et sic dicunt, quod etiam contingit dare quod non habet. Sed improbatio istarum solutionum est id quod prius dictum est in solutione paralogismorum compositionis et divisionis. Isti enim non solvunt ad orationem, sed ad hominem instantes et non solventes per orationem : quia si esset ad orationem hæc solutio, tunc dantem oppositum utriusque istarum solutionum non possibile esset solvere, sed dantem oppositum utriusque istarum solutionum adhuc contingit solvere : ergo istæ solutiones non sunt ad orationem. Si enim damus, quod nemo dat quod non habet, neque aliquis habet quod non accepit. Adhuc per commutationem prædicamenti contingit solvere : et hoc probatur, quod scilicet tenet hæc ratio per simile : quia

si aliquis dicat per distinctionem esse solutionem alicujus paralogismi, ut si est quidem uno modo : tunc dicimus quod est, hoc est, dicimus quod verum est in uno sensu : est autem in alio sensu quod non, hoc est, quod tunc in alio sensu est falsum : et sic est solutio per distinctionem, et est recta solutio. Si autem simpliciter debet dici respondens, hoc est, uno modo, et non distinguat nec solvat per dictinctionem : quia sic dat oppositum rectæ solutionis : tunc dato tali opposito rectæ solutionis adhuc sine impedimento concludet opponens intentam in sophismate conclusionem, sive in paralogismo : quia respondens syllogismi falsitatem non manifestat : sed si hoc est, et si (sive quamvis) exponens non concludat contra respondentem paralogismum, nihilominus tamen non erit solutio recta : quia quod non concludat, est propter impedimentum in solutione ad hominem et non ad orationem. In prædictis autem solutionibus omnibus datis oppositis solutionum illarum nec adhuc dicimus fieri syllogismum verum, sed potius paralogismum : ergo tales non sunt veræ solutiones.

Amplius autem et hæ orationes in quibus commutatur quid in quale, sunt ex hujusmodi orationibus in quibus ex commutatione prædicamenti incidit fallacia figuræ dictionis. Et ut melius intelligatur, præsupponatur quod aliquis scripserit orationem, quæ dum scribitur sit vera, et per commutationem rerum in oratione signatarum, facta et falsa : et arguatur sic, primo præmissa interrogatione : putasne quod scriptum est, scripsit quis? et dicente, quod sic, arguat opponens : scriptum autem est quoniam tu sedes : falsa oratio per rerum mutationem : erat autem hæc oratio vera cum scribebatur : ergo scribebatur simul oratio falsa et vera. Est autem hæc fallacia figuræ dictionis : quia concessit respondens, quod hoc quod scriptum est, scripsit quis : et hoc significat substantiam : assumpsit autem, quod falsum scripsit, quod est qualem orationem scribere : et sic commutavit quid in quale : nam falsam vel veram orationem esse, non hoc (hoc est, substantiam et quid) sed talem significat esse orationem : et sic mutavit quid in quale. Et eadem oratiosic commutata per rerum mutationem est etiam in opinione : quia (sicut in *Prædicamentis* dictum est) oratio et opinio, rerum mutatione, susceptiva sunt contrariorum veri et falsi.

Si forte aliquis dicat, quod commutatio prædicamenti non est causa fallaciæ, sed potius commutatio rerum et temporis, et hoc probet : quia remota commutatione temporis et rerum, non incidit fallacia : bene enim sequitur : quidquid aliquis scripsit, hoc etiam in hoc tempore scrip tum est: falsam orationem scripsit quis hic intus : ergo in hoc tempore falsa oratio scripta est : bonum est argumentum : et tamen quid in quale mutatur : ergo commutatio ejus quod est quid in quale, non facit fallaciam. Si, inquam, sic dicatur, dico quod commutatio temporis facit mutationem in qualitate orationis, sed non in processu vel decursu syllogistico : unde quod argumentatio in tali casu tenet, hoc est, gratia materiæ et terminorum : forma tamen syllogismi non valet : eo quod quale fuit in minori sub quid, quod pro medio sumpsit in majori : et hoc planum est : sed quia per scriptum falsum omne hic et nunc restringitur ad id quod scriptum est, ideo tenet gratia terminorum : hic enim et nunc non scribitur quale ut quale, sed quid. Simile est hic : quidquid vidisti heri, vides hodie : sed heri vidisti album : ergo hodie vides album. Hic est commutatio quid in quale, et est fallacia figuræ dictionis. Objectio. Solutio.

Et si objiciatur, quod quidquid non est nisi geminatum quid, et ideo non habet virtutem distribuendi, nisi pro eo quod dicit quid: quid autem dicit quod omnium prædicamentorum, ut dicitur in primo *Topicorum*, ergo videtur quod bene dicitur, et argumentum est bonum : heri vi- Alia objectio.

disti album : ergo hodie vides album : quia album dicit quid in genere qualitatis. *Dicendum* quod hoc verum est, quod quidquid distribuit pro omni quod est quid in omni genere prædicamentorum : sed concretum sive quale non dicit quid ut quid, sed dicit quale : sed abstractum dicit quid ut quid. Et ideo bene sequitur, si sic arguatur : quidquid vidisti heri, vides hodie : sed heri vidisti albedinem : ergo hodie vides albedinem.

Solutio.

Alia objectio.

Si quis autem objiciens adhuc dicat, quod album non videtur nisi albedo videatur, et e converso : quia qualitas non videtur nisi in subjecto : et sic convertibilia sunt videre album, et videre albedinem : et quicumque videt album, videt albedinem : et quicumque videt albedinem, videt album. Et si convertibilia sunt eodem addito utrobique sive utrique, quidquid sequitur ex uno, sequitur ex altero : sed cum addito (quod est major propositio) ex hoc quod est, vidisti albedinem, sequitur conclusio sic : quidquid vidisti heri, vides hodie. Et addo : heri vidisti albedinem. Sequitur bona argumentatione : ergo hodie vides albedinem : ergo convertibili addito ad majorem propositionem : *convertibili* dico cum minori propositione majorem, etiam sequitur sic : quidquid vidisti heri, vides hodie : album vidisti heri : ergo album vides hodie. Ad hoc dicendum, quod forma hujus argumentationis non valet : quia sumitur quale ut quale et non ut quid sub quidquid, quod distribuitur pro his quæ sunt quid ut quid : quod autem hoc sequatur in prædicto casu, quod scilicet non videtur album nisi videatur albedo, hoc est gratia terminorum et per accidens, scilicet quia album non videtur nisi albedine movente visum.

Solutio.

Dictum quorumdam.

Quidam tamen dixerunt rationibus supradictis, quod argumentatio bona est : quidquid heri vidisti, vides hodie : album videsti heri, ergo album vides hodie. Et si objicitur, ponatur quod res quam heri vidisti albam, sit hodie nigra,

Objectio contra illos

Solutio illorum.

Dicunt quod adhuc argumentatio bona est sed major falsa : dicunt enim quod quidquid distribuit pro omnibus rebus quæ se habent ad quidquid heri quis vidit: hodie autem non sic se habet : et ideo falsa est major. Sed prior responsio verior est. Si tamen *album* substantive sumatur, tunc verum est, quod quidquid videsti heri, vides hodie : sed album vidisti heri : ergo album vides hodie. Quia substantivum *album* supponit pro eo quod est vel quod fuit album. In talibus autem quantum ad præsentem intentionem non est vis magna : non enim intenditur hic nisi quod ex commutatione prædicamenti quid in quale vitiatur processus.

Similiter de hujusmodi orationibus est, quando mutatur quid in modum, ut putas quod discit quis, hoc discit? discit autem, hoc est tarde cito : ergo tarde discere, est cito discere. Patet quod commutatur quid in modum : et levia sunt hujusmodi, et ideo transeunda. Et similiter et fallacia figuræ dictionis si mutatur quid in quando, ut putas quod ambulat quis hoc calcat? et dicente, quod sic, objicit in contrarium : sed ambulat totam diem : ergo calcat totam diem. Et est commutatio prædicamenti : quia in majori sub quod, dicit substantiam, assumit cum vel quando ambulat. Similiter est quando mutatur quid in ubi, sicut si sic dicatur : quidquid bibit aliquis, hoc bibit : sed scypho bibit aliquis : ergo scyphum bibit. Mutatur quid in ubi : quia scyphus dicit locum ut vas in quo bibit, et non dicit quid. Similiter est quando mutatur numerus singularis in pluralem sic : omne quod scit aliquis, aut addiscens aut inveniens novit : ergo omnia quæ scit aliquis aut addiscens aut inveniens novit. Quod non est verum demonstratis duobus, quorum unum est per se inveniens : aliud autem novit addiscens per auditum : ambo enim hæc simul non addiscens novit, nec inveniens. Solutio autem est, quod omne quod novit, significat demonstratum, aut addi-

scens novit, aut inveniens : et cum dicit omnia, assumit plurale sub singulari, et commutat modum prædicandi : et in omnibus talibus nihil est difficile solvere, ita quod commutatio prædicamenti vel speciei prædicamenti in aliam speciem prædicamenti, vel modi prædicandi in alium modum prædicandi est causa falsitatis syllogismi.

CAPUT VII.

De solutione paralogismorum tertii modi figuræ dictionis.

Similiter autem hæc (quæ dicta est) solutio adaptatur paralogismis tertii modi figuræ dictionis : ut quando mutatur quale quid in hoc aliquid. Est autem quale quid dupliciter : uno enim modo omne inferius est quale quid respectu sui superioris, ut species respectu generis : quia superius est forma et quale, inferius autem quid formatum sub ipso : alio autem modo quando per accidens adveniens est quale, et quid est in seipso.

Quale quid dupliciter.

Et secundum primum modum fit talis paralogismus, ex quo sequitur apparenter, quoniam est quis tertius homo a se sic : Coriscus est tertius ab homine, quia ab aliquo homine : et Coriscus est homo : ergo Coriscus est tertius a seipso. Et eodem modo concluditur apparenter, quod est tertius ab unoquoque homine sic : Coriscus est tertius ab homine : Socrates est homo : ergo Coriscus est tertius a Socrate. Et sic potest fieri de quolibet : ergo Coriscus est tertius ab unoquoque homine. Solvitur autem hic paralogismus : quia homo et omne commune non significat hoc aliquid, sed quale quid : et ideo cum assumat Socratem, mutat quale quid in hoc aliquid : et sic patet quæ est manifestatio falsitatis paralogismi : et ideo solutio ista est recta et vera.

Objectiones.

Potest tamen hic quæri de hoc paralogismo : quia idem paralogismus in priori hujus scientiæ libro pro exemplo positus est in generatione paralogismorum accidentis. Adhuc etiam cum sic arguitur : Coriscus est alter ab homine : et ipse est homo : ergo est alter a se : videtur esse fallacia consequentis : eo quod a superiori proceditur ad inferius affirmando. Sed ad hoc *dicendum*, quod nihil prohibet plures orationes fallendi coincidere in una et eadem oratione. Unde in dicto paralogismo coincidunt tres fallaciæ sive deceptiones. Si enim aliquis videns Coriscum alterum esse ab homine : propter hoc quod ab inferiori ad superius valet processus affirmando, ut Coriscus est alter a se : ipse est homo : ergo est alter ab homine : et decipiatur in ipsa consequentia, ut credat converti quod non convertitur, ut quod sicut ab inferiori ad superius proceditur affirmando, sic e converso affirmando etiam procedatur a superiori ad inferius, ut Coriscus est alter ab homine : ipse est homo : ergo est alter a seipso : hic talis decipitur secundum fallaciam consequentis. Si autem quia videt, quod esse alterum convenit Corisco respectu hominis, et sic respectu accidentis : et credit quod propter hoc conveniat ipsi rei subjectæ quæ est Coriscus respectu suiipsius, et sic credat inesse subjecto quod inest accidenti : hic talis decipitur secundum fallaciam accidentis. Si autem videt unam figuram dictionis in hoc tertio homine quando stat infinite in communi, et quando stat determinate pro hoc vel illo, et ideo credat posse argui a communiter supponente ad supponens, pro hoc decipitur secundum fallaciam figuræ dictionis.

Solutio.

Est etiam attendendum hic, quod terminus communis aut consideratur in se (hoc est, in natura sua simplici) quæ est forma multis communicabilis, et sic omnis terminus communis ad aliqua significat quale quid : et potest etiam considerari ad aliquid et determinatus per comparationem ad illud, et hoc quadrupliciter, scilicet ad superius, vel ad inferius, vel ad seipsum, secundum quod stans sub una suppositione comparatur ad se

secundum quod est sub alia suppositione, et significare potest hoc aliquid [1]. Ut est inferius comparatum ad suum superius, respectu illius determinatam habet suppositionem et significat hoc aliquid. Similiter tractum ad inferius, determinatam acquirit suppositionem, et significat hoc aliquid, ut animal quale quid, homo hoc aliquid significat, et homo quale quid, hic homo hoc aliquid. Ad seipsum autem sub una suppositione ad se sub alia suppositione : ut homo quale quid, omnis homo, vel albus homo hoc aliquid : quia confusum et distributum respectu suiipsius non confusi et distributi est hoc aliquid determinatum : in se autem commune ad diversum modum suppositionis significat quale quid. Unde hic, homo currit : ergo omnis homo currit : mutatur quale quid in hoc aliquid. Et sic solvuntur ista sophismata : cujuslibet hominis asinus currit : ergo asinus cujuslibet hominis currit. Quia iste terminus, *asinus*, sequens terminum distributum per signum immediate accipit confusam suppositionem, et sic determinatum et hoc aliquid significat : cum autem præcedit non significat nisi quale quid : quia tunc non confunditur per distributionem. Similiter est hic : omne caput habens, est unum solum caput habens : ergo habens omne caput, est habens unum solum caput. Quia hæc dictio, *habens*, post signum posita, confusam habet suppositionem, quam non habet posita ante idem signum. Et similiter hic : omnis homo est unus solus homo : ergo unus solus homo est omnis homo : quia hoc quod dico, *solus homo*, confunditur post signum, et ante signum non confunditur propter hanc regulam, quod terminus communis sequens signum distributivum affirmativum immediate confunditur et distribuitur ab ipso signo, ita quod sub ipso potest fieri descensus ad quodlibet sub ipso contentum: sequens autem ipsum mediate, sive in subjecto positum, sive in prædicato, confunditur solum, sed non distribuitur, ita quod sub ipso possit fieri descensus, quamvis multa confundantur in ipso : ut omnis homo est animal : potest fieri descensus sub homine, sed non sub animali, ut dicatur : omnis homo est hoc animal vel illud. Sed bene sequitur: omnis homo est animal : ergo Socrates est animal, et sic de aliis. Sic ergo ex diversa comparatione potest idem quod secundum se significat quale quid, hoc aliquid significare.

Intelligendum etiam, quod terminus communis significet quale quid : hoc habet aut ex seipso, aut ex adjuncto : quale quid enim significare est in communi ad aliqua stare, ita quod non ad hoc determinate vel illud se habet ex se, cum ex se non dicat hoc aliquid. Et ideo si infertur ex illo, fit fallacia figuræ dictionis : ut homo currit : ergo hic homo currit. Quia hoc non sequitur. Sed si ad non ignotum, sed ad vagum descenditur, tunc sequitur : ut homo currit : ergo quidam homo, vel hic, vel ille, vel aliquis alius currit, sicut paulo post in sequenti capitulo ostendetur. Si autem habet ex adjuncto quod ipsum indefinite faciat supponere pro pluribus indeterminate, hoc quadrupliciter fieri potest. Aut enim habet hoc ex signo affirmativo cui mediate postponitur, et ex hoc confusam et infinitam accipit suppositionem : ut cum dicitur : omnis homo est animal, confuse et quale quid significat animal. Aut hoc habet ex prædicato sibi adjuncto, ut cum dicitur : homo est species : quia homo ibi non hoc aliquid, sed quale quid significat. Aut habet ex suppositione verbi præteriti temporis vel futuri, cui supponendo in communi stat pro præsenti vel præterito, supponit verbo præteriti temporis : aut pro presenti vel futuro, si supponit verbo futuri temporis :

[1] Ex hoc patet quomodo *terminus communis* diversimode sumptus, vel in se vel in comparatione ad alios terminos, quandoque significat quale quid, et quandoque hoc aliquid. P. J.

et sic significat quale quid commune ad præsens vel præteritum, vel commune ad præsens vel futurum, sicut patet ex regulis suppositionum et ampliationum. Et semper incidit fallacia figuræ dictionis si mutatur quale quid in hoc aliquid, sicut hic : homo est species : ergo hic homo est species. Vel homo est disputaturus : ergo hic homo est disputaturus. Vel homo disputabit : ergo hic præsens homo vel hic præteritus homo. Si autem id quod intelligitur in aliquo, inferatur ex illo, non fit fallacia figuræ dictionis, sicut patet hic : omnis homo est animal : quidam homo est homo : ergo quidam homo est animal. Cum enim dicitur : omnis homo est animal, vel omnis homo currit : iste terminus, *homo*, universaliter distribuitur : et sic in ipso intelligitur aliquis homo, et hic homo, et ille homo : et sic non fit mutatio suppositionis, ut ex quale quid inferatur hoc aliquid, quinimo in utroque stat pro eo quod est hoc aliquid. Aliter enim incideret semper fallacia figuræ dictionis in tertio primæ figuræ et in primo tertiæ, ex hoc quod in præmissis confusam suppositionem habet et distributam, et in conclusione hoc aliquid infertur ex ipso. Pro eodem enim supponit in præmissa cum subjectum confusum sit et distributum, sicut de eodem est affirmatio universalis et negatio particularis. Et quamvis in majori propositione tertii primæ figuræ subjectum sit confusum et distributum, et in minori assumatur pro hoc vel illo, non tamen est fallacia figuræ dictionis : quia particulare idem numero intelligitur, et est in universali distributo : et quia etiam fallacia figuræ dictionis fit ex commutatione ejus quod est quale quid in præmissis, et in conclusione infertur ut hoc aliquid, fallacia enim fit in illatione conclusionis, et non in ordine præmissarum.

In tertio modo primæ figuræ non fit fallacia figuræ dictionis, licet videbitur fieri.

Sic etiam patet quare non fit fallacia figuræ dictionis ex hoc quod mutatur hoc aliquid in quale quid, sicut e contrario : quia hoc aliquid intelligitur et est actu in quale quid : et ideo bona est argumentatio qua infertur ex ipso. Et sic etiam patet quare non est fallacia figuræ dictionis, quando infertur pars ex toto in quantitate, ut hic : omnis homo currit : ergo quidam homo currit. Quia pars per intellectum actu est in toto et infertur ex ipso. Patet etiam quare non est fallacia in conversione universalis affirmativæ in particularem, sic ; omnis homo est animal : ergo quoddam animal est homo, Quia hæc, quoddam animal est homo, æquipollet huic, quidam homo est animal : et hæc, quidam homo est animal, per intellectum est in hac, omnis homo est animal : et sic et illa, quoddam animal est homo : unde non quælibet mutatio modi suppositionis inducit fallaciam, sed quædam sic, et quædam non.

Similiter autem sicut est quale quid quando indefinite et ad plura communiter supponit, et infertur hoc aliquid sub ipso indefinite contentum, sic est etiam quale quid ex adjuncto sibi adjectivo quum infertur hoc aliquid determinatum sub adjectivo illo, sicut in his terminis : Coriscus musicus, ut si quæratur, utrum hic Coriscus et Coriscus musicus sit unum, vel sit alterum ? et fiat talis paralogismus : Coriscus musicus est alter a musico : quia a quodam musico : est autem Coriscus musicus musicus : ergo est alter a seipso : sic enim incidit fallacia figuræ dictionis : nam hic quidem (scilicet Coriscus) significat aliquid : illud autem (scilicet Coriscus musicus) significat quale : et sic mutatur quale quid in hoc aliquid, sicut patet cuilibet intuenti. Propter quod patet quod hic fit fallacia figuræ dictionis, quia mutatur quale quid in hoc aliquid : Coriscus enim musicus est quale quid ex adjuncto sibi adjectivo : et sic convenit sibi alterum esse a musico : Coriscus autem est hoc aliquid : quare infertur alterum esse a seipso : et ideo mutatur quale quid in præmissa, in hoc aliquid in conclusione, et incidit fallacia figuræ dictionis.

Est autem adhuc notandum, quod quando incidit fallacia figuræ dictionis

Notandum ad cognoscendum.

ex hoc quod commutatur quale quid in hoc aliquid ; tunc ista commutatio est inter præmissas, aut inter præmissas et conclusionem. Si inter præmissas, tunc non facit fallaciam figuræ dictionis, ut hic : omnis homo est animal : hic homo est homo : ergo hic homo est animal : est enim bonus processus, quia pars assumitur pro toto quæ actu et intellectu est in illo. Si autem est inter præmissas et conclusionem : aut aliquid comparatur ad idem significatum in minori præmissa et conclusione, aut ad diversa. Si comparatur ad diversa, tunc non incidit fallacia figuræ dictionis. Et per hoc iterum patet, quod in tertio primæ et in primo tertiæ non incidit fallacia figuræ dictionis ; quia licet in præmissa minori significetur hoc aliquid, et in majori quale quid, et in conclusione similiter hoc aliquid : tamen ad diversa fit comparatio : in præmissa enim minori comparatur ad medium, in conclusione autem ad majorem extremitatem. Si autem ad idem fiat comparatio, tunc adhuc est distinguendum : aut enim oratio quæ fecit ipsum stare pro quali quo, remanet tam in præmissa, quam in conclusione : aut non remanet eadem. Si remanet eadem, tunc semper incidit fallacia figuræ dictionis. Si autem non remanet eadem in utroque, tunc non incidit fallacia, ut hic : omnis homo est animal : ergo animal est omnis homo. Vel sic : omnis homo est animal ; ergo omnis homo est hoc animal. Hoc enim signum distributivum affirmativum quod facit terminum communem mediate sibi adjunctum stare pro quolibet quo, remanet tam in præmissa quam in conclusione. Sic etiam quando prædicatum quod facit terminum communem stare pro aliquo, remanet tam in præmissa, quam in conclusione, ut homo est species ; et eodem modo est de termino supposito verbo præteriti temporis vel futuri ; ut homo est disputaturus ; ergo homo qui est, est disputaturus : vel homo qui fuit, est disputaturus. Sic ergo patet quando ex commutatione ejus quod significat quale quid in hoc aliquid, incidit fallacia, et quando non.

Ex omnibus autem inductis patet, quod commune quod significat quale quid, non est exponere per hoc aliquid, hoc est, individuum signatum, ut sub ipso quod est quale quid, inferatur hoc aliquid signatum : verumtamen ipsum commune exponere per hoc aliquid determinatum, non facit hoc inconveniens, quod sequatur tertium hominem esse a se vel ab altero, ut superius dictum est in formatione paralogismi. Si enim exponatur hoc aliquid indeterminatum, ut homo per hunc vel illum, et sic de singulis, non sequitur prædictum inconveniens, sed prædictum inconveniens, quod scilicet sit tertius a se vel a Socrate vel alio, facit exponere hominem quod est quale quid, et idem esse concedere quod hoc aliquid signatum et determinatum, et nihil habere diversum ab isto. Et hujus causa est,quia hoc aliquid esse indeterminate, non est idem esse quod Calliam esse vel aliud significatum ; quia hoc aliquid est aliquod indeterminate esse, et non significatum hoc quod est Callias : nec erit hoc quod homo est, sive quod est quale commune indeterminatum.

Adhuc autem nihil distabit quantum ad inconveniens quod sequitur, si quis dicat quod expositum quod est quale quid dicat non esse idem quod est esse hoc aliquid : ut si quis dicat quod esse universalis non est esse particularis : sed dicat quod quale quid significans sit quiddam per se separatum : tunc enim non evitabit hoc inconveniens, quod scilicet secundum hoc universale quod significat quale quid, erit quid secundum se separatum, quod est præter plures particulares homines, et separatum ab eis, ut homo erit separatum præter particulares homines in se existens, et non est in illis. Si autem dicat quod exponitur quale quid (hoc est, commune) per hoc aliquid, tunc incidit fallacia figuræ dictionis : et hoc iterum est inconveniens.

Manifestum est ergo quod medium est

eligendum, et hoc est quod non est dandum sive concedendum, quod hoc aliquid significatum est id quod communiter prædicatur, hoc est, significet quale quid: sed dandum est quod significet per expositionem hoc aliquid indeterminatum sub communi illo, ut quale aliquid, sicut in qualitate : aut aliquid indeterminatum, sicut in substantia, aut quantum ad hoc vel illud, et sic de singulis sicut in qualitate, aut talium indeterminate significantium hoc aliquid dandum vel concedendum est singulare : per indeterminatum enim exponi potest commune, et non per signatum et determinatum.

CAPUT VIII.

De solutione generali omnium paralogismorum in dictione.

Omnino autem sive universaliter pro universali solutione in omnibus orationibus sophisticis quæ sunt secundum dictionem, semper per oppositum ad sensum in quo sophisma conclusum est, erit solutio, ut oppositus sensus etiam diversus sensus vocetur per diversum large accipiendo oppositum. Et dicitur oppositum : eo quod oppositio est causa diversitatis : et hoc maxime patet in compositione et divisione magis : quia in his magis apparenter est divisio. Ut si secundum compositionem sive in sensu compositionis conclusa est oratio, tunc dividenti sive ostendenti sensum divisionis erit solutio : quia in sensu divisionis erit vera. Si autem secundum divisionem conclusum inconveniens, componenti eamdem et ostendenti sensum compositionis, erit solutio : quia iste sensus est verus. Rursus in multiplicitate potentiali quæ est in dictione similiter est : quia si oratio secundum accentum concluditur esse falsa, accentus gravis (hoc est, pronuntiata in accentu gravi) erit solutio : quia in isto sensu est vera. Si autem secundum accentum gravem erit conclusa falsa, acutus accentus erit solutio : quia in acuto accentu pronuntiata erit vera.

Similiter est in multiplicitate actuali : si enim multiplex est secundum æquivocationem, si concludit opponens in uno significato : tunc respondentem opponentem nomen (hoc est, sensum nominis illi oppositum sive diversum) accidit solvere. Ut si asinum accidit dicere opponentem animatum qui est animal, vel forte illud animal verum : tunc respondentem non esse asinum, vel animal, aut animatum, sed inanimatum esse contingit solvere. Si vero opponens dixit sive conclusit asinum vel animal inanimatum, hoc autem respondens collegit esse asinum vel animal animatum : tunc solventem contingit dicere, quod est inanimatus asinus vel animal de quo oratio vera. Similiter autem in amphibologia, quod diversa constructio ab ea (in qua conclusum est falsum) solvit orationem, et ostendit quidem sensum verum.

Si autem multiplex est phantasticum et est secundum similitudinem dictionis sive figuram dictionis, et in uno sensu conclusum est falsum : tunc iterum oppositum sive in sensu opposito erit solutio, et verum. Verbi gratia, si concludat opponens, ergo quod non habet, dabit aliquis : dicat respondens, quod non habet dabit, ut in paralogismo in quo concluditur, quod dat unum solum denarium, et non habet unum solum. Et in alio exemplo si concludatur, quod scit aliquis discens vel inveniens scit : dicat respondens, quod non sequitur, ergo omnia quæ scit aliquis, aut addiscens vel inveniens scit. Et in tertio exemplo si concludat opponens, quod ambulat, calcat: ducat respondens, quod non sequitur ex hoc quod cum vel quando ambulat, calcat. Horum autem paralogismorum patet formatio ex prius habitis et solutio et fallacia figuræ dictionis. Similiter autem est dicendum in aliis paralogismis fallaciarum in dictione, ita quod semper dicentem oppositum sensum ad sensum in quo conclusit opponens, erit solvere vera solutione : quia illa manifestabit multiplex.

TRACTATUS III

DE SOLUTIONE PARALOGISMORUM FALLACIARUM EXTRA DICTIONEM.

CAPUT I.

De generali solutione paralogismorum accidentis, et adaptatione ejus ad paralogismos.

Manifesta jam solutione orationum in dictione et in speciali et in generali, nunc ostendendum est consequenter quomodo fiat solutio, et quæ est manifestatio falsi syllogismi in orationibus quæ sunt secundum fallacias extra dictionem, falsitatem et deceptionem facientes : et primo in his quæ sunt secundum accidens : illæ enim convenientiam majorem habent cum his quæ sunt secundum figuram dictionis, quarum solutio jam proximo habita est.

Dicamus igitur generaliter primo, quod una quidem solutio est communis ad omnes orationes illas quæ sunt secundum accidens, considerando unam communem causam deceptionis in omnibus illis. Hoc autem est, quia indefinitum (hoc est, incertum) est quando assignatum (quod assignatur communiter subjecto et accidenti inesse) dicendum sit de re subjecta, cum accidenti inest et inesse dicitur : eo quod hic in quibusdam syllogismis videtur necessario sequi : et talia assignata dicuntur rei subjectæ et accidenti inesse : in quibusdam paralogismis non dicuntur talia assignata rei subjectæ inesse, quando accidenti insunt : et hoc generale est in omnibus paralogismis accidentis : tunc oportet solutiones rectas, falsitatem manifestantes dicere et concordes ad omnes paralogismos accidentis : quia quorum est una causa deceptionis, eorum erit una et concors manifestatio falsitatis : et in generali in talibus orationibus oportet respondentem dicere, quoniam non est necessarium id quod assignatur et accidenti inesse, etiam rei subjectæ inesse : sed oportet respondentem habere ex arte proferre, hoc est, ut proferat : et hoc est ut ostendat adaptando ad orationem conclusam, et hoc est modum propter quem illud non est necessarium in hac oratione et illa, et sic de aliis.

Et quia in quibusdam sequitur quod inest accidenti, etiam subjecto inesse, et e converso quod inest subjecto, etiam accidenti inesse : in quibusdam autem non sequitur : revocanda sunt ad memoriam ea quæ in priori scientiæ hujus libro de fallacia accidentis dicta sunt. Consideranda enim sunt duo. Primum est utrum medium et minor extremitas sint idem et indifferentia secundum substantiam, vel non secundum se, hoc est, secundum naturam propriam, ut homo et album non sunt idem : quia homo de natura propria susceptibilis est albedinis, et albedo non habet substantiam subjectam nisi hominem : unde si sunt idem vel diversa et considerandum : si enim sunt diversa, non incidit fallacia accidentis : si autem sunt idem, tunc potest esse et bona argumentatio et mala pec-

cans secundum accidens. Et ideo si sunt idem et indifferentia secundum substantiam medium et minor extremitas, tunc considerandum et ulterius, utrum sunt idem et indifferentia comparata ad majorem extremitatem quæ dicitur assignatum : et hoc in priori libro diximus notandum esse tali documento, quod considerandum utrum medio secundum quod est in minori extremitate, possit convenire oppositum majoris extremitatis, aut non. Si non potest convenire, semper bonum est argumentum, ut hic : omnis homo currit : Socrates est homo : ergo Socrates currit. Homini enim secundum quod est in Socrate (quod est minor extremitas) convenire non potest non currere quod est oppositum majoris extremitatis : et ideo tale procedit argumentum : omnis homo currit : Socrates est homo : ergo Socrates currit. Si autem oppositum majoris extremitatis potest convenire medio secundum quod prædicatur de minori extremitate, tunc semper incidit fallacia accidentis : et ostenso illo est ostensa causa falsitatis : ut homo est animal : animal est genus : ergo homo est genus. Secundum enim quod animal prædicatur de homine, animal non est genus : et sic oppositum majoris extremitatis (quod est non esse genus) potest inesse animali secundum quod prædicatur de homine quod est minor extremitas. Sic ergo cognoscitur quando assignatum accidenti inest rei subjectæ et quando non. Hac igitur arte utendum est.

Adhuc autem ad hoc melius intelligendum notandum, quod quando accidens est idem subjecto, subjectum autem dico medium, et accidens dico minorem extremitatem : ita quod hæc sunt eadem numero et indifferentia secundum substantiam quæ est subjectum, et assignatum non convenit uni per alterum : sed assignatum per se et separatim convenit uni, et non convenit alteri per illud : tunc illa duo, subjectum scilicet, et accidens, respectu assignati (quod utrique dicitur inesse) non sunt idem et indifferentia, ut patet in hoc exemplo : animal et album sunt idem subjecto : et hoc ponatur ut homo sit album : et sic videtur quod convenit uni, convenit et alteri. Similiter homo et animal sunt idem subjecto : et quod convenit uni, convenit alteri : sequitur ergo ut videtur : homo est animal : et animal est album : ergo homo est album. Patet enim quod licet homo et animal sint idem in se, tamen comparata ad album, non sunt idem, et album non inest uni per alterum. Et si dicatur quod positum est hominem esse album, dicendum quod hoc est gratia compositionis, sed per virtutem argumenti non sequitur. Similiter Coriscus et veniens sunt idem numero et subjecto : ergo quod accidit uni, accidit et alteri : sed cognitio convenit Corisco: ergo convenit venienti: et ratio patet ex dictis, quia cognitio non est forma quæ conveniat uni per alterum, sed fit in utroque per seipsum : et sic patet quod est hic fallacia accidentis sicut est hic : Socrates et sedens sunt idem subjecto, et sic sunt idem numero, et sic quod accidit uni, accidit alteri : sed percutio Socratem : ergo percutio sedentem ; bene sequitur, et non est ibi aliqua fallacia : quia percussio est passio et forma quæ necessario convenit percusso ut Socrati,et per Socratem qui est res subjecta, transit in sedentem, quando sedens et Socrates sunt idem numero. Ut autem hujus solutionis sciatur adaptatio ad paralogismos in speciali factos et formatos secundum accidens, oportet videre specialiter quales sunt paralogismi secundum accidens facti.

Dico igitur quod omnes tales paralogismi sunt hujusmodi, ut ille cujus conclusio est, ergo nosti quod debeo te interrogare : et ponatur quod debeam interrogare te de bono, vel quod debeo interrogare bonum : quamvis enim bonum de quo debeo interrogare sit idem numero et substantia sive subjecto, tamen non sunt idem respectu ejus quod est cognoscere : quia cognitio non est talis forma

uni per alterum. Alia oratio cujus conclusio talis, ergo cognoscis venientem vel coopertum, et formatur sic : Coriscus est veniens vel coopertus : tu cognoscis Coriscum : ergo tu cognoscis venientem vel coopertum. Et patet solutio, quia licet Coriscus sit idem numero venienti vel cooperto, tamen hæc duo differentia sunt relata ad hoc assignatum quod est cognitio : quia cognitio non est talis forma quæ conveniat uni per alterum, sed sistit in utroque divisim et per seipsum. Tertia oratio est, cujus conclusio est, ergo statua est tuum opus, et formatur sic : hæc statua est tuum : et est opus : ergo est tuum opus. Quamvis enim statua et tuum sint idem numero, tamen comparata ad hoc quod est esse opus, non sunt idem : quia statua est possessio sacerdotis vel templi, opus autem Policleti vel alterius statuarii. Quarta autem ratio cujus conclusio est, ergo pater tuus canis, et formatur sic : iste canis est tuus : et est pater : ergo est tuus pater. Quia licet canis et tuus sint idem et substantia numero, tamen comparata ad esse patrem, non sunt unum, secundum quod hoc assignatum, *esse patrem*,non convenit ei quod est tuum esse patrem canem. Quinta oratio est, cujus conclusio est, ergo raro pauca sunt pauca, et dicuntur raro pauca, quæ simpliciter invenimus, ut pauca in civitate, vel pauca in foro, in quibus simpliciter pauca raro sunt vel inveniuntur, et formatur sic : ista sunt pauca, demonstratis his quæ sunt in vico : et ista sunt raro pauca, demonstratis his quæ sunt in civitate vel foro : ergo raro pauca sunt pauca simpliciter. Et patet solutio, quia quamvis ista sint simpliciter idem ista et pauca, non tamen sunt eadem et indifferentia, comparata ad ea quæ sunt raro pauca.

Manifestum est ex omnibus hujusmodi orationibus, quod non est necesse id quod verum est de accidente, etiam esse verum de re subjecta in se et in comparatione ad assignatum, ut per singula ostensum est : hoc enim solum illis convenit, quia et in substantia sive in subjecto idem sunt et indifferentia, et cum hoc unum sunt in comparatione ad assignatum quod est major extremitas in paralogismo accidentis, ita quod assignatum convenit uni per alterum. Modo in primo paralogismo non idem est scire et futurum interrogari, sicut dictum est : quia licet bonum et futurum interrogari sit idem, tamen respectu ejus quod est scire, non sunt idem. Neque idem venienti vel cooperto idem accidit assignatum : ergo venienti et Corisco, vel cooperto et Corisco, ut paulo ante patuit. Propter quod non sequitur, quod si cognosco Coriscum secundum quod est Coriscus et in se, et etiam ignorem venientem secundum quod est veniens, quod eumdem cognoscam et ignorem, et cognoscam eumdem et non cognoscam. Neque sequitur, si hoc est meum ut statua, est autem opus, quod sit meum opus : quia forte non est meum opus, sed mea possessio, vel mea res, vel aliquid hujusmodi quod meum esse dicitur. Eodem autem modo est solvendum in aliis paralogismis.

Si aliquis forte objiciat contra inducta dicens, quod nihil prohibet istam conclusionem esse veram. Tu cognoscis Coriscum : Coriscus est veniens : ergo cognoscis venientem. Quia ex quo cognosco Coriscum et Coriscus est idem numero venienti : tunc sequitur, quod cognosco venientem per accidens : quia cognosco eum qui venit : et sic conclusio est vera. Videtur etiam ex præmissis sequi conclusio : quia si fallacia accidentis impediret consequentiam, oporteret quod medium diversis rationibus compararetur ad extrema : hoc autem non videtur: quia medium est Coriscus, quod singulare est, et unum in se existens non habens in se diversas rationes quibus comparetur ad unum extremum et ad alterum : una ergo ratione comparatur ad utrumque : et sic non impedit conse- Objectio prima.

quentiam diversa ratio comparationis medii ad extrema.

Secunda. Adhuc autem in syllogismo expositorio, sicut dicit Aristoteles in secundo *Priorum*, ubi singulare pro medio subjicitur in utraque præmissarum, de necessitate concluditur extremum de extremo. Sic autem est hic : Coriscum cognoscis : Coriscus est veniens : ergo tu cognoscis venientem. Videtur quod conclusio sequatur necessario. Sequitur etiam in prima figura sola facta transpositione terminorum sic : Coriscus est veniens : et cognoscis Coriscum : ergo cognoscis venientem. Adhuc si est in talibus fallacia, potius videtur esse fallacia figuræ dictionis : eo quod mutatur quid in quale : quia Coriscus est quid, veniens autem quale.

Solutio primæ. Ad hoc respondere non est difficile : concedendum enim est, quod hæc est vera per accidens et non per se, tu cognoscis venientem, sicut dictum est : sed hoc non impedit fallaciam accidentis, quæ incidit si conclusio comparetur ad præmissas : quia non una ratione medium comparatur ad extrema. Et quod objicitur, quod medium et singulare non habens in se diversas rationes quibus ad extrema diversimode comparetur. Dicendum, quod in se non habet diversas rationes, sed conjunctum cum accidente acquirit diversas rationes. Coriscus enim secundum se comparatur cognitioni ut cognitum per seipsum : Coriscus autem veniens vel coopertus, per formam venientis vel cooperti quam accipit, alia ratione comparatur cognitioni, quia ut cognitum per accidens. Nec oportet quod in fallacia accidentis medium diversas habeat in seipso rationes, quibus ad extrema comparetur : sed sufficit quod unum habeat in seipso, et alia acquirat conjunctum minori extremitati.

Solutio secundæ. Et quod dicit de syllogismo expositorio, non valet : quia in syllogismo expositorio supponitur, quod medium una ratione utrique extremorum comparetur : et hoc non est hic, ut ostensum est : neque enim principaliter fallacia figuræ dictionis : quia quando incidit fallacia figuræ dictionis, oportet quod quale quod mutatur in quid, sumatur sub eo quod distribuit pro quid, ut hic : quidquid emisti, comedisti : carnes crudas emisti : ergo carnes crudas comedisti : ubi sub quidquid sumitur crudum. Hoc autem non est hic : cognoscis Coriscum : Coriscus est veniens : ergo cognoscis venientem. Sic ergo patet qualiter talis solutio omnibus paralogismis quæ secundum accidens, adaptatur.

CAPUT II.

De improbatione falsæ solutionis paralogismorum accidentis.

Ad hos autem paralogismos quidam solvunt factam interrogationem interimentes, hoc est, oppositum conclusionis interrogatæ : conclusio enim sub opposito interrogata est, ut determinatum est in libro priori istius scientiæ, ubi dictum est, quod ut facilius admittatur conclusio, interroganda est sub suo opposito : et ideo quando conceditur conclusio, interimitur interrogatio : quia interimitur oppositum sub quo conclusio interrogata est. Unde isti concedentes conclusionem interimunt oppositum sub quo conclusio est interrogata. Concedunt igitur isti conclusionem istam, tu cognoscis venientem : dicunt enim bene contingere eumdem rem et nosse et ignorare secundum diversa : et hoc non esse inconveniens : quia dicunt hoc non fieri secundum idem : nam venientem quidem sub forma venientis non cognoscentes. Coriscum autem noscentes in propria forma, eumdem se nosse et ignorare dicunt, sed non secundum idem. Et hoc dicunt et vere, quod non est inconveniens : quamvis distinguenda ista solutio non sit. Primum quidem (quia sicut jam diximus in capitulo præcedente) si hæc esset solutio, tunc oporteret etiam earum orationum sophisticarum quæ sunt secun-

dum idem genus deceptionis sive eamdem et similem causam deceptionis, eamdem esse correctionem sive solutionem quæ falsitatem manifestando corrigit : hoc autem patet, quod non est verum : ergo a destructione consequentis patet quod hæc non est solutio.

Cujus probatio est, quia si quis in simili oratione sive paralogismo accidentis ponat terminos non in nosse sive noscere sive cognoscere, sed ponat eos in esse vel in aliquo modo se habere, et illis accipiat idem probamentum sive modum probationis sophisticum paralogizando, ille solvere non potest per hoc quod contingat idem nosse et ignorare secundum respectus diversos : quia tunc nihil ponitur in oratione de cognitione et ignorantia ejusdem secundum diversa, ut hic : iste est pater : et est tuus : ergo est tuus pater : sicut de cane in habitis dictum est. Nam hoc quod dicunt, in quibusdam est verum : quia quædam contingit ignorare et scire secundum diversos respectus. Sed tamen hoc quod dicunt, nihil veræ solutioni communicat : quia (ut diximus) si esset solutio vera unius, oporteret quod omnia similia solverentur. Alia autem ad ejusdem dicti improbationem causa est : quia sæpius dictum est, nihil prohibet eamdem orationem sophistice paralogizantem plures habere fallendi sive decipiendi sive falsitatis syllogismi orationes sive causas : sed tamen non omnis fallaciæ manifestatio solutio est paralogismi.

Contingit enim aliquando aliquem ostendere, quoniam aliquis falsum syllogizavit, hoc est, contingit quod aliquis apparenter syllogizatam conclusionem ostendat esse falsam : et contingit quod licet conclusionem ostendat esse falsam, non tamen ostendit secundum quid peccans in syllogismo syllogizatur facta conclusio : et ille non manifestat secundum quid in syllogismo infertur conclusio falsa, et ideo non solvit vera solutione : quia vera solutio causam manifestat falsitatis illius in syllogismo secundum quod falsum sequi videtur falsa conclusio. Cujus exemplum est in Zenonis oratione quæ concludit, quoniam non est vel contingit movere vel moveri : quæ facile ostenditur falsa per deductionem ad impossibile : propter quod etiam si quis conetur ostendere illam conclusionem falsam, et colligere conetur talem orationem ut impossibilem deducere ad impossibile, peccat : quia veram solutionem non ponit : et si millies ducat ad impossibile, et per hoc ostendat millies eam esse falsam : quia multiplicare inconveniens non est solvere : hic enim non est solutio vera, sed inconvenientis multiplicatio : erat enim (sicut prædeterminatum est) vera solutio manifestatio falsi syllogismi in illo, sicut accidit falsum, hoc est, in causa per quam accidit et sequi videtur falsa conclusio : quia in hoc quod est causa falsa conclusionis, est falsus et deceptorius syllogismus : et hoc est comparare præmissas secundum consequentiam ad conclusionem, et ostendere manifeste in præmissis vel in ordine terminorum defectum congruæ conclusionis. Et patet quod si aliquis objicientium non vere syllogizavit, sed apparenter, sive conetur colligere sive collective syllogizare vel verum vel falsum in conclusione illius defectus, quæ conclusio non sequitur ex præmissis, manifestatio vera solutio est, quando scilicet ostenditur qualiter et propter quid conclusio non sequitur ex præmissis.

Fortasse autem aliquando etiam hoc quod ipsi dicunt accidere, nihil prohibet, scilicet quod illud ignoretur et cognoscatur secundum diversos respectus, sed in his paralogismis, de quibus modo loquimur : nec hoc quod dicunt, videbitur habere locum quoad veram paralogismi solutionem, quod aliquando concedat eumdem nosse et ignorare diversis respectibus. Quod ex hoc patet, quia aliquis aliquando Coriscum, et quoniam Coriscus, est sive per hoc quod Coriscus est, noscit, et forte venientem etiam noscit sub forma venientis, si scit quoniam Co-

riscus est veniens : et tamen videtur aliquando contingere, quod idem subjecto noscatur ab aliquo, et non noscatur, ut si ponamus idem subjecto esse album et musicum, contingit alicui noscere illum quoniam albus, sive sub forma albedinis, et contingit eidem eumdem non noscere quoniam est musicus, sive secundum quod est sub forma musici : videt enim album, et nullam ab eodem audivit vel percepit musicam : sicut enim idem noscit ille et non noscit, sed non secundum idem : venientem autem si sic ponatur, et Coriscum quoniam veniens est, et quoniam Coriscus est, noscit : et tamen non impedit, quin in consequentia parologismi fiat fallacia accidentis : eo quod non valet consequentia propter diversam habitudinem medii ad extrema quæ sunt accidens subjecti et adjunctum rei subjectæ et accidenti,sicut per ante habita satis patuit. Sive ergo sic noscat, et sic ignoret, sive sic et sic noscat, non impeditur fallacia : et sic patet quod solutio eorum est nulla.

Similiter autem peccant etiam illi qui solvunt (hoc est, solvere conantur) istam orationem : ista sunt pauca : et ista raro pauca : ergo pauca sunt raro pauca. Dicunt isti solvere conantes paralogismum, quod conclusio est vera : dicunt enim isti, quoniam omnis numerus est paucus : nullus enim est numerus ad quem non sit accipere majorem respectu cujus paucus est minor numerus : unus enim respectu pluris est paucum. Et qui sic solvunt, peccant sicut et illi quos diximus : quia scilicet non manifestant causam falsitatis syllogismi . nam isti non manifestant si non est conclusio simile, sive id propter quod concludit paralogismus, sicut nec priores, et hoc opinantes, propter quod non conclusit syllogismus. Verum esse dicunt id quod conclusum est, sive veram dicunt esse conclusionem : dicunt enim omnia quæ sunt in numero, esse multum et paucum : multum quidem respectu numeri superioris : et ideo non referentes connlusionem ad præmissas, nec ostendentes in quo deficit consequentia, peccant sicut et primi.

Quidam autem etiam errantes solvunt dicentes duplices esse syllogismos (hoc est, secundum duplex peccantes paralogismos) ut apparentes syllogismos accidentis ; ut verbi gratia istos, ut iste canis est tuus : et est pater : ergo est tuus pater. Et hunc : iste est tuus : et est filius : ergo est tuus filius. Et iste est tuus : et est servus : ergo est tuus servus. Et fuit distinctio istorum ex compositione et divisione, ex eo quod hoc quod dico, *tuus*, potest conjungi cum hoc quod dico, *ca nis :* et sic est composita et vera et non sequitur ex ea conclusio quæ infertur, vel potest separari adhuc et conjungi cum hoc quod dico, *pater*; et sic est divisa et falsa : et sequitur ex ea conclusio quæ infertur. Et similiter distinguebant in omnibus aliis, sicut in his ; iste est tuus filius : et iste est tuus servus, et sic de aliis : et hæc etiam fuit ratio quæ induxit istos ad distinguendum et ad dicendum, quod multiplex est oratio. Sed quod errent sic solvendo, primo probatur tali ratione : quia si iste videtur elenchus, hoc est, apparens elenchus, eo quod multiplex dicitur sive propter peccatum multiplicis : oportet in ipso apparenti elencho nomen vel orationem plurium esse significativum, principaliter apparentis elenchi causativum, ex cujus distinctione solvatur elenchus apparens.

Hoc autem non est in propositionibus apparentis elenchi, qui inductus est. Quod patet : quia hunc nemo dicit hujus esse proprie, eo quod est natus : hic enim hujus non dicitur esse proprie, eo quod est natus : hoc enim hujus non dicitur esse proprie et absolute, nisi sit ejus possessio : unde si domus est nati sive ejus qui est et dicitur natus, non propter hoc citur hujus natus. Non enim sic soldivendum per distinctionem, sed dicendum quod divisorum per accidens sive per fallaciam accidentis fit compsitio : quia divisim dicitur : est tuus, et est pater,et cinferuntur divisa coujunctin cumdicitur

ergo est tuus pater. Sic hic : quærat enim primo opponens et dicat, putasne hoc est tuum ? et respondens dicat, utique hoc est meum : et paralogizet opponens : hoc autem est natum : et inferat : ergo est tuum natum : patet quod ex multiplici paralogizat, sed ex suppositione eorum quæ divisim data sunt, quorum utrumque accidit : quoniam accidit uni et eidem et tuum esse et natum esse divisim : sed non esse tuum natum conjunctim : quia non quæcumque prædicantur de aliquo divisim, prædicabuntur de eodem conjunctim, impediente prædicabili accidentali prædicatione, ut in parologismis dictum est ; et ideo non sequitur, quod si est tuum, et est natum, quod sit tuum natum : sicut non sequitur : iste est bonus, et est sutor : ergo est bonus sutor.

Sic etiam ex multiplicitate amphibologiæ solvebant paralogismum in quo concluditur quoddam malorum esse bonum : et formatur sic : disciplina vel prudentia est malorum : prudentia est bonum : ergo quoddam bonum est malorum. Cum enim simpliciter sine determinatione hoc aliquid dicitur esse malorum, non dicitur esse multiplex, sed uno modo quem habitudo genitivi principaliter designat (qui est possessorius modus) et ideo dicitur hoc esse horum vel possessio horum. Si forte objiciendo contra hoc aliquis dicat, quod hoc horum dicitur multiplex : quia istas habitudines importat genitivus cum nominativo constructus. Dicimus enim quod homo est vel hominem esse animalium : sed non dicimus hominem animalium, seu possessionem animalium, sed secundum partitivam constructionem, ut sit sensus, quod homo est aliquid de numero animalium. Et si quid ad aliquid ad mala dicitur relatum ut prudentia dicitur disciplina malorum, dicitur ut relatum ad mala velut in habitudine objecti vel materiæ circa quam est : non propter hoc malorum est simpliciter et sine determinatione : quia hi sic simpliciter et sine determinatione horum determinatur, tunc esset illorum possessio, eo quod genitivus sine determinatione trahente ipsum ad aliam habitudinem, non notat nisi possessionem.

In talibus ergo non est multipticitas, nisi differenter accipiantur secundum quid, hoc est, secundum determinationem : et simpliciter, hoc est, indeterminata : quia determinata trahuntur ad aliam habitudinem qua hæc horum dicuntur : simpliciter autem accepto si hoc horum dicitur, non intelligitur nisi horum possessio : quantumcumque (sicut jam diximus) ex determinatione contingat fortasse bonum aliquod esse malorum dupliciter, et sic habere multiplex secundum amphibologiam : sed hoc non contingit in hac oratione paralogismi secundum fallaciam accidentis.

Hoc autem adhuc probatur in oratione quæ dictis orationibus similis est, et in qua magis videtur esse multiplicitas quam in his quæ dictæ sunt : et tamen in ea non est multiplicitas, quæ tales orationes faciat falsos syllogismos sive apparentes elenchos : ut verbi gratia hæc, aliquod bonum est servum mali : in hac enim oratione tres sunt nominativi, qui ex eadem parte orationis conjungi possunt genitivo vel ex diversa. In præinductis autem orationibus non sunt nisi duo cum dicitur, hoc bonum est malorum : potest enim sic jungi, hoc bonum malorum est: vel sic, hoc bonum est malorum : et similiter hoc bonum servum est malorum. Cum ergo major multiplicitas appareat esse ex tribus quam ex duobus, et non in ista est multiplicitas quæ faciat apparentem elenchum : ergo nec in illa est multiplicitas, quæ hoc faciat, quod sit apparens elenchus : fortasse autem nec sic, supple, fit apparens elenchus ex multiplicitate : sed potius ex comparatione eorum quæ divisim et eidem accidunt, ut prædictum est : non enim sequitur impediente fallacia, si hoc est bonum et est hujus, quod conjunctim sit bonum hujus.

Similiter autem neque multipliciter dicitur hoc quod dico hominem esse ani-

malium. Cujus probatio est, quia si aliquid significamus oratione truncata a quo aliquid auferimus, nec determinate et perfecta tali ablatione facimus, quod multiplex oratio illa sit. Verbi gratia cum dicitur, homo est de numero animalium, hæc oratio non est multiplex : unde si auferamus hoc quod dico, *de numero*, et dicamus hoc est animalium, non per hoc erit multiplex: quod patet per simile: quia si Homeri vel Ovidii dicamus dimidium versum et imperfectum, tali truncatione non facimus quod est multiplex sic : sed quod subintelligitur addendum est. Ut verbi gratia, si dicamus, *da mihi*, non est oratio : sed supplere oportet *Iliada*, Græcus accusativus. Ilias enim est liber in quo versus de Ilion (hoc est, de historia Troiana) continentur. Si dicamus versus truncatim Homeri dicentes, *iram pande mihi :* et subintelligitur *dea :* quamvis sit determinatum, tamen per hoc non sit oratio multiplex. Similiter igitur cum dicitur, *hoc est horum*, quamvis non addatur qualiter hoc sit horum, scilicet possessione vel partitione, non propter hoc oratio fit multiplex, præcipue multiplicitate quæ sit causa falsi sive apparentis syllogismi : ideo manifestatio talis multiplicitatis non est vera solutio.

CAPUT III.

De solutione paralogismorum fallaciæ secundum quid et simpliciter.

Hos autem paralogismos qui sunt secundum quid et simpliciter, qui scilicet sunt in eo quod aliquid dicitur principaliter (hoc est, simpliciter hoc) vel secundum quid sive quo est (hoc est, quoad hoc) vel ubi (hoc est, secundum aliquod ubi) vel dicuntur aliquo modo (hoc est, secundum illum modum vel illum) et non simpliciter, vel dicuntur ad aliquid et non simpliciter, et generaliter secundum aliquam determinationem ad hoc vel illud determinate, per determinationem ejus quod est simpliciter, omnes illos paralogismos solvendum est considerando et comparando conclusionem ad contradictionem, considerando scilicet si oppositum conclusionis potest stare cum præmissa. Si enim hoc cum præmissa stare potest, tunc ex præmissa non sequitur conclusio : quia cum quocumque stat antecedens, cum eodem stat consequens. Unde si contingit conclusionem aliquam esse falsam, quod oppositum ejus stat cum præmissa : tunc etiam conclusio non stat cum eodem : et sic non fuit conclusio sequens ex tali præmissa : et sic manifestata est causa falsitatis syllogismi. Hujus autem ratio est, quod contraria et etiam opposita secundum affirmationem et negationem (quæ sunt simpliciter contraria vel simpliciter contradictoria) impossibile est inesse eidem secundum idem similiter et in eodem tempore : quo autem (hoc est, secundum aliquam determinationem diminuentem id quod est simpliciter) vel aliquid (hoc est, secundum partem aliquam) vel aliquo modo contingit inesse simul utrumque contrariorum vel contradictoriorum, ut album esse secundum dentes et non album secundum pedes : vel etiam ambo contingit esse contraria, ut hic unum contrariorum insit quo (hoc est, secundum quid) aliud autem simplex, ut nigrum secundum pedes inest cygno : simpliciter tamen est albus : sic enim nihil prohibet eidem inesse contraria et contradictoria, ut esse album simpliciter et non esse album simpliciter. Unde si probatur unum oppositorum inesse simpliciter, aliud autem oppositum illius probatur inesse quo sive secundum quid, nondum probatus est verus elenchus, hoc est, contradictionis syllogismus : quia contradictio est unus et ejusdem et secundum idem simpliciter et in eodem tempore. Hoc autem est considerandum in conclusione comparando eam ad contradictionem : et hæc est solutio generalis, quæ ut adaptetur ad omnes paralogismos illius fallaciæ, ponitur specialiter.

Sunt ergo omnes hujusmodi orationes sive paralogismi qui sunt secundum quid et simpliciter hoc habentes, hoc est, defectum contradictionis in aliqua conditione contradictionis, sicut ille qui concludit, ergo contingit quod non est esse, et formatur sic : quod est in opinione, est : sed falsum est in opinione : ergo falsum est. Sed falsum in opinione, non est : ergo quod non est, contingit esse. Et solvitur : quia quod in opinione est, secundum quid est : et quod simpliciter non est, falsum est : et hæc non contradicunt simpliciter non esse et secundum quid esse. Alia oratio similis isti est quod est, ut homo simpliciter non est aliquid eorum quæ sunt, ut asinus : ergo quod est, non est : et solvitur : quia non contradicunt ista, esse simpliciter aliquid et non esse hoc. Tertia autem oratio similis istis est, quæ concludit, ergo contingit eumdem simul jurare et perjurare : et ponatur, quod aliquis juret se perjurare, utrum jurat et bene jurat secundum quid, et secundum hoc quando simpliciter perjurat : et patet solutio, quia non contradicunt, simul perjurare simpliciter et bene jurare secundum quid. Alia ratio similis istis est, quæ concludit quod impossibile est eumdem suadere eidem et dissuadere : et ponatur quod aliquis suadeat alicui ut dissuadeatur ei quod vult facere : hic enim secundum aliquid suadet et simpliciter dissuadet, quæ simpliciter stare possunt et non contradicunt : quia non secundum idem suadet et dissuadet.

Solvuntur autem istæ orationes respiciendo ad contradictionem, dicendo quod aut sic dicendum : aut dicendum quod non sunt idem esse quid (hoc est, secundum quid) et esse simpliciter : et similiter non sunt idem non esse quid et non esse simpliciter : et hæc non contradicunt, et possunt stare simul : quod enim non est simpliciter, non propter hoc si est quid (hoc est, secundum quid) sequitur quod est simpliciter. Neque sequitur, si bene jurat (hoc est, quoad hoc) necesse est propter hoc et illum bene jurare simpliciter : nam qui jurat se perjuratum, bene jurat perjurans hoc, hoc est, secundum hoc : simpliciter autem non bene jurat. Neque sequitur quod qui dissuadet, suadet simpliciter, sed suadet secundum quid, sive quod hoc est secundum quid, suadet.

Similiter autem est etiam in hac oratione in qua concluditur, quod est simul eumdem mentiri et verum esse in dicendo: ponatur enim, quod aliquis dicat, ego dico falsum : et dicat falsum : hic enim secundum quid est verus, simpliciter autem in dicendo est mendax : et hæc stant simul et non contradicunt. Sed quia in talibus paralogismis non est facile videre utro modo quis assignet opposita eidem inesse, utrum scilicet utrumque secundum quid vel utrumque simpliciter, vel unum quid et alterum simpliciter, sicut utrum, scilicet quid dicat verum vel simpliciter, vel secundum quid mentiatur vel simpliciter, videtur difficile esse utrum sit contradictio vel non. Prohibet autem nihil quidem eumdem simpliciter esse mendacem, quo autem (hoc est, secundum quid) verum sive veracem esse : et nihil prohibet aliquo (hoc est, secundum aliquid) aliquem esse verum, simpliciter autem non verum, sicut patet in exemplo quod inductum est. Simlliter autem est etiam in his orationibus, in quibus proceditur a simpliciter ad quid sive secundum quid, ut in ad aliquid, et ubi, et quando, hoc est, in determinationibus secundum quid dictis secundum ad aliquid, vel ubi, vel quando : omnes enim hujus orationes a simpliciter ad secundum quid procedentes, accidunt secundum hoc, hoc est, secundum fallaciam secundum quid et simpliciter. Si quæritur, si sanitas vel divitiæ sunt bonum ? et cum conceditur quod sic, in contrarium itur per secundum quid sic : divitiæ et sanitas non sunt bonum alicui, quia insipienti et non recte viventi, sed malum : ergo idem bonum et non bonum, et idem bonum et malum. Et similiter si quæra-

tur : ergo sanum esse vel posse in civitate (hoc est, potentatum habere) est bonum ? et concedendo, quod sic, inferat oppositum dicens : sed est quando non est melius vel bonum æque, esse sanum vel potentatum habere in civitate, quia tempore belli : ergo idem bonum et non bonum : et sic idem eidem bonum et non bonum : hæc enim non opponuntur in diversis temporibus, aut diversis hominibus, sicut sapienti et insipienti, aut sicut dictum est. Solutum est etiam ad hoc dicendo, quod nihil prohibet quod simpliciter est bonum, huic sicut male utenti non esse bonum : aut quod huic quidem simpliciter est bonum, non esse nunc eidem bonum, ut potentem esse in civitate tempori belli : vel quod huic simpliciter est bonum, non esse in hoc loco vel tempore bonum.

Similiter autem est in his quæ quærunt, si malum est quod non vult sapiens : non vult autem amittere bonum : et inferatur ex hoc : ergo non vult bonum ut simpliciter inferatur ex eo quod est secundum quid : et ex illa ulterius inferatur : quod non vult sapiens, est malum : bonum amittere non vult sapiens : ergo bonum malum. Patet quod est secundum quid : et simpliciter non vult amittere bonum : ergo non vult bonum. Et solvitur : quia non est idem dicere, amittere bonum esse malum, et bonum simpliciter esse malum, vel non bonum. Similiter autem est etiam oratio quæ est de fure si sic dicatur, quod fur est malum : fur vult sumere bonum : ergo vult bonum : ergo malum bonum. Patet enim quod fur non vult malum, sed bonum : nam sumere est bonum, cum bonum et secundum quid malum, in quantum scilicet sumitur ut bonum. Similiter autem est in hac oratione, bonum est amittere ægritudinem : sed ægritudo est malum : ergo bonum est malum. Quia ægritudo simpliciter malum est : sed amittere ægritudinem non est malum, sed bonum : et amittere ægritudinem non est ægritudo simpliciter, sed secundum quid, prout scilicet est in amittendo.

Similiter est de oratione concludente, quod injustum justo, et quod injuste fit, eo quod juste fit, magis est eligendum : et formatur sic in paralogismum. Magis est eligendum injuste (hoc est, non propter malum meritum) mori, quam juste (hoc est, propter malum meritum) mori : sed injuste mori est injustum, et juste mori est justum : ergo injustum magis est eligendum quam justum. Et patet quod non sequitur, quod simpliciter injustum magis sit eligendum, quam simpliciter justum : quoniam injustum in hoc, et secundum quid est magis eligendum justo in hoc : et hæc est solutio paralogismi. Similis solutio est in paralogismo simili in quo quæritur (ut ex quæstione formetur paralogismus) utrum justum est sua habere quemque sive quemlibet ? et dicente respondente, quod sic, adversetur opponens dicendo : si quæ aliquis judicat secundum propriam opinionem, et si sunt falsæ opiniones suæ, hæc singula sua ex lege suæ opinionis : ergo justum est illa eum habere : sed si justum est habere quemcumque sua, per oppositum injustum est habere aliena : sed hæc ex lege suæ opinionis sunt sua : ergo idem justum et injustum, sive idem justum et non justum. Et patet solutio, quod secundum legem suæ opinionis justum non est justum nisi secundum quid : et hoc est simpliciter non justum quod stat cum præmisso quod est justum secundum legem suæ opinionis.

Similiter est de paralogismo formato ex tali interrogatione, utrum oportet judicare judicio condemnationis et pœnæ eum qui justa dicit, vel eum qui dicit injusta ? et dicente et respondente, quod oportet judicare eum qui dicit injusta, contra opponit interrogans : at vero (hoc est, oportet) eum qui injuriam violenter passus est, justum est coram judice sufficienter, scilicet quantitatem injuriæ dicere quam passus est : ea autem quæ dicit, injusta sunt, quia sunt injuriæ sibi illatæ :

ergo talem oportet punire, quod falsum est. Et solvitur ista oratio : primo quidem, quia non sequitur, si pati injuste aliquid magis est eligendum quam juste, quod propter hoc simpliciter injustum magis sit eligendum quam justum : sed simpliciter quidem magis eligendum juste eo quod injuste : hoc autem est in hoc, vel secundum hoc nihil prohibet secundum quod id quod injuste fit, magis esse eligendum pati, quam id quod est pati juste.

Similiter solvitur alius paralogismus : quia habere quemquam sua, simpliciter est justum : alienum autem habere, simpliciter non justum, etc. : hoc nihil prohibet judicium (quoad hoc) justum esse. Verbi gratia, si sit justum secundum opinionem judicantis, quod et simpliciter sit justum. Similiter enim quæ simpliciter injusta sunt, nihil prohibet injusta esse huic vel sic : non enim etiam in aliquo paralogismo sequitur, si quæ quis passus est, dicere est justum, quod id quod dicit, simpliciter sit justum : sicut nec sequitur, si aliquid utile est dicere judici vel alii est utile, quod ea quæ dicit, sint simpliciter utilia : et similiter est injustus ad dicere injusta : propter quod non ille qui dicit injusta, sive non propter hoc si ea quæ dicuntur ab eo qui injuriam passus est, sunt simpliciter injusta, ille qui dicit coram judice hæc injusta quæ passus est, vincitur (hoc est, convincitur) esse injustus et puniendus : dicit enim quæ dicere justa sunt, secundum hoc quod est dicere coram judice. Simpliciter autem hæc pati sive ad patiendum sunt ea quæ dicit injusta. In rationibus autem his et similibus est una et similis solutio. Procedunt enim omnes hujusmodi orationes vel a secundum quid ad simpliciter, vel e converso a simpliciter ad secundum quid. Unde semper considerandum est ad contradictionem conclusionis, utrum possit stare cum præmissa ex qua procedit ; et sic considerandum est ad contradictionem conclusionis, et conferendum ad præmissam : quia si oppositum conclusionis stat cum præmissa, non sequitur conclusio : quia oppositum consequentis non stat cum antecedente, quamvis oppositum antecedentis bene stet cum consequente, ut patet : Æthiops est albus dentem : ergo est albus. Oppositum enim conclusionis quod est non esse album, stat cum præmissa quod est albus dentes. Et similiter est quando a simpliciter proceditur ad secundum quid : ut Æthiops est niger : ergo non est albus dentes. Oppositum enim conclusionis quod est esse album dentes, stat cum hoc præmisso quod est, Æthiops est niger : et in omnibus his conclusio est aliquid passa : quia vero proceditur ab eo quod est secundum quid ad simpliciter, conclusio patitur defectum determinationis impropriæ quæ est in præmissa, et aufertur a conclusione. Si autem simpliciter proceditur ad secundum quid : tunc passa est conclusio appositionem determinationis impropriæ, quæ non fuit in præmissa : et sic patet, quod conclusio semper aliquid est passa, quando consideratur contradictio conclusionis, et confertur ad præmissam.

Attendendum etiam, quod super hunc locum sophisticum fit solutio insolubilium : insolubilia autem dico quæcumque talia sunt, quæ quæcumque parte contradictionis data deducuntur ad oppositum et inconveniens, sive ad redargutionem, ut hoc : aliquis jurat se perjurare, aut jurat verum, aut non. Si jurat se perjurare et jurat verum, scilicet se perjurare, nemo jurando verum perjurat : ergo iste non perjurat : et datum fuit quod perjurat : sed si non perjurat et jurat se perjurare, non jurat verum : ergo perjurat : quia aliter non juraret verum, quando jurat se perjurare : ergo perjurat : quia aliter non esset verum quod perjurat. In omnibus his sic secundum quid et simpliciter determinatio impropria non inferens sive simpliciter facit secundum quid, et ut sæpe in ante habitis dictum est. Nulla autem determinatio est magis impropria quam illa in qua oppositum op-

posito determinatur : et hoc fit in talibus : ubi enim jurat se perjurare, ibi verum jurat quoad hoc simpliciter perjurat ut secundum quid verum jurat, et secundum quid simpliciter falsum : et ideo de necessitate ducitur ad utrumque oppositorum.

Attendendum quod quamvis in omnibus paralogismis fallaciarum et in dictione et extra dictionem commune sit, quod oppositum conclusionis non potest stare cum præmisso : tamen hoc magis est appropriabile paralogismis fallaciæ secundum quid et simpliciter, quam aliis : quia specificatur ad hanc fallaciam per hoc quod conclusio semper consideratur ut aliquid passa per modum qui dictus est : aliquid autem passa in comparatione ad præmissam conclusio non est in paralogismis aliarum fallaciarum.

CAPUT IV.

De solutione paralogismorum secundum ignorantiam elenchi.

Hos vero paralogismos qui fiunt secundum diffinitionem elenchi, hoc est, ignorantiam diffinitionis vel omissionem alicujus positorum in vera elenchi diffinitione, solvendum per considerationem conclusionis et comparationem ad veram contradictionem, quemadmodum scriptum est prius in hujus scientiæ libro priori, ubi scriptum est quod quatuor specialiter considerantur in vera contradictionis diffinitione, et per illam solventem oportet obviare fallaciæ decipienti in paralogismis ignorantiæ elenchi, considerando scilicet et conferendo conclusionem ad veram contradictionem : hoc autem sic ut contradictio vera sit circa idem et ad idem et secundum idem et similiter et in eodem tempore : et ideo non est hæc solutio eadem cum ea quæ datur ad paralogismos fallaciæ secundum quid ad simpliciter : quia diversis causis decipiendi diversas necesse est adaptare solutiones falsitatem manifestantes : ibi enim contradictio conclusionis aptatur et confertur præmisso ut diximus. Hæc autem contradictio apparens (quæ est in conclusione) confertur ad veram contradictionem et non ad præmissam, ut videatur quæ conditio veræ contradictionis deficit in apparente contradictione, quæ est in conclusione paralogismorum ignorantiæ elenchi. Sed in hac fallacia respondenti cautela habenda est : si enim opponens in principio interrogat ea ex quibus videtur sequi contradictio respondenti, non statim fatendum est sive concedendum, ne redargui videatur : et non est fatendum quod impossibile sit idem esse duplum et non duplum : sed post orationem factam dicendum est respondenti, quod non sic in vera contradictione conclusit ut erat concessum vere redarguere : sed ignoravit aliquid eorum quæ pertinent ad veram redargutionem. Hæc autem generalis solutio omnibus orationibus ignorantiæ elenchi aptabilis est.

Sunt hic hæ orationes secundum ignorantiam elenchi. Prima quidem hæc, ut interrogatur primum sic : putasne qui scit singulum per propria, novit rem ut rem : et qui ignorat similiter, hoc est, qui ignorat singulum quoniam singulum, utrum vere ignorat rem ? et dicente respondente et concedente, quod sic, obviat opponens : et dicit quod sciens quis Coriscus, quoniam Coriscus in singulari, ignorat eumdem vel ignorare potest quoniam est musicus, et etiam quod sit singulariter : et concludit, ergo scit idem in singulari, et ignorat sive scit et non scit. Et patet quod deficit a vera contradictione illa quæ est secundum idem et in eodem tempore.

Alia autem oratio talis est : quæratur primo, putasne tetracubitum tricubito est majus ? et concedente respondente, obviet opponens dicens quod ex tricubito fiat tetracubitum secundum longitudinem tricubiti : sed omne majus minori

majus est : ergo hoc tetracubitum quod factum ex tricubito, minus est eo quod est pars ejus : et concludat, ergo idem est majus et minus eodem et secundum idem, vel idem majus et non majus. Et patet quod deficit a vera contradictione, quia non est in eodem tempore.

Notandum autem, quod isti paralogismi non possunt solvi per interemptionem, cum omnes præmissæ sint veræ, nec per divisionem quæ sit distinctio multiplicis : quia nec dictio nec oratio est multiplex in eis nec per divisionem conclusionis de præmissis, quia de necessitate concludunt : sed oportet quod solvantur per divisionem apparentis contradictionis quæ est in conclusione a vera contradictione : et considerando defectum contradictionis in eis : quia peccant contra dictionem, et non principaliter contra syllogismum.

CAPUT V.

De solutione paralogismorum secundum petitionem principii.

Ad hos autem paralogismos qui fiunt in eo quod opponentes petunt, et absque concessione respondentis accipiunt id quod est in principio quæsitum sive interrogatum, sic se debet habere respondens, scilicet si sit manifestum respondenti quod petit id quod est in principio : nec est dandum sive concedendum, sed negandum : nec etiam si probabile sit verum dicenti opponenti concedendum fest, sed negandum ut inconcessum. In quantum enim concessum est, ad modum alsi se habet : et ideo per modum interemptionis falsi solvendum, quamvis forte in se sit probabile et verum. Si autem lateat ignorantiam respondentis propter violentiam talium orationum, quæ frequenter contingit respondentibus ex talibus orationibus : tunc debet se respondens post orationem factam transferre, et transvertere ab oratione ad opponentem, velut contra eum qui non arguit in veritate ex his quæ ad contradictionem requiruntur et ad elenchum, qui est non ex eisdem cum conclusione, sed majoribus et prioribus elenchus : quia est et syllogismus, et contradictionis syllogismus, sine eo quod sit ex eisdem : quia idem non probat idem : et hoc facto debet respondens dicere, quod hoc quod datum est non ut quoad conclusionem propositam uteretur opponens, sed ad hoc ut opponens disputaret contrarium, et ex elenchis qui pertinent ad propositi dilatationem vel explanationem ut in prosyllogismis. Et tunc patet quod veram solutionem non habent isti paralogismi, nec per distinctionem, nec per divisionem : quia de necessitate concludunt, quamvis non probent res per interemptionem, quia ex falsis non procedunt : sed habent aliquid simile solutioni per interemptionem : quia non concessum interimitur per modum falsi per hoc quod est non concessum : et sic falsum est respondenti.

CAPUT VI.

De solutione paralogismorum secundum consequens.

Ad eos qui per consequens fiunt paralogismos secundum factam consequentiam solutione monstrare eos concordes ad veram consequentiam, considerando in ipsa oratione in qua est consequentia, ita quod non referatur nec ad præmissam, sicut in fallacia secundum quid et simpliciter : nec ad contradictionem, sicut in ignorantia elenchi, sed ad ipsam solam orationem in qua est consequentia. Est autem duplex sequentium sive consequentium consequentia, ita quod semper una est vera, et altera fallax et deceptoria. Et ideo de consequentia convertibilium hic nihil intendimus : quia utraque illarum est vera : aut enim est consequentia ut id quod est particulare, sequitur affirmative universale, ut con- Removet dubium.

sequens affirmatum antecedens affirmatum : et hæc vocatur consequentia in ipso, ut hominem sive ad hominem sequitur animal : et tunc falsa consequentia est, ut affirmative sequatur antecedens affirmatum ad consequens affirmatum : probant enim sive approbant aliqui decepti per consequens, quod si hoc consequens affirmatum est cum illo antecedente affirmato, et e converso, et illud antecedens affirmatum esse cum hoc consequente affirmato, hoc est, quod sicut affirmative consequens sequitur ad antecedens, ita e converso antecedens affirmative sequitur ad consequens : et hoc non est necessarium : quia ad antecedens affirmatum sequitur consequens affirmatum, ita per oppositum ad consequens negatum sequitur antecedens negatum. Aut disjunctive cum alia consequentia e contrario quæ est inter opposita : nam si huic antecedenti illud consequens affirmatur : tunc ex opposito consequentis sequitur oppositum antecedens. Ut si ad hominem sequitur animal, ad oppositum animalis quod est non animal, sequitur oppositum antecedentis quod est non homo. Sicut patet quod peccat Melissi oratio : sic enim arguit : si quod factum est, habet principium, ita quod ad positionem antecedentis sequitur positio consequentis : tunc quod factum non est, non habet principium, ita quod ad oppositum antecedentis sequatur oppositum consequentis : quare consequentia non valet : et sic probat cœlum et mundum non habere durationis principium : quia si ingenitum est cœlum non habens suæ generationis principium, sequitur quod si non est factum per generationem, quod non habet suæ durationis principium. Hæc autem consequentia non est consequentia : quia in taliter oppositis sicut est genitum et ingenitum, e contrario et non in ipso est consequentia : et manifestare in ipsa oratione talem consequentiæ falsitatem vera est solutio,

CAPUT VII.

De solutione paralogismorum secundum non causam ut causam.

Quia autem paralogismi fiunt in eo quod additur aliquid quod est non esse, et sic syllogizatur, quod sit (ut in priori hujus scientiæ libro dictum est) maxime in syllogismis ad impossibile quando ex aliquo addito concluditur destructio vel interemptio hypothesis prius datæ a respondente, si debeant solvi vera solutione, considerandum est si illo quod additum est ablato, nihilominus quoniam composito accidit sive sequitur impossibile : et hoc viso deinde ostendendum est in consequentia aliorum, quod hoc ita est, quod si illo ablato adhuc sequitur impossibile : et dicendum est tunc respondenti, quoniam dedit hoc, non ut videretur quod vere sequeretur sicut ex causa et principio oratio quæ est conclusio, hoc est, quod opponens dicit respondenti, quod dedit id quod est non causa, ut tantum videretur ex eo sequi conclusio, sed etiam ut vere sequeretur ex ipso conclusio inconveniens interimens hypothesim. Et attende quoniam ex ista solutione non interimitur syllogismus primus qui deducit ad impossibile, sed syllogismus secundus qui ex impossibili concluso, assumpto eo quod est non causa, interimit hypothesim. Ille enim habet causam deceptionis : et ideo in ipso per manifestationem falsitatis aptanda est vera solutio. Et patet ex dictis, quod hæc solutio est per interemptionem et non per distinctionem neque per divisionem.

CAPUT VIII.

De solutione paralogismorum secundum plures interrogationes ut unam.

Ad eos autem paralogismos qui faciunt plures interrogationes ut unam, plus vi-

dendum est, et in quibus pluribus responsionibus utendum est, et in quibus una. Unde hoc statim in principio est determinandum a respondente. Nam interrogatio simpliciter una est, ad quam ordinatur una simpliciter responsio : propter quod in una interrogatione neque interrogatur unum prædicatum de multis subjectis, neque plura prædicata interrogantur de uno subjecto, sed unum prædicatum de uno subjecto in simpliciter una interrogatione : et hæc omnia in priori hujus scientiæ libro sufficienter determinata sunt. Unde in interrogatione quæ simpliciter una est, unum prædicatum de uno subjecto simpliciter dicendum est, vel negandum unum prædicatum ab uno subjecto. Sicut in æquivocis quæ plura significant actu, quandoque quidem ambobus (hoc est, secundum utrumque sensum) inest prædicatum, et tunc in utroque sensu vera : quandoque autem neutri, hoc est, secundum neutrum sensum inest prædicatum, et tunc in utroque sensu sunt falsa. Ita etiam est quando interrogatio est plures, quod scilicet in omni sensu inest prædicatum, vel neutri inest : et in tali casu licet non simpliciter sit una interrogatio, tamen simpliciter, hoc est, una responsione respondentibus nihil accidit pati ab opponentibus de redargutione. Sic neque in æquivocis pati accidit, quando in omni sensu vera, vel quando in omni sensu falsa : sicut si quæratur, curruntne Socrates et Plato ? et ponamus quod ambo currant : et dicatur, *currunt*, unica responsione, nihil procedit redargutio. Vel Plato curritne et disputat ? et ponatur quod nec currit nec disputat, et dicam una responsione, *non*, nihil procedit contradictio ab opponente secundum veram redargutionem : licet interimatur disputare secundum apparentem solutionem, ut in principio hujus secundi libri dictum est : sed secundum veram solutionem nihil contingit pati inconvenientis ab opponente. Sicut neque in æquivocis si dicatur, canisne in omni suo significato mordax est, vel non ? et dicatur, *sic*, quod mordax est et latrabile et marinum et cœleste. Vel sic : canisne secundum omne suum significatum volatile est ? et dicatur, *non*, nihil accidit pati veræ redargutionis : sed apparenter interimitur disputare.

Patet igitur quod quando plura prædicata insunt uni vel unum pluribus inest subjectis, simpliciter danti unam responsionem, vel quando non inest utrique si dat unam responsionem, et delinquit secundum hoc peccatum quod unam dat responsionem ad interrogationes quæ plures est, nihil contrarii vel inconvenientis accidit secundum veram redargutionem ab opponente : nisi quia interimitur apparens disputatio. In tali ergo casu non debet uti hac arte, quod ad interrogationem quæ est plures, plures dentur responsiones. Quando autem prædicatum inest uni subjecto, huic autem alii subjecto non inest : et unum quidem est verum, et alterum falsum : aut quando plura prædicata interrogantur de pluribus subjectis, et contingit quod aliquando insunt ambo ambobus subjectis, et contingit quod non insunt ambo ambobus subjectis : et est etiam quando unum inest uni, et alterum non inest alteri : tunc quidem quando ambo insunt, potest dari una affirmativa responsio : et quando ambo non insunt, potest dari una negativa responsio : et quando unum inest uni, et alterum non inest : tunc formidandum est dare unicam responsionem, quia tunc contingit pati inconveniens ab opponente. Ut patet in his orationibus, demonstratis duobus quorum unum est bonum et alterum malum, quæratur utrum hoc est dicere bonum vel malum ? Si enim dicat quod est verum dicere hoc esse bonum, sequitur quod hoc, demonstrato malo, est bonum : ergo malum est bonum. Et si dicat quod verum est dicere hoc esse malum, sequitur quod bonum est malum : et rursum sive ulterius sequitur, quod utrumque istorum neque bonum est neque malum : quia si detur quod utrumque est bonum, tunc

sequitur quod malum est bonum : si est malum : ergo non bonum : ergo neque malum neque bonum. Et similiter est si detur quod hæc sunt malum, sicut patet facile cuilibet consideranti : quia deducitur ad hoc quod utrumque istorum neque bonum est neque malum : et per consequens sequitur quod idem est bonum et malum, et quod utrumque istorum neque bonum est neque malum. Non ergo danda est una responsio, sed dicendum est, hoc est bonum, et illud est malum , ut singulis interrogationibus sua aptetur responsio.

Alia autem oratio secundum plures interrogationes ut unam hæc est, si vel an singulum sit sibi idem, et alii diversum ? in qua plura de uno interrogantur : et si dicat respondens una responsione, quod sic, opponens procedit contra eum dicens, quod quæcumque talia sunt, quod sunt sibi idem et cum hoc diversa ab aliis, non sunt eadem aliis sed sibi, et diversa sunt aliis non sibi : ergo sunt diversa et eadem : ergo si uni diversa sunt et eadem, duabus responsionibus respondendum est, et dicendum quod sunt sibi eadem et non aliis, et sunt diversa aliis et non sibi.

Amplius tertia oratio est. Ponantur duo, bonum scilicet et malum : et fiat de bono malum, et de malo bonum : et quæratur utrum ista sunt bonum et malum ? et respondente, quod sic. adversetur opponens dicens : ergo illud fit bonum et malum, et illud similiter fit bonum et malum. Unde non una responsione dicendum, sed pluribus sic : hoc fit malum, et hoc fit bonum. Quarta oratio est talis : sint duo homines æquales, et fiant inæquales : et quæratur, an isti sunt æquales vel inæquales ? obviet opponens, duum et æqualium utrumque sibi est inæquale et æquale, quia æquale sibi et alteri inæquale : et aliud similiter sibi æquale et alteri inæquale : ergo hoc est sibi æquale et inæquale : et aliud similiter : ergo idem æquale sibi et non æquale. Unde non una responsione solvendum, sed dicendum, hoc est sibi æquale, et alteri inæquale : et similiter illud aliud sibi est æquale, et alteri inæquale.

Unde advertendum, quia ista æquivocis similia sunt, plura actu significantibus, quod licet per se solvantur pluribus responsionibus datis ad interrogationem quæ est plures, tamen ex incidenti cadunt in alias æquivocorum solutiones : nam hæ dictiones quæ frequenter ponuntur in pluribus interrogationibus quando unum de pluribus vel plura de uno interrogantur, ambo plura significant, eo quod possunt poni collective : et sic unum quod refertur ad ipsa , respicit utrumque conjunctive vel distributive, et prædicatum redditur eis divisim : et tunc non sequitur quia idem secundum rem, ut etiam nomen sit idem et respectu ejusdem in affirmatione et negatione : quia contradictio quæ est affirmatio et negatio, non est rei tantum, sed rei et nominis : et si negatur idem de re et non nomine, hic non erit verus elenchus, ut in primo hujus scientiæ libro dictum est. Sed etiam sic manifestum est, quia si non fiat una interrogatio plures, quod est de pluribus unum vel plura de uno, sed remaneat una et simplex interrogatio, ita quod unum prædicatum de uno dicat sive affirmet subjecto, vel neget unum prædicatum de uno subjecto : tunc erit impossibile concludens opposita de eodem.

Ex his patet qualis sit solutio vera in paralogismis istius fallaciæ, utrum scilicet sit per divisionem vel per interemptionem : est enim per divisionem : sed divisio est multiplex, et non est per divisionem quæ sit distinctio, vel per divisionem conclusionis a præmissis vel a contradictione, sed est per divisionem veram interrogationis ab interrogatione, et responsionis a responsione : et tunc potest aptari omnibus paralogismis hujus fallaciæ, et nihil accipit impossibile.

TRACTATUS IV

DE SOLUTIONE PARALOGISMORUM AD ALIAS METAS DUCENTIUM QUAM AD REDARGUTIONEM.

CAPUT I.

De solutione eorum qui ducunt ad solœcismum.

Expeditis his quæ de solutione paralogismorum ad redargutionem ducentium dicenda esse videbantur, nunc de his quæ ad metam nugationis et solœcismi ducunt, dicendum, qualiter recta solutione solvenda sunt : et primo de his quæ ducunt ad nugationem dicendum est. Dicamus igitur, quod in illis paralogismis qui deducunt ad idem frequenter dicere, sive ad nugationem, manifestum est quod recta solutione non est dandum sive concedendum, quod ea quæ sunt de numero eorum quæ sunt ad aliquid secundum seipsa et non secundum genus suum in quibus intelliguntur actu sua correlativa, quod prædicationes eorum (quando per se ponuntur et in oratione cum suis correlativis et non conjunguntur) quod taliter posita per se aliquid diffinitum significent : sed omne significatum eorum dependentiam habet ad aliud : ut duplum per se positum sine eo quod in oratione cum suo correlativo adjungatur, ut dicatur duplum dimidii duplum, nihil diffinitum significat : et hoc ideo est, quia suum correlativum in eo (hoc est, in dependentia ejus intellectus) ad dimidium videtur sive intelligi datur : unum enim relativorum intelligitur in alio : et ideo (ut ait Porphyrius) in utrisque relativis necesse est utrorumque rationibus uti. Et hoc a simili probatur : quia si pars nominetur in voce, prout habet dependentiam ad totum et relationem, tunc in nomine partis totum intelligitur : sicut decem intelliguntur in novem, quod sic nominantur novem, quia novem sunt uno minus decem sive quam decem : quia sic nominatur totum : vel species numeri per se sumpta, scilicet ut pars decem : et ideo oportet quod decem in ipsis per dependentiam intellectus intelligantur : quod non esset si novem absolute nominaretur. Et hoc modo facere ut pars intelligitur in non facere, ut pars materialis, et potentia ad actum negationis : quia nihil negatur nisi affirmatio : et ideo hoc modo universaliter in omni negatione intelligitur dictio sive affirmatio : quia nihil nisi affirmatio negari potest : nec aliquid intelligi potest negari nisi affirmatio : quia non potest intelligi aliquid dividi nisi quod compositum est. Et quamvis affirmatio ut causa præcedat negationem, tamen in intellectu affirmationis non est negatio, sed e converso propter rationem dictam in intellectu negationis est affirmatio.

Sed quamvis ita sit, non debet propter hoc aliquis putare, quod omne quod negatur, affirmetur. Non enim si quis dicit hoc non esse album negando, eo ipso dicit ipsum esse album affirmando : quia (sicut diximus) affirmatio non est in negatione sicut exercita et in actu existens, sed sicut materia et potentia circa quam est negatio, ita quod circa aliun esse non potest, et in intellectu negationis est hoc

quod circa alterum non sit. Similiter autem duplum per se nihil significat diffinitum sicut nec negatio : et hoc dicit Aristoteles, neque significat nihil, quod more Græcorum altera negatio superfluit. Dico autem quod nihil significat diffinitum, quemadmodum diffinite significare potest quod per dependentiam sui intellectus individuatur, ut in correlativo sui ad quod est et dicitur. Quod ergo in illis paralogismis qui ducunt ad negationem per rationem relativorum est, notandum est quod si relativum per se positum nihil diffinite significat, et correlativum ejus intelligitur in ipso quando per se ponitur. Secundo autem notandum, quod si relativum fortasse aliquid significat indiffinite, ita quod intellectus ejus indiffinitus ad alterum dependet, et ideo in ipso correlativum ejus intelligitur : tunc notandum quod idem significat etiam copulatum in oratione cum suo correlativo : quia tunc determinatum est per adjunctum sibi in oratione, et non dependet ad alterum : et ideo tunc non intelligitur in ipso. Et ideo cum ducens ad nugationem dicit, duplum dimidii duplum : et in duplo intelligitur dimidium : ergo est duplum dimidii duplum dimidii duplum. Dicendum et solvendum per interemptionem : quia cum in oratione copulatur dimidio duplum, tunc in ipso non amplius intelligitur : quia tunc per aliud junctum sibi est diffinitum : et tunc non potest ducere ad nugationem. Cum autem dicimus duplum aliud et aliud per se positum in oratione positum significare, accipimus large *significare*, secundum quod omne illud in oratione significari dicitur, quod datur intelligi per significationis ejus modum et rationem : et non intelligimus per hoc fieri æquivocum duplum quod per se ponitur et in oratione.

Similiter autem est in his relativis quæ secundum suum genus ad aliquid sunt. Si enim accipiamus scientiam in specie quæ est medicina, scientia est, ipsum quidem commune considerantes quod est scientia, illud pro certo est ad aliquid : quia scientia est scibilis scientia : et illud quidem commune quod est scientia, per se sumptum, nihil diffinitum significat : et tunc intelligitur in ipso id ad quod dependet intellectus ejus, sed non copulatur idem in oratione, jam non amplius intelligitur in ipso : quia copulatum ei finit ipsum : et tunc non amplius intellectus dependet : et ideo propter hoc quod intelligatur adhuc in ipso, opponens ad nugationem ducere non potest. Sic ergo per interemptionem hujus propositionis sive suppositionis quod relativum idem per se et in oratione significat, solvi habent tales ad nugationem ducentes paralogismi.

Sed quia secundus modus ducendi ad nugationem fuit per propriam passionem in quantum intelligitur subjectum, ideo ad solutionem illorum notandum, quod in his prædicatis sive passionibus per quæ subjecta ostenduntur sicut intellecta in ipsis et contenta in diffinitionibus eorum, hoc idem dicendum est, et similiter solvendum per ejusdem suppositionis interemptionem. Dicendum enim, quod non idem passio significans extra per se posita et in oratione diffinitiva, in qua cum suo subjecto copulantur et determinantur et diffiniuntur, intellectus est per ipsum : sed cum est in oratione non amplius intelligitur in ipsa subjectum cavium, sive cavum (quod melius est) communiter acceptum, quod in genere significat, prout determinatur in simo quod est nasi cavitas : et in rito sive claudo quod est tibiæ curvitas : utraque autem significat depressionem in profundum a recto nasi et a recto tibiæ : additum autem subjecto in oratione nihil prohibet (additum dico) hoc quidem eidem naso : ut cum dicimus, nasus simus : illud autem, scilicet ritum vel claudum cruri : ut cum dicimus crus ritum vel claudum : aliter quam prius significare : quia tunc significat cavum vel curvum determinatum et specificatum per subjecti additionem sicut genus determi-

natur per differentiam. Nam huic additum, scilicet naso, significat simum : sed nasus curvus significat explicite idem quod simus significat implicite. Illud autem curvum additum cruri significat ritum vel claudum : et tunc potest addi determinationi qua determinatur generalis ratio curvitatis : et sic nihil differt dicere, nasus simus, et nasus cavus : et ideo quando in oratione additur subjecto subjectum, non amplius intelligitur in illo : et ideo non potest duci ad nugationem.

Amplius hoc in talibus notandum est, quod cum in talibus in prædicationibus non sit prædicatio essentialis, sicut est in his quæ sunt in primo modo dicendi per se, sed est prædicatio causæ : non est danda sive concedenda esse inter subjectum et passionem dictio sive prædicatio affirmativa per essentialem significantem prædicationem, ut quando dicitur, homo est animal : falsum enim esset si prædicatur subjectum de passione ; sed per aliquam prædicationem, ut dicatur cavitas nasi ; et per denominationem, ut dicatur curvitas nasi vel nasus curvus : denominativa enim non dicunt essentialem prædicationem : non enim est simum nasus cavus essentialiter, sed simum est nasi, ut hæc passio hujus subjecti. Propter quod nihil inconveniens accidit secundum nugationem si dicatur nasus simus : quia passio in oratione additur subjecto, et est idem quod nasus habens cavitatem nasi : et tunc non amplius intelligitur in illo, et non potest deduci ad nugationem.

CAPUT II.

De solutione paralogismorum ducentium ad solœcismum.

De solœcismis autem secundum quid vel quod dicitur accidere sive generari solœcismus, diximus prius in libro priori hujus scientiæ. Quando autem solvendum est hujusmodi paralogismos, nunc dicendum est. Dicimus ergo, quod in ipsis orationibus erit manifestum, si qualiter ipsa oratio congrua ab incongrua dividatur, sit manifestum. Unde quamvis non distinguatur in eis multiplex vel interimatur, tamen solvendæ sunt tales orationes per divisionem congrui sive continui ab incongruo sive incontinuo : omnes enim hujusmodi orationes ad solœcismum ducentes hoc volunt scire et construere, quod oratio fit incongrua : et hoc patet maxime in commutatione casus obliqui in rectum vel recti in obliquum, vel obliqui in obliquum : secunuum mutationem enim casus maxime fit : potest tamen et fieri in aliis, sed in commutatione casus magis est manifestum, ut patet hic ubi commutatur accusativus in nominativum : ut putas omne quod tu dicis esse, hoc vere est? ita quod hoc sit nominativi casus, et omne quod accusativi : et assumat sic : dices autem quid sive aliquid esse lapidem : et constat ab accusativo et non sub nominativo : et concluditur, est ergo quid hoc esse lapidem : et commutat in conclusione nominativum et accusativum, aut notat subjunctionem solutionis ad paralogismum : ut si dicimus quod dicere lapidem, et non est dicere *quod* in nominativo, sed est dicere *quod* in accusativo : nec est dicere *hoc* in nominativo, sed est dicere *hunc* in accusativo. Cujus signum est, quod si dicat aliquis, putasne quem vere dicis esse, hunc est : ita quod accusativus verbo est supponere videatur : tunc statim ab omnibus videtur quod non loquitur Romane, hoc est, congrue : et ideo nullus talem concedit orationem : sicut nec concedit quod congrua in generum mutatione : ut si dicat, putasne quem tu dicis esse in fœminimo genere, est hic in masculino? hanc enim nullus concedit : ergo nec illam.

Advertendum autem, quod in masculino et fœminino differunt casus rectus et accusativus, et accusativus multum differt ad apparentem faciendum paralogismum. Lignum autem quod neutrius

generis est, et tres casus similes habet, quod quicumque alia neutra neque masculinum neque fœmininum significant : nec hoc differt quoad vocem in commutatione accusativi in nominativum quod similes sunt nominativus et accusativus in voce : et ideo licet sit in re sicut in aliis, tamen in voce non differt : et ideo in voce non videtur facere paralogismum quare fit solœcismus. Sed sic dicatur : Quod dicis esse, hoc est : Lignum autem dicis esse : ergo lignum est. Non videtur esse solœcismus : quia accusativus et nominativus in neutro genere similes sunt : unde cum fit solœcismus in talibus est secundum rem, non tamen est secundum vocem : lapis autem et omne quod proponitur articulare pronomen, *hic*, masculinam habent declinationem et casus difformes : et ideo in aliis magis apparet solœcismus, ut patet.

Quod si quis dicat, putasne est *hic* in masculino genere, *illa* in fœminino? et concedente respondente, rursum quærat de hoc qui fuit significatus per *hic*, an est *hic* Coriscus? et respondens dicit et ita, *hic* est Coriscus : et inferat opponens contra eum qui concessit primo, quod *hic* est *illa* : ergo *hic* Coriscus est *illa*. Solutio autem est, quod dicatur, quod non syllogizavit solœcismum verum : quia commutavit *hunc* in *illam*, sub masculino fœmininum assumens. Nec etiam si ponatur, quod Coriscus significat idem quod *illa*, sicut *hic* Coriscus est *illa* substantia : et non det sive concedat respondens *illa* idem significare in accidente generis et casus : tunc iterum non fit solœcismus respondenti, quia non redargui videtur, quia non concessit oppositum : sed oportet respondentem et illa idem significare ad interrogare, hoc est, cum rei significatione interrogare concessionem respondentis. Si autem *hic* neque *illa* secundum rem, neque dat hoc respondens : tunc opponens nonsyllogizavit apparentem elenchum : neque quod *hic* est *illa* secundum rem, neque ad eum sive contra eum respondentem qui interrogatus est. Similiter autem oportet ad hoc quod videatur esse paralogismus, et illic in primo inducto exemplo *lapidem* in accusativo casu significare *hic* in casu nominativo : et propter hoc concedat respondens, si apparens debeat fieri solœcismus : si autem *hoc* neque est secundum rem, neque datur a respondente, non est dicendum quod conclusio sit solœcistica, sive elenchi ad solœcismum ducentis.

Apparet autem sive apparens elenchus fit in neutro : eo quod dissimilis in re similis videtur in voce casus nominativi neutri, ut nominativus et accusativus casus. Exemplum est, sitne verum dicere, quoniam est ista fœmina id quod ait esse? esse autem istam ait aspidem : ergo ista est aspidem : mutatur rectus in obliquum qui est accusativus, aut autem pro nota disjunctionis solutionis ad paralogismum, dicimus quod necesse si *ista* quod ponitur in præmissa, non significat *aspidem* in accusati vo casu,sed significat idem quod aspis in nominativo. *Istam* autem in accusativo significat *aspidem* in accusativo. et non nominativo Neque in alio exemplo in quo commutatur obliquus accusativus in rectum : ut si dicatur quærendo, si quod dicis esse hunc, est hic : Dicis autem Cleonem esse : est ergo hic Cleonem : mutatio est nominativi in accusativum. Et solvendum quoniam non est *hic* in nominativo Cleonem in accusativo : dictum est enim in præmissa, quoniam quem in accusativo casu dicis esse *hunc* in accusativo casu, ille est *hic* in nominativo, et non in accusativo : et ideo non est *hunc*, sed *hic* : neque enim Romane (hoc est, Latine et congrue) dicetur si sic fiat interrogatio dicta, putasne si quem dicis esse, hunc est? quia accusativus supponere non potest verbo tertiæ personæ : et ideo patet quod solœcismus est ex mutatione nominativi in accusativum. Alia iterum oratio similis est isti, ex mutatione obliqui in rectum : ut si quæratur sic, putasne scis hoc? hoc autem est lapis : ergo tu

scis lapis. In præmissa enim *hoc* est accusativi casus : assumit autem in nominativo cum dicit, hoc autem est lapis, et infert in nominativo secundum quod terminat transitionem verbi quando dicit, scis ergo *lapis* : et sic fit solœcismus : unde aut nota subjunctionis est : unde non idem (hoc est, in eodem casu) significat hoc : quia in præmissa est in accusativo cum dicitur, scis *hoc :* cum autem dicitur, hoc est, *hoc* in assumpta acipitur in nominativo : unde in prima quidem significat *hunc* in accusativo, in posteriori autem significat *hic* in nominativo.

Alia est oratio ex mutatione obliqui in obliquum : ut si quæratur sic, putasne cujus scientiam habes, scis hoc ? et dicente respondente, quod sic, in contrarium procedat opponens, sic assumens : scientiam autem habes lapidis : et concludat, ergo tu scis lapidis : positio enim *cujus* est genitivi casus, *hoc* autem accusativi cum dicitur scis hoc, et sub ipso concluditur genitivus cum dicitur, scis ergo *lapidis* : cum deberet concludere accusativum. Unde subjunctive ponendo, aut, dicit Aristoteles solvens hunc paralogismum, hujus quidem lapidis in genetivo est scientia : sed in assumpta dicis te scire hunc lapidem in accusativo. Datum est autem a respondente, quod cujus scientiam habes, scis *hoc* in accusativo : et non est datum, quod scis *hujus* in genitivo : et ideo accidit solœcismus : sed datum est quod scis in accusativo : propter quod non est datum quod scis *lapidis,* sed quod scis *lapidem* : et hæc est vera solutio manifestans causam falsitatis orationis secundum congruum vel incongruum, secundum quod dicitur verum Latinum vel falsum, secundum quod aliquis Romane vel non Romane loquitur.

Manifestum est igitur ex inductis solutionibus, quoniam hujusmodi orationes non vere syllogizant solœcismum : et jam dictum est de causa apparentiæ propter quam hæc videntur apparentem syllogizare solœcismum : et etiam quomodo talibus orationibus est obviandum per solutionem veram, manifestum est ex his quæ dicta sunt circa veram solutionem.

TRACTATUS V

DE ACRIBUS ET ACERRIMIS ORATIONIBUS.

CAPUT I.

De acrium et non acrium orationum distinctione.

Solutis jam recta solutione omnibus orationibus ad metas sophisticæ disputationis ducentibus, nunc agendum est de orationibus quæ dignæ sunt solvi, et quæ indignæ quæ disputandæ sunt a respondente. Dicimus igitur quod oportet intelligere respondentem primo secundum generalem divisionem orationis : quoniam generaliter omnium orationum sophisticarum aliæ sive quædam sunt faciles conspici ad solvendum : aliæ autem sive quædam sunt difficiles conspici secundum quid, quantum ad apparentiam, et in quo quantum ad non existentiam paralogizant audientem respondentem qui audit opponentem. Frequenter enim faciles orationes eædem in genere vel secundum unum et eumdem locum sophisticum sunt illis difficilibus scilicet, faciles enim frequenter sunt secundum eumdem locum sophisticum secundum quem sunt difficiles. Nam eamdem orationem quantum ad causam apparentiæ et non existentiæ, oportet variare cum alia oratione quæ fit secundum idem, hoc est, secundum eumdem locum sophisticum. Unde eadem oratio facilis et difficilis aliis quidem sive diversis responsionibus videtur esse secundum dictionem : hoc autem secundum fallaciam in dictione : aliis autem responsionibus videtur esse secundum accidens vel alium locum sophisticum extra dictionem. Et hujus causa est, quia nunquam sophisma translatum ad diversos respondentes, vel melius ad diversas orationes secundum quamlibet fallaciam non similiter est manifestum : sed una est oratio ad conspiciendum facilis, et alia difficilis ad conspiciendum quamlibet fallaciam.

Eadem ergo est videre in his orationibus quæ sunt secundum æquivocationes, qui modus paralogismorum est facillimus : eo quod in sermone (quem continue usitamus) evenit, quod scilicet quædam in æquivocatione sunt orationes sive paralogismi faciles, et quædam difficiles : hæc enim quædam æquivocorum etiam a quibuslibet respondentibus conspici sunt manifesta, ut in æquivocis per casum et fortunam : nam etiam orationes paralogismorum secundum dictionem pene omnes, scilicet communes sunt ridiculæ, hoc est ridiculosæ et faciles ad solvendum, ut patet per inductionem in omnibus, et maxime in æquivocatione. Ut patet per exemplum si dicatur, vir ferebatur gradatim sedens : quæ oratio est multiplex : eo quod *gradatim* potest sumi a *gradior, deris*, verbo : et sic oratio est falsa : quia sedens ut sic non ferebatur. Vel potest sumi a *gradu* : et sic oratio est vera : quia sedens ferri potest per gradus gestatorios : et hoc quilibet conspicere potest. Et in alio exemplo similiter, Boreas est purus : si enim dicatur *purus*, quia innocens, oratio falsa est : quia sic Boreas non est purus : quia perdidit et afflixit frigore pauperem. Si vero purus sit nubibus depuratus, sic Boreas est purus,

quia dissipat nubes. Et in tertio exemplo, utra boum pariet ante ? et respondetur, quod neutra : sed posterius, hoc est, per posteriorem corporis partem ambæ : quia porta generationis posterius est. Est tamen oratio æquivoca : quia *ante* potest dicere prius tempore vel loco, vel partem corporis anterius. Eodem autem modo et aliarum orationum et pene plurium quæ in communi sermone usitantur, plures sunt faciles : illæ autem aliarum orationum (quæ secundum æquivocationem sunt) ideo difficiles sunt, quod etiam peritissimos latere videntur.

Hujus autem probatio est per signum : quoniam etiam peritissimi litigant sæpe de nominibus. Ut, verbi gratia, utrum idem sive unum significat uno modo dictum de omnibus, et similiter ens et unum vel aliquid et hujusmodi, quæ per prius et posterius dicuntur de omnibus ; alii autem hoc non dicunt uno modo per unam rationem dici de omnibus. Secundum etiam rationem Zenonis et Parmenidis et Melissi qui unum omnia esse dixerunt, solvunt in eo quod multipliciter dicant dici unum ens de substantia et accidente, nec esse omnia unum et ens unitate generis et rationis, sicut ante dictum est in æquivocatione esse faciles ad solvendum et difficiles orationes. Similiter autem etiam est in accidente, et in his singulis locis sophisticis in dictione et extra dictionem, quod aliæ quidem de numero orationum sive paralogismorum sunt faciles veri, hoc est, ad conspiciendum qualiter solvantur : aliæ vero secundum easdem fallacias sunt difficiliores : unde in orationibus quibuslibet sumere in quo genere locorum sophisticorum sit, et utrum sit vere elenchus veram concludens contradictionem, vel non elenchus in aliquo contra contradictionem non facile similiter (hoc est, secundum unam similitudinem) est in omnibus : sed in quibusdam est facilius, in quibusdam autem difficilis. Sic ergo patet qualiter quædam oratio est difficilis, et quædam facilis ad solvendum.

Eadem autem oratio quæ difficilis est in se, acris dicitur in comparatione ad respondentem : quia acrem facit eum et morsum sua difficultate : unde acris oratio est, quæ maxime facit dubitare respondentem, eo quod hæc maxime mordet et tenet et impedit respondentem qualiter solvenda sit. Et hæc subdividitur : quia duobus acris est duplex : hæc enim una scilicet est in orationibus syllogizatis, quæ non peccant in forma, sed in materia, scilicet illa de qua dubium est quam interrogationum sive præmissarum eligat quis respondentium ad interimendum, utrum scilicet majorem vel minorem : et ita mordet respondentem. Illa autem alia dubitatio acris est in orationibus litigiosis sive non syllogizatis, nisi apparenter, sicut in his quæ peccant in forma syllogismi ; in illis enim dubitatur quomodo aliquis dicat respondendo et solvendo propositum sive de proposito quod vera solutione volunt solvere.

Est autem quidem syllogistica sive syllogizata quidem, sed peccans in materia acerrima (hoc est, valde acris) sed ex qua maxime apparentibus præmissis sive probabilibus et falsis quam maxime probabile interimitur. Et hæc quidem est causa et ratio, quare cum una est oratio (hoc est, syllogismus ostensivus ex probabilibus concludens probabile) transposita in duobus conversivis syllogismis contradictione, hoc est, sumpto contradictorio conclusionis cum altera præmissarum omnes probabiles habebit paralogismos, tres scilicet, unum ostensivum qui concludit ex probabilibus falsum : et alterum ostensivum qui cum contradictorio conclusionis cum majori propositione concludit oppositum minoris : et alium conversivum qui ex contradictorio conclusionis sumpto cum minori præmissa concludit oppositum majoris : et sic omnes syllogismos tres, ostensivum scilicet et duos conversivos secundum unam similitudinem probabilem habebit : et respondens in talibus cruciatur nesciens quo se vertat ad responden-

dum orationi : talis enim oratio semper in omnibus syllogismis ostensivis et conversivis secundum unam similitudinem probabilem vel interimet vel construet negando vel affirmando : quoniam affirmativa et negativa in talibus æqualiter sunt probabiles : propter quod necessarium est dubitare respondentem quid eligat ad respondendum.

Maxime ergo inter syllogizatas est hujusmodi oratio acris et amara quæ facit conclusionem ex interrogationibus sive præmissis quæ sunt ex æquo probabiles, et in ostensivis et conversivis syllogismis. Secunda autem post jam acris est, quæ concludit ostensive ex omnibus præmissis similibus et falsis probabilibus : hæc enim similiter (hoc est, secundum unam similitudinem) faciet dubitare quæ interrogationum præmissarum interimenda sit, quando per interemptionem solvendum est : hoc autem est difficile et acre : quia respondens tunc scit propter conclusionem falsam, aliquam præmissarum interimendam : quam autem interimendum sit utrum majorem vel minorem est difficile videre et dubium : hæ igitur orationes inter syllogizatas sunt acriores.

Litigiosarum autem sive non syllogizatarum orationum quæ in forma syllogismi peccant, acris una quidem est quæ primum quidem statim dubia est, utrum syllogizata est vel non, et utrum secundum falsum quod in conclusione est per interemptionem vel secundum divisionem sive distinctionem sit solutio : et hæc quidem est acris sive acerrima : quia in illa ex pluribus est dubitatio. Secunda post istam acris, est inter litigiosas sive non syllogizatas, quæ quidem manifesta est, quoniam quidem solvenda est vel per divisionem vel per interemptionem. Non autem evidens est per quam interrogationum præmissarum, utrum scilicet majoris vel minoris debeat solvi per interemptionem vel per distinctionem : quia nesciunt utrum major vel minor interimenda vel distinguenda sit, et utrum secundum conclusionem vel aliquam interrogationem præmissarum interimendo vel distinguendo solvendum sit, præcipue si præmissæ quæ sumutur ad talem conclusionis falsæ illationem sint valde improbabiles et valde falsæ.

Adhuc autem et aliam divisionem tales habent orationes : quandoque enim propositionum sua gravitate quam faciunt, non sunt digna quædam despici, hoc est, quod a respondente despiciantur : aliquando autem despicienda sunt sicut nullam habentia gravitatem : nam quando opponens intendit probare falsum, et deest sibi aliqua talium præmissarum interrogationum, ita quod omittit eam de qua tota vel maxime sequitur oratio sive solutio intenta, et propter quam sequitur conclusio sicut effectus propter causam, et ipse opponens non assumit hanc ut præmissam : tunc non syllogizat conclusionem intentam, et fatuus est syllogismus : quia tunc male ex vitio proprio opponit, et non ex vitio orationis : et hoc quilibet statim videt : et ideo oratio despicienda est. Quandoque autem omittit aliquam causarum quæ extrinsecus assumuntur aliquando ad explanationem propositi vel ad dilatationem : tunc non propter hoc despiciendus est opponens ullo modo : sed tunc oratio quidem est habilis ad conclusionem, sed ipse interrogans increpandus est, quod non bene interrogat : quia non sufficienter explanat quod interrogat.

Oportet enim scire quod quemadmodum contingit tripliciter solvere, ita tripliciter contingit interrogare sive opponere. Est enim quodammodo solvere bene quandoque et hoc est solvere ad orationem : quandoque autem contingit solvere apparenter, et hoc est solvere ad interrogationem : quandoque autem contingit solvere neutro modo neque vere neque apparenter, sed tantum interimere impediendo opponentem. Per cautelas enim similiter tripliciter contingit interrogare et syllogizare ad positionem intentam

sive construendo sive destruendo, quod est vere et bene opponere : et est opponere ad hominem respondentem scilicet, quod est apparenter opponere : et ad tempus occupandum impediendo respondentem : et tunc pluris temporis egens est solutio ut deliberet respondens quomodo de his respondeat quæ inutiliter opponit interrogans, quam sit disputatio principalis quæ præsentis temporis est inter opponentem et respondentem in quantum tempus exigitur ad veram propositæ disputationis solutionem.

CAPUT II.

De epilogis dictorum in Topicis et in hoc libro toto.

Finem igitur imponere intendentes isti toti negotio quod de arte est inveniendi in *Topicis* et in hoc libro tradita, dicimus quod ex dictis in *Topicis* et in hoc libro, satis manifestum est ex quantis sive ex quot locis sophisticis, et ex qualibus (quoad formas paralogismorum) et quibus disputationibus sive generibus disputationum fiunt et generantur paralogismi : hoc enim jam in priori hujus scientiæ libro determinatum est, secundum quod paralogismi ducunt ad redargutionem. Et iterum ostensum est in eodem priori libro, quomodo ostendimus falsum per paralogismos ad falsum ducentes. Et iterum in eodem determinatum est, qualiter aliquem facimus dicere et concedere id quod est extra opinionem per paralogismos ad opinabile ducentes. Amplius in eodem libro priori determinatum est ex quibus causis apparentiæ et non existentiæ accidit syllogismus sophisticus, et quis est ordo interrogationum, hoc est, quo ordine (quantum ad cautelas) oportet interrogare. Amplius autem in principio hujus secundi libri dictum est, et in principio primi, ad quid sunt utiles omnes hujusmodi sophisticæ orationes : et in secundo jam habito hujus scientiæ libro determinatum est simpliciter de omni responsione et quoad modum apparentis responsionis, et quoad modum veræ responsionis secundum singulas fallacias, et quomodo solvendum disputationes cautelarum, et quomodo solvendum syllogismos sophisticos qui sunt paralogismi. Et hæc quæ dicta sunt, sufficiant ad intentionem præsentem.

Reliquum (quantum ad epilogandum etiam ea quæ sunt de eo quod est artis inventivæ) dicendum de eo quod ex principio artis inventivæ (quam in *Topicis* tradere incepimus) nobis reminiscentibus epilogaliter dicere propositum erat, breviter etiam illa epilogando, et sic finem imponere dictis quantum ad artem inventivam quæ in *Topicis* et in *Elenchorum* libro determinatur.

Dicimus ergo quod in principio primi *Topicorum* sumpsimus sive assumpsimus nobis et proposuimus nobis invenire potestatem (hoc est, facultatem) methodi vel artis quamdam syllogisticam de proposito (hoc est, per quam possemus syllogizare ad omne probabile propositum) ex his quæ arti et proposito insunt locis et considerationibus, et sunt quam probabilissima. Ex probabilibus enim opus dialecticæ per se est procedere, et tentativæ quæ est dialectica quædam. Quoniam autem in hoc conformatur ad eam sophistica quæ procedit ex apparenter probabilibus propter sophisticæ vicinitatem sive conformitatem ad dialecticam, ut ipsa dialectica interrogando et opponendo non solum possit experimentum sumere ignorantiæ per modum opponendi et interrogandi (quod est officium et actus inquirentis, et quod in prima parte octavi *Topicorum* tradidimus) sed etiam sic dialectica quasi sciens facultas, quod in eadem parte octavi *Topicorum* docuimus per modum et ordinem responsionis : quia responsio opus et actus scientis. Propter hoc non tantum dictum opus octavi *Topicorum* negotii proposuimus orationem posse sumere (hoc est, ut per artem opponendi orationem ad propositum sumere sciamus) sed ut per artem

respondendi orationem sustinentes observemus positionem nihil dicendo repugnans respondentes, velut per probabilissima dialecticæ, simili modo sicut opponendo procedat ex probabilibus. Causam autem jam diximus hujus, ut scilicet dialecticus non tantum sit in dispositione actu interrogantis, sed etiam sit in forma scientis : et ideo responsionem docuimus in secunda parte octavi *Topicorum* . Hujus autem causam diximus esse, quod interrogatio sit signum nescienti. Propter hoc Socrates semper interrogabat, sed non respondebat : quia ex humilitate in ipsa interrogatione fatebatur se non scire : cum (ut dicit Aristoteles in libro de *proprietatibus elementorum*) Plato esset omni sapientia perfectus et laudatus, tamen si quid docuit, docuit quasi interrogando.

Manifestum autem est ex determinatis in prioribus (hoc est, in antecedentibus libris ante octavum *Topicorum* et præcipue in primo *Topicorum*) ad quot fines secundum exercitationem et obviationem et secundum philosophiam disciplinas, et ex quot problematibus hoc dialecticum erat negotium, et unde (hoc est, ex quibus considerationibus) idonei erimus horum, hoc est, ad illa problemata determinanda. Amplius autem in primo *Elenchorum* libro determinatum est , quomodo obvianda est opponentis quæstio, quantum est ex parte opponentis, et de responsionibus et solutionibus quæ sunt proprie ad tales syllogismos, patefactum est in secundo hoc libro *Elenchorum*, et de aliis orationibus syllogisticis quæcumque sunt orationes ejusdem viæ sive methodi sophisticæ, ut ad falsum et inopinabile et nugationem et ad solœcismum ducentes. Præter hæc autem de paralogismis pertractavimus secundum singulas fallacias, sicut jam prius diximus. Manifestum est ergo, quoniam jam optatum habent finem sufficienter quæ proposuimus de arte topica sive inventiva.

CAPUT III.

Qualiter scientia logices est inventa.

Oportet autem nos non latere quod accidit circam sophisticum et totum logicum negotium , quantum ad modum inveniendi ipsum et ordinandi ipsum in artem perfectam et scientiam. Nam eorum quæ inveniuntur in omnibus aliis scientiis , sive inventa sunt , quæ quidem sumpta sunt ab aliis, a quibus prius elaborata sunt, a posteris particulariter augentur , qui sua prioribus inventis adjungentes sic particulariter auxerunt, et sic prima inventa ab eis successoribus priorum, qui scilicet successores postea post primos accipiunt a prioribus inventa, et addunt sua ad artis et scientiæ incrementum. Quæ autem in primis ex principio dictionis inveniuntur, parum valde in primis inventoribus augmentum sumere solent : quia non sunt nisi quædam communissima, in quibus scitis parum scitur de arte. Utilius autem est plurimo illo invento quod scitur postea additum et inventum a posteris : quia hoc coarctatum est et appropriatum conclusionibus artis : et ex his fit artis et scientiæ augmentum usque ad perfectionem scientiæ et arti debitam. Maximum enim omnium fortasse principium est. Et dico *fortasse*, non quia dubium sit, sed quia non est maximum quantitate, cum sit unum ex duobus simplicissimis principiis et complexis, subjecto scilicet et prædicato : et ideo quantitate substantiæ minimum est, maximum autem est potestate, quia super omnes conclusiones influunt principia : et hoc quidem dicitur ab omnibus Philosophis.

Propter quod et principium maxime primum ad inveniendum non ad cognoscendum est difficillimum, et præcipue quod in ratione principii, et non tantum in ratione veri cujusdam inveniatur : quanto enim optimum sive potissimum est potestate influendi super plures con-

clusiones, tanto parvissimum est magnitudine substantiæ : quia ex duobus minimis est et simplicissimis prædicato et subjecto : et propter hoc difficillimum est videri quoad inventionem secundum quod influentiam habet super omnes conclusiones scientiæ. Hoc principio invento facile est addere sequentia, quæ jam potestate sunt in ipso principio : et ideo notitia principii influit et illuminat ad sequentium inventionem et additionem. Unde facile est sic invento principio augere reliqua ad scientiam et artem pertinentia. Et hoc probatur per hoc quod talis inventio et talis additio etiam circa rhetoricas accidit orationes. Et pene circa omnes etiam accidit iste modus augendi circa omnes alias artes et scientias : nam primi qui principia scientiarum invenerunt , omnino universaliter ad parvum quid ipsam scientiam perduxerunt. Quoniam autem successores illorum nunc sunt famosiores in scientiis quam primi, assumentes prius inventa a multis prioribus velut ex successione particulariter (hoc est, per partem et partem facta) colligentes omnium prædecessorum inventa sic auxerunt, et ad perfectam et debitam quantitatem scientias et artes deduxerunt. Sic rhetoricam auxit quidam Tisias post collatum et alios antiquissimos rhetores , quorum dicta collegit quasi avis quædam grana. Et sic Tisias quidem auxit post priores. Thrasymachus vere auxit post Tisiam. Theodorus autem auxit ultimus post Thrasymachum. Et sic multi rhetores multas successive coordinaverunt partes. Propter quod nihil mirum si habet multum in voluminibus et quantitate hæc ars, quæ sic a multis adaucta est.

Sic autem a nobis non est inventa hæc scientia sophistica et universaliter logica : ante nos enim hujus negotium non hoc (hoc est, pars quædam) erat : illud autem (hoc est, alia pars) non erat perscrutatum, sive perscrutata ante nos : sed nihil omnino erat inventum a prioribus ante nos de hoc negotio. Nam quamvis eorum principiorum quæ circa litigiosas sive sophisticas erant orationes, quædam doctrina fuit in libro Platonis, qui dicitur *Gorgias*, eo quod ad discipulum suum Gorgiam est scriptus, tamen erat similis mercenarii, hoc est, mechanicis quibus in commutationibus utuntur mercenarii. Quidam enim docebant ediscere, hoc est, proponere orationes rhetoricas. Alii autem docebant dicere seu proponere orationes disputativas sive interrogativas et syllogisticas, non ex arte, sed in quas sæpius cadere solebant utrinque et in rhetoricis et interrogativis, alternorum docentes orationes et non in communi artem tradentes . Propter quod velox quidem fuit (quia sensibilis et exemplaris) sine arte autem erat discentibus ab eis tales orationes : non enim artem dantes sive tradentes, sed potius quædam exemplaria et particularia quæ ab arte sunt erudire arbitrati sunt discentes ab eis, licet non erudierunt vere : velut si quis mechanicorum disciplinam dicat se tradere ut homines ambulantes per calceos non doleant pedes, quod facit ars sutoria. Deinde sutoriam quidem non doceat per præcepta universalia ad unum finem tendentia, neque etiam tradat artem unde (hoc est, per quam) possint inveniri talia quæ ad non dolere pedes, et in ambulando non atterere pedes, sunt facientia : det autem plura omnium modorum calceamentorum extra particularia : hic enim taliter extra proferens, protulit aliquid ad utilitatem non dolendi sive non atterere pedes, artem autem secundum principia artis non tradidit.

Sic enim de rhetoricis (ut dictum est de rhetoricis) erant quidem multa et antiqua dicta et bona : de syllogismis autem per artem traditam nihil habuimus prius ante nos. Unde nec de tota logica : quia tota logica de syllogismo est secundum quod logica rationalis scientia est : et de logica quidem tali nihil traditum habuimus prius ab Antiquis , nisi exempla quædam particularia, ex quibus in attritione exercitii et adaptationis quærentes

similia ex similibus, multum tempus laboraremus sine arte quærentes ea quæ sunt artis, quod per artis compendium cito potest fieri. Si autem videtur considerantibus ea quæ hic tradita sunt, quod sufficienter hæc ars habeat ea omnia quæ a principio erant proposita dicere de arte syllogistica, et habere super alia negotia in Gorgia et Zenone exemplariter tradita, et supra ea negotia quæ ex dictione Antiquorum et posteris adaucta sunt, reliquum ex dictis relictum erit omnium vestrum qui hæc quæ tradita sunt legeritis, et eorum qui audierint hoc opus exponi ab aliis, de omissis quidem artis a nobis qui adjutorium nullum habuimus, tradere indultionem sive indulgentiam, inventis autem sive de inventis multas habere sive agere nobis grates.

FINIS

INDEX

Librorum, Tractatuum et Capitum in Logicæ secundam partem.

LIBER I POSTERIORUM.

TRACTATUS I.

De his quæ præmitti habent ante scientiam, et de universali sciendi modo.

TRACTATUS II.

Ex quibus et qualibus est demonstratio.

TRACTATUS III.

De usu principiorum in demonstrationibus.

TRACTATUS IV.

De oppositis principiorum demonstrationis quæ faciunt ignorantiam.

LIBER II POSTERIORUM ANALYTICORUM.

TRACTATUS III.

Qualiter demonstratio sit in singulis causis.

TRACTATUS IV.

De venatione diffinitionis quod est inventio medii demonstrationis per viam inventionis.

TRACTATUS V.

De cognitione principiorum demonstrationis.

LIBER I TOPICORUM.

TRACTATUS I.

De syllogismis et paralogismis.

TRACTATUS II.

De methodo diffinitionis, generis, proprii, et accidentis.

TRACTATUS III.

De complexis integrantibus syllogismum dialecticum.

TRACTATUS IV.

De quatuor instrumentis hujusmodi in syllogismis dialecticis.

LIBER II TOPICORUM.

De inesse simpliciter, et ut accidens secundum ejus primam diffinitionem.

TRACTATUS I.

De terminatione problematis per essentialia et intrinseca problemati.

LIBER III TOPICORUM.

De accidente contracto et comparato.

TRACTATUS II.

Qualiter eisdem locis qui inducti sunt, terminatur problema speciale sive contractum, et non comparatum tantum.

TRACTATUS III.

De determinatione problematis particularis et determinati.

LIBER IV TOPICORUM.

TRACTATUS I.

De problemate generis et proprii.

TRACTATUS II.

De genere logico, sive non contracto per locos extrinsecos.

TRACTATUS III.

De determinatione generis contracti.

TRACTATUS IV.

LIBER V TOPICORUM.

De determinatione problematis de proprio.

TRACTATUS I.

De modis proprii.

TRACTATUS II.

De determinatione proprii secundum bonitatem proprii.

TRACTATUS III.

De determinatione problematis de proprio per locos extrinsecos.

TRACTATUS IV.

De determinatione proprii contracti ad potestatem et actus et ad superabundantiam dicti.

LIBER VI TOPICORUM.

TRACTATUS I.

De interemptione diffinitionis secundum bonitatem.

TRACTATUS II.

Qualiter interimitur diffinitio inspiciendo in conditiones diffinitionis et partium ejus.

TRACTATUS III.

Qualiter interimitur diffinitio inspiciendo in ea quæ diffinitionem comparatam ad diffinitum consequuntur secundum identitatem.

TRACTATUS IV.

Qualiter interimitur diffinitio per locos extrinsecos tam in oppositis secundum genera oppositorum, quam a similibus vel a conjugatis sumptos.

TRACTATUS V.

De diffinitione æquivoci.

TRACTATUS VI.

De diffinitione complexorum.

TRACTATUS VII.

Qualiter interimitur diffinitio totius integralis ex partibus heterogeniis.

LIBER VII TOPICORUM.

TRACTATUS I.

De determinatione ejusdem et diversi.

TRACTATUS II.

De diffinitione.

LIBER VIII TOPICORUM.

TRACTATUS I.

De dialectica prout est obviativa ex parte opponentis.

TRACTATUS II.

De instructione respondentis et de modo respondendi.

TRACTATUS III.

Qualiter dialectica est ad exercitandum.

LIBER I ELENCHORUM.

TRACTATUS I.

De præmittendis.

TRACTATUS II.

De fallacia in dictione.

TRACTATUS III.

De fallaciis extra dictionem.

TRACTATUS IV.

De reductione fallaciarum in ignorantiam elenchi.

TRACTATUS V.

Qualiter ex loco sophistico generatar deceptio in eo qui non potest distinguere.

TRACTATUS VI.

De deductione ad quatuor metas, scilicet falsum, inopinabile, solœcismum, et nugationem.

TRACTATUS VII.

De cautelis observandis opponenti.

LIBER II ELENCHORUM.

TRACTATUS I.

De intentione et utilitatibus et apparenti solutione sive responsione.

TRACTATUS II.

De recta solutione falsarum orationum.

TRACTATUS III.

De solutione paralogismorum fallaciarum extra dictionem.

TRACTATUS IV.

De solutione paralogismorum ad alias metas ducentium quam ad redargutionem.

TRACTATUS V.

De acribus et acerrimis orationibus.

INDEX

Rerum memorabilium quæ in Logica continentur.

	Abbreviationes :
De Prædicabilibus lib. 1.	De prædicab.
De decem Prædicamentis lib. 1.	De prædicam.
De sex principiis lib. 1.	De sex princ.
De Interpretatione seu Perihermenias lib. 2.	Periherm.
De syllogismo simpliciter, id est, priorum analyticorum lib. 2.	Prior.
De demonstratione, id est, posteriorum analyticorum lib. 2.	Poster.
Topicorum lib. 8.	Topic.
De sophisticis elenchis lib. 2.	Elench.

N. B. — Numerus Romanus ante titulum librum, post vero tractatum, numerus autem Arabicus caput indicat.
Deinde indicatur tomus sic : — I vel II.

A

D

O

P

Q

R

T

V

Sancti Amandi (Cher). — Ex typis DESTENAY, 70, rue Lafayette.

Campion College - U. of Regina
3 1957 000 053 557

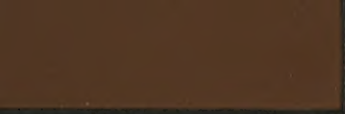
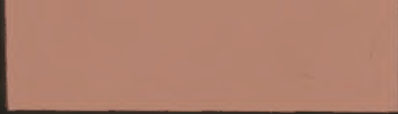

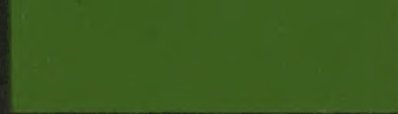
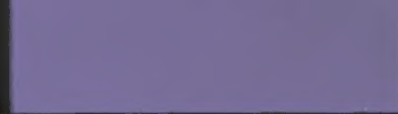
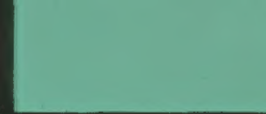

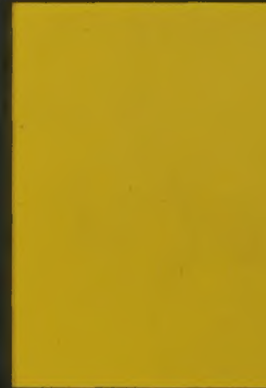

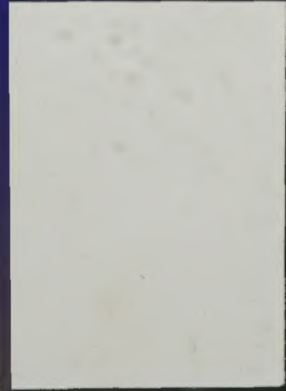

GretagMacbeth™ ColorChecker Color Rendition Chart